

Stat
0
371

KÖZGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.

UJABB ÖTÖDIK ÉVFOLYAM

1891.

A MAGY. TUD. AKADEMIA

STATISZTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL
ÉS
AZ ORSZ. M. KIR. STATISZTIKAI HIVATAL TÁMOGATÁSÁVAL

BEDŐ ALBERT, FENYVESSY ADOLF, GYÖRGY ALADÁR, HALÁSZ SÁNDOR,
PÓLYA JAKAB, RÁTH ZOLTÁN ÉS VIZNEKER ANTAL
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

JEKELFALUSSY JÓZSEF ÉS VARGHA GYULA.

BUDAPEST

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TARSASÁG.

1891.

— Ára 3 frt. 50 kr. —

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

Midőn a Közgazdasági és Statisztikai Évkönyvnek alul-
írottak szerkesztésében ezuttal ötödik évfolyama lát nap-
világot, azt hisszük, fölösleges e helyen minden ismertetés
vagy ajánlás; a munka jóságát és használhatóságát legjobban
ajánlják az eddig megjelent s közkézen forgó kötetek. Némi
indokolásra szorul azonban a munka elkészett megjelenése;
mert az ily vállalatoknál — bár becsük nincs időhöz kötve
— a pontos megjelenés szintén egyik lényeges kíváncsi.

Évkönyvünk megjelenését részint az a körülmény kés-
leltette, hogy az országos statisztikai hivatal gazdag szak-
könyvtárát, költözködés és rendezés miatt hónapokon keresztül
nem lehetett használni, részint pedig a nagy népszámlálási
munkálat, mely alulírottaknak csaknem minden percét le-
kötötte. Jövőre hasonló akadály nem fog fenforogni s év-
könyvünk legközelebbi évfolyamát az új népszámlálás érdekes
eredményével gazdagodva, a jövő évnek már febr.—márczius
hónapjában kézhez kapja az érdeklődő közönség.

Kelt Budapesten, 1891. augusztus havában.

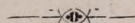
A szerkesztők.

DEED

TARTALOM.

	Lap.		Lap.
Előszó	III	9. Burgonya	160
Tartalom	V	10. Olajos magvak	162
Idegen mértékek és pénzek átszámítási kulcsa	VII	11. Len, kender, pamut, juta	163
Betűsoros tárgymutató	IX	12. Dohány	167
A) Terület és népesség	1	13. Takarmány- és cukorrépa	168
I. <i>Terület és álló népesség</i>	1	14. Szálas-takarmány	171
II. <i>Mozgó népesség</i>	14	II. Állattenyésztés	174
1. Házasság	14	1. Ló- és barom-állomány és forgalom s az állati termékek forgalma	174
2. Születések	18	2. Baromfi-tenyésztés	194
3. Halálozások	27	3. Selyemtenyésztés	196
III. <i>Népszaporodás</i>	46	III. Szőlőművelés	200
IV. <i>Közegészségügy</i>	57	IV. Erdészet	211
V. <i>Ki- és bevándorlás</i>	95	V. <i>A telekkönyvi birtoktestek forgalma</i>	215
B) Őstermelés	101	VI. Földhitel és talajjavítás	219
I. <i>Mezőgazdaság</i>	101	C) A bánya- és kohóipar	230
1. A terület művelési ágak szerint	101	D) Ipar	252
2. Az egyes termények területének aránya az ántó-földhöz	103	E) Kereskedelem és forgalom	285
3. Buzatermelés és forgalom	105	1. Magyarország áruforgalma	285
4. Rozstermelés és forgalom	137	2. Az osztrák-magyar vámterület áruforgalma	330
5. Árpatermelés és forgalom	142	3. Nemzetközi forgalom	344
6. Zabtermelés és forgalom	147	4. Vámbevételek	390
7. Kukoriczatermelés és forgalom	151	F) Közlekedés	399
8. Rizs, köles és hüvelyesek	155	1. Közutak	399
		2. Vasutak	405

	Lap.		Lap.
3. Viziutak	447	2. Polgári igazságszolgá-	
4. Tengeri hajózás	456	tatás	607
5. Posta és távirda	475	3. Büntető igazságszolgá-	
G) Pénz és hitel	493	tatás	611
1. Pénz	493	L) Véderő	627
2. Jegybankok	513	M) Állami pénzügy	645
3. Hitelintézetek	521	N) Törvények és a közgazdaság	
4. Postatakarékpénztár . .	539	körébe vágó fontosabb m. kir.	
H) Vizáradások és vízszabályo-		miniszteri rendeletek	684
zások	545	I. Törvények	684
I) Közoktatásügy és társadalom .	575	1. 1890. év	684
1. A közoktatásügy	575	2. 1891. év	686
2. Egyházi ügyek	590	II. A közgazdaság körébe vágó	
3. Irodalom	594	fontosabb m. kir. miniszteri	
K) Igazságügy	598	rendeletek	687
1. Általános rész	598		

Idegen mértékek és pénzek átszámítási kulcsa.¹⁾

Az ország neve	A m é r t é k		
	neve	jele, szokásos rövidítése	magyar egyenértéke
Nagy-Británia és Írország	angol mértföld	M.	1'610 kilométer
	acre	—	0'405 hektár
	imperial quarter (= 8 imp. bushel)	—	2'908 hektoliter
	angol (imp.) bushel	—	0'363 »
	angol (imp.) gallon	Galls.	0'04545 »
	ang. tonna (= 20 hundred-weight)	—	10'16 métermázsza
	ang. mázsa (Hundredweight = 112 pound)	Cwts.	0'508 méterm.
	ang. font (pound, Lb. Avoirdupois)	Lbs., p.	0'4536 kilogr.
	verst	—	1'067 kilométer
	desiatine	—	1'093 hektár
Oroszország.	tchetvert	—	2'097 hektoliter
	vedro	—	0'123 hektoliter
	berkovet (= 10 pood)	—	1'633 méterm.
	pood	p.	0'163 »
Dánia.	dán mértföld	—	7'535 kilométer
	földrajzi mérf.	—	7'420 »
	töndeland	—	0'551 hektár
	tönde	—	1'391 hektoliter
	dán mázsa (= 100 pund)	—	0'500 méterm.
Svédország.	pot	—	0'966 liter
	tunnland	—	0'494 hektár
	tunna	—	1'636 hektoliter
	kubikfot	—	0'262 »
Szerbia. Finnország.	centner	—	42'508 kilogr.
	oka	—	0'78 kilogramm
	tynnyr	—	1'649 hektoliter
Észak-Amerikai Egyes.-Államok	angol mértföld	M.	1'610 kilométer
	acre	—	0'405 hektár
	amerikai (Winchester-) bushel	—	0'352 hektoliter
	amerikai gallon	—	0'0385 hektoliter
	barrel	bbls	1'212 »
	barrel, mint liszt mérték (= 196 angol font)		0'889 méterm.
	pound	lbs., p.	0'4536 kilogr.
	longton (= 2240 lbs.)	—	10'18 méterm.
	shorton (= 2000 lbs.)	—	9'07 »
	ardeb	—	1'9775 hektoliter
Egyiptom.	ocque	—	1'236 kilogramm
	rotolis	—	0'445 »
	□ tcho	—	0'392 hektár
Japán.	kokou	—	1'804 hektoliter
	kwan	—	3'7565 kilogr.
China.	picul	—	0'605 méterm.

¹⁾ Megjegyezzük, hogy a még általánosan használt területmértékünk, a kat. hold = 0'5755, a magy. hold = 0'4316 hektárral; viszont 1 hektár = 1'7376 kat. és 2'317 magy. holddal; továbbá a szintén közhasználatú földrajzi mérf. = 7'420 kilométerrel, 1 tonna pedig = 10 métermázsával.

Az ország neve	A p é n z			
	neve	jele, szoká- sos rövidi- tése	osztr. értéke	
			forint	kr.
Németország	márka (= 100 fillér)	—	—	50
N.-Británia s Írország	font sterling (= 20 shilling)	£, L, l.	10	—
	shilling (= 12 penny)	s.	—	50
	penny	d.	—	04 ² / ₁₂
Franciaország . . . }	franc (= 100 centime)	fr.	—	—
Belgium }				
Svájc }	lira (= 100 cent.)	lir.	—	—
Olaszország }				
Spanyolország	peseta (= 4 real, 1 real = 100 centime)	pes.	—	40
Görögország	drachma (= 100 lepta)	—	—	—
Románia }	lei (= 100 para)	—	—	—
Bulgária }				
Szerbia }	dinár (= 100 para)	din.	—	—
Németalföld }				
	hollandi forint (= 100 cent.)	fl., g.	—	85
Portugália }	milreis (= 1000 reis)	milr.	2	33
Dánia }				
Norvégia }	korona (krone, krona = 100 oere)	Kr.	—	55 ⁶
Svédország }				
Törökország }	török font (= 100 piaszter)	L. T.	9	—
Qroszország }	török piaszter	—	—	09
Északam.-Egy.-Áll. . }	1) rubel (100 kopek)	—	1	62
Britt-Canada }				
Mexico }	dollár (= 100 cent.)	\$	2	10
Uruguay }				
Chile }	peso fuerte (= 100 centena)	—	—	—
Argentini közt. . . . }				
Brazília }	peso nacionale	\$ ^m / _n	2	—
Egyiptom }				
	milreis	—	1	12 ⁵
	egyiptomi font (= 100 piaszter)	L. E.	10	37
China }	tael	—	2 ²)	—
Japán }				
Britt-Kelet-India . . }	yen	—	2	—
Ceylon }				
	rupee (rupia)	—	1	—
			—	93 ⁷⁵

¹) Ez az aranyrubel értéke. Megjegyezzük itt, hogy a papír-rubelt évkönyvünk jelen évi folyamában, tekintettel nagy árfolyam-bonyatlására, mindenütt 1 frttal vettük egyenlőnek. Ez egyrészt megközelíti a való értéket, másrészt minden utánszámitás nélkül mutatja az eredeti értéket is. — ²) Lásd a 315. lapon foglalt ³) jegyzetet.

Betűsoros tárgymutató.

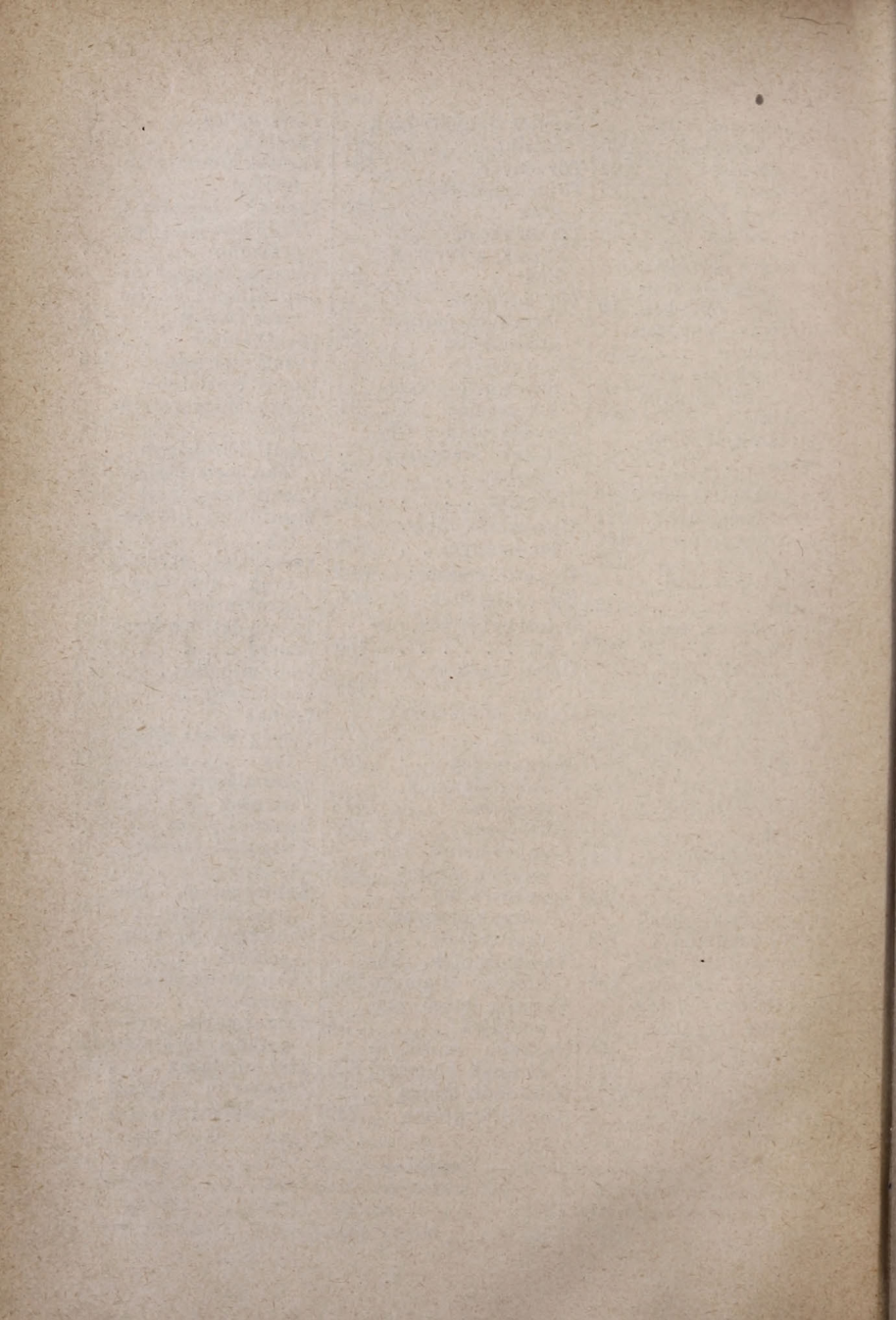
Lap.		Lap.		Lap.	
Adók, egyenes . . .	662	Arany és ezüst értékvizonya . . .	496	magyar vámterületé, általában . . .	330
Adók, fogyasztási . . .	664	Aranyforgalom . . .	498	Árúforgalom, osztr. magyar vámterületé, határok szerint . . .	331
Adria, magyar tengeri hajózási részvény-társaság . . .	469	Aranytermelés . . .	494	Átkelési vállalatok . . .	455
Ágió	511	Ármentesítés . . .	551	Átvitel	342
Álagcsövezés . . .	228	Ármentesítő társulatok	568	B ábák száma	58
Alap- s tartaléktőke, pénzügyi	523	Árpaforgalom, nemzetközi	146	Bába-képezdek	588
Á llamadósságok . . .	655	Árpatermelés Magyarországon	142	Babtermelés	158
Államadósságok aladéka részletesen . . .	657	Árpatermelés, nemzetközi áttekintése	144	Baleset	86
Államháztartás 1890 és 1891-ben	650	Árúforgalmunk főcsoportok szerint	291	Balesetek a bányákban	235
Állami háztartás mérlege	649	Árúforgalmunk összesen	285	Balesetek, vasuti	446
Állami pénzügy . . .	645	Árúforgalmunk postán	287	Bankok aranykészlete	510
Állami utak	399	Árúforgalmunk, szállító - eszközök megkülönböztetéseivel	287	Bankok kamatlába	519
Államjavadak	669	Árúforgalmunk származási és rendeltetési országok szerint	300	Bánya- és kohótermelés pénzértéke	248
Államvasutak pénzügyi szempontból . . .	673	Árúforgalmunk, tengeren	287	Bányamunkások száma	233
Államforgalom, Magyarországon	178	Árúforgalmunk, vasúton és gőzhajón	287	Bányászat	230
Állatforgalom, nemzetközi	180	Árúforgalmunk, vesztegintézetű és vámhivatali	287	Bányászat, kincstári	672
Állatforgalom, osztrák magyar vámterületé	180	Árúforgalom, Magyarországon	285	Bánya társaságok	235
Állati termékek külforgalma Magyarországon	190	Árúforgalom, osztr. magyar vámterületé, általában	330	Bányatelkek	230
Állatlétszám Magyarországon	174			Baromfitenyésztés	194
Állatlétszám nemzetközi adatai	176			Baromvásárok	186
Állattenyésztés . . .	174			Beruházási tőke vasuti, Magyarországon	41
Árak alakulása . . .	326			Beruházási tőke, vasuti nemzetközi	418
				Besorozottak csapatnemek szerint . . .	633
				Bevándorlás az Észak-amerikai Egyesült Államokba	99

	Lap.		Lap.		Lap.
Bevételek, államiak	661	Egyetemek	585	Földhitel	219
Bírák száma és fizetése	599	Egyházi ügyek	590	Földművelési iskolák	587
Bírósági hátralékok	603	Elbocsátások	95	Gyárak száma	255
Bírósági ügyforgalom	600	Elemi oktatás	579	Gyermekek láza	82
Birtokváltozások	215	Elítéltek, büntett és vétség miatt	617	Gyermekek halálózása	31
Borforgalom Magyarországon	208	Első cs. és k. szabaddalmazott Duna-gőzhajózási társaság	451	Gyermekek halálózása, nemzetközi adatok	38
Borforgalom, nemzetközi	209	Elutasított feljelentések	613	Gyermekek halandósága, hét évnél fiatalabb	33
Borsótermelés	158	Erdei termékek forgalma	214	Gyermekek halandósága, hitfelekezetek szerint	32
Bortermelés külföldön	202	Erdészeti	211	Gyermekek halandósága, városokban	32
Bortermelés Magyarországon	200	Erdőkezelés	211	Gyilkosság	86
Burgonyatermelés Magyarországon	160	Erdőterület	211	Gyógyszereszek száma	58
Burgonyatermelés, nemzetközi áttekintése	161	Erdőterület fane-mek szerint	212	Gyógyszertárak	62
Buzaforgalom, Magyarországon	116	Erőszakos halálok	86	Haditengerészet	638
Buzaforgalom, nemzetközi	121	Érték-megállapítás	326	Hagymáz	78
Buzatermelés Magyarországon	105	Esketések Európa államaiban	15	Hajóállomány és forgalom	450
Buzatermelés, nemzetközi áttekintése	109	Esketések Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben	17	Hajóállomány, tengeri	456
Bűncselekmények	619	Esketések hitfelekezetek szerint	17	Hajóforgalom kikötők szerint	459
Büntetések nevei	623	Esketések Magyarországon	14	Hajózható vizeink hossza	448
Büntető igazságszolgáltatás	611	Ezüstforgalom	498	Hajózható vizek hossza, nemzetközi	448
Büntett miatt elítéltek	617	Ezüsttermelés	494	Halálok általánosan	71
Csillagfűrtertermelés	160	Faforgalom	214	Halálozás	27
Csődök statisztikája	610	Feljelentések	611	Halálozás Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben	45
Cukorrépa	168	Ferencz-csatorna	453	Halálozás országgrészek és megyék szerint	29
Dohány	167	Fertőző halálok	78	Halandóság az európai államokban	28
Dohányeladás	276	Fertőző halálok, nagy városokban	93	Halandóság hitfelekezetek szerint	30
Dohánygyártás	273	Fiume hajóforgalma	461	Halandóság Magyarországon	27
Dohányjövődék	667	Fiume tengeri áruforgalma	467	Halandóság a városokban	29
Dohánytermelés	273	Fogyasztási adók	664	Hátralékok	603
Dunagőzhajózási társaság	451	Fonó- és szövőipar	277	Házasság	14
Egészségügyi személynzet	58	Fontosabb áruk külforgalma, osztrák-magyar vámterületé	340	Házasság-kötések Európa államaiban	15
Egészségügyi személynzet, nemzetközi	59	Fontosabb behozatali és kiviteli áruk	295		
Egyenes adók	662	Főbb jegybankok	518		

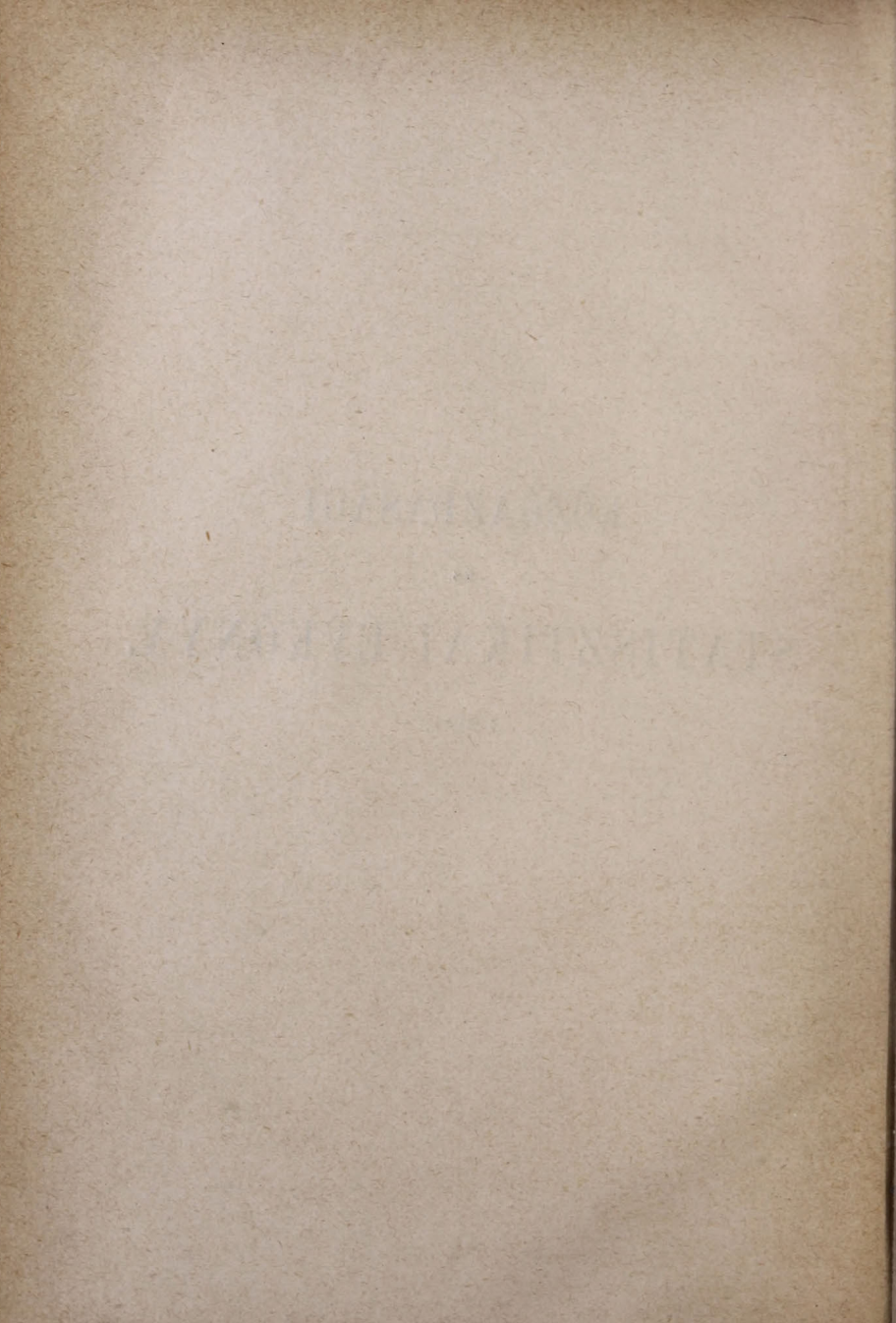
Lap.		Lap.		Lap.	
Házasságkötések		Katonai képző inté-		Közutak, külalla-	
hitfelekezetek sze-		zetek	642	moké	403
rint	17	Kender	163	Kukoriczaforgalom,	
Házasság-kötések		Kendermagtermelés	162	Magyarországi . . .	153
Magyarországban	14	Keresetek főbb nevei	607	Kukoriczaforgalom,	
Hét évnél fiatalabb		Kereskedelmi for-		nemzetközi . . .	155
gyermek halan-		galom	285	Kukoriczatermelés	
dosága	33	Kereskedelmi iskolák	588	Magyarországon . .	151
Himlő	78	Kerti terület . . .	102	Kukoriczatermelés,	
Hirlapirodalom, ma-		Kettős vágányú vas-		nemzetközi átte-	
gyar	595	utak	412	kintése	152
Hirlapok általában	594	Kiadások, állami . .	653	Külforgalmunk ide-	
Hitelintézetek . . .	521	Kikötők hajófor		gen országok ki-	
Hitelintézetek főbb		galma	459	mutatásai szerint	333
üzletágai	525	Kisdédóvó-intézetek	578	Kültelkek	231
Hitelintézetek jöve-		Kivándorlás Magyar-		L ecsapolás	228
delmezősége . . .	529	országból	97	Legelő területe . .	102
Hitfelekezetek meg-		Kocsiállomány, vas-		Legénység anya-	
oszlása	590	uti	419	könyvi állománya	636
Honosítások	95	Kocsiposta-küldemé-		Legénység anya-	
Honvédség	639	nyek	483	könyvi állománya	
Horvát kvóta	677	Kohómunkások		nemzetiség szerint	637
Hőkhurut	78	száma	233	Len	163
Humanisztikus tan-		Kórházak	64	Lenccetermelés . .	158
intézetek	588	Kölestermelés . . .	157	Lenmagtermelés . .	162
I gazságügy	599	Könyvtárak	597	Levélpostai küldemé-	
Illetek	669	Könyvtermelés . . .	596	nyek	479
Indítványi büncse-		Köszénforgalom, Ma-		Lisztforgalom, Ma-	
lekmények	616	gyarországi	243	gyarországi	116
Ipar általában . . .	252	Köszénforgalom,		Lisztforgalom, nem-	
Ipariskolák	587	nemzetközi	244	zetközi	132
Iparosok száma . . .	255	Köszéntermelés Ma-		Lótenyészintézetek,	
Irni és olvasni nem		gyarországon . . .	240	államiak pénz-	
tudók	575	Köszéntermelés, nem-		ügyi szempontból	674
Irodalom	594	zetközi	241	Lottójövedék	607
Iskolai kiadások . .	576	Közegészségügy . .	57	M agbúkköny terme-	
Jármű-állomány . .	419	Közegészségügyi fel-		lés	159
Jármű-állomány kü-		ügyelet	63	Magy. kir. államvas-	
lönböző országok-		Közegészségügyi kö-		utak hajózási szol-	
ban	421	rök	61	gálata	453
Járművek működési		Középiskolák	583	Malomipar	258
eredménye	421	Közjegyzők	607	Meghaltak életkora	42
Járványok	89	Közlekedés	399	Mesterséges kaszálók	171
Jegybankok	513	Közoktatásügy . . .	575	Mezőgazdaság . . .	101
Jegybankok, főbbek		Közös államháztar-		Mívelési ágak Ma-	
áttéktétele	518	tás	675	gyarországon . . .	101
Jogorvoslatok	604	Közös hadsereg . . .	634	Mohamedanizmus . .	594
Jövedékek	667	Közösügyi költségek	654	Mozdony-állomány	419
Juta	166	Községi utak	400	Művészeti iskolák .	589
K anyaró	78	Közutak	399	N ádas területe . . .	102

Lap.		Lap.		Lap.	
Nemes fémek for- galma Magyaror- szágon	50	Osztrák Lloyd	472	Roncsoló torok és gégelob	78
Nemes fémek lefo- lyása keletre	508	Osztrák-magyar bank	514	Rozsforgalom, Ma- gyarországa	140
Nemes fémek ipari fogyasztása	506	Osztrák takaré- kpénztárak	527	Rozsforgalom, nem- zetközi	141
Nemes fémek nem- zetközi forgalma	498	Öngyilkosság	86	Rozstermelés, Ma- gyarországon	137
Nemes fémek ter- melése	493	Öntözés	228	Rozstermelés, nem- zetközi áttekin- tése	139
Nemesfém-pénzkész- let	509	Östermelés	101	S	
Nemzetközi forgalom	344	Pamut	165	Sebészek száma	58
Nemzetközi forgalom áttekintése	346	Papírpénzünk és az ágio	511	Segélyezett járatok a parti forgalom számára	473
Nemzetközi forga- lom, beviteli és ki- viteli cikkek	369	Pénz	493	Selyemtenyésztes, külföldön	199
Nemzetközi forga- lom, származási és rendeltetési hely szerint	351	Pénzügy, állami	645	Selyemtenyésztes, Magyarországon	196
Népesség, Európáé	3	Pénzügyi eredmé- nyek, husz évi	645	Sójövedék	667
Népesség, Európán kívüli országoké	6	Pénzverés	502	Sótermelés	244
Népesség, Magyaror- szága	8	Phylloxeravész	204	Sótermelés	269
Népfölkelés	640	Polgári igazságszol- gáltatás	607	Sz	
Népszámlálások	1	Posta	475	Szakisoklak	586
Népszaporodás	46	Postahivatalok száma	475	Szálás takarmány	171
Népszaporodás, euró- pai államoké	48	Posta- és távirdahi- vatalok személy- zete	477	Szántóföld területe	102
Népszaporodás hit- felekezetek szerint	55	Posta- és távirda pénzügyi szem- pontból	674	Szaporodás hitfele- kezetek szerint	55
Népszaporodás, Ma- gyarországa	46	Posta- és távirda üz- leti eredményei	491	Szaporodás Magyar- országa	46
Népszaporodás me- gyék szerint	50	Postai megbízások forgalma	486	Szaporodás megyék szerint	50
Népszaporodás, vá- rosoké	54	Posta-takarékpénz- tár	539	Szaporodás városoké	54
Nyersvas termelés, Magyarországon	237	Postautalványok for- galma	484	Személyforgalmi be- vételek	436
Nyersvas termelés, nemzetközi	239	Postaüzleti kilomé- terek	478	Személyforgalom kocsiosztályok sze- rint	430
Nők aránya a bün- tettesek között	625	Protestáns egyházak	591	Személyforgalom, különböző orszá- gokban	428
Olajos magvak	162	R		Személyforgalom, Magyarországon és Ausztriában	426
Ólomtermelés	246	Rendeletek	687	Személyforgalom vi- szonylagos nagy- sága	430
Orosz egyház	593	Répacukor-gyártás	260	Személykocsik mű- ködési eredménye	423
Orvosok száma	58	Répatermelés, kül- földi	169	Szőlőművelés külföl- dön	202
		Répatermelés, Ma- gyarországon	168		
		Repcze	162		
		Rét területe	102		
		Réztermelés	246		
		Riz nemzetközi for- galma	156		
		Rizstermelés	155		

Lap.	Lap.	Lap.
Szőlőművelés, Magyarországban . . . 200	Terület művelési ágak szerint . . . 101	Vastermelés . . . 236
Szőlő területe . . . 102	Törvények . . . 684	Vasutak . . . 405
Születések . . . 18	Törvényhatósági utak . . . 399	Vasutak hossza, nemzetközi . . . 409
Születések Európa államaiban . . . 19	Törvénytelen szülöttek, a városokban . . . 25	Vasutak hosszának fejlődése Magyarországon . . . 407
Születések Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben . . . 19	Törvénytelen szülöttek az európai államokban . . . 23	Vasutak, magyar birtokállapot és kezelés szerint . . . 415
Születések Magyarországon . . . 18	Törvénytelen szülöttek hitfelekezetek szerint . . . 24	Vasuthálózat . . . 405
Születések országrészek és megyék szerint . . . 21	Törvénytelen szülöttek Magyarországon . . . 22	Vasuti balesetek . . . 446
Születések, törvénytelen . . . 22	Tüdővész . . . 83	Vasuti beruházási tőke Magyarországon . . . 417
Takarékbetéti üzlet . . . 530	Ujonezozás főbb eredményei . . . 628	Vasuti beruházási tőke, nemzetközi . . . 418
Takarékpénztárak . . . 521	Ügyvédek száma . . . 605	Vasuti személyzet . . . 445
Takarmányrépa . . . 168	Ügyvédjelöltek . . . 606	Vasutüzleti bevételek . . . 435
Talajjavítások . . . 227	Üzleti bevételek, vasuti . . . 435	Vasutüzleti eredmények nemzetközi áttekintése . . . 441
Tanítóképző-intézetek . . . 583	Üzleti kiadások, vasuti . . . 438	Vasutüzleti kiadások . . . 438
Tartaléktőke, pénzüintézeti . . . 523	Üzleti kilométerek, postai . . . 478	Véderő . . . 627
Távíratok forgalma . . . 489	Vájnatelkek . . . 230	Védhimlőoltás . . . 70
Távíratok forgalma Európa különböző országaiban . . . 490	Váltóárfolyamok mozgása . . . 513	Védttörvény . . . 627
Távírdák forgalma . . . 475, 487	Váltóperek . . . 608	Vérhas . . . 78
Távírdahálózat . . . 488	Vámbevételek, árucikkek szerint . . . 391	Vétség miatt elítéltek . . . 617
Teherforgalmi bevételek . . . 437	Vámbevételek az osztrák-magyar vámterületén . . . 390	Vizáradások . . . 546
Teherforgalom . . . 431	Vámbevételek, különböző államoké . . . 392	Vízi utak . . . 447
Teherforgalom, viszonylagos . . . 434	Városok belső szaporodása . . . 54	Vizszabályozás . . . 551
Teherkocsik működési eredménye . . . 423	Vaskapu szabályozásának költségei . . . 652	Vizsgálati fogság . . . 615
Teherszállítás nemzetközi átnézete . . . 433	Vaskohók száma . . . 237	Vörheny . . . 78
Telekkönyvi birtoktestek forgalma . . . 215	Vas külforgalma . . . 240	Zabforgalom, Magyarországé . . . 149
Tengeri hajózás . . . 456		Zabforgalom, nemzetközi . . . 150
Terheltek száma . . . 611		Zabtermelés Magyarországon . . . 147
Természetes kaszálók . . . 173		Zabtermelés, nemzetközi áttekintése . . . 148
Terület, általános . . . 3		Zárt kutatások . . . 232
		Zónatarifa üzleti eredményei . . . 425

KÖZGAZDASÁGI
ÉS
STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.
1891.

A) Terület és népesség.¹⁾

I. Terület és álló népesség.

Népszámlálások. — Az 1890 : IX. t.-cz. által elrendelt általános népszámlálás hazánkban immár országszerte végrehajtatott s anyaga az országos statisztikai hivatal munkatermeiben van, a hol az, mintegy vegyész laboratóriumban, a legváltozatosabb szétvetések és összetevések, elemzések és kombinációk tárgyát képezi s remélhető, hogy alig egy év leforgása alatt már a részletek tanulmányai is mind a gyakorlati politikának, mind pedig a kutató elméleti demológiai tudománynak rendelkezésére fognak állani.

A gondosan fogantatott előmunkálatokból feltehető, hogy Magyarország ezen népszámlálással is, mint már legutóbb 1880-ban, úgy a felvett kérdéseket, valamint a feldolgozás sokoldalúságát és gyorsaságát tekintve, méltó helyet fog a legelőrehaladottabb nemzetek közt elfoglalni, annival is inkább, minthogy az új népszámlálás az

¹⁾ Keleti Károly: Az 1890-iki népszámlálás előleges eredményei (Akadémiai értekezés). Budapest — Census Bulletin Nr. 16., Nr. 25. és Nr. 30. Washington. — Magyar statisztikai évkönyv. I. füzet. — Belügyminiszteri közegészségügyi jelentések. — Oesterreichische Statistik. Die Bewegung der Bevölkerung in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. 1881—88. Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs. December-Heft 1882—90. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1882—90. — Zeitschrift des kön. preussischen statistischen Bureaus. 1882—1888. Heft. III, IV. Statistisches Handbuch für den preussischen Staat, Band I. 1848. — Zeitschrift des kön. bayerischen stat. Bureaus, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889. — Zeitschrift des königl. sächsischen stat. Bureaus, 1887. Heft III. u. IV. — Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden, Jahrg. 1884—88. Karlsruhe. — Popolazione. Movimento dello stato civile. 1881—88. Annuario statistico italiano 1887—88. Roma. — Die Bewegung der Bevölkerung in der Schweiz. 1881—89. Zeitschrift für schweizerische Statistik 1888. 2. Quart. Heft. Bern 1888. — Annuaire statistique de la Belgique. 1887. Bruxelles 1888. — Statistique du mouvement de l'état civil et de la population du Royaume Belgique. 1887. — Annuaire statistique des Pays-Bas pour 1888 et années antérieures. — Annuaire statistique de la France, 1884, 1887, 1888. — Statistique de la France. Nouvelle serie, Tome XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI. Paris. Journal

1880-ikival szemben két irányban még jelentékeny haladást is mutat. Az egyik a foglalkozásra vonatkozó kérdésnek szabatosabb felvétele és tüzetesebb feldolgozása, a mely egy jó iparstatisztika személyi részének is alapjául fog szolgálhatni. A másik tökéletesbités pedig, hogy ezúttal a népszámlálással együtt részletes épületösszeírást is foganatosítottunk, a mely az épületek falazatára és tetőzetére is kiterjedt s ez által nemcsak kulturális szempontból szolgáltat igen érdekes adatokat, hanem a mellett tűzbiztonsági intézkedések tekintetéből is tanulságos eredményeket, a melyek a nagy tüzek által annyira sujtott hazánkban kétszeresen becsesek. Hogy a házi állatok összeírása, a mely már 1880-ban is csak a főbb állatokra redukáltatott, ezúttal teljesen mellőztetett, az csak a főczél, a tulajdonképeni népszámlálás jobb sikerének érdekében történt s így az népszámlálásunknak szintén előnyére szolgált.

Az álló népesség különböző viszonyaira évkönyvünk legközelebbi folyamában fogunk részletesebben kiterjeszkedni, a mikor a legfontosabb adatok remélhetőleg az idegen országokból is rendelkezésünkre fognak állani. De érdemesnek tartjuk már most jelezni azon országokat, a melyek részint velünk egyidejűleg, részint a mi népszámlálásunkat rövid idővel megelőzve, vagy azt követve számláltak, vagy fognak számlálni s a melyek — a régebbi népszámlálás időpontját is feltüntetve — időrendben így következnek:

de la société de stat. de Paris 1888. Nr. 12. — Annual Report of the Registrar General of Births, Deaths and Marriages in England. London 1881—89. — Annual report of the registrar-general on the Births, Deaths and Marriages registered in Scotland during the year 1888. Edinburgh 1889. — Annual Report of the Registrar general of Marriages, Births and Deaths in Ireland 1884—88. — Annuaire statistique de la Russie, 1884—85. St.-Petersbourg. 1887. — Annuaire statistique de la Russie, 1890. St.-Petersbourg. 1890. — Annuaire statistique pour la Finlande 1889—90. Helsingfors 1890. — Finlands officiella statistik. VI. Befolkningsstatistik. Öfversigt af folkmängdsförändringarna i Finland år 1881—88 (Nr. 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17). Helsingfors. — Annuaire stat. de la Norvège. 1888. Kristiania 1888. — Norges officielle statistik. Tredie Raekke. Nr. 30 és 52. Tabeller vedkommende Folkmaendens Bevaegelse. 1884—1885. — Statistisk Tidskrift. Sveriges officiella statistik. I. Sammenhang 1888. Stockholm. — 1888. Bidrag till Sveriges officiella statistik A) Befolkningsstatistik. Ny följd XXII—XXX. (1881—88). — Statistique de la Grèce. Mouvement de la population. Année XXIII. és XXIV. 1884, 1885. Athén 1888, 1889. — Miscarea populatiunii din Romania in anul 1886. Bucuresti 1889. — Bureau statistique de la principauté de Bulgarie. Mouvement de la population dans la principauté de Bulgarie pendant l'année 1881—85. Sophia. — Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk, Vielser, Fodslar og Dødsfald i aarene 1880—1884. Kjøbenhavn. 1886. — Kérdőívek: Szerbiából, Luxemburgból, Oroszországból, Dániából, Svájczból, Franciaországból, Norvégiából.

Ország	A régebbi népszámlálás időpontja	Az újabb
Spanyolország	1877. decz. 31.	1837. decz. 31.
Svájc	1880. decz. 1.	1888. decz. 1.
Görögország	1882.	1889. április 15—16.
Németalföld	1879. decz. 31.	1889. decz. 31.
Dánia	1880. febr. 2.	1890. febr. 1.
Északam.-E.-Államok	1880. július 1.	1890. július 1.
Németország	1885. decz. 1.	1890. decz. 1.
Luxemburg		
Portugália	1877. decz. 31.	
Magyarország	1880. decz. 31.	1890. decz. 31.
Ausztria		
Belgium		
Svédország	1836. decz. 31.	
Norvégia	1875. decz. 31.	
Brazília	1872.	
Szerbia	1884. decz. 1.	1890. decz. 31. (1891. jan. 12.)
Nagy-Británia	1881. április 4.	1891. április 4.
Franciaország	1886. máj. 30.	1891. máj. 30.
Olaszország	1881. decz. 31.	1891. decz. 31.
Bulgária	1881.	1893.
Kelet-Rumélia	1884. decz.	

Azon országok közül, a melyek bennünket közelebből érdekelnek, e táblázatban nem látjuk Oroszországot és Romániát. Oroszország 1882-ben számlált utoljára, a számlálást a szó legszorosabb értelmében véve, mert oly részletes felvételt, a minőt ma a népszámlálások fogalmához kötünk, a nagy Oroszbirodalom még soha sem foganatosított. Románia 1879-ben számlált utoljára, legközelebbi népszámlálása iránt még nincs megállapodás, 1890-ben azonban az adóösszeírással kapcsolatosan némi népösszeírást is eszközöltetett, de ezt népszámlálásnak nem vehetjük.

Sajnálattal kell megjegyeznünk, hogy a szentpétervári nemzetközi statiszt. kongresszus azon fontos határozatát, mely szerint a népszámlálásokat, legalább 10 évenként, a 0-sal végződő évek utolsó napján kellene tartani, mint e fenti összeállításból is látható, még ma is csak alig néhány ország hajtja végre, pedig a népszámlálásoknak egyidejű foganatosítása minden országnak javára válnék, mert az egyes országok csakis ily módon juthatnának külföldön tartózkodó alattvalóikról hasznavehető adatok birtokába.

Európa népessége. — Az európai országok népességének abszolút és a területhez viszonyított számát és pedig úgy a legutóbb végrehajtott népszámlálások adatai szerint, valamint a népmozgalmi adatok alapján kiszámítva és — a hol lehetséges volt — a ki- és bevándorlást is tekintetbe véve, az alábbi táblázatból láthatjuk:

Sorszám	Államok	Terület □ kilo- méterekben	A nép- számlálás éve	Lélekszám	Esik 1 □ kilo- méter terü- letre lélek	Kiszámított népesség 1888 végén millióban	Esik 1 □ kilo- méter terü- letre lélek
1.	Európai Oroszország:						
	Oroszország	4,888.713	1882	77,879.521	16	88 ^a	18
	Orosz-Lengyelország	127.310	»	7,416.960	58	8 ^o	67
	Finnország	373.603	»	2,111.240	5 ⁷	2 ^s	6
	Együtt ¹⁾	5,389.626	—	87,407.721	16	99 ¹	18
2	Németbirodalom: ²⁾						
	Poroszország	348.347	1885. decz. 1.	28,318.470	81	29 ^a	84
	Bajorország	75.860	»	5,420.199	71	5 ^o	74
	Szászország	14.993	»	3,182.003	212	3 ^o	220
	Württemberg	19.504	»	1,995.185	102	2 ^o	103
	Baden	15.081	»	1,601.255	106	1 ^o	106
	Elszász-Lotharingia	14.609	»	1,564.355	108	1 ^o	110
	Hessen	7.682	»	956.611	124	1 ^o	130
	Mecklenburg-Schwerin	13.304	»	575.152	43	0 ^o	45
	Hamburg	410	»	518.620	1,265	0 ^o	1,220
	Braunschweig	3.690	»	372.452	101	0 ⁴	108
	Oldenburg	6.423	»	341.525	53		
	Szász-Weimar	3.595	»	313.946	87		
	Anhalt	2.347	»	248.166	106		
	Szász-Meiningen	2.468	»	214.884	87		
	Szász-Coburg-Gotha	1.956	»	198.829	102		
	Bréma	256	»	165.628	648		
	Szász-Altenburg	1.324	»	161.460	122		
	Lippe	1.215	»	123.212	101		
	Reuss-Schleiz	826	»	110.698	134		
	Mecklenburg-Strelitz	2.930	»	98.371	34	2 ⁴	88
	Schwarzburg-Rudolf- stadt	940	»	83.836	89		
	Schwarzburg-Sonder- hausen	862	»	73.606	85		
	Lübeck	298	»	67.658	227		
	Waldeck	1.121	»	56.575	51		
	Reuss-Greiz	316	»	55.904	177		
	Schaumburg-Lippe	340	»	37.204	110		
	Együtt	540.597	—	46,855.704	87	48 ^s	89
3	Franciaország	528.400	1886.május 30.	38,218.903	72	38 ⁴	73
4	N.-Británia és Írorsz:						
	Anglia és Wales	150.696	1881.ápril 4.	25,974.439	172	28 ⁷	190
	Skócia	77.200	»	3,735.573	48	4 ¹	53
	Írország	84.251	»	5,174.836	61	4 ⁸	57
	Britt szigetek	784	»	141.260	180		
	Malta és Gozso } angol	303	»	160.553	529		
	Gibraltár	5	»	23.991	4,798	0 ⁴	365
	Helgoland	2 ^s	»	2.001	800		
	Együtt	313.241 ^o	—	35,428.027 ²⁾	113	38 ²	122

¹⁾ Ezen összeg kormányzóságok szerint van összeállítva; minthogy azonban a európai kormányzóságok részben Ázsiára is kiterjednek, belőle 239.372 □ km. terület és 1,972.000 lélek (1886-iki becslés) Ázsiára esik. Viszont azonban a kaukázusi helytartóságból Európában fekszik 266.260 □ km. 3,399.000 lélekkel s az Ural területéből pedig 60.567 □ km. mintegy 86.000 lélekkel. Ezeknek kölcsönös számbavételével Oroszország tisztán európai területe 5,477.081 □ km., lakossága pedig mintegy 88,900.000.

²⁾ A Németbirodalom népssége az 1890. decz. 1-én végrehajtott népszámlálás előleges eredményei szerint 49² millióra rugott.

³⁾ Ezen összegbe bele van számítva 215,374 katona és tengerész is,

Sorszám	Államok	Terület □ kilo- méterekben	A nép- számlálás éve	Lélekszám	Esik 1 □ kilo- méter terü- letre lélek	Kiszámított népesség 1888 végén milliókban	Esik 1 □ kilo- méter terü- letre lélek
5	Olaszország	286.588	1881. decz. 31.	28,459.628	99	30 ⁶	107
6	Ausztria:						
	Galiczia	78.497	1880. decz. 31.	5,958.907	76	6 ²	83
	Csehország	51.948	»	5,560.819	107	5 ⁸	111
	Alsó-Ausztria	19.823	»	2,330.621	118	2 ³	131
	Morvaország	22.222	»	2,153.407	97	2 ²	99
	Stájerország	22.428	»	1,213.597	54	1 ³	58
	Tirol és Vorarlberg	29.288	»	912.549	31	0 ⁹	31
	Felső-Ausztria	11.985	»	759.620	63	0 ⁸	67
	Oszttrák-illyr tenger- part	7.966	»	647.934	81	0 ⁷	88
	Bukovina	10.452	»	571.671	55	0 ⁶	57
	Szilézia	5.147	»	565.475	110	0 ⁶	116
	Krajna	9.956	»	481.243	43	0 ⁵	50
	Dalmácia	12.832	»	476.101	37	0 ⁵	39
	Karintia	10.328	»	348.730	34	0 ⁴	35
	Salzburg	7.152	»	163.570	23	0 ²	28
	Együtt	300.024	—	¹⁾ 22,144.244	74	23 ⁶	78
7	Spanyolország	507.036	1887. decz. 31.	17,545.161	35	17 ⁶	35
8	Magyarbirodalom:						
	Magyarország	279.750	1880. decz. 31.	13,812.330	49	15 ¹	54
	Fiume	19	»	21.634	1.139		
	Horvát-Szlavonország	42.516	»	1,905.295	45	2 ¹	50
	Együtt	322.285	—	15,739.259	49	17 ²	53
9	Belgium	29.457	1880. decz. 31.	5,520.009	188	6 ⁰	203
10	Románia	131.401	1879.	5,376.000	41	5 ⁹	45
11	Svédország	442.126	1886. decz. 31.	4,717.189	11	4 ⁸	11
12	Portugália	89.355	1878. jan. 1.	4,348.551	49	4 ⁸	54
13	Európai Törökország	182.182	hozzávetőleg	4,290.000	24	4 ³	24
14	Németalföld	32.426	1879. decz. 31.	4,012.693	122	4 ⁶	139
15	Bulg. és K.-Rumélia:						
	Bulgária	63.972	1881.	2,007.919	31		
	Kelet-Rumélia	35.900	1884. decz.	985.000	27	3 ²	32
	Együtt	99.872	—	2,992.919	30	3 ²	32
16	Svájc	40.004	1888. decz. 1.	2,933.334	73	3 ⁰	75
17	Dánia	38.339	1880. febr. 2.	1,969.039	51	2 ¹	54
18	Szerbia	48.586	1884. decz.	1,903.541	39	2 ¹	43
19	Norvégia	322.968	1875. decz. 31.	1,806.900	5 ⁸	2 ⁰	6
20	Görögország	64.688	1882.	1,719.301	27	2 ¹	32
21	Bosznia és Hercegov.	51.109	1885. máj. 1.	1,336.091	26	1 ⁵	30
22	Montenegro	9.030	hozzávetőleg	236.000	26		
23	Luxemburg	2.587	1885. decz. 1.	213.283	82		
24	Monaco	22	1883.	10.108	468		
25	Liechtenstein	157	1880.	9.124	58	0 ⁵	41
26	San-Marino	60	1874.	7.816	130		
27	Andorra	452	1875.	5.800	13		
	Európa összesen	9,772.618	—	335,206.344	34	359 ⁶	37

mely szám a királyság egyes részeinek lélekszámaiba nem volt be-
foglalható.

¹⁾ A legutóbb végrehajtott 1890. évi népszámlálás előleges eredményei
szerint Ausztria népessége jelenleg 23,835,261. Az évi átlagos szaporodás
tehát 0⁷⁶‰; legkedvezőbb volt a népszámlálás eredménye Alsó-Ausztriában
(évi szaporodás 1³⁸‰), Bukovinában (1³¹‰), Galicziában (1⁰⁴‰) és Dal-
mátiában (1⁰¹‰); legkedvezőtlenebb Tirolban (0⁰⁹‰), továbbá Felső-
Ausztriában (0³²‰), Karintiában (0³⁴‰) és Krajnában (0³⁶‰).

Európán kívüli nagyobb országok és gyarmatok. — Mielőtt az egyes országokra térnénk át, közöljük Levasseur összeállítása alapján az öt világrész területét és népességét:

	Terület □ kilométerekben	Összes lélekszám	Esik 1 □ km. területre lélek
I. Európa . .	9,772.618	335 ²⁰ millió	34
II. Ázsia . . .	42,050.759	790 ⁶⁹ »	19
III. Afrika . .	31,431.089	196 ⁸⁸ »	6
IV. Amerika . .	41,748.210	104 ²⁴ »	2 ⁵
V. Oceania . .	10,911.451	38 ⁴³ »	3 ⁵
Összesen . .	135,914.127	1.465 ⁴⁴ millió	11

Az Európán kívüli világrészek jelentékeny része szintén európai államok birtokát képezi. Az európai birtokok nagyságát és népességét a következő számok mutatják:

	Terület □ kilo- méterekben	Népesség	Esik 1 □ km. területre lélek
<i>Britt birtokok:</i>			
Ázsiában			
Kelet-India . . .	3,584.300	253,947.735	71
Cyprus	9.601	186.173	19
Egyéb britt birtokok	564.921	5,109.900	9
Áfrikában	1,225.544	3,650.229	3
Amerikában			
Britt-Észak-Amerika	9,197.081	4,504.319	0 ⁵
Britt-Nyugat-India	33.633	1,227.092	36
Britt-Honduras . .	19.585	27.452	1 ⁴
Britt-Guiana . . .	282.310	156.675	0 ⁶
Britt-Falkland . .	16.835	1.553	0 ¹
Oceaniában			
A Malaj szigeteken	57.078	156.298	2 ⁷
Britt Ausztrália . .	8,417.195	3,007.964	0 ⁴
Összesen . .	23,408.083	271,975.390	12
<i>Ázsiai Oroszország:</i>			
Közép-Ázsia . . .	3,548.782	5,854.000	1 ⁷
Szibéria	12,508.852	4,356.000	0 ³
Kaukázus	472.666	6,988.300	15
Összesen . .	16,525.300	17,198.300	1
<i>Francia birtokok:</i>			
Ázsiában francia birtok és protektorátus			
Áfrikában	369.966	15,503.477	42
Amerikában	1.904.000	16,886.000	8 ⁹
Oceaniában	123.895	400.542	3 ²
Összesen . .	22.395	84.736	3 ⁹
Összesen . .	2,420.256	32,879.755	14

	Terület □ kilo- méterekben	Népesség	Esik 1 □ km. területre lélek
<i>A török birodalom ázsiai tartományai</i>	1,890.470	15,308.224	8
<i>Portugál birtokok :</i>			
Ázsiában	3.366	549.553	163
Áfrikában	1,808.835	2,883.760	1'6
Oceániában	16.300	300.000	1'8
Összesen	1,828.501	3,733.313	2
<i>Németalföldi birtokok :</i>			
Amerikában	116.130	114.134	1
A Malaj szigetekén	1,421.787	27,039.787	19
Ausztráliában	170.000	100.000	0'6
Összesen	1,707.917	27,253.921	16
<i>Spanyol birtokok :</i>			
Amerikában	133.130	2,253.332	17
A Malaj szigetekén	296.400	5,643.000	19
Polynésiában	3.360	36.665	11
Összesen	432.890	7,932.997	18
<i>Német birtokok :</i>			
Áfrikában	900.000	550.000	0'6
<i>Olasz birtokok :</i>			
Áfrikában	?	9.000	—
<i>Dán birtok :</i>			
Amerikában	309	33.763	109

Ezen kívül Grönland egy része is dán birtok 10 ezer lakossal.

Európára a többi világrészek önálló államai között legnagyobb fontossággal az Észak-amerikai Egyesült-Államok birnak, mint az élelmi czikkek és ipari nyers anyagok leggazdagabb forrása s másrésről az európai iparczikkeknek, eddigelé minden védvamos intézkedés daczára hatalmas fogyasztója. Az Egyesült-Államok területe az 1880-iki census alkalmával Alaskával és a nagy tavakkal együtt 9'35 millió □ kilométer volt s lélekszáma 50'45 millióra rúgott, a mely népesség a legutóbb megtartott népszámlálás szerint 1890. évi július hó 1-ig 62'89 millióra emelkedett, az összes növekedés tehát 12'44 m., évenként 1,043.000, vagyis 2'47 % (1870-től 1880-ig az évi növekedés 3'01 %-ot tett). — Észak-Amerikában nagyobb ország még Mexikó 1'95 m. □ km. területtel s 1882-ben 10'45 m. lélekkel. Dél-Amerika államai közt legnagyobb gazdasági fejlődést mutat s legnagyobb jövőre látszik hivatottnak az Argentini köztársaság mely 2'84 m. □ km. területtel bir. Lélekszáma 1882. szeptemberében még csak 2'95 milliót tett, de tekintve, hogy újabban az európai kívándorlás Észak-Amerika helyett Dél-Amerika s különösen az Argentini köztársaság felé kezd fordulni, valószínű, hogy a gazdag területtel s az

anyagi fejlődés minden föltételével bőven megáldott köztársaság népessége gyorsan fog növekedni, bár a legújabbban lejátszott gazdasági és pénzügyi válság s politikai zavarok kétségkívül erős visszahatással leendenek az Argentini köztársaság fejlődésére. Dél-Amerika nagyobb államai még a következők: B r a z i l i a 8³⁴ millió km² területtel s 12⁶⁰ millió lélekkel, C o l u m b i a 831 ezer km² területtel s 4 millió lélekkel, P e r u 1⁰⁵ millió km² területtel és 2⁶² millió lélekkel, C h i l i 759 ezer km² területtel és 2⁵² millió lélekkel, V e n e z u e l a 1⁶⁴ millió km² területtel, 2¹² millió lélekkel, B o l i v i a 1⁰³ millió km² területtel és 1⁹⁶ millió lélekkel, E c u a d o r 651 ezer km² területtel és 1⁵ millió lélekkel. Az ázsiai államok közül legfontosabb C h i n a és J a p á n, az előbbi területe 11⁵⁷ millió km², az utóbbié 382 ezer km², az előbbi népessége hozzávetőleg 404 millió, az utóbbié pedig 38 millió. Megemlítendők még: P e r z s s i a 1⁶⁵ millió km², körülbelül 7⁶⁵ millió lélekkel, S i á m 730 ezer km², 5⁸ millió lélekkel, A f g a n i s t á n 720 ezer km², 4 millió lélekkel, az O m a n i szultánság és A r á b i a többi része 2⁵¹ millió km², 3⁶ millió lélekkel. Afrikában európai szempontból különös fontossággal bír az egyiptomi alkirályság, ebből Elő-Egyiptom területe csak 60 ezer km², de lélekszáma 6⁸² millió s így átlag minden km² területre 113 lélek esik, a népsűrűség tehát oly nagy, sőt valamivel még nagyobb, mint Csehországban vagy Sziléziában. Egyiptom többi része 961 ezer km² területtel bír, de pusztá terület, jóformán minden népesség nélkül. S u d a n területe 2⁵ millió km², hozzávetőleg 32 millió lakossal, a C o n g ó államé pedig 2⁰⁷ millió km², körülbelül 29 millió lélekkel, míg G u i n e a és a központi terület S u d á n és C o n g ó közt 1²⁷ millió km², hozzávetőleg 33 millió lélekkel. Afrika északi részéből megemlítendő M a r o k k ó 810 ezer km²-rel és 6¹⁴ millió lélekkel s T r i p o l i s 1³ millió km²-rel és 1⁰¹ millió lakossal.

Magyarország általános és viszonylagos népessége 1880-ban és 1890-ben. — Habár a legutóbb végrehajtott népszámlálásunk eredményei még nincsenek is véglegesen összeállítva, mind a mellett, minthogy a közérdeklődés az egyes vármegyék és városok népességének alakulásánál főképen a legújabb adatokra irányul, érdemesnek tartjuk az 1880. évi adatok mellett, azokkal párhuzamba állítva az 1890. évi előleges eredményeket is közölni, megjegyezvén, hogy a végleges számok ezen előleges eredményeket valószínűleg felül fog-

ják mulni, a különbség azonban nem lesz jelentékeny. A két népszámlálás által konstatált tényleges polgári népességet, a növekedéssel vagy fogyással, továbbá a viszonylagos lélekszámmal, vagyis a népsűrűséggel együtt az alábbi táblázatból láthatjuk:

Ország-rész, törvényhatóság	Terület □ kilométerek- ben	Tényleges polgári népesség		Növekedés vagy fogyás (—)		Esik 1 □ km. területre lélek	
		az 1880. évi	az 1890. évi	—		az 1880.	az 1890.
		népszámlálás szerint		szám szerint	o/o	népszámlálás szerint	
<i>I. Duna balpartja.</i>							
1. Árva várm. . .	2.077	81.643	84.894	3.251	3·98	39·3	40·9
2. Bars » . .	2.673	142.691	153.053	10.362	7·26	53·2	57·3
3. Eszterg. » . .	1.123	72.166	77.578	5.412	7·50	64·2	69·1
4. Hont » . .	2.562	100.815	107.294	6.479	6·43	39·3	41·8
Selmecz és Bélabánya . .	88	15.265	15.247	— 18	—0·12	173·4	173·2
Együtt . .	2.650	116.080	122.541	6.461	5·67	43·8	46·2
5. Liptó várm. . .	2.258	74.758	76.523	1.765	2·36	33·1	33·9
6. Nógrád » . .	4.355	191.678	214.050	22.372	11·67	44·1	49·1
7. Nyitra » . .	5.724	368.865	396.208	27.343	7·42	64·5	69·2
8. Pozsony » . .	4.141	262.810	278.110	15.300	5·82	63·5	67·1
Pozsony vár. .	75	48.006	52.444	4.438	9·24	640·0	699·2
Együtt . .	4.216	310.816	330.554	19.738	6·35	72·9	78·4
9. Trencsén vm. .	4.620	244.919	259.521	14.602	5·97	53·0	56·2
10. Turóc » . .	1.150	45.933	47.937	2.004	4·37	39·9	41·7
11. Zólyom » . .	2.730	102.500	112.281	9.781	9·54	37·6	41·1
Összesen . .	33.576	1,752.049	1,875.140	123.091	7·02	52·1	55·8
<i>II. Duna jobb- partja.</i>							
1. Baranya vm. .	5.062	264.712	287.655	22.943	8·67	52·3	56·8
Pécs	71	28.702	33.780	5.078	17·69	404·2	475·8
Együtt . .	5.133	293.414	321.435	28.021	9·55	57·2	62·6
2. Fejér vm. . .	4.036	183.828	194.883	11.055	6·01	45·5	48·3
Székes-Fehv. . .	120	25.612	27.599	1.987	7·76	213·4	229·9
Együtt . .	4.156	209.440	222.482	13.042	6·23	50·4	53·5
3. Győr várm. . .	1.336	88.512	92.763	4.256	4·81	66·2	69·4
Győr város. . .	45	20.981	22.976	1.995	9·51	466·2	510·6
Együtt . .	1.381	109.493	115.744	6.251	5·71	79·3	83·8

Ország-rész, törvényhatóság	Terület □ kilométerek ben	Tényleges polgári népesség		Növekedés vagy fogyás (—)		Esik 1 □ km. területre lélek	
		az 1880. évi	az 1890. évi			az 1880.	az 1890.
		népszámlálás szerint		szám szerint	‰	népszámlálás szerint	
4. Komáromvm. Komárom vá- ros	2.914 30	138.591 13.108	146.298 13.099	7.707 — 9	5·56 —0·07	47·6 436·7	50·1 436·6
Együtt...	2.944	151.699	159.397	7.698	5·07	51·5	54·1
5. Moson várm.	2.041	85.961	85.246	— 715	—0·83	41·9	41·8
6. Somogy »	6.531	307.448	325.666	18.218	5·92	47·1	49·9
7. Sopron »	3.174	222.565	234.184	11.619	5·22	70·1	73·8
Sopron város	133	23.222	27.103	3.881	16·71	174·6	203·8
Együtt...	3.307	245.787	261.287	15.500	6·31	74·3	79·0
8. Tolna várm.	3.643	234.643	252.138	17.495	7·46	64·4	69·2
9. Vas »	5.035	360.590	389.854	29.264	8·11	71·6	77·4
10. Veszprém »	4.167	208.487	215.046	6.559	3·15	50·0	51·6
11. Zala »	5.122	359.984	403.062	43.078	11·97	70·3	78·7
Összesen...	43.460	2,566.946	2,751.357	184.411	7·18	59·1	63·3
III. Duna-Tisza közé.							
1. Bács-Bodrog várm.	9.569	511.437	573.216	61.779	12·08	53·4	59·9
Baja	87	19.241	19.358	117	0·61	221·3	223·7
Szabadka ...	956	61.367	72.683	11.316	18·44	64·2	76·0
Ujvidék.....	159	21.325	24.672	3.347	15·69	134·8	155·2
Zombor.....	308	24.693	26.396	1.703	6·90	80·2	85·7
Együtt...	11.079	638.063	716.325	78.262	12·27	57·6	64·7
2. Csongrád vm. Hódmező-Vá- sárhely	1.837 761	102.314 52.424	120.081 55.483	17.767 3.059	17·37 5·84	55·7 68·9	65·4 72·9
Szeged	816	73.675	87.210	13.535	18·37	90·3	106·9
Együtt...	3.414	228.413	262.774	34.361	15·04	66·9	77·0
3. Heves várm.	3.878	209.933	233.732	23.799	11·34	54·8	60·3
4. Jász - N.-kun- Szolnok vm.	5.374	278.443	317.753	39.310	14·12	51·8	59·1
5. Pest-P.-Solt- Kiskún vm..	11.531	533.094	634.156	101.062	17·33	50·6	59·3
Budapest ...	201	360.551	494.661	134.110	37·19	1.794	2.471
Kecskemét...	873	44.887	48.234	3.347	7·46	51·4	55·3
Együtt...	12.605	988.532	1,227.051	238.519	24·13	78·4	97·3
Összesen...	36.350	2,343.384	2,757.635	414.251	17·67	64·6	75·9

Országgrész, törvényható- ság	Terület ☐ kilométerek- ben	Tényleges polgári népesség		Növekedés vagy fogyás (—)		Esik 1 ☐ km. területre lélek	
		az 1880. évi	az 1890. évi	szám szerint	‰	az 1880.	az 1890.
		népszámlálás szerint				népszámlálás szerint	
IV. Tisza jobb- partja.							
1. Abauj-Torna vármegye ..	3.167	152.475	151.062	— 1.413	—0·92	48·1	47·7
Kassa	93	26.097	29.196	3.099	11·87	280·6	314·0
Együtt...	3.260	178.572	180.258	1.686	0·94	54·8	55·3
2. Bereg várm.	3.724	153.377	179.208	25.831	16·84	41·2	48·1
3. Borsod »	3.428	193.839	217.166	23.327	12·03	55·6	63·4
4. Gömör »	4.275	169.064	174.677	5.613	3·32	40·1	40·9
5. Sáros »	3.822	168.013	167.519	— 494	—0·29	44·5	43·8
6. Szepes »	3.605	172.881	164.088	— 8.793	—5·09	47·8	45·5
7. Ung »	3.053	126.707	135.428	8.721	6·88	41·5	44·9
8. Zemplén »	6.302	277.575	298.647	21.072	7·59	44·1	49·0
Összesen...	31.469	1,440.028	1,516.991	76.963	5·34	45·7	48·2
V. Tisza bal- partja.							
1. Békés várm.	3.558	229.757	257.888	28.131	12·24	64·6	72·5
2. Bihar »	10.914	416.510	478.634	62.124	14·91	38·2	43·9
Nagyvárad ..	48	31.324	38.219	6.895	22·01	652·6	796·2
Együtt...	10.962	447.834	516.853	69.019	15·41	40·9	47·2
3. Hajdú várm.	2.396	122.207	134.141	11.934	9·76	51·0	56·0
Debreczen ..	957	51.122	56.996	5.874	11·49	53·4	59·5
Együtt...	3.353	173.329	191.137	17.808	10·27	51·7	57·0
4. Márm. vm.	10.355	227.436	268.194	40.758	17·92	22·0	25·9
5. Szabolcs »	4.917	214.008	243.803	29.795	13·92	43·5	49·6
6. Szatmár »	6.308	273.334	302.838	29.454	10·77	43·3	48·0
Szatmár-Né- meti.....	183	19.70	20.613	905	4·59	105·0	112·7
Együtt...	6.491	293.092	323.451	30.359	10·26	45·1	49·8
7. Szilágy vm.	3.629	170.022	191.162	21.440	12·61	46·6	52·8
8. Ugocsa »	1.191	65.377	75.239	9.862	15·08	54·9	63·2
Összesen...	44.456	1,820.855	2,068.027	247.172	13·57	41·0	46·5

Országgrész, törvényható- ság	Terület ☐ kilométerek- ben	Tényleges polgári népesség		Növekedés vagy fogyás (—)		Esik 1 ☐ km. területre lélek	
		az 1880. évi	az 1890. évi	szám szerint	‰	az 1880.	az 1890.
		népszámlálás szerint				népszámlálás szerint	
VI. Tisza-Maros szöge.							
1. Arad várm. .	6.331	270.668	301.923	31.255	11.55	42.8	47.7
Arad város. .	112	35.556	41.945	6.389	17.97	317.5	374.5
Együtt. . .	6.443	306.224	343.868	37.644	12.29	47.2	53.4
2. Csanád várm.	1.618	109.011	130.609	21.598	19.79	67.4	80.7
3. Krassó - Sző- rény várm. . .	9.750	382.530	406.053	23.523	6.15	39.1	41.6
4. Temes » . .	6.878	340.715	374.781	34.066	10.00	49.5	54.5
Temesvár . . .	36	33.694	39.850	6.156	18.27	936.0	1.107
Versecz	197	22.329	21.829	— 500	— 2.24	118.4	110.8
Együtt. . .	7.111	396.738	436.460	39.722	10.01	55.5	61.4
5. Torontál vm.	9.409	509.682	571.847	61.665	12.09	54.2	60.7
Pancsova . . .	113	17.127	17.978	851	4.97	151.6	159.1
Együtt. . .	9.522	526.809	589.325	62.516	11.86	55.9	61.9
Összesen. . .	34.444	1,721.312	1,906.315	185.003	10.74	50.0	55.3
VII. Erdély.							
1. Alsó-Feh. vm.	3.576	178.021	192.565	14.544	8.17	49.8	53.9
2. Besztercze- Naszód vm. . .	4.014	95.017	104.702	9.685	10.19	23.7	26.1
3. Brassó » . .	1.804	83.929	86.458	2.529	3.01	46.7	47.9
4. Csik » . .	4.493	110.940	113.889	2.949	2.66	24.7	25.4
5. Fogaras » . .	1.875	84.571	88.051	3.480	4.11	45.1	47.0
6. Háromsz. » . .	3.556	125.277	129.760	4.483	3.58	35.2	36.5
7. Hunyad » . .	6.932	248.464	266.720	18.256	7.35	35.8	38.5
8. Kis-Kü- küllő » . .	1.646	92.214	101.167	8.953	9.71	56.0	61.5
9. Kolozs » . .	5.019	166.384	192.031	25.647	15.41	33.2	38.3
Kolozsvár . .	130	29.923	32.729	2.806	9.38	230.2	251.8
Együtt. . .	5.149	196.307	224.760	28.453	14.49	38.1	43.7
10. Maros-Torda várm.	4.291	146.116	163.288	17.172	11.74	34.1	38.1
Maros-Vásár- hely	33	12.893	14.246	1.363	10.58	390.4	431.7
Együtt. . .	4.324	158.999	177.534	18.535	11.66	36.8	41.1

Ország-rész, törvényhatóság	Terület ☐ kilométerek- ben	Tényleges polgári népesség		Növekedés vagy fogyás (—)		Esik 1 ☐ km. területre lélek	
		az 1880. évi	az 1890. évi			az 1880.	az 1890.
		népszámlálás szerint		szám szerint	‰	népszámlálás szerint	
11. Nagy-Kü- küllő várm.	3.110	132.454	135.721	3.267	2 ⁴⁵	42 ⁵	43 ⁶
12. Szében »	3.314	141.627	148.495	6.868	4 ⁸⁵	42 ⁸	44 ⁸
13. Szolnok- Doboka »	5.150	193.677	217.160	23.483	12 ¹²	37 ⁶	42 ²
14. Torda- Aranyos »	3.370	137.031	150.306	13.275	9 ⁶⁹	40 ⁷	44 ⁶
15. Udvarh. »	3.418	105.520	109.761	4.241	4 ⁰²	30 ⁹	32 ¹
Összesen...	55.731	2,084.048	2,247.049	163.001	7 ⁸²	37 ⁴	40 ³
Magyarország összesen.....	279.750	13,728.622	15,122.514	1,393.892	10 ¹⁵	49 ¹	54 ¹
VIII. Fiume vá- ros és területe..	19 ⁶	20.981	29.001	8.020	38 ²²	1.070	1.480
IX. Horvát-Szla- vonország.							
1. Lika-Krbava várm.....	6.211	174.239	191.091	16.852	9 ⁶⁷	28 ¹	30 ⁸
2. Modrus- Fiume várm.	4.879	203.173	220.813	17.640	8 ⁶⁸	41 ⁶	45 ³
3. Zágráb vm.. Ebből Zágráb város.....	7.211 33	419.879 28.388	483.365 37.369	63.486 8.981	15 ¹² 3 ⁶³	58 ² 860 ³	67 ⁰ 1132 ⁰
4. Varasd vm.. 5. Belovár-Kő- rös várm....	2.521 5.048	229.063 219.529	257.198 265.802	28.135 46.273	12 ²⁸ 21 ⁰⁸	90 ⁹ 43 ⁵	102 ⁰ 52 ⁷
6. Pozsega vm.. 7. Verőcze vm.. Ebből Észék	4.942 4.851 57	166.374 183.364 18.201	202.626 216.569 19.601	36.252 33.205 1.400	21 ⁷⁹ 18 ¹⁰ 7 ⁷⁰	33 ⁷ 37 ⁸ 319 ³	41 ⁰ 44 ⁶ 343 ⁹
8. Szerém vm.. Horvát-Szlavon- ország össze- sen.....	6.870 42.533	296.878 1,892.499	346.950 2,184.414	50.072 291.915	16 ⁸⁶ 15 ⁴²	43 ² 44 ⁵	50 ⁵ 51 ⁴
A Magyarbiro- dalom mind- össze ¹⁾	322.302	15,642.102	17,335.929	1,693.827	10 ⁸²	49 ⁵	53 ⁸

¹⁾ A katonai népesség beszámításával a tényleges jelenlevő népesség a Magyarbirodalomban 1880-ban 15,739.259 lélekre, 1890-ben pedig 17,449.705-re rúgott.

Az 1880-diki népszámlálás alkalmával a népsűrűség a magyar anyaországnak még egyetlen egy megyéjében sem érte el □-kilométerenkint a 80-at, 1890-ben ellenben, ha a területükön fekvő törvényhatósági városok népességét is számba vesszük, már három megyében, ugymint Pest, Győr és Csanád vármegyékben. Ezeken kívül nagyon megközelítette a 80-at Sopron, Pozsony, Zala, Vas és Csongrád megyékben is, a 70-et meghaladta továbbá Békésben.

A magyar korona egész területén a legnagyobb népsűrűséget, □-kilométerenkint 102-öt, Varasd megye mutatja, a társországok területén ezután közvetlen sorakozó Zágráb vármegyében már csak 67, a többi horvátszlavon megyékben pedig a viszonylagos népesség nemcsak a 60-on, hanem még az 50-en is jóval alul marad.

A mi a népességnek a két népszámlálás közti időszakban való növekedését illeti, legkedvezőbb a szaporodás a gazdag talajú alföldi és a Tisza balparti vármegyékben, továbbá a Tisza jobb partján Beregben. A Dráván túli országrészben legkedvezőbb eredményt mutat a három szlavon megye, továbbá Belovár-Kőrös; ezen kedvező növekedés azonban nem tisztán a természetes szaporodásnak, hanem részben a Dunántúlról megindult s folyton tartó bevándorlásnak is következménye.

Megyei törvényhatóságaink közül Szepes, Abauj-Torna, Sáros és Moson népessége megcsökkent, minek okául a jelen évtizedben oly nagy mérveket öltött és még mindig tartó amerikai kivándorlást kell tekintenünk. A városok közül jelentékenyebb fogyást Versecznél tapasztalunk, itt a hanyatlás oka a filloxera terjedése. Stagnál a népesség Selmeczbánya, Komárom, továbbá Baja városokban; az elsőnél a bányászat hanyatlása, az utóbbiaknál pedig ezen városoknak forgalmi tekintetben kedvezőtlen helyzete okozza a hátramaradást.

II. Mozgó népesség.

1. Házasság.

Házasságkötések Magyarországnban. — Az esketések abszolút és relativ számát a Magyarbirodalomban s annak egyes alkatrészeiben 1876 óta a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A kötött házasságok száma			1000 lélekre esik házasság		
	Magyarország és Fiumében	Horvát-Szlavonországban	A Magyar birodalomban	Magyarország és Fiumében	Horvát-Szlavonországban	A Magyar birodalomban
1876	135.189	19.116	154.305	10'00	10'16	10'02
1877	125.231	18.149	143.380	9'20	9'61	9'25
1878	129.526	17.488	147.014	9'48	9'24	9'45
1879	140.438	21.750	162.188	10'22	11'46	10'31
1880	125.021	19.105	144.126	9'05	10'04	9'17
átlag 1876—1880.	131.081	19.121	150.202	9'59	10'12	9'65
1881	137.210	20.523	157.733	9'90	10'71	9'99
1882	142.161	21.678	163.839	10'17	11'17	10'30
1883	145.252	22.357	167.609	10'26	11'38	10'40
1884	144.681	22.723	167.404	10'07	11'40	10'24
1885	142.652	22.517	165.169	9'81	11'11	9'97
átlag 1881—1885.	142.391	21.960	164.351	10'04	11'16	10'18
1886	140.016	20.658	160.674	9'50	10'00	9'56
1887	132.694	18.817	151.511	8'92	8'97	8'92
1868	139.198	19.683	158.881	9'25	9'26	9'25
1889	122.476	18.048	140.524	8'04	8'37	8'08

Az 1889. évben a házasságkötések száma erősen megcsökkent úgy az anyaországban, valamint Horvát-Szlavonországban. A hanyatlás az előző évvel szemben, a mely esketések tekintetében szintén nem sorolható a kedvezők közé, oly abnormis, hogy a legnagyobb aggodalmat kelthetné bennünk, ha annak okát és pedig, reméljük, csupán átmenetileg ható okát, nem tudnók adni. Az új véderő-törvény azon intézkedése, a mely az újonczozást a 20. évről a 21-re tévén, egy évvel későbbre toltá, okozta az esketések számában tapasztalható nagy csökkenést. Kitűnik ez abból, hogy a csökkenés majdnem kizárólag csupán a 24 évnél fiatalabb vőlegényeknél mutatkozik, a kiknek száma az előző évvel szemben 15.527-tel kisebbedett. Feltehető ugyan, hogy az újonczozásnak egy évvel előre tolása az esketések számára jövőben is állandóan csökkentőleg fog hatni, az első évben mutatkozó nagy apadás azonban mindenesetre kivételes és remélhetjük, hogy az 1890. évben az esketések számában főleg a 24—30 éves vőlegényeknél legalább is 14—15.000-nyi javulás lesz tapasztalható.

Házasságkötések Európa államaiban. — A négy utolsó évben az esketések abszolút és relativ számát a különböző államokban a következő kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	E s k e t é s							
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ben	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		szám szerint				ezer lakóra			
1	Szerbia	—	23.326	22.555	22.737	—	11 ⁰	11 ⁴	11 ²
2	Magyarbirodalom	164.351	160.674	151.511	158.881	10 ²	9 ⁶	8 ⁸	9 ²
	És pedig : Magyarország	142.391	140.016	132.694	139.198	10 ⁰	9 ⁵	8 ⁸	9 ²
	Horv.-Szlav. or.	21.960	20.658	18.817	19.683	11 ²	10 ⁰	9 ⁰	9 ²
3	Bulgária ¹⁾	18.524	19.596	20.089	26.222	8 ⁸	8 ⁸	8 ⁸	8 ²
4	Európai Oroszország	712.372	681.922	727.161	804.084	8 ⁷	8 ⁰	8 ⁴	9 ¹
5	Orosz-Lengyelország	—	67.647	66.762	67.392	—	8 ³	7 ⁹	7 ⁶
6	Olaszország	231.915	233.310	235.629	236.883	7 ⁹	7 ⁸	7 ⁸	7 ⁷
7	Ausztria	178.156	180.191	182.088	185.991	7 ⁸	7 ⁸	7 ⁸	7 ⁶
	Ebből: Galícia	50.925	52.335	55.774	58.297	8 ³	8 ³	8 ⁸	9 ⁰
	Csehország	45.366	44.275	43.485	43.889	8 ⁰	7 ⁷	7 ⁵	7 ³
	Alsó-Ausztria	19.324	20.314	20.153	20.266	7 ⁹	8 ⁰	7 ⁹	7 ⁷
	Morvaország	17.197	16.376	16.514	16.818	7 ⁹	7 ⁴	7 ⁴	7 ⁵
8	Németország	354.716	372.318	370.659	376.654	7 ⁷	7 ⁹	7 ⁸	7 ⁸
	Ebből: Poroszország	220.844	231.588	229.999	283.421	7 ⁹	8 ¹	8 ⁰	8 ⁰
	Bajorország	36.511	37.325	37.436	37.809	6 ⁸	6 ⁸	6 ⁸	6 ⁸
	Szászország	27.603	29.849	30.153	30.327	8 ⁰	9 ³	9 ²	9 ²
	Württemberg	12.544	13.167	12.790	13.169	6 ⁰	6 ⁶	6 ⁰	6 ³
	Baden	10.282	11.161	11.192	11.412	6 ⁷	6 ³	6 ⁹	7 ⁰
	Elzász-Lotharingia	10.324	10.508	10.122	10.326	6 ⁸	6 ⁷	6 ⁵	6 ⁸
9	Románia	42.730	38.988	38.961	38.336	7 ⁶	7 ⁴	7 ³	6 ⁴
10	Dánia	15.656	14.834	14.726	15.091	7 ⁶	7 ¹	6 ⁹	7 ⁰
11	Franciaország	284.077	283.208	277.060	276.848	7 ⁵	7 ⁴	7 ²	7 ²
12	Finnország	15.864	16.248	17.179	16.748	7 ⁴	7 ⁴	7 ⁶	7 ⁸
13	Portugália	—	33.727	34.335	—	—	7 ²	7 ³	—
14	Németalföld	29.931	30.298	30.924	30.862	7 ¹	6 ⁹	7 ⁰	6 ⁹
15	Nagy-Británia és Írország	249.998	241.134	246.314	249.162	7 ⁰	6 ⁶	6 ⁶	6 ⁷
	És pedig : Anglia és Wales	202.025	196.071	200.518	203.821	7 ⁵	7 ⁰	7 ¹	7 ²
	Skócia	26.176	24.669	24.851	25.281	6 ⁵	6 ²	6 ²	6 ³
	Írország	21.797	20.594	20.945	20.060	4 ³	4 ²	4 ²	4 ³
16	Belgium	39.296	39.642	42.491	42.427	6 ⁹	6 ⁷	7 ²	7 ⁰
17	Svájc	19.708	20.080	20.646	20.706	6 ⁸	6 ⁸	7 ⁰	7 ⁰
18	Norvégia	12.834	12.819	12.491	12.154	6 ⁸	6 ²	6 ¹	6 ¹
19	Svédország	29.566	30.133	29.517	28.075	6 ⁴	6 ⁴	6 ²	5 ⁹
20	Spanyolország	108.887	114.699	—	—	6 ³	6 ⁷	—	—
21	Luxemburg	—	1.405	1.267	—	—	6 ⁶	5 ⁸	—

Az évtized első felével szemben, melyet kimutatásunkban az 1881—85. évek átlaga képvisel, utóbbi években csaknem kivétel nélkül, a házassági arányszám csökkenését látjuk s minthogy a régibb — 1865—83-as korszakot felölelő Bodio-féle adatokhoz hasonlítva, melyeket Évkönyvünk korábbi folyamaiban közöltünk, a hanyatlás még erősebb, az esketések általános kevesbedése szabályként jelezhető. Ugy látszik, hogy a nehezebb megélhetési viszonyok, a mívelt-séggel fokozódó igények, párosulva a családalapításhoz fűződő felelősségérzet gyarapodásával — s talán itt-ott az erkölcstelenség terjedése is: ezek azok az okok, a melyek az esketések kötésére hátráltatólag hatnak s minthogy ezen okok, ha nem is összeségükben, de azok egyike-másika ezentúl is erősödni fog, az esketési

¹⁾ 1888-tól kezdve Kelet-Rumélia beszámításával.

arányszámnak a régibb időkhez hasonló magasságra újból felemelkedése a jövőben alig remélhető; de a további csökkenés, különösen a már előhaladottabb országokban ezentúl valószínűleg nem lesz már oly rohamos, mint a minőt a lefolyt 2—3 évtizedben tapasztaltunk.

Házasságkötések hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az egyes hitfelekezeteknél a házasságok arányszáma következőleg alakult:

		Minden 1000 lélekre esik házasság						
		római kath.	görög kath.	görög keleti	ágostai	reform- átus	unitárius	zsidó
Átlag	1881—85-ben	10'33	11'49	9'76	10'01	10'54	10'37	8'18
»	1886-ban	9'55	11'12	9'38	9'42	10'03	9'37	7'77
»	1887-ben	8'82	10'60	8'42	8'93	9'30	9'01	8'12
»	1888-ban	9'07	10'54	8'56	9'31	10'01	9'53	7'62
»	1889-ben	8'13	8'76	7'35	7'97	8'79	9'03	7'15

A házasságkötések 1889-ben minden hitfelekezetnél kivétel nélkül csökkentek. Különösen nagy a csökkenés a görög-katholikusoknál, ágostaiaknál és a reformátusoknál is.

Esketések Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben. — Némely országokból már 1889-ről is ösmeretese a népmozgalom eredményei; fentebbi nemzetközi táblázatunk kiegészítéseül álljon tehát itt még a következő kimutatás:

Ország	Esketések szám szerint	1889-ben 1000 lakosra	Ország	Esketések szám szerint	1889-ben 1000 lakosra
Magyarország . . .	140.524	8'1	Olaszország . . .	229.994	7'5
Ausztria	177.771	7'5	Franciaország . .	272.984	7'1
Németország . . .	389.339	8'0	Belgium	43.759	7'2
Poroszország . . .	240.996	8'2	Németalföld . . .	31.494	6'9
Bajorország . . .	39.515	7'1	Nagy-Brit. és Írorsz.	261.704	6'9
Szászország	31.790	9'5	Anglia és Wales . .	213.865	7'3
Württemberg . . .	13.578	6'6	Skócia	26.318	6'4
Baden	11.788	7'2	Írország	21.521	4'6
Éldsz-Lotharingia .	10.393	6'6	Dánia	15.235	7'1
Svájcz	20.691	7'1	Norvégia	12.400	6'2

Az esketések száma 1889-ben Ausztriában is megcsökkent, minek okát itt is az újonczozásra vonatkozó újabb intézkedésekben kell keresnünk. Hogy Ausztriában a csökkenés nem oly nagymérvű, mint hazánkban, ez onnan van, mivel Ausztriában a 20—24 éves vőlegények már az előtt is sokkal kisebb számmal fordultak elő, mint nálunk, a sorozási évnék egy esztendővel kijebb tolása itt tehát nem lehetett oly nagy hatással az esketésekre, mint Magyarországon. Az 1889-ik év az esketésekre egyébként általában kedvezőnek mondható és Magyarországon és Ausztrián kívül csak Olasz-

és Franciaországban s némileg Svájcban tapasztalunk hanyatlást, másutt mindenütt emelkedést, a mely legjelentékenyebb volt a britt királyságban és Németországban.

2. Születések.

Születések Magyarországon. — Az élve szülöttek számát, valamint arányát az összes lélekszámhoz, 1876 óta, az alábbi kimutató állítja szem elé:

É v	É l v e s z ü l e t é s e k					
	Magyar- országban (Fiumé- val)	Horvát- Szlavon- ország- ban	a Magyar biro- dalomban	Magyar- országban (Fiumé- val)	Horvát- Szlavon- ország- ban	a Magyar biroda- lomban
	abszolút számokban			1000 lakosra		
1876	617.382	87.474	704.856	45·7	46·5	45·8
1877	589.194	80.622	669.816	43·3	42·7	43·2
1878	585.314	80.078	665.392	42·8	42·3	42·8
1879	626.895	86.689	713.584	45·6	45·7	45·7
1880	589.277	83.075	672.352	42·7	43·6	42·8
átlag 1876—80 .	601.612	83.588	685.200	44·0	44·2	44·0
1881	595.222	81.669	676.891	42·9	42·6	42·8
1882	613.024	83.658	696.682	43·8	43·1	43·7
1883	630.105	88.579	718.684	44·5	45·1	44·6
1884	649.709	91.254	740.963	45·3	45·8	45·4
1885	644.331	92.729	737.110	44·3	45·9	44·5
átlag 1881—85 .	626.488	87.578	714.066	44·2	44·5	44·2
1886	662.434	97.183	759.617	45·0	47·2	45·3
1887	649.400	95.080	744.480	43·6	45·4	43·8
1888	650.551	95.085	745.636	43·2	44·7	43·4
1889	656.273	96.813	753.086	43·1	44·9	43·3

A születéseknek úgy abszolút száma, valamint a népességhez való aránya is az egész időszakban kedvező volt; a csekély visszaesések, a melyek egyes években láthatók, jelentéktelenek s rendszerint a megelőző év gazdasági fejleményei által magyarázhatók. A házasságok számának csökkenése tehát, mely, mint fentebb láttuk, 1884. óta tapasztalható, a születések számára ez ideig nem hatott érezhetőleg, az esketések számának 1889. évi nagy hanyatlása azonban, melyet az ujonczozásnak egy évvel kijebb tolása idézett elő, valószínűleg észrevehető lesz az 1890. évi születéseknél, de erről pozitív adatokat csak Évkönyvünk jövő évi folyamában közölhetünk.

Születések Európa államaiban. — Mint előbbi táblázatunkban, úgy a következő nemzetközi összehasonlításunkban sem az összes születéseket mutatjuk ki, hanem csupán az éveszülötteket, minthogy a halvaszülöttek a népesség szaporodására befolyással nincsenek s minthogy továbbá ezekről megbízható adatok sehol sem folynak be és a mi az összehasonlítást különösen zavarja, egyik államban az adatok sokkal pontosabbak, mint a másikon:

Sorszám	Az ország neve	Élve szülöttek							
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		szám szerint				ezer lakóra			
1	Európai Oroszország	3,890.854	3,970.251	4,035.505	4,251.473	47 ^o	46 ^o	46 ^o	48 ^o
2	Szerbia	—	83.091	93.911	94.886	—	42 ^o	47 ^o	46 ^o
3	Magyarbirodalom	714.066	759.617	744.480	745.636	44 ^o	45 ^o	43 ^o	43 ^o
	<i>És pedig: Magyarország</i>	626.488	662.434	649.400	650.551	44 ^o	45 ^o	43 ^o	43 ^o
	<i>Horv.-Szlav. orsz.</i>	87.578	97.183	95.080	95.085	44 ^o	47 ^o	45 ^o	44 ^o
4	Orosz-Lengyelország	—	314.242	325.562	334.268	—	38 ^o	38 ^o	39 ^o
5	Ausztria	860.963	876.063	889.478	889.901	38 ^o	37 ^o	38 ^o	37 ^o
	<i>Ebből: Galiczia</i>	166.961	273.976	286.699	287.991	43 ^o	43 ^o	45 ^o	44 ^o
	<i>Csehország</i>	213.052	212.547	211.237	211.167	37 ^o	37 ^o	36 ^o	36 ^o
	<i>Alsó-Ausztria</i>	85.804	87.077	87.816	88.197	35 ^o	34 ^o	34 ^o	33 ^o
	<i>Morvaország</i>	82.171	84.201	83.184	81.761	37 ^o	38 ^o	37 ^o	36 ^o
6	Olaszország	1,094.076	1,086.960	1,152.906	1,119.563	37 ^o	36 ^o	38 ^o	36 ^o
7	Németország	1,704.741	1,746.079	1,757.079	1,761.407	37 ^o	37 ^o	37 ^o	36 ^o
	<i>Ebből: Poroszország</i>	1,038.657	1,074.542	1,085.159	1,091.369	37 ^o	37 ^o	37 ^o	37 ^o
	<i>Bajorország</i>	201.526	199.901	199.705	196.794	37 ^o	36 ^o	36 ^o	35 ^o
	<i>Szászország</i>	128.851	136.531	137.366	140.191	41 ^o	42 ^o	42 ^o	42 ^o
	<i>Württemberg</i>	74.105	71.476	70.304	68.681	37 ^o	35 ^o	34 ^o	33 ^o
	<i>Baden</i>	53.834	53.273	52.865	52.355	34 ^o	33 ^o	32 ^o	32 ^o
	<i>Elzász-Lotharingia</i>	49.256	48.273	48.365	47.179	31 ^o	30 ^o	30 ^o	30 ^o
8	Spanyolország	627.911	648.106	—	—	36 ^o	37 ^o	—	—
9	Románia	200.104	212.820	209.573	219.658	36 ^o	40 ^o	39 ^o	37 ^o
10	Finnország	75.628	78.576	81.724	80.172	35 ^o	35 ^o	36 ^o	35 ^o
11	Németalföld	146.006	150.851	149.157	151.094	34 ^o	34 ^o	33 ^o	33 ^o
12	Bulgária)	76.216	69.714	83.179	118.826	34 ^o	31 ^o	36 ^o	37 ^o
13	Portugália	—	155.815	165.914	—	—	33 ^o	35 ^o	—
14	Dánia	65.898	68.080	67.417	67.427	32 ^o	32 ^o	31 ^o	31 ^o
15	Nagy-Británia és Írország	1,139.584	1,145.614	1,123.106	1,112.650	31 ^o	31 ^o	30 ^o	29 ^o
	<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	892.879	903.760	886.331	879.868	33 ^o	32 ^o	31 ^o	30 ^o
	<i>Skócia</i>	126.409	127.927	124.375	123.225	31 ^o	32 ^o	31 ^o	30 ^o
	<i>Írország</i>	120.296	113.927	112.400	109.557	29 ^o	23 ^o	23 ^o	22 ^o
16	Norvégia	59.658	60.716	60.908	61.277	30 ^o	30 ^o	30 ^o	31 ^o
17	Belgium	175.601	175.091	175.466	175.586	30 ^o	29 ^o	29 ^o	29 ^o
18	Svédország	135.206	139.882	140.169	136.451	29 ^o	29 ^o	29 ^o	28 ^o
19	Luxemburg	—	6.613	6.435	—	—	30 ^o	29 ^o	—
20	Svájc	82.345	80.763	81.287	81.098	28 ^o	27 ^o	27 ^o	27 ^o
21	Franciaország	934.576	912.838	899.333	882.639	24 ^o	23 ^o	23 ^o	23 ^o

A születések arányszáma, épügy, mint az esketéseké, általában szintén hanyatló irányzatot mutat; csakhogy a csökkenés a születések arányszámánál sem az 1881—85-ös átlaggal, sem pedig a múlt években között Bodio-féle 1865—83-as adatokkal szemben nem oly rohamos, mint az esketésekénél; sőt kivételek is nagyobb számmal

¹⁾ 1888-tól kezdve Kelet-Rumélia beszámításával.

találhatók s némely országokban, minő például különösen Románia, Bulgária és Spanyolország, a születési arányszámnak jelentékeny emelkedése konstatálható.

A Németbirodalomban, kivált a délnémet államokban, Bajorországban, Württembergben, Badenben, továbbá Elszász-Lotharingiában régebbi időkkel szemben erős csökkenést látunk, újabban azonban meglehetősen állandóság mutatkozik, sőt javulás konstatálható. De folytonos a csökkenés Franciaországban, mi annál sajnosabb, mert itt a születések arányszáma már korábban is nagyon kedvezőtlen volt s most, hogy évről-évre folyvást rosszabbodik, a francia nemzetgazdákat és államférfiakat a legnagyobb aggodalommal tölti el. A francia statisztika 1806 óta rendelkezik megbízható népmozgalmi adatok felett, előttünk áll az átalakulásnak egész folyamata, mely csaknem szakadatlan decadentiából áll. Sűrű születés sohasem volt a francia népesség sajátja, de a hová a viszonyok a lefolyt évtized alatt fejlődtek, az már valóban kétségbeejtő. Ime bizonyságul néhány adat:

Időszak	1000 lélekre esett születés	Időszak	1000 lélekre esett születés	Időszak	1000 lélekre esett születés
1806—14	31 ²	1861—68	26 ⁵	1887	23 ⁵
1815—29	31 ⁴	1869—72	24 ⁶	1888	23 ⁰
1830—47	28 ⁵	1873—76	26 ³	1889	22 ⁹
1848—50	26 ⁹	1877—81	25 ⁰		
1851—60	26 ³	1882—86	24 ⁶		

De nemcsak a növekedő népességhez képest nagyon kevés a születés, 1889-ben a születések abszolút száma is már oly rendkívül alacsony volt, hogy, nem számítva az 1871. évet, midőn idegen hadak tiporták s belső forradalom marczangolta az országot, 1806 óta egyetlen év sem volt, melyben oly kevés lett volna a születés, daczára, hogy 1806-ban (a jelenlegi területet véve) körülbelül 10 millióval volt kisebb Franciaország népessége, mint jelenleg. Ausztriában a születések meglehetősen állandóságot mutatnak, az egyes tartományokat külön tekintve, legmagasabb a születési arányszám Galicziában s különösen Bukovinában, mely utóbbi tartományban 48 körül ingadozik; ellenben az alpesi tartományokban: Tirolban, Salzburgban, Vorarlbergben és Felső-Ausztriában a 30-at is alig éri el, sőt némelyikben el sem éri; az összes osztrák tartományok átlagát Csehország, Morvaország, Szilézia, Isztria, Görz és Gradiska közelíti meg leginkább.

A születések nagysága hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az egyes hitfelekezetek közt a születési arányszám tekintetében következő eltérést látunk:

É v	Ezer lélekre esik születés						zsidó
	róm. kath.	görög kath.	görög keleti	ágostai	refor- mátus	unitá- rius	
átlag 1881—85-ben	48	46	44	42	42	39	38
» 1886-ban	49	48	45	41	43	37	38
» 1887-ben	47	48	43	39	42	38	37
» 1888-ban	46	48	43	39	41	38	37
» 1889-ben	47	48	42	39	42	38	38

Az arányszámok általában nem mutatnak nagy változást, figyelemre méltó jelenség, hogy a görög-katolikusok, melyeknél az 1881—85 években 1000 lélekre átlagosan kettővel esett kevesebb születés, mint a római katolikusoknál, 1887-től kezdve az utóbbiakat már túlszárnyalták s a legelső helyet foglalták el, még figyelemre méltóbb az ágostaiaknál a születések állandó csökkenése, azonban a csökkenés daczára is még 1889-ben is túlhaladták úgy az unitáriusokat, mint a zsidókat, mely két felekezetről a születések rendszeren legkisebb számmal szoktak előfordulni.

A születések nagysága országrészek és megyék szerint. —

Különösen három országrész válik ki erősen a születések magas arányszámával: a Duna-Tisza köze, a Tisza balpartja és a Tisza-Maros szöge, noha az utóbbiban egy vármegye, Krassó-Szörény, jóval az országos átlagon alul marad. Állandóan legkevesebb a születés az erdélyi megyékben, azután pedig az országnak legmagasabb kulturájú részében, a Duna jobb partján. Az egyes megyéket tekintve, a születési arányszám kilencz évi átlagban 36 és 55 közt ingadozott. 36 csak egy megyében, Nagy-Küküllőben volt, ezután következtek, mint leggyengébb születést felmutató vármegyék: Krassó-Szörény, Árva, Besztercze-Naszód, Fogaras, Hunyad és Szeben, továbbá Hont, Baranya és Brassó. Ezen itt felsorolt, összesen 10 vármegyében a születési arányszám a 40-en alul marad. Ellenben legkedvezőbben alakul s 1.000 lakosra 50-nél több születés esik a következő vármegyékben: Bács-Bodrog, Békés, Heves, Torontál, Szabolcs, Arad és Csanád. A legutolsó, 1889. évben Nagy-Küküllő, Brassó és Szeben vármegyékben (mindegyikben 1.000 lakosra csak 35), továbbá Árva, Krassó-Szörény, Fogaras és Háromszék vármegyékben (36—36) volt a születés legalacsonyabb; legkedvezőbb arányszámot mutattak pedig Szabolcs (61), Bereg (55), Ugocsa (54), Csanád (53), Arad (52), továbbá Bihar, Heves és Máramaros (mindegyik 51). Hosszabb idejű átlagot tekintve, érdekes, hogy azon 27 megye közül, hol a magyarság a népességnek abszolút többségét képezi, 12 maradt az átlagon alul, 2 az országos átlagon

állt, 13 pedig meg is haladta azt s a legnagyobb születési arányt mutató két megyében, Szabolcsban és Csanádban szintén a magyar elem képezi az abszolút többséget. Az oláh többségű megyék közül csak Temes és Arad haladja meg az országos átlagot, a többi mélyen az alatt marad; a leggyöngébb születési arányt mutató 7 megye közül ötben az oláh elem képez abszolút többséget. A tót ajkú megyék többsége is az átlagon alul marad, ellenben a ruthén jellegű megyék kivétel nélkül kedvező születési arányt mutatnak.

Horvát-Szlavonországban valamivel magasabb a születési arány, mint az anyaországban; az egyes megyék közt azonban itt is nagy különbségeket látunk; de a szélsőségek még sem oly nagyok, mint az anyaországban. A három szlapon megye, különösen Verőcze, állandóan a legmagasabb születési arányt mutatja, leggyöngébb születést pedig Belovár-Kőrös és Varasd megyékben látunk.

Törvénytelen szülöttek Magyarországon. — Azok az állami, gazdasági és társadalmi okok, melyek Európaszerte folyvást emelik a törvénytelen születések számát, a militarizmus, a nehezebb megélhetés, a vallásos és erkölcsös érzés hanyatlása, stb. nálunk is éreztetik hatásukat s 1889-ben már minden 1000 születésre tizenkettővel több törvénytelen születés esett, mint 1876-ban, a mint ezt a következő kimutatás igazolja:

É v	Magyar- ország és Fiume	Horvát- Szlavon- ország	Magyar birodalom	Ezer születésre esett törvénytelen születés		
				Magyar- ország	Horvát- Szlavon- ország	Magyar birodalom
1876	46.080	4.401	50.481	74	50	71
1877	44.801	4.431	49.232	75	54	73
1878	44.174	4.478	48.652	74	55	72
1879	49.764	4.977	54.741	78	57	76
1880	48.205	4.904	53.109	80	58	78
átlag 1876—1880 .	46.605	4.638	51.243	76	55	74
1881	48.654	4.845	53.499	80	59	78
1882	51.301	5.004	56.305	82	59	80
1883	52.632	5.163	57.795	82	58	79
1884	55.380	5.407	60.787	84	59	81
1885	55.636	5.394	61.030	85	57	81
átlag 1881—1885 .	52.721	5.162	57.883	83	58	80
1886	56.819	5.825	62.644	84	59	81
1887	56.240	5.579	61.819	85	58	81
1888	56.297	5.614	61.911	85	58	81
1889	57.545	5.817	63.362	86	59	83

1889-ben a törvénytelen születések abszolút száma ugy az anyaországban, mint a társországokban az előbbi két évhez képest erősen megnövekedett, ez ugyan részben a születések általános emelkedésének következménye, de a törvénytelen születéseknek az összes születésekhez való aránya is rosszabbodott.

Törvénytelen szülöttek az európai államokban. — A törvénytelen születések arányát az összes születésekhez Európa különböző országaiban a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	Törvénytelen szülöttek							
		Átlag 1881—84-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	Átlag 1881—84-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		szám szerint				ezer szülöttre			
1	Ausztria	130.036	133.643	136.298	135.761	147 ^o	148 ³	148 ⁹	148 ³
	<i>Ebből: Galícia</i>	<i>38.919</i>	<i>40.298</i>	<i>42.700</i>	<i>42.266</i>	<i>142°</i>	<i>143³</i>	<i>144⁹</i>	<i>142⁹</i>
	<i>Csehország</i>	<i>27.688</i>	<i>27.727</i>	<i>27.871</i>	<i>28.422</i>	<i>126¹</i>	<i>126⁵</i>	<i>127⁸</i>	<i>130⁴</i>
	<i>Alsó-Ausztria</i>	<i>23.466</i>	<i>23.565</i>	<i>23.662</i>	<i>23.800</i>	<i>263¹</i>	<i>260¹</i>	<i>258⁷</i>	<i>259¹</i>
	<i>Morvaország</i>	<i>7.617</i>	<i>8.421</i>	<i>8.494</i>	<i>8.451</i>	<i>90⁶</i>	<i>97⁵</i>	<i>100⁷</i>	<i>100⁷</i>
2	Svédország	14.310	14.884	15.367	14.405	102 ⁹	103 ⁵	106 ⁷	102 ⁷
3	Dánia	¹⁾ 6.828	—	—	6.523 ¹⁾	101 ³	—	—	94 ⁹
4	Németország	165.030	171.815	172.118	169.645	93 ¹	94 ⁷	94 ³	92 ⁸
	<i>Ebből: Poroszország</i>	<i>87.717</i>	<i>91.933</i>	<i>92.645</i>	<i>90.567</i>	<i>81¹</i>	<i>82²</i>	<i>82¹</i>	<i>79⁹</i>
	<i>Bajorország</i>	<i>28.396</i>	<i>28.501</i>	<i>28.556</i>	<i>28.588</i>	<i>136¹</i>	<i>144¹</i>	<i>138³</i>	<i>140³</i>
	<i>Szászország</i>	<i>17.459</i>	<i>18.406</i>	<i>18.388</i>	<i>18.384</i>	<i>130⁴</i>	<i>129⁸</i>	<i>128⁹</i>	<i>126²</i>
	<i>Württemberg</i>	<i>7.098</i>	<i>7.455</i>	<i>7.206</i>	<i>7.202</i>	<i>92²</i>	<i>100⁴</i>	<i>98⁹</i>	<i>100¹</i>
	<i>Baden</i>	<i>4.424</i>	<i>4.724</i>	<i>4.559</i>	<i>4.418</i>	<i>79⁷</i>	<i>86⁹</i>	<i>83⁷</i>	<i>82⁰</i>
	<i>Élszász-Lotharingia</i>	<i>4.087</i>	<i>4.135</i>	<i>4.019</i>	<i>3.976</i>	<i>79⁸</i>	<i>82⁵</i>	<i>80⁶</i>	<i>81⁴</i>
5	Belgium	15.324	16.194	16.447	16.288	83 ²	88 ¹	89 ³	89 ⁶
6	Norvégia	5.067	4.981	4.849	4.816	82 ³	79 ⁷	77 ⁴	76 ⁰
7	Franciaország	79.398	81.160	80.479	80.883	81 ¹	84 ⁹	85 ⁴	87 ⁵
8	Magyarbirodalom	57.883	62.644	61.819	61.911	79 ⁷	81 ⁶	81 ⁵	81 ⁵
	<i>És pedig: Magyarország</i>	<i>52.721</i>	<i>56.819</i>	<i>56.240</i>	<i>56.297</i>	<i>82⁷</i>	<i>84²</i>	<i>85⁰</i>	<i>84⁹</i>
	<i>Horv.-Szlav. or.</i>	<i>5.162</i>	<i>5.825</i>	<i>5.579</i>	<i>5.614</i>	<i>58²</i>	<i>59²</i>	<i>57³</i>	<i>58²</i>
9	Olaszország	86.350	85.389	89.925	86.424	76 ³	75 ⁹	75 ²	74 ⁴
10	Finnország	5.557	5.364	5.703	5.625	71 ⁴	66 ⁴	67 ⁸	68 ²
11	Románia	10.818	12.113	12.635	12.513	53 ⁵	56 ³	59 ⁶	56 ⁴
12	Nagy-Británia és Írország	56.514	56.390	55.680	53.845	49 ⁵	49 ²	49 ⁶	48 ⁴
	<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	<i>42.876</i>	<i>42.838</i>	<i>42.134</i>	<i>40.730</i>	<i>48⁹</i>	<i>47⁴</i>	<i>47⁵</i>	<i>46³</i>
	<i>Skócia</i>	<i>10.452</i>	<i>10.503</i>	<i>10.365</i>	<i>9.991</i>	<i>82⁶</i>	<i>82¹</i>	<i>83³</i>	<i>81¹</i>
	<i>Írország</i>	<i>3.186</i>	<i>3.049</i>	<i>3.181</i>	<i>3.124</i>	<i>26⁵</i>	<i>26⁸</i>	<i>28³</i>	<i>28⁵</i>
13	Svájc	4.240	4.158	4.048	4.061	49 ⁵	49 ⁴	47 ⁸	48 ¹
14	Orosz-Lengyelország	—	11.379	12.339	13.025	—	36 ²	37 ⁹	29 ⁰
15	Németalföld	4.802	5.232	5.236	4.956	31 ²	33 ⁰	33 ⁴	31 ²
16	Európai Oroszország	100.587	106.732	110.055	112.431	25 ⁹	26 ⁹	27 ³	26 ⁴
17	Luxemburg	—	179	157	—	—	26 ¹	23 ⁶	—
18	Szerbia	—	880	933	954	—	10 ⁴	9 ⁸	9 ⁹
19	Bulgária	89	68	68	183	1 ²	0 ⁹	0 ⁷	1 ⁵

A felsorolt 19 ország közül a Magyarbirodalom a 6-ik helyen áll, ha ez adatokat összehasonlítjuk ama régebbi adatokkal, melyeket Bodio többnyire az 1865—83. évekről gyűjtött, azt látjuk, hogy

¹⁾ 1881—84-es átlag.

jelenleg is ugyanazt a helyet foglaljuk el, mint korábban, mert a mily arányban nálunk növekedett a törvénytelen szülöttek száma, akként növekedett a külföldi államokban is; gyakran még erősebben, például az 1865—83. évek átlagában, míg nálunk (az anyaországban) 1000 szülöttre 74·5 törvénytelen esett, 1888-ban 84·9, addig Ausztriában a törvénytelen szülöttek száma 133·7-ről 148·3-ra, Franciaországban 74·1-ről 87·5-re, a Németbirodalomban 1872—82-től 1888-ig 85·5-ről 92·8-ra emelkedett. A Németbirodalomban különben érdekes változást látunk a déli államok előnyére s Poroszország hátrányára, az 1865—83. évi átlagot állítva szembe az 1888. év eredményével, azt látjuk, hogy Bajorországban a törvénytelen szülöttek arányszáma (1000 születés után számítva) 152·4-ről 140·3-ra, Württembergben 105·5-ről 100·1-re, Badenben 93·1-ről 82·0-ra szállt le, ellenben Poroszországban 74·7-ről 79·9-re emelkedett.

Törvénytelen szülöttek hitfelekezetek szerint. — A magyar anyaországban az egyes hitfelekezetek közt a törvénytelen szülöttek arányszáma tekintetében a következő eltérést látjuk:

	Róm. kath.	1000 születés közt volt törvénytelen születés					Zsidó
		Görög kath.	Görög keleti	Ágostai	Reform.	Unitá- rius	
átlag 1881—85-ben	90	72	85	61	86	113	31
» 1886-ban . .	89	77	92	64	85	118	47
» 1887-ben . .	89	74	98	63	86	114	52
» 1888-ban . .	87	75	101	58	86	115	75
» 1889-ben . .	88	74	102	62	83	108	92

Két hitfelekezetről látunk már e rövid idő alatt is rendkívüli változást, a görög-keletiekénél és a zsidóknál, még pedig kedvezőtlen irányban, a törvénytelen szülöttek száma mindkettőnél rohamos emelkedést mutat. A görög-keleti népességet tudvalevőleg oláhok és szerbek alkotják, érdekes volna kutatni, hogy melyik nemzetiség szolgáltatja újabban a törvénytelen szülöttek nagy számát, a hivatalos népmozgalmi statisztika erre nézve nem ad határozott feleletet, nagyjából azt vehetjük ki belőle, hogy inkább az oláhság, különösen a bihari, aradi, temesi és krassó-szörénymegyei oláhság. Az oláh többségű Krassó-Szörény megyében 1887-ben minden 1000 szülött között 162 törvénytelen volt. Még sokkal feltűnőbb a változás a zsidóknál, a mely felekezetről az 1881—85-ös éveknek még nagyon kedvező aránya évről-évre fokozatosan 1889-ben már háromszorosan megrosszabbodott. A törvénytelen születésűek gyanánt kimutatottak számának ezen rendkívüli emelkedése aránylag oly rövid idő alatt

részben kétségkívül a bevallás szigorúbb pontosságának is tulajdonítandó, a melyet a vallásügyi kormánynak az izraeliták anyakönyvi ügyét szabályozó újabb rendeletei eredményezték, de másrészt az is bizonyosra vehető, hogy ezen kedvezőtlen alakulás tényleg fenn forog és a Galicziából történő nagymértékű bevándorlással függ össze. Köztudomású, hogy a törvénytelen viszony a galicziai zsidók körében mennyire el van harapódzva s úgy látszik, hogy ez erkölcstelen állapot nálunk is leginkább a Galicziából bevándoroltaknál található. Legalább azon vármegyék, a melyekbe a bevándorlás nagyobb mérveket öltött, mint Sáros, Bereg és kiváltképen Máramaros, a törvénytelen születésűek arányára nézve is szinte megdöbbentő számokat mutatnak. Sárosban 1889-ben az összesen született 506 zsidó közül 92 volt törvénytelen (tehát ezből 182), Beregben 1.164 közül 231 (ezerből 199) és Máramarosban, a mely a bevándorlásnak főfészke, 2.246 született közül 1.106 volt törvénytelen származású, azaz ezer összszületésből 492 törvénytelen volt. S hogy a viszony évről-évre mennyire rosszabbodik, kiviláglik az utolsó 3 év összehasonlításából, e szerint Máramarosban született zsidó:

	összesen	törvénytelen	ezer születésből törvénytelen
1887-ben	2.046	406	198
1888-ban	2.185	731	335
1889-ben	2.246	1.106	492

Törvénytelen szülöttek a városokban. — Törvényhatósági joggal bíró városainkban a törvénytelen szülöttek számát a születések összes számához viszonyítva, a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	A város neve	Ezer szülöttre esik törvénytelen születés									
		1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	átlag 1881—89
1	Szabadka	53	59	47	54	48	53	71	60	52	54
2	Hódmező-Vásárhely	72	87	72	73	75	69	60	62	57	70
3	Szeged	69	79	68	69	79	75	80	79	81	75
4	Selm.-és Bélabánya	32	88	89	82	80	86	83	80	73	77
5	Zombor	82	92	89	96	84	84	88	85	86	87
6	Kecskemét	107	96	102	92	95	85	81	83	78	91
7	Versecz	92	80	82	101	86	101	98	110	110	95
8	Székes-Fejérvár . . .	111	124	123	126	112	94	125	90	86	109
9	Ujvidék	130	128	121	127	99	117	99	91	96	112
10	Sopron	152	121	124	129	95	114	88	111	105	115
11	Baja	96	124	134	130	123	119	119	110	123	121

Orsz.	A város neve	Ezer szülöttre esik törvénytelen születés									
		1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	átlag 1881—89
12	Pancsova	119	128	131	134	127	115	130	114	141	126
13	Komárom	152	140	130	152	147	136	126	100	117	133
14	Maros-Vásárhely . . .	96	106	131	132	130	148	184	146	160	135
15	Szatmár-Németi . . .	157	137	164	175	155	153	154	144	134	153
16	Pécs	152	142	159	158	156	169	161	169	150	157
17	Győr	164	168	188	152	171	152	144	189	134	162
18	Debreczen	184	194	173	175	175	157	182	180	149	174
19	Arad	205	212	182	212	174	183	170	167	168	186
20	Kassa	209	204	210	204	194	200	179	204	224	203
21	Kolozsvár	195	217	205	219	222	194	217	220	232	213
22	Pozsony	240	256	229	257	233	245	252	238	260	246
23	Nagyvárad	265	248	243	262	256	266	247	265	258	257
24	Temesvár	276	273	245	282	286	277	279	261	279	271
25	Budapest	330	329	324	311	311	301	289	293	281	306
Átlagosan		199	204	205	201	195	192	200	191	186	197

A törvénytelen szülöttek a városokban sokkal nagyobb számmal fordulnak elő, mint az összes népességben, öröndetes azonban hogy az utóbbi két év jelentékeny javulást mutat. 25 város közül csak néhány van, u. m. Szabadka, Hódmező-Vásárhely és Szeged, továbbá a két legutóbbi esztendőben Selmecezbánya és Kecskemét is, hol a törvénytelen szülöttek arányszáma alatta marad az országos arányszámnak. Legsötétebb képet mutat a főváros, hol valóban elijeszítőleg nagy a törvénytelen szülöttek száma, itt jóformán minden harmadik gyermek törvénytelen; ha az egyes éveket nézzük, az utolsó pár évben némi javulást látunk.

Születések Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben. — Az 1889. évi születésekről, a mennyiben már ismeretesek, fenti nemzetközi táblázatunk kiegészítéséül szolgáljon a következő kimutatás:

Ország	Élveszületések száma 1000 lakeresztényre	1889-ben	Ország	Élveszületések száma 1000 lakeresztényre	1889-ben
Magyarország	753.086	43.3	Olaszország	1,148.249	37.5
Ausztria	898.350	38.0	Franciaország	880.579	22.9
Németország	1,772.570	36.6	Belgium	177.542	29.3
Poroszország	1,094.630	37.2	Németalföld	150.529	33.2
Bajorország	199.242	35.9	N.-Britt. és Írorsz.	1,116.555	29.5
Szászország	142.639	42.7	Anglia és Wales	885.944	30.5
Württemberg	68.036	33.3	Skócia	122.770	30.1
Baden	52.990	32.4	Írország	107.841	22.8
Elszász-Lotharingia	47.262	29.9	Dánia	67.385	31.4
Svájc	81.176	27.9	Norvégia	59.200	29.7

Az 1889. évi eredmények, az előző évhez hasonlítva, jelentékenyebb változást sehol sem tüntetnek fel; az országok egy részében tapasztalható némi emelkedést ellensúlyozza a többi országokban mutatkozó csekély hanyatlás.

3. Halálozások.

Halandóság Magyarországon. — A halálozások abszolút és relatív számát 1886. óta a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Halálozás (levonva a halva születéseket)					
	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	a Magyar-birodalomban	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	a Magyar-birodalomban
	abszolút számokban			1000 lakosra		
1876	471.931	72.748	544.679	34·9	38·7	35·4
1877	492.380	69.161	561.541	36·2	36·5	36·2
1878	513.198	63.011	576.209	37·6	33·3	37·0
1879	492.732	62.790	555.522	35·9	33·1	35·5
1880	520.570	62.201	582.771	37·7	32·7	37·1
átlag 1876—1880	498.162	65.982	564.144	36·5	34·9	36·2
1881	483.560	58.245	541.805	34·8	30·4	34·3
1882	501.362	59.163	560.525	35·8	30·5	35·2
1883	450.758	63.983	514.741	31·8	32·6	31·9
1884	438.971	63.594	502.565	30·7	31·9	30·8
1885	463.243	59.407	522.650	31·9	29·4	31·6
átlag 1881—1885	467.579	60.878	528.457	33·0	31·0	32·7
1886	468.628	57.269	525.897	31·8	27·8	31·3
1887	505.704	62.829	568.533	34·0	30·0	33·5
1888	479.061	65.417	544.478	31·8	30·8	31·7
1889	447.133	65.719	512.852	29·3	30·5	29·5

Első pillantásra feltűnik azon kedvező fordulat, a mely 1883 óta^a halandósági viszonyainkban beállott s immár 7 év közül 6 évben, tehát oly állandósággal mutatkozik, hogy a további javulásra is alapos reményt nyújhat. Kivételt csak az 1887. év képez, a mikor különböző részben járvánszerűleg fellépett fertőző betegségek, főleg a himlő, vörheny és kanyaró, oly erővel pusztítottak, mint 1882 óta egy évben sem. A népességhez viszonyított halálozási arányszám azonban még ezen járványos esztendőben is alacsonyabb maradt, mint 1883 előtt a legkedvezőbb évek bármelyikében volt.

Halandóság az európai államokban. — Európa különböző országaiban a halálozások abszolút és relatív számát a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	Az ország neve	Meghaltak (halva szülöttek nélkül)							
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881 — 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		szám szerint				ezer lakóra			
1	Európai Oroszország	2,811.357	2,669.895	2,750.420	2,749.085	34 ⁶	31 ⁵	31 ⁹	31 ⁴
2	Magyarbirodalom	528.457	525.897	568.533	544.478	32 ⁷	31 ³	33 ⁵	31 ⁷
	<i>És pedig: Magyarország</i>	<i>467.579</i>	<i>468.628</i>	<i>505.704</i>	<i>479.061</i>	<i>32⁹</i>	<i>31⁸</i>	<i>34⁰</i>	<i>31⁶</i>
	<i>Hore-Szlav. or.</i>	<i>60.878</i>	<i>57.269</i>	<i>62.829</i>	<i>65.417</i>	<i>30⁹</i>	<i>27⁸</i>	<i>30⁰</i>	<i>30⁸</i>
3	Spanyolország	560.436	521.375	—	—	32 ⁸	30 ²	—	—
4	Ausztria	679.371	678.458	672.302	686.573	30 ⁰	29 ²	28 ⁸	29 ¹
	<i>Ebből: Galícia</i>	<i>208.080</i>	<i>199.720</i>	<i>209.384</i>	<i>202.738</i>	<i>34¹</i>	<i>31⁸</i>	<i>32⁹</i>	<i>31⁴</i>
	<i>Csehország</i>	<i>163.201</i>	<i>168.880</i>	<i>159.391</i>	<i>170.942</i>	<i>28⁰</i>	<i>29⁴</i>	<i>27⁶</i>	<i>29⁴</i>
	<i>Alsó-Ausztria</i>	<i>71.279</i>	<i>72.491</i>	<i>69.528</i>	<i>70.318</i>	<i>28⁵</i>	<i>28⁷</i>	<i>27¹</i>	<i>27⁰</i>
	<i>Morvaország</i>	<i>64.868</i>	<i>64.870</i>	<i>61.569</i>	<i>63.591</i>	<i>29⁸</i>	<i>29⁴</i>	<i>27⁷</i>	<i>28⁴</i>
5	Olaszország	786.656	844.603	828.992	820.431	26 ⁹	28 ³	27 ⁰	26 ⁹
6	Szerbia	—	58.525	50.481	50.700	—	30 ⁰	25 ⁴	24 ⁰
7	Németország	1,185.297	1,233.684	1,151.924	1,142.826	25 ⁷	26 ²	24 ²	23 ⁸
	<i>Ebből: Poroszország</i>	<i>705.849</i>	<i>742.871</i>	<i>686.311</i>	<i>665.554</i>	<i>25⁴</i>	<i>26¹</i>	<i>23⁹</i>	<i>22⁸</i>
	<i>Bajorország</i>	<i>153.467</i>	<i>154.153</i>	<i>151.114</i>	<i>155.593</i>	<i>28⁶</i>	<i>28³</i>	<i>27⁶</i>	<i>28²</i>
	<i>Szászország</i>	<i>88.966</i>	<i>96.179</i>	<i>88.329</i>	<i>86.881</i>	<i>28⁹</i>	<i>30⁰</i>	<i>27¹</i>	<i>26³</i>
	<i>Württemberg</i>	<i>53.060</i>	<i>50.127</i>	<i>45.864</i>	<i>49.839</i>	<i>26⁷</i>	<i>25⁰</i>	<i>22⁸</i>	<i>24⁶</i>
	<i>Baden</i>	<i>38.090</i>	<i>38.270</i>	<i>35.400</i>	<i>39.012</i>	<i>24⁰</i>	<i>23⁸</i>	<i>22⁹</i>	<i>24⁰</i>
	<i>Éltsz-Lotharingia</i>	<i>38.655</i>	<i>37.629</i>	<i>35.380</i>	<i>38.287</i>	<i>24⁷</i>	<i>24⁰</i>	<i>22⁵</i>	<i>24³</i>
8	Orosz-Lengyelország	—	193.877	199.494	204.031	—	23 ⁸	23 ⁸	24 ⁰
9	Románia	125.498	134.739	155.769	158.674	22 ⁵	25 ²	29 ⁰	26 ⁸
10	Franciaország	840.838	860.222	842.797	837.867	22 ²	22 ⁵	22 ⁰	21 ⁸
11	Finnország	47.264	49.514	42.875	45.417	22 ²	22 ²	19 ⁰	19 ⁸
12	Németalföld	90.009	95.239	87.093	91.241	21 ⁴	21 ⁸	18 ⁷	20 ⁴
13	Portugália	—	99.420	109.149	—	—	21 ³	23 ¹	—
14	Svájc	61.082	60.061	58.932	58.229	21 ¹	20 ⁴	19 ⁹	19 ⁸
15	Belgium	117.869	124.904	115.296	121.097	20 ⁷	21 ⁹	19 ⁴	20 ¹
16	Nagy-Británia és Írország	681.953	698.190	693.843	668.024	19 ¹	19 ⁰	18 ⁷	17 ⁸
	<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	<i>517.032</i>	<i>537.276</i>	<i>530.758</i>	<i>510.971</i>	<i>19²</i>	<i>19³</i>	<i>18³</i>	<i>17⁸</i>
	<i>Skócia</i>	<i>74.396</i>	<i>73.622</i>	<i>74.500</i>	<i>71.161</i>	<i>18⁴</i>	<i>18⁶</i>	<i>18⁷</i>	<i>17⁹</i>
	<i>Írország</i>	<i>90.525</i>	<i>87.292</i>	<i>88.585</i>	<i>85.892</i>	<i>18⁰</i>	<i>17⁹</i>	<i>18³</i>	<i>18⁴</i>
17	Luxemburg	—	4.179	4.064	—	—	19 ⁵	18 ⁷	—
18	Dánia	37.439	38.094	38.645	41.868	18 ³	18 ¹	18 ²	19 ³
19	Svédország	80.710	78.045	76.227	75.831	17 ⁶	16 ⁸	16 ¹	15 ⁹
20	Norvégia	32.885	31.566	31.675	33.645	17 ⁰	16 ¹	16 ¹	17 ⁰
21	Bulgária ¹⁾	36.387	41.044	39.396	57.278	16 ⁸	18 ⁴	17 ⁴	17 ⁹

Magyarországot, a halandóság nagyságát tekintve, daczára a fentebb említett öröndetes javulásnak, mely az utóbbi években tapasztalható, még mindig csakis Oroszország előzi meg. Európában alig van ország, melyben a halálozás arányszáma a 30-at elérné, nálunk, mint fenti táblázatunkból láttuk, az 1889. év az első eddig egyetlen, a melyben halálozásunk relatív száma a 30-ason alul maradt. Igaz ugyan, hogy a születések és halálozások közt szoros összefüggés létezik s a nagyobb születés rendszeren nagyobb gyermek-

¹⁾ 1888-tól kezdve Kelet-Rumélia beszámításával.

halálozással jár, mi a halálozások általános számát is magasra duzzasztja; azonban a nagy születési arány mellett is lehetne a halálozás mérsékeltebb, Szerbiában a születési arány még nagyobb, mint nálunk, mégis az utóbbi négy év alatt a halandóság csak a háborús 1886-dik évben érte el a 30-at (1000 lélek után számítva). Bulgáriából ezúttal közlünk először adatokat, melyek ezen országnak igen kedvező halandósági viszonyairól tanuskodnak. Ha összehasonlítjuk az utóbbi négy év halandóságát az 1835—83 évek átlagával, Európa csaknem valamennyi országánál javulást látunk; nem szabad azonban felednünk, hogy a legtöbb országnál a születések is hanyatló irányzatot mutatnak s részben ennek lehet kifolyása a mérsékeltebb halandóság.

A halálozás nagysága országrészek és megyék szerint. —

Magas születési arány és nagy halandóság rendszerint együtt szoktak járni, egészen természetes tehát, hogy azon országrészek és vármegyék mutatják a legkedvezőbb halandósági viszonyokat, melyekben a születés aránylag a legkisebb, az erdélyi részek és a Duna jobbpartja; a Tisza-Maros szögében, a Duna-Tisza közén és a Tisza balpartján ellenben a legmagasabb halálozási arányt tapasztaljuk. Kivételt képez Horvát-Szlavonország, a mely a mellett, hogy az anyaországénál jóval magasabb születési arányt szokott mutatni, egyuttal halálozás tekintetében is majd minden évben kedvezőbb viszonyoknak örvend.

Az utolsó 1889. év adatai szerint a halálozási arány szélsőségei gyanánt a következő vármegyéket emelhetjük ki: Legkedvezőbb volt a halálozás Kis-Küküllő vármegyében (ezerre 23), Brassóban és Sárosban (24—24), továbbá Nagy-Küküllő, Fogaras, Hunyad, Udvarhely, Vas és Somogy vármegyében (25—25), Csik, Krassó-Szörény, Moson, Sopron és Zalában (26—26). A másik szélsőségeket a legmagasabb halálozási arányszámokat tekintve, örvendetesen konstatálhatni, hogy 1889-ben egy vármegye sem volt, a melyben a halálozási arányszám a 40-et elérte volna, még legerősebb volt Arad vármegyében (39) és Biharban, továbbá Szabolcsban (36), Szolnok-Doboka, Esztergom és Heves vármegyékben (35—35). Horvát-Szlavonországban állandóan legkedvezőtlenebb halálozást a három szlapon vármegye, főképen Verőcze mutat, legkisebb pedig a halálozás Lika-Krbava, Varasd és Belovár-Kőrös megyékben.

Halandóság a városokban. — Hazánkban a városokban daczára, hogy a születés jóval kevesebb, a halálozás még nagyobb fokú, mint az ország összes népességében:

Sorszám	A város neve	Ezer lélekre esik halálozás									
		1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	átlag 1881—89
1	Hód-Mező-Vásárh.	24	37	27	28	23	25	34	29	23	27
2	Sopron	30	31	26	26	25	30	28	29	26	28
3	Baja	27	29	33	29	25	28	33	25	28	28
4	Zombor	28	34	33	30	33	29	36	31	27	31
5	Székes-Fejérvár .	37	33	31	31	33	31	32	26	23	31
6	Maros-Vásárhely .	31	44	31	27	32	31	35	30	28	32
7	Versecz	35	43	30	31	29	33	31	28	33	32
8	Debreczen	33	31	34	31	35	40	31	32	29	32
9	Szatmár-Németi .	40	37	31	30	33	29	36	32	33	33
10	Ujvidék	32	36	38	30	35	32	35	30	32	33
11	Szeged	32	34	31	32	36	41	34	29	27	33
12	Kolozsvár	38	49	30	30	34	29	35	31	37	34
13	Pécs	33	34	33	34	35	34	35	38	31	34
14	Pancsova	34	33	36	31	25	36	34	34	33	34
15	Kecskemét	33	34	39	33	33	39	35	43	27	34
16	Komárom	35	42	36	31	36	45	30	29	25	34
17	Szabadka	30	45	32	32	28	41	37	33	33	35
18	Selmecz- és Bélab.	33	37	39	43	35	33	36	30	29	35
19	Győr	30	34	41	32	34	41	35	35	30	35
20	Budapest	36	39	33	34	33	44	37	37	35	36
21	Arad	39	40	36	36	43	37	32	35	32	37
22	Temesvár	37	42	42	36	41	40	37	41	38	39
23	Kassa	40	36	40	39	38	44	36	39	36	39
24	Nagy-Várad	44	37	38	39	45	41	43	40	42	41
25	Pozsony	43	41	43	42	39	41	41	43	37	41
Átlagosan . .		34	36	34	33	34	38	34	35	32	35

1886-hoz képest, midőn városaink közül többet a kolera és himlő-járvány látogatott, némi javulás mutatkozik; de még mindig találkozunk abnormis halálozási arányszámokkal s a mi szintén sajnos, azon városok közül, melyek 1886-ban mérsékelt halálozásukkal tündek ki, nem egyben a halálozás egészen kedvezőtlenre fordult. Állandóan legmagasabb halálozási arányt mutatnak Nagy-Várad, Temesvár és Pozsony, utóbbinál azonban nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy részben az ottani országos kórház, melyben a városiakon kívül idegen betegek is nyernek elhelyezést, szókteti oly magasra a halálozási arányt.

Halandóság hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarorszában az egyes hitfelekezeteknél a halálozás következőleg alakult:

Év	1000 lélekre esett halálozás						
	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágostai	Reform.	Unitárius	Zsidó
Átlag 1881—85-ben	36	36	34	32	33	28	19
» 1886-ban . . .	34	32	33	31	32	26	19
» 1887-ben . . .	36	36	35	32	32	33	19
» 1888-ban . . .	34	33	33	30	31	24	19
» 1889-ben . . .	30	32	32	27	29	22	18

A hitfelekezetek egy részénél már 1888-ban, 1889-ben pedig valamennyinél kivétel nélkül kedvezőbre fordult a halálozási arány s ezzel a zsidók halálozási aránya is, a mely különben mindig a legkedvezőbb volt, még kedvezőbbé vált. A zsidóknál nemcsak rendkívül alacsony a halálozás, hanem nagyon állandó is, évről-évre ugyanazt az arányszámot látjuk, a mi náluk az egészségügyi viszonyok kedvező voltáról tanuskodik.

Gyermekhalálozás Magyarországon. — Sok születés és sok halálozás, különösen gyermekhalálozás, ez képezi népesedési mozgalmunk alapvonását, a magas születési aránynyal szemben ott áll, mint annak árnyoldala, a gyermekek rendkívüli pusztulása. Ime a legutóbbi évtized szomorú képe:

É v		Gyermekhalálozás (0—5 évig)									
		Magyar- országon (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar biroda- lomban	Magyar- országon (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar birodalom- ban	Magyar- országon (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar- birodalom- ban	
szám szerint			az összes halálesetek			az élveszületések					
s z á z a l é k á b a n											
1881	233.509	27.807	266.316	49'33	47'74	49'15	40'07	34'05	39'34		
1882	265.167	29.474	294.641	52'89	49'82	52 56	43'26	35'23	42'29		
1883	222.447	32.042	254.489	49'35	50'01	49'44	35'30	36'17	35'41		
1884	222.275	31.725	254.000	50'64	49'89	50'54	34'21	34'76	34'28		
1885	238.734	29.023	267.757	51'54	48'85	51'23	37'05	31'30	36'32		
átlag 1881—1885	237.426	30.014	267.440	50'78	49'30	50'61	37'90	34'27	37'45		
1886	245.403	29.124	274.527	52'37	50'85	52'20	37'05	29'97	36'14		
1887	274.252	33.433	307.685	54'23	53'21	54'12	42'23	35'16	41'33		
1888	248.329	32.941	281.270	51'84	50'36	51'66	38'17	34'64	37'72		
1889	233.269	33.077	266.346	52'17	50'33	51'93	35'54	34'16	35'37		

E számok az utóbbi két évben ugyan javulásról tanuskodnak, de egészben véve, látva a számos visszaeséseket, mégis nagyon kedvezőtlen képet nyújtanak. Sajnos, hogy az anyaország, akár az összes halálozásokkal, akár az elveszületésekkel tegyünk összehasonlítást, úgy szólván kivétel nélkül minden évben kedvezőtlenebb gyermekhalandósággal bír, mint társországai.

Gyermekhalandóság hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a 0—5 éves korokban elhalt gyermekek száma az egyes hitfelekezeteknél következőleg aránylott az összes halálozások és születésekhez:

É v	róm. kath.	görög. kath.	görög-keleti	ágos-tai	refor-mátus	unitá-rius	zsidó
		1000	halott közt	volt 5	éven	aluli	gyermek
átlag 1881—85 . .	548	485	498	492	488	471	481
1886	562	512	514	502	513	471	494
1887	573	519	522	504	503	493	496
1888	541	525	501	475	483	469	473
1889	548	530	494	472	491	440	469

1000 születésre esett 5 éven alul elhalt gyermek

átlag 1881—85 . .	406	377	392	379	383	337	242
1886	402	343	379	374	372	330	250
1887	447	387	428	421	403	417	263
1888	393	359	387	366	355	297	240
1889	364	354	382	335	348	264	230

A gyermekhalandóság, mely 1887-ben már valóban ijesztő mérveket öltött, 1888-ban valamennyi hitfelekezetnél kedvezőbbre fordult s a javulás 1889-ben még jobban fokozódott, különösen kedvezőre vált a gyermekhalálozásnak a születésekhez való aránya, a mely a gyermekhalandóság helyes megítélésére inkább alkalmas, mint az összes halálozásokkal való összehasonlítás. Legkedvezőbb az arány a zsidóknál, a mely felekezetnél 1889-ben 1000 szülöttre csak 230 gyermekhalálozás esett, oly alacsony szám, a melyhez hasonlót Európának csak kevés államaiban találhatunk.

Gyermekhalandóság a városokban. — Városainkban rendszeren valamivel csekélyebb a gyermekhalandóság, mint az egész ország népességénél:

A város neve	Ezer halálozás közt volt gyermekhalálozás (0—5 évig)									
	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	átlag 1881—89
Maros-Vásárhely . .	375	478	330	342	303	433	418	341	317	373
Pécs	345	400	386	388	420	388	390	364	363	383
Selmecz- és B.-Bánya	337	438	377	466	417	419	432	373	452	414
Győr	395	481	441	389	479	410	417	349	374	415
Pozsony	422	450	409	428	420	398	435	424	382	418
Pancsova	413	498	452	400	399	471	490	428	386	439
Sopron	424	464	424	427	400	415	482	414	386	439
Budapest	455	465	412	447	435	458	435	425	441	443
Kolozsvár	471	502	442	441	446	409	464	334	449	445
Komárom	415	501	496	430	447	476	402	367	466	447
Nagy-Várad	432	462	431	436	459	440	452	459	488	451
Temesvár	452	426	471	460	469	425	461	465	475	456
H.-Mező-Vásárhely .	432	553	460	503	414	448	457	456	383	459
Kassa	490	458	474	439	439	545	414	467	454	466
Arad	502	485	462	448	445	495	479	437	449	466
Baja	462	525	504	484	442	431	516	396	443	468
Szatmár-Németi . .	411	418	437	475	485	513	514	480	522	469
Székes-Fejérvár . .	537	512	469	474	487	492	463	422	425	477
Versecz	478	570	435	530	477	448	499	415	439	481
Zombor	441	543	516	495	526	475	507	464	452	493
Ujvidék	463	557	528	501	460	541	527	435	513	504
Szeged	471	535	527	558	489	538	558	484	513	519
Debreczen	508	535	552	560	543	524	509	514	500	527
Kecskemét	494	537	552	517	551	580	496	535	480	527
Szabadka	532	637	522	596	550	627	601	539	567	579
Összesen . .	457	497	455	472	460	479	542	445	466	475

A 25 törvényhatósági város, a gyermekhalálozást az összes halálesetekhez viszonyítva, rendszerint jóval kedvezőbb arányt mutat az országos átlagnál. Ez azonban csakis annak következménye, hogy a városokban az országos átlagnál sokkal kevesebb születés fordul elő. Mert nagyban és egészben a gyermekhalálozás itt is egy nyomon halad a születésekkel; a hol sok gyermek születik, sok is hal el, így látjuk Szabadkát, Kecskemétet, Szegedet magas gyermekhalálozási arányszámmal, mely városok egyszersmind magas születési arányszámot is mutatnak. De kivételek is fordulnak elő, pl. Debreczenben a mérsékelt születések daczára rendkívül nagy a gyermekhalálozás.

Hét évnél fiatalabb gyermekek halandósága korcsoportok szerint Magyarországon. — Fenti táblázatainkban a 0—5 éves gyermekek halandóságát mutattuk ki egy összefoglaló korcsoportban-minthogy népmozgalmi statisztikánk, melynek reformálására vonat,

közöl az előmunkálatok épen most vannak folyamatban, a halálozás számbevételénél mind ez ideig csak az 5 évnél fiatalabbak és idősebbek korcsoportját különbözteti meg. Ezen eljárás nem világítja meg a legfiatalabb csecsemő- és a fejlődő későbbi gyermekkor halandóságát s így e hiány pótlására, mint évkönyvünk korábbi folyamában is tettük, a közegészségügyi jelentéseket használjuk fel, melyekben a halálozás a halottkének feljegyzései alapján korcsoportok szerint részletesen van kimutatva. Itt azonban az 5—7 évesek korcsoportjára is kiterjeszkedünk, mert azon nézetben vagyunk, hogy ama kor, mely különös gondozásunk s melynek halandósága megkülönböztetett figyelmünk tárgyát kell hogy képezze, nem az 5-ik, hanem a 7-ik évnél végződik; közegészségügyi törvényünk is ezen korévet tekinti határesztendőnek, a mennyiben ezen évig állapítja meg a gyógyítási kényszert.

Gyermekehalálozásunkat — a szorosabb értelemben vett Magyarországon — és pedig nemcsak abszolút számokban, hanem a halálozásokhoz és a születésekhez viszonyított arányszámokban is, nem és korcsoportok szerint részletezve, az alábbi táblázat tünteti fel:

É v	G y e r m e k h a l á l o z á s M a g y a r o r s z á g o n									
	0—1	1—2	2—3	3—6	6—12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
	h ó n a p o s					é v e s				
	k o r c s o p o r t o k s z e r i n t									
1. Abszolút számokban. ¹⁾										
a) F i u k :										
1881	33 045	9.602	6.860	10.834	17.066	77.407	46.523	123.930	9.917	133.847
1882	32.640	9.952	7.552	12.152	19.604	81.900	54.087	135.987	12.031	148.068
1883	31.529	9.708	7.123	10.877	16.188	75.425	41.111	116.536	9.347	125.888
1884	31.747	9.713	7.043	10.697	16.819	76.019	36.990	113.009	7.558	120.567
1885	33.067	10.312	7.512	11.652	16.633	79.176	41.895	121.071	7.812	128.883
Átlag 1881—85 .	32.406	9.857	7.218	11.242	17.262	77.985	41.121	122.106	9.343	131.449
1886	33.334	10.792	7.733	12.380	18.002	82.141	42.784	124.925	8.349	133.274
1887	33.268	10.433	7.997	12.809	19.255	83.762	50.716	134.478	9.143	143.621
b) L e á n y o k :										
1881	26 879	8.441	5.994	9.561	15.536	66.441	44.508	110.949	9.355	120.304
1882	27.006	9.115	6.704	10.530	17.061	70.416	51.276	121.692	11.560	133.252
1883	26 074	8.720	6.448	9.247	14.122	64.611	38.721	103.332	8.835	112.167
1884	26 308	8.635	6.559	9.455	14.957	65.914	36 297	102.211	7.371	109.582
1885	27.272	9.307	6.951	10.214	15.362	69.106	41.350	110.456	7 562	118.018
Átlag 1881—85 .	26.708	8.843	6.531	9.801	15.414	67.297	42.431	109.728	8.986	118.664
1886	27.273	9.569	6.938	10.689	16.069	70.538	42.167	112.705	8.008	120.713
1887	27.158	9.461	7.003	11.403	17.450	72.475	48.950	121.425	8.740	130.165

¹⁾ Minthogy közegészségügyi statisztikánk a halálozás kor szerinti részletezésénél nem terjed ki a halálesetek összes számára, ennél fogva, hogy az egyes korcsoportokra legalább megközelítő számokat nyerhessünk, a fenti számokat a népmozgalmi feljegyzések alapján kimutatott tényleges halálozásból a korcsoportok százalékos aránya segítségével számítottuk ki.

É v	G y e r m e k h a l á l o z á s M a g y a r o r s z á g o n									
	0—1	1—2	2—3	3—6	6—12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
	h ó n a p o s					é v e s				
	k o r c s o p o r t o k s z e r i n t									
c) F i u k é s l e á n y o k:										
1881	59.924	18.043	12.854	20.395	32.632	143.848	91.031	231.879	19.272	254.151
1882	59.646	19.067	14.256	22.682	36.665	152.316	105.363	257.679	23.641	281.320
1883	57.603	18.428	13.571	20.124	30.310	140.036	79.832	219.868	18.182	238.050
1884	58.055	18.348	13.602	20.152	31.776	141.933	73.287	215.220	14.929	230.149
1885	60.339	19.619	14.463	21.866	31.985	148.282	83.245	231.527	15.374	246.901
Átlag 1881—85 .	59.114	18.700	13.749	21.043	32.676	145.282	86.552	231.834	18.279	250.113
1886	60.607	20.361	14.671	22.969	34.071	152.679	84.951	237.630	16.357	253.987
1887	60.426	19.891	15.000	24.212	36.705	156.237	99.666	255.903	17.883	273.786
2. Az összes halálesetek %o-ában.										
a) F i u k:										
1881	13 ²⁰	3 ³³	2 ⁷⁴	4 ³³	6 ²³	30 ³²	18 ⁵⁸	49 ⁵⁰	3 ⁹⁶	53 ⁴⁶
1882	12 ⁵⁸	3 ³³	2 ⁹¹	4 ⁰⁸	7 ⁵⁵	31 ⁵⁵	20 ⁸⁵	52 ⁴⁰	4 ⁰⁵	57 ⁰⁵
1883	13 ⁵⁴	4 ¹²	3 ⁰⁸	4 ⁶⁷	6 ⁹⁵	32 ³⁴	17 ⁶⁵	49 ⁹⁸	4 ⁰¹	54 ⁰⁰
1884	14 ²³	4 ³⁵	3 ¹⁶	4 ⁸⁰	7 ⁵⁴	34 ⁰⁸	16 ⁵⁸	50 ⁰⁶	3 ⁴⁹	54 ¹⁵
1885	13 ⁰⁴	4 ³⁵	3 ¹⁷	4 ⁹¹	7 ⁰¹	33 ³⁸	17 ⁶⁸	51 ⁰⁴	3 ²⁹	54 ³³
Átlag 1881—85 .	13 ⁴⁸	4 ¹⁰	3 ⁰⁰	4 ⁶⁸	7 ¹⁸	32 ⁴⁴	18 ³⁰	50 ⁷⁴	3 ⁸⁵	54 ⁵⁹
1886	13 ⁹⁴	4 ⁵¹	3 ²³	5 ¹²	7 ⁵³	34 ³⁴	17 ⁸⁸	52 ²²	3 ⁴⁹	55 ⁷¹
1887	13 ²⁹	4 ¹⁴	3 ¹⁸	5 ⁰⁸	7 ⁶⁴	33 ²¹	20 ¹²	53 ³⁷	3 ⁶²	57 ⁰⁰
b) L e á n y o k:										
1881	11 ⁵⁴	3 ⁶³	2 ⁵⁷	4 ¹¹	6 ⁶⁸	28 ⁵³	19 ¹¹	47 ⁶⁴	4 ⁰²	51 ⁶⁶
1882	11 ¹⁵	3 ⁷⁶	2 ⁸⁰	4 ³⁵	7 ⁰⁴	29 ¹⁰	21 ¹⁶	50 ²⁶	4 ⁷⁷	55 ⁰³
1883	11 ⁹⁷	4 ⁰⁰	2 ⁹⁶	4 ²⁵	6 ⁴⁸	29 ⁶⁶	17 ⁷⁸	47 ⁴⁴	4 ⁰⁶	51 ⁵⁰
1884	12 ³⁶	4 ⁰⁶	3 ⁰⁸	4 ⁴⁴	7 ⁰³	30 ⁰⁷	17 ⁰⁶	48 ⁰³	3 ⁴⁶	51 ⁴⁹
1885	12 ⁰⁷	4 ¹²	3 ⁰⁸	4 ⁵²	6 ⁸⁰	30 ⁵⁹	18 ³⁰	48 ⁸⁹	3 ³⁵	52 ²⁴
Átlag 1881—85 .	11 ⁸¹	3 ⁹¹	2 ⁸⁰	4 ³³	6 ⁸¹	29 ⁷⁵	18 ⁷³	48 ⁴⁸	3 ⁹⁴	52 ⁴²
1886	11 ⁹⁰	4 ¹⁸	3 ⁰³	4 ⁶⁶	7 ⁰¹	30 ⁷⁸	18 ⁸⁰	49 ¹⁷	3 ⁴⁹	52 ⁶⁶
1887	12 ¹⁵	3 ⁹²	2 ⁹⁰	4 ⁷³	7 ²⁴	30 ⁹⁴	20 ²⁹	51 ²³	3 ⁶²	54 ⁸⁵
c) F i u k é s l e á n y o k:										
1881	12 ⁴⁰	3 ⁷³	2 ⁶⁶	4 ²²	6 ⁷⁵	29 ⁷⁸	18 ⁸⁸	48 ⁶⁴	3 ⁹⁹	52 ⁶³
1882	11 ⁸⁸	3 ⁸⁰	2 ⁶⁴	4 ⁵²	7 ³¹	30 ³⁵	21 ⁰⁰	51 ³⁵	4 ⁷¹	56 ⁰⁶
1883	12 ⁷⁸	4 ⁰⁹	3 ⁰¹	4 ⁴⁶	6 ⁷²	31 ⁰⁶	17 ⁷¹	48 ⁷⁷	4 ⁰³	52 ⁸⁰
1884	13 ²³	4 ²¹	3 ¹²	4 ⁶³	7 ²⁰	32 ⁵⁸	16 ⁴¹	49 ³⁹	3 ⁴³	52 ⁸²
1885	13 ⁰³	4 ²³	3 ¹²	4 ⁷²	6 ⁹¹	32 ⁰¹	17 ⁹⁷	49 ⁹⁸	3 ²²	53 ²⁰
Átlag 1881—85 .	12 ⁶⁷	4 ⁰¹	2 ⁹⁵	4 ⁵¹	7 ⁰⁰	31 ¹⁴	18 ⁵¹	49 ⁶⁵	3 ⁹¹	53 ⁵⁸
1886	12 ⁹⁴	4 ³⁵	3 ¹³	4 ⁹⁰	7 ²⁸	32 ⁹⁰	18 ¹³	50 ⁷³	3 ⁴⁹	54 ²²
1887	12 ²⁵	4 ⁰⁴	3 ⁰⁴	4 ⁹¹	7 ⁴⁵	31 ⁷⁰	20 ²¹	51 ⁹¹	3 ⁶³	55 ⁵⁴
3. Az élveszületések %o-ában.										
a) F i u k:										
1881	10 ⁸⁰	3 ¹⁴	2 ²⁴	3 ⁵⁴	5 ⁵⁸	25 ²⁰	15 ²¹	40 ⁵¹	3 ²⁴	43 ⁷⁵
1882	10 ²⁴	3 ¹⁶	2 ⁴⁰	3 ⁸⁵	6 ²¹	25 ⁰⁶	17 ¹⁴	43 ¹⁰	3 ⁸³	46 ⁰²
1883	9 ⁷⁸	3 ⁰¹	2 ²¹	3 ³⁷	5 ⁰¹	23 ³⁶	12 ⁷³	36 ⁰⁹	2 ⁸⁹	38 ⁹⁸
1884	9 ⁵¹	2 ⁶²	2 ¹¹	3 ²¹	5 ⁰⁵	22 ⁸²	11 ¹¹	33 ⁶³	2 ²⁷	36 ²⁰
1885	10 ⁰³	3 ¹³	2 ²⁷	3 ⁵³	5 ⁰⁴	24 ⁰⁰	12 ⁷¹	36 ⁷¹	2 ³⁸	39 ⁰⁷
Átlag 1881—85 .	10 ⁰⁸	3 ⁰⁷	2 ²⁴	3 ⁵⁰	5 ²⁷	24 ²⁶	13 ⁷²	37 ⁹⁸	2 ⁹¹	40 ⁶⁹
1886	9 ⁹⁰	3 ²¹	2 ²⁹	3 ⁶⁴	5 ³⁵	24 ³⁹	12 ⁷¹	37 ¹⁰	2 ⁴⁸	39 ⁵⁸
1887	10 ⁰²	3 ¹⁴	2 ⁴¹	3 ⁶⁶	5 ⁷⁹	25 ²²	15 ²⁷	40 ⁴⁹	2 ⁷³	43 ⁹⁴

Gyermekehalálozás Magyarországon										
É v	0—1	1—2	2—3	3—6	6—12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
	h ó n a p o s					é v e s				
	k o r e s o p o r t o k s z e r i n t									
b) Leányok:										
1881	9'20	2'02	2'07	3'30	5'38	22'06	15'30	38'35	3'23	41'58
1882	9'06	3'07	2'25	3'54	5'74	23'06	17'23	40'89	3'80	44'78
1883	8'49	2'84	2'09	3'00	4'00	21'02	12'09	33'62	2'87	36'49
1884	8'55	2'87	2'12	3'03	4'85	21'45	11'09	33'25	2'38	35'03
1885	8'67	2'06	2'21	3'24	4'88	21'06	13'14	35'10	2'41	37'51
Átlag 1881—85 .	8'81	2'91	2'15	3'23	5'00	22'19	13'09	36'18	2'65	39'13
1886	8'45	2'97	2'14	3'31	4'68	21'85	13'07	34'12	2'48	37'40
1887	8'56	2'08	2'21	3'59	5'60	22'84	15'42	38'26	2'76	41'02
c) Fiúk és leányok:										
1881	10'07	3'03	2'15	3'43	5'48	24'16	15'20	39'45	3'24	42'09
1882	9'73	3'12	2'33	3'70	5'07	24'85	17'19	42'04	3'85	45'89
1883	9'14	2'93	2'15	3'10	4'81	22'22	12'07	34'89	2'89	37'78
1884	8'94	2'83	2'09	3'10	4'89	21'85	11'28	33'13	2'29	35'42
1885	9'36	3'04	2'24	3'39	4'99	23'02	12'08	35'94	2'39	38'23
Átlag 1881—85 .	9'46	2'99	2'20	3'36	5'22	23'23	13'81	37'04	2'92	39'06
1886	9'17	3'08	2'22	3'47	5'15	23'08	12'85	35'94	2'48	38'42
1887	9'55	3'14	2'37	3'82	5'79	24'67	15'74	40'41	2'82	43'23

Mindenekelőtt egy meglepő s első pillanatra alig megérthető jelenségre akarjuk a figyelmet felhívni. Ha táblázatunkban a 0—5 éves gyermekekre eső halálozást külön tekintjük és fenti kimutatásunkkal hasonlítjuk össze, a mely gyermekehalálozásunkat a népmozgalmi adatgyűjtés alapján tünteti fel, a kétféle — anyakönyvi és halottkémi — adatgyűjtés eredménye közt évről-évre több ezernyi különbséget tapasztalunk. A halottkémi feljegyzései a gyermekehalálozást következetesen kisebbnek tüntetik fel, mint az anyakönyvi adatok alapján készült népmozgalmi kimutatásaink. Első gondolatra az utóbbiaknak volnánk inkább hajlandók hitelt adni, ámde mivel gyermekeknél az életkor pontos megállapítása semmi nehézséggel sem jár s a halottkém a szülők bevallása alapján írja be a gyermek korát, ezen adatok hitelességéhez sem férhet kétely. A különbség oka nézetünk szerint csakis az összeállítás eltérő módjában keresendő. A halottkém a halottak életkorára vonatkozó adatokat közvetlenül a halálozás megtörténte után írja be a pontosan részletezett kortáblába, a gyermek kora természetesen a születési és az elhalálozási időpont egybevetésével, tehát a legszabatosabban állapittatik meg. Egészen másként jár el az anyakönyvvezető, midőn a népmozgalmi kimutatásokat összeállítja. Neki a halottak életkorának sta-

tisztikái összeállításánál csak két korra kell tekintettel lennie, hogy az elhalt 5 évnél fiatalabb-e, vagy annál idősebb-e s ennek kiszámítására nem használja azon fáradságos módot, hogy a születés és halálozás időpontját összevesse, hanem azon egyszerű és gyors eljárást, hogy az elhalálozási évben és az azt megelőző öt esztendőn belül szülötteket valamennyit az 5 évesek és azon alóliak rovatába írja be, pl. az 1890. évi eredmények összeállításánál mindazon elhalt gyermekeket, a kik 1885—90. évek valamelyikében születtek, a gyermekhalálozásba befoglalja; pedig azok, a kik 1885. első felében születtek és 1890. második felében haltak el, az öt évet már meghaladták. Az ilykép összeállított kimutatásba tehát nemcsak 5 éven alóliak jutnak, hanem azoknak is mintegy fele, a kik 5 évnél idősebbek, de még nincsenek 6 évesek, úgy, hogy a korcsoport átlagosan nem 5, hanem $5\frac{1}{2}$ évre terjed.

Ezen magyarázat szerint jövőben a gyermekhalálozásra nézve a belügyminiszterium közegészségügyi jelentéseiben közölt adatokat kell — jöllehet ez adatok, mint feljebb láttuk, teljességre nézve még mindig sok kívánni valót mutatnak — irányadóul elfogadnunk, melyek szerint gyermekhalálozási viszonyaink tulajdonképpen valamivel kedvezőbben alakulnak, mint a hogy népmozgalmi adataink alapján eddig hitük. Alábbi nemzetközi összehasonlításainkból azonban ki fog tűnni, hogy még így is elég magas arra, hogy gyermekhalálozási viszonyaink javítása továbbra is aggodalmas gondozásunk tárgyát képezze.

Gyermekhalálozásunk a halottkémek által gyűjtött s mérsékeltabb halálozásról tanuskodó adatok szerint is és csupán a szorosabb értelemben vett Magyarországon a 7-ik életévig átlagosan a negyedmillió körül van, sőt egyes években még ennél is jóval több gyermek hal el. A fiuk és leányok halandóságának kutatása, habár inkább elméleti értékű, de épen nem érdektelen. Régi statisztikai szabály, hogy az újszülött fiú úgy a szülésközben, mint azután csecsemő korában is sokkal inkább ki van téve a halálnak, mint a leánygyermek. E tapasztalatot adataink is bizonyítják, mert látjuk, hogy a halálozás a fiuknál, akár az összes halálesetekkel, akár az élveszületésekkel tesszük meg az összehasonlítást, sokkal nagyobb, mint a leányoknál. A részletes adatok kitüntetik, hogy az arány a fiukra nézve különösen 1 éven alul, főképen az első hónapban kedvezőtlenebb, az 1—5 és 5—7 éves korcsoportokban már rendszerint a

leányoknál látunk magasabb halálozást. Hogy a fordulat tulajdonképpen mely évvel áll be, arra statisztikánk, minthogy az 1—5 éves kor nincsen részletezve, választ nem ad, más országok hasonló viszonyából következtetve azonban valószínűnek tartjuk, hogy a halandósági arány körülbelül a 3-ik év vége felé alakul a leányokkal szemben a fiukra kedvezőbbé.

Nemzetközi adatok a gyermekhalálozásról. — Mint minden statisztikai adat, úgy különösen a gyermekhalálozásra vonatkozó kimutatásunk is a nemzetközi összehasonlítás által válik tulajdonképpen tanulságossá. Álljon tehát itt a következő táblázat, a mely a gyermekhalálozást az összes halálesetekhez s az élveszületésekhez viszonyítva, Európa majdnem valamennyi országából feltünteti:

Sorszám	Az ország neve	G y e r m e k h a l á l o z á s									
		0—1	1—2	2—3	3—6	6—12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
		h ó n a p o s					é v e s				
		k o r e s o p o r t o k s z e r i n t									
		Az összes halálesetek %-ában. Átlag 1881—85-ben:									
1	Eur. Oroszország	9'11	7'97		8'04	10'82	35'94	20'72	56'66	2'97	59'63
2	Magyarország ..	12'67	4'01	2'95	4'51	7'00	31'14	18'51	49'65	3'91	53'56
3	Bajorország	—	—	—	—	—	37'73	11'33	49'06	1'70	50'76
4	Ausztria	12'80	3'49	2'84	5'18	7'66	31'97	16'22	48'19	2'29	50'48
	<i>Galiczia</i>	12'05	3'29	2'52	4'77	8'56	31'19	20'40	51'59	2'93	54'52
	<i>Csehország</i>	13'73	4'11	3'44	6'13	7'87	35'28	14'12	49'40	1'81	51'21
	<i>Alsó-Ausztria</i>	12'62	3'83	3'28	6'15	7'42	33'30	13'92	47'22	1'80	49'02
	<i>Morvaország</i> ..	11'98	3'62	3'17	5'75	6'47	30'99	15'25	46'24	1'69	47'93
5	Olaszország	11'45	3'71		3'61	8'33	27'13	20'82	47'95	2'53	50'48
6	Poroszország ..	9'48	3'62	2'95	6'40	8'03	30'48	16'26	46'74	2'55	49'29
7	Finnország	8'46	2'66	2'00	4'84	7'87	25'83	19'49	45'32	3'40	48'72
8	Románia	16'64			5'08	6'90	28'62	18'88	47'51	—	—
9	Bulgária	2'13	3'08	1'60	3'13	6'13	16'07	27'49	43'56	4'29	47'85
10	Anglia és Wales ..	—	—	—	—	—	23'92	14'74	38'66	—	—
11	Belgium	6'47	2'85	2'47	5'11	6'31	23'21	12'09	35'30	1'58	36'88
12	Svédország	—	—	—	—	—	19'45	13'41	32'89	2'82	35'71
13	Irország	—	—	—	—	—	12'29	9'28	21'57	—	—
14	Dánia	7'49	2'98	2'14	4'87	6'10	23'58	10'11	33'69	—	—
15	Norvégia	6'33	1'82	1'40	3'30	5'07	17'92	13'79	31'71	2'83	34'54
16	Svájcz	9'58	2'96	1'99	4'06	4'53	23'12	8'45	31'57	1'51	33'08
17	Franciaország ..	7'06	7'11		—	4'37	18'54	9'65	28'19	—	—
1886-ban:											
1	Eur. Oroszország	9'55	7'85		8'12	11'38	36'90	21'96	58'86	3'11	61'97
2	Bulgária	2'70	3'18	2'13	3'57	5'94	17'52	32'25	49'77	4'99	54'76

Sorszám	Az ország neve	G y e r m e k h a l á l o z á s									
		0—1	1—2	2—3	3—6	6—12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
		h ó n a p o s					é v e s				
		k o r s o p o r t o k s z e r i n t									
3	Magyarország	12'94	4'35	3'13	4'90	7'28	32'60	18'13	50'73	3'49	54'22
4	Románia	16'89			5'02	7'06	28'97	20'22	49'19	—	—
5	Poroszország	9'63	3'80	3'19	6'96	9'00	32'58	16'50	49'08	2'33	51'41
6	Bajorország	—	—	—	—	—	38'25	10'71	48'96	1'40	50'36
7	Ausztria	12'79	3'50	2'93	5'27	7'73	32'22	15'81	48'03	2'03	50'06
	Galiczia	13'42	3'22	2'40	4'50	8'56	32'10	20'51	52'61	2'69	55'36
	Csehország	13'31	4'14	3'63	6'26	7'89	35'23	13'60	48'83	1'71	50'54
	Alsó-Ausztria	12'94	4'00	3'47	6'32	7'41	34'14	12'61	46'75	1'63	48'38
	Morvaország	11'20	3'95	3'57	6'42	8'98	34'12	15'71	49'83	1'71	51'54
8	Olaszország	10'21	3'63		3'61	8'30	25'75	21'77	47'52	2'48	50'00
9	Finnország	8'43	2'50	1'89	4'63	7'45	24'90	19'88	44'78	3'28	43'06
10	Németalföld	—	—	—	—	—	28'06	13'57	41'63	—	—
11	Anglia és Wales	—	—	—	—	—	25'10	14'00	39'10	2'02	42'02
12	Belgium	6'28	3'10	2'85	5'78	7'00	25'01	12'23	37'24	1'50	38'71
13	Dánia	7'65	3'05	2'22	5'20	6'09	24'21	9'29	33'50	—	—
14	Svédország	—	—	—	—	—	19'93	12'42	32'35	2'47	34'82
15	Norvégia	6'07	1'55	1'20	3'42	5'12	17'36	12'86	30'22	2'57	32'79
16	Svájc	9'55	2'56	1'75	3'65	4'58	22'09	7'60	29'69	1'17	30'86
17	Franciaország	6'61	3'92		3'46	4'42	18'41	9'86	28'27	—	—
18	Irország	—	—	—	—	—	12'33	8'34	20'67	—	—
1887 - b e n :											
1	Magyarország	12'26	4'01	3'01	4'91	7'45	31'70	20'21	51'91	3'63	55'54
2	Ausztria	12'95	3'49	2'88	5'29	7'70	32'31	16'58	48'89	2'19	51'08
	Galiczia	13'41	3'45	2'56	4'91	8'84	33'17	22'13	55'30	2'96	58'26
	Csehország	13'47	3'99	3'46	5'91	7'71	34'57	14'58	49'15	1'77	50'92
	Alsó-Ausztria	12'51	3'80	3'35	6'20	7'47	33'36	13'22	46'58	1'49	47'07
	Morvaország	11'47	3'59	3'32	6'37	8'07	32'82	14'10	46'92	1'85	48'77
3	Bulgária	3'04	2'99	1'80	3'26	4'95	16'04	30'46	46'50	4'55	51'05
4	Szerbia (1888)	8'83	2'93	2'51	4'63	7'24	26'14	21'76	47'90	3'00	50'90
5	Olaszország	11'33	3'53		3'72	8'32	26'90	21'29	48'19	2'61	50'80
6	Bajorország	—	—	—	—	—	36'27	11'56	47'83	1'42	49'25
7	Poroszország	10'04	3'73	3'08	6'63	8'04	31'52	15'19	46'71	2'17	48'88
8	Románia	14'01			4'49	7'14	15'64	25'32	40'96	—	—
9	Finnország	9'31	2'67	2'10	4'65	6'41	25'14	15'39	40'53	2'45	42'98
10	Anglia és Wales	—	—	—	—	—	24'16	14'32	38'48	—	—
11	Németalföld	—	—	—	—	—	25'56	12'26	37'82	—	—
12	Dánia	7'59	2'92	2'17	4'76	5'96	23'40	11'60	35'00	—	—
13	Belgium	6'18	2'80	2'42	4'80	5'91	22'11	11'76	33'87	1'53	35'40
14	Svédország	—	—	—	—	—	18'96	12'51	31'47	2'34	33'81
15	Norvégia	5'87	1'68	1'29	3'29	4'94	17'07	13'17	30'24	2'64	32'88
16	Svájc	9'55	2'76	1'91	3'93	4'20	22'35	6'92	29'27	1'19	30'46
17	Franciaország	6'50	3'49		3'12	4'07	17'18	9'52	26'70	—	—
18	Irország	—	—	—	—	—	12'11	9'75	21'86	—	—

Sorszám	Az ország neve	G y e r m e k h a l á l o z á s									
		0—1	1—2	2—3	3—6	6—12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
		h ó n a p o s					é v e s				
		korcsoportok szerint									
Az élveszületések ‰-ában. Átlag 1881—85-ben:											
1	Eur. Oroszország	6'57	5'74		5'80	7'80	25'91	14'94	40'85	2'13	42'98
2	Magyarország	9'46	2'99	2'20	3'36	5'22	23'23	13'81	37'04	2'92	39'96
3	Ausztria	10'08	2'75	2'24	4'09	6'05	25'22	12'79	38'01	1'81	39'82
	Alsó-Ausztria	10'48	3'18	2'72	5'11	6'16	27'65	11'56	39'21	1'50	40'71
	Csehország	10'52	3'15	2'63	4'70	6'03	27'03	10'82	37'85	1'38	39'23
	Morvaország	9'46	2'86	2'50	4'54	5'11	24'47	12'01	36'51	1'33	37'84
	Galiczia	9'39	2'59	1'96	3'72	6'67	24'33	15'89	40'22	2'28	42'50
4	Bajorország	—	—	—	—	—	28'72	8'62	37'34	1'29	38'63
5	Olaszország	8'23	2'67		2'61	5'99	19'50	14'97	34'47	1'82	36'29
6	Poroszország	6'44	2'46	2'00	4'34	5'46	20'70	11'05	31'75	1'73	33'48
7	Finnország	5'29	1'66	1'25	3'02	4'92	16'14	12'17	28'31	2'04	30'35
8	Románia	10'33			3'15	4'28	17'76	11'72	29'48	—	—
9	Németalföld	—	—	—	—	—	18'12	8'59	26'71	—	—
10	Franciaország	6'35	6'41		—	3'92	16'68	8'69	25'37	—	—
11	Belgium	4'35	1'91	1'65	3'43	4'23	15'57	8'12	23'69	1'06	24'75
12	Svájc	7'10	2'19	1'48	3'01	3'36	17'14	6'26	23'40	1'13	24'53
13	Anglia és Wales	—	—	—	—	—	13'88	8'49	22'37	—	—
14	Bulgária	1'02	1'47	0'76	1'49	2'93	7'67	13'13	20'80	2'04	22'84
15	Svédország	—	—	—	—	—	11'61	8'03	19'64	1'68	21'32
16	Dánia	4'26	1'69	1'21	2'77	3'47	13'40	5'74	19'14	—	—
17	Norvégia	3'49	1'00	0'77	1'81	2'79	9'86	7'60	17'46	1'59	19'05
18	Írország	—	—	—	—	—	9'41	6'83	16'24	—	—
1886-ban:											
1	Eur. Oroszország	6'43	5'28		5'46	7'66	24'83	14'76	39'59	2'09	41'68
2	Olaszország	7'93	2'82		2'81	6'45	20'01	16'92	36'93	1'92	38'85
3	Bajorország	—	—	—	—	—	29'49	8'26	37'75	1'07	38'82
4	Ausztria	9'91	2'71	2'27	4'08	5'97	24'94	12'25	37'19	1'58	38'77
	Alsó-Ausztria	10'78	3'33	2'89	5'26	6'17	28'43	10'50	38'93	1'35	40'28
	Csehország	10'57	3'29	2'88	4'97	6'27	27'93	10'81	38'79	1'36	40'15
	Morvaország	8'63	3'04	2'75	4'95	6'91	26'28	12'11	38'39	1'32	39'71
	Galiczia	9'78	2'35	1'75	3'28	6'24	23'40	14'95	38'35	1'96	40'31
5	Magyarország	9'17	3'08	2'22	3'47	5'15	23'09	12'85	35'94	2'48	38'42
6	Poroszország	6'66	2'62	2'20	4'82	6'22	22'52	11'41	33'93	1'61	35'54
7	Románia	10'69			3'17	4'47	18'33	12'80	31'13	—	—
8	Bulgária	1'59	1'87	1'26	2'10	3'50	10'32	18'98	29'30	2'94	32'24
9	Finnország	5'31	1'57	1'19	2'92	4'70	15'69	12'52	28'21	2'07	30'28
10	Németalföld	—	—	—	—	—	19'16	9'27	28'43	—	—
11	Franciaország	6'23	3'69		3'26	4'16	17'34	9'29	26'63	—	—
12	Belgium	4'48	2'21	2'03	4'12	5'00	17'84	8'72	26'56	1'07	27'63
13	Anglia és Wales	—	—	—	—	—	14'92	8'32	23'24	—	—
14	Svájc	7'10	1'90	1'30	2'72	3'41	16'43	5'65	22'08	0'87	22'95

Sorszám	Az ország neve	Gyer mek ha l á l o z á s									
		0—1	1—2	2—3	3—6	6-12	0—1	1—5	0—5	5—7	0—7
		h ó n a p o s					é v e s				
		k o r s o p o r t o k s z e r i n t									
15	Svédország.....	—	—	—	—	—	11'12	6'93	18'05	1'37	19'42
16	Dánia.....	4'28	1'71	1'24	2'91	3'41	13'55	5'20	18'75	—	—
17	Norvégia.....	3'15	0'81	0'62	1'78	2'66	9'02	6'68	15'70	1'33	17'06
18	Irország.....	—	—	—	—	—	9'45	6'38	15'83	—	—
1887-ben:											
1	Magyarország..	9'55	3'14	2'37	3'82	5'79	24'67	15'74	40'41	2'82	43'23
2	Ausztria.....	9'80	2'63	2'17	3'99	5'82	24'1	12'53	36'94	1'65	38'59
	<i>Alsó-Ausztria</i>	9'93	3'01	2'65	4'91	5'92	26'42	10'47	36'89	1'18	38'07
	<i>Csehország</i>	10'16	3'01	2'61	4'48	5'82	26'08	11'00	37'08	1'34	38'42
	<i>Morvaország</i>	8'59	2'69	2'49	4'77	6'05	24'59	10'56	35'15	1'39	36'54
	<i>Galiczia</i>	9'79	2'52	1'96	3'59	6'45	24'31	16'17	40'48	2'16	42'64
3	Bajorország....	—	—	—	—	—	27'45	8'75	36'20	1'07	37'27
4	Olaszország....	8'14	2'54		2'68	5'98	19'34	15'31	34'65	1'87	36'52
5	Románia.....	8'51			2'72	4'33	15'56	15'39	30'95	—	—
6	Poroszország....	6'35	2'36	1'95	4'19	5'08	19'93	9'61	29'54	1'37	30'91
7	Szerbia (1888)...	4'72	1'56	1'34	2'47	3'87	13'06	11'63	25'69	1'67	27'26
8	Franciaország....	6'10	3'26		2'93	3'81	16'10	8'93	25'03	—	—
9	Németalföld....	—	—	—	—	—	16'25	7'79	24'04	—	—
10	Anglia és Wales..	—	—	—	—	—	14'47	8'57	23'04	—	—
11	Bulgária.....	1'44	1'42	0'85	1'51	2'35	7'60	14'43	22'03	2'15	24'18
12	Belgium.....	4'05	1'84	1'59	3'15	3'88	14'51	7'74	22'25	1'00	23'25
13	Finnország.....	4'88	1'40	1'10	2'44	3'36	13'18	8'08	21'26	1'29	22'55
14	Svájc.....	6'92	2'00	1'38	2'85	3'05	16'20	5'02	21'22	0'86	22'08
15	Dánia.....	4'35	1'68	1'24	2'73	3'41	13'41	6'65	20'06	—	—
16	Svédország.....	—	—	—	—	—	10'31	6'80	17'11	1'26	18'37
17	Irország.....	—	—	—	—	—	9'55	7'68	17'23	—	—
18	Norvégia.....	3'06	0'87	0'67	1'71	2'57	8'88	6'85	15'73	1'36	17'09

A mennyire lehetett, a különböző országok halálozási statisztikája által kimutatott korcsoportokat hazai statisztikánkhoz igyekeztünk átidomítani, a táblázatban itt-ott látható hézagok tehát onnan erednek, hogy némely országokban az 1 éven aluli kor nincsen részletezve és az 5—7 éves kor pedig az 5—10 éves korosztályba van befoglalva. Kimutatásunk azonban ennek daczára is igen gazdag anyagot nyújt a gyermekhalálozás tanulmányozására. A nem megkülönböztetésére tér szűke miatt ki nem térhettünk, de felemlítjük, hogy a nemzetközi adatokból is ugyanazon szabályszerűség látszik, melyet fentebb a hazai viszonyoknál tapasztaltunk: hogy a legelső gyermekkorban a fiuk halandósága nagyobb, de az arány később, a 3-ik, 4-ik évnél a leányok rovására megváltozik.

A felsorolt számos ország között az 1881—85-ös átlag szerint csak egy ország volt, Oroszország, a melynek gyermekhalandósági viszonyai Magyarországnál is kedvezőtlenebb képet mutattak; 1886-han helyzetünk némileg javult, a mennyiben ezen évben — a gyermekhalálozást az élveszületésekhez hasonlítva — Oroszországon kívül Olasz- és Bajorországban, továbbá Ausztriában még magasabb volt a gyermekhalálozás, mint Magyarországon, de már a következő 1887-ben, a mikor halandósági viszonyaink különben is nagyon rosszra fordultak, ismét az első helyre jutottunk.

Az egyes korcsoportokon belül téve meg összehasonlításunkat, az tűnik ki, hogy nálunk nem annyira a legfiatalabb, mint inkább az 1—5 és 5—7 éves kor szerepel más országokkal szemben igen magas halálozási százalékkal, jeléül annak, hogy a gyermek elég életrealóságot hoz magával a világra és gyakran csak a kellő szülői gondozás hiányossága folytán lesz a halál áldozatává. Méltán indokoltatott tehát a kisdedovási törvény közegészségügyi szempontokkal is, mert számaink szomorúan bizonyítják, hogy a szülők felügyelete gyermekeik felett Magyarországon még sok esetben elégtelen.

A meghaltak életkora. — A halál valószínűsége az élet különböző szakaihoz képest változó s ezért, ha a halandóságról egészen hű képet akarnánk nyerni, az elhaltak számát korévek szerint a megfelelő korcsoportokban élő összes egyének számával kellene egybevetni. A népességnek korviszonyai azonban csupán népszámlálások alkalmával, tehát nálunk 10 évenként vétetnek számba, ennél fogva a halálozási adatoknak a népesség korcsoportjaival összevetése csakis 10 évenként egyszer történhetik egész pontossággal, minthogy a ki- és bevándorlások következtében beálló változások miatt a korcsoportoknak a népszámláláskor kiderített aránya, amely különben meglehetősen állandóságot szokott tanusítani, hamar és erősen megváltozik s így összehasonlítási alap gyanánt el nem fogadható.

Mind a mellett a pusztán százalékos arányszámokból is, a melyek csak azt tüntetik fel, hogy az elhalt egyének mint oszoltak meg korcsoportok szerint — tekintet nélkül az élő népesség korcsoportjaira — szintén merithetünk tanulságokat, mert tehetünk összehasonlítást a férfi- és a nőnem, továbbá a különböző országok halandósági viszonyai között.

Először Magyarország halálozásának alakulását tüntetjük fel korcsoportok szerint 1881-től kezdve, a férfiakat és nőket külön-külön s összefoglalva, a mint alább következik:

É v	Halálozás Magyarországon (Fiumével)										
	5—10	10—15	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—60	60-on felül
	éves korcsoportok szerint az összes halálesetek ‰-ában										
a) F é r f i:											
1881	6'93	2'40	2'12	2'67	2'67	2'66	2'94	3'36	3'61	7'66	13'48
1882	8'13	2'56	2'09	2'42	2'45	2'43	2'72	3'00	3'35	6'75	11'70
1883	7'16	2'40	2'24	2'58	2'63	2'27	2'84	3'25	3'75	7'11	12'78
1884	6'20	2'17	2'07	2'54	2'51	2'62	2'98	3'29	3'86	7'32	13'78
1885	5'97	2'19	2'11	2'52	2'58	2'57	2'81	3'29	3'80	7'32	13'80
Átlag 1881—85	6'87	2'35	2'13	2'55	2'56	2'71	2'85	3'24	3'67	7'23	13'10
1886	6'23	2'28	2'13	2'56	2'70	2'47	2'74	3'09	3'57	6'82	13'19
1887	6'42	2'27	2'09	2'43	2'42	2'34	2'67	2'87	3'27	6'53	13'32
b) N ő:											
1881	7'16	2'70	2'62	2'83	3'01	2'85	3'13	3'02	3'34	7'47	14'23
1882	8'33	2'71	2'58	2'63	2'74	2'63	2'86	2'76	3'24	6'62	12'64
1883	7'33	2'67	2'77	2'89	2'99	3'53	2'95	3'00	3'48	7'25	13'70
1884	6'44	2'44	2'63	2'85	2'94	2'84	3'05	3'02	3'57	7'37	14'82
1885	6'18	2'54	2'73	2'92	3'01	2'80	2'90	3'04	3'40	7'10	14'49
Átlag 1881—85	7'10	2'62	2'67	2'82	2'94	2'92	2'98	2'96	3'40	7'15	13'96
1886	6'43	2'67	2'85	2'93	3'18	2'77	2'82	2'90	3'30	6'76	14'22
1887	6'64	2'61	2'74	2'88	2'77	2'63	2'83	2'75	3'11	6'48	13'30
c) F é r f i é s n ő e g y ü t t:											
1881	7'04	2'54	2'36	2'75	2'83	2'75	3'02	3'20	3'47	7'57	13'83
1882	8'23	2'64	2'33	2'53	2'59	2'53	2'74	2'90	3'30	6'69	12'17
1883	7'23	2'53	2'48	2'73	2'80	3'40	2'89	3'13	3'61	7'22	13'21
1884	6'32	2'30	2'34	2'69	2'71	2'72	3'02	3'16	3'72	7'35	14'28
1885	6'08	2'36	2'42	2'71	2'78	2'69	2'86	3'17	3'60	7'21	14'14
Átlag 1881—85	7'00	2'48	2'39	2'68	2'74	2'81	2'91	3'10	3'51	7'19	13'51
1886	6'32	2'47	2'48	2'74	2'91	2'62	2'78	3'00	3'44	6'79	13'72
1887	6'53	2'45	2'40	2'65	2'59	2'47	2'74	2'82	3'20	6'51	13'73

Táblázatunkat, minthogy a gyermek-halandósággal fentebb már amugy is behatóan foglalkoztunk, helyszükénél fogva az 5. életévvel kezdtük. De emlékezhetünk az ott levont tanulságokra. Láttuk, hogy az első gyermekkorban a finem halandósága erősebb, de már az 1—5 éves kor-csoportban, tulajdonképen a 3. korévtől fogva, a

nők mutatnak nagyobb halandóságot, s mint e táblából kitűnik, a következő kor-csoportok mindegyikében is, egész a 40 évig kivétel nélkül, magasabb százalékot látunk a nőknél (a reájok eső összes halálozásból) mint a férfiaknál, a viszony a 40-ik évnél fordul meg, ettől kezdve egész 60 évig a nőknél kisebb a halandósági arány, de már a 60 éven felüli korban aránylag ismét több nő hal meg, mint férfi. A viszony évről-évre mondhatni kivétel nélkül állandó s egyik legszebb példáját nyújtja a statisztikai törvényszerűségnek.

A halálozásnak kor szerinti megoszlását feltüntető nemzetközi adatokat a következő kimutatásból láthatjuk:

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s										
		5—10	10—15	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—60	60-on felül
éves korcsoportok szerint az összes halálesetek %-ában												
Átlag 1881—85-ben:												
1	Franciaország.	2'75	1'64	2'34	3'30	2'97	3'08	3'15	3'42	3'60	9'05	36'51
2	Irország.	3'50	2'44	3'51	3'90	6'24	6'24	6'30	6'30	1) 7'45	2) 11'56	3) 33'53
3	Belgium.	2'92	1'61	2'36	3'04	2'65	2'75	2'87	3'16	3'15	7'90	32'31
4	Svájc.	2'93	1'56	2'25	2'80	2'75	2'91	3'32	3'68	3'78	10'05	32'38
5	Svédország.	5'36	2'38	2'48	2'91	2'65	2'49	2'56	2'82	3'11	8'25	32'04
6	Norvégia.	5'31	2'70	3'13	3'50	3'26	2'93	2'74	2'57	2'74	7'85	31'93
7	Bajorország.	3'03	1'10	1'30	1'75	1'91	2'14	2'33	2'50	2'63	6'85	25'39
8	Anglia és Wales	3'57	1'81	2'36	2'77	6'07	6'07	6'92	6'92	1) 7'46	2) 9'35	3) 21'03
9	Olaszország.	4'45	1'82	2'09	2'74	2'38	2'32	2'29	2'47	2'43	6'37	22'66
10	Poroszország.	4'65	1'75	1'85	2'34	2'39	2'65	2'73	2'90	2'95	7'19	21'77
11	Ausztria.	4'33	1'81	2'04	2'50	2'37	2'43	2'62	2'92	3'04	7'12	20'31
12	Bulgária.	8'03	3'80	3'09	3'21	3'37	3'01	3'33	3'91	2'62	4'91	15'99
13	Románia.	6'78	5'28	5'28	6'48	6'48	6'42	6'42	6'85	6'85	6'70	13'91
14	Magyarország.	7'00	2'48	2'39	2'68	2'74	2'81	2'91	3'10	3'54	7'19	13'51
1886-ban:												
1	Franciaország.	2'40	1'65	2'26	3'30	3'03	3'01	3'09	3'48	3'58	9'08	36'85
2	Irország.	3'05	2'52	3'78	4'06	6'45	6'45	6'06	6'06	1) 7'58	2) 11'15	3) 34'68
3	Norvégia.	5'17	2'75	3'01	3'59	3'41	3'00	2'81	2'62	2'40	7'03	33'92
4	Svájc.	—	—	2'17	5'79	5'79	6'27	6'27	7'61	7'64	10'15	34'29
5	Svédország.	4'82	2'28	2'31	2'98	2'80	2'57	2'58	2'77	2'92	7'78	33'78
6	Belgium.	2'79	1'66	2'28	2'85	2'68	2'55	2'71	3'00	3'02	7'39	31'81
7	Bajorország.	2'61	1'09	1'44	1'86	2'00	2'09	2'51	2'54	2'71	6'89	25'29
8	Anglia és Wales	2'92	1'65	2'23	2'55	5'61	5'61	6'54	6'54	1) 7'41	2) 9'45	3) 22'54
9	Olaszország.	4'36	1'85	2'02	2'73	2'44	2'33	2'26	2'51	2'35	6'07	23'50
10	Poroszország.	4'36	1'73	1'72	2'16	2'31	2'40	2'66	2'74	2'84	6'67	21'27

1) 45—55 éves korcsoport. — 2) 55—65 éves korcsoport. — 3) 65 éven felül.

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s										
		5—10	10—15	15—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—60	60-on felül
		éves korcsoportok szerint az összes halálesetek ‰-ában										
11	Ausztria	3'94	1'85	2'12	2'61	2'57	2'38	2'63	2'90	3'03	7'23	20'69
12	Románia	6'91	5'17	5'17	6'17	6'17	5'89	5'89	6'28	6'28	6'17	14'12
13	Magyarország . . .	6'32	2'47	2'48	2'74	2'91	2'62	2'78	3'00	3'41	6'79	13'72
14	Eur. Oroszorsz. . .	5'23	1'90	1'78	4'18	4'18	4'07	4'07	4'56	4'56	5'81	13'32
1887-ben :												
1	Franciaország . . .	2'44	1'68	2'25	3'15	2'98	2'96	3'12	3'48	3'72	9'39	38'13
2	Irország	3'41	2'50	3'54	3'93	6'31	6'31	5'93	5'93	1) 7'50	2) 10'86	3) 34'16
3	Belgium	2'70	1'63	2'28	2'94	2'70	2'58	2'74	3'01	3'25	7'92	34'37
4	Svédország	4'76	2'38	2'41	3'20	2'96	2'53	2'60	2'79	2'90	7'81	34'12
5	Norvégia	5'18	2'92	2'93	3'74	3'33	3'04	2'85	2'61	2'66	6'98	33'48
6	Bajorország	2'52	1'15	1'29	1'85	1'92	1'97	2'34	2'46	2'72	7'01	26'81
7	Anglia és Wales . .	3'17	1'69	2'21	2'57	5'61	5'61	6'64	6'64	1) 7'54	2) 9'61	3) 22'48
8	Olaszország	4'45	1'82	1'94	2'63	2'30	2'24	2'18	2'40	2'26	5'93	23'45
9	Poroszország	4'05	1'80	1'73	2'21	2'37	2'47	2'81	2'86	2'93	7'05	22'95
10	Ausztria	4'15	1'83	2'07	2'49	2'51	2'29	2'57	2'75	2'99	7'05	20'39
11	Magyarország	6'53	2'45	2'40	2'65	2'59	2'47	2'74	2'82	3'20	6'51	13'73
12	Románia	5'52	5'59	5'59	5'52	5'52	5'14	5'14	5'36	5'36	5'61	13'23

Kimutatásunkban az egyes országokat a legmagasabb korcsoportra eső halálozási százalék nagysága szerint soroztuk s az eredmény, a mely így első tekintetre szemünkbe ötlök, a mily meglepő az egyes országoknál tapasztalható rendkívüli különbségek folytán, ép oly kevésbé öröndetes reánk nézve, mert a számokból az tűnik ki, hogy az összes felsorolt országok közül, Oroszország kivételével, Magyarországon éri meg legkevesebb ember a 60-ik évet, mert a halálozásból Magyarországon esik legkisebb ‰ a 60 éven felüli korcsoportra. Az igaz, hogy ez magas születési arányszámunkkal is összefüggésben van s ez által némileg megmagyarázható, de azon nagy különbséget, a melyet tapasztalunk, ez a körülmény még sem indokolja. Irigykedve tekintünk boldog szomszédainkra, a hol az elhaltak $\frac{1}{3}$ -a, $\frac{1}{4}$ -e, vagy legalább is $\frac{1}{5}$ -e esik a 60 éven felüli korcsoportra, holott nálunk ez a korcsoport a halálozásnak még $\frac{1}{7}$ -ét sem teszi.

Halálozások Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben. — A halálozások alakulását 1889-ről, mely évnek adatai fenti nemzet-

1) 45—55 éves korcsoport. — 2) 55—65 éves korcsoport. — 3) 65 éven felül.

közi táblázatunkba befoglalva nincsenek, a mennyiben az adatok egyes országokból már ismeretesek, alábbi számok mutatják:

O r s z á g	Halálozás szám szerint	1889-ben 1000 lakosra	O r s z á g	Halálozás szám szerint	1889-ben 1000 lakosra
Magyarország . . .	512.852	29.5	Olaszország . . .	766.131	25.0
Anglia	646.787	27.4	Franciaország . .	794.933	20.6
Németország . . .	1,153.087	23.8	Belgium	119.726	19.7
Poroszország . . .	682.827	23.3	Németalföld . . .	91.134	20.1
Bajorország . . .	147.656	26.6	Nagy-Brit. és Írorsz.	674.464	17.8
Szászország . . .	89.992	26.9	Anglia és Wales . .	518.353	17.9
Württemberg . . .	51.980	25.5	Skócia	73.203	18.0
Baden	38.062	23.3	Írország	82.908	17.5
Eltész-Lotharingia .	36.100	22.8	Dánia	40.004	18.5
Svájc	59.715	20.6	Norvégia	34.700	17.4

A halálozási arányszám a megelőző évvel szemben a felsorolt országok közül Svájcban és Norvégiában némileg rosszabbá vált, Németországban és a Brit királyságban változatlan maradt, a többi országokban javulást mutat.

III. Népszaporodás.

Magyarország népszaporodása. — A népesség szaporodását csak a népszámlálások alkalmával lehet egész pontosan megállapítani; még azon országokban, hol a népesség belső szaporodásán kívül a ki- és bevándorlás által előidézett mozgalmat is számba veszik, sem tekinthetjük az ily módon kiszámított népességet egészen megbízhatónak, tudván, hogy a ki- és bevándorlás adatai még a legszigorúbb eljárás mellett sem szoktak hézagtalanok lenni. Annál kevésbé vehetjük az évről-évre kiszámított népességet teljesen hitelesnek hazánkban, hol tisztán csak a születések és halálozások különbözetére vagyunk utalva. Nem szenved kétséget, hogy nálunk a kivándorlás tetemesen meghaladja a bevándorlást s a legutóbbi népszámlálás hazánk népességét tényleg körülbelül 100.000-rel kisebbnek mutatta ki, mint a mekkora a természetes népmozgalom adatai alapján már 1889 végére volt kiszámítható; minthogy pedig az 1890. évi szaporodás is legalább 200.000-re tehető, ennél fogva a tulajdonképeni hiány a népmozgalmi eredményekkel szemben körülbelül 300.000. Ez tehát azon szám, a mivel az amerikai, a székely és a délvidéki kivándorlások az utolsó évtizedben hazánk népességét csökkentették. Mindazáltal a belső szaporodás, ha külföldre folyik

is egy része s így a népszám pontos konstatálására magában véve nem alkalmas is, igen fontos, talán legfontosabb része a népmozgalmi statisztikának.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy tévedne, ki tisztán csak a népszaporodásból akarna következtetést vonni valamely ország népesedési viszonyainak kedvező vagy kedvezőtlen voltára. Helyes ítéletet csak úgy hozhatunk, ha a születési és halálozási arányszám magasságára is tekintettel vagyunk; mert habár egyaránt 1% szaporodást ad is akár 45 születés és 35 halálozás, akár 35 születés és 25 halálozás esik is 1000 lélekre, de mily pazarlása a nemzeti tőkének az előbbi esetben!

Magyarország s egyes részei népszaporodása a legutóbbi népszámlálás óta következő volt:

É v	A népesség belső szaporodása					
	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	a Magyar-birodalomban	Magyarországban (Fiume)	Horvát-Szlavonországban	Magyar-birodalomban
	abszolút számokban			1000 lakosra		
1876	145.451	14.726	160.177	10·8	7·8	10·4
1877	96.814	11.461	108.275	7·1	6·2	7·0
1878	72.116	17.067	89.183	5·2	9·0	5·8
1879	134.163	23.899	158.062	9·7	12·6	10·2
1880	68.707	20.874	89.581	5·0	10·9	5·7
átlag 1876—1880 .	103.450	17.606	121.056	7·5	9·3	7·8
1881	111.662	23.424	135.086	8·1	12·2	8·5
1882	111.662	24.495	136.157	8·0	12·6	8·5
1883	179.347	24.596	203.943	12·7	12·5	12·7
1884	210.738	27.660	238.398	14·6	13·9	14·6
1885	181.138	33.322	214.460	12·4	16·5	12·9
átlag 1881—1885 .	158.909	26.699	185.608	11·2	13·5	11·5
1886	193.806	39.914	233.720	13·2	19·4	14·0
1887	143.696	32.251	175.947	9·6	15·4	10·3
1888	171.490	29.668	201.158	11·4	13·9	11·7
1889	209.140	31.094	240.234	13·7	14·4	13·8

Az abszolút számok itt ép oly érdekesek, mint a relativ számok. A magyar állam népessége e szerint újabban, különösen 1883 óta évenként körülbelül kétszázézerrel szaporodik, de voltak évek, — 1884. és 1889. —, mikor a szorosabb értelemben vett Magyarország szapo-

rodása is meghaladta a 200 ezeret. Örvendetes az a kedvező fordulat, a mely 1883 óta különösen a szorosabb értelemben vett Magyarorszáiban tapasztalható, Horvát-Szlavonországban a javulás jóval előbb, már 1879-ben megkezdődött s erősebben itt is 1884-től kezdve fokozódott. Kitűnik egyébiránt, hogy Horvát-Szlavonország az anyaországnál kedvezőbb népszaporodásnak örvend, a mit utólag legutóbbi népszámlálásunk is konstatált; a társországok szaporodási aránya oly magas, hogy hozzá hasonlót, mint ez az alább következő nemzetközi táblázatból is kiviláglik, csak kivételesen találhatunk.

Az európai államok népszaporodása. — Az utóbbi évtized kezdetétől fogva Európa államai a belső szaporodás folytán követ kező népnövekedést értek el:

Sorszám	Az ország neve	N é p s z a p o r o d á s							
		1881-83- köz.	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1881-83- köz.	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		szám szerint				ezer lakóra			
1	Szerbia	40.290	24.566 ¹⁾	43.430	44.186	—	12 ⁶¹	21 ⁹	21 ⁷
2	Bulgária ²⁾	39.829	28.670	43.783	61.548	18 ¹	12 ⁹	19 ⁴	19 ³
3	Orosz-Lengyelország	—	120.365	126.068	130.237	—	14 ⁷	15 ⁰	15 ³
4	Dánia	28.459	29.986	28.772	25.569	14 ⁰	13 ³	13 ⁰	12 ⁰
5	Norvégia	26.773	29.150	29.233	27.632	13 ⁹	14 ⁸	14 ⁸	14 ¹
6	Románia	74.606	78.081	53.804	60.984	13 ⁵	14 ⁷	10 ⁰	10 ³
7	Finnország	28.364	29.062	38.849	34.755	13 ³	13 ¹	17 ³	15 ²
8	Németalföld	55.997	55.612	62.064	59.853	13 ³	12 ⁸	14 ⁶	13 ³
9	Európai Oroszország	1,086.271	1,300.356	1,285.085	1,502.388	13 ³	15 ³	14 ⁹	17 ²
10	Nagy-Británia és Írorsz.	457.630	417.424	429.263	444.626	12 ⁸	12 ³	11 ⁶	11 ⁸
	<i>Es pedig: Anglia és Wales</i>	375.847	366.484	355.573	368.897	14 ¹	13 ¹	12 ⁶	12 ⁸
	<i>Skócia</i>	52.013	54.305	49.875	52.064	12 ⁹	13 ⁸	12 ⁵	12 ⁹
	<i>Írország</i>	29.770	26.635	23.815	23.665	5 ⁹	5 ⁴	4 ⁹	5 ⁰
11	Portugália	—	56.395	56.765	—	—	12 ⁰	12 ⁰	—
12	Svédország	54.496	61.837	63.942	60.620	11 ⁸	13 ²	13 ⁵	12 ⁸
13	Németország	519.444	512.395	605.155	618.581	11 ³	10 ⁹	12 ⁸	12 ⁸
	<i>Ebből: Poroszország</i>	332.808	331.671	398.848	425.815	12 ⁰	11 ⁶	13 ⁸	14 ⁷
	<i>Bajorország</i>	48.059	45.748	48.591	41.201	8 ⁹	8 ⁴	8 ⁹	7 ⁵
	<i>Szászország</i>	39.885	40.352	49.037	53.310	12 ⁹	12 ⁶	15 ¹	16 ¹
	<i>Württemberg</i>	21.045	21.349	24.440	18.842	10 ⁶	10 ⁷	12 ¹	9 ³
	<i>Baden</i>	15.744	15.003	17.465	13.243	10 ⁰	9 ⁴	10 ⁸	8 ¹
	<i>Elzász-Lotharing.</i>	10.601	10.644	12.985	8.892	6 ⁸	6 ⁸	8 ³	5 ⁷
14	Magyarbirodalom	185.608	233.720	175.947	201.158	11 ⁵	14 ⁰	10 ³	11 ⁷
	<i>Es pedig: Magyarország</i>	158.909	193.806	143.696	171.490	11 ²	13 ²	9 ⁶	14 ⁴
	<i>Horv.-Szlav. orsz.</i>	26.699	39.914	32.251	29.668	13 ⁶	14 ⁴	15 ⁴	13 ⁹
15	Olaszország	307.420	242.357	323.914	299.132	10 ⁶	8 ²	10 ⁶	9 ⁹
16	Luxemburg	—	2.434	2.371	—	—	11 ³	10 ⁵	—
17	Belgium	57.731	50.187	60.170	54.489	10 ¹	8 ⁶	10 ¹	9 ¹
18	Ausztria	181.592	197.605	217.176	203.328	8 ¹	8 ⁶	9 ³	8 ⁶
	<i>Ebből: Galícia</i>	58.881	74.256	77.315	85.253	9 ⁶	11 ⁸	12 ¹	13 ²
	<i>Csehország</i>	49.851	43.667	51.846	40.225	8 ⁸	7 ⁶	9 ⁰	7 ⁰
	<i>Alsó-Ausztria</i>	14.535	14.586	18.288	17.879	6 ⁰	5 ⁸	7 ¹	6 ⁸
	<i>Morvaország</i>	17.303	19.331	20.615	18.170	7 ⁹	8 ⁷	9 ³	8 ²
19	Svájcz	21.263	20.702	12.355	22.869	7 ⁴	7 ¹	7 ⁶	7 ⁸
20	Spanyolország	67.475	126.731	—	—	3 ⁹	7 ³	—	—
21	Franciaország	93.738	52.616	56.536	44.772	2 ⁴	1 ⁴	1 ⁵	1 ¹

1) Háborus év. — 2) 1888-tól kezdve Kelet-Rumélia beszámításával.

Az európai államok népszaporodása általában igen kedvező, a felsorolt 21 állam közül tizenhétben az évi szaporodás többnyire az 1 százalékot is (ezerre tized) meghaladja. Legkedvezőtlenebb a nép-növekedés Franciaországban, még Írországnál is sokkal kedvezőtlenebb s a mi különös figyelmet érdemel, a viszonyok nem hogy javulnának, sőt inkább határozottan rosszabbra fordulnak. Ha néha-néha pillanatnyi javulás mutatkozik is, mint például 1885-ben 1884-gyel, vagy 1887-ben 1886-tal szemben, a következő év rendszeren annál nagyobb visszaesést mutat, így 1888-ban már Franciaország összes népszaporodása csak 44.772-őt tett, vagyis ezer lélekre csak 1.17 szaporodás esett. Az 1889. év ismét némi javulást hozott, a mennyiben a szaporodás 85.646-ra emelkedett s megközelítette az 1885-évi nép-növekedést. A pillanatnyi javulást a különösen kedvező halálozás szokta előidézni, míg ellenben a hanyatlás a születések folytonfogva tartó csökkenésének szomorú következménye. Egyébiránt, mint a helyzetet súlyosbító körülmény, megjegyzendő még, hogy azon csekély szaporodásban is, mely évről-évre mégis konstatálható, tetemes része van a Franciaországban letelepült idegen családoknak, úgy hogy a tulajdonképeni francia nép jóformán semmi szaporodást sem mutat.

Franciaország riválisa, Németország erőteljesen szaporodik, bár Szerbia, Bulgária, Oroszország, Norvégia, Finnország stb. népességének rendkívül gyors szaporodását nem éri utol, de egyenletesen évről-évre egyformán alakuló arányszámaival egészséges népességi viszonyokról tanuskodik. Ha a német birodalom egyes alkatrészeit külön tekintjük, legnagyobb szaporodási arányt Posen tartomány mutat, hol az utóbbi tíz év átlagában a népesség évenként $1.63^0/0$ -kal növekedett s volt év, midőn 1.88 , sőt $1.93^0/0$ -kal. Azután következett a rajnai porosz tartomány 1.48 , az oppelni kormánykerület 1.42 s Szászország és a thüringi államok $1.32^0/0$ -kal. Az egy százalékon — szintén az 1880—89. évi átlag szerint — alul maradt: a rajnai Pfalz és Elzász-Lotharingia 0.89 , Bajorországnak a Rajnán inneni része 0.82 , végre a boroszlói és liegnietzi kormánykerület $0.80^0/0$ évi átlagos szaporodással.

Az osztrák tartományok között Dalmáciában legnagyobb a természetes népszaporodás, az 1881—85. évek átlagában 1.50 , az 1886. évben 1.61 , 1887-ben $1.66^0/0$ -ra rúgott, 1888-ban azonban $1.05^0/0$ -ra csökkent; ezen évben a szaporodás Galicziában ($1.32^0/0$)

és Bukovinában volt a legkedvezőbb, mely két tartomány a megelőző hét év alatt is átlagosan 1⁰/₀-nyi, sőt 1⁰/₀-nál nagyobb népszaporodást ért el. Csehország, Morvaország és Szilézia, Görz-Gradiska és Istria az országos átlag körül mozognak, leggyengébb ellenben a szaporodás az alpesi tartományokban, névszerint: Salzburgban, Tirolban, Felső-Ausztriában, Vorarlbergben, ezen tartományok átlagos évi népnövekedése 1881–85-ben csak 0·21⁰/₀-ot tett, 1888-ban kedvezőbb eredményt látunk, de még ekkor is a legkedvezőbb arányt mutató Tirol szaporodása is csak 0·39⁰/₀-ot tett.

Ha az utóbbi négy év arányszámait az Évkönyvünk régebbi folyamaiban közlött Bodio-féle 1865–83-ki átlagokkal hasonlítjuk össze, több országnál látunk javulást, mint hanyatlást, különösen meglepő a javulás Romániánál és a magyar korona országainál, a szaporodás mindkét államnál 1865–83-ig nagyon gyenge volt, ellenben az utóbbi évek alatt teljesen kielégítő, sőt egyes években rendkívül nagy.

Népszaporodás megyék szerint. — Hazánkban a népszaporodás arányszámát országrészek és megyék szerint az utóbbi hét év alatt, a következő táblázatok tüntetik fel, megjegyezvén, hogy a megyéknél a területükön levő törvényhatósági joggal bíró városok is beszámíttattak:

Sorszám	Országgrész és megye	Népszaporodás									
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	Átlag 1881–89
		s z á z a l é k o k b a n									
	a) <i>Duna bal partja:</i>										
1	Árva	0·68	1·41	0·82	1·13	0·64	0·91	0·43	1·17	0·98	0·91
2	Bars	0·48	1·37	1·05	1·41	1·27	1·59	0·45	0·89	1·54	1·12
3	Esztergom	0·50	0·88	1·39	1·88	1·07	1·24	1·00	0·50	0·99	1·05
4	Hont	0·65	0·74	1·02	1·02	1·02	1·20	0·67	0·63	0·79	0·86
5	Liptó	0·41	0·77	0·85	0·85	0·63	0·48	0·11	0·58	0·95	0·63
6	Nógrád	0·80	0·90	1·30	1·80	0·86	1·22	1·16	1·22	1·17	1·16
7	Nyitra	0·91	1·08	1·01	1·48	1·23	1·34	0·68	0·90	1·47	1·12
8	Pozsony	0·40	0·77	0·79	1·13	0·95	1·21	0·68	0·56	1·34	0·87
9	Turóc	0·12	0·87	0·74	1·01	0·86	1·06	0·52	0·50	1·20	0·76
10	Trencsén	0·06	1·27	0·99	1·11	0·96	1·00	0·79	1·37	1·53	1·00
11	Zólyom	0·63	1·48	1·10	1·23	0·45	1·54	1·12	1·22	1·53	1·12
	Összesen	0·55	1·00	0·97	1·05	0·96	1·22	0·70	0·91	1·30	0·96

Sorszám	Országgrész és megye	Népszaporodás									
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—89
		százalékokban									
b) Duna jobb partja :											
1	Baranya	0'81	0'95	0'85	0'98	0'78	1'07	0'46	0'54	1'11	0'84
2	Fejér	0'71	1'18	1'48	1'72	1'17	1'34	0'72	1'05	1'36	1'19
3	Győr	0'67	0'77	0'43	1'34	1'10	0'94	0'45	0'67	1'47	0'87
4	Komárom	0'48	0'80	1'14	1'74	1'10	0'75	0'26	0'69	1'73	0'95
5	Moson	0'36	0'80	1'10	1'52	0'79	0'71	0'61	0'49	1'35	0'86
6	Somogy	0'73	1'23	1'16	1'46	1'22	1'56	1'09	1'14	1'41	1'23
7	Sopron	0'46	1'07	1'35	1'29	1'14	0'92	1'03	0'84	1'28	1'04
8	Tolna	1'09	1'09	1'12	1'29	1'25	1'36	0'37	0'70	1'13	1'04
9	Vas	1'06	1'37	1'51	1'41	1'54	1'43	1'31	0'83	1'31	1'31
10	Veszprém	0'75	0'60	1'20	1'14	0'85	1'27	0'77	0'55	1'15	0'92
11	Zala	0'99	1'04	1'63	1'71	1'50	1'58	1'63	1'35	1'57	1'44
	Összesen	0'80	1'05	1'25	1'59	1'19	1'25	0'91	0'87	1'35	1'14
c) Duna-Tisza köze :											
1	Bács-Bodrog	2'28	1'31	1'55	2'02	2'08	1'75	1'10	1'61	1'57	1'70
2	Csongrád	1'41	1'11	1'72	1'62	1'60	1'21	1'11	1'43	1'68	1'43
3	Heves	1'06	1'24	1'54	1'62	1'00	1'51	1'66	1'37	1'43	1'38
4	Jász-N.-K.-Szolnok	1'12	1'17	1'58	1'55	1'31	1'47	1'09	1'28	1'69	1'36
5	Pest-Pilis-Solt-Kk.	0'92	1'04	1'21	1'34	1'45	0'82	0'87	0'99	1'36	1'11
	Összesen	1'38	1'15	1'43	1'66	1'58	1'25	1'05	1'27	1'49	1'36
d) Tisza jobb partja :											
1	Abauj-Torna	0'30	1'25	1'05	1'07	1'10	1'04	1'06	1'12	1'36	1'04
2	Bereg	0'51	1'42	1'50	1'72	1'13	1'61	1'93	2'26	2'50	1'63
3	Borsod	0'21	1'31	1'45	1'36	0'26	1'14	1'31	1'14	1'34	1'06
4	Gömör	0'00	1'13	0'74	1'12	0'79	0'80	0'50	0'57	0'78	0'72
5	Sáros	0'75	1'76	1'72	1'12	1'21	1'37	1'15	1'25	1'72	1'34
6	Szepes	0'70	1'21	1'78	0'54	0'24	0'86	0'59	0'64	1'15	0'86
7	Ung	0'71	1'19	1'31	1'68	1'19	2'23	1'33	1'42	2'21	1'49
8	Zemplén	0'11	0'88	1'15	1'52	1'46	1'71	1'27	1'79	1'96	1'28
	Összesen	0'33	1'24	1'15	1'16	0'94	1'34	1'13	1'30	1'63	1'14
e) Tisza bal partja :											
1	Békés	1'24	0'97	2'17	1'96	1'65	1'54	0'57	1'07	1'41	1'40
2	Bihar	0'77	0'64	1'63	2'12	0'97	1'69	1'17	1'42	1'29	1'30
3	Hajdu	0'90	1'07	1'15	1'41	1'04	1'00	0'93	0'85	1'71	1'12
4	Máramaros	0'21	1'16	1'54	1'83	1'79	1'60	1'85	1'96	2'14	1'56
5	Szabolcs	1'58	0'27	1'35	1'67	1'55	2'05	0'97	2'03	2'41	1'19

Sorszám	Országgrész és megye	Népszaporodás									
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—89
		százalékokban									
6	Szatmár	0·07	0·45	1·38	1·72	1·11	1·67	1·35	1·59	1·76	1·22
7	Szilágy	0·45	0·05	1·63	1·80	1·38	2·03	1·23	1·78	1·38	1·30
8	Ugocsa	0·26	0·71	0·97	2·18	1·02	1·66	1·92	1·81	1·98	1·39
	Összesen	0·31	0·66	0·54	1·85	1·30	1·66	1·19	1·53	1·69	1·30
f) Tisza-Maros szöge:											
1	Arad	0·67	0·40	1·46	1·75	1·27	2·10	0·85	1·36	1·14	1·13
2	Csanád	2·10	0·67	2·66	2·39	1·96	2·43	1·62	1·01	1·81	1·85
3	Krassó-Szörény	0·61	0·31	0·67	1·13	0·98	0·95	0·85	0·71	0·85	0·78
4	Temes	0·76	0·07	1·00	1·33	1·29	1·15	1·09	0·79	0·86	0·93
5	Torontál	2·01	0·74	1·76	1·90	1·79	1·45	1·24	1·42	1·27	1·51
	Összesen	1·18	0·29	1·35	1·61	1·42	1·45	1·08	1·08	1·10	1·17
g) Erdély:											
1	Alsó-Fehér	1·16	0·06	1·32	0·93	1·08	1·24	1·02	1·45	1·37	1·07
2	Besztercze-Naszód	0·61	0·48	1·04	1·25	1·28	0·91	0·77	1·27	0·73	0·93
3	Brassó	0·99	1·18	1·25	1·40	1·16	0·96	0·77	0·87	1·01	1·07
4	Csik	1·35	0·01	0·36	1·08	0·97	1·21	0·43	0·96	1·60	0·80
5	Fogarás	0·00	0·76	1·33	1·17	1·40	1·26	0·86	0·80	1·11	0·97
6	Háromszék	0·45	0·48	1·19	1·24	1·12	1·28	0·39	1·08	0·99	0·91
7	Hunyad	0·53	0·69	0·99	1·21	0·92	0·38	0·44	1·06	1·22	0·67
8	Kis-Küküllő	1·44	0·63	1·55	1·46	1·57	1·61	1·00	1·35	1·89	1·25
9	Kolozs	1·02	0·08	1·71	1·92	1·72	1·66	1·36	1·45	0·96	1·30
10	Maros-Torda	1·13	0·32	1·49	1·60	1·73	1·39	1·04	1·04	1·69	1·27
11	Nagy-Küküllő	0·79	0·36	1·22	1·08	1·23	1·13	0·31	0·78	0·97	0·87
12	Szeben	1·05	0·34	1·29	1·14	1·20	1·28	0·44	0·66	0·82	0·91
13	Szolnok-Doboka	0·71	0·83	1·41	1·74	1·56	1·62	1·36	1·44	0·58	1·25
14	Torda-Aranyos	1·11	0·31	1·48	1·65	1·07	1·47	1·19	1·61	1·85	1·30
15	Udvarhely	0·81	0·43	1·25	1·07	1·24	0·97	0·13	1·41	1·41	0·97
	Összesen	0·88	0·21	1·24	1·36	1·29	1·22	0·80	1·17	1·19	1·04
	Magyarország	0·81	0·31	1·28	1·49	1·26	1·33	0·97	1·15	1·39	1·17
	Fiume város és terül.	0·61	0·83	0·84	1·27	1·22	0·13	1·52	2·11	2·17	1·19
	Horvát-Szlavon- ország	1·24	1·28	1·26	1·41	1·67	1·97	1·56	1·41	1·46	1·47
	Magyarbirodalom	0·86	0·36	1·28	1·48	1·31	1·41	1·05	1·18	1·40	1·20

Az 1889. évben, a mint már említettük, a magyar anyaországban a népszaporodás igen kedvező volt, s a hét országgrész közül valamennyiben erősen meghaladta az egy százalékot. Legnagyobb volt

a szaporodás a Tisza két partján, legkisebb pedig a Tisza-Maros szögében és Erdélyben; a 63 megye közül csak 13-ban volt kisebb, 50-ben pedig nagyobb egy százaléknál. Legnagyobb szaporodást mutatott az erős magyar elemmel kevert ruthén többségű Bereg megye ($2.50^0/0$ -ot), a tiszta magyar Szaboles ($2.41^0/0$ -ot), a ruthén többségű Ung ($2.21^0/0$ -ot) és Máramaros ($2.14^0/0$ -ot), legkisebb volt ellenben a szaporodás az oláh többségű Besztercze-Naszód vármegyében, azonban itt is $0.73^0/0$ -ra rügött.

Ismertetni akartuk röviden az 1889. év eredményét, mert a figyelem főleg a legújabb adatok felé szokott fordulni; mi azonban sokkal nagyobb súlyt fektetünk az 1881—89. évek átlagos eredményére, melyben a kedvező és kedvezőtlen évek egyaránt érvényesítették hatásukat s a népszaporodásnak mintegy rendes folyamatát látjuk. E kilencz év átlagában a 7 országrész közül csak az egyetlen Duna balpartján volt gyengébb a szaporodás egy százaléknál, de itt is nagyon megközelítette, ellenben Erdélyben csak kevéssel haladta túl. Határozottan legkedvezőbb volt a szaporodás a Duna-Tisza közén, azután a Tisza-Maros szögében, mely után a Tisza balpartja következett. Az ország 63 megyéje közül az 1881—89. évek átlagában 41-ben haladta meg az évi átlagos szaporodás az egy százalékot. Legnagyobb volt Csanádban (1.85), Bácsban (1.70), Máramarosban (1.56) és Torontálban (1.51), legkisebb ellenben Liptóban (0.63), Hunyadban (0.67), Gömörben (0.72) és Turóczban ($0.76^0/0$). Ha nemzetiségi tekintetből vesszük szemügyre a megyék szaporodását, azt látjuk, hogy a 27 megye közül, hol a magyarság abszolút többséget képez, 19-ben nagyobb s 8-ban kisebb volt a 9 évi átlagos szaporodás az egy százaléknál, ellenben 9 tót abszolút többségű megye közül 4-ben több, 1-ben épen egy százalék és 4-ben kevesebb; a 11 oláh abszolút többségű megye közül pedig 6-ban több, 5-ben pedig kevesebb; az egy abszolút és egy relativ német többségű megyében kevesebb. E körülmény arra enged következtetni, hogy a magyar nemzetiség szaporodása a többi nemzetiségekkel szemben is kedvező volt. Valószínű azonban, hogy valamennyi nemzetiség között a ruthének szaporodtak legerőteljesebben, mert azon megyék mindegyikénél, hol a ruthén elem képezi a relativ többséget (abszolút többséget egyben sem képez), rendkívül kedvező volt a népnövekedés. Egyébiránt ezen kérdés iránt is ép úgy, mint sok egyéb érdekes népességi viszonyra vonatkozólag a feldolgozás alatt levő népszámlálásból fogunk legbiztosabb felvilágosítást nyerhetni.

A városok belső szaporodása. — Törvényhatósági joggal bíró városaink saját belső szaporodása 1881 óta következő volt:

Sorszám	A város neve	Népszaporodás százalékokban									
		1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	Átlag 1881—89
1	Szeged	1'03	0'79	1'41	1'78	1'08	0'68	1'23	1'77	1'80	1'28
2	Szabadka	1'73	0'18	1'79	1'44	2'05	0'42	0'85	1'15	1'49	1'22
3	Hódmező-Vásárhely .	1'83	0'42	1'46	1'22	1'75	1'24	0'75	0'49	0'98	1'12
4	Kecskemét	1'30	1'36	0'80	1'55	1'32	0'83	1'21	0'15	1'58	1'11
5	Ujvidék	1'10	0'61	0'47	1'42	0'69	1'10	0'86	1'08	1'00	0'92
6	Székes-Fejérvár . . .	0'33	0'82	0'72	1'22	0'51	0'86	0'32	1'22	1'21	0'79
7	Budapest	0'48	0'72	0'93	0'91	1'14	0'00	0'66	0'65	1'03	0'73
8	Zombor	1'30	0'49	0'75	1'30	0'54	0'88	0'01	0'48	0'78	0'72
9	Baja	1'04	0'75	0'24	0'64	1'14	0'70	-0'00	0'53	0'50	0'60
10	Sopron	0'30	0'25	0'80	0'82	0'65	0'42	0'62	0'64	0'88	0'59
11	Debreczen	0'50	0'76	0'34	1'00	0'35	0'09	0'68	0'47	1'08	0'58
12	Arad	0'32	-0'08	0'65	0'83	0'12	0'84	0'81	0'38	0'85	0'53
13	Kolozsvár	0'07	-1'10	0'68	1'09	0'62	1'19	0'48	1'03	0'01	0'45
14	Pancsova	0'21	0'66	0'39	0'76	0'64	0'32	0'25	0'28	0'40	0'43
15	Szatmár-Németi . . .	-0'29	-0'22	0'65	0'92	0'42	0'87	0'07	0'43	0'64	0'38
16	Selmecz- és Béláb. . .	0'44	-0'10	-0'06	-0'16	0'63	0'63	0'06	0'51	0'55	0'27
17	Kassa	-0'07	0'48	0'03	0'03	0'55	0'04	0'50	0'03	0'89	0'26
18	Maros-Vásárhely . . .	0'26	-0'84	0'37	0'73	0'23	0'79	-0'00	-0'13	0'41	0'18
19	Pécs	0'00	0'39	-0'07	0'23	0'29	0'42	-0'00	-0'26	0'64	0'17
20	Komárom	0'00	-0'72	0'42	0'98	-0'20	-0'77	0'44	0'31	0'80	0'14
21	Nagyvárad	-0'28	0'19	0'27	0'40	-0'33	0'39	-0'00	0'32	0'35	0'12
22	Vercse	0'92	-0'06	1'16	1'21	1'13	-0'03	0'30	0'47	-0'30	0'04
23	Győr	0'28	0'13	-0'83	0'46	0'02	-0'48	0'06	-0'15	0'51	0'00
24	Temesvár	-0'09	-0'57	-0'16	0'17	-0'47	-0'14	-0'00	-0'66	0'19	-0'19
25	Pozsony	-0'86	-0'53	-0'67	-0'37	-0'30	-0'21	-0'00	-0'49	0'13	-0'39
Összesen		0'56	0'41	0'68	0'87	0'85	0'35	0'09	0'57	0'93	0'66

E kimutatás élesen megvilágítja azon sajnós körülményt, hogy városaink szaporodása sokkal gyengébb, mint a vidéki népességé. Igaz, hogy számos, meg nem másítható okok működnek közre ennek előidőzésében, így a csekélyebb születés, a városokba gyógykezelés végett szállított betegek nagy száma (például Pozsonynál az ottani országos kórház szökteti részben oly magasra a halálozások számát, s okozza látszólag a folytonos népfogyást) de viszont a városok magasabb értelmiségének és vagyonosságának a tökéletesebb egészségügyi intézkedésekkel kellene a nagy halálozást megakadályozni, mert az csakugyan szomorú, sőt szégyenletes állapot, hogy vannak városaink,

melyekben a halálozás csaknem évről-évre fölülmulja a születések számát. Igazán kedvező szaporodási arányt alig néhány város mutat, mint Szeged, Szabadka, Hódmező-Vásárhely, Kecskemét, de ezeknél is látunk gyenge szaporodású éveket.

A hitfelekezetek szaporodása. — Nagyon fontos az egyes hitfelekezetek szaporodási aránya. Bár ember és ember között hite és vallásos meggyőződése különbséget nem tesz, de minthogy számos kulturális és főleg a nemzetiségi kérdés nálunk szoros összefüggésben van a hitfelekezetek különbségével, társadalmi és állami szempontból egyaránt fontos, hogy mennyiben áll fenn változatlanul az egyes felekezetek egymáshoz való számaránya, vagy esetleg mennyiben módosul a belső szaporodás különböző gyorsaságánál fogva.

Hitfelekezeteink szaporodását a szorosabb értelemben vett Magyarországon következő összeállítás mutatja:

Hitfeleke- zetek	Lélekszám 1880. végén		Szaporodás				Lélekszám 1889. végén	
			1881–88-ban évenként átlagosan		1889-ben			
	számszerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%	szám- szerint	%
Római kath. . .	6,482.595	47 ²²	83.175	1 ²⁸	109.672	1 ⁵³	7,257.664	47 ⁶³
Görög kath. . .	1,486.598	10 ⁸³	18.273	1 ²⁴	25.641	1 ⁵⁷	1,658.425	10 ⁸⁸
Örmény kath. . .	3.221	0 ⁰²	—	—	—	—	3.221	0 ⁰²
Görög keleti . .	1,937.105	14 ¹¹	19.089	0 ⁹⁸	19.883	0 ⁹⁵	2,109.698	13 ⁸⁴
Ágostai	1,107 515	8 ⁰⁷	10.248	0 ⁹²	12.780	1 ¹⁵	1,202.277	7 ⁸⁹
Református . .	2,023 257	14 ⁷⁴	19.184	0 ⁹⁴	26.037	1 ¹⁹	2,202.764	14 ⁴⁶
Unitárius . . .	55.787	0 ⁴⁰	624	1 ¹⁰	907	1 ⁴⁹	61.685	0 ⁴⁰
Zsidó	624.737	4 ⁵⁵	12.118	1 ⁹⁴	13.724	1 ⁹⁰	735.409	4 ⁸³
Egyéb	7.807	0 ⁰⁶	—	—	—	—	7.807	0 ⁰⁵
Összesen . . .	13,728.622	100 ⁰⁰	162.711	1 ¹⁹	208.644	1 ³⁹	15,238.950	100 ⁰⁰

Az egyes hitfelekezetek nagyon különböző szaporodást mutatnak. Legjobban szaporodnak a zsidók, a kiknek szaporodása rendkívül kedvező; nagyon kedvező a római katolikusoké s újabban a görög katolikusoké is; az 1881—88. évek átlagában legkedvezőtlenebb volt a két protestáns egyházé, 1889-ben azonban a görög-keletiek — mely felekezet az átlagban a reformátusokat és az ágostaiakat megelőzte — még kisebb szaporodást értek el. Az egyes hitfelekezetek különböző szaporodásából önként következik, hogy

számarányuk, ha lassan is, de folyvást módosul, úgy, hogy 1889-ben már nem ugyanazon százalékát képezték az összes népességnek, mint 1880-ban. A római katolikusok részesülése 0·41⁰/₀-kal, a zsidóké 0·28⁰/₀-kal, a görög-katolikusoké pedig 0·05⁰/₀-kal nagyobb. Az unitáriusok százalékos aránya változatlan maradt, ellenben a többi hitfelekezeteké kisebb-nagyobb mértékben csökkent. A reformátusoknál 0·28, a görög-keletinél 0·27, az ágostaiaknál pedig 0·18⁰/₀ a visszaesés. Legerősebb tehát a reformátusoknál, pedig nem mondható, hogy e hitfelekezet országszerte gyengén szaporodnék. Szaporodása a Tisza-Maros szögében, az erdélyi megyékben, a Tisza balpartján és a Duna-Tisza közén nagyon kielégítő, a Tisza jobb és a Duna balpartján már csak középserű, a Duna jobb partján ellenben határozottan gyenge. Hogy az országnak épen a legműveltebb s legkedvezőbb egészségügyi viszonyokkal bíró részében a legkedvezőtlenebb, annak oka az általunk már több ízben megrótt kétgyermek-rendszer, mely a dunántúli reformátusok jelentékeny részénél a nép között széltére el van terjedve s melynek leküzdése végett a politikai és egyházi hatóságoknak nézetünk szerint a legerélyesebb rendszabályokhoz kellene folyamodniok.

Szaporodás Európa nevezetesebb államaiban 1889-ben. —

Fenti nemzetközi táblázatunk kiegészítéseül bemutatjuk végül 1889-ről is mindazon országok szaporodását, a melyekből a népese-
dési mozgalom eredményei már ezen évre is ki vannak derítve :

O r s z á g	Népszaporodás 1889-ben szám szerint lakosra	1000	O r s z á g	Népszaporodás 1889-ben: szám szerint lakosra	1000
Magyarország . . .	240.234	13·8	Olaszország . . .	382.118	12·5
Ausztria	251.563	10·6	Franciaország . .	85.646	2·3
Németország . . .	619.483	12·8	Belgium	57.816	9·6
Poroszország . . .	411.803	13·9	Németalföld . . .	59.395	13·1
Bajorország	51.586	9·3	Nagy-Brit. és Írorsz.	442.091	11·7
Szászország	52.647	15·8	Anglia és Wales . .	367.591	12·6
Württemberg . . .	16.056	7·8	Skócia	49.567	12·1
Baden	14.928	9·1	Írország	24.933	5·3
Elszász-Lotharingia	11.162	7·1	Dánia	27.881	12·9
Svájc	21.461	7·3	Norvégia	24.500	12·3

Az 1889. évi népszaporodás, a megelőző évhez hasonlítva, Svájcban, Németalföldön, továbbá Nagy-Britanniában és Norvégiában volt kedvezőtlenebb, Németországban változatlan maradt s a többi országban emelkedett.

IV. Közegészségügy. ¹⁾

Ha a közegészségügyi statisztika — e szót teljes értelmében véve — tulajdonképeni feladatának meg akarna felelni, a közegészség összes általános feltételeire, tehát nemcsak az államiakra (a milyenek az államnak a közegészség érdekében tett intézkedései és az egész közegészségügyi hatósági szervezet), hanem a fizikaiakra (klimatologiai viszonyok, levegő, talaj, ivóvíz stb.) és az egészségre befolyást gyakorló társadalmi tényezőkre is (szokások, lakás, ruházkodás, foglalkozás, táplálkozás stb.) ki kellene terjeszkednie s a közegészség tényleges állapotát feltűntető adatokat (betegedés, járványok, halálozás) a közegészség ezen általános tényezőivel összevetve és az eredmények okait kutatva kellene vizsgálnia. A közegészségügyi statisztika ilyképen annál, a mit ma e néven adhatunk, tárgyára, tartalmára nézve sokkal gazdagabb volna; de e mellett a feldolgozás területi részletességét tekintve is sokkal tökéletesebbnek kellene lennie, mert okvetlenül szükséges, hogy mindazon adatok,

¹⁾ Magyar statisztikai évkönyv. II. füzet 1881—87. — A belügyminisztérium közegészségügyi jelentései 1881—87. — Bulletin de l'institut international de statistique. Année 1886. Rome 1887. Dr. E. Raseri: Condizioni igieniche e sanitarie in Italia e confronti internazionali. Annuario statistico italiano 1887—88. Roma 1888. — Zeitschrift des k. preussischen stat. Bureaus 1882—87. — Annuaire stat. de la Russie 1884—85. St.-Pétersbourg. 1887 — Annuaire statistique de la Russie, 1890. St.-Pétersbourg. 1890 — Statistik des Sanitätswesens in den im Reichsrathe vertr. Königr. u. Ländern für d. J. 1881—87. — Annuaire statistique de la Belgique. Année 1881—88. — Rapport sur l'état sanitaire et medical pour l'année 1886. Christiania. 1888. — Arbeiten aus dem kaiserlichen Gesundheitsamte. IV. Band. Berlin. 1888 és V. Band. Berlin. 1889. — Kalender u. stat. Jahrbuch für das Königreich Sachsen. 1890. Dresden 1889. — Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden. 1882—1888. (XV—XXI.) Karlsruhe. — Statistique générale de la France. Tomes XVI et XVII. Statistique Annuelle. Années 1886 et 1887. Paris 1889. — Annuaire stat. des Pays-Bas pour 1888 et années antérieures. — Bidrag till Sveriges officiella statistik A) Befolkningstatistik. Ny följd XXIX. 1887. — Annual report of the Registrar-General of Marriages, Births and Deaths in Ireland. Dublin 1881—88. — Annual Report of the Registrar-General of Births, Deaths and Marriages in England. 1881—88. — Die Bewegung der Bevölkerung in der Schweiz. 1881—88. — Statistica delle cause delle morti avvenute in tutti i comuni del Regno nell' anno 1887. Roma. 1889. — Résumé annuel de statistique démographique et de géographie medicale, dressé par le docteur E. Jansens, inspecteur en chef du service d'hygiène de la ville de Bruxelles. — Statisztikai havi füzetek. Kiadja Budapest főváros statisztikai hivatala.

melyeket a közegészségügyi statisztika szolgáltat, minél kisebb területi egységekre, minél kisebb közegészségügyi körökre vonatkoznak. Nagy területekre, egész vármegyékre vonatkozó összesített adatok is lehetnek tanulságosak, a mennyiben az állapotok mivoltát ezek is megvilágíthatják, de azok okainak felderítésére, a mi pedig első sorban szükséges, csak igen ritka esetben elégségesek.

Oly közegészségügyi statisztika, a mely a tér szűkéhez képest csak lehető rövidséggel vázolt eme kívánalmaknak megfelelne, az orvosi tudomány előbbvitelére, a közegészségügyi szolgálat fejlesztésére kétségtelenül jó szolgálatokat tenne.

A mit ma nyujthatunk, az nem közegészségügyi statisztika, hanem csak szemelvények a közegészségügy köréből, a melyek a nélkül, hogy bennük a közegészség állapotának hü és teljes képe tükröződnék vissza, némileg mégis alkalmasak felderíteni, hogy viszonyaink hol kedvezők, hol kedvezőtlenek, hol s mi a legsürgősebb teendő?!

Azon közegészségügyi viszonyok, a melyekre mint évkönyvünk korábbi folyamaiban, ez alkalommal is ki fogunk terjeszkedni, a következők: az egészségügyi személyzet és gyógyszerterek, a közegészségügyi felügyelet, a kórházak, a járványosan fellépő fertőző betegségek, a védhimlő-oltás, a halálokok összehasonlító statisztikája, különös tekintettel a fertőző halálokokra, a tüdővészre és az erőszakos halálokokra, a járványok pusztításai, továbbá a fertőző betegségek által okozott halálozás a fővárosban és a többi európai városokban.

Mielőtt a részletekbe bocsátkoznánk, megjegyezzük még, hogy e fejezet összes adatai, a mennyiben Magyarországról szólnak, csupán az anyaországra vonatkoznak, Horvát-Szlavonország nélkül.

Egészségügyi személyzet és gyógyszerterek. — Az egészségügyi személyzet létszámát és fejlődését a következő kimutatás tünteti fel:

	1877- ben	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1887-ben 1877-el szemben több (+) vagy kevesebb (—) összesen %
Orvostudor .	2.101	2.515	2.624	2.693	2.936	+ 735 + 34'98
Sebész . . .	969	807	769	729	686	— 283 — 29'10
Gyógyszerész	767	1.065	1.102	1.233	1.244	+ 477 + 62'19
Bába . . .	4.551	6.683	6.900	7.140	7.597	+ 3.046 + 66'93

Az orvostudorok, gyógyszerészek és bábák száma fokozatosan emelkedik és pedig nagyobb mértékben, mint az általános népszám,

ugy, hogy míg 1877-ben 100 ezer lélekre csak 15 orvostudor, 6 gyógyszerész és 33 bába jutott, 1887-ben már 19 orvostudor, 8 gyógyszerész és 51 bába. A sebészek száma ellenben, minthogy tisztán sebészi diplomák már nem adatnak, különösen az utóbbi években rohamosan megesőkent.

Az egészségügyi személyzet arányát a lakossághoz az egyes országrészek szerint a következő kimutatás részletezi:

Az országrész neve	100.000 lélekre esett							
	1886-ban				1887-ben			
	orvos-tudor	sebész	gyógy-szerész	bába	orvos-tudor	sebész	gyógy-szerész	bába
Duna balpartja .	15·7	4·2	6·9	33·0	17·2	4·1	7·6	36·3
Duna jobbpartja .	14·1	6·4	7·1	51·5	15·2	5·8	6·7	51·5
Duna-Tisza köze	35·8	6·9	9·7	60·0	35·9	6·5	12·8	60·2
Tisza jobbpartja .	16·9	2·3	7·4	23·5	17·6	2·0	7·7	23·9
Tisza balpartja .	14·9	3·8	8·2	62·8	16·2	3·5	8·4	60·5
Tisza-Maros szöge	15·1	3·7	8·9	38·1	15·6	3·6	7·5	40·5
Erdély	11·4	5·5	6·9	56·8	11·9	5·2	7·0	69·0
Fiume	90·9	—	22·7	127·3	71·5	4·5	26·8	116·3
Magyarország általában	18·3	4·9	7·9	48·4	19·1	4·6	8·4	51·0

Eltekintve a városi jellegű Fiumétól, a Duna-Tisza köze van legjobban ellátva egészségügyi személyzettel, különösen orvostudorokkal, a miben, magától érthetőleg, nagy része van a fővárosnak.

Az egészségügyi személyzetről nemzetközi áttekintésül álljon itt a következő kimutatás:

Az ország neve	Év	Az orvosok és sebészek	A bábák	100.000 lélekre esik orvos és sebész	Egy bábára esik újszülött
		s z á m a			
1. Nagy-Británia és Írország	1881	19.439	—	56	—
<i>Es pedig: Anglia és Wales</i>		15.091	—	58	—
<i>Skoczia . . .</i>	»	1.878	—	50	—
<i>Írország . .</i>	»	2.470	—	48	—
2. Olaszország	1885	17.568	9.860	59	118
3. Franciaország	1886	15.967	12.865	42	74
4. Németország	1876	13.728	33.134	32	55
<i>Ebből: Poroszország . .</i>	1887	9.347	19.137	33	59
5. Európai Oroszország (Lengyelország, Finnország és Transkaukázia nélkül) .	1887	19.417	5.294	22	762

Az ország neve	Év	Az orvosok és sebészek száma	A bábák száma	100.000 lélekre esik orvos és sebész	Egy bábára esik újszülött
6. Ausztria	1886	7.133	17.042	31	53
7. Spanyolország	1887	5.200	—	30	—
8. Magyarország (Horvát-Szlavonország nélkül)	1887	3.522	7.597	24	87
9. Belgium	1887	2.478	2.350	41	117
10. Svájc	1890	1.768	3.095	60	27
11. Orosz-Lengyelország	1887	2.737	867	32	386
12. Németalföld	1884	1.916	650	43	229
13. Portugália	1880	816	—	18	—
14. Norvégia	1886	581	810	29	77
15. Svédország	1883	582	2.328	13	58

Az összehasonlításnak nem kis hátrányára szolgál, hogy az adatok a különböző országokból nem egy időből valók és főkép Németországnál és Nagy-Britanniánál nagyon is régi keletűek. Azonban így is kitűnik, hogy legnagyobb az orvosok és sebészek száma — a népszámhoz viszonyítva — Svájc, Olaszország és N.-Britanniában, Magyarország pedig úgy az orvosok és sebészek, valamint a bábák viszonylagos számát tekintve is, az egészségügyi személyzettel kevésbé jól ellátott országok között foglal helyet.

Közegészségügyi törvényünk értelmében a törv. hat. joggal bíró és a rendezett tanácsú városok, valamint a 6000 lelket meghaladó községek orvostartásra vannak kötelezve, hogy mint felelnek meg e törvényszabta köteleességüknek, a következő kimutatás tünteti fel, a mely egyuttal az önként orvost tartó községek számát is kimutatja, szintén országrészek szerint:

Az országrész neve	Az orvos-tartásra kötelezett községek száma	Ezek közül orvost			Az önként orvost tartó községek száma	Az orvos-tartásra kötelezett községek száma	Ezek közül orvost			Az önként orvost tartó községek száma
		tartott	nem tartott	tartott			nem tartott			
1886-ban					1887-ben					
Duna balpartja .	24	24	—	12	24	24	—	12		
Duna jobbpartja .	24	24	—	23	23	23	—	30		
Duna-Tisza köze .	63	61	2	92	63	61	2	92		
Tisza jobbpartja .	27	27	—	13	27	27	—	13		
Tisza balpartja .	36	35	1	30	36	35	1	30		
Tisza-Maros szöge	19	19	—	49	19	19	—	49		
Erdély	32	29	3	9	32	29	3	10		
Összesen . .	225	219	6	233	224	218	6	236		

Ugyanez a törvény azon községeket, melyek 6000 léleknél kisebb lakosságuk és önként külön orvost nem tartanak, orvos-tartás végett szövetkezésre utalja. Az így alakult közegészségi körök számát és betöltését körorvosokkal, tekintve nagy fontosságukat, czélszerűnek látjuk ez alkalommal is mindjárt 1877-től, vagyis az intézmény életbeléptetésétől kezdve kimutatni:

É v	A közegészségi körök száma	E z e k k ö z ü l v o l t o r v o s	n e m v o l t o r v o s	Közegészségi körbe nem oszthatott községek száma
1877	928	455	473	—
1878	1.132	643	489	250
1879	1.155	677	478	144
1880	1.236	720	516	179
1881	1.282	771	511	231
1882	1.285	749	536	217
1883	1.232	786	446	213
1884	1.260	838	422	143
1885	1.312	947	365	200
1886	1.291	919	372	172
1887	1.270	943	327	172

A közegészségügyi körök száma 1887-ben is fogyott, mely körülmény, tekintve, hogy a közegészségi körbe nem oszthatott községek száma változatlan maradt, arra enged következtetnünk, hogy a körök az orvostartási teher könnyebb elviselhetése végett nagyobbítottak, az orvossal betöltött körök száma így aztán némi csökkenéssel emelkedett is. Minthogy azonban közegészségügyi törvényünk intencziója és a dolog természete szerint is községi és körorvosainknak nemcsak a gyógyítási szolgálat, hanem a közvetlen közegészségi felügyelet, vagyis az egészségre kedvező és kedvezőtlen feltételek megfigyelése s a felismert bajok elhárítását célzó kezdeményezés is egyik legfontosabb, mondhatnók, legfőbb feladatát képezi, a körök nagyobbitására vagy egyesítésére célzó törekvéseket helyeselnünk nem lehet, mert a vázolt feladatok sikeres megoldása csakis kisebb terjedelmű és népességű közegészségügyi kerületekben remélhető. Ennélfogva ismételten hangsúlyozzuk, hogy a közegészségügyi köröknek jelentékeny szaporítása szükséges és hogy azok kivétel nélkül be is legyenek tölthetők s bennök a tulajdonképeni közegészségügyi szolgálat biztosíttassék: a köröknek s egyuttal az egész közegészségügyi igazgatásnak államosítása volna kívánatos.

Országrészek szerint a viszony következőleg alakult:

Az országrészek neve	A közegészségi körök száma	Ezek közül orvosot		A körbe nem oszthatott községek száma	A közegészségi körök száma	Ezek közül orvosot		A körbe nem oszthatott községek száma
		tartott	nem tartott			tartott	nem tartott	
1886-ban					1887-ben			
Duna balpartja .	195	105	90	73	191	105	86	73
Duna jobbpartja .	294	228	66	3	287	225	62	3
Duna-Tisza köze .	139	129	10	11	140	130	10	11
Tisza jobbpartja .	129	91	38	7	128	92	36	7
Tisza balpartja .	177	134	43	11	177	158	19	11
Tisza-Maros szöge	181	144	37	10	182	144	38	10
Erdély	176	88	88	57	165	89	76	57
Összesen . .	1.291	919	372	172	1.270	943	327	172

A rendszeresített s ezek közül betöltött orvosi állomások számát véve, a Duna-Tisza közén látunk legkedvezőbb állapotokat, a melyek azonban, tekintve, hogy itt is (és pedig az önként orvost tartó községek orvosait is beleszámítva) csak 9.095 lélekre jut egy-egy községi vagy körorvos, kielégítőnek szintén nem mondhatók.

A közegészségügyre fontos a gyógyszer-tárak száma is:

Gyógyszertárak:	1877- ben	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1887-ben több (+) összesen	1877-el szemben kevesebb (—) %
reáljogú . .	400	400	400	400	400	—	—
személyjogú	456	556	586	626	644	188	+ 39'04
fiók . . .	21	37	34	39	43	22	+ 104'76
összesen .	877	993	1.020	1.065	1.087	210	+ 23'95

Reáljogú gyógyszer-tár közegészségügyi törvényünk hozatala óta már nem engedélyeztetik s így az összes szaporodás, mely 1877-től 1887-ig közel 24%-ot tesz, a személyjogú és fiók-gyógyszer-tárak közt oszlik meg.

Országrészek szerint tekintve, legjobban van ellátva gyógyszer-tárakkal a Duna-Tisza köze, a hol 100.000 lélekre 87 gyógyszer-tár esik; legkevesebb gyógyszer-tár van ellenben a Duna balpartján (5's) és Erdélyben (6'1). Az egész országban átlagosan 100.000 lakosra 1887 végén 7'0 gyógyszer-tár jutott.

Ausztriában a nyilvános gyógyszer-tárak száma 1.302, van azonban ezenkívül 1.737 házi gyógyszer-tár, összesen 3.039, s 100.000 lakosra jut a kétféle minőségből együttesen 13's.

Közegészségügyi felügyelet. — Az 1876: XIV. törvényczikk értelmében gyakorolt hatósági közegészségügyi felügyeletről a következő kimutatás ad számot:

	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben
1. Az egészségre ártalmas tápszerek és italok s az egészségre veszélyes egyéb tárgyak vizsgálata :					
hatósági szemlék	84.560	84.744	83.363	97.029	106.188
lefoglalások	4.869	4.178	4.347	6.626	7.839
elkobzások	6.359	5.086	4.903	7.006	8.581
vegyvizsgálatok	1.491	2.303	2.458	3.308	4.763
2. Gyermekekre való felügyelet :					
engedély adatott csecsemők szoptatására	4.121	4.193	4.019	4.903	5.535
engedély adatott kisdedek dajkálására	3.058	3.094	2.386	3.605	2.442
megtagadtatott a csecsemők szoptatására	378	623	451	613	757
megtagadtatott a kisdedek dajkálására	325	424	257	316	356
hét évnél fiatalabb gyermekek gyógyítása elmulasztatott	64.236	66.811	71.868	64.660	78.625
ezen mulasztások miatt foganatosított elmarasztalások száma	7.253	7.495	13.334	12.304	12.441
3. Iskolák megvizsgálása :					
tanodák szemléje	1.052	1.266	1.053	1.447	1.535
nővöldék »	501	671	1.119	814	838
népiskolák és kisdedvők szemléje	15.662	16.109	19.504	20.812	21.108
együtt	17.215	18.046	21.676	23.073	24.595
kifogásolások száma	3.078	4.178	5.168	5.017	5.066
járvány miatt hatóságilag bezárattott iskolák száma	757	784	997	1.473	1.462
4. Közhelyiségek megvizsgálása :					
szemlék	40.074	49.904	50.858	66.292	62.861
kifogásolások	5.043	7.561	7.672	8.091	7.441
5. Lakásvizsgálat :					
zsúfolt és pinczelakások, putrik, ragályos betegség utáni lakások, szennyes és egyéb egészségtelen lakások szemléje	26.290	32.256	35.507	64.336	54.224
kifogásolások :					
kitisztítás és fertőtlenítés rendeltetett el	15.942	20.235	24.409	58.921	35.439

	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben
kiürítés	1.616	1.291	1.195	1.602	1.536
átalakítás	1.290	988	452	867	3.052
eltiltás	839	801	592	1.268	1.489
kisajátítás	1	9	8	14	38
hatósági figyelmeztetés al- kalmaztatott	5.286	7.088	12.036	22.614	18.526
újonnan épült házak szem- léje	3.615	3.310	3.476	3.508	3.770
lakhatási engedély adatott (városokban)	2.444	2.591	2.666	2.316	2.449

k i f o g á s o l á s o k :

kitisztítás és fertőtlenítés rendeltetett el	15	70	—	6	5
kiürítés	16	2	8	2	5
átalakítás	71	214	90	65	90
eltiltás	82	61	63	66	112
kisajátítás	—	—	—	1	—
hatósági figyelmeztetés al- kalmaztatott	133	60	40	128	86

Évkönyvünk mult évi folyamában kiemeltük, hogy a hatósági buzgalom a közegészségügyi felügyelet teljesítésében az 1886-ik évben mily örvendetesen emelkedett, de egyuttal már akkor kifejeztük nézetünket, hogy ezen fokozódott hatósági felügyeletet legalább részben az azon évben szokatlan hevességgel uralkodott járványok által ébresztett különös ügybuzgóságra vezetjük vissza. A következő 1887. év, sajnos, feltevésünk mellett bizonyít, a mennyiben ezen évben már ismét a közegészségügyi felügyelet meglazulására mutató visszaeséseket látunk. Az egészségre ártalmas tápszerek stb. megvizsgálása ugyan ismét gyakoribb volt s a mellett az iskolák szemléje is emelkedő számot mutat, de már a közhelyiségek megvizsgálása 66.292-ről 62.861-re csökkent s még nagyobb csökkenést látunk a zsúfolt és pinczelakások szemlélénél (58.921-ről 35.439-re), pedig a különböző járványos betegségek — a kolera kivételével — 1887-ben még sokkal erősebben pusztítottak, mint 1886-ban, de úgy látszik, hogy a himlőt, a kanyarót, a vörhenyt és difteritist már annyira megszoktuk, hogy egészségügyi hatóságainknak már csak a kolera imponál.

Kórházak. — A kórházak két szempontból érdemlik meg figyelmünket. Az egyik, hogy némely betegek — vagy a betegség természeténél fogva, mely talán folytonos orvosi felügyeletet avagy szakszerű ápolást igényel, vagy a beteg egyéni viszonyainál fogva

(nem megfelelő lakás, táplálkozás, stb.) — sokkal sikeresebben ápolhatók és gyógyíthatók kórházban, mint házilag. Másik nagy előny, amely a kórházak használatából származik, hogy általuk a szétszórt házi gyógykezelések összpontosítottatván, a fertőző betegségek tovaterjedésének alkalmi kevesbítettnek s a járványok kitörése, vagy legalább azok általános elterjedése megnehezítettetik. Ebben áll a kórházügy fontossága, mely tehát egész terjedelmében megérdemli az egészségügyi igazgatás gondozását. Ebben áll azon intézkedéseknek jelentősége, amelyek által a kórházak iránti bizalom s azok népszerűsége emelkedik, a milyenek volnának pl. a kórházak könnyebb hozzáférhetése végett számuk szaporítása, tökéletesebb berendezésük, az ápolási díjak leszállítása, stb. Végre tekintetbe véve, hogy a betegeknek kórházban cenztralizált gyógyítása mindenestre g a z d a s á g o s a b b is, mint azoknak szétszórt gyógykezelése: azt hisszük, az államnak nem volna szabad a kórházügy jókarba hozása végett még nagyobb mérvű áldozatoktól sem visszariadnia, annál kevésbé, mert az ez esetben remélhető nagyobb betegforgalom mellett az egyes betegekre eső tényleges ápolási költség is aránytalanul lejjebb fogna szállani.

Kórházaink számát és szaporodását 1878-tól fogva a következő kimutatás tünteti fel:

A kórház minősége	A kórházak száma volt az						
	1878-ik	1880-ik	1883-ik	1884-ik	1885-ik	1886-ik	1887-ik
	é v v é g é n						
Országos kórházak . .	3	3	3	3	3	3	3
Közkórházak	37	38	38	39	43	47	46
Megyei, városi, községi és egyéb magán-kórházak és gyógyintézetek	96	116	132	138	139	142	143
Országos tébolydák . .	2	2	2	3	3	3	3
Bujasenyvi kórházak . .	5	5	4	4	4	4	4
Irgalmasrend kórodái .	14	14	14	14	14	13	13
Kir. fegyintézeti kórházak	6	6	6	6	8	8	9
Kir. központi és fiók börtön-kórházak . .	81	84	83	84	83	82	83
Bányakórházak	—	—	5	5	5	5	5
Összesen . .	244	268	287	296	302	307	309

Nagyobb mérvű szaporodást csak a megyei, városi, községi és egyéb magánkórházak és gyógyintézetek csoportjánál találunk, pedig az országos és közkórházak számának szaporodása inkább volna kívánatos. Meg kell azonban emlitenünk, hogy habár e magánkórházak nem is bírnak feltétlen befogadási kötelezettséggel s a törvény szerint épen ezért nem tekintendők közkórházaknak, egy jó részök mégis, tekintve, hogy körük egy vagy több megyére, városra vagy községre terjed ki, tisztán magán gyógyintézetnek még sem mondhatók, hanem legalább is közkórházi jelleggel bírnak.

Összes kórházaink betegforgalmát, 1881-től kezdve, a következő táblázat mutatja:

É v	Az ápol t betegek összes száma	Elbocsáttatott			Meg- halt	Ápolási napok száma
		gyógyul- tan	javultan	gyó- gyulat- lanul		
1881 . .	118.191	86.528	10.003	2.797	10.102	2,955.337
1882 . .	117.693	86.531	10.032	2.910	9.485	3,036.606
1883 . .	119.674	87.204	10.091	3.070	10.164	3,091.577
1884 . .	120.373	87.302	10.907	3.608	9.522	3,154.462
1885 . .	122.106	86.989	11.476	3.708	9.860	3,305.192
átlag 1881—85	119.607	86.911	10.502	3.219	9.826	3,108.635
1886 . .	134.088	95.460	12.668	3.770	11.873	3,600.392
1887 . .	141.950	99.008	15.587	4.698	11.339	3,964.785

Kórházaink betegforgalma 1881-től kezdve 1885-ig csak nagyon mérsékelt emelkedést mutat, az 1886. és 1887. években azonban rohamosan felszökött az ápolott betegek száma. Sajnos, hogy e tejlődést a kórházak iránt a népességben mutatkozó nagyobb bizalom jeléül nem tekinthetjük, mert a kórházba került betegek számát az ezen években szokatlan erővel fellépett különböző járványok szöktették annyira fel s valószínű, hogy 1887 óta ismét visszaesés állott be, azonban az újabb évek adatai még ismeretlenek. A betegforgalom legnagyobb része az országos és egyéb közkórházakra, továbbá az irgalmasrend kórodáira esik; ellenben a nagyszámú megyei, városi és községi kórházak betegforgalma, sajnos, még ma is nagyon alárendelt jelentőségű. Hogy a betegforgalom a különböző jellegű kór-

házak közt miként oszlik meg s egyuttal, hogy a különböző kórházak mily halálozási arányt mutatnak, a következő kimutatásból látható :

A kórház minősége	Bete- gek száma		Meghalt		Bete- gek száma		Meghalt		Bete- gek száma		Meghalt	
	szám szerint	‰	szám szerint	‰	szám szerint	‰	szám szerint	‰	szám szerint	‰		
	átlag 1881-85-ben				1886-ban				1887-ben			
Orsz. kórházak.	7.590	581	7 ⁶⁵		7.619	545	7 ¹⁵		7.818	587	7 ⁵⁰	
Közkórházak . . .	62.639	5.772	9 ⁰⁵		72.807	7.449	10 ²³		71.256	6.094	8 ⁵³	
Megyei, városi, községi s egyéb magánkórházak	21.127	2.057	9 ⁷³		24.682	2.301	9 ³²		33.689	3.090	9 ¹⁷	
Országos téboly- dák	1.542	215	13 ⁹⁴		1.955	310	15 ⁸⁵		1.980	353	17 ⁸⁰	
Bujasenyvi kór- házak	1.250	24	1 ⁹²		1.322	19	1 ⁴³		1.212	26	2 ¹⁴	
Irgalmasrend kó- rodái	9.056	648	7 ¹³		8.504	604	7 ¹⁰		8.623	602	6 ⁹⁸	
Kir. fegyintézeti és börtönkór- házak	12.298	499	4 ⁰⁵		13.055	614	4 ⁷⁰		13.196	553	4 ¹⁹	
Bányakórházak . .	4.105	30	0 ⁷³		4.144	31	0 ⁷⁴		4.176	34	0 ⁸¹	
Összesen	119.607	9.826	8 ²¹		134.088	11.873	9 ⁶⁰		141.950	11.339	7 ⁹¹	

A hazai kórházügy megítélésére tárgyilagos támpontokat azonban csak a nemzetközi összehasonlítás szolgáltathat; az alábbi táblázatban közöljük tehát néhány országról azon legfontosabb adatokat, a melyeket a statisztika ezen ágának számos hézagai dacára összeállítanunk sikerült:

A kórházak minősége	A kórházak száma		Az ápolott betegek száma					Átlag egy betegre esik ápolási nap	Az ápolott betegek közül meghalt	
	Összesen	100.000 lakóra	állapot az év elején	az év folyamán érkezett	Összesen		szám szerint		‰	
					szám szerint	a népesség 1/10-ében				
1. Magyarország (1887).										
1. Orsz. kórházak	310 ⁰²	527	7.291	7.818	0 ⁰⁵	26 ⁰	587	7 ⁵⁰		
2. Közkórházak	460 ³¹	5.085	66.171	71.256	0 ⁴⁸	24 ⁹	6.094	8 ⁵³		
3. Megyei, városi, községi és egyéb magán-kórházak	1430 ⁹⁶	2.314	31.375	33.689	0 ²³	24 ⁸	3.090	9 ¹⁷		
4. Orsz. tébolydák	310 ⁰²	1.203	777	1.980	0 ⁰¹	22 ⁶	353	17 ⁸²		

A kórházak minősége	A kórházak száma		Az ápolott betegek száma				Az ápolott betegek közül meghalt		
	Összesen	100.000 lakóra	állapot az év elején	az év folyamán érkezett	Összesen		Átlag egy betegre esik ápolási nap	szám szerint	‰
					szám szerint	a népesség ‰-ában			
5. Bujasenyvi kórházak	4	0'03	132	1.080	1.212	0'00	36'8	26	2'14
6. Irgalmasrend kórodái	13	0'09	761	7.862	8.623	0'06	33'1	602	6'97
7. Kir. fegyintézet-i kórházak	9	0'06	243	2.942	3.185	0'02	36'1	259	8'13
8. Kir. központi és fiók-börtön-kórházak	83	0'56	451	9.560	10.011	0'07	20'8	294	2'93
9. Bányakórházak	5	0'03	91	4.085	4.176	0'03	12'0	34	0'81
Összesen	309	2'08	10.807	131.143	141.950	0'95	27'9	11.339	7'99
2. Ausztria (1887).									
1. Közkórházak	177	0'76	15.509	208.683	224.192	0'96	27'0	21.349	9'52
2. Magánkórházak	391	1'68	4.872	71.358	76.230	0'33	25'0	7.313	9'59
3. Tébolydák	28	0'12	8.109	5.332	13.441	0'06	223'4	1.576	11'72
4. Szülőházak	18	0'07	806	15.930	16.736	0'07	17'0	156	0'93
Összesen	614	2'63	29.296	301.303	330.599	1'42	33'6	30.394	9'19
3. Németország (1885).									
1. Általános kórházak	2.218	4'71	—	—	594.469	1'27	30'3	48.461	8'15
2. Tébolydák	244	0'52	—	—	59.795	0'13	253'7	1.317	2'20
3. Szemkórházak	85	0'18	—	—	23.965	0'05	—	—	—
4. Szülőházak	170	0'36	—	—	15.011	0'03	—	77	0'51
Összesen	2.717	5'77	—	—	693.240	1'43	—	49.855	7'19
Ebből: a) Poroszország.									
1. Általános kórházak	1.215	4'27	—	—	335.690	1'19	33'3	30.772	9'17
2. Tébolydák	174	0'61	—	—	36.171	0'13	242'9	829	2'29
3. Szemkórházak	51	0'18	—	—	13.020	0'05	—	—	—
4. Szülőházak	137	0'48	—	—	8.269	0'03	—	46	0'57
Összesen	1.577	5'54	—	—	393.150	1'40	—	31.647	8'05
b) Bajorország.									
1. Általános kórházak	424	7'79	—	—	96.273	1'78	17'9	4.222	4'39
2. Tébolydák	14	0'26	—	—	5.192	0'10	253'5	131	2'52
3. Szemkórházak	8	0'15	—	—	3.297	0'06	—	—	—
4. Szülőházak	5	0'09	—	—	1.489	0'03	—	13	0'37
Összesen	451	8'29	—	—	106.251	1'97	—	4.366	4'19

A kórházak minősége	A kórházak száma		Az ápolott betegek száma					Az ápolott betegek közül meghalt		
	Összesen	100.000 lakóra	állapot az év elején	az év folyamán érkezett	Összesen		Átlag egy betegre esik ápolási nap	szám szerint	‰	
					sám szerint	a népesség ‰-ában				
4. Franciaország (1887).										
1. Kórházak . .	428	1 ¹²	} ¹⁾ 48.833	421.497	470.380	1 ²³	35 ⁸	43.708	9 ²⁹	
2. Kórház-ápoldák	780	2 ⁰³								
3. Ápoldák . . .	456	1 ¹⁹		} ²⁾ 50.881	15.556	66.437	0 ¹⁷	248 ⁴	7.935	11 ⁹⁴
4. Tébolydák . .	—	—	54.017		15.308	69.325	0 ¹⁸	285 ⁴	6.633	9 ⁵⁶
Összesen . .	³⁾ 1.664	4 ³⁴	153 ⁷³¹	452.361	606.092	1 ⁵⁸	87 ⁷	58.276	9 ⁶¹	
5. Olaszország (1887).										
1. Ált. kórházak ⁴⁾	1.047	3 ⁴⁶	31.569	322.605	354.174	1 ¹⁸	—	39.551	11 ¹⁷	
2. Tébolydák . .	59	0 ¹⁹	18.881	8.475	27.356	0 ⁰⁹	—	3.079	11 ²⁶	
3. Bujas. kórházak	25	0 ⁰⁸	977	10.392	11.369	0 ⁰⁴	—	38	0 ³³	
4. Szülőházak . .	39	0 ¹³	10	451	461	0 ⁰⁰	—	61	13 ²³	
Összesen . .	1.170	3 ⁸⁶	51.437	341.923	393.360	1 ³¹	—	42.729	10 ⁸⁶	
6. Európai Oroszország (1887).										
1. Kórházak . . .	2.836	3 ³⁰	—	—	—	—	—	—	—	
2. Tébolydák ⁵⁾ . .	72	0 ⁰⁸	—	—	14.296	0 ⁰²	—	1.577	11 ⁰³	
Összesen . .	2.908	3 ³⁸	—	—	—	—	—	—	—	
7. Orosz-Lengyelország (1887).										
1. Kórházak . .	145	1 ⁷³	—	—	—	—	—	—	—	
2. Tébolydák ⁵⁾ . .	5	0 ⁰⁶	—	—	819	0 ⁰¹	—	92	11 ⁸³	
Összesen . .	150	1 ⁷⁹	—	—	—	—	—	—	—	

Úgy a kórházak száma, valamint betegforgalma, a népességhez viszonyítva, Bajorországban legnagyobb; itt a betegforgalom a magyarországit körülbelül 4-szerre haladja meg. Ugyanott a kórházi halálozási arány is a legkedvezőbb, jelölül annak, hogy ez országban nemcsak a halálra jelöltek keresik fel a kórházakat. Magyarország mind a kórházak számát, mind azok betegforgalmát tekintve, a népességhez viszonyítva, az összes, itt felsorolt országok között, nem számítva Oroszországot, utolsó helyen áll.

¹⁾ Betegek. — ²⁾ Törödöttek, öregek és gyógyíthatatlanok — ³⁾ Té-
bolydák beszámítása nélkül. — ⁴⁾ A gyermek- és szemkórházakkal együtt.
— ⁵⁾ 1887-ben.

Védhimlőoltás. — Mint alább a halálokoknál és a járványoknál látni fogjuk, a himlő uralma az összes számbavehető művelt és műveletlen államok közt hazánkban a legerősebb. A himlő elleni beoltásokról, a melyek e szerint hazánkban kétszeres fontossággal bírnak, 1876 év óta a következő kimutatás nyújt átnézetet:

É v	Az első izben beoltott egyének	Az újra oltottak	Az összes beoltott egyének	Az első izben beoltott egyének ¹⁾ az élve születetek ‰-ában	Az összes beoltott egyének közül jó sikerrel oltattak be	
	s z á m a				összesen	‰-ban
1876 .	—	—	330.509	53'92	—	—
1877 .	412.125	5.129	417.254	69'95	—	—
1878 .	—	—	435.977	74'49	—	—
1879 .	—	—	460.310	73'43	—	—
1880 .	494.785	28.442	523.227	83'96	—	—
átlag 1876-80	—	—	433.455	71'04	—	—
1881 .	487.377	54.743	542.120	81'88	—	—
1882 .	501.774	39.670	541.444	81'85	518.567	95'78
1883 .	496.255	23.239	519.494	78'76	485.143	93'39
1884 .	521.441	31.332	552.773	80'26	541.048	97'88
1885 .	527.352	22.233	549.585	81'84	538.347	98'32
átlag 1881-85	506.840	34.243	541.083	80'90	520.776 ²⁾	96'29 ²⁾
1886 .	559.835	135.889	695.724	84'51	627.228	90'15
1887 .	598.601	208.357	806.958	92'18	712.920	88'35

Ugy az első izben beoltottak, mint az újra oltottak s kivált az utóbbiak száma 1886-ban, meg 1887-ben is a megelőző évekkel szemben feltűnően emelkedett, a mi bizonyára az ezen években a fővárosban és az ország több részében szokatlan hevességgel föllépett himlőjárvány hatásának tulajdonítandó. A legközelebbi években, tekintettel az 1887: XXII. t.-cikkekre, mely mig egyrészt a védhimlőoltást szigorúan kötelezővé tette, másrészt tüzetesen intézkedett a felnőttek újraoltása iránt is, az oltásoknak s kivált az ismételt oltásoknak valószínűleg még nagyobb számával fogunk találkozhatni.

A védhimlőoltás iránt némi nemzetközi összehasonlítást a következő adatok nyújtanak:

¹⁾ 1876, 1878, 1879 és az 1876—80-os átlagban az összes beoltott egyének. — ²⁾ 1882—85-ös átlag.

Az ország neve	Év	Beoltott egyének szám szerint	az elveszű- ltek %-ban ¹⁾	A beoltottak közül jó sikerrel oltattak be szám szerint	%-ban
Magyarország . . .	1887	806.958	—	712.920	88'35
<i>Ebből első ízben oltattak</i>	1887	598.601	92'18	—	—
<i>újra oltattak</i>	1887	208.357	—	—	—
Ausztria	1887	694.357	79'50	631.747	91'00
Németország	1887	2,437.602	92'88	2,266.428	92'93
<i>Ebből első ízben oltattak</i>	1887	1,273.527	89'75	1,230.482	96'62
<i>újra oltattak</i>	1887	1,164.075	96'57	1,035.946	88'99
Olaszország átlag .	1880—84	883.746	—	—	—
<i>Es pedig : első ízben oltattak</i>	1880—84	765.918	73'50	—	—
<i>újra oltattak</i>	1880—84	117.828	—	—	—
Európai Oroszország	1887	2,400.865	59'49	—	—
Orosz-Lengyelország	1887	251.082	77'12	—	—
Norvégország átlag	1884—86	47.918	79'08	—	—

Feltűnő Németországban az újraoltottak nagy száma, a mely majdnem felér az első ízben beoltott egyének számával. Utmutatásul szolgálhat ez, miként kell és lehet — a mint Németország halálozási viszonyai bizonyítják — a himlő ellen sikeresen harcolni. Az oltások sikerét tekintve, sajnos, megfelelő kimutatások csak néhány országból állnak rendelkezésünkre, s ezek jelentékenyebb eltérést nem mutatnak. Azon köztapasztalati tényt, hogy az újraoltások ritkábban szoktak fogamzani, Németország statisztikája által számszerűleg igazolva látjuk, a mennyiben itt az első ízben történt beoltások közül 96'62, az újraoltások közül pedig csak 88'99 % sikerült.

Halálokok általában. — Azon körülmények között, a melyek a halálra befolyást gyakorolnak s a halálozási statisztika által számbaveendő, a legnevezetesebbek: a kor, nem, foglalkozás és a halált közvetlenül előidéző betegség vagy más külső ok, mint a halál közvetlen oka. Ezek között alig van fontosabb s bizonyára egyiknek megoldása sem ütközik több nehézségbe, mint a halálokok felvétele. A főnehézséget az orvosi tudomány mai fejlettsége mellett a halálokok szabatos részletezése és csoportosítása képezi. Különösen zavarólag hat az a körülmény, hogy egyes betegségekhez a halál bekövetkezte előtt más kísérő betegségek vagy u. n. symptomák járulnak. A vízi betegség pl. legtöbbször a szív- és vesebajok egyszerű kísérője, a vörhenyhez pedig igen gyakran toroklob csatlakozik;

¹⁾ Ausztriában és Németországban az oltásra kötelezettek %-ában.

egyöntetű felfogás hiányában aztán könnyen megtörténhetik, hogy nem az alap-betegség, a szív- és vesebaj vagy vörheny, hanem a vizibetegség vagy toroklob iratik be a halál okául, pedig kívánatos volna, hogy mindenkor a tulajdonképeni főbetegség s ne annak egyszerű járuléka vétessék számba.

A halálokok részletezésénél, hogy az kellő tanulságokkal járjon, elvül volna továbbá kitűzendő, hogy a halált előidéző betegség oly tüzetességgel vétessék fel, miszerint abból úgy a 'beteg szerv (pl. tüdő, szív, idegrendszer, stb.), valamint a megtámadott életműködés (pl. vérkeringés, emésztés, légzés, stb.), továbbá maga a betegséget okozó baj, a támadó erő (pl. tuberkulózis, rák, hurut, stb.), sőt azonkívül még a betegségnek heveny vagy idült lefolyása is meg legyen állapítható. E szerint nem elégséges azt mondani, hogy a halál oka tuberkulózis, hanem határozottan meg kellene jelölni, hogy tüdő-, gége-, agy-, végbél-, bőrtuberkulózis vagy általános szervezeti tuberkulózis, nem elégséges kimutatni, hogy a halál oka rák, hanem határozottabban meg kell állapítani, hogy gégerák, ajakrák, gyomorrák stb. Ezen elv egész következetességgel még sehol sincs alkalmazva, a mennyiben néhol az életműködések és a szervek másutt inkább a betegséget előidéző bajok szolgáltak alapul a csoportosításra, a betegségnek heveny vagy idült természete is többnyire tekintetbe vétetvén: mind a négy szempont azonban, sajnos, még sehol sincsen együttesen és következetesen keresztülvive.

Még az elvileg legtökéletesebb részletezés, illetve csoportosítás mellett is van azonban a gyakorlatban egy további nehézség, a mely onnan ered, hogy a z egyes konkrét haláleseteknél a halál okának hű megállapítása épen nem könnyű feladat. E tekintetben a statisztikának azt kell követelnie, hogy a haláleset s a halál okának konstataciója mindenkor szakértő egyének által történjék s hogy mindazon esetekben, a mikor a halál okának felderítésére még megközelítő támpontok sem volnának, a bonczolás rendeltessék el.

Magyarországon a haláleset megállapítását az ország nagy részében nemcsak hogy nem orvosok, hanem még csak nem is kelőleg kitanított halottkémek végzik. Összes tudományuk sok helyütt csak annyira terjed, hogy épen csak a halál tényleges bekövetkeztét s annak természetes vagy erőszakos minőségét tudják konstatálni. Ennek következtében egész járások, sőt megyék halottkémeinek jelentései a halálokok statisztikájához nem használhatók s kimuta-

tásaink tényleg az összes haláleseteknek csak körülbelül három-negyedére terjednek. ¹⁾

A halálokok statisztikája egyébiránt nemcsak nálunk áll még gyöngye lábon, hanem a külföldön is sok kívánni valót mutat. Ehhez járul, hogy a halálokok csoportosítása a különböző országokban éppen nem egyöntetű, mert mint fentebb is említettük, az osztályozás alapjául vehető szempontoknak majd egyike, majd másika szolgál irányadóul, a miből oly különbségek származnak, a melyek az összehasonlítást nagyon megnehezítik s ha nem is zárják ki azt teljesen, de mindenesetre óva intenek bennünket minden elhamarkodott következtetéstől és ítélettől.

Ily fentartással fogjuk vizsgálni, hazánkkal — az anyaországgal — egybehasonlítva, a halálokok szerepét azon államokban, a melyekről adatokkal birunk. Mielőtt azonban a nemzetközi adatokra térnénk, álljon itt a következő kimutatás, a mely a halálokokat Magyarországon és pedig 1881-től kezdve évenként úgy abszolút számokban, mint egyuttal $\%$ -okban, sőt a népességhez viszonyított arányszámokban is szem elé állítja:

Halálokok	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	Átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
<i>I. Fertőző halálokok:</i>	Abszolút számokban:							
1. Himlő	17.795	17.297	9.376	5.443	6.347	11.252	15.137	21.366
2. Vörheny	12.669	19.904	10.728	8.867	7.319	11.897	8.201	12.443
3. Kanyaró	6.141	10.579	4.913	3.951	6.208	6.359	7.591	15.010
4. Roncsoló toroklob	14.555	16.194	11.494	9.482	9.543	12.254	9.138	9.230
5. Torokgyík	10.300	10.328	9.286	8.867	8.338	9.424	9.654	10.274
6. Hökhurut	9.575	8.122	6.401	8.692	9.728	8.504	9.420	8.460
7. Vérbas	7.253	7.219	5.680	5.575	6.254	6.396	6.186	6.958
8. Hagymáz	17.408	15.141	12.035	10.974	11.303	13.372	10.825	11.346
9. Kolera	—	—	—	—	—	—	2.015	10
10. Gyermekágyi láz	3.240	3.710	3.245	3.556	3.521	3.454	3.187	3.671
I. összesen	98.936	108.494	73.153	65.407	68.561	82.912	81.354	98.768
<i>II. Egyéb nevezetes halálokok:</i>								
1. Veleszületett gyengeség	49.081	48.232	51.747	50.439	53.319	50.563	55.673	56.102
2. Gyermekaszály	22.050	25.369	21.546	21.597	23.440	22.800	22.213	23.362
3. Görcsök	44.439	48.031	44.400	44.160	44.147	45.036	41.521	42.583
4. Bélhurut	29.691	30.232	27.722	32.177	32.751	30.515	35.334	35.353

¹⁾ 1887-ben 366.152 halálesetre, vagyis az összes halálozások 72 $\frac{1}{2}$ $\%$ -ára. Megjegyezzük itt, hogy mivel így közegészségi statisztikánk nem tünteti fel a különböző halálokokra jutó esetek összes számát, kénytelenek voltunk azok $\%$ -os aránya segélyével a népmozgalmi feljegyzések szerint kimutatott tényleges halálozásokból számítani ki a legalább megközelítő abszolút számokat; mert különben le kellett volna mondanunk a halálokok nemzetközi összehasonlításánál a népszámmal való tanulságos egybevetésről.

Halálokok	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	Átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
5. Tüdőgümőkór (tüdővész, asztkór)	59.575	57.355	56.029	57.242	56.701	57.380	60.359	61.730
6. Tüdőlob	34.623	33.090	36.782	38.059	40.395	36.590	38.193	40.401
7. Vízkór	8.172	8.724	7.437	8.472	7.366	8.034	7.639	8.519
8. Gutaütés	8.801	8.273	8.384	8.867	9.172	8.699	9.466	9.997
9. Pokolvar	822	601	541	614	741	664	703	777
10. Víziszony	193	201	135	132	93	151	141	73
11. Elmebajok	629	902	631	570	880	722	1.171	967
12. Aggkór	38.008	36.749	40.433	39.156	40.904	39.050	38.849	44.387
II. összesen	296.084	297.759	295.787	301.485	309.909	300.204	311.262	324.251
III. Többi természetes halálokok:	81.190	88.440	74.916	64.529	76.991	77.213	67.389	73.728
IV. Nem természetes halálokok:								
1. Baleset	3.965	3.309	3.651	3.862	4.123	3.782	4.265	4.672
2. Öngyilkosság	1.644	1.655	1.623	1.844	1.899	1.733	2.155	2.153
3. Erőszakos halál	1.741	1.705	1.623	1.844	1.760	1.735	2.203	2.132
IV. összesen	7.350	6.663	6.897	7.550	7.782	7.250	8.623	8.957
Az összes halálozesetek 0/0-ában:								
I. Fertőző halálokok:								
1. Hmlő	3'68	3'45	2'08	1'24	1'37	2'41	3'23	4'22
2. Vörheny	2'62	3'97	2'38	2'02	1'58	2'54	1'75	2'46
3. Kanyaró	1'27	2'11	1'09	0'90	1'24	1'36	1'02	2'67
4. Roncsoló toroklob	3'01	3'23	2'55	2'07	2'03	2'62	1'95	1'83
5. Torokgyík	2'13	2'06	2'06	2'02	1'80	2'02	2'06	2'03
6. Hökhurut	1'98	1'62	1'42	1'99	2'10	1'82	2'01	1'67
7. Vérhas	1'50	1'44	1'26	1'27	1'23	1'37	1'32	1'38
8. Hagymáz	3'00	3'02	2'67	2'50	2'44	2'26	2'31	2'25
9. Kolera	0'00	0'00	0'00	0'00	0'00	—	0'43	0'00
10. Gyermekágyi láz	0'67	0'74	0'72	0'81	0'76	0'74	0'68	0'72
I. összesen	20'46	21'64	16'23	14'82	14'80	17'74	17'36	19'54
II. Egyéb nevezetes halálokok:								
1. Veleszületett gyengeség	10'15	9'62	11'48	11'43	11'51	10'81	11'88	11'09
2. Gyermekaszály	4'56	5'06	4'78	4'92	5'06	4'88	4'74	4'62
3. Görcsök	9'19	9'58	9'85	10'07	9'53	9'63	8'86	8'42
4. Bélhurut	6'14	6'03	6'15	7'33	7'07	6'53	7'54	7'00
5. Tüdőgümőkór (tüdővész, asztkór)	12'32	11'44	12'43	13'04	12'24	12'27	12'98	12'21
6. Tüdőlob	7'16	6'60	8'16	8'67	8'72	7'83	8'15	7'98
7. Vízkór	1'09	1'74	1'65	1'93	1'59	1'72	1'63	1'68
8. Gutaütés	1'62	1'65	1'86	2'02	1'98	1'86	2'02	1'98
9. Pokolvar	0'17	0'12	0'12	0'14	0'16	0'14	0'15	0'15
10. Víziszony	0'04	0'04	0'03	0'04	0'02	0'02	0'03	0'01
11. Elmebajok	0'13	0'18	0'14	0'13	0'19	0'15	0'25	0'19
12. Aggkór	7'86	7'33	8'97	8'93	8'63	8'35	8'29	8'78
II. összesen	61'23	59'39	65'62	68'65	66'90	64'20	66'42	64'11
III. Többi természetes halálokok:	16'79	17'64	16'62	14'81	16'62	16'51	14'38	14'58
IV. Nem természetes halálokok:								
1. Baleset	0'82	0'66	0'81	0'88	0'89	0'81	0'91	0'92
2. Öngyilkosság	0'34	0'33	0'36	0'42	0'41	0'37	0'46	0'43
3. Erőszakos halál	0'36	0'34	0'38	0'42	0'38	0'37	0'47	0'42
IV. összesen	1'52	1'33	1'55	1'72	1'68	1'55	1'84	1'77

Halálokok	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	Átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben
<i>I. Fertőző halálokok :</i>	Százezer lakosra számítva :							
1. Himlő	128	123	66	38	43	79	103	144
2. Vörheny	91	142	76	62	51	84	56	83
3. Kanyaró	44	75	35	27	42	45	51	101
4. Roncsoló toroklob	105	115	81	66	66	87	62	62
5. Torokgyík	74	74	66	62	57	66	66	69
6. Hökhurut	69	58	45	60	67	59	64	57
7. Vérhas	52	52	40	39	43	45	42	47
8. Hagymáz	126	108	85	77	78	94	73	76
9. Kolera	—	—	—	—	—	—	14	—
10. Gyermekegyi láz	23	27	23	25	24	25	21	24
I. összesen	712	774	517	456	471	584	552	663
<i>II. Egyéb nevezetes halálokok :</i>								
1. Velezületett gyengeség	353	345	366	352	367	356	378	377
2. Gyermekeaszály	159	181	152	151	161	161	151	157
3. Görcsök	320	343	314	308	304	317	282	286
4. Bélhurut	214	216	197	224	225	215	240	237
5. Tüdőgümőkör (tüdővész, aszókór)	429	410	397	399	391	404	410	415
6. Tüdőlob	249	237	260	265	278	258	259	272
7. Vízkór	59	62	52	59	50	57	52	57
8. Gutaütés	63	59	59	62	63	61	64	67
9. Pokolvar	6	4 ³	3 ⁸	4 ²	6 ⁰	4 ⁶	4 ⁷	5 ²
10. Víziszony	1 ⁴	1 ⁴	0 ⁹	0 ⁹	0 ⁶	1 ⁰	0 ⁹	0 ⁵
11. Elmebajok	4 ⁵	6 ⁵	4 ⁴	3 ⁹	6 ⁰	5 ⁹	7 ⁹	6 ⁵
12. Aggkór	274	263	286	273	281	275	264	298
II. összesen	2.132	2.128	2.092	2.102	2.133	2.115	2.113	2.178
<i>III. Többi természetes halálokok :</i>	585	631	529	450	530	544	458	495
<i>IV. Nem természetes halálokok :</i>								
1. Baleset	29	24	27	27	28 ³	26 ⁷	29 ⁰	32
2. Öngyilkosság	12	11	11	12 ⁸	13 ⁰	12 ²	14 ⁵	14 ⁴
3. Erőszakos halál	12	12	11	12 ⁸	12 ²	12 ²	15 ⁰	14 ³
IV. összesen	53	47	49	52 ⁸	53 ⁵	51 ¹	58 ⁵	60 ⁷

A különböző gyermekjárványok és egyéb gyermekbetegségek fordulnak elő legnagyobb számban, a mi nagy gyermekhalandóságunk mellett, egészen természetes is. A gyermekjárványokon kívül, a fel-
nőtteket pusztító többi fertőző betegségek (minők a hagymáz, vérhas, gyermekegyi láz és részben a himlő), továbbá a tüdővész, tüdőlob, és a bélhurut azon halálokok, a melyekre halálozásunk túlnyomó része esik s a melyek halálozásunk arányszámát annyira felszöktetik. Már ezen kis összehasonlításból is látható, hogy a halálokok statisztikája csakis akkor volna valóban tanulságos, ha az elhaltak korával kombináltatnék, mint ez más országokban, a hol a halálokok statisztikája a népmozgalmi statisztikának képezi részét, rendszerint történni szokott. A különböző halálokoknak tulajdonképeni szerepét a halál háztartásában csak ilyképen lehetne helyesen megítélni. Ha

a hét évi időszak alatt tapasztalható változásokat vizsgáljuk, látjuk, hogy a fertőző betegség 1881- és 1882-ben pusztítottak legerősebben, azután javult helyzet. De 1886-ban és még inkább 1887-ben ismét nagyon megrosszabbodott. A veszületett gyengeség, a bélhurut és a tüdőlob egészben véve lassú emelkedést, a görcsök által előidézett halálozás pedig némi csökkenést mutat. A nem természetes halálokoknál úgyszólván folytonos és jelentékeny emelkedés, azaz rosszabbodás konstatálható.

A részletekbe itt nem bocsátkozunk, minthogy a számok helyes megítéléséhez a halálokoknál is csak a nemzetközi összehasonlítás adhat elfogadható mértéket. Az egymással párhuzamba állítható halálokok nemzetközi átnézetét az összes halálesetek százalékában kifejezve, az alábbi táblázat nyújtja az 1887-ik évről:

Halálokok	Halálozás 1887-ben									
	Magyar- országon	Ausztriá- ban	Porosz- országban	Badenben	Svájc- ban	Belgium- ban	Német- alföldön	Angliában (Walessel)	Irország- ban	Olasz- országban
	a halálesetek % -ában									
<i>I. Fertőző halálokok :</i>										
1. Himlő	4·23	1·44	0·02	—	0·03	0·53	0·02	0·09	0·01	2·02
2. Vörheny . . .	2·46	2·36	1·21	0·37	0·31	0·94	0·49	1·48	1·10	1·82
3. Kanyaró . . .	2·97	2·11	1·67	0·84	0·84	2·80	1·77	3·16	1·48	2·94
4. Ronsoló torok- lob és gégelob	3·86	5·33	7·37	2·20	1·83	3·47	2·31	1·59	1·41	3·06
5. Hökhurut . .	1·67	3·27	2·12	0·88	0·69	2·99	1·12	2·12	1·56	1·39
6. Vérhas	1·38	1·62	0·15	0·04	—	0·40	0·03	²⁾ —	²⁾ —	0·76
7. Hagymáz . . .	2·25	2·22	1·11	0·64	0·83	1·89	0·65	1·01	1·30	3·63
8. Gyermekegyi láz	0·72	³⁾ —	³⁾ —	0·53	0·66	³⁾ —	0·22	0·46	0·35	0·31
9. Kolera (Cholera nostras és ázsiai kolera)	0·00	0·02	—	—	—	0·02	0·09	0·09	0·08	0·88
I. összesen . .	19·54	18·37	13·65	5·50	5·19	13·04	6·70	10·00	7·29	16·81

¹⁾ Ronsoló toroklob és torokgyik. — ²⁾ Angliában és Irországban a vérhas a bélhuruttal van egybe foglalva. ³⁾ Ausztriában a gyermekegyi láz nincs kimutatva; Poroszországban és Belgiumban pedig a többi gyermekegyi betegségekkel van összefoglalva, Poroszországban »Im Kindbette gestorben«, Belgiumban pedig »Affectiones puerperales« cím alatt.

Halálokok	Halálozás 1887-ben									
	Magyar- országon	Ausztriá- ban	Porosz- országban	Badenben	Svájc- ban	Belgium- ban	Német- alföldön	Angliában (Walessel)	Irország- ban	Olasz- országban
	a halálozesetek ‰-ában									
II. Egyéb nevezetes halálokok :										
1. Vesz. gyeng.	11·09	13·65	5·56	5·37	6·33	1)	17·19	1)	1)	7·38
2. Gyermekaszály	4·62	2)	2·67	—	—		5·39	4·08	3·58	—
3. Görcsök . .	8·42		14·95	11·34	—	—	—	—	—	—
4. Gyer. hasm.	3) ³⁾ —	1·77	5·13	6·96	6·22	—	3·81	0·52	11·52	
5. Bélhurut . .	7·00	4·68	2·05	2·96		—	—	2·02		
6. Tüdögümőkór (Tüdővész, Asz- kór)	12·21	12·85	12·26	12·67	10·95	13·99	9·10	8·47	11·66	3·95
7. Tüdőlob . . .	7·98	6)	6·19	7)	8)	8)	12·70	19·01	3·20	7·92
8. Mellhártyagy.	—	10·20		10·52	12·11	16·89		—	0·27	
9. Hörglob . . .	—	—	1·64	—	—	—	—	—	11·53	7·92
10. Rák	—	1·67	1·60	3·86	—	—	3·31	3·22	2·34	—
11. Vízke	1·68	—	2·51	1·02	—	—	—	—	—	—
12. Gutaütés . .	1·98	2·40	4·51	—	4·81	—	4·07	—	1·27	4·35
13. Aggkór . . .	8·78	9·63	10·17	9·75	7·18	—	—	5·07	19·86	3·25
II. összesen . .	63·76	55·08	65·88	62·62	48·34	37·10	51·76	43·66	56·25	46·29
III. Többi természetes halálokok	14·93	24·95	18·02	29·28	42·16	47·33	39·45	42·91	34·37	35·15
IV. Nem term. halál- okok :										
1. Baleset	0·92	0·91	1·65	1·53	2·89	1·71	2·09	2·93	1·85	1·38
2. Öngyilkosság .	0·43	0·57	0·74	0·90	1·18	0·66		0·42	0·11	0·18
3. Erőszakos halál	0·42	0·09	0·06	0·17	0·14	0·07	—	0·08	0·13	0·19
4. Ismeretlen ok .	—	0·03	—	—	0·10	0·09	—	—	—	—
IV. összesen . .	1·77	1·60	2·45	2·60	4·31	2·53	2·09	3·43	2·09	1·75

1) Belgiumban, Angliában és Írországon a »veleszületett gyengeség« és a »gyermekaszály« nincsenek kimutatva; Belgiumban a »görcsök« által okozott halálozás sincs különösen kitüntetve — 2) Ezen fontos gyermekbetegségeket Ausztria sem mutatja ki. — 3) A »gyermekek hasmenése« nálunk nincs kimutatva, de legalább részben, valószínűleg össze van foglalva a bélhuruttal. — 4) Einheimischer Brechdurchfall« néven. — 5) »Tüdővész és a mell idült betegségei« cím alatt. — 6) A »légzőszervek gyulladásos betegségei« címen. — 7) Tüdőlob és hevenyhörglob. — 8) A »légzőszervek hevenybetegségei« néven.

Kimutatásunk számos hézagai és a hozzátartozó megjegyzések sajnos bizonyítják, minő nehézségekbe ütközik ma még a halálokok nemzetközi összehasonlítása. Nemcsak hogy némely országokban oly betegségek is egybe vannak foglalva, melyeket jelentékeny voltuknál fogva elkülönítve kellene kimutatni, hanem néhol teljesen hiányzanak fontos halálokok, mint pl. Belgiumban, Angliában és Írországban a veseszületett gyengeség, vagy Németalföldön az aggkór. Az is feltűnő, hogy Angliában esik legkisebb $\%$ az aggkórra, holott jól tudjuk, hogy az összes felsorolt országok között éppen Anglia az, a hol az élettartam a leghosszabb. Ez ugyan megmagyarázható az által, hogy Angliában valamint Írországban is, az aggkórhoz csakis oly eseteket számítanak, a mikor az elhalt kora a 65. életévet meghaladta, de a mellett azon eltérő felfogásnak is jele, a mely némely — kivált ily határozatlan — halálokok iránt a különböző országokban tapasztalható s a mi aztán természetesen a többi halálokok arányára is zavarólag hat.

Táblázatunk egyébiránt, tekintve az országok nagy számát, a melyeket magában foglal, eléggé tanulságos. A bennünket közelebbről érdeklő országok közül csupán a Balkán országok, továbbá Orosz- és Franciaország hiányzanak. Évkönyvünk múlt évi folyamában még Olaszországot is nélkülöznünk kellett, a melynek halálozási statisztikája a halálokokat 1857-ig csak a városokban mutatta ki, ma azonban már az összes községekre kiterjeszkedik s egyike a legteljesebbeknek, a mit a statisztika e nemben eddig felmutatott. Franciaországban a halálokok statisztikája már régóta vajdó állapotban van, de még nem jutottak tovább, mint hogy a nagyobb városokról, továbbá a katonaságról van kielégítő halálozási statisztikájuk.

További kimutatásainkban, tekintettel a fentebb említett nagy különbségekre, a melyek a legtöbb halálok megjelölésénél a különböző országokban tapasztalhatók, csak a fertőző halálokokra, továbbá a halál háztartásában oly nagy szerepet játszó tüdővészre és a nem természetes halálokokra fogunk kiterjeszkedni. Itt azonban már nem egy évet, hanem hosszabb időszakot ölelünk fel, a különböző halálokok által előidézett halálesetek abszolút számát és az összes népességhez való viszonyát is kitüntetve.

Fertőző halálokok. — A különböző fertőző halálokokat egyenként és összesen az alábbi kimutatás tünteti fel:

Sorszám		Az ország neve	H a l á l o z á s								
			Összesen			az összes halál- esetek 0/0-ában			100 ezer lakosra		
			átlag 1881-85- ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1881-85- ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881-85- ben	1886- ban	1887- ben
1	Magyarország	11.252	15.137	21.366	2.41	3.23	4.23	79	103	144	
2	Olaszország .	—	—	16.249	—	—	2.02	—	—	53	
3	Ausztria . .	15.252	8.794	9.591	2.29	1.30	1.44	68	33	41	
4	Belgium . .	1.816	1.213	610	1.54	0.97	0.53	32	20	10	
5	Anglia és Wales . .	2.087	275	506	0.40	0.05	0.09	8	0.9	2.1	
6	Németalföld .	199	72	18	0.22	0.08	0.02	5	1.6	0.4	
7	Svájcz . . .	158	198	18	0.26	0.33	0.03	5	7	0.6	
8	Svédország .	129	2	5	0.16	0.00	0.00	3	0.0	0.1	
9	Poroszország	670	143	148	0.10	0.02	0.02	2	0.5	0.5	
10	Szászország .	38	30	9	0.05	0.03	0.01	1	0.9	0.3	
11	Irország . .	44	2	14	0.05	0.00	0.01	1	0.0	0.3	
12	Baden . . .	5	8	—	0.01	0.02	—	0	0.5	—	
1. Himlő :											
1	Magyarország	11.897	8.201	12.443	2.54	1.75	2.46	84	56	83	
2	Ausztria . .	13.953	12.147	15.737	2.07	1.81	2.36	62	53	68	
3	Olaszország .	—	—	14.629	—	—	1.82	—	—	48	
4	Poroszország	16.235	12.301	8.311	2.30	1.66	1.21	59	43	29	
5	Svédország .	2.621	3.326	2.160	3.25	4.26	2.84	57	71	46	
6	Szászország	1.628	1.038	735	1.83	1.08	0.83	53	32	23	
7	Anglia és Wales . .	11.575	5.986	7.859	2.23	1.11	1.48	43	21	28	
8	Baden . . .	444	120	129	1.17	0.81	0.37	28	7	8	
9	Belgium . .	1.569	1.211	1.082	1.33	0.97	0.94	27	21	18	
10	Irország . .	1.373	850	973	1.53	0.97	1.10	27	17	20	
11	Németalföld .	647	844	428	0.72	0.89	0.49	15	19	10	
12	Svájcz . . .	280	108	182	0.46	0.18	0.31	10	4	6	
2. Vörheny :											
1	Olaszország .	—	—	23.767	—	—	2.94	—	—	78	
2	Belgium . .	2.961	2.653	3.233	2.51	2.12	2.80	52	45	55	
3	Ausztria . .	10.744	14.209	14.073	1.59	2.11	2.11	48	61	60	
4	Magyarország	6.359	7.591	15.010	1.36	1.62	2.97	45	52	101	
5	Poroszország	11.634	19.326	11.470	1.65	2.60	1.67	42	68	39	
6	Anglia és Wales . .	11.032	12.013	16.765	2.13	2.24	3.16	41	43	59	
7	Németalföld .	1.104	2.035	1.541	1.23	2.14	1.77	26	46	34	
8	Szászország .	783	923	1.328	0.88	0.96	1.51	25	28	40	
9	Svédország .	986	445	1.280	1.22	0.57	1.68	21	9	27	

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		Összesen			az összes halál- esetek $\frac{1}{100}$ -ában			100 ezer lakosra		
		átlag 1881-85- ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1881-85- ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881-85- ben	1886- ban	1887- ben
10	Baden . . .	309	248	297	0'81	0'65	0'84	20	15	18
11	Irország . .	921	284	1.307	1'03	0'33	1'48	18	6	27
12	Svájc . . .	355	378	495	0'58	0'63	0'84	12	13	17
4. Ronszoló torok- és gégelelő:										
1	Szászország .	5.431	6.483	4.841	6'11	6'74	5'48	177	202	152
2	Poroszország	47.828	55.033	50.597	6'78	7'41	7'37	172	193	175
3	Magyarország	21.677	18.792	19.504	4'64	4'01	3'86	153	128	131
4	Ausztria . .	32.912	31.666	35.512	4'88	4'70	5'33	146	137	152
5	Olaszország .	—	—	24.636	—	—	3'06	—	—	81
6	Svédország .	3.897	2.333	2.945	4'83	2'99	3'87	85	49	62
7	Belgium . .	4.487	5.425	3.998	3'81	4'34	3'47	79	92	68
8	Svájc . . .	2.103	1.213	1.079	3'42	2'02	1'83	73	41	37
9	Baden . . .	929	663	778	2'44	1'73	2'20	59	41	49
10	Németalföld .	1.703	2.305	2.019	1'89	2'42	2'31	41	53	46
11	Anglia és Wales . .	8.526	7.783	8.422	1'65	1'45	1'59	32	28	30
12	Irország . .	1.334	1.098	1.252	1'52	1'26	1'41	26	22	26
5. Hökksurur:										
1	Ausztria . .	24.875	20.977	21.792	3'69	3'12	3'27	110	91	94
2	Belgium . .	3.864	4.318	3.453	3'28	3'46	2'99	68	73	59
3	Magyarország	8'504	9.420	8'460	1'82	2'01	1'67	60	64	57
4	Poroszország	14.493	15.152	14.555	2'05	2'04	2'12	52	53	50
5	Anglia és Wales . .	12.228	12.936	11.251	2'36	2'41	2'12	46	46	40
6	Olaszország .	—	—	11.140	—	—	1'39	—	—	37
7	Németalföld .	1.481	1.326	973	1'65	1'39	1'12	35	30	22
8	Baden . . .	542	475	313	1'42	1'24	0'88	34	30	20
9	Irország . .	1.500	1.219	1.386	1'67	1'40	1'56	30	25	29
10	Szászország .	886	706	704	0'96	0'73	0'80	29	22	22
11	Svájc . . .	790	1.087	407	1'29	1'81	0'69	27	37	14
12	Svédország .	865	1.116	579	1'07	1'43	0'76	19	24	12
6. Vérhas:										
1	Magyarország	6.396	6.186	6.958	1'37	1'32	1'38	45	42	47
2	Ausztria . .	8.988	9.613	10.744	1'34	1'43	1'62	40	42	46
3	Olaszország .	—	—	6.275	—	—	0'76	—	—	21
4	Poroszország	3.556	1.672	1.010	0'50	0'22	0'15	13	5'9	3'5
5	Belgium . .	709	767	460	0'60	0'61	0'40	12	13	7'8
6	Svédország .	237	58	36	0'29	0'07	0'05	5	1'2	0'8
7	Baden . . .	16	26	15	0'04	0'07	0'04	1	1'6	0'9
8	Németalföld .	37	25	26	0'04	0'03	0'03	1	0'6	0'6

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		Összesen			az összes halál- esetek 0/0-ában			100 ezer lakosra		
		átlag 1881—85- ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1881-85- ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881-85- ben	1886- ban	1887- ben
1	Olaszország .	—	—	29.170	—	—	3'63	—	—	96
2	Magyarország	13.372	10.825	11.346	2'86	2'31	2'25	94	74	76
3	Ausztria . .	16.555	15.890	14.807	2'46	2'36	2'22	73	69	64
4	Belgium . .	3.227	2.784	2.177	2'74	2'23	1'89	57	47	37
5	Poroszország	12.929	8.972	8.670	1'82	1'21	1'11	47	32	30
6	Svájcz . . .	957	589	490	1'56	0'98	0'83	33	20	17
7	Irország . .	1.493	1.166	1.145	1'66	1'33	1'30	29	24	23
8	Svédország .	1.253	1.220	1.145	1'55	1'56	1'30	27	26	24
9	Szászország .	801	671	526	0'90	0'70	0'60	26	20	17
10	Anglia és Wales . .	6.361	5.366	5.366	1'22	0'97	1'01	24	19	19
11	Baden . . .	324	229	226	0'85	0'60	0'64	20	14	14
12	Németalföld .	758	670	568	0'84	0'70	0'65	18	15	13
7. Hagymáz:										
1	Magyarország	73.062	69.966	88.129	15'63	14'93	17'44	515	477	592
2	Ausztria . .	114.483	103.683	111.512	16'98	15'40	16'73	507	449	479
3	Olaszország .	—	—	119.591	—	—	14'86	—	—	393
4	Poroszország	103.789	110.627	92.751	14'70	14'94	13'50	374	389	323
5	Belgium . .	17.923	17.604	14.553	15'21	14'09	12'62	315	298	247
6	Szászország .	9.566	9.851	8.143	10'73	10'24	9'23	311	304	254
7	Svédország .	9.751	8.442	8.024	12'08	10'81	10'54	212	179	171
8	Anglia és Wales . .	51.808	44.299	50.169	9'99	8'23	9'45	194	157	178
9	Baden . . .	2.553	1.743	1.743	6'70	4'55	4'93	161	107	109
10	Svájcz . . .	4.643	3.573	2.672	7'57	5'95	4'53	160	122	92
11	Németalföld .	5.892	7.252	5.547	6'55	7'62	6'36	140	164	126
12	Irország . . .	6.664	4.619	6.077	7'46	5'29	6'86	131	94	126

A fertőző halálokak fentebbi részletes kimutatásába nem vettük fel a kolerát és gyermekági lázat. Az elsőt azért, mert a tárgyalt időszak alatt pusztítása teljesen jelentéktelen volt, az utóbbit pedig tekintettel eltérő természetére, melynél fogva azt különös vizsgálódásunk tárgyává akartuk tenni. Az összegezésből kihagytuk továbbá a vérhast, minthogy az több ország kimutatásában a bélhurttal van egybefoglalva.

Tekintve, hogy a fertőző halálokokra vonatkozó adatok a halálokok statisztikájának legmegbízhatóbb részét képezik s így összehasonlításra is legalkalmasabbak, érdekes látnunk, hogy műveltség és megfelelő egészségügyi igazgatás a fertőző betegségek uralmát mennyire képesek visszaszorítani. A fertőző halálokok magas arányára nézve természetesen Magyarország jár legelől, de némely fertőző betegség kívülünk még Ausztria, Poroszország és Belgium halálozásában is elég nagy szerepet játszik. Poroszországban különösen feltűnő a roncsoló torok- és gégeleob, Belgiumban és Ausztriában pedig a hökhurut erős pusztítása.

Hazánk a felsorolt 7 fertőző halálok közül négynél, a himlő-, vörheny-, vérhas- és hagymáznál, a halálesetek számát a népességhez viszonyítva, az 1881—85-ös évek átlagában az összes egybe-hasonlított országok között az első helyet foglalja el; a többi három fertőző haláloknál, a kanyaró, toroklob- és hökhurutnál is meglehetősen előljár, a mennyiben 11 ország között a 3-ik hely jutott neki. Ausztria mindenütt nyomon követ bennünket, a kanyarónál meg is előz, a hökhurutnál pedig épen az első helyet foglalja el. Tehetetlenségünk a fertőző járványok hatalmával szemben leginkább a himlőnél tűnik ki, a mely nálunk 100 ezer lakosból az 1881—85. évek átlagában 79-et, a különösen kedvezőtlen 1886-ban pedig 103 egyént s a még járványosabb 1887. évben 144-et pusztított el. Ehhez hasonlítható, bár sokkal kedvezőbb számokat csak Belgiumban és Ausztriában tapasztalhatunk; a himlőhalálozás mindenütt másutt a magyarországinak $\frac{1}{10}$ -ét, $\frac{1}{20}$ -át, sőt egyes országokban még $\frac{1}{100}$ részét sem éri el. Valóban ideje volt az 1887-iki himlőoltási törvényt meghozni. Ennek gyakorlati hatásáról ugyan még nem számolhatunk be pozitív adatokkal, minthogy az 1888. évről szóló belügyminiszteri közegészségügyi jelentés csak 1892-ben fog megjelenni, de a fővárosról már is örvendetesen jelezhetjük, hogy ezen évtől fogva a himlő itt járványosan többé nem lépett fel s hogy himlőhalálozás az utóbbi két esztendőben, 1889-ben és 1890-ben még szórványosan sem fordult elő.

Gyermekegyi láz. — A fertőző halálokok között különös figyelmet érdemel még a gyermekegyi láz. Ezt, tekintettel arra, hogy járványossá sohse válhatik, hanem azt csak a gyermekegyas nők kaphatják meg sebfertőzés által, nem az összes népesség, hanem a szülő nők számával vetettük össze :

Sorszám	Az ország neve	A gyermekágyi láz által okozott halálozás								
		szám szerint			az összes halál- esetek % -ában			ezer gyermek- ágyas nőre		
		átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben
1	Magyarország .	3.454	3.187	3.671	0.74	0.68	0.72	5.4	4.7	5.5
2	Svájc	438	372	389	0.72	0.62	0.66	5.1	4.4	4.6
3	Baden	231	217	188	0.61	0.57	0.53	4.2	3.9	3.4
4	Irország . . .	348	332	316	0.39	0.38	0.35	2.9	2.9	2.8
5	Angolország és Wales	2.471	2.078	2.450	0.48	0.39	0.46	2.8	2.3	2.8
6	Svédország . .	289	265	357	0.36	0.34	0.47	2.1	1.8	2.5
7	Németalföld . .	—	193	191	—	0.20	0.22	—	1.3	1.2

Sajnos, hogy kimutatásunkban csak néhány országra voltunk kénytelenek szoritkozni. Összehasonlításunkba még Ausztriát sem vehettük fel, a melynek halálozási statisztikája a gyermekágyi lázról említést sem tesz; Poroszországban és Belgiumban pedig össze van foglalva a többi gyermekágyi betegségekkel, az elsónél »im Kindbette gestorben«, az utóbbinál pedig »affectiones puerperales« név alatt. Táblázatunk azonban így is eléggé illusztrálja, hogy Magyarország itt is vezetőszerepet játszik, a mi annál sajnálatraméltóbb, minthogy lakosságunk túlnyomólag mezőgazdasági foglalkozásánál és falusi jellegénél fogva — mint ezt évkönyvünk múlt évi folyamában magyaráztuk — épen az ellenkezőt szabadna remélnünk. A kedvezőtlen eredményt tisztán a szülés körül segédkező bábák elégtelen képzettségének rovására kell irnunk, a mivel kapcsolatban nem hallgathatjuk el azon felfogásunkat, hogy közlekedési viszonyaink mai fejlettsége mellett, a zóna korszakában, mennyire indokolatlan közegészségügyi törvényünk azon intézkedését még továbbra is fenntartani, melynél fogva a bábaképző intézetektől 75 kilométernyi távolságon túl alacsonyabb képzettséggel is megelégszünk.

Tüdővész. — Az egész művelt emberiség lázas és örömteljes izgalommal fogadta a múlt év őszén ama híreket, a melyek az egész világot bejárták: hogy Koch Róbert berlini orvos felfedezte a gümöbacillusokat s feltalálta a tuberkulózis biztos ellenszerét. A nagy öröm kissé korai volt ugyan, mert utóbb kiderült, hogy a hozsannával fogadott találmány csak a tuberkulózis legelső keletkezési stádiumában alkalmazható s akkor sem teljes biztonsággal s

tulajdonképi értéke nem is abban rejlik, hogy a bajt gyógyítja, hanem, hogy azt már keletkezésénél felismerhetővé teszi. De a lázas izgatottság, a melyet a találmány hire világszerte keltett, a dolog nagy jelentőségénél fogva, teljesen indokolt volt. Mert az emberiségnek aligha van a betegségek között árázabb ellensége, mint a tuberkulózis sokféle formájában, mint bőr-, bél-, agy-, gége- és általános szervezeti tuberkulózis, de legfőképp mint tüdőtuberkulózis vagy tüdővész, melylyel az ügy mindenkor fontosságánál s az iránta jelenleg támadt különös érdeklődésnél fogva ezúttal részletesebben akarunk foglalkozni, mint a többi halálokokkal tettük. A tüdővész által okozott halálozást Európa mindazon országaiban, a melyekből adatokat szerezhettünk 1881-től kezdve évről-évre, és pedig úgy a halálozás abszolút számát, mint egyúttal az összes halálesetekhez és a népességhez való viszonyát is feltüntetve, az alábbi táblázatból láthatjuk:

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
Abszolút számokban:										
1	Ausztria	84.533	84.329	90.249	88.608	92.164	87.977	91.555	85.616	—
2	Poroszország	84.363	85.359	88.837	87.756	88.056	86.874	88.283	84.124	84.109
3	Magyarország	59.575	57.355	56.029	57.242	56.701	57.380	60.359	61.730	—
4	Anglia és Wales	47.541	48.715	50.053	49.325	48.175	48.762	47.872	44.935	44.248
5	Belgium	17.305	16.844	17.523	17.334	17.098	17.221	17.085	16.128	11.324
6	Írország	10.027	10.258	10.775	10.583	10.709	10.470	10.694	10.329	9.812
7	Németalföld	7.991	8.163	8.547	8.645	8.583	8.386	8.594	7.925	8.407
8	Szászország	7.131	7.160	7.595	7.867	7.915	7.534	7.983	7.461	—
9	Svájc	6.686	6.901	6.819	6.547	7.072	6.805	7.087	6.454	6.775
10	Baden	4.494	4.836	4.933	4.746	5.131	4.828	4.890	4.486	4.808
Az összes halálesetek %-ában:										
1	Belgium	14 ⁷⁹	14 ⁷³	14 ⁷⁰	14 ²³	14 ⁵¹	14 ⁶¹	13 ⁶⁸	13 ⁹⁹	9 ³⁵
2	Ausztria	12 ⁴⁰	12 ²⁸	13 ³²	13 ²⁹	13 ³⁷	13 ⁰⁵	13 ⁶⁰	12 ⁸⁵	—
3	Baden	11 ²⁸	12 ⁴²	13 ⁶²	12 ²²	13 ³⁵	12 ⁶⁸	12 ⁷⁶	12 ⁶⁷	12 ³²
4	Poroszország	12 ³⁶	12 ⁴⁹	12 ⁴⁸	12 ²⁵	12 ²⁸	12 ³¹	11 ⁸⁹	12 ²⁹	12 ⁶⁹
5	Magyarország	12 ³²	11 ⁴⁴	12 ⁴⁹	13 ⁰¹	12 ²⁴	12 ³⁷	12 ⁸⁸	12 ²¹	—
6	Írország	11 ¹³	11 ⁵⁹	11 ¹⁰	12 ⁰⁶	11 ⁸¹	11 ⁰⁴	12 ²⁵	11 ⁰⁸	11 ⁴²
7	Svájc	10 ⁴⁵	10 ⁹⁸	11 ⁶¹	11 ²³	11 ⁴⁹	11 ¹⁵	11 ⁸⁰	10 ⁹⁵	11 ⁶⁴
8	Anglia és Wales	9 ⁰⁶	9 ⁴²	9 ⁵⁷	9 ²⁹	9 ²¹	9 ⁴³	8 ⁹¹	8 ⁴⁷	8 ⁶⁶
9	Németalföld	9 ¹¹	9 ⁴⁹	9 ³²	9 ¹⁵	9 ⁵¹	9 ³²	9 ⁰²	9 ¹⁰	9 ²³
10	Szászország	8 ⁵⁴	8 ³⁰	8 ⁴⁵	8 ³²	8 ⁷²	8 ⁴⁷	8 ³⁰	8 ⁴⁴	—
Százeezer lakosra:										
1	Magyarország	429	410	397	399	391	404	409	415	—
2	Ausztria	381	378	401	390	402	389	396	367	—
3	Poroszország	308	312	323	315	312	313	310	293	289
4	Baden	300	322	329	315	321	305	304	280	300
5	Belgium	315	301	307	304	295	302	290	273	189
6	Írország	196	201	215	212	218	249	219	215	205
7	Szászország	237	239	245	254	248	244	249	233	—
8	Svájc	239	246	235	226	244	235	241	222	234
9	Németalföld	195	199	203	206	200	199	197	180	188
10	Anglia és Wales	182	184	189	182	175	182	172	159	155

¹⁾ A megelőző években Belgiumnál a tüdővészbe a mell egyéb krónikus betegségei is be voltak foglalva, ez okozza a nagy különbséget az 1888-ik évi és a korábbi adatok között.

Mint e számokból kiderül, a tüdővész által okozott halálozás csupán az itt felsorolt országokban évenként körülbelül 3—4 százezerre rúg s az összes haláleseteknek 9—14 százalékát teszi. Ezen százalékos arány azonban nem nyújtja a tüdővész rettenetességének igazi hű képét, mert annak nagyságát sokszorosan fokozza az a körülmény, hogy túlnyomólag a reményteljes ifjuság és az élet munkaképes korosztálya esik áldozatául, tehát főképen oly korban pusztít, a mikor az ember élete úgy önönmagára, mint a társadalomra nézve is a legbecsesebb. Hogy a tüdővész által okozott halálozás a különböző korosztályokon belül az összes halálozásnak hány százalékát teszi, Magyarországról nincsenek adataink, de közöljük Porosz- és Angolország viszonyait. Poroszországban a tüdővész közepesen pusztít, Angolországban ellenben jóval mérsékeltebben, mindazon országok között, melyeket összehasonlításunk tárgyává tehattünk, a legenyhébben. Ennélfogva a két ország adatai a tüdővész jelentőségének mérlegelésére elég tájékoztató képet nyújtanak:

Tüdővész által okozott halálozás:

Korcsoportok:		Poroszországban			Angolországban		
Porosz-	Angol-	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
országnál	országnál	az illető korcsoportokon belül			természetes halállal elhalt összes		
		egyének			%-ában		
0—5 éves		1·78	2·08	1·91	0·88	0·97	0·93
5—10 »		7·13	8·78	7·98	5·21	6·84	5·58
10—15 »		17·67	26·38	22·42	13·70	23·16	18·84
15—20 »		46·60	48·71	47·69	33·36	39·15	36·44
20—25 »		55·60	47·84	54·28	45·55	39·72	42·44
25—30	25—35	57·38	45·80	51·07	42·01	36·78	39·22
30—40	35—45	49·70	40·86	45·08	30·87	24·56	27·75
40—50	45—55	38·44	33·33	36·07	18·86	12·74	15·99
50—60	55—65	30·01	24·68	27·51	8·71	5·34	7·06
60	65						
éven felül		11·06	8·12	9·50	1·65	0·90	1·25
Összesen . . .		13·49	12·38	12·95	9·37	8·51	8·96

A tüdővész e szerint a 15—40 éves korosztályban pusztít legerősebben. Poroszországban az ezen éveken belül elhaltaknak mintegy fele tisztán a tüdővész áldozata. A 20 évnél fiatalabb korcsoportokban a nőknél, azon felül a férfiaknál mutatkozik erősebb arányban, a minek kettős oka van: egyik, hogy a női szervezet gyorsabban fejlődik s így korábban lesz a tüdővész iránt fogékonyná, másik oka pedig abban áll, hogy a nőknél a 20-ik évtől kezdve az anyasággal együtt járó bajok játszanak a halálozásban nagy szerepet.

Ha Magyarország halandóságát a tüdővész folytán a többi országokkal hasonlítjuk össze, kitűnik, hogy a lakossághoz viszonyi-

tott arányszám, tehát a halandóság tulajdonképeni mértéke, nálunk legmagasabb, a mi azonban részben csak annak természetes következménye, hogy halandóságunk általában is a legkedvezőtlenebb, ennél fogva a tüdővész folytán is az. Ha ellenben az összes halálesetekkel teszünk összehasonlítást, e tekintetben Magyarország már inkább közepes helyet foglal el. De nem szabad egy körülményt figyelmen kívül hagynunk, a melynek tekintetbe vételével Magyarországon a tüdővész által okozott halálozás még sokkal kedvezőtlenebb színben tűnik fel, mint a minőnek első pillanatra látszik. Láttuk fentebb, hogy a tüdővész főképen a 15 éven felüli korcsoportokban pusztít erősen. Minthogy pedig a 15 évnél idősebb korcsoportok az összes halálozásnak (mindenféle természetes halálok folytán) nálunk sokkal kisebb részét teszik, mint Poroszországban (nálunk 38·41%-át, ott ellenben 47·42%-át) s mivel e mellett az összes halálozásból a tüdővészre eső % Magyarországon körülbelül egyezik a poroszországgal, sőt ezt néha felül is mulja: ebből világosan következik, hogy a tüdővész nálunk a 15 éven felüli korcsoportokban, a melyekben legerősebben szokott pusztítani, az illető korbéli összes haláleseteknek még sokkal nagyobb százalékát képezi, mint Poroszországban.

Ennek tekintetbe vételével konstatálhatjuk, hogy a tüdővészben is elsők vagyunk, daczára annak, hogy a testi szervezet elcsenevésezését előmozdító városi élet, gyári foglalkozás, túlerős szellemi munkásság nálunk még aránylag csak kis mértékben fordul elő. Hogy a városokban mennyivel erősebben pusztít a tüdővész, mint a falusi községekben, arra jellemző bizonyáságul szolgálhat, hogy a tüdővész a megyei népességnél az összes haláleseteknek 11·34%-át tette (1887-ben), törvényhatósági városainkban pedig ennek majdnem kétszeresére, 20·98%-ra rúgott. A tüdővész legtöbbször vérszegénységgel, tehát a rossz táplálkozással és a szegénységgel függ össze; kedvezőbb állapotokat tehát, mint különben a többi halál-okoknál is, első sorban a gazdasági javulástól remélhetünk.

Erőszakos halálokok. — Mig a természetes halál-okok rendszerint csak egészségügyi szempontból érdekelnek bennünket, a nem természetesek s kivált az öngyilkosságok és gyilkosságok által előidéztett halál-esetek morális okokból is lekötik figyelmünket. Ezekről több országból állanak rendelkezésünkre adatok s hogy csak a bennünket közelebbről érdeklő országokra utaljunk, európai Oroszorszá-

got és Orosz-Lengyelországot, továbbá a baleseteknél és öngyilkosságoknál Franciaországot is felvehettük összehasonlító kimutatásunkba, a melyet a következő táblázatba foglaltunk:

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		Összesen szám szerint			az összes halál- esetek %-ában			100.000 lakosra		
		átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben
		1. Baleset :								
1	Svájcz	1.840	1.778	1.704	3'01	2'96	2'89	64	60	57
2	Anglia és Wales	15.437	14.860	15.518	2'98	2'77	2'93	58	53	55
3	Norvégia . . .	1.074	837	1.063	3'27	2'65	3'40	56	43	53
4	Svédország . .	2.105	1.829	2.057	2'61	2'34	2'70	46	39	44
5	Poroszország .	12.009	11.856	11.358	1'70	1'60	1'65	43	42	39
6	Olaszország . .	1)	1)	11.095	1)	1)	1'38	1)	1)	37
7	Franciaország	13.309	12.495	12.657	1'58	1'45	1'50	35	33	33
8	Belgium	1.986	1.784	1.964	1'68	1'43	1'71	35	30	33
9	Irország	1.739	1.611	1.640	1'94	1'85	1'85	35	33	34
10	Baden	531	501	543	1'39	1'31	1'53	34	31	33
11	Ausztria	6.100	6.151	6.117	0'91	0'91	0'91	27	27	26
12	Magyarország .	3.782	4.265	4.672	0'81	0'91	0'92	27	29	32
13	Szászország . .	742	792	703	0'84	0'83	0'79	24	25	21
14	Európ.Oroszorsz.	19.032	16.799	18.558	0'68	0'70	0'68	23	20	22
15	Orosz Lengyelo.	1.447	1.416	1.443	—	0'73	0'72	—	17	17
		2. Öngyilkosság :								
1	Szászország . .	1.168	1.071	1.104	1'32	1'11	1'25	38	33	34
2	Baden	506	320	320	1'33	0'84	0'90	32	20	20
3	Svájcz	760	763	696	1'25	1'27	1'18	26	26	23
4	Dánia	506	606	—	1'38	1'61	—	25	29	—
5	Franciaország	7.337	8.187	8.202	0'87	0'95	0'97	20	22	21
6	Poroszország .	5.195	5.353	5.070	0'74	0'72	0'74	19	19	18
7	Ausztria	3.659	3.837	3.844	0'54	0'57	0'57	16	17	17
8	Magyarország .	1.733	2.155	2.153	0'37	0'46	0'43	12	15	14
9	Belgium	602	629	766	0'51	0'50	0'66	11	11	13
10	Svédország . . .	446	567	512	0'55	0'73	0'67	10	12	11
11	Anglia és Wales	1.986	2.254	2.234	0'38	0'42	0'42	7	8	8
12	Norvégia	129	131	131	0'39	0'41	0'41	7	7	7
13	Olaszország . .	1.403	1.225	1.449	0'18	1'15	0'17	5	4	5
14	Finnország . . .	103	103	86	0'22	0'21	0'20	5	5	4
15	Eur. Oroszország	2.276	2.399	2.379	0'08	0'09	0'08	3	3	3
16	Irország	111	116	102	0'12	0'13	0'11	2	2	2
17	Or. Lengyelorsz.	169	186	196	—	0'09	0'10	—	2	2

¹⁾ 1887-ig hiányosak az adatok.

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		összesen szám szerint			az összes halál- esetek ‰-ában			100.000 lakosra		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
		3. Gyilkosság:								
1	Magyarország .	1.735	2.203	2.132	0'37	0'47	0'42	12'2	14'9	14'3
2	Olaszország . .	—	—	1.547	—	—	0'19	—	—	5'1
3	Or. Lengyelorsz.	340	340	357	—	0'17	0'18	—	4'2	4'3
4	Eur. Oroszország	3.237	3.268	3.381	0'12	0'12	0'13	4'0	3'8	3'9
5	Baden	57	52	61	0'15	0'14	0'17	3'6	3'2	3'8
6	Svájcz	96	84	83	0'16	0'14	0'14	3'3	2'8	2'7
7	Ausztria	653	663	616	0'10	0'10	0'09	2'9	2'9	2'6
8	Irország	119	131	116	0'13	0'15	0'13	2'4	2'7	2'4
9	Belgium	93	102	85	0'08	0'08	0'07	1'7	1'7	1'4
10	Svédország . . .	72	69	78	0'09	0'08	0'10	1'6	1'5	1'7
11	Poroszország . .	429	432	379	0'06	0'06	0'06	1'5	1'5	1'3
12	Anglia és Wales	337	311	352	0'06	0'06	0'07	1'3	1'1	1'3
13	Norvégia	16	23	18	0'05	0'06	0'07	0'8	1'1	1'0

Az erőszakos halálokok statisztikájánál is belé kell nyugodnunk azon változhatatlanba, hogy adataink teljes megbízhatóságára sohasem fogunk számíthatni; mert sok esetben nem állapítható meg egész bizonyossággal, vajjon baleset, öngyilkosság vagy idegen erőszak okozta-e a halált. Ezért javasolnunk kell, hogy a kétes halálesetek számára, mint ez némely országban már most is történik, külön rovat nyitassék. Egyébiránt feltehetjük, hogy a halál okának megállapításánál elkövetett hibák egymást többé-kevésbé keresztezik és ki is egyenlítik, a mi által adataink hasznavehetősége némileg emelkedik.

A balesetek által okozott halálozás tekintetében az ország lakosságához viszonyítva, Svájc áll legelül. Svájcban azonban a balesetek egy jó része nem a belföldi népességet sújtja, hanem az országot látogató nagyszámú turistákra esik s egyuttal az is valószínű, hogy itt az öngyilkosságok egy részét is a balesetek közé számítják. Svájctól eltekintve, csupa oly országokban tapasztalunk nagyobb számú baleseteket, a melyekben a gyáripar nagy mértékben van kifejlődve, vagy a melyekben az ország népessége a tengerparti fekvésénél fogva túlnyomólag hajózási vagy halászati foglalkozást űz. Magyarország körülbelül Ausztriával van egy vonalban, viszonylagos helyzetünk azonban — tekintve, hogy a fejlett osztrák iparral összehasonlítva, nekünk alig van gyáriparunk s tengerpartunk is sokkal kisebb — itt is jóval kedvezőtlenebb.

Az öngyilkosságok száma, mint ez már rég köztudomású, Szászországban legnagyobb; Magyarország középhelyet foglal el s mindjárt Ausztria után következik. — Feltűnő az öngyilkosságok csekély száma Angliában, Norvégiában, Olaszországban, Finnországban és különösen Írországban.

Sötét árnyat vet ránk a gyilkosság (s kriminalisztikailag bármilyen néven nevezett emberölés) által okozott halálesetek nemzetközi összehasonlítása; ebben a közvetlenül utánunk sorakozó Olasz- és Oroszországot is többszörösen meghaladjuk. Megjegyzendő azonban, hogy az adatokat nem tekinthetjük egészen megbízhatóknak, vagy legalább összehasonlításra teljesen egyenértékűeknek, mert ha a bűnügyi statisztika megfelelő adataival tesszünk összehasonlítást, igen nagy s alig megmagyarázható különbségekre akadunk, a melyek a kérdéses halálozási adatok iránti bizalmunkat csökkentik, de az adatok helyesbitésére még sem szolgálhatnak, minthogy a bűnügyi statisztika a bűnös eseteket és nem az azok következtében elhalt egyének számát tünteti fel.

Járványok. — A mint fentebb a halál-okoknál láttuk, a fertőző betegségek nagy mértékben hozzájárulnak a nagy halálozás előidézéséhez. A fertőző betegségek hol csak szórványosan, hol pedig járványosan lépnek fel; járványos pusztításukról a közegészségügyi jelentés külön szól s a főbb eredményeket mi is közöljük ezuttal is.

A járványok pusztításának általános képét 1878 óta a következő számok mutatják:

É v	A járvány által meglátogatott		A járvány tartama alatt						Ápolás alatt maradt
	köz-ségek	lakosság	megbetegült		meg-gyógyult	meghalt			
	s z á m a		általában	%		össze-sen	a megbete-gültek %-ában		
1878 . .	421	1,066.876	26.315	2'47	17.770	7.814	29'69	731	
1879 . .	539	1,647.327	34.845	2'12	22.975	10.202	29'28	1.668	
1880 . .	863	2,461.336	46.593	1'89	33.679	10.876	23'34	2.038	
átlag 1878-80	608	1,725.180	35.917	2'08	24.808	9.630	26'81	1.479	
1881 . .	1.022	2,310.220	44.130	1'91	32.250	8.716	19'75	3.164	
1882 . .	1.376	4,108.683	86.308	2'10	66.225	15.992	18'53	4.091	
1883 . .	947	2,549.405	47.722	1'87	34.303	10.748	22'52	2.171	
1884 . .	782	1,826.106	39.677	2'17	31.512	5.956	15'01	2.209	
1885 . .	998	2,155.378	48.359	2'24	36'792	7.145	14'78	4.422	
átlag 1881-85	1.125	2,589.958	53.239	2'06	40.317	9.711	18'34	3.211	
1886 . .	1.270	3,891.060	62.530	1'61	46.087	11.535	18'45	4.908	
1887 . .	1.715	4,507.946	110.896	2'46	88.179	17.773	16'03	4.944	

Összehasonlítva a népszámlálást követő időszakot az azt megelőző három esztendővel, azt tapasztaljuk, hogy úgy a járvány által meglátogatott községek és lakosság, valamint a megbetegültek száma rohamosan emelkedett. Különösen kedvezőtlen volt az utolsó 1887-ik esztendő, a mikor a járványlátogatta községek száma 1715-re rúgott, 4,507.946 lakossal s több mint 110.000 beteggel.

A járványosan fellépő egyes ragályos betegségekről álljon itt a következő részletezés:

A járvány megnevezése	A járvány tartama alatt megbe- tegyt összesen	A járvány által meg- látogatott lakosság megbetegült %-a	A megbetegültek közül					
			meghalt		meggyógyult		ápolás alatt maradt	
			szerint	%	szerint	%	szerint	%
Az 1878—80-as évek átlagában :								
Roncsoló toroklob	13.379	1'85	6.442	48'15	6.742	50'39	195	1'46
Himlő	6.100	1'80	1.377	22'57	4.185	68'61	538	8'82
Vörheny	3.704	1'62	763	20'60	2.761	74'54	180	4'86
Kanyaró	11.018	3'15	735	6'67	9.826	89'18	457	4'15
Vérhas	573	1'95	124	21'64	410	71'55	39	6'81
Hagymáz	614	2'23	111	18'08	462	75'24	41	6'68
Agy- és gerincez- agyhártyalob . .	187	1'02	55	29'41	131	70'05	1	0'54
Hökhurut	269	1'90	23	8'55	218	81'04	28	10'41
Fültő-mirigylob . .	73	2'12	—	—	73	100'00	—	—
Összesen .	35.917	2'07	9.630	26'81	24.808	69'07	1.479	4'12
Az 1881—85-ös évek átlagában :								
Himlő	15.440	2'09	3.251	21'05	11.203	72'56	986	6'39
Vörheny	10.364	1'76	2.771	26'74	6.914	66'71	679	6'55
Roncsoló toroklob.	3.735	1'04	1.857	49'72	1.699	45'49	179	4'79
Kanyaró	19.728	2'82	1.282	6'50	17.458	88'49	938	5'01
Vérhas	1.832	2'60	338	18'45	1.322	72'16	172	9'39
Fültő-mirigylob . .	215	1'98	—	—	203	94'42	12	5'58
Hökhurut	1.139	1'91	109	9'63	896	78'67	134	11'70
Hagymáz	672	1'17	96	14'29	534	79'46	42	6'25
Egyéb járványok ¹⁾	114	1'51	7	6'14	88	77'19	19	16'67
Összesen .	53.239	2'05	9.711	18'24	40.317	75'73	3.211	6'03
Az 1886-ik évben :								
Himlő	16.055	1'54	3.740	23'30	10.812	9'36	1.503	67'34
Roncsoló toroklob	4.189	1'21	2.292	54'72	1.731	41'32	166	3'96
Kanyaró	24.801	3'13	1.752	7'07	20.929	84'38	2.120	8'55

¹⁾ Tüdőlob, mellhártyalob, szemcsés köthártyalob, rüh és vörösjárvány. Minthogy e járványok csak az 1885-ik évben fordultak először elő, nem tartottuk szükségesnek azokat az átlagban egyenkint felsorolni.

A járvány megnevezése	A járvány tartama alatt megbe- tegt összesen	A járvány által meg- látogatott lakosság megbetegült ‰-a	A megbetegültek közül					
			meghalt		meggyógyult		ápolás alatt maradt	
			szám szerint	‰	szám szerint	‰	szám szerint	‰
Vörheny	6.325	1'27	1.221	19'30	4.622	73'08	482	7'62
Kolera ¹⁾	4.578	0'62	1.762	38'49	2.804	61'25	12	0'26
Vérhas	3.211	4'14	500	15'57	2.655	82'68	56	1'75
Hökhurut	1.890	2'36	147	7'78	1.444	76'40	299	15'82
Hagymáz	771	1'33	102	13'23	624	80'93	45	5'84
Agy- és gerinczagy- hártyalob	38	0'28	14	36'84	18	47'37	6	15'79
Torokgyík	7	0'29	5	71'43	2	28'57	—	—
Szemcsés köthártya- lob ¹⁾	592	1'24	—	—	373	63'01	219	36'99
Fültő-mirigylob . .	73	2'91	—	—	73	100'00	—	—
Összesen .	62.530	1'61	11.535	18'45	46.087	73'70	4.908	7'85
Az 1887-ik évben :								
Kanyaró	67.276	3'66	6.676	9'92	57.666	85'72	2.984	4'36
Himlő	23.802	1'56	6.159	25'89	16.834	70'72	809	3'39
Vörheny	13.009	1'69	2.859	21'97	9.327	71'70	823	6'33
Roncsoló toroklob	3.844	1'43	1.536	39'96	2.041	53'09	267	6'95
Vérhas	1.433	2'87	315	21'99	1.099	76'69	19	1'32
Hökhurut	840	2'16	129	15'36	674	80'24	37	4'40
Hagymáz	609	2'57	78	12'81	486	79'80	45	7'39
Agy- és gerinczagy- hártyalob	56	1'48	16	28'57	30	53'57	10	17'86
Lépfene	27	6'33	5	18'52	22	81'48	—	—
Összesen .	110.896	2'46	17.773	16'03	88.179	79'51	4.944	4'46

A megbetegültek számát tekintve, átlag 1878—80-ban a roncsoló toroklobra és a kanyaróra, 1881—85-ben pedig, valamint 1886-ban és 1887-ben is, a kanyaróra, a himlőre és a vörhenyre esett a túlnyomó rész. A mi pedig a halálozást illeti, 1878—80-ban a roncsoló toroklob, 1881—85-ben a himlő és a vörheny, 1886-ban a himlő és a toroklob, 1887-ben pedig a himlő és a kanyaró, továbbá a vörheny vittek legtöbb pusztítást véghez.

A megbetegültek közül legnagyobb % hal el roncsoló toroklobban, átlagosan mintegy a betegek fele s a halálozási % csak

¹⁾ Ebből 160 halálozási esetet, mely tényleg 1886-ban fordult elő, hiányos adat beszolgáltatás folytán csak az 1887. évi hivatalos kiadványban mutattak ki. — ²⁾ Nyitra, Pest és Temes vármegyékben.

1887-ben vált annyira kedvezővé, hogy a 40°/o-on alul maradt. Legenyhébb lefolyású ellenben az extensiv járványok között a kanyaró, ennél a halálozás a megbetegülteknek rendszerint csak 6—7°/o-ára rúg, de 1887-ben kivételesen közel 10°/o-ra emelkedett.

Hogy a főbb járványok mely megyékben pusztitanak legerősebben, az 1881—85. évekről átlagosan s az utolsó 1886-ik és 1887-ik évekről a következő kimutatásból látható:

A törvényhatóság neve	M e g h a l t			A törvényhatóság neve	M e g h a l t		
	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
j á r v á n y o s				j á r v á n y o s			

Himlőben :

Bács-B. vm. . . .	31	98	941	Hajdú vm. . . .	1	247	114
Pest vm.	116	199	483	Pancsova	—	—	101
Bihar vm.	20	116	453	Nagyvárad	—	—	101
Békés vm.	11	13	393	Nógrád vm. . . .	48	210	95
Szabolcs vm. . . .	150	357	373	Krassó-Szörény			
Trencsén vm. . . .	6	86	303	vm.	180	2	88
Nyitra vm.	25	259	241	Csongrád vm. . . .	9	218	44
Fejér vm.	10	—	236	Hunyad vm. . . .	365	—	—
Zemplén vm. . . .	46	286	198	Kolozs vm.	172	—	—
Arad vm.	78	145	183	Háromszék vm. . .	161	—	—
H.-M.-Vásárhely	—	—	158	Többi törvényh.	1.747	1.274	1.504
Temes vm.	75	230	150	Összesen	3.251	3.740	6.159

Kanyaróban :

Arad vm.	85	10	785	Győr vm.	28	15	211
Pest vm.	91	452	570	Temes vm.	15	235	198
Bács-B. vm.	84	152	570	Háromszék vm. . .	12	7	192
Komárom vm. . . .	43	80	514	Fejér vm.	11	172	132
Tolna vm.	12	91	461	Abauj-T. vm. . . .	10	101	—
Nyitra vm.	80	5	359	Zólyom vm.	100	—	—
Torontál vm. . . .	72	44	341	Szabolcs vm. . . .	96	—	—
Somogy vm.	12	—	316	Többi törvényh.	518	380	1.774
Békés vm.	13	8	253	Összesen	1.282	1.752	6.676

Vörhenyben :

Békés vm.	357	19	241	Komárom vm. . . .	35	106	98
Pest vm.	133	128	239	Zólyom vm.	15	—	96
Máramaros vm. . .	21	—	233	Győr vm.	34	163	82
Moson vm.	7	146	226	Arad vm.	139	2	68
Bács-B. vm.	434	2	222	Csanád vm.	115	—	58
Jász-N.-K.-Sz.vm.	88	156	143	Csongrád vm. . . .	227	8	17
Bars vm.	8	—	142	Hajdú vm.	139	—	—
Nyitra vm.	23	47	104	Többi törvényh.	890	438	790
Veszprém vm. . . .	106	6	100	Összesen	2.771	1.221	2.859

A törvényhatóság neve	M e g h a l t			A törvényhatóság neve	M e g h a l t		
	átlag	1886-	1887-		átlag	1886-	1887-
	1881— 85-ben	ban	ben		1881— 85-ben	ban	ben
	j á r v á n y o s				j á r v á n y o s		

Roncsoló toroklobban :

Maros-Torda vm.	131	—	244	Alsó-Fehér vm.	109	751	92
T.-Aranyos vm.	11	241	153	Csik vm. . . .	392	409	82
Békés vm. . .	175	51	138	Háromszék vm.	123	117	41
Udvarhely vm. .	12	—	132	Arad vm. . . .	115	52	6
Hunyad vm. . .	13	60	121	Többi törvényh.	560	383	311
Krassó-Sz. vm.	194	71	115				
Bihar vm. . . .	17	157	101	Összesen . . .	1.857	2.292	1.536

Kolerában :

Budapest . . .	—	586	—	Liptó vm. . . .	—	56	—
Szeged	—	214	—	Borsod vm. . .	—	48	—
Fiume	—	162	—	Csongrád vm. .	—	42	—
Nyitra vm. . .	—	160	—	Győr vm. . . .	—	40	—
Szepes vm. . .	—	108	—	Baranya vm. .	—	38	—
Pest vm. . . .	—	69	—	Többi törvényh.	—	181	—
Győr sz. k. város	—	58	—	Összesen . . .	—	1.762	—

Legnagyobb következetességet a roncsoló toroklob mutat, mely túlnyomólag az erdélyrészi megyékben és azon kívül Békésben és Krassó-Szörényben uralkodik. Az 1881–85-ös átlagban a himlő is az erdélyrészi megyékben volt legerősebb, az 1887. évi járvány azonban Bács, Pest, Bihar, Békés, Szabolcs és Trencsén vármegyék népességét pusztította leginkább. A többi járványoknál kevésbé tapasztalható hasonló következetesség. Az 1887-ik évi roppant nagy kanyaróhalálozás jórésze Arad, Pest, Bács, Komárom, Tolna és Nyitra vármegyékre esett. A vörhenynél 1887-re Békés, Pest, Máramaros, Moson és Bács vármegyéket emeljük ki; Bács és Békés vármegye a vörheny folytán az 1881–85-ös átlag szerint is a legmagasabb halálozást mutatják.

Fertőző halálokok a nagy városokban. — Közegészségügyi kimutatásaink hiányosak lennének, ha egyúttal a fővárosra és evvel párhuzamosan a külföldi nagy városokra is ki nem terjeszkednénk. Minthogy azonban terünk nem engedi, hogy a nagy városok összes nevezetesebb egészségügyi viszonyait felöleljük, ezúttal is legalább — mint évkönyvünk múlt évi folyamaiban — a fertőző betegségek által előidézett halálozást fogjuk kimutatni, a mely ugy is legbiztosabb kriteriumát képezi valamely nagy város közegészségügyi állapotainak.

A fővárosban előfordult hevenyragályos betegségek által előidézett halálesetekről a fővárosi statisztikai hivatal kimutatásai alapján az alábbi táblázat nyújt felvilágosítást a jelen évtized elejétől fogva:

A ragályos betegség neve	M e g h a l t a k									
	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
<i>Szám szerint</i>										
Himlő	442	393	77	67	179	1.558	376	13	—	—
Hagymáz	344	245	172	135	114	240	155	173	393	157
Ronsoló toroklob	234	252	135	120	125	365	286	279	442	678
Hártyás toroklob	180	144	111	133	129	197	226	180	197	235
Kanyaró	90	164	36	123	179	336	111	91	19	87
Vörheny	266	267	88	58	36	561	146	79	120	275
Hökhurut	40	134	51	84	55	41	37	23	73	33
Összesen	1.596	1.599	670	720	817	3.298	1.337	838	1.244	1.465
<i>Az összes halálesetek ‰-ában</i>										
Himlő	3.4	3.1	0.6	0.5	1.4	9.3	2.7	0.1	—	—
Hagymáz	2.6	1.9	1.4	1.1	0.9	1.4	1.1	1.2	2.9	1.1
Ronsoló toroklob	1.8	2.0	1.1	0.9	1.0	2.2	2.1	1.9	3.3	4.7
Hártyás toroklob	1.4	1.1	0.9	1.0	1.0	1.2	1.6	1.3	1.5	1.6
Kanyaró	0.7	1.3	0.3	1.0	1.4	2.0	0.8	0.6	0.1	0.6
Vörheny	2.0	2.1	0.7	0.4	0.3	3.3	1.1	0.5	0.9	1.9
Hökhurut	0.3	1.0	0.4	0.7	0.4	0.2	0.2	0.2	0.5	0.2
Összesen	12.2	12.5	5.4	5.6	6.4	19.6	9.6	5.8	9.2	10.1

A fertőző bajok pusztítását az európai nagy városokban a következő számok mutatják:

Sorszám	A város neve	Fertőző betegségben elhaltak									
		1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
		az összes halálozások ‰-ában					tízezer lakos közül				
1	Brüsszel	6.36	6.57	5.13	4.25	8.52	14.5	13.7	10.8	8.2	11.5
2	Trieszt	17.93	11.80	9.69	4.58	4.28	68.2	35.3	28.4	11.6	12.4
3	Drezda	9.90	7.88	6.85	6.13	6.89	25.3	17.1	14.1	13.3	15.4
4	Bécs	6.85	7.51	6.18	6.10	6.37	18.0	19.4	15.5	14.8	15.9
5	Dublin	7.49	11.32	9.39	6.46	6.22	20.1	34.5	23.6	16.5	16.6
6	Róma	—	11.27	6.39	—	—	—	32.4	16.9	—	—
7	Berlin	7.90	6.78	6.35	5.81	7.54	20.4	14.9	13.0	13.6	17.1
8	Hamburg	12.43	9.90	14.80	7.81	7.49	36.4	26.8	29.5	18.7	17.1

Sorszám	A város neve	Fertőző betegségekben elhaltak									
		1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- be
		az összes halálozások %-ában					tízezer lakos közül				
9	Lyon	7.00	5.39	6.53	6.43	7.02	16.1	11.7	19.2	13.6	17.5
10	Bukarest	11.40	11.86	10.07	7.12	5.99	32.1	34.1	30.6	19.3	17.6
11	Birmingham	7.38	9.06	7.13	8.45	8.72	14.7	17.8	12.6	15.9	18.4
12	Amsterdam	8.22	6.30	7.42	8.61	8.09	19.6	13.9	16.3	19.3	18.6
13	Páris	8.77	10.59	8.05	8.81	8.35	21.6	24.7	18.2	20.8	20.8
14	München	5.78	11.39	7.12	9.50	7.26	17.3	34.7	21.2	28.9	22.2
15	Becrszló	5.11	8.67	7.38	6.81	7.68	16.1	26.7	20.0	20.0	22.6
16	London	9.42	11.62	11.62	9.99	11.09	18.6	22.7	21.4	17.4	22.6
17	Odessa	10.00	5.63	4.69	5.48	7.86	37.4	15.2	12.0	14.3	22.8
18	Prága	12.19	13.13	19.86	14.43	10.41	39.2	39.0	60.4	34.7	26.3
19	Edinburg	9.02	13.40	7.58	10.12	13.47	17.2	24.5	13.6	18.2	27.4
20	Liverpool	7.57	12.17	8.71	11.11	11.63	18.0	28.7	17.7	23.9	27.8
21	Stockholm	7.59	15.46	10.25	7.33	15.87	17.4	33.2	20.3	15.0	32.2
22	Budapest	22.80	9.68	5.98	9.51	10.29	90.0	30.9	18.9	28.0	32.3
23	Kopenhága	6.91	18.46	10.72	10.52	15.01	16.0	45.4	23.1	22.8	32.9
24	Glasgow	11.63	19.57	10.48	15.65	13.64	29.1	31.4	23.1	33.7	35.1
25	Varsó	11.10	13.32	11.01	14.63	14.23	31.0	36.2	29.7	43.0	36.3
26	Szent-Pétervár	13.42	11.07	11.66	9.27	13.19	41.1	28.8	34.1	25.9	36.3
27	Velenceze	18.25	—	2.44	13.10	17.57	55.5	—	5.9	38.7	49.1
28	Marseille	25.00	12.33	13.07	11.80	14.54	87.4	35.9	37.5	33.9	50.1
29	Krakó	8.10	—	11.95	9.03	14.92	24.3	31.8	37.6	27.2	53.8

Brüsszel, Drezda, Bécs, Berlin, Lyon és Birmingham mutatják évről-évre a legkedvezőbb halálozást a fertőző halálokok folytán; az utóbbi két évben Trieszt, Dublin, Hamburg és Bukarest városokban is, a melyekben a fertőző halálozások rendszerint magas arányszámmal szoktak előfordulni, jelentékenyen kedvező változást észlelhetünk. Budapesten sajnos, csak kivételesen, 1888-ban tapasztalhatunk tűrhető állapotokat, a fertőző halálokok pusztítása különben rendszerint körülbelül kétszer oly magas fővárosunkban, mint a legtöbb más európai nagy városban.

V. Ki- és bevándorlás.

Honosítások és elbocsátások. — A tízévenkint tartatni szokott népszámlálások közé eső időszak alatt népszámunk változását csak annyiban ismerjük, a mennyiben azt a népesség belső fejlődése okozta s a születést és halálozást számbavevő népmozgalmi statisztikából megállapíthatjuk; azt a változást azonban, melyet a

ki- és bevándorlás idéz elő, számszerűleg megállapítani képtelenek vagyunk. Hivatalos följegyzések itt benn az országban épen nem történnek s csak külföldi forrásokból nyerünk némi tájékoztató útbaigazítást. A belügyminiszterium az 1879: L. t.-cikk alapján történő honosítások és elbocsátások adatait évről-évre összeállítja ugyan, de ezek távrolról sem tüntetik fel a ki- és bevándorlás egész nagyságát. A legtöbb kivándorlás, engedély vagyis hivatalos elbocsátás nélkül történik, a honosítás pedig többnyire a már régebben történt betelepődést sanctionálja. Az említett adatok tehát csakis azt mutatják, hogy hányan szerzik meg s hányan vesznek el a magyar polgárjogot törvényesen. A magyar anyaország és a társ-országok szerint részletezve, honosítások és elbocsátások következő számmal történtek:

É v	H o n o s í t á s					E l b o c s á t á s				
	Magyar-országba		Horvát-Szlavon-országba		össze-sen	Magyar-országból		Horvát-Szlavon-országból		össze-sen
	szám szerint	o/o	szám szerint	o/o	szám szerint	szám szerint	o/o	szám szerint	o/o	szám szerint
1881	167	100 ⁰⁰	—	—	167	1.030	96 ³⁵	39	3 ⁶⁵	1.069
1882	413	90 ⁵⁷	43	9 ⁴³	456	1.153	94 ⁷⁴	64	5 ²⁶	1.217
1883	332	96 ⁵¹	12	3 ⁴⁹	344	1.249	96 ⁰⁰	52	4 ⁰⁰	1.301
1884	428	97 ⁹⁴	9	2 ⁰⁶	437	1.326	97 ⁷⁰	31	2 ³⁰	1.357
1885	381	42 ¹⁵	523	57 ⁸⁵	904	1.491	97 ⁸³	33	2 ¹⁷	1.524
átlag 1881—85 . .	344	74 ⁴⁶	118	25 ⁵⁴	462	1.250	96 ⁶⁰	44	3 ⁴⁰	1.294
1886	522	86 ⁵⁷	81	13 ⁴³	603	1.493	95 ⁶⁴	63	4 ³⁶	1.561
1887	683	90 ⁵⁸	71	9 ⁴²	754	1.360	93 ⁰⁹	101	6 ⁹¹	1.461
1888	1.377	94 ⁷⁰	77	5 ³⁰	1.454	1.673	98 ⁰¹	34	1 ⁹⁸	1.707
1889	1.324	92 ⁴⁶	108	7 ⁵⁴	1.432	1.558	96 ²³	61	3 ⁷⁷	1.619
1890	998	87 ⁷⁷	139	12 ²³	1.137	1.027	93 ¹¹	76	6 ⁸⁹	1.103
átlag 1886—90 . .	981	91 ¹⁷	95	8 ⁸³	1.076	1.422	95 ⁴⁴	68	4 ⁵⁶	1.490

Az elbocsátások állandóan meghaladják a honosításokat, még az utóbbi három évben is meghaladták, a mikor pedig a korábbi évekhez képest igen sok honosítás történt. A honosítások számának nagy emelkedését 1888-tól kezdve jórészt a külföldi származású, de már rég Magyarországon élő közlekedési tisztviselők honosíttatása idézte elő. 1890-ben az 1879: L. t.-c. 31. §-a értelmében 10 évi megszokás nélküli távollét következtében a magyar állampolgárságnak elvesztése kijelentetett Magyarországon 77 egyénre vonatkozólag.

Ezek beszámításával azon egyének száma, a kik 1890-ben magyar honosságukat elveszítették, 1.180-ra rúgott.

A honosítottak számába azonban — a mint már múlt évben is megjegyeztük — nincsenek beszámítva az 1886-ban betelepített bukovinai csángók, minthogy ezeknek honosítása nem az 1879: L. t.-cz., hanem a tömegesen visszatelepülők honosításáról szóló 1886: IV. t.-cz. alapján történt. A csángótelepítésről, sajnos, még most sincsenek megbízható adataink. A honosítás nem egyénenkint, hanem tömegesen történt s a honosítottak számáról nem készült semmiféle kimutatás. Ezt a feltűnő hiányt némileg Torontál megye volt alispánjának becses évi jelentéseiből pótolhatjuk. Az 1884. évi jelentés szerint a székely telepesek száma 1884. végén következő volt: Hertelendyfalván 188 család 778 lélek, Nagy-Györgyfalván 199 család 810 lélek, Gyurgyevón (jelenleg Székelykeve) 357 család 1.932 lélek, összesen tehát 744 család 3.520 lélek. Elétszám azóta többszörös változásnak volt kitéve, történtek áttelepülések Csanád megyébe, szórványos visszavándorlások Bukovinába s újabb bevándorlások Bukovinából. 1886-ban egy újabb raj, 357 lélekből álló, települt haza Bukovinából, Torontál megye pancsovai járásába s 1888-ban 88 ujonnan bevándorlott székely család helyeztetett el Székelykeven. A népszámlálás előleges eredményei szerint a telepítvényes csángóközségek lakossága nem nagyon jelentékenyen emelkedett, összeíratott ugyanis Hertelendyfalván 939, Nagy-Györgyfalván 1.101 és Székelykeven 1.862, a három csángóközségben együtt 3.902 magyar anyanyelvű lakos.

Kivándorlás Magyarországból. — Magyarország, nem valami sűrű népessége daczára, a helyett, hogy új népelemeket vonna magához, saját népszaporodásának egy részét is átengedi a külföldnek. Pontos, számszerű adataink a kivándorlásról nincsenek, de tudjuk, hogy az ország egyes részeiből csaknem állandó a kivándorlás. Így a Duna jobbpartján a határmegyék németajkú lakosai közül, Dél-Magyarország egyes részeiből, nagyobb mértékben pedig a Székelyföldről Oláhországba s 1880 óta az északi megyékből Amerikába. Az előbbieket számát még csak megközelítőleg sem tudjuk megállapítani, az észak-magyarországi kivándorlásra nézve azonban vannak külföldi adatok, melyek elég tájékoztatással szolgálnak.

A kivándorlók, kik Magyarországból Amerikába igyekeznek, rendszeren Hamburgban vagy Brémában szállnak hajóra, az a szám

tehát, melyet a két kikötő város, mint magyar kivándorlást kimutat, körülbelül megfelel a magyar felvidékről Amerikába irányuló kivándorlásnak. A nevezett két kikötőn keresztül 1878-ban még csak 803 magyar honosságú egyén vándorolt ki, 1879-ben 1.759, 1880-ban pedig, mely évvel kezdődik a nagyobb kivándorlás, 8.766. 1881-től, vagyis a legutóbbi népszámlálást követő évtől kezdve a következő számok mutatják a kivándorlás nagyságát:

É v	Kivándorolt Magyarországból			É v	Kivándorolt Magyarországból		
	Ham-burgen	Brémán	a két kikötőn		Ham-burgen	Brémán	a két kikötőn
	k e r e s z t ü l				k e r e s z t ü l		
1881 . . .	10.458	804	11.257	1887 . . .	9.598	8.672	18.270
1882 . . .	16.060	1.460	17.520	1888 . . .	8.179	9.451	17.630
1883 . . .	11.478	3.361	14.839	1889 . . .	4.873	17.177	22.050
1884 . . .	7.885	5.310	13.195	1890 . . .	5.418	21.850	27.268
1885 . . .	4.179	8.169	12.348	Összesen . . átlag 1881-90	90.299	89.227	179.526
1886 . . .	12.176	12.973	25.149				

Ez adatok szerint tíz év alatt közel 180 ezer lelket vont el Magyarországtól a tengerentúli kivándorlás. Legerősebb volt 1886-ban, továbbá 1889-ben és 1890-ben. Különösen feltűnően nagy arányokat öltött a kivándorlás a legutolsó 1890. esztendőben, ekkor oly magas volt, a minő a lefolyt évtized alatt egyetlen egy évben sem fordult elő. E jelenség annál aggasztóbb, mivel ezen év kedvező aratása következtében a kivándorlás növekedését még csak a munkahiánynak és az inségnek sem róhatjuk fel, hanem határozottan annak kell tulajdonítanunk, hogy a kivándorlási ösztön már nagyon mély gyökereket vert népességünk némely rétegeiben.

Köztudomású, hogy az amerikai kivándorlás főleg a felső megyékből folyik, de hogy mely megyékből mily erősen, arra nézve nincsenek adataink. Megközelítőleg tájékozást szerezhetünk azonban az 1880-ik és 1890-ik évi népszámlálások eredményének összevetéséből, a mennyivel ugyanis az utóbbi az 1880. évi népszámot és a népesedési mozgalom adatai alapján hozzászámítható természetes népszaporulatot el nem éri, nagyjából annyira becsülhető a lefolyt évtized alatt végbement kivándorlás. E szerint a legerősebb kivándorlás a következő vármegyékből tapasztalható:

	Népesség 1880. végén	Kiszámított népesség 1889. végén a népmozgalom alapján	Népesség 1890. végén a legutóbbi nép- számlálás ered- ménye szerint	Különség
Sáros	168.013	188.424	167.519	— 20.905
Szepes	172.881	184.815	164.088	— 20.727
Abauj-Torna . .	178.572	195.857	180.258	— 15.599
Zemplén	275.175	311.484	298.647	— 12.837
Ung	126.707	144.617	135.428	— 9.189
Moson	85.961	92.653	85.246	— 7.407
Trencsén	244.919	265.378	259.521	— 5.857
Árva	81.643	88.570	84.894	— 3.676

Bevándorlás az Északamerikai Egyesült-Államokba. —

A magyarországi kivándorlókra legnagyobb vonzerőt még mindig az oceánaton túli hatalmas köztársaság gyakorol. Így például az 1890-ben Hamburgban hajóra szállt 5.418 magyarországi kivándorlók közül 5.388, a Brémán keresztül kivándorolt 21.850 közül pedig 21.842 ment az Egyesült-Államokba, csak kevesen szállingóznak Braziliába, a Laplata államokba s elvétve Ausztráliába.

Az Egyesült-Államok hivatalos statisztikája az európai bevándorlókat származási helyük szerint következőleg mutatja ki:

Sorszám	A kivándorlók származási helye	Kivándorolt Európából, az Északamerikai Egyesült-Államokba							
		átlag 1876—80-ban		átlag 1881—85-ben		1887/88-ban		1888/89-ben	
		összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
1	Nagy-Británia és Írország:								
	Anglia . . .	29.115	18 ⁰⁴	62.792	12 ⁵⁷	82.574	15 ³⁹	68.503	15 ⁸³
	Írország . .	28.338	17 ⁵⁶	69.082	13 ⁸²	73.513	13 ⁷⁰	65.557	15 ¹⁵
	Skócia . . .	6.017	3 ⁷³	12.850	2 ⁵⁷	24.457	4 ⁵⁶	18.296	4 ²³
	Wales . . .	513	0 ³²	1.262	0 ²⁵	1.654	0 ³¹	1.181	0 ²⁷
	Egyéb részek	5	0 ⁰⁰	21	0 ⁰⁰	5	0 ⁰⁰	12	0 ⁰⁰
	Összesen .	63.988	39 ⁶⁵	146.007	29 ²¹	182.203	33 ⁹⁶	153.549	35 ⁴⁸
2	Németbirodalom	41.958	26 ⁰⁰	192.004	38 ⁴¹	109.717	20 ⁴⁵	99.538	23 ⁰⁰
3	Európai Orosz- ország:								
	Oroszország .	4.734	2 ⁹⁴	11.766	2 ³⁵	31.256	5 ⁸³	31.889	7 ³⁷
	Orosz-Lengyel- ország	934	0 ⁵⁸	3.984	0 ⁸⁰	5.826	1 ⁰⁹	4.922	1 ¹³
	Finnország .	44	0 ⁰³	577	0 ¹²	2.231	0 ⁴¹	2.027	0 ⁴⁷
	Összesen .	5.712	3 ⁵⁵	16.327	3 ²⁷	39.313	7 ³³	38.838	8 ⁹⁷

Sorszám	A kivándorlók származási helye	Kivándorolt Európából, az Éjszakamerikai Egyesült-Államokba							
		átlag 1876—80-ban		átlag 1881—85-ben		1887/88-ban		1888/89-ben	
		összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
4	Svédország . . .	13.234	8'20	40.289	8'06	54.698	10'20	35.415	8'18
5	Olaszország . . .	5.741	3'56	21.901	4'38	51.558	9'61	25.307	5'85
6	Ausztria . . .	6.682	4'14	19.483	3'90	30.011	5'59	23.207	5'36
7	Norvégia . . .	8.352	5'18	20.907	4'18	18.264	3'40	13.390	3'10
8	Magyarország . .	1.329	0'82	10.235	2'05	15.800	2'95	10.967	2'53
9	Dánia	3.079	1'91	9.271	1'85	8.962	1'67	8.699	2'01
10	Svájc	2.872	1'78	10.034	2'01	7.737	1'44	7.070	1'63
11	Németalföld . . .	1.230	0'76	6.050	1'21	5.845	1'09	6.460	1'49
12	Francoziaország .	5.397	3'34	4.630	0'93	6.454	1'20	5.918	1'37
13	Belgium	620	0'38	1.575	0'32	3.215	0'60	2.562	0'59
14	Románia	2	0'00	243	0'05	1.186	0'22	893	0'21
15	Spanyolország . .	497	0'31	375	0'07	526	0'10	526	0'12
16	Európai Török- ország	30	0'02	103	0'02	207	0'04	252	0'06
17	Görögország . . .	20	0'01	85	0'02	782	0'15	158	0'03
18	Portugália	615	0'38	306	0'06	23	0'00	57	0'02
19	Európa többi ré- széből	11	0'01	6	0'00	23	0'00	13	0'00
	Mindössze .	161.369	100'00	499.831	100'00	536.524	100'00	432.819	100'00

Az Amerikába vándorló európaiak legnagyobb contingensét Nagybritánia és Írország szolgáltatja, az utóbbi közel annyit, mint Anglia (Skótország nélkül), sőt az 1881—85-ik évötödben még többet. A második helyen a Németbirodalom áll, honnan különösen az 1881—85. évötödben indult meg oly erős kivándorlás, mely még Nagybritánia és Írország kivándorlását is meghaladta. Magyarország a nyolczadik helyet foglalja el, folyvást emelkedő számokkal.

Ha a kivándorlók összes számát tekintjük, roppant emelkedést látunk, míg ugyanis 1876—80. évek átlagában csak 161 ezer vándorolt ki Európából az Egyesült-Államokba, 1888-ban 536 ezer. 1889-ben azonban már több mint százezernyi csökkenést konstatálhatunk, a mit kétségekivül a bevándorlás ellen Amerikában megindult agitáció idézett elő. Jövőben a csökkenés az évkönyvünk múlt évi folyamában tüzetesen ismertetett, de csak legujabban életbelépett bevándorlási törvénynek korlátoló intézkedései következtében valószínűleg még rohamosabb lesz.

B) Östermelés.¹⁾

1. Mezőgazdaság.

I. A terület művelési ágak szerint.

Művelési ágak Magyarországon. — Hazánk területét művelési ágak szerint az 1876. t.-cz. által elrendelt s 1885-ig az ország minden részében befejezett kataszteri munkálat kimutatásaiból ismerjük. — A művelési ágakban történt változások, a mennyiben bejelentetnek, nyilvántartatnak; erről azonban kimutatás nem készül s így az időközi változásokat számon nem vehetjük, pedig részint a gazdasági kultúra fejlődésével, részint egyéb behatások következtében az egyes művelési ágak területe folyvást változik. A szántóföldekből a városok, községek közvetlen közelében kertek alakíttatnak, a legelőket, bár nem oly mértékben, mint az ötvenes években, szántóföldnek törlik fel, a silányabb réteket mesterséges takarmány alá fogják, tehát szántófölddé változtatják. A mondott változásokkal szemben azon-

¹⁾ Magyar stat. évkönyv. III. füzet. Ministère de l'agriculture. Bulletin. Huitième et neuvième année. Paris 1889. et 1890. Agrikultural returns of Great — Britain etc. London 1890. Statistique agricole de la France. Résultats généraux de l'enquête décennale de 1882. Nancy 1887. — Returns of agricultural statistics of British India for 1887—88. Calcutta 1889. — Preussische Statistik 110. — Die Ergebnisse der Ermittlung der landwirtschaftlichen Bodenbenutzung und des Ernteertragers im preussischen Staate für das J. 1889. Berlin 1890. — Annuaire statistique des Pays-Bas pour 1888 et années antérieures. — Résumé statistique de l'Empire du Japon No III. Tokio 1889. — Statistisk Tidsskrift utgifven af kungl. statistiska Centralbyrå 1889. No 1. — Beiträge zur Statistik der landwirtschaftlichen Production Kroatiens und Slavoniens in den Jahren 1885 - 87. U Zagrebu 1889. — Album of agricultural statistics of the United States. Washington. 1889. — Statistical abstract of the United States. 1889 — Danmarks statistik, Sammendrag af statistiske Oplysninger angaaende Kongeriget Danmark Nr. 10. Kjöbenhavn 1890. — Statistical abstract for the several colonial and other possessions of the United Kingdom, from 1875 to 1889. — Annuaire stat pour la Finlande

ban ellentétes irányban is halad a művelési ágak átalakítása; a phylloxerától kipusztultszőlőket, a hol lehet, szántóföldnek használják, homok földekbe ellenben szőlőt ültetnek; itt erdőt irtanak, ott erdőt ültetnek; de hogy e soknemű változás mily hatással van az egyes községek, járások, vármegyék s az egész ország gazdasági művelés alatt álló területének átalakulására, azt meg nem mondhatjuk s kénytelenek vagyunk a részben elavult adatokat használni. A legutóbbi kataszteri felvételek szerint a Magyarbirodalom összes területének 94·49⁰/₀-a szolgál gazdasági termelésre s e terület következőleg oszlik meg a 7 művelési ágak között:

	Magyarországon		Fiume város és területén		Horvát-Szlavonországban		A magyar birodalomban	
	hektár	%	hektár	%	hektár	%	hektár	%
szántóföld	11,584.002	43·42	383	21·26	1,303.304	32·36	12,887.689	41·97
kert . . .	347.766	1·30	31	1·72	52.836	1·31	400.633	1·30
rét . . .	2,993.222	11·22	394	21·86	464.948	11·55	3,458.564	11·26
legelő . .	3,708.883	13·90	742	41·18	603.889	14·99	4,313.514	14·05
nádas . .	90.174	0·34	—	—	2.686	0·07	92.860	0·39
szőlő . .	358.045	1·34	—	—	67.452	1·67	425.497	1·30
erdő . .	7,598.041	28·48	252	13·98	1,532.333	38·05	9,130.626	29·73
együtt	26,680.133	100·00	1.802	100·00	4,027.448	100·00	30,709.383	100·00

A mezőgazdasági termelésre nem szolgáló terület a szorosabb értelemben vett Magyarországon, ugyancsak a kataszteri adatok szerint 1,598.038 hektár, Horvát-Szlavonországokban 193.295 ha., Fiumében pedig 106 hektárt képvisel. E terület részint udvar, szérűskert, útca, út, stb. részint természeti tulajdonságánál fogva terméketlen terület, mely éppen e miatt nem esik földadó alá.

1883—88. — Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für 1889. — Erstes Heft. Production aus dem Pflanzenbau. Wien. 1890. — Oesterr. stat. Handbuch für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche u. Länder VII. Jahrg 1888. Wien 1889. — Dapartement of agriculture. — Report of the Statistician 1890. és 1890. jan.—apr. — Annuario statistico italiano. 1886, 1887—88. Roma. — Statistique de l'Empire de la Russie IV. La recolte moyenne dans la Russie d'Europe. 1883—87, St.-Petersbourg 1888. Resultats généraux de la rocolte en Russie 1889. Pétersbourg 1890. — Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs. Juli-Heft. 1828—1890. Berlin. — Statistical abstract for the principal and other foreign countries. 1883—88. — Canada, Statistical abstract and record for the year 1888. Ottawa 1889. — Annuaire statistique de la Belgique. 1890. — Dr. Hutyrá Ferencz: Allategészségügyi évkönyv az 1889. évre. Budapest 1890. Fővárosi statisztikai havi füzetek 1891. február és márczius hó. — Jelentés Magyarország selyemiparáról 1890. évben. Szegzárd 1890. — Statistique de la soie en France et à l'étranger. Lyon 1890. — A gabonaművek külforgalmára vonatkozólag l. a »Nemzetközi forgalom« című fejezetünknel felsorolt áruforgalmi kimutatásokat.

Sajnos, hogy a kataszteri munkálat alkalmával a nem termő terület különböző kategóriáira nem voltak tekintettel s az egészet csak egy összegben mutatták ki.

2. Az egyes termények területének aránya a szántóföldhöz.

Magyarország. — Hazánkban a szántóföldnek soha sincs egész területe bevetve, évenként 16·7—20·8⁰/o-a ugarnak marad. Az ugar-nak tehát még igen nagy szerepe van nálunk, sokkal nagyobb, mint az intenzíve gazdálkodó országokban, hol a bő trágyázás fölöslegessé teszi a föld pihentetését. Az egyes megyék közt nálunk is roppant különbségeket látunk, a vastag humus-réteggel bíró alföldi megyék-ben alig hagynak ugart, Csanádban, Csongrádban alig többet az összes szántóföld egy százalékánál s Torontálban, Aradban és Békés-ben is csak néhány százalékát; ellenben a soványabb talajú megyék-ben a szántóföld igen tekintélyes része marad ugarnak; például 1889-ben a szántóföldnek Csik megyében 53·97⁰/o-a, Mármarosban 48·30⁰/o-a, Besztercze - Naszódban 45·68⁰/o-a, Szolnok - Dobokában 40·61⁰/o-a ugarnak maradt s ezenkívül 9 vármegyében több mint 30⁰/o a. Az egyes termékek, továbbá az elemi károk folytán meg-semmisült és ugarnak maradt terület arányát az összes szántóföldhöz, az utóbbi tíz év alatt a következő táblázat mutatja:

A termények megnevezése	1879/80	1880/81	1881/82	1882/83	1883/84	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88	1888/89
az összes szántóföld százalékában										
A) <i>Learatott terület.</i>										
1. Gabonafélék:										
Búza (és tönkölty)	20·83	21·22	22·13	22·81	23·37	23·48	23·19	24·06	23·61	24·79
Rozs	9·36	9·10	9·64	9·61	9·37	9·68	9·42	9·72	9·42	9·20
Kétszeres	1·86	1·71	1·81	1·69	1·69	1·59	1·48	1·60	1·50	1·45
Árpa	8·44	7·61	8·60	8·50	8·44	8·95	8·75	8·69	8·36	8·56
Zab	8·77	7·99	8·85	8·68	8·44	8·88	8·82	9·05	8·90	8·65
Köles	0·44	0·46	0·39	0·30	0·27	0·25	0·26	0·28	0·29	0·28
Tatárka	0·13	0·16	0·15	0·15	0·16	0·16	0·13	0·13	0·10	0·12
együtt	49·83	48·25	51·57	51·74	51·74	52·99	52·05	53·53	52·18	53·05
2. Hüvelyesek:										
Magbúkköny	0·38	0·34	0·40	0·45	0·47	0·52	0·52	0·58	0·60	0·64
Borsó, lencse, bab	0·32	0·30	0·35	0·35	0·35	0·37	0·34	0·36	0·38	0·39
együtt	0·70	0·64	0·75	0·80	0·82	0·89	0·86	0·94	0·98	1·03

A termények megnevezése	1879/80	1880/81	1881/82	1882/83	1883/84	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88	1888/89
	az összes szántóföld százalékában									
3. Kapás növények:										
Kukoricza	16'09	15'02	16'77	15'95	15'74	16'04	16'04	15'82	15'88	16'47
Burgonya	3'11	3'11	3'42	3'45	3'49	3'59	3'57	3'57	3'74	3'74
Czukorrépa	0'32	0'26	0'29	0'32	0'33	0'27	0'32	0'29	0'36	0'46
együtt	19'52	18'39	20'48	19'72	19'56	19'90	19'93	19'68	19'98	20'67
4. Kereskedelmi növények:										
Repce	0'69	1'32	0'84	1'10	0'91	0'81	0'91	0'34	0'42	0'49
Dohány	0'52	0'51	0'55	0'52	0'49	0'49	0'49	0'48	0'42	0'39
Len	0'08	0'10	0'09	0'11	0'09	0'09	0'09	0'10	0'10	0'12
Kender	0'60	0'58	0'58	0'59	0'56	0'57	0'60	0'62	0'62	0'63
együtt	1'89	2'51	2'06	2'32	2'05	1'96	2'09	1'54	1'56	1'63
5. Takarmány:										
Takarmányrépa	0'51	0'54	0'59	0'67	0'69	0'78	0'80	0'89	0'91	0'97
Lucerna, lóhere, bal- taczim, bükkönyke- verék, muhar	3'14	2'69	3'17	3'20	3'30	3'70	3'89	4'07	4'16	4'34
együtt	3'65	3'23	3'76	3'87	3'99	4'48	4'69	4'96	5'07	5'31
Learatott ter. összesen	75'59	73'02	78'62	78'45	78'16	80'22	79'62	80'65	79'77	81'69
B) <i>Elemi csapások folytán kiveszett</i>	5'68	8'74	2'27	2'63	3'77	2'23	3'63	2'29	3'02	1'81
C) <i>Ugar</i>	18'73	18'24	19'11	18'92	18'07	17'55	16'75	17'06	17'21	16'50

A kalászos növények több mint felét foglalják el összes szántóföldünknek, világos jelél, hogy gazdálkodásunk mennyire a szemtermelésre van fektetve; örvendetes azonban, hogy a takarmánynövények — a takarmányrépa és a mesterséges kaszálók — csaknem évről-évre nagyobb százalékkal szerepelnek, csalhatatlan jelél, hogy mezőgazdaságunk korábbi egyoldalúságából kezd kibontakozni s a szemtermelés mellett mind nagyobb súlyt kezd fektetni a takarmánytermelésre, mely alapfeltétele az állattartásnak, a mint ez utóbbi az okszerű gazdálkodásnak képezi alapját. Az elemi csapások a szántóföldnek évenként 2'27—8'74%-án semmisítik meg teljesen a vetést, az az egész terület azonban, melyen a vetés kipusztul, korántsem marad parlagon, többnyire valami más terménnyel vetik be.

Legtöbb vetés árvíz folytán semmisült meg, mely a magyar Alföld egy részében csaknem állandó csapás jellegével bir. Az

1881–85. évek átlagában 246·7 ezer hektár semmisült meg árvíz folytán, az összes kiveszett területnek 53·47⁰/₀-a, 1886-ban csak 69·8 ezer hektár (16·08⁰/₀), de már 1887-ben ismét 111·7 ezer hk. (42·25⁰/₀), 1888-ban pedig 177 ezer hektár, az összes megsemmisült vetések 49·96⁰/₀-a. A két utóbbi évben az árvíz okozta kár feltűnően csekély volt 1889-ben csak 22·4 ezer, 1890-ben pedig csak 15·7 ezer hektárra terjedt; oly kis szám, a milyen mióta aratási statisztikánk van, sohasem fordult elő. Az elemi csapások közül sok kárt tesz még a jég és az aszály. A jég 1888-ban 105·8 ezer hektár vetést (a kiveszett terület 29·87⁰/₀-át) semmisített meg, 1889-ben 66·704 hektárt (31·37⁰/₀) 1890-ben 73·486 hektárt (41·80⁰/₀); az aszály pedig 1888-ban 42 ezer hektárt (11·96⁰/₀), 1889-ben 92·395 hektárt (43·45⁰/₀) s 1890-ben 72·925 hektárt (41·48⁰/₀). Egyes években az aszály pusztítása nagyon sokra megy, így 1886-ban 187·1 ezer hektár vetés semmisült meg aszály folytán, az összes kiveszett területnek 43·09⁰/₀-a. Az aszálytól főleg a tavaszi vetések szenvednek sokat, az őszi vetések a téli és tavaszi nedvességgel, rendesen jobban ellent tudnak állni a nyár elején gyakran beálló tartós szárazságnak.

3. Búzatermelés és forgalom.

Magyarország búzatermelése. — Az abszolút kormány adatgyűjtése szerint a magyar korona országainak búzatermelése 1854-ben 13·2 millió, 1857-ben 18·0 m., 1859-ben pedig 17·2 m. hektolitert tett. Ugy látszik, akkor a kétszeres jóval nagyobb mértékben termeltetett, mint jelenleg, a mennyiben 1854-ben 9·8 m., 1857-ben 11·6 m., 1859-ben pedig 10·1 m. hektoliterre rúgott, később azonban mindinkább helyet engedett a vegyítetlen tiszta búzának. A 60-as években a provisorium alatt, Magyarország terméséről nem gyűjtettek többé statisztikai adatok s az elejtett fonalat csak az országos statisztikai hivatal működésének megindulásával vehetjük fel újra. 1868-ban Magyarország búzatermelése (de Horvát-Szlavonországok nélkül) 29·56 millió hektoliter volt. Ez év rendkívül bőtermésűnek tekintetett, s valószínű, hogy a kimutatottnál a valóságban kedvezőbb is volt, s az első adatgyűjtés hézagosságának és hiányosságának róhatjuk fel, a mai felfogásunk szerint csekély eredményt. Nem szabad azonban felednünk, hogy akkor még a búzaterület jóval kisebb volt s általában a föld megművelése is sokkal tökéletlenebbül történt, mint jelenleg. Az sem lehetetlen azonban, hogy jelenlegi búzaterületünk

túl van becsülve, s a községi jelentések jelentékeny része a búzával bevetett területet nagyobbnek mutatják ki, mint a minő az a valóságban. Különösen az 1890. évi termés, minthogy a holdankénti átlag is magasra becsültetett, minden valószínűség szerint jóval alatta maradt a hivatalos adatok szerint volt mennyiségnek. Ez a körülmény némi óvatosságra int bennünket a régibb és újabb adatok összehasonlításánál. Az utóbbi 20 év alatt búzatermésünk következő volt:

Év	A learatott terület hektárok- ban	Termett		Év	A learatott terület hektárok- ban	Termett	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1870	2,024.102	22,259.653	10 ⁹⁹	1880	2,411.227	27,954.416	11 ⁵⁹
1871	1,883.574	15,818.952	8 ⁴⁰	1881	2,533.613	31,326.859	12 ³⁶
1872	2,020.391	15,564.361	7 ⁷⁰	1882	2,494.442	46,430.618	18 ⁶¹
1873	2,142.211	14,076.157	6 ⁵⁷	1883	2,605.477	31,908.998	12 ²⁵
1874	2,245.705	21,613.693	9 ⁷⁴	1884	2,751.020	37,782.731	13 ⁷³
1875	2,291.230	17,243.274	7 ⁵²	1885	2,740.691	40,107.651	14 ⁶³
1876	2,603.068	18,207.781	6 ⁹⁹	1886	2,764.030	36,245.434	13 ¹¹
1877	2,416.594	27,102.683	11 ²²	1887	2,776.586	51,420.798	18 ⁵²
1878	2,502.765	33,276.987	15 ²⁹	1888	2,770.040	47,880.101	17 ²⁸
1879	2,464.919	18,400.621	7 ⁴⁶	1889	2,910.832	32,958.777	11 ³²
átlag 1870—79	2,259.456	20,856.416	9 ²³	átlag 1880—89	2,675.796	38,401.638	14 ³⁵

Az 1890. évi aratásnak hivatalosan kimutatott eredménye minden eddigit meghalad, a mennyiben 52,164.900 hektoliterre rúgott, bár ez részben a nagyobb learatott területnek tulajdonítható, mert a hektáronkénti átlagos termés 1887-ben és 1882-ben nagyobb volt. Csak az őszi búzát véve, mert a tavaszi nálunk csekély jelentőséggel bír, egy hektáron az átlagos termés 1882-ben 18⁹³, 1887-ben 18⁸⁸, 1890-ben pedig 17⁸¹ hlt tett.

Minthogy újabb időben mind általánosabbá vált a gabonának nem ürmérték, hanem súly szerinti számítása s a nagy forgalom kizárólag ebben történik, búzatermésünk mennyiségét az utóbbi 5 évről métermázsákban kifejezve is ide iktatjuk:

1886-ban 28,379.851 mm. 1889-ben 25.235.886 mm.
 1887-ban 40,882.834 mm. 1890-ben 41,119.389 mm.
 1888-ban 37,831.203 mm.

A mi pedig búzatermésünk átlagos súlyát illeti hektoliteren-

ként, hivatalos statisztikánk azt külön az őszi és tavaszi búzára következőleg állapítja meg:

	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
Őszi búza . .	78.4 kg.	79.7 kg.	79.1 kg.	76.7 kg.	78.8 kg.
Tavaszi búza .	75.0 »	74.7 »	76.2 »	73.6 »	74.8 »

E számokba, a mint már említettük, Horvát-Szlavonországok buzatermése nincs befoglalva. A társországoknak csak 1885. óta van aratási statisztikájuk s ez idő óta a buzatermelés következő arányokat öltött:

	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1885—89-ben
Terület, hektár- rokban . . .	161.770	161.780	167.625	175.051	179.685	169.187
Összes termés, hektoliterekben	1,884.000	1,885.000	1,892.000	2,099.000	1,723.000	1,896.561
Átlag termés hektáronként hl.	11.65	11.65	11.29	11.99	9.66	11.21

A társországok átlagos buzatermése tehát jóval gyengébb, mint az anyaországé. Ezt nem a természet mostohaságának, hanem a földmivelés primitív voltának tulajdoníthatjuk, ha egyes nagy uradal-
makban s a bevándorlott magyar és német lakosság falvaiban ok-
szerű gazdálkodást látunk is, a benszülött horvát-szerb népesség,
mely a lakosság túlnyomó részét képezi, indolentiájával és kezdet-
leges gazdasági eszközeivel a rosszul mivelt földekből csak csekély
termést huz. Még a természettől annyira megáldott Szerém megyé-
ben is az 1885—89. évek átlagában csak 12.91 hl. volt a hektáron-
kénti átlag termés, míg ellenben a magyar anyaországban az igen
gyenge termésű 1889. évben is voltak vármegyék, hol a hektáron-
kénti átlag-termés meghaladta a 16 hektolitert, a jó termésű évek-
ben pedig egyes megyékben 22—25 hektolitert is aratunk egy hek-
tárról.

Az egész Magyar birodalomban a búzával learatott terület és a buzatermés az utóbbi öt év alatt következő volt:

Év	Learatott terület, 1000 hektár	Termés millió hektoliter	Év	Learatott terület, 1000 hektár	Termés millió hektoliter
1885	2.902	41.99	1888	2.945	49.98
1886	2.926	38.13	1889	3.090	34.86
1887	2.944	53.31	Átlag 1885—89	2.961	43.65

Búzaterületünk tehát 1889-ben már meghaladta a 3 millió hek-
tárt s az 1885. évvel szemben 6.48% növekedést mutat. Figyelembe
kell azonban venni, hogy adataink a learatott, nem pedig a bevetett
területet képviselik, s különféle elemi csapás, árvíz, jégverés, aszály,

stb. következtében jelentékeny, de évről-évre változó területeken pusztul ki teljesen a vetés. A szorosabb értelemben vett Magyarországon a kiveszett búzavetés nagyságát az utóbbi 5 évben, az okok szerint részletezve a következő kimutatás tünteti fel:

Az elemi csapás megjelölése	A kiveszett búzaterület hektárokbán				
	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
Árvíz	7.214	25.486	45.913	124.195	12.703
Aszály	12.849	37.400	7.282	5.175	27.967
Fagy	6.126	4.032	1.162	1.325	2.388
Jég	35.366	51.597	12.787	32.482	20.824
Köd	18	480	102	532	1.985
Rozsda	452	2.229	1.516	677	9.356
Egerek	3.280	7	268	43	507
Férgek	12.894	5.979	2.597	2.419	3.482
Egyéb	795	499	237	2.710	475
Összes kiveszett terület	78.994	127.709	71.864	169.558	79.687
A bevetett terület %-ában	2'77	4'62	2'52	5'77	2'66

Öt év közül háromban a szenvedett kár mérsékelt volt, 1886. s különösen 1888-ban azonban igen nagy, ez utóbbi évben különösen a kiterjedt jégverések s nagy árvizek (tiszaí gátszakadás) semmisítettek meg roppant búzaterületeket.

A búza legnagyobb területeket foglal el a következő vármegyékben, az 1889-ben learatott terület nagysága szerint sorozva a vármegyéket:

vm.	hektár	vm.	hektár	vm.	hektár
1. Torontál	307.443	7. Békés	100.065	13. Csanád	58.404
2. Bács	248.014	8. Arad	99.036	14. Tolna	57.098
3. Temes	174.879	9. Csongrád	77.687	15. Szatmár	54.752
4. J.-N.-K.-Sz.	139.696	10. Somogy	77.557	16. Heves	54.402
5. Bihar	115.289	11. Fejér	68.622	17. Baranya	54.056
6. Pest	100.860	12. Vas	63.301	18. Zemplén	51.554
		19. Krassó-Szörény	50.952		

A többi megyék közül egyben sem érte el a búzaterület az 50 ezer hektárt. A terület abszolút nagyságán kívül fontos még, hogy a búza a learatott területnek hány százalékát képezi az egyes megyékben, mert voltaképen az mutatja, hogy a búzatermelés hol, mennyire van elterjedve. Szintén az 1889. évi adatokat véve, a búzaterület legerősebb volt a következő vármegyékben:

vm.	%	vm.	%	vm.	%
1. Torontál	47'72	6. Csanád	41'47	11. Szeben	35'58
2. J.-N.-K.-Sz.	47'57	7. Csongrád	40'38	12. Hont	34'97
3. Temes	47'55	8. Bács	39'06	13. Kolozs	34'75
4. Békés	43'28	9. Heves	38'72	14. Borsod	34'73
5. Arad	41'90	10. Alsó-Fehér	36'68	15. Torda-Aranyos	34'44

A többi megyékben a búzaterület egyharmadát már nem üti meg az összes learatott területnek s még a híres búzatermő Fejérbén is csak 32·80%-át teszi. Érdekes, hogy az előbbi 15 megye közül 4 az erdélyi részekben fekszik; de hogy az adatok túl ne becsülteszenek, meg kell említenünk, hogy az erdélyrészi megyékben nemcsak a szántóföld aránya a többi művelési ágakhoz igen kedvezőtlen, hanem a csekély szántóföldnek is jelentékeny részét ugarnak hagyják. Ha a búzaterületet az összes területhez hasonlítani egészen más eredményre jutnánk, például Csanádban a búza az összes terület 36·09%-át képezi, Alsó-Fehérben ellenben csak 11·18 %-át, pedig fentebb, a hol a learatott területet vettük alapul, nem is volt valami nagy különbség a kettő között.

A búzatermelés nemzetközi áttekintése. — A világ összes búzatermelését több évi átlagban 744 millió hektoliterre teszik; a legutóbbi két évben következő volt:

Európa:

Ország	Búzatermés		Ország	Búzatermés	
	1889. millió	1890. hektoliter		1889. millió	1890. hektoliter
1. Franciaország	113·82	116·00	10. Törökország	13·98	13·05
2. Oroszország	66·47	75·69	11. Bulgária	13·00	13·05
3. Magyarbirodalom	32·96	54·68	12. Belgium	6·89	6·96
4. Olaszország	36·48	44·59	13. Portugália	3·00	2·90
5. Spanyolország	26·68	24·65	14. Görögország	1·76	4·35
6. Németbirodalom	30·16	33·35	15. Szerbia	1·76	3·63
7. Nagy-Británia és Írország	26·58	26·63	16. Németalföld	2·17	2·17
8. Ausztria	13·52	17·40	17. Svédország	1·30	1·31
9. Románia	15·76	21·75	18. Dánia	1·75	2·03
			19. Svájc	0·80	0·87
			20. Norvégia	0·10	0·15
			Együtt	408·94	465·21

Ázsia:

1. Kelet-India	82·65	82·65	3. Perzsia	8·00	7·97
2. Kis-Ázsia	13·00	13·05	4. Syria	4·50	4·35
			Együtt	108·15	108·02

Afrika:

1. Algír	5·71	7·97	3. Tunis	—	1·50
2. Egyiptom	2·80	2·99	4. Fokföld	1·41	0·72
			Együtt	9·92	13·18

Ausztrália:

1. Britt gyarmatok	15·42	14·50
--------------------	-------	-------

Amerika:

1. Északam.-E.-Áll.	172·68	145·00	4. Chili	4·50	6·52
3. Canada	9·40	13·77	Együtt	190·58	173·26
3. Argentina	4·00	7·97	Összesen	733·01	774·17

A világ búzájának jóval több, mint felét Európa termeszt, Magyarország 1890-ben mint már több év óta, az európai búzatermesztő országok sorában a harmadik, az öt világrész valamennyi országa között pedig az ötödik helyet foglalta el s az összes búzatermésnek 7·06 %-át képviselte, míg az északamerikai Egyesült-Álla-

mokra 18.73 %, Franciaországra 14.98 %, Oroszországra 9.78 %, Kelet-Indiára pedig 10.67 % esett.

A búzatermelésre vonatkozó adatokat azon országokból, melyekben az aratási eredményeket rendszeres adatgyűjtés szokta megállapítani, a következő táblázat tünteti fel;

Sorszám	Az ország neve	Átlag 1881-1885-ben	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Bevetett terület ezer hektárokbán:										
1	Északa. Egy.-áll.	14.976 ⁶	15.012 ²	14.764 ⁵	15.987 ⁷	13.846 ⁸	14.906 ⁵	15.244 ⁹	15.121 ¹	15.440
2	Britt.-Kel.-India.	—	—	10.606 ¹	11.186 ¹	11.094 ²	10.827 ⁷	10.876 ²	10.684 ⁷	10.118 ¹
3	Franciaország .	6.962 ⁰	6.977 ⁸	6.866 ¹	7.052 ²	6.956 ⁸	6.956 ²	6.967 ⁵	6.978 ¹	7.460
4	Magyarbirodalom és pedig: <i>Magy. Horv.-Szla.</i>	2.625 ⁰	2.494 ⁴	2.605 ⁵	2.751 ⁰	2.740 ⁷	2.764 ⁰	2.776 ⁶	2.770 ⁰	2.910 ⁸
5	Németország .	1.878 ⁵	1.821 ⁴	1.920 ⁹	1.919 ⁰	1.913 ⁸	1.916 ⁶	1.919 ⁷	1.933 ³	1.956 ⁴
6	Ausztrál. britt b.	1.428 ²	1.390 ⁸	1.498 ⁰	1.483 ⁷	1.407 ¹	1.482 ⁷	1.621 ⁸	1.586 ⁴	1.570 ⁶
7	Algír	—	1.245 ⁵	1.338 ⁵	1.375 ¹	1.315 ⁴	1.248 ⁵	1.235 ⁶	—	—
8	Ausztria	1.073 ⁸	1.016 ⁸	1.057 ¹	1.107 ¹	1.194 ¹	1.173 ⁹	1.164 ¹	1.185 ⁷	1.094 ⁵
9	N.-Britán. és Iro.	1.145 ⁹	1.281 ⁴	1.098 ⁹	1.113 ⁵	1.034 ⁰	954 ⁰	965 ⁷	1.078 ⁸	1.028 ²
10	Bulgária	300 ⁴	311 ²	322 ⁰	300 ⁸	319 ²	300 ⁴	395 ²	401 ¹	—
11	Németalföld . .	88 ⁴	92 ⁹	86 ⁷	88 ⁷	84 ⁸	80 ⁶	85 ¹	—	—
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Északa. Egy.-áll.	153 ³⁶	177 ⁴⁷	148 ²²	180 ⁴⁸	125 ⁷⁰	160 ⁹⁴	160 ⁶³	146 ⁹⁹	172 ⁶⁸
2	Franciaország .	109 ⁵⁶	122 ¹³	104 ⁷⁷	114 ²³	109 ⁸⁶	107 ²⁹	112 ⁴⁶	98 ⁷⁴	111 ⁴⁶
3	Kelet-India . .	—	—	—	104 ⁶³	104 ⁸⁸	86 ⁶¹	96 ⁸⁸	88 ²⁴	82 ⁰⁵
4	Eur. Oroszország	—	—	79 ⁸⁵	94 ¹⁶	62 ⁷⁰	57 ⁵⁵	98 ¹⁸	104 ⁰⁵	66 ⁴⁷
5	Olaszország . .	42 ⁹⁹	54 ⁶³	43 ⁸⁵	40 ⁹⁹	38 ⁸⁶	39 ⁸⁰	42 ⁰⁵	37 ⁹⁸	36 ⁴⁸
6	Magyarbirodalom és pedig: <i>Magy. Horv.-Szla.</i>	37 ⁵¹	46 ⁴³	31 ⁹¹	37 ⁷⁸	40 ¹¹	36 ²⁵	51 ⁴²	47 ⁸⁸	32 ⁹⁶
7	Németország .	—	—	—	—	1 ⁸⁸	1 ⁸⁸	1 ⁸⁹	2 ¹⁰	1 ⁹⁰
8	N.-Britán. és Iro.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Ausztria	15 ²⁹	15 ⁷⁰	13 ³⁵	15 ⁴⁴	17 ⁰²	15 ⁷³	18 ⁴⁵	18 ⁸⁷	13 ⁶⁸
10	Ausztrál. britt b.	12 ⁷⁹	11 ⁶³	16 ⁶³	13 ⁶⁶	1 ¹¹	1 ⁴⁶	1 ⁵⁰	1 ²⁶	1 ⁶⁰
11	Algír	—	8 ²⁶	8 ¹⁵	10 ⁷⁴	8 ²⁹	8 ⁹¹	7 ⁵⁰	—	—
12	Bulgária	5 ²⁷	5 ²⁶	4 ⁹⁰	5 ⁹⁸	5 ²³	5 ¹¹	6 ⁷²	6 ⁸²	5 ⁷¹
13	Belgium	5 ⁷¹	5 ⁶³	5 ⁸⁷	5 ⁸¹	6 ⁰⁵	6 ⁰³	5 ⁹⁹	5 ⁴²	6 ⁸⁸
14	Németalföld . .	1 ⁹⁷	1 ⁹²	1 ⁹⁸	2 ⁰⁸	2 ²³	1 ⁸⁵	2 ⁴²	1 ⁷⁴	2 ¹⁷
15	Svédország . .	1 ¹⁸	1 ³³	1 ⁰⁹	1 ³⁴	1 ³⁷	1 ³³	1 ⁵²	1 ⁵⁰	1 ³⁰
16	Dánia	1 ⁰⁹	1 ⁴⁹	1 ⁶⁴	1 ⁷⁴	1 ⁹⁴	1 ⁸²	2 ¹⁰	1 ³³	1 ⁷⁵
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:										
1	Dánia	28 ⁶⁴	28 ⁶⁵	29 ²⁴	31 ¹⁷	34 ⁷⁰	32 ⁶⁰	37 ⁶³	23 ⁸³	31 ³⁰
2	N.-Britán. és Iro.	—	—	—	26 ⁷⁵	27 ⁹⁶	24 ¹⁰	28 ⁶⁵	25 ⁰⁷	25 ⁸⁸
3	Németalföld . .	22 ³³	20 ⁶⁴	22 ⁸⁸	23 ⁴²	26 ³²	22 ⁹⁰	28 ⁴⁴	—	—
4	Belgium	20 ⁷¹	20 ⁴²	21 ²⁶	21 ⁰⁷	21 ⁹³	21 ⁸⁸	21 ⁷¹	19 ⁰⁴	24 ⁹⁶
5	Németország . .	16 ⁷⁵	18 ³²	16 ⁰⁰	16 ⁸⁸	17 ⁷⁵	18 ¹⁸	19 ²⁷	16 ⁸⁷	16 ⁴⁸
6	Franciaország .	15 ⁷⁴	17 ⁰⁸	15 ²⁵	16 ²⁰	15 ⁷⁹	15 ⁴⁸	16 ¹⁴	14 ¹⁵	14 ⁹⁴
7	Magyarbirodalom és pedig: <i>Magy. Horv.-Szla.</i>	14 ²⁹	18 ⁶¹	12 ²⁵	13 ⁷³	14 ⁶³	13 ¹¹	18 ⁵⁸	17 ²⁸	11 ³²
8	Ausztria	14 ¹⁶	15 ⁴⁴	12 ⁶³	13 ⁸⁶	14 ²⁵	13 ⁹⁹	15 ⁸³	15 ⁴¹	12 ³⁶
9	Északa. Egy.-áll.	10 ²⁴	11 ⁸²	10 ⁰⁴	11 ²⁹	9 ⁰⁸	10 ⁸⁰	10 ⁷⁴	9 ⁰⁸	11 ¹⁸
10	Olaszország . .	9 ⁷⁰	12 ³²	9 ⁸⁹	9 ²⁵	8 ⁷⁰	8 ⁹⁸	9 ⁴⁶	8 ⁴³	—
11	Britt.-Kel.-India ¹⁾	—	—	—	9 ³⁵	9 ⁴⁵	8 ⁰⁰	8 ⁹¹	8 ⁸⁶	8 ²⁴
12	Ausztrál. britt b.	8 ⁹⁶	8 ²⁹	11 ⁰⁴	9 ¹⁴	8 ¹⁸	9 ⁷⁵	9 ⁰⁸	7 ⁹³	9 ²³
13	Eur. Oroszország	—	—	6 ⁸²	8 ⁰⁵	5 ³⁶	4 ⁹¹	8 ³⁹	8 ⁸²	5 ³⁸
14	Algír	—	6 ⁷¹	6 ⁰⁹	7 ⁸¹	6 ⁵³	6 ²⁸	6 ⁰⁷	—	—
15	Bulgária	17 ⁵⁴	16 ⁰⁰	15 ²²	19 ⁸⁸	16 ⁵⁴	17 ⁰¹	17 ⁰⁰	17 ⁰⁰	—

¹⁾ Dél-Ausztria az 1884-ik évi termésével van beszámítva, a mely évtől 1889-ig Ausztrália ezen részéről nincsenek hivatalos adataink.

E kimutatás még a termésnél is csak 16 ország adatait közli ugyan, míg a fentebbi összeállítás jóformán a világ minden búza-termő országaira kiterjed; azonban a fontosabb búzatermesztő országok ez utóbbi kimutatásban is csaknem kivétel nélkül feltalálhatók s a világ összes búzatermésének több mint 80 százalékát képviseli. A nagyobb búzatermesztő országok közül jóformán csak Spanyolország hiányzik, ennek termése a fentebbi összeállításban 24⁶⁵—26⁶⁸ millió hektoliterre van téve, régebben 61 millióra becsülték, de tekintve azt, hogy Spanyolország még a csekélynek mondható 16 millió lélekszám mellett is búzabevitelre szorul, alig szenved kétséget, hogy a régibb adatok nagyon túlzottak voltak. Kimutatásunkból Románia is hiányzik. Románia a fentebbi összeállítás szerint 1890-ben közel 22 millió hkl. búzát termeszt, míg a régibb adatok — szintén csak becslés alapján — Románia búzatermését 10—11 millió hektoliterre tették. Románia, a termés nagyságát tekintve, még az előbbi magasabb számot fogadva is el, csak kilencedik helyen áll a búzatermelő országok sorában, de minthogy búzáját nem maga fogyasztja el, hanem annak igen tekintélyes részét a nemzetközi piacra dobja, a nemzetközi búzaforgalom szempontjából szintén figyelemre méltó tényező. Bennünket különösen érdekel s sajnálnunk kell, hogy nem állnak rendelkezésünkre oly megbízható adatok, melyekből a román búzatermesztés fejlődését tisztán láthatnók. Ellenben örülünk, hogy Bulgáriáról, közvetlenül a bulgár kormánytól nyert adatok alapján, úgy a bevetett területet, mint a termés mennyiségét 7 évről közölhetjük.

A fentebbi táblázaton a bevetett, illetőleg learatott terület kimutatása a leghézagosabb. Számos ország, még a hol rendszeres aratási statisztika van is, az egyes termények területét nem nyomozza ki évről-évre, hanem bizonyos időközönként állapítja meg; a fentebbi adatok pótlásául tehát megemlítjük, hogy az európai Oroszország búzaterülete (1881-ben Lengyel- és Finnország nélkül) 11,692.000 hektár, Olaszorszáé (1879—1883-ban) 4,434.000, Spanyolorszáé (1857-ben) 2,959.000, Romániáé (1873-ban) 992.000 Belgiumé (1880-ban) 276.000, Portugáliáé (1865-ben) 250.000, Szerbiáé (1888-ban) 250.000, Dániáé pedig (1881-ben) 56.000 hektár volt.

Adataink csak nyolcz évet ölelnek fel s így az az átalakulás, mely a búzatermelés tekintetében végbemegy, de a mely természetesen csak hosszabb idő munkája, nem olvasható ki belőlök határo-

zottan; annyi azonban kitűnik, hogy míg a tengerentúli országok mindig nagyobb területet fognak búza alá, addig több nyugateurópai országban a búzatermesztést egyre kisebb területre szorítják. A csökkenés legnagyobb Nagy-Britanniában, mely leginkább ki van téve a tengerentúli országok versenyének s mely ép ezért a kevésbé jövedelmező búzatermesztésről a sörárpa- s még inkább a takarmánytermeléshez tért át, az állattenyésztés emelése által akarván ellensúlyozni a szemtermelés megcsökkent jövedelmezőségét. Nagy-Británia átlagos búzaterületét az ötvenes évek végén 1.62 millió hektárra becsülték s 1867—1870-ben is még 1.55 millió hektárra, míg az utóbbi évek alatt már alig érte el az egy milliót. Franciaország búzaterülete is csökkent, bár korántsem oly nagy mértékben, mint Nagy-Britanniáé; a csökkenés ott 1862-től 1882-ig, az évtizedes mezőgazdasági enquétek pontos adatgyűjtése szerint 99.000 hektárt, vagyis 1.3%-ot tett. 1882. óta emelkedés és csökkenés váltakozva fordul elő s 1888-ban a búzaterület épen akkora volt, mint 7 évvel az előtt. Jelentékenyebb csökkenést látunk Olaszországban, ott a búzaterület az 1870—1874. évek átlagában 4.74 millió hektár volt s 1879—1883-ban már csak 4.43 millió, a csökkenés közép és déli Olaszországra esett, Olaszország északi részében még emelkedett is. Németország és Ausztria búzaterülete emelkedik, hogy Magyarorszáé szintén, már fennebb kimutattuk.

Bennünket, kik termésünk fölöslegének a külföldön vagyunk kénytelenek piacot szerezni, kétségkívül az európai országok termelési iránya is érdekel, de még inkább azon nagy exportáló országoké, melyek a világpiacra dobott roppant készleteikkel a nemzetközi áralakulásra döntő hatással vannak. Első sorban az Északamerikai Egyesült-Államokat kell megemlítenünk. Ezen állam a század második felében, különösen a nagy polgárháború befejezése óta nőtt oly félelmes versenytárssá; gazdasági fejlődésének aránya valóban bámulatos, az összes művelhető terület az 1850-iki cenzus szerint 119 millió hektár volt, 1860-ban 165 millió, 1870-ben 200 millió, 1880-ban pedig 217 millió hektár; a tényleg művelés alatt álló terület még rohamosabb fejlődést mutat, 1850-ben csak 46 millió hektárt tett, 1860-ban 66 milliót, 1870-ben 110 milliót, 1880-ban pedig 192 milliót. Ennek megfelelőleg emelkedett a búzaterület is, 1867-ben még csak 7.42 millió hektár volt, 1888-ban ellenben már 15.12 millió, vagyis 22 év alatt több mint

megkét-szereződött; de még e roppant emelkedés daczára is az összes területnek alig 2⁰/₀-át tette, holott Olaszországban az összes területnek 15·5, Franciaországban 13·6, Belgiumban 9·4 s Magyarországon 9·2⁰/₀-át foglalják el a búzavetések. Észak-Amerika egyes státusait tekintve, legnagyobb búzaterület van Dakotában (1·59 millió hektár, az összes terület 4·1⁰/₀-a), Minnesotában (1·25 millió hektár, 6·1⁰/₀), Indiániában (1·12 millió hektár, 12·1⁰/₀), Ohióban (1·8 millió hektár, 10·2⁰/₀), Jovában (1 millió hektár, 7⁰/₀), Illinoisban (0·99 millió hektár, 6·8⁰/₀), Californiában (0·95 millió hektár, a terület 2·4⁰/₀-a). Az Egyesült Államok búzatermelésének fejlődését 1867. óta, valamint a búzatermés értékét évről-évre a következő kimutatás tünteti fel

É v	Learatott terület hektár	Buzatermés		A buzatermés értéke		
		összesen	átlag hektáronként	összesen	hektáronként	hektoliterenként
		hektoliter		f o r i n t		
1867	7,420.232	74,789.373	10·08	885,772.566	119·37	11·84
1868	7,476.353	78,860.883	10·55	670,310.109	89·66	8·50
1869	7,768.307	91,571.709	11·78	514,340.652	66·21	5·61
1870	7,691.999	83,031.414	10·79	516,316.595	67·12	6·22
1871	8,077.277	81,214.285	10.05	609,864.822	75·49	7·51
átlag 1867—71	7,686.834	81,898.533	10·65	639,320.949	83·37	7·94
1872	8,447.635	97,988.979	10·41	651,378.787	76·89	7·52
1873	8,979.529	89,001.654	11·02	679,549.091	75·68	6·86
1874	10,111.646	108,452.150	10·72	611,326.579	60·35	5·64
1875	10,684.512	102,831.872	9·62	618,620.079	57·89	6·02
1876	11,188.944	102,064.688	9·12	630,544.530	56·36	6·17
átlag 1872—76	9,882.453	100,067.869	10·17	638,283.813	65·43	6·44
1877	10,642.406	128,196.339	12·05	828,861.136	77·95	6·46
1878	13,003.967	147,883.085	11·37	685,327.490	52·70	4·63
1879	13,181.110	157,962.334	11·98	1043,763.298	79·13	6·61
1880	15,384.620	174,489.554	11·34	995,823.895	64·73	5·71
1881	15,372.153	134,914.592	8·78	959,448.897	62·41	7·11
átlag 1877—81	13,516.851	148,689.181	11·10	902,644.943	67·38	6·10
1882	15,012.214	177,473.285	11·82	935,764.465	62·33	5·27
1883	14,760.465	148,222.328	10·04	805,663.492	54·59	5·44
1884	15,987.733	180,483.280	11·91	694,810.746	43·46	3·85
1885	13,846.645	125,703.424	9·08	578,172.819	41·76	4·60
1886	14,906.505	160,940.736	10·79	659,874.642	44·27	4·09
átlag 1882—86	14,902.712	158,564.611	10·73	734,857.233	49·28	4·65
1887	15,244.922	160,627.808	10·53	652,287.216	42·78	4·06
1888	15,121.136	146,385.536	9·68	809,020.863	53·50	4·52
1889	15,440.163	172,677.120	11·18	719,232.585	46·52	4·16

E számok felette tanúlságosak, azt mutatják, hogy az amerikai verseny elérte tetőpontját s ezután nem emelkedni, hanem inkább hanyatlani fog. A búzaterület egészen a nyolczvanas évekig rohamosan emelkedett, de 1880. óta csak hullámozást látunk, emelkedést nem, azóta nem emelkedett sem az abszolút, sem az átlag-termés s ha tekintetbe vesszük az Egyesült-Államok népességének roppant szaporodását, tisztában lehetünk vele, hogy Amerika évről-évre kevesebb búzát dobhat az európai piacokra s mezőgazdaságunk mindinkább fel fog szabadulni az amerikai verseny nyomásától; bár egyes rendkívül bőtermésű években Amerika kivitele még mindig teljes súlylyal eshetik a világverseny mérlegébe.

A másik nagy búza-exportáló ország Oroszország, bár a termés mennyiségére messze elmarad Amerika mögött, földrajzi fekvésénél fogva ránc nézve még nagyobb jelentőséggel bír; azonban Oroszországból oly adatok felett, melyekből a búzatermelés fejlődése kitűnnék, nem igen rendelkezünk. A búzatermesztés kiterjesztésének feltételei nagy mértékben meg vannak, mert a birodalom déli felében a talajt egyenletes, vastag, dús humus-tartalmú fekete föld képezi, mely a mi Alföldünkéhez hasonló kitűnő, aczélos búzát ad s a termelés határa még távolról sincs elérve, mert a búzaterület egy régibb adat szerint az európai Oroszország összes területének csak 2·36⁰/o-át, gazdasági mivvelés alatt álló területének 3·25⁰/o-át, szántóföldjének pedig csak 10·03⁰/o-át teszi, holott hazánkban a szántóföldnek 22·80⁰/o-a van búza alá fogva.

A harmadik nagy versenytárs, Kelet-India, 1880/81. óta jelent meg félelmes hatalommal az európai búzapiacson s rémületet keltett nemcsak az európai, hanem az északamerikai termelőknél is. Voltak, a kik az indiai búzatermelés mesés fejlődését jóslták s hogy az olcsón termelt indiai búzával még az amerikai sem fogja kiállni a versenyt s Nyugot-Európa élelmezését Kelet-India vonja magához. A jóslatok eddig nem teljesültek, a búzaterület, a mint a fentebbi táblázat adataiból látható, nem emelkedik s a mint a szintén közvetlenül érdekelt északamerikaiak kutatásai bizonyítják, nagyobb emelkedéstől jövőre sem kell tartani. A mezőgazdaság Kelet-Indiában nagyon primitív eszközökkel folyik, de rendkívül olcsó munkabér mellett, s a sűrű népesség daczára a kivitelt csak az magyarázza, hogy a benszülöttek legnagyobb része rizsszel és kölessel táplálkozik, izéről sem ismeri a búzát. Vannak különben, kik a megindult nagyobb kivitelt csakis annak tulajdonítják, hogy az inséges évekre

félre tett búzát adják el, a mire erős ösztönül szolgál a szállító eszközök tökéletesbülése s az ezüstnek árhanatlása.

Kelet-India épen a primitív művelés következtében igen gyenge átlag-terméseket mutat, adataink szerint soha sem éri el hektáronként a 10 hektolitert. Különbözik így ez a többi kultúrtérjében gazdálkodó nagy búza-exportáló országokban is. Oroszországban dúsz televényföldje dacára még gyengébb az átlagtermés, ott egy hektár búzavetés még a jobb esztendőekben sem igen hoz nyolcz hektoliternél többet, rossz éveken pedig alig öt hektolitert, s még az Északamerikai Egyesült-Államokban is, hol a gazdasági szakértelem és a kitűnő gazdasági gépek minden más országot felülmúlnak, alacsony az átlagos termés, jelöl a gazdálkodás extenzív irányának. Ellenben igen magas átlagos termeléssel dicsekszik Dánia, Nagy-Británia, Németalföld, Belgium s részben Német- és Franciaország is.

Feltűnő, hogy Olaszország oly alacsony termés-átlagokat mutat, holott köztudomású, hogy Felső-Olaszország az öntöző csatornák gazdag hálózatának birtokában kiválik magas mezőgazdasági kultúrájával. E feltűnő körülmény magyarázatául szolgál, hogy az öntözött területek legnagyobb részét rizsföldek foglalják el s Olaszország búzaterületéből csak 13% esik Lombardiára és Velenczére, a legnagyobb búzaterületek délen fekszenek, hol a gazdasági kultúra távolról sincs annyira kifejlődve, mint északon. A csekély átlagtermés közvetlen okául kell tekintenünk, hogy Olaszországban a búza s általában a kalászosok túlságosan nagy részét foglalják el a szántóföldnek, maga a búza 40%-át teszi, a mi kizárja az okszerű váltógazdaságot s az örökös szemtermelés kimeríti a földet, mely különben is már évezredek óta áll eke alatt. Ha valahol alkalmas tér kínálkozik a Liebig-féle talajkimerülési elmélet tanulmányozására, úgy kétségkívül Olaszország s különösen Szicília alkalmas arra, mely utóbbi már a római köztársaság korában Itália éléskamrájául tekintetett. Maguk az olasz szakemberek az alacsony átlag-termés okául a trágya és munkető hiányát, a vetőmag rossz megválasztását és a parasztság hanyagságát vallják. A maximális és az átlagos termés közt ugyanazon tartományokban roppant eltérés mutatkozik. Például Emiliában a hektáronkénti legnagyobb búzatermés 41.36 hl., az átlagos csak 11.75 hl. Szárdiniában, Liguriában, Umbriában a maximum is csak 17 hl., az átlagos termés pedig Liguriában leszáll egész 8.50 hliterre.

Magyarország búzaforgalma. — Hazánk búza- és lisztforgalmát az új áruforgalmi statisztika adatai alapján a következő számok mutatják:

Év	Búza			Liszt			Búza és liszt együtt ¹⁾		
	behozatal	kivitel	kivittelt többlét	behozatal	kivitel	kivittelt többlét	behozatal	kivitel	kivittelt többlét
				e z e r	m é t e r	m á z s á k b a n			
1882. . .	746	6.020	5.274	99	2.892	2.793	845	8.912	8.067
1883. . .	849	5.198	4.349	71	3.540	3.469	920	8.738	7.818
1884. . .	775	4.155	3.380	90	3.494	3.404	865	7.649	6.784
1885. . .	666	5.466	4.800	90	3.499	3.409	756	8.965	8.209
1886. . .	86	5.378	5.292	109	3.539	3.430	195	8.917	8.722
1887. . .	40	6.072	6.032	98	3.718	3.620	138	9.790	9.652
1888. . .	67	7.863	7.796	100	4.756	4.656	167	12.619	12.452
1889. . .	115	5.551	5.436	97	4.618	4.521	212	10.169	9.957
1890. . .	199	7.414	7.215	109	4.468	4.359	308	11.882	11.574
átlag 1882-90.	394	5.902	5.508	96	3.836	3.740	490	9.738	9.248

1882-től 1888-ig a többnyire jó, vagy legalább is tisztességes középtermések következtében búza- és lisztkivitelünk igen nagy mérveket öltött, daczára az Anglia kivételével Európaszerte lábra kapott védvamos politikának s a nagy gabonaexportáló országok roppant versenyének, melyek közül Kelet-India épen ez idő alatt foglalt el félelmes állást az európai gabnapiaczon. Ha a Magyarországból kivitt búza- és lisztmennyiséget együtt vesszük, azt tapasztaljuk, hogy az utóbbi hét év alatt kivitelünk csak 1884-ben volt kisebb, mint a mesés forgalmúnak tartott 1868. évben; különösen sokat emelkedett lisztkivitelünk, mely 1888-ban 194%-kal nagyobb volt, mint 1868-ban. Az 1888. év kivitele úgy búzából, mint lisztből, melyet két kitűnő aratás táplált, s a nem jól sikerült amerikai termés és a nyugot-európai, különösen francia termés középszerűsége mozdított elő, valóban óriási mennyiséget tett. Az 1889. évben, a középszerű termés miatt, kivitelünk tetemesen megapadt, búzából 2³¹ millió, lisztből 138 ezer métermázsával vittünk ki kevesebbet, mint a megelőző évben. A csökkenés az év második felére esett, az

¹⁾ A lisztet nem számítva át búzára, hanem csak a tényleg kivitt lisztmennyiséget véve. Az őrlésnél körülbelül 3% súlyvesztéseség támad, 21% pedig a korpára csik; 100 métermázsza búzából tehát körülbelül csak 76 métermázsza lisztet nyernek. A korpát azonban, akár kivitteli cikket képez, akár benn az országban fogyasztatik el, nem lehet számon kívül hagyni, mint a hogy nem számíthatjuk le a durvább lisztfajokat sem azért, mert kivitelre többnyire csak a finomabb fajok kerülnek. Ezért vesszük mi a fentebbi kimutatásban a liszt tényleges mennyiségét, nem pedig a búzát, melyből előállítottatott.

első félév kivitele a 1888. évi jó aratás hatása alatt még annyira kedvező volt, hogy míg 1888. január—július hónapokban csak 2·8 millió métermázsa búzát vittünk ki, az 1889. év első felében 3·1 milliót. 1890. évi kivitelünk, a gazdag aratás folytán, ismét kedvezően alakult, az 1888. évi kivitelét azonban nem érte el, minek oka abban keresendő, hogy az első félévben az 1889. évről megmaradt csekély készletek miatt a kivitel csak mérsékelt volt, úgy hogy csak 2·1 millió métermázsa búza vitetett ki; annál erősebben megindult a kivitel aratás után, augusztus hóban 1·16, szeptemberben 1·13, októberben 1·01 millió métermázsa búzát vittünk ki s az egész második félévben 5·29 milliót, míg az 1888. év második felében búza-kivitelünk 5·06 milliót tett. Liszt-kivitelünk azonban 1888. óta folyvást hanyatlik. 1890-ben ismét kevesebb volt, mint 1889-ben. 1890-ben kivitelünknek nem csekély akadálya volt az alacsony ágio, mely az árakra is deprimálólag hatott.

Az az emelkedés, melyet búza- és liszt-kivitelünk mennyisége az utóbbi 8 év alatt a hetvenes évekkel szemben mutat, az értéknél is észlelhető, csak hogy nem oly mértékben, mint a mennyiségnél; a búza- és lisztárak nagymérvű hanyatlása folytán sokkal nagyobb mennyiséget kell kivinnünk, hogy ugyanaz az összeg folyjon be érte. Árúforgalmi statisztikánk a kivitelnél a következő átlagárakat alkalmazta:

	A kivitt búza átlagára métermázsaunkint	A kivitt liszt átlagára métermázsaunkint		A kivitt búza átlagára métermázsaunkint	A kivitt liszt átlagára métermázsaunkint
1868-ban	10·09	17·01	1883-ban	10·50	16·30
1869-ben	8·92	16·41	1884-ben	8·41	13·88
1870-ben	10·80	17·98	1885-ben	7·62	11·71
1871-ben	11·80	20·00	1886-ban	8·21	13·00
1872-ben	12·80	20·00	1887-ben	7·46	13·00
1873-ban	14·20	21·98	1888-ban	7·32	12·67
1874-ben	13·18	18·28	1889-ben	7·75	12·74
1882-ben	10·50	16·30	1890-ben	7·36	12·96

A behozott búza ára állandóan alacsonyabb volt, mert többnyire csak azért hoztuk be a miénknél silányabb minőségű oláh búzát, hogy saját kitűnő minőségű búzáunkat örletlenül vagy lisztalakban kivihessük.

1889-ben a búza ára egy kicsit javult, de 1890-ben a kissé magasra becsült jó aratás hatása alatt oly alacsonyra szállt le, hogy csak pár krajczárral volt magasabb az 1888. évi árnál, a liszt árában azonban az emelkedés 1890-ben is tartott.

Magyarország búzaforgalmának értékét az utóbbi hét év alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	Búza			Liszt			Búza és liszt együtt		
	behozatal	kivitel	kiviteli többlet	behozatal	kivitel	kiviteli többlet	behozatal	kivitel	kiviteli többlet
ezer forintokban									
1882 . .	6.866	63.211	56.345	1.388	47.138	45.750	8.254	110.349	102.095
1883 . .	7.813	54.577	46.764	988	57.703	56.715	8.801	112.280	103.479
1884 . .	6.577	34.943	28.366	1.237	48.505	47.268	7.814	83.448	75.634
1885 . .	5.157	41.655	36.498	1.017	40.963	39.946	6.174	82.618	76.444
1886 . .	697	44.182	43.485	1.430	46.020	44.590	2.127	90.202	88.075
1887 . .	303	45.483	45.180	1.223	48.338	47.115	1.526	93.821	92.295
1888 . .	431	57.574	57.143	1.181	59.786	58.605	1.612	117.360	115.748
1889 . .	809	43.003	42.194	1.006	58.855	57.849	1.815	101.858	100.043
1890 . .	1.331	56.661	55.330	1.159	57.925	56.766	2.490	114.586	112.096
átlag 1882-90.	3.332	49.032	45.700	1.181	51.693	50.512	4.513	100.725	96.212

Azt emlitenünk sem kell, hogy a búzabehozatal hirtelen nagy csökkenése 1886-ban a román vámháború következménye.

Az utóbbi hét év átlagában az évenként kivitt liszt csaknem egészen annyi értéket képviselt, mint a búza, míg az 1868—74. évek (ugyancsak hét év) átlagában a búzakisvitel értéke évenként kerek szám 10 millió frttal haladta túl a liszt értékét. Akkor évi búzakisvitelünk értéke 39-ss millió, lisztakisvitelünk 29-91 millió, a kettő együtt 69-79 millió frtot képviselt; az utóbbi évtized alatt tehát az alacsony búzaárak daczára is sokkal több értékűt vittünk ki, mint a több rossz terméssel sujtott hetvenes években.

Régibb áruforgalmi statisztikánk külforgalmunkat nem részletezte származási, illetőleg rendeltetési hely szerint, így búzakisvitelünket országok szerint csakis az újabb áruforgalmi statisztika alapján ismerjük:

Sorsz.	Az ország neve, a hóv á kivitel történt	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890
		é v b e n								
		1. Buzakivitelünk:								
		a) Ezer métermázsákban								
1	Ausztria	4.097	4.048	3.567	4.539	4.036	4.641	5.033	4.087	5.554
2	Svájcz	467	377	259	526	698	847	1.553	690	899
3	Németország . . .	1.389	758	322	260	309	453	646	408	820
4	N.-Brit. és Írorsz.	—	—	—	56	11	—	115	183	23
5	Olaszország . . .	3	5	4	82	321	129	79	69	21
6	Franciaország . .	62	2	—	—	2	2	354	47	19
7	Más országok . .	2	8	3	3	1	—	83	67	78
	Összesen	6.020	5.198	4.155	5.466	5.378	6.072	7.863	5.551	7.414

Sorsz.	Az ország neve, a hová a kivitelt történt	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1890
é v b e n										
b) Százalékokban										
1	Ausztria	68'06	77'88	85'85	83'04	75'05	76'43	64'01	73'62	74'91
2	Svájc	7'76	7'25	6'23	9'62	12'98	13'95	19'75	12'43	12'13
3	Németország . . .	23'07	14'58	7'75	4'76	5'74	7'46	8'21	7'35	11'06
4	N.-Brit. és Irorsz.	—	—	—	1'02	0'20	—	1'46	3'30	0'31
5	Olaszország . . .	0'05	0'10	0'10	1'50	5'97	2'13	1'01	1'24	0'28
6	Franciaország . .	1'03	0'04	—	—	0'04	0'03	4'50	0'85	0'26
7	Más országok . .	0'03	0'15	0'07	0'06	0'02	—	1'06	1'21	1'05
Összesen		100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00
2. Liszt kivitelünk:										
a) Ezer méter mázsákban										
1	Ausztria	1.532	1.918	1.997	2.200	2.309	2.544	3.091	3.060	3.104
2	N.-Brit. és Irorsz.	569	711	729	752	628	599	923	856	584
3	Franciaország . .	108	194	214	81	128	96	174	163	138
4	Németország . . .	310	275	234	126	113	139	92	115	293
5	Svájc	197	173	141	127	125	143	157	93	55
6	Bosznia-Hercz. . .	41	23	21	28	30	41	72	84	69
7	Belgium-Holland	46	134	44	40	32	40	94	50	2
8	Románia	28	25	24	25	31	—	—	—	—
9	Olaszország	3	6	9	35	44	—	18	11	12
10	Szerbia	13	13	9	15	13	9	10	8	8
11	Más országok . . .	45	68	72	70	86	107	125	178	203
Összesen		2.892	3.540	3.494	3.499	3.539	3.718	4.756	4.618	4.468
b) Százalékokban										
1	Ausztria	52'97	54'18	57'16	62'83	65'24	68'42	64'99	66'26	69'47
2	N.-Brit. és Irorsz.	19'68	20'07	20'86	21'49	17'75	16'11	19'41	18'54	13'07
3	Franciaország . .	3'73	5'48	6'11	2'32	3'62	2'58	3'66	3'53	3'09
4	Németország . . .	10'72	7'77	6'70	3'60	3'19	3'74	1'93	2'49	6'56
5	Svájc	6'81	4'89	4'04	3'63	3'53	3'85	3'30	2'02	1'23
6	Bosznia-Hercz. . .	1'42	0'65	0'60	0'80	0'85	1'10	1'51	1'82	1'54
7	Belgium-Holland	1'59	3'79	1'26	1'14	0'90	1'08	1'98	1'08	0'05
8	Románia	0'97	0'71	0'69	0'71	0'88	—	—	—	—
9	Olaszország	0'10	0'17	0'26	1'00	1'24	—	0'38	0'24	0'27
10	Szerbia	0'45	0'37	0'26	0'43	0'37	0'24	0'21	0'17	0'18
11	Más országok . . .	1'56	1'92	2'06	2'00	2'43	2'88	2'63	3'85	4'54
Összesen		100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

Árúforgalmi statisztikánk szerint a kivitt magyar búza és liszt túlnyomó részét Ausztria fogyasztása köti le. Ez kétséghelytelen tény, de az is ép oly bizonyos, hogy az Ausztriára vonatkozó fentebbi adatok túlzottak s a kimutatott mennyiségekben sok oly búza és liszt foglaltatik, mely nem az osztrák fogyasztás számára

vitetik ki, hanem Ausztriát csak transitó útvonalon használja nyugot felé. Kitűnik ez, ha a külön magyar áruforgalmi statisztika adatait összehasonlítjuk a közös magyar-osztrák vámterület külkereskedelmi forgalmának statisztikájával. Mig ugyanis saját áruforgalmi statisztikánk szerint — a legutóbbi évet véve, melyről adataink vannak, az arány a korábbi években is ugyanaz lévén — 1889-ben Németországba csak 408 ezer métermázsa búzát vittünk ki, addig a közös áruforgalmi statisztika szerint az egész vámterületről 1.267 ezer métermázsa búza szállítottott Németországba. Már maga az a körülmény, hogy a monarchia Németországba irányuló búzakivitelének csak alig egy harmada kerülne ki Magyarországból, elképzelhetetlen. Ausztria csekély búzatermése saját szükségletét sem képes fedezni, hogy jutna ekkora fölösleg kivitelre? De az sem tehető fel, hogy az osztrák termésű búzát kivinnék s a hiányt magyar búzával pótolnák, ez csak akkor állhatna, ha az osztrák búza jobb minőségű volna a magyarnál, mint a hogy a gyenge termésű 70-es években elégszer megtörtént, hogy saját búzáunkat kivittük s hiányát a belfogyasztásban román búzával pótoltuk. Az osztrák búza azonban távolról sincs olyan minőségű, mint az aczélos magyar búza s így kevésbé kivitelképes, mint ez utóbbi. De van még más bizonyítékunk is, hogy a Németországba kivitt búza legnagyobb része nem osztrák, hanem magyar eredetű. Az osztrák tartományok közül ugyanis számbavehető búzakivitele csak Galiciának van, de ez nem Dél-Németországba, hanem Észak-Németországba veszi útját, a külkereskedelmi statisztika azonban azt mutatja, hogy a Németországba kivitt 1.267.114 métermázsa búzából csak 9.292 métermázsa vitetett Poroszországba s csak 85.676 mm. Szászországba, ellenben 1.172.146 métermázsa Dél-Németországba vette útját. Kétségtelen ebből, hogy az osztrák közvetítő kereskedés nagyon sok magyar búzát — s általában nyers terményt — von magához, mely a magyar áruforgalmi statisztika szerint úgy látszik, mintha osztrák destinációval bírna, holott az tényleg tovább megy. Nagy hiánya ez áruforgalmi statisztikáknak, mert Ausztria sokkal inkább látszik a magyar termények fogyasztójának, mint a milyen a valóságban s áruforgalmunk Ausztriával szemben valószínűleg még sokkal passivabb, mint a hogy a magyar áruforgalmi statisztika adatai mutatják. Hogy ez a hamis látszat a vámszövetség megújítása alkalmával gyöngíti a magyar álláspontot s a magyar érdekek ellen van, nem szükség bizonyítanunk.

Nemzetközi búzaforgalom. — A főbb fogyasztó és termelő országok be- és kivitelét búzából a következő kimutatás tünteti föl:

Sorszám	Az ország neve ¹⁾	Átlag 1881 — 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
millió hektoliterekben											
a) Bevitel:											
1	N.-Brit. és Írorsz. . .	37'85	36'75	41'31	41'24	30'43	39'54	30'50	35'88	36'82	37'66
2	Franciaország ²⁾ . .	13'40	16'27	16'39	12'81	13'35	8'18	8'87	11'35	14'38	14'45
3	Belgium ²⁾	9'03	7'71	9'00	8'59	9'76	10'08	11'22	9'44	10'38	9'70
4	Németország	7'64	4'58	8'79	8'13	9'55	7'15	3'46	6'93	4'30	6'54
5	Németalföld	6'51	5'18	5'82	7'23	7'45	6'87	7'28	7'52	6'79	6'91
6	Olaszország ³⁾	4'11	1'87	2'08	2'94	4'50	9'16	11'85	12'86	8'48	11'05
7	Svájc	3'36	3'12	3'48	3'07	3'70	3'42	3'72	3'67	3'80	3'71
8	Oszt.-Magy.-mon. . .	2'31	3'16	2'91	2'10	1'63	1'75	0'29	0'10	0'01	0'02
9	Spanyolország	1'89	—	—	—	—	—	—	3'98	3'08	1'84
10	Portugália	1'21	1'03	1'36	1'19	1'31	1'25	1'53	1'59	1'30	0'97
11	Dánia	0'82	0'73	0'81	0'95	0'87	0'76	0'59	0'68	0'68	0'68
12	Svédország	0'57	0'52	0'52	0'82	0'68	0'60	0'41	0'48	0'61	0'60
13	Algír	0'19	0'45	0'25	0'19	0'03	0'04	0'04	0'11	0'08	0'23
14	Északam. Egy. Áll. .	0'17	0'07	0'30	0'38	0'01	0'07	0'13	0'10	0'20	0'05
15	Európai Oroszország	?	?	?	?	?	?	0'17	0'05	0'12	0'04
16	Egyiptom	0'16	0'11	0'16	0'00	0'12	0'31	0'40	0'12	0'09	0'32
17	Norvégia	0'10	0'10	0'12	0'08	0'11	0'10	0'08	0'08	0'08	0'07
18	Britt.-K.-India	0'08	0'13	0'13	0'12	0'01	0'02	0'02	—	—	—
19	Britt.-Canada	0'08	0'03	0'12	0'01	0'11	0'13	0'02	0'01	0'00	0'00
20	Románia	0'05	0'01	0'01	0'09	0'09	0'03	0'02	0'04	0'04	0'03
b) Kivitel:											
1	Északam. Egy. Áll. ⁴⁾	35'71	53'00	33'54	37'45	21'78	29'80	20'33	35'86	23'16	19'14
2	Európai Oroszország .	0'15	0'05	0'24	0'34	0'04	0'10	0'12	0'13	0'17	0'06
3	Britt.-K.-India	25'96	17'24	26'89	29'50	23'84	32'84	18'17	27'39	44'40	37'16
4	Románia	11'82	12'78	9'10	13'48	10'18	13'54	14'32	8'70	11'33	7'01
5	Németalföld	4'19	2'57	5'07	5'08	3'37	4'88	3'86	6'36	10'52	11'97
6	Németország	3'64	2'81	3'46	3'93	4'68	3'34	4'16	4'21	3'66	3'91
7	Britt.-Ausztrália ⁵⁾ .	3'24	2'91	2'52	1'92	4'84	4'00	0'52	1'05	2'71	1'30
8	Oszt.-Magy.-mon. . .	3'01	2'63	5'49	3'55	1'40	1'99	2'65	2'93	5'16	3'24
9	Belgium ²⁾	2'92	2'72	3'79	2'84	3'34	1'83	1'93	2'06	2'61	2'37
10	Bulgária	1'09	0'42	0'94	1'41	0'97	1'72	2'21	1'32	2'81	4'07
11	Britt.-Canada	1'08	0'89	1'35	2'06	0'26	0'82	1'20	1'98	0'76	0'17
12	Algír	1'01	0'70	0'95	0'53	0'64	2'21	1'69	1'50	0'99	1'30
13	Argentini köztárs. . .	0'92	0'00	2'16	0'08	1'37	0'99	0'48	3'01	2'25	0'29
14	Olaszország ³⁾	0'81	1'20	1'22	0'01	0'48	0'16	0'17	0'23	0'03	0'01
15	Egyiptom	0'69	0'51	0'14	1'22	1'22	0'37	0'16	0'41	0'82	0'40
16	N.-Brit. és Írország	0'10	0'30	0'13	0'03	0'03	0'08	0'08	0'01	0'04	0'08
17	Németország	0'57	0'51	6'73	0'38	0'76	0'47	0'09	0'40	0'25	0'22
18	Szerbia	0'83	0'08	0'79	1'02	0'46	0'18	0'10	0'04	0'01	0'01
19	Dánia	—	—	—	—	0'51	0'27	0'18	0'34	0'91	0'63
20	Franciaország ²⁾ . .	0'25	0'26	0'26	0'19	0'22	0'33	0'39	0'23	0'23	0'23
21	Svédország	0'10	0'11	0'11	0'12	0'05	0'09	0'04	0'01	0'02	0'01
22	—	0'01	0'00	0'00	0'02	0'01	0'02	0'04	0'02	0'00	0'00

¹⁾ A fentebb felsorolt országok között Szerbia, Bulgária és az Argentini köztársaság bevitelle teljesen jelentéktelen s ezért országok a bevitel kimutatásába felvehetők nem voltak; a kivitteli táblázatban viszont ugyanezen okból Spanyolország, Portugália, továbbá Svájc és Norvégia voltak elhagyandók. Megjegyzendő még, hogy a számottevő búzakereskedő országok közül kettőnek, Chilnek és Törökországnak forgalmát, adatok hiányában nem vehettük fel. — Uruguay külforgalma, mind a bevitelt, mind a kivittelt tekintve, teljesen jelentéktelen. — ²⁾ Búza, tönkölty és kétszeres forgalom — ³⁾ Búza és rozs. — ⁴⁾ Hazai és idegen termékek kivitele. — ⁵⁾ Ausztrália kivitele N.-Britanniába, Franciaországba és Belgiumba, ezen országok áruforgalmi kimutatása szerint. — ⁶⁾ Búza és rozs.

Sorszám	Az ország neve	Átlag	1881-	1882-	1883-	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	1889-
		1881— 85-ben	ben	ben	ban	ben	ben	ban	ben	ban	ben
millió hektoliterekben											
c) Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet:											
1	N.-Brit. és Írorsz.	—37'18	—35'94	—40'45	—40'83	—29'64	—39'04	—29'73	—35'44	—36'53	—37'36
2	Franciaország	—13'30	—16'16	—16'28	—12'68	—13'20	—8'09	—8'83	—11'34	—14'36	—14'44
3	Németország	—7'01	—3'99	—7'91	—7'11	—9'09	—7'07	—3'36	—6'89	—4'29	—6'53
4	Belgium	—6'11	—4'99	—5'21	—5'75	—6'42	—8'15	—9'37	—7'38	—7'87	—7'23
5	Svájc	—3'36	—3'12	—3'48	—3'07	—3'70	—3'42	—3'72	—3'67	—3'60	—3'71
6	Olaszország	—3'30	—0'67	—0'88	—1'93	—4'02	—9'00	—11'08	—12'69	—8'45	—11'09
7	Németalföld	—2'87	—2'38	—2'36	—3'36	—2'77	—3'53	—3'12	—3'29	—3'14	—3'03
8	Spanyolország	—1'89	—	—	—	—	—	—	—3'98	—3'08	—1'84
9	Portugália	—1'21	—1'03	—1'36	—1'09	—1'31	—1'26	—1'53	—1'59	—1'20	—0'97
10	Dánia	—0'57	—0'47	—0'55	—0'76	—0'65	—0'43	—0'20	—0'45	—0'45	—0'65
11	Svédország	—0'56	—0'52	—0'52	—0'60	—0'57	—0'58	—0'37	—0'46	—0'61	—0'69
12	Norvégia	—0'10	—0'10	—0'12	—0'08	—0'11	—0'10	—0'08	—0'08	—0'08	—0'07
13	Egyiptom	+ 0'53	+ 0'40	—0'08	+ 1'13	+ 1'19	+ 0'08	—0'24	+ 0'29	+ 0'73	+ 0'08
14	Oszt.-Magy.-mon.	+ 0'70	+ 0'53	+ 2'58	+ 1'45	+ 0'23	+ 0'24	+ 2'36	+ 2'53	+ 5'15	+ 3'22
15	Algír	+ 0'82	+ 0'25	+ 0'70	+ 0'34	+ 0'61	+ 2'17	+ 1'65	+ 1'39	+ 0'91	+ 1'07
16	Szerbia	—	—	—	—	+ 0'51	+ 0'27	+ 0'18	+ 0'34	+ 0'91	+ 0'63
17	Argentini köztárs.	+ 0'92	0'00	+ 2'16	+ 0'08	+ 1'37	+ 0'99	+ 0'46	+ 3'01	+ 2'26	+ 0'29
18	Britt.-Canada	+ 1'00	+ 0'86	+ 1'23	+ 2'05	+ 0'15	+ 0'69	+ 1'18	+ 1'97	+ 0'76	+ 0'17
19	Bulgária	+ 1'09	+ 0'42	+ 0'94	+ 1'41	+ 0'97	+ 1'72	+ 2'31	+ 1'32	+ 2'81	+ 4'07
20	Britt.-Ausztrália	+ 3'24	+ 2'91	+ 2'52	+ 1'92	+ 4'84	+ 4'90	+ 0'52	+ 1'05	+ 2'71	+ 1'39
21	Románia	+ 4'14	+ 2'56	+ 5'06	+ 4'99	+ 3'28	+ 4'82	+ 3'84	+ 6'32	+ 10'48	+ 11'04
22	Britt.-K.-India	+ 11'74	+ 12'65	+ 8'97	+ 13'38	+ 10'17	+ 13'52	+ 14'30	+ 8'70	+ 11'32	+ 7'01
23	Európai Oroszorsz.	+ 25'96	+ 17'24	+ 26'89	+ 29'50	+ 23'84	+ 32'31	+ 18'00	+ 27'34	+ 44'28	+ 37'12
24	Északam. Egy. Áll.	+ 35'69	+ 52'18	+ 33'48	+ 37'41	+ 24'79	+ 29'83	+ 20'32	+ 35'92	+ 23'13	+ 19'15

A búzabevételre szoruló országok sorában első helyen Nagy-Británia áll, mely évenként körülbelül 40—50 millió hektoliter búzát és lisztet importál. Az utóbbi nyolcz év alatt a britt búzabevétel nagymérvű ingadozást mutat s a legközelebbi mult évek inkább hanyatlásról, semmint emelkedésről tanuskodnak; ha azonban évtizedekre megyünk vissza, az angol búza és lisztbevétel óriási arányú fejlődésével találkozunk, 1852—1859. évek átlagában még csak 13'43 millió hektolitert tett, 1860—1867-ben már évi 23'56 millióra emelkedett, az 1868—1875. évek átlagában pedig 31'23 millió hektolitert képviselt, mely a következő öt év alatt kerek 10 millióval növekedett. E nagy emelkedés nem csupán a búza-fogyasztás növekedésének volt következménye, hanem a belföldi termelés megszorításának is. Nagy-Británia után Franciaország szorul legnagyobb búzabevételre. A bevétel különösen 1878. óta vált igen nagygyá. A hatvanas és hetvenes években volt év, hogy a búzabevétel alig pár százezer métermázsára rúgott s a maximum a rossz termésű 1861. és 1871. évben 9'2, illetőleg 9'5 millió métermázsát tett, vagyis körülbelül 12 millió hektolitert, az 1879-iki rossz termésű évben már 22'2 millió métermázsára rúgott s még 1880-ban is 20 millió métermázsát képviselt; ehhez hasonló mennyiségekkel

azóta nem találkozunk, sőt 1885. és 1886-ban a bevétel mérsékeltnek mondható, de 1888-ban a közepszerű termés következtében ismét jelentékenyen felszokott. Nagy mennyiségű búzára szorul még Németország, továbbá három kis állam, Belgium, Németalföld és Svájc, sőt néhány év óta Olaszország is. Olaszországba a búzabevétel 1884. óta rohamosan emelkedett, tetőpontját 1887-ben érte el, 1888-ban már több, mint négy millió hektoliterrel csökkent a megelőző évvel szemben. 1889-ben ellenben ismét némi emelkedés mutatkozik. Ránk nézve legfontosabb Németország bevétele. A 60-as évek végén még a magyar búza uralkodott a német piacokon, azóta a mi hátrányunkra nagy változás állt ugyan be, de ha a vámszerződést Németországgal megkötünk sikerül, elvesztett positionkat valószínűleg ismét visszaszerezhetjük. Németország búzatermését, forgalmát és szükségletét az utóbbi 10 évről a következő számok mutatják:

Év	Termés 1000 méter- mázsá	Év	Bevitelt Kivittelt Rendelkezésre			Vetőmag	Fogyasz- tasra marad
			a szabad forgalomba	a szabad forgalomból	álló összes mennyiség		
		e z e r	m é t e r	m á z s á			
1880	23.453	1880/81	4.779	1.153	27.079	3.133	23.946
1881	20.591	1881/82	4.622	1.069	24.144	3.140	21.004
1882	25.534	1882/83	7.239	1.460	31.313	3.043	28.270
1883	23.509	1883/84	4.993	640	27.862	3.326	24.536
1884	24.789	1884/85	7.806	328	32.267	3.287	28.980
1885	25.993	1885/86	1.464	193	27.264	3.278	23.986
1886	26.664	1886/87	2.228	111	28.781	3.283	25.498
1887	28.308	1887/88	4.190	54	32.444	3.287	29.157
1888	25.308	1888/89	3.355	112	28.551	3.310	25.241
1889	23.724	1889/90	4.595	97	28.222	3.352	24.870

A búzátxportáló országok közt, bár versenyképesége az újabb időben jelentékenyen megcsökkent, az első hely az Északamerikai Egyesült-Államokat illeti meg. Ezek búzakivitele egész a hetvenes évekig nagyon mérsékelt volt s még 1868-ban is, midőn a polgárháború után úgy a termelés, mint a kivétel föllendülni kezdett, nem tett többet 5-6 millió hektoliternél; a hetvenes években azonban, bár visszaesésekkel, nagy arányokban kezdett fejlődni, támogatva a szállító eszközök bámulatos fejlesztése s a gabonakereskedés előmozdítására szolgáló minden lehető intézmény által. A kivétel a maximumot 1880-ban érte el 53.94 millió hektoliterrel, midőn Európa a rendkívüli rossz termés után, mely 1879-ben egész kontinensünket meglátogatta, óriási bevételre szorult. Még a következő évben is igen nagy volt Északamerika kivitele,

de azóta hasonló magasságot soha sem ért el, sőt 1886-ban az előző év igen gyenge termése után csak 20 millió hektolitert tett. Az 1888. év kivitele is igen gyöngye volt s ez évben már Oroszország messze túlszárnyalta, még ha Amerikának nagymérvű lisztkivitelét tekintetbe vesszük is. Oroszország búzakivitele a mondott évben addig soha nem tapasztalt magasságot ért el s egész félelmes voltában tünteti fel az óriás versenytárs hatalmát. Oroszország búzakivitelének fejlődését öt éves átlagokban a következő számok mutatják:

Év	Millió hektoliter	Év	Millió hektoliter	Év	Millió hektoliter
1836—40-ben	4'34	1851—55-ben	6'67	1866—70-ben	16'07
1841—45-ben	4'48	1856—60-ban	8'00	1871—75-ben	19'33
1846—50-ben	7'32	1861—65-ben	10'52	1876—80-ban	23'17

A kilencz évtöd közül csak egyben látunk hanyatlást, 1851—55-ben, melyet a krími háború nagyon is megmagyaráz, azóta szakadatlan az emelkedés s a mint a fentebbi táblázatból látható, az 1881—85. évtöd szintén emelkedést hozott — évi átlagos 25'96 millió hektoliter kivített — az utolsó három év átlaga pedig körülbelül 32 millió hektoliterre rúgott.

Ma már eldöntöttnek lehet tekinteni, hogy legveszélyesebb versenytársunk az európai gabnapiacson többé nem Amerika, hanem Oroszország. Az orosz pénzügyminiszter a vasuti tarifák átdolgozása alkalmával »Oroszország helyzete a nemzetközi búzapiacson« cím alatt egy igen tanulságos jelentést adott ki. Közvetlen érdekénél fogva egyet-mást mi is átveszünk belőle. Kimutatja, a mit az imént közölt számok is igazolnak, hogy Oroszország búzakivitele az európai államok védvamos politikája és a tengerentúli országok erős versenye daczára mily óriás mérvben növekedett. Ez azt bizonyítja, hogy azon országok egyre fokozódó szükségletét, melyekben az ipari termelés az uralkodó, a belföldi termelés mind kevésbé tudja kielégíteni, de bizonyítja azt is, hogy Oroszország búzatermelése folyvást emelkedik. Oroszországban, kivált délkeleten a gazdálkodás egyre javul, a tökéletesebb gazdasági eszközök és gépek folyvást terjednek s a termés nemcsak nagyobb, hanem szabályosabb is lesz. Elmaradottságról tanuskodik azonban, hogy Oroszország kivitt búzájának csak 2—3%-át viszi ki liszt alakjában, Amerika ellenben 36%-át, s Oroszország inferioritása Amerikával szemben még abban is nyilatkozik, hogy az utóbbiban a főtermény a búza, az előbbiben pedig a kevésbé értékes rozs, mit részint az

okoz, hogy Oroszország nagy része már földrajzi fekvésénél fogva sem alkalmas a búzatermelésre, részint pedig az, hogy az orosz mezőgazdaság alapját még most is a régi három nyomású rendszer képezi, trágya pedig nincs. A földmívelés haladása a búza termesztését is emelni fogja. További hátránya Oroszországnak, hogy az állatok takarmányozására szolgáló kukoriczát igen csekély mértékben termesztik s még a csekély termésnek két harmadrészét is kiviszik, míg Amerika háromszázszorta nagyobb kukoriczatermésének csak 4⁰/₀-át viszi külföldre. Hasonló az arány a zabnál és árpánál is; Amerika ugyanis évi zabtermésének 0·4, árpatermésének pedig 1·4⁰/₀-át viszi ki, Oroszország ellenben zabtermésének 17·4, árpatermésének pedig 37·0⁰/₀-át.

Érdekes volna megtudni — folytatja az idézett orosz jelentés — hogy kik az orosz búza fogyasztói, ez azonban nem oly könnyű, sem az orosz vámkimutatások, sem az idegen országok vámföljegyzései nem adhatnak erre határozott választ. Az exporteurók ritkán vannak közvetlen összeköttetésben az idegen fogyasztókkal; gyakran még a nagy orosz kereskedőházak is a külföldi közvetítők segélyére szorulnak. Abból, hogy egy hajóteher búza egy londoni házra van czímezve, még nem következik határozottan, hogy tényleg a mondott helyre vitetik. — Másrésről nem ritka az eset, hogy egy angol kikötőbe szóló rendeltetéssel bérelt hajó útközben rendeletet kap, hogy terhét más ország kikötőjében rakja ki; végre a dél orosz kikötők-ből kivitt búza legnagyobb része a ordre rakatik hajóra s a hajóteher rendeltetési helye akkor még, mikor a hajó tengerre kel, ismeretlen.

Az idegen vámkimutatások sem kevésbé mentek a tévedéstől. A beviteli országban gyakran nem kérdezik a búza származását, származási hely gyanánt azt a kikötőt jelölik meg, a honnan a hajó-rakomány elindított s gyakran az átviteli szállítmányokat azon ország rovatába vezetik, melyen azok csak keresztülmentek. Belgiumban és Hollandiában, hol gabonavám nincs, kerülendő a vámeljárás formalitását az összes bevitt búzát, mint a belföldi fogyasztás számára szállítottat jelentik be, daczára, hogy az átvitelre szánt mennyiség igen jelentékeny. Mindazáltal ezen tökéletlenségek daczára is az idegen statisztikák megbízhatóbb adatokat nyújtanak az orosz búza megoszlására, mint az orosz hivatalos kimutatások. Így az orosz kereskedők és vámszedők nem tudják, hogy a Velenczébe és Génúába küldött búza nem marad Olaszországban, hanem Svájcba vitetik,

csak Svájc vámkimutatásaiból tudjuk azt. Az orosz gabnakivitelnél, a hivatalos adatok szerint, több mint egy harmada Angliába menne, valóban azonban Németország vonja magához a kivitel legjelentékenyebb részét, a mint azt a német statistika mutatja. Az orosz gabona megoszlását az 1883—87 évek átlagában az illető országok statisztikája alapján a következő kimutatás tünteti fel:

A kivitt orosz gabona rendeltetési helye	Kivitel az összes mennyiség százalékában	A kivitt orosz gabona rendeltetési helye	Kivitel az összes mennyiség százalékában
1. Németország	25'36	6. Belgium	6'34
2. Nagy-Británia	23'75	7. Svédország	3'00
3. Hollandia	12'33	8. Osztr.-Magy. Monar.	2'56
4. Franciaország	9'54	9. Norvégia	2'29
5. Olaszország	7'37	10. Dánia	1'30

A búzakivitelben az Egyesült-Államok versenye nem oly félelmes többé, mint néhány évvel ezelőtt látszott. Az alacsony árak hatása alatt az amerikai termelők tartózkodnak a búzatermesztést még jobban kiterjeszteni; a szűz földek kiterjedése is fogy s a hozadék csökkenését lehet konstatálni. Ez a kivitelnek elég érzékeny csökkenését vonta maga után. Ugyanezt látjuk Kelet-Indiában, hol a búzakivitel gyors emelkedését az utóbbi két évben elég jelentékeny csökkenés váltotta fel.

A mi a jövőt Oroszországra nézve kedvező színben tünteti fel, az, hogy a búza utáni kereslet szükségképen növekedni fog, míg a tengerentúli országok kínálata inkább csökken, semmit emelkednék. Ily körülmények közt, ha Oroszország a termelési költségek tekintetében nincs hátrányban versenytársaival szemben, teljes kilátása lehet, hogy nem csak mostani rangját tartja fenn, hanem a megnyitott piacokat fokenként ki is fogja bővíteni. A mezőgazdasági osztály által közzétett adatok szerint egy pud őszi búza termelése közép Oroszország tartományaiban 45¹/₂ papir kopekbe kerül, 1 pud tavaszi búza pedig 47¹/₂ kopekbe, a búza tehát általában 46¹/₂ kopekbe, vagy ha a földjáradékot is tekintetbe vesszük, 57 kopekbe. Az északamerikai Egyes.-Államok főbb gabonatermő vidékein a földjáradék alacsonyabb, a tőke olcsóbb; a kézimunka azonban, dacára nagyobb productivitásának, annyira drágább, hogy egy bushel búza termelése 54 centbe kerül, vagyis egy pud 42 fémkopekbe, vagy az utóbbi idők árfolyamát véve számításba 65 papirkopekbe. Indiában a földjáradék csaknem akkora, mint Oroszországban, a tőke sem kevésbé drága, a napszám azonban oly olcsó, hogy a legtöbb nemzet-

gazda 30 fémkopek, vagyis 47 hitelkopekre becsüli egy pud búza termelési költségét.

Oroszország tehát a két versenytárs között foglal helyet, egy pud búzát 10 kopekkel drágábban állít elő, mint Kelet-India s 8 kopekkel olcsóbban, mint az Egyesült-Államok. A három utolsó év átlaga szerint az orosz búza szállítása tengeren Londonig 9 kopekbe, az amerikai buzái 9.7 kopekbe, a keletindiai buzái pedig 21.9 kopekbe kerül. A biztosítási költség sokkal magasabb az orosz búzára nézve, 1 és 1.7 kopek, míg az amerikaiakra 0.5, a keletindiaiakra 0.8 kopek. A szállítási költség vasúton a termelés helyéről a kikötőig körülbelül egyforma mindhárom országban. Mindent összeszámítva az orosz termelőnek a londoni piacon egy pud búza 2 kopekkel van kevesebbe, mint a kelet-indiai s 8 kopekkel, mint az amerikai termelőnek.

Azonban ezt az előnyt elnyelik a mellékes és mindennemű bizományi költségek, melyek megnyirbálják a termelő hasznát. Az amerikaiaknak ellenben sikerült csodálatos szervezetet adni búza-kereskedésüknek, mely megrövidíti a szállítási időt, eltörli a közvetítő élősdiakat s a lelkiismeretes osztályozás és tisztítás által biztosítja az amerikai búza fölényét az orosz búza felett, daczára annak, hogy az utóbbi belső kvalitásánál fogva sokkal értékesebb, mint a tengerentúli búza.

Az amerikai árú tehát előnyben van, mit a magasabb ár is bizonyít, melyet érte az angol kereskedők adnak. 1888-ban Londonban egy pud amerikai és indiai búza ára 126 hitel kopek volt, az orosz búzáé pedig csak 115 és 122 kopek. Ugyanabban az időben a Dánziából bevitt búza ára 130 kopek. Minthogy az a hely főleg orosz búzát visz ki, elég az orosz búzának, hogy a német exporteur kezelésén menjen át, hogy Londonban magasabb árt érjen el, mint az amerikai.

A kereskedésnek ez a hiányos szervezete okozta, hogy a tengerentúli verseny az angol piacon valóban igen kedvezőtlen Oroszországra nézve és míg máshol, daczára a kereskedői eljárás tökéletlenségének, Oroszország tért nyert, Angliában kiszorított versenytársai által. Mutatja ezt a következő tábla:

Időszak	Egyesült- Államok	Oroszország	Kelet-India	Ausztrália
1868—1872 . . .	29.3 ⁰ / ₀	34.5 ⁰ / ₀	40.22 ⁰ / ₀	0.70 ⁰ / ₀
1873—1877 . . .	45.4 »	19.0 »	5.00 »	3.00 »
1878—1892 . . .	60.2 »	11.7 »	7.40 »	4.6 »
1883—1887 . . .	46.3 »	14.7 »	18.60 »	5.6 »

Az orosz kormány, belátva a búzakereskedés hiányos szervezetét, erélyesen kezébe vette a vasuti tarifák szabályozását, pontos értesítést ad a gabonaárakról, a vasuti szállításnál előnyt ad a termelőknek stb.

Kiterjeszkedik az orosz jelentés a védvámokra is. A gabonavámokat Németország léptette először életbe, midőn Ausztria nagy behozatala erős árcsökkenést idézett elő az európai piacokon. Németország példáját követte Franciaország, Olaszország, az Osztrák-Magyar Monarchia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Norvégia és Görögország, csak Anglia, Belgium, Hollandia és Dánia nem fogadta el a védvamos rendszert.

Kétségkívül kezdetben elérték vele a kívánt eredményt, az idegen bevitel megcsökkent, a földmivelők jövedelme emelkedett. De ezzel a gabonamennyiségek a nemzetközi piacon nem csökkentek, az idegen gabona oly áron kínáltatott, mely parallizálta a törvényvédő hatását. A vámtörvények következtében újabb árcsökkenés állt be a védvamos országokban s megújultak a földbirtokosok panaszai, végre is ennek logikailag az idegen gabona bevitelének megtiltásához kellett volna vezetni, mely rendszabály bizonyos határig Portugáliában tényleg alkalmaztatott is. Világos azonban, hogy ily rendszer nem lehet tartós, mert a kenyér mesterséges megdrágítása az illető országra nézve a versenyt lehetetlenné teszi oly országokkal, hol az idegen gabona beözönlése a kenyér árát természetes színvonalon tartja.

A gabonavámok az illető árúk értékéhez képest igen jelentékenyek. Németország pudonként a búzára és rozsra $25\frac{1}{3}$ fémkopek vámot vet; zabra 20.2 kopeket, árpára $11\frac{1}{3}$ kopeket. A szent-pétervári tőzsdén az 1888. évi középárat véve, a vám a búzaértékének $42\frac{20}{100}$ -át, a rozs értékének $65\frac{0}{100}$ -át, a zab értékének $56\frac{30}{100}$ -át, az árpa értékének pedig $22\frac{60}{100}$ -át tette. Franciaországban a vám pudonként, a búzánál $20\frac{1}{2}$ fémkopeket, rozsnál és zabnál $12\frac{1}{3}$ kopeket, árpánál 6 kopeket, Olaszországban búzánál $20\frac{1}{2}$ kopeket, zabnál $16\frac{1}{3}$ kopeket, árpánál $4\frac{2}{3}$ kopeket tesz.

A gabonavámok behozatalakor a német parlamenti tárgyalásokon azt állították, hogy a vám nem terheli a német fogyasztókat, hanem az árak csökkenése folytán az idegen termelő fogja azt viselni. E számítás szerint Oroszország Németországnak 1888-ban $12\frac{1}{2}$ millió fémrubel vagy $21\frac{1}{2}$ millió hitel rubel adót fizetett volna egyetlen év lefolyása alatt. Ugyanez évben Franciaországnak 11.8 millió fémrubelt, Olaszországnak 15. milliót.

A valóságban azonban nem egészen így volt. A föltevés helyes volna, ha a bevivő országok népük élelmezésére az összes szükséges gabonát maguk termesztették volna, mert akkor, hogy az idegen gabona az illető országok piacára jusson, szükséges volna, hogy az exportőrök a helyi piaci árnál a vám összegével adják olcsóbban gabonájukat. Ha azonban a helyi kínálat kisebb a keresletnél, s ez az eset áll fenn mindazon országokban, hová orosz búza vitetik, szükségképp áremelkedés áll be, ellensúlyául a vámnak. Ha összehasonlítjuk az árakat a védvamos országokban azon országok gabonáiraival, hová az orosz búza vámmentesen vitetik, többé-kevésbé meghatározhatjuk a mértékét, melyben az orosz búza magát a vámtól függetleníti. Így egy pud búza közép ára Berlinben 1888-ban 10³⁷ fémkopekkel volt drágább, mint Londonban, a mi körülbelül a német búzavám 41⁰/₀-ának felel meg. A különbség a berlini és antwerpeni ár között körülbelül 8⁸⁷ fémkopek volt, a mi a vám 35⁰/₀-ának felel meg. A rozs az antwerpeni tőzsdén 20⁷⁸ fémkopekkel volt olcsóbb, mint Berlinben (a vám 82⁰/₀-ával). Zabért Berlinben körülbelül 12 kopekkel fizettek többet, mint a londoni és antwerpeni piacon, az árkülönbözet tehát a vámnak több mint 60⁰/₀-ára rúgott. Végre az árpa Berlinben 6⁸⁷ kopekkel drágábban kelt, mint Londonban s 4¹² kopekkel, mint Antwerpenben (a vámnak 60, illetőleg 36 százalékaival). Igaz, hogy a szállítás Londonba és Antwerpenbe 2—3 fémkopekkel olcsóbb, mégis jelentékeny árkülönbözet marad, mely megadja a mértékét, hogy a vám mennyire sújtja a német fogyasztókat.

Marseilleben 1888-ban az orosz búza vám nélkül körülbelül olyan áron kelt, mint Londonban; puddonként 76³/₄ fémkopeken, mi azt mutatja, hogy a vám egészen a francia fogyasztókat terhelte. A zab ára 11 fémkopekkel volt drágább Marseilleben, mint Londonban, ily módon a 12¹/₄ fémkopekes vámból csak 1¹/₄ kopeket (10⁰/₀-ot) viselt a bevivő ország. A mily arányban növekszik azon országok kereslete, melyek saját aratásukkal a belfogyasztást fedezni nem tudják, a vámtelherből annnyival több fog esni a belföldi fogyasztókra, s Oroszországgal és a többi nagy gabonatermő országok mind jobban felszabadulnak az adó alól, mely jelenleg kivitelükre súlyosan nehezedik.

Az orosz pénzügyminiszter arra a következtetésre jut, hogy a védvamos irány, legalább a gabonaneműekre nézve nem fogja magát sokáig fentartani s nincs messze az idő, hogy az agrar rendszabá-

lyokra a közvéleménynek oly fordulata következik, mint Angliában a corn law eltörlésekor.

Hosszasabban ismertettük az orosz jelentést, mint sem azt évkönyvünk kerete engedné; szolgáljon azonban mentségül, hogy Oroszország mint legfélelmeesebb versenytársunk a búzavásáron, nagyon közlelről érdekel bennünket s hogy továbbá, a mi Oroszország gabonakereskedésére nézve mondatott, az többnyire olyan, a mi saját viszonyaink szempontjából is nagyon érdemes a megfontolásra. A harmadik nagy búzakivivő ország, Kelet-India, versenye csakis a nyolczvanas években kezdett nagyobb mérvet öltetni. A hetvenes évek elején Kelet-India búzakivitele csak pár százezer hektolitert tett s 1873/74-ben ütötte meg először az egy millió hektolitert, 1874/75-ben ismét felényire szállt, de a következő három évben nagy lendületet vett, 1875/76-ban 1⁵⁹, 1876/77-ben 3⁵⁵, 1877/78-ban pedig 4⁰⁵ millióra rúgott, de 1878/79-ben ismét leszállt 671.000 hektoliterre s még 1879/80-ban is csak 1⁴ milliót tett s 1880/81-ben 4⁷³ milliót. Ettől fogva kezdődött a nagy arányú kivitel, melyet fentebbi táblázatunk mutat. Azóta állandóan magas színvonalon maradt, bár nagyobb eséseket is tapasztalunk.

Álljon itt végül a három nagy búzatermelő ország búzakivitele 1852. óta, megjegyezvén, hogy adatainkat amerikai forrásból merítettük, hol az értékkszámításnál az illető pénznemek disagioja is tekintetbe vétetett.

É v	B u z a k i v i t e l						A kivitt buza átlagos értéke hekto- literenkint		
	Oroszország		Kelet-India		Északamerikai Egyes. Államok		Oroszország	Kelet-India	Éjst.-Amer. Egy.-Államok
	millió méterm.	millió forint	millió méterm.	millió forint	millió méterm.	millió forint	forint		
1852	5,197.950	20,217.853	—	—	5,875.315	30,291.139	3 ⁸¹	—	6 ⁵⁸
1853	9,504.707	36,239.160	—	—	6,510.145	41,189.374	4 ⁴⁹	—	9 ²⁵
1854	15,132.267	68,066.229	—	—	9,908.305	84,255.394	5 ⁴⁶	—	9 ⁹⁰
1855	2,696.760	14,725.555	—	—	2,401.198	25,674.923	6 ⁰²	—	11 ⁰⁴
1856	705.713	4,253.418	—	1,685.334	9,049.218	93,220.699	7 ¹³	—	9 ¹³
átlag1852-56	6,647.479	28,700.443	—	—	6,749.836	54,926.306	5 ³⁸	—	9 ⁵⁰
1857	8,746.219	62,349.712	—	1,350.611	11,551.970	101,058.663	7 ⁴⁴	—	6 ⁰⁸
1858	682.381	5,077.084	—	1,392.172	9,323.438	59,619.815	5 ⁷⁴	—	5 ³⁵
1859	6,933.801	39,797.654	—	1,138.112	5,336.720	36,293.844	6 ⁰²	—	5 ³⁵
1860	8,826.852	53,123.578	—	1,102.141	6,059.023	41,002.943	6 ⁴⁴	—	7 ³⁴
1861	8,758.923	56,414.202	—	1,313.065	18,605.607	132,114.893	5 ³⁵	—	6 ⁷⁴
átlag1857-61	6,789.635	43,352.446	—	1,259.220	10,175.352	74,018.032	6 ³²	—	6 ²⁸

É v	B u z a k i v i t e l						A kivitt buza átlagos értéke hekto- literenkint		
	Oroszország		Kelet-India		Északamerikai Egyes. Államok		Oroszország	Kelet-India	Egyes. Államok
	millió méterm.	millió forint	millió méterm.	millió forint	millió méterm.	millió forint	forint		
1862	10,698.176	63,631.663	—	1,420.896	21,728.307	145,091.127	5'79	4'53	5'73
1863	9,177.240	53,120.699	240.247	1,088.425	20,464.963	116,603.399	5'38	4'12	5'23
1864	8,728.191	47,118.380	183.238	765.877	14,596.893	78,615.363	4'65	6'28	5'78
1865	10,969.005	51,006.764	170.071	1,068.726	8,081.861	49,126.287	4'21	5'55	6'02
1866	12,810.324	57,592.248	144.916	806.954	5,806.012	41,502.955	4'19	—	6'02
átlag 1862-66	10,476.587	54,493.951	147.294	1,030.136	14,133.607	86,187.826	4'58	4'06	6'00
1867	14,585.327	61,044.201	—	742.266	4,451.723	35,009.959	4'05	4'95	8'89
1868	18,055.981	84,059.474	196.716	970.891	9,265.701	82,413.068	4'63	5'25	6'02
1869	14,160.790	65,644.765	181.009	945.498	10,460.455	70,822.330	6'16	6'14	6'50
1870	13,348.106	82,214.059	51.388	311.555	18,973.075	120,355.857	5'09	6'08	5'61
1871	20,230.771	121,248.956	163.296	995.089	21,674.097	131,063.037	6'47	5'43	7'03
átlag 1867-71	16,075.195	82,842.291	118.482	793.660	12,965.008	87,932.850	5'58	5'57	7'11
1872	24,165.244	156,241.086	418.616	2,260.644	33,726.506	107,973.346	6'08	6'14	7'16
1873	20,546.113	137,959.074	258.891	1,592.136	18,309.180	135,124.893	6'58	6'08	7'06
1874	14,585.748	109,803.975	1,153.779	7,718.684	33,211.660	249,828.385	7'13	6'35	6'14
1875	17,029.536	121,415.095	705.463	4,510.563	25,665.312	159,656.471	6'95	4'89	6'02
1876	19,976.788	138,978.683	1,649.742	8,022.580	25,619.590	175,700.828	6'92	4'53	6'02
átlag 1872-76	19,260.686	132,879.583	837.298	4,820.922	27,306.450	165,656.785	7'04	5'72	6'56
1877	19,364.471	133,889.417	3,670.771	16,612.317	19,490.981	127,661.418	6'31	5'91	7'02
1878	18,152.148	114,512.857	4,187.597	24,699.060	31,739.122	250,601.354	5'88	6'08	6'38
1879	36,198.259	211,623.266	694.335	4,238.846	51,984.052	335,991.642	6'56	6'38	7'09
1880	29,087.388	190,533.756	1,446.542	9,222.387	63,467.072	474,346.954	7'36	5'55	6'02
1881	12,871.110	94,644.629	4,891.451	27,005.355	65,585.173	446,766.058	7'39	5'37	7'19
átlag 1877-81	23,134.675	149,010.785	2,978.139	16,355.593	46,453.280	327,073.485	6'09	5'89	7'08
1882	17,238.354	127,471.581	13,076.287	70,574.773	43,006.121	313,549.023	6'34	5'21	6'74
1883	26,883.483	170,482.983	9,344.218	49,564.343	53,029.593	366,877.980	5'80	5'19	6'10
1884	29,490.578	170,990.772	13,799.328	71,339.780	39,160.032	264,949.585	5'60	4'83	5'13
1885	23,839.390	133,413.280	10,415.088	48,060.114	46,664.769	262,666.809	4'62	4'41	5'19
1886	32,298.461	149,157.824	13,843.688	60,738.848	33,287.160	186,281.907	4'78	3'93	5'31
átlag 1882-86	25,950.053	150,303.289	12,095.727	60,055.573	43,029.535	278,865.021	5'43	4'74	5'09
1887	18,167.463	86,899.258	14,628.685	61,794.233	51,139.349	299,599.782	4'04	4'36	5'07
1888	27,494.229	127,092.237	8,895.480	38,798.388	42,108.121	233,140.274	4'65	4'36	5'07
1889	44,392.424	206,495.178	11,571.869	50,635.131	31,187.462	182,593.291	5'29	4'36	5'52
1890	37,752.311	199,744.980	9,068.971	39,477.421	38,519.528	214,855.355	—	—	—

Ausztrália búzája szintén számot tesz Európa élelmezésében, de az érkező mennyiségek nagyon bizonytalanok, egyik évről a másikra roppant ingadozásnak vannak alávetve. Ausztráliát Románia is meghaladja s ez utóbbi állam a negyedik helyet foglalja a nemzetközi búzaforgalomban; hogy bennünket is megelőz, annak oka, hogy Magyarország búzafőlőselegének túlnyomó részét Ausztria szükséglete köti le, úgy, hogy a monarchia egyes években, midőn Magyarországból gyenge termések voltak, nem búza-

kivívó ország volt, hanem az importra szoruló államok közé tartozott.

A nemzetközi forgalomba kerülő búza legnagyobb része őrletlen állapotban szállítatik ugyan, azonban jelenleg már a lisztforgalom is igen nagymérvű, a mint a következő táblázat igazolja:

		Lisztforgalom (ezer métermázsákban)									
Sorszám	Az ország neve	Átlag 1881— 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
a) Bevitel:											
1	N.-Brit. és Írország	7.282	5.769	6.633	8.295	7.668	8.043	7.462	9.176	8.590	7.453
2	Németország ¹⁾	577	776	575	651	604	277	199	245	109	139
3	Belgium ²⁾	565	588	634	616	576	410	479	648	752	809
4	Franciaország ²⁾	359	236	327	431	503	298	253	191	278	306
5	Svédország	308	188	225	339	392	394	386	348	210	205
6	Britt-Canada	304	176	154	236	472	480	179	151	55	230
7	Svájc ³⁾	289	168	317	344	312	302	306	286	280	228
8	Németalföld	287	313	201	312	331	276	511	649	642	152
9	Osztr.-Magy.-mon.	205	568	367	36	32	24	30	12	2	2
10	Algír ²⁾	138	135	213	148	155	39	45	28	82	102
11	Norvégia	125	92	102	126	154	156	181	177	190	196
12	Spanyolország	—	—	—	—	—	—	113	241	356	307
13	Olaszország ²⁾	81	41	53	49	83	178	221	101	27	10
14	Egyiptom ⁴⁾	51	27	47	39	46	98	148	97	88	86
15	Románia	50	76	57	37	37	41	46	—	—	—
16	Dánia	20	7	14	14	40	24	28	28	37	60
17	Portugália	19	27	31	16	5	16	24	34	47	57
18	Szerbia	—	—	—	—	11	13	17	9	8	6
19	Britt-K.-India	11	10	10	12	11	11	11	9	—	—
20	Bulgária ²⁾	3	—	4	2	3	3	5	2	1	1
21	Éjszakam. E.-Áll.	2	2	4	2	2	1	2	1	1	1
b) Kivitel:											
1	Éjszakam. E.-Áll. ⁵⁾	7.622	7.064	5.259	8.184	8.136	9.466	7.271	10.240	10.636	10.874
2	Osztr.-Magy.-mon.	1.616	1.262	1.850	1.902	1.552	1.513	1.467	1.290	2.070	1.769
3	Németország ¹⁾	1.079	501	928	1.361	1.314	1.290	1.332	1.322	1.511	1.452
4	Belgium ²⁾	450	323	312	366	595	656	621	740	961	879
5	Dánia	422	415	411	490	392	404	370	327	281	209
6	Európai Oroszorsz.	327	194	324	219	329	570	406	384	440	352
7	Britt-Canada	306	391	418	435	175	110	343	462	311	116
8	Spanyolország	274	—	—	—	—	—	209	152	179	234
9	Ausztrália ⁶⁾	122	141	248	43	113	67	37	36	26	17
10	Franciaország ²⁾	116	167	97	123	107	86	77	48	92	114
11	N.-Brit. és Íror. ⁵⁾	52	51	50	45	59	55	61	79	95	109
12	Románia	60	29	81	69	63	60	82	87	97	88
13	Románia	75	38	83	50	46	156	95	93	156	165
14	Németalföld	63	105	52	45	39	73	152	171	176	16
15	Olaszország ²⁾	57	69	56	54	47	60	53	48	100	3
16	Algír ²⁾	55	31	40	103	38	61	59	35	18	12
17	Svédország	52	6	45	69	73	69	61	54	20	21

¹⁾ Mindenféle liszt. — ²⁾ Búza-, tönköly- és kétszeres liszt. — ³⁾ Búza- és rozsliszt. — ⁴⁾ Búza- és kukoriczaliszt. — ⁵⁾ Hazai és idegen eredetű liszte. — ⁶⁾ Ausztrália kivitele Nagy-Britanniába ezen ország áruforgalmi kimutatása szerint.

sajátították a magyar őrlést s jó minőségű tavaszi búzájokból ép oly kitűnő lisztet állítanak mai napság elő, a minőt az eddig utólrhetetlennek tartott magyar malomipar. A finomabb lisztfajokban hazánk sokáig monopoliumot élvezett a nyugoti piaczkon, mert a sima őrlést alkalmazó nyugot-európai malomipar, a lisztes törésű nyugot-európai búzából távolról sem volt képes oly finom lisztet őrlni, mint a mi aczélos búzáinkból, a magas vagy grizőrlést a tőkély legnagyobb fokára emelt malomiparunk. Monopoliumunk azonban jelenleg már nem áll fenn s a magyar liszt versenye évről-évre nehezebbé válik.

Hogy a fontosabb búzabevivő országok bevitelében mily származású búza játsza a főszerepet, az alábbi kimutatásokból látható. Mielőtt azonban azokra áttérnénk, álljon itt Nagy-Británia lisztbevitale származási hely szerint részletezve:

Sorszám	Az ország neve	1876-	1886-	1887-	1888-	1889-	1876-	1886-	1887-	1888-	1889-
		ban	ban	ben	ban	ben	ban	ban	ben	ban	ben
		összesen ezer métermázsákban					az összes bevitel %-ában				
1	Északam.E.-Áll.	1.179	5.804	7.549	6.380	5.102	38'95	77'78	82'27	74'27	68'46
2	Osztr.-M.-mon.	226	694	717	989	935	7'47	9'30	7'81	11'51	12'55
3	Britt-Canada	144	391	487	399	593	4'76	5'24	5'31	4'64	7'96
4	Németország	473	412	299	561	586	15'62	5'52	3'26	6'53	7'86
5	Franciaország	553	58	50	52	46	18'27	0'78	0'54	0'60	0'62
6	Dánia	239	34	28	43	30	7'89	0'45	0'31	0'50	0'39
7	Ausztrália	96	37	3	26	17	3'17	0'50	0'03	0'30	0'23
	Egyéb országok	117	32	43	140	144	3'87	0'43	0'47	1'65	1'93
	Összesen	3.027	7.462	9.176	8.590	7.453	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

Anglia bevitelében az amerikai liszt az uralkodó s 1876-tal szemben az újabb évek roppant térfoglalást mutatnak. 1876-ban Amerika után mindjárt Franciaország következett, mely most egész jelentéktelen szerepre szállt le, nagyban hanyatlott a Németországból és Dániából származott liszt bevitale is; ellenben monarchiánké nemcsak abszolút mennyiségre, hanem aránylag is emelkedett a nagyra nőtt bevitelben. A számok azonban némi helyreigazítást igényelnek, a német védvamos politika előtt ugyanis a Nagy-Britanniába irányuló magyar búza és liszt túlnyomó része Németországon keresztül vette útját s az angol áruforgalmi statisztika, mint német provenienciájú árút vette számba, míg ellenben újabb időben a

lisztrakományok Fiuméből kiindulva közvetlenül szállíttatnak az angol kikötőkbe; lisztünk oly nagymérvű térfoglalása tehát, a milyent a fentebbi adatok látszanak mutatni, nem forog fenn.

A nevezetesebb import-országok búza-bevitelét, szintén a származási hely szerint részletezve, a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az ország neve	1876-	1886-	1887-	1888-	1889-	1876-	1886-	1887-	1888-	1889-
		ban	ban	ben	ban	ben	ban	ban	ben	ban	ben
		összesen ezer hektoliterekben						az összes bevétel %ában			
Nagy-Británia és Írország búza-bevitelére :											
1	Éjszakai. Egy.-Államok	12.425	15.849	19.631	9.416	10.938	43' 47"	51' 96"	54' 71"	25' 57"	29' 05"
2	Britt-Kelet-India . . .	2.114	7.088	5.473	5.251	5.929	7' 40"	23' 24"	15' 25"	14' 27"	15' 75"
3	Oroszország	5.646	2.393	3.537	13.792	13.704	19' 75"	7' 85"	9' 86"	37' 46"	36' 40"
4	Britt-Észak-Amerika . .	1.558	1.981	2.552	701	753	5' 45"	6' 59"	7' 11"	1' 00"	2' 00"
5	Chili	632	1.095	1.418	955	369	2' 21"	3' 59"	3' 05"	2' 59"	0' 98"
6	Németország	1.494	847	998	2.108	1.632	5' 23"	2' 78"	2' 78"	5' 73"	4' 34"
7	Ausztrália	1.676	475	866	1.471	904	5' 88"	1' 56"	2' 42"	4' 00"	2' 40"
8	Románia	244	186	379	912	1.816	0' 85"	0' 60"	1' 06"	2' 48"	4' 82"
9	Törökország	555	160	—	104	429	1' 04"	0' 53"	—	0' 28"	1' 14"
10	Bulgária	—	115	42	188	408	—	0' 37"	0' 12"	0' 51"	1' 08"
11	Osztrák-Magy.-mon. . .	3	33	—	82	299	0' 01"	0' 11"	—	0' 22"	0' 79"
12	Egyiptom	1.429	26	127	473	210	5' 00"	0' 09"	0' 35"	1' 28"	0' 55"
	Egyéb országok	809	253	858	1.366	263	2' 83"	0' 83"	2' 39"	3' 71"	0' 70"
	Összesen	28.585	30.501	35.881	36.819	37.654	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"
Franciaország búza-bevitelére :											
1	Éjszakai. Egy.-Államok	154	3.177	5.253	2.227	2.610	2' 30"	35' 26"	46' 27"	15' 49"	18' 06"
2	Oroszország	2.608	2.199	2.565	5.159	4.801	39' 01"	24' 47"	22' 59"	35' 68"	33' 21"
3	Algír	1.093	1.498	1.377	982	1.295	16' 35"	16' 67"	12' 13"	6' 83"	8' 96"
4	Britt-Kelet-India	166	1.217	809	1.229	687	2' 45"	13' 35"	7' 13"	8' 55"	4' 78"
5	Törökország	2.172	446	328	589	1.137	32' 49"	4' 06"	2' 80"	4' 10"	7' 87"
6	Argentini köztársaság . .	—	10	362	176	—	—	0' 11"	3' 19"	1' 22"	—
7	Románia	—	192	354	1.322	2.084	—	2' 14"	3' 12"	19' 19"	14' 41"
	Egyéb országok	493	246	304	2.694	1.841	7' 37"	2' 74"	2' 68"	18' 74"	12' 73"
	Összesen	6.686	8.985	11.352	14.378	14.455	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"
Olaszország búza-bevitelére :											
1	Oroszország	1.454	4.962	6.751	6.467	8.014	34' 30"	41' 86"	52' 46"	76' 26"	72' 53"
2	Britt-Kelet-India	—	2.173	2.338	884	423	—	18' 33"	18' 18"	10' 43"	3' 83"
3	Európai Törökország . .	2.128	1.367	1.886	292	797	51' 12"	11' 53"	14' 66"	3' 44"	7' 22"
4	Ázsiai Törökország . . .	—	356	318	15	91	—	3' 01"	2' 47"	0' 15"	0' 83"
5	E.-am. E.-Áll. és Canada	—	201	277	52	—	—	1' 71"	2' 15"	0' 61"	—
6	Tunisz és Tripolis	—	425	251	32	118	—	3' 58"	1' 98"	0' 38"	1' 06"
7	Románia	—	192	255	391	1.279	—	1' 62"	1' 99"	4' 61"	11' 57"
8	Osztr.-Magy.-mon. . . .	117	518	209	119	121	2' 81"	4' 37"	1' 63"	1' 40"	1' 10"
9	Franciaország	160	1.121	98	32	40	3' 84"	9' 45"	0' 76"	0' 38"	0' 36"
	Egyéb országok	304	538	478	196	165	7' 30"	4' 54"	3' 72"	2' 31"	1' 50"
	Összesen	4.163	11.853	12.861	8.480	11.048	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"
Németország búza-bevitelére :											
1	Oroszország	1.824	1.795	3.240	1.950	3.813	20' 86"	51' 88"	46' 75"	45' 33"	58' 27"
2	Osztr.-Magy.-mon. . . .	2.754	556	1.322	1.527	1.705	31' 41"	16' 07"	19' 08"	35' 50"	26' 05"
3	Északamerikai E. Áll. . .	—	211	685	—	63	—	6' 10"	9' 89"	—	0' 96"
4	Németalföld	2.857	369	634	315	247	32' 08"	10' 06"	9' 15"	7' 32"	3' 78"
5	Belgium	513	211	432	123	171	5' 85"	6' 10"	6' 23"	2' 68"	2' 61"
	Egyéb országok	820	318	617	387	545	9' 25"	9' 19"	8' 00"	8' 99"	8' 33"
	Összesen	8.768	3.460	6.930	4.302	6.544	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"	100' 00"

Sorszám	Az ország neve	1876- ban	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1876- ban	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		összesen ezer hektoliterekben					az összes bevétel %-ában				
		Belgium búzabevitele:									
1	Északamerikai E.-Áll.	1.236	3.658	4.136	1.100	1.067	21' 52"	44' 09"	43' 33"	10' 09"	11' 00"
2	Britt-Kelet-India . . .	41	1.996	481	900	1.167	0' 71"	24' 08"	5' 10"	8' 67"	12' 02"
3	Románia	—	1.015	2.210	4.612	4.854	—	12' 23"	23' 74"	44' 43"	50' 01"
4	Oroszország	1 961	430	481	2.079	1.374	34' 13"	5' 19"	5' 09"	20' 03"	14' 16"
5	Németalföld	405	289	253	334	381	7' 05"	3' 48"	2' 08"	3' 22"	3' 03"
	Egyéb országok	2.102	908	1.846	1.355	862	36' 59"	10' 95"	19' 56"	13' 05"	8' 58"
	Összesen . .	5.745	8.296	9.437	10.380	9.705	100' 09"	100' 00"	100' 09"	100' 09"	100' 00"

Nagy-Britanniában az északamerikai búzabevétel, melynek túlnyomósága sok éven keresztül megingathatlanul állt, 1888-ban roppant hanyatlást tapasztalt; helyét az orosz búza foglalta el, mely az összes mennyiségnek nem kevesebb, mint 37'46⁰/o-át képviselte, nem is említve, hogy a Németországból angol kikötőkbe érkező búza tetemes része szintén orosz származású. 1872. óta ez az első eset, hogy az orosz búza az angol piacon elvitatta az elsőséget az északamerikaitól, s bár 1889-ben az arány némileg változott Amerika javára, Oroszország ez évben is megtartotta elsőségét. A Kelet-Indiából szállított búza valamivel még az előző évi bevételnél is alacsonyabb volt, a mely pedig már maga nagymérvű esést képviselt a megelőző két évvel szemben. Még nagyobb volt 1888-ban a canadai és chiliti búza bevitelének hanyatlása, ellenben az ausztráliai és román búza bevitelére emelkedett.

Franciaország 1888-iki búzabevitelében szintén háttérbe szorította az orosz az északamerikait, 1889-ben a két versenyző ország arányánál ugyanazt a változást látjuk, mint Nagy-Britanniánál. Franciaország búzabeviteléből különben 1876-ban még igen kis rész esett az északamerikai búzára, ellenben tekintélyes mennyiséget képviselt az algiri búza, még többet a törökországi, hová a román búzát is számították. A román búza, melynek bevitelére 1885-ben és 1886-ban még jelentéktelen volt, 1888-ban nagy tömegben került a francia piacokra. 1889-ben pedig már csaknem megközelítette az amerikai búza mennyiségét.

Olaszország 1876-ban búzaszükségletének jó felét a török tartományokból fedezte, 1889-ben ellenben közel háromnegyed részét Oroszországból. Az osztrák-magyar vámterületről a búzakivitel

Olaszországba 1886-ban kezdett kissé nagyobb mérveket öltetni, de további emelkedés helyett hanyatlás következett be.

A német búzabevitelnek 1876-ban 31·41⁰/o-át az Osztrák-Magyar monarchia szolgáltatta s csak 20·80⁰/o-át Oroszország, 1889-ben ellenben Oroszország már 58·27⁰/o-kal szerepelt. 1888-ban a Magyarországi gazdag búzatermés következtében monarchiánk arányszáma is emelkedett, de már 1889-ben — bár a bevétel abszolút mennyisége némileg még nagyobb volt — ismét csökkent. Azelőtt csaknem korlátlan urak voltunk a német, különösen a délnémet gabonapiacokon, de a hetvenes években már Oroszország, sőt Amerika versenye is nagyon érezhető volt. Mennyire mások voltak a viszonyok régebben, érdekesen bizonyítják a német vámegylet áruforgalmi adatai, melyek szerint 1867-ben a vámegylet 8·6 millió hektolitert tevő búzabeviteléből 6·9 millió, vagyis 80·23⁰/o az osztrák-magyar vámterületről származott s Oroszország bevitelére, mely a második helyet foglalta el, csak 1·4 millió hektolitert, azaz 16·23⁰/o-ot tett.

4. Rozstermelés és forgalom.

Magyarország rozstermelése. — Hazánkban a rozs jóval kisebb területet foglal el, mint a búza, a learatott rozsterület 1889-ben a learatott összes területnek 11·26⁰/o-át képviselte. Az utóbbi 20 év alatt a szorosabb értelemben vett Magyarországon a rozsterület és termés abszolút nagyságát s a hektáronkénti eredményt a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A lea- ratt terület hektá- rokban	Termett		Év	A lea- ratt terület hektá- rokban	Termett	
		összesen	hektá- ronként			összesen	hektá- ronként
		hektoliter					
1870...	1,217.795	14,580.276	17 ²¹	1880...	1,085.478	12,137.993	11 ¹⁸
1871...	1,274.114	13,581.359	10 ⁶⁶	1881...	1,088.052	14,163.069	13 ⁰²
1872...	1,247.120	11,120.415	8 ⁹²	1882...	1,088.289	17,785.907	16 ³⁴
1873...	1,296.598	6,400.622	4 ⁹⁴	1883...	1,098.686	14,136.168	12 ⁸⁷
1874...	1,189.963	12,195.813	10 ²⁵	1884...	1,104.585	15,137.165	13 ⁷⁰
1875...	1,204.235	10,506.840	8 ⁷²	1885...	1,131.050	14,699.445	13 ⁰⁰
1876...	1,390.369	8,934.254	6 ⁴³	1886...	1,124.484	13,189.657	11 ⁷³
1877...	1,251.161	13,367.421	10 ⁶⁸	1887...	1,122.510	18,077.814	16 ¹⁰
1878...	1,318.344	18,308.465	13 ⁸⁹	1888...	1,105.750	14,870.624	13 ⁴⁵
1879...	1,197.758	8,496.807	7 ⁰⁹	1889...	1,082.093	12,965.531	11 ⁹⁸
átlag 1870—79	1,258.746	11,749.227	9 ³³	átlag 1880—89	1,103.098	14,716.337	13 ³⁴

1890-ben rozstermésünk 17,684.532 hektoliter volt, oly mennyiség, a melyet még soha el nem értünk. Rozstermésünk métermázsákban kifejezve az utóbbi öt év alatt következő volt:

1886-ban	9,373.037 mm.	1889-ben	9,237.837 mm.
1887-ben	13,020.914 »	1890-ben	12,779.358 »
1888-ban	10,219.938 »		

Hivatalos statisztikánk szerint rozstermésünk átlagos súlya, megkülönböztetve az őszi és a tavaszi rozst, hektoliterenként következő volt:

	1886	1887	1888	1889	1890
Őszi rozs	72.2 kgr.	72.1 kgr.	71.4 kgr.	71.3 kgr.	72.3 kgr.
Tavaszi rozs	67.1 »	69.2 »	69.7 »	68.6 »	70.7 »

Horvát-Szlavonországban a rozsterület az 1885—89. évek átlagában 106.47 ezer hektár volt, a termés pedig 1.082.9 ezer hektoliterre rúgott, az átlagos termés tehát hektáronként csak 10.17 hektolitert tett. Legkiterjedtebb a rozstermelés Belovár-Kőrös megyében, melyre az összes rozsterületnek több mint egy harmada esik. A Dráván inneni megyék közül a rozs legnagyobb területet foglal el a következőkben:

Pest	147.471 ha	Zala	54.770 ha	Veszprém	33.749 ha
Szabolcs	69.373 »	Nyitra	52.386 »	Pozsony	31.962 »
Vas	55.123 »	Somogy	46.629 »	Zemplén	31.396 »

A learatott összes területnek pedig aránylag legnagyobb részét a következő vármegyékben képezte a rozs.

Csik	33.720/o	Fogarás	25.420/o	Vas	21.770/o
Szabolcs	30.55 »	Nógrád	24.16 »	Nyitra	20.59 »
Zala	27.78 »	Túróc	23.85 »	Veszprém	20.10 »
Pest	27.62 »	Háromszék	22.56 »		

A többi vármegyékben a rozs kevesebb mint 20°/o-át foglalja el a learatott területnek s a dús televény földű búzatermő megyékben annyira háttérbe szorul, hogy pl. Torontál megyében a learatott területből csak 0.96^o/o esik rozsra.

A rozs legnagyobb része hazánkban őszi rozs, a tavaszi rozs 1889-ben (s ez év egyúttal a maximumot képviseli) 46.6 ezer hektár területet foglalt el, melyen 442 ezer hektoliter sem termett.

Némileg a rozshoz számíthatjuk a kétszerest is, mely inkább csak saját s kis részben helyi fogyasztásra termesztetik, de a nagy gabonapiacra nem kerül. Régebben a kétszeres termesztése általánosabb volt, mint jelenleg; ma már kétszeres helyett inkább a forgalomképesebb búzát vetik, 1868-ban még 412 ezer hektárról arattunk kétszerest, 1890-ben pedig csak 154 ezer hektárról. Az évi termés a lefolyt husz év alatt 1.55 és 3.69 millió hektoliter közt ingadozott s 1890-ben

2⁵⁵ millió hektolitert tett. Horvát-Szlavonországban az 1885—89. évek átlagában 56 ezer hektárról 786 hektoliter kétszerest arattak.

A kétszeres a Dráván túl leginkább Szerém- és Verőcze megyében divatos, a magyar megyék közül pedig Biharban hol a leartott területnek 7¹⁵/₀-át, Udvarhelyben, hol 6¹⁷/₀-át, Aradban, hol 6¹⁶/₀, Kis-Küküllőben, hol 6¹⁴, s Szilágyban, hol 5⁷¹/₀-át képezi.

A rozstermelés nemzetközi áttekintése. — A különböző országok rozstermelésének nagyságáról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881—1885-ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Bevetett terület ezer hektárokbán:											
1	Németország	5.862 ¹	5.913 ⁵	5.927 ²	5.811 ⁹	5.831 ⁴	5.826 ⁸	5.838 ⁹	5.842 ³	5.814 ³	5.801 ⁹
2	Ausztria . . .	1.934 ⁵	1.873 ⁷	1.917 ¹	1.903 ⁹	1.981 ⁷	1.996 ¹	2.009 ⁷	2.011 ¹	2.013 ⁴	1.971 ⁶
3	Franciaország	1.740 ⁰	1.777 ²	1.801 ¹	1.723 ²	1.725 ⁵	1.673 ⁹	1.634 ²	1.624 ³	1.628 ⁸	1.634 ⁰
4	Magyarbirod.	—	—	—	—	—	1.233 ³	1.233 ⁸	1.228 ³	1.210 ⁵	1.186 ⁵
<i>És pedig:</i>											
	Magyarország	1.102 ¹	1.088 ¹	1.088 ³	1.098 ⁷	1.104 ⁶	1.131 ⁰	1.124 ⁵	1.122 ⁵	1.105 ⁸	1.082 ¹
	Horv.-Szlavor.	—	—	—	—	—	108 ³	109 ³	105 ⁸	104 ⁷	104 ⁴
5	É.-A.-Egy.-Áll.	875 ²	724 ⁶	902 ³	937 ⁵	949 ³	862 ⁴	862 ⁶	831 ⁴	957 ⁷	—
6	Németalföld . .	200 ⁸	196 ⁵	202 ³	199 ⁵	201 ⁸	203 ⁹	203 ⁷	204 ¹	—	—
7	Bulg. s K.-Rum.	73 ¹⁶	60 ⁹⁵	68 ¹²	72 ⁸⁴	78 ⁵⁴	85 ⁴⁹	90 ⁵²	95 ²¹	94 ¹⁸	—
8	N.-Brit. és Iror.	23 ¹	19 ⁹	26 ¹	23 ⁵	22 ⁰	24 ⁰	26 ⁹	26 ⁷	36 ¹	34 ⁵
Összes termés millió hektoliterekben:											
1	Európ. Orosz	—	—	—	193 ²³	242 ⁴⁶	246 ⁹⁶	233 ³²	262 ⁰⁸	24 ⁸	207 ⁶
2	Németország	78 ⁹⁵	74 ⁹²	87 ⁸⁷	77 ⁰⁰	74 ⁹⁵	80 ⁰³	83 ⁷⁸	87 ⁶⁷	78 ⁹²	73 ⁷²
3	Ausztria . . .	27 ¹⁹	28 ²⁰	28 ⁹⁸	23 ⁹³	26 ⁹⁸	27 ⁸⁸	26 ⁹⁴	32 ⁰⁸	28 ⁷⁵	24 ⁹⁴
4	Franciaország	25 ⁸⁰	23 ⁷³	29 ³⁴	25 ⁵⁰	26 ²⁰	24 ⁰⁷	22 ⁶¹	23 ⁶⁸	22 ¹⁶	25 ³³
5	Magyarbirod.	—	—	—	—	—	15 ⁸²	14 ³⁹	19 ¹⁶	15 ⁹⁶	13 ⁹⁰
<i>És pedig:</i>											
	Magyarország	15 ¹⁸	14 ¹⁶	17 ⁷⁹	14 ¹⁴	15 ¹⁴	14 ⁷⁰	13 ¹⁹	18 ⁰⁸	14 ⁸⁷	12 ⁹⁷
	Horv.-Szlavor.	—	—	—	—	—	1 ¹²	1 ²⁰	1 ⁰⁸	1 ⁰⁹	0 ⁹³
6	É.-A.-Egy.-Áll.	9 ⁰⁹	7 ²⁹	10 ⁵⁵	9 ⁸⁵	10 ⁰⁸	7 ⁹⁶	8 ⁶²	7 ²⁸	10 ⁰⁰	—
7	Svédország . .	7 ⁰⁸	5 ⁸¹	7 ¹⁵	6 ⁶⁶	7 ⁸⁹	7 ⁹⁶	6 ⁶⁶	7 ⁸⁹	7 ⁰²	7 ³⁷
8	Belgium . . .	5 ⁸⁷	5 ²¹	6 ²⁹	5 ⁷⁹	6 ³¹	6 ²⁵	5 ⁴⁴	6 ⁴¹	5 ²⁰	6 ¹⁸
9	Dánia	5 ⁹¹	5 ⁷⁴	5 ⁸⁰	6 ¹¹	5 ⁷²	6 ¹²	5 ⁶³	5 ⁸³	5 ⁴⁸	6 ¹¹
10	Németalföld . .	3 ⁷¹	2 ⁹⁷	3 ⁹⁵	3 ⁸³	3 ⁷⁴	4 ⁰⁸	3 ⁷⁸	4 ⁸⁵	—	—
11	Finnország . .	3 ⁷⁰	2 ⁵¹	3 ⁹⁰	4 ³²	3 ⁹¹	3 ⁸⁵	4 ⁵⁰	—	—	—
12	Olaszország . .	—	—	—	—	1 ⁵⁶	1 ⁴⁵	1 ⁵⁰	1 ³³	1 ²⁸	—
13	Bulg. s K.-Rum.	1 ⁰⁸	0 ⁹⁹	0 ⁹⁵	0 ⁹⁸	1 ¹²	1 ³⁵	1 ⁷²	1 ⁸¹	1 ⁷⁹	—
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:											
1	Belgium	21 ⁵¹	18 ⁷⁷	22 ⁶⁴	20 ⁸⁴	22 ⁷³	22 ⁵³	19 ⁵⁸	23 ⁰⁸	19 ¹⁰	22 ²⁰
2	Dánia	22 ¹⁰	21 ⁴⁶	21 ⁹³	22 ⁸⁰	21 ³⁷	22 ⁶⁷	21 ⁰⁵	21 ⁸⁰	20 ⁰⁵	22 ⁷²
3	Németalföld . .	18 ⁴⁹	15 ¹¹	19 ⁵²	19 ¹⁷	18 ⁵¹	20 ⁰⁰	18 ⁵⁴	23 ⁷⁶	—	—
4	Franciaország	14 ⁸³	13 ³⁵	16 ²⁹	14 ⁸⁵	15 ²²	14 ³⁹	13 ⁷⁶	14 ⁵⁸	13 ⁶²	15 ⁵⁰
5	Ausztria	14 ⁰⁵	15 ⁰⁵	15 ¹¹	12 ⁴⁶	13 ⁶¹	13 ⁹⁷	13 ⁴⁰	15 ⁹⁵	14 ²⁸	12 ⁶⁵
6	Bulg. s K.-Rum.	13 ⁶²	16 ²³	13 ⁹⁵	13 ⁴⁶	14 ²⁶	15 ⁷⁹	19 ⁰⁰	19 ⁰⁰	19 ⁰⁰	—
7	Németország . .	13 ⁴⁶	12 ⁶⁷	14 ⁸²	13 ²⁴	12 ⁸⁵	13 ⁷³	14 ²⁸	15 ⁰¹	13 ⁵⁷	12 ⁷¹
	Magyarbirod.	—	—	—	—	—	12 ⁷⁶	11 ⁶⁶	15 ⁰⁰	13 ¹⁸	11 ⁷⁶
<i>És pedig:</i>											
	Magyarország	13 ⁷⁷	13 ⁰²	16 ³⁴	12 ⁹⁵	13 ⁷³	13 ⁰⁰	11 ⁷³	16 ¹¹	13 ⁴⁵	11 ⁹⁸
	Horv.-Szlavor.	—	—	—	—	—	10 ³⁴	10 ⁹⁸	10 ²¹	10 ⁴¹	8 ⁹¹
8	É.-A.-Egy.-Áll.	10 ³⁹	10 ⁰⁹	11 ⁶⁸	10 ⁵⁴	10 ⁶²	8 ⁸⁸	9 ⁹⁹	8 ⁷⁸	10 ⁴⁴	—
9	Olaszország . .	—	—	—	—	9 ⁷¹	9 ⁰¹	9 ³³	9 ⁵³	7 ⁹⁹	—
10	Európ. Orosz	—	—	—	7 ³⁹	9 ²⁷	9 ⁴⁴	8 ⁹²	10 ⁰²	9 ⁵⁷	—

A rozstermő országok közt első helyen Oroszország áll, hol 1881-ben Lengyelország és Finnország nélkül 26 millió hektár volt rozsszal bevetve, több mint négyszer annyi, mint a közvetlenül utána következő Németbirodalomban. Ausztriában és Franciaországban is tekintélyes a rozstermelés, a két országban azonban a nyolczvanas évek eleje óta egészen ellentétes irányt látunk érvényesülni, Ausztriában folyvást emelkedik, Franciaországban pedig egyre fogy a rozsszal bevetett terület. A rozsról elmondhatjuk, hogy az Európának speciális gabonája, a többi világrészekben, kivéve az Éjszakamerikai Egyesült-Állmokat, jóformán nem is termesztik. Európában körülbelül annyi, sőt valamivel még több rozst termesztenek, mint búzát, Európa rozstermésének pedig jóval több, mint fele Oroszországra esik. Az 1890. évi rozstermés eredményét csak néhány országból ismerjük. Oroszországban erősen meghaladta az 1889. évi termést, nem kevesebb, mint 253·47 millió hektoliterre rúgva s az utóbbi 8 év alatt, csak az 1887. évi rendkívül fényes rozstermést nem érte utól.

Magyarország rozsforgalma. — A mi rozst termelünk, azt többnyire magunk fogyasztjuk el. Népünk valamennyi gabonanemű közül kenyérnek rozst fogyaszt el legtöbbet, többet mint búzát, úgy, hogy élelmezési statisztikánk szerint a kenyérhez felhasznált összes gabonamennyiségből 31·25⁰/₀ rozsra esik. De bár rozsból távolról sincs akkora kivitelünk, mint búzából, rozskivitelünk sem egészen jelentéktelen. 1868-ban 1·79 millió métermázsza rozst vittünk ki, mely mennyiség 1869-ben 1·61 millióra, 1870-ben 1·11 millióra szállt ugyan le, de 1871-ben ismét 2·03-ra emelkedett. Ez évtől fogva a rossz termések következtében rozskivitelünk is nagyon lehanyatlott, 1872-ben már csak 794 ezer métermázsát, 1873-ban pedig 330 ezer métermázsát, sőt a behozatalt levonva a kivitelből, csak 163 ezer métermázsát; végre 1874-ben 538 ezer métermázsát tesz, miből azonban még le kell ütni 115 ezer métermázsza behozatalt.

Ujabb árúforgalmi statisztikánk szerint a rozskivitel és behozatal következő mennyiségekre rúgott, ezer métermázsákban:

	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890
Behozatal . . .	47	22	42	30	4	4	1	2	16
Kivitel . . .	1.121	1.508	1.223	1.227	1.137	1.335	1.604	1.445	1.774
Kivitelitöbbbl.	1.074	1.486	1.181	1.197	1.133	1.331	1.603	1.443	1.758

Rozsbehozatalunk értéke 1882-től 1888-ig átlagosan 162 ezer forintot tett, kivitelünk ellenben évenként átlagosan 8·77 millió frtot

képviselt. Rozsbehozatalunk 1886-tól 1889-ig egészen jelentéktelen volt, kivitelünk értéke 1889-ben 9⁴⁶ millió, 1890-ben pedig 12⁶² millió forintba rúgott.

A rozs nemzetközi forgalma.¹⁾ — A rozs a nemzetközi forgalomban is sokkal kisebb szerepet játszik, mint a búza, bár Európában, a mint fentebb láttuk, a rozs termelése még a búzáét is meghaladja, csakhogy azon országok, melyek a kenyérterményekből legnagyobb bevételre szorúlnak, névszerint Nagy-Británia és Franciaország, csaknem kizárólag búzakenyeret fogyasztanak; a rozstermelő országok egyuttal rozsfogyasztók is.

A különböző országok rozsforgalma, millió hektoliterekben, a következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Bevétel			Kivétel			Beviteli(—), kiviteli(+) ²⁾ többlet		
		átlag 1881- 1885- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben
1	Németország .	10'69	9'33	15'14	0'14	0'03	0'01	—10'55	— 9'30	—15'13
2	Németalföld . .	4'16	8'50	7'34	1'87	4'17	4'05	— 2'29	— 4'33	— 3'29
3	Svédország . .	2'14	1'86	1'89	0'20	0'00	0'00	— 1'94	— 1'86	— 1'89
4	Norvégia . . .	2'08	2'75	2'58	0'00	0'00	0'00	— 2'08	— 2'75	— 2'58
5	Oszt.-Magy. m.	1'16	0'04	0'05	0'51	0'08	0'05	— 0'65	+ 0'04	—
6	Dánia	0'55	1'82	1'36	0'35	0'07	0'07	— 0'20	— 1'75	— 1'29
7	Belgium . . .	1'53	2'04	1'54	1'36	1'03	1'10	— 0'17	— 1'01	— 0'44
8	N.-Brit. és Írorsz.	0'18	0'00	0'43	0'01	0'00	0'00	— 0'17	—	— 0'43
9	Svájcz	0'05	0'11	0'08	—	0'00	0'00	— 0'05	— 0'11	— 0'08
10	Bulgária . . .	0'00	0'00	0'00	0'24	0'54	0'75	+ 0'24	+ 0'54	+ 0'75
11	Szerbia	—	0'00	0'00	—	0'04	0'04	—	+ 0'04	+ 0'04
12	Románia . . .	0'01	0'00	0'02	0'99	3'34	3'59	+ 0'98	+ 3'34	+ 3'57
13	Éjsz.-Am.-E.-Ál.	0'23	0'00	0'07 ²⁾	1'00 0'23	0'03 0'00	0'79 0'05	+ 1'00	+ 0'03	+ 0'77
14	Franciaország	0'03	0'68	0'31	1'42	0'03	0'09	+ 1'39	— 0'65	— 0'22
15	Eur. Oroszorsz.	0'00	0'00	0'00	14'09	24'69	18'99	+14'09	+24'69	+18'99

Legnagyobb rozsbevételre Németország szorul, melyet a termelésben is csak Oroszország előz meg. Németország élelmezésében a búza másodszorban szerepel, az első helyet a rozs foglalja el,

¹⁾ Portugáliában, az Argentinai köztársaságban, Uruguayban, továbbá Algírban és Canadában a rozsforgalom teljesen jelentéktelen, Spanyolország áruforgalmi kimutatásában a különböző gabonaneműek (a búzán kívül) össze vannak foglalva, de forgalmuk együttvéve is jelentéktelen. Olaszországban pedig a rozs forgalma a búza forgalmával együtt van kimutatva.

²⁾ Hazai és idegen termények kivitele.

mint legfőbb kenyértermény; úgy látszik azonban, hogy a német kormánynak az a törekvése, hogy védvámok által a nemzeti termelést fokozni, a fogyasztást pedig a külföldtől lehetőleg függetleníteni akarta, nem igen vált be; a bevitel, ha megcsökken is egyes jó években, de középtermés mellett újra magasra szökött, s a mint fentebb láttuk, a rozs alá fogott terület nem hogy növekednék, inkább hanyatlik, min nem is csodálkozhatunk, ha tekintetbe vesszük, hogy a cukor- és szeszipar érdekében mily óriás területeket fognak czukorrépa és burgonya alá. Azon fontosságnál fogva, melylyel ránk nézve Németország mint gabonafogyasztó ország bir s valószínűleg még inkább birni fog, bemutatjuk Németországból az utóbbi évtized termelési és forgalmi adatait a fogyasztásra vonatkozó adatokkal együtt:

Év	Termés ezer mázsa	Év	Bevitetett a szabad- forgalomba	Kivitetett a szabad- forgalomból	A rendel- kezésre álló összes meny- nyiség	Vető- mag	Fogyasz- tásra maradt
			e z e r	m é t e r	m á z s a		
1880 . .	49.525	1880/81	7.580	82	57.023	8.328	48.695
1881 . .	54.484	1881/82	6.427	129	60.782	8.328	52.454
1882 . .	63.904	1882/83	5.414	192	69.126	8.348	60.778
1883 . .	56.001	1883/84	8.487	73	64.365	8.188	56.177
1884 . .	54.510	1884/85	8.421	47	62.888	9.923	52.961
1885 . .	58.201	1885/86	4.320	38	62.483	9.915	52.568
1886 . .	60.928	1886/87	4.288	32	65.184	9.935	55.249
1887 . .	63.757	1887/88	3.479	28	67.208	9.940	57.268
1888 . .	55.227	1888/89	7.780	15	62.992	9.891	53.101
1889 . .	53.634	1889/90	6.775	2	60.407	9.869	50.538

Rozsot csak egyetlen állam visz ki nagy mennyiségben, Oroszország, mellette az utóbbi években még Románia rozskivitele vált nagyon jelentékenynyé.

5. Árpatermelés és forgalom.

Magyarország árpatermelése. — Bár az árpa főleg állatok takarmányozására, másodsorban pedig serfőzésre szolgál, népünk ételmezésében szintén szerepet játszik. Eltelmezési statisztikánk, sajnos, nem különíti el a téstzaneműnek és kenyérnek elfogyasztott árpát a zabtól s csak annyit látunk belőle, hogy évenként közvetlenül emberi táplálkozásra hazánkban több mint 3 millió árpa és zab fogy el. Az utóbbi két évtized alatt az árpatermelés nagyságát a szorosabb értelemben vett Magyarorszában a következő számok mutatják:

Év	A leaara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t		Év	A leaara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
			hektoliter				hektoliter
1870...	808.260	11,131.839	13'74	1880...	978.408	17,943.427	18'34
1871...	868.972	12,255.957	14'10	1881...	910.746	14,064.673	15'44
1872...	882.109	10,737.649	12'17	1882...	970.805	20,285.806	20'90
1873...	902.101	9,899.578	10'97	1883...	972.804	13,848.644	14'24
1874...	947.353	12,449.409	13'14	1884...	995.354	16,498.008	16'57
1875...	908.349	7,609.007	8'38	1885...	1,045.869	19,141.210	18'30
1876...	1,078.401	11,116.737	10'31	1886...	1,044.219	13,343.882	12'78
1877...	930.466	12,142.688	13'05	1887...	1,004.099	19,635.717	19'56
1878...	1,000.056	16,709.228	16'71	1888...	931.375	15,898.704	16'20
1879...	982.798	9,233.206	9'39	1889...	1,006.501	12,163.502	12'08
átlag 1870—79	930.886	11,328.530	12'17	átlag 1880—89	990.963	16,282.357	16'43

Az végleges adatok szerint 1890-ben árpatermésünk 18,646.745 hektoliterre rúgott, miből 1's millió az őszi árpára esett. Ez évben a hektáronkénti átlagtermés az őszi árpánál 20'45 hl., a tavaszinál pedig 18'33 hl. volt. Súly szerint árpatermésünket az utóbbi öt évről a következő számok mutatják:

1886-ban	8,424.377 mm.	1889-ben	7,695.355 mm.
1887-ben	12,712.116 »	1890-ben	12,069.020 »
1888-ban	10,219.938 »		

Egy hektoliter árpa átlagos súlya pedig következő volt:

	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
Őszi árpa	62'6 klg.	64'4 klg.	64'4 klg.	62'9 klg.	64'5 klg.
Tavaszi árpa	63'2 »	64'8 »	64'3 »	63'3 »	64'6 »

Az 1889-ben learatott árpaterület közel 200 ezer hektárral, vagyis 24'50/o-kal növekedett; a növekedés azonban nem folytonos, gyakori visszaesések zavarják s az 1876. évi kiterjedést soha egy évben sem érte el. 1889-ben az árpa a learatott területnek 10'48/o-át képezte.

Horvát-Szlavonországban sokkal kisebb mértékben üzik az árpatermelést, ott az 1885—89. évek átlagában az árpaterület csak 6'48/o-át tette a learatott összes területnek s mind-össze csak 67 ezer hektárra rúgott. Legnagyobb területet foglalt el az árpa Szerém, Zágráb és Lika-Krbava megyékben; a termés 801 ezer hektolitert tett.

Az anyaországban az árpavetések legnagyobb része tavaszi, 1889-ben az összes learatott árpaterületből 919 ezer hektár, vagyis 91'35/o a tavaszi árpára esett s csak 87 ezer hektár, vagyis 8'65/o az őszi árpára. Horvát-Szlavonországban egészen más az arány,

ott az árpaterületnek 71.03⁰/o-a az őszi árpára esik s csak 28.97⁰/o-a a tavaszira.

A magyar anyaországban az árpaterület abszolút nagysága a következő vármegyékben legnagyobb (az 1889. évi területet véve):

Nyitra . . . 75.996 ha.	Bács 37.616 ha.	Trencsén . . 33.476 ha.
Pozsony . . 59.634 »	J.-N.-K.-Szolnok 35.066 »	Békés . . . 31.810 »
Pest . . . 58.771 »	Torontál . . . 34.274 »	Zemplén . . 29.611 »

Az árpa a learatott területnek több mint 20⁰/o-át a következő megyékben foglalta el:

Nyitra 29.87 ⁰ /o	Moson 26.52 ⁰ /o	Esztergom . . 22.61 ⁰ /o
Bars 27.81 »	Trencsén . . . 25.86 »	Liptó 22.12 »
Pozsony . . . 27.30 »	Szepes 23.09 »	

Ellenben a következő erdőlyrészi megyékben Alsó-Fehérben, Hunyadban, Kis- és Nagy-Küküllőben, Szebenben, Szolnok-Dobokában és Udvarhelyben az árpa még egy százalékát sem képezi a learatott összes területnek.

Az árpatermelés nemzetközi áttekintése. — Az árpatermelés nagyságát a különböző országokban a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	Az Ország neve	Átlag 1881—1885-ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Berett terület ezer hektárokan:											
1	Németország . . .	1.698.3	1.633.3	1.632.4	1.750.3	1.735.3	1.739.3	1.731.3	1.731.1	1.723.1	1.685.0
2	Algír	—	1.442.4	1.284.7	1.429.9	1.535.5	1.446.5	1.435.4	1.299.3	—	—
3	Ausztria	1.066.9	1.045.1	1.019.0	1.029.4	1.074.7	1.166.4	1.118.0	1.132.7	1.131.4	1.138.5
4	Magyarbirodalom .	—	—	—	—	—	1.115.8	1.113.3	1.071.7	1.047.6	1.070.5
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	979.0	920.7	970.8	972.3	995.4	1.045.9	1.044.3	1.004.1	981.4	1.006.5
	<i>Horv.-Szlavonor.</i>	—	—	—	—	—	69.9	69.1	67.6	66.2	64.0
5	Franciaország . . .	1.009.7	1.024.0	995.0	1.016.2	1.057.5	955.6	946.7	934.4	893.7	873.5
6	N.-Brit. és Írország	1.008.9	1.078.5	993.1	1.006.9	950.2	991.0	981.4	910.2	914.1	934.6
7	Éjszakam. Egy.-Áll.	968.5	796.8	920.2	963.5	1.056.8	1.105.4	1.074.5	1.175.3	1.213.6	—
8	Bulgária és K.-Rum.	306.9	299.4	306.5	316.9	303.2	310.3	312.1	325.9	357.4	—
9	Ausztrália britt birt.	47.9	42.8	40.1	43.5	55.4	57.9	36.0	40.5	63.9	68.6
10	Németalföld	47.7	46.8	46.3	48.6	47.1	49.6	44.6	44.6	—	—
Összes termés millió hektoliterekben:											
1	Európai Oroszorsz.	—	—	—	47.81	47.25	35.26	47.00	59.08	55.56	43.72
2	Németország . . .	34.77	32.95	35.81	33.82	35.38	35.88	37.08	35.00	36.46	30.77
3	N.-Brit. és Írország	—	—	—	—	29.01	31.12	28.43	25.28	27.08	27.11
4	Franciaország . . .	18.00	17.58	19.38	19.18	19.44	17.42	17.89	16.91	16.80	15.81
5	Éjszakam. Egy.-Áll.	18.29	14.49	17.23	17.65	21.54	20.54	20.22	20.00	22.49	—
6	Magyarbirodalom .	—	—	—	—	—	20.06	14.22	20.43	16.67	11.80
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	16.77	14.07	20.29	13.85	16.50	19.14	13.24	19.64	15.90	11.16
	<i>Horv.-Szlavonor.</i>	—	—	—	—	—	0.02	0.88	0.79	0.77	0.64
7	Ausztria	17.33	16.49	17.23	16.35	18.23	18.35	18.77	20.37	20.21	16.14
8	Algír	—	7.12	12.75	11.83	18.40	14.31	14.72	12.86	—	—
9	Dánia	7.75	7.44	8.38	7.42	7.43	8.12	8.03	8.21	7.03	—
10	Svédország	5.43	5.10	6.05	5.36	5.90	4.74	4.87	5.94	4.76	4.90
11	Bulgária és K.-Rum.	4.70	4.19	4.83	4.28	4.05	4.81	4.73	4.89	5.36	—
12	Olaszország	—	—	—	—	3.26	3.06	3.15	2.81	2.38	—
13	Finnország	1.96	1.88	2.07	2.07	1.89	1.85	2.16	—	—	—
14	Németalföld	1.73	1.54	1.65	1.80	1.72	1.63	1.66	1.84	—	—
15	Belgium	1.38	1.14	1.20	1.20	1.22	2.02	1.30	1.30	1.19	1.28
16	Ausztrália britt birt.	0.88	0.70	0.70	0.91	1.06	1.01	0.89	0.79	1.08	1.36

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881— 1885- ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:											
1	Németalföld	36'21	32'93	35'53	37'04	36'56	38'89	37'22	40'97	—	—
2	Belgium	34'20	28'38	29'78	29'78	32'94	50'17	32'34	32'34	29'58	31'94
3	N.-Brit. és Írország	—	—	—	—	30'53	30'39	28'67	27'89	29'60	29'01
4	Dánia	24'48	23'50	26'31	23'43	23'48	25'65	26'74	25'96	25'93	22'21
5	Németország	20'48	20'17	21'04	19'31	20'38	20'62	21'42	20'22	21'16	18'28
6	Északam. Egy.-Áll.	18'89	18'18	18'73	18'32	20'39	18'58	19'47	17'02	18'54	—
7	Franziaország . . .	18'42	17'17	19'49	18'60	18'38	18'22	18'90	18'10	17'08	18'08
8	Ausztráliai britt birt.	18'39	17'10	17'43	20'87	19'17	17'37	19'11	19'51	16'90	19'39
9	Magyarbirodalom . .	—	—	—	—	—	18'00	12'77	19'06	15'91	10'08
	Es pedig: Magyarország.	17'13	15'44	20'90	14'24	16'57	18'30	12'78	19'55	16'20	10'08
	Horc.-Szlavonor.	—	—	—	—	—	13'16	12'73	11'70	11'05	10'06
10	Ausztria	16'25	15'77	16'91	15'89	16'96	15'73	16'79	18'16	17'86	14'19
11	Bulgária és K.-Rum.	15'30	13'99	15'95	15'77	15'34	15'53	15'12	15'00	15'00	—
12	Európai Oroszorsz.	—	—	—	9'49	9'38	7'09	9'33	11'73	11'03	8'58
13	Olaszország	—	—	—	—	9'39	8'83	9'10	8'10	6'90	—
14	Algír	—	7'03	9'02	8'26	11'08	9'88	10'68	9'00	—	—

Árpával legnagyobb terület Oroszországban van bevetve, 1881-ben Lengyelország és Finnország nélkül 5.036 ezer hektár, mely szám a fentebbi kimutatásban azért nem szerepel, mert Oroszországban az egyes terményekkel bevetett területet nem mutatják ki évről-évre. Ugyanez okból nem fordulnak elő a következő országok: Olaszországban (1879—83-ban) 346'7 ezer, Dánia (1881-ben) 316'6 ezer, Egyiptom (1887-ben) 218'7 ezer, Norvégia 55'9 ezer s Belgium (1880-ban) 40'2 ezer hektár árpaterülettel.

Magyarország árpaforgalma. — Az árpa szintén jelentékenyebb kiviteli cikkekünk közé tartozik, már 1868-ban 2'41 millió métermázsa árpát vittünk ki 15'93 millió frt. értékben. A következő években árpakivitelünk is megcsökkent s 1'04 és 1'74 millió métermázsa között ingadozott s 7'55-től egész 11'95 millió frt. folyt be érte. Árpabehozatalunk még a rossz termésű hetvenes években sem volt valami nagy, a maximum (1874-ben) 243 ezer métermázsa volt. Árpaforgalmunk nagyságát az utóbbi évekről a következő számok mutatják:

Á r p a	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
ezer métermázsa b a n									
Behozatal	214	218	131	167	36	8	26	24	70
Kivitel .	3.328	1.873	2.470	3.193	2.496	2.797	3.672	2.126	3.810
Kiv. több.	3.114	1.660	2.339	3.026	2.460	2.789	3.646	2.102	3.740
ezer forintok b a n									
Behozatal	1.628	1.658	1.066	1.143	240	59	174	167	441
Kivitel .	25.296	14.273	18.899	21.313	17.695	16.792	27.273	15.977	28.135
Kiv. több.	23.668	12.615	17.833	20.170	17.455	16.733	27.099	15.810	27.694

E számokban nincs befoglalva a maláta. Malátát mindössze 1—2 ezer métermázsát hoznak be évenként, ellenben 78—115 ezer métermázsát viszünk ki 1'00—1'55 millió frt. értékben.

Nemzetközi árpaforgalom. — Árpából a különböző országok bevitelét és kivitelét a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az ország neve	Árpaforgalom millió hektoliterekben								
		bevitel			kivitel			beviteli (—), kiviteli (+) többlet		
		átlag 1884— 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
1	N.-Brit. és Írorsz.	11'49	17'45	14'26 ¹⁾	10'02 [0'03]	10'02 [0'03]	10'02 [0'03]	— 11'42	— 17'40	— 14'21
2	Németország	5'87	7'17	10'61	1'11	0'37	0'34	— 4'76	— 6'80	— 10'17
3	Ész.-Am.-E.-Áll.	3'54	3'81	3'99	0'20	0'19	0'49	— 3'34	— 3'62	— 3'50
4	Belgium	3'18	3'37	3'31	0'74	0'65	0'70	— 2'44	— 2'72	— 2'61
5	Németalföld	2'05	3'38	3'28	0'76	1'66	2'16	— 1'29	— 1'72	— 1'12
6	Norvégia	0'71	0'93	1'03	0'00	0'00	0'00	— 0'71	— 0'93	— 1'03
7	Svájc	0'24	0'22	0'22	0'00	0'00	0'00	— 0'24	— 0'22	— 0'22
8	Egyiptom	0'00	0'06	0'15	0'11	0'08	0'07	+ 0'11	+ 0'02	— 0'08
9	Portugália	0'05	0'01	0'00	—	—	—	— 0'05	— 0'01	—
10	Franciaország	2'00	2'55	2'47	2'03	0'62	0'06	+ 0'03	— 1'93	— 2'41
11	Olaszország	0'07	0'14	0'19	0'11	0'04	0'02	+ 0'04	— 0'10	— 0'17
12	Svédország	0'23	0'03	0'04	0'38	0'41	0'07	+ 0'15	+ 0'38	+ 0'03
13	Szerbia	—	0'01	—	—	0'03	0'05	—	+ 0'02	+ 0'05
14	Bulgária	—	0'00	—	0'37	0'40	0'46	+ 0'37	+ 0'40	+ 0'46
15	Dánia	0'17	0'28	0'24	0'91	0'86	0'59	+ 0'74	+ 0'58	+ 0'35
16	Algír	0'30	0'51	0'20	1'26	0'67	1'09	+ 0'96	+ 0'16	+ 0'89
17	Britt-Canada	0'01	0'00	0'00	3'24	3'30	3'50	+ 3'23	+ 3'30	+ 3'50
18	Oszt.-m.-mon.	0'71	0'06	0'09	4'50	6'99	5'19	+ 3'79	+ 6'93	+ 5'10
19	Románia	0'01	0'04	0'02	3'98	3'75	4'28	+ 3'97	+ 3'71	+ 4'26
20	Eur. Oroszorsz.	—	—	0'06	8'39	20'79	16'41	+ 8'39	+ 20'79	+ 16'35

A nemzetközi árpaforgalomba főleg a sörárpa kerül s az árpa-bevitelben két nagy sörtermelő ország Nagy-Británia és a Német-birodalom áll legelől. Az Északamerikai Egyesült-Államok, melyek nyersterményeikkel elárasztják Európát, árpából tetemes bevitelre szorulnak s az Egyesült-Államoknak árpával való ellátásában monarchiánk is jelentékeny részt vesz. Tetemes még az árpabevitel Belgiumba és Franciaországba. Legtöbb árpát Oroszország exportál, azután az Oszt.-Magyar monarchia, Románia és Britt-Canada. A táblázatunkban meg nem nevezett országok közül az árpaforgalom az argentin köztársaságban és Uruguayban egészen jelentékte-

¹⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

len; Spanyolország statisztikája az egyéb gabonaneműekkel foglalja össze, de ott különben szintén jelentéktelen.

6. Zabtermelés és forgalom.

Magyarország zabtermelése. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az évenként learatott zabterület és termés következő volt:

Év	A lea- ratt terü- let hektá- rokban	Ter met t		Év	A lea- ratt terü- let hektá- rokban	Ter met t	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter					
1870..	939.599	12,776.753	13'60	1880..	1,017.663	21,728.667	21'35
1871..	972.697	14,110.120	14'50	1881..	955.693	16,847.737	17'63
1872..	1,032.116	15,265.236	14'79	1882..	993.678	23,786.593	23'82
1873..	1,023.831	12,426.064	17'24	1883..	992.690	18,029.008	18'16
1874..	1,048.032	14,029.915	13'38	1884..	994.652	20,117.870	20'23
1875..	984.257	7,828.641	8'16	1885..	1,038.209	19,186.829	18'48
1876..	1,239.713	13,854.412	11'17	1886..	1,053.431	19,379.447	18'40
1877..	1,087.134	14,135.757	13'00	1887..	1,045.593	21,672.427	20'73
1878..	1,154.726	21,202.912	18'36	1888..	1,045.122	19,916.964	19'06
1879..	1,088.785	13,560.030	12'38	1889..	1,017.823	15,378.523	15'11
átlag				átlag			
1870-79	1,057.089	13,918.984	13'17	1880-89	1,015.955	19,604.407	19'30

1890. évi zabtermésünk, a végleges adatok szerint 18,776.578 hektoliterre rúgott, hektáronként átlagosan 19'63 hektoliterre. Méter-mázsákban kifejezve az utóbbi 5 év alatt következő mennyiséget tett: 1886-ban 8,608.037 mm. 1888-ban 8,719.885 mm. 1890-ben 8,318.000 mm. 1887-ben 9,592.269 » 1889-ben 6,671.616 »

Egy hektoliter átlagos súlya pedig a hivatalos adatok szerint következőleg alakult:

1886-ban . . 44'4 kgr 1888-ban . . 43'8 kgr. 1890-ben . . 44'3 kgr.
1887-ben . . 44'3 » 1889-ben . . 43'4 »

A zabterület 1889-ben a learatott területnek pedig 10'59⁰/o-át tette. Horvát-Szlavonországban a zabterület körülbelül hasonló arányban fordul elő, ott a learatott területnek 10'31⁰/o-át tette. Horvát-Szlavonországban a zabterület abszolút nagysága az 1885—89 évek átlagában 108 hektár volt, a termés pedig 1'42 millió hektoliter, melynek legnagyobb része a szlapon megyékben termett, Szerém megye zabtermése 563 ezer, Verőczée 308 ezer, Pozsegáé pedig 121 ezer hektolitert tett, a háromé együtt 992 ezer hektolitert.

A learatott zabterület 1889-ben a következő magyar megyékben volt legnagyobb:

Bács . . . 124.698 ha	Temes . . 34.170 ha	Szepes . . 29.202 ha
Torontál . 47.969 »	Sáros . . 33.856 »	Vas . . . 26.907 »
Pest . . . 41.469 »	Árva . . 30.654 »	Zemplén . 26.444 »

A learatott összes területnek pedig legnagyobb százalékát a zab a következő vármegyékben képezte:

Árva 60'30/0	Liptó 26'25 0/0	Gömör 21'54 0/0
Sáros 29'94 »	Besztercze-N. . 25'79 »	Túróc 20'90 »
Szepes 29'68 »	Csik 25'61 »	Bács 19'64 »
Mármaros . . . 27'52 »	Zólyom . . . 25'51 »	Szolnok-Doboka 19'36 »

Ellenben a zab Csongrád megyében csak 3'62, Jász-N.-K.-Szolnokban 4'53, Csanádban 4'55, Alsó-Fehérben 4'59, Szabolcsban csak 4'66 0/0-át teszi a learatott összes területnek.

A zabtermelés nemzetközi áttekintése. — A zabtermelés nagyságát, valamint a hektáronkinti átlag-terméseket a különböző országokban a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881— 1885- ben	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Bevetett terület ezer hektárookban:										
1	Éjszakamerikai E.-Áll.	8.078'6	7.490'4	8.231'6	8.626'9	9.227'4	9.581'7	10.498'0	10.934'2	11.122'1
2	Németország	3.759'4	3.744'2	3.763'2	3.768'3	3.776'9	3.806'5	3.810'2	3.832'5	3.886'6
3	Franciaország	3.611'8	3.517'9	3.677'1	3.697'1	3.689'6	3.736'1	3.720'1	3.734'2	3.758'5
4	Ausztria	1.799'3	1.759'4	1.793'0	1.834'4	1.829'0	1.868'1	1.874'8	1.874'1	1.877'6
5	N.-Británia és Írorsz.	1.740'1	1.719'1	1.769'0	1.732'5	1.734'8	1.783'5	1.783'2	1.686'1	1.671'7
6	Magyarbirodalom	—	—	—	—	1.150'0	1.164'0	1.156'2	1.151'8	1.116'1
7	És pedig: Magyarország. Horv.-Szlav.-orsz.	996'0	998'7	992'7	994'7	1.038'2	1.053'4	1.045'6	1.045'1	1.017'8
8	Ausztráliai britt birt.	217'3	222'0	202'1	242'9	242'1	254'2	236'9	249'5	298'0
9	Németalföld	116'3	116'3	119'3	122'6	114'6	121'6	115'4	—	—
10	Bulgária és K.-Rumél.	90'3	92'4	88'6	91'3	89'4	90'8	91'6	93'0	—
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Éjszakamerikai E.-Áll.	189'31	171'86	201'10	205'44	221'55	219'00	232'19	247'01	264'53
2	Európai Oroszország	—	—	202'16	175'97	136'95	200'53	217'70	191'57	180'19
3	Németország	90'90	99'63	82'18	93'63	95'97	107'32	95'06	105'64	92'75
4	Franciaország	86'11	89'70	90'00	88'08	85'53	89'29	80'11	84'96	85'20
5	N.-Británia és Írorsz.	—	—	—	58'69	58'24	61'48	54'74	57'35	59'56
6	Ausztria	34'19	32'27	33'67	38'01	33'39	39'73	37'03	37'08	28'52
7	Magyarbirodalom	—	—	—	—	20'90	21'09	23'17	21'24	16'24
8	És pedig: Magyarország. Horv.-Szlav.-orsz.	19'59	23'79	18'03	20'12	19'19	19'38	21'67	19'32	15'38
9	Svédország	19'39	21'43	19'03	19'87	18'14	18'94	19'81	22'09	17'44
10	Dánia	10'96	12'07	10'52	10'59	11'55	11'91	10'69	11'76	9'36
11	Belgium	8'83	9'60	8'23	9'12	9'07	10'32	8'58	10'13	9'93
12	Ausztráliai britt birt.	5'50	5'96	5'47	6'58	5'21	6'38	5'43	5'80	7'69
13	Olaszország	5'43	5'63	5'50	5'29	5'55	5'22	5'88	4'08	—
14	Németalföld	4'29	4'63	4'03	3'08	4'00	5'16	4'26	—	—
15	Finnország	3'43	3'29	3'02	3'61	3'70	4'35	—	—	—
16	Bulgária és K.-Rumél.	1'86	1'65	1'92	2'19	2'25	2'54	2'56	2'60	—

1) Nem végleges adat.

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881— 1885- ben	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:										
1	Németalföld	36 ⁸⁴	39 ⁸⁵	33 ⁷²	35 ³⁰	40 ¹⁰	42 ⁴⁴	36 ⁹¹	—	—
2	Belgium	35 ⁴¹	38 ⁰⁸	32 ⁰⁰	36 ⁵⁷	36 ³⁷	41 ³⁸	34 ⁴⁰	40 ⁶⁸	39 ⁰³
3	N.-Britannia és Írorsz.	—	—	—	33 ⁸²	33 ⁵⁷	34 ⁴⁷	30 ⁷⁰	34 ⁰¹	35 ⁶⁰
4	Dánia	27 ³⁴	30 ⁰⁶	26 ¹⁸	26 ³⁵	28 ⁷⁵	29 ⁶⁴	26 ⁶¹	29 ²⁸	23 ²²
5	Ausztráliai britt birt.	25 ³³	26 ⁸⁸	27 ⁰⁶	27 ⁰⁹	21 ⁷⁰	25 ⁰⁰	22 ⁰²	28 ²⁵	25 ⁷⁰
6	Németország	24 ¹⁸	26 ⁶¹	21 ⁸⁴	24 ⁸⁵	25 ⁴¹	28 ¹⁹	24 ⁰⁵	27 ⁵⁶	23 ⁶⁶
7	Franciaország	23 ⁸⁴	25 ⁵⁰	24 ⁴⁸	23 ⁸²	23 ²¹	23 ⁰⁰	21 ⁵³	22 ⁷⁵	22 ⁶⁸
8	Északamerikai E.-Áll.	23 ⁴³	22 ⁰⁴	24 ⁴³	23 ⁹³	24 ⁰¹	22 ⁰³	22 ¹²	22 ⁵⁹	23 ⁷⁸
9	Bulgária és K.-Rumél.	20 ⁴⁹	17 ⁸⁶	21 ⁶⁹	24 ⁰¹	25 ²⁷	28 ⁰⁰	28 ⁰⁰	28 ⁰⁰	—
10	Magyarbirodalom	—	—	—	—	18 ¹⁷	18 ¹²	20 ⁰⁵	18 ⁴⁴	14 ⁵⁵
	És peig: Magyarország. Horv.-Szlav.-orsz.	19 ⁶⁷	23 ⁸²	18 ¹⁶	20 ²²	18 ⁴⁸	18 ⁴⁰	20 ⁷³	19 ⁰⁶	15 ¹¹
						15 ³⁰	15 ⁴⁶	13 ⁵⁶	12 ³⁷	8 ⁷⁴
11	Ausztria	19 ⁰⁰	18 ³⁴	18 ⁷⁸	20 ⁷²	18 ²⁸	21 ²⁷	19 ⁷⁵	19 ⁷⁰	15 ¹⁹
12	Európai Oroszország	—	—	14 ²¹	12 ⁴⁶	9 ⁷⁰	14 ²⁹	15 ⁴¹	13 ⁵⁷	13 ¹⁷
13	Olaszország	13 ⁶⁸	13 ⁸³	14 ⁰⁸	15 ⁸¹	14 ⁰²	14 ²⁵	13 ²⁰	11 ¹⁸	—

Legkiterjedtebb a zabtermelés Oroszországban és az Észak-amerikai Egyesült-Államokban. Oroszországban (Lengyelország és Finnland nélkül) 1881-ben 14.123 ezer hektár volt zabbal bevetve, tehát még jóval több, mint Amerikában, hogy a termett mennyiség még sem rúg annyira, annak oka, hogy Oroszországban az átlagtermés jóval gyengébb, az utóbbi 5 év alatt csak 9.7 és 15.4 hektoliter közt ingadozott hektáronként, míg az Egyesült-Államokban ugyancsak 1883—87-ig 22.12 és 24.43 hektoliter közt. A fentebbi táblázat pótlásául még megemlítjük, hogy Olaszországban a zabterület (1879—83-ban) 445.3 ezer, Dániában (1881-ben) 401.7 ezer, Belgiumban (1880-ban) 249.5 ezer, Norvégiában pedig (1875-ben) 90.6 ezer hektárra rúgott. Nagyon jelentékeny a zabtermelés Canadában, csak-hogy Canadának nem minden részéből vannak statisztikai adatainak, Ontarióban 1889-ben a zabterület 779 ezer hektárt tett, melyről 23.36 millió hektoliter zabot arattak, a hektáronkénti átlagtermés tehát 29.97 hektoliterre rúgott. Legnagyobb átlagtermést zabból is körülbelül ugyanazon országokban látunk, a hol a többi gabonaművekből t. i. Németalföldön, Belgiumban, Nagy-Britanniában és Dániában.

Magyarország zabforgalma. — Bár hazánk zabtermése árpa-termését többnyire jóval meghaladja, zabból mégis sokkal kevesebbet viszunk ki, mint árpából, tekintélyes lótenyésztésünk és lóállományunk mellett a termett zab legnagyobb részét a belszükségletre tartjuk meg. Zabkivitelünk az utóbbi években sokkal csekélyebb, mint a hatvanas évek végén volt, daczára, hogy termésünk emelke-

dett, a mi azonban éppen nem elszomorító jelenség, mert lótenyésztésünk emelkedésével függ össze. 1868-ban 1⁶⁹ millió, 1869-ben pedig 1⁹⁷ millió métermázsza zabot vittünk ki 10⁷², illetőleg 14⁶¹ millió frt. értékben. A következő években csökkenést látunk a zabkivitelünk mennyisége 1870-től 1874-ig 0⁹⁴ és 1⁶⁵ millió hektoliter, értéke pedig 7⁵⁰ és 10⁴⁷ millió frt. közt ingadozott. Az újabb adatok szerint hazánk zabforgalma következőleg alakult:

Zab-	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
	e z e r m é t e r m á z s á k b a n								
behozatal .	73	50	86	147	71	65	52	49	106
kivitel . . .	934	965	944	1.149	1.040	796	957	1.069	956
kiviteli többlet.	861	915	858	1.002	969	731	905	1.020	850
	e z e r f o r i n t o k b a n								
behozatal .	490	331	587	944	436	380	300	297	716
kivitel . . .	6.258	6.468	6.488	7.415	6.451	4.418	5.213	6.772	6.888
kiviteli többlet.	5.768	6.137	5.901	6.471	6.015	4.038	4.913	6.475	6.172

Nemzetközi zabforgalom. — A különböző országok zabforgalma millió hektoliterekben, a következő volt:

Sorszám	Az ország neve	B e v i t e l			K i v i t e l			Beviteli (—), kiviteli (+) többlet		
		átlag 1881- 1885- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben
1	N.-Brit. és Írorsz.	15 ⁰³	21 ⁶⁸	18 ⁴⁶	1) ^{0³⁴} [0 ⁰³	1) ^{0¹⁰} [0 ⁰⁸	1) ^{0¹²} [0 ⁰⁸	— 14 ⁶⁶	— 21 ⁵⁰	— 18 ²⁶
2	Franciaország	6 ²⁵	8 ⁹⁰	4 ⁶⁵	0 ³²	0 ⁰⁵	0 ⁰⁶	— 5 ⁹³	— 8 ⁸⁵	— 4 ⁵⁹
3	Németország .	6 ²⁸	4 ¹²	5 ⁸⁶	0 ⁵⁹	0 ⁰⁴	0 ⁰¹	— 5 ⁶⁹	— 4 ⁰⁸	— 5 ⁸⁵
4	Svájc	0 ⁶⁷	1 ¹⁶	1 ¹⁷	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	— 0 ⁶⁷	— 1 ¹⁶	— 1 ¹⁷
5	Olaszország . .	0 ²⁹	0 ⁴⁰	0 ⁴⁴	0 ⁰⁷	0 ⁰¹	0 ⁰⁰	— 0 ²²	— 0 ³⁹	— 0 ⁴⁴
6	Dánia	0 ⁴¹	1 ¹³	0 ⁸⁹	0 ³⁵	0 ⁰¹	0 ⁰⁰	— 0 ⁰⁶	— 1 ¹²	— 0 ⁸⁹
7	Szerbia	—	0 ⁰⁰	0 ⁰¹	—	0 ¹³	0 ¹⁶	—	+ 0 ¹³	+ 0 ¹⁵
8	Norvégia	0 ⁰¹	0 ⁰⁰	0 ⁰⁴	0 ¹²	0 ⁰⁸	0 ⁰²	+ 0 ¹¹	+ 0 ⁰⁸	— 0 ⁰²
9	Algír	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	0 ³⁰	0 ⁷¹	0 ⁰⁷	+ 0 ³⁰	+ 0 ⁷¹	+ 0 ⁰⁷
10	Ejsz.-Am. E.-Áll.	0 ²⁰	0 ⁰²	0 ⁰¹	0 ⁵²	0 ¹²	4 ⁸²	+ 0 ³²	+ 0 ¹⁰	+ 4 ⁸¹
11	Románia	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	0 ⁶⁵	0 ⁸⁴	5 ⁵⁴	+ 0 ⁶⁵	+ 0 ⁸⁴	+ 5 ⁵⁴
12	Britt-Canada . .	0 ⁰⁵	0 ⁰⁰	0 ⁰²	0 ⁸³	0 ²⁰	0 ¹²	+ 0 ⁷⁸	+ 0 ²⁰	+ 0 ¹⁰
13	Osztr.-M. mon.	0 ⁸⁷	0 ²⁶	0 ⁵⁷	1 ⁸⁵	0 ⁷⁷	0 ⁶⁹	+ 0 ⁹⁸	+ 0 ⁵¹	+ 0 ¹²
14	Németalföld . .	0 ⁵⁸	1 ⁷³	2 ⁴⁵	2 ⁰⁷	3 ⁷⁸	2 ⁶⁰	+ 1 ⁴⁹	+ 2 ⁰⁵	+ 0 ¹⁵
15	Svédország . . .	0 ⁰⁵	0 ¹¹	0 ⁰⁸	4 ⁷⁷	3 ⁷⁶	2 ⁶⁰	+ 4 ⁷²	+ 3 ⁶⁵	+ 2 ⁵²
16	Eur. Oroszorsz.	—	—	0 ⁰²	17 ⁸⁵	30 ⁷²	25 ⁷²	+ 17 ⁸⁵	+ 30 ⁷²	+ 25 ⁷⁰

Legtöbb zabot Nagy-Británia visz be, hol az állati élelmezés épügy, mint az emberek táplálkozása a legdúsabb. Jelentékeny meny-

¹⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

nyiséget visznek még be a szintén tekintélyes zabtermelő Franciaország és Németbirodalom is. A kivitelben Oroszország áll legelől s azonkívül Svédország is tetemes mennyiséget exportál, az Észak-amerikai Egyesült-Államok, hol a legtöbb zab terem, egész 1889-ig jóformán semmi zabot sem vitt ki, ez évben a zabkivitel egyszerre jelentékeny mennyiségre szökkent, ép úgy volt az Romániánál is. — Monarchiánk zabkivitele nem valami jelentékeny.

7. Kukoriczatermelés és forgalom.

Magyarország kukoricza-termelése. — Valamennyi mezőgazdasági termény között a búza után a kukoricza-termelés a legáltalánosabb hazánkban. A kukoricza nálunk emberi élelmezésre is nagyban használtatik; élelmezési statisztikánk szerint kenyérnek 3·50 millió, tésztaneműekhez 3·17 millió, összesen tehát 6·67 millió métermázsa kukoricza fogyasztatik el évenként. A szeszgyártáshoz is igen sok kukoricza fogy el, minthogy ipari szeszgyáraink, melyek eddig túlnyomósággal birnak, kukoriczát használnak nyersanyagul. Végre állatok takarmányozására, főleg hizlalásra szintén nagymennyiségű kukoriczát fogyasztunk el. A szorosabb értelemben vett Magyarország kukoricza-termelését az utóbbi 20 év alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	A learatott terület hektárokban	Termett		Év	A learatott terület hektárokban	Termett	
		összesen	hektáronként			összesen	hektáronként
		hektoliter				hektoliter	
1870...	1,486.313	21,320.959	14·68	1880..	1,865.858	34,806.393	18·65
1871...	1,398.931	12,323.341	8·81	1881..	1,796.486	28,866.241	16·07
1872...	1,477.709	17,892.697	12·11	1882..	1,893.772	37,891.363	20·01
1873...	1,534.266	12,240.240	7·98	1883..	1,824.124	30,739.645	16·85
1874...	1,602.537	7,602.273	4·74	1884..	1,855.633	31,835.873	17·16
1875...	1,765.294	23,137.524	15·94	1885..	1,875.301	33,446.905	20·50
1876...	2,038.477	22,967.960	11·27	1886..	1,914.159	29,767.527	15·55
1877...	1,759.118	19,100.036	10·86	1887..	1,823.116	25,978.642	14·21
1878...	1,893.580	36,248.941	19·14	1888..	1,864.979	33,612.952	18·02
1879...	1,874.993	23,242.752	12·34	1889..	1,937.602	36,082.982	18·62
átlag				átlag			
1870-79	1,683.122	20,157.672	11·98	1880-89	1,865.603	32,802.352	17·58

A kukoricza-terület is jóval nagyobb az utóbbi, mint a megelőző évtizedben s ezenkívül az átlagtermés is tetemesen emelkedett.

1889-ben a learatott területnek 19·910/0-a esett kukoriczára. Horvát-Szlavonországban még általánosabb a kukoricza-termelés; ott 1885—89. évek átlagában 315 ezer hektár volt bevetve kukoriczával, közel kétszerannyi, mint búzával s a kukoriczaterület az összes szántóföldnek és kertföldeknek 29·230/0-át, a learatott területnek pedig 30·320/0-át képezte. Horvát-Szlavonország kukoricza-termése a mondott időszakban 4·24 millió hektoliter volt, a hektáronkénti átlagtermés pedig 13.45 hektolitert tett, jóval kevesebbet mint az anyaországban.

A kukoricza-termelés a magyar anyaországnak főleg keleti és délkeleti részében bír túlnyomósággal. Abszolúte legnagyobb területeket foglal el a kukoricza a következő vármegyékben:

Torontál	199.575 ha.	Arad	71.821 ha.
Bács	159.299 »	Békés	55.631 »
Temes	103.280 »	Szatmár	56.789 »
Bihar	101.404 »	Hunyad	55.138 »
Pest	94.869 »	Jász-Nagy-Kún-Szolnok	52.767 »
Krassó-Szörény	76.311 »	Szolnok-Doboka	44.487 »

A learatott összes területnek legnagyobb százalékát ellenben a következő vármegyékben foglalja el a kukoricza:

Kis-Küküllő	45·390/0	Maros-Torda	42·460/0
Krassó-Szörény	44·23 »	Alsó-Fehér	41·38 »
Szolnok-Doboka	43·82 »	Nagy-Küküllő	39·46 »
Hunyad	43·00 »	Ugocsa	38·13 »
Máramaros	42·46 »		

Három éjszaki vármegyében, u. m. Árvában, Liptóban és Trencsénben egyáltalán nem termesztenek kukoriczát.

A kukoriczatermelés nemzetközi áttekintése. — A különböző országok kukoriczatermeléséről, a következő kimutatás nyújt áttekintést:

Sorsz.	Áz ország neve	Átlag 1881— 85-ben	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Berett terület ezer hektárokan:										
1	Éjszak-Am. Egy.-Áll.	27.624 ¹	26.592 ³	27.662 ³	28.222 ⁰	29.617 ⁶	30.656 ¹	29.319 ²	30.647 ⁶	31.719 ⁵
2	Magyarbirodalom . És pedig: Magyaror. Horvát-Szlavonorsz.	— 1.849 ¹	— 1.893 ⁶	— 1.824 ¹	— 1.855 ⁶	2.183 ⁷ 1.875 ³	2.226 ³ 1.914 ³	2.140 ⁸ 1.828 ¹	2.184 ⁹ 1.865 ⁰	2.260 ⁴ 1.937 ⁶
3	Francoziaország . .	602 ⁸	630 ⁶	598 ¹	616 ⁷	560 ⁹	549 ³	558 ³	571 ⁴⁸	558 ⁴
4	Ausztria	351 ³	343 ³	361 ³	354 ¹	367 ⁷	362 ⁶	361 ⁰	355 ¹	370 ³
5	Ausztráliai britt birt.	75 ⁴	72 ²	75 ⁷	74 ³	86 ³	94 ¹	104 ¹	106 ³	115 ⁹
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Éjszak-Am. Egy.-Áll.	569 ⁸⁷	569 ¹⁹	545 ⁰⁸	632 ⁰³	681 ⁶³	586 ²³	512 ⁵⁷	699 ⁷⁰	743 ⁷⁴
2	Magyarbirodalom . És pedig: Magyaror. Horv.-Szlavonország	— 33 ⁵⁶	— 37 ⁸⁹	— 30 ⁷⁴	— 31 ⁸⁴	12 ³⁰ 38 ⁴⁵	34 ³⁶ 29 ⁷⁷	29 ⁷³ 25 ⁰⁸	38 ¹⁷ 33 ⁶¹	40 ⁴⁴ 36 ⁰⁸
		—	—	—	—	3 ⁹⁴	4 ⁵⁹	3 ⁷⁵	4 ⁹⁶	4 ⁹⁶

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881— 85-ben	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
3	Olaszország	25'60	26'10	26'66	30'10	26'55	27'34	26'35	22'88	—
4	Francziaország . . .	9'33	9'68	9'77	9'76	9'03	8'9	10'35	9'67	9'16
5	Ausztria	6'04	5'54	7'11	5'09	7'01	6'77	5'02	5'85	5'81
6	Európ. Oroszország	—	—	6'88	5'75	6'10	8'02	4'68	5'28	4'02
7	Ausztráliai britt birt.	2'08	2'04	2'28	1'62	2'18	2'09	2'59	2'74	2'80
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:										
1	Ausztráliai britt birt.	28'95	28'21	30'09	21'83	25'30	22'26	24'88	25'85	24'18
2	Éjszak.-Am. Egy. Áll.	20'63	21'40	19'74	22'39	23'01	19'12	17'48	22'83	23'43
3	Magyar birodalom .	—	—	—	—	19'41	15'43	13'89	17'47	17'89
	És pedig: Magyarország.	16'15	20'01	16'85	17'16	20'50	15'55	14'21	18'02	18'62
	Horv.-Szlavonorsz.	—	—	—	—	12'78	14'70	11'99	14'26	13'48
4	Ausztria	17'19	16'12	19'68	16'01	19'06	18'06	15'20	16'47	15'67
5	Francziaország . . .	15'43	15'36	16'33	15'82	16'10	16'20	18'60	17'27	16'39
6	Olaszország	13'68	13'83	14'08	15'81	14'02	14'44	13'02	12'06	—
7	Európ. Oroszország	—	—	11'42	9'55	10'73	13'32	7'61	8'78	6'63

A fentebbi számok pótlásául megemlítjük, hogy Olaszországban az 1879—83. évek átlagában 1.893 ezer hektár, Oroszországban az 1881. évi felvétel szerint 606.2 ezer hektár, Egyiptomban 1887-ben 287.6 ezer hektár volt kukoriczával bevetve, Szerbia kukorica-területe pedig 1888-ban 380 ezer hektárra, termése pedig 3.42 millió hektoliterre becsültetett. Nincs feltüntetve táblázatunkban Európának egyik legfontosabb kukorica-termelő országa, Románia sem. Ez országból nincsenek megbízható adataink, hozzávetőleg a kukoriczaterületet 1 millió hektárra, az évi termést pedig 18—20 millió hektoliterre becsülik.

Európában Magyarország természet legtöbb kukoriczát, azonban egész Európának kukoriczatermelése sem közelíti meg az Észak-amerikai Egyesült-Államokét. Ott valamennyi termés közt, a búzát sem véve ki, a kukorica foglal el legnagyobb területet, míg a búza az Unió összes területének csak 2.0/0-át foglalja el, a kukorica 4.0/0-át, tehát kétszer annyit. Legnagyobb kukorica-területek vannak Illinois államban (3.15 millió hektár, az összes területnek 21.7 százaléka). Jovában (szintén 3.15 millió hektár, a terület 21.9/0-a), Missouriban (2.64 millió hektár, a terület 14.9/0-a), Kansasban (2.41 millió hektár, a terület 11.3/0-a).

Magyarország kukorica-forgalma. — Daczára nagy kukorica-termésünknek, mely egyes, jobb években Horvát-Szlavonországgal a 40 millió hektolitert is meghaladja, kukoriczából nincs állandó kiviteli többletünk, népünk, különösen az oláh-lakta vidékek élelmezése, az állatok takarmányozása s nagy szesztermelésünk nagyra

duzzasztja kukorica-fogyasztásunkat s voltak évek, hogy saját szükségletünket Romániából kellett pótolnunk. Régebbi áruforgalmi statisztikánk tudvalevőleg eleinte a behozatalt nem részletezte külön gabonaneműek szerint, minthogy a behozatal csak 1872-ben öltött nagyobb mérveket. Kukoriczakisvitelünk 1868-tól 1872-ig következő volt:

Év	1000 méter- mázsa	1000 forint	Év	1000 méter- mázsa	1000 forint	Év	1000 méter- mázsa	1000 forint
1868 . .	1.980	10.562	1870 . .	905	5.780	1872 . .	357	2.567
1869 . .	2.420	11.132	1871 . .	959	6.134			

1873. és 1874-ről a mérleget is felállíthatjuk a behozatal és kivitel közt:

1873-ban				1874-ben			
	behozatal	kivitel	kiviteli (+), behozatali (—) többlet		behozatal	kivitel	kiviteli (+), behozatali (—) többlet
ezer métermázsa	651	493	— 158	602	443	—	159
ezer forint . .	4.359	3.448	— 911	5.178	3.996	—	1.182

Mind a két évben tehát több kukoriczát hoztunk be, mint a mennyit kivittünk. Az utóbbi évek alatt kukorica-behozatalunk és kivitelünk következőleg alakult:

	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
	e z e r m é t e r m á z s á k b a n								
behozatal	1.023	470	522	1.153	200	169	87	51	256
kivitel	978	1.533	930	1.059	1.400	845	1.147	2.011	1.802
több kivi- tel (+)	— 45 + 1.063 + 408 — 94 + 1.200 + 676 + 1.060 + 1.960 + 1.546								
több behoza- tal (—)									
	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
	e z e r f o r i n t o k b a n								
behozatal	6.652	3.056	3.294	7.111	1.103	966	434	256	1.455
kivitel	6.354	9.962	5.874	6.395	7.701	4.722	6.359	10.064	10.197
több kivi- tel (+)	— 298 + 6.906 + 2.580 — 716 + 6.598 + 3.756 + 5.925 + 9.808 + 8.742								
több beho- zatal (—)									

Kilencz év közül tehát csak kettőben haladta meg a behozatal a kivittelt. A behozatal 1885-ig volt jelentékeny, a mondott évtől azonban a román vámháború következtében nagyon leszállt s évről-évre folyvást csökken. Kukorica-kivitelünk túlnyomó része szintén Ausztriába irányul, számbavehető mennyiséget azonkívül csak Németországba, Svájcba s újabban Olaszországba viszünk ki.

Nemzetközi kukoriczaforgalom. — A különböző országok be- és kivitelét kukoriczából a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	Kukoriczaforgalom millió hektoliterekben								
		Bevitel			Kivitel			Beviteli(—),kiviteli(+)-többlet		
		átlag 1881- 1885- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881-85- ben	1888- ban	1889- ben
1	N.-Brit. és Írorsz.	19'46	17'66	25'19	1) 0'23	1) 0'03	1) 0'23	—19'23	—17'63	—24'96
2	Franciaország.	3'56	4'37	7'15	0'16	0'08	0'18	—3'40	—4'29	—6'97
3	Németország...	2'99	1'29	4'31	0'00	0'00	0'00	—2'99	—1'29	—4'31
4	Osztr.-M. mon.	3'25	0'77	1'02	0'74	0'24	0'00	—2'51	—0'53	—1'02
5	Britt-Canada...	0'65	0'81	0'72	0'00	0'00	0'05	—0'65	—0'81	—0'67
6	Dánia.....	0'63	0'31	2'17	0'06	0'00	0'11	—0'57	—0'31	—2'06
7	Olaszország....	0'78	0'03	0'44	0'30	0'32	0'00	—0'48	+ 0'29	—0'44
8	Svájc.....	0'38	0'38	0'13	0'00	0'02	—	—0'38	—0'36	—0'13
9	Svédország....	0'13	0'00	0'16	—	—	0'00	—0'13	—	—0'13
10	Algír.....	0'11	0'13	0'01	0'00	0'00	0'00	—0'11	—0'13	—0'01
11	Norvégia.....	0'03	0'00	0'00	—	—	0'02	—0'03	—	+ 0'02
12	Szerbia.....	—	0'00	0'31	—	0'12	0'01	—	+ 0'12	—0'30
13	Egyiptom.....	—	0'02	—	0'30	0'36	1'07	+ 0'30	+ 0'34	+ 1'07
14	Bulgária.....	—	—	—	1'22	0'98	5'93	+ 1'22	+ 0'98	+ 5'93
15	Argentín. ktárs.	—	—	0'09	1'27	2'22	4'60	+ 1'27	+ 2'22	+ 4'51
16	Eur. Oroszország	—	—	0'02	2'81	3'54	7'24	+ 2'81	+ 3'54	+ 7'22
17	Románia.....	0'03	0'05	0'00	9'11	5'15	35'89	+ 9'08	+ 5'10	+ 35'89
18	Éjszakam.E.-Áll.	0'01	0'01	—	19'20	8'55	—	+19'14	+ 8'54	—

A kukoriczabevitelnél ismét Nagy-Británia áll legelől. Jelen-
tékeny bevitelre szorul még Franciaország, Németország s egyes
években monarchiánk. A kukoricza-kivivő országok közt az elsőség
az Északamerikai Egyesült-Államokat illeti, bár óriási kukoriczatermék-
sükhöz képest kivitelük egész a legújabb időkig nagyon szerény
volt, úgy látszik azonban, hogy az Egyesült Államok búzakivitelük
csökkenését zabbal és kukoriczával igyekeznek pótolni. Legalább az
1889. évi adatok mindkét gabonaneműnél erre mutatnak. Románia
kukoricza-kivitele is igen nagy s ezenkívül még csak Oroszorszáé
és az Argentini köztársaságé jöhet számba

8. Rizs, köles és a hüvelyesek.

Rizs. — Magyarországbán a rizstermelés eddigelé csak igen
kis tért foglal el, bár a kísérletek, például a Pékla pusztán beren-

1) Gyarmati és idegen eredetű kukoricza-kivitel.

dezett állami telep eredményei, arról tanúskodnak, hogy hazánk déli vidékein öntöző csatornák segítségével a rizstermelésnek szép lendületet lehetne adni. 1889-ben Pusztá-Péklán 170 kath. hold volt rizsszel bevetve s a termés 3.120 métermázsát tett, az átlagos termés tehát holdanként 18.35 hektolitert, vagy hektáronként 31.55 hektoliterre rúgott. A rizstermelés különben, Olaszországot kivéve, egész Európában jelentéktelen. Olaszországban 202 ezer hektár területen évenként mint egy 4.4—7.2 millió métermázsa rizst termel, míg Európa többi országai összevéve csak valami 810 ezer métermázsát. Az Egyesült-Államokban sem valami kiterjedt a rizstermelés, évenként ott 60 ezer hektáron, körülbelül 900 ezer métermázsa terem. Európai Törökország és Egyiptom szintén termelnek rizst, de a rizstermelés valódi hazája tulajdonképen Ázsia; Kelet-Indiában, Chinában a főkenyérterményt a rizs képviseli s lehet mondani, hogy az emberiségnek tulnyomó többsége rizsszel táplálkozik s több rizs fogy el évenként emberi táplálkozásra, mint buza és rozs együtt. A bevetett rizsterületet Kelet-Indiában 9.817 ezer hektárra, az emberiség összes rizsfogyasztását pedig egy milliárd métermázsára becsülik.

Magyarország rizsforgalmát a következő számok mutatják:

Rizs	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
ezer métermázsákban									
Behozatal . .	166	174	296	659	355	321	321	347	379
Kivitel . . .	18	28	60	98	122	115	129	144	141
Behozatali többlet . .	148	146	236	561	233	206	192	203	238
ezer forintokban									
Behozatal .	2.682	2.825	5.740	11.936	6.384	6.101	4.870	5.394	6.359
Kivitel . . .	288	455	966	1.492	1.834	1.725	1.945	2.077	2.079
Behozatali többlet . .	2.394	2.370	4.774	10.444	4.550	4.376	2.925	3.317	4.280

A kivitel természetesen nem a hazai termelés eredménye, hanem a hántolás végett behozott (fümei rizshántoló) s újra kivitt mennyiségekből áll.

A nemzetközi rizsforgalom átnézetét a következő kimutatás nyújtja:

Sorszám	Az ország neve	Bevitel			Kivitel			Beviteli (—), kiviteli (+) többlet		
		átlag 1881–85-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881–85-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881–85-ben	1888-ban	1889-ben
		ezer métermázsákban								
1	Nagy-Brit. és Írorsz.	3.726	3 145	3.345	¹⁾ 1.806	¹⁾ 1.483	¹⁾ 1.534	— 1.920	— 1.662	— 1.811
2	Németország . . .	827	893	824	1	1	2	826	— 892	— 822
3	Franciaország . . .	869	887	766	50	5	81	— 819	— 882	— 685
4	Németalföld . . .	1.158	1 447	1.326	395	468	57	763	— 979	— 1.269
5	Osztr.-Magy. mon.	526	503	600	2	1	1	524	502	599
6	Belgium	646	883	546	192	269	295	454	614	251
7	Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	381	646	552	²⁾ 1 41	²⁾ 2 24	²⁾ 2 38	— 339	— 620	— 512
8	Portugália	134	148	151	—	—	—	134	148	151
9	Spanyolország . . .	—	79	60	—	—	15	—	79	45
10	Argentini köztárs.	89	136	159	—	—	—	89	136	159
11	Svájcz	72	70	28	1	—	—	71	70	28
12	Algír	67	28	425	—	4	—	67	24	425
13	Románia	50	66	60	—	—	—	50	66	60
14	Dánia	40	59	58	—	—	—	40	59	53
15	Uruguay	41	40	49	—	—	—	41	40	49
16	Bulgária	24	44	31	—	—	—	24	44	31
17	Európ. Oroszország	—	17	21	—	—	1	—	17	20
18	Szerbia	—	16	14	—	—	—	—	16	14
19	Olaszország	568	103	200	761	98	16	+ 193	5	184
20	Britt-K.-India . . .	—	—	—	13.966	11 757	11.758	—	—	+ 11.758

A mi a nevezetesebb rizsbevitő országokba bevitt rizs főszármazási helyeit illeti: a N.-Britanniába (1890-ben) összesen bevitt 3027 ezer métermázsából Britt-K.-India 2468 ezer métermázsát, Siam 73, Cochín-China és Tonking 103, Németalföld 134, Németország (szabad kikötők) 149 ezer métermázsát szolgáltatott; Németalföld (1889-ben) 1322 ezer métermázsát bevitelében Britt-K.-India 660, Malakkai britt birtokok 147, Japán 207 és Jáva (s a többi németalföldi K.-India) 159 ezer métermázsával vettek részt. Németország (1889-ben) összesen 824 ezer métermázsát bevitelében, K.-India 531, Németalföld 91, Dánia 50 és N.-Británia 45 ezer métermázsával szerepelnek.

Köles. — A szorosabb értelemben vett Magyarország köles-termését az utóbbi évtized alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1880	51.204	683.006	13'34	1885	29.462	422.657	14'35
1881	55.039	694.842	12'62	1886	31.174	338.533	10'86
1882	43.652	646.397	14'31	1887	32.048	350.394	10'93
1883	34.725	476.280	13'72	1888	33.718	522.845	15'51
1884	31.972	425.719	13'32	1889	32.819	428.968	13'07
átlag 1880-84	43.318	585.249	13'51	átlag 1885-89	31.844	412.679	12'96

¹⁾ Idegen termékek kivitele. — ²⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

A kölesterület 1889-ben Pest megyében 3.390, Pozsonyban 2.420, Bácsban pedig 2.306 hektárt tett, de a learatott területnek csak két vármegyében tette több mint 1°/_o-át, Pozsonyban 1¹¹/₁₁, Győrben 1⁰⁹/_o-át, az egész országban a kölesre a learatott területből átlagosan csak 0³⁴/_o esett.

Horvát-Szlavonországban a köles terület az 1885–89. évek átlagában 42 ezer hektárra rúgott; a termés pedig 398 ezer hektoliterre. A társországokban tehát jóval kiterjedtebb a kölestermelés, mint az anyaországban. Ausztriában 1889-ben 71 ezer hektár volt kölessel bevetve s a termés 905 ezer hektoliterre rúgott. Franciaország 1889-ben 45 ezer hektáron 533 ezer hektoliter kölest termesztett. Legnagyobb azonban Oroszország kölestermelése, ott ugyanis az 1883–87. évek átlagában 2⁶⁸ millió hektár volt kölessel bevetve, melyen 1888-ban 19⁶⁵, 1889-ben pedig 12¹³ millió hektoliter köles termett.

Magyarország kölesből többnyire behozatalra szorul, az 1882–88. évek átlagában 67 ezer métermázsát hoztunk be s csak 43 ezert vittünk ki, 1887-ben és 1888-ban azonban kiviteli többletünk volt, az előbbi évben csak 2 ezer, de az utóbbiban már 57 ezer métermázsá. 1890-ben 40 ezer métermázsá behozatallal 51 ezer métermázsá kivitel állt szemben.

Borsó, lencse, bab. — E hüvelyesekből a szorosabb értelemben vett Magyarország termését a következő számok mutatják:

Év	Terület hektáro- ban	T e r m e t t		Év	Terület hektáro- ban	T e r m e t t	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1880	37.101	340.317	9'17	1885	42.728	495.906	11'61
1881	36.247	400.951	11'06	1886	43.088	434.479	10'63
1882	39.523	484.135	12'25	1887	41.758	414.721	9'93
1883	39.416	437.229	11'09	1888	44.419	526.224	11'85
1884	41.652	487.531	11'70	1889	45.542	506.582	11'12
átlag 1880-84	38.788	430.033	11'09	átlag 1885-89	44.507	475.582	10'69

Kétségtelen, hogy a fentebbi számok nem tüntetik fel egész termésünket a hüvelyesekből. Aratási statisztikánk csak a főterményt mutatja ki s nincs tekintettel a mellékterményre, már pedig köztudomású, hogy nálunk a babot főleg, mint mellékterményt vetik kukoricza, krumpli, stb. közé. Horvát-Szlavonországban 1885-ben 12⁸⁵ ezer, 1886-ban 11³⁰ ezer, 1887-ben 10⁷⁷ ezer hektárt foglaltak el a hüvelyesek s köztük a bab bir túlnyomósággal, a

termés pedig 205 ezer, 173 ezer és 135 ezer, a három év átlagában 171 ezer hektolitert tett. Ausztriában a hüvelyesek termelése jóval kiterjedtebb, mint hazánkban, ott 1889-ben 272 ezer hektár volt bevetve, a magtermés pedig 2·44 millió hektoliterre rúgott. Különben, a mint fentebb említettük, valószínű, hogy aratási statisztikánk e tekintetben nagyon hiányos, élelmezési statisztikánk szerint évenként 2·31 millió mm. borsót, lencsét, babot fogyasztunk el, ha mind a két adat helyes volna, hüvelyesekből nagy behozatalra szorulnánk; azonban éppen ellenkezőleg áll a dolog, hüvelyesekből évről-évre többet viszünk ki, mint a mit behozunk. Az 1882—88. évek átlagában évenként csak 23 ezer métermázsát hoztunk be, kivitelünk ellenben 298 ezer métermázsára rúgott. Kivitelünkben a bab játsza a főszerepet, 1888-ban (kivitelünk ekkor volt legkedvezőbb) 11 ezer métermázsza behozatal mellett 404 ezer métermázsza babot vittünk ki 3·57 millió ft. értékben; 1890-ben babbivitelünk 310 ezer m.-mázsát és 2·25 millió forintot képviselt. Roppant nagy a hüvelyesek termelése a Németbirodalomban, 1889-ben 390 ezer hektáron 2·84 millió métermázsza borsó termett, az 1879—88. évek átlagában pedig 3·34 millió métermázsza. Oroszországban az 1883—87. évek átlagában 913 ezer hektár volt borsóval bevetve, az 1889. évi borsó termés pedig, mely a megelőző évinél majd egy harmaddal csekélyebb volt, 6·17 millió hektoliterre rúgott.

Magbükköny. — Ez főleg takarmánytermelésünk szempontjából bir fontossággal, a mennyiben a bükkönykeverék a mester-séges kaszálókban előkelő helyet foglal el. Magbükkönyből a magyar anyaország termelése az utóbbi évtized alatt következőleg alakult:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hek- táronként			összesen	hek- táronként
		hektoliter					
1880....	43.772	408.270	9'33	1885....	60.656	801.707	13'22
1881....	41.045	483.012	11'77	1886....	61.814	796.098	12'88
1882....	45.673	700.906	15'35	1887....	66.838	829.410	12'41
1883....	51.051	685.178	13'42	1888....	70.180	997.403	14'21
1884....	55.363	806.932	14'58	1889....	75.790	908.718	11'99
átlag				átlag			
1880—84	47.381	616.860	13'02	1885—89	67.056	866.667	12'92

E számok örvendetes fejlődésről tanuskodnak, az utóbbi év-ötödben ugy a bevetett terület, mint maga a termés erősen emel-

kedett, az előbbi, lehet mondani, megszakítás nélkül. Nagyon kiterjedt a Németbirodalomban a búkkönytermelés, 1889-ben 161 ezer hektárról 1·1 millió métermázsa magbúkkönyt nyertek; a búkkönyvel, mint takarmánymag, szintén egy kategoriába helyezhető csillagfürt pedig 151 ezer hektáron termesztetett s 1889-ben 841 ezer métermázsa termést adott. Az 1889. évi termés mindkettőből gyenge volt, az 1879—88. évek átlagában a Németbirodalomban 1·33 millió métermázsa búkköny és 1·32 millió mmázsa csillagfürt termett.

9. Burgonya.

Magyarország burgonyatermelése. — A burgonya, főleg mint kenyérpótló játszik igen nagy szerepet. Élelmezési statisztikánk szerint 15 millió métermázsa körül fogyasztunk el népünk élelmezésére s ezenkívül az állatok takarmányozására is nagy mennyiséget használunk el évenként, szesztermelésre nálunk nem fogy el nagyon sok burgonya, holott Ausztriában és a Németbirodalomban a szesztermelés nyersanyagát túlnyomólag a burgonya képezi. A szorosabb értelemben vett Magyarországbán az utóbbi két évtized alatt a burgonyatermelés következő arányokat öltött:

Év	Terület hektár- ban	Termett		Év	Terület hektár- ban	Termett	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1870	358.927	12,158.519	33'87	1880	360.917	31,023.998	85'96
1871	361.760	11,326.760	31'30	1881	371.494	30,394.921	81'82
1872	366.977	12,560.256	34'22	1882	385.773	42,713.460	110'72
1873	354.577	8,417.816	23'74	1883	393.910	43,284.986	109'89
1874	360.031	15,573.824	43'08	1884	411.857	32,978.213	80'07
1875	382.405	14,447.083	37'79	1885	419.620	38,607.397	92'01
1876	500.791	17,407.881	34'78	1886	425.574	32,839.263	77'16
1877	426.963	16,205.492	37'95	1887	412.782	32,602.470	78'98
1878	465.640	32,421.760	69'63	1888	439.444	37,548.361	85'45
1879	410.966	15,851.030	38'57	1889	439.342	40,100.935	91'27
átlag				átlag			
1870-79	398.904	15,638.042	39'20	1880-89	406.071	36,209.400	89'15

A fentebbi mennyiségben nincs befoglalva, a mi a házi kertekben és a kukoricaföldeken, mint melléktermény termesztetik, a mi pedig épen nem mondható jelentéktelennek. Horvát-Szlavonországban a burgonyaterület 1885-ban 34·99 ezer, 1886-ban 41·17 ezer, 1887-ben 46·43 ezer hektárra rúgott, a termés pedig ugyancsak

a mondott években 1·40 millió, 1·96 millió és 2·44 millió, a három év átlagában 1·90 millió métermázsára rúgott.

A burgonyatermelés nemzetközi áttekintése. — Ausztriában a burgonya több, mint kétakkora területet foglal el, mint hazánkban, ott 1889-ben 1·10 millió hektárra terjedt, miből Galicziára 398 ezer, Csehországra 336 ezer, Morvaországra pedig 163 ezer hektár esett. Ausztria burgonyatermése 1889-ben 90·33 millió métermázsára rúgott. Még nagyobb a burgonyaművelés Franciaországban. Ott 1882. évi gazdasági statisztika szerint 1·34 millió hektárra terjedt, mely 101 millió métermázsra termést adott 640 millió frank értékben. Franciaország burgonyatermelése emelkedőben van. 1889-ben már 1·455 ezer hektárt foglalt el, az összes termés 106·99 millió métermázsára rúgott, hektáronként 73·55 métermázsára. Legnagyobb azonban a Német Birodalomban, hol 1888-ban 2·92 millió hektár terület volt burgonyával beültetve s 219·1 millió métermázsra termett; míg 1889-ben ugyanakkora területről 266·04 métermázsra volt a termés. Az egyes német államokat tekintve, Poroszországban 1·991 ezer hektár volt a burgonya-terület, a termés pedig 169·36 millió métermázsra, Bajorországban a beültetett terület 300 ezer hektár, a termés 32·66 millió métermázsra, Szászországban a terület 119 ezer hektár, a termés 11·93 millió métermázsra. Az 1882. évi tízéves francia mezőgazdasági enquete főbb eredményeit tartalmazó »Statistique agricole de la France« című nagy munkában (megjelent Nancyban 1887-ben) érdekes összeállítást találunk Európa összes burgonyaterméséről, ezen adatokat, a hol lehetett, újabbakkal pótolva, a következő összeállításban mutatjuk be:

Ország	Év	Burgonya- termés	Ország	Év	Burgonya- termés
Németbir. .	1889	266·04 millió mm.	Spanyolorsz. —	15·85	millió mm.
Oroszország	1889	163·63 millió hl.	Svájcz . . .	7·70	» mm.
Franciaor.	1889	106·99 » mm.	Norvégia .	1875	7·11 » hl.
Ausztria .	1889	90·33 » »	Olaszország	1888	6·25 » mm.
N.-Britannia	1889	65·38 » »	Dánia . . .	1889	6·10 » hl.
Magyarbir.	1889	40·10 » hl.	Portugália .	—	2·81 » mm.
Belgium .	1889	23·97 » mm.	Románia .	—	0·12 » »
Németalföld	1887	27·07 » hl.	Görögország	—	0·03 » »
Svédország	—	24·88 » »	Különb. orsz.	—	0·20 » »

Az Európán kívüli országok közül az Északamerikai Egyesült-Államokban legnagyobb a burgonyatermelés, ott 1888-ban 1·03 millió hektáron 71·23 millió hektoliter burgonya termett, hektáronként tehát

átlagosan 69·43 hektoliter. Ez évben különben az Egyesült-Államoknak igen nagy burgonyatermésük volt, az 1887. évi termés csak 47·2 millió hektolitert tett, hektáronként csak 49 hektolitert.

10. Olajos magvak.

Repcze. — A repczetermelés hazánkban határozottan hanyatlik, mit ha egyéb okok nem működnének is közre, már az is érthetővé tenne, hogy a repcze valamennyi mezőgazdasági termény közt a legbizonytalanabb. A szorosabb értelemben vett Magyarországon a learatott repcze-területet és termést az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Terület hektárokb an	Termett		Év	Terület hektárokb an	Termett	
		összesen	hek- táronkint			összesen	hek- táronkint
		hektoliter					
1880....	79.927	658.938	8 ²⁵	1885....	95.080	736.788	7 ⁷⁵
1881....	157.746	1,660.999	10 ⁵⁸	1886....	108.808	872.616	8 ⁰²
1882....	95.375	1,002.867	10 ⁵²	1887....	39.562	454.305	11 ⁴⁸
1883....	125.876	901.357	7 ¹⁶	1888....	48.801	761.523	15 ⁶⁰
1884....	107.061	994.428	9 ²⁹	1889....	57.386	434.312	7 ⁵⁷
átlag				átlag			
1880—84	113.177	1,043.718	9 ²²	1885—89	69.927	651.909	9 ³²

Feltűnő a területnek roppant ingadozása, mit azon körülmény indokol, hogy sok évben a bevetett repcze-területnek tekintélyes része teljesen kivesz. Az 1890. év repczéből is igen jó aratást adott, termett összesen 1.213.214 hektoliter, hektáronként pedig őszi repczéből 14·19 hektoliter, tavasziból pedig 12·23 hektoliter. Megjegyezzük, hogy a repczét, csaknem kizárólag ősszel vetik, a tavaszi repcze nálunk egyáltalán nem bir fontossággal, kivéve talán Hajdú vármegyét. Horvát-Szlavonországok repczeterülete 1885—1887-ig 4·2 ezer és 4·9 ezer hektár között ingadozott, a repcze-termés pedig a nevezett három év átlagában 36·85 ezer métermázsát tett. Ausztria 1889-ben 37 ezer hektárról 360 ezer métermázsára repczét aratott, Németország ugyancsak 1889-ben 116 ezer hektárról 1·03 millió métermázsát, Franciaország pedig 61 ezer hektárról 1·07 millió métermázsát.

Len- és kendermag. — A lennek és kendernek nem annyira magtermése fontos, mint inkább fonálnak való szála, a mag inkább

csak melléktermény számba megy. A szorosabb értelemben vett Magyarország termését len- és kendermagból az utóbbi évtized alatt a következő számok mutatják:

Év	T e r m e t t				Év	T e r m e t t			
	lenmag		kendermag			lenmag		kendermag	
	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter		összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter
1880...	87	8'90	790	11'34	1885...	88	8'05	782	11'68
1881...	99	8'09	652	9'39	1886...	80	7'72	685	9'65
1882...	78	7'31	784	12'04	1887...	88	7'93	670	9'43
1883...	86	7'02	697	10'33	1888...	106	9'22	834	11'52
1884...	97	3'80	734	11'18	1889...	118	8'57	746	10'06
átlag					átlag				
1880-84	89	7'02	731	10'86	1885-89	96	8'30	742	10'47

Horvát-Szlavonországban az 1885—87. évek átlagában 46 ezer métermázsas lenmag és 74 ezer mm. kendermag termett, az előbbi 5'91, az utóbbi 9'31 métermázsát adott hektáronként. Franciaország lenmagtermése 1889-ben 180 ezer, kendermagtermése pedig 183 ezer métermázsára rügött, az előbbi hektáronként 5'76, az utóbbi 4'05 métermázsát adott.

11. Len, kender, pamut, juta.

Len és kender. — A textilipar növényi nyersanyagai közül hazánkban csak a lent és a kendert termesztik, a len- és kendermagtermést már előbb kimutattuk, még csak a bevetett területet és az arról nyert len- és kenderfonalat kell kimutatnunk:

É v	Len-	Kender-	T e r m e t t			
			lenfonál		kenderfonál	
	terület hektárokbán		összesen	hektáron- ként	összesen	hektáron- ként
			métermázsas		métermázsas	
1880	9.814	69.711	44.460	4'53	456.634	6'55
1881	12.264	69.397	54.217	4'42	417.767	6'02
1882	10.664	65.052	44.022	4'19	444.964	6'84
1883	12.211	67.459	53.358	4'37	417.100	6'18
1884	11.006	65.632	55.022	5'00	420.534	6'41
1885	10.965	66.985	41.078	3'75	414.597	6'19
1886	10.410	71.007	40.452	3'89	459.790	6'48
1887	11.055	71.043	45.819	4'14	487.942	6'87
1888	11.517	72.350	57.511	4'99	497.169	6'87
1889	13.786	74.148	85.908	6'23	489.178	6'66

E két fontos kereskedelmi növény termelése, emelkedés helyett, sajnos, inkább hanyatlott, hazai fogyasztásunk csekély, a kivitelben pedig nehéz megküzdenünk hatalmas versenytársainkkal, Olasz- és Oroszországgal, csak az utóbbi évben látunk némi emelkedést. Megnehezíti ránk nézve a versenyt, hogy lenünk és kenderünk áztatása, kikészítése eddigelé többnyire nagyon hiányos és tökéletlen volt, újabban azonban ez irányban is történt némi haladás. Magyarország összes kenderterületéből 9.260 hektár Bács megyére esik. Horvát-Szlavonországban 1887-ben a lenterület 6.718, a kenderterület pedig 7.754 hektár volt s a lentermés 1885—87-ben 5.91 métermázsza átlagtermés mellett 45.992 métermázsát, az évi kendertermés pedig ugyancsak a nevezett években 9.31 mm. átlagtermés mellett 73.758 métermázsát tett. Ausztriában 1889-ben a len 92 ezer, a kender 46 ezer hektárt foglalt el s az előbbi 366 ezer, az utóbbi 164 ezer mm. fonalat szolgáltatott. Jóval nagyobb Olaszország kender- és lentermelése, az 1876—81. években a len- és kenderterület 233 ezer, 1879—83-ban pedig 188 ezer hektárra becsültetett, a len- és kenderfonál-termés 935 ezer métermázsára rúgott. Külön a kendertermés az 1879—83. évek átlagában 853.160 métermázsát, 1890-ben pedig 725.270 métermázsát tesz. Legkiterjedtebb azonban a kendertermelés Oroszországban, hol 1881-ben 1.53 millió hektárnyi óriási területet foglalt el. Franciaországnak területéhez képest nincs nagy len- és kendertermelése, az előbbi 1889-ben 34 hektárról 7.03 métermázsza átlagtermés mellett 241 ezer métermázsza fonalat adott, kenderfonál pedig 54 ezer hektárról 394 ezer métermázsza került ki, hektáronként tehát 7.32 métermázsza.

A len és kender nemzetközi forgalmát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Mennyiség				É r t é k			
		1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
		1. L e n .							
		a) Bevitel:							
1	N.-Brit. és Írország	657	793	933	905	24.291	27.085	29.998	30.663
2	Franciaország	626	643	848	741	21.450	20.646	27.584	22.822
3	Németország	421	522	631	589	16.416	18.281	20.504	19.150

Sorszám	Az ország neve	Mennyiség				É r t é k			
		1886-	1887-	1888-	1889-	1886-	1887-	1888-	1889-
		ban	ben	ban	ben	ban	ben	ban	ben
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
4	Belgium	392	444	540	650	14.776	20.064	21.594	18.199
5	Osztr.-Magy. mon.	256	239	233	208	13.039	9.890	8.850	7.688
6	Éjsz.-Am.Egy.-Áll.	57	72	58	80	3.312	4.036	3.784	4.349
b) Kivitel:									
1	Oroszország ¹⁾ . .	1.399	1.699	2.233	2.027	42.932	53.055	67.206	62.180
2	Németország . .	237	315	405	302	9.263	11.035	13.783	10.259
3	Belgium	460	412	375	438	25.748	23.056	20.986	24.526
4	Franciaország . .	184	247	209	211	5.096	5.652	5.472	4.164
5	Osztr.-Magy. mon.	41	44	43	38	2.223	1.973	1.673	1.459
6	N.-Brit. és Írorsz. ²⁾	31	36	40	46	889	924	1.116	1.515
2. Kender. ²⁾									
a) Bevitel:									
1	N.-Brit. és Írország	615	744	924	998	17.221	21.544	27.906	33.932
2	Németország . .	439	665	672	782	12.672	18.398	16.980	22.013
3	Éjsz.-Am.Egy.-Áll.	292	333	438	568	8.016	8.488	14.563	19.811
4	Belgium	237	241	220	191	10.964	10.743	9.625	8.871
5	Franciaország . .	156	221	190	142	5.388	7.128	6.267	4.582
6	Osztr.-Magy. mon.	46	65	75	75	2.371	2.433	2.387	2.383
b) Kivitel:									
1	Oroszország ¹⁾ . .	402	676	587	712	11.895	20.292	17.697	21.526
2	Olaszország . . .	301	309	384	349	9.630	9.279	10.738	9.365
3	Németország . .	252	365	345	400	7.417	10.358	10.052	11.554
4	N.-Brit. és Írorsz. ²⁾	166	197	312	359	4.664	6.050	10.217	14.162
5	Belgium	68	63	49	51	3.469	3.097	2.267	2.516
6	Osztr.-Magy. mon.	31	30	36	35	1.021	844	862	864
7	Franciaország . .	11	13	10	10	368	414	325	323

Pamut. — A legnagyobb textiliparág nyersanyagát főleg az Egyesült-Államok szolgáltatják, hol az évi termelés 10—14 millió métermázsára rüg. Az Egyesült-Államok mellett még csak Kelet-India és Egyiptom jön számba, bár kisebb mennyiséget ázsiai Törökország, Brazília és Peru is termel. A termelésről nem állván rendelkezésünkre újabb számszerű adatok, közöljük a fontosabb be- és kivivő országok pamutforgalmát:

¹⁾ A papírrubel 1 frttal vétetett egyenlőnek. ²⁾ Idegen eredetű lenkivitel. A kőcz, a mennyiben nem volt különösen megjelölve, hogy len- vagy kenderkőcz-e, mindenütt a kenderhez számítattott.

Sorszám	Az ország neve	Pamutforgalom							
		1876- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1876- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
a) Bevitel :									
1	N.-Brit. és Írorsz.	6.748	8.125	7.855	8.787	401.809	401.565	400.091	456.420
2	Németország .	1.690	2.243	2.098	2.610	101.700	112.438	107.746	140.083
3	Oroszország ¹⁾	741	1.639	1.123	1.406	—	96.437	68.248	83.509
4	Franciaország	1.579	1.549	1.217	1.435	91.676	81.340	63.062	81.207
5	Oszt.-M. mon. .	593	1.152	1.040	1.101	48.655	56.464	52.322	55.442
6	Olaszország . .	202	762	750	899	13.736	35.048	34.490	44.960
7	Spanyolország .	392	463	424	637	31.342	24.989	22.897	35.667
8	Németalföld . .	495	383	338	304	25.249	19.555	17.212	15.509
9	Svájcz	245	284	—	298	—	16.062	—	18.072
10	Belgium	192	228	213	145	12.046	10.202	9.854	7.237
b) Kivitel :									
1	Északam. Egyes. Államok	6.756	9.841	10.279	10.818	404.584	433.066	468.336	499.327
2	Britt-K.-India	2.546	2.760	2.731	2.709	132.810	134.684	144.128	150.456
3	Egyiptom	—	1.377	—	—	74.235	78.221	70.755	88.639
4	N.-Brit. és Ír. ³⁾	922	1.327	1.247	1.259	45.345	57.269	55.387	58.716
5	Franciaország	544	339	264	197	31.544	17.898	13.739	11.406
6	Németország .	345	263	277	317	—	11.748	12.946	15.867
7	Németalföld . .	397	263	251	224	20.255	13.437	12.794	11.407
8	Oszt.-M. mon. .	32	207	191	229	2.038	9.291	8.698	10.324
9	Olaszország . .	6	131	133	159	434	6.038	6.113	7.936

A bevívó országok élén Nagy-Británia áll, mely maga annyi pamutot vitt be, mint a többiek összevéve, részint hogy saját óriási pamutiparának szükségletét fedezze, részint hogy a kontinens államait lássa el vele. A kivívó országok közül csak a három első valódi kivitel, a többi országok, köztük első sorban Nagy-Británia, csak közvetítő gyanánt szerepelnek.

Juta. — Újabb időben a textiliparban a juta is mind nagyobb szerepet kezd játszani. A világforgalomba kerülő juta legnagyobb részét Kelet-Indiában termelik s itt is, különösen Bengáliában, mely tartomány annyira alkalmas a jutatermelésre, hogy más ország még a tropikus országok közül sem versenyezhet vele. Valódi jutakivívó ország tehát tulajdonképen csak egy van, Kelet-India. Ez ország juta kivitele az utóbbi 10 év alatt következő volt:

Jutakivitel		Jutakivitel			
1000	millió	1000	millió		
métermázsza	frt.	métermázsza	frt.		
1881-ben . . .	2.951	39.3	1886-ban . . .	3.953	43.6
1882-ben . . .	3.815	50.3	1887-ben . . .	4.220	48.7
1883-ban . . .	5.257	58.5	1888-ban . . .	4.896	60.4
1884-ben . . .	3.565	45.9	1889-ben . . .	5.261	79.0
1885-ben . . .	4.252	46.6	1890-ben . . .	5.210	86.4

¹⁾ A papírrubél 1 frttal vétetett egyenlőnek. — ²⁾ 1877-ben. —

³⁾ Idegen és gyarmati pamutkivitele.

A különböző országok jutabevitelét a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	J u t a b e v i t e l							
		1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
1	N.-Brit. és Írorsz.	2.713	3.322	3.190	3.891	30.063	36.821	39.043	54.287
2	É.-Am. Egy.-Áll.	845	901	1.171	903	4.761	5.494	7.092	5.993
3	Németország . .	440	574	589	642	4.840	6.309	7.367	9.302
4	Franciaország .	330	486	421	505	4.914	7.701	7.615	10.232
5	Osztr.-Magy. mon.	161	158	225	195	2.817	2.967	4.507	4.101
6	Belgium	105	126	125	121	2.092	2.529	2.506	2.427

A legtöbb jutát Nagy-Britannia viszi be, mely nemcsak saját iparát látja el vele, hanem a kontinens országait is. Nagy-Britannia a gyarmati eredetű jutából következő mennyiségeket vitt ki az utóbbi hat év alatt:

	1000 métermázsá	millió frt.		1000 métermázsá	millió frt.
1885-ben . . .	1.001	11'9	1888-ban . . .	1.044	13'3
1886-ban . . .	957	11'0	1889-ben . . .	1.174	17'5
1887-ben . . .	1.081	12'6	1890-ben . . .	1.115	15'9

Az 1890-ik évi kivitelben különösen Francia- és Németország szerepelnek, az első 415 ezer métermázsával, 5.896 ezer frt. értékben, utóbbi pedig 299 ezer métermázsával, 4.288 ezer frt. értékben.

12. Dohány.

Dohánytermelés. — E fontos kereskedelmi növény termeléséről mezőgazdasági statisztikánk a következő adatokat nyújtja:

É v	Terület hektárok- ban	T e r m e t t		É v	Terület hektárok- ban	T e r m e t t	
		összesen	hek- táronként			összesen	hek- táronként
			métermázsá				métermázsá
1880...	60.148	60.148	12'71	1885...	56.889	623.840	10'97
1881...	60.771	611.426	10'06	1886...	58.648	466.515	7'95
1882...	61.921	702.016	11'34	1887...	55.850	566.727	10'15
1883...	59.759	554.327	9'28	1888...	49.921	573.611	11'49
1884...	58.375	614.138	10'52	1889...	45.599	567'240	12.44
átlag				átlag			
1880-84	60.195	649.215	10'78	1885-89	53.381	559.587	10'60

Hórvát-Szlavonországban a dohánytermelés igen csekély, az 1885–87. évek átlagában, a beültetett terület csak 439 hektár volt, a termés pedig 3.881 métermázsa, hektáronként 8.45 métermázstát tévén az átlagos termés. A dohánytermelés Ausztriában is igen csekély, 1889-ben 2.657 hektáron összesen 41.323 métermázsa termett, mind a területben, mind a termésben tehát jelentékeny az emelkedés a megelőző évhez képest, a mikor 2.112 hektáron 30.557 métermázsa dohány termett. Franciaország dohánytermelése jóval jelentékenyebb, a nélkül, hogy Magyarországot csak meg is közelítené, 1889-ben a beültetett terület 16 ezer hektárt tett, a termés pedig 206 ezer métermázsa rá rugott, hektáronként 12.68 métermázsa.

A nagy francia mezőgazdasági statisztika szerint a világ összes dohánytermelése körülbelül 7.8 millió métermázsa rá rug, miből Európára 2 millió körül esik. Az egyes országok termése ugyan-ezen forrás szerint következő:

<i>Európai országok:</i>			
Magyarország	577.450mm.	Britt-Nyugot-India .	1,750.000mm.
Németbirodalom	409.000 »	Japán	410.000 »
Oroszország	430.000 »	Brazília, Chili, Peru	350.000 »
Európai Törökország,		Németalföld, Nyugot-	
Bulgária, Görögország	264.000 »	India	166.000 »
Franciaország	225.599 »	Ázsiai Törökország .	133.000 »
Olaszország	45.000 »	Cuba	120.000 »
Ausztria	30.550 »	Philippi szigetek . .	110.000 »
Németalföld	30.000 »	Mexico	75.000 »
Románia	30.000 »	Argentína és Uruguay	58.000 »
Svájc	20.000 »	Haiti	40.000 »
Szerbia	15.000 »	Columbia	30.000 »
		Porto-Rico	27.500 »
		Perzsia	25.000 »
<i>II. Európán kívüli országok:</i>		Venezuela és Közép-	
Északamerikai E.-Áll.	2,439.000 mm.	Amerika	8.700 »

13. Takarmány- és cukorrépa.

Magyarország répatermése. — Aratási statisztikánk külön kimutatja a takarmány- és cukorrépát, de az adatokból úgy látszik, hogy sokfelé a takarmányrépát is cukorrépának nevezik s így az utóbbi mennyisége jóval nagyobb, mint a valóságban, a kettőt tehát egy kimutatásba foglalva közöljük:

Év	Czukorrépa			Takarmányrépa		
	terület hektá- rokban	termett		terület hektá- rokban	termett	
		összesen	1 hektáron		összesen	1 hektáron
		métermázsza			métermázsza	
1880	37.317	6,785.423	181'13	59.229	15,183.026	256'34
1881	30.644	5,966.872	194'72	64.238	14,182.105	220'77
1882	32.615	6,744.175	206'78	67.033	19,084.009	284'70
1883	36.017	7,379.188	204'88	76.945	17,740.832	230'57
1884	38.891	6,760.817	173'84	80.701	18,873.088	233'86
átlag 1880—84	35.097	6,727.295	192'27	69.629	17,012.612	245'25
1885	31.741	5,954.179	187'59	91.230	21,364.077	234'18
1886	38.353	6,257.066	163'14	95.983	17,835.853	185'82
1887	33.811	4,996.488	147'76	102.799	20,411.708	198'56
1888	42.410	8,057.027	189'98	106.312	24,270.204	228'29
1889	54.692	11,091.536	202'80	113.854	29,261.657	257'01
átlag 1885—89	40.201	7,271.259	178'25	102.036	22,628.500	220'77

E számok örvendetes fejlődésről tanúskodnak, még meglepőbb a haladás, ha az utóbbi évek adatait régebbi évekkal hasonlítjuk össze. 1869-ben a czukorrépa még csak 14·7 ezer, a takarmányrépa pedig 32·5 ezer hektárt foglalt el, a növekedés tehát 1889-ig az előbbinél 190⁰/o-ot, az utóbbinál 227⁰/o-ot képvisel. A czukorrépa-termelés nagy növekedése 1889-ben az újonnan alakult czukorgyárak működésével függ össze, de a mint fentebb említettük, a répatermelés kimutatásánál is érezhető mezőgazdasági statisztikánk gyöngesége, a mennyiben e kimutatott czukorrépa jelentékeny része kétségtelenül nem czukorrépa, hanem egyszerűen takarmányrépa, hogy azonban mennyit kell az előbbiből az utóbbihoz átírnunk, arra nézve nincs semmi támpontunk. Horvát-Szlavonországban a vörös és fehér és a kerekrépa 1885-ben 8.156, 1886-ban 10.223, 1887-ben pedig 11.815 hektárt foglalt el, az utóbbi évben 051⁰/o-át az összes szántó- és kertföldeknek. A társországek répatermése következő volt: 1885-ben 364 ezer, 1886-ban 513 ezer, 1887-ben 653 ezer métermázsza, a három év átlagában a fehér- és vörösrépa 53'68, a kerekrépa pedig 56'06 métermázsát adott hektáronként, az átlagtermés tehát ott hasonlithatatlanul csekélyebb, mint az anyaországban.

A külföld répatermése. — A czukorrépa művelése főleg a nagy czukoriparral bíró országokban, u. m. a Német-birodalomban, Franciaországban, Ausztriában és Oroszországban

üzetik nagy mértékben. A Németbirodalomban a cukorrépa-területet 337 ezer hektárra teszik. Az adóstatisztika szerint a német vámterületen az 1888/9. termelési évben 78⁹⁶ millió métermázsa cukorrépát dolgoztak fel s ez körülbelül megfelel az évi termésnek. A Németbirodalomban a cukorrépatermelés főhelye Poroszország, melyre magára 272 ezer hektár esik s itt is különösen a szász tartomány és Szilézia válnak ki. Ausztriában 1889-ben a cukorrépa 225 ezer hektárt foglalt el, miből magára Csehországra 144 ezer, Morvaországra pedig 70 ezer hektár esett, ezen kívül még csak Sziléziában, Galiczia nyugoti részében és Alsó-Ausztriában van cukorrépa-termelés. Ausztria cukorrépa-termése 1889-ben 50²⁵ millió métermázására rúgott.

Franciaország cukorrépa területe 1889-ben 226 ezer hektár volt, az 1882. évi mezőgazdasági enquete még 240 ezer hektárt talált, a csökkenés azonban nem folytonos, 1889-ben 37 ezer hektárral volt nagyobb a cukorrépaterület, mint 1887-ben. A termés 1889-ben 71⁴⁵ millió, 1882-ben pedig 885 millió métermázst tett, még nagyobb területre terjed a cukorrépa-művelés Oroszországban, hol Lengyelországgal 257 ezer hektárt foglal el.

Takarmányrépával Ausztriában 1889-ben 164 ezer hektár volt bevetve, miből 63 ezer hektár, mint második termés tarlóba vettetett; a termés pedig 22⁴³ millió métermázst tett. A Németbirodalomban kerekrepával 1889-ben 397 ezer hektár volt beültetve, mely terület 186² mm. hektáronkénti átlag termés mellett 73⁸⁷ millió mmázst adott; egyéb répa-féle gyökerekkel (murok, fehér répa stb.) 1889-ben 459 ezer hektár volt bevetve s 80⁷ mm. átlagtermés mellett 37⁰⁸ millió mm. termett. Angliában, melynek mezőgazdasága oly intenzív módon üzetik s melynek éghajlata is különösen kedvez a takarmánytermesztésnek, a répatermelés nagy arányokban folyik az egész Nagy-Britanniában és Írországban. 1889-ben a takarmányrépa 899 ezer hektárt, a répaféle gyökerek pedig 237 ezer hektárt foglaltak el s az előbbi 32⁵² millió métermázsa termést adott, az utóbbiak pedig 6⁸⁵ millió métermázst. Franciaország igen gazdag a takarmányrépában és egyéb takarmány-gyökerekben, nem kevesebb, mint 554 ezer hektár területet foglalnak el s az évi termés a mezőgazdasági nagy enquete kimutatása szerint 121 millió métermázsa rúg, mely összegben 26 ezer hektár különféle gyökér karórépa, csicsóka, stb. termése nincs

befoglalva. Maga a takarmányrépa 1888-ban 317 ezer hektárt foglalt el s 253[·]67 mmázsa hektáronkénti átlagtermés mellett 80[·]37 millió métermázsát adott. Ha az egyes departement-okot tekintjük, a legnagyobb átlagtermés Nord megyében fordult elő, 578[·]26 mmázsa hektáronként, a legkisebb pedig Basses-Pyrénées departement-ban, csak 34[·]00 mmázsa. Általában a takarmánynövények termelése Franciaországban aránylag még jobban el van terjedve, mint a szomszéd, szintén kifejlett mezőgazdasággal bíró országokban; az összes területnek ugyanis 1[·]40⁰/o-át foglalták el, míg Belgiumban 1[·]22, Németországban csak 0[·]83⁰/o-át.

14. Szálas takarmány.

Mesterséges kaszálók. — Az utóbbi évtized alatt a mesterséges kaszálók nagyságát és termését a szorosabb értelemben vett Magyarországon a következő összeállítás mutatja:

É v	Terület hektárok- ban	T e r m e t t		É v	Terület hektárok- ban	T e r m e t t	
		összesen	hek- táronként			összesen	hek- táronként
			métermázsa				métermázsa
1880....	364.708	10,292.168	28 [·] 22	1885....	431.906	13,341.857	32 [·] 05
1881....	321.581	11,305.872	35 [·] 16	1886....	463.762	14,114.982	30 [·] 44
1882....	357.749	11,138.680	31 [·] 14	1887....	470.447	14,457.632	30 [·] 73
1883....	365.509	12,367.139	33 [·] 84	1888....	489.018	16,614.188	33 [·] 97
1884....	389.502	14,380.231	36 [·] 92	1889....	511.054	16,721.988	32 [·] 72
átlag				átlag			
1880-84	359,810	11,896,828	33 [·] 05	1885-89	473,237	15,050,129	33 [·] 30

A mesterséges kaszálóknál ép úgy, mint a takarmányrépánál örvendetes emelkedés látható, nem annyira az átlagtermés, mely az utóbbi évtizedben alig emelkedett, mint inkább a mesterséges kaszálók térfoglalása tekintetében. Még szembeszökőbb az emelkedés, ha régibb év adatát idézzük összehasonlításként, 1870-ben ugyanis a mesterséges kaszálók területe csak 217.423 hektárt tett, felét sem az 1889-ki területnek. Ez utóbbi évben az összes területből 268[·]6 ezer hektár, vagyis 52[·]56⁰/o luczernára, lóherére, baltaczimre esett, 242[·]4 ezer hektár pedig bükkönykeverékre, muharra, stb. 1870-ben nem egészen ilyen volt az arány, akkor a luczerna, lóhere, baltaczim 103[·]04 ezer hektárt tett, a mesterséges kaszálóknak kevesebb, mint felét. Horvát-Szlavonországban 1887-ben a takarmánynövények 47.845 hektárt foglaltak el, az összes szántó- és kertföld 3[·]51⁰/o-át, fele ennek

herére esik, jóval több, mint egy harmada bükkönyre, a luczerna tizedrészét sem teszi. Ausztria igen gazdag mesterséges kaszálókban, 1889-ben a hereterület 816 ezer, a vegyes takarmányok pedig 163 ezer hektárra rúgtak; a heretermés ugyancsak 1889-ben 22.44 millió, a bükkönykeverék, csalamádé, stb. 3.20 millió métermázsára rúgott. A Németbirodalomban a mesterséges takarmány termelését a következő számok mutatják.

	Learatott terület 1889-ben ezer hektár	Termés 1889-ben ezer méter- mázsa	Átlagos termés hektáronként 1888-ban 1879-88-ban m é t e r m á z s a	
Takarmányhere	1.812.3	58.229	27.5	32.1
Luczerna	194.2	8.859	42.7	44.7
Esporsett	107.1	3.400	29.1	32.2
Egyéb takarmány- növény	434.5	9.131	21.0	21.1

Az összes mesterséges kaszálók tehát 2.55 millió hektárt foglalnak el, a termés pedig 1889. évben 79.62 millió métermázsára rúgott. A Németbirodalomban a takarmányul használt herén kívül még a heremagtermesztést is nagy mértékben üzik, 1889-ben 76.2 ezer hektár területről 134.7 ezer métermázsa heremagot nyertek.

Franciaországban a mesterséges takarmányok termelése még kiterjedtebb, mint a Németbirodalomban, a tíz éves enquete eredménye szerint ez egy nyári takarmánynövények, minő a babó, vörös here, csalamádé, káposzta, takarmányrozs, stb. 843 ezer hektáron termesztetnek s évi termésük meghaladja a 70 millió métermázsát; a mesterséges kaszálók (prairies artificielles) területe 2.845 ezer hektárra terjed, miből 1.201 ezer ht. herére, 841 ezer hektár luczernára, 688 ezer esparsettre, 115 ezer pedig a hüvelyesekkel való takarmánykeverékre esik, az összes termés 123.46 millió métermázsa volt s egy hektár átlagosan 43.40 métermázsát adott. Fel-tűnő, hogy az újabb hivatalos adatok a mesterséges kaszálók területét kisebbnek tüntetik fel, így 1889-ben a here csak 987 ezer, a luczerna 800 ezer, az esparsett pedig 642 ezer hektár területen termesztetett, az első 43.13 millió, a második 39.69 millió, s a harmadik 24.63 millió métermázsa termést adott. Hektáronkénti átlagtermés heréből 43.78, luczernából 49.58, baltaczimból pedig 37.42 métermázsa volt. A mesterséges kaszálókról a többször idézett nagy francia mezőgazdasági statisztika a következő érdekes összehasonlítást adja:

	Franciaország	Belgium	Németország	Nagy-Britannia
A mesterséges kaszálók területe hektárokbán	2,841.635	180.173	2,012.565	2,722.235
Az összes terület százelekében	5.38	6.11	3.72	8.64
A szántóföld százalé- kában	10.93	11.43	7.69	29.69
Száz lélekre esik hektár	7.55	3.18	4.45	7.72

Nagy-Britanniában és Írországbán a herék és herefélék 1889-ben 1.27 millió hektár területet foglaltak el, s erről a szénatermés 57.15 millió métermázsát tett.

Természetes kaszálók. — A szorosabb értelemben vett Magyarországban a természetes kaszálók területét s az azokon termett rét- és gyepszéna mennyiségét a következő táblázat tünteti fel:

Év	Terület hektárokbán	Termett		Év	Terület hektárokbán	Termett	
		összesen	hektáronként			összesen	hektáronként
		métermázsá				métermázsá	
1880 . .	2,740.229	34,674.345	12 ⁶⁵	1885 . .	2,561.772	50,145.429	19 ⁵⁷
1881 . .	2,614.662	62,701.725	23 ⁹⁸	1886 . .	2,583.849	54,429.217	21 ⁰⁷
1882 . .	2,619.427	55,627.419	21 ²⁴	1887 . .	2,576.234	58,386.838	22 ⁶⁶
1883 . .	2,598.633	62,666.962	24 ¹²	1888 . .	2,630.592	59,381.154	22 ⁵⁷
1884 . .	2,626.462	60,244.712	22 ⁹⁴	1889 . .	2,643.402	54,193.193	20 ⁵⁰
átlag				átlag			
1880—84	2,639.883	55,183.032	20 ⁹⁸	1885—89	2,599.170	55,301.166	21 ²⁷

A mesterséges kaszálókkal ellentétben a természetes kaszálók-
nál apadást látunk; mezőgazdasági statisztikánk szerint az utóbbi
évötödben 76 ezer hektárral kisebb területen kaszáltunk rét- és
gyepszénát, mint a megelőző évötödben, a termés azonban 5 millió
métermázsával volt nagyobb, mint a magasabb átlagterméseknek
köszönhetünk. Horvát-Szlavonországban 1887-ben a ter-
mészetes rétek 460 ezer hektárra rúgtak, a szénatermés pedig
1885-ben 7.77 millió, 1886-ban 8.95 millió, 1887-ben 7.94 millió s a
három év átlagában 8.22 millió métermázsát tett. Ausztriában
1889-ban a tulajdonképeni rétek 2.84 millió, az alpesi rétek pedig
134 ezer hektárra terjedtek s az összes szénatermés 75.30 millió
métermázsára ment. A Németbirodalomban a kaszáló-rétek
területe 1889-ban 5.91 millió hektár volt, a termés pedig 31.2 mm.
hektáronkénti átlagtermés mellett 184.23 millió mm., míg a meg-
előző évtizedben a fűtermés 175.40 millió mm.-ra rúgott, hektáron-
ként 29.7 métermázsára. Franciaországban 1889-ben a ter-

mészetes kaszálók területe 4·82 millió hektár volt, mely 33·88 métermázsa átlagtermés mellett 163·39 millió mm. szénát adott s azonkívül még 33·49 millió mm. sarjút.

Nagy-Britanniában és Írországban az állandó rétek 1889-ben 2·63 millió hektár területet foglaltak el s a szénatermés 108·3 millió métermázsát tett.

Mint a hogy az állatok takarmányozására szolgáló gabona-neműeket, névszerint a zabot és kukoriczát roppant mennyiségben termesztik az Északamerikai Egyesült Államok, úgy a szálas takarmány-termesztés is óriási arányokban folyik ott; 1888-ban 15·63 millió hektár területen 474·79 millió métermázsa széna termett, mely a hivatalos becslés szerint 857 millió frt értéket képviselt.

II. Állattenyésztés.

1. Ló- és baromállomány és forgalom s az állati termékek forgalma.

Állatlétszám és az állattenyésztés Magyarországon. — A háziállatok közül csak a lovakat írják össze évről-évre, minthogy azonban ennek az összeírásnak nem általános közgazdasági, hanem speciális honvédelmi célja van s főleg a mozgósítás esetén katonai célokra alkalmas lovakra van kiváló tekintettel, hazánk állatállományát az 1884. évi állatszámolás adatai szerint közöljük, Horvát-Szlavonországot pedig — minthogy az 1884. évi összeírás csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozik — az 1880. évi adatok szerint:

Állat-fajok	Magyarország (Fiume nélkül)			Horvát-Szlavonország			A magyar korona országai (Fiumét is beszámítva)		
	összes darabszám	e s i k		összes darabszám	e s i k		összes darabszám	e s i k	
		100 □ kilométerre	1000 lőlekre		100 □ kilométerre	1000 lőlekre		100 □ kilométerre	1000 lőlekre
		d a r a b			d a r a b			d a r a b	
Ló . . .	1,748,859	625	120	217,112	510	107	1,966,132	610	119
Őszvér és számár	22,893	8	2	1,924	5	1	24,831	8	1
Szarvas-marha .	4,879,038	1,744	336	712,805	1,676	352	5,592,328	1,735	337
Juh . .	10,594,831	3,787	730	588,638	1,384	291	11,184,159	3,470	675
Sertés .	4,803,639	1,717	331	468,053	1,100	231	5,271,830	1,636	318
Kecske .	270,192	97	19	99,424	234	49	369,627	115	22

Az állattenyésztés, különösen a ló- és szarvasmarhatenyésztés — mert a juhállomány kedvezőtlen viszonyok miatt folyvást hanyatlik — örvendetesen emelkedik. Láttuk fentebb, hogy a takarmánytermelésre mennyivel több gondot fordítanak gazdáink, mint korábban, a jobb takarmányozással karöltve jár a fajok gondosabb megválogatása is. Jótékony hatással van erre a tenyészállatok törzskönyvének életbeléptetése, 1890. november végéig a törzskönyvbe következő számú tenyésznyájak és tenyészállatok voltak bevezetve ¹⁾: 14 törzsménésben 1.757 ló, 106 törzsgulyában 6.278 szarvasmarha, 15 törzsenyájban 5.467 juh, s 19 törzsfalkában, 5.540 sertés. 1889. végén a tenyésztörzsek száma 145, a törzskönyvbe bevezetett tenyészállatoké pedig összesen 15.924 volt, 11 hónap múlva már 154 tenyésztörzsből 19.042 tenyészállatot törzskönyveztetett. Ez mutatja, hogy a hasznos intézmény mily gyorsan tért hódít magának.

Az ország lóanyagának javítására még mindig legnagyobb hatással az állami lótenyésztézetek, az állami ménések és a mén-telepek vannak.

Az állami ménések lóállománya az utóbbi 4 évben minden év december 31-kén következő volt:

	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
Kisbéri ménés . .	517 darab	509 darab	508 darab	520 darab
Bábolnai » . .	548 »	539 »	541 »	546 »
Mezőhegyesi ménés	1.635 »	1.646 »	1.755 »	1.835 »
Fogarasi » . .	411 »	421 »	402 »	409 »
Összesen . . .	3.111 darab	3.115 darab	3.206 darab	3.310 darab

A törzsmének száma 1889. végén Kis-Béren 9, Bábolnán 7, Mezőhegyesen 18, Fogarason pedig 6 volt, az anyakanczáké ellenben Kis-Béren 161, Bábolnán 172, Mezőhegyesen 427 s Fogarason 100.

A fennálló 4 méntelepnek 1889. évben összesen 16 teleposztálya, 824 fedeztetési állomása volt, melyeken összesen 2.212 mén volt elhelyezve, s a teleposztályokra beosztott méneken kívül magánosoknál 304 mén volt bérben. A ménék fajtájuk szerint következőleg oszoltak meg:

Angol telivér	216 darab	Gidrán	237 darab
Angol fajta	940 »	Norfolki	57 »
Arab telivér	34 »	Lipiczai	201 »
Arab fajta	367 »	Nóri	61 »
Nonius	402 »		

¹⁾ Mandello: Rückblicke auf die Entwicklung der ung. Volkswirthschaft im Jahre 1890.

Méntelemek szerint a felállított ménék és a fedezett kanca-
számát a következő kimutatás részletezi:

M é n t e l e p	A felállított ménék száma		A fedezett kanca- szám		Egy ménre esett átlagosan fede- zett kanca	
	1888- ban	1889- ben	1888- ban	1889- ben	1888- ban	1889- ben
Debreczen . . .	543	567	24.009	25.412	44'21	44'81
Nagy-Kőrös . . .	746	745	33.502	33.841	44'91	45'42
Székesfehérvár . .	886	889	34.100	37.489	38'49	42'17
Sepsi-Szt.-György	300	307	12.042	12.717	40'01	41'42
Összesen . . .	2.475	2.503	103.653	109.459	41'88	43'67

A szarvasmarha-tenyésztés is szép lendületet vett; fajmarhák behozatala, apaállatok gondos megválogatása mind közre hat az emelkedésre s előkészítője egy jobb jövőnek. Szarvasmarha-tenyésztésünk emelésére nagy hatással van a tejgazdaságok alakulása, mely téren az utóbbi évek alatt valóban sok történt. A tejgazdasághoz szükséges személyzet kiképzésére 1890-ben Vas megyében a Lajos bajor herczeg sárvári uradalmához tartozó Pusztalánczon egy tejgazdasági szakiskola állíttatott fel.

Az állattenyésztés előmozdítása végett a földművelési miniszterium a vármegyei gazdasági egyleteket állami segélyben részesíti, 1889-ben 30 vármegye 69.965 frt állami segélyben részesült.

Az állatlétszám nemzetközi adatai. — A világ állatállományát az Északamerikai Egyesült-Államoknak egy jelentése szerint ez e r e k b e n, vagyis a három utolsó számjegy elhagyásával és a népességhez viszonyítva (darabszámban) a következő kimutatás tünteti fel:

Világgrész	Szarvas- marha	Ló	Őszvér és szamár	Juh	Sertés	Kecske	Együtt	%
Összesen ezer darabban:								
Európa	97.240	33.253	3.727	186.557	44.719	19.513	385.009	38'92
Ázsia	70.402	4.195	1.182	36.649	519	1.227	114.174	11'64
Afrika	4.018	656	600	28.959	304	5.340	39.877	4'03
Észak-Amerika . .	55.093	14.918	2.311	46.174	51.530	15	170.041	17'19
Dél-Amerika . . .	57.659	5.992	1.512	101.089	1.388	3.017	170.657	17'25
Ausztrália	8.969	1.441	—	97.915	1.228	26	109.579	11'07
Összesen	293.381	60.455	9.332	497.343	99.688	29.138	989.337	100'00
%	29'65	6'11	0'94	50'27	10'08	2'95	100'00	—

v i s z o n y l a g 1000 lélekre darab:								
Európa	291	100	11	538	134	58	1.152	
Ázsia	85	5	1	44	1	2	138	
Afrika	21	3	3	147	2	27	203	
Észak-Amerika . .	756	205	32	684	707	0	2.334	
Dél-Amerika . . .	1.838	191	48	3.223	44	96	5.440	
Ausztrália	2.161	347	—	23.588	296	6	26.398	
Összesen	200	41	6	340	68	20	675	

A világ összes állatállományának 38'92%-a Európára esik, az egész Amerikára szintén 34'44%, háziállatokban legszegényebb Afrika, ellenben Ausztráliának közel annyi háziállata van, mint az egész

nagy Ázsiának. Az egyes országok állatlétszámát a következő táblázat állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	Év	Ló			Szarvasmarha			Juh			Sertés		
			összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik drb.	összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik	összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik drb.	összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik drb.
1	Magyarbirodalom	1880-84	1.966	119	5.593	337	11.181	675	5.544	318				
	És pedig: Magyarország. 1884		1.749	120	4.879	336	10.595	730	4.804	331				
	Horvát-Szlavonor. 1880		217	107	714	352	586	291	468	231				
2	Ausztria	1880	1.463	66	8.584	388	3.841	173	2.722	123				
	Ebből: Alsó-Ausztria... 1880		107	46	564	242	179	77	294	126				
	Csehország	1880	198	35	2.092	376	761	137	322	58				
	Galiczia	1880	735	123	2.243	376	609	102	674	113				
3	Bosznia	1879	158	134	762	644	840	709	430	363				
4	Németország	1883	3.523	75	15.787	337	19.190	410	9.206	197				
	Ebből: Poroszország	1883	2.417	88	8.738	317	14.752	535	5.819	211				
	Bajorország	1883	356	66	3.037	565	1.178	219	1.038	193				
	Szászország	1883	127	41	651	212	149	48	356	116				
	Württemberg	1883	97	49	904	457	550	278	292	148				
	Baden	1883	67	42	594	377	131	83	291	185				
	Elzász-Lothar... 1883		139	89	429	274	129	82	322	205				
5	Olaszország	1881	660	23	4.783	168	8.596	302	1.164	41				
6	Svájcz	1876	101	35	1.036	364	368	129	335	118				
7	Franciaország	1889	2.881	—	13.518	—	21.997	—	6.038	—				
8	Belgium	1880	272	49	1.383	251	365	66	646	117				
9	Németalföld	1887	274	62	1.526	347	804	183	490	111				
10	Nagy-Brit. és Írország	1889	1.945	—	10.273	—	29.485	—	3.906	—				
11	Románia	1880	427	85	3.600	670	6.180	1.150	2.310	430				
12	Szerbia	1882	160	95	827	445	3.621	1.952	1.068	576				
13	Bulgária	horvátévl.	—	—	—	—	4.700	2.346	300	149				
14	Oroszország ¹⁾	1888	19.363	—	24.609	—	44.465	—	9.243	—				
15	Finnország	1886	286	129	1.222	551	1.020	460	178	80				
16	Dánia	1888	376	175	1.460	679	1.225	570	771	359				
17	Svédország	1888	482	—	2.349	—	1.350	—	610	—				
18	Norvégia	1875	152	84	1.017	563	1.686	933	101	56				
19	Spanyolország	1887	310	19	1.460	88	13.774	829	1.163	70				
20	Portugália	1870	90	21	625	145	2.977	693	971	226				
21	Görögország	1884	97	61	374	189	3.465	1.750	175	88				
22	Luxemburg	1879	18	89	95	463	50	244	74	361				
23	Északam.-Egyes.-Áll.	1889	14.214	—	52.802	—	44.336	—	51.603	—				
24	Britt-Ész.-Am.	1881	1.064	236	3.535	785	3.089	686	1.208	268				
25	Britt-Ausztrália ⁴⁾	1889	1.544	—	9.462	—	101.274	—	1.041	—				
26	Argentína közt.	1886	2.040	691	5.849	1.981	46.476	15.744	195	66				
27	Uruguay	1886	443	743	6.254	10.493	17.246	28.936	12	20				
28	Algír	1882	140	47	1.128	376	5.142	1.714	46	15				
29	Fokföld	1890	314	—	1.524	—	13.203	—	149	—				
30	Ceylon	1889	6	—	1.037	—	75	—	—	—				
31	Cyprus	1886	53	—	55	—	290	—	—	—				
32	Falkland Island	1889	3	—	6	—	590	—	—	—				
33	Jamaika	1889	68	—	113	—	15	—	—	—				
34	Malta	1887	7	—	11	—	10	—	—	—				
35	Mauritius	1884	12	—	15	—	30	—	30	—				
36	Natal	1889	61	—	746	—	653	—	41	—				
37	Newfounland	1884	5	—	20	—	40	—	—	—				

¹⁾ Horvát-Szlavonország, kivéve a lovakat, a melyeknek száma 1884-ből van, az 1880-iki állatszámolás szerint van felvéve és a birodalmi összegbe beleszámítva. —
²⁾ A lovak száma Olaszországban 1882-ből, Romániában 1873-ból, Szerbiában 1879-ből, Görögországban pedig 1875-ből való. — ³⁾ Lengyelország [nélkül. — ⁴⁾ Dél-Ausztrália minden egyes állat számánál 1884-iki adattal van beszámítva.

Magyarország állatforgalma. — Hazánknak fő kiviteli cikket, lisztje és gabonája után, állatai képezik. Ez nem egyedül állattenyésztésünk virágzásáról tanuskodik, hanem — fájdalom — arról is, hogy nálunk a nemzeti jólét nincs annyira kifejlődve, hogy a népesség nagy tömege a húsfogyasztást, különösen a marhahús-fogyasztást megengedhetné magának. A legtöbb helységben szarvasmarhát nem is vágnak, s a hol vágnak is, csak selejtesebb minőségűt. Még fővárosunknak sem igen jut az elsőrendű árúból, legszebb hizott ökreink Bécs fogyasztására kerülnek. A magyar köznép leginkább sertéshúst fogyaszt, a főleg zsíránakért hizalt sertésének húsát fogyasztván el. Hazánk állatforgalmát a következő kimutatás állítja szem elé:

É v	Szarvasmarha		Juh és kecske (bárány és gödölye)		Sertés és malacz		Ló és csikó	
	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel
darabszámban és forintokban								
átlag	65.156	50.545	129.384	175.000	580.225	719.129	3.892	8.462
1868—74	6,194.883	7,359.468	463.679	828.071	13,422.761	37,428.096	289.504	621.018
	21.081	84.338	7.085	215.664	106.285	619.406	652	9.868
1882	1,672.410	17,952.015	46.730	2,932.086	5,308.580	43,300.895	322.800	3,240.340
	38.831	90.377	72.237	197.081	334.035	636.557	1.364	9.771
1883	3,853.300	19,763.265	669.765	2,687.034	16,567.830	44,390.705	682.000	3,201.200
	28.520	91.822	102.355	251.596	159.938	606.086	4.606	8.986
1884	2,874.382	21,345.772	944.980	3,227.683	7,021.296	35,125.735	1,689.400	4,106.453
	47.594	99.596	69.627	251.753	174.777	670.684	3.103	12.236
1885	4,745.186	22,776.572	922.404	4,213.215	6,619.002	32,962.160	952.470	3,994.335
	31.484	115.327	32.674	252.467	164.762	891.536	1.170	14.236
1886	2,873.135	24,087.112	367.816	4,184.851	4,519.865	43,870.466	379.049	4,234.990
	31.512	126.575	32.387	226.630	146.471	779.342	640	8.867
1887	3,175.542	23,210.579	242.220	2,875.915	5,366.003	38,117.729	218.410	2,627.160
	42.712	127.351	24.954	173.666	199.132	543.308	495	10.366
1888	4,487.282	23,971.531	166.866	1,977.453	7,155.866	31,124.918	184.980	3,229.340
	39.725	151.497	17.092	257.316	204.570	605.607	749	14.620
1889	5,296.911	29,693.970	105.314	2,717.176	7,978.486	37,843.905	295.440	5,038.700
	66.284	210.041	43.781	348.921	140.555	816.029	1.167	13.705
1890	8,816.270	40,606.372	247.501	3,429.426	5,613.727	52,927.929	464.910	4,696.845

Állatkivitelünk 1890-ben nagyon kedvező volt, különösen emelkedett a szarvasmarhakivitel, melyből az oroszánrész a hizott ökrökre esik; a magyar vágómarha a bécsi piacon mind nagyobb tért hódít s a szarvasmarhabevitel megengedése Németországba szintén érezhető lendületet adott kivitelünknek. Juhkivitelünk is szépen emelkedett az elmúlt évben, mely 1887-ben erős hanyatlásnak indult. A hanyatlást kiszorulásunk a francia piacról idézte elő. Franciaország ugyanis magas vámmal, darabonként 5 frankkal védi saját juhtenyésztését, e váma magyar juhot, mely a német és orosz juh-nál jóval csekélyebb átlagos súlyjal bír, jobban terhelte, minek

következtében az élő juhok bevitele tőlünk Franciaországba csaknem egészen megszűnt; ellenben emelkedett az ürühús-bevitel, melynek vámját, a Spanyolországgal fennálló vámszerződés miatt Franciaország föl nem emelhette. Az ürühús-kivitel eddig nem közvetlenül hazánkból, hanem Ausztriából történt; innét van, hogy juhkivitelünk Ausztriába oly magas számokkal szerepel. Mult év végével azonban Budapesten is állítottatott fel vágóhíd a juhok számára s a juhkivitelre megtörténtek a szükséges berendezések, mi évenként körülbelül 200—300 ezer juh értékesítését teszi lehetővé. A lefolyt évben sertés-kivitelünk is nagy lendületet vett, miben nem csekély része volt annak a körülménynek, hogy a bevétel a Németbirodalomba ismét megengedtetett. Csak ló-kivitelünknel látunk némi hanyatlást az 1889. évvel szemben.

Állatforgalmunk további részletezését 1890-ben a következő kimutatás tünteti fel:

	Behozatal		Kivitel		Kiviteli többlet	
	darab	érték frt	darab	érték frt	darab	érték frt
Ökör	58.425	8.179.500	186.502	38.605.914	128.077	30.426.414
Bika	145	26.680	2.441	485.759	2.296	459.079
Tehén	7.265	602.995	8.989	1.150.592	1.724	547.597
Fiatl marha . .	37	1.739	1.306	94.032	1.269	92.293
Borju	402	5.356	10.803	270.075	10.401	264.619
Juh és kecske . .	39.514	237.084	338.957	3.389.570	299.443	3.152.486
Bárány és gödölye	4.167	10.417	9.964	39.856	5.797	29.439
Sertés	140.326	5.613.040	814.191	52.922.415	674.765	47.309.375
Malacz	229	687	1.838	5.514	1.609	4.827
Ló	1.161	464.400	13.328	4.664.800	12.167	4.200.400
Csikó	6	510	377	32.045	371	31.535
Őszvér és szamár	5	150	41	1.476	36	1.326

Nagyobb behozatalunk csak ökrökből, tehénből és sertésből van, mind a hármát többnyire hizlalás végett hozzuk be, főleg Szerbiából, honnan 1890-ben 57.860 darab ökröt, 6.577 tehenet, 34.788 juhot és kecskét és 136.568 sertést hoztunk be. Tenyészállatot nem sokat hozunk be, ezt a nyugotról behozott állatok csekély száma mutatja; bikát Ausztriából 87, Svájczból 1 darabot hoztunk be, tehenet pedig Ausztriából 605, Németországból 32, Svájczból 18 darabot.

Állatkivitelünk, árúforgalmi statisztikánk szerint, túlnyomólag Ausztriába irányul. Tényleg úgy is van, bár nem oly mértékben, mint a hogy adataink mutatják. Már a juh-kivitelnél említettük, hogy az ürühús-kivitelnél Franciaországba eddig Ausztria közvetítésével történt, e közvetítés az élőállatok kivitelénél is felforog, bár távolról sem oly nagy mértékben, mit főleg a jól szer-

vezett kőbányai sertéskereskedésnek köszönhetünk. Adataink szerint Ausztrián kívül csak sertésből volt jelentékeny kivitelünk (120.796 darab) Németországba s ökréből (4.518 darab) Svájcba. Az osztrák-magyar monarchia vámterületéről 1890-ben a sertés kivitel 131.796 darabra rúgott, az ökrök kivitel ellenben 61.640 darabra, míg saját áruforgalmi statisztikánk szerint az Ausztrián kívüli külföldre csak 5.534 darab ökröt vittünk volna ki.

Az osztrák-magyar vámterület állatforgalma. — Már ezen körülmény is indokolja, hogy saját állatforgalmunkról lévén szó, az osztrák-magyar vámterület állatforgalmát is feltüntessük. Szükséges ez adataink kiegészítése végett azon okból is, mivel állatforgalmunk azon része, a mely az ausztriai határokon át, nem hajózási vagy vasuti szállító eszközökkel, hanem saját lábán közvetítették, a mi különösen a juh- és ló kivitelnél fordul elő gyakrabban, áruforgalmi statisztikánk által még eddig ki nem mutatható; de alapos reményünk van, hogy ezen hiány pótlásáról nem sokára gondoskodva lesz.

Az osztrák-magyar vámterület állatforgalma vágó- és igásmarhából az utóbbi 3 év alatt következőleg alakult:

	B e h o z a t a l				K i v i t e l	
	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	d a r a b s z á m					
Vágó- és igásmarha						
összesen	354.251	333.246	326.976	553.245	413.731	370.884
Ebből: borjú . .	17.132	9.604	6.288	10.178	11.458	10.866
tehén . .	11.652	7.497	6.102	30.415	24.331	40.017
ökör . .	32.327	29.609	35.753	45.921	45.710	71.993
ló . . .	3.177	5.544	4.578	11.478	21.560	27.189
juh . . .	40.031	31.737	32.402	176.712	109.346	58.553
sertés . .	224.295	210.053	214.287	218.735	168.880	136.384

A vámterületről kivitt vágó- és igásmarhák száma már 1887. és 1888-ban is sokkal kisebb volt, mint 1886-ban, a mikor az összes szám 968.644 darabra rúgott, 1889-ben további csökkenést látunk. A csökkenést a juh- és sertés kivitel hanyatlása okozza, 1886-ban a juhkivitel 321.920, a sertés kivitel pedig 430.280 darabra rúgott. A szarvasmarha-kivitel 1889-ben kedvező volt, meghaladta még az 1887. évit is, a mikor 37 ezer darab tehén és 60 ezer ökör vitetett ki.

Nemzetközi állatforgalom. — A lóforgalmat országok szerint a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	L ó és cs i k ó						Beviteli (—),illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevitel			kivitel					
		átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	Németország .	68·2	87·2	84·4	18·2	11·6	9·2	— 50·0	— 75·6	— 75·2
2	Éjsz.-Am.-E.-Ál. ¹⁾	62·4	58·7	2·4	2·3	3·7	—	— 60·1	— 55·0	—
3	Olaszország .	19·7	19·6	25·7	2·9	1·0	1·1	— 16·8	— 18·6	— 24·6
4	Románia . . .	13·8	3·7	11·9	2·3	0·6	0·7	— 11·5	3·1	— 11·2
5	Egyiptom ²⁾ . .	6·9	1·0	1·0	—	—	—	—	—	—
6	N.-Brit.ésÍrorsz.	11·0	11·5	13·8	³⁾ 6·6 ³⁾ 0·2	³⁾ 12·9 ³⁾ 0·6	³⁾ 16·3 ³⁾ 0·6	— 4·2	+ 2·0	+ 3·1
7	Svájcz	6·6	8·3	9·1	2·5	2·5	2·2	— 4·1	— 5·8	— 6·9
8	Spanyolország .	—	4·3	3·6	—	2·2	2·6	—	— 2·1	— 1·0
9	Franciaország	17·7	12·1	12·2	16·8	37·9	35·9	— 0·9	+ 25·8	+ 23·7
10	Svédország . .	3·1	1·2	1·5	2·7	3·6	3·3	— 0·4	+ 2·4	+ 1·8
11	Norvégia . . .	0·2	0·2	0·4	0·2	1·9	3·5	0·0	+ 1·7	+ 3·1
12	Portugália . .	1·5	2·9	3·8	1·9	0·3	0·3	+ 0·4	— 2·6	— 3·5
13	Belgium . . .	11·4	19·5	20·8	13·0	20·7	22·4	+ 1·6	+ 1·2	+ 1·6
14	Algír	0·4	0·1	0·0	2·0	0·6	0·4	+ 1·6	+ 0·5	+ 0·4
15	Argentini közt.	1·0	1·0	0·5	4·7	6·0	6·0	+ 3·7	+ 5·0	+ 5·5
16	Uruguay . . .	1·4	0·5	1·9	5·1	2·9	8·5	+ 3·7	+ 2·4	+ 6·6
17	Németalföld .	7·2	6·9	7·8	10·9	8·9	10·9	+ 3·7	+ 2·0	+ 3·1
18	Szerbia . . .	—	0·3	0·5	—	2·9	2·9	—	+ 2·6	+ 2·4
19	Dánia	5·4	6·2	5·9	10·8	17·8	16·0	+ 5·4	+ 11·6	+ 10·1
20	Bulgária . . .	⁴⁾ 2·8	2·3	1·5	⁴⁾ 10·4	5·5	3·1	⁴⁾ + 7·6	+ 3·2	+ 1·6
21	Britt.-Canada .	3·0	3·9	5·0	15·9	20·4	20·5	+ 12·9	+ 16·5	+ 15·5
22	Oszt.-Magy. m.	7·4	5·8	4·8	31·9	22·7	28·2	+ 24·5	+ 16·9	+ 23·4
23	Eur. Oroszorsz.	—	1·0	0·9	—	41·0	36·8	—	+ 40·0	+ 35·9

Legnagyobb lóbevitelre szorul a Németbirodalom, melynek bevitelére egyre fokozódik s 1888-ban a tiszta bevitel 25 ezer darabbal rúgott többre, mint az 1881—85. évek átlagában, a mely viszont 21 ezer darabbal volt nagyobb, mint a megelőző évtizedekben, mikor 39·3 ezer darab kivitel mellett 67·9 ezer darabot tett a birodalom lóbevitelére. 1876-ban a bevitelnek 35·71⁰/₀-a Oroszországból, 14·35⁰/₀-a a szabad kikötő-városokon át, 19·98⁰/₀-a az Osztrák-Magyar monarchiából került, 1889-ben ellenben Oroszországból 23·79⁰/₀, Belgiumból 24·84⁰/₀, Dániából 18·12⁰/₀, s az Osztrák-Magyar monarchiából 11·04⁰/₀. Megjegyzendő azonban, hogy e két időszaknak össze-

¹⁾ Az állatok bevitelére csak 1884. óta van részletezve. ²⁾ Ló-, öszvér-, szamar- és tevéforgalom; a kivitel nincs részletezve. ³⁾ Hazai és idegen állatok kivitele. ⁴⁾ 1882—85-ös átlag.

hasonlítására a szabad kikötőknek újabban történt megszüntetése némileg zavarólag hat.

Olaszországba az Osztrák-Magyar monarchiából visznek legtöbb lovat, de az arányszám több éven át itt is csökkent, 1876-ban 81.63⁰/₀, 1888-ban csak 61.22⁰/₀-át képezte az összes bevételnek, 1889-ben azonban kedvező fordulat állott be s Monarchiánk ló kivitele Olaszországba meghaladta a 21.000 darabot és Olaszország összes bevételének 82.91⁰/₀-ára rügött. Az Osztrák-Magyar monarchia után Olaszország lóbevételében Francia- és Törökország következik, amaz 1889-ben 6.89, utóbbi pedig 3.63⁰/₀-kal. Ellenben emelkedett Franciaország arányszáma 8.85⁰/₀-ról 16.84⁰/₀-ra, Törökországé viszont leszállt 7.48⁰/₀-ról 4.59⁰/₀-ra.

Nagy-Britanniába jelenleg Németországból kerül legtöbb ló, 1888-ban az összes bevételnek 50.48⁰/₀-a, míg 1876-ban csak 37.71⁰/₀-a. Emelkedett a Dániából való bevétel is 6.32⁰/₀-ról 18.64⁰/₀-ra, ellenben Franciaország arányszáma 24.81⁰/₀-ról 6.42⁰/₀-ra, Németalföldé pedig 18.97⁰/₀-ról 12.03⁰/₀-ra szállt le. Egyébiránt N.-Británia az utóbbi években a ló kivivő országok közé sorakozott, kivitelének nagyobb része saját gyarmataiba irányul.

A ló kivivő országok közt az első helyet a roppant lóállománnyal bíró Oroszország foglalja el, az 1887. évi aránylag csekély kivitt a ló kiviteli tilalom magyarázza, ugyanez okozta az Osztrák-Magyar monarchia kivitelének is erős csökkenését 1887-ben. Sok lovat visz még ki rendesen Britt-Canada és Dánia, 1887. és 1888-ban pedig Franciaország is, mely egész 1884-ig még a ló bevivő országok közé tartozott.

A szarvasmarha-forgalmat a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	S z a r v a s m a r h a						Bevételi (—), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevétel			kivitel					
		átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	N.-Brit. és Írorsz. . .	387.3	377.1	525.2	1) 3.1 0.9	1) 2.4 0.9	1) 1.7 0.0	— 385.9	— 374.7	— 523.5
2	Franciaország	178.0	74.3	81.4	70.7	92.8	88.6	— 107.9	+ 18.5	— 7.2
3	Belgium	116.7	150.3	108.5	49.7	21.2	16.9	— 67.0	— 129.1	— 91.6
4	Svájc	111.7	79.6	96.3	51.8	58.5	61.5	— 59.9	— 21.1	— 34.5

1) Hazai és idegen állatok kivitele.

Sorszám	Az ország neve	S z a r v a s m a r h a						Beviteli (—), illetőleg		
		bevitel			kivitel			kiviteli (+) többlet		
		átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben
		e z e r d a r a b o k b a n								
5	Portugália	43 ⁸	35 ¹	49 ⁴	18 ⁶	10 ⁸	7 ⁶	— 25 ²	— 24 ³	— 38 ²
6	Norvégia	12 ¹	8 ¹	12 ⁷	0 ⁸	0 ⁵	1 ²	— 11 ³	— 7 ⁶	— 11 ⁴
7	Britt-Ceylon	10 ⁷	57 ⁷	—	—	—	—	—	—	—
8	Egyiptom ¹⁾	4 ⁴	15 ³	8 ⁴	—	—	—	—	—	—
9	Románia	2 ⁷	1 ⁷	2 ³	8 ²	6 ⁴	2 ⁰	+ 5 ⁵	—	— 0 ³
10	Spanyolország	—	25 ⁸	1 ⁴	—	45 ¹	15 ³	—	+ 19 ³	+ 13 ⁰
11	Eur. Oroszország	—	3 ⁰	1 ⁴	—	21 ⁰	15 ³	—	+ 18 ⁰	+ 14 ⁹
12	Algír	4 ²	3 ³	6 ⁴	22 ³	19 ⁷	34 ⁵	+ 18 ³	+ 16 ²	+ 28 ¹
13	Bulgária	²⁾ 3 ⁵	3 ¹	1 ⁷	²⁾ 27 ⁴	20 ⁷	29 ⁹	²⁾ + 23 ⁹	+ 17 ⁶	+ 28 ²
14	Svédország	3 ²	2 ⁶	4 ⁴	31 ⁹	35 ⁷	37 ⁷	+ 28 ⁷	+ 33 ¹	+ 33 ⁹
15	Olaszország	48 ⁰	32 ⁰	42 ⁰	83 ³	24 ⁹	25 ⁶	+ 35 ³	— 7 ¹	— 17 ³
16	Szerbia	—	1 ⁰	0 ⁴	—	35 ⁶	39 ⁷	—	+ 34 ⁶	+ 39 ²
17	Oszt.-Magy. mon.	66 ³	49 ⁶	49 ⁴	114 ⁸	94 ⁹	133 ²	+ 48 ⁵	+ 45 ³	+ 83 ⁶
18	Argentini közt.	15 ⁸	4 ⁵	0 ⁶	81 ²	94 ⁷	139 ⁶	+ 65 ⁴	+ 90 ²	+ 139 ⁰
19	Uruguay	5 ³	2 ⁸	17 ⁷	71 ²	57 ⁶	22 ⁷	+ 65 ⁹	+ 54 ⁸	+ 5 ⁰
20	Britt-Canada	12 ⁷	1 ¹	1 ⁰	84 ⁶	100 ⁷	102 ⁹	+ 71 ⁹	+ 99 ⁶	+ 101 ⁹
21	Németország	154 ⁵	128 ²	177 ⁷	230 ⁶	139 ⁰	20 ¹	+ 76 ¹	+ 10 ⁸	+ 157 ⁶
22	Dánia	12 ⁵	19 ⁵	19 ⁵	108 ⁹	89 ⁴	124 ⁶	+ 96 ⁴	+ 69 ⁹	+ 105 ¹
23	Németalföld	1 ⁹	0 ²	0 ¹	140 ⁴	141 ⁸	117 ⁶	+ 138 ⁵	+ 141 ⁶	+ 117 ⁷
24	Éjsz.-Amer. Egy. Áll.	—	64 ⁴	62 ⁰	144 ⁹	140 ²	205 ⁶	+ 144 ⁹	+ 75 ⁸	+ 143 ⁶

Legnagyobb bevitelen van Nagy-Britanniának, mely mint a legelső húsfogyasztó ország, virágzó marhatenyésztése daczára roppant bevitelre szorul. Korábban Franciaország is igen nagy bevitelre szorult, az 1876—80. évek átlagában a bevitel 177⁸ ezer darabbal haladta meg a kivitelt, az arány azonban lassankint egészen megváltozott s 1888-ban Franciaország már 18⁵ ezer drb. kiviteli többletet mutat fel, mely 1889-ben újból 7² ezer darabra szállott le. Nagy-Británia szarvasmarha-bevitelében 1889-ben az Északamerikai Egyesült-Államok 56⁰⁵/₀-kal szerepeltek, míg 1876-ban csak 0¹⁴/₀-kal. Hasonlóképen emelkedett Britt-Canada aránya is 0⁹⁶/₀-ról 16¹⁶/₀-ra; ellenben Németalföldé 31⁷⁴/₀-ról 9⁶⁵/₀-ra, Dániáé 21²¹/₀-ról 69²/₀-ra szállt le. Legnagyobb csökkenést mutat azonban a Németországból eredő bevitel, a mely 1876-ban az összes bevitelnek még 25⁸⁸/₀-ra rügött s 1888-ban 3⁸⁵/₀-ra szállt le, 1889-ben pedig teljesen szünetelt. Állandóan nagy szarvasmarha-bevitelre szorul még Belgium és Svájc. A kivivő országok között ellenben Németalföld, a Laplata államok, Britt-Canada, az Északamerikai Egy. Államok állnak legelől. Monarchiánk kivitelen is jelentékeny.

¹⁾ Egyiptomnál az állatkivitel nincs részletezve, csak a fürjkivitel van különösen feltüntetve. — ²⁾ 1882—85-ös átlag.

A nemzetközi juhforgalomról a következő kimutás nyújt áttekintést:

Sorszám	Az ország neve	J u h -						Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevitel			kivitel					
		átlag 1881—1885-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—1885-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—1885-ben	1888-ban	1889-ben
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	Franciaország.	2.048 ⁶	1.513 ³	1.348 ⁶	30 ³	38 ⁷	16 ⁶	—2.018 ³	—1.474 ⁶	—1.332 ⁰
2	N.-Brit. és Írör.	974 ³	956 ²	678 ⁰	1) ¹ { 5 ³ 0 ¹	1) ¹ { 8 ⁸ 0 ⁴	1) ¹ { 8 ⁰ 0 ¹	—968 ⁹	—947 ⁰	—669 ⁹
3	É.-Am.-Egy.-Áll.	—	470 ¹	404 ⁸	1) ¹ { 233 ⁰ 0 ⁷	1) ¹ { 143 ⁸ 0 ²	1) ¹ { 128 ⁹	—	—326 ¹	—275 ⁹
4	Spanyolország..	—	70 ³	54 ³	—	11 ⁹	35 ³	—	—58 ⁴	—15 ⁰
5	Belgium.....	269 ⁷	201 ⁶	242 ⁷	126 ¹	15 ⁹	20 ²	—143 ⁶	—185 ⁷	—222 ⁵
6	Egyiptom ²).....	—	69 ⁴	36 ⁷	—	—	—	—	—	—
7	Svájcz ³).....	56 ³	66 ⁷	73 ⁶	9 ⁶	4 ³	5 ⁷	—46 ⁷	—62 ⁴	—67 ⁹
8	Norvégia.....	3 ³	3 ⁴	5 ¹	2 ³	9 ⁵	44 ⁰	—1 ⁰	+6 ¹	+38 ⁹
9	Argentini közt..	17 ¹	3 ⁴	19 ⁵	33 ⁶	22 ⁶	19 ⁵	+16 ⁵	+19 ²	—
10	Svédország.....	0 ⁶	0 ⁸	0 ⁷	29 ²	40 ¹	43 ⁹	+28 ⁴	+39 ³	+43 ²
11	Dánia ²).....	22 ⁰	30 ³	27 ⁵	86 ⁸	59 ²	94 ⁶	+64 ⁸	+28 ⁹	+67 ¹
12	Szerbia.....	—	5 ¹	7 ¹	—	59 ⁷	52 ⁹	—	+54 ⁶	+45 ⁸
13	Portugália.....	—	4 ⁷	9 ⁵	133 ⁸	86 ⁶	87 ⁶	—	+81 ⁹	+78 ¹
14	Uruguay.....	0 ²	0 ¹	1 ⁸	87 ¹	40 ¹	57 ⁵	+86 ⁹	+40 ⁰	+55 ⁷
15	Románia ²).....	30 ⁶	9 ⁹	8 ⁶	140 ⁴	74 ²	57 ³	+109 ⁸	+64 ³	+48 ⁷
16	Olaszország...	36 ⁵	12 ⁰	7 ⁴	200 ¹	51 ⁷	49 ⁵	+163 ⁶	+39 ⁷	+42 ¹
17	Németalföld.....	65 ⁶	0 ³	0 ¹	247 ⁸	340 ³	27 ⁷	+182 ²	+340 ⁰	+27 ⁶
18	Eur. Oroszorsz.	—	1 ⁰	—	—	186 ⁰	134 ⁹	—	+185 ⁰	+134 ⁸
19	Bulgária.....	8 ¹	11 ³	9 ⁷	226 ⁵	323 ³	308 ³	+218 ⁴	+312 ⁰	+298 ⁶
20	Britt-Canada ..	18 ¹	32 ⁷	44 ²	322 ⁷	395 ¹	360 ¹	+304 ⁶	+362 ⁷	+215 ⁹
21	Osztrák-Magyar monarchia...	240 ²	37 ⁸	36 ⁰	622 ¹	117 ⁶	65 ⁷	+381 ⁹	+79 ⁸	+29 ⁷
22	Algír.....	6 ⁷	58 ¹	81 ⁰	592 ⁹	742 ⁹	996 ⁴	+586 ²	+684 ⁸	+915 ⁴
23	Németország...	59 ⁷	5 ⁷	2 ⁰	1.341 ⁹	1.236 ⁷	607 ⁰	+1.282 ²	+1.231 ⁰	+605 ²
24	Fokföld.....	—	—	—	2.197 ⁹	2.654 ³	—	—	—	—

A juhbevitő országok élén Franciaország áll, bár az utóbbi 2—3 év alatt bevitel, az életbeléptetett védvamos intézkedések folytán nagyot csökkent. Franciaország legtöbb juhot Németországból és Algírból visz be, a Németbirodalomból való bevitel azonban erősen megcsökkent, 1876-ban még 883 ezer darabot tett, 1889-ben ellenben csak 206 ezer darabot. Még nagyobb hanyatlás állt be rövid pár év alatt az Osztrák-Magyar monarchiának és speczialiter Magyarországnak Franciaországba irányuló kivitelében; 1887-ben már felét sem tette az előbbi évinek, 1888-ban ismét süllyedt s 1889-ben szintén nagy mértékben hanyatlott; jelentékeny emelkedést látunk azonban az Algírből származó juhbevittelnél, a mely 1889-ben már

¹) Hazai és idegen állatok kivitele. — ²) A kivitel nincs részletezve, a bevittelnél a juhek és kecskék forgalma együttesen van kitüntetve. — ³) Juh- és kecskeforgalom.

csaknem kerek egy millióra rúgott, Nagy-Britannia juhbevitelére főleg Németalföldről és Németországból származik, Belgiumé pedig túlnyomólag Németországból. Érdekes, hogy az Északamerikai Egyesült Államok erős juhbevitelre szorulnak, valószínűleg főleg Britt-Canadából, mely ország a harmadik helyet foglalja el a juhkivivő országok sorában. Az első helyet Németország foglalja el, melynek juhkivitelét egyetlen ország sem közelíti meg, azután Algir következik, Britt-Canada után pedig Németalföld. Jelentékeny még a juhkivitel Oroszországból, az Osztrák-Magyar monarchiából, az aldunai tartományokból, Olaszországból, stb., bár a legtöbbnél a kivitel nagy ingadozásoknak van alávetve.

A nemzetközi sertésforgalom az utóbbi években következőleg alakult:

Sorszám	Az ország neve	S e r t é s						Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevitel			kivitel					
		átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben	átlag 1881—85	1888- ban	1889- ben
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	Németország	1.068 ³	363 ⁶	435 ⁷	424 ⁰	392 ¹	20 ¹	— 644 ³	+ 28 ⁵	— 415 ⁹
2	Franciaország	158 ⁸	72 ⁰	89 ⁰	88 ⁷	114 ¹	202 ⁶	— 70 ¹	+ 42 ¹	+ 113 ⁰
3	Osztr.-Magy. mon. . .	331 ⁸	236 ⁹	230 ⁵	267 ⁸	178 ²	141 ⁶	— 64 ⁰	— 58 ⁷	— 88 ⁹
4	Svájc	77 ⁴	54 ⁹	69 ⁵	15 ²	8 ⁴	5 ³	— 62 ²	— 46 ⁵	— 64 ⁰
5	Spanyolország	—	42 ⁶	35 ²	—	1 ³	2 ⁸	—	— 41 ³	— 32 ⁴
6	N.-Brit. és Írország .	24 ⁴	24 ⁵	25 ³	0 ⁵	0 ⁵	3 ⁸	— 23 ⁹	— 24 ⁰	— 21 ⁸
7	Norvégia	16 ⁹	6 ⁷	12 ⁸	—	—	—	— 16 ⁹	— 6 ⁷	+ 12 ⁸
8	Britt-Canada	4 ⁹	6 ⁵	4 ⁰	3 ¹	1 ⁶	1 ³	— 1 ⁸	— 4 ⁹	— 2 ⁷
9	Argentini közt.	0 ¹	0 ⁰	0 ¹	0 ⁰	0 ⁰	0 ⁰	— 0 ¹	— 0 ⁰	— 0 ¹
10	Egyiptom ¹⁾	—	0 ²	0 ⁷	—	—	—	—	—	—
11	Uruguay	—	0 ¹	—	0 ³	0 ²	0 ⁶	+ 0 ³	+ 0 ¹	+ 0 ⁸
12	Algir	0 ⁵	0 ²	0 ²	1 ⁰	1 ⁰	—	+ 0 ⁵	+ 0 ⁸	— 0 ²
13	Portugália	14 ⁴	1 ³	2 ⁸	17 ⁴	8 ¹	9 ³	+ 3 ⁰	+ 6 ⁸	+ 6 ⁷
14	Belgium	92 ³	15 ⁷	2 ¹	101 ⁷	57 ⁹	63 ¹	+ 9 ⁴	+ 42 ²	+ 61 ¹
15	Bulgária	1 ¹	1 ⁵	0 ⁶	19 ⁹	5 ⁵	4 ⁶	+ 18 ⁸	+ 4 ⁰	+ 4 ⁰
16	Svédország	6 ¹	2 ¹	2 ¹	32 ⁴	2 ¹	2 ¹	+ 26 ³	2 ¹	2 ¹
17	Olaszország	8 ²	28 ⁵	12 ⁰	38 ⁴	10 ⁸	54 ⁸	+ 30 ²	— 17 ⁷	+ 42 ⁸
18	Ész.-Amer. Egy.-Áll. .	—	—	—	46 ³	23 ⁸	45 ¹	+ 46 ³	+ 23 ⁸	+ 45 ¹
19	Eur. Oroszország . . .	—	—	—	—	59 ⁰	33 ⁹	—	+ 59 ⁰	+ 33 ⁹
20	Németalföld	32 ³	0 ⁰	0 ⁰	99 ⁷	69 ¹	94 ⁴	+ 67 ⁴	+ 69 ¹	+ 94 ⁴
21	Románia	0 ⁵	0 ¹	0 ¹	115 ⁷	18 ⁷	15 ⁰	+ 115 ⁷	+ 18 ⁷	+ 14 ⁹
22	Szerbia	—	0 ³	0 ⁸	—	188 ⁹	214 ³	—	+ 188 ⁹	+ 213 ⁷
23	Dánia	25 ⁰	0 ¹	0 ¹	287 ²	16 ⁹	25 ¹	+ 262 ²	+ 16 ⁸	+ 25 ⁰

Csaknem példátlan az a nagy átalakulás, a mit a sertésforgalom tekintetében látunk. — Németország az 1876—80. évek átlagában körülbelül egy millió sertéssel vitt be többet, mint a mit kivitt, az

¹⁾ Egyiptomnál az állatkivitel nincs részletezve. — ²⁾ Svédországban a sertésforgalmat 1888. óta nem darabszám, hanem súly szerint mutatják ki.

1881—85. évek átlagában már csak 644 ezer darabbal, 1888-ban ellenben már 285 ezer darabra rúgó kiviteli többletet mutatott fel, miből azt a következtetést lehetett vonni, hogy Németország saját sertésitenyésztésének emelése által jövőre teljesen képes lesz saját szükségletét fedezni. E következtetés azonban nem volt alapos, Németország sertésbevitelére csak a vám- és állategészségügyi rendszabályok mesterséges hatása alatt szállt le annyira, nagy kárára a német fogyasztó közönségnek, a merev tiltó rendszabályokon utóvégre is enyhíteni kellett s 1889-ben Németország beviteli többlete 415 ezer darabra szűkött fel. Franciaországának is az 1876—80. évek átlagában 137 ezer darabra menő beviteli többlete volt, 1888-ban ellenben 42 ezerre, 1889-ben pedig 113 ezerre rúgó kiviteli többlete.

Baromvásárok. — Az állatforgalomra s így közvetve az állattenyésztésre nézve is nagy fontossággal bírnak a baromvásárok. A hazai állattenyésztésünk szempontjából fontosabb vásárok évi összesített eredményét a következő kimutatások tüntetik fel. A budapesti marhavásár forgalmát 1873. óta a következő kimutatás tünteti fel:

	Ökör	Bivaly	Fejős tehén	Vágó tehén	Borjú	Bárány	Juh
1873	90.822	—	47.677		49.165	104.040	
1874	84.568	4.311	4.699	34.916	48.783	23.341	79.247
1875	61.403	3.089	8.076	36.475	48.054		76.857
1876	51.009	3.638	9.976	38.890	59.776		86.741
1877	66.756	4.056	50.938		47.271		114.418
1878	52.329	7.232	7.456	51.300	50.046	28.961	73.564
1879	51.290	6.708	7.635	46.964	51.975	28.222	65.697
1880	53.561	5.573	8.397	45.918	56.805	25.049	70.178
1881	51.174	4.282	9.481	36.343	52.648	27.529	66.091
1882	58.698	5.796	11.365	32.984	56.742	25.266	64.859
1883	61.018	7.601	12.138	30.970	59.901	28.426	64.830
1884	57.715	7.855	11.218	33.924	67.325	31.695	62.400
1885	71.377	5.808	12.101	37.097	84.347	32.129	86.173
1886	76.300	6.098	11.465	41.867	88.053	40.612	95.725
1887	82.628	6.541	11.469	42.770	101.544	39.524	80.530
1888	106.110	3.712	11.635	43.599	102.300	37.285	89.900
1889	111.345	2.286	11.332	41.387	103.939	36.938	83.366
1890	121.306	2.524	11.581	47.709	102.138	36.097	94.368

A bécsi marhavásárra a felhajtást az utóbbi hét év alatt a következő kimutatás tünteti fel:

Felhajtattott	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
	d a r a b						
Magyar fajta marha	48.213	36.290	44.191	60.445	102.516	119.445	131.592
Galicziai és buko- vinai marha . .	36.124	43.358	46.918	54.938	58.820	60.271	50.549
Német fajta marha	27.638	35.142	31.311	66.308	73.182	64.473	55.035
Bivaly	—	—	—	1.863	3.935	5.780	7.690
Összesen . .	111.975	114.790	122.420	183.554	238.453	249.969	244.866

A bécsi marhavásár is évről-évre emelkedik és pedig még nagyobb arányban, mint a budapesti. Hogy a magyar marha felhajtása a bécsi vásárra 1888-ban oly roppant lendületet vett, annak oka a pozsonyi marhavásár megszűnésében keresendő ugyan, de a magyar marha felhajtása azóta is örvendetesen emelkedett, míg ellenben a galicziai és német marha felhajtása 1890-ban jelentéke-nyen csökkent.

A prágai marhavásárra felhajtattott:

	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
magyar marha . .	2.561 darab	2.425 darab	3.404 darab	3.316 darab
cseh » . .	14.991 »	20.378 »	16.970 »	18.058 »
galicziai » . .	7.752 »	3.236 »	10.360 »	6.594 »
összesen . .	25.304 darab	26.039 darab	30.734 darab	27.968 darab

A magyar marha a prágai piacon korántsem bir oly túlnyomósággal mint a bécsin, 1889-ben és 1890-ben azonban a felhajtás kedvezőbb volt, mint a két megelőző évben.

A párisi szarvasmarhavásár bennünket kevésbé érdekel, adatait tehát inkább összehasonlításul mutatjuk be, hogy hozzámérhessük saját marhavásárunk forgalmát:

	F e l h a j t a t o t t				
	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
Ökör	242.185	285.651	262.256	248.198	226.295
Tehén	64.139	76.876	88.514	77.402	66.511
Bika	18.139	20.309	19.903	20.610	17.619
Összesen . . .	324.463	382.836	370.673	346.210	310.425

A borjú-forgalmat néhány nagyobb vásáron a következő számok mutatják:

A vásár megnevezése	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben
	felhajtattott borjú						
Budapesti	—	—	88.053	101.544	102.260	103.985	100.751
Bécsi	157.762	170.548	153.405	170.658	170.655	164.070	164.544
Párisi	80.909	106.301	134.272	144.867	150.093	147.076	130.460
Prágai	—	—	—	17.346	19.441	22.735	18.510

A borjú-fogyasztás e számok szerint aránylag Budapesten a legnagyobb.

Magyarország állatforgalmában a sertésforgalom bir legnagyobb fontossággal, állatkivitelünkben ez képvisel legnagyobb értéket. Nagy sertéskivitelünket, főleg a nagyszerűen berendezett kőbányai sertéshizlalásnak köszönhetjük, a hizlalás és piaciz ily központosítása nélkül sertéstenyésztésünk sohasem emelkedett volna arra a színvonalra, a hol áll s főleg nem tudta volna meghódítani a külföldi piacizokat, melyeken a nehéz versenyviszonyok daczára is még jelenleg is kiváló helyet foglal el. A kőbányai első magyar sertéshizlaló részvénytársaság sertésforgalmát a következő számok mutatják :

É v	Felszállítottatott				Elszállítottatott		
	magyar	szerb	román	össze- sen	össze- sen	ebből	
	s e r t é s					bel- fogyasz- tásra	Bécsbe
átlag 1875—79	290.924	123.678	57.128	471.730	471.550	148.618	165.002
» 1880—84	339.941	83.797	55.187	528.925	490.122	167.285	120.911
1885-ben . . .	419.330	78.887	14.483	512.750	466.502	186.638	125.541
1886-ban . . .	401.721	98.684	29.394	520.799	556.241	205.312	106.187
1887-ben . . .	362.757	70.740	15.374	448.871	436.917	210.898	87.656
1888-ban . . .	392.164	83.888	21.414	497.466	415.573	219.186	93.213
1889-ben . . .	451.204	144.904	10.355	606.463	511.608	194.761	98.075
1890-ben . . .	493.350	108.113	4.333	605.796	521.401	244.690	83.119

Az elszállítást a két utolsó év alatt valamennyi irányban a következő számok mutatják :

Elszállítottatott	Darab sertés		Elszállítottatott	Darab sertés	
	1889-ben	1890-ben		1889-ben	1890-ben
Budapesti			Bodenbachon át	39.777	50.729
fogyasztásra .	146.249	174.929	Ruttkán át . . .	60.030	62.076
Egyéb belföldre .	48.512	69.761	Olaszországba .	2.363	—
Együtt . .	194.761	244.690	Dél-Németor- szágba	222	2.375
Bécsbe	98.075	83.119	Svájcizba	—	112
Bécsűjhelybe . .	38.757	4.731	Összesen . .	511.608	521.401
Csehországba . .	77.623	73.569			

Kőbányáról Bécsbe, lehet mondani, évről-évre kevesebb sertést szállítunk, ellenben a Németországba irányuló kivitel 1890-ben ismét emelkedett, bár a forgalomra az a megszorítás, hogy élősertések bevitale csak bizonyos helyekre korlátoztatott, ez évben is bénítólag hatott a sertésüzletre. Sertésüzletünk föllendülésének nagy akadálya volt még a német piacon az amerikai szalonna és az orosz sertések elpalástolt versenye. Hollandia ugyanis az amerikai szalonnát, melynek bevitale Németországba tiltva van, átsomagolva, elkészítve és füstölt állapotban tömegesen viszi a német piacokra s annak a 217.000 darab sertésnek, mely 1890. jan. 1-étől október 1-ig Hollandiából Németországba vitetett, legnagyobb része Oroszországból származott.

Sertésekből a felhajtás nagyságát néhány külföldi vásárra, a következő számok mutatják:

Felhajtatott	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
	d a r a b s e r t é s						
A bécsi szűrő-marhavasárna:							
élő	97.112	112.682	125.533	133.514	148.927	87.231	73.426
leszúrt	43.150	53.052	50.902	49.101	46.491	56.784	63.489
együtt	140.262	165.734	176.435	182.615	195.418	144.015	136.915
A bécsi sertés-vásárna:							
nehéz	80.166	84.222	74.923	67.614	59.421	61.197	66.278
közepes	100.796	103.600	121.071	112.298	114.193	133.737	155.618
süldő	167.863	173.066	127.618	241.566	296.297	127.115	98.113
együtt	348.825	360.888	323.612	421.478	469.911	322.049	320.009
A berlini sertés-vásárna:							
német sertés . .	—	—	—	—	555.018	557.496	505.075
magyar » . . .	—	—	—	—	16.309	8.086	6.271
galicziai fajta .	—	—	461.326	533.079	—	—	2.612
együtt	—	—	461.326	533.079	571.327	565.582	513.958
A drezdai sertés-vásárna:							
német sertés . .	—	—	43.862	47.490	53.820	45.364	39.874
magyar » . . .	—	—	12.474	7.284	5.905	5.779	3.681
galicziai fajta .	—	—	—	—	—	—	2.613
együtt	—	—	56.336	54.774	59.725	51.143	46.168
A párisi sertés-vásárna	—	—	323.239	316.900	377.600	375.407	357.214

A fontosabb juh vásárok forgalmáról a következő kimutatás ad számot:

Felhajtatott	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
	d a r a b						
A budapesti juh-vásárna:							
juh	62.400	86.173	95.725	80.530	89.900	83.366	94.368
bárány	31.695	32.129	40.612	39.524	37.275	36.938	36.097

Felhajtatott	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
	d a r a b					
A bécsi szűrő-marhavásárra:						
élő juh	168.525	172.565	142.308	281.241	351.131	433.361
leszűrt juh . .	20.466	24.736	22.329	18.723	19.017	15.866
bárány	37.353	53.923	58.600	51.332	57.468	64.421
A párisi szarvas-marha- borjú-, juh- és sertés-vásárra	—	2,004.209	2,062.576	1,890.693	1,645.661	1,070.945

A magyar juh a párisi piacon a korábbi években jelentékeny helyet foglalt el, 1884-ben még 300 ezer magyar juh hajtattott a párisi vásárra, de ez a szám azóta évről-évre csökkent s a felhajtás az utóbbi két év alatt jóformán teljesen megszűnt. Ellenben, a mint már említettük, élő juh helyett juhhúst szállítunk. Az osztrák-magyar vámterületről 1889-ben 1.003 waggon, 51.403 métermázsa s 1890-ben 1.454 waggon, 72.481 mmázsa juhhús szállítottatott Franciaországba, a mi 273.819, illetőleg 407,989 darab juhnak felel meg.

Magyarország külforgalma állati termékekből. — Áruforgalmi statisztikánk az emberi fogyasztásra szolgáló állati termékek behozatalát és kivitelét a következő mennyiségekkel mutatja ki:

Az áru megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	m é t e r m á z s á k b a n							
Fris hús (borjú-, ser- tés-, juh- és marha- hús)	3.055	2.497	3.081	4.595	3.883	3.584	4.199	1.821
Elkészített hús (szá- ritva, füstölve, pá- czolva)	932	484	1.031	1.356	1.309	1.202	1.385	1.462
Disznózsír	7.144	4.683	2.819	2.180	2.891	3.127	4.618	3.474
Szalonna	1.300	895	1.312	1.363	1.748	1.639	2.003	1.407
Sonka	362	822	1.360	2.116	2.348	3.237	4.329	4.781
Kolbász	522	404	1.357	1.578	1.541	1.884	2.102	1.954
Szalámi	95	351	561	504	517	571	530	500
Tej	322	1.356	2.414	1.396	587	567	1.063	979
Fris és olvasztott vaj	1.434	1.666	2.585	2.397	2.391	1.785	1.844	1.929
Sajt	15.792	17.943	18.583	19.355	18.752	16.943	15.434	15.571
Liptai túró	26	44	34	65	59	59	114	—
Összesen	30.984	31.145	35.137	36.905	36.026	34.598	37.621	33.878
Fris hús (borjú-, ser- tés-, juh- és marha- hús)	5.787	5.805	7.666	10.328	11.666	14.104	12.269	16.787
Elkészített hús (szá- ritva, füstölve, pá- czolva)	987	563	471	463	517	985	538	465
Disznózsír	23.860	38.794	45.115	52.954	53.047	44.844	40.929	53.714

Az árú megnevezése	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	m é t e r m á z s á k b a n							
Szalonna	16.599	16.802	19.192	20.880	23.839	24.110	19.949	23.955
Sonka	33	167	329	316	352	321	287	276
Kolbász	2.023	148	134	190	202	229	237	233
Szalámi	290	3.419	3.690	3.965	4.318	5.114	5.494	5.599
Tej	59.635	61.709	66.848	70.670	73.867	85.447	94.295	110.871
Fris és olvasztott vaj	4.658	4.535	3.919	4.537	5.386	6.169	7.831	8.154
Sajt	4.542	1.675	1.789	1.697	2.494	1.862	1.849	2.597
Liptai túró	2.432	5.659	5.717	6.156	7.987	8.168	9.499	8.017
Összesen	120.846	139.176	154.870	172.156	183.675	191.353	193.177	230.668

Legnagyobb mennyiséget sajtból hozunk be, kivitelünkben ellenben a tej, továbbá a disznózsir és szalonna játszik a főszerepet.

A felsorolt fogyasztási cikkek következő értéket képviseltek:

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
ezer forintokban								
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	122	100	181	204	210	161	189	89
Elkészített hús (száritva, füstölve és páczolva)	39	20	46	60	95	72	104	110
Disznózsir	372	244	129	85	120	138	219	170
Szalonna	57	39	60	55	70	68	92	65
Sonka	31	70	136	212	229	308	433	478
Kolbász	63	48	136	158	140	151	210	195
Szalámi	13	48	79	72	63	74	77	72
Tej	4	16	19	15	6	5	10	10
Fris és olvasztott vaj	122	142	201	161	151	111	105	106
Sajt	1.263	1.435	1.561	1.622	1.669	1.440	1.196	1.211
Liptai túró	1	2	2	3	3	3	5	—
Összesen	2.087	2.164	2.550	2.647	2.756	2.531	2.640	2.506
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	347	348	422	549	615	683	552	755
Elkészített hús (száritva, füstölve és páczolva)	53	30	23	23	40	59	32	28
Disznózsir	1.288	2.095	2.146	2.199	2.202	2.039	2.039	2.730
Szalonna	764	773	875	866	1.001	1.054	957	1.154
Sonka	3	14	28	25	26	23	24	23
Kolbász	172	13	11	15	15	16	20	20
Szalámi	32	376	473	535	558	692	742	756
Tej	716	740	678	810	730	875	943	1.109
Fris és olvasztott vaj	354	345	252	267	215	285	367	368
Sajt	295	109	122	115	185	122	103	140
Liptai túró	122	278	286	295	399	366	411	321
Összesen	4.146	5.121	5.316	5.699	5.986	6.214	6.190	7.404

A kivitel értéke évről-évre erősen meghaladja a behozatalét s a különbség örvendatosan emelkedik, 1882-ben a kiviteli többlet csak 2⁰⁵ millió forint volt, 1889-ben ellenben már csaknem kerek 5 millió forint. A behozatalban legnagyobb értéket a sajt képviseli, az utóbbi pár év alatt azonban sajtbehozatalunk erősen megcsökkent, mi az emelkedő sajtfogasztás mellett csakis azon életerős mozgalomnak köszönhető, mely a tejgazdaságok felállítása, sajt és vajszővetkezetek szervezése, tejberletek életbeléptetése által a hazai sajtkészítés terén történt, melynek folytán sajftermelésünk nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is örvendatosan emelkedett. Valószínű, hogy sajtszükségletünket rövid néhány év alatt hazai készítményeinkből leszünk képesek fedezni. Mig azonban a sajtbehozatal csökken, kivitelünk pedig lipitai túróból emelkedik, addig sonkából évről-évre többet hozunk be. Valóban ideje volna, hogy, a mit a szakemberek már évek óta sürgetnek, sertéstenyésztőink a zsirsértés mellett a húsertésre is több gondot fordítsanak. Az eledelül szolgáló állati termékek közül disznózsirt és szalonnát viszünk ki legtöbbit, illetőleg legnagyobb értékűt. Tejkivitelünk is jelentékeny, 1889-ben már meghaladta az 1 millió forint értékét.

Az ipari nyers anyagul szolgáló állati termékek forgalmát, újabb áruforgalmi statisztikánk szerint, a következő összeállítás mutatja:

Az áru megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	m é t e r m á z s á k b a n							
a) Behozatal:								
Gyapju (nyers, mosva, fésülve, fehérítve)	14.557	43.474	41.505	50.099	22.104	44.718	21.844	15.678
Nyers lőbőrök, csikobőrök	886	616	922	389	168	416	133	278
Nyers marhabőrök . .	30.946	28.498	33.217	28.340	29.899	31.205	31.854	38.796
» borjubőrök . . .	786	725	776	1.319	1.432	2.332	2.185	2.176
» juh- és kecskebőrök	11.382	21.958	19.805	17.872	18.244	23.740	26.978	27.874
Nyers bárány- és gödöllyebőrök	1.457	3.101	4.418	2.682	2.838	10.135	14.349	6.607
Lószőr	1.416	1.475	1.410	1.330	1.326	1.738	1.666	1.609
Tehén, nyul, kecske s egyéb állatok szőre .	1.228	1.487	1.714	1.597	1.752	2.196	2.958	3.649
Sörte és sörte hulladék .	1.441	1.463	1.383	1.382	1.601	1.872	1.742	1.701
Belek és hólyagok . .	1.401	1.858	1.927	3.010	3.056	4.401	4.184	3.198
Állati faggyu	—	12.228	13.397	4.007	3.417	8.513	6.028	9.453
b) Kivitel:								
Gyapju (nyers, mosva, fésülve, fehérítve)	125.670	125.464	114.438	114.838	145.459	98.255	113.735	137.930
Nyers lőbőrök, csikobőrök	3.744	5.216	3.726	4.018	5.568	4.682	6.162	6.296
Nyers marhabőrök . .	6.408	7.168	9.123	8.984	12.855	10.103	14.584	14.169
» borjubőrök . . .	3.593	3.862	4.343	5.196	5.724	5.524	5.699	5.703

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	m é t e r m á z s á k b a n							
Nyers juh- és kecske- bőrök	9.191	7.978	8.868	8.060	8.428	6.241	8.257	6.792
Nyers bárány- és gö- dölyebőrök	3.677	7.481	4.677	4.402	6.422	5.901	7.310	8.132
Lószőr	727	556	544	457	552	554	607	543
Tehén, nyul, kecske s egyéb állatok szőre	1.123	1.483	821	392	992	736	1.038	1.051
Sörte és sörtehulladék	259	522	1.714	404	651	380	319	294
Belek és hólyagok	3.520	3.552	3.966	4.939	5.243	5.835	5.510	5.348
Állati faggyu	—	5.980	3.329	5.002	5.358	8.133	6.836	9.327

Daczára, hogy bőriparunk saját szükségletünket sem képes fedezni, nyers bőrből (kivéve a ló- és borjúbőrt s a legutóbbi évben a báránybőrt) sokkal többet hozunk be, mint a mennyit kiviszünk, mit nagymérvű állatkivitelünk s csekély marha- és juh-
hús-fogyasztásunk magyaráz. Legtöbb marhabőrt Ausztriából hozunk be, hová értékes hizott marháinkat kiviszszük, borjúbőrt ugyan-
onnan; juh- és kecskebőrt Ausztriából és Szerbiából, bárány- és
gödölye-bőrt pedig szintén Szerbiából, továbbá Bulgária és Kelet-
Ruméliából, 1886-ig Romániából is igen sok juh- és kecskebőrt hoztunk
be, de onnan a behozatal 1887. óta már csaknem egészen megszűnt.

Érték szerint fentebbi állati termékek forgalmát a következő
kimutatás részletezi:

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	e z e r f o r i n t o k b a n							
Gyapju (nyers, mosva, fésülve, fehérítve)	3.748	11.195	3.310	3.846	2.992	5.142	2.134	1.604
Nyers ló- és csikó- bőrök	80	55	85	33	13	31	7	14
Nyers marhabőrök	3.249	2.992	3.787	2.939	2.691	2.438	1.898	2.328
Nyers borjúbőrök	150	138	139	261	300	427	278	218
Nyers juh- és kecske- bőrök	1.013	1.954	1.720	1.304	527	771	1.332	4.181
Nyers bárány- és gödölyebőrök	270	574	987	584	192	659	1.052	503
Lószőr	191	199	183	140	111	126	125	113
Tehén, nyul, kecske- és egyéb állatok szőre	141	171	360	63	70	143	136	164
Sörte és sörtehulladék	288	293	276	300	352	337	382	448
Belek és hólyagok	140	186	133	196	182	264	623	478
Állati faggyu	—	538	524	129	96	267	175	274
Összesen	9.270	18.295	11.504	9.795	7.526	10.605	8.142	10.325

a) Behozatal:

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	ezer forintokban							
Gyapju (nyers, mosva, fésülve, fehérítve) .	32.360	32.307	9.193	12.476	23.704	15.595	14.725	19.942
Nyers ló- és csikó- bőrök	318	443	317	358	441	343	417	428
Nyers marhabőrök .	705	788	1.018	1.001	1.215	872	723	473
Nyers borjubőrök .	790	850	964	1.148	1.240	1.080	869	770
Nyers juh- és kecske- bőrök	873	758	866	724	274	250	408	1.019
Nyers bárány- és gö- dölyebőrök	680	1.384	1.076	1.063	518	443	572	699
Lószőr	102	78	73	50	53	46	53	43
Tehén, nyul, kecske és egyéb állatok szőre	124	163	164	17	45	40	45	37
Sörte és sörte hulladék	65	131	429	120	182	97	86	86
Belek és hólyagok .	440	444	235	321	327	350	833	827
Állati faggyu . . .	—	257	131	161	139	249	189	261
Összesen	36.457	37.603	14.466	17.439	28.138	19.365	18.920	24.585

A behozatalt a kivitel értéke itt is állandóan meghaladja; mit tekintélyes gyapjúkivitelünknek köszönhetünk. Sajnos azonban, hogy a tengerentúli országok versenye a gyapjuárakat az utóbbi időben nagyon lenyomta. Az 1886. évi áremelkedést már a következő évben visszaesés követte, s minthogy 1887-ben kivitelünk mennyiségre is roppant nagyot csökkent, a gyapjuért befolyt összeg is nagyon alacsony volt. 1888-ban a kivitt mennyiség emelkedett, de annál mélyebben súlyodt az ár s még kisebb összeg folyt be a kivitt gyapjuért, mint a megelőző évben. 1889-ben ismét némi javulást látunk, a gyapjú-üzlet föllendült, de a föllendülés csak rövid volt, mert 1890-ben az éjszakamerikai védvamos irány (Mac Kinley-bill) erőrekapása, megbenitotta a német posztóipart, mi természetesen visszahatással volt gyapjunkt kelendőségére is.

2. Baromfitenyésztés.

A baromfitenyésztésnek sokkal nagyobb nemzetgazdasági fontossága van, mint a legtöbbben hiszik. Mint mezőgazdasági mellékfoglalkozás, minden nagyobb költség nélkül, a különben kárbavesző hulladékot értékesítve, a baromfitenyésztés szép jövedelmi forrásul szolgál s míg két főproduktuma, a hús és tojás népünk élelmezésében nagyon számottevő tényező, harmadik főproduktuma a toll, nélkülözhetetlen alkatrésze ágyneműnknek.

Hazánkban a baromfitenyésztésnek nagyon alkalmas tere van. Nagyban előmozdítja az alföldön űzött tanyai gazdálkodás s ugyanott a számtalan apró tavacska, mely a kacsák, s a tolla miatt még sokkal fontosabb lúd tenyésztésére megbecsülhetetlen. Baromfitenyésztésünk tényleg szép virágzásnak is örvend, mit leginkább bizonyít az a körülmény, hogy daczára nagy belfogyasztásunknak, sok millió értékű baromfit, tojást és tollat szállítunk évenként külföldre. Külforgalmunkat a baromfitenyésztés főbb termékeiből a következő kimutatás állítja szem elé:

Az árú megnevezése	Egy-ség	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
a) Behozatal:									
Baromfi (minden-nemű eleven és leölt szárnyas)	drb	9.059	14.836	7.964	9.565	1.793	6.296	5.015	2.341
Tojás	mm.	78	136	279	340	347	396	366	477
Ágytollak	»	308	423	560	583	775	563	571	613
Lúdzsir	»	505	412	325	360	272	1.070	801	388
Lúdmáj	»	9	59	85	64	150	93	144	218
	»	1	—	1	1	2	2	—	5
Összesen	drb	9.059	14.836	7.964	9.565	1.793	6.296	5.015	2.341
	mm.	901	1.030	1.250	1.348	1.546	2.124	1.882	1.701
b) Kivitel:									
Baromfi (minden-nemű eleven és leölt szárnyas)	drb	1.118.046	486.077	739.003	755.448	676.362	520.364	550.996	550.607
Tojás	mm.	23.129	37.646	43.465	47.756	52.864	57.501	56.791	71.180
Ágytollak	»	61.123	69.501	77.270	101.428	88.471	116.040	128.016	154.642
Lúdzsir	»	18.275	18.370	18.743	20.445	18.198	18.093	19.217	20.437
Lúdmáj	»	151	276	226	216	230	241	217	240
	»	292	426	614	585	750	764	897	998
Összesen	drb	1.118.046	486.077	739.003	755.448	676.362	520.364	550.996	550.607
	mm.	102.970	126.219	140.318	170.430	160.513	192.639	205.138	247.497

Az itt kimutatott forgalom következő értéket képviselt:

Az árú megnevezése	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
a) Behozatal ezer forintokban:								
Baromfi (eleven és leölt szárnyas)	24	42	32	34	26	30	32	35
Tojás	8	11	15	22	32	20	21	21
Ágytollak	131	107	90	102	101	399	212	98
Lúdzsir	1	4	11	7	14	8	12	18
Lúdmáj	—	—	—	—	—	—	—	1
Összesen	164	164	148	165	173	457	277	173
b) Kivitel ezer forintokban:								
Baromfi (eleven és leölt szárnyas)	3.500	3.069	4.116	3.717	4.225	4.101	4.511	5.858
Tojás	1.528	1.738	2.379	4.028	3.898	4.561	5.384	5.775
Ágytollak	5.117	5.143	5.056	6.634	5.191	4.891	5.673	5.978
Lúdzsir	11	20	30	25	23	22	20	21
Lúdmáj	52	77	149	120	159	164	161	180
Összesen	10.208	10.047	11.730	14.524	13.496	13.739	15.749	17.812

Épen nem kicsinylendő eredmény, hogy a baromfitenyésztésből a korábbi években 10—15 millió frt, 1889-ben pedig már 17⁶⁴ millió frt folyt be hazánkba. Legnagyobb értéket kivitelünkben még 1889-ben is az ágytollak képviseltek, de az emelkedést nem ennek a cikknek köszönhetjük, hanem a tojáskivitelnek, mely 1882. óta 61 ezer métermázsáról 159 ezerre s 1⁵³ millió frtról 5⁷⁷ millióra szökkent.

3. Selyemtenyésztés.

Selyemtenyésztés Magyarországon. — Kevés termelési ág mutat fel oly gyors fejlődést, mint hazánkban az utolsó évtized alatt a selyemtenyésztés. Az eddigi eredmény fényesen igazolta, hogy Magyarország selyemtenyésztésre igen alkalmas s a kellőleg táplált selyemhernyótól nyert hazai selyem jóságra kiállja a versenyt bármely külföldi selyemmel. A selyemtenyésztés, mint mezőgazdasági mellékkereset felette fontos, mert évenként csak 5—6 hét időt vesz igénybe aratás előtt s kellő sikerrel üzhetik a nők, aggok, gyermekek, kik a mezei munkára nem igen alkalmasak. A selyemtenyésztés fontosságban még nyer a phylloxera-csapás következtében, mert a keresetnek, megélhetési forrásnak azt az elapadását, melyet a szőlők elpusztulása következtében számos vidék népessége elszenvedni kénytelen, némileg enyhitené, helyreépítené a selyemtenyésztés elterjedése. Ezen hasznos keresetág elterjedésének azonban jelenleg nagy akadálya a szederfák hiánya. A selyemtenyésztési felügyelőség nagy buzgósággal törekszik ugyan, hogy a szederfatenyésztést előmozdítsa, de sokszor találkozik közönnyel s számos törvényhatóság nem részesíti támogatásban a felügyelőség tevékenységét. Bács, Baranya, Fejér, Nyitra, Sopron, Tolna, Temes, Torontál és Veszprém vármegyékben járási faiskolafelügyelők működnek s ezek száma jelenleg 116; az intézet ellenőrzése alatt 1890-ben 1.849 községi faiskola állt s 1880-tól 1890-ig az intézet kiosztott 10.236 liter eperfamagot s 2.652 liter gyümölcsmagot. A községek ugyanezen idő alatt saját faiskolájukból végleges helyre kiültettek 561.410 darab eperfát; az intézet saját költségén nevelt és vásárolt 109.758 darab kiültethető eperfát osztott ki; községeknek magánfeleknek és járási eperfaiskolák beültetéséhez pedig 779.765 darab 2—3 éves fiatal, iskolázandó eperfa-csemetét osztott ki.

Hazánkban a selyemtenyésztés fejlődését az utóbbi tíz év alatt a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A selyem- tenyésztéssel foglalkozó		Esk átlag egy községre ter- melő család	A kiosztott pete kilogram- mokban	Esk átlag egy termelőre pete	Termel- tetett összesen gubó	Termelte- tett átlag egy unczia pete után gubó	Esk átlag egy termelő családra gubó
	községek és puszták	családok						
	száma					k i l o g r a m m		
1881 . . .	423	2.976	7	53	17	41.537	19'59	13'96
1882 . . .	433	3.674	8	49	13	24.446	12'41	6'65
1883 . . .	463	6.261	13	105	16	72.143	17'24	11'52
1884 . . .	557	9.892	17	161	17	122.133	19'05	12'34
1885 . . .	751	13.859	18	213	15	176.337	20'67	12'72
1886 . . .	881	17.782	20	290	16	257.650	22'21	14'48
1887 . . .	1.048	23.145	27	373	13	451.511	30'24	16'04
1888 . . .	1.389	40.423	28	608	15	703.488	28'93	17'40
1889 . . .	1.693	51.122	30	747	14	815.659	27'30	15'95
1890 . . .	1 942	66.525	34	999	14	1,043.096	26'00	15'68

Tizenegy év alatt kiosztatott összesen 3.610 kg. pete s termeltetett 3.718.133 kg. selyemgubó. A termelők számának szaporodása az utolsó négy év alatt rohamosnak mondható, az utolsó két évben azonban az eredmény már nem állt arányban az emelkedéssel s míg a termelők száma 1889-ben 26·47⁰/o-kal s 1890-ben 64·57⁰/o-kal volt nagyobb, mint 1888-ban, az 1889-ben termelt selyemgubó-mennyiség csak 15·90⁰/o-kal, az 1890-ben termelt pedig csak 48·27⁰/o-kal haladta meg az 1888-ki mennyiséget. Ennek oka nemcsak abban rejlik, hogy az új termelők, mint gyakorlatlan kezdők, nem bírtak még a kellő ügyességgel, hanem sokkal inkább a szederfahiányban; sokfelé nem tudták kellőleg táplálni a hernyókat, mi miatt sok elpusztult, sőt ugyanezen ok miatt vidékenként a selyem minősége is romlott. Összehasonlítául megemlítjük, hogy egy unczia pete után Franciaországban a termés 1885-ben 27·08, 1886-ban 33·98, 1887-ben 33·28, 1888-ban 34·70, 1889-ben 29·1 kilogrammot tett; Olaszországban pedig 1884-ben 25·8, 1885-ben 26·2, 1886-ban 33·2, 1887-ben 32·5, 1888-ban 32·8, 1889-ben 27·39 kilogrammot tett. Az átlagos termés 1889-ben nemcsak nálunk, hanem Francia- és Olaszországban is jelentékenyen csökkent. Az egyes francia departement-ok között roppant eltérést látunk; egy unczia pete után Keleti-Pyrenében 58·8, Hautes-Alpes-ben 51 kilogramm selyemgubót nyertek, Loire-ban ellenben csak 23·1 s Rhoné departementban pedig csak 20·5 kilogrammot; a négy departementben, hol a selyemtenyésztés legnagyobb mértékben folyik (Gard, Ardèche, Drôme,

Vaucluse) az átlagos termés 24^c és 31^c kilogramm közt váltakozott, míg 1888-ban 29^c és 38 kilogramm közt. Lemotollálva átlagosan 12 kilogr. gubóból lesz egy kilogr. nyers selyem és így hazánk nyers selyemtermelése 1889-ben 87 ezer kilogrammot tett. A beváltott selyemgubókért a termelők tizenegy év alatt 3,756.153 frtot kaptak, egy termelő család átlagos keresete tehát 15 frt. 53 krt tett; 1890-ben a beváltási ár 1,016.206 ezer forintra ment. Azon tíz megyének, melyben a selyemtenyésztés ez idő szerint leginkább el van terjedve, 1890. évi eredményét a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Vármegye	A selyem- tenyésztéssel foglalkozó		A kizott pete kilo- grammokban	A termelt összes gubó		Egy unczia pete után gubó	Esk egy termelő csa- ládra gubó	Kifizetett bevéltási ár	Egy családra eső kereset
		közsegek és puszták	családok							
		s z á m a			k i l o g r a m m					
1	Bács	125	20.166	273	319.926	15 ⁸⁶			310.055	15 ³⁷
2	Temes	167	9.447	140	150.145	15 ⁸⁹			147.168	15 ⁵⁷
3	Torontál	188	8.075	122	142.663	17 ⁶⁶			138.939	17 ²⁰
4	Tolna	117	3.973	68	52.688	13 ²⁸			50.511	12 ⁷¹
5	Krassó-Szörény	172	2.908	50	59.129	20 ³³			58.143	19 ⁹⁹
6	Baranya	124	1.178	22	18.030	15 ³⁰			17.735	15 ⁰⁵
7	Arad	54	1.164	20	16.141	13 ⁸⁶			15.867	13 ⁶³
8	Pest	53	829	12	9.328	11 ²⁵			9.161	11 ⁰⁵
9	Somogy	84	503	9	8.349	16 ⁵⁹			8.278	16 ⁴⁵
10	Fejér	28	137	2	1.436	10 ⁴⁸			1.423	10 ³⁸

A selyemtenyésztés szempontjából nagyon fontos, hogy a termelők egészséges pilléktől származott petékkal láttassanak el. Erre szolgál a szegszárdi petekészítőállomás, hol 1880—90-ig 16⁹² millió, 1890-ben 3⁸⁰ millió pillepár gócsöveztetett. Előállítottat 1880—90-ben 3.529 kg., 1890-ben 860 kg. pete. A petekészítő állomáson 1890-ben 530 munkás foglalkozott, a fajok felfrissítése céljából Olaszországból beszereztetett 1880—90-ben 28.221 unczia, 1890-ben 7.538 unczia (à 25 gramm) pete.

A selyem jósa nemcsak a gubó minőségétől függ, hanem a legombolyitástól, a fonástól is. A selyemfonáshoz nagy ügyesség kell s örvendetes, hogy két selyemfonó gyárunkban, a pancsovaiban és újvidékiben az olasz munkásnők mellett lassankint mind több magyar munkásnő lehet alkalmazni. A pancsovai gyárban 1890-ben 80 orsó volt működésben s 176 magyar és 30 olasz munkásnő dolgozott, az újvidéki gyárban pedig a működésben volt orsók száma 180-ra

rúgott, a magyar munkásnőké 296-ra, az olasz munkásnőké pedig csak 91-re, míg ellenben 1882-ben a pancsovaiban 36 olasz munkásnő mellett csak 25 magyar dolgozott, az újvidéki gyárban pedig 1885-ben 152 olasz mellett csak 130 magyar. A pancsovai selyemfonógyár 1882-től 1890 október 1-ig feldolgozott összesen 483.698 kg. selyemgubót, az ebből nyert selyemfonál 36.441 kilogrammot tett, miből 33.822 kg. Lyonban, 2.619 kg. pedig Bécsben adatott el. Az újvidéki fonógyárban 1885-től szintén 1890. okt. 1-ig 631.034 kg. selyemgubót dolgoztak fel, ebből 52.654 kg. selyemfonalat nyertek, miből 45.980 kilogrammot Lyonban, 6.671 kilogrammot pedig Bécsben adtak el.

Selyemtenyésztés a külföldön. — Európában legkiterjedtebb a selyemtenyésztés *Olaszországban*, itt 1889-ben 1,253.681 unczia petét költöttek ki, a selyemgubótermelés pedig következő mennyiséget tett:

1880-ban . .	41,573.189 kilogramm	1885-ben . .	32,266.017 kilogramm
1881-ben . .	39,564.091 »	1886-ban . .	41,397.323 »
1882-ben . .	31,869.076 »	1887-ben . .	43,025.783 »
1883-ban . .	41,625.299 »	1888-ban . .	43,899.443 »
1884-ben . .	36,464.663 »	1889-ben . .	34,332.291 »

A második selyemtenyésztő ország *Franciaország*, termelői évenként az utóbbi öt év alatt 243—275 ezer unczia petét költenek ki, a nyert gubómennyiség 1887-ben 8,575.673, 1888-ban 9,549.906, 1889-ben pedig 7,409.830 kilogrammra rúgott. A selyemtermelők száma Franciaországban egyre szaporodik, 1885-ben 134.265 volt, 1886-ban 135.706, 1887-ben 136.388; 1888-ban 142.711-re, 1889-ben pedig 141.101-re emelkedett.

A világ összes nyers selyemtermelését az utóbbi 5 évben a következő kimutatás tünteti fel:

	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	k i l o g r a m m				
<i>Nyugat-Európa:</i>					
Franciaország .	535.000	677.000	717.000	798.000	618.000
Olaszország . .	2,457.000	3,188.000	3,476.000	3,566.000	2,830.000
Spanyolország .	56.000	52.000	78.000	83.000	65.000
Osztrák-Magyar monarchia . .	168.000	217.000	264.000	307.000	267.000
Összesen . .	3,216.000	4,134.000	4,535.000	4,754.000	3,830.000
<i>Levante:</i>					
Anatolia	172.000	206.000	188.000	170.000	185.000
Szaloniki, Volo,					
Adrinápoly . .	100.000	125.000	135.000	120.000	110.000

	1885-ben	1886-ben	1887-ban	1888-ben	1889-ben
	k i l o g r a m m				
Szíria	256.000	233.000	340.000	231.000	324.000
Görögország . .	20.000	20.000	20.000	18.000	18.000
Összesen . .	548.000	584.000	683.000	539.000	637.000
<i>Közép-Ázsia:</i>					
Kaukázus . . .	75.000	93.000	55.000	50.000	70.000
<i>Kelet-Ázsia:</i>					
China: kivitel					
Shanghaiból . .	2,631.000	2,387.000	2,459.000	2,355.000	2,914.000
China: kivitel					
Cantonból . .	715.000	1,357.000	1,411.000	735.000	1,529.000
Japán: kivitel					
Jokohamából .	1,372.000	1,478.000	2,217.000	2,441.000	2,130.000
K.-India: kivitel					
Kalkuttából . .	445.000	521.000	528.000	674.000	596.000
Összesen . .	5,163.000	5,743.000	6,615.000	6,205.000	7,169.000
Főösszeg . .	9,002.000	10,554.000	11,888.000	11,548.000	11,706.000

Az európai nyers selyemtermelés felét sem szolgáltatja az európai selyemipar számára szükséges mennyiségnek, a legnagyobb rész még mindig Kelet-Ázsiából, főleg Chinából és Japánból kerül ki.

III. Szőlőművelés.

A szőlőművelés és bortermelés Magyarországon. — Az kataszteri adatok szerint a Magyarbirodalom szőlőterülete 739.480 katasztrális holdra, vagyis 425.497 hektárra rúg s az összes termőterületnek 1:39⁰/o-át képezi. Ezen összegből a szorosabb értelemben vett Magyarországra 622.254 kat. hold (358.045 hektár), Horvát-Szlavonországra pedig 117.226 kat. hold (67.452 hektár) esik, az elsőben 1:34, az utóbbiban pedig 1:67⁰/o-át képezvén a termő területnek. A művelési ágakban annyi idő alatt, a mennyi a legutóbbi kataszteri felvétel óta lefolyt, még rendes körülmények között is elég jelentékeny változások szoktak történni. — Annál kevésbé tekinthetjük hitelesnek szőlőterületünknek a kataszter által megállapított kiterjedését, mert azóta a phylloxeravész forradalmat idézett elő szőlőművelésünkben s roppant területek, egész nagy borvidékek elpusztulását vonta maga után.

Mezőgazdasági statisztikánk évről-évre összegyűjti községenként a szőlőterületet, ez adatgyűjtés szerint a szorosabb értelemben vett Magyarország szőlőterülete és bortermése 1876 óta következő volt:

É v	Szőlő- terület hektá- rokban	Termett bormennyiség		Szőlő eladatott		
		összesen	hektá- ronként	külföldre	belfogyasz- tásra	összesen
		hektoliter		métermázsa		
1876	360.266	1,858.034	5'24	52.804	26.523	79.327
1877	360.046	3,534.041	9'87	32.992	13.476	46.468
1878	361.724	8,075.833	22'37	29.622	31.597	61.219
1879	362.229	6,314.343	17'47	8.323	29.958	38.286
1880	362.233	2,426.799	6'74	10.661	29.151	39.812
átlag 1876—80	361.299	4,441.810	12'34	26.881	26.141	53.022
1881	361.254	4,230.730	11'73	12.956	22.007	34.963
1882	366.813	4,113.058	11'23	8.452	14.122	22.574
1883	364.273	4,636.135	12'73	7.784	17.496	25.280
1884	376.808	4,411.391	11'72	8.253	15.374	23.627
1885	367.653	5,422.675	14'77	9.852	24.702	34.554
átlag 1881—85	367.360	4,562.798	12'43	9.459	18.740	28.199
1886	363.562	3,932.755	10'84	11.964	20.480	32.444
1887	352.794	4,961.097	14'12	22.600	22.613	45.213
1888	342.520	3,909.175	11'47	12.415	28.878	41.293
1889	333.932	4,522.250	13'54	23.222	27.325	50.547
1890	311.174	3,443.705	11'06	31.451	33.631	65.082
átlag 1886—90	340.596	4,153.796	12'19	20.530	26.585	47.115

Ez adatok szerint szőlőterületünk 1884-ig folyvást emelkedett, ez évtől kezdve azonban folyvást csökkent, úgy hogy a csökkenés 1890-ig már 56.479 hektárt tett. Valószínű azonban, hogy e tekintélyes szám sem fejezi ki szőlőterületünk valóságos fogyását, mert bár az új szőlők ültetése az immunis homoktalajban szokatlan mérvet öltött, ellensúlyozni még sem volt az képes a phylloxera pusztítását s nagyon valószínű, hogy számos községből még mindig a kataszterileg megállapított területet küldik be a mezőgazdasági statisztika számára, dacára, hogy a phylloxera a község szőlőterületének egy részét már elpusztította. De ha a fentebbi adatok megfelelnek is a valóságnak, még úgy is kétségszerűen tekinthetünk szőlőművelésünk jövője elé. A szőlőterület évi csökkenése az 1886—89. években még csak 10 ezer hektár volt, 1890-ben ellenben már 22.758 hektár, pedig — meggyőződésünk szerint — még ez a nagy szám sem fejezi ki egész nagyságát a pusztulásnak.

Horvát-Szlavonország szőlőterülete 1887-ben 68.255 hektárt tett, a termett bormennyiség pedig :

	Összesen	Átlag egy hektáron
1885-ben	1,196.910 hektolitert	18'80 hektolitert
1886-ban	1,592.862 »	24'62 »
1887-ben	1,273.767 »	20'02 »
átlag 1885—87-ben . .	1,354.513 hektolitert	21'16 hektolitert.

Megleelő a különbség, mely a magyarországi és horvát-szlavonországi átlagostermés közt mutatkozik, az anyaországnak még a példátlan gazdag 1878. évi termése sem éri utol a társországoknak 1886. évi termését, melytől a következő évi sem igen maradt el. Nem tudjuk, hogy ezt a különbséget tisztán csak a horvát-szlavonországi szőlők gazdagabb termésének, vagy a felvétel eltérő voltának tulajdonítsuk-e.

Szőlőtermelés külföldön. — A világ összes bortermelését a következő kimutatásban mutatjuk be:

	Év	Szőlőterület hektárookban	Bortermés hektoliterekben
1. Olaszország	1889	1,926.832	27,847.200
2. Franciaország	1890	1,836.831	24,031.771
3. Spanyolország	becslés	1,745.103	25,000.000
4. Magyarbirodalom:			
Magyarország	1889	330.990	4,522.250
Horvát-Szlavonország	1887	68.255	1,273.767
Együtt		399.245	5,796.017
5. Portugália	1887	204.000	4,280.000
6. Ausztria	1888	232.824	4,154.760
7. Oroszország	becslés	185.300	2,458.000
8. Németbirodalom	1889	120.935	2,021.569
9. Algír	1889	100.000	2,500.000
10. Bulgária	1888	91.603	2,676.890
11. Törökország és Cyprus .	becslés	90.000	2,600.000
12. Chili és la Plata	becslés	40.000	2,000.000
13. Görögország	1888. becslés	75.000	1,760.000
14. Románia	1886	102.634	1,500.000
15. Északamerikai Egy.-Áll.	1887. becslés	40.000	1,500.000
16. Svájc	becslés	44.800	1,100.000
17. Szerbia	1888	45.000	810.000
18. Azori, Kanári szigetek, Madeira	becslés	—	150.000
19. Jöreménység foka	1887	10.000	253.632
20. Ausztrália	1889	13.221	133.747
Összesen			112,573.586

Franciaország az elsőséget legutóbb már Olaszországnak engedte át, bár 1890-ben Olaszországnak sem volt jó termése, minek legfőbb oka a peronospora nagy elterjedése volt, mely szőlőbetegség Olaszországban nagyobb károkat tett a termésben, mint a phylloxera. az 1879—83. évek átlagában Olaszország bortermése 36'76 millió hektoliter volt, a csökkenés tehát ott is jelentékeny.

Franciaország szőlőterületéből 1889-ben 1,565.709 hektár a négy évesnél idősebb szőlőkre, 271.122 ha. pedig a 4 évnél fiatalabb ültetvényekre esett, az előbbieket átlagtermése hektáronként 14⁰⁹, az utóbbiaké 7²⁴ hektoliter volt. Franciaország szőlőterülete a phylloxeravész miatt, daczára a roppant erőfeszítésnek, melylyel a hiányt pótolni igyekeznek, 1889-ben ismét csökkent. Ime a nagy változás melyen Franciaország szőlőművelése az utóbbi évtizedek alatt keresztül ment:

Év	Szőlőterület hektár	Bortermés hektoliter	Év	Szőlőterület hektár	Bortermés hektoliter
1863	2,273.906	51,861.885	1877	2,342.639	55,273.193
1864	2,256.235	50,653.422	1878	2,305.359	50,636.968
1865	2,293.567	68,942.931	1879	2,299.220	26,523.008
1866	2,287.821	63,838.000	1880	2,258.520	33,915.679
1867	2,314.846	39,128.000	1881	2,245.331	38,577.689
1868	2,332.470	52,098.000	1882	2,180.265	38,825.325
1869	2,643.174	70,000.000	1883	2,175.486	46,165.006
1870	2,238.178	54,535.000	1884	2,195.412	35,595.397
1871	2,417.223	59,025.680	1885	1,971.282	31,481.124
1872	2,423.637	54,920.181	1886	1,907.550	30,386.234
1873	2,428.737	36,000.000	1887	1,919.878	25,365.441
1874	2,391.175	69,937.266	1888	1,838.360	30,654.153
1875	2,396.139	78,202.088	1889	1,836.831	24,031.771
1876	2,394.443	44,306.172			

A francia mezőgazdasági statisztika az 1888. évi bortermés értékét 932²³ millió, az 1889. éviét pedig 758³³ millió frankra becsüli.

Ausztria szőlőterülete, melyben a filloxa eddig csak kevés kárt tett, folyvást emelkedik, az 1876—80. évek átlagában csak 207⁰ ezer, az 1881—85. évek átlagában 220⁴ ezer hektár volt, 1887-ben ellenben már 232.765, 1888-ban 232.824, 1889-ben pedig 234.541 hektár. Ez utóbbi területből

Dalmáciára	72.256 hektár	Isztriára	35.731 hektár
Alsó-Ausztriára . .	39.713	Stájerországra . . .	34.056

esett.

Ausztria bortermése 1887-ben volt legnagyobb, 4⁷⁰ millió hektoliter, hektáronként pedig 20¹⁹ hl., az 1888. és 1889. évi szüret eredménye is egészen jó volt, 4¹⁵ illetőleg 4¹¹ millió hl., míg az 1876—80. évek átlagos termése csak 3⁴⁰ millió, az 1882—85. éveké pedig 3⁴³ millió hektolitert tett. Az 1889. évi termésből 2,331.550 hl. fehér borra, 1,630.750 hektol. vörös borra, 144.070 hl. pedig sillerborra esett. A fehér bor legnagyobb része Alsó-Ausztriában (1,586 ezer hl.) Morvaországban (230 ezer hl.) és Stájerországban

(203 ezer hl.) termett; a vörös bor pedig Dalmáciában (1.078 ezer hl.), Isztriában (233 ezer hl.) és Dél-Tirolban (138 ezer hl.).

A Németbirodalom egyes államaiban (csak a fontosabbakat említve) a bortermelés következő kiterjedéssel bír:

	Szőlőterület hektárokbán 1889-ben	Átlagtermés hekt.-kint 1889-ben	1879/88-ban hektoliter	Összes termés 1889-ben hektoliter
Elszász-Lotharingia	30.625	20 ^o	24 ⁶	611.766
Bajorország	22.332	21 ^o	22 ³	468.650
Baden	19.896	6 ⁵	14 ⁴	129.604
Württemberg	18.271	15 ⁹	17 ⁵	291.010
Poroszország	17.182	16 ⁴	13 ⁷	281.313
Hessen	11.551	19 ⁷	21 ⁹	227.881

A Németbirodalomnak 1889-ben a megelőző évekhez képest gyenge bortermése volt, hektáronként csak 16⁷ hektoliter, míg a megelőző évtized átlagában 19⁴ hl., 1888-ban pedig 23⁷ hl.

A phylloxera-vész. — A történelem nem emlékszik oly feltartóztathatlanul terjedő és oly általános csapásról, minő a phylloxera. Hegyek, tengerek, vámrendszabályok, zárlatok és egyéb óvintézkedések nem állják útját s nincs ellenszer, mely teljesen diadalmaszkodnék fölötte. A phylloxerát először az Egyesült-Államok New-York államában észlelték 1854-ben. Európában a baj első nyomára 1863-ban déli Franciaországban akadtak, Pujaultban, Gard megyében; 1865-ben újabb phylloxera-infekciókat fedeztek fel Roquemourenál, 1886-ban pedig Vacluse és Bouches-du-Rhone departementokban s 1867-ben már egy egészen új ponton, Bordeaux mellett. A szőlőpusztulásnak tulajdonképeni okát az amerikai phylloxerában csak 1868-ban konstataulta egy bizottság Bouches-du-Rhone megyében, Saint-Remi szőlőiben. Ettől fogva a két phylloxerás terület, a déli és nyugoti folyvást terjedt s sugarakat bocsátott egymás felé. 1870-ben Provençenak csaknem összes szőlői meg voltak támadva, sőt a baj Languedocra is átterjedt; 1873-ban Corsicában is fellépett. 1876-ban Cetteig terjedt, a Rhône völgyén pedig föl egész Lyonig. Ugyanekkor dél-nyugoton is fedeztek fel infektiós területeket Gironde, Lot-et-Garonne, Dordogne és Charentes megyékben. 1878-ban a vész a Pyrenékig terjedt, másrésről Laône-et-Loire és Côte-d'or egy részére, nyugoton pedig Vienne, Indre és Loire megyékre, végre 1879-ben a két nagy infekció a déli és nyugoti elérte egymást s Tarne-et-Garonne és Tarn irányában egymásba szakadt. A phylloxera Franciaországban 1889-ig több mint egy millió hektár szőlőt pusztított el teljesen, 200 ezer

hektár pedig többé-kevésbé meg van támadva. Az a szivós kitartás azonban, melylyel a francia szőlőtermelők a vész ellen védekeznek, nem engedte, hogy Franciaország nagyszerű szőlőművelése tönkremenjen, az új szőlők ültetése s a különböző védekezési módok által meggátolták a szőlőterület rohamos pusztulását, úgy, hogy Franciaország szőlőterülete 2.500.000 hektárról (ennyi volt 1865-ben közvetlenül a phylloxera-vész előtt) 1889. évig csak 1,836.000 hektárra szállt le. A francia földművelési miniszter azon departement-oknak és községeknek, melyek a legfelső phylloxera bizottság által ajánlott védekezési módok valamelyikét alkalmazták, állami segílyt ad. Ez államsegélyek 1888-ban 180.985 frankot, 1889-ben pedig 193.852 frankot tettek. A magánvédekezés sem lankadt s kiterjedt körülbelül 100.000 hektár területre és pedig 30.000 hektáron elárasztással, 58.000 hektáron szénkéneggel, 9.000 hektáron pedig hamuszir-kén-széneggel. A phylloxera ellen a francia kis termelőknek 1889-ben 681 államilag szubvencionált szövetkezetök állt fenn, a tagok száma 21.887-re, a szőlőterület pedig 23.922 hektárra rúgott; a legnagyobb segíly hektáronként 25 frankot tett. A szőlőműves népesség még a létező szőlők fentartásánál is nagyobb erélyt fejt ki az elpusztult terület beültetésében. 1881-ben amerikai vesszőkkel midőn csak 8.904 hektár volt beültetve, 17 departement-ban azóta a terület következőleg gyarapodott:

1882-ben . . .	17.096 hektár	22 departement-ban
1883-ban . . .	28.012 »	28 »
1884-ben . . .	52.777 »	34 »
1885-ben . . .	75.292 »	34 »
1886-ban . . .	110.787 »	37 »
1887-ben . . .	165.517 »	38 »
1888-ban . . .	214.787 »	43 »
1889-ben . . .	299.801 »	44 »

Ez utóbbi területből magára Hérault megyére 110.000 hektár esik, Ande-ra 27.000, Gard-ra 24.000, Gironde-ra 19.000 keleti Pirénére 30.000, Var-ra 19.000 hektár.

Az 1887. december 1-én kelt törvény, négy évre fölmenti a földadó alól a szőlővel beültetett vagy újra ültetett területeket, a szörnyű rovarból elpusztított deportementokban, 1888-ban a nevezett törvény kedvezménye kiterjedt 4.270 községre s 321,335 parcella szőlőre, összesen 108.396 hektár kiterjedéssel. Az összes adóleengedés 1.599.417 frankra rúgott, 480,000 frankkal többre, mint a nevezett évben a phylloxera-ügyre fordított összes költség. Ebből elen-

gedésből Hérault megyére 855.840 frank, Andera 236.879 frank, Gardra 132.286 frank, Rhonera 75.149 frank, keleti Pirénéere 52.895 frank, Var megyére pedig 42.000 frank esett. A mint a phylloxera-vész terjed, aként emelkedik az adóelengedések összege s kétségtelen, hogy 1888. óta évről-évre nagyobb terhet képeznek a kincstárra nézve.

A phylloxera Görögországot kivéve egész Európában elterjedt, 1872-ben Portugáliában fedezték fel a portói szőlőkben, ugyanezen időben Spanyolországban két ponton is fellépett, Malagában és Cataloniában, Ausztriában 1872-ben fedezték fel Klosterneuburgban, azóta négy tartományra terjedt ki, Alsó-Ausztriára, Stájerországra, Krajnára és Isztriára, eddigelé azonban nagy pusztítást nem okozott. Németországban 1874-ben mutatkozott először a phylloxera, de csak kertekben, 1881 óta azonban szőlőhegyeken is, nagyobb összefüggő területeket támadva meg. Németország nagy erélylyel védekezik ellene, de a vész lassú terjedése inkább a klimatikus viszonyoknak tulajdonítható, semmint az erélyes rendszabályoknak. Olaszországban 1879-ben fedezték fel a phylloxerát Valamadreva mellett, aztán többfelé, 1880-ban Oroszországban, Krimben és Bessarábiában, 1882-ben Szerbiában, 1883-ban Bulgáriában, 1884-ben Romániában, 1885-ben Törökországban, sőt a phylloxera már az Európán kívüli országokba is behurczoltatott, Algirba, a Jóreménység fokára, az ausztráliai britt birtokokra és Kaliforniába.

Még Franciaországnál is többet szenved a phylloxerától Portugália, itt körülbelül 100.000 hektár, a szőlőterületnek közel fele meg van támadva. Spanyolorzágnak épen legjobb bortermő tartományaiban Barcelona, Tarragon, Malaga és Almeria szenvednek legtöbbit a phylloxerától; Olaszországban a megtámadott vagy veszélyeztetett terület 160 ezer hektárra tehető. Ausztriában 15 ezer hektárra.

Magyarországon a phylloxerát 1875-ben fedezték föl először Pancsova szőlőiben, 1876-ban a szomszédos Franzfelden találtak infekciókat. 1880. nyarán szakértők az ország összes szőlővidékeit megvizsgálták s az ország különböző pontjain találtak infekciókat. A hivatalos vizsgálat a phylloxera jelenlétét évenként következő számú községben konstataálta:

1875-ben	1 községben	1880-ban	31 községben
1876-ban	1 »	1881-ben	15 »
1879-ben	5 »	1882-ben	29 »

1883-ban	48	községben	1887-ben	228	községben
1884-ben	116	»	1888-ban	452	»
1885-ben	146	»	1889-ben	306	»
1886-ban	183	»	1890-ben	268	»

Megjegyzendő, hogy a két utolsó év adatai csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkoznak. Magyarországon — Horvát-Szlavonország nélkül — 1890. végén már 1.747 infekció volt és pedig 1.678 zárlati csoportokba osztva, 69 pedig különálló infekció. A phylloxera már eddig is kimondhatatlan károkat okozott hazai szőlőművelésünknek, 1888. végén a megtámadott területet 115 ezer hektárra becsülték, azóta ez a terület még sokkal nagyobb s különösen az utóbbi évek alatt sok teljesen elpusztult a megtámadott szőlőkből. Kíváncos volna, ha a pusztulás teljes nagyságát pontos statisztikai adatok alapján ismernék, valamint a védekezés nagyságát, kivált az újonnan beültetett homokterületeket. A phylloxera-mentes homokterületek beültetése országszerte roppant buzgósággal folyik, de mégsem áll arányban a hegyi szőlők pusztulásával s legjobb esetben is évtizedekbe kerül, míg a veszteség valamennyire helyre lesz ütve, noha kétségtelen, hogy kitűnő fajborainkért, melyek termelése rövid idő alatt csaknem végkép meg fog szűnni, kárpótást nem találhatunk. A homoki szőlők ültetésével kapcsolatosan nagyon fontos esemény a kormány által a delibláti kincstári homokpusztákon tervbe vett, sőt a mint halljuk, elő is készített telepítés, mely, ha a magyarság megerősítésére való tekintettel hajtatik végre, egyik legfontosabb alkotása lesz a magyar kormánynak. Hogy a phylloxera által elpusztított szőlőterületek minél gyorsabban helyre állíttassanak az 1891. évi 1. t.-cz. az újra beültetett területek számára 6 évi adómentességet biztosított. A védekezést előmozdítandó, a kormány a szénkéneg árát métermázsánként 15 frtra szállította le, s hogy a közönség mind nagyobb mértékben igénybe veszi a védekezés ezen módját, mutatja az a körülmény, hogy míg 1888-ban 107 mm. szénkéneget hoztunk be, addig 1889-ben 229, 1890-ben pedig már 740 métermázsát; még sokkal nagyobb a hazai szénkéneg termelés emelkedése, mely 1886-ban 82, 1887-ben 475, 1888-ban 1.028, 1889-ben pedig 1.937 métermázsára rúgott. De mily csekély részét lehet megvédeni még ezzel a mennyiséggel is a megtámadott szőlőterületnek. A phylloxerán kívül az utóbbi években más szőlőbetegségek is léptek fel, névszerint a peronospora és a black-rot. — A peronospora, e gyorsan tenyésző penész, mely a leveleket támadja meg és hervasztja le,

már nálunk is szélteben el van terjedve s egyes vidékeken, különösen Horvát-Szlavonországban roppant károkat tesz a termésben; a védekezésnek van ugyan biztos szere, de még nem igen alkalmazzák. A black-rot, a szőlőfürtök rothadása, Francziaországban terjed rohamosan, mi nagyon indokoltá tette kormányunk azon intézkedését, hogy a szőlővenyigék behozatalát Francziaországból egészen megtiltotta, bár e tilalom az amerikai szőlőkkel való védekezés terjedésének nagy hátrányára van.

Borforgalom. — Magyarország behozatalát és kivitelét borból régibb és újabb áruforgalmi statisztikánk szerint a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Be- hozatal	Kivitel	Kiviteli többlet	Be- hozatal	Kivitel	Kiviteli többlet
	ezer métermázsákban			ezer forintokban		
1868	12	806	794	705	16.123	15.418
1869	11	630	619	634	12.601	11.967
1870	8	454	446	457	9.374	8.917
1871	27	447	420	1.568	9.684	8.116
1872	43	748	705	2.532	16.232	13.700
1873	36	689	653	2.065	15.033	12.963
1874	21	644	623	1.165	14.047	12.882
átlag 1868—74	23	631	608	1.304	13.295	11.991
1882	113	918	805	2.987	14.968	11.981
1883	141	868	727	3.667	14.213	10.546
1884	143	897	754	11.505	12.787	1.282
1885	91	1.062	971	7.463	12.955	5.492
1886	92	1.349	1.257	7.470	15.164	7.694
1887	91	1.333	1.242	7.259	16.251	8.992
1888	161	1.495	1.334	11.968	18.391	6.423
1889	167	1.434	1.267	11.343	21.291	9.948
1890	232	1.342	1.110	14.079	23.540	9.461
átlag 1882—90	137	1.189	1.052	8.633	16.618	7.980

Borkivitelünk, daczára a filloxera terjedésének, egész 1888-ig folyvást emelkedett, az utóbbi két évben azonban már megkezdődött a hanyatlás, mely eddig ugyan még nem volt jelentékeny, de kétségtelenül, hogy rövid idő alatt nagy mérveket fog ölteni. Borbehozatalunk emelkedése szintén a hazai termelés csökkenésére mutat. A bor legnagyobb része hordókban hozatik be és vitetik ki, palackokban 1890-ben csak 1.829 métermázsá hozatott be s 12.279 mm. vitetett ki, pezsgőből ugyanez évben 2.128 métermázsát hoztunk be

s 2.868 métermázsát vittünk ki. Borkivitelünk és behozatalunk mennyisége és értéke korántsem állnak arányban egymással. Az kétségtelen, hogy a behozott bort drágábban fizetjük meg, mint a mennyit saját borunkért kapunk, de az áruforgalmi statisztika értékbecslését tévesnek tartjuk. Kivitelre jobb fajta boraink kerültek, mégis a hordókban kivitt borunk métermázsája korábban csak 12 frtra s 1889-től kezdve és az egyes félévekben 14, 15, 16⁵⁰, 18 frtra becsültetett, míg a behozott bor értéke állandóan 60 frttal volt fölvéve; daczára, hogy a behozatal jelentékeny részét olcsó dalmáciai borok képezik.

A nemzetközi borforgalmat a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	B o r f o r g a l o m								
		átlag 1870— 80-ban	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
M e n n y i s é g ezer hektoliterekben.										
a) Bevitel:										
1	Franciaország . . .	2.629	7.537	8.981	8.130	8.184	11.042	12.282	12.065	10.467
2	Svájcz	1.000	804	789	795	564	563	668	915	907
3	N.-Britán. és Írorsz. .	806	715	708	687	666	652	700	670	723
4	Argentini köztárs. . .	559	523	638	814	581	286	1.092	839	1.078
5	Németország	641	533	546	566	561	549	568	665	746
6	Algír	349	324	206	175	304	258	166	132	140
7	É.-Amer. Egy.-Áll. . .	198	249	315	161	188	205	191	184	177
8	Uruguay	—	210	216	230	248	222	253	262	336
9	Belgium	202	207	181	203	198	183	192	202	204
10	Oroszország	159	141	141	151	91	103	87	84	146
11	Németalföld	128	134	121	122	110	107	115	115	113
12	Olaszország	55	61	47	116	316	257	136	39	14
13	Osztr.-Magy. mon. . .	83	39	42	39	31	25	22	26	23
14	Dánia	28	30	35	32	33	28	31	32	35
15	Svédország	31	43	23	29	29	24	24	25	22
16	Norvégia	17	17	16	16	16	15	14	16	19
17	Románia	—	27	22	10	6	2	2	1	1
b) Kivitel:										
1	Spanyolország	3.421	7.671	7.662	6.511	7.185	7.640	8.328	9.076	8.661
2	Franciaország	2.933	2.618	2.541	2.472	2.603	2.602	2.402	2.118	2.167
3	Olaszország	938	1.332	2.629	2.381	1.481	2.354	3.603	1.829	1.409
4	Portugália	467	778	870	820	1.497	1.963	1.467	1.731	1.474
5	Osztr.-Magy. mon. . .	383	410	407	351	581	799	705	1.028	814
6	Németország	145	142	162	145	179	236	150	155	157
7	Algír	6	12	86	193	332	497	784	1.249	1.603
8	Svájcz	14	37	28	16	24	54	25	9	8
9	Szerbia	—	—	—	8	14	36	24	66	78
10	Görögország	—	—	—	—	—	—	194	126	—
11	Románia	—	10	8	11	12	47	44	94	45
12	Németalföld	11	13	13	12	11	12	13	12	16
É r t é k ezer forintokban.										
a) Bevitel:										
1	Franciaország	43.884	111.554	150.649	137.734	155.449	207.084	177.476	175.160	153.497
2	N.-Britán. és Írorsz. .	63.904	54.589	54.520	53.411	51.264	51.154	54.663	53.850	59.055
3	Németország	31.391	19.050	19.752	21.908	18.528	16.946	16.044	17.742	24.108
4	É.-Amer. Egy.-Áll. . .	9.589	15.874	20.958	11.888	13.180	14.574	14.818	14.406	16.185

Sorszám	Az ország neve	B o r f o r g a l o m								
		átlag 1870— 80-ban	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
5	Oroszország ¹⁾ . . .	19.043	13.600	16.967	18.197	9.089	8.430	7.495	7.377	7.504
6	Argentini köztárs. . .	9.581	10.314	13.362	16.518	12.214	5.826	23.966	18.854	23.962
7	Svájcz	—	—	—	—	10.560	10.564	9.822	11.652	13.065
8	Belgium	8.732	8.970	8.018	8.914	8.712	8.080	8.519	9.840	9.159
9	Algír	5.942	6.507	4.396	3.849	7.416	6.532	3.291	2.722	3.178
10	Uruguay	—	5.409	5.608	5.970	6.441	5.767	6.575	6.973	8.824
11	Németalföld	4.373	4.658	4.117	4.126	3.733	3.623	3.937	3.909	3.856
12	Olaszország	1.029	1.438	1.206	2.406	6.041	4.667	2.287	735	917
13	Svédország	1.320	2.796	1.434	2.120	1.953	1.617	1.612	1.649	1.895
14	Dánia	997	1.156	1.298	1.217	1.252	1.027	1.053	1.114	1.154
15	Oszt.-Magy. mon. . .	1.666	1.510	1.537	1.234	1.454	1.307	1.319	1.428	1.485
16	Egyiptom	—	1.000	1.948	1.709	1.632	1.760	1.616	1.402	1.284
17	Románia	²⁾ 722	743	683	408	270	118	107	108	137
b) Kivétel:										
1	Spanyolország	65.558	133.288	123.669	108.235	125.515	137.868	112.724	121.424	112.976
2	Franciaország	90.881	98.668	94.600	94.930	102.363	103.850	93.491	96.992	100.415
3	Olaszország	11.898	18.880	32.753	32.725	33.625	35.298	44.454	23.512	21.273
4	Portugália	21.229	23.647	25.826	24.831	34.626	39.337	26.466	30.164	28.717
5	Oszt.-Magy. mon. . . .	7.322	9.151	9.453	10.884	14.021	17.664	14.717	21.587	18.482
6	Németország	—	8.828	9.631	9.074	10.084	12.253	9.230	9.201	8.401
7	Algír	94	197	1.378	3.089	5.977	8.968	10.984	16.105	22.059
8	Görögország	—	—	—	—	—	—	2.025	1.766	1.742
9	Svájcz	—	—	—	—	688	1.011	634	335	310
10	Németalföld	358	446	430	424	381	424	434	418	416
11	Románia	²⁾ 563	69	111	91	149	1.662	2.640	1.879	896
12	Szerbia	—	—	—	134	187	343	185	572	567

Megjegyzendő, hogy a nemzetközi borforgalmat az államok egy része ür-, más része súlymértékben mutatja ki. Az előbbiekhöz tartoznak a legnagyobb borforgalmú országok, mint Franciaország, Spanyolország, Portugália, N.-Británia és Írország, Argentini közt., Uruguay, Algír, Északamerikai Egyesült-Államok, Belgium, Németalföld, Dánia, Norvégia, részben Svédország és Svájc 1885. óta. Egyrészt ezen okból, másrészt mert a termést is ürmértékben mutatuk ki, célszerűbbnek véltük itt is általában ürmértékét használni s 1 métermázsa bort hordókban 1 hektoliterrel vettünk egyenlőnek. Ez a netto-súlynál megközelíti a valóságot s a mellett minden visszaszámítás nélkül is mutatja az eredeti számokat. A palaczkboroknál ellenben, tekintettel a palaczk és a csomagolás súlyára, a brutto-súlynak csak 60%-át számítottuk egy hektoliterrel egyenlőnek. Némely államok (Olaszország, Oroszország, Északamerikai Egy.-Államok, Argentini közt. és Uruguay) a palaczkborok forgalmát darabszámban mutatják ki, itt 1 palaczkot 1 literrel vettünk egyen-

¹⁾ A papírrubél 1 frrtal vétetett egyenlőnek. Ez arány a nagy árfolyamhatatlans következtében megközelíti a valóságot s e mellett az eredeti értéket is minden átszámítás nélkül feltünteteti. — ²⁾ 1877—80-as átlag.

lőnek, a mi, ha nem felelne is meg egészen a valóságnak, tekintve, hogy a palackborok forgalma az összes borforgalomnak csak igen kis részét teszi, nem nagyon rontja meg a borforgalom mennyiségének végösszegeit.

1889-ben a Franciaországba bevitt borok 67·34⁰/o-a Spanyolországból származott, 15·10⁰/o-a Algirből, honnan a behozatal évről évre fokozatos emelkedést mutat, 8·36⁰/o-a Portugáliából s 4·03⁰/o-a az Osztrák-Magyar monarchiából. Régebben Olaszországból is sok bor került Franciaországba, de a bevétel az utóbbi években a vámviszonyok ellenséges alakulása folytán jelentékenyen alászállott s kivált 1889-ben majdnem teljesen szünetelt; ekkor az olasz származású bor az összes bevételnek körülbelül csak 1⁰/o-át képviselte.

Svájc 1889-iki borbevételében (csak a hordókban bevitt bort véve) jelenleg is Olaszország foglalja el az első helyet 42·54⁰/o-kal, második helyen Franciaország 23·09⁰/o-kal áll, azután az Osztrák-Magyar monarchia 22·11⁰/o-kal, a Spanyolországból bevitt borokra 8·46⁰/o esik, egyéb országokra 3·80⁰/o.

Nagy-Británia 1889-iki borbevételének 37·03⁰/o-a Franciaországból, 26·42⁰/o-a Portugáliából, 23·92⁰/o-a Spanyolországból, 12·63⁰/o-a egyéb országokból származott.

Németországba az 1889-ben hordókban bevitt bornak 45·86⁰/o-a Franciaországra, 17·83⁰/o-a az Osztrák-Magyar monarchiára, 16·42⁰/o-a Olaszországra, a többi 19·89⁰/o pedig egyéb országokra esett.

IV. Erdészet.

Erdőterület és erdőkezelés. — Az újabb kataszteri adatok szerint Magyarország összes területének 28·28, termő területének pedig 29·73⁰/o-át erdők borítják. Erdőterületünk tehát az egyes művelési ágak közt a második helyet foglalja el, s hogy mily tekintélyes a legtöbb külső ország erdőterületével szemben, mutatja a következő kimutatás, mely feltünteti Európa államaiban az erdők területének nagyságát s arányát az összes területhez:

O r s z á g	Erdőterület		O r s z á g	Erdőterület	
	összesen ezer hektár- rokban	az összes terület %o-ában		összesen ezer hektár- rokban	az erdő- terület %o-ában
1. Oroszország	200.000	37	5. Franciaország	9.383	17·7
2. Svédország	17.569	39	6. Magyarország	9.183	28·3
3. Németország	13.900	25	7. Spanyolország	8.484	17
4. Ausztria	9.777	32	8. Norvégia	7.806	24

O r s z á g	Erdőterület		O r s z á g	Erdőterület	
	összesen ezer hektá- rokban	az összes terület %-ában		összesen ezer hektá- rokban	az erdő- terület %-ában
9. Olaszország . . .	3.656	12	14. Svájc	781	19
10. Románia	2.000	15	15. Belgium	489	16·6
11. Anglia	1.261	4	16. Portugália . . .	471	5
12. Szerbia	969	20	17. Németalföld . .	230	7
13. Görögország . .	850	13	18. Dánia	190	4·8

Magyarország tehát, míg erdőterületének abszolút nagyságát tekintve hatodik helyen áll, az erdőterület viszonylagos nagyságát véve már a negyedik helyet foglalja el.

Hazánkban az erdőterület abszolút nagyságát és kataszteri tisztajövedelmét a következő számok mutatják:

	Erdőterület			Az erdők kataszteri tiszta jövedelme		
	holdakban	hektárookban	az összes terület %-ában	összesen f o r i n t	holdan- kint	hektá- ronként
Magyarország . . .	13,293.325	7,650.308	27·11	7,637.030	0·57	1·00
Fiume	1.167	672	34·09	134	0·11	0·20
Horv.-Szlavonország	2,663.095	1,532.611	36·09	2,075.342	0·78	1·35
Összesen	15,957.587	9,183.591	28·28	9,712.506	0·61	1·06

Horvát-Szlavonország erdőiben jóval gazdagabb, mint az anyaország s különösen értékes tölgyerdei a tisztajövedelmet is jóval magasabbra emelik. Erdőterületünk fanemek szerint következőleg oszlik meg:

F a n e m e k	Erdőterület fanemek szerint					
	Magyarország és Fiume		Horvát- Szlavonország		Együtt	
	hektár	%	hektár	%	hektár	%
Kocsányos és kocsány- talan tölgy	1,638.839	21·42	407.176	26·56	2,046.015	22·28
Csertölgy	516.297	6·75	9.322	0·61	525.619	5·72
Bükk	2,752.092	35·97	606.449	39·57	3,358.541	36·57
Gyertyán	563.682	7·37	272.462	17·78	836.144	9·10
Nyír	187.207	2·45	32.020	2·10	219.227	2·39
Fűz- és nyárfa	207.232	2·71	11.080	0·71	218.312	2·38
Éger	43.544	0·57	—	—	43.544	0·47
Kőris, szil és juhar . .	36.609	0·48	102.809	6·71	139.418	1·52
Hárs	2.275	0·03	5.756	0·38	8.031	0·09
Akác	35.407	0·46	429	0·03	35.836	0·39
Lucfenyő	1,268.268	16·57	11	0·00	1,268.279	13·81
Jegenyefenyő	221.154	2·89	82.777	5·40	303.931	3·31
Erdei és feketefenyő . .	173.050	2·26	2.320	0·15	175.370	1·91
Vörösfenyő	5.324	0·07	—	—	5.324	0·06
Összesen	7,650.980	100·00	1,532.611	100·00	9,183.591	100·00

Erdeink 57·30⁰/o-a 600 méter magasságon felüli hegységen, 28·02⁰/o-a 200—600 méter magasságú középhegységen, 14·68⁰/o-a pedig 200 méterig terjedő síkságon, dombos vidéken és előhegységen fekszik.

A talaj minősége szerint a magyar korona országai erdőségeinek 80·39⁰/o-a feltétlen erdőtalajon áll, 1·18⁰/o-a futóhomokon, 4·93⁰/o-a véderdő s csak 13·50⁰/o-a áll nem feltétlen erdőtalajon, tehát olyanon, mely egyéb művelési ágra is alkalmas. Véderdők csak a szorosabb értelemben vett Magyarországon vannak, s a futóhomokon álló erdők is, míg az anyaország erdeinek 1·41⁰/o-át képezik, Horvát-Szlavonország erdeinek csak 0·02⁰/o-át.

Az erdőállománynak az anyaországban csak 69·61⁰/o-a szál-erdő, Horvát-Szlavonországban ellenben 81·81⁰/o-a, a közép és sarj-erdő az előbbiben 30·39⁰/o-ra rúg, az utóbbiban 18·19⁰/o-ot tesz.

A mi az erdőtulajdonosok jogi minőségét illeti, a szorosabb értelemben vett Magyarország erdeinek 15·28⁰/o-a állami erdő volt, 23·43⁰/o-a törvényhatósági és községi erdő, 6·37⁰/o-a egyházi testületek és személyek erdeje, 1·08⁰/o-a közalapítványi, 0·02⁰/o-a magán-alapítványi, 6·77⁰/o-a hitbizományi, 11·86⁰/o-a közbirtokossági, 2·21⁰/o-a részvénytársulati erdő volt; 32·98⁰/o-a pedig az 1879:XXXI. t.-cz. 17. szakasza alá nem tartozó magánerdő.

A kincstár, vagyis az állam tulajdonát képező erdők területe az anyaországban 1887. végén 1,622.978 hektár, vagyis 2,820.119 kat. hold volt. 1888-ban 3.810·92 kat. holddal apadt, mely terület Temes vármegyében telepítési célokra vétetett el az erdőállományból; ennek ellenében Mármarosban magánbirtokosoktól az 1884: XXVI. törvényczikk alapján az erdővásárlási alaphól 60.148·58 kat. hold vásároltatott meg, úgy, hogy a kincstári erdők területe ez évben, még a telepítési célokra elvont terület leszámítása után is, 56.337·66 kat. holddal növekedett.

A kincstári erdők jóvedelmezősége öröndetesen emelkedik. Az állami költségvetésben az összes kincstári erdők után az 1889. évben előirányoztatott: 6,542.721 frt bevétel, 4,226.316 frt. kiadás és 2,316.405 frt. tisztajövedelem, ezzel szemben a zárszámadás szerint tényleg volt: 7,122.860 frt bevétel, 4,483.727 frt. kiadás és 2,639.133 frt. tisztajövedelem. Megemlítjük, hogy az állami erdők tisztajövedelme 1888-ban 2·32 millió, 1887-ben 2·09 millió, 1886-ban 1·60 millió, 1885-ben 1·88 millió frtot tett.

Erdészetünkre nézve nagy fontossággal bír a helyes erdőgazdasági üzemterv megállapítása. Az 1879: XXXI. t.-cikk életbe léptetésétől 1888. végéig a földművelési miniszterium megállapította a rendszeres erdőgazdasági üzemtervet 1.908 erdőbirtokra és 1,586.365 kat. hold területre, az ideiglenes erdőgazdasági üzemtervet pedig 8.514 erdőbirtokra és 6,106.259 kat. hold területre. E szerint az erdőhasználatok és felújítások összesen 10.422 birtokon 7,692.624 kat. hold területen szabályoztattak s az erdő-törvény 17. §-a alá tartozó 8,910.172 kat. holdra terjedő erdőbirtok 86⁰/₀-ára állapítottatott meg 1888. végéig a rendszeres vagy ideiglenes gazdasági üzemterv.

Az állami kezelés alatt álló erdőterület, erdészetünk nagy előnyére folyvást növekedik, de a magánbirtokosok is erélyesen rá-szoríttatnak, hogy az erdő-törvénybe ütköző cselekményekkel meg ne károsítsák azt a fontos nemzetgazdasági érdeket, mely az erdő-állományok épségben maradásához fűződik.

Faforgalom és egyéb erdei termékek forgalma. — Magyarország külforgalma a különböző erdei termékekből az utóbbi öt év alatt következőleg alakult :

Az erdőtermények neve	1886		1887		1888		1889		1890	
	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel
Mennyiség ezer métermázsákban:										
Tűzifa	57	606	37	790	52	773	57	593	44	713
Faszén	20	165	23	165	5	273	4	752	1	425
Keményépület- és műfa	15	482	25	491	67	452	93	1.387	53	524
Puha épület- és műfa	206	456	211	379	238	369	216	997	262	536
Kemény fűrészelt faárú	32	564	17	779	33	851	31	3.802	40	1.012
Puha fűrészelt faárú .	962	631	981	601	940	518	940	1.878	1.012	705
Fournir	3 ⁵ / ₁₀	0 ⁴ / ₁₀	3 ⁸ / ₁₀	1 ⁵ / ₁₀	4	0 ⁴ / ₁₀	3	5	3	0 ² / ₁₀
Botok nyers állapotban	0 ¹ / ₁₀	5	0 ⁴ / ₁₀	6	0 ³ / ₁₀	8	0 ¹ / ₁₀	197	0 ⁵ / ₁₀	11
Vasuti talpfa	30	254	4	297	16	281	51	776	70	376
Donga	17	1.875	71	2.339	48	2.393	201	2.565	312	2.034
Cserzőhéj	57	305	73	456	60	501	71	551	64	533
Szőmörce	9	5	7	5	7	4	5	4	20	5
Gubacs	5	56	8	62	11	41	13	16	13	32
Vallonea	11	3 ⁶ / ₁₀	11	6 ² / ₁₀	17	4	36	6	16	5
Fűzfavessző	0 ¹ / ₁₀	3 ⁰ / ₁₀	0 ¹ / ₁₀	2 ¹ / ₁₀	0 ¹ / ₁₀	2	0 ² / ₁₀	37	0 ² / ₁₀	3
Gyanta és szurok . .	38	3 ³ / ₁₀	41	5 ⁷ / ₁₀	33	5	41	5	43	4
Összes erdőtermények	1.463	5.414	1.513	6.386	1.531	6.475	1.762	13.571	1.954	6.918
Érték 1000 forintokban:										
Tűzifa	29	303	19	395	26	386	28	397	22	356
Faszén	39	329	46	330	10	545	9	752	2	850
Keményépület- és műfa	42	1.325	70	1.447	206	1.398	280	1.387	160	1.520
Puha épület- és műfa	543	1.095	550	911	682	907	593	997	621	1.393

Az erdőtermények neve	1886		1887		1888		1889		1890	
	beho- tal	kivitel	beho- tal	kivitel	beho- tal	kivitel	beho- tal	kivitel	beho- tal	kivitel
Kemény fűrészelt faárú	95	1.691	52	2.770	111	3.880	98	3.802	127	4.148
Puha fűrészelt faárú .	2.698	1.955	2.748	1.922	940	1.656	2.727	1.878	2.934	2.291
Fournir	211	10	229	39	240	12	202	5	203	6
Botok nyers állapotban	22	309	85	375	56	453	22	197	105	676
Vasuti talpfa	57	432	7	549	33	563	102	776	140	758
Donga	75	10.643	318	15.180	234	15.504	973	17.533	1.284	12.497
Cserzőhéj	207	1.620	296	2.281	226	2.354	256	2.761	237	2.750
Szömörce	76	41	52	42	60	41	47	41	179	52
Gubacs	57	762	110	866	162	666	312	391	340	911
Vallonea	235	77	217	140	352	79	843	133	415	123
Fűzfavessző	2	45	2	31	2	29	3	37	4	45
Gyanta és szurok . . .	210	20	221	35	194	28	226	28	253	28
Összes erdőtermények	4.593	20.657	5.022	27.313	3.534	28.451	6.721	31.015	7.026	28.399

Fabehozatalunk mennyisége és értéke évről-évre emelkedik. A kivitel mennyisége szintén emelkedik, de már az értéknél 1890-ben, a megelőző évhez képest, némi hanyatlást látunk. A hanyatlás dongakivitelünk csökkenésével van összefüggésben, melyet azonban nagyrészt ellensúlyozott a kivitt műfák és fűrészelt faárúk emelkedése. Ezuttal ismét megjegyezzük hogy áruforgalmi statisztikánk a dongakivitelnek csak kisebb részét mutatja ki métermázsokban, a többi darabszám szerint. Egyöntetűség kedvéért azonban az utóbbit is átszámítottuk, 100 darab dongát három métermázsával véve egyenlőnek.

V. A telekkönyvi birtoktestek forgalma.

A földbirtok megoszlási viszonyait hazánkban, sajnos, ma sem ismerjük úgy, a mint e viszony közgazdasági és szociálpolitikai fontossága megkíváná. Az új földadó-kataszter óriási gépezete feloszlott, a nélkül, hogy feldolgozta vagy összeállította volna a birtokviszonyok ismeretére kínálkozó rendkívül becses anyagot. A közel jövőnek van fentartva, hogy e hiányt pótolja. A létező adatokat illetőleg Évkönyvünk újabb első folyamára utalunk, mely e viszonyok nemzetközi összehasonlítását is adta volt.

Ellenben 1875-től kezdve évről-évre gyűjtetnek az adatok a földbirtok körül a birtokos személyében beállott változásokról, a változás jogcímének részletezésével. E táblázatot, mely csak a szorosan vett Magyarországra vonatkozik, a következőkben adjuk:

Év	A birtokváltozások eseteinek száma						
	szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		össze- sen
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	
1875	138.088	71 ³⁴	9.606	4 ⁹⁶	45.874	23 ⁷⁰	193.568
1876	130.120	68 ⁷⁶	12.982	6 ⁸⁶	46.147	24 ³⁸	189.249
1877	152.963	69 ⁷²	15.965	7 ²⁸	50.453	23 ⁰⁰	219.381
1878	157.519	71 ¹⁹	15.285	6 ⁹¹	48.458	21 ⁹⁰	221.262
1879	165.166	70 ¹³	19.213	8 ¹⁶	51.121	21 ⁷¹	235.500
1880	190.406	69 ⁵¹	19.748	7 ²¹	63.782	23 ²⁸	273.936
1881	190.443	70 ⁸⁴	19.204	7 ¹⁵	59.178	22 ⁰¹	268.825
1882	204.561	75 ⁴⁷	18.443	6 ⁸⁰	48.047	17 ⁷³	271.051
1883	218.247	75 ⁴⁵	17.071	5 ⁹⁰	53.943	18 ⁶⁵	289.261
1884	210.060	73 ⁷²	15.606	5 ⁴⁸	59.270	20 ⁸⁰	284.936
1885	207.872	74 ⁵⁶	15.561	5 ⁵⁸	55.361	19 ⁸⁶	278.794
1886	207.081	73 ⁹⁸	15.538	5 ⁵⁵	57.310	20 ⁴⁷	279.929
1887	217.275	72 ⁶⁴	16.623	5 ⁵⁶	65.208	21 ⁸⁰	299.106
1888	224.766	72 ⁰⁴	16.389	5 ²⁴	70.895	22 ⁷²	312.050

A birtokváltozások száma tehát egyre növekszik és 1888-ban 61⁰/o-kal magasabb, mint 1875-ben. A szerződések képezik természet-
szerűleg a birtokváltozásnak leggyakoribb okát. Ezek szaporodása,
melynek a fenti végösszegek emelkedését első sorban tulajdonitanunk
kell, jele az ingatlan növekvő mobilizációjának. A haláleset folytán
bekövetkező birtokcserék szaporodása, tekintve, hogy halálozási
arányszámunk inkább javul, mintsem rosszabbul, azt jelenti, mi-
szerint több birtokos közt oszlik meg a föld ma, mint annak előtte.
Ha az első öt évet (1875—80.) az utolsó öt évvel (1884—88.)
mérjük össze, úgy e két korszak közül az utolsóban vagy 25⁰/o-kal
több birtokos létre kell következtenünk, mint előbb. Ez a szapo-
rodás a birtoknak a családtagok közt való szétدارabolásán kívül
valószínűleg az elaprózás egyéb okaiból is magyarázandó. Termé-
szetesen ezzel nincs kizárva másfelől annak lehetősége, hogy a
közép- és kisbirtokok felszivatása latifundiumok által, — minek
jelei köztudomás szerint mutatkoznak nálunk — helyt ne foglalt
légyen. A végrehajtás folytán történt változások szomorú rovata a
70-es évek végén beállott nagy rosszabbodás óta javult és az
utolsó két évben egyre-másra 3.000 birtokkal kevesebb került dobra,
mint 1879—81. közt.

A birtokost cserélt ingatlanok pénzben kifejezett értékét a
következő összeállítás mutatja:

É v	A birtokváltozások pénzértéke						
	szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		összesen
	frt.	%	frt.	%	frt.	%	frt.
1876 . .	108,124.309	63 ²²	10,185.162	5 ⁹⁶	52,704.156	30 ⁸²	171,013.627
1877 . .	114,744.686	61 ⁵¹	14,393.535	7 ⁷²	57,401.210	30 ⁷⁷	186,539.431
1878 . .	113,083.650	60 ⁷⁸	15,385.381	8 ²⁷	57,576.198	30 ⁹⁵	186,045.229
1879 . .	113,664.405	59 ³⁵	16,671.848	8 ⁷⁰	61,203.772	31 ⁹⁵	191,540.025
1880 . .	117,928.313	54 ⁴³	17,421.560	8 ⁰⁴	81,312.127	37 ⁵³	216,662.000
1881 . .	126,194.508	59 ¹⁹	19,242.742	9 ⁰³	67,738.313	31 ⁷⁸	213,175.563
1882 . .	130,372.954	67 ⁷⁰	13,122.644	6 ⁸²	49,091.594	25 ⁴⁸	192,587.192
1883 . .	140,863.310	66 ⁰²	13,080.334	6 ¹⁴	59,425.180	27 ⁸⁴	213,368.824
1884 . .	147,274.979	60 ⁸⁹	13,117.931	5 ⁴²	81,478.645	33 ⁶⁹	241,871.555
1885 . .	142,337.743	62 ⁷³	12,105.220	5 ³³	72,474.028	31 ⁹⁴	226,916.991
1886 . .	147,210.024	63 ⁸⁹	11,918.110	5 ¹⁷	71,301.499	30 ⁹⁴	230,429.633
1887 . .	140,576.979	58 ⁵⁶	11,639.177	4 ⁸⁵	87,846.622	36 ⁶⁹	240,062.778
1888 . .	142,637.749	60 ³⁰	12,046.177	5 ⁰⁹	81,880.248	34 ⁶¹	236,614.174

Az érték-kimutatások visszatükrözik ugyan a birtokváltozások hullámlásait, de nem állanak azokhoz változhatlan viszonyban. Függ ugyanis e viszony az ingatlanok tőkeértékében beállott változásoktól s a birtokost cserélő ingatlanok kisebb-nagyobb kiterjedésétől. Ez utóbbiról adataink nincsenek, az előbbi illetőleg szintén csak következtetésekre vagyunk utalva. Valószínű, hogy a mezei birtok jövődelmezőségének csökkenése a tőkeérték lejjebbcsúszását nem vont maga után, miután az országos kamatláb időközben beállott súlydése ellenkező irányban működött.

A következő táblázat mutatja az egy birtokra eső átlagos érték hullámlásait.

É v	A birtokost változtató ingatlanok átlagos értéke			
	a szerződés	végrehajtás	haláleset	mindezen okok
	folytán történt változásoknál (forint)			
1876	831	785	1.128	904
1877	750	902	1.138	650
1878	718	1.007	1.188	841
1879	688	868	1.197	813
1880	619	882	1.275	791
1881	663	1.002	1.145	793
1882	637	722	1.147	711
1883	645	766	1.102	738
1884	701	841	1.375	849
1885	685	778	1.309	814
1886	711	767	1.244	823
1887	647	700	1.347	803
1888	635	736	1.155	758

Az egy birtokra eső átlagos érték a haláleset folytán beállott változások kivételével minden rovatban csökkenőben van, minek magyarázatát abban lehetne találni, hogy egyre kisebb birtokrészek azok, melyek birtokost cserélnek. Az a körülmény, miszerint a haláleset folytán beálló változásoknál találunk abszolúte véve a legmagasabb értékre, abban leli magyarázatát, hogy itt az egy személy tulajdonában állott összes ingatlanokról van mindig szó; szerződéseknél ellenben leggyakrabban csak birtokrészekről.

A hazai birtokváltozásokat összehasonlíthatjuk az osztrák adatokkal. Volt ugyanis ott:

Év	A birtokváltozások eseteinek száma							
	adásvevési szerződés által		egyéb szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
1881	149.942	64.69	27.099	11.69	13.423	5.79	41.343	17.83
1882	154.206	64.47	29.203	12.21	13.127	5.49	42.643	17.83
1883	161.521	64.17	31.661	12.57	11.808	4.69	46.745	18.57
1884	173.063	63.12	33.930	12.37	10.973	4.00	56.236	20.51
1885	170.157	62.94	33.824	12.51	9.825	3.63	56.564	20.92
1886	167.959	61.74	35.260	12.96	10.671	3.92	58.145	21.38
1887	171.490	61.54	37.454	13.44	11.151	4.00	58.585	21.02
1888	182.766	61.01	41.087	13.71	11.929	3.98	63.810	21.30

Az ingatlan Ausztriában kevésbé mozgékony, mint nálunk. A különbség azonban nem látszik nagyon nagyra, ha tekintetbe vesszük, miszerint a földbirtokosok száma Ausztriában nem különböztethet jelentékenyen a mienktől. E mellett bizonyít a haláleset folytán beálló változások meglehetősen egyenlő mérve is. A végrehajtások száma ott csekélyebb, mint nálunk s a 80-as évek eleje óta csökkent ép úgy, mint hazánkban.

A mi a birtokost cserélt ingatlanok értékét illeti, úgy az Ausztriában következőleg alakult:

Év	A birtokváltozások pénzértéke							
	adásvevési szerződés által		egyéb szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán	
	1000 frt.	%	1000 frt.	%	1000 frt.	%	1000 frt.	%
1881	280.184	58.77	49.027	10.28	37.202	7.80	110.378	23.15
1882	290.031	59.74	56.563	11.65	29.079	5.99	109.833	22.62
1883	292.585	59.96	51.176	10.49	25.801	5.29	118.373	24.26
1884	296.163	57.97	59.104	11.57	23.660	4.63	131.988	25.83
1885	268.768	55.65	64.379	13.33	19.868	4.11	129.963	26.91
1886	260.420	55.05	61.076	12.91	22.105	4.67	129.447	27.37
1887	280.910	57.32	60.958	12.44	21.560	4.40	126.646	25.84
1888	267.860	55.37	63.802	13.21	26.331	5.56	124.857	25.86

A birtokok jóval több értéket képviselnek, mint hazánkban. Ennek magyarázata részben a városi földek, illetve házak nagyobb

szerepe Ausztriában, mi az átlagos birtokváltozási értéket szükségkép emeli.

Az egy-egy változásnál szóban forgó érték átlagos nagysága volt:

Év	A telekkönyvi birtokváltozások átlagos pénzértéke				
	az adásvevést szerződés által	az egyéb szer- ződés által	a végrehaj- tás által	a haláleset folytán	az ösz- szesen
	történt birtokváltozásoknál forintokban				
1881	1.868	1.809	2.771	2.670	2.056
1882	1.880	1.936	2.215	2.575	2.030
1883	1.873	1.616	2.185	2.532	1.938
1884	1.711	1.742	2.156	2.347	1.863
1885	1.580	1.903	2.022	2.297	1.786
1886	1.550	1.732	2.072	2.226	1.739
1887	1.638	1.628	2.020	2.162	1.758
1888	1.463	1.553	2.406	1.957	1.612

Az egyes birtokváltozási okok ugyanazon arányt mutatják e táblán, mint hazai adataink szerint. A csökkenő irányzat, dacára a rövidebb időköznek, itt is mutatkozik és pedig kivétel nélkül minden rovatban, sőt a haláleset folytán történő változásoknál épen a legnagyobb mérvben. E jelenség tán összefügg a birtokelaprózás gyors menetével, mely pl. Galicziában, Bukovinában és a tengerparton rendkívüli fokban jelentkezik és tudvalevőleg a legújabb időben (1889. ápr. 1.) törvényhozási intézkedést is vont maga után, melynek célja volt előmozdítani a parasztbirtokok egy kézben összetartását örökösödés esetén.

VI. Földhitel és talajjavítás.

A földhitel és ennek forrásai. — A hazai földbirtok telekkönyvi megterhelését mindezideig nem ismerjük; a betáblázott adósságokat csak az abszolút kormány iratta össze 1858-ban s ez összeírás szerint a magyar korona országaiban ingatlan vagyona összesen 120·57 millió frt. volt betáblázva, míg a német szövetséghez tartozott osztrák örökös tartományokban 1.069·78 millió, a lengyel tartományokban 68·78 millió, az olasz tartományokban (Lombardiában és Velenczében) pedig 392·25 millió frt. Látható ebből, hogy 33 évvel ezelőtt, mily csekély teher feküdt a magyar földbirtokon. Hivatalos statisztikánk 1875. óta kimutatja ugyan a jelzálogi terhek forgalmát, tehát úgy az új terheket, mint a terhektől való felszabadulást: azonban ezekre az adatokra sok súlyt nem fektethetünk, részint azért, mert a terhek megszűnését sokszor nem követi a kitáblázás,

a törlesztéses adósságoknál pedig az egész teher mindaddig betáblázva marad, míg csak az utolsó részlet is le nem törlesztetik, részint pedig azért, mert az új terheknél a telekkönyvi hatóságok az utasítás daczára nemcsak a főjelzálognál mutatják ki a terheket, hanem sokszor a mellékjelzálogoknál is és így ugyanazon teher nem egy esetben kétszer-háromszor vétetik számba. E hibákat teljesen jóvá tenni a hivatalnak nem áll hatalmában s így azon adatokból a magyar ingatlan vagyron terheinek szaporodását meg nem határozhatjuk. A jelzálogi terhek közül tehát csak a pénzintézetek kölcsöneit ismerjük, sőt helyesebben csakis a hazai pénzintézetek kölcsöneit, mert a külföldi intézetek által hazai ingatlanokra nyújtott kölcsönökről tudomásunk nincsen.

A hazai pénzintézetek által nyújtott jelzálogi kölcsönök állományát, valamint a forgalomban volt zálogleveleket a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozólag a legutóbbi másfél évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Jelzálogi kölcsönök		Záloglevelek		A jelzálogi kölcsönök meghaladták a zálogleveleket	
	az év végén	évi növekedés	az év végén	évi növekedés		
	e z e r f o r i n t o k b a n				ezer frttal	%-kal
1874 . . .	184.627	17.787	101.629	13.990	82.998	44'96
1875 . . .	205.443	20.816	107.171	5.542	98.272	47'83
1876 . . .	216.128	10.685	121.500	14.329	94.628	43'78
1877 . . .	221.723	5.595	126.322	4.822	95.401	43'03
1878 . . .	226.872	5.149	130.180	3.858	96.692	42'62
1879 . . .	234.957	8.085	133.516	3.336	101.441	43'18
1880 . . .	244.223	9.266	141.331	7.815	102.892	42'13
1881 . . .	259.463	15.240	153.043	11.712	106.420	41'02
1882 . . .	282.136	22.673	164.786	11.743	117.350	40'18
1883 . . .	297.618	15.482	175.786	11.000	121.832	40'93
1884 . . .	320.529	22.911	181.975	6.189	138.554	43'23
1885 . . .	337.758	17.229	194.982	13.007	142.776	42'27
1886 . . .	359.557	21.799	208.324	13.342	151.233	42'06
1887 . . .	385.425	25.868	219.770	11.446	165.655	42'08
1888 . . .	408.613	23.188	240.863	21.093	167.750	41'05
1889 . . .	432.351	24.238	251.281	10.418	181.570	44'44

E kimutatásba az osztrák-magyar banknak a szorosabb értelemben vett Magyarországon fekvő ingatlanokra adott kölcsönei is be vannak foglalva, melyek 1889. végén 81.89 millió frtot képviseltek s melyeket teljes összegükben felvettünk a záloglevelek rovatába

is. A tisztán magyar hitelintézeteknek forgalomban volt záloglevelei az utóbbi másfél évtized alatt következő összegekre rúgtak:

Év	Millió frt	Év	Millió frt	Év	Millió frt
1874.	59 ⁹²	1880.	84 ⁴⁹	1886.	142 ⁸⁷
1875.	68 ⁶²	1881.	93 ⁹⁹	1887.	149 ²⁷
1876.	68 ¹⁸	1882.	105 ⁴⁹	1888.	163 ⁷⁹
1877.	69 ⁶⁵	1883.	116 ⁶⁶	1889.	169 ³⁹
1878.	71 ²⁸	1884.	121 ⁸³		
1879.	72 ²⁴	1885.	132 ⁵³		

A bankok közül csak két intézet ad záloglevél-kölcsönöket, a Pesti magyar kereskedelmi bank, melynek 1889. végén 23⁹⁰ millió forint névértékű záloglevele volt forgalomban és a nagyszebeni oláh intézet, az Albina, melynek forgalomban volt záloglevelei 1889. végén 1¹⁸ millió frtot képviseltek. A takarékpénztárak közül régebben a Pesti hazai takarékpénztár bocsátott ki zálogleveleket, de utóbb felhagyott ez üzletággal. Jelenleg záloglevélüzlettel bírnak a következő takarékpénztárak: a Budapesti egyesült fővárosi, az Országos központi, az Aradi, a Temesvári első és a Nagyszebeni általános takarékpénztár. A záloglevél-kölcsönöket legnagyobb arányban természetesen a földhitelintézetek nyújtják s ezek közt is különösen a magyar földhitelintézet s az Osztrák-magyar bank földhitelosztálya.

A jelzálogi kölcsönökből a különböző jellegű pénzügyintézetekre következő összeg esik:

Sorszám	Pénzügyintézetek	J e l z á l o g i k ö l c s ö n ö k									
		1873-ban		1878-ban		1883-ban		1888-ban		1889-ben	
		millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%
1	Takarékpénzt.	75 ¹	45 ⁰	90 ⁶	39 ⁹	113 ⁷	38 ²	160 ²	39 ²	170 ¹	39 ⁰
2	Földhitelintéz.	43 ⁵	26 ¹	62 ⁵	27 ⁶	103 ⁰	34 ⁶	130 ⁴	31 ⁹	136 ⁰	31 ⁴
3	O.-Magy. bank	34 ⁴	20 ⁶	58 ⁹	25 ⁹	58 ⁴	19 ⁶	77 ¹	18 ⁹	81 ⁹	18 ⁹
4	Bankok	11 ⁹	7 ¹	12 ⁰	5 ³	17 ⁹	6 ¹	32 ⁰	7 ⁸	36 ²	8 ⁴
5	Szövetkezetek .	1 ⁹	1 ²	2 ⁹	1 ³	4 ⁵	1 ⁵	8 ⁹	2 ²	8 ⁷	2 ⁰
	Összesen .	166 ⁸	100 ⁰	226 ⁹	100 ⁰	297 ⁵	100 ⁰	408 ⁶	100 ⁰	432 ⁹	100 ⁰

Az itt számbavett intézeti kölcsönökből, mint látjuk, mintegy 50% esik a földhitel igényeinek leginkább megfelelő földhitelintézetekre. Ezen intézetek kölcsönei azonban újabban nem mutatnak oly gyors emelkedést, mint a többi intézeteké. E jelenségnek több oka van, melyek közt kiválik az a körülmény, hogy földhitelintéze-

teink nagy központi intézetek, melyekhez sokkal nehezebb a hozzáférés, mint a minden vidéki városban feltalálható takarékpénztárakhoz, miért is amazok inkább csak egészen nagy összegű kölcsönök-nél vehetők igénybe, hol a kamatkülönbözet, mely ez intézetek javára fennáll, kiegyenliti a kölcsön felvételével járó nagyobb áldozatokat, Egyébiránt a takarékpénztárak s a bankok újabban növekvő mérvben bocsátanak ki zálogleveleket, illetve záloglevélkibocsátás nélküli is adnak törlesztési kölcsönöket, úgy, hogy a földhitel igényei e részben is egyre jobb kielégítést nyernek.

De nemcsak a záloglevél-kölcsönök térfoglalása mutat egészségesebb hitelviszonyokra, hanem a kamatláb csökkenése, a kölcsönök olcsóbbá tétele is. A záloglevél-kölcsönöknél nemcsak azt látjuk, hogy a magasabb kamatúak helyét lassankint az alacsonyabb kamatú kölcsönök foglalják el, hanem azt is, hogy ezen alacsonyabban kamatozó záloglevelek magasabb árfolyamon értékesíthetők, mint régebben a nagyobb kamatozásúak s így az évi kamatteher is, a tőke-teher is csökken egyidejűleg. Ennek igazolásául bemutatjuk 1875. óta a magyar földhitelintézet, az osztrák-magyar bank és a kisbirtokosok földhitelintézete zálogleveleinek árfolyamát minden év végén:

Év	A magyar földhitelintézet					Az osztrák-magyar bank			A kisbirtokosok földhitelintézete		
	4 0/0-os	4 ¹ / ₂ 0/0-os	5 ⁰ / ₀ -os	5 ¹ / ₂ 0/0-os	5 ⁰ / ₀ -os érezértékű	4 0/0-os	4 ¹ / ₂ 0/0-os	5 ⁰ / ₀ -os	4 0/0-os	5 0/0-os	5 ¹ / ₂ 0/0-os
z á l o g l e v e l e i											
1875	—	—	—	85 ⁶³	93 ⁷⁵	—	—	96 ⁵⁰	—	—	—
1876	—	—	—	—	90 ⁷⁵	101 ⁵⁰	—	—	96 ³⁰	—	—
1877	—	—	—	86 ⁵⁰	94 ⁷⁵	103 ⁵⁰	—	—	98 ⁰⁰	—	—
1878	—	—	—	87 ⁰⁰	94 ²⁵	103 ¹²	—	—	99 ⁰⁵	—	—
1879	—	—	—	96 ⁰⁰	100 ⁷⁵	111 ⁵⁰	—	—	101 ⁷⁵	—	—
1880	—	92 ²⁵	99 ⁷⁵	101 ¹²	118 ⁵⁰	—	—	102 ²⁵	—	—	—
1881	—	95 ²⁵	100 ⁷⁵	102 ⁵⁰	118 ²⁵	94 ⁷⁵	99 ⁸⁰	100 ⁴⁰	—	—	—
1882	—	94 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁷⁵	119 ⁰⁰	93 ³⁶	99 ⁰⁰	101 ⁰⁰	—	—	100 ⁰⁰
1883	—	93 ⁵⁰	100 ³⁰	101 ⁵⁰	120 ⁰⁰	93 ⁷⁵	98 ³⁵	101 ¹⁰	—	—	100 ⁰⁰
1884	—	93 ³⁰	100 ²⁵	101 ⁵⁰	122 ⁵⁰	96 ⁷⁵	100 ³⁵	101 ⁷⁵	—	—	100 ⁰⁰
1885	—	95 ⁵⁰	101 ⁵⁰	102 ⁷⁵	127 ²⁵	98 ⁸⁵	101 ⁵⁰	102 ⁰⁰	—	—	99 ²⁵
1886	93 ⁵⁰	99 ²⁵	101 ²⁵	—	128 ⁰⁰	98 ³⁰	101 ⁵⁰	101 ¹⁰	—	99 ⁷⁵	102 ³⁰
1887	94 ⁵⁰	99 ²⁵	100 ⁵⁰	—	129 ⁵⁰	99 ²⁰	100 ⁵⁰	—	—	100 ⁷⁵	101 ⁰⁰
1888	96 ⁷⁵	100 ²⁵	102 ⁰⁰	—	126 ⁰⁰	99 ⁶⁰	101 ⁷⁰	—	—	100 ⁷⁵	102 ⁰⁰
1889	96 ⁷⁵	100 ⁰⁰	100 ⁷⁵	—	119 ⁰⁰	99 ⁸⁰	101 ⁰⁰	—	—	101 ²⁵	102 ⁰⁰
1890	95 ⁷⁵	100 ²⁵	101 ⁰⁰	—	114 ⁵⁰	99 ⁸⁰	100 ⁵⁰	—	99 ⁰⁰	101 ⁰⁰	102 ²⁵

Megjegyzendő, hogy az osztrák-magyar bank zálogleveleit 1881-ig a bécsi börze jegyzései szerint közöltük s csak azóta vettük a budapesti árfolyamot, melyet természetesen a többi zálogleveleknél kivétel nélkül használtunk. E kimutatás a záloglevelek árfolyamának örvendetes emelkedéséről és így a földhitelnek jelentékeny olcsóbbodásáról tanuskodik. Sokkal magasabb árfolyamon értékesíthetők jelenleg a 4%-os záloglevelek, mint másfél évtizeddel ezelőtt az 5¹/₂%-osak. Nem szükség ennek nagy jelentőségét külön kiemelnünk.

A hazai földhitel legfőbb forrásáról, a magyar földhitelintézetéről külön és egy kissé hosszasan is meg kell emlékeznünk. Az intézet 1863-tól, vagyis alapításától 1889. végéig 11.571 adósfélnek 169 s millió frt. kölcsönt engedélyezett. 1889. végén a fennálló jelzálogi kölcsönök összege 90.76 millió forintba rúgott. Az összes kölcsönök fedezésére 220.13 millió forint értékű földbirtok s 33.47 millió frtot érő mellékérték (épületek) szolgál. A jelzálogos birtok művelési ágak szerint következőleg oszlott meg (1200 □ öles holdakban):

szántóföld	1,598.657 hold	nádas	19.622 hold
kaszáló	467.144 »	szőlő	9.101 »
legelő	533.266 »	terméketlen	137.234 »
erdő	1,110.749 »	összesen	3,875.773 hold

Az év végén 88.75 millió forintot tevő ki nem sorsolt záloglevél volt forgalomban és pedig 1.71 millió frt. ércértékű, 18.66 millió frt. 5%-os, 47.33 millió frt. 4¹/₂%-os, 21.05 millió forint pedig 4%-os papírértékű. A forgalomban levő záloglevelek közül a magasabb kamatozásúak egyre csökkennek, a kisebb kamatozásúak ellenben szaporodtak, a 4%-osok 7.68 millióról 12.29 millió forintba emelkedtek.

A mi az 1889. év folytán történt változásokat illeti, az intézethez beérkezett 675 jelzálogos kölcsönkérvény 24.65 millió forint erejéig, megszavaztatott 553 kölcsön 23.69 millió forint erejéig s tényleg folyóvá tétetett 412 kölcsönnevőnek 8.64 millió frt.

Az intézet alapításától 1889. decz. 31-ikéig papírértékű záloglevelekben 1) engedélyezett kölcsönök, az összeg nagysága szerint a következőleg oszlottak meg:

1) Miután az intézet újabban csakis ily kölcsönöket nyújt, mellőzhetőnek véljük az 5%-os értékű záloglevelekben, valamint a jövedékjegyekben és készpénzben adott kölcsönök kimutatását. L. ezeket az Évkönyv III—IV. évf. 229. lapján.

a) papírértékű záloglevelekben:

2 darab	1,000.000	frton felül	2,834.000	frt
4 »	915.500	és 800.000 forint közt .	3,411.500	»
11 »	775.000	» 600.000 » » .	7,006.700	»
22 »	589.400	» 400.000 » » .	11,008.400	»
22 »	400.000	» 300.000 » » .	7,127.000	»
59 »	286.000	» 200.000 » » .	13,350.300	»
165 »	186.000	» 100.000 » » .	20,719.400	»
345 »	98.000	» 50.000 » » .	22,549.100	»
446 »	49.000	» 30.000 » » .	16,151.700	»
559 »	29.000	» 20.000 » » .	12,644.700	»
410 »	19.500	» 15.000 » » .	6,658.300	»
822 »	14.700	» 10.000 » » .	9,262.200	»
1.446 »	9.700	» 5.000 » » .	9,432.800	»
1.418 »	4.900	» 3.000 » » .	5,114.800	»
5.511 »	2.900	» 1.000 » » .	8,143.000	»

11.242 darab papírértékű záloglevél-kölcsön . . 155,413.900 frt

Habár a papírértékben adott kölcsönöknek majdnem fele 3.000 frton aluli kölcsönökre jut, a nyújtott hitel nagy része mégis a nagyobb birtok javára esik. A 3.000 forinton aluli kölcsönök összege csak 8.14 millió frtot tett, vagyis csak 5.24⁰/₀-át az engedélyezett kölcsönök 155.41 millió frtra rúgó összegének, míg az 50.000 frtot meghaladó kölcsönök, melyek már a nagy-közép és a nagybirtok hitelét képezik, 88.01 millió frtra rúgtak, vagyis 56.63⁰/₀-ára az összes kölcsönöknek. Egyébiránt az arány az intézet fennállása óta határozottan a nagy kölcsönök előnyére változott. Kitűnik ez a következő kimutatásból. Tett a fennálló papírértékű zálogleveles tartozásokból egy-egy adósra eső átlagos összeg:

1864	1869	1874	1879	1884	1889
		f o r i n t o t			
5.768	8.167	10.359	8.474	11.977	12.275

A hetvenes évek végén mutatkozott visszaesés az érczértékű záloglevelekben adott kölcsönökre vezetendő vissza. E kölcsönök átlagos összege egy főre a 100.000 frtot meghaladta; mi azt mutatja, hogy az intézet a nagyobb kölcsönöket ily levelekben szolgáltatatta ki. Természetes tehát, hogy azon években, melyekben az e nemű kölcsönök aránylag jelentékeny összegre rugtak, a papírértékű záloglevelekben adott kölcsönök átlagos tétele alacsonyabbra szállhatott. Ez volt az eset 1879-ben, mikor 10.61 millió frtnyi kölcsön volt érczértékű záloglevélben elhelyezve, míg 1874-ben csak 4.06 millió, 1889-ben pedig 2.01 millió.

A magyar földhitelintézet üzlete csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra terjed ki. Az osztrák-magyar banknak

1890. végén 114.24 millió frtot tevő jelzálogi kölcsöneiből 84.57 millió forint Magyarországra esett, 3.10 millió frt. pedig Horvát-Szlavonországra. A magyarországi jelzálogokra adott kölcsönökben 406 kölcsön 14.73 millió frt. összeggel házakra, 1.148 kölcsön 64.15 millió forint összeggel nagyobb jószágokra, 856 kölcsön pedig 5.68 millió forint összeggel kis birtokra van kölcsön adva. A nagyobb jószágoknál tehát egyes kölcsön átlagos nagysága 55.879 frt., a kis birtokoknál pedig 6.640 forint. A bank jelzálogos kölcsönei átlagban jóval magasabb összegekben adatnak, mint a Magyar földhitelintézetnél; tett ugyanis egy-egy földbirtokra adott kölcsön átlagos nagysága 5—5 évi időközökben a tulajdonképi Magyarországon:

1875	1880	1885	1890
36.796 forint	29.643 forint	30.020 forint	34.847 forint

A kölcsönök magassága tehát, mint látjuk, az első öt évben erősen mecsökkent, azóta ellenben emelkedik. E fejlődés kettős tényező részben ellenirányú közrehatásának eredménye. A kimutatások elemzéséből ugyanis kitűnik, hogy az u. n. nagybirtokra adott kölcsönök átlagos tétele, mely végeredményben irányadó, 1880-ban minimumát érte el s azóta erősen emelkedett, míg ellenben az u. n. kisbirtokra adott kölcsönök átlagtétele folyton csökkenőben volt.

A mi pedig illeti a kölcsönök számát, az említettük két kategória szerint megkülönböztetve, a következőkben adjuk azt (a szorosan vett Magyarországon):

	1875	1880	1885	1890
nagybirtokra	791	1.114	1.159	1.148
kisbirtokra	358	560	653	856
Összesen	1.149	1.674	1.812	2.004

Mint látjuk, a kisbirtok egyre növekvő arányban fordul az Osztrák-magyar bankhoz, míg a nagybirtokokat terhelő kölcsönök száma az utolsó évtizedben stagnált. Nem szabad azonban feledni, hogy a bank kimutatásaiban kisbirtoknak nevezett ingatlanok túlnyomó részükben inkább a kis-középbirtokok osztályába tartoznak s nem igazi kisbirtokok.

Az Osztrák-magyar bank jelzálogüzletének súlypontja úgyszólván kezdettől fogva Magyarországon feküdt. Jelenleg a bank jelzálogkölcsöneinek több, mint három-negyede (pontosabban 76.70%-a) a magyar korona országaira esik. E körülmény magyarázata

mindenesetre abban keresendő, hogy Ausztriában egészben kedvezőbb feltételek alatt áll a földbirtok rendelkezésére a pénz, mint hazánkban.

A Magyar jelzáloghitelbank jelzálogos kölcsöneinek mennyiségét tekintve messze mögötte áll a már tárgyalt két intézetnek; üzlete azonban szépen fejlődik. Az 1889. év végén a földbirtokra adott kölcsönök állománya 27⁸² millió forintra rugott, mely kölcsönök biztosítására 720.646 kat. hold fekvőség volt lekötve 66⁴⁷ millió frt becsértékben. A jelzálogos kölcsönök átlagos magassága — az Ueberland-földekre adott 4⁸³ m. frt kölcsön kizárásával, de a házakra adott és külön nem választott kölcsönök beleértésével — tett:

1881	1884	1887	1889
27,022	18,836	19,455	18,561

Még tüzetesebb képet nyújt a következő kimutatás, mely az egyes kölcsönöket nagyságuk szerint osztályozva, ezen osztályok részét mutatja az intézet összes (az Ueberland-kölcsön kizárásával) jelzálogos kölcsöneinek főösszegéből:

	1881	1884	1887	1889
— 2.000 frtig . . .	1 ¹⁸ / ₁₀₀	2 ⁰⁰⁰ / ₁₀₀	1 ⁷⁶ / ₁₀₀	1 ⁸³ / ₁₀₀
2.001— 10.000 » . . .	8 ³⁷ / ₁₀₀	11 ⁴³ / ₁₀₀	11 ⁴⁹ / ₁₀₀	11 ⁷⁸ / ₁₀₀
10.001— 50.000 » . . .	21 ⁰² / ₁₀₀	30 ⁰⁶ / ₁₀₀	31 ⁸⁴ / ₁₀₀	33 ⁴⁸ / ₁₀₀
50.001—100.000 » . . .	7 ⁶² / ₁₀₀	12 ¹⁶ / ₁₀₀	15 ⁵⁴ / ₁₀₀	16 ²⁷ / ₁₀₀
100.000 frton felül . . .	61 ⁸¹ / ₁₀₀	44 ³⁵ / ₁₀₀	39 ³⁷ / ₁₀₀	36 ⁶⁴ / ₁₀₀

Mint látjuk, a nagy kölcsönök aránya erősen súlydelt, nem igen változott a kisbirtok kölcsöneinek viszonylagos jelentősége sem, ellenben a jobbadán középbirtokra adott 10.000—100.000 forintos kölcsönök nagy mérvben megszorodtak, úgy, hogy a bank üzletének súlypontja jelenleg határozottan ezen kölcsönökre esik.

A Kisbirtokosok országos földhitelintézete, mint neve mutatja, különleges czélt akar szolgálni. Eredeti alapszabályai szerint 6.000 frtnál nagyobb kölcsönt egy félnek nem adott; nem sokára azonban megváltoztatta az alapszabályok ezen pontját és most már 20.000 frtig terjedő kölcsönöket is nyújt. Ez a magyarázata annak, hogy az egy félre eső kölcsön nagysága jelentékenyen emelkedett. Egy-egy kölcsön átlagos összege — csak az illető évben történt hitelezések tekintetbe vételével — volt:

1880	1883	1886	1889
912 frt	1.489 frt.	1.122 frt.	1.570 frt.

A mi az intézet fennállása óta kifizetett jelzálog-kölcsönök nagyság szerinti összetételét illeti, arról a következő táblázat nyújt felvilágosítást:

300—500 frt	500—1.000 frt	1.000—2.000 frt	2.000—5.000 frt	5.000—20.000 frt
3.668	3.376	1.762	774	236

Az intézet összes jelzálogos kölcsöneinek állománya az 1889. év végével 9¹⁷ millió frtra rúgott. Ez összegből 7³⁵ m. frt esik az 5^{1/20}-os záloglevélkölcsönökre, 1⁴⁷ m. frt. a 4⁰-os záloglevél-kölcsönökre, míg a csak 1889-ben kibocsátott 4^{1/20}-os záloglevelekben nyújtott kölcsönök 0³⁵ m. frtot tettek. Ugy látszik, hogy az intézet alacsonyabb kamatozású kölcsöneiben első sorban a nagyobb kölcsönvevőket részesíti, mire mutat azon körülmény, hogy az 1889. végére vonatkozó kimutatás szerint az 5—20.000 forintos záloglevél-kölcsönök közül 9⁴⁰%, a 2—5.000 frtos kölcsönök közül már csak 2⁶⁰%, az 500—1.000 frt kölcsönökből épen csak 0²⁰%, sőt az 500 forint aluliakból egy sem adatott 4⁰-os záloglevelekben. Ellenben a legmagasabb kamatozású (5^{1/20}-os) záloglevelekből aránytalanul nagyobb része van a legkisebb kölcsönkategóriának — 94⁴⁰%-a az ezen osztályra eső kölcsönöknek, mint a legnagyobb kölcsönosztálynak — 74³⁰%.

Nem szenved kétséget, hogy a hitelviszonyok általános javulása hazánkban a földbirtoknak is javára vált, de a javulás a kisbirtok hitelét sokkal kevésbé érintette, mint a nagy- és közép-birtokét. Különösen hiányos nálunk a kisbirtokosok személyi hitelének szervezete, bár e tekintetben is vannak elismerésre méltó kezdeményezések, minő a pestmegyei hitelszövetkezet. Az úgy azonban törvényhozási támogatás nélkül nem fog azzal a gyorsasággal előrehaladni, a melyre e téren szükség volna.

Talajjavítások. — A talajjavítások terén elért tényleges eredményekről, a kulturmérnöki hivatal jelentése után a következőket közöljük: A kulturmérnöki hivatal fennállása, vagyis 1879. óta 1,323.000 holdra készített terveket, ebből 1889. végéig 228.000 holdra a munkálatok befejeztettek, 80.000 holdra pedig folyamatban vannak, a kettő együtt 308.000 kat. holdra rúg, a terveknek 23⁰-ára; a mozgósított földtömeg pedig 1879-től 1889. végéig 13,383.000 köbmétert tett. Az 1889. évben 2,298.000 köbméter föld mozgósítatott, míg a megelőző években a legnagyobb elért eredmény (1885-ben) csak 1,857.000 köbméter volt.

A talajjavítások különböző neme szerint a befejezett munkák következő területekre terjedtek ki:

	Leccapolás		Alagcsővezetés		Öntözés	
	A munkálatok száma	Katasztr. hold	A munkálatok száma	Katasztr. hold	A munkálatok száma	Katasztr. hold
1879—82-ben .	89	27.565	97	2.172	22	896
1883-ban . . .	41	18.080	68	1.585	7	983
1884-ben . . .	36	29.610	85	2.127	7	700
1885-ben . . .	55	29.537	105	2.127	21	1.379
1886-ban . . .	46	35.278	82	2.172	21	948
1887-ben . . .	30	23.081	81	1.630	17	499
1888-ban . . .	57	25.821	75	1.478	14	932
1889-ben . . .	36	17.434	65	1.349	22	1.528
Összesen .	—	205.949	—	14.640	—	7.865

Örvendetesen emelkedett 1889-ben az öntözés, mely ez évben 1528. kat. holdon rendeztetett be. Valószínű, hogy épen ezen a téren, a hol legtöbb a teendő s a hol a befektetések legjobban kifizetnék magukat, a vízszabályozási és talajjavítási kölcsönökről szóló 1889. XXX. törv.-czikk rövid idő alatt éreztetni fogja áldásos hatását.

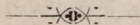
»Általában az öntözések ügye — mondja a kulturmérnöki hivatal jelentése — a mult (1889) évi száraz időjárás behatása alatt szépen fejlődött. Sőt nem egy patak mentén már is az összes rendelkezésre álló víz le van foglalva, úgy hogy az utóbb jelentkezők csakis a vízfölöslegre szerezhetnek engedélyt. Igen szép öntözési berendezések foganatosítottak a mult évben a Dudvág, a Nyitra és a Garam mellett, az Eger, Sajó, Zagyva és Szalatna patakok völgyében, s különös figyelmet érdemel Szolnok mellett egy a Tiszából gőzerőre berendezett 120 holdas öntözés.«

A leccapolások is szépen haladtak, különösen Torontál, Temes és Bács-Bodrog vármegyékben. A kulturmérnöki hivatalok alatt összesen 62 vízi társulat állott, melyek érdekeltégi területe 222.000 kat. holdra rüg.

A befejezett munkálatok több mint 90%-át a leccapolások, partszabályozások képezik. A kulturmérnöki hivatal igyekszik, hogy a közös munkálatok fentartására az érdekeltek társulattá alakuljanak. Azonban azon szomorú tapasztalatok után, melyeket birtokosaink a nagy ármentesítési társulatok történetéből levontak, nem igen hajlandók ily társulatok alakítására. Mindezáltal a kulturmérnöki hivatalnak az új vízjogi törvény életbeléptetésétől 1889. végéig, vagyis három év alatt 39 új társulatot sikerült alakítani, 18 régi

társulat elhanyagolt ügyeit pedig rendezni. Ez 57 társulat keretébe mintegy 192 ezer kat. hold terület tartozik.

A talajjavítások intensivebb nemeire, u. m.: az alagsövezésre és az öntözésre természetesen sokkal kisebb terület esik, de azért a közönség érdeklődése itt is folyvást emelkedik. Így például 1889-ben, bár a befejezett öntözési munkálatok 1.000 holdra sem terjedtek, a felvételek körülbelül 20.000 hold öntözésére történtek. A kultur-mérnöki hivatal jelentése kiemeli még, hogy a futtaki uradalom birtokán a Ferencz-csatorna sztapár-újvidéki mellékága mellett 8 hold terület készítettett elő rizstermelésre s mindjárt az első évben holdankint 34 métermáza termést értek el, mely métermázsánként nyolcz forintjával értékesítettett, ez a fényes eredmény az uradalmat a telep kiterjesztésére birta. Valószínű, hogy az ilyen példák rövid idő alatt nagy lendületet fognak adni hazánk déli vidékein a rizstermelésnek.

C) A bányá- és kohóipar. ¹⁾

A bányászat állapota általában. — Bár a bányászat és kohászat egyes ágaiban, mint például a kőszén-, vas- és aranytermelésben az utóbbi évek alatt örvendetes emelkedés mutatkozik, a bányáipar nálunk még mindig nem tudja elfoglalni azt a helyet, melyet úgy múltjáról, valamint hazánkunk ásványi kincsekben való gazdagságánál fogva el kellene foglalnia. S még azok az ágak is, melyek emelkedésnek örvendenek csak szerényen fejlődnek s távolról sem képesek fedezni a hazai szükségletet.

A bányaművelés alapját képező bányatelkek nagyságát a magyar korona országaiban a következő számok mutatják:

Adományozva volt	Átlag 1877—86-ban		1888-ban		1889-ben	
	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek
	h e k t á r o k b a n					
Aranyra, ezüstre és rézre .	9.623	156	10.545	201	10.736	200
Vasérczre	8.425	887	10.171	612	10.161	614
Kőszénre	35.630	—	36.911	—	36.633	—
Egyéb ásványokra	2.877	20	3.002	20	3.020	21
Összesen . .	56.555	1.063	60.629	833	60.550	835

¹⁾ Magyar statisztikai évkönyv. IV. füzet — Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für 1889. Drittes Heft. (Der Bergwerksbetrieb Oesterreichs) I. Lieferung. — Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs. Jahrgang 1890. Oktober-Heft. — Stat. Abstract of the United States. 1889. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1890. — Annuaire stat. de la Belgique. 1890. — Annuaire stat. de la France. 1890. Bulletin du Ministère des travaux publics. Paris. 1890. — The Economist, weekly commercial times. London. 1889. és 1890. — Stat. Abstract for the principal and other foreign countries in each year from 1878 to 1886—88. London 1889. — A forgalmi adatok összeállításához ugyanazon források használtattak, a melyek a Nemzetközi forgalom fejezeténél vannak felsorolva.

A vájnatelkek az 1877—86. évi átlaghoz képest 1889-ben 7^{os-0}/_o-kal emelkedtek, leggyengébb volt a kőszénre adományozott vájnatelkek emelkedése, ezeknek területe 1889-ben az 1888. évvel szemben meg is fogyott. A csökkenés az oraviczei bányakapitány-ságra esik, hol az I. bozovicsi széntársulat a kedvezőtlen viszonyok miatt bányabirtokából 400 hektárt önként felhagyott. Az összes adományozott bányatelkekből a nemes fémek és réz, a kőszén, a vas és egyéb érczek és ásványok következő arányban részesültek:

Adományozva volt vájna és kültelek	Átlag 1877—86-ban		1888-ban		1889-ben	
	az összes adományozott bányatelkek százalékában					
	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán
Aranyra, ezüstre és rézre .	55'43	10'39	53'47	11'66	53'46	12'04
Vasérczre	11'59	16'94	10'80	18'64	10'80	18'65
Kőszénre	31'09	67'11	33'37	64'37	33'38	63'94
Egyéb ásványokra	1'89	5'56	2'36	5'33	2'36	5'37
Összesen .	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

A vájnatelkekből a kincstári és magánbányászat részesülése következő:

	Az adományozott vájnatelkekből esett a kincstárra			magánbirtokosokra		
	1869-ben o/o	1879-ben o/o	1889-ben o/o	1869-ben o/o	1879-ben o/o	1889-ben o/o
az aranynál, ezüstnél, réznél	46'87	48'38	41'96	53'13	51'62	58'04
a vasércznél	11'28	10'98	7'95	88'72	89'02	92'05
a kőszénnél	10'12	7'04	7'86	80'88	92'96	92'20
az egyéb ásványoknál	7'34	5'49	6'68	92'66	94'51	93'32
az összes vájnatelkeknél	23'87	14'70	13'82	76'13	85'30	86'18

Ellenben, hogy a bányatermelés különböző ágai a kincstári és magánbányászatban mily arányban szerepelnek, a következő számok mutatják:

	A kincstári		A magán	
	1888-ban o/o	vájnatelkekből esett 1889-ben o/o	1888-ban o/o	1889-ben o/o
aranyra, ezüstre, rézre	53'82	53'81	11'56	11'94
vasérczre	9'65	9'66	17'92	17'93
kőszénre	34'12	34'12	65'17	64'73
egyéb ásványokra	2'41	2'41	5'35	5'40

A bányaművelő magánbirtokosok számában nagy változást nem látunk, az utóbbi másfél évtized alatt bányászatunkra bármily hatással voltak is a bányatermelés egyeságaiban gyökeresen megváltozott viszonyok, a bányabirtokosok számát ez a változás mintha érin-

tetlenül hagyta volna, úgyannyira, hogy a másfél évtized alatt 1.224 és 1.270 között ingadozott, s sem emelkedő, sem hanyatló irányt nem konstatálhatunk. Az átlagosan egy magán bányabirtokra eső terület azonban lényeges változáson ment át, a bányabirtokok átlagos nagysága 1874-ben még csak 31⁰⁶ hektár volt, 1889-ben ellenben 41⁹⁹ hektár. Az egyes bányakapitányságok e tekintetben nagyon eltérő viszonyokat mutatnak, a mint a következő adatokból látható:

Bányakapitányság	A magán birtokosok száma	Átlagos bányabirtokok <i>ha</i>	Bányakapitányság	A magán birtokosok száma	Átlagos bányabirtokok <i>ha</i>
besztercebányai	60	82 ⁴⁵	szepesiglói . . .	475	13 ⁹⁹
budapesti . . .	58	120 ³⁸	zalatnai	450	23 ⁴⁴
nagybányai . .	157	15 ⁴⁴	zágrábi	38	322 ²⁹
oraviczai . . .	20	451 ⁷³			

A hol a fémbányászat bir túlnyomósággal, ott a bányabirtokok meglehetősen el vannak aprózva, különösen a szepesiglói és nagybányai kerületben, ellenben a hol a súlypont a kőszéntermelésre esik, melynek kiaknázásához különben is nagy terület szükséges, a nagybirtok az uralkodó.

A zárt kutatások és kutatók számát hazánkban 1867. óta 5—5 éves átlagokban és a legutóbbi négy évről a következő összeállítás mutatja:

É v	Kincstári	Magán	Összes	A magán zártkuta- tók száma	Átlag esik egy magán- kutatóra zárt kutatás
	zárt kutatások száma				
átlag 1867—1871 . .	159	4.909	5.068	973	5 ⁰⁵
» 1872—1876 . .	244	24.401	24.645	1.138	21 ⁴⁵
» 1877—1881 . .	217	15.535	15.752	1.058	14 ⁶⁸
» 1882—1886 . .	272	16.848	17.120	1.108	15 ²¹
1886-ban . . .	308	13.280	13.588	1.100	12 ⁰⁷
1887-ben . . .	498	13.164	13.662	1.425	9 ²⁴
1888-ban . . .	487	12.261	12.748	1.509	8 ¹³
1889-ben . . .	529	12.290	12.819	1.412	8 ⁷⁰

A zárt kutatások száma az utóbbi években tetemesen megfogyott. Általában újabban egy kutató kevesebb kutatást űz, mint korábban. A zárt kutatásoknál kiemelendő, hogy már évek óta élénk kutatás indult meg kőolajra a keleti és délkeleti Kárpátokban, legutóbb pedig a Muraközben; sajnos azonban, hogy a tetemes befektetések daczára a törekvésnek eddig sikere nem volt.

A bányá- és kohómunkások száma a magyar korona országában a következő volt:

É v	Férfi		N ő		Gyermek		Munkás általában
	összesen	o/o	összesen	o/o	összesen	o/o	
átlag 1867—71 .	37.446	84 ⁶⁵	1.543	3 ⁴⁹	5.245	11 ⁸⁶	44.234
» 1872—76 .	38.471	85 ⁵²	1.439	3 ²⁰	5.076	11 ²⁸	44.986
» 1877—81 .	34.952	85 ³⁷	1.121	2 ⁷⁴	4.869	11 ⁸⁹	40.942
» 1882—86 .	39.766	85 ⁵²	1.406	3 ⁰²	5.326	11 ⁴⁶	46.498
1886-ban	40.560	86 ⁷⁸	1.336	2 ⁸⁶	4.841	10 ³⁶	46.737
1887-ben	38.259	86 ⁸⁶	1.095	2 ⁴⁹	4.692	10 ⁶⁵	44.046
1888-ban	37.784	84 ⁷⁰	1.285	2 ⁸⁸	5.538	12 ⁴²	44.607
1889-ben	41.301	85 ⁷⁴	1.249	2 ⁵⁹	5.623	11 ⁶⁷	48.173

Statisztikánk a bányamunkásoktól nem különíti el a kohómunkásokat s így a fentebbi számokban mindkettő be van foglalva, ellenben nincsenek befoglalva a sótermelésnél alkalmazott munkások. Ezek száma 1888-ban 2.094 volt és pedig 1.944 férfi és 150 gyermek.

Ausztria bányá- és kohómunkásainak száma 1889-ben következő volt:

a) A bányászatnál:

	A mun- kások száma	o/o		A mun- kások száma	o/o
Fekete kőszén	45.816	45 ⁵⁹	Grafit	1.205	1 ²⁰
Barnaszén	35.254	35 ⁰⁸	Horganyércz	1.069	1 ⁰⁶
Ezüstércz	5.507	5 ⁴⁸	Rézércz	801	0 ⁸⁰
Vasércz	4.961	4 ⁹³	Kénércz, stb.	420	0 ⁴²
Ólomércz	3.238	3 ²²	Egyéb érczek és ásványok	1.006	1 ⁰⁰
Higanyércz	1.225	1 ²²	Összesen	100.497	100 ⁰⁰

b) A kohászatnál:

	A mun- kások száma	o/o		A mun- kások száma	o/o
Nyers vas	11.387	84 ⁵⁹	Kénsav	193	1 ⁴³
Ezüst	519	3 ⁸⁶	Vasgálicz és timsó	108	0 ⁸⁰
Ólom és ólomgelét	179	1 ³³	Egyéb fémek és kohó- termékek	143	1 ⁰⁶
Higany	273	2 ⁰³	Összesen	13.461	100 ⁰⁰
Horgany	485	3 ⁶¹			
Réz	174	1 ²⁹			

Legtöbb bányá- és kohómunkás van Csehországban (56.406), Sziléziában (18.721), Stájerországban (14.800) és Morvaországban (8.766).

Németországban (Luxemburggal együtt) a bányamunkások száma, a sótermelésnél alkalmazott munkásokat is beleszámítva 1889-ben 369 ezerre, a kohómunkások száma pedig közel 47 ezerre rúgott. E számok az egyes termelési ágak szerint következőleg oszlottak meg:

Termelési ág	Munkások összesen	%	Termelési ág	Munkások összesen	%
1. Ásványszén és ásványolajfélék:			Álany-, kékleny- és		
Fekete kőszén	239.954	65.05	viszműtércz	807	0.22
Barnaszén	31.140	8.44	Dárdany- és man-		
Grafit	159	0.04	gánércz	752	0.20
Aszfalt	124	0.03	Egyéb érczek	1.016	0.28
Ásványolaj	332	0.09	Együtt	90.983	24.67
Együtt	271.709	73.65			
2. Érczek:			3. Ásványi sók:		
Vasércz	37.762	10.24	Kősó	791	0.21
Horganyércz	14.344	3.89	Egyéb kálisók	5.413	1.47
Ólomércz	15.083	4.09	Együtt	6.204	1.68
Rézércz	15.195	4.12	Összesen	368.896	100.00
Ezüst- és aranyércz	6.024	1.63			

A kohómunkások száma pedig ugyancsak az említett évben:

Nyersvas	23.985	Nickel és viszmút	437
Horgany	8.963	Kénsav és vitriololaj	4.502
Ólom	2.976	Egyéb kohótermékek	157
Réz	3.283	Összesen	46.754
Ezüst	2.451		

Franciaországban a bányászatnál (a kohászat nélkül) 1887-ben 121.421 munkás volt alkalmazva, mely szám az egyes ágak közt következőleg oszlott meg:

	Munkások száma	%		Munkások száma	%
Kőszénbányáknál	99.997	82.35	Különböző ásvá-		
Barnaszénbányák-			nyoknál	898	0.74
nál	3.166	2.61	Kősónál	214	0.18
Vasércznél	4.856	4.00	Tengeri sónál	8.070	6.65
Egyéb érczeknél	4.220	3.47	Összesen	121.421	100.00

Az összes bányamunkások által eltöltött munkanapok száma 33,173.256-ra, a munkabérek összege pedig 121,292.244 frankra (48,458.897 fritra) rúgott, míg a bányatermelés összes értéke a termelés helyén 256,187.251 frankot tett. Az előállított értéknek tehát 47.34 %-át a munkabérek vették igénybe.

Belgiumban a bányamunkások száma 1889-ben a fémbányáknál 1.601, a kőszénbányáknál pedig 108.382 volt. A munkások évi átlagos munkabére 869 frankra rúgott, az előállított kőszénből pedig minden munkásra átlagosan 186 tonna esett.

Balesetek a Magyarbirtalom bányá- és kohótelepeinél következő számmal fordultak elő:

A baleset megjelölése	Átlag 1877—86-ban		1888-ban		1889-ben	
	kincstári	magán	kincstári	magán	kincstári	magán
telepeknél						
Könnyű	65	268	16	191	25	306
Súlyos	18	90	22	83	25	118
Halálos	14	50	7	42	5	52
Összesen	97	408	45	316	55	476

A munkássegélyezés ügye gyakorlatilag legkorábban a bányászatonál valósítottatott meg s már régi idő óta nincs hazánkban valamirevaló bányatelep, hol a munkások számára bányatárspénztárak nem állanak fenn. Bányatárspénztáraink állapotát az utóbbi két évről a következő táblázat mutatja:

T á r g y	1888-ban		1889-ben	
	kincstári	magán	kincstári	magán
telepeknél, forintokban				
Bevételek:				
a tőkék kamatai és jövedelmei	149.142	266.357	170.753	268.574
a munkások járulékai	172.792	811.972	186.916	847.090
a bányabirtokosok járulékai	210.264	160.691	228.942	150.907
egyéb bevételek	176.128	58.474	551.366	36.387
átfutó bevételek	578.140	182.961	1,246.043	338.426
Összes bevételek	1,236.466	1,480.455	2,384.022	1,641.384
Kiadások:				
munkások nyugbéré és kielégít.	311.763	407.818	575.928	770.575
özvegyek » » »	213.725	289.109		
árvák » » »	31.346	33.358		
kórpénzek, gyógykezelési és temetkezési kiadások	78.061	460.362	75.048	446.817
egyházi és iskolai kiadások	7.749	16.845	8.364	15.711
segélyezések és egyéb, a munkások javára fordított kiadások	3.296	18.399	2.062	18.059
kezelési költségek	12.836	33.306	8.155	33.008
egyéb kiadások	192.103	40.075	397.884	21.253
átfutó kiadások	493.581	149.036	1,080.636	398.603
Összes kiadások	1,344.460	1,448.308	2,148.077	1,704.026
Vagyron-állapot az év végén	2,592.992	6,119.116	2,835.522	6,058.443

A bányatárspénztárak vagyona tehát, a kincstári és magántelepeknél együtt, az 1889. év végén már megközelítette a 9 millió forintot. Egy-egy bányamunkásra átlagosan — csak a férfi munkásokat véve — a bányatárspénztárak vagyonából a kincstári telepeknél 348, a magántelepeknél pedig 183 frt esik.

Vastermelés és forgalom. — A nemes fémek termelését ezuttal is a pénz és hitel czimű fejezetben ismertetvén, mindjárt a vastermelésre térünk át.

A magyar korona országaiban évenként termelt vasércz mennyiségét az alábbi számok mutatják:

1875-ben 3,902.434 mm.	1880-ban 4,457.441 mm.	1885-ben 6,512.893 mm.
1876-ban 3,474.558 »	1881-ben 4,654.793 »	1886-ban 6,354.643 »
1877-ben 3,455.590 »	1882-ben 5,461.121 »	1887-ben 5,660.610 »
1878-ban 3,307.336 »	1883-ban 5,984.240 »	1888-ban 6,236.844 »
1879-ben 3,206.323 »	1884-ben 6,508.713 »	1889-ben 6,656.188 »
átlag 1875—79-ben 3,469.248 mm.	átlag 1880—84-ben 5,413.262 mm.	átlag 1885—89-ben 6,284.236 mm.

Mind a három quinquenniumban tehát erős emelkedés mutatkozik, 1887-ben azonban vasércztermelésünk megcsökken; de a következő években ismét emelkedett s 1889-ben érte el a termelés a maximumot. Bányakapitányságok szerint a termelt vasércz mennyisége 1889-ben következő volt:

beszterczeb. bk. .	46.630 mm.	szepesiglói bk. . .	3,248.666 mm.
budapesti » .	1,247.217 »	zalatnai » . .	741.959 »
nagybányai » .	114.476 »	zágrábi » . .	164.084 »
oraviczai » .	1,093.156 »		

Ausztria vasércztermelése 1885-ben 9³¹ millió, 1886-ban 7⁹⁶ millió, 1887-ben 8⁴⁶ millió, 1888-ban 10⁰⁹, 1889-ben pedig 11¹⁵ millió métermázsára rúgott, a Németbirodalom vasércztermelése pedig 1889-ben 78³² millió, vagy ha Luxemburg termelését is hozzászámítjuk, 110⁰² millió métermázsára. Magának a Németbirodalomnak vasércztermelése 1880-ban még csak 50⁶⁵ millió métermázsá volt, az emelkedés tehát 1889-ig 54⁶¹ %-ot képvisel. Luxemburg vasércztermelése pedig 21⁷³ millióról 31⁷¹ millió métermázsára, vagyis 45⁸⁷ %-kal emelkedett. Nem érdektelen, hogy a kicsiny, mindössze csak 2,587 □-kilométer területű Luxemburg közel ötször annyi vasérczet állít elő, mint Magyarország. Az angol bányákban termelt vasércz mennyisége 1889-ben 147⁷⁹ millió métermázsára rúgott, Nagy-Britannia roppant vaskohászatának azonban még ez az óriás mennyiség sem elég, 1889-ben 40⁹⁶ millió méter-

mázsa vasércz vitetett be külföldről (30·5 millió frt. értékben) és pedig 26·51 millió mm. a legkitünőbb vaskőben bővelkedő Spanyolországból.

A vasérczek kiolvasztására szolgáló vaskohók számáról és tevékenységéről a Magyarbirodalomban, a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

É v	Az üzemben volt	A hidegen állott	Az összes	Üzleti hetek száma	Egy üzletben állott vaskohóra esett átlag üzleti hét
	vaskohók száma				
1885	64	29	93	2.699	42'17
1886	58	33	91	2.447	42'19
1887	46	45	91	1.878	40'83
1888	46	40	86	1.963	42'67
1889	52	33	85	2.137	41'10
átlag 1885-89	53	36	89	2.225	41'79

Ausztriában 1889-ben 74 vaskohó állt üzemben, 51 pedig hidegen állott, az üzleti hetek száma 3.052-re rúgott, egy vaskohó tehát átlagosan 41 hétig állt üzemben. A Németbirodalomban 1889-ben 243, Luxemburgban 21 magas kemencze állt fenn, ezek közül az előbbiben 192 volt üzemben, 9.402 üzleti héten át, az utóbbiban pedig mind a 21, 1.034 üzleti hétig. A Németbirodalomban tehát, valamint Luxemburgban is, átlagosan minden magas kemencze 49 hétig állt üzemben.

Magyarország (Horvát-Szlavonországot is beleértve) nyersvas-termelését a következő számok mutatják:

É v	Szinitendő nyersvas		Öntött nyersvas		Nyersvas összesen	
	mennyiség m. m.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint
1880	1,328.249	4,825.484	111.070	904.125	1,439.319	5,729.609
1881	1,489.745	5,386.672	150.258	1,114.013	1,640.003	6,500.685
1882	1,614.090	5,978.602	148.522	1,132.060	1,762.612	7,110.662
1883	1,650.975	6,542.795	113.589	1,013.780	1,764.564	7,556.575
1884	1,816.417	7,115.071	130.833	1,155.695	1,947.250	8,270.766
1885	2,041.762	7,288.878	115.111	917.415	2,156.873	8,206.293
1886	2,255.005	7,341.380	91.669	714.276	2,346.674	8,055.656
1887	1,820.900	5,710.343	106.632	853.256	1,927.532	6,563.599
1888	1,940.849	6,346.873	100.213	782.176	2,041.062	7,129.049
1889	2,259.404	7,747.542	128.605	1,016.216	2,388.009	8,763.758
átlag 1880—89 .	1,821.740	6,428.364	119.650	960.301	1,941.390	7,388.665

Az 1889. évi nyersvastermelés a legnagyobb volt, a mit bányastatisztikánk eddigelé felmutathat s azt a mennyiséget az 1890. évi termelés minden valószínűleg még felül is multa, mert vasiparunk helyzete olyan kedvező talán még soha sem volt, mint a lefolyt évben. A vasarak állandóan magasán állottak s a kereslet oly kedvező volt, hogy a vasművek alig voltak képesek eleget tenni a megrendeléseknek. Az árak kedvező alakulásában kétségkívül része van a vasiparosok kartelljének, mely immár harmadfél év óta áll fenn, de része van a közgazdasági viszonyok örvendetes javulásának is, mely kivált nálunk ipari alapításokban, nagyobb építkezésekben, stb. jutott kifejezésre.

Az egyes bányakapitányságokban a nyersvas-termelés az utóbbi három év alatt következő fejlődést mutat:

Bányakapitányság	1887-ben		1888-ban		1889-ben	
	szinitendő nyersvas	öntött nyersvas	szinitendő nyersvas	öntött nyersvas	szinitendő nyersvas	öntött nyersvas
	m	e	t	e	r	m
Besztercebánya .	11.200	2.300	12.291	2.834	14.881	3.397
Nagybánya . . .	26.296	8.497	22.954	5.715	23.322	13.182
Oravicza	527.431	29.816	592.208	25.266	641.137	27.508
Szepes-Igló . . .	1.013.664	54.577	987.586	59.328	1.193.558	72.338
Zalatna	224.136	11.375	283.132	7.070	333.996	12.180
Zágráb	18.173	67	42.678	—	52.510	—

1889-ben a nyersvastermelés valamennyi bányakapitányság kerületében emelkedett, kivéve a nagybányaiban a szinitendő nyersvasat. Különösen nagy az emelkedés a szepesiglói bányakapitányság kerületében, hol pedig előzőleg csaknem évről-évre folytonos csökkenést láttunk. Örvendetes az emelkedés a zalatnai kerületben is, hol a vasiparnak a vajdahunyadi állami vasgyár nagy lendületet ad. Annál örvendetesebb e föllendülés, mert a legkitünőbb vasércz épen a gyalári bányákból kerül ki s hazánknak páratlan természeti kincse aknáztatik itt ki. Vajha a hunyadmegyei vasipar emelkedése nemzeti alapon történnék s a csekély számú magyarság megerősítésével járna! Legújabb népszámlálásunk adatai e tekintetben igen biztatók.

Magyarország összes vastermeléséből 94·61% a szinitendő nyersvasra esik s csak 5·39% az öntött nyersvasra. Ausztriában az öntött nyersvas javára, valamivel kedvezőbb az arány, ott 1889-ben az összes termelésből 5.555.080 mm., vagyis 90·03% a szinitendő, 615.038 mm., vagyis 9·97% pedig az öntött nyersvasra esett.

A különböző országok nyersvastermelését a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Nyersvas - termelés							
		átlag 1881- 85-ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		e z e r m é t e r m á z s á k b a n							
1	N.-Brit. és Írország	82.271	86.656	79.367	75.341	71.219	76.805	81.270	84.245
2	Északam. Egy. Áll.	43.692	46.688	41.628	41.086	57.856	65.325	66.078	77.186
3	Németország Luxemburggal	34.105	34.697	36.006	36.874	35.287	40.240	43.371	45.245
4	Franciaország	18.994	20.694	18.715	16.306	15.078	15.680	16.833	17.225
5	Belgium	7.197	7.834	7.608	7.129	7.017	7.558	8.268	8.473
6	Oroszország	5.058	4.820	5.795	5.275	5.316	6.094	6.651	—
7	Ausztria	4.752	5.224	5.396	4.991	4.853	5.118	5.861	6.170
8	Svédország	4.250	4.138	4.231	4.647	4.420	4.570	4.571	—
9	Magyarország	1.854	1.765	1.947	2.157	2.347	1.927	2.041	2.388
10	Spanyolország	1.171	1.050	1.263	1.263	1.480	1.650	—	—
11	Egyéb orsz. hozzávet. . . .	1.735	1.715	1.765	1.765	1.765	1.765	—	—
Összesen . .		205.079	215.276	203.621	196.834	206.638	226.732	—	—

Franciaországban a nyersvasból 17.083 ezer métermázsát kokszszal, 84 ezer métermázsát fával s 58 ezer métermázsát vegyes tüzelő anyaggal állítottak elő; az északamerikai Egyesült-Államok nyers vastermeléséből pedig 53·98 millió métermázsát kokszszal 14·29 milliót koksz- és antracit-keverékkel 3·12 milliót antracizzal s végre 5·84 milliót fával. Maga a Bessemer-nyersvas előállítása 32 millió métermázsára rúgott.

Nagy-Britannia 1889-ben a 84·2 millió mmáza nyersvasat 200 millió mmáza vasércből olvasztotta s a kiolvasztásnál 170·35 millió mmáza kőszentet fogyasztott el. Az Egyesült-Államok rohamosan fejlődő vastermelése 1889-ben már meglehetősen megközelítette Angliáét, az 1890. évről rendelkezésre álló becslési adatok szerint pedig már meg is haladta, a mennyiben a termelt nyersvas 1890-ben Nagy-Britanniában 80 millió, az északamerikai Egyesült-Államokban ellenben 92·03 millió métermázsát tett. A vastermelés súlypontja, úgy látszik, csakugyan az ujvilágba helyezkedik át. Angliában a felső rétegek már le vannak fejtve s a mélyebben fekvő szintek feltárásával a vasbányászat nagy nehézségekkel küzd s továbbemelkedni alig képes.

A földkerekségen termelt összes aczélmennyiséget 95·97 millió métermázsára becsülik, miből a legnagyobb részt Nagy-Britannia és Észak-Amerika állítja elő s harmadik helyen, mint a vastermelésnél általában, a Németbirodalom következik.

Látható e kimutatásból, hogy vastermelésünk mily szerény helyet foglal el a világ vastermelésében.

¹⁾ Ez évre vonatkozó adat hiányában itt a megelőző év adatait vettük fel.

Magyarország külforgalmát vasércből, továbbá nyers vas-
és aczélből a következő kimutatás tünteti fel:

Év	V a s é r c z				Nyersvas és aczél			
	behozatal		kivitel		behozatal		kivitel	
	ezer méter- mázsa	ezer forint	ezer méter- mázsa	ezer forint	ezer méter- mázsa	ezer forint	ezer méter- mázsa	ezer forint
1882	0·4	0·4	1.407·4	1.407·4	118·3	650·1	153·5	844·0
1883	0·4	0·3	1.342·9	1.342·9	208·6	1.147·5	79·0	434·4
1884	0·2	0·2	819·6	819·6	295·1	1.472·5	49·5	251·7
1885	0·6	0·6	1.268·9	1.268·9	145·3	624·8	53·8	229·1
1886	1·0	0·9	1.991·1	1.991·1	67·1	311·1	53·4	239·1
1887	1·2	1·1	2.555·2	2.555·2	43·4	181·4	92·3	397·5
1888	2·7	2·4	2.663·8	2.663·8	38·7	187·7	140·7	586·3
1889	0·9	0·8	2.732·6	2.732·6	74·2	413·2	109·4	518·4
átlag 1882-89	0·9	0·8	1.847·7	1.847·7	123·8	623·5	91·5	437·6

Vasércből évről-évre nagy kivitelünk van, mit főleg azon körülménynek tulajdoníthatunk, hogy a felsőmagyarországi vasérc-
bányák közelében nincs alkalmas ásványi tüzelőanyag. A kivitel jó
része különösen Albrecht főherczeg bányáiban állittatik elő s ugyan-
azon tulajdonos sziléziai kohóiba szállittatik kiolvasztás végett.
1889-ben Ausztriába 2·41 millió métermázsa vasérc szállittatott,
Németországba pedig 299 ezer métermázsa.

Köszéntermelés és forgalom. — A Magyarbirodalom köszén-
termelésének fejlődését az utóbbi évtized alatt a következő számok
mutatják :

Év	Fekete köszén		Barna köszén		Köszén összesen	
	menyiség	érték	menyiség	érték	menyiség	érték
	m. m.	forint	m. m.	forint	m. m.	forint
1880 . .	8,050.472	4,167.936	10,133.926	2,783.812	18,184.398	6,951.748
1881 . .	8,485.185	4,093.983	11,126.331	2,826.156	19,611.516	6,920.139
1882 . .	7,993.194	3,718.548	12,598.963	3,377.695	20,592.157	7,096.243
1883 . .	8,925.007	4,190.175	14,737.793	4,173.072	23,662.800	8,363.247
1884 . .	9,404.335	4,381.502	15,846.228	4,749.279	25,250.563	9,130.781
1885 . .	9,558.787	4,539.635	15,867.663	4,546.581	25,426.450	9,086.216
1886 . .	8,591.974	4,345.476	15,676.141	4,657.145	24,268.115	9,002.621
1887 . .	7,864.081	3,788.041	17,234.396	4,998.150	25,098.477	8,786.191
1888 . .	8,506.911	4,051.011	18,742.010	5,156.588	27,248.921	9,207.599
1889 . .	9,374.520	4,467.455	19,552.259	5,814.056	28,926.779	10,281.511
átlag 1880-89	8,675.447	4,174.376	15,151.571	4,308.253	23,827.018	8,482.629

Hazánk kőszéntermelése az utóbbi tíz év alatt szép emelkedést mutat, bár 1886-ban több mint egy millió métermázsá hanyatlás állt be, mely a feketekőszénnél még a következő évben is tartott. A feketekőszénnél az 1888. és 1889. évi emelkedés sem ütötte helyre az 1886-ban beállt csökkenést, ellenben a barnaszénnél csaknem visszaesés nélküli emelkedést látunk. Az 1890-re rendelkezésre álló becslési adatok további emelkedést mutatnak, a mennyiben ezek szerint a fekete kőszéntermelés 9⁴⁵ millió, a barnaszéntermelés 20²⁵ millió métermázsára rúgott s ha ehhez hozzá vesszük a fekete kőszéntörmeléből készült 300.000 métermázsá briquettet, összes kőszéntermelésünk már kerekszám 30 millió métermázsára rúgott. Az utóbbi két évben a kőszénbányászat ép úgy, mint a vasipar rendkívül kedvező viszonyok közt volt, a kereslet állandóan nagy volt s az árak magasan állottak. S épen a sziléziai és porosz szén magas ára mellett — a mint Mandello jeles közgazdasági visszapillantása megjegyzi — a legjobb alkalom kínálkozott a külföldi kőszén kiszorítására, sajnos azonban, hazai kőszénbányáink nem voltak képesek eleget tenni a nagy keresletnek. Mindazáltal valószínű, hogy az újabb lendület végre fekete kőszénbányászatunkat is kiragadja tespedő állapotából. Különösen biztató, hogy a hazai kőszénből készült koks mind nagyobb tért hódít magának, minek következtében a kokszttermelés is örvendetesen emelkedik. Az emelkedést legjobban illusztrálják a következő számok:

	előállított koks
1887-ben . . .	4.966 métermázsá,
1888-ban . . .	71.969 »
1889-ben . . .	102.909 »

Vaskohászatunk szép fejlődése maga után vonja a hazai kokszttermelés fokozását is, mint a hogy a kőszéntermelésre fejlesztőleg hat a vasutak egyre fokozódó kőszén szükséglete s az ipar fellendülése, különösen az újabban keletkezett nagy czukorgyárak.

A kőszéngyurma (briquette) készítése is, mely 1885 óta nagyon leszállt, 1888-ban örvendetes lendületet vett s 233.899 métermázsá állítatott elő az 1887. évi 174.613 métermázsával szemben; 1889-ben azonban ismét némi kis visszaesés mutatkozik, a mennyiben az előállított kőszéngyurma nem tett többet 227.967 métermázsánál.

A különböző országok kőszéntermelését a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	K ő s z é n t e r m e l é s							
		átlag 1881- 85-ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		millió métermázsákban							
1	N.Británia és Írország	1.614 ⁷	1.663 ³	1.633 ³	1.619 ⁰	1.600 ⁴	1.647 ¹	1.726 ³	1.797 ⁶
2	Északam. Egy.-Államok	941 ³	986 ³	1.013 ³	1.040 ⁶	1.087 ⁰	1.181 ⁴	1.348 ⁵	—
3	Németország	686 ³	704 ⁴	721 ²	736 ⁸	736 ⁵	762 ²	819 ⁶	849 ⁷
4	Franciaország	202 ⁵	213 ⁸	200 ²	195 ¹	204 ⁵	212 ⁹	226 ⁰	245 ⁹
5	Belgium	176 ³	181 ⁸	180 ⁵	174 ⁴	17 ⁹	183 ⁸	192 ³	198 ¹
6	Ausztria	166 ⁰	170 ⁵	172 ⁰	178 ⁹	183 ⁵	193 ⁷	211 ³	224 ⁷
7	Oroszország	38 ⁹	39 ⁸	39 ³	42 ⁷	45 ⁸	1) 45 ⁸	1) 45 ⁸	—
8	China hozzávetőleg	30 ⁰	30 ⁰	30 ⁰	30 ⁰	30 ⁰	30 ⁰	30 ⁰	—
9	Új-Dél-Wales	24 ²	25 ⁶	27 ⁹	27 ⁹	27 ⁹	32 ¹	1) 32 ¹	—
10	Magyarország	22 ⁹	23 ⁷	25 ³	25 ⁴	24 ³	25 ¹	27 ²	28 ³
11	Britt-Canada	15 ⁸	16 ⁷	1) 16 ⁷	1) 16 ⁷	19 ⁰	21 ⁵	21 ⁵	—
12	Britt-K.-India	12 ⁵	1 ⁴	14 ³	13 ²	1) 13 ²	15 ⁸	1) 15 ⁸	—
13	Spanyolország	10 ⁶	10 ⁷	9 ⁸	9 ⁸	10 ³	10 ³	1) 10 ³	—
14	Japán	9 ⁴	1) 7 ⁸	11 ⁶	12 ⁵	1) 12 ⁵	1) 12 ⁵	1) 12 ⁵	—
15	Chili	5 ⁴	2) 4 ⁹	2) 4 ⁹	2) 4 ⁹	2) 4 ⁹	2) 4 ⁹	1) 4 ⁹	—
16	Új-Zeeland	4 ⁰	2) 4 ⁰	4 ⁰	1) 4 ⁰	5 ⁴	1) 5 ⁴	1) 5 ⁴	—
17	Egyéb orsz. hozzávetőleg	7 ¹	7 ⁴	8 ⁰	7 ⁴	7 ⁴	7 ⁴	8 ⁰	—
	Összesen	3.967 ⁹	4.103 ⁸	4.113 ¹	4.140 ³	4.185 ³	4.391 ⁸	4.737 ²	—

A Németbirodalom kőszéntermelése, dacára a nagy mérveket öltött bányász-strikoknak, 1889-ben is fokozódott, a mi valóban meglepő eredmény; a fekete kőszén termelése 1880-tól 1889-ig, vagyis egy évtized alatt 43³⁶, a barnaszéné pedig 45¹⁸/o-kal emelkedett. Még sokkal nagyobb arányokban fejlődött az Egyesült-Államok kőszéntermelése, úgy hogy ma holnap túlszárnyalja Angliáét, mely azonban első helyét mindez ideig megtartotta. 1883-tól 1888-ig vagyis 5 év alatt Nagy-Británia kőszéntermelése csak 3⁷⁶/o-kal, az Észak-amerikai Egyesült Államoké ellenben 36⁷⁴/o-kkal emelkedett. A fentebbi táblázat szembeszökően mutatja, hogy mily csekély saját kőszéntermelésünk e nagy kőszéntermelő országoké mellett, 1889-ben Nagy-Británia kőszéntermelésének csak 1⁵⁷/o-át tette.

Megjegyzendő, hogy Nagy-Británia és Belgium csaknem kizárólag becses minőségű fekete kőszén termel, Franciaország és Németország szintén túlnyomólag, úgy, hogy az előbbi 1885-ben 190⁶⁹ millió métermázsa fekete kőszén mellett csak 4⁴² millió métermázsa barnaszén termelt; Németország pedig 1889-ben 673⁴² millió métermázsa fekete kőszén mellett csak 176³¹ millió métermázsa barnaszén. Ausztriában azonban a termelt barnakőszén meg is haladja a fekete kőszénét, az előbbinek mennyisége 1889-ben 138⁴⁶ millió métermázsa rá rugott, a fekete kőszéné ellenben csak 85⁹³ millió métermázsa. Az osztrák tartományok közt Csehországban állítanak

1) Újabb adatok hiányában itt a megelőző év adatait vettük fel. — 2) Becslés szerint.

elő legtöbb kőszén, különösen a barnaszénnél látszik Csehország túlsúlya, az Ausztriában termelt barnaszénnek ugyanis 79·06 0/0-a Csehországban állítottatott elő, míg 15·33 0/0-a Stájerországban, 2·64 0/0-a Felső-Ausztriában, a többi tartomány barnaszén termelése nem igen jön számba. A feketekőszénél az egyes tartományok részesülése szintén 1889-ben következő volt: Csehország 43·06 0/0, Szilézia 37·60 0/0, Morvaország 12·70 0/0, Galiczia 6·05 0/0-kal szerepelt.

Magyarország külforgalmát ásványi tüzelőanyagból a következő számok mutatják:

É v	Fekete kőszén				Barna kőszén				K o k s z			
	Behozatal		Kivitel		Behozatal		Kivitel		Behozatal		Kivitel	
	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.
1882	2.873 ⁹	2.873 ⁹	586 ⁰	293 ⁰	50 ⁸	20 ²	222 ⁸	89 ¹	121 ²	182 ⁰	7 ¹	7 ¹
1883	3.581 ⁷	3.581 ⁷	151 ⁵	75 ⁷	90 ⁷	36 ²	523 ⁹	209 ⁰	304 ¹	456 ²	10 ⁸	10 ⁸
1884	3.975 ²	3.975 ²	126 ⁶	63 ²	13 ²	6 ⁰	662 ⁶	298 ²	289 ⁰	433 ⁵	10 ⁹	10 ⁹
1885	3.615 ⁰	3.615 ⁰	43 ⁸	21 ⁹	498 ⁶	224 ⁴	861 ⁶	387 ⁷	392 ²	588 ⁵	13 ⁸	13 ⁸
1886	3.857 ²	3.857 ²	36 ⁸	18 ⁴	480 ⁹	216 ⁰	877 ²	394 ²	403 ⁴	605 ¹	13 ⁸	13 ⁸
1887	4.209 ²	4.209 ²	39 ⁵	19 ⁷	450 ⁴	202 ⁷	803 ²	361 ⁵	501 ²	651 ⁷	15 ⁴	15 ⁴
1888	4.767 ⁶	4.767 ⁶	51 ⁸	25 ⁰	734 ¹	367 ¹	746 ²	335 ⁸	593 ⁰	771 ⁰	38 ²	38 ²
1889	5.009 ⁷	5.260 ²	35 ¹	19 ²	969 ²	508 ²	776 ²	369 ⁴	822 ²	1.360 ¹	42 ⁹	51 ⁴
átlag 1882—89.	3.986 ²	4.017 ²	133 ⁸	67 ¹	410 ⁹	197 ⁷	684 ²	305 ⁸	428 ⁴	630 ⁰	19 ¹	20 ²

E számok világosan mutatják, hogy kőszéntermelésünk nem tud lépést tartani kőszénfogyasztásunkkal s évről-évre nagyobb behozatalra szorulunk. Összes koks-, kőszén- és barnaszén-behozatalunk 1882-ben csak 3·05 millió métermázsa volt, 1889-ben pedig 6·80 millió, a behozott mennyiség tehát több, mint megkétszereződött s ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanezen idő alatt a hazai kőszéntermelés is 8·32 millió métermázsaival emelkedett, teljes képet nyerünk kőszénfogyasztásunk nagymérvű emelkedéséről. Ez emelkedésben nagy része van a hazai vasuti forgalom emelkedésének (a magyar kir. államvasutak 1889-ben 4·78 millió métermázsa kőszén-fogyasztottak) s a szobafűtésnél a kőszén általánosabb alkalmazásának, de kétségkívül nagy része van benne örvendetesen fejlődő iparunknak is. Sajátos, hogy az utóbbi évek alatt a barnaszén behozatala is nagy mérveket kezd ölteni. Ha a finomabb fekete kőszénből, melynek hazánk épen nincs bővében, hozunk be sokat, annak még van értelme, de hogy a külföldi barnakőszén is tért foglaljon, az egészen indokolatlan.

A kőszén nemzetközi forgalmát a következő számok tüntetik fel:

Sorszám	Az ország neve	K ö s z é n f o r g a l o m							
		átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		millió métermázsákban				millió forintokban			
		a) Bevitel:							
1	Franciaország	100·6	95·4	94·0	89·6	67·3	50·5	57·4	84·9
2	Németország	56·5	73·4	87·3	105·9	19·9	24·4	33·8	45·4
3	Németalföld	33·3	36·5	41·0	41·2	28·3	31·0	34·7	34·8
4	Olaszország	24·3	35·8	38·7	40·0	26·2	42·1	35·6	43·2
5	Oszt.-Magy. mon. . . .	23·8	28·7	32·6	34·2	11·2	14·8	16·8	18·4
6	Oroszország ¹⁾	19·0	15·7	17·3	20·6	15·9	11·3	13·1	15·1
7	Spanyolország	12·0	13·8	14·9	16·1	10·0	10·2	12·5	16·2
8	Svájc	7·3	9·1	9·3	8·5	—	8·3	8·9	8·3
9	Északam. Egy. Áll. . .	7·9	9·2	8·9	11·8	4·8	15·2	6·0	8·3
10	Britt-K.-India	6·9	7·8	8·6	8·5	11·4	13·2	16·6	19·1
b) Kivitel:									
1	N.-Brit. és Írország . .	224·4	248·5	274·0	287·3	101·0	101·7	113·4	144·1
2	Németország	88·8	95·1	104·0	96·7	38·9	44·7	54·1	55·2
3	Belgium	53·8	55·2	55·3	42·8	31·7	28·5	31·2	24·7
4	Oszt.-Magy. mon. . . .	38·8	47·5	61·2	65·4	14·2	18·6	23·9	29·3
5	Északam. Egy. Áll. . .	10·3	13·5	17·6	18·2	8·6	9·5	13·2	14·0

A bevívó országok közül Franciaország válik ki, melynek nagyszerű vaskohászatát nem elégti ki a belföldi kőszéntermelés. A Németbirodalom is sok kőszéntet visz be, de még többet ki, ellenben Németalföld és Olaszország bevitelénél tisztán a belfogyasztás számára történik. Valódi kőszénkivívó ország kettő van: Nagy-Británia és Belgium, az előbbi egyre fokozódó óriás mennyiségeket visz ki.

Az angol kőszén-kivitel a főbb fogyasztó országok szerint 1888-ban és 1889-ben következőleg oszlott meg:

	1888-ban millió métermázsá	1889-ben millió métermázsá		1888-ban millió métermázsá	1889-ben millió métermázsá
Franciaország . .	41·43	39·90	Spanyolország . .	12·95	14·87
Németország . . .	30·85	34·75	Egyiptom	14·40	14·75
Olaszország . . .	33·40	34·13	Dánia	12·93	13·64
Oroszország . . .	15·23	17·22	India és a tenger-		
Svédország	12·83	14·93	szorosok	13·65	11·87

Sótermelés. — Magyarország sótermelését az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

¹⁾ A papírrubél — a nemzetközi forgalomnál megjelölt okokból — 1 frttal vétetett egyenlőnek.

É v	A termelt só mennyisége				A termelt só értéke forintokban
	kősó	iparsó	főtt só	összesen	
	m é t e r m á z s a				
1880	1,473.089	39.735	65.969	1,578.793	12,371.331
1881	1,384.109	50.019	65.316	1,499.444	11,752.323
1882	1,498.171	74.255	66.867	1,639.293	12,599.118
1883	1,477.187	48.940	72.241	1,598.368	12,249.309
1884	1,473.392	53.969	68.106	1,595.467	12,484.675
1885	1,511.080	55.277	63.268	1,629.625	12,608.300
1886	1,407.435	50.322	64.463	1,522.220	13,299.421
1887	1,492.100	43.974	62.909	1,598.983	14,033.588
1888	1,523.896	48.877	64.726	1,637.499	14,336.307
1889	1,535.414	49.003	60.768	1,645.185	14,432.718
átlag 1880—89	1,477.588	51.437	65.464	1,594.489	13,016.709

Az 1889-ben termelt sóból 851.362 métermázsza a máramaros-megyei, 733.055 m. m. az erdélyrészi bányákban, 60.768 m. m. pedig a sóvári sóföldében állítottatott elő. Legtöbb sót termelnek a maros-ujvári sóbányában (1889-ben 545 ezer métermázsát), továbbá a szlatinaiban (1888-ban 414 ezeret). A sótermelés fentebb kimutatott értéke azt az összeget mutatja, mely a jövedékszerű elárúításból folyik be, a kincstárnak az összes termelés 1888-ban csak 793.521 forintba került, métermázsánként tehát csak 48⁴⁶ krajczárba. Legtöbbbe kerül a sóvári főttsó termelése, 105³⁶ krajczárba métermázsánként. A kősó-termelés Tordán és Akna-Szlatinán a legdrágább, ott 56⁴² kr., itt 55⁰⁰ kr. métermázsánként, legolcsóbb ellenben Deésaknán (32¹¹ kr.) és Vizaknán (38⁴² kr.). Az erdélyrészi sóbányákban a termelés valamivel olcsóbb, mint a máramarosiakban; az előbbieken ugyanis egy métermázsza só előállítására 46¹¹ krba, az utóbbiakban pedig 49⁶⁴ krajczárba kerül.

A sótermelés nemzetközi adatait a következő kimutatásba foglalva mutatjuk be:

Ország	Termelt só 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt só 1000 méter- mázsákban
N.-Británia és Írország (1889)	19.776	Ausztria (1889)	2.830
Európai Oroszorszá. (1887)	11.494	Portugália (hozzávet.) . .	2.500
Britt-K.-India	11.660	Magyarország (1889) . .	1.645
Németország (1889.) . . .	10.371	Ázsiai Oroszország (1884)	932
É.-Am. Egyes. Áll. (1887)	9.950	Románia (hozzávet.) . .	800
Franciaország (1887) . .	8.240	Svájc (hozzávet.)	400
Spanyolország (1884) . .	6.750	Algír (1887)	337
Olaszország (1886) . . .	3.830	Görögország (1883) . . .	130
		Együtt	91.645

Réz- és ólomtermelés. — Hazánkban a réztermelés még a hatvanas évek első felében körülbelül annyi értéket képviselt, mint a nemes fémek bármelyike. Amerika óriás réztermelése és az ennek folytán beállt árcsökkenés azonban nagyon deprimálólág hatott a hazai réztermelésre s az előállított mennyiség 1869. óta csaknem évről-évre csökkent:

Év	Réz		Ólom		Ólomgelét	
	mennyi- ség	érték	mennyi- ség	érték	mennyi- ség	érték
	m. m.	forint	m. m.	forint	m. m.	forint
1880	8.303	602.333	16.986	251.369	4.645	79.852
1881	8.280	580.935	17.854	245.566	4.822	91.435
1882	6.723	506.570	16.649	193.130	2.219	39.428
1883	8.028	604.700	21.051	261.705	1.528	26.412
1884	6.138	428.109	17.648	254.701	2.253	34.931
1885	5.036	303.916	39.676	458.799	2.017	29.557
1886	5.713	213.779	21.407	263.572	3.548	50.553
1887	3.394	184.371	17.792	220.384	2.316	32.982
1888	3.828	239.020	19.953	278.626	1.316	19.312
1889	3.050	181.587	23.853	376.190	2.046	37.814
átlag 1880-89	5.850	384.532	21.287	280.402	2.671	44.228

E tíz év nem mutatja a réztermelés csökkenésének teljes nagyságát, mert már a csökkenés korábban beállott; 1867-ben 23.817 métermázsa réz termeltetett 2.08 millió frt. értékben. Egy métermázsa réz középára a termelés helyén 1863-ban még 99⁹⁶ frt. volt, 1887-ben ellenben csak 54³² frt., 1888-ban a középár 62⁴⁴ frtra emelkedett, sőt a szepes-iglói bányakapitányság kerületében 73³⁹ forintra, a besztercebányaiában pedig 76²⁰ frtra; de már 1889-ben ismét csökkenés állt be, az átlagos rézár már csak 59⁵³ frt. volt, sőt a szepesiglói kerületben 73³⁹ frtról 60²⁰ frtra, a beszterczeiben pedig 76²⁰-ról 63⁰⁹-re szállott le. Az 1889. évi emelkedés annak az óriás spekulációnak volt következménye, melyet a francia réz-syndicatus kifejtett, a réz-syndicatus összeroskadása folytán azonban 1889-ben a mesterségesen fölvert réz-árak egyszerre leestek s ezzel együtt hazai rézbányászatunk is még válságosabb korszakba lépett.

A réztermelés nemzetközi adatait, lehetőleg a legújabb időről a következő kimutatás tünteti fel:

Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban
Éjsz.-Am. Egy. Áll. (1888) .	1.070	Japán (1885)	95
Chile (1887)	500	Ausztrália (1887)	85
Spanyolország (1887) . . .	500	Venezuela (1888)	50
Németország (1889)	246	Európai Oroszország (1886)	46

ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban
Olaszország (1887)	32	Ausztria (1889)	9
Franciaország (1888)	22	Magyarország (1889)	3
Belgium (1880)	21	Egyéb országok (hozzávet.)	254
Bolivia (1883)	20	Összesen ¹⁾ { 1888-ban	2.590
N.-Brit. és Írország (1889)	9	{ 1887-ben	2.286

Az ólomtermelés nemzetközi adatait pedig a következő számok mutatják :

Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban
Éjsz.-Am. Egy. Áll. (1888)	1.640	Ausztria (1889)	82
Spanyolország (1887)	1.270	Franciaország (1888)	64
Németország (1889)	1.006	Magyarország (1889)	24
N.-Brit. és Írország (1889)	352	Oroszország (1886)	8
Olaszország (1887)	178	Svédország (1887)	2
Ausztrália (1886)	127	Egyéb országok	41
Görögország (1886)	110	Összesen	5.013
Belgium (1888)	109		

A világ összes horgany-termelését 3.44 millió, ón-termelését pedig 350 ezer métermázsára tehetjük. Legtöbb horganyt a Német-birodalomban állítanak elő, ott az 1889. évi termelés 1.36 millió métermázsára rúgott, második helyen Belgium áll (1888-ban) 807 ezer métermázsával. A legtöbb czin a németalföldi gyarmatokból kerül ki, 1888-ban 188 ezer métermázsára rúgott az Angliába bevitt mennyiség. Angliában szintén 1888-ban, 110 ezer métermázsát állítottak elő, miből körülbelül 15 ezer métermázsát a bevitt ónérczből nyertek.

Magyarország forgalmát feldolgozatlan rézből és ólomból a következő kimutatás tünteti fel :

É v	Réz, nyers, ócska és hulladék				Ólom, nyers, ócska és hulladék			
	behozatal		kivitel		behozatal		kivitel	
	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer forint
1882	1.5	127.6	7.4	628.7	4.3	68.3	7.2	115.4
1883	3.0	251.6	6.2	530.3	5.2	83.4	1.6	26.3
1884	3.7	320.9	4.2	368.4	3.0	46.0	2.0	34.9
1885	6.7	403.4	4.6	273.5	6.5	91.3	5.4	76.0
1886	2.7	145.5	4.0	214.6	7.9	120.2	6.7	107.8
1887	4.4	242.7	7.3	412.1	5.7	98.6	5.3	91.5
1888	2.6	167.6	11.8	731.6	4.9	83.6	6.2	104.5
1889	3.8	248.9	5.4	353.0	10.8	215.2	4.3	79.1
átlag 1882—89	3.5	238.5	6.4	439.0	6.0	100.8	4.8	79.4

¹⁾ A réz-syndicatus becslése szerint. (The Economist, 1889. febr. 9.)

A forgalom elég csekély. Rézkivitelünk azonban, aláhanyatlott termelésünk daczára is, még mindig meghaladja a behozatalt.

A hazai bánya- és kohótermelés kész árúinak pénzértéke. — Az eddigi táblázatokon részletesen feltüntettük a reánk nézve legfontosabb bánya- és kohótermékeket, hogy azonban egész termelésünk nagyságáról számot adjunk, valamennyi kész árú értékét bemutatjuk:

Sorszám	A bánya- és kohótermelvények megnevezése	Átlag 1877—1886-ban		1888-ban		1889-ben	
		frt.	%	frt.	%	frt.	%
1	Köszén:						
	fekete köszén .	4,065.203	20'16	4,051.011	18'68	4,467.455	17'88
	barna köszén .	3,538.141	17'55	5,156.588	23'77	5,814.056	23'26
	együtt . .	7,603.344	37'71	9,207.599	42'45	10,281.511	41'14
2	Nyers vas:						
	szinitendőnyers-	5,842.260	28'97	6,346.873	29'26	7,747.542	31'00
	vas	942.885	4'68	782.176	3'61	1,016.216	4'07
	öntött nyersvas						
	együtt . .	6,785.145	33'65	7,129.049	32'87	8,763.758	35'07
3	Arany	2,343.780	11'62	2,575.167	11'87	2,977.253	11'91
4	Ezüst	1,572.780	7'80	1,497.712	6'91	1,532.595	6'13
5	Ólom	308.195	1'53	278.626	1'29	376.190	1'51
6	Vaskéneg	265.741	1'32	254.194	1'17	280.563	1'12
7	Réz	562.736	2'79	239.020	1'10	181.586	0'73
8	Köszéngyurma . .	186.838	0'93	179.125	0'83	179.855	0'72
9	Nyers dárdany és dárdanyfém . .	44.393	0'22	111.429	0'51	131.127	0'53
10	Álany- és kékleny- ércz	95.525	0'47	61.561	0'28	53.127	0'21
11	Dárdanyércz	43.164	0'21	28.930	0'13	42.566	0'17
12	Ólomgelét	48.872	0'24	19.312	0'09	37.814	0'15
13	Szénkéneg	576	0'00	19.532	0'09	30.318	0'12
14	Ólomfényle	18.116	0'09	555	0'00	26.418	0'11
15	Higany	31.260	0'15	25.523	0'12	25.205	0'10
16	Kénsav	29.639	0'14	5.287	0'02	23.214	0'09
17	Kékleny- és álany- keverék	40.882	0'20	15.662	0'07	20.984	0'08
18	Földszurok	3.385	0'02	8.920	0'04	7.982	0'03
19	Ásványfesték . . .	6.669	0'03	7.400	0'04	6.694	0'03
20	Yasgálicz	5.539	0'03	5.572	0'03	5.417	0'02
21	Ásványolaj	78.050	0'39	1.957	0'01	3.065	0'01
22	Kén	1.766	0'01	2.870	0'01	2.905	0'01
23	Aranygelét	1.048	0'01	344	0'00	1.515	0'01
24	Barnakő	19.937	0'10	8.913	0'04	1.339	0'01
25	Realgár	19	0'00	33	0'00	1.261	0'00

Sorszám	A bánya- és kohótermelvények megnevezése	Átlag 1877—1886-ban		1888-ban		1889-ben	
		frt.	%	frt.	%	frt.	%
26	Dárdanykeverék .	4.093	0'02	3,390	0'02	—	—
27	Ezüstös nyerskénle	278	0'00	—	—	—	—
28	Vizsmut	46	0'00	—	—	—	—
29	Mirenykovand . .	71	0'00	—	—	—	—
30	Horgany	42.337	0'21	—	—	—	—
31	Timsó	9.484	0'05	—	—	—	—
32	Rézgálicz	7.186	0'04	—	—	—	—
33	Salétromsav	2.613	0'01	—	—	—	—
34	Mangánpát	1.150	0'01	—	—	—	—
35	Glaubersó	4	0'00	—	—	—	—
36	Parafin	—	—	3.000	0'01	—	—
Összesen . .		20,164.661	100'00	21,690.682	100'00	24,994.262	100'00

Megjegyzendő, hogy az érték a termelés helyén volt átlagárak szerint vétetett föl.

Az egyes bányakapitányságok termelésére, szintén csak a kész árukat véve, következő összegek esnek:

Sorszám	Bányakapitányság	Átlag 1877—86-ban		1888-ban		1889-ben	
		frt.	%	frt.	%	frt.	%
1	Besztercebánya .	2,970.852	14'73	4,070.451	18'77	4,538.188	17'63
2	Budapest	3,392.448	16'82	3,729.884	17'19	4,449.018	17'29
3	Nagybánya	1,432.616	7'10	1,182.430	5'45	1,369.449	5'32
4	Oravicza	4,164.461	20'65	4,166.420	19'21	4,707.919	18'30
5	Szepes-Igló	4,701.513	23'32	4,508.913	20'79	5,916.805	22'39
6	Zalatna	3,296.096	16'35	3,847.486	17'74	4,454.869	17'31
Összesen . .		19,957.986	98'97	21,505.584	99'15	25,436.248	98'84
7	Zágráb	206.675	1'03	185.098	0'85	298.820	1'16
Főösszeg . .		20,164.661	100'00	21,690.682	100'00	25,735.068	100'00

A 740.805 frtnyi különbséget a termelés értékének bányakapitányságok és bányatermények szerinti részletezése között a külföldre kiszállított vasérczért befolyt összegek okozzák, melyeket a készárúknál kimutatni nem lehetett, a bányakapitányságok termelésénél ellenben kihagyni nem lett volna indokolt. 1889-ben a termelés értéke mind a 7 bányakapitányság kerületében emelkedett. Legnagyobb és legfeltűnőbb a szepes-iglói bányakapitányság emel-

kedése, melynek termelése a fém-, különösen a réztermelés folytonos hanyatlása folytán már régóta hanyatlást mutatott.

Az osztrák bánya- és kohótermelés sokkal nagyobb pénzértéket képvisel, mint a magyar. Ausztriában a bányatermelés értéke 1889-ben 58⁹⁴ millió, a kohótermelés értéke pedig 32⁷⁵ millió frtra rúgott, az előbbiben a fekete kőszén 45²¹, a barnaszén 38⁷⁹, az ezüstércz 5³¹, a vasércz 4^{220/0}-kal szerepelt; a kohótermelésben pedig a nyersvas 72⁰⁰, az ezüst 9⁷⁷, az ólom és ólomgelét 5⁴⁰, a higany 4⁶⁹, a horgany 3³⁶ s a réz 1^{780/0}-kal. A Németbirodalom bányatermelése 1889-ben 555¹⁰ millió márkát, kohótermelése pedig 379²⁴ millió márkát képviselt; az északamerikai Egyesült-Államok ásványtermelése pedig 591⁶⁷ millió dollárt, miből a nem fémszerű ásványok termelése 328⁹¹ millió, a fémek termelése pedig 256²⁶ millió dollárt képviselt, 6⁵ millió dollár pedig külön meg nem nevezett ásványokra esett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a termelt ásványok jelentékeny része nem tartozik a bányatermelés körébe, így például az előállított légszesz 22⁶² millió, az épületkövek 25⁵ millió, a mész és agyag 24⁵ millió, a cement 4⁵ millió dollárt képviseltek. Északamerika ásványi termeléséből igen tekintélyes rész esik a kőolajra is, mely 1889-ben 24⁶ millió dollár értéket képviselt; legnagyobb értéket képviselt azonban a termelt kőszén és anthracit, együtt 211⁵ millió dollárt, vagyis 444 millió frtot, több, mint egy milliárd frankot.

A kisebb bánya- és kohótermékek külforgalma. — Álljon itt befejezésül a Magyarország területére behozott s innen kivitt azon bánya- és kohótermékek értéke, melyeket külön nem részleteztünk:

É v	Ólomércz	Barnakő	Czinkércz	Álany-kék- leny- és dár- danyércz	Rézércz	Horgany, nyers, ócska és hulladék	Ón, nyers, ócska és hulladék	Álany- és kéklenyém	Sárgaréz, nyers, ócska és hulladék	Higany	Antimon- fém, szin- dárdany
a) Behozatal ezer forintokban:											
1882 . .	0'07	14'2	0'17	3'6	0'02	32'9	211'8	—	63'0	23'3	0'5
1883 . .	0'08	7'5	0'02	—	0'02	31'7	181'6	0'07	90'0	27'3	8'5
1884 . .	0'07	2'9	0'34	4'3	0'01	40'7	189'3	0'10	70'1	26'8	3'0
1885 . .	0'03	10'5	0'61	4'4	0'02	35'0	177'1	0'28	17'8	16'8	4'5
1886 . .	0'00	61'1	—	0'1	0'00	21'5	191'5	—	22'9	23'9	2'4
1887 . .	—	6'3	0'03	0'0	0'11	39'6	238'8	—	31'0	27'4	18'1
1888 . .	2'41	7'4	0'02	0'1	0'07	33'9	223'2	—	25'5	18'7	7'4
1889 . .	—	10'9	0'00	0'0	0'00	50'9	226'0	6'00	29'8	22'5	20'6
átlag . .	0'33	15'1	0'15	1'56	0'03	35'8	204'7	0'81	43'8	23'3	8'0

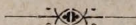
É v	Ólomércz	Barnakó	Czinkércz	Álany-, kék- lany- és dár- danyércz	Rézércz	Horgany, nyers, ócska és hulladék	Ón, nyers ócska és hulladék	Álany- és kéklenyém	Sárgaréz, nyers, ócska és hulladék	Higany	Antimon- fém, szin- dardany
b) Kivitel ezer forintokban:											
1882 . .	1'50	33'2	33'6	83'9	0'33	13'7	12'0	—	138'7	26'0	23'5
1883 . .	0'05	40'5	36'9	128'3	0'28	21'7	25'9	48'0	199'7	17'6	37'4
1884 . .	2'00	68'0	18'9	88'0	0'17	17'1	18'3	0'2	111'4	10'4	91'0
1885 . .	—	39'5	0'6	298'2	0'01	16'4	13'6	0'2	54'9	15'3	41'8
1886 . .	—	58'7	1'8	333'0	22'70	21'5	6'4	0'4	62'5	12'5	69'4
1887 . .	—	86'1	—	249'7	—	27'6	31'6	—	74'8	18'8	115'6
1888 . .	0'99	46'1	—	102'5	0'75	28'6	29'4	41'2	98'6	25'8	149'9
1889 . .	2'92	34'2	—	68'9	0'04	58'9	20'0	—	78'5	21'8	70'5
átlag . .	0'93	50'8	11'5	169'7	3'03	25'7	19'6	11'2	102'4	18'5	74'9

A behozatalban legnagyobb értéket képvisel az ón, a kivitelben pedig álany-, kékleny- és dárdany-ércz.

Összes forgalom. — Összefoglalva a nemes fémeken és són kívül valamennyi bánya- és hohótermék forgalmát, következő számokat nyerünk:

Év	Behozatal	Kivitel	Több behozatal	Év	Behozatal	Kivitel	Több behozatal
millió forintokban				millió forintokban			
1882 . . .	5'18	4'56	0'62	1887 . . .	6'28	4'53	1'75
1883 . . .	6'87	3'65	3'22	1888 . . .	6'98	5'19	1'79
1884 . . .	7'61	2'33	5'28	1889 . . .	8'37	4'48	3'89
1885 . . .	6'48	2'79	3'69	átlag			
1886 . . .	6'17	3'68	2'49	1882—89 .	6'74	3'90	2'84

A behozatal tehát többnyire milliókkal meghaladja a kivitelt, mit főleg a nagy köszénbehozatal okoz. Nyolcz év alatt a behozatali többlet megközelítette a 20 millió forintot.

D) I p a r . ¹⁾

Az ipar általában. — Ismeretesek az iparstatisztika hiányai, melyekben velünk együtt az összes európai nemzetek osztoznak. Legfőbb hiánya, hogy inkább csak a személyes viszonyokat tünteti fel s csak egyes iparágak, különösen pedig csak oly iparágak termelésének mennyiségéről és értékéről nyújt felvilágosítást, melyek egyedárúságot képeznek, vagy különös állami felügyelet alatt állanak. Ép azért az iparstatisztika kénytelen különbözö segédeszközök-höz nyulni, különösen a külforgalmi statisztikát is igénybe venni.

A statisztika csak az összehasonlíthatóság által nyer különös értéket és becset s válik tulajdonképi statisztikává, mely tájékoztat és felvilágosít úgy a tényleges viszonyokról, mint a fejlődésről és hanyatlásról s ezt téve jelöli meg kormány és törvényhozás, társadalom és egyeseknek a működési tért és irányt. Épen ezért mellőz-zük az 1884-ik évi iparstatisztika különben is ismert adatainak újabb közlését. Teszszük még azért is, mert különben is egy

¹⁾ Jelentés az 1888. évben foganatosított gyárvizsgálatokról. 1889. — A kereskedelemügyi miniszter jelentése. 1890. — Magyarország áru-forgalma stb. az 1889. január—deczember végéig terjedő évre. 1890. — Mandello: Rückblicke auf die Etwicklung der Volkswirthschaft im Jahre 1889. — Hiv. stat. közlemények. 1891. — Magyarország malomipara, össze-állította dr. Jekelfalussy József. — Körösi József: Statisztikai havi füzetek. — M. kir. pénzügyminiszterium: Az 1889. évi fogyasztási adóered-ményeknek statisztikai egybeállítása. 1891. — Ministère de l'agriculture: Bulletin No. 6 1888. — Monatshefte zur Statistik des Deutschen Reiches. 1888. nov. füz. — Nemzetg. Szemle. 1888. — Pólya: A londoni nemzetk. czukoradó-értekezlet. — Pester Lloyd 1890. 83. sz.: Statisztika a dohány-egyedárúságot illetőleg. — Pólya Jakab: A gazdasági válság. Stat. Abstract of the United Kingdom 1889. Depression of trade and industry Report II. Part I. 246. tk. 1. — Gold and silver commission First report 1887. 345. l — Stat. Jahrbuch für d. Deutsche Reich. 1886. 158. l. — Stat. Abstract for the principal and other foreign countries. Annuaire statistique 1878-től. — Stat. Abstract of the United States 1888. — Austria. 1890. XI. füz.

újabb iparstatisztikai felvétel küszöbén állunk, mely valószínűleg megbízhatóbb és kimerítőbb is lesz, miután a most foganatosított népszámlálás által gyűjtött részletes foglalkozási adatokból fog kiindulni. Nem lesz azonban érdektelen, ha a kereskedelemügyi miniszternek 1889-re vonatkozó jelentéséből közöljük az egyes ipari és kereskedelmi kamarák területén 1889-ben lakott s kamarai illeték fizetésére kötelezett iparosok számát, csak azt sajnáljuk, hogy ezeknek adója nincs külön kimutatva.

Kereskedelmi és iparkamara	Iparosok száma	Kereskedelmi és iparkamara	Iparosok száma
Arad	4.777	Sopron	25.391
Brassó	12.404	Temesvár	22.292
Budapest	54.578	Magyarországon	<u>213.780</u>
Debreczen	17.377	Eszék	13.413
Kassa	15.772	Zágráb	13.000
Kolozsvár	10.125	Zengg	<u>2.742</u>
Miskolcz	5.896	Horvát-Szlavonország	<u>29.155</u>
Pécs	18.346	Szt.-István korona országai	242.935
Pozsony	26.822		

Nem mellőzhetjük továbbá az iparfelügyelőség által a hazánkban létező gyárakról 1887. és 1888-ban gyűjtött adatok főösszegezésének bemutatását. Ezek szerint hazánkban 938 gyártelep létezik, melyek közül 796, vagyis 84·8% motorral, ellenben 142, azaz 15·2% motor nélkül dolgozik. A motorral dolgozó 796 gyártelepen 1.702 motor 63.573 lóerővel van alkalmazva s esik átlag minden egyes gyárra 2·14 motor és 79·9 lóerő. A motorok közt, ugy számukat, mint a lóerőt nézve, első helyet a gőzmotorok foglalják el. A számot tekintve (1.182), ezekre jut az összes motorok 69·4% a s nézve a lóerőt (53.611), 84·3% esik rájuk. A motorok használatában főleg öt iparág emelkedik ki, a vas- és fémipar, az élelmezési, a vegyészeti, fa- és a szeszipar, s lóerő tekintetében még a papiros-ipar. Az első öt ipar 1.230 motort foglalkoztat 52.092 lóerővel, s e szerint az összes motorok 72·3%-át és a lóerők 81·9%-át veszi igénybe. A papiripar 66 motort 3.118 lóerővel alkalmaz. Ha az itt használt lóerőt az előbb említett iparok lóerejéhez számítjuk, e hat iparágra az összes iparágakban foglalkoztatott lóerő 86·3%-a esik. Már ez a kimutatás is megvilágítja iparunknak a fonó- és szövő-iparban való gyöngeségét, melynek előmozdítására kell főleg, még áldozatok árán is hatnunk. Ez iparágban 78 motor 1.679 lóerővel van alkalmazva.

A gyárakban összesen 89.958 munkás kapott foglalkozást. Az összes gyártelepeket nézve, egy-egy telepre átlag 96 munkás esik. A

munkások tömegét (42.152), három ipar, u. m.: a vasipar, üdítő és élelmezési ipar foglalkoztatta.

Az iparfelügyelők által megvizsgált gyárakról a következő adatok állítottak össze:

I p a r á g	A telepek száma	A telepeken használt motorok száma és ereje						Motor nélkül való telepek	Munkások száma
		g ő z		v í z		gáz vagy hőlég			
		szám	lóerő	szám	lóerő	szám	lóerő		
Vegyészeti ipar	105	119	1.399	5	58	7	32	39	5.016
Élelmezési ipar	178	318	24.304	51	2.130	4	12	3	11.230
Üdítő ipar	11	8	174	1	4	—	—	4	14.467
Szeszipar	98	117	2.613	6	15	1	10	9	3.223
Agyag, üvegipar	44	13	182	46	352	3	14	15	3.659
Vas-, fémipar	84	227	14.222	218	3.073	10	34	11	16.455
Faipar	123	106	3.658	37	502	4	30	8	7.536
Bőripar	34	17	338	9	98	—	—	16	1.947
Papiripar	29	21	311	44	2.806	1	2	5	1.751
Fonó- és szövőipar	60	64	1.410	11	262	3	7	16	4.910
Ruházati ipar	8	2	31	—	—	3	8	2	650
Ezüst apróárú-ipar	3	2	25	—	—	2	6	—	405
Sokszorosító ipar	30	13	130	—	—	27	169	1	2.601
Tudományos eszközök	11	4	58	—	—	4	11	3	282
Építési ipar	27	26	679	—	—	—	—	6	3.703
Járművek ipara	15	38	1.733	—	—	1	12	3	5.422
Gépipar	65	72	1.313	16	273	5	30	—	6.609
Vegyes ipar	12	13	571	1	12	—	—	1	684
Villamos világítást eszközölő önálló te- lepek	1	2	460	—	—	—	—	—	8
Összesen	938	1.182	53.611	445	9.585	75	377	142	89.958

Egyébként az iparfelügyelők által vezetett nyilvántartás szerint — bele nem értve a mezőgazdasági szeszgyárakat és a kisebb gőzmalmokat — volt Magyarországon 1888. végén 1.016 gyár, 1889. év végén 1.132, mihez hozzászámítva a Horvát-Szlavonországok területén létező 117 gyárat, az összes gyárak száma 1.249, melyek következőleg oszlanak meg az egyes ipar- és kereskedelmi kamarai területek közt:

Kamara	Gyár	Kamara	Gyár
Arad	50	Fiume	10
Brassó	132	Kassa	126
Budapest	373	Kolozsvár	64
Debreczen	44	Miskolcz	41
Eszék	71	Pécs	16

Kamara	Gyár	Kamara	Gyár
Pozsony	134	Zágráb	37
Sopron	60	Zengg	9
Temesvár	82		

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az a 116 gyár, a mennyivel többet vettek az iparfelügyelők jegyzékbe, nem mind 1889-ben keletkezett, némelyik már 1888-ban is létezett, csak az iparfelügyelők nem tudtak róla. Különben az 1889. évben több mint 20 millió forint fordítottatott új gyárak alapítására.

Iparunk fentebb vázolt fejlődésére kétségtelenül befolyt az 1881: LXIV. t.-cz, mely egyéb kedvezményeken kívül 1895-ig terjedő adómentességeket biztosított bizonyos gyári üzemeknek. Ezen törvény befolyása alatt, ide nem értve a mezőgazdasági szeszgyárakat, az 1882—89. években 110 új gyártelep keletkezett. Természetesen sokkal nagyobb azon mezőgazdasági szeszgyárak és egyéb gyártelepek száma, melyek a törvényben biztosított kedvezményeket igénybe vették, a mennyiben azok 1889. év végeig 267 szeszgyárnak és 199 gyártelepnek adtak meg.

A kedvezményben részesített gyárak közt van:

56 fonó és szövő gyár,	6 faipargyár,
36 vegyészeti gyár,	5 tudom. eszközöket előállító gyár,
28 gépgyár,	3 hangszergyár,
18 üveggyár,	3 lugzó mű,
18 vas- és fémgyár,	2 élelmezési ipargyár,
8 cognac-gyár,	2 villamossági gyár,
6 papir- és papiranyaggyár,	1 gyermekjáték-gyár,
6 agyaggyár,	1 ruházati ipargyár.

Még nagyobb fejlődést várhatunk a jövőben. Várhatjuk az 1881: LXIV. t.-cz. helyébe lépett 1890: XIII. t.-czikktől, mely a törvényes kedvezményeket más, eddig nem kedvezményezett iparágakra is kiterjeszti és a mely a kedvezmények legbecsesbikét, t. i. az adókedvezményt nem a törvényben előre megállapított bizonyos évhez (1895.) köti, mint tette volt az 1881. évi törvény, hanem a kedvezményes idő megállapítását azon korlátozással, hogy az tizenöt évnél hosszabb nem lehet, a törvény fennállásának ideje alatt (1899.) a kormányra bizza. A most említett törvényt kiegészíti az 1890: XIV. t.-cikk a hazai ipart támogató pénzüzeteknek adható kedvezményekről, mely adómentesség engedélyezése által igyekszik a tőkét az iparhoz terelni. — Az első törvény alapján az 1890-ik év végéig, a régi kedvezmények kiterjesztését ide nem értve, 19 gyárnak biztosított a törvényes kedvezmény s pedig tizenötnek tiz

évre, háromnak 1895. és egynek 1899. végéig. A kedvezményezett gyárak közt van 2 gépgyár, 1 rézárúgyár, 1 ruggyanta, guttapercha és asbestgyár, 1 fagyapotgyár, 1 gördíthető fafüggönygyár, 1 pikrinsavgyár, 1 jutautánzati cikkeket előállító gyár, 1 kő- és ásvány-örlömalom, 1 enyv- és gelatingyár, 1 kő- és könyvnyomda-festékgyár, 1 cognacgyár, 1 csavargyár, 1 cipész faforgácsgyár, 1 porcellán- és agyaggyár, 1 üvegyár, 1 ablakvasalásokat előállító gyár, 1 ércz-koporsógyár és végre 1 posztógyár. A második törvény alapján létesült a magyar ipar- és kereskedelmi bank 5 millió forint befizetett alaptőkével.

Remélhetjük iparunk nagyobb fellendülését attól a körülménytől is, hogy míg eddigelé a kereskedelmi és iparkamarákat jóformán mellőzték, azok újabb időben számot tevő tényezővé kezdenek válni. A fordulópontot ebben az irányban Baross Gábor kereskedelemügyi miniszternek a kamarákhoz 1889. évi július hó 6-án intézett rendelete képezi, melylyel a kamarákat október hóra enquête hívta össze, s a melyben az a kijelentés foglaltatott, hogy a miniszter tőlük épen az iparfejlesztés terén fokozottabb tevékenységet vár, míg másrészt maga a miniszter is a kamarák tevékenységét fokozottabb mérvben kívánja igénybe venni és keresni fogja velök az érintkezést a hivatalos kötelesség körén túl is. S a kamarák azóta nem is panaszolhatják fel, hogy mellőztetnek.

Az ipar előmozdítása érdekében épen abból a meggyőződésből kiindulva, »hogy pusztán platonikus érzelmekkel ipart fejleszteni nem lehet« — már az 1890-ik évre emeltettek az ipari, kereskedelmi és külkereskedelmi célokra előirányzott összegek. Míg e czímen 1889-re 116.690 frt. irányoztatott elő, 1890-re 173.280, 1891-re pedig 223.713 frtot tesz az előirányzott összeg, mely többlet egy része a budapesti kereskedelmi muzeumnak 1890-ben foganatosított újjászervezésére szolgál.

De ezen elvnek folyománya a kereskedelemügyi miniszter által az 1890. évi 1134/elnöki sz. rendelettel létesített »Ipari és kereskedelmi« alap, melynek ép az ipari érdekek előmozdítása a feladata s pedig a) az által, hogy a kereskedelmi miniszterium vállalatok létesítésénél vagy kiterjesztésénél, mint részvényes, illetőleg mint szövetkezeti vagy kültag működik közre; b) hogy a kereskedelemügyi miniszter az alaphól kamatos vagy kamat nélküli, határozott vagy határozatlan lejáratú, esetleg az illető vállalatnak alakuló viszonyai szerint

visszafizetendő kölcsönt engedélyez; c) hogy iparos vállalatoknak éves, vagy egyszer s mindenkorra szóló segílyt nyújt; végre d) hogy gépeket, szerelvényeket és berendezéseket szerez be bizonyos vállalatok, ipariskolák és tanműhelyek részére s azokat vagy bizonyos időre szóló használatra engedi át, vagy esetleg tulajdonukba bocsátja. Az alap fejlődését még nem tudhatjuk. 1890. végéig hazai pénzüzetetek az alap növelésére 5.895 frtot adományoztak.

Külforgalmi adataink sokkal rövidebb időre terjednek, semhogy azokból ipari viszonyainkban előállott változás minőségére és mérvére következtetést vonhatnánk le. Azok inkább a tényleges helyzet megítélésére szolgálhatnak. S az általános adatok, melyeket itt közlünk, iparos viszonyainknak elég szomorú képét nyújtják, különösen pedig mutatják gyengeségünket a fonó- és szövő-, a bőr- és fémiparban. Ezekben az iparágakban a 250–260 milliónyi behozattal szemben alig van némi kivitelünk. Ha összehasonlítjuk az 1889. évet a megelőző öt év átlagával, iparos fellendülésünknek semmi nyomát sem látjuk. Behozatalunk ugyan csak 13 millióval, vagyis 3⁶⁰/o-kal emelkedett, holott kivitelünk 22⁶ millióval, vagyis 15²⁰/o-kal nagyobbodott. Igen, de kivitelünknek 22⁶ milliónyi szaporulatából 17⁷ millió az élelmezési és fogyasztási czikkekre és 3⁹ millió a vegyészeti iparra esik, tehát oly árukra, melyek inkább feldolgozás, mint átalakítás tárgyai. Ha a most említett két iparcsoportot mind a behozatalból, mind a kivitelből leszámítjuk, behozatalunknak 13⁸ millióval történt emelkedésével szemben kivitelünk csak közel egy milliónyi gyarapodást mutat. Miből azonban nem lehet iparunk hanyatlására következtetni, hanem az ország fogyasztó képességének nagymérvű emelkedésére.

Egyébként az iparczikkekre vonatkozó általános külforgalmi adataink következők:

	Behozatal		Kivitel		Behozatali többlet (keveslet —)	
	1884–88. évi átlag	1889. ezer forint	1884–88. évi átlag	1889. ezer forint	1884–88. évi átlag	1889. ezer forint
1. Élelmezési és fogyasztási czikkek .	38.788	38.624	81.161	98.843	—42.373	—60.219
2. Fonó- és szövő-ipar	176.232	188.426	23.450	24.644	152.782	163.782
3. Bőr és bőripariárúk	30.556	29.344	5.874	6.045	24.682	23.299
4. Papir és papirárúk	5.654	7.016	1.572	1.558	4.082	5.458
5. Fa- és csontárúk .	8.823	8.865	3.823	3.674	5.000	5.191
6. Vegyészeti ipar . .	14.327	13.751	10.739	14.643	3.588	— 892

	Behozatal		Kivitel		Behozatali többlet (kevesblet —)	
	1884—88. évi átlag	1889. ezer forint	1884—88. évi átlag	1889. ezer forint	1884—88. évi átlag	1889. ezer forint
7. Különféle készítmények szerves anyagokból	14.413	12.543	4.062	4.148	10.351	8.395
8. Kő-, üveg- és agyagárúk	9.863	8.326	1.539	1.464	8.324	6.862
9. Fémek és fémárúk	41.360	44.035	10.788	11.011	30.572	33.024
10. Gépek, eszközök, mű- és hangszerek, közlek. eszközök	10.732	12.244	3.692	3.780	7.040	8.464
11. Irodalmi és műtárgyak	10.473	11.090	1.888	1.349	8.585	9.741
Összesen	361.221	374.264	148.588	171.159	212.633	203.105

Ezzel áttérünk a fontosabb iparágak fővonásokban való ismertetésére.

Malomipar. — E legfejlettebb iparunkról az országos statisztikai hivatal 1886-ban részletes monografiát tett közzé, ennek főbb adatait évkönyvünknek már az 1887. évi folyamán közöltük s itt csak néhány adat felemlítésére szorítkozunk. A szorosabb értelemben vett Magyarországon összesen 17.277 malom van és pedig 910 gőzmalom (közte 122 nagyobb berendezésű), 12.520 vizimalom (közte 81 nagyobb berendezésű), 3.197 száraz- és 650 szélmalom.

A malomiparral foglalkozó személyek száma 44.118, a kik az egyes malomosztályok között a következőleg oszlanak meg: nagyobb berendezésű gőzmalmokban foglalkozik 7.308, az egyszerű gőzmalmoknál 4.753, a nagyobb berendezésű vizimalmokban 952; az egyszerű vízi-, száraz- és szélalmoknál 31.105 személy.

Az összes malmoknál, a szél- és szárazmalmok kivételével működésben van 18.938 vizikerék 47.974 lóerőt képviselve, 24 turbina 1.232 lóerővel, 952 gőzgép 29.672 effektív lóerővel. A nagyobb berendezésű gőzmalmokban alkalmazott gőzgépek effektív lóereje átlag 159^s lóerő, az egyszerű gőzmalmoknál a gőzgépek átlagos lóereje 12^s lóerő. A budapesti 13 nagyobb berendezésű gőzmalomban a gőzgépek 11.414 lóerővel bírnak, egy-egy malomra átlag 878 lóerő esik.

Az őrlést malomkövek vagy őrlőhengerek végzik. A malomkőjáratok száma 27.337; ebből a nagy berendezésű gőzmalmokra 1.014, az egyszerűekre 1.983, a nagy berendezésű vizimalmokra 321, az egyszerűekre 18.996, a szárazmalmokra 3.680, a szélalmokra 1.343 kőjárat esik.

Hengerszék 2.192 van alkalmazásban 7.644 őrlőhengerrel; ezek közül a nagy berendezésű gőzmalmokra esik 1.843 hengerszék 6.553 őrlőhengerrel, az egyszerű gőzmalmokra 132 hengerszék 377 őrlőhengerrel, a nagy berendezésű vizimalmokra 217 hengerszék 714 őrlőhengerrel. A hengerszékek közül 2.059 belföldi gyártmány, 100 ausztriai és külföldi; a belföldi hengerszékek legnagyobb része a Ganz-féle gyárból került ki.

Ez általános adatok kiegészítéseül közöljük a hazai malomiparban vezérszerépet játszó budapesti gőzmalmok liszttermelését, legelőbb is üzleti tevékenységüknek összefoglalt eredményét mutattván be az utóbbi 20 évről:

Év	Termeltetett			Őrölt ga- bona	Év	Termeltetett			Őrölt ga- bona
	liszt	körpe	össze- sen			liszt	körpe	össze- sen	
	ezer métermázsákban								
1870 . . .	2.392	594	2.986	3.100	1880 . . .	2.798	767	3.565	3.673
1871 . . .	2.549	634	3.183	3.352	1881 . . .	3.039	907	3.946	4.082
1872 . . .	2.117	575	2.692	2.822	1882 . . .	3.560	1.035	4.595	4.762
1873 . . .	2.013	554	2.567	2.660	1883 . . .	4.174	1.171	5.345	5.527
1874 . . .	2.003	537	2.540	2.664	1884 . . .	4.045	1.175	5.220	5.406
átlag . .	2.215	579	2.794	2.920	átlag . .	3.523	1.011	4.534	4.690
1875 . . .	2.368	682	3.050	3.148	1885 . . .	4.345	1.288	5.633	5.814
1876 . . .	2.389	685	3.074	3.158	1886 . . .	3.808	1.094	4.902	5.025
1877 . . .	2.781	803	3.584	3.781	1887 . . .	3.948	1.104	5.052	5.249
1878 . . .	3.120	888	4.008	4.148	1888 . . .	4.757	1.326	6.083	6.222
1879 . . .	3.276	974	4.250	4.399	1889 . . .	4.457	1.309	5.766	5.915
átlag . .	2.787	806	3.593	3.727	átlag . .	4.263	1.224	5.487	5.645

Ha összehasonlítjuk kimutatásunk első öt évének átlagát az utolsó öt év átlagával, az őrölt gabonamennyiség 93°/o-kal, az előállított lisztmennyiség pedig 92°/o-kal emelkedett, daczára, hogy az 1886. és 1887. évek jelentékeny hanyatlást mutatnak az utolsó időszak első évéhez képest és az 1889. év termelése is a megelőző 1888. évinél kisebb volt.

A budapesti gőzmalmokat, még pedig az 1885—1889. évek átlaga szerint egyenkint véve, az őrölt gabonát illetőleg az első helyet az I. budapesti gőzmalom 758 ezer métermázsányi átlagos őrléssel és az utolsót a Luiza-malom 372 ezer métermázsányi átlagos őrléssel foglalja el. A malmok az 1881—85. évek átlagát tekintve, egyenkint átlag 465 ezer métermázsza, az 1881—89. évek átlagát

nézve 485 ezer métermázsa gabonát őröltek meg. Mig az öt és kilencz éves átlagot nézve, lényegtelen változást látunk, addig már nagy különbséget találunk az 1888. évben, a mennyiben ebben az évben az átlagos őrlési eredmény 566 ezer métermázsa, ugyszintén az 1889. évben is, midőn is az átlagos őrlési eredmény 538 ezer métermázsa volt.

E helyütt érdekesnek látszik még bemutatni a budapesti malmaink jövedelmezőségére vonatkozó azon adatokat, melyek a részvényes malmok által fizetett osztalékokban jutnak kifejezésre. A malmok által fizetett osztalék tényleg hanyatlófélben van. Azok a jó idők, midőn malmaink átlag közel 16°/_o és 11°/_o osztalékot fizettek, letűntek, kénytelenek sokkal szerényebb jövedelemmel is beérni, mint kénytelen erre minden tőkés; bár egyes kivételesen nagy jövedelmű évek kétségkívül még ezután is lesznek, a milyen volt a mult 1890. év is a malmokra nézve.

A fővárosi részvénytalmok által fizetett osztalékok a részvénytőke százalékában:

	1876—80 évi átlag	1881—85 évi átlag	1886	1887	1888	1889
Concordia	5 ⁶⁰	7 ²⁰	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰	6 ⁰⁰	—
I. Budapesti	24 ⁴⁰	19 ²⁰	10 ⁰⁰	10 ⁰⁰	10 ⁰⁰	10 ⁰⁰
Erzsébet	12 ⁰⁰	8 ⁰⁰	5 ⁰⁰	8 ⁰⁰	12 ⁰⁰	10 ⁰⁰
Henger	9 ⁰⁰	7 ⁶⁰	0 ⁰⁰	5 ⁰⁰	5 ⁰⁰	—
Luiza	18 ²⁵	15 ⁷⁵	6 ²⁵	0 ⁰⁰	6 ²⁵	6 ²⁵
Molnárok és sütők	19 ⁹⁵	15 ⁷⁰	10 ⁰⁰	12 ⁵⁰	16 ⁰⁰	12 ⁰⁰
Pannonia	17 ⁵⁰	6 ⁰⁰	0 ⁰⁰	2 ⁵⁰	3 ⁰⁰	—
Victoria	21 ²⁴	6 ⁰⁸	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰	6 ⁶⁶	8 ⁰⁰
Összesen	15 ⁹⁹	10 ⁶⁷	3 ⁹¹	5 ⁶⁰	7 ⁹⁹	5 ⁰¹

Répaczukorgyártás és forgalom. — Anémet ép úgy, mint az osztrák-magyar, nemkülönben a belga és a németalföldi régibb czukoradó-törvényeknek már akár szándékosan, akár szándékon kívül főcéljuk az vala, hogy titkos kiviteli jutalmak engedélyezése által előmozdítsák a hazai czukorrépatermelést és czukorgyártást. Ehhez az irányzathoz csatlakozott az újabb 1884-ik évi franczia törvény is. Mindezek az adótörvények a tényleges vagy feltételezett gyártási anyagot feltételezett hozadékkal adóztatták meg és a feltételezett hozadék szerint állapították meg az adóvisszatérítést, a mely jelen-
tékenyen nagyobb vala a tényleg fizetett adónál. S valóban a kiviteli jutalmakkal különösen Németországnak, Ausztriának és Belgiumnak sikerült a répaczukorgyártást nagy arányokban fokozni, az

állami pénzügyek, de magának az iparnak is sérelmére, a mennyiben a cukorárak folytonos és nagyarányú hanyatlása által mind a cukoripar-, mind a cukorrépatermelés válságos helyzetbe jutott. Répacukortermelésünkre nemcsak az általános viszonyok hatottak károsan, hanem sérelmére vált az is, hogy adótörvényünk az osztrákkal azonos elveken alapulván, cukorgyáraink egyrészt répánk kisebb cukortartalma, másrészt gyáraink kevésbé előnyös, s a folytonosan haladó technikát nem nyomon követő berendezése és felszerelése miatt, a cseh, morva és sziléziai gyárakkal nem versenyezhettek. A verseny nyomása alatt cukorgyáraink száma egyre apadt s míg az 1874/5-iki termelési időszakban még 17, sőt a reá következőben 18 gyár dolgozott, 1885/6-ban már csak 14 és 1887/8. pedig 11 gyár folytatta a munkát. Nem szabad azonban a gyárakban előállott csökkenést a cukorgyártás hanyatlásával egy jelentőségűnek vennünk. Az 1887/8-ban feldolgozott répamennyiség meghaladja az 1885/6-iki eredményt, mint ezt az alábbi adatok igazolják:

É v	Gyárak száma	Földolgozott répa	Fölhasznált kőszén	Munkások száma	Fizetett adó o. é. forintban
		métermázsákban			
1874/5 . . .	17	1,038.523	898.596	5.575	759.341
1875/6 . . .	18	814.885	276.204	5.713	594.866
1876/7 . . .	17	1,096.841	945.893	5.612	800.694
1877/8 . . .	17	1,507.313	1,046.725	5.842	1,100.338
1878/9 . . .	17	2,191.123	1,390.697	5.217	1,559.520
1879/80 . .	17	1,676.390	1,215.734	6.014	1,223.760
1880/1 . . .	15	3,215.495	1,761.051	5.274	2,512.396
1881/2 . . .	14	1,960.995	1,960.000	4.819	1,568.796
1882/3 . . .	15	2,559.753	1,239.187	5.646	2,076.122
1883/4 . . .	15	2,607.031	1,254.897	6.097	2,085.625
1884/5 . . .	15	2,362.012	1,075.594	5.987	1,889.610
1885/6 . . .	14	1,731.579	1,208.950	5.486	1,385.263
1886/7 . . .	14	2,467.438	1,088.300	5.657	1,973.950
1887/8 . . .	11	1,841.879	755.220	4.532	1,473.502

Ausztria cukoripara egész más képet nyújt. Nem akarunk itt egy új részletes táblázatot adni s ezért csak néhány összehasonlító adatra szorítkozunk. 1877/8-ban ott a gyárak száma 212 volt, ezek 21,339.000 mm. répát dolgoztak fel és 54.991 munkást foglalkoztattak, ellenben 1886/7-ben a gyárak száma 203, a feldolgozott répamennyiség 40,403.000 mm. s a munkások száma 57.472 volt. A hasonlatos adatok 1887/8-ra 192 gyár, 30,421.000 mm. feldolgozott répa és 56.848 munkás.

Répaczukorgyártásunkban lényeges javulást van hivatva elő-
idézni s idézett elő már tényleg is az 1888: XXIII. t.-cikkkel meg-
állapított czukoradó, mely a kész és a fogyasztásba átmenő gyárt-
mányt terheli meg az adóval. Elcsúsz tehát az a hátrány, melyet czukor-
gyáraink répánk kisebb czukortartalma által, valamint az által is
szenvetnek, hogy tőke hiánya miatt sem követhették folytonosan
nyomon az adó elhárítását, nagyobb kiviteli jutalmat célzó, monda-
nók rohamos technikai haladást. Ez a törvény szakít a titkos ki-
viteli jutalmakkal, melyek helyett azonban nyílt kiviteli jutalmakat
engedélyez. A kiviteli jutalmak a polarizáció foka szerint méter-
mázsánként 1 frt. 50 krt., 1 frt. 60 krt., illetőleg 2 frt. 30 krt. tesznek,
de az öt millió forintot egy termelési időszak alatt az Osztrák-Magyar
monarchiát illetőleg meg nem haladhatják. A netalán kifizetett több-
letet a czukorgyárosok visszatéríteni tartoznak.

Még a pénzügyi statisztika, mely az új törvénynek megfele-
lőleg kibővített és a melyből meritjük az alább közölt czukor-
iparnak adatait, nem tünteti fel a mostani időpontig az új törvény
befolyását, minthogy az még csak az 1888/9-iki termelési időszakra
vonatkozik. Az új statisztika annyiban különbözik előnyösen az
eddiggi statisztikától, mert feltünteti a termelt, fogyasztott és kivitt
czukor mennyiségét és minőségét.

Az 1888/9-iki termelési évre vonatkozó adatok következők:

	Gyárak száma	Gőzkazánok száma	A gyárak hajtó ereje Gőzgép lóerő	vizmű
Magyarország . .	13	122	166	2.064
Ausztria	213	1.889	2.829	39.407
	Anyagfelhasználás			
	répamennyiség métermázsá	kőszén mm.	fa öl	Munkások száma férfiak nők
	3,836.881	1,212.700	200	3.529 1.169
	44,738.021	13,148.484 ¹⁾	?	49.339 13.950
Előállított czukormennyiség	Polarizál		fogyasztási	kiviteli
legalább 99:9/0 mm.	99:9/0 alól mm.	adó frt.	kr.	jutalom frt. kr.
309.604	185.658	1,611.501	33	66.881 14
3,193.999	4,081.647	17,308.558	19	5,252.438 17

Ha már ezek az adatok is némi haladást jeleznek, mely kétség-
telenül az új törvénynek tulajdonítható, azóta még inkább érezhetővé

¹⁾ Ezen kívül még 337.500 mm. barnaszén, 100 mm. faszén, 72.171 métermázsá koaksz és 179 mm. fa.

vált az új törvény jótékony befolyása. A kormány támogatása mellett már az 1889/90. termelési időszakban négy új gyár, u. m.: a hatvani, szerencsi, bóthfalvi és mezőhegyesi gyárak működtek, a melyek közül az első három több mint 3 millió, míg az utolsó mintegy 300.000 métermázsza répa feldolgozására van berendezve. Tervben van továbbá cukorgyár felállítása Selypen és Temesvártt, Atádon pedig már is építenek gyárat, míg Szerencsen és Mezőhegyesen a gyárak nagyobbitását czélozzák. Mondják, hogy ha mindezek a gyárak megkezdik a munkát, azok évenként 800.000 mm. cukrot lesznek képesek termelni s nemcsak a hazai fogyasztást fogják fedezhetni, hanem még mintegy 400.000 mm. cukor marad fenn kivitelre.

Nem feladatunk, hogy itt annak mérlegelésébe bocsátkozzunk, hogy vajjon a cukoriparunk gyors emelkedéséhez fűzött remények meg fognak-e valósulni, vagy hogy nem követi-e azokat gyors kiábrándulás, a mennyiben gyáraink különösen a kivitelre számítanak. Mert hogy a másik tényező: a belföldi fogyasztás emelkedése be fog következni, kétséget sem szenved. Következtethetjük ezt, hogy ha a külföldi ez irányú adatokat mérlegeljük s tekintetbe vesszük, hogy aránylag mily csekély hazánk cukorfogyasztása. Hazánk fejenként való cukorfogyasztását $2\frac{3}{4}$ kilóra becsülik. Ez természetesen csekélység Angliához képest, melynek fejenként való cukorfogyasztása az 1880—84. évek átlaga szerint 26·89 kg. nyers és 4·42 kg. finomított cukor, az 1887-ik év adatai szerint pedig 23·22 kg. nyers és 9·19 kg. finomított cukor, mely fogyasztás azonban fejenként az 1865—69. évek átlaga szerint csak 17·59 kg. nyers és 1·36 kg. finomított cukrot tett. Nem ily nagymérvű a német cukor-fogyasztás, hanem a német adatok szintén igazolják, hogy az folytonosan emelkedik. Így az 1872/3. évek átlaga szerint volt Németországban a fejenként való évi fogyasztás 6·7 kg., az 1882/9. évek átlaga szerint pedig 7·8 kg.

A másik tényező, a kiviteli lehetőség mérlegelésére csak adatokkal szolgálunk, mert ez tulajdonképen a feladatunk. Ebből a következtetés levonását az érdekelt körökre bizzuk. Adatainkat főleg az angol kereskedelmi hivatal (Board of trade) által 1887-ben közzétett adatgyűjteményből vesszük át.

A cukortermelés fejlődését általában és a répa és a nádcukornak az össztermeléshez való százalékos viszonyát a következő, az öt éves időszakoknál évi átlagot jelentő adatok mutatják:

Év	Répacukor (Európában)		Nádcsukor		Összesen
	ez e r általában	%	t o n n a általában	%	
1872—76	1.155	39·6	1.762	60·4	2.917
1877—81	1.473	44·6	1.832	55·4	3.305
1882	1.812	46·9	2.048	53·1	3.860
1883	2.181	50·5	2.138	49·5	4.319
1884	2.398	48·1	2.588	51·9	4.986
1885	2.587	49·5	2.634	50·5	5.221
1886	2.172	44·2	2.746	55·8	4.918
1887	2.432				
1888	2.786				
1889	3.628				

A nádcsukor termelését országok szerint a következő összehasonlító adatok mutatják, megjegyezve azt, hogy az utóbbi időszak végösszege a fenti táblázat 1882—86. adataival azért nem vág össze, mert még Peru, Havai és China termelése is befoglaltatik, mely azonban nincs külön és minden évre kimutatva:

	1872—76 évi átlagok t o n n a	1882—86 évi átlagok t o n n a		1872—76 évi átlagok t o n n a	1882—86 évi átlagok t o n n a
Jáva	203.543	337.492	Jamaika . .	22.036	29.617
Németalf. és francia Guyana	11.303	7.911	Barbados . .	37.047	49.357
Cuba	647.512	584.383	Trinité . . .	54.478	58.394
Manilla	108.456	175.577	Britt-Guyana	78.293	116.672
Portorico . . .	79.470	79.304	Ausztrália .	5.494	65.047
Brasília	140.082	216.684	Luisiana . .	65.406	113.685
Mauritius . . .	112.908	121.231	Martinique .	42.677	48.302
Britt-India . .	27.468	69.356	Guadelupe .	37.793	49.212
Natal	7.482	13.046	Reunion . .	34.042	32.834
			Egyiptom . .	46.846	37.042
			Összesen .	1,762.336	2,200.146

Németország foglalja el a répacukrot gyártó államok közt az első helyet. S ez nemcsak azért illeti meg, mert a legnagyobb cukormennyiséget gyártja, hanem azért is, mert nála a cukorrépa-termelés ép úgy, mint a cukorgyártás, a legnagyobb tökélyre emelkedett. Németország fordította a legtöbb gondot a répa cukortartalmának emelésére, valamint leginkább igyekezett új módszerek és gépek alkalmazásával a répából lehetőleg egész cukortartalmát kivonni. Mindezek miatt méltán lehet és szabad, sőt kell a német cukoriparról szóló adatokkal, melyek mellékesen megjegyezve a legrészletesebbek és legalaposabbak is, bővebben foglalkoznunk. Mielőtt a tulajdonképi termelési adatokra rátérnénk, néhány adatot akarunk az iránt felhozni, melyek a cukorrépa termelésénél és a

czukor gyártásánál elért haladást igazolják. Az 1871/2—1875/6. termelési időszakokban a gyárak a saját művelésű földeken hektáronként átlag 246 mm., az 1884/5—1888/9. termelési időszakokban azonban 295 mm. répát, vagyis közel 20%-kal többet termeltek. Még lényegesebb a különbség a répa cukortartalmát illetőleg. Míg az előbbi időszakban 100 kg. cukor gyártásához 1.172 kg. répa kellett, az utóbbi időszakban 849 kg. répa, vagyis 323 kilogrammal kevesebb is elegendő volt. Más szóval kifejezve: míg az első időszakban egy hektáron 21 métermázsa cukor gyártására szükséges anyag, addig már a második időszakban 34.7 métermázsa cukorhoz a szükséges anyag termelt, vagyis csak a cukort nézve, a hektár termése 65%-kal növekedett. A gyártás előhaladását abból az egy adatból is megítélhetjük, hogy míg az 1871/2. termelési időszakban 12 órányi munkaidő alatt a gyárak átlag 349 mm. répát dolgoztak fel, az 1888/9-ik idényben már 1.183 m.-mázsát, vagyis 339%-kal, 1889/90-ben pedig 1.285 m.-mázsát, vagyis az összehasonlítási alapul szolgáló évhez képest 368%-kal nagyobb mennyiséget dolgoztak fel. A hason irányú fejlődést évről-évre szakadatlanul láthatjuk. Ez eredmény a gyártási módozat változásában és a nagyobb számú gép alkalmazásában is keresendő. Ez irányban érdekes az összehasonlítás az 1871/2. és 1889/90-iki termelési évadok közt. Az első évadban 311 gyár 18.162 lóerejű 1.921 gőzgéppel 73.690 tizenkét órai munkaidő alatt feldolgozott 22.5 millió mm. répát, — a második évadban pedig 401 gyár 63.753 lóerejű 4.509 gőzgéppel 76.447 tizenkét óras munkaidő alatt feldolgozott 98 millió m.-mázsa répát. Az első idényben a 311 gyár közül 52 diffusio, 216 sajtolás és 43 más módszerek szerint nyerte a cukorlét, a második idényben, három kivételével, mind diffúzióra volt berendezve.

A termelés fejlődéséről a következő adatok nyújtanak felvilágosítást, mikhez csak azt kell megjegyeznünk, hogy az évek termelési időszakokat jelentenek s így például 1871. alatt 1871/2. értendő s hogy az első tizenöt évi adatok évi átlagokat jelentenek.

	Feld. répa- mennyiség ezer métermázsa	Nyers cukor ezer métermázsa	Melasse		Feld. répa- mennyiség ezer métermázsa	Nyers cukor ezer métermázsa	Melasse
1871—75 .	31.758	2.709	986	1887 . . .	69.640	9.107	1.830
1876—80 .	46.794	4.118	1.328	1888 . . .	78.962	9.445	2.012
1881—85 .	82.820	8.606	1.990	1889 . . .	98.826	12.137	2.408
1886 . . .	83.067	9.856	2.159				

Németország czukorforgalmát a következő adatok mutatják, megemlítve azt, hogy a megelőző kimutatásnál tett megjegyzés az alábbira is vonatkozik:

	Nyers czukor		Finomított czukor	
	Kivitel	Behozatal	Kivitel	Behozatal
	ezer métermázsa			
1871—75 . . .	149	122	67	140
1876—80 . . .	1.075	13	312	44
1881—85 . . .	4.187	21	833	15
1886	4.897	16	1.543	15
1887	3.447	41	1.529	16
1888	4.124	20	1.798	19
1889	4.938	21	2.253	16

Franciaország czukortermeléséről és fogyasztásáról a következő adatokat közöljük, megjegyezve, hogy a termelt már mint finomított czukor van kimutatva, valamint azt is, hogy míg a termelési adatok termelési időszakok, addig a fogyasztási adatok az illető polgári évre vonatkoznak:

	Termelés			Termelés	
	ezer métermázsa	Fogyasztás		ezer métermázsa	Fogyasztás
1871—75 . . .	3.224	2.364	1886	2.651	4.274
1876—80 . . .	3.110	2.797	1887	4.340	4.401
1881—85 . . .	3.325	4.070	1888	3.447	

A termelési és a fogyasztási adatok összehasonlításából látjuk, hogy míg a múlt évtizedben a belföldi czukortermelés meghaladta a fogyasztást, addig a jelen évtizedben a jóformán változatlan maradt beltermelés nem fedezhette a nagy arányokban emelkedett fogyasztást. E viszonyok közt nagy arányokat kellett öltenie a czukorbevételnek fogyasztási célokra. Az újabb, különösen az európai bevétel ellen irányuló vámtörvényhozás az európai bevételt csaknem teljesen megszüntette. Néhány adat elég lesz e tény megvilágítására. A répaczukor-bevétel volt 1883-ban 883.000, 1884-ben 897.000 métermázsa, 1885-ben már csak 479.000 m.-mázsa, mely aztán 1886-ban 1.349 és 1887-ben 56.000 métermázsa szállott le. Az európai nyers czukor kizárása nemcsak hogy nem nyert kárpótlást a finomított czukorbevételben, hanem ez is határozottan hanyatlott, mint ezt a következő adatok igazolják. A finomított czukor bevétele ugyanis volt: 1883: 48.347, 1884: 183.925, 1885: 78.050, 1886: 47.042 és 1887: 35.692 m.-mázsa.

Belgium a czukortermelés terén Európa nyugoti államai közt a harmadik helyet foglalja el. Czukortermelésének és fogyasztásának tényleges viszonyait azonban egyáltalán lehetetlen megállapítani, mert statisztikája teljesen hamis alapokon nyugszik s ép

ezért adatai semmi figyelmet sem érdemelnek. Adóalapul a cukorlé föltételezett cukortartalma szolgál, mely már magában véve nem felel meg a valóságnak. De ezen kívül még ezen helytelen alapon nyugvó adó kijátszására is nagymérvű visszaéléseket követnek el. Egy pár adat állításainkról teljes meggyőződést nyújt. A finomított cukor és szörp fogyasztása a hivatalos adatok szerint 1885-ben 160.125, 1886-ban 42.339, 1887-ben 78.498, 1888-ban 177.622 m.-mázsát tett. Ugyancsak a hivatalos adatok számítása szerint az évi cukor-fogyasztás fejenként 2²⁶ kg., a minő fogyasztást hazánkat illetőleg is vélelmeznek, pedig vagyonság tekintetében mennyire hátra vagyunk ezen, Európának kétségtelenül egyik leggazdagabb és legelőhaladottabb országától. Ha a gyárak számát nézzük s ha ezt a jelenséget mérvadóul fogadhatnók el, mit nem szabad, a cukoripar határozott hanyatlásnak indult. Még 1883-ban 155 cukorgyár és 39 cukorfinomító dolgozott, 1888-ban csak 114 gyár és 30 finomító. Netto-kivitele az 1885—87. évek átlaga szerint volt nyers cukorban 682.855 m.-mázsa, 1880-ban 682.549, finomított cukorban pedig az 1885—87. évek átlaga szerint 104.714, 1888-ban 192.865 m.-mázsa.

Oroszország szintén a cukortermelők közt szerepel s termelése, mondhatjuk, évről-évre emelkedik, mint ezt a következő adatok igazolják, megjegyezve, hogy év alatt termelési időszak értendő:

	Gyárak száma	Cukor métermázsa
1875—79. éves átlag	260—239 közt	1,848.493
1880	236	2,031.103
1881	235	2,610.434
1882	237	2,872.706
1883	244	3,091.226
1884	245	3,432.940
1885	241	4,756.685

Olaszország, Svéd-, Norvég- és Dánországek a cukorbevívó államok közt szerepelnek. Cukortermelésök és kivitelök vagy jelentéktelen, vagy épen semmi. Olaszország az 1883—87. évek adatai szerint bevitt évenként átlag 185.214 m.-mázsa finomított és 887.782 m.-mázsa nyers cukrot. Svédország az 1884—86. évek adatai szerint netto bevitt 186.004 m.-mázsát.

Nagy-Británia és Írország a legnagyobb cukor-fogyasztó állam s minthogy cukoripara csak a finomításra szorítkozik, az összes cukrot külföldről hozatja. Ez ország cukorforgal-

máról két kimutatást közlünk. Az első mutatja a bevített, a második a fogyasztást és egyszersmind az árfejlődést a közraktárakban fizetett átlagos árak szerint.

Nagy-Británia és Írország bevittele:

	Nyers cukor		Finomított cukor	
	nád	répa	nád	répa
	éves átlagok ezer métermázsában			
1872—76 . . .	6.321	1.200	80	1.177
1877—81 . . .	6.472	2.157	119	1.460
1882—86 . . .	5.964	3.726	511	1.726
1887	4.464	4.686	396	3.158
1888	3.191	5.880	—	2.629
1889	4.903	3.992	3	4.853

Nagy-Británia és Írország cukorfogyasztása és átlagárai:

	Nyers cukor		Finomított cukor	
	Fogyasztás ezer méter- mázsa	Átlagár méter- mázsánként frt.	Fogyasztás ezer méter- mázsa	Átlagár méter- mázsánként frt.
1872—76 . . .	6.693	22'48	1.192	31'60
1877—81 . . .	7.951	22'14	1.502	29'24
1882	9.408	20'74	1.341	28'20
1883	9.406	19'75	1.594	26'72
1884	9.063	15'25	2.491	20'68
1885	9.140	13'62	2.596	17'87
1886	7.428	12'79	3.122	16'39
1887	8.546	11'88	3.396	15'33
1888	8.497	—	3.091	—
1889	8.541	—	4.475	—

A cukorbevített illetőleg különösen fontos még két amerikai ország, nevezetesen az Egyesült-Államok és Canada. Az első állam csakis nyers cukrot visz be, a második azonban finomított cukrot is. Tájékozással szolgálhatnak a következő adatok. Az Egyesült-Államok az 1876—80. közigazgatási években évenként átlag 7,815.000, az 1881—85. közigazgatási években 11,131.000, az 1886—89. években pedig 12,799.000 métermázsát vittek be. Canada évi átlagos bevittele az 1876—80. közigazgatási években 516.000 métermázsa volt, az 1881—85. közigazgatási években pedig 711.000 métermázsa.

Vázlatunkat a cukorforgalomról saját cukorforgalmunk, illetőleg külföldi szükségletünk kimutatásával fejezzük be. Mint az alábbi kimutatásból látjuk, az 1884—88. évek átlaga szerint kerek összegben 5.000 mm. nyers cukrot és 115.000 mm. finomított cukrot kellett évenként szükségletünk fedezetére behoznunk és ez ellenében kerek összegben 19.000 métermázsa egyéb cukrot, szörpöt és

melassét, túlnyomólag azonban melassét vittünk ki. Az 1889. évben lényeges változást látunk. Nyerscukorban csak mintegy 700 mázsát, finomított cukorban pedig 77.000 mmázsát és egyéb cukorban 7.000 mmázsát hoztunk be fogyasztásunk fedezetére. Érezhető lett az új czukorgyárak befolyása.

	Nyers cukor		Finomított cukor		Egyéb cukor, szörp és melasse	
	Behozatal métermázsa	Kivitel métermázsa	Behozatal métermázsa	Kivitel métermázsa	Behozatal métermázsa	Kivitel métermázsa
1884. . .	51.628	20.055	286.634	172.514	13.576	39.537
1885. . .	2.655	55.287	300.676	199.113	13.549	26.002
1886. . .	37.606	11.237	314.959	159.204	9.651	37.859
1887. . .	7.484	20.118	287.183	185.554	12.074	64.536
1888. . .	46.792	15.005	253.501	156.751	12.967	40.198
1889. . .	72.718	72.046	289.571	212.533	23.362	17.336
Átlag . .	36.485	32.291	289.587	180.945	14.196	37.586

Sörtermelés. — Sörtermelésünkről csak ismételhetjük, mit már mult évi évkönyvünkben is elmondottunk, hogy az egyre hanyatlik. Apad sörfőzdéink száma és az általuk termelt mennyiség, mint ez az alábbi hazánkra és Ausztriára vonatkozó adatokból kitünik:

Termelési év	M a g y a r o r s z á g			A u s z t r i a		
	A sör-főzdek száma	A termelt sörle hektoliterekben	Fogyasztási adó forintokban	A sör-főzdek száma	A termelt sörle hektoliterekben	Fogyasztási adó forintokban
1882/3. . .	124	547.051	1,117.913	1.970	11,877.088	21,803.865
1883/4. . .	119	645.306	1,318.218	1.934	12,392.195	22,785.364
1884/5. . .	118	669.462	1,381.270	1.902	12,485.784	22,976.132
1885/6. . .	110	630.135	1,326.178	1.873	11,961.496	21,992.719
1886/7. . .	109	630.998	1,322.916	1.853	12,717.535	23,432.502
1887/8. . .	107	521.864	1,089.033	1.835	12,620.565	23,386.990
1888/9. . .	100	503.271	1,045.711	1.802	12,937.752	23,837.522

Még csakis hazánk sörforgalmának kimutatására szorítkozunk. Mint az alábbi adatokból kitetszik, az 1884—88. években évenként átlag 88.465 m.-mázsával több sört hoztunk be a külföldről, főleg Ausztriából, melyért évenként 1⁹⁸ millió frtot kellett kiadnunk. Az 1889-ik évben sörbehozatalunk az előbbi ötéves átlaghoz mérve, hanyatlott, kivitelünk ellenben emelkedett. Tiszta behozatalunk 78¹ millió mmázsára szállt le, mely 1⁶¹ millió frtnyi kiadást igényelt. Ez a viszony azonban nem sörtermelésünk emelkedésével, hanem fogyasztásunk hanyatlásával áll kapcsolatban.

Sörforgalom:

	M e n n y i s é g			É r t é k		
	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet
	m é t e r m á z s a			e z e r f o r i n t		
1884 . . .	107.627	22.749	84.878	2.344	379	1.965
1885 . . .	105.987	17.673	88.314	2.240	287	1.953
1886 . . .	101.603	12.516	89.087	2.265	230	2.035
1887 . . .	112.494	14.628	97.866	2.590	245	2.345
1888 . . .	97.281	15.098	82.183	1.824	213	1.611
Átlag . . .	104.998	16.533	88.465	2.255	271	1.984
1889 . . .	97.489	19.389	78.100	1.892	285	1.607

Szesztermelés. — A szeszipar annyiban a czukoripar sorsában osztozott az utóbbi években, a mennyiben mindkét ipar titkos és nyílt állami pártfogással túlfejlesztetett, minek következményei azután el sem maradtak. Mig azonban a czukoripart nálunk már nem sorolják többé a beteg iparokhoz, a szeszipar még mindig beteg, sőt mondják, hogy betegebb, mint valaha. Felhozzák, hogy az 1888: XXIV. t.-cz. a helyett, hogy segített volna a bajokon, azokat még inkább fokozta, a mennyiben a hirtelen nagy adóemelés a fogyasztást leszállította.

Az 1888: XXIV. és az ezzel kapcsolatos XXV. t.-czikkek megalkotásánál a törvényhozás előtt tényleg az a cél lebegett, hogy egyrészt ugyan az államnak nagyobb jövedelem biztosításék, de másrészt a szeszipar felszabadíttassék a túltermelés bajától. Mint további cél, a mezőgazdasági szeszipar fejlesztése lebegett a törvényhozás előtt.

E célok megvalósítása végett a törvényhozás szakított az eddigi termelési adórendszerrel és a fogyasztási adórendszerrel léptette életbe, kivéve mégis az u. n. üstfőzdéket, melyeket illetőleg a termelési adót fentartotta. A termelési adó minden hektoliter és szeszfok után 35 kr., a fogyasztási adó ellenben 35 és 45 kr. A kisebb adótétel alá a kontingált szeszadómenyiség esik. A kontingált mennyiség 1898. augusztus hó 31-ikéig az Osztrák-Magyar monarchiára nézve 1,878.000 hektoliterben állapított meg, miből hazánkra 872.542 esik. A kontingenst az 1888: XXV. t.-czikk az 1888/89., 1889/90. és 1890/91-iki termelési időszakokra akkép rendeli felosztandónak, hogy 300.000 hektoliter jusson a mezőgazdasági és 540.000 hektoliter az ipari szeszfőzdeknek, 32.542 hektoliter pedig tartassék fenn az újonnan keletkező mezőgazdasági szeszfőzdeknek. Az újonnan keletkező mg. szeszfőzdek javára igénybe vehető még az

ipari szeszfőzdeknek átengedett kontingensből 27.000 hektoliter az első három évben, ugyanannyi a 2-ik és ismét ugyanannyi a 3-ik három évben. Ugyancsak az újonnan keletkező mezőgazdasági szeszfőzdek tarthatnak első sorban igényt azon kontingentált mennyiségre, mely egyes ipari szeszfőzdek végleges felhagyása folytán szabadná lenne. Ezenkívül a mezőgazdasági szeszfőzdek jutalomban részesülnek. A jutalom változik egyrészt a mint kontingentált vagy nem kontingentált szesz forog kérdés alatt és másrészt a szeszfőzdek napi termelő-képessége szerint. Így a jutalom az átlag 4-en felül 7 hektoliterig termelő mezőgazdasági szeszfőzdeknél minden a gyárból kivitt hektoliter alkohol után 3 frt., illetőleg 1 frt., minden, átlag kettőn felül négy hektoliterig termelőknél 4, illetőleg 2 frt., a 2 hektoliterig termelőknél pedig 5, illetőleg 3 frt.

Fogyasztási adó alól ment az a szesz, mely — az ecetkészítést is beleértve — ipari, valamint gyógyászati és tudományos célokra vagy főzésre, fűtésre, tisztításra és világításra fordíttatik, nemkülönben a vámvonalon kivitt szesz még abban az esetben is, ha az likőr vagy rum alakjában vagy borhoz vegyítve vitetik ki.

Az osztrák-magyar vámvonalon kivitt szesz italok különböző tételek szerint megállapított jutalomban részesülnek, melyeknek összege azonban egy termelési időszak alatt az egy millió forintot meg nem haladhatja. A többnyire előforduló jutalom minden száz fokos hektoliter alkohol után 5 frt.

Meg kell még említenünk, hogy a törvény fentartotta a saját használatra való adómentes pálinka-főzést öntermesztette anyagokból évenként egy hektolitert meg nem haladó mennyiség erejéig azzal a kikötéssel, hogy a termelt pálinka 50 foknál magasabb nem lehet.

A szesz-termelési és fogyasztási adatok az új adótörvénynek megfelelőleg csak az 1888/89-ik évre vannak összeállítva, az 1889/90-iki termelési évről csak félhivatalos közlemények vannak, melyeket az alábbiakban közlünk.

Szesztermelés, fogyasztás és kivitel:

	Hektoliter	
	1888/89	1889/90
1. A fogyasztási adóval terhelt szeszfőzdekben termeltetett	846.050	860.615
2. Termelési adó fizetése mellett termeltetett . . .	33.359	37.664
3. Ausztriából szeszfinomítóba és szabad raktárakba behozatott	3.950	10.299
Összesen	883.359	908.578

	Hektoliter	
	1888/89	1889/90
4. A fogyasztási adó kifizetése mellett szeszfőzdek- ből, finomítókból és szabad raktárakból kivive, fogyasztás alá került	520.279	668.901
5. Fogyasztási adó köteléke alatt:		
a) kivitett Ausztriába	35.690	34.894
b) az osztrák-magyar vámvonalon	41.674	142.929
c) adómentes célokra felhasználtatott	47.444	52.905
Összesen	645.087	899.629

A fogyasztást a termeléshez mérve azt látjuk, hogy az 1888/89-iki időszak a termelési adó mellett termelt szesz leszámításával is 204.920 hektoliternyi fölösleget eredményezett, ellenben az 1889/90-iki időnyben a fogyasztás — szintén figyelmen kívül hagyva a termelési adóval termelt szeszt — 18.715 hektoliterrel haladta meg a termelést s ennyivel apasztotta az idény kezdetén levő készletet. Ezt a készletet a félhivatalos közlemények 181.327 hektoliterre teszik, mely — talán fölösleges is mondanunk — kisebb annál, mint a melyet a termelési s a fogyasztási adatok egybevetése mutat, de ezen eltérést a közel 3% apadás indokolja. Az 1888/89-ről fenmaradt készletet hozzá számítva az 1889/90. évi termeléshez és ebből levonva a fogyasztást, a termelési idény végén megmaradt készlet apadás nélkül 152.626 hektoliter. Ha a termelésből 3%-nyi apadást számítottunk le, a készlet tényleg 127.000 hektoliter. E nagy készletapadást az emelkedett hazai fogyasztás, de főleg a külföldre való nagy kivitel indokolja. A hazai fogyasztás még az 1889/90-ik évben is tetemesen visszamaradt a kontingensnek alapul szolgált fogyasztási számítástól. Másrészt a termelés emelkedett ugyan, de még mindig a kontingensen alul maradt.

Kiegészítésül még felhozzuk, hogy az 1888/9-ik termelési évadban nálunk összesen 569 szeszgyár (ezek közül 2 Horvátországban) volt működésben. A szeszgyárak közül 454 gazdasági, 115 pedig ipari szeszgyár. Tengerit 153, más gabonaneműeket 44, burgonyát 341, burgonyát és gabonát 57, répát 24 gyár dolgozott fel. A szeszfőzdek száma volt 82.689. Adómentes szeszt főzött 1.846 községben 73.856 fél (Magyarországban 1.425 községben 23.834 fél, Horvát-Szlavonországokban 420 községben 50.022 fél). Előállított ezen adómentes szeszfőzdek által Magyarországon 2.866 hektoliter, Horvát-Szlavonországokban 6.134 hektoliter.

Ausztriának az 1888/9. és 1889/90. termelési időszakra vonatkozó ugyancsak hivatalos és félhivatalos adatai a következők:

	1888/89	1889/90
	Hektoliter	
1. A fogyasztási adóval terhelt szeszfőzdekben termeltetett	1,046.617	1,034.565
2. Termelési adó fizetése mellett termeltetett	13.430	9.187
3. Magyarországból vagy Bosznia és Hercegovinából szeszfinomítóba és szabad raktárakba bevitetett	35.001	30.944
Összesen	1,095.048	1,074.696
4. A fogyasztási adó kifizetése mellett szeszfőzdek-ből, finomítókból vagy szabad raktárakból kivive, fogyasztás alá került	630.688	882.210
5. Fogyasztási adó köteléke alatt kivitetett:		
a) Magyarországra vagy Bosznia és Hercegovinába	4.286	10.616
b) külföldre	68.828	139.679
c) adómentes célokra felhasználtatott	82.732	95.128
Összesen	786.479	1,127.633

A fogyasztási adóval terhelt szeszfőzdekben, finomítóban és szabad raktárakban az 1888/89. év végén fenmaradt készletet 267.671 hektoliterre számítják. Ausztriában a szesztermelést s fogyasztást illetőleg közel ugyanazon eredményeket látjuk, melyeket nálunk, mégis azzal a különbséggel, hogy míg nálunk a szesztermelés emelkedett, az Ausztriában némileg hanyatlott, viszont míg nálunk anynyi sem termeltetett, mennyit a szeszfogyasztási kontingens kitesz, az osztrák termelés mind a két idényben meghaladta a kontingenst s pedig 1888/9-ben 49.159 hektoliterrel és 1889/90-ben 37.107 hektoliterrel. Félreértések kikerülése végett azonban ki kell emelnünk, hogy a kontingens csakis az adóval terhelt fogyasztásra van alapítva. Az e nemű fogyasztás pedig még 1889/90-ben is 26.368 hektoliterrel maradt a kontingens mögött, míg nálunk az 203.641 hektoliterrel maradt vissza. Ez a viszony az, mi panaszokra és vitás kérdésekre adott alkalmat.

Kiegészítésül szolgálhatnak a következő, az 1888/9-ik termelési évre vonatkozó adatok: Ausztriában működésben volt 1.118 szeszgyár, ezek közül 1.075 gazdasági és 43 ipari szeszgyár. A gyárak közül 950 dolgozott fel burgonyát, 112 burgonyát és gabonát, 29 tengerit, 28 egyéb gabonát, 18 répát, 5 csicsókat. A szeszfőzdek száma volt 42.731. Adómentesen 19.207 hektoliter szeszt termeltek.

Dohánytermelés és gyártás. — Mint az alábbi, hazánk dohánytermelését feltüntető adatokból látjuk, a dohánytermelésnek szánt terület folytonosan apad. Leglényegesebb azonban

a jövedék részére termelők számában előállott apadás, mi összefüggésben áll a csekély területeknek a termelésből való kizárásával. Míg 1881-ben minden jövedéki termelőre átlag 1³⁶⁵ hektár esett, addig 1888-ban már 2³⁹⁹ hektár jutott. Megjegyezzük, hogy a dohányjövedék számára beültetett terület a magyar korona országaira, az összes terület pedig csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozik:

	A jövedék számára ter- melők száma	A beültetett terület hektároiban	
		a jövedék számára	összesen
1881	41.907	57.204	60.771
1882	39.692	56.425	61.921
1883	34.204	55.042	59.759
1884	31.191	54.254	58.375
1885	29.106	52.572	56.889
1886	26.754	52.391	58.648
1887	25.013	53.615	55.850
1888	20.969	50.295	49.921
1889	14.028	46.496	45.599
Átlag	29.207	53.144	56.414

Az állam által beváltott dohánylevelek mennyiségét különböző fajok szerint a következő kimutatás részletezi:

A beváltott dohány megnevezése	1881—85 á t l a g	1881—88 m é t e r m	1885	1886	1887	1888	1889
S z i v a r b o r i t é k							
Kerti levelek:	4.718	3.727	3.437	2.022	2.036	2.166	3.168
csetneki	324	428	310	432	700	575	1.036
finom	4.328	4.744	3.921	2.654	6.995	6.662	7.940
középfinom . . .	14.745	12.486	11.462	6.616	9.964	9.578	9.805
közönséges . . .	11.164	8.845	9.125	3.771	7.228	3.946	5.010
Közönséges dohányok:							
debreczeni . . .	168.265	161.610	172.747	133.072	168.826	149.655	176.999
szegedi	145.530	129.965	134.758	82.741	122.243	107.081	133.196
tiszai	111.257	110.565	142.322	84.720	129.171	114.343	160.049
szuloki	9.673	9.138	9.954	5.865	8.591	10.282	12.061
pécsi	6.027	5.066	7.175	2.470	4.482	3.438	1.325
kapadohány . . .	1.763	3.053	1.491	2.976	6.149	6.485	11.658
muskatály . . .	473	462	456	252	276	798	728
Összesen	478.267	450.089	497.158	327.591	466.661	415.009	522.975

Összehasonlítva az öt éves átlagot a nyolcz éves átlaggal, látjuk, hogy a beváltásra került dohánymennyiség általában 28.000 métermázsával kisebbedett, mi összefüggésben áll a termelő terület folytonos apadásával. Aránylag legérezhetőbb a hanyatlás a szivarboríték levelekben, csaknem egy ezer métermázsára megy az ennél előállott csökkenés, mi főleg a legutóbbi három évre vezethető

vissza. A kerti levelek közt némi javulást mutat a csetneki és a finom dohánylevél termelése, annál érezhetőbb azonban a hanyatlás a középfinom és a közönséges kerti leveleknél.

Magyarországon 1889-ben 12 dohánygyár állott fenn, mely 13.678 munkást foglalkoztatott, s e szerint 660-nal kevesebbet, mint 1887-ben.

A dohánygyártás eredményét a következő számok mutatják:

Év	G y á r t a t o t t							
	burnót	pipa- dohány	tekercs- dohány	szivar	szí- varka	összesen	szivar	szivarka
	m é t e r m á z s a						d a r a b	
a) M a g y a r o r s z á g b a n :								
1876	1.053	94.055	65	22.584	1.217	118.974	452,550.600	53,210.210
1877	1.043	113.345	106	24.363	1.021	139.878	483,375.427	66,597.210
1878	942	116.549	119	25.261	1.100	143.971	501,422.185	54,996.850
1879	1.019	110.078	92	27.081	951	139.171	529,741.285	60,705.555
1880	901	110.418	191	31.240	1.190	143.940	628,392.735	70,054.518
1881	897	94.464	186	28.146	1.280	124.973	595,632.586	66,107.410
1882	877	115.749	230	26.001	1.643	144.500	552,134.529	106,686.856
1883	836	107.846	129	25.312	3.260	137.383	531,963.957	217,356.070
1884	748	116.813	257	25.423	4.085	147.326	528,111.255	271,024.590
1885	732	114.356	331	29.467	4.892	149.778	612,149.440	326,348.064
1886	650	106.548	404	29.358	4.604	141.564	603,938.935	303,014.185
1887	617	124.300	481	26.557	5.641	157.596	542,009.120	367,219.675
1888	583	123.868	—	26.011	6.504	156.966	514,118.945	411,063.940
1889	598	135.463	—	21.581	7.508	165.150	451,760.731	466,842.503
b) A u s z t r i á b a n :								
1877	25.011	241.255	18.103	52.452	646	337.467	1.054,337.400	55,846.810
1878	23.839	223.106	20.478	48.855	546	316.824	977,038.524	47,350.102
1879	22.441	210.133	18.857	45.608	439	297.478	909,450.474	39,848.604
1880	21.823	227.959	17.533	43.431	625	311.371	867,887.555	59,490.806
1881	22.273	219.234	17.086	49.889	981	309.463	1.025,937.336	86,472.240
1882	23.144	222.460	18.864	56.658	2.041	323.167	1.160,797.955	171,788.100
1883	22.025	219.460	16.535	60.674	2.688	321.382	1.247,285.325	215,989.220
1884	22.192	221.364	16.602	60.343	3.607	324.108	1.241,200.918	283,441.565
1885	21.356	216.023	16.176	62.641	4.787	320.983	1.292,181.166	381,482.410
1886	20.875	211.459	16.170	63.344	4.882	316.730	1.303,919.978	402,003.210
1888	19.876	220.730	15.066	67.472	9.402	322.546	1.371,911.501	751,819.586
1889	19.437	202.778	14.170	63.058	11.540	310.983	1.275,265.815	941,081.650

A burnótgyártás mindkét államban, de különösen hazánkban nagyon leszállott; a pipadohánygyártás nálunk emelkedett, Ausztriában csökkent; a szivarok és szivarkák gyártása mindkét államban emelkedett, bár nálunk 1887-ben a szivaroknál úgy súlyra, valamint darabszámra is érzékeny csökkenés mutatkozik. Roppant nagy ará-

nyokat öltött, különösen 1882 óta, a szivarkák gyártása, a dohánygyártmányok e neme úgy látszik mind általánosabban kezd elterjedni.

A dohányyeladásról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Év	Belföldi	Havanna	Szivar- kák	Sziva- rok	Szivar- kák	Pipa- dohány	Burnót	Össze- sen
	s z i v a r o k							
	ezer darabokban							
				m é t e r m á z s á k b a n				
a) M a g y a r o r s z á g b a n :								
1886.	556.719	1.832	327.305	25.159	4.751	109.840	920	140.670
1887.	552.386	1.707	356.963	27.004	5.486	120.830	888	154.208
1888.	476.805	1.637	414.372	23.336	6.540	121.171	822	151.869
1889.	443.297	1.342	435.792	21.694	7.015	135.344	803	164.856
b) A u s z t r i á b a n :								
1885.	1,289.567	4.739	343.085	63.279	4.270	231.337	20.667	319.553
1886.	1,330.113	4.818	424.247	65.280	5.201	225.753	19.894	316.128
1888.	1,174.425	3.459	727.637	58.385	9.073	223.395	18.919	309.772
1889.	1,102.682	3.576	903.106	55.103	11.109	233.455	18.546	318.213

A nevezetesebb államok dohány- és dohánygyártmány-forgalmát az alábbi kimutatásban közöljük. Itt különösen megemlítendőnek tartjuk a dohányegyedárúsági statisztika által kimutatott forgalmat.

A dohányegyedárúság részére beszerezett:

		1888-ban frt.	1889-ben frt.
1. nyers dohány levelek- ben a külföldről . . .	mm.	45.803	49.557
2. félgyártmány az osz- trák egyedárúságból .	>	101	6.898
3. dohánygyártmány a) külföldről s pedig			
1. burnót . . .	>	1	40
2. szivar . . .	db.	1,244.000	192.431
b) az osztrák egyed- árúságtól s pedig			
1. burnót és dohány . . .	mm.	206}	228}
2. szivar . . .	db.	600}	115.000}
Összesen . .	{ mm. db.	{ 46.111 1,244.600}	{ 40.982 1,212.100}

Magánosok részére pedig behozatott 1888-ban 60 mm. 119,640 frton,
1889-ben pedig 73 mm. 146,320 frton.

Kivitett, még pedig

	1888-ban mm.	1889-ben mm.
1. Ausztriába	263.138	4,530.460
2. Külföldre a) magánosok részéről	36.886	791.196
b) egyedárúság >	26.664	451.575
Összesen . .	326.688	5,773.231

A dohány és dohánygyártmányok nemzetközi forgalma következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Nyersdohány				Dohánygyártmányok			
		1887- ¹⁾	1888- ¹⁾	1887- ¹⁾	1888- ¹⁾	1887- ¹⁾	1888- ¹⁾	1887- ¹⁾	1888- ¹⁾
		ben	ban	ben	ban	ben	ban	ben	ban
		métermázsza (ezer darab)		ezer forint		métermázsza (ezer darab)		ezer forint	
a) Bevitel:									
1	Osztr.-Magy. monarchia	58,923	131.070	7.071	15.073	9.458	27.532	5.795	13.982
2	Nagy-Britannia és Írór.	327,403	211.741	21.778	14.646	16.312	16.587	12.217	13.128
3	Éjszak.-Am. Egy.-Áll.	79,466	84,369	18,280	22,829	5,058	5,235	7,289	7,365
4	Hamburg	427.720	337.402	24.221	19.264	6.122	6.266		
5	Németország	422.383	428.380	32.341	29.868	9.262	9.330	5.520	5.345
6	Bréma	518.943	478.097	24.528	23.946	619	490		
7	Franciaország	199.780	143.930	7.991	7.196	851	693	2.093	2.148
8	Svájcz	48.737	52.405	2.156	2.311	1.611	1.415	1.075	1.062
9	Belgium	86.176	84.919	5.170	5.333	1.826	1.681	765	861
10	Németalföld	156.733	156.896	6.593	6.626	1.032	995	655	653
11	Olaszország	158.087	142.538	7.525	6.158	1.032	995	173	167
12	Szerbia	4.811	1.156	325	193	459	586	75	106
						937	174	148	60
b) Kivitel:									
1	Éjszak.-Am. Egy.-Áll.	1,383,118	1,191,527	54,491	46,066	—	—	6,892	6,613
2	Bréma	494,534	475,924	27,759	26,825	645	592	2,817	2,849
3	Hamburg	395,329	329,589	2) —	2) —	80,071	98,268	—	—
4	Osztr.-Magy. monarchia	13,924	36,053	766	2,034	6,783	13,709	2,670	6,266
5	Nagy-Britannia és Írór.	27,978	28,935	1,910	1,914	6,863	7,525	2,687	2,681
6	Németország	16,905	15,302	1,047	922	6,274	6,120	1,283	1,228
7	Németalföld	20,244	20,545	858	871	12,715	12,849	2,461	2,865
8	Franciaország	1,590	510	89	28	2,449	1,601	656	395
9	Svájcz	2,325	1,514	143	94	4,086	5,018	1,110	1,434
10	Belgium	208	131	12	8	1,713	1,671	668	654
11	Olaszország	—	336	—	16	115	135	28	31
12	Szerbia	37	2	6	—	1	1	0,4	0,4

Fonó- és szövőipar. — Fonó- és szövőiparunk gyengeségét és alacsony fokát bőven igazolják az iparfelügyelők által megvizsgált gyárakról és a külforgalomról közlött adatok. Külforgalmi adatainkból láthatjuk, hogy az ide tartozó cikkekért, beleértve a ruházatokot és fehérneműeket is, az 1884—88. években évenként átlag 152-78 és 1889-ben 163-78 millió forinttal kellett a külföldnek többet kifizetnünk, mint a mennyit a külföldtől bevettünk. Állam és társadalom ezt az ipart tartoznának leginkább felkarolni s sajnosan látjuk, hogy éppen ezen a téren vajmi kevés történt.

Világosabb képet nyerünk ezen iparág állapotáról, ha csak némileg is részletesebben vizsgáljuk meg az ide vonatkozó külforgalmi adatokat.

¹⁾ Szerbiánál és Romániánál az 1886. és 1887. évek forgalma vétetett. — ²⁾ Ezer köteg (Bunde) cigaretta.

Nézzük meg első sorban ezen iparág öt főcsoportját s összehasonlítva az 1884—88. évek átlagos eredményét az 1889-ik év eredményével azt látjuk, hogy az utóbbi évben a gyapjú-árúk kivételével az összes többi árúk behozatali többlete úgy a mennyiséget mint az értéket nézve emelkedett. A gyapjúárúk csak az értéket illetőleg tesznek kivételt, mert ezeknél a behozatali többlet 1·81 millió forinttal vagyis 4·60%-al hanyatlott, a mennyiség azonban 2·671 métermázsával = 3·90%-al emelkedett. Viszonylag a legnagyobb emelkedést a fonalaknál látjuk, melyek a mennyiséget nézve 15·347 métermázsával = 230%-al, az értéket nézve pedig 2·28 millió forinttal = 29·50%-al emelkedtek. A selyemárúknak behozatali többlete 585 métermázsával = 10·80%-al, illetőleg 4·78 millió forinttal = 21·60%-al szaporodott. A pamutárúknál a behozatali többlet 20·574 métermázsával = 7·80%-al, illetőleg 4·25 millió forinttal = 9·50%-al gyarapodott. A legkisebb e nemű emelkedést a len-, kender- és jutaárúknál látjuk, melyeknek többlet behozatala 6·739 métermázsával = 4·70%-al, illetőleg 0·25 millió forinttal = 1·10%-al gyarapodott. A behozatal ezen emelkedéséből, nem nézve most azt, hogy egy, sőt több év sem lehet irányadó, nem szabad az ipar hanyatlására következtetést levonni, mert az csak a fogyasztási képesség gyarapodását igazolhatja. — Minden esetben érdekes jelenség, hogy éppen a tömeges használatra szolgáló árúk, mint a pamutárúk és az inkább már fenyűzést képező cikkek, mint a selyemárúk behozatala emelkedett leginkább.

Más irányban vizsgálva az ide tartozó árúcsoportokat, azt látjuk, hogy a pamutárúk, ezek után a gyapjúárúk okozzák a kiadási többlet túlnyomó részét. Az 1884—88. években 139·8 millió forinttal előállott kiadási többletből a most említett két csoportra 84·8 millió forint vagyis 60·70% esik. Az 1889-ik évben volt 150 millió forintnyi kiadási többletből e két csoport 87·2 millió forintot vagyis 58·10%-ot vett igénybe. E két csoport szolgáltatja is a tömegesen fogyasztott nélkülözhetlen árukat.

Szóljanak egyébként maguk a külforgalmi adatok, melyeket azon sorrendben mutatunk be, melyet behozatali fontosságuk az értékre való tekintettel igényel.

I.

Mennyiség
(métermázsá)

	Behozatal		Kivétel		Behozatali többlet	
	1884—88 évi átlag	1889	1884—88 évi átlag	1889	1884—88 évi átlag	1889
1. Pamutárúk . . .	286.049	308.649	21.435	23.281	264.614	285.368
2. Gyapjú-árúk . . .	80.969	85.214	11.628	13.202	69.341	72.012
3. Selyem-árúk . . .	5.873	6.514	469	525	5.404	5.989
4. Len-, kender- és jutaárúk	163.724	166.721	21.449	17.707	142.275	149.014
5. Fonalak	76.181	90.176	9.576	8.224	66.605	81.952
Összesen	612.796	657.274	64.557	62.939	548.239	594.335

II.

Érték.

(ezer forint)

	Behozatal		Kivitel		Behozatali többlet	
	1884—88 évi átlag	1889	1884—88 évi átlag	1889	1884—88 évi átlag	1889
1. Pamutárúk . . .	48.666	53.255	3.676	4.019	44.990	49.236
2. Gyapjú-árúk . . .	46.161	44.206	6.371	6.227	39.790	37.979
3. Selyem-árúk . . .	24.137	29.373	2.041	2.498	22.096	26.875
4. Len-, kender- és jutaárúk	23.121	24.311	1.921	2.363	21.200	21.948
5. Fonalak	13.259	15.665	1.536	1.658	11.723	14.007
Összesen . . .	155.344	166.810	15.545	16.765	139.899	150.045

A pamut-ipar termékei foglalják el behozatalunkban az első helyet s ezt a kiváló állást ezen iparnak annál inkább kell megadnunk, ha arra is tekintettel vagyunk, hogy a fonalak behozatalában ép a pamut-ipar félégyártmánya, a pamutfonál viszi a főszerepet. Pamutfonálból ugyanis az 1884—88. években átlag 63.021 métermázsát 9³² millió forint értékben hoztuk be, melynek ellenében 8.070 métermázsát 1¹⁹ millió forint értékben vittünk ki s e szerint volt behozatali többletünk 54.951 métermázsa 8¹³ millió forint értékben, mely értékösszeg az összes behozott fonalak érték-többletének 69⁴ %-át teszi. Az 1889. évben volt pamutfonál behozatalunk 72.166 métermázsa 10³³ millió forint értékben, kivitelünk ellenben 6.259 métermázsa 0⁹ millió forint értékben s e szerint többlet behozatalunk 65.907 métermázsa 9⁴³ millió forint értékben, mely is a fonalak behozatali többlet értékének 67⁴ %-a. A félégyártmány értékét hozzáadva a kész gyártmányok értékéhez, látjuk, hogy a pamut-ipar az 1884—88. években átlag 53¹² millió, 1889-ben pedig 58⁶⁷ millió forintnyi kiadást igényelt.

S ezen a tömegárúkat szolgáltató iparág, melynek nyers anyagát be kell hozunk, ha ép a nyers anyag behozatalára vagyunk tekintettel, nemcsak hogy emelkedést nem, hanem ép ellenkezőleg hanyatlást mutat, különösen, ha az 1882. és 1883. évek forgalmi adataira is tekintettel vagyunk. A nálunk feldolgozott nyers pamut ugyanis hanyatlott. Ezen hanyatlást némileg, de csak némileg, ellensúlyozza a fonalaknál mutatkozó behozatali emelkedés s ép erre való tekintettel a pamut-ipart nálunk stacionárius állapotban levőnek kell mondanunk.

	Nyers pamut.			Pamutfonál.		
	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet
	mm.	mm.	mm.	mm.	mm.	mm.
1882	18.662	492	18.170	60.263	11.748	48.515
1883	18,039	685	17.354	77.600	9.514	68.086
1884	15.131	1.553	13.578	63.225	8.727	54.498
1885	14.273	1.706	12.567	53.431	8.813	44.618
1886	16.349	722	15.627	63.786	12.455	51.331
1887	9.247	832	8.415	68.146	4.435	63.711
1888	14.122	829	13.293	66.519	5.920	60.599
1884—88 átlag	13.824	1.128	12.696	63.021	8.070	54.951
1889	16.464	3.821	12.643	72.166	6.259	65.907

Gyapju-iparunk fejlődésmenetét a forgalmi adatokból sehogy sem állapíthatjuk meg, mert az időszak, melyre adataink vonatkoznak, sokkal kisebb, semhogy biztos összehasonlításokat lehessen tenni s ezektől következtetéseket lehessen levonni. Statisztikánk egy nagy hiánya, hogy a gyapjútermelést nem veszi számba. A hazai gyapjútermelés ismerete nélkül a gyapjufogyasztást sem állapíthatjuk meg, mely pedig a legbiztosabb mérvül szolgálhatna az ipar állapotának és fejlődésmenetének megítélésénél.

A len-, kender- és juta-iparokat illetőleg azonban külforgalmi adatainkból már inkább vonhatunk le némi következtetéseket. Épen ezért a vonatkozó adatokat, kiegészítve az illető nyers anyagoknak külforgalmi adataival, részletesebben is bemutatjuk, még pedig külön a mennyiséget és külön az értéket.

I.

Mennyiség
(métermázsa).

	Behozatal		Kivitel		Behozatali többlet (Kivitteli többlet —)		1889-ben viszonyban az 1884—88 évek átlagához
	1884—88 átlag	1889	1884—88 átlag	1889	1884—88 átlag	1889	
1. Nyers len . .	1.200	2.488	94	1	1.106	2.487	+ 1.381
2. Lenfonál . . .	8.194	11.511	320	714	8.674	10.797	+ 2.123
3. Lenszövetek .	27.459	29.481	932	1.957	26.527	27.524	+ 997
4. Lenvászon . .	27.666	27.235	1.787	3.250	25.879	23.985	- 1.894
5. Kötött árúk lenből	512	524	24	17	488	507	+ 19
6. Szalagok, stb. lenből	430	439	44	6	386	433	+ 47
7. Csipkék lenből	301	325	32	40	269	285	+ 16
Len és lenipar össz.	66.562	72.003	3.233	5.985	63.329	66.018	+ 2.689
8. Nyers kender	3.657	5.016	18.804	24.092	-15.147	-19.076	+(-)3.929
9. Kenderfonál .	872	1.592	38	48	834	1.544	+ 710
10. Nyers juta . .	27.773	25.391	461	16.916	27.312	8.475	- 18.837
11. Jutafonál . . .	1.319	1.947	959	737	360	1.210	+ 850
12. Jutáról	15.744	11.553	428	591	15.316	10.962	- 4.354
13. Zsákok	82.967	86.747	13.340	8.813	69.627	77.934	+ 8.307
14. Kötélverő árúk	8.217	10.417	5.043	3.733	3.174	6.684	+ 3.510
Kender, és juta ipar összesen	140.549	142.663	39.073	54.930	101.476	87.733	- 13.743

II.

Érték

(ezer forint).

	Behozatal		Kivitel		Behozatali többlet (Kiviteli többlet —) általában		1889-ben viszonyban az 1884—88 évek átlagához	
	1884—88 átlag	1889	1884—88 átlag	1889	1884—88 átlag	1889		
1. Nyers len . .	78	157	6	—	72	157	+	85
2. Lenfonál . . .	2.676	3.487	95	217	2.581	3.270	+	689
3. Lenszövetek .	10.242	10.908	345	724	9.897	10.184	+	287
4. Lenvászon . .	5.556	6.264	357	747	5.199	5.517	+	318
5. Kötött árúk lenből	147	147	7	5	140	142	+	2
6. Szalagok, stb. lenből	176	167	18	2	158	165	+	7
7. Csipkék lenből	1.505	1.272	161	146	1.344	1.126	—	218
Len és lenipar összesen	20.380	22.402	989	1.841	19.391	20.561	+	1.170
8. Nyers kender	142	141	691	817	549	676	+(-)	127
9. Kenderfonál . .	129	189	6	6	123	183	+	60
10. Nyers juta . .	526	576	9	389	517	187	—	330
11. Jutafonál . . .	45	65	29	24	16	41	+	25
12. Jutaarúk . . .	1.154	868	32	44	1.122	824	—	298
13. Zsákok	3.590	3.779	571	376	3.019	3.403	+	384
14. Kötélverő árúk	750	803	430	386	320	417	+	97
Kender, és juta ipar összesen .	6.336	6.421	1.768	2.042	4.568	4.379	—	189

A len-, kender- és jutaiparok közül az első két iparágnak nyersanyagát magunk is termeljük, még pedig, mint ez az őstermelésnél közlött adatokból kitetszik, újabb időben ismét nagyobb arányban, még pedig különösen jelentékeny a lentermelés emelkedése. — S ép a lennél tesszük azt a tapasztalatot, hogy a nyers len és a len behozatala az utóbbi pár év alatt jelentékenyen emelkedett s ezt annak jeléül kell tekintenünk, hogy leniparunk, ha lassan is, de mégis fejlődik. A lenipar különben még nyersanyagát illetőleg is behozatali többletet eredményez s ez a többlet, ha az értéket nézzük, a csipkének egyedüli kivételével, minden áruosztálynál 1889-ben is emelkedett. — Ha a mennyiséget nézzük, a vászon mutat hanyatlást.

Mig a leniparnál némi haladást kell konstatálnunk, a jutaiparról bátran mondhatjuk, hogy mig 1886-ig szép fejlődésnek indult, azóta határozottan hanyatlott. Ezt a tényt a fentebbi adatoknál jobban és világosabban igazolják az alábbi adatok a nyers juta behozatalról és kivitelről, melyek szerint is jutában való netto behozatalunk 1889-ben az 1883-ik év mérve alá szállt.

	J u t a. Behozatal mmázsa	Kivitel mmázsa	Behozatali többlet mmázsa
1882.	1.296	2	1.294
1883.	9.285	62	9.223
1884.	13.353	137	13.216
1885.	13.947	434	13.513
1886.	47.915	632	47.283
1887.	40.136	216	39.920
1888.	23.514	885	22.629
1889.	25.391	16.916	8.475

A kender- és jutaipar 5 millió forintnyi kiadási többletet okoz. Ennek legnagyobb része a zsákokra esik. Az ebben való tetemes behozatal azonban valószínűleg csak látszólagos. A zsákok többnyire nem mint piacztot kereső árúk kerülnek be hozzánk, hanem mint üres zsákok jönnek hozzánk ismét vissza.

Minden esetben szomorú a kép, melyet forgalmi adataink a fonó és szövőiparról szemeink elé tárnak. De még szomorúbb, ha tekintettel vagyunk arra is, hogy nemcsak félgyártmányokért és szövetekért, hanem még használatra teljesen elkészített gyártmányokért, tehát ruházatokért is kell a külföldnek adóznunk. Fentebbi kimutatásainkat még kiegészítjük a ruházatok és fehérneműek forgalmával, hogy a kép teljesen előttünk álljon.

		Behozatal		Kivitel		Behozatali többlet	
		1884—88 átlag	1889	1884—88 átlag	1889	1884—88 átlag	1889
1. Férfi ruházatok . . .	mmázsa ezer frt.	15.133 8.110	16.070 8.035	7.797 4.005	7.081 3.328	7.336 4.105	8.989 4.707
2. Női ruházatok . . .	mmázsa ezer frt.	6.260 8.339	7.255 9.069	2.488 2.948	3.320 3.652	3.772 5.391	3.935 5.417
3. Fehérnemű	mmázsa ezer frt.	8.528 4.441	9.399 4.512	1.991 951	1.954 899	6.537 3.490	7.445 3.613

Midőn a fentebbiekben megvilágítottuk ezeknek az iparoknak hazánkban való állapotát, még némi adatokat szolgáltatunk ezeknek a külföldi előhaladottabb államokban az utóbbi két évtized alatt való fejlődéséről s e tekintetben a fősúlyt a fogyasztott nyersanyagra fektetjük. Ezek az adatok azon kérdésre is szolgálhatnak felvilágosításul, hogy a külföld ipara szolgálhat-e akadályul hazai iparunk fejlődésében.

Nagy-Británia és Írország foglalja el a fonó- és szövőiparban az első helyet, különösen pedig kiemelkedik pamutipara, a mennyiben az 1885. évet nézve, minden száz gyár közül 35 pamutgyár, minden 100 orsó közül 83 és minden 100 szövőszék közül 73 és minden 100 egyén közül 49 pamutgyárban van alkalmazva.

Fonó- és szövőgyárai fejlődését következő összehasonlító adatok mutatják:

	1870	1874	1878	1885
Gyárak	6.807	7.294	7.105	7.465
Orsók	45,553.111	51,077.243	53,102.528	53,088.824
Mechanikai szövőszékek .	610.004	667.711	725.714	773.704
Alkalmazott egyének . .	907.230	1,005.685	975.546	1,034.261

Összehasonlítva az 1885-ik évet az 1870-ik évvel, azt látjuk, hogy a gyárak 10⁰/o-kal, az orsók 16⁰/o-kal, a mechanikai szövőszékek 26⁰/o-kal, az alkalmazott egyének 14⁰/o-kal szaporodtak.

Pamut-fogyasztását nézve, hanyatlást látunk az 1876—80-iki öt éves időszakban, de annál nagyobb a fejlődés azóta, mint ezt a következő adatok mutatják:

	Métermáza	Viszonyszám
1871—75 éves átlag	6,003.000	100
1876—80 » »	5,578.000	92.9
1881—85 » »	6,527.000	108.7
1886	6,882.000	114.6
1887	6,792.000	113.3
1888	6,609.000	110.1
1889	7,529.000	125.4

A következő, régebbi időszakra visszamenő két kimutatás a külföldről behozott gyapjú, alpaca és mohair, továbbá a hazai gyapjú-fogyasztást mutatja öt éves időszakokra szóló éves átlagokban:

	Külföldi gyapjú		Hazai gyapjú	
	Métermáza	Viszonyszám	Métermáza	Viszonyszám
1860—1864	572.598	100	612.000	100
1865—1869	720.366	126	639.024	104
1870—1874	920.259	161	667.094	109
1875—1879	1,000.623	175	655.451	107
1880—1884	1,123.984	196	539.239	88
1884—1888	1,234.608	216	537.780	96
1889	1,529.792	266	603.288	99

Érdekes lesz ezzel kapcsolatban egy pár adattal bemutatnunk Nagy-Británia legnagyobb gyarmata, India, pamut- és juta-iparának fejlődését:

Pamut-ipar.

Év	Gyárak	Szövőszékek	Orsók	Átlag naponta alkalmazott munkások
1879—80	58	13.307	1,470.830	39.537
1884—85	81	16.455	2,037.055	61.596

Juta-ipar.

Év	Gyárak	Szövőszékek	Orsók	Átlag naponta alkalmazott munkások
1879—80	21	4.946	70.840	27.494
1884—85	21	6.926	131.740	51.902

Németország pamut- és jutafogyasztását a következő öt éves időszakok évi átlagaira szóló adatok mutatják:

	Pamutfogyasztás		Jutafogyasztás	
	Tonna	Viszonyszám	Tonna	Viszonyszám
1866—70	68.281	100	2.126	100
1871—75	116.389	170	6.238	293
1876—80	124.549	182	10.052	473
1881—85	152.329	223	29.873	1.405
1886	160.337	235	43.202	2.032
1887	198.942	291	56.192	2.643
1888	182.192	267	58.107	2.733
1889	230.730	333	63.530	2.988

Franciaországot illetőleg csak a gyapjú- és pamut- iparra szorítkozunk. Kimutatjuk először is a gyárakat és eszközöket, másodsorban a fogyasztást.

	Gyárak	Munkások	Gyapjufonás és szövés		Szövőszékek	
			A motorok lóereje	Orsók	mechanikai	kézi
1875	2.270	95.779	30.114	2,969.522	30.114	56.895
1880	1.926	110.904	31.290	3,037.837	41.044	37.632
1884	1.969	110.578	39.363	3,062.068	44.699	32.430
1887	1.987	109.372	40.466	3,151.871	44.682	25.392

			Pamutfonás és szövés			
1875	1.083	114.259	35.180	4,922.475	56.446	78.037
1880	913	97.823	39.112	4,942.788	65.927	47.312
1884	1.157	109.186	40.520	5,110.852	74.134	33.936
1887	895	121.343	63.112	5,039.263	72.784	28.213

	Pamut-fogyasztás		Gyapjú-fogyasztás		Hazai
	Éves átlagok	%	Idegen	Métermázsák	
1870—74.	769.052	100	844.798	100	?
1875—79.	915.712	119	1,075.064	127	434.461
1880—84.	1,042.456	136	1,189.978	141	397.806
1885.	1,082.520	141	1,303.750	154	474.563
1886.	1,111.390	145	1,444.490	171	530.520

Az Egyesült-Államokat illetőleg az alábbi cenzusi adatok mutatják a pamutipar fejlődését 1870—1880. közt:

	Telep	Tőke millió frt.	Orsók	Szövőszékek	Munkások	Munka- bér	Gyártmányok értéke millió frt.
1870.	956	291 ⁴⁸	7,132.415	157.310	135.369	81 ⁹⁹	372 ⁷¹
1880.	1.005	460 ⁹⁶	10.713.677	229.784	185.472	95 ⁷⁹	443 ⁰⁰

A pamut- és gyapjúfogyasztás pedig volt:

	Pamut-fogyasztás		Gyapjú-fogyasztás	
	métermázsá	%	métermázsá	%
1870—74.	2,475.000	100	1,045.418	100
1875—79.	2,966.000	120	1,090.332	104
1880—84.	4,386.000	177	1,556.416	149
1885—89.	4,676.000	189	1,776.394	170

E) Kereskedelmi forgalom.

1. Magyarország áruforgalma.

Áruforgalmunk összesen. — Külforgalmunk átnézetét 1882-től kezdve, a mely esztendő az első teljes év, a miről adatokkal rendelkezünk, a nemes fém- és ércpénzforgalom levonásával, mennyiség és érték szerint, az alábbi kis táblázat tünteti fel:

É v	Behozatal			Kivitel			Összes forgalom			Behozatali (—), kivitel (+) többlet		
	mennyiség		ért.	mennyiség		ért.	mennyiség		ért.	mennyiség		ért.
	1000		millió o. é. frt.	1000		millió o. é. frt.	1000		millió o. é. frt.	1000		millió o. é. frt.
	mm.	db.		mm.	db.		mm.	db.		mm.	db.	
1882	12.461	154	437.5	29.502	11.118	446.4	41.963	11.272	883.9	+17.041	+10.964	+ 8.9
1883	13.669	472	473.8	28.652	41.476	454.5	42.321	41.948	928.9	+14.983	+41.004	— 19.3
1884	14.423	306	480.4	26.070	44.479	388.9	40.493	44.785	869.3	+11.647	+44.173	— 91.5
1885	15.419	307	448.9	29.923	48.831	396.1	45.342	49.138	845.0	+14.504	+48.524	— 52.8
1886	13.527	236	416.2	29.682	32.298	417.8	43.209	32.534	834.0	+16.155	+32.062	+ 1.6
1887	13.913	220	434.5	31.769	41.206	402.5	45.682	41.426	837.0	+17.856	+40.986	— 32.0
1888	15.283	274	446.6	36.976	52.081	444.4	52.259	52.355	891.0	+21.693	+51.807	— 2.2
1889	16.438	267	459.5	34.479	63.346	460.8	50.917	63.613	920.1	+18.041	+63.079	+ 1.1

Legelőször is a mennyiséget tekintve, habár egyes években találkozunk visszaesésekkel is, a forgalom iránya egészen véve úgy a behozatalnál, mint a kivitelnél határozottan emelkedő. A súly szerint számbavett összes forgalom 1889-ben, jöllehet ez év, a gyenge középtermés következtében, a megelőzővel szemben közel másfél millió métermázsányi csökkenést mutat, majdnem 9 millió métermázsával, 21.30/o-kal magasabb, mint a mekkora az 1882-ik évi volt. Még nagyobb emelkedést tapasztalunk a darabszám szerint kimutatott mennyiségnél. Itt azonban az összehasonlítás az 1882-ik évvel nem egészen találó, minthogy ekkor a dongakivitelnek, a melyre a darabszám szerinti összes mennyiségnek túlnyomó része szokott esni, még legnagyobb részét súlyban mutatták ki. Azon áruk, a melyekből a bevallás tetszés szerint vagy súlyban, vagy

darab szerint történhetik, a dongán kívül még a következők: mindennemű eleven és leölt vadak, eleven és leölt szárnyasok, továbbá kutya és más, külön meg nem nevezett állatok. A vágó- és igásállatok, továbbá a kocsik és hajók s a zongorák és harmoniumok csupán darabszám szerint mutattatnak ki. A gépeket ellenben mind darabszám mind súly szerint kell bevallani, úgy, hogy itt a darabszám megfelel a súly szerint kimutatott mennyiségnek.

Külforgalmunk 1887. óta értéke szerint is emelkedést mutat az 1882-ik és 1883-ik évek mögött azonban, ha a postai forgalmat is tekintetbe vesszük, a mely ezen években még nem volt statisztikánk körébe vonva s a melynek be nem számítása a mennyiségnél ugyan nem zavarja az összehasonlítást, de értékre legalább is 70—80 millió frtnyi különbséget okoz — még most is messze elmarad. Azon általános árhanatlásnak következménye ez, a mely 1884-től kezdve mind a behozatali, mind a kiviteli áruknál tapasztalható s a melyet a forgalom mennyiségének emelkedése csak részben tudott ellensúlyozni. A behozatal és kivitel különbözete azonban határozottan kedvező fejlődést mutat. Ha ugyanis ismét tekintetbe vesszük, hogy a postai forgalom az első két évben még nem volt felvéve, a mely, mint az alábbi táblázatból ki fog tűnni, legalább is 65—70 milliónyi behozatali többlettel szokott záródni, akkor az 1882-ik év deficitjét is legalább 60 millióra, az 1883-ik évet pedig mintegy 90 millióra becsülhetjük, az 1884-ik évi 91.5, az 1885-ik évi pedig 52.8 m. frt. volt. Az 1886-ik évi javulást 1887-ben ismét visszaesés követte, ettől kezdve azonban már két éven át határozott javulással állunk szemben. Az 1889-ik évi kedvező eredményt, az általános áremelkedésen kívül, a mely kiviteli cikkeinknél nagyobb mérvű volt, mint a behozataliaknál, a kedvező ártárcsúmozás, továbbá főleg a gyapjú-, donga-, bor- és ásványolajkivitel fejlődése idézte elő. Egyébiránt nem szabad felednünk, hogy ártárcsánk a valóságban kedvezőbb, mint a milyennek azt statisztikánk feltünteti. Adatgyűjtésünk ugyanis még mindig nem terjed ki azon forgalomra, mely Magyarország és Ausztria között másként, mint vasuton vagy gőzhajón, avagy a postán közvetítettik. Magyarországból Ausztriába vagy viszont, a tengelyen szállított áruk és lábon áthajtott jószágok áruforgalmi statisztikánk által mindeddig számba nem vétetnek, amde alaposan hihetjük, hogy ezen forgalom Magyarország és Ausztria között határozottan kiviteli irányú. Együttal jelezhetjük, hogy áru-

forgalmi statisztikánk eme hêzagának megszüntetése iránt az előmunkálatok folyamatban vannak.

Árúforgalmunk a szállítóeszközök megkülönböztetésével.

— Árúforgalmi statisztikánk a vasuton és gőzhajón, továbbá postán, tengeren és végül a szerb és román határ felé eső vesztegintézeti állomásokon és vámhivatalokon át közvetített külforgalmunkat 1884 illetve 1886 óta elkülönítve is feldolgozza. Az összes forgalomnak, ugy a behozatalnak, mint kivitelnek, megoszlásáról a jelzett szállítóintézetek között a következő táblázat ad számot:

É v	Vasuton és gőzhajón	Postán	Tengeren	Veszteg- intézeti és vámhivatali forgalom	Összesen
	ezer osztr. ért. forintokban				
1. Behozatal.					
1884	—	79.518	—	—	480.403
1885	—	78.485	—	—	448.889
1886	303.030	78.077	27.088	8.042	416.237
1887	322.824	75.248	25.398	11.034	434.504
1888	322.219	78.420	33.422	12.570	446.631
1889	344.807	70.110	31.389	13.172	459.478
2. Kivitel.					
1884	—	10.057	—	—	388.853
1885	—	8.779	—	—	396.148
1886	373.525	8.348	35.760	213	417.846
1887	356.838	7.303	38.115	272	402.528
1888	388.222	6.065	49.264	832	444.383
1889	408.735	4.375	45.879	1.574	460.563

Különös érdekléssel bir a postai és tengeri árúforgalom. Az első főleg azért, mert lehetőséget nyújt, hogy összforgalmi adatainkat legalább megközelítő valószínűséggel azon évekre vonatkozólag is kiegészíthessük, a melyekben a postai forgalmat statisztikánk még nem foglalta magában. Tengeri árúforgalmunk alakulása pedig fumei kikötőnk fejlődésének és forgalmi képességének megítélése s egyuttal külkereskedelmünk önállósításának szempontjából bir fontossággal.

A postai forgalomban leginkább előforduló egyes árukat, valamint posta útján való behozatal és kivitel arányát az összes forgalomhoz az 1889-ik évről az alábbi kimutatásból láthatjuk:

Az áru neve	Összes behoza- tal vagy kivitel ezer forintban	Ebből postán ‰-ban	Az áru neve	Összes behoza- tal vagy kivitel ezer forintban	Ebből postán ‰-ban
Behozatal:					
Aranyműves árúk	7.800	7.800 100'00	Drága- és fél- drágakövek	1.500	1.500 100'00
Selyem szöve- tek	13.886	5.707 41'10	Finem bőráruk	5.432	1.484 27'32
Zsebórák . . .	5.424	4.848 89'38	Képek, szín- nyomatok .	4.440	1.318 29'68
Ezüstműves árúk	5.698	4.844 85'01	Kalapok nemez- ből	2.339	1.276 54'55
Női ruházatok	9.069	4.158 45'85	Lenszövetek .	10.908	1.140 10'45
Gyapjűszövetek	40.545	4.147 10'23	Bőrkeztűk .	1.344	960 71'43
Szalagok, pa- szománt se- lyemből . .	8.404	3.568 42'46	Csipkékselyem- ből	2.075	954 45'98
Czipők, csizmák	6.692	3.004 44'89	Kötött árúk pamutból .	2.306	846 36'69
Fehérnemű . .	4.512	1.970 43'66	Félselyem-árúk	4.626	840 18'16
Könyvek, nyom- tatványok, stb.	4.315	1.942 45'01	Csipkék lenből	1.272	617 48'51
Paműszövetek	45.346	1.790 3'95	Egyéb árúk .	3.363.510	13.696 3'76
Férfi ruházatok	8.035	1.701 21'17	Árűbehozatal összesen . .	459.478	70.110 15'26

Kivitel:

Aranyműves áruk	780	650	83'33	Szalagok, paszománt szelvényből . .	442	188	42'53
Selyem szövetei	1.637	485	29'63	Kalapok nemezéből	417	283	37'41
Ezüstműves áruk	686	406	59'18	Egyéb áruk .	447.238	1.584	0'35
Gyapjuszövetek	5.231	369	7'05	Árú kivitel összesen . .	460.563	4.375	0'95
Zsebórák . . .	480	288	60'00				
Női ruházatok	3.652	249	6'82				

Mind a behozatalban, mind a kivitelben főképen oly áruk szerepelnek, a melyek kis terjedelemben nagy értéket képviselnek, a mi meg is felel a postai forgalom feladatának és természetének.

Tengeri áruforgalmunk megítélésénél a behozatalnak és kivitelnek egymáshoz való aránya is kiváló jelentőséggel bír és pedig nemcsak a közvetített áruk értékére, hanem még inkább azok mennyiségére nézve; mert a behozatal és kivitel mennyisége közti helyes egyensúly teszi csak lehetővé a közlekedő hajók kellő kihasználhatását és biztosítja a tengeri hajózási vállalatok prosperálását. Nálunk az arány, mint már a fentebbi összesítő táblázatból is látható, még mindig nagyon kedvezőtlen, a behozatal érték szerint is, de még inkább mennyiségre nézve jóval kisebb a kivitelnél s e mellett, kivált a mennyiség, inkább stagnál, mintsem emelkedik.

A tengeren át történő behozatalban és kivitelben leginkább szereplő egyes árukat (mennyiség szerint is) és azok arányát az összes forgalomhoz a következő kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az árúk megnevezése	Összes behozatal vagy kivitel		Ebből tengeren		
		méterm.	ezer frt.	méterm.	ezer frt.	%
1. Behozatal.						
1	Bor hordókban . . .	163.438	10.979	137.237	9.208	83'87
2	Nyers ásványolaj . .	887.320	6.807	688.258	5.268	77'39
3	Rizs	347.327	5.394	305.416	4.736	87'80
4	Nyers dohány	28.032	2.803	20.760	2 076	74'06
5	Dohánygyártmány . .	1.127	2.254	811	1.622	71'96
6	Pamutfonál	72.166	10.325	8.575	1.228	11'89
7	Pamutszövetek	269.916	45.346	4.581	770	1'72
8	Kávé	65.754	7.904	6.166	738	9'34
9	Tűzálló kövek és tégl.	364.975	1 277	187.836	657	51'45
10	Faolaj	29.867	1.710	7.993	459	26'84
11	Nyers marhabőrök . .	38.796	2.328	5.780	347	14'91
12	Kőszén	5,009.696	5.260	255.298	268	5'09
13	Vallonea	36.111	843	9.634	222	26'33
	Egyéb árúk . drb. {	266.512	356.248	3.771	3.790	1'06
	. mm. {	9,123.855		340.644		
	Árúbehozatal . drb. {	266.512	459.478	3.771	31.389	6'83
	összesen . . mm. {	16,438.380		1,978.989		
2. Kivitel.						
1	Liszt	4,618.481	58.855	1,289.947	16.410	27'88
2	Donga drb. {	61,749.149	17.533	53,075.713	10.425	59'46
	. mm. {	713.052		10.547		
3	Búza	5,551.365	43.003	348.701	2.598	6'04
4	Gesztenyefa és buzér- kivonat	120.222	2.893	94.085	2.264	78'26
5	Árpa	2,125.874	15.977	203.998	1.467	9'18
6	Fűrészelt faárú kem. fából	884.124	3.802	275.309	1.184	31'14
7	Aszalt szilva	383.404	4.601	66.695	800	17'39
8	Fűrészelt faárú puha fából	577.753	1.878	216.196	703	37'43
9	Kem. épület- és műfa	462.304	1.387	229.564	689	49'67
10	Puha épület- és műfa	383.441	997	251.001	653	65'50
11	Bor hordókban	1,417.647	20.616	41.754	598	2'90
12	Rizs	143.620	2.077	37.125	536	25'80
13	Író-, levél-, és rajzpap.	19.153	728	14.010	532	73'08
14	Ásványviz	132.278	1.587	40.348	484	30'50
15	Kukoricza	2,010.809	1.064	97.032	475	44'64
16	Papirosanyag	23.116	578	16.294	407	70'42

Sorszám	Az árúk megnevezése	Összes behozatal vagy kivitel		Ebből tengeren		
		méterm.	ezer frt.	méterm.	ezer frt.	%
17	Vasuti talpfa	387.848	776	181.397	363	46'78
18	Bab	331.709	2.404	48.377	358	14'89
19	Finomított cukor	212.533	5.498	12.466	329	5'98
20	Hajlitott fabutorok	27.139	1.764	4.657	303	16'61
21	Kávészővet	10.986	1.126	2.704	273	24'25
22	Pamutszővet	22.033	3.702	1.399	235	6'35
	Egyéb árúk . drb. {	1,596.916	267.717	5.139	3.793	1'42
	mm. {	13,920.417		558.298		
	Árú kivitel ösz. drb. {	63,346.065	460.563	53,080.852	45.879	9'96
	szesen . . . mm. {	34,479.308		4,041.904		

1889-ben a tenger felőli behozatalban legnagyobb értéket képviselt a bor hordókban. Minthogy azonban a tengeren behozott bor majdnem kizárólag ausztriai, nevezetesen istriai és dalmát eredetű volt s olasz és francia borok csak egészen jelentéktelen mennyiségben szerepeltek, az egész borbehozatal a parti forgalomra esik s kivitelünk és behozatalunk helyes egyensúlyának szempontjából figyelmen kívül hagyandó; tengeri behozatalunk értéke így a bor értékének elhagyásával 31 millió frtról 22 millió frtra száll alá s a kivitt értéknek még felét sem teszi.

Különösen feltűnő, hogy a kávénál a tenger felőli behozatal az összes behozatalnak még egy tizedrészét sem képezi. Ezen kizárólag tengeren túli országokban termelt, tehát tisztán tengeri forgalomra utalt fontos fogyasztási cikket Magyarország majdnem teljesen osztrák kereskedőktől vásárolja s a kereskedői nyereséget osztrák kereskedőknek fizeti. Áruforgalmi statisztikánk tanulságai szerint teljesen indokolt volt tehát a tengeri forgalomnak úgy általában emelése, mint különösen a behozatal és kivitel közti helyes aránynak előmozdítása s mindezzel külkereskedelmünknek nagyobb önállósítása céljából a kereskedelemügyi miniszternek azon kezdeményezése, a melynek a magyar kereskedelmi részvénytársaság megalkulását köszönhetjük. Talán nem lesz fölösleges az alábbiakban mindazon árukat és árúcsoportokat felsorolni, a melyeket egészben tengeren hozhatnánk be, de a melyeknek kisebb vagy nagyobb részét rendszerint Ausztriából vásároljuk :

Az áruk neve	Az összes behozatal volt 1889-ben		Ebből tengeren hozatott be	
	méterm.	ezer frt.	méterm.	ezer frt.
Gyarmatárúk	67.119	8.209	6.183	741
Déli gyümölcs	90.467	1.751	6.779	110
Fűszerek	10.258	1.157	1.192	80
Nyers dohány	28.032	2.803	20.760	2.076
Rizs	347.327	5.394	305.416	4.736
Vallonea	36.111	843	9.634	222
Indigo	1.980	924	1	—
Nyers ásvány olaj	887.320	6.807	638.258	5.268
Pamut	16.464	1.032	2.636	163
Juta	25.391	576	425	10
Összesen	1.510.469	29.496	1.041.284	13.406

A szerb és román határokon levő vesztegintézeti állomásokon és vámhivatalokon át közvetített forgalom majdnem kizárólag vágó- és igás állatokra s állati termékekre szorítkozik.

Áruforgalmunk főcsoportok szerint. — Áruforgalmunkat a vámtarifa 50 főcsoportja szerint — a nemes fém- és érczpenzforgalmat magában foglaló XLII. főcsoport különös feltüntetésével — 1885-től kezdve, úgy mennyiség mint érték szerint, a következő táblázatokból láthatjuk:

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		osztr. ért. ezer forintokban				
		a) Behozatal:				
I.	Gyarmatárúk.....	7.291	10.618	9.462	8.968	8.209
II.	Fűszerek.....	1.073	1.182	1.221	1.215	1.157
III.	Déli gyümölcs.....	1.487	1.745	1.709	1.698	1.751
IV.	Czukor.....	10.183	12.016	10.038	11.088	12.835
V.	Dohány és dohánygyárt- mányok.....	11.969	4.893	6.659	6.666	5.057
VI.	Gabona és hüvelyesek, liszt és őrlmények; rizs.....	28.565	10.951	9.587	8.090	8.503
VII.	Főzelék, gyümölcs, növé- nyek és növényrészek.....	9.217	8.287	9.325	6.354	6.731
VIII.	Vágó- és igásmarha.....	13.239	8.140	9.006	11.995	13.677
IX.	Más állatok.....	144	105	153	162	174
X.	Állati termékek.....	6.213	4.843	5.907	6.324	8.803
XI.	Zsiradékok.....	1.711	1.513	1.863	2.046	2.257
XII.	Zsiros olajok.....	2.801	2.623	2.678	2.948	2.909
XIII.	Italok.....	13.653	13.665	15.201	18.635	16.840
XIV.	Eledel.....	5.451	6.041	6.296	6.387	6.284
XV.	Fa, szén és tőzeg.....	8.141	8.254	8.873	9.841	11.943

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		oszt. ért. ezer forintokban				
XVI.	Esztergályos- és faragó- anyagok	502	416	501	413	548
XVII.	Ásványok	4.089	1.853	1.917	1.887	1.739
XVIII.	Gyógyszer- és illatszer- anyagok	593	580	674	557	461
XIX.	Festő- és cserzőanyagok ..	2.005	1.868	1.843	1.758	2.546
XX.	Mézgák és gyanták.....	632	623	668	604	654
XXI.	Ásványolajok, tov. barna- szén- és palakő-kátrány	7.251	6.795	6.093	9.743	9.018
XXII.	Pamut, pamutfonalak és pamutárúk	53.013	56.328	59.409	63.835	64.683
XXIII.	Len, kender, juta, stb. az ezekből készült fonalak és árúk	25.948	25.718	27.568	30.233	28.937
XXIV.	Gyapju, gyapjufonal és gyapjuárúk	49.604	48.878	52.031	45.638	46.856
XXV.	Selyem és selyemárúk ..	24.158	24.479	25.044	27.285	29.971
XXVI.	Ruházatok, fehérnemű és pipereárúk	24.821	24.676	25.725	26.412	25.103
XXVII.	Kefek.- és szitakötő-árúk ..	926	887	931	866	707
XXVIII.	Árúk szalmából, háncsból stb.	447	314	381	467	296
XXIX.	Papiros és papirosárúk ..	5.286	5.761	6.354	6.779	7.491
XXX.	Kaucuk és guttapercha, valamint azokból való árúk	1.112	1.255	1.225	1.366	1.224
XXXI.	Viaszos vászon és viaszos tafota	990	1.384	1.492	1.140	918
XXXII.	Bőr és bőrárúk	28.420	30.510	33.892	29.102	29.344
XXXIII.	Szücsárúk	2.202	2.589	2.883	3.310	3.193
XXXIV.	Fa- és csontárúk	8.828	8.389	8.797	8.844	8.865
XXXV.	Üveg és üvegárúk	2.558	2.655	2.679	2.376	2.272
XXXVI.	Kőárúk	2.904	3.143	4.042	3.328	2.581
XXXVII.	Agyagárúk	2.562	2.554	3.034	3.164	3.313
XXXVIII.	Vas- és aczélárúk	17.669	13.995	14.499	15.914	17.969
XXXIX.	Nemtelen fémek és ezek- ből való árúk	3.519	3.800	3.637	4.256	4.801
XL.	Gépek és géprészek	6.785	4.925	5.600	6.741	9.179
XLI.	Kocsik és hajók	796	487	293	204	270
XLIII.	Mű- és hangszerek, órák, apró árúk	28.303	25.454	25.072	26.625	27.025
XLIV.	Konyhasó	669	589	330	311	226
XLV.	Vegyészeti segédanyagok ..	3.953	2.783	2.788	3.244	3.517
XLVI.	Vegyészeti árúk, gyógy- festő- és illatszerek ..	3.717	3.860	4.073	3.695	3.974
XLVII.	Gyertya és szappan	2.012	1.962	1.873	1.802	1.944

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		osztr. ért. ezer forintokban				
XLVIII.	Gyújtószerkek	675	769	843	1.655	1.195
XLIX.	Irodalmi és műtárgyak	10.323	10.502	9.897	10.217	11.090
L.	Hulladékok	479	580	438	443	438
	Árúforgalom összesen	448.889	416.237	434.504	446.631	459.478
XLII.	Nemesfém- és érczpenz- forgalom	6.274	4.892	6.115	18.946	11.315
	<i>b) Kivitel:</i>					
I.	Gyarmatárúk	541	2.183	2.252	1.382	1.133
II.	Fűszerek	108	206	190	245	178
III.	Déli gyümölcs	42	92	74	74	78
IV.	Czukor	5.750	4.568	5.314	4.823	7.037
V.	Dohány és dohánygyárt- mányok	7.369	9.110	5.940	9.081	7.156
VI.	Gabona és hüvelyesek, liszt és őrlemények; rizs.	132.809	136.047	134.492	173.882	152.771
VII.	Fűzelék, gyümölcs, növé- nyek és növényrészek	16.650	16.263	18.134	17.844	17.319
VIII.	Vágó- és igásmarha	63.948	76.978	66.834	60.305	75.296
IX.	Más állatok	4.290	4.910	4.827	5.008	6.769
X.	Állati termékek	17.173	14.876	14.667	17.062	18.123
XI.	Zsiradékok	4.450	4.514	4.529	4.457	5.295
XII.	Zsíros olajok	1.337	1.593	1.189	1.253	1.146
XIII.	Italok	23.194	21.984	22.241	22.876	27.069
XIV.	Eledelek	2.145	2.554	2.785	2.790	3.024
XV.	Fa, szén és tőzeg	23.115	18.245	23.932	25.220	27.898
XVI.	Esztergályos- és faragó- anyagok	603	634	757	1.103	869
XVII.	Ásványok	3.059	2.777	3.298	3.169	3.289
XVIII.	Gyógyszer- és illatszer- anyagok	76	209	208	181	77
XIX.	Festő- és cserzőanyagok	6.317	3.532	4.961	5.600	6.318
XX.	Mézgák és gyanták	67	93	163	99	115
XXI.	Ásványolajok, tov. barna- szén- és palakő-kátrány	4.232	5.808	5.688	5.180	8.201
XXII.	Pamut, pamutfonalak és pamutárúk	4.780	5.435	4.737	4.602	5.168
XXIII.	Len, kender, juta, stb. az ezekből készült fonalak és árúk	3.243	3.241	2.508	2.868	4.008
XXIV.	Gyapju, gyapjufonal és gyapjárúk	19.106	29.701	21.041	20.910	25.973
XXV.	Selyem és selyemárúk	2.462	2.421	2.473	2.680	3.665

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		osztr. ért. ezer forintokban				
XXVI.	Ruházatok, fehérnemű és pipereárúk	9.649	8.655	7.878	7.682	8.612
XXVII.	Kefek.- és szitakötőárúk.	290	382	393	861	656
XXVIII.	Árúk szalmából, hánscból stb.	554	745	762	594	626
XXIX.	Papiros és papirosárúk .	1.615	1.746	1.945	2.203	2.136
XXX.	Kaucsuk és guttapercha, valamint azokból való árúk	157	205	156	190	236
XXXI.	Viaszos vászon és viaszos tafota	39	131	36	25	28
XXXII.	Bőr és bőrárúk	4.703	6.254	6.571	5.991	6.045
XXXIII.	Szűcsárúk	1.144	1.844	1.343	1.214	1.696
XXXIV.	Fa- és csontárúk	4.373	3.660	3.866	3.430	3.674
XXXV.	Üveg és üvegárúk	554	617	595	535	625
XXXVI.	Kőárúk	591	372	110	403	378
XXXVII.	Agyagárúk	385	385	492	449	440
XXXVIII.	Vas- és aczélárúk	5.157	4.001	6.205	6.616	7.581
XXXIX.	Nemtelen fémek és ezek- ből való árúk	823	848	1.312	1.862	1.342
XL.	Gépek és géprészek	2.037	2.678	2.255	2.625	2.486
XLI.	Kocsik és hajók	153	319	371	545	857
XLII.	Mű- és hangszerek, órák, apró árúk	5.738	4.292	4.179	3.979	2.867
XLIV.	Konyhasó	36	110	75	179	293
XLV.	Vegyészeti segédanyagok	1.699	1.998	2.171	1.700	1.717
XLVI.	Vegyészeti árúk, gyógy-, festő- és illatszerek . . .	2.198	1.821	1.946	2.603	2.758
XLVII.	Gyertya és szappan	290	274	251	226	269
XLVIII.	Gyújtószerek	525	2.588	522	790	774
XLIX.	Irodalmi és műtárgyak . .	2.806	1.723	1.708	1.942	1.349
L.	Hulladékok	4.266	4.224	4.152	5.045	5.143
	Árúforgalom összesen . . .	396.148	417.846	402.528	444.383	460.563
XLII.	Nemesfém- és érczpénz- forgalom	2.300	1.329	3.463	2.029	3.229

A kimutatásunkba felvett években a statisztikai adatgyűjtés már ki volt terjesztve a postai forgalomra is, az összehasonlítás tehát teljesen egyenlő alapon történhetik, míg a korábbi — 1884 előtti — évekkel szemben, a mikor a postaforgalom, a mely a különböző árúk forgalmánál, mint fentebb láttuk, nagyon különböző arányban szokott szerepelni, még nem volt felvéve, az összehasonlítás nem volna egészen megbízható.

A behozatalban főleg a XXII—XXVI főcsoportok, vagyis a pamut, len, kender, juta, gyapju és selyemárúk s a ruházatok dominálnak, úgy, hogy ezen 5 árúcsoportra 1889-ben együttesen 195,550.000 frt. esett. Jelentékeny értéket hozunk még be a bőrből és bőrárúkból (XXXII. főcs. — 29·3 m. frt.), mű- és hangszerek, órák és apró árúkból (XLIIL főcs. — 27·0 m. frt.), vas- és vasárúkból (XXXVIII. főcs. — 18·0 m. frt.), italokból (XIII. főcs. — 16·s m. frt.), vágó- és igásmarhából (VIII. főcs. — 13·7 m. frt.), czukorból (IV. főcs. — 12·s m. frt.), fa-, szén- és tőzegtől (XV. főcs. — 11·9 m. frt.) s irodalmi és műtárgyakból (XLIX. főcs. — 11·1 m. frt.).

A kivitelben túlnyomó rész a VI. és VIII. főcsoportra esik, amaz a gabona, hüvelyesek, liszt, stb. árúcsoportja 1889-ben 152·s. 1888-ban 173·s m. frt. értékű kivitellel, az utóbbi pedig a vágó- és igásállatok árúcsoportja, 1889-ben 75·3, 1888-ban 60·3 m. frt. értékű kivitellel. Jelentékeny — 10 m. frt. értéket meghaladó — kivitelnk volt még 1889-ben a következő árúcsoportokból: fa, szén és tőzeg (XV. főcs. — 27·9 m. frt.), italok (XIII. főcs. — 27·1 m. frt.), gyapjú és gyajúárúk (XXIV. főcs. — 26·0 m. frt.), állati termékek (X. főcs. — 18·1 m. frt.), s végül főzelék, gyümölcs, stb. (VII. főcs. — 17·3 m. frt.).

Fontosabb behozatali és kiviteli árúk. — Mint évkönyvünk korábbi folyamaiban is tettük, összeállítottuk ezúttal is mindama fontosabb behozatali és kiviteli czikkeket, melyekből behozatalunk vagy kivitelnk az 1884—86-os évek valamelyikében legalább is egy millió frtra rúgott.

A fontosabb behozatali és kiviteli árúk ezen kimutatása, mely ezúttal az árúknak nemcsak értékét, hanem mennyiségét is feltünteti, a következő táblázatba van foglalva:

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Ezer o. é. forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	1. Behozatal.						
1	Pamutszövet	250.521	272.224	269.916	41.336	45.274	45.346
2	Gyapjuszövetek	74.260	72.900	74.154	42.379	39.158	40.545
3	Selyemszövetek	2.787	2.645	2.893	12.263	11.981	13.886
4	Bor hordókban	88.172	158.591	163.483	7.054	11.674	10.979
5	Lenszövetek	27.814	31.560	29.481	10.291	11.655	10.908

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Ezer o. é. forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
6	Finomított cukor	287.183	253.501	289.571	9.721	9.649	10.580
7	Pamutfonal	63.146	66.519	72.166	9.394	9.047	10.325
8	Női ruházatok	6.669	6.966	7.255	8.846	10.056	9.069
9	Szalagok, paszo- mánt selyemből	1.212	1.127	1.293	7.383	7.216	8.405
10	Férfi ruházatok	18.527	15.631	16.070	8.950	7.763	8.035
11	Sertés	140.717	192.557	199.048	5.355	7.140	7.962
12	Kávé, nyersen, pör- költve és őrölve	75.388	72.045	65.754	9.038	8.664	7.904
13	Aranyművesárúk	49	54	60	6.370	7.020	7.800
14	Ásványolaj, nyers (petroleum)	535.807	831.175	887.320	3.427	6.927	6.807
15	Czipők és csizmák	9.411	9.139	9.097	6.588	6.152	6.692
16	Lenvászon	30.655	27.455	27.235	6.494	6.228	6.264
17	Ezüstművesárúk	375	374	407	5.250	5.236	5.698
18	Talpbőr	38.132	36.628	37.043	6.864	5.494	5.556
19	Finom bőrárúk	1.200	1.326	1.358	6.600	6.237	5.432
20	Zsebárúk	98	143	113	4.704	6.864	5.424
21	Rizs	321.126	321.560	347.327	6.101	4.870	5.394
22	Kőszén	4.209.225	4.767.639	5.009.696	4.209	4.768	5.260
23	Ökör	21.068	30.403	35.685	2.673	3.829	4.996
24	Géprészek	56.748	76.929	150.801	1.846	2.545	4.675
25	Félselyemárúk	1.205	2.290	1.937	2.410	5.038	4.626
26	Fehérnemű	9.000	8.845	9.399	4.300	4.246	4.512
27	Képek	2.775	2.601	2.960	4.163	3.902	4.440
28	Könyvek	10.473	11.033	12.329	3.666	3.862	4.315
29	Pamutvászon	23.819	26.579	25.607	4.191	4.545	4.029
30	Zsákok	79.844	98.906	86.747	3.445	4.630	3.779
31	Lenfonal	8.929	9.859	11.511	2.744	2.958	3.487
32	Felsőbőr	22.523	19.765	17.664	4.730	3.755	3.356
33	Fabutorok	39.941	43.668	41.879	3.155	3.450	3.308
34	Nyers dohány	42.274	28.761	28.032	4.227	2.876	2.803
35	Szifyártó árúk	2.373	2.489	2.839	2.373	2.489	2.792
36	Fűrészelt faárú pu- hafából	981.309	940.487	940.352	2.748	2.682	2.727
37	Szőgek s csavarok	103.816	111.132	115.205	3.313	3.556	2.669
38	Bőröndös árúk	1.916	1.497	1.686	3.449	2.246	2.529
39	Kovácsolt vasárúk	68.356	83.468	131.979	1.044	1.362	2.407
40	Kalapok nemezből	3.004	3.393	3.898	2.894	3.191	2.339
41	Nyers marhabőrök	31.205	31.854	38.796	2.433	1.898	2.328
42	Vas- és acél ru- dakban	148.784	176.440	194.422	1.796	2.114	2.319
43	Kötött árú pamut- ból	8.271	9.624	8.741	2.316	2.606	2.306

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Ezer o. é. forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
44	Dohánygyártm. . .	1.216	1.895	1.127	2.432	3.790	2.254
45	Aszalt szilva . . .	382.726	227.662	197.291	4.210	2.467	2.088
46	Csipkék selyemből . .	292	287	250	2.278	2.424	2.075
47	Finom faárúk . . .	7.327	7.189	7.822	1.905	1.869	2.034
48	Olajfestm. vásznon . .	698	847	749	1.745	2.118	1.873
49	Ásványolaj, fino- mitott állapotban . .	125.228	122.800	92.806	2.120	2.289	1.821
50	Sőr hordókban . .	107.562	93.371	92.973	2.314	1.702	1.742
51	Faolaj	28.727	27.455	29.867	1.422	1.647	1.710
52	Nyomdapapiros . .	46.505	48.148	58.410	1.302	1.348	1.635
53	Gyapju, nyers ál- lapotban	44.718	21.844	15.678	5.143	2.134	1.604
54	Kész szücsárúk . .	596	618	723	1.669	1.572	1.600
55	Prémbőrök	1.104	1.491	1.257	1.214	1.738	1.594
56	Drága és féldrága kövek	13	10	6	3.250	2.500	1.500
57	Kötött árúk gyap- juból	2.779	2.777	3.189	1.406	1.305	1.531
58	Író-, levél- és rajz- papiros	27.774	27.026	26.177	1.583	1.540	1.492
59	Csomagoló papiros . .	56.250	57.844	61.055	1.350	1.388	1.465
60	Varrógép és varró- géprészek	8.886	9.374	10.286	1.291	1.380	1.440
61	Gyermekjátéksze- rek	7.580	6.968	7.083	1.895	1.487	1.417
62	Bőrkeztűk	435	392	420	1.392	1.254	1.344
63	Kávépótló	40.949	42.936	40.983	1.228	1.374	1.311
64	Tűzálló kövek és tégla	315.874	353.056	364.975	1.106	1.236	1.277
65	Csipkék lenből . .	367	302	325	1.636	1.329	1.272
66	Sajt	16.943	15.434	15.571	1.440	1.196	1.211
67	Közhasznú műsze- rek	1.830	1.604	1.989	1.647	1.169	1.193
68	Steeringgyertya . .	21.131	20.801	21.007	1.217	1.093	1.134
69	Porcel. edények . .	25.598	26.182	31.076	896	916	1.088
70	Gyapjufonál	2.083	2.101	2.687	770	719	1.027
71	Liszt	97.815	99.894	97.148	1.223	1.181	1.006
72	Indigo	2.223	1.887	1.980	1.000	810	924
73	Közönséges öblös üveg	80.327	84.298	87.884	963	843	879
74	Robbanó szerek . .	3.347	3.429	2.262	528	1.332	835
75	Buza	40.461	66.851	114.784	303	431	810
76	Viaszosvászon . .	4.253	3.283	2.633	1.276	985	790
77	Rum és arrak . . .	7.100	7.958	3.882	1.065	1.353	776

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Ezer o. é. forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben
78	Borszesz	42.175	37.995	28.331	1.603	1.064	708
79	Fris gyümölcs	33.588	46.675	59.478	710	390	575
80	Sárgarézárúk	5.328	4.690	3.593	559	533	394
81	Kukoricza	168.538	86.884	51.236	966	434	256
	Összesen	9,453.663	10,208.080	10,677.424	352.145	361.193	364.698
	mm. drb	161.785	222.967	234.733			
2. Kivétel.							
1	Liszt	3,718.308	4,755.992	4,618.481	48.338	59.786	58.855
2	Buza	6,071.658	7,963.172	5,551.365	45.483	57.574	43.003
3	Sertés	778.119	542.099	601.502	38.114	31.120	37.832
4	Ökör	108.032	112.057	138.966	22.197	22.978	28.627
5	Bor hordókban	1,316.033	1,479.911	1,417.647	15.792	17.759	20.616
6	Gyapju, nyers állapotban	98.255	113.735	137.930	15.595	14.725	19.642
7	Donga	3,953.077	50,671.844	61,749.149	15.180	15.504	17.533
	mm. drb	1,153.144	873.000	713.052			
8	Árpa	2,796.644	3,672.295	2,125.874	16.792	27.273	15.977
9	Kukoricza	845.145	1,146.533	2,010.809	4.722	6.359	10.064
10	Rozs	1,355.096	1,604.137	1,445.180	7.883	8.823	9.464
11	Ásványolaj, finom.	325.230	403.165	398.069	5.560	4.898	7.808
12	Nyers dohány	194.172	295.695	230.330	5.825	8.877	6.910
13	Zab	795.722	957.126	1,068.745	4.418	5.213	6.772
14	Ágytollak	18.093	19.217	20.437	4.891	5.673	5.978
15	Tojás	116.040	128.016	154.642	4.561	5.384	5.775
16	Finomított cukor	185.554	156.751	212.533	4.453	4.259	5.498
17	Gyapjuszövet	9.170	10.136	9.569	4.954	5.331	5.231
18	Ló	8.684	10.319	14.330	2.605	3.218	5.016
19	Aszalt szilva	587.243	504.637	383.404	7.191	6.076	4.601
20	Fűrészeltfaárú kemény fából	779.093	851.083	884.124	2.770	3.830	3.802
21	Pamutszövet	22.154	20.582	22.033	3.838	3.429	3.702
22	Női ruházat	2.418	2.422	3.320	2.621	2.717	3.652
23	Férfi ruházat	7.990	7.393	7.081	3.472	3.247	3.328
24	Minden. leölt drb szárnyas	595	393	1.020	2.207	2.615	2.971
	mm. drb	36.764	38.148	43.671			
25	Gesztenyefa kivonat	63.876	98.855	120.222	1.535	2.376	2.893
26	Minden. ele-ven szárnyas	519.769	550.603	549.587	1.894	1.896	2.887
	mm. drb	20.737	18.643	27.509			
27	Korpa	393.832	760.623	764.877	1.542	2.736	2.790
28	Cserzőhéjak	455.970	500.837	551.213	2.281	2.354	2.761
29	Vasércz	2,555.285	2,663.778	2,732.641	2.555	2.664	2.733
30	Disznózsir	44.844	40.929	53.714	2.039	2.039	2.730

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Ezer o. é. forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
31	Juh és kecske drb	215.339	165.727	245.341	2.819	1.940	2.669
32	Bab	196.254	403.674	331.709	1.885	3.571	2.404
33	Borszesz	103.080	65.107	138.995	2.989	1.302	2.322
34	Rizs	115.007	129.677	143.620	1.725	1.945	2.077
35	Fűrészeltfaárúpu- hafából	600.692	517.618	577.753	1.922	1.656	1.878
36	Fris gyümölcs	188.371	93.661	245.756	1.694	967	1.817
37	Másféle örlemé- mények	109.911	114.780	129.144	1.759	1.607	1.808
38	Hajlit. fabutorok	16.838	19.509	27.139	1.094	1.268	1.764
39	Selyemszövet	310	271	341	1.304	1.205	1.637
40	Ásványviz	106.968	110.821	132.278	1.284	1.330	1.587
41	Nyers cukor	20.118	15.005	72.046	457	293	1.424
42	Kemény épület- és múfa	491.475	451.779	462.304	1.447	1.398	1.387
43	Maláta	83.596	90.594	108.304	1.022	1.032	1.382
44	Prémbőrök	612	607	886	1.102	904	1.364
45	Vas és aczél, ru- dakban	110.580	116.893	125.108	1.324	1.137	1.349
46	Keményítő	57.207	66.679	77.748	944	1.130	1.344
47	Fris szőlő	45.458	34.701	59.967	818	635	1.320
48	Lóher és luczerna- mag	17.950	37.580	22.172	1.077	2.259	1.215
49	Repcze	65.047	185.620	68.580	560	2.518	1.175
50	Szalonna	24.110	19.949	23.955	1.054	957	1.154
51	Kávé, nyersen, pör- költe és örölve	23.337	13.581	10.936	2.246	1.379	1.127
52	Rongyok	149.148	113.199	126.654	1.337	1.011	1.121
53	Felsőbőr	7.313	7.352	5.857	1.536	1.397	1.113
54	Czipők és csizmak	2.823	1.831	1.669	1.553	1.007	997
55	Géprészek	34.020	33.344	31.497	1.106	1.078	913
56	Talpbőr	5.653	6.238	6.076	1.018	936	911
57	Borkó	13.681	9.270	8.869	1.512	1.071	906
58	Széna (szecska is)	147.858	146.352	188.850	1.774	617	853
59	Arayművesárúk	12	10	6	1.560	1.300	780
60	Nyers borjubőrök	5.524	5.699	5.703	1.080	869	770
61	Nyers marhabőr	10.103	14.584	14.169	872	723	473
Összesen.. mm.		26.721.476	31.817.796	28.956.613	345.182	381.175	392.492
drb		41.165.615	52.053.042	63.299.895			

A kimutatás világossága és könnyű áttekinthetősége folytán feleslegesnek tartjuk annak részletes magyarázatába bocsátkozni, csak arra akarunk figyelmeztetni, hogy a felsorolt 81 behozatali cikk

értéke, 340—381 m. frt., a 61 kiviteli cikk értéke 824—392 m. frt. között váltakozott, tehát azok összes — jelenleg 514 alcsoportból álló — áruforgalmunknak igen tetemes részét, 1889-ben az összes behozatalnak 79·59, az összes kivitelnek pedig 85·22⁰/o-át képviselték; s a mennyiben a kimutatás az árukat egyszerre több évről, s nemcsak érték, hanem mennyiség szerint is ily rövidke kis táblázatban foglalja össze, az valóban a legkönnyebb módot nyújtja majdnem egész áruforgalmunk alakulásának tanulmányozására.

Áruforgalmunk származási és rendeltetési országok szerint. — Két kérdés az, a mire minden áruforgalmi statisztikától okvetlenül feleletet várunk: az egyik, hogy mit, minő árukat és mennyit hozunk be és viszünk ki, a másik, hogy a mit behozunk vagy kiviszünk, honnan hozzuk, hová viszszük. Az első kérdésre az eddigiekben törekedtünk megfelelni, az utobbiakra a következők szolgáljanak felvilágosítással.

Azon körülmény egyrésről, hogy Ausztriával közös vámterületet képezünk, s azon gazdasági ellentét, mely Magyarország és Ausztria között tagadhatatlanul fennáll s melynél fogva abból, a miből nekünk feleslegünk van, Ausztria többnyire bevitelre szorul, s abból, a miből nekünk bent fedezhetetlen szükségleteink vannak Ausztria felesleget termel: magyarázzák és indokolják, sőt egészen természetessé teszik, hogy külforgalmunknak túlnyomó része, úgy a behozatalnál mint a kivitelnél, mindig Ausztriára esik. Csakhogy közbeeső vámvonala és annak zaklató alkalmatlanságai hiányában egyik országból a másikba ideiglenesen is vitetnek árúk, a melyek nem ott fognak elfogyasztatni, hanem egy más, harmadik országban találnak végleges piacra s viszont oly árúk is akadálytalanul és nagyobb mennyiségben szállíttatnak egyik országból a másikba, a melyek valamely harmadik idegen országból vásároltatván, csak nyereségre közvetítettnek; mindkét körülmény azt idézi elő, hogy áruforgalmi statisztikánk nem tűntetheti fel egész pontossággal, mennyi osztrák eredetű árut fogyasztunk mi, s mennyi magyar természetű árut fogyasztanak túlnan. Hisz még, a hol vámvonala veszi is körül az ország határait, ott sem szabad az áruforgalmi statisztikától azt várni, hogy általa minden egyes behozott árúnak valóságos termelési, vagy minden egyes kivitt cikknek végleges fogyasztási helyét megismerjük, hanem akárhányszor meg kell elégednünk azzal, hogy azon kereskedelmi összeköttetésekről nyerjünk felvilágosítást, a me-

lyeknek közvetítésével az országok szükségleteiket fedezik, feleslegüket értékesítik. Ámde ez nem oly nagy baj, mint a minőnek hirdetni szokták, mert ha annak tudása, hogy a behozott árúk tényleg hol állítottak elő, a kivitt árúk tényleg hol fogyasztatnak el, mindenestre hasznos, viszont azonban azt sem értéktelen tudnunk, hogy a szükségletek és feleslegek mely kereskedelmi összeköttetések segélyével egyenlítettnek ki, sőt ennek tudása kereskedelem-politikai szempontból tán az előbbinél is fontosabb. Csak arról kell gondoskodni, hogy az egészen közvetlen átvitel, a mely a nélkül eszközöltetik, hogy a közbeeső országgal bárminemű kereskedelmi kapcsolat jönne létre, ne zavartassék össze a behozatallal és kivittel. Ez pedig nálunk ki van zárva, minthogy áruforgalmi statisztikánk csak azon szállítmányokat veszi számba, a melyek valamely hazai állomásra szólnak, vagy valamely hazai állomásról adatnak fel.

Ezek után, a miket szükségesnek láttunk mindazokkal szemben hangsúlyozni, a kik áruforgalmi statisztikánkat, mivel az a közös vámterület folytán az Ausztriából behozott vagy oda kivitt árúknak tulajdonképeni eredetét vagy végleges fogyasztási helyét pontosan megállapítani nem képes, gáncsolni, sőt hasznavehetetlennek mondogatni szokták, — álljon itt a következő táblázat, mely úgy behozatalunk, mint kivitelünk és összesített külforgalmunk értékét 1884-től kezdve országok szerint részletezi, s az egyes országokra eső arányt egyúttal százalékokban is feltünteti:

Sorszám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt, vagy a hová a kivitel irányult	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
I. Behozatal.							
<i>a) Ezer forintokban :</i>							
1	Ausztria	400.495	359.167	357.535	375.666	384.595	394.673
2	Szerbia	11.353	12.779	9.178	14.817	15.337	17.897
3	Németország	18.331	23.424	16.444	15.415	16.461	16.900
4	Oroszország	230	582	2.648	4.056	5.937	5.500
5	Nagy-Británia	7.414	4.941	2.615	2.193	3.641	4.781
6	Románia	19.847	22.159	8.244	4.054	2.688	2.864
7	Olaszország	3.329	2.587	2.479	2.460	2.699	2.411
8	Bosznia és Hercegov. ..	1.780	3.344	2.540	2.381	1.798	2.139
9	Svájc	2.732	1.526	1.036	978	1.990	1.361
10	Franciaország	1.132	1.115	1.709	1.495	1.427	1.309

Sorszám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt, vagy a hová a kivitel irányult	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
11	Belgium-Holland	992	890	544	447	846	511
12	Bulgária és Kelet-Rumélia	4.303	570	787	641	818	800
13	Balkán félsziget többi részei				846	1.279	1.217
14	Más államok	8.465	15.805	10.478	9.055	7.115	7.115
	Összesen	480.403	448.889	416.237	434.504	446.631	459.478
<i>b) Százalékokban :</i>							
1	Ausztria	83'37	80'01	85'89	86'46	86'11	85'90
2	Szerbia	2'36	2'85	2'20	3'41	3'43	3'90
3	Németország	3'82	5'22	3'95	3'55	3'69	3'68
4	Oroszország	0'05	0'13	0'63	0'93	1'33	1'20
5	Nagy-Britannia	1'54	1'10	0'63	0 51	0'82	1'04
6	Románia	4'13	4'94	1'98	0'93	0'60	0'62
7	Olaszország	0'69	0'57	0'59	0'57	0'60	0'52
8	Bosznia és Hercegov. ..	0'37	0'74	0'61	0'55	0'40	0'47
9	Svájc	0'57	0'34	0'25	0'23	0'45	0'30
10	Franciaország	0'24	0'25	0'42	0'34	0'32	0'28
11	Belgium-Holland	0'21	0'20	0'14	0'10	0'19	0'11
12	Bulgária és Kelet-Rumélia	0'89	0'13	0'19	0'15	0'18	0'17
13	Balkán félsziget többi részei				0'19	0'29	0'26
14	Más államok	1'76	3'52	2'52	2'08	1'59	1'55
	Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00
2. Kivitel.							
<i>a) Ezer forintokban :</i>							
1	Ausztria	277.746	284.101	301.367	299.391	309.489	334.107
2	Németország	41.301	40.335	41.465	36.631	48.470	48.329
3	Nagy-Britannia	13.928	13.819	12.002	11.197	17.710	16.774
4	Franciaország	14.254	13.504	13.275	11.599	15.677	14.394
5	Svájc	6.700	9.179	11.331	11.878	19.035	11.728
6	Szerbia	6.419	5.448	8.871	6.293	6.056	6.538
7	Olaszország	5.861	6.294	8.170	6.685	4.837	6.483
8	Románia	9.130	8.232	7.921	4.299	5.745	5.421
9	Bosznia és Hercegov. ..	2.382	2.828	3.241	3.766	4.387	4.905
10	Belgium-Holland	2.882	2.618	1.938	2.943	4.463	1.989
11	Bulgária és Kelet-Rumélia	3.032	3.619	2.631	948	1.228	1.635
12	Balkán félsziget többi részei				1.424	1.081	1.442
13	Oroszország	865	811	969	494	579	573
14	Más államok	4.304	5.360	4.645	4.980	5.626	6.245
	Összesen	388.854	396.148	417.846	402.528	444.383	460.563

Sorszám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt, vagy a hová a kivitel irányult	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
<i>b) Százalékokban :</i>							
1	Ausztria.....	71'43	71'72	72'12	74'38	69'64	72'54
2	Németország.....	10'62	10'18	9'92	9'10	10'91	10'49
3	Nagy-Británia.....	3'58	3'49	2'87	2'78	3'99	3'64
4	Franciaország.....	3'67	3'41	3'18	2'88	3'53	3'13
5	Svájc.....	1'73	2'32	2'72	2'95	4'28	2'55
6	Szerbia.....	1'65	1'37	2'12	1'56	1'36	1'42
7	Olaszország.....	1'50	1'59	1'96	1'66	1'09	1'41
8	Románia.....	2'35	2'08	1'90	1'07	1'29	1'18
9	Bosznia és Hercegov..	0'61	0'71	0'78	0'94	0'99	1'07
10	Belgium-Holland.....	0'74	0'66	0'46	0'73	1'00	0'43
11	Bulgária és Kelet-Rumélia.....	0'80	0'92	0'63	0'24	0'28	0'35
12	Balkán félsziget többi részei.....				0'35	0'24	0'31
13	Oroszország.....	0'22	0'20	0'23	0'12	0'13	0'12
14	Más államok.....	1'10	1'35	1'11	1'24	1'27	1'36
	Összesen....	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00
3. Összes forgalom.							
<i>a) Ezer forintokban :</i>							
1	Ausztria.....	678.241	643.268	658.902	675.057	694.084	728.780
2	Németország.....	59.632	63.759	57.909	52.046	64.931	65.229
3	Szerbia.....	17.772	18.227	18.049	21.110	21.393	24.435
4	Nagy-Británia.....	21.342	18.760	14.617	13.390	21.351	21.555
5	Franciaország.....	15.386	14.619	14.984	13.094	17.104	15.703
6	Svájc.....	9.432	10.705	12.387	12.856	21.025	13.089
7	Olaszország.....	9.190	8.881	10.649	9.145	7.536	8.894
8	Románia.....	28.977	30.391	16.165	8.353	8.433	8.285
9	Bosznia és Hercegov..	4.162	6.172	5.781	6.147	6.185	7.044
10	Oroszország.....	1.095	1.393	3.617	4.550	6.516	6.073
11	Belgium-Holland.....	3.874	3.508	2.482	3.390	5.309	2.500
12	Bulgária és Kelet-Rumélia.....	7.385	4.189	3.418	1.589	2.046	2.435
13	Balkán félsziget többi részei.....				2.270	2.360	2.659
14	Más államok.....	12.769	21.165	15.123	14.035	12.741	13.360
	Összesen....	869.257	845.037	834.083	837.032	891.014	920.041
<i>b) Százalékokban :</i>							
1	Ausztria.....	78'02	76'12	79'00	80'65	77'80	79'21
2	Németország.....	6'86	7'55	6'94	6'22	7'29	7'09
3	Szerbia.....	2'04	2'16	2'16	2'52	2'40	2'66
4	Nagy-Británia.....	2'45	2'22	1'75	1'60	2'40	2'34
5	Franciaország.....	1'77	1'73	1'80	1'56	1'92	1'71
6	Svájc.....	1'08	1'27	1'49	1'54	2'36	1'42

Sorszám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt, vagy a hová a kivitel irányult	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
7	Olaszország	1'06	1'05	1'28	1'09	0'84	0'97
8	Románia	3'33	3'60	1'94	1'00	0'95	0'90
9	Bosznia és Hercegov. .	0'48	0'73	0'69	0'73	0'69	0'77
10	Oroszország	0'13	0'16	0'43	0'54	0'73	0'66
11	Belgium-Holland	0'45	0'41	0'30	0'40	0'60	0'27
12	Bulgária és Kelet-Rumélia	0'85	0'50	0'41	0'19	0'23	0'26
13	Balkán félsziget többi részei				0'28	0'26	0'29
14	Más államok	1'48	2'50	1'81	1'68	1'43	1'45
	Összesen....	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

A behozatalban 80'01—86'46 % o esett Ausztriára, a kivitelben jóval kevesebb, 69'64—74'38 % o. Rendszerinti emelkedést úgy a behozott érték szerint, mint az összes behozatal arányában csupán Szerbia és Oroszország mutatnak. Szerbiából, a mely ország a legfontosabb kiviteli cikkeire nézve (a milyenek különösen: a sertés, ökör, aszalt szilva, bor) majdnem egészen Magyarországra és Ausztriára van utalva, 1884-ben még csak 11'4, 1889-ben pedig már 17'9 m. frt. értékűt hoztunk be s az arány összes behozatalunknak 2'36 % o-áról, 3'90 % o-ra szökkent. Visszaesést csak egy évben, 1886-ban tapasztalunk, a mit ezen évben egy különös kedvezőtlen körülmény, a szerb-bolgár háború idézett elő. Még aránytalanabb emelkedést mutat Oroszországból való behozatalunk, mely 1884-ben mégcsak 230 ezer frtra rúgott s az összes behozatalnak csak 0'05 % o-át képviselte, 1886-ban 5.937 ezer, 1889-ben pedig 5.550 ezer frtot tett, összes behozatalunknak 1'33, illetőleg 1'20 % o-át képviselvén. Az oroszországi behozatal emelkedését petroleumfinomító iparunk fellendülése idézte elő, Oroszországból való behozatalunknak túlnyomó része tényleg nyers kőolajra esik. Nagy átalakulást tapasztalunk még a romániai behozatalnál, csakhogy ellenkező irányban. A Romániából való behozatalunknál a vámháború sokkal jobban éreztette hatását, mint oda menő kivitelünknel. Behozatalunk 1884-ben 19'8, 1885-ben 22'2 m. frtra rúgott 1886-ban, melynek első felében a vámszerződés még fennállott, már 8'2 m. frtra csökkent s a hanyatlás ezentúl még rohamosabb volt, s 1889-ben, daczára, hogy ez év a megelőzővel szemben közel 200.000

frtnyi emelkedést hozott, megis csak 2.864 ezer frtot tett s összes behozatalunknak 0.620/0-át képviselte, holott 1885-ben, a mikor legnagyobb volt, még behozatalunknak közel 50/0-ára rúgott.

A kivitelnél jelentékenyebb változást, Románián kívül, a hová a vámháború óta kevesebbet viszünk, mint az előtt, Svájcznál és Bosznia-Hercegovinánál tapasztalunk. Romániai kivitelünk, mely 1884-ben 9.1 m. frtot tett, már 1885-ben kezdett csökkenni, de a hanyatlás nem volt oly rohamos, mint a behozatalé, úgy, hogy még 1887-ben is, a mikor legkisebb volt, 4.3 m. frtot tett. 1889-ben pedig 5.4 m. frtot képviselt. Ezek következtében külforgalmunk Romániával, a mely a vámháború előtt erősen passiv volt, a vámháború óta mérsékelten aktiv irányzatot vett. Svájcza való kivitelünk 1885 óta, az arlbergi vasút megnyitása óta vett örvendetes lendületet, legkivált a búza- és a borkivitel emelkedett; az 1889-ik évi visszaesést a búzakivitel hanyatlása okozta. Egészen kedvező fejlődést mutat azonban külforgalmunk Boszniával és Hercegovinával, a hová 1884-ben még csak 2.882 ezer frt. értékűt vittünk, kivitelünk ez óta évről-évre folytonosan emelkedett s 1889-ben 4.905 ezer frtra rúgott. Bulgáriába és Kelet-Ruméliába való kivitelünk is emelkedő irányzatot mutat.

Kimutatásunkban, különösen a behozatalnál, de a kivitelnél is jelentékeny értéket képvisel a »más államokra« eső rész. Pótlólag megjegyezzük, hogy ebből a spanyolországi behozatalra 1887-től kezdve évről-évre 788, illetőleg 286 és 1889-ben 1.358 ezer frt. esett, a braziliaira 1888-ban 241 ezer, 1889-ben 27 ezer frt. esett; a »más államokba« menő kivitelből Spanyolországba ment 1887-től 1889-ig 537.773, illetőleg 1888-ban 933.892 frt. és 1889-ben 729.769 frt. Braziliába pedig 1888-ban 1.466 ezer forint, 1889-ben pedig 2.467 ezer forint. Árúforgalmi statisztikánk spanyolországi és brazilai forgalmunkat 1887., illetve 1888. óta dolgozza fel külön, de helyszűke miatt nem a kinyomtatott részletes kimutatás, hanem csupán a bevezetés számára. A spanyolországi és brazilai külforgalom levonásával a többi hátralevő más államokra 1889-ben a behozatalnál még mindig 7.087 ezer frt, a kivitelre 3.048 ezer forint esett. Ezen behozatalnak legnagyobb része keletindiai eredetű, azonkívül jelentékeny rész esik az Egyesült-Államokra is. Kitűnik ez abból, hogy csupán rizst behoztunk K.-Indiából 1889-ben 4.091 ezer frt. értékűt, kávét 1.026 ezer forint értékben, tehát e két árúból együtt 5.117 ezer

forintot; 1889-ben Japánból is volt rizsbehozatalunk, egy szállít-
mány 393 ezer forint értékben. Az Egyesült-Államokból nyers petro-
leumot hozunk be, 1889-ben 964 ezer forint értékben. A »más
államok«-ra (Spanyolországnak és Braziliának levonásával) eső kivite-
lünk jóval kisebb értéket képvisel, mint behozatalunk ugyanazok-
ból. Legnagyobb kivitelünk van még az Egyesült-Államokba; a fő
kiviteli cikkünk, a melyet ide viszünk, az aszalt szilva és a bab.

A fentebbi táblázat alapján össze lehet állítani külforgal-
munk mérlegét a különböző országokkal, a melyről
az alábbi kis táblázat ad számot:

Sorszám	Az ország neve, a honnan a be- hozatal történt és a hová a ki- vitel irányult	Behozatali (—) vagy kiviteli (+) többlet					
		1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		ezer osztr. ért. forintokban					
1	Ausztria	-122.749	-75.066	-56.168	-76.275	-75.106	-60.566
2	Szerbia	- 4.934	- 7.331	- 307	- 8.524	- 9.281	-11.359
3	Oroszország	+ 635	+ 229	- 1.679	- 3.562	- 5.358	- 4.927
4	Németország	+22.970	+16.911	+25.021	+21.216	+32.009	+31.429
5	Franciaország ..	+13.122	+12.389	+11.566	+10.104	+14.250	+13.085
6	Nagy-Británia ..	+ 6.514	+ 8.878	+ 9.387	+ 9.004	+14.069	+11.993
7	Svájc	+ 3.968	+ 7.653	+10.315	+10.900	+17.045	+10.367
8	Olaszország	+ 2.532	+ 3.707	+ 5.691	+ 4.225	+ 2.138	+ 4.072
9	Bosznia-Herceg.	+ 602	- 516	+ 701	+ 1.385	+ 2.589	+ 2.766
10	Románia	-10.717	-13.927	- 323	+ 245	+ 3.057	+ 2.557
11	Belgium-Holland	+ 1.890	+ 1.728	+ 1.394	+ 2.496	+ 3.617	+ 1.478
12	Bulgária és Kelet Rumélia	-1.221	+ 3.049	+ 1.844	+ 307	+ 410	+ 835
13	Balkán félsziget többi részei ..				+ 578	- 198	+ 225
14	Más államok	- 4.161	-10.445	- 5.833	- 4.075	- 1.489	- 870
	Összesen	-91.549	-52.741	+ 1.609	-31.976	- 2.248	+ 1.085

Állandóan többlet hozunk be, mint a mennyit kiviszünk
Ausztriából, Szerbiából, Oroszországból és a »más államokból«, a
vámháború előtt Romániából is. Kiviteli többletünk van ellenben
a Németországgal, Franciaországgal, Nagy-Britanniával, Svájc-
czal, Olaszországgal, Bosznia-Hercegovinával, Belgium-Holland-
dal, Bulgáriával s újabban a Romániával folytatott forgalomban. Megjegy-
zendő, hogy a »más államok« közül Braziliával és Spanyolországgal
való külforgalmunk aktív, s amaz 1889-ben 2.440, az utóbbi pedig

728 ezer frt. kiviteli többletet eredményezett. Keletindiai külforgalmunk ellenben legalább is 5—6 m. frt. erejéig passiv. Az észak-amerikai Egyesült-Államokkal való külforgalmunkban behozatalunk és kivitelünk körülbelül egyensúlyban van egymással.

Árúforgalmunk részletezése az egyes behozó és kivivő országok szerint. — Az eddigiekből megismervén a különböző országokkal való kereskedelmi összeköttetéseink mérvét, önként merül fel ama további kérdés, mik azok az árúk, a melyekkel az egyes országokkal szemben különösen érdekelve vagyunk.

Az alábbiakban, Ausztriát kivéve, mindazon országokat részletezzük, a melyeket árúforgalmi statisztikánk névszerint elkülönítve tüntet fel. Ausztriára külforgalmunknak annyira túlnyomó része esik, hogy hasonló táblázat erre vonatkozólag részletes árúforgalmi kimutatásainknak majdnem teljes ismétlését tenné szükségessé s az a számok nagy tömege daczára, sőt épen annál fogva nem nyujtana kellő áttekintést és tanulságot. Czélszerűbbnek láttuk e helyett Ausztriánál fordított eljárást követni s mindazon fontosabb árúkat sorolni fel, a melyekből Ausztriára összes behozatalunknak, illetőleg kivitelünknek kisebb része esik.

Mindama fontosabb, legalább is 500.000 frtnyi behozatalt vagy kivittelt képviselő árúkat, a melyekből az ausztriai forgalomra 1889-ben az összes külforgalomnak fele sem esett, a következő kimutatás állítja szem elé:

Az árú neve	Összes behozatal vagy kivitel ezer frtokban	Ebből Ausztriára esett ‰-ban	Az árú neve	Összes behozatal vagy kivitel ezer frtokban	Ebből Ausztriára esett ‰-ban
1. Behozatal :					
Sertés	7.962	117 1'47	Tüzálló kövek és téglák . .	1.277	614 48'08
Nyers ásványolaj	6.807	195 2'86	Donga	973	87 8'94
Rizs	5.394	396 7'34	Búza	809	20 2'47
Ökör	4.996	58 1'16	Helyben mozgó gőzgép	569	233 40'95
Nyers dohány .	2.803	1.160 41'38	Egyéb árúk .	422.602	390.885 97'23
Aszalt szilva . .	2.088	16 0'77	Összesen .	459.478	394.673 85'90
Nyers gyapjú . .	1.604	363 22'63			
Prémhörök kikészítve	1.594	529 33'19			

Az árú neve	Összes behozatal vagy kivitel ezer forintban	Ebből Ausztriára esett %-ban	Az árú neve	Összes behozatal vagy kivitel ezer forintban	Ebből Ausztriára esett %-ban
2. Kivitel:					
Donga	17.533	4.988 28'45	Belek és hó-		
Ágytollak	5.978	1.797 30'06	lyagok	827	359 43'41
Aszalt szilva . . .	4.601	1.268 27'56	Vasuti talpfa . .	776	271 34'91
Fűrészelt faárú			Szilvaiz	763	277 36'30
kemény fából .	3.802	1.333 35'06	Selyemgubók . .	752	275 36'57
Gesztenyefa- és			Író-, levél- és		
buzérkivonat .	2.893	426 14'73	rajzpapiros .	728	214 29'40
Cserzőhéjak . . .	2.761	1.079 39'08	Stearin- és pal-		
Bab	2.404	1.055 43'88	mitivsav . . .	691	87 12'59
Hajlított fabútorok	1.764	713 40'42	Torpedók	601	202 33'61
Ásványviz	1.587	348 21'93	Papirosanyag . .	578	131 22'68
Kemény épület-			Kötött árúk		
és műfa	1.387	551 39'73	gyapjúból . .	550	92 16'73
Lóhere-szluczerna-			Olajpogácsa .	538	121 22'49
mag	1.215	549 45'18	Másféle hüve-		
Kávé	1.126	164 14'56	lyesek	532	196 36'84
Puha épület- és			Egyéb árúk	404.082	317.067 78'47
és műfa	997	211 21'16	Összesen .	460.563	334.107 72'54
Pamutfonál	897	333 37'12			

Behozatalunkban 12, kivitelünkben ellenben 25 oly árút találunk, a melyeknél legalább is 500.000 frtot tevő forgalom mellett az Ausztriából való behozatalra, vagy az oda irányuló kivitelre összes behozatalunknak, illetőleg kivitelünknek fele sem esik, a melyekre nézve tehát más államokkal szemben erősebben vagyunk érdekelve.

Ezen többi országokról részletes kimutatásokat 1884-től 1889-ig a következő táblázatok nyújtanak:

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
	1. Németország.	1. Behozatal.					
1	Kőszén (fekete) . . .	1,105.319	1,505.712	1,502.115	1.105	1.506	1.577
2	Prémbőrök teljesen kikészítve	725	928	721	797	1.076	943
3	Könyvek	2.313	2.699	2.609	810	945	913
4	Géprészek	6.985	12.083	25.200	222	395	781
5	Gyapjuszövetek . . .	1.147	1.294	1.247	652	696	681

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
6	Aranyműves árúk	2	2	3	260	260	390
7	Különböző (egyéb) veteménymagvak	4.021	5.620	7.156	201	255	353
8	Finom bőrárúk	111	134	87	611	638	348
9	Közhasznú műszer.	255	243	514	230	178	308
10	Nyers marhabőrök.	5.909	3.531	4.437	457	206	266
11	Vas- és aczélemezek	7.564	26.285	15.916	118	394	251
12	Drága- és féldrága- kövek	1	1	1	250	250	250
13	Repcze, lenmag- és riczinusolaj	8.234	12.176	9.356	224	332	248
14	Selyemszövetek	40	44	46	176	200	221
15	Női ruházatok	147	175	175	183	253	219
16	Salétrom	7.912	13.197	16.843	111	207	219
17	Pirszén	22.116	62.911	129.534	29	82	214
18	Képek papíron, szín- nyomatok	108	174	142	162	261	213
19	Heringek	12.586	11.820	11.272	232	189	200
20	Vasúti sinek	650	2.823	14.427	8	30	190
21	Rizs	19.634	3.647	11.925	373	54	189
22	Indigó	487	348	358	219	149	180
23	Dohánygyártm.	106	83	89	212	166	178
24	Olajfestm. vásznon	77	82	74	192	205	178
25	Nyers juta	—	—	7.221	—	—	166
26	Rézcső, rézsodrony és lemez	145	402	1.201	14	48	155
27	Sáfrány	16	17	20	101	124	153
28	Nyers pamut	335	1.443	2.266	16	87	143
29	Félselyemárúk	51	54	58	102	119	138
30	Férfi ruházatok	235	276	270	112	136	135
31	Zsákok	3.088	5.100	3.073	134	239	134
32	Kátrányfesték	225	378	448	68	113	134
33	Növények és nö- vényrészek szárítv.	535	1.230	2.625	27	62	131
34	Helyben mozgó gőz- gép	18	48	40	29	92	121
35	Pamutfonál	610	602	777	84	82	112
36	Vonó-, fuvó- s egyéb hangszerek	136	134	212	71	70	110
37	Varrógépek s varró- géprészek	295	334	756	42	49	106
38	Szivattyú, darú, sajtó	632	523	294	110	89	106
—	Egyéb árúk	—	—	—	6.671	6.224	5.541
Összesen		—	—	—	15.415	16.461	16.900

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
2. Kivétel.							
1	Nyers gyapjú.....	8.525	24.773	45.663	1.357	3.197	6.501
2	Sertés.....	85.082	77.303	93.378	4.377	4.613	5.905
3	Ágytollak.....	12.549	13.872	14.042	3.402	4.101	4.101
4	Árpa.....	925.367	1.303.728	535.289	5.333	9.566	4.046
5	Búza.....	452.726	646.445	408.067	3.341	4.808	3.087
6	Aszalt szilva.....	219.339	196.639	188.098	2.721	2.392	2.257
7	Donga.....	214.329	223.333	248.273	1.646	1.741	1.906
8	Cserzőhéjak.....	224.521	251.064	321.127	1.123	1.180	1.606
9	Liszt.....	138.930	92.332	114.533	1.806	1.165	1.466
10	Bor hordókban.....	64.996	72.342	81.996	780	868	1.195
11	Korpa.....	66.631	282.427	297.111	261	1.018	1.077
12	Fűrészelt faárú ke- mény fából.....	53.960	90.858	186.759	192	409	803
13	Fris gyümölcs.....	69.518	5.270	114.309	593	55	803
14	Bab.....	43.765	163.904	106.605	405	1.408	765
15	Maláta.....	43.504	36.111	52.377	525	413	667
16	Hajlitott fabútorok	3.180	4.027	9.974	207	262	648
17	Lóher- és luczerna- mag.....	10.176	25.565	11.677	611	1.552	631
18	Stearin- és palmitin- sav.....	11.019	10.746	10.014	610	544	534
19	Tojás.....	7.464	4.757	14.025	294	199	524
20	Kukoricza.....	28.816	81.974	103.365	159	457	506
21	Fris szőlő.....	14.741	14.156	21.743	265	255	478
22	Szilvaiz.....	34.688	31.017	26.650	416	419	466
23	Belek és hólyagok.	2.810	2.794	2.713	169	422	420
24	Olajpogácsa.....	77.203	105.718	79.050	386	529	416
25	Mindenemü ele- ven szárnyas.....	23.249 3.505	3.559 3.839	898 6.321	239	235	413
26	Női ruházatok.....	244	294	328			
27	Mindenemü leölt szárnyas.....	34 4.110	— 3.581	— 5.150	247	240	350
28	Ásványolaj, fino- mitva.....	413	11.912	18.074			
29	Prémbőrök teljesen kikészítve.....	184	175	211	331	252	323
30	Vasércz.....	246.923	340.590	298.877	247	341	299
31	Fűrészelt faárú pu- hafából.....	19.980	34.965	82.780	64	112	269
32	Kemény épület- és műfa.....	44.013	43.969	74.213	130	137	223
33	Hagyma és fog- hagyma.....	18.708	16.175	44.438	112	126	207
34	Ásványviz.....	19.327	18.019	16.872	232	216	202
35	Férfi ruházatok.....	339	460	414	147	201	195

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
36	Nyers dohány.....	6.782	7.156	6.265	203	215	188
37	Háncs, káka, nád..	3.195	6.340	8.519	64	127	170
38	Szalma és alom ...	—	2.482	61.690	—	5	166
39	Gesztenyefa- és bu- zérkivonat	2.287	1.214	6.279	55	29	157
40	Nyers juh- és kecs- kebőr	731	1.165	974	29	59	146
41	Vasuti talpfa.....	7.663	17.907	71.384	14	36	143
42	Puha épület- s műfa	16.214	26.015	52.407	39	64	136
43	Nyers borjubőr ...	723	1.071	992	143	166	134
44	Másféle hüvelyesek	6.271	8.814	12.765	66	89	134
45	Nyers bárány- és gödölyebőrök	920	925	1.590	69	71	132
46	Gyümölcs, szárítva és elkészítve.....	686	1.608	7.585	23	23	128
47	Olajfestm. vásznon.	49	78	55	113	179	127
48	Állati trágya.....	15.474	14.090	19.113	85	70	105
49	Könyv, nyomtat- vány, naptár.....	477	458	406	119	114	101
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	2.610	3.317	2.362
	Összesen....	—	—	—	36.631	48.470	48.329
2. Szerbia.		<i>1. Behozatal.</i>					
1	Sertés	110.081	170.118	179.298	4.195	6.358	7.172
2	Ökör	20.778	30.111	35.219	2.632	3.785	4.931
3	Aszalt szilva.....	281.676	156.087	149.974	3.093	1.688	1.588
4	Nyers juh- és kecs- kebőrök	12.441	9.599	9.044	404	466	1.357
5	Búza	30.612	54.119	83.532	227	349	580
6	Donga	20.485	23.650	74.210	92	115	359
7	Bor hordókban....	6.475	3.827	5.058	518	284	347
8	Tehén	3.306	4.062	2.963	250	399	244
9	Szilvaiz	13.378	3.990	15.901	161	52	238
10	Kemény épület- és műfa	10.430	14.170	52.947	29	44	159
11	Kordován- és szat- tyánbőr	—	43	381	—	14	126
12	Juh és kecske.....	20.659	17.175	11.422	167	124	82
13	Gubacs	4.746	4.989	3.373	64	78	81
14	Bárány- és gödölye- bőrök	4.250	6.282	907	276	461	63
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	2.704	1.120	570
	Összesen....	—	—	—	14.817	15.337	17.897

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
2. Kivitel.							
1	Ló	212	936	1.777	64	296	622
2	Kávé	3.474	4.731	4.335	327	479	447
3	Ásványolaj, fino- mitott	19.612	20.485	16.253	338	246	318
4	Drága- és féldrága- kövek	—	—	1	—	—	250
5	Konyhasó	11.104	19.100	27.421	56	115	192
6	Vas és aczél rudak- ban	21.682	25.648	16.795	261	249	189
7	Szögek és csavarok	6.067	6.875	7.656	193	220	184
8	Czipők és csizmák.	270	298	261	148	164	159
9	Finomitott cukor.	1.878	4.885	6.117	45	120	156
10	Nyers gyapju	231	684	1.051	36	91	150
11	Pamutfonál	806	1.454	1.013	111	198	148
12	Faolaj	7.803	4.193	2.472	393	218	125
13	Vasuti teherkocsik.	31	16	67	56	29	121
14	Rizs	10.337	8.035	8.247	155	120	117
15	Pamutszövetek	1.175	928	628	202	155	106
16	Nyers marhabőrök.	1.197	1.925	3.204	99	82	103
17	Liszt	8.830	9.948	7.918	115	125	101
18	Rézcső, rézsodrony és lemez	913	594	778	89	67	98
19	Nyomdapapiros	3.202	3.229	3.449	86	87	93
20	Gyapjuszövetek	302	321	153	163	169	84
21	Talpbőr	887	603	562	160	90	84
22	Zsákok	722	743	1.706	32	35	72
23	Barnaszén	103.680	138.130	148.401	47	62	70
24	Kötélverő árúk	441	740	814	35	61	70
25	Fehér öblös üveg	1.020	968	1.753	37	37	67
26	Férfi ruházatok	153	228	141	67	100	66
—	Egyéb árúk	—	—	—	2.978	2.441	2.346
	Összesen	—	—	—	6.293	6.056	6.538
3. N.-Británia.							
1. Behozatal.							
1	Pamutfonál	3.628	5.006	7.999	500	681	1.146
2	Nyers dohány	286	8.740	10.295	29	874	1.029
3	Pamutszövetek	1.326	1.630	3.839	219	272	645
4	Cséplőgép	64	110	157	115	192	252
5	Helyben mozgó gőz- gép	41	78	95	84	149	214
6	Gyapjuszövetek	198	248	337	111	133	184
7	Géprészek	289	895	3.656	9	29	113
8	Rizs	—	—	6.030	—	—	96

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
9	Köszén.....	121.340	70.546	85.904	121	71	90
10	Nyers vas és aczél.	3.105	9.415	16.056	13	47	88
11	Egyéb árúk.....	—	—	—	992	1.193	924
	Összesen....	—	—	—	2.193	3.641	4.781
2. Kivitel.							
1	Liszt.....	598.694	923.141	855.547	7.783	11.590	10.885
2	Gesztenyefa- és bu- zérkivonat.....	42.596	61.305	88.940	1.022	1.471	2.135
3	Búza.....	—	115.262	183.419	—	859	1.352
4	Arpa.....	178.471	272.773	144.860	1.042	2.053	1.051
5	Papirosanyag.....	8.058	11.407	10.333	201	285	258
6	Ásványviz.....	15.450	19.519	19.256	185	234	231
7	Kemény épület- és műfa.....	39.167	43.705	43.129	115	134	129
8	Író-, levél- és rajz- papiros.....	3.837	4.064	3.132	146	154	119
9	Fűrészelt faárú ke- ményfából.....	15.043	19.791	25.321	53	89	109
10	Keményítő.....	5.219	4.492	6.192	86	75	107
11	Hajlitott fabutorok.	935	717	1.166	61	47	76
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	503	719	322
	Összesen....	—	—	—	11.197	17.710	16.774
4. Franciaország.							
1. Behozatal.							
1	Selyemszövetek.....	48	53	48	211	241	230
2	Szalagok, paszo- mántárúk selyemb.	10	10	25	61	64	163
3	Sáfrány.....	25	20	15	159	145	115
4	Gyapjuszövetek.....	189	282	177	108	152	97
5	Cognac.....	117	336	218	26	79	57
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	930	746	647
	Összesen....	—	—	—	1.495	1.427	1.309
2. Kivitel.							
1	Donga.....	34,645.946	38,473.444	46,815.050	5.745	6.624	9.123
		25.952	2.061	101			
2	Liszt.....	95.886	174.165	163.457	1.247	2.205	2.082
3	Bor hordókban.....	80.044	102.081	52.828	960	1.225	755
4	Búza.....	1.512	354.228	47.100	11	2.634	346
5	Fűrészelt faárú ke- ményfából.....	65.654	85.651	66.775	234	335	287
6	Ásványviz.....	21.559	20.197	23.114	259	242	277
7	Puha épület- s műfa	97.445	139.773	95.255	231	343	248

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ben	1889-ben
8	Nyers gyapjú	718	58	1.322	113	7	188
9	Másféle hüvelyesek	1.000	500	12.461	10	5	131
10	Bab	18.953	16.456	14.865	187	147	109
11	Cognac	513	665	805	44	60	89
—	Egyéb árúk	—	—	—	2.555	1.800	759
	Összesen	—	—	—	11.599	15.677	14.394
5. Svájc.							
				<i>1. Behozatal.</i>			
1	Zsebórák	10	29	18	480	1.392	864
2	Selyemszövetek	36	50	36	158	226	173
3	Zsákok	2.056	1.830	1.096	89	86	48
4	Szalagok, paszománt stb. árúk selyemből	4	11	7	24	70	46
—	Egyéb árúk	—	—	—	227	216	230
	Összesen	—	—	—	978	1.990	1.361
<i>2. Kivitel.</i>							
1	Búza	846.804	1,553.256	690.312	6.322	11.395	5.266
2	Bor hordókban	98.688	162.203	129.352	1.184	1.946	1.882
3	Liszt	142.949	156.752	93.141	1.858	1.956	1.177
4	Kukoricza	17.103	34.490	83.289	95	192	412
5	Fűrészelt faárú kemény fából	108.775	153.044	95.037	336	689	409
6	Árpa	67.400	97.163	53.178	385	728	399
7	Donga	—	44.879	—	—	—	—
		16.691	34.514	36.754	128	279	284
8	Maláta	16.797	17.647	20.794	207	201	262
9	Bab	34.286	41.654	24.864	337	359	177
10	Nyers gyapjú	163	1.380	1.163	26	176	165
11	Finomított ásványolaj	—	3.092	8.469	—	37	162
12	Ökör	—	—	663	—	—	137
13	Aszalt szilva	20.779	9.956	9.137	259	119	110
—	Egyéb árúk	—	—	—	691	958	886
	Összesen	—	—	—	11.878	19.035	11.728
6. Románia.							
				<i>1. Behozatal.</i>			
1	Nyers ásványolaj	73.725	87.064	98.760	474	720	750
2	Nyers gyapjú	8.105	4.504	9.934	932	445	505
3	Sértés	25.248	16.762	10.408	980	575	416
4	Bor hordókban	3.675	19	4.098	294	2	275
5	Kukoricza	102.223	33.246	36.841	587	166	184
6	Ásványkátvány	45.147	60.544	47.943	164	182	147

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
7	Tőkehal és más k. m. n. nev. halak	2.943	2.323	1.744	151	110	87
—	Egyéb árúk	—	—	—	472	488	500
	Összesen	—	—	—	4.054	2.638	2.864
2. Kivétel.							
1	Ló..... drb.	1.210	978	1.528	363	311	535
2	Gyapjuszövetek	1.127	822	823	612	432	450
3	Kötött árúk gyapjú- ból	285	1.026	932	140	480	447
4	Úszályhajók vasb. db	1	11	15	20	220	300
5	Ökör..... drb.	31	434	1.256	7	86	258
6	Kapa, kasza, ásó, villa	3.637	4.216	3.161	200	241	191
7	Gőzmozdony	—	—	7	—	—	185
8	Ásványvíz	7.116	8.556	11.572	85	103	139
9	Fűrészelt faárú pu- hafából	31.926	22.076	35.064	102	71	114
10	Nemezkalapok	217	168	190	192	143	105
11	Eke és ekerészek	3.563	3.156	3.264	122	106	98
12	Vas és aczél rudak- ban	7.338	10.750	8.963	86	99	97
13	Könyv, nyomtatv.	257	368	351	72	92	88
14	Nyers kender	2.297	3.126	2.515	85	101	86
15	Géprészek	1.914	3.373	2.873	62	109	83
16	Nyomdapapiros	3.918	4.355	2.976	106	118	80
17	Kötélverő árúk	1.853	1.306	922	148	109	79
18	Lenvászon	262	330	329	55	74	76
19	Közönséges faárúk	3.001	4.993	4.669	48	80	75
20	Férfi ruházatok	98	191	149	42	83	70
21	Pamutfonál	435	370	405	60	50	58
22	Női ruházatok	31	45	54	34	50	59
23	Öntött vasárúk	5.462	5.514	4.975	64	53	55
—	Egyéb árúk	—	—	—	1.594	2.534	1.693
	Összesen	—	—	—	4.299	5.745	5.421
7. Olaszország.							
1. Behozatal.							
1	Tűzálló kövek és tégla	236.898	184.515	176.323	829	646	617
2	Drága- és féldrága- kövek	1	2	1	250	500	250
3	Nyers marhabőrök	2.133	3.855	3.816	168	238	229
4	Rizs	8.607	6.382	8.907	164	97	139
5	Olajfestm. vásznon	24	21	30	60	52	75
6	Fris főzelék	4.518	3.546	4.884	93	36	68

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
7	Gyökények és gyé- kényárúk	967	1.674	902	77	134	66
8	Faolaj	904	917	953	44	55	55
9	Bor hordókban	976	1.366	766	78	97	53
—	Egyéb árúk	—	—	—	697	844	859
	Összesen	—	—	—	2.460	2.699	2.411
<i>2. Kivétel.</i>							
1	Fűrészelt faárú ke- mény fából	203.999	161.822	147.992	717	728	636
2	Kukoricza	367	2.233	124.940	2	13	612
3	Búza	129.208	79.244	68.682	943	564	517
4	Selyemgubók	664	1.260	1.358	232	441	475
5	Donga	1,403.739 8.569	1,704.351 9.008	2,020.376 7.840	290	362	456
6	Torpedókdrb.	106	1	114	277	56	371
7	Selyem, motolált, sodrott	81	91	173	164	174	332
8	Puha épület- s műfa	113.366	82.976	113.135	272	203	294
9	Lódrb.	1.015	754	799	304	230	280
10	Fűrészelt faárú pu- hafából	131.698	99.857	78.093	421	320	254
11	Nyers cukor	—	—	14.674	—	—	249
12	Faszén	96.056	107.105	94.437	192	214	189
13	Borszesz	330	101	11.378	10	2	182
14	Kemény épület- és műfa	75.385	64.716	52.222	223	201	157
15	Liszt	16.742	17.956	10.532	218	224	135
16	Aranyműves árúk	—	—	1	—	—	130
17	Ásványvíz	8.239	7.259	9.646	99	87	116
18	Nyers dohány	10.076	4.747	2.639	302	142	79
19	Géprészek	3.133	1.463	2.649	100	47	77
20	Tüzifa	180.468	168.948	123.507	90	84	62
—	Egyéb árúk	—	—	—	1.829	745	850
	Összesen	—	—	—	6.685	4.837	6.483
8. Bosznia-Her- cegovina.							
<i>1. Behozatal.</i>							
1	Donga	47.254	19.826	108.214	213	96	526
2	Aszalt szilva	95.483	69.541	45.701	1.050	757	482
3	Sertés	620	755	6.394	23	33	256
4	Zab	51.102	40.572	28.155	293	233	166
5	Férfi ruházatok	169	200	192	79	98	96
6	Nyers juh- és kecs- kebőrök	649	602	520	21	31	78

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben
7	Szilvaiz	847	1.865	4.384	10	24	66
8	Női ruházatok	31	21	44	39	30	55
—	Egyéb árúk	—	—	—	653	496	414
	Összesen	—	—	—	2.381	1.798	2.139
2. Kivitel.							
1	Liszt	40.860	71.700	84.468	531	903	1.076
2	Gyapjuszövetek	172	564	622	93	295	340
3	Kávé	2.116	2.358	3.239	200	244	385
4	Pamutfonál	1.916	1.846	2.195	264	251	313
5	Finomított cukor	9.847	11.577	11.778	236	314	306
6	Bor hordókban	9.059	10.654	12.879	109	128	189
7	Pamutszövetek	796	654	901	136	109	151
8	Finom. ásványolaj	2.163	6.013	6.117	41	72	120
9	Pálinka	3.005	1.950	2.486	108	83	108
10	Férfi ruházatok	391	309	219	171	136	103
11	Disznózsir, háj	1.094	1.404	1.827	50	70	93
12	Dohánygyártm.	185	173	213	35	61	75
13	Borszesz	5.866	3.007	3.836	170	60	62
14	Bőröndös árúk	66	101	40	109	152	60
15	Női ruházatok	39	54	54	43	60	59
16	Szögek és csavarok	2.946	2.815	2.516	94	90	58
—	Egyéb árúk	—	—	—	1.376	1.359	1.457
	Összesen	—	—	—	3.766	4.387	4.905
9. Oroszország.							
1. Behozatal.							
1	Nyers ásványolaj	348.818	607.992	648.460	2.270	5.025	4.897
2	Nyers gyapjú	12.642	4.184	2.812	1.454	404	288
3	Búza	—	—	10.900	—	—	81
4	Belek, hólyagok	722	658	475	43	98	71
5	Ásványkátvány	16.756	18.364	3.178	145	56	25
—	Egyéb árúk	—	—	—	144	354	138
	Összesen	—	—	—	4.056	5.937	5.500
2. Kivitel.							
1	Nyers ló- és csikó- bőrök	—	1.183	1.383	—	79	94
2	Bor hordókban	4.298	4.384	5.681	52	53	83
3	Fűrészelt faárú ke- ményfából	11.157	13.344	16.290	41	60	70
4	Nyers gyapjú	—	539	314	—	68	45
5	Ásványviz	1.497	1.086	2.147	18	13	26

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben
6	Vasércz.....	7.479	39.776	22.950	7	40	23
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	376	266	232
	Összesen....	—	—	—	494	579	573
10. Belgium-Holland.		<i>1. Behozatal.</i>					
1	Olajfestmények vásznon.....	33	121	45	82	302	112
2	Rizs.....	—	—	5.180	—	—	83
3	Nyers dohány.....	1.268	2.483	683	127	248	68
4	Lenfonál.....	6	3	105	2	1	32
5	Gyapjúsövetek.....	11	49	54	6	26	29
6	Géprészek.....	49	43	935	2	1	29
7	Prémbőrök, teljesen kikészítve.....	35	13	14	38	15	22
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	190	253	136
	Összesen....	—	—	—	447	846	511
		<i>2. Kivitel.</i>					
1	Liszt.....	40.261	93.866	50.034	523	1.191	630
2	Árpa.....	169.999	164.751	49.839	982	1.228	349
3	Nyers dohány.....	11.693	9.273	6.156	351	278	185
4	Aszalt szilva.....	17.353	13.529	12.319	214	164	148
5	Mindennemű leölt szárnyas.....	1.779	1.587	1.947	107	106	132
6	Gesztenyefa- és buzérkivonat.....	8.390	5.096	4.501	201	122	108
7	Stearin- és palmitinsav.....	2.122	3.744	1.302	107	182	70
8	Bor hordókban.....	4.332	5.019	4.669	52	60	67
9	Bab.....	1.794	8.616	7.646	16	74	64
10	Nyers gyapjú.....	323	302	396	52	39	56
11	Kemény épület- és műfa.....	37.136	25.689	16.085	108	79	48
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	230	940	132
	Összesen....	—	—	—	2.943	4.463	1.989
11. Bulgária és Kelet-Rumélia.		<i>1. Behozatal.</i>					
1	Nyers gyapjú.....	1.796	3.203	2.400	207	310	245
2	Bárány- és gödölyebőrök.....	3.362	5.071	2.780	219	377	220
3	Juh- és kecskebőrök.....	1.660	1.090	917	54	56	138
4	Búza.....	—	—	10.017	—	—	74
5	Szőmörse.....	3.092	1.616	2.749	25	15	25

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
6	Nyers nyúlborók...	65	64	95	11	11	16
7	Selyemgubók.....	121	17	47	42	6	16
8	Csontok.....	1.535	1.600	2.247	9	10	13
9	Belek és hólyagok.	98	73	78	6	11	12
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	68	22	41
	Összesen....	—	—	—	641	818	800
2. Kivitel.							
1	Ló.....	2	196	630	1	62	221
2	Borszesz.....	667	94	6.702	19	2	112
3	Fehér öblös üveg..	667	777	2.288	24	30	87
4	Pokróczok.....	—	—	491	—	—	64
5	Nyomdapapiros....	2.777	3.697	2.333	75	100	63
6	Konyhasó.....	—	2.500	8.700	—	18	61
7	Férfi ruházatok...	66	50	107	28	21	50
8	Zsebórák.....	—	—	1	—	—	48
9	Öntött vasárúk....	3.749	1.903	4.044	42	18	45
10	Szőgek és csavarok.	519	2.100	1.480	16	67	39
11	Író-, levél- és rajz- papiros.....	712	882	1.013	27	34	38
12	Vas és aczél rudak- ban.....	6.887	6.977	3.450	84	74	36
13	Sör hordókban....	1.712	1.429	2.431	28	19	34
14	Pamutfonál.....	64	36	220	9	5	31
15	Eke és ekerészek..	854	1.017	984	29	34	30
16	Gyapjűszövek....	36	24	53	20	13	29
17	Szivattyúk, darúk, és sajtók.....	7 19	21 87	30 300	2	7	24
18	Női ruházatok....	13	7	21			
19	Hajlitott fabútorok	151	242	307	10	16	20
20	Kapa, kasza, ásó, villa.....	176	314	326	10	18	20
21	Vonó-, fuvó s egyéb hangszerek.....	2	3	27	1	2	19
22	Finomított cukor..	185	385	705	4	10	18
23	Géprészek.....	721	1.572	620	22	49	18
24	Kötélverő árúk...	75	128	200	6	11	17
25	Rézcső, rézsodrony és lemez.....	100	132	139	10	15	17
26	Kovácsolt vasárúk.	1.349	1.018	912	22	16	17
27	Fabútorok és bútor- részek.....	223	274	253	14	17	16
28	Rosta.....	134	262	359	6	11	16
29	Liszt.....	1.230	1.053	1.175	16	13	15
30	Közönséges öblös- üveg.....	3.330	3.124	1.343	42	34	15

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben
31	Gyűjtőszerek, gyufák.....	194	111	541	5	3	14
32	Fűrészelt faárú keményfából.....	—	—	2.803	—	—	12
33	Finom faárúk.....	3	6	41	1	2	11
34	Tükrök.....	57	149	79	8	20	11
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	353	479	344
—	Összesen....	—	—	—	948	1.228	1.635
12. Balkán félszigetű birészei.							
				<i>1. Behozatal.</i>			
1	Nyers dohány.....	5.032	8.228	5.235	503	823	522
2	Bor hordókban.....	1.496	4.390	4.343	120	343	289
3	Nyers gyapjú.....	—	—	803	—	—	82
4	Czement és santorinföld.....	40.030	6.840	22.500	141	24	79
5	Nyers juh-és kecskebőr.....	322	—	424	10	—	64
6	Zab.....	—	1.905	6.105	—	10	42
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	72	79	189
—	Összesen....	—	—	—	846	1.279	1.217
				<i>2. Kivitel.</i>			
1	Donga.....	1,931.304	1,964.155	1,610.121	310	335	337
2	Ló.....	108	235	2.939	—	—	277
3	Kávé.....	4.227	2.383	1.770	410	253	178
4	Vasuti talpfa.....	22.832	9.547	58.967	42	19	118
5	Író-, levél- és rajzp.	884	812	2.748	34	31	104
6	Fűrészelt faárú puhafából.....	20.055	11.138	18.048	64	36	59
7	Rizs.....	9.234	7.013	3.934	139	105	57
8	Hajlitott fabútorok.	462	736	798	30	48	52
9	Finomított cukor.	5.982	3.155	1.686	144	86	46
10	Liszt.....	3.373	2.415	2.413	44	30	31
—	Egyéb árúk.....	—	—	—	207	138	183
—	Összesen....	—	—	—	1.424	1.081	1.442
13. Spanyolorsz.¹⁾				<i>Kivitel.</i>			
1	Nyers dohány.....	7.431	4.638	6.171	223	139	185
2	Borszesz.....	1.378	—	6.416	40	—	103

¹⁾ Spanyolországból való behozatalunk teljesen jelentéktelen; 1887-ben 788, 1888-ban 286 és 1889-ben pedig 1.358 frtot tett. Az 1889. évi behozatalban legelső helyen áll a szóda (51 métm., 684 frt.) és a bor hordókban (3 métm., 195 forint értékben).

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		1887-ben	1888-ban	1889-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben
3	Papirosanyag	438	3.280	3.804	11	82	95
4	Liszt	4.204	11.881	4.150	55	148	52
5	Lenfonál	—	389	136	—	117	41
6	Hajlitott fabútorok	88	166	625	6	11	41
7	Kemény épület- és műfa	27.769	20.907	12.849	81	66	39
8	Írópapiros	2.361	741	952	90	28	36
—	Egyéb árúk	—	—	—	68	343	138
	Összesen	—	—	—	574	934	730
14. Brazília.							
				1. Behozatal.			
1	Kávé	—	1.654	237	—	207	27
2	Nyers dohány	—	335	—	—	38	—
3	Kemény műfa	—	124	—	—	—	—
	Összesen	—	2.113	237	—	240	27
				2. Kivitel.			
1	Liszt	—	98.943	145.042	—	1.229	1.864
2	Búza	—	14.220	61.710	—	107	463
3	Író- és levélpapiros	—	1.565	1.525	—	59	58
4	Késműves árúk	—	164	—	—	41	—
5	Hajlitott fabútorok	—	72	482	—	5	31
6	Kemény épület- és műfa	—	—	4.304	—	—	13
—	Egyéb árúk	—	—	—	—	125	38
	Összesen	—	—	—	—	1.566	2.467

A fentebbi részletes kimutatások után a következő megjegyzésekben a legfontosabbakra szorítkozhatunk. Németországból főleg kőszén (évről-évre emelkedő értékben), kikészített prém-bőröket, könyveket, géprészeket, gyapjuszöveteket, aranyműves árúkat, stb. hozunk be; legfőbb kiviteli cikkeink pedig oda: gyapjú, sertés, ágytollak, árpa (mely 1888-ban közel 10 m. forint értékben az első helyet foglalta el), búza, aszalt szilva, donga, cserzőhéjak, liszt, bor, korpa, stb.

Szerbiából különösen sertést, ökröt, aszalt szilvát, nyers juh- és kecskebőröket és búzát, dongát, bort, teheneket, stb. hozunk be, a mik fejében lovakat, kávé, finomított ásványolajat, drágaköveket, konyhasót, rúdvasat és aczelt, szögeket és csavarokat, cipőket és csizmákat, finomított czukrot, stb. viszünk ki.

Mig Németországgal és Szerbiával forgalmunk sok árucikkre terjed ki, Nagy-Británniával szemben, habár kivitelünk összes értéke elég jelentékeny, már sokkal kevesebb, de a kivitelnél annál fontosabb árúkkal vagyunk érdekelve. Behozunk pamutfonalat, nyers dohányt, a mit N.-Británia természetesen csak közvetít, pamutszöveteket, cséplőgépeket, gőzgépeket, gyapjúsöveteket, géprészeket. Legfőbb kiviteli cikkünk Nagy-Britanniába a liszt (1889-ben 10⁹ m. frt. értékben), aztán következik a gesztenyefa- és búzérkivonat, búza, árpa, papirosanyag, stb.

Franciaországból selyemszöveteket, selyemszalagokat, safrányt, gyapjúsöveteket, stb. hozunk be; kivitelünkben legnagyobb értéket a donga képvisel (1889-ben 14⁴ m. frtnyi összeg kivitelünk-ből ezen egy árúra 9¹ m. frt. esett), azután következik a liszt, bor és egyéb árúk, az utóbbi két évben a búza is, melyből különösen 1888-ban vittünk Franciaországba jelentékenyebb mennyiséget, több mint 2⁶ m. frt. értékben.

Svájc-ból csak zsebórákat és selyemszöveteket hozunk be nagyobb értékben, az előbbire 1888-ban a közel 2 m. frtnyi összes behozatalból 1⁴ m. frt., 1889-ben pedig az 1.364 ezer frtnyi összehozatalból 864 ezer frt. értékű esett. Ellenben több és sokkal nagyobb értéket képviselő kiviteli cikkeink vannak. Az első a búza, melyből kivitelünk Svájcba 1884. óta folyton emelkedett s 1888-ban 11⁴ m. frtnyi értékre rúgott, de 1889-ben ismét erősen lehanyaglott s csak 5³ m. frtot képviselt. A búza után legfontosabb kiviteli cikkeink Svájcba: bor, liszt, kukorica, fűrészelt faárú kemény fából, árpa, donga, maláta, stb.

Romániából újabban nyers kőolajat hozunk be évről-évre növekedő arányban; Romániának legfontosabb kiviteli cikkeiből azonban, a melyeknek jó részét azelőtt Magyarországra vitte ki, a vámháború óta mind kevesebbet hozunk be. Különösen megcsökkent a gyapjú-, a sertés- és a kukorica-behozatal, a búza-behozatal pedig jóformán teljesen megszűnt. Tekintve, hogy táblázatunkat, mint a többi országoknál is, az utolsó 1889-ik év forgalmi viszonyainak számbavételével állítottuk össze s Romániánál csak azon árúkat vettük fel, a melyeknek behozatala vagy kivitele 50.000 frtot 1889-ben haladott meg, kimutatásunkból nem tűnik ki egészen, melyek azon árúk s mint következnek jelentőségre nézve, a melyeket Románia rendes vámviszonyok mellett szállított és szállitana ma is hazánkba,

a mely árukkal tehát a velünk való forgalomban tulajdonképen van érdekelve. Kiegészítésül álljon itt tehát még a következő kis táblázat, a mely az 1885-ik év forgalmi adatai alapján van összeállítva, tehát azon fontosabb czikkeket tünteti fel, a melyeket ezen nagy behozatalt felmutató esztendőben hoztunk be Romániából, természetesen párhuzamosan odaállítva a későbbi évek eredményeit is:

Sorszám	Az áru neve	Behozatal Romániából							
		1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1886-ban	1887-ban	1888-ban	1889-ben
		mmázsákban v. drbszámban				ezer forintokban			
1	Kukoricza	77.428	102.223	33.246	36.841	976	587	166	184
2	Búza	63.289	605	—	1	506	4	—	—
3	Gyapju, nyers	18.480	8.105	4.504	4.934	2.505	932	445	505
4	Sertés	29.228	25.248	16.762	10.408	734	980	575	416
5	Árpa	22.505	—	—	—	146	—	—	—
6	Ló	668	17	16	5	220	6	6	2
7	Nyers juh-és kecske-bőr	8.304	132	558	299	239	4	31	45
8	Juh és kecske	4.931	5.098	732	832	68	41	5	6
9	Nyers ásványolaj . . .	57.550	73.725	87.064	98.769	346	474	720	750
10	Köles	63.976	20.903	11.877	6.194	323	104	59	34
11	Zab	7.738	102	336	—	50	1	2	—
12	Sajt	3.544	735	361	315	315	62	27	25
13	Nyers marhabőrök . .	1.801	60	—	—	162	5	—	—

Kiviteli czikkeinknél a forgalomnak oly jelentékeny csökkenését, mint a behozataliaknál, nem tapasztaljuk. Legnagyobb visszaesést mutatnak a gyapjűszövetek, kötélverő árúk, férfi- és női ruházatok, továbbá fűrészelt faárúk puha fából. Kivitelünk azonban még most is elég változatos, a mi abból is kitűnik, hogy 1889-ben 23 oly árűcikket vittünk ki Romániába, a melyek külön-külön legalább is 50.000 forint értéket képviseltek.

Olaszországból a legfontosabb behozatali czikkeink: tűzálló kövek és téglák, drága- és féldrágakövek, nyers marhabőrök, rizs, olajfestmények, stb. Legfontosabb kiviteli cikkünk a fa, a mennyiben fűrészelt faárút kemény és puha fából, továbbá épület- és műfát s dongafát együttesen évről-évre rendszerint több mint másfél millió forint értékben viszünk ki. 1889-ben kukoriczát is vittünk 600 ezer forinton felűli értékben; a búzakivitel 1886-ban volt jelentékeny, a mikor 321 ezer métermázsát tett és meghaladta a harmadfél millió frt. értéket, de a jól megindult kezdetet nem

követte hasonló folytatás s úgy látszik, daczára közelségünknek, nem vagyunk képesek az olasz piacokon az orosz és amerikai búzával sikeres eredménnyel versenyezni. Pedig az olasz búzapiac meghódítása, tekintve, hogy Olaszország immár búzaimportjára nézve a Nagy-Británia után közvetlenül jövő Franciaországgal van párhuzamban, sőt némely évben már ezt is megelőzte, a legbuzgóbb s legkitartóbb fáradozásra, sőt átmenetileg még áldozatokra is érdemes volna.

Boszniaából és Hercegovinából főleg aszalt szilvát és zabot szoktunk behozni, az utóbbi években azonban mindkét áruból való behozatalunk hanyatlást mutat; ellenben más behozatali árúk kezdenek feltűnni, mint a donga, sertés férfi ruházatok. A mi kivitelünket illeti, már fentebb is örömmel hangsúlyoztuk, hogy Boszniával és Hercegovinával való kiviteli forgalmunk évről-évre erősebb gyökeret ver. A részletes adatok még inkább fokozzák e meggyőződésünket, a mennyiben azokból az tűnik ki, hogy kivitelünk emelkedését nem csupán egy-két cikk kedvező exportja idézte elő, hanem hogy majdnem minden egyes kiviteli árúnál évről-évre következetes emelkedést tapasztalunk. Itt csak a legfontosabbak legyenek kiemelve, ezek: a liszt, gyapjuszövetek, kávé, pamutfonál, cukor, bor, pamutszövetek és finomított kőolaj. Reméljük, hogy a kereskedelmi muzeumnak boszniai fiókintézete, mely a kereskedelemügyi miniszter által Sarajevóban létesítettett, még jobban fogja gyarapítani ezen már ma is figyelmet érdemlő kereskedelmi kapcsolatot hazánk és a megszállott tartományok között.

Oroszországból nyers ásványolajat s egyes években, mint pl. különösen 1887-ben, nagy mennyiség- és értékben, nyers gyapjút hozunk be. Kivitelünk összevéve is nagyon jelentéktelen. Oly kiviteli cikkünk, a mely évről-évre ismételtelen előfordul, csak néhány van; ilyenek a bor, nyers ló- és csikóbőrök, fűrészelt faárú keményfából és ásványviz.

Árúforgalmi statisztikánk forgalmunkat Belgiummal és Hollandiával együttesen tünteti fel, de összevéve is, kivált a behozatal, nagyon jelentéktelen. Mint rendes behozatali árúk, csak a vászonra festett olajfestmények és a nyers dohány említhetők. Megjegyzendő azonban, hogy belga eredetű behozatalunk egy része — mint ez a budapesti belga konzulnak kormányához intézett tanulságos jelentéséből is kiviláglik — ausztriai eredetűnek van

felvéve s áruforgalmi statisztikánkban Ausztriából való behozatal gyanánt van kimutatva. A kivitelben a liszt, árpa, nyers dohány és aszalt szilva a legfontosabbak.

A Balkán félsziget országai közül az utóbbi három évben, 1887-től kezdve, áruforgalmi statisztikánk Bulgáriát és K.-Ruméliát is különösen dolgozza fel, a mely fejedelemséggel való forgalmunk, kivált a kiviteli összeköttetések sokféle szálaait tekintve, épúgy, mint a boszniai forgalom, már is szép lendületet vett s még szebb fejlődést ígér. A behozatal, mely különben egészben véve is jóval kisebb, mint kivitelünk, csak kevés árúra szorítkozik, melyek közül a legjelentékenyebbek: a gyapjú, nyers bőrök kivált bárány- és gödölye-, továbbá juh- és kecskebőrök. Legfontosabb kiviteli czikkeink a ló, borszesz, fehér öblös üveg, pokróczok, nyomda- és írópapiros, konyhasó, stb. Mindezekből és a táblázatunkon felsorolt többi kiviteli áruból is egyenkint csekély értékre rúgó kivitelünk van ugyan, de ép az a körülmény, hogy itt is úgy, mint Boszniánál, nemcsak egynéhány nagy kiviteli árú tüntet fel gyarapodást, hanem kivitelünk az árúk legváltozatosabb nemeire terjed ki, jelzi azon benső kereskedelmi kapcsolatot, a mely Magyarország és a Balkán félsziget ezen ifjú fejedelemsége között alakulóban van.

A Balkán félsziget többi országaiból főképen nyers dohányt, azonkívül bort, továbbá czeementet és santorin földet hozunk be, 1889-ben elég jelentékeny gyapjúbehozatalunk is volt. Jobban megoszlik kivitelünk; az évről-évre előforduló legfontosabb kiviteli árúink: a donga, a kávé (tulajdonképen csak átvitel Angliából), vasuti talpfa, író- és levélpapiros. 1889-ben kivételesen lovakat is szállítottunk 792 darabot 277.000 frtnyi értékben.

Spanyolországba legfontosabb kiviteli czikkeink (a behozatal teljesen jelentéktelen) 1889-ik évi sorrendben: nyers dohány, borszesz, papirosanyag, liszt, lenfonál, hajlitott fabútor, stb. Utolsó évi kivitelünk 1888-czal szemben több mint 200 000 frtnyi hanyatlást mutat. 1888-ban a búzakivitel állt első helyen, 1889-ben egyáltalában elő sem fordult s a liszt kivitel is tetemesen megcsökkent. Ellenben borszeszkivitelünk erősen emelkedett.

Nagyobb értéket képvisel külforgalmunk Braziliával. Behozatalunk ugyan egészen jelentéktelen, 1888-ban összesen 3 árúra szorítkozott 241.000 forint értékben, 1889-ben pedig csak kávéhoz-

tunk be Braziliából, egyetlen egy szállitmányt, 27.255 frt. értékben, de kivitelünk változatosabb képet mutat. Legfontosabb kiviteli czikkeink Braziliába a liszt és a búza, 1889-ben mindkettőnél erős emelkedést látunk; különösen lisztkivitelünk 145 ezer métermázsára rúgott 1.864 ezer frt. értékben s így már figyelemre méltó mennyiséget és értéket képviselt. Azonkívül író- és levélpapirost, hajlitott fabútorokat, kemény épület- és műfat is szállitunk, 1888-ban kés-műves árúkat is vittünk ki 41 ezer frt. értékben.

Értékmegállapítás és az árak alakulása. — Habár az áruforgalomban az egyes árúk forgalmánál a mennyiség ismerete az értéknél rendszerint több tanulságot szokott nyújtani: az összforgalom helyes megítélése és az egyes árucsoportok és árúk kölcsönös jelentőségének egybevetése sikeresen csakis az érték alapján történhetik. Ezért tulajdonitunk különös jelentőséget annak, hogy a külforgalomba jutó árúk értéke minél pontosabban állapittassék meg. Új áruforgalmi statisztikánk szervezésekor az árúk értékének kiszámítása az árúbevallás alapján eszközöltetett, a statisztikai hivatalnak azonban már egy év rövid leforgása alatt bő alkalma volt meggyőződni, hogy az értékbevallás oly alanyi szempontokból kiindulva szokott történni, hogy azt az értékkiszámításnál alapul elfogadni, illetőleg továbbra is fentartani nem lehet. Ezért szerveztetett nálunk is, a külföldön már régóta hasonló célra sikerrel működő bizottságok mintájára, állandó értékmegállapító bizottság, a mely a különböző árucsoportok szerint megfelelő szakemberekből, főleg kereskedőkből alakítva, 11 osztályból áll s szabály szerint előleges tanácskozások útján van hivatva az egyes árúknak átlagos forgalmi árát félékenként — és pedig mindig utólagosan az elmúlt félévre — megállapítani.

Az értékmegállapító bizottságok működése azonkívül, hogy az áruforgalom értékének kiszámítására az egyedüli elfogadható lehetőséget nyújtja, még abból a szempontból is megérdemli figyelmünket, hogy az összes jószágok forgalmi árának az arra leginkább hivatottak által időnkint való konstatalása a leggazdagabb — a börzei és egyéb piaczi jegyzések által csak részben pótolható — anyagot szolgáltatja az áralakulások tanulmányozására. Csakhogy ezen anyag felhasználásánál nem szabad valami túlságos merészséggel eljárunk. Először is az ármegállapítás még a legnagyobb gondosság mellett sem történhetik soha azzal a pontossággal, a minő kívánatos volna; az a legtöbb esetben nem is a valót fejezi ki, hanem azt csak meg-

közelíti. Nem szabad azonkívül szem elől tévesztenünk, hogy a bizottsági ármegállapítás csak a forgalomban tényleg szerepelt jószágok árára vonatkozván, egyes cikkeknek azok minőségének (finomságának, jóságának, stb.) különbözősége s a különböző minőségnek a forgalomban különböző aránya és szereplése szerint a bizottság akkor is kénytelen magasabb vagy alacsonyabb árakat állapítani meg, a mikor áremelkedésről vagy hanyatlásról tulajdonképen nem beszélhetünk. Vegyük például a dohányt. Tudjuk, hogy a jó minőségű dohány sokkal értékesebb, mint a silány. Tegyük fel már most, hogy az egyik évben a dohánytermelésre kedvező lévén az időjárás, csupa szép, a másikban csupa rossz minőségű dohány kerül eladásra, ekkor az értékkiszámításra szolgáló egységárakat tehát aránytalanul kisebbiteni kell, a nélkül, hogy az árak tulajdonképen lényegileg csökkentek volna, mert a rossz dohány tán akkor se olcsóbb, mint máskor, a jó pedig ritkaságánál fogva esetleg még meg is drágult, csak hogy a jó és rossz minőségű árúnak forgalomba került aránya változott meg. Hasonló, de még nagyobb hatást gyakorol a divat változása egyes cikkeknek: például egyik évben drága, másikban egyszerűbb, olcsóbb diszítésű női kalapok jönnek divatba, a melyek a statisztika sokféle nemei szerint nem részletezhet. A bizottsági áraknak ilyen és hasonló esetekben nagymérvű módosítása tulajdonképen nem az áraknak, hanem a forgalomba jutó árúknak változásával függ össze, nem azt jelenti, hogy az árak emelkedtek vagy csökkentek, hanem hogy drágább vagy olcsóbb cikkek jöttek divatba és forgalomba.

A bizottságilag megállapított egységáraknak hosszabb időszakról összeállítása azonban ezen zavaró körülmények daczára is nyújt tanulságokat. A statisztikai nagy számok törvénye érvényesül itt is: a hibák és a különböző zavaró körülmények részben egymást kölcsönösen ellensúlyozzák, vagy a nagy számok tömegében elmosódnak s bizonyos határozott irányzatoknak kidomborodását meg nem akadályozzák.

Tér szűke miatt az egyes árúkra természetesen nem terjeszkezhetünk ki, de közöljük a legfontosabb — jelen évkönyvünk 295—299. lapjain felsorolt — behozatali és kiviteli árúk áralakulásának összefoglaló kimutatását, a mely az áremelkedések, csökkenések és stagnálásokat százalékokban kifejezve is feltünteti s az egész időszak áralakulásáról könnyen áttekinthető képet nyújt, megjegyezvén, hogy e kimutatás összeállításánál az importárúk csak a behozatalra,

az exportárúk pedig csak a kivitelre megállapított egységárak szerint vétettek fel:

Időszak	A legfontosabb behozatali cikkek						A legfontosabb kiviteli cikkek					
	á r a l a k u l á s a											
	a behozatalnál						a kivitelnél					
	változatlan	emelkedés	csökkenés	változatlan	emelkedés	csökkenés	változatlan	emelkedés	csökkenés	változatlan	emelkedés	csökkenés
	sorszám szerint			százalekokban			sorszám szerint			százalekokban		
1884 I. feléb. 1883-al szemben	39	18	21	50 ⁰⁰	23 ⁰⁸	26 ⁰⁸	16	21	22	27 ¹²	35 ⁵⁹	47 ²⁸
1884 II. » 1884 I. felével szemben	31	16	31	39 ⁷⁴	20 ⁵⁸	39 ⁷⁴	18	15	26	30 ⁵¹	25 ⁴⁸	44 ⁰⁷
1885 I. » 1884 II. » » »	35	15	28	44 ⁸⁷	19 ²³	35 ⁹⁰	21	15	23	35 ⁵⁸	25 ⁴⁸	38 ⁰⁸
1885 II. » 1885 I. » » »	41	17	23	50 ⁰⁸	20 ⁰⁸	28 ²⁰	19	13	29	31 ¹⁵	21 ²¹	47 ⁵⁴
1886 I. » 1885 II. » » »	45	15	21	55 ⁵⁵	18 ⁵⁸	25 ⁹³	18	19	24	29 ⁵¹	31 ¹⁵	39 ³⁴
1886 II. » 1886 I. » » »	41	24	16	50 ⁰⁸	29 ⁶³	19 ⁷⁵	20	17	24	32 ⁷⁰	27 ⁸⁷	39 ³⁴
1887 I. » 1886 II. » » »	34	24	23	41 ⁰⁸	29 ⁶³	28 ²⁰	21	18	22	34 ⁴³	29 ⁵¹	36 ⁰⁸
1887 II. » 1887 I. » » »	46	16	19	56 ⁷³	19 ⁷⁵	23 ⁴⁰	23	19	19	37 ⁷⁰	31 ¹⁵	31 ¹⁵
1888 I. » 1887 II. » » »	38	19	24	46 ⁰¹	23 ⁴⁶	29 ⁶³	23	20	18	37 ⁷⁰	32 ⁷⁰	29 ⁵¹
1888 II. » 1888 I. » » »	36	18	27	44 ⁴⁵	22 ²²	33 ³³	17	17	27	27 ⁸⁷	27 ⁸⁷	44 ²⁸
1889 I. » 1888 II. » » »	44	20	17	54 ³²	24 ⁶⁸	20 ⁹⁰	16	29	16	26 ²³	47 ⁵⁴	25 ²³
1889 II. » 1889 I. » » »	48	18	15	59 ²⁶	22 ²²	18 ⁵²	22	21	18	36 ⁰⁸	34 ⁴³	29 ⁵¹
1889 II. » 1888 II. » » »	36	22	23	44 ⁴⁴	27 ¹⁶	28 ⁴⁰	13	30	18	21 ²¹	49 ¹⁸	29 ⁵¹
1889 II. » 1884 II. » » »	14	22	42	17 ⁹⁵	28 ²¹	53 ⁸⁵	8	23	28	13 ⁵⁶	38 ⁰⁸	47 ⁴⁶
1889 II. » 1883-al szemben	11	25	42	14 ¹⁰	32 ⁰⁵	53 ⁸⁵	6	18	35	10 ¹⁷	30 ⁵¹	59 ³²

Kimutatásunk a behozatali árúknál 81 a kiviteleknél 61 cikkről nyújtja az árak alakulását, minthogy azonban 29 cikk a behozatali és kiviteli árúk között közösen fordul elő, a felvett cikkek száma tulajdonképen csak 113. Tudva azonban, hogy ezen 81, illetőleg 61 árúra összes behozatalunknak 79⁵⁹ %-a, kivitelünknek pedig 85²² %-a, tehát túlnyomó része esik, állithatjuk, hogy e cikkek árának tanulmányozása tulajdonképen egész árúforgalmunk áralakulásának tanulmányozásával egyértelmű s az e táblázatban tapasztalható irányzat összes árúforgalmunk irányzatának tekinthető.

A mi most már a tanulságokat illeti, mindenekelőtt azon érdekes jelenség tűnik ki e számokból, hogy kiviteli árúink a lefolyt időszak alatt gyakoribb áringadozásoknak voltak kitéve, mint a behozataliak, a mennyiben a kiviteli cikkeknek fél éves időközönként az áraknak rendszerint körülbelül csak egyharmada maradt változatlanul, a behozataliaknál ellenben változatlan árakat az árúknak körülbelül fele, sőt egyes esetekben még jóval nagyobb része mutat. Azonkívül egészen határozottan kitűnik, és pedig mind a behozatali, mind a kiviteli árúknál az áraknak 1883-tól kezdve egész 1888. második feléig bezárólag — csekély megszakításokkal — folyton tartó csökkenő irányzata. Ezen idő alatt az árcsökkenésre minden

egyes félévi időközben jóval nagyobb százalék esik, mint az emelkedésre, kivételt a behozatali árúknál csak az 1886. év II. fele és az 1887. év I. fele, a kiviteli czikkeknél pedig az 1887. év II. fele (a mikor ugyanannyi áremelkedés fordult elő, mint a mennyi csökkenés) és az 1888. év I. fele képez. Az 1889-ik év első fele mind a behozatali, mind a kiviteli árúknál áremelkedést hozott, a mely a második félévben is folytatódott, s minthogy az emelkedés kiviteli czikkeinknél több fontos árúra terjedt ki, mint a behozataliaknál, ezen árfejlődés is egyik előmozdítója volt annak, hogy 1888-ik évi árumérlegünk olyan kedvezően alakult.

Mintán ezekben a legfontosabb behozatali és kiviteli árúknak áralakulását 1884-től kezdve félévenként feltüntetve láttuk, különös érdekléssel bir még az utolsó, 1889. évi második félév árviszonyainak összehasonlítása a megelőző év hasonló felével. Itt azonban már nem szorítkozunk a fontosabb czikkekre, hanem kiterjeszkedünk valamennyi árúra.

Árúforgalmi statisztikánk 514 alcsoportja közül az 1889-ik év második felében a megelőző év második felével szemben, 180 árúnál tapasztalunk áremelkedést (és pedig 121 esetben mind a behozatalnál, mind a kivitelnél, 22 esetben csak a behozatalnál és 37 esetben csak a kivitelnél) s a 141 árúnál csökkenést (ebből 99 esetben mind a behozatalnál mind a kivitelnél, 25 esetben csupán a behozatalnál és 17 esetben csak a kivitelnél). Tekintve, hogy ugyanazon árúk áralakulása a behozatalnál és a kivitelnél egymással ellentétes irányú változást is mutat, a behozatalra és kivitelre megállapított árakat, ha a történet áruváltozásokról teljesen világos képet akarunk nyerni, elkülönítve kell feltüntetnünk. E szerint:

	áremelkedés volt		árhanyatlás volt		változatlanul maradt		összes alcsoport szám
	szám szerint	%	szám szerint	%	szám szerint	%	
A behozatalnál . .	143	27.82	124	24.18	247	48.05	514
A kivitelnél	158	30.74	116	22.57	240	46.69	514
A behozatal és kivitel átlagában .	150	29.18	120	23.36	244	47.47	514

A fontosabb behozatali és kiviteli árúk áralakulásának fen-
tebbi kimutatásából láttuk, hogy kiváltképen exportárúink közül
mutat nagyobb rész emelkedést, mint csökkenést, e kis tábla pedig,
a mely nem tünteti fel külön az import- és exportárúkat, hanem
valamennyi árút, de a behozatalra és kivitelre külön-külön meg-

állapított egységárakra tekintettel, azt bizonyítja, hogy az árak nemcsak a tulajdonképeni exportárúknál, hanem általában az összes árúknál a kiviteli forgalomban több esetben emelkedtek, mint a behozataliban. Mind ebből az az örvendetes tanulság, hogy az áralakulás a lefolyt évben közgazdasági viszonyainkra nézve kedvező fordulatot vett; csak az a kívánatos, hogy a megindult jó kezdetnek folytatása is legyen, mindaddig, a míg létre nem jő azon egészséges árarány, a mely szükségleteinknek a jelenleginél gazdaságosabb fedezését, legfőképp pedig feleslegünknek jobb értékesítését teszi lehetővé.

2. Az osztrák-magyar vámterület áruforgalma.¹⁾

Összes forgalom. — Évkönyvünk 1887. évi folyamában közöltük a monarchia vámterületének áruforgalmát 1851-től kezdve, vagyis azon időszakról, midőn a vámsorompó, mely Magyarországot az osztrák örökös tartományoktól elválasztotta, leromboltatott. — Ezuttal mellőzve az egyes évek adatait, 5—5 évi átlagokban mutatjuk be a forgalom összesített eredményét; csakis 1881-től kezdve tüntetjük fel külön-külön az egyes éveket:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali	Kiviteli
				többlet	
				nemes fémek nélkül millió ezüst forintokban	
átlag 1851—55 . .	206 ⁰	221 ²	427 ²	—	15 ²
» 1856—60 . .	238 ⁷	239 ⁸	478 ⁵	—	1 ¹
» 1861—65 . .	249 ⁷	305 ⁸	555 ⁵	—	56 ¹
» 1866—70 . .	350 ¹	399 ⁹	750 ⁰	—	49 ⁸
» 1871—75 . .	582 ⁹	466 ⁶	1.049 ⁵	116 ³	—
» 1876—80 . .	562 ⁴	655 ³	1.217 ⁷	—	92 ⁹
1881	641 ⁸	781 ⁵	1.373 ³	—	89 ⁷
1882	654 ²	781 ⁹	1.436 ¹	—	127 ⁷
1883	624 ⁹	749 ⁹	1.374 ⁸	—	125 ⁰
1884	612 ⁶	691 ⁵	1.304 ¹	—	78 ⁹
1885	557 ⁹	672 ¹	1.230 ⁰	—	114 ²
átlag 1881—85 . .	618 ³	725 ⁴	1.343 ⁷	—	107 ¹
1886	539 ²	698 ⁶	1.237 ⁸	—	159 ⁴
1887	568 ⁶	672 ⁹	1.241 ⁵	—	104 ³
1888	533 ¹	728 ⁸	1.261 ⁹	—	195 ⁷
1889	589 ²	766 ²	1.355 ⁴	—	177 ⁰

¹⁾ Oesterreichische Statistik. Statistik des auswärtigen Handels der österr.-ung. Monarchie.

Összes forgalmunk minden quinquenniumban emelkedett a megelőzőhöz képest s 1881—85-ben érte el tetőpontját. Ez utóbbi évtödön belől azonban nem emelkedést, hanem érzékeny csökkenést tapasztalunk. 1882-ben forgalmunk addig meg sem közelített magasságot ért el, de ettől fogva hanyatlás állott be, bár nem minden megszakítás nélkül s különösen a legutolsó 1889-ik év, a melyről már adatokkal rendelkezünk, mutatja ismét a monarchia külforgalmának jelentékeny fellendülését.

Árúmérlegünk 39 év közül 31-ben aktiv volt, passiv csak 1856—58-ig és 1870—74-ig. Az utóbbi évtized alatt a kiviteli többlet roppant összegeket képvisel s 1888-an 195·7 és 1889-ben 177·0 millió forinttal soha sem tapasztalt magasságra szökkent.

Forgalom határok szerint. — Monarchiánk áruforgalmi statisztikája a legujabb időig nem jegyezte fel a külkereskedelmi forgalom árúcikkeinek sem rendeltetési, sem származási helyét, az adatokat csak a határok szerint csoportosította, melyeken keresztül az árúcikk a vámterületre bejött vagy innen kiment. A származási és rendeltetési helyet csak a f. év elejétől fogják kimutatni, mint-hogy akkor lépett életbe az 1890. június 26-án kelt osztrák törvény, a mely a közös vámterület áruforgalmi statisztikájának újjászervezéséről szól. Ezuttal azonban még csak határok szerint tüntethetjük fel áruforgalmunk alakulását, a miről abszolút és relatív számokban a következő táblázat nyújt felvilágosítást:

A határ neve	Behozatal			Kivitel			Összes forgalom		
	átlag 1876— 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1876— 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1876— 85-ben	1888- ban	1889- ben
Németbirodalom:	a) Millió ezüst forintokban.								
Dél-Németország	129·4	108·8	127·6	176·1	152·1	154·2	305·5	260·9	281·8
Szászország	161·4	153·7	159·5	159·2	214·3	232·4	320·6	368·0	391·9
Poroszország	81·9	77·2	90·3	85·4	75·4	85·6	167·3	152·6	175·9
Együtt	372·7	339·7	377·4	420·7	441·8	472·2	793·4	781·5	849·6
Olaszország	23·4	17·3	19·5	44·4	35·6	41·4	67·8	52·9	60·9
Svájc	3·7	14·7	19·9	7·6	49·3	46·8	11·3	64·0	66·7
Románia	38·9	2·8	2·9	47·5	25·7	24·9	86·4	28·5	27·8
Oroszország	27·5	16·8	23·3	31·1	17·3	21·0	58·6	34·1	44·3
Szerbia		14·3	15·9		13·6	17·7		27·9	33·6
Törökország	15·8	0·5	0·7	15·7	0·3	0·3	31·5	0·8	1·0
Montenegro		0·1	0·2		0·0	0·0		0·1	0·2
Szárazföldi határok összesen	482·0	406·2	459·8	567·0	533·6	624·3	1.049·0	989·8	1.084·1

A határ neve	Behozatal			Kivitel			Összes forgalom		
	átlag 1876- 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1876- 85-ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1876- 85-ben	1888- ban	1889- ben
Trieszt	84·2	97·6	102·9	93·3	79·0	83·9	177·5	176·6	186·2
Fiume és egyéb kikötők . . .	24·1	29·3	27·1	30·1	66·2	58·0	54·2	95·5	85·1
Tengeren ösz- szesen . . .	108·3	126·9	129·4	123·4	145·2	141·9	231·7	272·1	271·3
Mindössze .	590·3	533·1	589·2	690·4	728·8	766·2	1.280·7	1.261·9	1.355·4
Németbirodalom :	b) Sz á z a l é k o k b a n .								
Dél-Németorsz. .	21·92	20·40	21·65	25·51	20·87	20·13	23·86	20·67	20·79
Szászország . .	27·34	28·83	27·08	23·06	29·40	30·33	25·03	29·16	28·91
Poroszország . .	13·88	14·49	15·32	12·37	10·34	11·18	13·06	12·09	12·98
Együtt . .	63·14	63·72	64·05	60·94	60·61	61·64	61·95	61·92	62·68
Olaszország . .	3·96	3·24	3·32	6·43	4·89	5·40	5·29	4·20	4·50
Svájc	0·63	2·75	3·38	1·10	6·76	6·11	0·88	5·08	4·92
Románia	6·59	0·53	0·49	6·88	3·52	3·25	6·75	2·26	2·05
Oroszország . .	4·66	3·14	3·95	4·51	2·38	2·73	4·58	2·70	3·27
Szerbia	2·68			2·70			2·22		
Törökország . .	2·68			0·12			2·46		
Montenegro . .	0·02			0·03			0·01		
Szárazföldi ha- tárok összesen	81·66	76·18	78·04	82·13	80·07	81·49	81·91	78·45	79·98
Trieszt	14·26	18·32	17·36	13·51	10·85	10·94	13·86	13·99	13·74
Fiume és egyéb kikötők . . .	4·08	5·50	4·60	4·36	9·08	7·57	4·23	7·56	6·28
Tengeren ösz- szesen . . .	18·34	23·82	21·96	17·87	19·93	18·51	18·09	21·55	20·02
Mindössze .	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00

Külforgalmunknak jóval több, mint fele, útját a német határokon keresztül veszi. Kétségtelen, hogy ezen árúk túlnyomó része a két vámterületnek egymással való kölcsönös forgalmára esik, de azért a német határokon keresztül menő árúknak egy nagyon számot tevő része Németországot csak transito útnál használja s Franciaországból, Angliából, Belgiumból, Németalföldről és a tengerentúli országokból ered, vagy oda igyekszik. Az orosz, román, szerb és olasz határon keresztül menő forgalom csaknem kizárólag ugyanazon országokat illeti, a svájci határon keresztül azonban már sok francia árucikk veszi útját és viszont. Trieszten át főleg Levan-

téval, Kelet-Indiával és Olaszországgal folyik élénk forgalom. Fiumén át pedig leginkább a nyugoteurópai kikötőkkel.

Csupán a relativ számokat véve tekintetbe s az utóbbi éveket szembe állítva a megelőző 1876—85-ös évtizeddel, lényegesebb változást a svájci és romániai forgalomnál tapasztalunk. Amaz sokszorososan megnövekedett, emez pedig megcsökkent s különösen a behozatalban majdnem teljesen jelentéktelenné vált. A másik szembeötlő változás a tengeren közvetített forgalomnak nagyobb térfoglalása (18⁰⁹/₀-os átlagról 22⁰⁷, illetőleg 21⁵¹/₀-ra), a mely átalakulás — ámbár annak tulajdonképeni okozója kétségkívül Németországnak elzárkózó vámpolitikája volt — reánk nézve azon határozott előny nyel járt, hogy az egyetlen nagy tengeri kikötőnknek, Fiumének rohamos fejlődését mozdította elő. Az utolsó 2 évben azonban a tengeri forgalom arányának némi hanyatlását tapasztaljuk, a mely 1888-ban Triesztnek, 1889-ben pedig Fiumének rovására esett.

Külforgalmunk idegen országok kimutatásai szerint. — Bár forgalmunk irányáról nagyjából tájékozva vagyunk, árucserénket a különböző országokkal addig, a míg a közös áruforgalmi statisztikának fentebb említett újjászervezése alapján összeállított kimutatások nem állandanak rendelkezésünkre, magából a közös áruforgalmi statisztikából számokban kifejezni nem tudjuk. Megkísértettük ezért, mint már Évkönyvünk mult évi folyamában is, a különböző államok áruforgalmi statisztikájából, hol a be- és kivitt országok szerint találtuk részletezve, egy kimutatást állítani össze, mely monarchiánk forgalmát a különböző országokkal számszerűleg is feltüntesse. — Önként értetődik azonban, hogy ez a kimutatás is legjobb esetben szintén csak távolról közelíti meg a valóságot, mert az árú származási és rendeltetési helyéül, még ott is, hol ez feljegyeztetik, igen sok esetben csak azon ország vétetik, honnan az árú közvetlenül jött, vagy hová közvetlenül ment, következőleg teljesen megbízható eredményre ezen az úton sem juthatunk.

Ily fentartással álljon itt monarchiánk külkereskedelmi forgalma a különböző idegen országok áruforgalmi statisztikája szerint:¹⁾

¹⁾ Itt forrásul mindazon kimutatások használtattak, a melyek alább a Nemzetközi forgalom fejezeténél vannak felsorolva.

		Az osztrák-magyar vámterület külforgalma az idegen ország- gok áruforgalmi statisztikája szerint							
Sorszám	Az országok neve, a honnan a behozatal eredt, a hová a kivitel irányult	összesen, ezer forintokban				az o.-m. vámterület összes behozatali- nak, illetőleg kivi- telének		az egyes idegen orszá- gok összes kivitelének, illetőleg behozatali- nak	
						o/o-ban			
		átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ban	átlag 1881— 85-ben	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1889- ben
a) Behozatala :									
1	Németország . . .	158.765	148.042	149.385	159.503	25 ⁰⁸	27 ⁰⁷	10 ²⁴	10 ⁰⁷
2	Olaszország . . .	50.742	36.911	33.540	36.059	8 ²¹	6 ¹²	11 ⁴⁷	9 ⁴⁹
3	Románia . . .	29.799	8.492	5.418	6.744	4 ²⁸	1 ¹⁵	33 ⁷⁰	6 ¹¹
4	Európai Oroszorsz.	28.860	23.983	23.479	27.645	4 ⁶⁷	4 ⁶⁹	5 ³⁰	4 ⁰²
5	Britt-K.-India . . .	23.715	26.402	27.372	30.482	3 ⁸⁴	5 ¹⁷	2 ⁸⁴	3 ⁰⁹
6	Bréma . . .	18.809	18.139	14.485	18.282	3 ⁰⁴	3 ¹⁰	7 ⁴⁸	5 ⁸²
7	Svájcz . . .	¹⁾ 15.103	15.268	13.266	15.414	2 ⁴¹	2 ⁰²	5 ⁶⁷	5 ⁴²
8	Szerbia . . .	²⁾ 13.278	12.683	13.382	13.751	2 ¹⁵	2 ³³	85 ⁸⁰	85 ⁹⁰
9	N.-Britannia és Ir- ország :								
	Hazai árúk . . .	8.193	8.751	9.300	10.198	1 ³²	1 ⁷³	0 ²⁵	0 ⁴¹
	Gyarmati és ide- gen árúk . . .	3.976	3.537	4.683	3.722	0 ⁶⁴	0 ⁰³	0 ⁶³	0 ³⁵
10	Törökország . . .	10.490	8.940	10.390	—	1 ⁷⁰	³⁾ 1 ⁷⁶	9 ³⁹	³⁾ 8 ⁵³
11	Franciaország . . .	10.088	7.920	7.834	9.000	1 ⁶⁵	1 ⁵³	0 ⁷⁶	0 ⁶¹
12	Egyiptom . . .	5.902	6.337	6.883	10.232	0 ⁹⁵	1 ⁷⁵	4 ⁷¹	8 ³²
13	Éjsz.-Am. Egy. Áll. :								
	Hazai árúk . . .	4.770	1.428	690	1.510	0 ⁷⁷	0 ²⁶	0 ²⁰	0 ⁰⁹
	Idegen árúk . . .	74	6	2	11	0 ⁰¹	0 ⁰⁰	0 ²⁷	0 ⁰⁰
14	Görögország . . .	²⁾ 3.242	2.711	3.067	3.491	0 ³²	0 ⁵¹	—	8 ¹²
15	Belgium . . .	2.005	2.001	2.726	2.756	0 ³²	0 ⁴⁷	0 ³⁸	0 ⁴⁸
16	Britt-Ceylon . . .	1.668	1.056	594	—	0 ²⁵	—	5 ⁴¹	—
17	Bulgária . . .	⁴⁾ 757	1.448	1.052	1.423	0 ¹²	0 ²⁴	4 ⁸⁷	4 ³⁵
18	Németalföld . . .	343	1.617	3.470	983	0 ⁰⁶	0 ¹⁷	0 ⁰⁵	0 ¹¹
19	Algír . . .	159	96	142	142	0 ⁰²	0 ⁰²	0 ²⁹	0 ³⁵
20	Japán . . .	186	578	592	679	0 ⁰²	0 ¹²	0 ¹⁹	0 ⁴⁸
21	Svédország . . .	15	18	—	—	0 ⁰⁰	—	0 ⁰¹	—
22	Portugália . . .	—	24	3	35	—	0 ⁰¹	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰
23	Britt-Canada . . .	4	—	8	—	0 ⁰⁰	—	0 ⁰⁰	—
Együtt . .		390.793	336.378	331.763	—	63 ²⁰	61 ⁴⁵	—	—
b) Kivitele :									
1	Németország . . .	222.130	211.193	223.100	264.923	30 ⁶²	34 ⁵⁷	14 ²⁷	13 ²⁰
2	Olaszország . . .	82.306	99.696	54.997	63.777	11 ³⁵	8 ³²	15 ⁷⁴	11 ⁴⁷
3	Románia . . .	53.920	21.370	20.334	19.751	7 ⁴³	2 ⁵⁸	45 ⁹²	13 ⁴³
4	Franciaország . . .	47.992	39.640	45.730	49.800	6 ⁰²	8 ⁴⁵	2 ⁰²	2 ⁸⁰
5	Törökország . . .	36.190	34.630	31.090	—	4 ⁹⁰	6 ⁵⁰	19 ⁶⁸	²⁾ 17 ⁷⁹
6	Svájcz . . .	¹⁾ 26.242	35.356	38.386	38.534	3 ⁰²	4 ⁰⁸	8 ⁶⁹	11 ¹⁹
7	Európai Oroszorsz.	24.216	12.432	14.577	18.389	3 ³⁴	5 ⁰³	5 ⁰⁵	4 ⁹²
8	Nagy-Britannia és Írország . . .	19.486	15.862	21.337	22.868	2 ⁶⁹	2 ⁴⁰	0 ⁴⁹	0 ⁵⁴
9	Szerbia . . .	⁵⁾ 12.335	10.967	8.971	9.062	1 ⁷⁰	2 ⁹⁸	67 ¹¹	65 ⁴⁷
10	Görögország . . .	²⁾ 11.834	6.935	6.302	7.454	1 ⁶²	1 ¹⁸	—	14 ¹²
11	Egyiptom . . .	9.653	7.924	7.815	²⁾ 6.820	1 ³³	0 ⁹⁷	11 ⁷⁴	9 ³⁴
12	Éjsz.-Am. Egy. Áll.	8.540	17.890	18.230	16.040	1 ¹⁸	0 ⁸⁹	0 ⁰¹	1 ⁰⁹
13	Britt-K.-India . . .	5.674	8.046	8.518	7.684	0 ⁷³	2 ¹⁰	0 ⁸⁷	1 ¹²
14	Bulgária . . .	³⁾ 5.430	6.111	7.275	8.997	0 ⁷⁵	1 ⁰⁰	30 ⁰²	30 ⁰⁹

¹⁾ Az 1881—85-ös átlag helyett 1885-ben. — ²⁾ 1881—83-as átlag. — ³⁾ Újabb adat hiányában ezen százalékok az 1888-ik évi abszolút számokból számítottak. — ⁴⁾ Az 1882—85-ös átlag. — ⁵⁾ 1884—85-ös átlag.

Sorszám	Az országok neve, a honnan a behozatal eredt, a hová a kivitel irányult	Az osztrák-magyar vámterület külforgalma az idegen országok áruforgalmi statisztikája szerint							
		Összesen, ezer forintokban				az o.-m. vámterület összes behozatalának, illetőleg kivitelének		az egyes idegen országok összes kivitelének, illetőleg behozatalának	
		átlag 1881—85-ben	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1889-ben
15	Bréma	5.017	4.249	4.544	5.120	0'69	0'67	1'91	1'55
16	Spanyolország . .	1.467	719	812	1.249	0'20	0'16	0'48	0'44
17	Belgium	1.115	751	1.336	817	0'15	0'11	0'06	0'13
18	Algír	517	715	681	681	0'07	0'09	0'53	0'72
19	Németalföld	217	1.359	1.402	498	0'03	0'07	0'02	0'04
20	Britt-Ceylon	141	103	121	113	0'02	—	0'36	—
21	Britt-Canada	122	218	281	476	0'02	0'02	0'05	0'22
22	Japán	14	54	100	39	0'00	0'01	0'02	0'03
23	Svédország	6	—	—	—	0'00	—	0'00	—
24	Portugália	5	327	874	1.264	0'00	0'16	0'01	1'41
Együtt . .		574.569	536.547	516.813	—	79'21	83'63	—	—

Gondunk volt rá e kimutatás összeállításánál, hogy abba minden ország, melynek áruforgalmi statisztikája monarchiánkra tekintettel van, lehetőleg felvétessék. Megjegyezzük tehát, hogy Dániával, az argentin köztársasággal és Uruguay-val való forgalmunk ezen országok kimutatásai szerint teljesen jelentéktelen és így ezen országoknak táblázatunkba felvétele felesleges volt. Norvégia és Finnország, a melyekkel szintén alig van forgalmunk, az Osztrák-Magyar monarchiát Olaszországgal összefoglalva mutatják ki. Spanyolország statisztikája csak a bevitelnél tünteti ki monarchiánkat, kiviteli országai közt nem sorolja fel, kivitele egyébiránt monarchiánkba nagyon alárendelt jelentőségű. Chinából, Chiliből és Braziliából nem állnak rendelkezésünkre megfelelő részletes kimutatások, melyekből az Osztrák-Magyar monarchiával üzőtt forgalmukra vonatkozólag adatokat merithettünk volna.

Ezen itt különösen kiemelt s többféle okból kimutatásunkba fel nem vett országoknak monarchiánkkal való forgalma azonban számottevő jelentőséggel alig bir. Hogy ennek daczára — mint a közölt percentszámok is mutatják — az itt kimutatott érték vámterületünknek nem képviseli egész forgalmát, hanem annak a bevitelnél átlagosan 63'20, a kivitelnél pedig 79'21‰-át, ennek oka különösen két körülményben rejlik. Az egyik az, hogy az országok nem mindig tudják pontosan megjelölni az áruk származási és rendeltetési helyét. Pl. a mi Angliából, Belgiumból vagy Németalföldről

Németországon keresztül jön hozzánk, annak egy jó része az illető országok áruforgalmába valószínűleg nem úgy szerepel, mint kivitel az Osztr.-Magyar monarchiába, hanem mint Németországba, ezen árukat azonban Németország átvitelnek tekinti s a szabad forgalomból származó kivitelébe bele nem foglalja, következésképp kimaradnak itt is, ott is. A másik ok az, hogy saját áruforgalmi statisztikánk az értéket papírpénzben mutatja ki, a külföldi országok legnagyobb része ellenben aranyban, a mely körülmény maga körülbelül 20%-nyi eltérést magyaráz meg.

Kimutatásunk azonban ezen kikerülhetetlen hiányai daczára is érdekes és tanulságos s szem elé állítja nemcsak a különböző idegen országok gazdasági fontosságát monarchiánkra vonatkozólag, hanem számszerűleg feltünteti azon jelentőséget is, a melylyel viszont monarchiánk bir a különböző idegen országok külkereskedelmére nézve. A kereskedelmi összeköttetések kölcsönös becséről lévén szó, önként felmerül a kérdés, mik azok a cikkek, a melyek az egyes különböző országokkal folytatott kereskedésünkben, úgy behozatalunkban, mint a kivitelben, a főszerepet játszik. Jó szolgálatot véltünk tehát tenni, midőn az ide vonatkozó adatokat a különböző forrásokból nem kis fáradsággal összeállítottuk s az alábbiakban közöljük, megjegyezvén, hogy az egyes árúcikkek után zárójelbe foglalt számok a behozatal vagy kivitel értékét jelentik, ezer forintban kifejezve.

A nevezetesebb **behozatali** cikkek: Németországból (1889-ben): kőszén és koks (17.087), gyapjú (11.343), pamut (11.081), könyvek, térképek, festmények és egyéb műtárgyak (10.368), gyapjúfonál (6.396), gyapjuárú (4.579), len (4.275), vasárú (3.617), gépek (3.426). Olaszországból (1889): selyem, selyemgubó (8.335) és selyempeték (246), olajfa-olaj (2.627), mandula, dió és füge (2.351), narancs és citrom (2.168), len és kender (1.670), nyers bőrök (1.554) és koráll (1.198). — Kelet-Indiából (1888/9): pamut (21.893), indigó (3.677), nyers bőrök (1.139), juta (1.679), kávé (763). — Oroszországból¹⁾ (1888): gyapjú (3.282), gabona (942; ebből tatárka 300, zab 202), lovak (876), nyers bőrök (834), tollak (1.423), kender (372), nyers dohány (1.001), ásványolaj (272), halak (858). — Svájczból (1889): órák (3.944), selyemárú (3.809), pamutárú (1.216), pamutfonal (1.490), gépek (897),

¹⁾ Az osztrák-magyar áruforgalmi kimutatás szerint.

sajt (786), gyapjúfonál (706.) — Brémából — illetőleg Brémán keresztül — (1889): pamut (12.862), dohány (1.710), gyapjú (1.937), rizs (702). — N.-Britanniából (1889): a) angol termékek: pamutárúk (2.709) pamutfonál (1.550), gépek (1.070), gyapjúárúk (797), vas és vasárúk (463), kő- és pirszén (442), olajos magvak (439). — b) gyarmati és idegen eredetű árúk: kávé (1.547), bőr (439), olajos magvak (336). — Szerbiából (1889): aszalt szilva (2.188), sertés (3.827), szarvasmarha (2.272), nyers juh- és kecskebőrök (1.073), buza (2.286), fa (642). — Romániából (1885-ben és 1889-ben): kukoricza (4.351—1.114), búza (3.501—1.463), nyers prémek (817—39), gyapjú (623—673), árpa (570—383), zab (454—32), köles (356—425), kő olaj (302—700), sertés (281—259), szesz (90—182). — Franciaországból (1889): ékszerek nem nemes fémekből (1.969), selyemszövetek (1.088), olajok (890), pamut-szövetek (522), gyapjúsövetek (645), bőr (590), selyem (410) és mézga (405). — Egyiptomból (1889): pamut (9.854). — Görögországból (1889): füge (902), bor (570), apró szőlő (545), makkhüvely (avélanède) (486), nyers bőrök (364) és táblaolaj (163). — Belgiumból (1889): gyapjúfonál (690), len-, kender- és jutfonál (717), gyapjúsövetek (238), üveg és üvegárúk (153). — Németalföldről (1889): kávé (659), len- és kenderárúk (82). — Bulgáriából (1889): buza (303), nyers juhbőrök (294), árpa (136), rozs (100), nyers gyapjú (80) és kukoricza (78). — Északam.-Egy.-Államokból (1888/89): mézgák (163), kőolaj (615), pamut (577). — Algírból (1889): növényi fonóanyagok (71). — Canadából (1887/88): könyvek, röpiratok s térképek (8).

Legfontosabb **kiviteli** cikkeink pedig: Németországba (1889.): árpa (23.510), épület- és műfa (23.093), tojás (12.959), kő- és barnaszén (12.891, ebből barnaszén 9.888), búza (10.238), maláta (10.020), sertés (9.913), gyapjú (7.998), pamut (7.633), lenfonál (6.229), friss gyümölcs (5.411), aszalt gyümölcs (3.073). — Olaszországba (1889.): fa és faszén (10.765), lovak (9.389), selyem (3.852), szarvasmarha (3.387), kukoricza (2.060), gyapjú (1.836), kőszén (1.550), cukor (1.403), gyapjúárúk (1.367), nyers bőrök (1.346) és sör (1.194). — Franciaországba (1889.): közönséges fa (22.186), gabona és liszt (6.480), közönséges bor (5.912), friss és besózott hús (3.859), nyers bőrök (1.603), selyem (2.384), tajtékárúk (1.440), juh (965). — Svájcba (1889.): búza (12.716), szarvas-

marha (4.872), bor (2.777), maláta (2.340), liszt (1.294), cukor (2.529), zab (1.942), pamut (1.764), tojás (1.355), fa és faárúk (1.184). — Romániába (1885-ben és 1889-ben): bőr és bőrárúk (2.954—504), gyapjuszövetek (1.576—1.231), épületfa (1.314—396), faárúk (1.080—622), cukor (1.035—54), ruházatok (913—423), papír (693—410), pamutszövetek (676—329), kőszén (436—423). — Nagy-Britanniába (1889.): búzaliszt (12.918), búza (2.045), árpa (1.236), fa (652). — Északam. Egy. Államokba (1888/89.): üveg és üvegárúk (1.609), gombok (2.839), aszalt szilva (1.535), agyag-és porcellánárúk (1.090), pamutárúk (462), len-, kender- és jutaárúk (1.224), borkő (485). — Oroszországba ¹⁾ (1888): műfa (3.248), apróárúk (734), vas és vasárúk (1.436), hüvelyesek (527), hajók fából (1.076), gépek (930). — Szerbiába (1889.): vas és acél s árúk ezekből (757), ruházatok és fehérneműek (691), cukor (685), pamutszövetek (554), gyapjuszövetek (512), apróárúk (361), fa (422), pamutfonál (333), papír és papíráruk (252), só (298), gyógy- és vegyészeti árúk (332), faárúk (354), len- és kenderszövetek (288). — K.-Indiába (1888/9.): pamutárúk (837), gyapjúárúk (1.096), papír és papirosárúk (1.086), egyenruhák és lábbelik (915), üveg és üvegárúk (889), pamutfonál (257). — Egyiptomba (1889.): ruházatok (1.494), épület- és műfa (1.058), gyapjú- és selyemszövetek (489), papír és papirosárúk (432), sör (358), cukor (347). — Bulgáriába (1889.): cukor (1.489), szövetek (1.372), ruházatok (619), papír és papirosárúk (496), fonalak (266), bőr és bőrárúk (788), üveg és üvegárúk (280), vasárúk (437), gépek és eszközök (254), fa és faárúk (738). — Görögországba (1889.): épület- és dongafa (1.459), cukor (1.267), vas- és acélárúk (556), ruházatok és fehérnemű (441), rizs (268), kávé (205), gyapjuszövetek (192). — Brémába (1889.): apróárúk és divatcikkek (897), gyapjúárúk (428), bőrárúk (786, ebből keztyűk 382), selyemárúk (611), üvegárúk (305). — Németalföldre (1889.): rizs (189), búzaliszt (135). — Belgiumba (1889.): gabona (321), épületfa (210), tojás (121). — Spanyolországba (1889.): fa és faárúk (354), len- és kenderfonál (142), pálinka (139), üveg (86). — Algirba (1889.): fa (638). — Portugáliába (1889.): cukor (274), gépek és eszközök (235), búzaliszt (186), gombok (53), dongafa (50), üveg és

¹⁾ Az osztrák-magyar áruforgalmi kimutatás szerint.

üvegárúk (45), gyapjúsálók és nyakkendők (40), pamutsálók és nyakkendők (30), puskapor (30). — Canadába (1888/9): keztyűk (89), gombok (72), üveg és üvegárúk (18), aszalt szilva (29), agyag- és porcellánárúk (14), fából való pipaszárazak (28).

A monarchia külforgalmában fontosabb szerepet játszó országok közül csupán Törökországból nem juthattunk megfelelő adatok birtokába; pótlólag tehát tájékoztatásul felemlítjük, hogy Törökország bevitelében általában főleg a cukor, pamutfonál, a különböző szövetek, leginkább pedig pamutszövetek, továbbá búza, kávé és liszt szerepelnek; legnevezetesebb kiviteli cikkei pedig: apró szőlő, selyem, füge és datolya, gyapjú és teveszőr.

Hátra van még, hogy a föntebbi, nemzetközi forrásokból összeállított táblázatunk alapján bemutassuk árúmérlegünket is a különböző országokkal szemben. Itt azonban arra a körülményre kell figyelmeztetnünk, hogy az idegen országok feljegyzései szerint készült kimutatások a behozatalt rendszerint a valónál kisebbnek, — mert a szállítási költségek nélkül, — a kivitelt pedig magasabbnak, — mert a szállítási költségekkel együtt — tüntetik fel. Innen van, hogy az idegen források alapján készült kimutatások a mérleget rendszeren kedvezőbbnek mutatják, a mi azonban becsoeket — ha e körülményről meg nem feledkezünk — természetesen nem rontja le. E szerint árúmérlegünk következőleg alakul:

Sorszám	Az ország neve	Az osztrák-magyar vámterület							
		behozatali többlete				kiviteli többlete			
		átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		e z e r f o r i n t o k b a n							
1	Britt - Kelet- India	18.041	18.356	18.854	22.798	—	—	—	—
2	Bréma	13.792	13.890	9.941	13.162	—	—	—	—
3	Európai Orosz- ország	4.644	11.551	8.902	9.256	—	—	—	—
4	Britt-Ceylon ..	1.427	953	473	—	—	—	—	113
5	Szerbia	943	1.716	4.411	4.689	—	—	—	—
6	Belgium	890	1.250	1.390	1.939	—	—	—	—
7	Németalföld ..	126	258	2.068	485	—	—	—	—
8	Japán	122	524	492	640	—	—	—	—
9	Svédország ..	9	—	—	—	—	—	—	—
10	Portugália ...	—	—	—	—	5	303	871	1.229
11	Britt-Canada ..	—	—	—	—	118	218	273	476

Sorszám	Az ország neve	Az osztrák-magyar vámterület							
		behozatali többlete				kiviteli többlete			
		átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		e z e r f o r i n t o k b a n							
12	Algír	—	—	—	—	358	619	539	539
13	Spanyolország	—	—	—	—	1.467	719	812	1.249
14	Északamerikai Egy. Állam..	—	—	—	—	3.696	16.456	17.538	14.519
15	Egyiptom . . .	—	—	—	3.412	3.751	1.587	932	—
16	Bulgária . . .	—	—	—	—	4.673	4.663	6.223	7.574
17	N.-Británia és Írország. . .	—	—	—	—	7.317	3.574	7.354	8.948
18	Görögország .	—	—	—	—	8.592	4.224	3.235	3.961
19	Svájc	—	—	—	—	11.139	20.088	25.120	23.120
20	Románia	—	—	—	—	24.121	12.878	14.926	13.007
21	Törökország .	—	—	—	—	25.700	25.690	20.700	—
22	Olaszország . .	—	—	—	—	31.564	62.785	21.457	27.718
23	Franciaország	—	—	—	—	37.904	31.720	37.896	40.800
24	Németország . .	—	—	—	—	63.365	63.151	73.715	105.420
	Összesen..	—	—	—	—	183.776	200.177	185.060	—

Monarchiánk árúmérlege jelentékenyen csak Kelet-Indiával (Britt-Ceylont is ideértve), továbbá Brémával (honnan szintén tengerentúli cikkek hozunk be) és Oroszországgal szemben passiv, kisebb mértékben pedig Szerbiával, Belgiummal, Németalfölddel és Japánnal szemben. Északamerikával szemben régebben szintén passiv volt, újabban azonban mind erősebben aktív lett. Nagy mértékben aktív Német-, Olasz- és Franciaországgal szemben. Egyiptomba is rendszerint kiviteli többletünk van; hogy 1889-ben többet hoztunk be, mint a mennyit kivittünk, az kivételesnek tekintendő és okát az ez évi jelentékeny pamutbehozatal képezi.

Fontosabb árúk. — Évkönyvünk korábbi folyamaiban a monarchia külforgalmát nyers anyagok és gyártmányok szerint részletezve is feltüntettük. Minthogy azonban kiderült, hogy az osztrák statisztikai hivatal által eddig évtizedek óta alkalmazott csoportosítási mód több lényeges kifogás alá esik, a magyar statisztikai hivatal egy új, helyesebb csoportosítást indítványozott, a mely az osztrákok részéről elvileg el is fogadtatott, de mivel a részletek iránt még nem jött létre a megállapodás, czélszerűbbnek látjuk az árúforgalomnak nyers anyagok és gyártmányok szerinti csoportosítását

ezáltal egészen mellőzni. De a fontosabb árucikkeket, vagyis a melyek a behozatalban és kivitelben nagyobb értékkel szerepelnek, az utóbbi évtizedről külön megnevezve, most is kimutatjuk:

Sorszám	Az áru megnevezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	Átlag 1881-89-ben
kereskedelmi érték millió forintokban											
a) Behozatal:											
1	Pamut és pamut-hulladék.....	44.3	44.0	53.2	50.3	47.2	45.8	50.4	52.3	55.4	49.9
2	Gyapju.....	40.9	40.2	38.5	39.8	27.5	32.7	42.8	37.9	49.9	38.8
3	Kávé.....	31.0	31.3	27.9	26.8	26.1	31.2	33.0	32.8	35.8	30.6
4	Gabona.....	51.7	51.7	36.9	36.9	39.9	14.4	12.7	5.2	5.3	28.8
5	Nyers bőrök...	22.2	22.0	21.6	20.7	20.4	22.9	18.3	14.5	11.8	19.4
6	Selyem és selyem-hulladék	16.9	17.9	18.5	17.7	14.8	19.6	19.5	15.8	20.7	17.9
7	Pamutfonál...	16.9	18.9	19.6	18.5	13.4	14.4	15.2	14.1	15.9	16.3
8	Bőr.....	19.3	20.4	15.7	14.7	14.8	14.5	14.9	13.5	13.7	15.7
9	Gyapjuárúk...	21.4	22.4	19.3	18.0	13.8	13.3	12.0	9.9	10.1	15.6
10	Gyapjufonál...	14.2	14.9	13.0	14.7	12.3	13.6	16.4	16.5	19.8	15.1
11	Gépek és géprészek.....	13.8	19.7	16.0	17.1	11.9	9.7	11.2	14.2	20.9	14.9
12	Dohánygyártm..	14.3	13.1	6.7	16.0	17.2	16.7	16.7	14.1	11.2	14.0
13	Selyemárúk...	18.6	17.1	15.1	14.7	12.6	11.9	12.4	10.4	12.8	14.0
14	Vágómarha...	17.3	16.1	20.9	15.0	14.5	13.3	10.4	8.6	9.8	14.0
15	Dohánylevelek	9.6	10.5	11.3	12.5	15.7	16.1	18.5	15.1	14.8	13.8
16	Ásványszén...	9.2	11.1	10.8	12.4	12.5	13.7	13.7	15.4	16.4	12.8
17	Festő- és cserzőanyagok.....	14.1	15.2	12.7	14.0	12.6	11.7	11.3	10.0	12.4	12.7
18	Apróárúk és órák	13.6	12.2	10.7	11.5	10.8	9.9	10.3	10.1	10.1	11.0
19	Len.....	11.2	11.3	11.5	12.8	11.7	13.0	9.9	8.8	7.7	10.8
20	Könyvek s folyóiratok.....	9.3	9.6	9.7	9.2	9.7	10.6	10.2	10.2	12.2	10.1
	Összesen...	409.8	419.6	339.6	392.8	359.4	349.0	365.7	329.4	366.7	375.8
	Egyéb árúk...	232.0	234.6	235.3	219.8	198.5	190.2	202.9	203.7	222.5	215.5
	Mindössze...	641.8	654.2	624.9	612.6	557.9	539.2	568.6	533.1	589.2	591.3
b) Kivitel:											
1	Gabona.....	80.9	119.9	79.7	62.6	64.9	63.1	73.1	95.5	82.0	80.2
2	Czukor.....	74.8	65.2	70.0	61.6	50.7	48.3	44.4	50.7	64.1	58.9
3	Fa.....	46.7	51.5	62.4	61.4	62.6	50.2	55.1	58.3	62.9	56.7
4	Apróárúk és órák	38.5	44.5	42.1	47.9	44.6	44.9	35.8	31.1	28.2	39.7
5	Vágómarha...	52.7	50.8	53.1	32.4	27.1	38.8	26.1	19.3	30.5	36.8
6	Gyapjuárúk...	30.3	30.0	26.2	26.6	21.8	27.4	25.1	24.9	25.3	26.4
7	Örlemények...	23.9	32.0	31.4	21.8	24.2	24.6	21.0	29.5	27.9	26.3
8	Gyapju.....	20.0	20.6	24.8	22.1	14.1	21.5	14.9	18.7	29.5	21.0

Sorszám	Az árú megnevezése	1881-	1882-	1883-	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	1889-	Átlag
		ben	ben	ban	ben	ben	ban	ben	ban	ben	1881- 89-ben
		kereskedelmi érték millió forintokban									
9	Bőráruk	15'1	17'8	16'9	16'7	17'8	21'3	20'9	22'4	23'6	19'2
10	Üveg s üvegárúk	16'8	20'1	21'5	21'7	19'9	19'4	20'4	17'0	14'8	19'1
11	Ásványszén . . .	12'1	12'2	15'1	15'4	15'7	17'4	18'3	23'5	28'9	17'6
12	Faárúk	15'9	17'5	17'6	17'4	17'7	17'1	15'9	15'4	16'7	16'8
13	Bor	8'9	9'2	9'5	10'9	14'0	17'7	14'7	21'6	18'5	13'9
14	Vas és vasárúk.	22'0	16'7	11'8	11'6	11'1	11'9	14'7	11'5	13'8	13'9
15	Különféle ásvá- nyok	10'6	13'6	12'1	13'9	12'5	10'5	11'0	8'9	11'3	11'6
16	Papir, papirárúk	8'9	7'9	8'5	10'0	11'5	12'8	12'7	14'1	14'5	11'2
17	Nyers bőrök . . .	12'5	12'3	11'3	11'6	10'9	10'0	8'0	8'0	9'0	10'4
18	Zsiradékok	11'0	10'5	8'0	7'0	9'5	9'8	9'9	9'8	10'8	9'6
19	Lenfonalak	8'2	9'1	8'7	9'5	11'7	11'3	10'1	8'0	7'4	9'3
20	Tojás	5'9	4'9	6'8	6'3	8'7	11'3	10'5	12'1	14'5	9'0
	Összesen	515'7	566'3	537'5	488'4	471'0	492'3	462'6	500'3	534'2	507'6
	Egyéb árúk	215'8	215'6	212'4	203'1	201'1	206'3	210'3	228'5	232'0	213'9
	Mindössze	731'5	781'9	749'9	691'5	672'1	698'6	672'9	728'8	766'2	721'5

A behozatalban legnagyobb értéket két ipari nyers anyag, a pamut és gyapjú, továbbá egy fogyasztási cikk, a kávé képvisel, míg a kiviteli árucikkek élén a gabona, fa, cukor, apróárúk és órák állanak. A lefolyt évtized alatt a kimutatott 20—20 árú értékében nagy változásokat látunk. Legyen elég, ha egy párra rámutatunk. Így a behozott gabona értéke 1881-től 1889-ig 51'7 millióról 5'3 millióra szállt, a behozott vágómarháé 17'3 millióról 9'8 millióra s ugyancsak a kivitt vágómarháé 52'7 millióról 36'8 millióra. Ezzel ellentétben a behozott ásványszén 9'2 millióról 15'7 millióra, a behozott dohánylevelek 9'6 millióról 13'8 millióra; a kivitt bor 8'9 millióról 13'9 millióra, a kivitt tojás 5'9 millióról 9'0 millióra emelkedett.

Átvitel. — Az Osztrák-magyar monarchia s különösen hazánk középtűt Kelet és Nyugat, iparszegény és iparos országok közt, fekvésénél fogva alkalmas országútul kínálkozik a nemzetközi forgalom számára. A keleti csatlakozás megvalósulása megadta a lehetőséget, hogy Kelet és Nyugat kölcsönös forgalma a természet által kijelölt útirányban haladhasson s remélhető, hogy ezzel hazánk transitó forgalma tetemesen emelkedni fog, s ha a tárgyalás alatt álló kereskedelmi egyezségek sikeresen létrejönnek és a Vaskapu szabályozása is elkészül, egészen nagy arányokat fog ölteni.

A monarchia vámterületén átvitt árúk mennyiségét 1856 óta rövid átnézetben a következő számok mutatják:

É v	Bejött		Kiment		Összes átvitel
	szárazföldi határon	tengeren	szárazföldi határon	tengeren	
	ezer métermázsákban				
átlag 1856—60 . .	641	420	789	272	1.061
» 1861—65 . .	807	462	926	343	1.269
» 1866—70 . .	1.678	383	1.422	639	2.061
» 1871—75 . .	3.074	453	2.956	571	3.527
» 1876—80 . .	5.506	429	5.611	324	5.935
1881	3.653	389	3.775	267	4.042
1882	4.239	389	4.295	333	4.628
1883	3.922	530	4.081	371	4.452
1884	3.889	554	4.065	378	4.443
1885	3.891	634	4.051	474	4.525
átlag 1881—85 . .	3.919	499	4.053	365	4.418
1886	3.380	587	3.504	463	3.967
1887	3.920	634	3.931	623	4.554
1888	4.640	859	4.995	504	5.499
1889	5.843	833	6.262	414	6.676

Az átvitel 1875-től 1878-ig volt legnagyobb, 1877-ben 7 s millió métermázsára rúgott; 1879-től fogva azonban sokat hanyatlott, de az utóbbi két évben ismét jelentékeny emelkedést konstatalhatunk.

Legtöbb mennyiség jön be az orosz és délnémet határon, legtöbb megy ki ellenben a délnémet, szász és porosz határokon.

A fontosabb átviteli árúk étnézetét pedig a következő kimutatás nyújtja:

Sorsz.	Az áru megnevezése	1876—80-ban	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
		ezer métermázsákban									
1	Gab. és hüvely .	2.089	527	1.459	1.583	1.431	1.370	765	1.230	1.964	2.799
2	Vas és vasárúk .	185	219	254	288	276	322	323	296	299	316
3	Déli gyümölcsök	181	203	152	179	198	243	213	234	223	256
4	Bor	96	156	154	159	155	176	165	114	196	232
5	Liszt és őrlém. .	106	15	91	152	233	215	123	147	143	178
6	Ásványok . . .	100	110	78	77	80	80	77	70	121	144
7	Gépek	83	75	121	131	121	117	121	114	114	141
8	Pamutárúk . . .	74	52	47	51	62	56	67	89	76	60
9	Sör	39	54	66	52	66	78	68	68	70	69
10	Üveg és üvegár.	29	42	33	45	43	51	76	102	66	56
11	Len, kender, stb.	65	69	38	46	45	37	42	45	54	60
12	Gyapjúárúk . .	29	22	18	27	27	37	38	44	52	36
13	Vágó és igásm.	836	884	434	123	209	160	93	53	46	32

Vámterületünkön gabonából vitetik legtöbb át; a korábban igen tekintélyes átvitel vágó- és igásmarhából, az utóbbi évek alatt nagyon leszállt, ellenben erősen emelkedett a vas- és vasárúk átvitele, mely a német ipar térfoglalásáról tanuskodik a Balkán-félszigeten.

3. Nemzetközi forgalom.¹⁾

Habár a mai tisztultabb közgazdasági felfogás a kereskedelmi mérlegnek nem tulajdonít is többé oly fontosságot, mint a minőt a régibb iskola hirdetett, mind a mellett a nemzetközi forgalom adatainak statisztikai becse az újabb időben sem csökkent, sőt inkább emelkedett. Mert azon átalakulás, a melyen a nemzetek kereskedelme és egész gazdasága az újkor kezdete óta átment, s a mely a helyi kereskedést világkereskedéssé és az egymással alig, vagy csak lazán összefüggő helyi gazdaságokat úgyszólván világ gazdasággá változtatta át: új, a réginél sokkal nagyobb jelentőséget adott a nemzet-

¹⁾ Annual statement of the Trade of the United Kingdom. 1881—1889. — Tableau général du commerce de la France avec ses colonies et les puissances étrangères. 1881—1889. — Statistik des deutschen Reichs. Auswärtiger Waarenverkehr des deutschen Zollgebiets. 1881—1889. — Oesterreichische Statistik. Stat. des auswärt. Handels der österr.-ung. Monarchie im Jahre 1886, 1887, 1888 és 1899. — Statistique de la Belgique. Tableau général du commerce avec les pays étrangers. 1881—1889. — Annuaire statistique de la Belgique 1889. — Movimento commerciale del Regno d'Italia. 1881—1889. — Statistik des Waarenverkehrs der Schweiz mit dem Auslande. 1885—1889. — Tableau général du commerce de la Roumanie avec les pays étrangers 1881—1889. — Regatul Romaniei Monitorul Oficial 1888. No. 11. és No. 120. — Tabeller vedkommende Norges Handel. 1881—1889. — Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk. Ejerde Raekke Kongeriget's Vare-Indførsel og Udførsel samt den indenlandske Frembringelse af Braendevin og Roesukker. 1881—1889. — Commerce de la Grèce avec les pays étrangers pendant l'année 1887, 1888 és 1889. — Athènes 1888, 1889, 1890. — Statistique du commerce de la Principauté de Bulgarie avec les pays étrangers. 1882—1889. — Statistical abstract for the several colonial and other possessions of the United Kingdom in each year from 1872. to 1886. London: 1887 és from 1874. to 1888. London: 1889. — Le commerce extérieur de l'Égypte. 1882—1889. Bulletin trimestriel du commerce extérieur de l'Égypte. 1881. No. 1. — No 4. — Statistical abstract of the United States. 1887, 1888. Washington: 1888, 1889. — Estadística del comercio y de la navegación de la Republica Argentina. 1881—1889. Buenos-Aires. — Anuario estadístico de la Republica oriental del Uruguay. Año 1886, 1888 és 1889. Montevideo. Direccion de Estadística general de la Republica O. del Uruguay. Num. XIV. Montevideo. 1885. — Annual statement of the Trade

közi kereskedelem statisztikájának. A nemzetközi kereskedelem ugyanis, mint a termelés és fogyasztás közti kapocs, az egyes országok termelő képességét, valamint fogyasztó erejét, szükségleteik minőségét és mérvét juttatja kifejezésre, statisztikája ennél fogva a legalkalmasabb eszköz a különböző világrészek és országok termelésének és szükségleteinek s ezzel az egész világ gazdaságának megvilágítására. A mily fokon a gazdasági statisztika ma áll — s számba véve a nagy nehézségeket, a hogy valószínűleg még nagyon hosszú időközön keresztül állni fog — a fogyasztásra és szükségletekre vonatkozólag közvetlen adatokkal még a legműveltebb országokban is alig rendelkezünk, s a termelésre nézve is csak a nyers anyagok előállításáról, a mezőgazdasági termelésről és a bányászatról, birunk a körülményekhez képest kielégítő adatokkal, az emberi gazdálkodásnak számtalan ágai azonban teljesen homályban maradnának, ha rájuk a nemzetközi forgalom statisztikája világot nem vetne.

and Navigation of British India with Foreign Countries in the year ending 31 st. march 1889. Calcutta 1889. — Statistique de la Serbie. Volume XIV. Belgrade 1889. (és a belgrádi osztrák-magyar consul 1888-iki évi főjelentése). Koninkrijk der Nederlanden. Statistiek van den In-, Uit- en Doorvoer over het jaar. 1881—89. Eerste en tweede Gedeelte 'S Gravenhage. — Tableau décennal du commerce de la France avec ses colonies et les puissances étrangères. 1877. à 1886. I. Volume. — Résumé statistique de l'Empire du Japon No. I.—No. V. Tokio. — Estadística general del comercio exterior de España con sus provincias de ultramar y potencias extranjeras en 1887, 1888 és 1889, Madrid. — Tables of the Trade and Navigation of the Dominion of Canada. For the fiscal year ending 30 the June 1881—89. Ottawa. — Annuaire stat. pour la Finlande 1888. Helsingfors. — Navigation et commerce extérieur en 1887 et 1888. Helsingfors 1890. — Estatística de Portugal. Commercio do continente do Reino e ilhas adjacentes com Paizes Estrangeiras e com as Provincias Portuguezas do Ultramar no Anno de 1886, 1888 és 1889. — Bidrag Till sveriges officiala statistik. F) Utrikes Handel och Sjöfart 1881—89. — Jahrbuch für Bremische Statistik. 1881—89. — Hamburgs Handel u. Schifffahrt. 1881—89. — Commerce and Navigation of the United States 1881—89. — Orosz áruforg. stat. 1888. és 1889. (Orosz nyelven.) — Továbbá kíséretül: Statistical abstract for the principal and other foreign countries in each year from 1876. to 1885—1886. London 1888. és from 1877. to 1886—1887. London 1889. — Block M.: Annuaire de l'Économie politique et de la Statistique. 1876—1887. — The statesman's year-book. Edited by J. Scott Keltie. 1881—83., 1885—90. — Gothaischer genealogischer Hofkalender nebst diplomatisch-statistischen Jahrbuch. 1881—1891. — Neumann-Spallart: Uebersichten über Production, Verkehr und Handel in der Weltwirthschaft. Jahrgang 1879. Stuttgart 1880. — N-Spallart: Uebersichten der Weltwirthschaft. Jahrgang 1883—84. Stuttgart 1887.

Ezen szempontok által vezéreltetve, a nevezetesebb országok forgalmát ezúttal is, mint már évkönyvünk mult évi folyamában tettük, először be- és kiviteli országok szerint fogjuk részletezni, feltüntetve így a nemzetek gazdaságainak a különböző kereskedelmi összeköttetésekben nyilvánuló egymásba szövődését. Kimutatjuk továbbá a nevezetesebb országok külforgalmában főszerepet játszó árukat is, a melyek a bevitelnél a fogyasztási képességre s a szükségletekre vetnek világot, a kivitelnél pedig az egyes országok termelő képességét állítják szem elé. Előbb azonban ez alkalommal is feltüntetjük az egész világ nemzetközi forgalmának sommás átnézetét.

A nemzetközi forgalom áttekintése. — Az öt világrész különböző országainak áruforgalmát az 1881–85 évek átlagában és a legutóbbi két esztendőben az alábbi kimutatás tünteti fel: 1)

Sorszám	Világrész, ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		átlag 1881 – 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881 – 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881 – 85-ben	1887- ben	1888- ban
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
I. Európa.										
1	Nagy-Británia és Írország . . .	3.995 ^a	3.622 ^a	3.876 ^a	^{a)} 2.322 ^a 630 ^a	^{a)} 2.214 ^a 593 ^a	^{a)} 2.338 ^a 640 ^a	6.948 ^a	6.429 ^a	6.855 ^a
2	Franciaország . .	1.833 ^a	1.610 ^a	1.642 ^a	1.352 ^a	1.298 ^a	1.298 ^a	3.186 ^a	2.909 ^a	2.941 ^a
3	Németország . .	1.556 ^a	1.562 ^a	1.645 ^a	1.562 ^a	1.567 ^a	1.602 ^a	3.118 ^a	3.130 ^a	3.248 ^a
4	Németalföld . .	869 ^a	963 ^a	1.072 ^a	652 ^a	842 ^a	932 ^a	1.522 ^a	1.806 ^a	2.004 ^a
5	Osztr.-Magy. mon.	618 ^a	568 ^a	533 ^a	725 ^a	672 ^a	728 ^a	1.343 ^a	1.241 ^a	1.261 ^a
6	Belgium	605 ^a	572 ^a	613 ^a	520 ^a	496 ^a	497 ^a	1.125 ^a	1.069 ^a	1.111 ^a
7	Európai Oroször.	479 ^a	333 ^a	332 ^a	545 ^a	568 ^a	727 ^a	1.025 ^a	901 ^a	1.059 ^a
8	Olaszország . .	522 ^a	642 ^a	469 ^a	442 ^a	401 ^a	356 ^a	964 ^a	1.043 ^a	826 ^a
9	Spanyolország . .	312 ^a	324 ^a	286 ^a	277 ^a	288 ^a	305 ^a	590 ^a	613 ^a	591 ^a
10	Svájcz	^{a)} 302 ^a	334 ^a	330 ^a	^{a)} 266 ^a	268 ^a	268 ^a	^{a)} 568 ^a	603 ^a	599 ^a

1) Megjegyzendő, hogy most is, mint mult évi kimutatásunkban, a különböző pénz nemek átszámítása osztr. értékű forintokká, a névérték alapján történt és sem az ágio, sem az esetleges diságio nem vétetett számításba; az orosz papirrubelt azonban ez alkalommal egy forinttal vettük egyenlőnek, a miben az angolok példáját követtük, a kik átszámításaiknál 10 papirrubelt vesznek egy font sterlinggel egyenértékűnek. Így legalább a számok egyuttal az eredeti orosz értéket is mutatják s bárki azokat más kulcs szerint is átszámíthatja. — 2) Hazai és idegen árúk kivitele. — 3) Az 1881–85. évi átlag helyett 1885-ben; Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	Világrész, ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
11	Málta ¹⁾	200 ⁰ ²⁾	121 ⁰ ²⁾	121 ⁰	192 ⁰ ²⁾	114 ⁰ ²⁾	114 ⁰	392 ⁰ ²⁾	235 ⁰ ²⁾	235 ⁰
12	Svédország	173 ⁵	165 ⁴	180 ³	135 ²	137 ²	156 ⁷	308 ⁸	302 ⁶	337 ²
13	Törökország	180 ¹	189 ²	175 ¹	107 ¹	101 ⁶	121 ⁰	287 ²	290 ⁸	297 ⁰
14	Dánia	145 ⁷	139 ⁴	152 ³	101 ⁴	104 ⁴	107 ²	247 ¹	243 ⁸	259 ⁷
15	Románia	117 ⁴	125 ⁸	124 ²	88 ³	106 ³	102 ⁷	205 ⁷	232 ¹	226 ⁹
16	Norvégia	88 ⁰	74 ³	88 ¹	62 ¹ ³⁾	56 ⁶ ³⁾	64 ⁸	151 ⁷	133 ⁶	156 ¹
17	Portugália	76 ³	87 ²	89 ⁶	51 ⁴	49 ⁵	54 ⁶	127 ⁷	136 ⁷	144 ²
18	Finnország	57 ³	42 ³	44 ⁹	43 ⁰	30 ⁸	36 ²	100 ⁰	73 ¹	81 ¹
19	Görögország	⁴⁾ 53 ⁴	52 ⁷	43 ⁷ ⁴⁾	32 ⁸	41 ¹	38 ³ ⁴⁾	86 ⁸	93 ⁸	82 ⁰
20	Bulgária	19 ¹	25 ⁹	26 ³	15 ²	18 ²	25 ⁷	34 ³	44 ²	52 ²
21	Szerbia	⁵⁾ 18 ³	14 ⁶	13 ⁶ ⁵⁾	15 ⁵	14 ⁵	15 ⁶ ⁵⁾	33 ⁸	29 ¹	29 ¹
	Európa összesen .	12.225 ²	11.572 ³	11.862 ⁸	10.144 ⁹	9.989 ⁵	10.537 ⁹	22.370 ¹	21.561 ⁸	22.400 ⁷
<i>II. Ázsia.</i>										
1	Britt-Kelet-India	651 ⁷	728 ²	788 ²	836 ¹	901 ⁰	921 ⁵	1.487 ⁸	1.630 ²	1.709 ⁸
2	China ⁶⁾	228 ³	252 ⁸ ²⁾	252 ⁸	189 ³	207 ² ²⁾	207 ⁷	417 ⁶	460 ⁵ ²⁾	460 ⁵
3	Br.-Strait-Settlem	175 ⁰	254 ⁵	220 ³	157 ²	217 ⁴	185 ¹	332 ²	471 ⁹	405 ⁴
4	Németalfd.-Kelet-India	131 ⁰ ¹⁾	107 ⁷ ²⁾	107 ⁷	164 ⁰ ¹⁾	166 ⁵ ²⁾	166 ⁵	295 ⁰ ¹⁾	274 ² ²⁾	274 ²
5	Japán	64 ⁸	103 ⁴	130 ⁸	70 ²	103 ³	129 ⁹	135 ⁰	207 ³	260 ⁷
6	Ázsiai Oroszország ⁷⁾	34 ³	49 ²	44 ²	18 ⁴	37 ⁴	46 ⁵	52 ⁷	86 ⁶	90 ⁸
7	Britt-Ceylon	39 ⁰	39 ⁸	41 ⁵	29 ⁰	31 ⁷	27 ⁹	68 ⁰	71 ⁵	69 ⁴
8	Egyéb országok hozzávetőleg ⁸⁾	131 ⁰	127 ⁰	127 ⁰	146 ⁰	121 ⁰	121 ⁰	277 ⁰	248 ⁰	248 ⁰
	Ázsia összesen .	1.455 ¹	1.662 ⁷	1.712 ⁷	1.610 ²	1.787 ⁵	1.806 ¹	3.065 ³	3.450 ²	3.518 ⁸
<i>III. Afrika.</i>										
1	Egyiptom	83 ⁰	84 ⁴	80 ²	125 ⁴	112 ⁸	108 ⁰	208 ⁴	197 ²	188 ²
2	Algír	95 ¹	82 ²	91 ²	66 ⁰	71 ⁰	76 ⁵	161 ¹	154 ¹	167 ⁷
3	Fokföld	72 ⁸	57 ⁷	70 ¹	76 ⁰	79 ²	89 ⁶	148 ⁸	136 ⁹	159 ⁷
4	Britt-Mauritius	26 ⁷	23 ⁹	26 ⁶	37 ⁷	28 ¹	33 ¹	61 ⁴	52 ⁰	59 ⁷

¹⁾ Csúpan a vámköteles cikkek külforgalma. — ²⁾ Itt újabb adatok hiányában az előző év adatait voltunk kénytelenek felvenni. — ³⁾ Hazai és idegen árúk kivitele. — ⁴⁾ 1881—83-as átlag. — ⁵⁾ 1884—85-ös átlag. ⁶⁾ A chinai tael, a különböző idegen államokról szerkesztett angol abstract 1885/86. és 1886/87-ik évfolyamaira támaszkodva, 1881-ben 2 frt. 77¹/₁₂ kr., 1882-ben 2 frt. 85⁵/₁₂ kr., 1883-ban 2 frt. 80²/₁₂ kr., 1884-ben 2 frt. 79²/₁₂ kr., 1885-ben 2 frt. 64⁷/₁₂ kr., 1886-ban 2 frt. 50⁶/₁₂ kr. és 1887-ben 2 frt. 41¹⁰/₁₂ kr. kkal számítottatott át. — ⁷⁾ A papírrubél 1 forinttal vétetett egyenlőnek. — ⁸⁾ Francia-Cochinchina és Francia-Kelet-India, Philippi szigetek, Siam, Perzsa és Britt-Labuan.

Sorszám	Világrész, ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		átlag 1881-85-ben	1887-ben	1888-ban	átlag 1881-85-ben	1887-ben	1888-ban	átlag 1881-85-ben	1887-ben	1888-ban
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
5	Egyéb britt, birtokok ¹⁾ . . .	33 ⁶	35 ¹	41 ⁶	24 ²	23 ⁴	27 ⁷	57 ⁸	58 ⁸	69 ³
6	Más orsz. hozzávetőleg ²⁾ . . .	64 ⁰	70 ⁰	70 ⁰	48 ⁰	50 ⁰	50 ⁰	112 ⁰	120 ⁰	120 ⁰
	Afrika összesen .	375 ²	353 ³	379 ⁷	377 ³	365 ⁴	384 ⁹	752 ⁸	718 ⁷	764 ⁶
	<i>IV. Amerika.</i>									
1	Ész.-Amer.-Egy-Államok . . .	1.401 ⁰	1.453 ⁹	1.520 ²	³⁾ 1.626 ⁷	³⁾ 1.476 ³	³⁾ 1.436 ¹	3.064 ⁰	2.957 ⁸	2.981 ⁸
2	Brazília . . .	207 ⁴	235 ⁶	235 ⁶	244 ⁷	296 ⁶	296 ⁶	452 ¹	532 ¹	532 ¹
3	Britt-Canada . . .	226 ¹	221 ⁸	216 ⁰	171 ⁶	163 ⁷	164 ⁴	397 ⁷	385 ⁵	380 ⁴
4	Argentini közt. . .	153 ⁸	234 ⁷	256 ⁸	132 ²	168 ³	200 ²	285 ⁷	403 ⁵	457 ⁰
5	Chili . . .	100 ⁰	102 ¹	127 ⁵	134 ⁶	125 ¹	153 ⁵	234 ⁶	227 ²	281 ⁰
6	Mexico . . .	⁵⁾ 77 ⁸	86 ⁷	72 ⁸	86 ³	103 ³	126 ³	⁵⁾ 163 ⁸	190 ⁰	199 ¹
7	Britt-Ny.-India . . .	62 ⁰	52 ¹	57 ³	63 ⁰	61 ⁷	61 ⁷	125 ⁰	113 ⁸	119 ⁰
8	Uruguay . . .	44 ⁶	51 ⁷	61 ⁹	49 ⁴	39 ²	58 ⁸	94 ⁰	90 ⁹	120 ⁷
9	Britt-Guiana . . .	19 ¹	16 ⁰	15 ⁹	26 ²	21 ⁹	20 ²	45 ³	37 ⁹	36 ¹
10	Uj-Foundland . . .	16 ³	11 ²	15 ⁶	13 ⁸	10 ⁸	13 ⁷	30 ¹	22 ¹	29 ²
11	Kisebb britt birtokok ⁶⁾ . . .	5 ¹	4 ⁹	5 ⁰	4 ¹	3 ⁹	4 ⁰	9 ²	8 ⁸	9 ⁶
12	Egyéb országok hozzávetőleg ⁷⁾ . . .	335 ⁰	330 ⁰	330 ⁰	435 ⁰	435 ⁰	435 ⁰	770 ⁰	765 ⁰	765 ⁰
	Amerika összesen	2.647 ⁶	2.800 ⁸	2.915 ³	3.023 ⁹	2.933 ⁸	2.995 ⁸	5.671 ⁵	5.734 ⁶	5.911 ¹
	<i>V. Ausztrália.</i>									
1	Uj-Dél-Wales . . .	215 ⁰	188 ¹	208 ⁹	179 ¹	185 ⁰	208 ⁸	394 ¹	373 ¹	417 ⁵
2	Victoria . . .	180 ⁹	190 ²	239 ⁷	160 ⁹	113 ³	138 ⁸	341 ⁸	303 ⁷	378 ²
3	Uj-Zeeland . . .	78 ⁴	62 ⁶	59 ⁴	67 ⁵	68 ⁷	77 ⁷	145 ⁹	131 ²	137 ¹
4	Dél-Ausztrália . . .	58 ⁶	51 ⁰	54 ¹	53 ⁴	53 ³	69 ⁸	112 ⁰	104 ²	123 ⁹
5	Queensland . . .	58 ⁸	58 ²	66 ⁵	44 ⁵	64 ⁵	61 ³	103 ³	122 ⁷	127 ⁸
6	Tasmania . . .	16 ⁷	16 ⁰	16 ¹	15 ³	14 ⁵	13 ³	32 ⁰	30 ⁵	23 ⁴
7	Ny.-Ausztrália . . .	5 ²	8 ³	7 ⁹	4 ⁸	6 ⁸	6 ⁸	10 ⁰	15 ¹	14 ⁷
8	Egyéb részek hozzávetőleg ⁸⁾ . . .	20 ⁰	20 ⁰	20 ⁰	25 ⁰	25 ⁰	25 ⁰	45 ⁰	45 ⁰	45 ⁰
	Ausztrália össz. . .	633 ⁶	594 ²	672 ⁶	550 ⁵	531 ³	601 ⁰	1.184 ¹	1.125 ⁶	1.273 ⁹
	<i>Ismétlés.</i>									
1	Európa . . .	12.225 ²	11.572 ³	11.862 ⁸	10.144 ⁹	9.989 ⁹	10.537 ⁹	22.370 ¹	21.561 ⁸	22.400 ⁷
2	Amerika . . .	2.647 ⁶	2.800 ⁸	2.915 ³	3.023 ⁹	2.933 ⁸	2.995 ⁸	5.671 ⁵	5.734 ⁶	5.911 ¹
3	Ázsia . . .	1.455 ¹	1.662 ⁷	1.712 ⁷	1.610 ⁷	1.787 ⁵	1.806 ¹	3.065 ³	3.450 ²	3.518 ⁸
4	Ausztrália . . .	633 ⁶	594 ²	672 ⁶	550 ⁵	531 ³	601 ⁰	1.184 ¹	1.125 ⁶	1.273 ⁹
5	Afrika . . .	375 ²	353 ³	379 ⁷	377 ³	365 ⁴	384 ⁹	752 ⁸	718 ⁷	764 ⁶
	Mindössze . . .	17.336 ⁷	16.983 ⁴	17.543 ¹	15.706 ⁸	15.607 ⁵	16.925 ⁷	33.043 ³	32.590 ⁹	33.868 ⁸

¹⁾ Natal, Szent-Ilona, Lagos, Gold-Coast, Sierra-Leone és Gambia. —

²⁾ Marokko, Tunis, Tripolis, Zanzibár, Réunion, Franc Senegal, Portugál gyarmatok, Mayotte és Nossi Bé. — ³⁾ Hazai és idegen árúk kivitele. —

⁴⁾ Braziliánál újabb adatok hiányában az előző évi adatot vettük fel. —

⁵⁾ 1882—85-ös átlag. — ⁶⁾ Britt-Honduras, Bermunda és a Sólom-szigetek. — ⁷⁾ Cuba, Peru, Venezuela, Közép-amerikai köztársaságok (Costa-Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua és Salvador), Portorico, Columbia, Haiti, Bolívia, Ecuador, San-Domingo, Surinam, Paraguay, Francia-Nyugot-India, Francia-Guyana, továbbá St.-Pierre és Miquelon. — ⁸⁾ Havai, Uj-Caledonia, Tahiti, Fidji és Samoa szigetek.

E kimutatás megközelítőleg feltünteti az egész földkerekségének külkereskedelmi forgalmát. Benne lehetőleg a speciális áru-forgalom adatait vettük fel, tehát a bevitelnél azon árúk értékét, melyek a saját fogyasztás számára vitettek be, a kivitelnél pedig az egyes országok saját terményeinek és gyártmányainak kivitelét. Némely országok azonban, mint Spanyolország, Svédország, Románia, Törökország, Mexico és a britt gyarmatok, csak általános (generális) áruforgalmukat mutatják ki s az ebben foglalt átvitel kétszer jön számításba. Hasonlóképen a nemes fémek forgalmát is kihágytuk összeállításunkból, minthogy az értékmérőül és csereeszközül szolgáló nemes fémek a többi áruktól sok tekintetben különböző, sőt ellentétes természettel bírnak. Következétesen azonban ezt elvet sem lehetett keresztülvinni, minthogy némely országok, u. m. Svájc, Románia, Görögország, Mexico, Chili, Brazília, az Argentini köztársaság, Uruguay s a britt birtokok a nemesfémek forgalmát a tulajdonképeni áruforgalomtól nem különítik el. Ezen országok egy részében azonban, különösen Mexicóban, Braziliában, Chiliben és az ausztráliai britt gyarmatokban, mint kiválóan nemesfém-termelő országokban, a nemesfémek ugyis áru természetével bírnak s így felvételük az áruforgalomba teljesen indokolt.

A viláfgorgalom főösszegeit tekintve, látjuk, hogy a bevitel állandóan meghaladja a kivitelt és pedig nem is csekély összeggel. hanem közel két ezer millió frttal. Ennek oka részint abban rejlik, hogy a beviteli árúk értéke, a melyet a szállítási költség is kereskedői nyereség is emel, rendszeren magasabb, részint pedig abban, hogy a vám alá eső beviteli árúczikkek feljegyzésére nagyobb gond szokott fordíttatni, mint a vámbevételek szempontjából többnyire egészen közönyös kiviteli árúczikkekre.

Kimutatásunkban az 1881—85. éveket helyszűke miatt egy közös átlagban összefoglalva tüntettük fel. Az összes forgalom ezen átlagban 1.860 millió frttal magasabb volt, mint 1886-ban és 450 millióval, mint 1887-ben, de 825 millióval alacsonyabb, mint 1888-ban, ha azonban nem az átlagot, hanem az egyes esztendőket vesszük tekintetbe, a legmagasabb forgalmat, a melyet a világ eddig egyáltalában felmutatott, 1883-ban látjuk 33.900 millióval, a következő 1884. és 1885-ik években érzékeny csökkenés állt be s az összes forgalom 32.500, illetőleg 30.800 millió forintra szállt le; örvendetes azonban, hogy az 1886-ik év már emelkedést hozott, a mely 1887-ben és 1888-ban erősen fokozódott s a mennyiben az 1889-re már ismeretes adatokból következtetni lehet, a javulás ezen évben is folytatódott ugyannyira hogy az eddig ismert adatokból bizvást állíthatjuk, hogy az 1889-ik évi nemzetközi forgalom az 1883-ik évinél is jóval magasabb értéket képviselt. Azon országokat, a melyeknek forgalmát 1889-re is ismerjük, az alábbiakban mutatjuk be, párhuzamosan az összforgalom 1888-ik évi megfelelő adataival:

Az ország neve	Bevitel	Kivitel	Összes forgalom 1889-ben	Összes forgalom 1888-ban
m i l l i ó f o r i n t o k b a n				
<i>I. Európai országok:</i>				
Nagy-Británia és Írország	4.276 ⁴ ¹⁾	{ 2.480 ⁵ 666 ⁶ }	7.423 ⁵	6.855 ²
Németország	2.007 ⁵	1.583 ³	3.590 ⁸	3.248 ³
Franciaország	1.726 ⁷	1.481 ⁶	3.208 ³	2.941 ⁵
Németalföld	1.058 ⁵	930 ⁰	1.988 ⁵	2.004 ⁹
Osztrák-Magyar monarchia	589 ²	766 ²	1.355 ⁴	1.261 ⁹
Belgium	622 ⁶	583 ⁴	1.206 ⁰	1.111 ²
Európai Oroszország	373 ⁷	687 ¹	1.060 ⁸	1.059 ⁴
Olaszország	556 ⁵	330 ³	936 ⁸	826 ⁶
Svájcz	381 ⁷	284 ⁴	666 ¹	599 ⁶
Spanyolország	346 ⁵	358 ⁷	705 ²	591 ⁶
Románia	147 ²	109 ⁷	256 ⁹	226 ⁹
Portugália	93 ⁷	52 ¹	145 ⁸	144 ²
Görögország	53 ¹	43 ¹	96 ²	82 ⁰
Bulgária	29 ¹	32 ²	61 ³	52 ²
Szerbia	13 ⁹	15 ⁶	29 ⁵	29 ¹
Együtt	12.276 ³	10.454 ⁸	22.731 ¹	21.034 ⁶
<i>II. Ázsiai országok:</i>				
Britt-Kelet-India	804 ²	986 ⁸	1.791 ⁰	1.709 ⁸
Britt-Straits-Settlement . . .	234 ³	199 ⁸	434 ¹	405 ⁴
Japán	132 ²	140 ¹	272 ³	260 ⁷
Ceylon	41 ⁷	32 ³	74 ⁰	69 ⁴
Együtt	1.212 ⁴	1.359 ⁰	2.571 ⁴	2.445 ³
<i>III. Afrikai országok:</i>				
Egyiptom	72 ⁸	124 ⁰	196 ⁸	188 ²
Algír	95 ⁰	91 ⁹	186 ⁹	167 ⁷
Fokföld	108 ⁴	98 ³	206 ⁷	159 ⁷
Egyéb britt birtokok (Mauritius kivételével) . . .	58 ⁸	30 ²	89 ⁰	69 ³
Együtt	335 ⁰	344 ⁴	679 ⁴	584 ⁹
<i>IV. Amerikai országok:</i>				
Északam. Egy.-Államok . . .	1.564 ⁸ ¹⁾	{ 1.533 ⁶ 25 ⁴ }	3.123 ⁸	2.981 ⁸
Argentini köztársaság . . .	329 ¹	245 ⁶	574 ⁷	457 ⁰
Britt-Canada	230 ³	162 ¹	392 ⁴	380 ⁴
Uruguay	77 ³	54 ⁵	131 ⁸	120 ⁷
Britt-Nyugat-India	60 ¹	63 ³	123 ⁴	119 ⁰
Britt-Guiana	18 ⁰	24 ⁷	42 ⁷	36 ¹
Új-Foundland	13 ⁸	12 ³	26 ¹	29 ³
Kisebb britt birtokok . . .	5 ⁹	4 ⁸	10 ⁷	9 ⁶
Együtt	2.299 ³	2.126 ³	4.425 ⁶	4.133 ⁹
<i>V. Ausztrália (szárazföld) . . .</i>				
Összesen	688 ⁵	625 ⁹	1.314 ⁴	1.146 ⁷
Összesen	16.811 ⁵	14.910 ⁴	31.721 ⁹	29.345 ⁴

¹⁾ Hazai és idegen árúk kivitele.

Nemzetközi forgalom a származási és rendeltetési hely részletezésével. — Itt ismételve hangsúlyozzuk azon már más helyütt is jelzett körülményt, hogy a nemzetközi forgalomba jutó áruk származási és rendeltetési helyének konstataciója nem mindig történik a kívánatos pontossággal; következésképpen az alábbi táblázatokban foglalt részletes kimutatások sem felelhetnek meg teljesen a valóságnak. Azon eltérések, a melyek némely országok áruforgalmának kölcsönös egybevetése által első tekintetre szemünkbe ötlenek, többnyire ezen hibából származnak, habár az sem tagadható, hogy néha a különböző módoszatok szerint történő érték-megállapításokra és a szállítási költségek beszámításából vagy be nem számításából eredő különbségekre vezethetők vissza. Valahányszor tehát, jelentékenyebb ellenmondásra akadunk, a megfajtás és kiegyenlítés mindenkor csak tüzetesebb vizsgálódás segélyével történhetnek, a mi azonban Évkönyvünk feladatát messze túlhaladná.

Az egyes országok külforgalmában legnevezetesebb szerepet játszó országokat az alábbi táblázatokban tüntetjük fel, az országokat világrészek és a világrészekben belül az összes külforgalom nagysága szerint sorozván:

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokan					‰ - ban		
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1888-ban	1889-ben
I. Európa.									
1. Nagy-Británia és Írország.									
a) Bevétele:									
1	Északam. Egy. Áll.	927.1	816.0	880.5	797.6	954.6	23.20	20.58	22.32
2	Franciaország . .	381.7	366.0	371.2	388.6	457.8	9.55	10.03	10.70
3	Britt-K.-India . .	355.5	321.3	305.3	307.6	362.0	8.90	7.94	8.46
4	Ausztrália . . .	259.4	209.5	233.4	258.7	268.0	6.49	6.67	6.26
5	Németalföld . . .	248.7	253.1	253.3	260.7	266.8	6.22	6.71	6.23
6	Németország . .	247.6	214.2	245.6	267.2	271.0	6.20	6.89	6.33
7	Oroszország . .	180.2	135.7	159.7	263.2	271.5	4.51	6.79	6.35
	És pedig: az ész. fél- a déli fél- től	119.1	85.4	96.8	123.6	137.9	2.98	3.19	3.23
		61.1	50.3	62.9	139.6	133.6	1.53	3.60	3.12
8	Belgium	145.7	142.5	147.3	156.4	176.7	3.65	4.04	4.13
9	Britt-Északamer.	110.7	104.2	105.6	92.7	121.9	2.77	2.39	2.85
10	Spanyolország . .	105.6	91.1	101.0	110.5	115.6	2.64	2.85	2.73
11	China	99.1	80.4	66.7	64.6	61.2	2.48	1.67	1.43

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					‰ - b a n		
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1888-ban	1889-ben
12	Egyiptom	91'3	72'6	76'9	72'9	86'2	2'29	1'68	2'01
13	Svédország	81'3	74'7	73'2	81'9	92'1	2'03	2'11	2'15
14	Brazília	55'5	34'6	53'8	52'1	50'7	1'39	1'34	1'18
15	Dánia	52'4	49'4	52'0	70'6	78'5	1'31	1'82	1'83
16	Br.-Jóreményf. . .	50'7	39'9	41'8	45'5	51'6	1'27	1'17	1'21
17	Törökország . . .	49'2	41'5	37'4	42'4	52'7	1'23	1'09	1'23
	<i>És pedig: dzsiai Tör.</i>	31'4	28'3	28'7	29'8	14'6	0'79	0'77	0'34
	<i>európ. »</i>	17'8	13'2	8'7	12'6	38'1	0'44	0'32	0'89
18	Br.-Straits-Settl. .	44'1	43'7	47'8	53'5	54'2	1'10	1'38	1'26
19	Románia	34'3	26'5	34'0	35'7	32'0	0'86	0'92	0'74
20	Jáva	33'5	31'6	22'6	28'9	22'3	0'84	0'75	0'52
21	Olaszország	32'6	27'7	30'7	34'2	32'3	0'82	0'88	0'75
22	Portugália	32'4	25'5	28'3	30'9	31'1	0'81	0'80	0'73
23	Br.-Nyug.-India . .	32'2	15'6	17'3	22'4	21'6	0'80	0'58	0'51
24	Chili	29'4	22'8	22'1	30'9	32'6	0'74	0'80	0'76
25	Norvégia	28'9	27'6	27'8	30'6	35'0	0'72	0'79	0'87
26	Egyéb országok . .	286'8	230'9	237'0	276'1	276'4	7'18	7'13	6'46
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	19'5	16'2	15'9	21'3	22'9	0'49	0'55	0'54
	Osszesen	3.995'8	3.498'6	3.622'3	3.876'4	4.276'4	100'00	100'00	100'00
	<i>Ebből: 1. Idegen orsz.</i>	3.056'1	2.679'8	2.784'3	3.007'2	3.303'7	76'48	77'58	77'25
	<i>2. Britt birt.</i>	939'7	818'8	838'0	869'2	972'7	23'52	22'42	22'75
b) Kivétel:									
I. Hazai termékekből:									
1	Britt-K.-India . . .	300'1	313'4	305'8	325'4	309'6	12'92	13'92	12'48
2	Északam. Egy. Áll.	269'1	268'2	295'5	289'0	302'1	11'59	12'36	12'21
3	Ausztrália	240'0	223'8	197'4	254'1	227'7	10'33	10'87	9'18
4	Németország	179'8	156'8	156'2	157'3	183'4	7'74	6'73	7'39
5	Franciaország . . .	167'4	136'1	136'6	148'1	145'5	7'21	6'33	5'87
6	Németalföld	93'8	82'0	81'9	85'1	97'0	4'04	3'63	3'91
7	Britt-Északamer. . .	86'3	78'9	80'9	75'6	81'2	3'71	3'23	3'27
8	Belgium	79'6	71'3	68'3	67'9	71'1	3'43	2'90	2'88
9	Olaszország	67'7	60'9	77'9	57'6	71'1	2'91	2'46	2'87
10	Törökország	65'0	59'0	56'4	50'8	61'6	2'80	2'17	2'48
	<i>És pedig: európ. Tör.</i>	34'2	32'8	29'4	26'6	30'8	1'47	1'14	1'21
	<i>dzsiai »</i>	30'8	26'2	27'0	24'2	30'8	1'33	1'03	1'24
11	Brazília	64'0	60'7	58'2	62'6	62'3	2'76	2'68	2'51
12	Oroszország	52'3	44'2	41'7	48'1	53'3	2'25	2'05	2'15
	<i>És pedig: az ész. kikötőből.</i>	43'6	32'5	33'2	37'0	42'6	1'88	1'58	1'72
	<i>a déli kikötőből.</i>	8'7	11'7	8'5	11'1	10'7	0'37	0'47	0'43
13	China	48'3	52'5	62'4	62'0	50'4	2'08	2'65	2'03
14	Argentini köztárs. .	45'8	51'9	62'3	76'6	106'8	1'97	3'28	4'31

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke						
		millió forintokban					‰ - b a n	
		átlag 1881—35-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—35-ben	1888-ban 1889-ben
15	Br.-Jóreményf. . .	42'5	24'3	34'0	38'9	58'9	1'83	1'67 2'38
16	Spanyolország . .	36'3	31'1	33'3	35'2	42'2	1'56	1'51 1'70
17	Hong-Kong . . .	33'0	23'1	25'5	28'0	21'7	1'42	1'20 0'88
18	Egyiptom	30'7	28'6	30'0	29'0	29'4	1'32	1'24 1'18
19	Egyéb országok .	421'0	357'5	409'8	447'1	503'9	18'13	19'12 20'32
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	8'2	9'1	8'8	9'3	10'2	0'35	0'40 0'41
	Összesen . .	2,322'7	2,124'3	2,214'1	2,338'4	2,480'5	100'00	100'00 100'00
	<i>Ebből: 1. Idegen orsz.</i>	1,509'8	1,369'2	1,462'8	1,499'0	1,651'8	65'00	64'10 66'59
	<i>2. Britt birt.</i>	812'9	755'1	751'3	839'4	828'7	35'00	35'90 33'41
II. Idegen és gyarmati termékekből:								
1	Németország . .	119'1	106'3	114'8	115'8	128'1	18'89	18'08 19'22
2	Franciaország . .	109'9	67'0	68'4	93'2	75'5	17'43	14'55 11'33
3	Északam. Egy. Áll.	83'0	107'8	106'9	123'1	135'8	13'17	19'22 20'37
4	Németalföld . . .	69'2	68'2	68'5	64'2	64'8	10'98	10'03 9'72
5	Belgium	64'6	51'2	63'1	61'8	64'5	10'25	9'65 9'68
6	Ausztrália . . .	28'3	26'2	25'3	31'9	27'4	4'49	4'98 4'11
7	Oroszország . .	26'4	19'8	27'1	28'7	33'1	4'19	4'49 4'97
	<i>És pedig: az ész. felől</i>	23'2	17'6	25'4	25'9	30'3	3'68	4'05 4'55
	<i>a déli felől</i>	3'2	2'2	1'7	2'8	2'8	0'51	0'44 0'42
8	Britt-K.-India . .	15'8	11'8	14'4	12'9	13'8	2'50	2'01 2'07
9	Svédország . . .	11'4	8'8	10'3	11'7	12'9	1'81	1'83 1'94
10	Britt-Északamer.	10'1	11'5	11'1	11'3	12'9	1'60	1'76 1'93
11	Olaszország . . .	9'7	8'9	8'0	8'2	9'1	1'54	1'28 1'36
12	Spanyolország . .	9'3	7'2	7'2	6'4	6'9	1'48	1'00 1'03
13	Egyéb országok .	73'6	67'6	68'4	71'2	81'8	11'67	11'12 12'27
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	4'0	4'4	3'5	4'7	3'7	0'63	0'73 0'55
	Összesen . .	630'4	562'3	593'5	640'4	666'6	100'00	100'00 100'00
	<i>Ebből: 1. Idegen orsz.</i>	557'0	496'7	524'5	565'6	591'0	88'37	88'31 88'66
	<i>2. Britt birt.</i>	73'4	65'6	69'0	74'8	75'6	11'63	11'69 11'34
2. Németország.								
a) Bevétele:								
1	Osztr.-Magy. mon.	222'1	201'8	211'2	223'1	264'9	14'27	13'56 13'20
2	N.-Brit. és Írorsz.	220'2	226'4	230'4	247'9	332'6	14'15	15'07 16'56
3	Hamburg-Altona	201'8	185'9	200'3	259'0	25'1	12'97	15'74 1'25
4	Oroszorsz. (Eur. és Ázs.)	189'2	132'1	167'8	184'5	260'1	12'16	11'20 12'96
5	Belgium	129'9	138'6	138'8	135'6	167'9	8'37	8'25 8'36
6	Franciaor. és Algír	120'7	110'9	106'3	106'9	135'7	7'76	6'50 6'76
7	Németalföld . . .	120'7	106'0	115'6	123'3	142'2	7'76	7'49 7'08
8	Svájc	79'7	77'5	77'4	73'5	90'2	5'12	4'47 4'49

Sorszám	Az áruk származási illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9	Bréma	69·9	59·6	66·9	1)	1)	4·49	1)	1)
10	Északam. Egy. Áll.	67·2	53·1	71·7	76·6	158·7	4·31	4·65	7·91
11	Olaszország . . .	33·0	45·1	45·7	55·7	74·3	2·12	3·39	3·70
12	La Plata államok ²⁾	15·9	23·6	23·4	35·7	44·5	1·02	2·17	2·22
13	Britt-K.-India . .	13·4	10·3	12·5	16·7	47·6	0·86	1·02	2·37
14	Dánia	11·8	11·0	13·3	11·3	20·8	0·75	0·69	1·04
15	Svédország	8·4	10·1	13·3	17·5	25·0	0·54	1·06	1·25
16	Egyéb országok .	52·2	52·1	67·8	78·1	217·9	3·35	4·74	10·85
Összesen . .		1.556·1	1.444·1	1.562·4	1.645·4	2.007·5	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele :									
1	Hamburg-Altona	300·3	316·0	348·3	395·4	52·4	19·37	24·66	3·31
2	N.-Brit. és Írorsz.	248·1	221·4	245·4	239·9	323·4	16·00	14·97	20·43
3	Osztr.-Magy. mon.	158·8	143·0	148·0	149·4	159·5	10·24	9·32	10·07
4	Franciaország és Algír	150·5	124·6	109·4	109·6	104·7	9·71	6·84	6·62
5	Németalföld . . .	120·9	115·2	116·8	135·3	124·5	7·80	8·44	7·86
6	Északam. Egy. Áll.	89·3	105·8	115·7	118·1	197·5	5·76	7·38	12·47
7	Oroszország (Eur. és Ázs.)	86·5	63·8	62·3	70·3	87·1	5·58	4·38	5·50
8	Svájc	83·8	76·4	75·2	80·1	85·2	5·40	5·00	5·38
9	Belgium	82·4	77·3	80·6	86·0	63·6	5·31	5·36	4·33
10	Bréma	48·6	61·0	63·4	1)	1)	3·14	1)	1)
11	Olaszország . . .	40·1	42·2	49·5	40·4	50·8	2·59	2·52	3·21
12	Dánia	28·0	22·5	27·3	31·3	33·9	1·81	1·96	2·14
13	Svédország	27·5	26·0	25·1	27·0	35·6	1·77	1·68	2·25
14	Spanyolország . .	18·0	17·3	13·2	12·9	22·3	1·16	0·80	1·41
15	Románia	8·4	10·8	15·2	13·6	17·5	0·54	0·85	1·11
16	Egyéb országok .	59·3	64·5	72·2	93·6	220·3	3·82	5·84	13·91
Összesen . .		1.550·5	1.492·8	1.567·6	1.602·9	1.583·3	100·00	100·00	100·00
3. Franciaország.									
a) Bevitele :									
1	N.-Brit. és Írorsz.	262·0	210·0	190·1	211·5	215·0	14·29	12·87	12·45
2	Belgium	187·2	167·6	165·6	167·6	190·0	10·21	10·20	11·00
3	Németország . . .	174·7	133·9	128·8	133·0	135·4	9·53	8·10	7·84
4	Olaszország	148·3	123·7	123·1	72·5	53·4	8·09	4·41	3·09
5	Északam. Egy. Áll.	144·1	117·1	130·0	99·2	122·7	7·86	6·04	7·11
6	Spanyolország . .	141·6	159·1	142·7	151·3	142·2	7·72	9·21	8·24
7	Britt-K.-India . .	89·0	76·9	73·0	75·3	74·4	4·85	4·58	4·81
8	Oroszország	87·0	68·0	71·4	99·3	84·1	4·74	6·05	4·87

1) L. Hamburgnál. — 2) Argentini közt., Uruguay és Paraguay.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% o - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9	Argentini közt. . .	70·3	91·3	72·7	75·7	87·5	3·83	4·61	5·07
10	Törökország . . .	51·3	49·8	38·8	37·4	52·2	2·80	2·28	3·02
11	Svájc	48·1	43·4	41·9	38·9	40·6	2·62	2·37	2·35
12	Osztrák-Magyar monarchia . . .	48·0	43·2	39·6	45·7	49·8	2·62	2·78	2·89
13	Algír	40·7	49·8	53·6	63·2	80·2	2·22	3·85	4·65
14	China	33·5	47·5	47·1	31·8	54·0	1·83	1·94	3·13
15	Svédország . . .	24·5	18·5	20·0	23·2	18·2	1·34	1·41	1·05
16	Brazília	21·1	21·1	27·5	24·5	25·4	1·15	1·49	1·47
17	Németalföld . . .	16·2	16·2	13·8	14·6	14·0	0·88	0·89	0·81
18	Japán	15·5	14·7	15·7	16·4	27·3	0·85	1·00	1·58
19	Egyiptom	13·6	8·4	11·2	12·4	10·8	0·74	0·76	0·63
20	Uruguay	13·4	12·1	9·3	12·2	16·1	0·73	0·71	0·93
21	Németalföldi India	12·5	11·3	10·0	18·8	13·7	0·68	1·15	0·80
22	Haiti	12·5	14·7	18·7	18·6	17·4	0·68	1·13	1·01
23	Görögország . . .	11·6	18·8	10·2	8·4	12·3	0·63	0·51	0·71
24	Norvégia	11·3	8·4	8·6	13·0	12·4	0·62	0·79	0·72
25	Peru	11·2	8·0	9·4	16·0	17·1	0·61	0·97	1·00
26	Szent-Péter és Miquelon	11·2	14·9	11·7	12·8	11·0	0·61	0·78	0·64
27	Portugália	11·0	29·7	15·3	18·3	15·1	0·60	1·11	0·87
28	Románia	10·6	10·8	14·2	20·0	23·8	0·58	1·22	1·38
29	Egyéb országok .	111·7	94·3	96·4	111·2	110·6	6·09	6·79	6·38
	Összesen	1.833·7	1.683·2	1.610·4	1.642·8	1.726·7	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele :									
1	Nagy-Británia és Írország	354·8	342·0	327·8	345·4	398·5	26·23	26·60	26·89
2	Belgium	182·0	179·2	192·2	189·0	228·3	13·45	14·55	15·41
3	Németország . . .	134·1	119·0	126·5	123·3	136·8	9·91	9·49	9·23
4	Északam. Egyesült Államok	125·1	112·9	108·5	102·3	109·4	9·25	7·88	7·39
5	Svájc	90·3	84·0	86·6	83·6	92·2	6·68	6·44	6·23
6	Olaszország . . .	74·9	77·0	76·8	47·8	57·5	5·54	3·68	3·88
7	Spanyolország . .	65·0	69·3	59·7	68·8	77·8	4·80	5·30	5·25
8	Algír	63·6	75·7	61·2	69·4	71·5	4·70	5·34	4·83
9	Argentini köztárs.	41·2	44·2	57·5	53·8	67·9	3·05	4·14	4·58
10	Brazília	25·6	22·9	23·9	25·9	28·0	1·89	1·99	1·89
11	Törökország . . .	18·2	18·5	18·7	19·1	20·2	1·34	1·47	1·36
12	Németalföld . . .	15·9	12·1	11·9	12·0	14·4	1·18	0·92	0·97
13	Osztrák-Magyar monarchia	10·2	6·5	7·9	7·9	9·0	0·76	0·61	0·61

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% o - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
14	Uj-Granada . . .	9·9	10·6	14·7	16·3	13·5	0·73	1·26	0·91
15	Egyéb országok .	141·9	125·6	124·7	134·1	156·6	10·49	10·33	10·57
	Összesen . .	1.352·7	1.299·5	1.298·6	1.298·7	1.481·6	100·00	100·00	100·00
4. Németalföld. ¹⁾									
a) Bevitel :									
1	Németország . .	241·3	250·2	236·6	242·0	205·7	27·26	22·38	19·43
2	N.-Brit. és Írorsz.	232·0	222·8	209·4	290·3	252·8	26·21	26·85	23·88
3	Belgium	116·3	134·3	136·4	133·6	150·1	13·14	12·36	14·18
4	Oroszország . . .	65·2	63·5	80·8	107·3	95·8	7·37	9·92	9·05
5	Jáva és a többi németalföldi K.- India	61·1	76·7	97·1	100·5	121·2	6·90	9·29	11·45
6	Északam. Egy. Áll.	48·6	56·9	67·3	52·9	64·6	5·49	4·89	6·11
7	Britt-K.-India . .	26·6	31·0	25·5	25·0	25·3	3·00	2·31	2·39
8	Hamburg	16·2	15·2	17·5	26·4	21·4	1·83	2·44	2·02
9	Franciaország . .	15·4	15·3	14·6	15·0	19·1	1·74	1·39	1·80
10	Spanyolország . .	13·5	13·4	17·1	17·6	16·9	1·53	1·63	1·60
11	Egyéb országok .	48·9	58·0	64·1	70·7	85·6	5·53	6·54	8·09
	Ebből: Osztr.-M.mon.	0·2	0·5	1·4	1·4	0·5	0·02	0·13	0·04
	Összesen . .	885·1	937·3	966·4	1.081·3	1.058·5	100·00	100·00	100·00
b) Kivitel : ¹⁾									
1	Németország . .	292·6	337·3	344·0	434·6	416·6	44·60	45·86	44·79
2	N.-Brit. és Írorsz.	146·8	217·1	248·7	253·5	242·0	22·38	26·76	26·02
3	Belgium	101·1	117·0	110·9	124·5	119·1	15·41	13·14	12·80
4	Jáva és a többi németalföldi K.- India	35·1	38·1	35·0	40·0	58·7	5·35	4·22	6·31
5	Éjszakam. E.-Áll.	20·9	38·9	41·7	32·6	18·8	3·18	3·44	2·03
6	Hamburg	11·3	14·2	12·4	15·2	16·2	1·72	1·60	1·74
7	Olaszország . . .	10·1	8·8	8·8	6·9	7·4	1·54	0·73	0·80
8	Egyéb országok .	38·2	35·7	41·4	40·3	51·2	5·82	4·25	5·51
	Ebből: Osztr.-M.mon.	0·34	1·23	1·62	3·5	1·0	0·05	0·37	0·11
	Összesen . .	656·1	807·1	842·9	947·6	930·0	100·00	100·00	100·00

¹⁾ Nemes fémek beszámításával.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% o - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
5. Belgium.									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	Franciaország . .	119·7	100·4	113·1	115·6	129·1	19·79	18·84	20·74
2	Németalföld . . .	86·2	79·9	79·5	86·6	82·2	14·25	14·11	13·20
3	Németország . . .	80·6	58·4	59·5	67·6	64·6	13·32	11·02	10·38
4	N.-Brit. és Írorsz.	79·2	68·9	75·1	73·0	79·4	13·09	11·90	12·75
5	Északam. Egy. Áll.	67·9	64·2	66·0	47·9	47·3	11·22	7·81	7·60
6	Oroszország . . .	48·6	29·7	33·3	59·9	45·4	8·03	9·76	7·29
7	Britt-K.-India . .	26·9	27·5	19·0	22·8	26·2	4·45	3·71	4·21
8	Argentini közt.	19·5	24·0	27·5	21·9	22·8	3·22	3·57	3·66
9	Svéd és Norv. orsz.	14·4	15·2	18·1	19·3	17·0	2·38	3·14	2·73
10	Románia	8·6	12·5	19·3	36·3	38·7	1·42	5·91	6·22
11	Uruguay	8·6	7·0	6·5	6·1	6·4	1·42	0·99	1·02
12	Brazília	8·2	8·5	9·8	9·8	8·0	1·36	1·60	1·29
13	Egyéb országok .	36·6	37·8	41·1	46·9	55·5	6·05	7·64	8·91
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	0·4	0·4	0·8	1·3	0·8	0·06	0·21	0·13
	Összesen . .	605·0	534·0	572·8	613·7	622·6	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Franciaország . .	160·4	131·8	134·1	137·1	141·1	30·80	27·56	24·19
2	N.-Brit. és Írorsz.	102·4	94·6	96·2	102·4	120·0	19·67	20·58	20·57
3	Németország . . .	87·0	74·1	79·1	80·1	95·2	16·71	16·10	16·32
4	Németalföld . . .	69·1	70·2	67·1	68·8	86·8	13·27	13·83	14·88
5	Északam. Egy. Áll.	16·3	16·3	19·7	20·9	17·3	3·13	4·20	2·97
6	Spanyolország . .	12·5	8·3	8·1	7·9	8·9	2·40	1·59	1·52
7	Olaszország . . .	11·9	13·6	16·6	9·7	18·1	2·29	1·95	3·10
8	Svájc	10·7	11·8	13·5	9·1	11·9	2·05	1·83	2·04
9	Egyéb országok .	50·4	52·1	61·8	61·5	84·1	9·68	12·36	14·41
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	2·0	1·6	2·0	2·7	2·8	0·38	0·54	0·43
	Összesen . .	520·7	472·8	496·2	497·5	583·4	100·00	100·00	100·00
6. Európai Oroszország.¹⁾									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	Németország . . .	184·5	135·2	112·5	122·3	124·1	38·47	36·81	33·21
2	N.-Brit. és Írorsz.	116·9	108·0	91·6	96·0	95·9	24·37	23·89	25·66

¹⁾ Papírubelekben, melyeket tekintettel nagy árfolyamhanyatlásukra, mindennemű átszámítás mellőzésével ez alkalommal 1 aranyforinttal vettünk egyenlőnek, követve az angol »Statistical abstract for the principal and other foreign countries« példáját, a mely 10 papírubelet egy font sterlinggel vesz egyenértékűnek. Így legalább a számok egyttal az eredeti orosz értéket is mutatják s bárki azokat, ha jónak látja, más kulcs szerint is átszámíthatja.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					‰ - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
3	Osztr.-Magy. mon.	24.2	16.6	12.4	14.6	18.4	5.05	4.39	4.92
4	Franciaország . .	19.1	11.5	13.2	13.2	18.4	3.98	3.97	4.92
5	Törökország . . .	16.3	16.1	5.9	4.8	6.6	3.40	1.44	1.77
6	Belgium	13.5	8.7	5.0	6.5	7.4	2.82	1.96	1.98
7	Olaszország	9.8	7.7	6.0	6.6	7.4	2.04	1.98	1.98
8	Németalföld	6.6	4.0	3.7	4.6	4.4	1.38	1.39	1.18
9	Svéd és Norv. orsz.	6.1	5.6	5.3	4.7	6.1	1.27	1.41	1.63
10	Egyéb országok . .	82.6	69.5	77.6	59.0	85.0	17.22	17.76	22.75
	Összesen . .	479.6	382.9	333.2	332.3	373.7	100.00	100.00	100.00
b) Kivétel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	176.4	139.9	182.3	278.6	257.6	32.33	38.32	37.49
2	Németország . . .	168.2	119.9	151.7	181.6	190.4	30.82	24.98	27.72
3	Franciaország . . .	43.4	24.6	35.9	52.8	35.2	7.95	7.26	5.12
4	Németalföld	36.8	36.3	45.9	52.9	45.5	6.74	7.28	6.62
5	Osztr.-Magy. mon.	28.9	22.6	24.0	23.5	27.6	5.30	3.23	4.02
6	Belgium	27.0	17.3	21.1	31.3	24.3	4.95	4.30	3.54
7	Svéd és Norv. orsz.	16.3	14.6	15.8	16.7	13.1	2.99	2.30	1.90
8	Olaszország	12.9	19.8	38.1	26.7	27.3	2.36	3.67	3.97
9	Törökország	10.7	11.3	15.4	17.4	12.5	1.96	2.39	1.82
10	Románia	6.4	3.0	3.5	5.3	7.3	1.17	0.73	1.06
11	Dánia	6.1	5.3	7.7	12.3	11.6	1.12	1.69	1.69
12	Görögország	5.3	8.0	9.8	8.8	6.8	0.97	1.21	0.99
13	Egyéb országok . .	7.3	13.9	17.3	19.2	27.9	1.34	2.64	4.06
	Összesen . .	545.7	436.5	563.5	727.1	687.1	100.00	100.00	100.00
7. Olaszország.									
a) Bevétel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	120.7	109.9	122.7	105.6	125.5	23.09	22.48	22.55
2	Franciaország . . .	119.2	124.3	130.4	62.2	67.0	22.80	13.24	12.04
3	Osztr.-Magy. mon.	82.3	89.1	99.7	55.0	63.8	15.74	11.71	11.47
4	Németország	39.2	51.7	66.3	57.9	62.6	7.50	12.32	11.25
5	Britt.-K.-India . .	31.0	39.8	44.8	30.0	37.3	5.93	6.38	6.71
6	Északam. Egy. Áll. és Canada	25.8	22.1	25.7	30.8	30.1	4.93	6.56	5.41
7	Svájc	21.5	32.5	26.1	23.3	24.9	4.11	4.96	4.47
8	Törökország	19.2	22.1	23.9	9.7	21.7	3.67	2.06	3.89
	És pedig: európ. Tör. ázsiai »	15.1	18.5	20.7	9.1	21.2	2.89	1.93	3.81
		4.1	3.6	3.2	0.6	0.5	0.78	0.13	0.08
9	Oroszország	15.2	37.9	48.7	49.5	61.4	2.91	10.54	11.03
10	Belgium	9.3	11.5	15.2	14.1	18.8	1.78	3.00	3.38
11	Egyéb országok . .	39.4	41.6	38.8	31.7	43.4	7.54	6.75	7.80
	Összesen . .	522.8	582.5	642.3	469.8	556.5	100.00	100.00	100.00

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% o - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
		b) Kivitele:							
1	Franciaország .	181·2	178·3	161·9	68·1	65·9	41·00	19·09	17·33
2	Osztr.-Magy. mon.	50·7	37·4	36·9	33·5	36·1	11·47	9·39	9·49
3	Svájc	49·2	35·3	35·4	85·6	91·9	11·13	23·99	24·17
4	Németország . .	35·2	43·2	46·1	32·0	36·6	7·96	8·97	9·62
5	N.-Brit. és Írorsz.	34·2	28·5	31·6	46·2	45·1	7·74	12·95	11·86
6	Északam. Egy. Áll. és Canada . . .	22·3	20·9	26·6	24·4	30·2	5·05	6·84	7·94
7	La Plata államok	9·2	11·6	14·2	14·4	22·5	2·08	4·03	5·92
8	Britt-K.India . .	8·3	7·6	5·7	5·6	4·8	1·88	1·57	1·13
9	Belgium	6·3	6·2	7·5	12·0	11·2	1·42	3·36	2·95
10	Egyéb országok .	45·4	42·3	35·1	35·0	36·5	10·27	9·81	9·59
	Összesen . .	442·0	411·3	401·0	356·8	380·3	100·00	100·00	100·00
		8. S v á j c z. ¹⁾							
		a) Bevitel:							
1	Németország . .	99·5	104·5	105·5	101·5	108·0	32·89	30·68	28·29
2	Franciaország . .	72·2	75·3	84·7	81·1	104·9	23·87	24·52	27·48
3	Olaszország . . .	44·8	47·6	46·8	46·3	56·3	14·81	14·00	14·75
4	Osztr.-Magy. mon.	26·2	36·7	35·4	38·4	42·6	8·66	11·60	11·16
5	N.-Brit. és Írorsz.	20·6	18·2	18·5	17·5	20·3	6·81	5·29	5·32
6	Északam. Egy. Áll.	10·5	10·2	10·0	8·8	10·1	3·47	2·66	2·65
7	Belgium	7·1	8·5	11·7	11·1	11·9	2·35	3·36	3·12
8	Oroszország . . .	8·5	6·3	7·2	10·0	10·5	2·81	3·02	2·75
9	Egyiptom	4·9	3·5	5·2	5·0	5·1	1·62	1·51	1·34
10	Egyéb országok .	8·2	8·9	9·8	11·1	12·0	2·71	3·36	3·14
	Összesen . .	302·5	319·7	334·8	330·8	381·7	100·00	100·00	100·00
		b) Kivitel:							
1	Németország . .	63·0	63·9	65·9	65·8	73·8	23·66	24·48	25·95
2	Franciaország . .	58·1	55·7	52·2	56·8	56·9	21·82	21·13	20·01
3	N.-Brit. és Írorsz.	39·8	41·6	41·3	41·9	42·4	14·95	15·59	14·91
4	Északam. Egy. Áll.	31·1	34·9	32·4	34·8	30·5	11·67	12·95	10·72
5	Olaszország . . .	24·1	23·2	26·0	20·6	21·4	9·05	7·66	7·53
6	Osztr.-Magy. mon.	15·1	14·3	15·3	13·3	15·4	5·67	4·95	5·42
7	Belgium	5·2	4·1	4·1	4·4	4·4	1·95	1·64	1·54
8	Egyéb országok .	29·9	29·3	31·2	31·2	39·6	11·23	11·60	13·92
	Összesen . .	266·3	267·0	268·4	268·8	284·4	100·00	100·00	100·00

¹⁾ Az 1881—85-ös átlag rovatába az 1885-ik év adatai vétettek fel; Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9. Törökország. ¹⁾									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	80·5	80·5	76·7	71·8	—	44·43	41·01	—
2	Osztr.-Magy. mon.	36·2	37·6	34·6	31·1	—	19·98	17·76	—
3	Franciaország . .	23·2	24·2	21·8	22·7	—	12·80	12·96	—
4	Németország . .	13·0	16·1	20·4	18·4	—	7·17	10·51	—
5	Olaszország	5·7	5·7	4·4	4·2	—	3·14	2·40	—
6	Perzsia	5·4	4·4	4·8	5·0	—	2·98	2·86	—
7	Románia	4·3	2·9	2·3	4·3	—	2·37	2·45	—
8	Görögország . .	4·2	3·7	3·4	2·9	—	2·32	1·65	—
9	Belgium	2·3	3·5	3·9	3·5	—	1·27	2·00	—
10	Amerika	2·3	1·1	1·4	0·7	—	1·27	0·40	—
11	Bulgária	1·7	4·5	4·6	8·7	—	0·94	4·97	—
12	Tunisz	0·5	0·7	9·3	0·3	—	0·28	0·17	—
13	Egyéb országok .	1·9	1·4	1·6	1·5	—	1·05	0·86	—
Összesen . .		181·2	186·3	189·2	175·1	—	100·00	100·00	—
b) <i>Kivitele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	40·6	39·1	32·2	45·0	—	36·31	36·91	—
2	Franciaország . .	39·1	42·6	37·9	38·4	—	34·98	31·50	—
3	Osztr.-Magy. mon.	10·5	10·1	8·9	10·4	—	9·39	8·53	—
4	Egyiptom	7·2	8·1	7·9	7·7	—	6·44	6·32	—
5	Görögország . .	4·5	4·2	5·3	4·2	—	4·03	3·44	—
6	Németország . .	3·6	2·8	2·6	2·6	—	3·22	2·14	—
7	Olaszország	3·1	3·4	3·0	3·5	—	2·77	2·87	—
8	Egyéb országok .	3·2	4·1	3·8	10·1	—	2·86	8·29	—
Összesen . .		111·8	114·4	101·6	121·9	—	100·00	100·00	—
10. Románia. ²⁾									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	53·9	37·4	21·4	20·3	19·8	45·92	16·35	13·45
2	N.-Brit. és Írorsz.	22·8	28·6	34·7	33·9	40·9	19·42	27·30	27·78
3	Németország . .	15·3	29·3	36·0	33·3	43·3	13·03	26·81	29·42
4	Franciaország . .	9·6	5·8	10·0	11·2	13·1	8·18	9·01	8·89
5	Törökország . .	4·8	2·3	3·3	4·2	5·1	4·09	3·38	3·47

¹⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával. — Az év márczius 13-án végződik. — Az 1881/82—85/86-os átlag helyett, minthogy az 1882/83-ik év adatai nem állottak rendelkezésünkre, az 1883/84—85/86-os évek átlagát vettük. — ²⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával.

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke						
		millió forintokban					%o - b a n	
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1888-ban 1889-ben
6	Oroszország . . .	3·4	3·9	3·5	3·0	3·9	2·89	2·41 2·65
7	Belgium	1·8	5·8	6·6	6·5	7·7	1·53	5·23 5·23
8	Egyéb országok .	5·8	5·5	10·3	11·8	13·4	4·94	9·51 9·11
	Összesen . .	117·4	118·6	125·8	124·2	147·2	100·00	100·00 100·00
b) Kivitele :								
1	N.-Brit. és Irorsz.	33·2	46·7	61·7	57·5	56·2	37·59	55·99 51·23
2	Osztr.-Magy. mon.	29·8	13·9	8·5	5·4	6·7	33·75	5·25 6·11
3	Franciaország .	7·5	11·7	7·9	7·4	5·2	8·50	7·21 4·74
5	Törökország . .	4·6	4·6	2·7	3·8	3·6	5·21	3·70 3·28
4	Oroszország . . .	3·4	5·2	3·1	1·9	1·9	3·85	1·85 1·73
6	Olaszország . . .	2·2	6·7	6·9	4·2	9·0	2·49	4·09 8·21
7	Belgium	1·2	6·1	6·3	6·1	15·0	1·36	5·94 13·67
8	Egyéb országok .	6·4	7·3	9·2	16·4	12·1	7·25	15·97 11·03
	Összesen . .	88·3	102·2	106·3	102·7	109·7	100·00	100·00 100·00
11. Görögország. ¹⁾								
a) Bevitele :								
1	N.-Brit. és Irorsz.	—	—	12·6	11·6	11·8	—	26·54 22·21
2	Oroszország . . .	—	—	13·7	10·1	10·4	—	23·11 19·59
3	Osztr.-Magy. mon.	—	—	6·9	6·3	7·5	—	14·42 14·12
4	Franciaország .	—	—	4·2	4·4	4·7	—	10·07 8·85
5	Törökország . .	—	—	4·2	4·4	10·0	—	10·07 18·83
6	Olaszország . . .	—	—	2·5	1·7	2·0	—	3·89 3·77
7	Németország . .	—	—	1·3	1·6	1·9	—	3·66 3·58
8	Románia	—	—	3·3	0·5	0·4	—	1·15 0·75
9	Egyéb országok .	—	—	4·0	3·1	4·4	—	7·09 8·29
	Összesen . .	—	—	52·7	43·7	53·1	—	100·00 100·00
b) Kivitele :								
1	N.-Brit. és Irorsz.	—	—	16·7	16·2	13·1	—	42·30 30·39
2	Franciaország .	—	—	9·0	7·2	13·0	—	18·80 30·16
3	Belgium	—	—	4·0	4·1	2·9	—	10·70 6·73
4	Osztr.-Magy. mon.	—	—	2·7	3·1	3·5	—	8·09 8·12
5	Északam. Egy. Áll.	—	—	1·8	1·9	1·2	—	4·96 2·79
6	Törökország . .	—	—	1·5	1·6	4·0	—	4·18 9·28
7	Németország . .	—	—	1·6	1·4	1·0	—	3·66 2·32
8	Egyéb országok .	—	—	3·8	2·8	4·4	—	7·31 10·21
	Összesen . .	—	—	41·1	38·3	43·1	—	100·00 100·00

¹⁾ Görögország újabban 1887 óta ad ki áruforgalmi kimutatásokat.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					%o - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
12. Bulgária. ¹⁾									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	5·5	6·8	6·1	7·3	9·0	28·80	27·44	30·93
2	N.-Brit. és Írorsz.	4·7	7·3	8·8	7·8	8·5	24·60	29·32	29·21
3	Törökország . . .	2·2	4·5	3·8	3·9	3·9	11·52	14·66	13·41
4	Románia	1·8	1·3	1·2	0·9	0·9	9·42	3·38	3·09
5	Franciaország . .	1·0	1·5	1·7	1·6	1·4	5·24	6·02	4·81
6	Olaszország	0·9	0·5	0·4	0·4	0·4	4·71	1·50	1·37
7	Oroszország	0·8	1·4	1·3	1·2	1·8	4·19	4·51	6·18
8	Németország . . .	0·5	0·8	1·2	1·8	1·6	2·62	6·77	5·50
9	Egyéb országok .	1·7	1·6	1·4	1·6	1·6	8·90	6·40	5·50
	Összesen . .	19·1	25·7	25·9	26·5	29·1	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele: ²⁾</i>									
1	Törökország . . .	3·6	11·7	9·9	11·1	12·2	22·36	43·19	37·89
2	N.-Brit. és Írorsz.	3·9	1·9	2·3	4·1	5·0	24·22	15·95	15·53
3	Kelet-Rumélia . .	2·4	—	—	—	—	14·90	—	—
4	Románia	2·3	0·5	0·2	1·0	0·6	14·29	3·89	1·86
5	Franciaország . .	1·5	3·8	2·6	5·6	7·4	9·32	21·79	22·98
6	Osztr.-Magy. mon.	0·8	1·0	1·4	1·1	1·4	4·97	4·28	4·35
7	Egyéb országok .	1·6	1·3	1·9	2·8	5·6	9·94	10·90	17·39
	Összesen . .	16·1	20·2	18·3	25·7	32·2	100·00	100·00	100·00
13. Szerbia. ³⁾									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	12·3	14·9	11·0	9·0	9·1	67·21	66·67	65·47
2	Németország . . .	2·0	0·8	0·5	0·6	0·8	10·93	4·44	5·76
3	N.-Brit. és Írorsz.	1·5	1·6	1·3	1·4	1·5	8·20	10·37	10·79
4	Olaszország	0·5	0·3	0·2	0·2	0·2	2·73	1·48	1·44
5	Egyéb országok .	2·0	3·1	1·6	2·3	2·3	10·93	17·04	16·54
	Összesen . .	18·3	20·7	14·6	13·5	13·9	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	13·3	14·2	12·7	13·4	13·8	85·80	85·90	88·40
2	Törökország . . .	1·1	1·0	0·7	0·5	0·6	7·09	3·20	3·85

¹⁾ A vámmentesen vagy mérsékelt vám mellett behozott és kivitt áruk csak 1885. óta vannak az áruforgalmi kimutatásba befoglalva. —

²⁾ Bulgária a kiviteli fogalmat csak 1882. óta részletezi a rendeltetési országok megkülönböztetésével, az 1881—85-ös átlag helyett tehát kénytelenek voltunk az 1882—85-ös átlagot venni. — ³⁾ 1881—85-ös átlag helyett az 1884 és 1885-ik évek átlaga.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben
3	Bulgária	0·5	0·3	0·4	0·3	0·2	3·23	1·92	1·28
4	Bosznia	0·2	0·2	0·2	0·1	0·1	1·29	0·64	0·64
5	Románia	0·1	0·0	0·0	0·1	0·1	0·65	0·64	0·64
6	Franciaország . .	0·1	0·3	0·2	0·6	0·3	0·65	3·85	1·92
7	Egyéb országok .	0·2	0·3	0·3	0·6	0·5	1·29	3·85	3·21
	Összesen	15·5	16·3	14·5	15·6	15·6	100·00	100·00	100·00
II. Ázsia.									
1. Britt-Kelet-India.									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	N.-Brit. és Irorsz.	493·5	537·0	557·6	594·8	605·2	75·72	75·45	75·25
2	Hong-Kong	82·7	37·4	34·2	40·1	32·4	5·02	5·09	4·03
3	Britt-Straits-Settl.	16·7	17·0	16·7	22·2	23·2	2·56	2·81	2·88
4	Britt-Ausztrália .	16·2	9·8	6·3	10·3	8·3	2·49	1·31	1·03
5	Olaszország	11·7	8·9	5·9	8·4	6·9	1·80	1·07	0·86
6	Mauritius	11·2	11·1	17·4	15·9	15·9	1·72	2·02	1·98
7	China	8·6	19·8	8·5	10·1	15·5	1·32	1·28	1·93
8	Éjsz.-Am.-E.-Áll. .	7·3	14·4	18·9	19·5	19·7	1·12	2·47	2·45
9	Franciaország . .	7·3	6·6	8·4	9·3	10·9	1·12	1·18	1·35
10	Oszt.-Magy. mon.	5·7	6·5	8·0	8·5	9·1	0·87	1·08	1·13
11	Egyéb országok .	40·8	42·8	46·4	49·2	57·1	6·26	6·24	7·11
	Összesen	651·7	711·3	728·3	788·3	804·2	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitel:</i>									
1	N.-Brit. és Irorsz.	345·0	347·1	350·5	353·2	377·8	41·26	38·33	38·29
2	Hong-Kong	99·1	95·7	107·4	103·7	110·1	11·85	11·25	11·16
3	Franciaország . .	76·6	67·5	77·6	72·4	85·2	9·16	7·86	8·63
4	China	36·3	31·1	27·0	27·6	31·8	4·34	3·00	3·22
5	Britt-Straits-Settl.	33·8	37·0	41·7	42·3	44·5	4·04	4·59	4·51
6	Olaszország	32·6	36·6	52·8	45·3	35·0	3·90	4·91	3·55
7	Éjsz.-Am.-E.-Áll. .	30·5	30·5	32·5	37·8	36·1	3·65	4·10	3·66
8	Oszt.-Magy. mon.	23·7	20·2	26·4	27·4	30·5	2·84	2·97	3·09
9	Egyiptom	23·4	33·9	26·2	32·4	35·1	2·80	3·52	3·56
10	Britt-Ceylon . . .	22·0	21·8	23·6	25·8	25·9	2·63	2·80	2·62
11	Belgium	22·0	37·3	36·1	31·7	46·7	2·63	3·44	4·73
12	Perzsia	13·3	13·6	14·8	14·9	16·2	1·59	1·62	1·64
13	Egyéb országok .	77·8	77·6	85·3	107·0	111·9	9·31	11·61	11·34
	Összesen	836·1	849·9	901·9	921·5	986·8	100·00	100·00	100·00

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
III. Afrika.									
1. Egyiptom.									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	32·5	31·8	34·8	30·9	27·5	39·34	38·53	37·78
2	Törökör., Massaua és Souakim . .	16·5	13·8	15·0	15·4	14·8	19·98	19·20	20·33
3	Franciaor. s Algír	10·8	9·2	9·5	8·5	7·4	13·08	10·60	10·16
4	Osztr.-Magy. mon.	9·7	9·4	7·8	7·8	6·8	11·74	9·73	9·34
5	Britt-K.-India . .	4·3	5·1	4·7	5·2	5·0	5·21	6·48	6·87
6	Olaszország . . .	3·0	2·8	2·6	2·6	2·2	3·63	3·24	3·02
7	Oroszország . . .	2·4	4·6	4·0	4·1	3·7	2·90	5·11	5·08
8	Egyéb országok .	3·4	4·7	5·9	5·7	5·4	4·12	7·11	7·42
	Összesen . .	82·6	81·4	84·4	80·2	72·8	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	81·8	66·5	71·9	68·3	80·4	65·23	63·24	64·84
2	Franciaor. s Algír	10·8	9·4	9·3	9·4	9·4	8·61	8·70	7·59
3	Oroszország . . .	10·3	10·8	9·7	9·9	8·8	8·21	9·17	7·10
4	Olaszország . . .	8·2	6·1	8·5	6·5	8·5	6·54	6·02	6·84
5	Osztr.-Magy. mon.	5·9	6·2	6·3	6·9	10·2	4·71	6·39	8·23
6	Törökör., Massaua és Suakim . .	5·1	3·9	3·9	4·0	3·3	4·07	3·70	2·66
7	Egyéb országok .	3·3	2·1	3·2	3·0	3·4	2·63	2·78	2·74
	Összesen . .	125·4	105·0	112·8	108·0	124·0	100·00	100·00	100·00
IV. Amerika.									
1. Észak-Amerikai Egyesült Államok.									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	360·3	323·9	346·7	373·6	374·4	25·71	24·57	23·93
2	Franciaország . .	161·5	133·2	143·0	149·9	146·1	11·33	9·86	9·34
3	Spanyol Ny.-India	137·2	117·0	113·8	112·8	117·3	9·79	7·42	7·50
4	Németország . .	123·9	145·2	169·4	164·7	171·7	8·84	10·83	10·90
5	Brazília	101·5	88·0	111·2	112·8	126·8	7·25	7·42	8·11
6	Britt É.-Am. . . .	88·2	78·7	79·8	90·5	90·3	6·30	5·95	5·71
7	China	39·7	39·8	40·1	35·0	35·8	2·83	2·30	2·28
8	Britt K.-India . .	39·0	36·2	39·6	38·7	42·1	2·78	2·55	2·70
9	Belgium	32·1	19·3	16·9	20·7	20·6	2·29	1·36	1·32
10	Olaszország . . .	23·1	35·4	40·7	38·6	37·8	2·01	2·54	2·42

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ben	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1888-ban	1889-ben
11	Japán	28·0	31·3	35·9	39·1	35·0	2·00	2·57	2·24
12	Philippi szigetek .	20·7	20·1	18·1	21·6	22·2	1·48	1·42	1·42
13	Mexico	18·2	22·4	30·9	36·4	44·6	1·30	2·39	2·85
14	Br.-Ny.-India . . .	17·6	20·7	24·3	26·4	33·6	1·26	1·74	2·15
15	Hawai sziget . . .	16·0	20·6	20·8	23·2	27·0	1·14	1·53	1·73
16	Németalföld . . .	15·4	17·9	20·8	26·0	23·0	1·10	1·71	1·56
17	Venezuela	13·1	12·2	17·3	21·1	21·8	0·94	1·39	1·39
18	Spanyolország . . .	12·9	12·4	11·7	10·9	9·7	0·92	0·72	0·62
19	Argentini ktárs. . .	10·7	10·5	8·6	12·4	11·4	0·76	0·82	0·73
20	Egyéb országok . .	136·9	149·6	164·3	165·9	173·6	9·77	10·91	11·10
	Ebből: Osztr.-M.mon.	8·5	13·9	17·9	18·2	16·0	0·61	1·20	1·02
	Összesen	1.401·0	1.334·4	1.453·9	1.520·3	1.564·8	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele:									
I. Hazai termékekből:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	873·5	724·4	762·5	752·3	798·0	53·70	52·38	52·03
2	Németország . . .	128·5	127·9	120·4	116·8	139·8	7·90	8·13	9·11
3	Franciaország . . .	120·6	84·0	116·9	79·3	94·7	7·41	5·52	6·17
4	Britt.-É.-Am. . . .	80·8	67·1	70·3	72·3	83·6	4·97	5·04	5·45
5	Belgium	56·2	47·5	57·2	51·7	47·5	3·45	3·60	3·09
6	Németalföld	38·0	30·5	38·8	33·6	31·1	2·34	2·34	2·03
7	Spanyol-Ny.-India .	27·7	24·6	24·9	24·4	28·3	1·70	1·70	1·85
8	Spanyolország . . .	27·4	27·4	26·8	30·1	25·0	1·68	2·10	1·63
9	Oroszország	27·3	20·4	16·0	23·5	17·3	1·68	1·64	1·15
10	Mexico	23·2	14·4	15·3	19·4	22·9	1·43	1·35	1·50
11	Olaszország	19·9	27·4	25·3	26·7	26·3	1·22	1·86	1·71
12	Ausztrália	18·9	23·1	20·0	23·3	25·7	1·16	1·62	1·68
13	Brazília	18·2	13·6	17·0	14·8	19·5	1·12	1·03	1·27
14	Britt-Ny.-India . .	16·7	14·9	13·6	15·7	17·2	1·03	1·09	1·12
15	Columbia	12·5	11·1	12·5	10·3	7·8	0·77	0·72	0·51
16	China	11·1	15·8	13·1	9·6	5·9	0·68	0·67	0·38
17	Argentini ktárs. . .	7·3	9·1	11·9	12·8	17·6	0·45	0·89	1·15
18	Egyéb országok . .	118·9	115·3	118·8	119·5	125·4	7·31	8·32	8·17
	Ebből: Osztr.-M.mon.	4·8	4·1	1·4	0·7	1·5	0·30	0·05	0·09
	Összesen	1.626·7	1.398·5	1.476·3	1.436·1	1.533·6	100·00	100·00	100·00
II. Külföldi czikkekből:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	8·2	7·4	6·7	6·9	6·3	22·59	27·17	24·80
2	Britt.-É.-Am. . . .	7·9	5·9	5·6	5·9	4·9	21·76	23·23	19·29
3	Franciaország . . .	5·6	3·5	3·3	3·0	2·1	15·43	11·81	8·26
4	Mexico	3·8	1·9	1·5	1·4	1·3	10·47	5·51	5·12

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					‰ - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
5	Németország . .	3·1	2·2	2·6	1·7	3·0	8·54	6·69	11·82
6	Belgium	1·9	1·4	1·5	1·1	1·6	5·24	4·33	6·30
7	Németalföld . .	0·8	0·5	0·8	0·5	0·6	2·20	1·97	2·36
8	Egyéb országok .	5·0	5·7	5·6	4·9	5·6	13·77	19·29	22·05
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	0·1	0·1	0·0	0·0	0·0	0·27	0·00	0·00
	Összesen . .	36·3	28·5	27·6	25·4	25·4	100·00	100·00	100·00
V. Ausztrália. ¹⁾									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	307·1	294·3	254·2	301·4	300·3	50·08	45·93	43·62
2	Ausztrália ²⁾ . .	212·4	223·0	244·1	256·3	233·2	34·64	39·07	41·13
3	Északam. Egy. Áll.	21·6	24·0	18·7	27·0	28·3	3·52	4·11	4·11
4	Mauritius	13·6	5·6	4·6	6·1	7·1	2·23	0·93	1·03
5	China	13·0	11·3	11·5	11·2	8·3	2·12	1·70	1·20
6	Britt-K.-India . .	6·1	3·6	6·3	8·4	6·0	1·00	1·29	0·87
7	Hong-Kong	6·0	5·9	6·1	7·5	9·1	0·99	1·15	1·32
8	Franciaország . .	3·2	4·0	3·6	3·6	3·7	0·52	0·55	0·54
9	Egyéb országok .	30·1	29·0	27·1	34·5	42·5	4·90	5·27	6·18
	Összesen . .	613·1	600·7	576·2	656·0	688·5	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitel:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	259·3	217·8	229·5	287·2	292·7	49·35	49·82	46·77
2	Ausztrália ²⁾ . .	197·8	190·3	214·9	223·7	258·1	37·64	38·79	41·24
3	Északam. Egy. Áll.	12·3	9·0	16·0	18·0	16·6	2·33	3·12	2·65
4	Franciaország . .	4·5	2·5	2·9	2·2	2·4	0·85	0·38	0·38
5	Britt-K.-India . .	4·3	2·6	6·6	3·8	6·2	0·83	0·61	0·99
6	Hong-Kong	3·3	4·3	3·3	3·4	3·9	0·62	0·60	0·62
7	Belgium	3·0	2·9	2·3	3·9	6·0	0·58	0·69	0·96
8	Mauritius	1·2	0·9	1·1	1·0	1·0	0·23	0·18	0·15
9	Egyéb országok .	39·8	25·4	29·2	33·5	39·0	7·57	5·81	6·24
	Összesen . .	525·5	455·7	505·8	576·7	625·9	100·00	100·00	100·00

Táblázatos kimutatásainkban kénytelenek voltunk tér szűke miatt csupán azon országokra szorítkozni, a melyeknek forgalma általában nagyobb jelentőségű, vagy a melyek Magyarországra nézve birnak közelebbi fontossággal. Röviden kiegészítjük tehát e kimuta-

¹⁾ A hét ausztráliai vámterület (Uj-Dél-Wales, Victoria, Dél-Ausztrália, Ny.-Ausztrália, Tasmanía, Uj-Zeeland és Queensland) külforgalma, nemes fémek beszámitásával. — ²⁾ Az ausztráliai vámterületek egymás-közi forgalma.

tásokat még a többi országok áruforgalmának megfelelő adataival, hogy így, a mennyiben a források rendelkezésünkre állottak, főbb irányaiban az egész világkereskedelem szövevényét szem elé állithassuk.

Az európai országok közül csak Spanyolország, Portugália, továbbá a Skandináv államok, odaértve Dániát is és Finnország hiányzik kimutatásunkból. — A mi Spanyolországot illeti, ezen ország úgy bevitelére, mint kivitelére nézve első sorban a [szomszéd köztársaságra, Franciaországra van utalva, a melyre az 1889-ik évi 346·5 millió frtnyi összes bevitelből 105·7 m. (30·51⁰/0), a 358·7 m. frtra rúgó kivitelből pedig 154·6 m. frt (43·10⁰/0) esett. Második helyen következik N.-Británia, a bevitelben 66·4, a kivitelben pedig 82·9 millió frttal, vagyis 19·16, illetőleg 23·11⁰/0-kal. Jelentékeny bevivő országok még az Északam. Egyes.-Áll. (40·8 m. frt., 11·80⁰/0), Németország (21·4 m. frt., 6·18⁰/0), Cuba (13·9 m. frt.) és Belgium (12·0 m. forint). A kivitelben N.-Británia után Cuba bir legnagyobb fontossággal (33·1 m. frt., 9·23⁰/0), a szomszéd Portugália, a mely 4-ik helyen következik, már alárendelt jelentőségű (17·5 m. frt., 5·02⁰/0). Portugália külforgalmában a fő szerepet N.-Británia játsza, a melyre az 1889-ik évi 93·7 m. frt.-nyi összes bevitelből 31·4 m. frt. (33·51⁰/0), az 52·1 millióra rúgó összes kivitelből pedig 19·0 m. frt. (36·47⁰/0) esett. Nevezetesebb bevivő országok még az Északamerikai Egyes.-Államok (8·2 m. frt., 8·75⁰/0), Franciaország (13·4 m. frt., 14·30⁰/0), Németország (12·0 m. frt., 12·81⁰/0) és Spanyolország (7·2 m. frt., 7·68⁰/0). A kivitel túlnyomó része N.-Británia után Braziliába (9·5 m. frt., 18·23⁰/0) és Franciaországba (8·5 m. frt., 16·31⁰/0) irányul.

A Skandináv országok Németországgal és N.-Británniával állnak legélénkebb kereskedelmi összeköttetésben, azonkívül ugy Svéd-, mint Norvégország Dániával is; a szövetséges államok egymással való forgalma azonban nagyon jelentéktelen. A részleteket tekintve, Svédország 1889-iki bevitelében Németország 62·2 millió frt.-tal (29·67⁰/0), N.-Británia 61·6 (29·39⁰/0), Dánia 25·1 (11·97⁰/0) s Norvégia csak 11·6 (5·53⁰/0) millióval szerepel. A kivitelből N.-Británniába 78·9 m. (47·05⁰/0), Dániába 19·0 m. (11·33⁰/0), Franciaországba 13·2 m. (8·00⁰/0), Németországba 20·1 (11·93⁰/0) és Norvégiába 8·9 m. frt. értékű (5·31⁰/0) vitetett. Az összes bevitel 209·6, a kivitel pedig 167·7 m. frt.-ra rúgott. — Norvégia legfontosabb összeköttetései (1889-ben) a bevitelben N.-Británia (33·4 m. frt., 31·36⁰/0), Németország (26·7 m. frt., 25·07⁰/0), Svédország (12·1 m. frt., 11·36⁰/0) és

Oroszország (10·1 m. frt., 9·48⁰/o), — a kivitelben pedig N.-Británia (24·2 m. frt., 32·75⁰/o), Svédország (11·5 m. frt., 15·56⁰/o) és Németország (9·5 m. frt., 12·87⁰/o). Összes bevétele 106·5, kivitele 73·8 millió frt.-ot tett. — Dánia külforgalmában (1889-ben) a legfontosabb bevívó országok Németország (55·8 m. frt., 38·90⁰/o), N.-Británia (40·6 m. frt., 28·29⁰/o) és Svédország (22·9 m. frt., 15·96⁰/o), nem jelentéktelen bevétele van még Oroszországból és az Egyesült-Államokból is; kivitele ellenben majdnem tisztán három országra szorítkozik, N.-Britanniára (70·3 m. forint, 60·40⁰/o), Németországra (23·1 m. frt., 19·85⁰/o) és Svédországra (10·8 m. frt., 8·66⁰/o). Az összes bevétel 143·5, a kivétel pedig 116·4 millió forintba rúgott.

Finnország 1888-ik évi 44·9 m. frt.-nyi bevitelében Oroszország 19·5, Németország 14·1, N.-Británia pedig 5·5 m. frt.-al vett részt, a mi 43·43, 31·40, illetőleg 12·25⁰/o-nak felel meg. A 36·2 m. forintba rúgó kivetelből 12·9 m. Oroszországra (35·63⁰/o) s 7·1 m. N.-Britanniára (19·61⁰/o) esett.

Az ázsiai országok közül kiemeljük Chinát és Japánt. China összes bevétele 1887-ben 252·8 m. frt.-ra rúgott, ebből Hong-Kongra esett 139·7 m. frt. (55·26⁰/o), N.-Britanniára 62·1 (24·56⁰/o), Japánra 13·5 (5·34⁰/o) s K.-Indiára 13·4 m. frt., (5·30⁰/o). A kivetelből, mely összesen 207·7 m. frt.-ra rúgott, Hong-Kongba 75·9 m. (36·54⁰/o), N.-Britanniába 39·9 m. (19·21⁰/o), a kontinentális Európába 31·1 m. (14·97⁰/o), az Északamerikai Egyesült-Államokba 21·6 m. (10·40⁰/o), ázsiai Oroszországba pedig 13·8 m. frt. (6·64⁰/o) vitetett. Japánnak 1889-ik évi 132·2 m. frt.-nyi összes beviteléből N.-Britanniára 52·1 m. frt., (39·41⁰/o), Chinára és Hong-Kongra 26·6 m. (20·12⁰/o), K.-Indiára és Siámra 14·7 m. (11·12⁰/o), az Északam. Egy.-Államokra 12·3 m. frt., (9·30⁰/o), Németországra 9·8 m. frt. (7·41⁰/o), Franciaországra 6·7 m. frt., (5·07⁰/o) esett. A kivétel 140·1 m. forintba rúgott; a legfontosabb kiviteli országok voltak: Északam. Egy.-Államok (52·2 m. frt., 37·26⁰/o), China és Hong-Kong (25·5 m. frt., 18·20⁰/o), Franciaország (28·5 m. frt., 20·70⁰/o) és N.-Británia (15·3 m. frt., 10·92⁰/o).

Az afrikai országok közül felemlítjük itt Algirt és a Fokföldet; az első majdnem kizárólag Franciaországgal van kereskedelmi összeköttetésben, az utóbbi N.-Britanniával (80—90⁰/o).

Az amerikai országok közül az Argentini köztársaság bevitelében 1889-ben N.-Británia 112·6 m. frt.-tal (34·21⁰/o), Franciaország 60·5 m. (18·38⁰/o), Németország 30·9 m. (9·39⁰/o), az Egyesült-

Allamok 33·6 (10·21⁰/₀), Belgium 27·9 (8·48⁰/₀) és Olaszország 20·4 m. frt.-tal (6·20⁰/₀) vett részt. A kivitel főleg Franciaországba (76·5 m. frt., 31·15⁰/₀), N.-Britanniába (29·9 m. frt., 12·17⁰/₀), Belgiumba (32·6 m. frt., 13·26⁰/₀), Németországba (24·2 m. frt., 13·92⁰/₀) és az Egyesült-Államokba (15·4 m. frt., 6·27⁰/₀) irányul. Az összes bevitel 329·1, a kivitel pedig 245·6 m. frt.-ra rúgott. Canada forgalmában majdnem kizárólag az Egyesült-Államok és N.-Británia osztozkodnak, amarra a 230·3 m. forintnyi bevitelből (1889-ben) 106·1 m. 46·07⁰/₀), az utóbbira pedig 88·8 m. (38·56⁰/₀) esett. A 162·1 m. frt.-nyi kivitelből az Egyesült-Államokba 76·5 (47·19⁰/₀), N.-Britanniába pedig 70·3 m. frt. (41·52⁰/₀) vitetett. Régebben a forgalom az anyaországgal túlnyomóbb volt, azonban évről-évre csökkenik, az Egyesült-Államoké pedig emelkedik. Chile, valamint a többi dél-amerikai államok is, különösen európai országokkal áll összeköttetésben; 1887-ik évi 102·1 m. frt.-nyi bevitelében N.-Británia 43·0 m. frt. (42·11⁰/₀), Németország 24·4 m. (23·90⁰/₀), Franciaország pedig 11·6 m. frt.-tal (11·40⁰/₀) szerepel; 125·1 m. frt.-ra rúgó kiviteléből pedig N.-Britániára 94·5 m. (75·38⁰/₀), Németországra 10·6 m. (8·47⁰/₀) s Franciaországra 7·0 m. frt. (5·59⁰/₀) esett. Uruguay 1889. évi 77·3 m. frt.-nyi összes beviteléből N.-Britanniára 22·0 m. (28·46⁰/₀), Franciaországra 10·6 m. (13·84⁰/₀), Németországra 7·3 m. (9·44⁰/₀), az Észak-amerikai Egyesült-Államokra 7·2 (9·31⁰/₀), Olaszországra 6·8 (8·80⁰/₀) és Spanyolországra 5·5 (7·11⁰/₀) m. frt. esett. Kivitele 54·5 m. frt. volt, a melyből 11·0 m. Franciaországba (20·18⁰/₀), 8·6 m. Belgiumba (15·78⁰/₀), 7·5 m. Nagy-Britanniába (13·76⁰/₀), 6·9 Braziliába (12·66⁰/₀) és 4·8 m. frt. értékű (18·81⁰/₀) az Argentini köztársaságba vitetett.

A nemzetközi forgalom legfontosabb beviteli és kiviteli cikkei. — A külforgalomban főszerepet játszó beviteli és kiviteli árukról — ugyancsak világrészek szerint — az alábbi táblázatok nyújtanak felvilágosítást:

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
I. Európa.									
1. Nagy-Británia és Írország.									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	Pamut	433·0	381·3	401·6	400·1	456·4	10·84	10·32	10·67
2	Búza	282·5	179·1	213·4	220·0	225·1	7·07	5·68	5·26
3	Gyapju	258·3	237·1	252·8	269·7	296·1	6·46	6·96	6·92

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
4	Cukor	229.2	163.4	168.6	185.7	230.8	5.73	4.79	5.40
5	Hús és zsir	169.5	154.4	159.0	167.9	204.3	4.24	4.33	4.78
	<i>Ebből: szalonna és</i>								
	<i>sonka</i>	91.9	84.0	87.3	83.4	98.0	2.29	2.15	2.29
	<i>marhahús</i>	25.9	21.8	18.1	22.7	34.0	0.64	0.58	0.79
	<i>disznózsir</i>	18.9	15.4	16.0	18.2	21.8	0.47	0.46	0.50
6	Fa	166.5	135.2	129.5	156.9	210.3	4.17	4.04	4.91
7	Vaj és művaj	116.2	81.4	80.1	89.1	102.4	2.91	2.30	2.39
8	Téa	109.9	113.2	97.8	102.0	99.9	2.75	2.63	2.34
9	Selyemárúk	109.4	106.8	103.8	104.7	117.9	2.74	2.70	2.76
10	Búzaliszt	104.1	82.3	100.3	95.3	85.4	2.61	2.46	2.00
11	Kukoricza	92.7	76.2	75.5	68.9	85.8	2.32	1.78	2.01
12	Szarvasmarha	75.1	50.7	44.4	59.1	90.7	1.88	1.52	2.12
13	Gyümölcs	66.2	59.8	62.2	65.6	68.5	1.66	1.69	1.61
	<i>Ebből: narancs és</i>								
	<i>citrom</i>	16.2	14.9	15.4	14.6	17.3	0.40	0.37	0.40
	<i>aprézáló</i>	14.9	10.8	14.4	13.4	14.2	0.37	0.34	0.33
14	Gyapjúárúk	64.9	80.7	77.1	88.0	97.8	1.63	2.27	2.29
15	Bor	54.1	51.2	54.7	53.9	59.1	1.35	1.39	1.38
16	Bőr	53.5	55.4	56.2	59.1	66.7	1.34	1.53	1.56
17	Árpa	48.2	39.6	37.6	60.7	49.6	1.20	1.57	1.16
18	Sajt	47.9	38.7	45.1	45.5	44.9	1.20	1.17	1.05
19	Lenmag	45.2	42.5	42.2	47.9	45.7	1.13	1.24	1.07
20	Zab	43.7	39.7	34.9	46.0	44.7	1.09	1.19	1.05
21	Kávé	43.9	32.9	42.5	35.8	43.2	1.10	0.92	1.01
22	Juta	39.3	30.1	36.8	39.0	54.3	0.98	1.01	1.27
23	Nyers marha- és lőbőrök	37.0	36.1	31.3	30.0	30.8	0.93	0.77	0.72
24	Len	36.3	24.3	27.1	30.0	30.7	0.91	0.77	0.72
25	Nyers selyem	32.9	23.5	25.2	28.7	30.9	0.82	0.74	0.72
26	Rizs	30.0	24.5	18.7	23.1	26.9	0.75	0.60	0.63
27	Dohány és dohány- gyártmányok	29.1	37.2	34.0	27.8	38.9	0.73	0.72	0.91
28	Tojás	26.6	28.8	30.9	30.8	31.3	0.67	0.79	0.73
29	Indigo	24.0	19.1	16.7	17.0	17.8	0.60	0.44	0.41
30	Juh és bárány	22.1	20.1	16.5	17.4	12.0	0.55	0.45	0.28
31	Kender	22.0	17.2	21.5	27.9	34.0	0.55	0.72	0.79
32	Szesz	19.9	22.1	22.3	19.7	20.5	0.50	0.51	0.48
33	Egyéb árúk	1.062.6	1.014.0	1.062.0	1.163.1	1.223.0	26.59	30.00	28.60
	Összesen	3.995.8	3.498.6	3.622.3	3.876.4	4.276.4	100.00	100.00	100.00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
b) Kivitele :									
I. Hazai termékekből:									
1	Pamutárúk	611.7	573.7	595.8	603.3	587.9	26.33	25.80	23.70
2	Vas és aczél s árúk ezekből	268.0	218.2	249.9	264.2	291.4	11.54	11.30	11.75
3	Gyapjuárúk	188.4	197.4	206.0	199.9	213.2	8.11	8.55	8.59
4	Pamutfonál	130.4	114.9	113.8	116.6	117.1	5.62	4.99	4.72
5	Gépek	119.0	101.4	111.3	129.4	152.7	5.12	5.53	6.15
	<i>Ebből: Gőzgépek . .</i>	<i>37.8</i>	<i>30.1</i>	<i>27.9</i>	<i>34.5</i>	<i>38.3</i>	<i>1.63</i>	<i>1.48</i>	<i>1.54</i>
6	Köszén	95.0	92.0	95.2	106.0	138.4	4.09	4.53	5.58
7	Katonai és egyéb egyenruhák	74.2	60.0	62.9	69.8	72.3	3.20	2.99	2.92
8	Lenárúk	54.8	52.3	54.5	55.5	57.8	2.36	2.37	2.33
9	Bőr és bőráruk . .	40.4	35.9	38.1	40.8	40.9	1.74	1.74	1.65
10	Gyapjufonál	36.3	44.1	39.7	40.5	43.4	1.56	1.73	1.75
11	Kés- és egyéb vasműárúk	35.5	28.5	29.2	31.7	30.0	1.53	1.36	1.21
12	Egyéb árúk	669.0	605.9	617.7	680.7	735.4	28.80	29.11	29.65
	Összesen	2.322.7	2.124.3	2.214.1	2.338.4	2.480.5	100.00	100.00	100.00
II. Idegen és gyarmati termékekből:									
1	Gyapjú	152.6	120.4	138.2	137.9	154.2	24.21	21.53	23.13
2	Pamut	52.7	39.8	57.3	55.4	58.7	8.36	8.65	8.80
3	Kávé	34.3	26.3	26.7	30.6	26.7	5.44	4.78	4.01
4	Mindenféle nyers- bőrök és prémekek	25.8	33.6	29.3	29.1	30.6	4.09	4.55	4.59
5	Téa	23.9	22.3	16.8	18.1	17.4	3.79	2.83	2.61
6	Rizs	17.2	13.6	10.8	12.6	14.1	2.72	1.97	2.12
7	Indigo	16.5	11.7	11.8	10.8	11.7	2.60	1.69	1.76
8	Kaucsuk	12.6	13.0	13.4	13.4	14.1	2.00	2.09	2.12
9	On	11.6	14.0	12.9	20.1	16.3	1.84	3.14	2.45
10	Juta	11.3	11.0	12.6	13.3	17.5	1.79	2.08	2.63
11	Bőr	11.0	13.8	15.5	16.5	15.3	1.75	2.58	2.30
12	Disztollak	7.9	4.4	3.5	3.9	4.4	1.25	0.60	0.66
13	Réz	7.0	3.7	7.0	25.7	7.2	1.11	4.01	1.07
14	Perui festőhéjak .	7.0	5.5	4.8	3.4	2.6	1.11	0.53	0.39
15	Pálmaolaj	6.2	5.1	5.1	6.6	6.6	0.98	1.03	0.99
16	Cukor	6.0	6.8	5.9	10.5	8.6	0.95	1.63	1.28
17	Bor	5.7	5.2	5.6	6.0	6.8	0.91	0.94	1.02
18	Gyapjuárúk	5.2	5.2	4.7	6.5	8.1	0.83	1.02	1.21
19	Bors	5.2	6.4	6.6	5.9	6.3	0.83	0.92	0.94

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
20	Pamutárúk	4.9	4.3	7.0	5.2	5.8	0.78	0.81	0.87
21	Selyemárúk	4.5	5.6	5.9	7.3	9.6	0.73	1.14	1.44
22	Kender	4.3	4.7	6.1	10.2	14.2	0.68	1.59	2.14
23	Egyéb árúk	197.0	185.9	186.0	191.4	209.8	31.25	29.89	31.47
	Összesen	630.4	562.3	593.5	640.4	666.6	100.00	100.00	100.00
2. Németország.									
a) Bevitele :									
1	Gyapjú	114.4	129.3	128.4	147.0	171.1	7.37	8.93	8.52
2	Pamut	97.6	88.8	113.7	107.7	140.1	6.27	6.55	6.98
3	Selyem	63.7	75.2	72.6	72.2	87.9	4.10	4.39	4.38
4	Kávé	62.2	69.2	84.0	86.0	99.6	3.99	5.23	4.96
5	Búza	52.1	20.0	38.9	24.5	37.7	3.35	1.49	1.88
6	Rozs	48.8	27.4	27.2	29.4	56.7	3.14	1.79	2.82
7	Gyapjúfonál	43.7	55.2	47.2	46.4	56.3	2.81	2.82	2.80
8	Épület- és műfa . .	43.4	36.5	46.5	54.5	72.7	2.79	3.31	3.62
9	Sertés	42.1	27.0	21.8	17.8	19.4	2.71	1.08	0.97
10	Kőolaj	30.3	28.5	30.6	42.3	40.7	1.95	2.57	2.03
11	Lovak	29.2	34.6	36.0	37.4	39.3	1.88	2.27	1.96
12	Árpa	26.9	22.8	29.4	25.0	45.7	1.73	1.52	2.28
13	Pamutfonál	26.1	26.1	25.7	27.5	29.1	1.68	1.67	1.45
14	Nyers marhabőrök	25.8	24.2	21.4	23.3	21.8	1.63	1.42	1.09
15	Dohánylevelek . . .	22.7	26.7	31.9	29.3	35.2	1.46	1.78	1.75
16	Selyemárúk	22.4	18.0	16.6	14.0	16.2	1.44	0.85	0.81
17	Len	21.8	16.4	18.3	20.5	19.2	1.40	1.25	0.96
18	Prémek	20.9	20.3	15.8	16.9	23.2	1.28	1.03	1.16
19	Bor és must	19.3	16.9	16.0	17.7	24.1	1.24	1.07	1.20
20	Bőr és bőráruk . . .	18.1	19.2	21.2	17.9	21.0	1.16	1.09	1.05
21	Kőszén	17.9	21.6	22.9	31.6	41.7	1.15	1.92	2.08
22	Chili-skalisalétrom	17.7	16.6	18.7	27.5	31.7	1.14	1.67	1.58
23	Zab	16.6	3.9	6.8	8.0	15.3	1.07	0.49	0.76
24	Héringek	15.0	15.1	13.2	12.3	16.0	0.97	0.75	0.80
25	Kender	14.9	12.7	18.4	19.0	22.0	0.96	1.15	1.09
26	Zsir	14.3	14.0	13.5	13.4	23.8	0.92	0.81	1.18
27	Irod. és műtárgyak	9.8	11.9	11.9	13.1	12.3	0.63	0.80	0.61
28	Ólom és rézércz . . .	9.3	8.3	12.5	19.0	14.5	0.60	1.15	0.72
29	Borjubőrök	9.0	9.3	8.5	7.1	7.1	0.58	0.43	0.35
30	Tojás	8.8	12.3	16.9	17.0	20.6	0.57	1.03	1.03
31	Egyéb árúk	591.8	586.1	575.9	620.1	745.6	38.03	37.69	37.13
	Összesen	1.556.1	1.444.1	1.562.4	1.645.4	2.007.5	100.00	100.00	100.00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881- 85-ben	1888- ban	1889- ben
b) Kivitele :									
1	Gyapjúárúk . . .	113·1	120·7	122·3	129·0	123·6	7·24	8·05	7·81
2	Vasárúk (kész árúk és félgyártm.) .	110·6	90·7	104·3	112·8	120·1	7·08	7·04	7·59
3	Selyemárúk . . .	92·9	111·5	105·2	98·9	106·7	5·95	6·17	6·74
4	Czukor	85·1	70·6	90·5	79·5	81·4	5·45	4·96	5·14
5	Bőr és bőráruk .	77·2	87·9	94·0	90·4	84·2	4·94	5·64	5·32
	Ebből: bőráruk .	56·5	67·0	73·0	67·5	62·4	3·62	4·21	3·94
6	Pamutárúk . . .	72·1	91·8	102·8	93·1	81·1	4·61	5·81	5·12
7	Ruházatok . . .	40·4	43·4	46·8	48·0	56·4	2·59	2·99	3·56
8	Papir és papíráruk	38·5	40·1	46·4	45·7	43·0	2·46	2·85	2·71
9	Gyapju	33·8	35·7	36·2	40·9	42·0	2·16	2·55	2·65
10	Kőszén	31·3	39·8	40·0	46·8	47·7	2·00	2·92	3·01
11	Gépek	28·0	24·3	26·0	25·2	28·4	1·79	1·57	1·79
12	Irod. és műtárgyak	25·0	30·8	36·7	36·0	39·4	1·60	2·25	2·49
13	Komló	19·2	15·9	15·8	16·7	11·5	1·23	1·04	0·73
14	Prémek	19·0	17·5	12·0	12·8	14·7	1·22	0·80	0·94
15	Selyem	18·4	14·3	13·7	14·8	15·6	1·18	0·92	0·98
16	Anilin	18·2	19·4	21·3	20·0	19·2	1·17	1·25	1·21
17	Szesz és pálinka .	18·2	11·7	9·4	5·5	6·4	1·17	0·34	0·40
18	Üveg és üvegárúk	17·7	16·9	18·8	20·4	18·3	1·13	1·27	1·16
19	Juh	17·5	13·7	12·1	12·8	7·7	1·12	0·80	0·49
20	Hangszerek . . .	16·7	16·6	17·8	18·7	19·7	1·07	1·17	1·24
21	Agyagárúk . . .	16·7	16·1	17·0	17·7	13·8	1·07	1·10	0·87
22	Épület- és műfa .	16·5	13·0	12·0	10·8	8·3	1·06	0·67	0·53
23	Gyapjúfonál . . .	16·3	22·4	20·0	21·4	21·6	1·04	1·34	1·36
24	Egyéb árúk . . .	619·6	528·0	546·5	585·0	572·5	39·67	36·50	36·16
	Összesen . .	1.562·0	1.492·8	1.567·6	1.602·9	1.583·3	100·00	100·00	100·00
3. Franciaország.									
a) Bevétele :									
1	Bor	143·1	207·1	177·5	175·2	153·5	7·80	10·66	8·89
2	Gyapjú	123·7	154·8	130·2	131·6	148·5	6·74	8·01	8·60
3	Selyem	119·6	117·0	109·9	76·8	116·6	6·52	4·68	6·75
4	Búza (tönköly és kétszeres) . . .	109·6	61·4	72·0	92·8	92·1	5·98	5·65	5·34
5	Közönséges fa . .	80·8	57·3	63·3	66·3	69·1	4·41	4·04	4·00
6	Pamut	79·3	64·5	81·3	63·1	81·2	4·32	3·84	4·70
7	Nyers bőrök és prémek	71·1	69·9	61·1	54·1	84·9	3·88	3·29	4·92
8	Kőszén	67·3	49·8	50·5	57·4	91·7	3·67	3·49	5·31

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9	Czukor	44.1	21.0	20.4	31.1	25.9	2.40	1.89	1.50
10	Juh és bárány	38.8	26.9	19.1	22.4	22.6	2.11	1.36	1.30
11	Kávé	35.3	41.3	52.9	52.8	58.0	1.93	3.22	3.36
12	Aszt. gyümölcsök	35.1	51.2	29.6	25.6	25.6	1.92	1.56	1.49
13	Gyapjuszövetek	33.4	28.3	25.6	26.1	27.1	1.82	1.59	1.58
14	Pamutszövetek	28.6	22.8	20.1	16.4	16.5	1.56	1.00	0.96
15	Gépek és mecha- nikai eszközök	28.1	15.6	17.4	15.1	17.7	1.56	0.92	1.03
16	Len	26.0	21.4	20.6	27.6	22.8	1.42	1.68	1.32
17	Földi mogyoró (arachis)	21.4	17.9	14.8	15.0	19.9	1.17	0.91	1.15
18	Aprószőlő	20.3	35.4	15.8	13.7	15.4	1.11	0.83	0.89
19	Szarvasmarha	20.2	15.6	9.1	7.7	10.4	1.10	0.47	0.60
20	Zab	19.8	10.3	12.0	22.7	12.3	1.08	1.38	0.70
21	Sajt és vaj	17.5	16.3	14.7	13.4	13.9	0.96	0.82	0.80
	<i>Ebből: sajt</i>	10.5	9.6	8.7	8.1	8.4	0.57	0.51	0.49
22	Selyemszövetek	17.3	17.2	21.4	20.2	23.2	0.94	1.23	1.35
23	Zsir	16.7	12.4	15.9	15.9	11.2	0.91	0.97	0.65
24	Tengeri halak	16.1	22.5	19.2	17.9	14.9	0.88	1.09	0.86
25	Réz	16.0	10.6	13.4	34.9	8.1	0.87	2.12	0.47
26	Sesammag	15.9	11.1	12.2	8.3	9.5	0.87	0.51	0.55
27	Kukoricza	15.7	25.4	19.2	16.9	27.1	0.86	1.03	1.37
28	Egyéb árúk	572.9	478.2	491.2	521.8	507.0	31.24	31.76	29.36
	Összesen	1.833.7	1.683.2	1.610.4	1.642.8	1.726.7	100.00	100.00	100.00
b) Kivitele :									
1	Gyapjuszövetek	143.8	150.2	140.2	129.4	145.8	10.63	9.96	9.84
2	Selyemszövetek	103.6	96.8	83.9	89.2	104.3	7.66	6.87	7.04
3	Bor	98.3	103.8	93.5	97.0	100.4	7.27	7.47	6.78
4	Selyem	66.1	59.0	56.6	52.5	55.7	4.89	4.04	3.76
5	Bőrárúk	58.6	53.2	50.4	54.1	54.2	4.33	4.17	3.66
	<i>Ebből: cipők</i>	32.8	28.8	27.8	28.0	25.2	2.42	2.16	1.70
	<i> keztjük</i>	18.1	17.6	16.1	19.0	14.2	1.33	1.46	0.96
6	Vaj és sajt	42.3	35.6	33.9	36.5	44.6	3.13	2.81	3.01
	<i>Ebből: vaj</i>	39.6	32.9	31.4	33.6	41.2	2.92	2.59	2.78
7	Preparált bőrök	41.9	38.6	37.5	37.0	43.1	3.10	2.85	2.91
8	Gyapjú	38.6	52.8	48.2	52.6	67.7	2.86	4.05	4.57
9	Pamutszövetek	37.6	42.9	47.1	42.5	46.5	2.78	3.27	3.14
10	Ruházatok s fehér- neműek	30.1	31.4	36.1	34.8	41.0	2.23	2.68	2.77
	<i>Ebből: fehérnemű</i>	14.5	12.5	16.0	13.9	21.3	1.07	1.07	1.44
11	Pálinka, szeszek és likőrök	29.4	29.8	26.7	26.0	26.9	2.17	2.00	1.82

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					‰ - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
12	Nyers bőrök és prémek	28·4	23·9	22·9	25·1	27·1	2·10	1·93	1·83
13	Szerszámoks egyéb eszközök fémből	27·4	24·7	29·7	28·4	34·0	2·03	2·19	2·29
14	Cukor	27·2	18·7	22·9	19·4	27·2	2·01	1·49	1·84
15	Ékszer	25·2	18·7	24·9	20·6	22·0	1·87	1·59	1·48
	<i>És pedig: nemes fémből</i>	<i>10·7</i>	<i>5·3</i>	<i>5·9</i>	<i>5·5</i>	<i>5·6</i>	<i>0·79</i>	<i>0·42</i>	<i>0·37</i>
16	Vegyész. termékek	24·2	19·4	19·2	18·2	19·8	1·76	1·40	1·34
17	Papír és papíráruk	20·2	18·0	18·0	17·3	17·3	1·49	1·33	1·17
18	Játékok	19·2	24·6	25·5	25·0	28·8	1·42	1·93	1·94
19	Pamut	17·5	12·3	17·9	13·7	11·3	1·29	1·06	0·76
20	Aszt. gyümölcsök	16·1	17·2	15·6	15·2	12·8	1·19	1·17	0·86
21	Egyéb árúk	457·0	427·9	447·9	464·2	551·1	33·79	35·74	37·19
	Összesen	1.352·7	1.299·5	1.298·6	1.298·7	1.481·6	100·00	100·00	100·00
4. Belgium.									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	Búza (tönköly és kétseres)	66·3	52·4	56·7	62·3	58·3	10·96	10·15	9·36
2	Gyapjú	43·0	27·4	31·1	26·7	35·3	7·11	4·35	5·67
3	Nyers bőrök	26·0	27·8	25·6	21·1	21·5	4·30	3·44	3·45
4	Len	21·5	14·8	20·1	21·6	18·2	3·55	3·52	2·92
5	Fa	20·5	17·6	20·9	24·9	23·0	3·39	4·06	3·69
6	Olajos magvak	19·7	16·3	15·8	18·6	22·6	3·26	3·03	3·63
7	Árpa	15·8	11·5	12·1	16·2	14·0	2·61	2·64	2·25
8	Zab (kukoricza és tatárka)	15·5	11·9	13·3	15·6	20·0	2·56	2·54	3·21
9	Szarvasmarha	15·1	17·8	14·4	16·8	12·0	2·50	2·74	1·93
10	Kávé	14·3	13·4	15·6	17·8	19·0	2·36	2·90	3·05
11	Pamut	13·6	9·0	10·2	9·9	7·2	2·25	1·61	1·16
12	Liszt	11·2	7·7	10·4	12·0	12·9	1·85	1·96	2·07
13	Kőolaj	10·0	12·8	9·2	12·6	11·1	1·65	2·05	1·79
14	Zsir	10·0	8·9	9·4	9·5	10·5	1·65	1·55	1·69
15	Vaj	9·6	9·8	8·9	10·4	12·5	1·59	1·69	2·01
16	Kender és kocz	9·1	11·0	10·7	9·6	8·8	1·50	1·56	1·41
17	Hús	9·1	10·1	10·3	7·6	8·0	1·50	1·24	1·29
18	Növényi olajok	9·0	8·9	9·4	7·1	7·1	1·49	1·16	1·14
19	Gyapjuszövetek	8·7	8·1	8·1	7·9	7·8	1·44	1·29	1·25
20	Bor	8·6	8·1	8·5	9·1	9·2	1·42	1·48	1·48
21	Egyéb cikkek	248·4	228·7	252·1	276·4	253·6	41·06	45·04	45·55
	Összesen	605·0	534·0	572·8	613·7	622·6	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
b) Kivitele :									
1	Vas és aczél s árúk ezekből	34·6	26·4	28·5	31·5	43·2	6·64	6·33	7·40
2	Köszén és koaksz	31·8	23·1	28·5	31·2	36·4	6·11	6·27	6·24
3	Kövek	30·0	24·6	27·0	25·3	25·6	5·76	5·09	4·39
4	Len	26·2	25·7	23·1	21·0	24·5	5·03	4·22	4·19
5	Len-, kender- stb. fonál	25·9	30·1	29·5	30·0	31·4	4·97	6·03	5·38
6	Gépek és mecha- nikai eszközök	24·3	16·5	16·2	11·4	17·2	4·67	2·29	2·96
7	Búza (tönköly és kétszeres)	22·9	12·3	12·4	15·1	14·2	4·40	3·03	2·43
8	Gyapjufonál	21·7	22·4	21·8	22·3	25·1	4·17	4·48	4·30
9	Üveg és üvegárúk	20·9	19·6	21·8	18·3	18·4	4·01	3·68	3·15
10	Nyers bőrök	18·9	22·4	17·5	19·2	18·9	3·63	3·86	3·24
11	Cukor és melasz	17·1	13·0	15·3	14·2	29·5	3·29	2·86	5·06
12	Horgany	13·7	9·9	12·3	11·2	12·7	2·63	2·25	2·19
13	Gyapjuszövetek . .	11·4	9·0	9·4	10·1	10·6	2·19	2·03	1·80
14	Zsir	10·9	9·0	9·0	9·3	9·8	2·09	1·87	1·68
15	Len-, kender- és jutaszövetek . . .	9·0	10·3	7·8	7·1	5·6	1·73	1·43	0·96
16	Papír és papiros- árúk	8·8	9·4	9·8	10·8	5·8	1·69	2·17	1·00
17	Pamutszövetek . .	8·4	6·8	8·3	8·2	7·9	1·61	1·65	1·36
18	Egyéb cikkek . . .	184·2	177·3	193·0	201·3	246·6	35·38	40·46	42·27
	Összesen	520·7	472·8	496·2	497·5	583·4	100·00	100·00	100·00
5. Európai Oroszország.									
a) Bevitel :									
1	Pamut	78·6	72·0	96·4	68·2	—	16·39	20·52	—
2	Téa	44·8	35·7	15·2	14·4	—	9·34	4·34	—
3	Gyapju	23·1	18·6	17·5	24·6	—	4·82	7·40	—
4	Vas és aczél s árúk ezekből	22·8	19·4	13·2	12·3	—	4·75	3·70	—
5	Vegyészeti és dro- guista árúk	17·7	13·1	13·0	12·5	—	3·69	3·76	—
6	Gépek	16·9	14·6	13·5	16·4	—	3·52	4·94	—
7	Köszén	16·0	13·5	11·3	13·1	—	3·34	3·94	—
8	Pamutfonál	11·3	7·8	9·8	10·2	—	2·36	3·07	—
9	Selyem	9·8	6·9	7·9	11·2	—	2·04	3·37	—
10	Egyéb árúk	233·6	181·3	135·4	149·4	—	49·75	44·96	—
	Összesen	479·6	332·9	333·2	332·3	—	100·00	100·00	—

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% o b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
b) Kivitele :									
1	Búza	146·1	90·7	140·0	220·4	—	26·77	30·31	—
2	Len és lenkócz . .	65·5	42·9	53·0	66·5	—	12·00	9·15	—
3	Rozs	58·4	47·5	54·4	66·9	—	10·70	9·20	—
4	Zab	44·6	26·5	40·7	55·0	—	8·18	7·57	—
5	Mindenféle fa . .	32·2	23·7	27·3	38·2	—	5·90	5·25	—
6	Árpa	25·9	26·0	34·7	47·2	—	4·75	6·49	—
7	Lenmag	25·9	14·5	26·9	27·5	—	4·75	3·78	—
8	Kender	15·7	11·4	19·4	16·8	—	2·88	2·31	—
9	Gyapju	13·8	21·0	15·5	13·1	—	2·53	1·80	—
10	Kukoricza	10·0	12·6	19·3	11·2	—	1·83	1·54	—
11	Czukor	3·3	10·0	13·9	16·4	—	0·60	2·26	—
12	Kőolaj és kőolaj- termények	104·3	109·7	13·6	24·3	—	19·11	3·34	—
13	Egyéb árúk			109·8	123·6	—		17·00	—
	Összesen	545·7	436·5	568·5	727·1	—	100·00	100·00	—
6. Olaszország.									
a) Bevitele :									
1	Pamut	35·8	29·9	35·1	34·5	45·0	6·85	7·34	8·09
2	Vas és aczél s árúk ezekből	28·6	26·4	39·9	26·8	36·5	5·47	5·70	6·56
3	Búza (és rozs) . .	28·1	76·8	81·3	58·9	69·8	5·38	12·54	12·54
4	Kőszén	26·2	26·9	33·0	35·6	43·2	5·01	7·58	7·76
5	Pamutszövetek . .	26·1	23·4	29·5	14·5	18·9	4·99	3·09	3·40
6	Gyapjuszövetek . .	23·4	22·5	26·2	16·5	19·9	4·48	3·51	3·58
7	Selyem	21·8	27·9	24·2	17·3	33·1	4·17	3·68	5·95
8	Czukor	20·7	8·0	20·7	5·8	11·0	3·96	1·24	2·00
9	Gépek, géprészek és kazánok	15·9	15·1	19·6	15·8	17·4	3·04	3·36	3·13
10	Nyers bőrök . . .	15·7	14·2	9·2	8·8	10·5	3·00	1·87	1·89
11	Fa és faszén . . .	15·3	25·7	34·9	15·1	13·1	2·93	3·22	2·35
12	Gyapjú és szőr . .	13·4	14·4	11·9	10·3	12·5	2·56	2·19	2·24
13	Apró árúk	11·8	12·0	13·1	4·7	4·1	2·26	1·00	0·73
14	Kávé	11·1	7·2	11·4	11·8	11·9	2·12	2·51	2·13
15	Hal	11·0	12·7	13·0	12·2	12·4	2·10	2·60	2·22
	Ebből: szárított és füstölt halak . . .	8·8	9·7	10·0	9·5	—	1·68	2·02	—
16	Pamutfonál	10·9	6·6	5·2	4·0	3·8	2·09	0·85	0·68
17	Len-, kender és jutafonál	9·0	7·9	11·7	5·0	6·5	1·72	1·07	1·17
18	Lovak	8·7	8·2	6·6	8·6	11·3	1·66	1·83	2·03

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
19	Dohány és dohány- gyártmányok . . .	7·5	12·6	7·6	6·3	7·8	1·43	1·34	1·40
20	Kőolaj	7·5	5·1	5·7	6·2	6·0	1·43	1·32	1·08
21	Ruházatok	6·9	8·2	9·8	4·9	4·1	1·32	1·04	0·73
22	Sajt	6·9	8·2	8·4	6·0	6·3	1·32	1·28	1·13
23	Mézgák	5·1	5·2	7·1	8·7	6·8	0·98	1·85	1·22
24	Egyéb árúk	155·4	177·4	177·2	131·5	144·6	29·73	27·99	25·99
	Összesen	522·8	582·5	642·3	469·8	556·5	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele:									
1	Selyem	119·7	128·9	116·8	116·8	132·8	27·08	32·73	34·92
3	Olajfa olaj	33·0	31·1	32·0	25·2	26·5	7·47	7·06	6·97
3	Bor	26·8	35·3	44·5	23·5	21·2	6·06	6·59	5·58
4	Korallok	21·9	9·4	9·5	6·8	7·7	4·95	1·90	2·02
5	Tojás	13·5	11·7	9·7	9·0	7·4	3·05	2·52	1·94
6	Kender, len, juta s egyéb növény, rostos anyagok <i>Ebből: nyers kender</i>	12·9 —	11·2 9·6	10·8 9·3	12·5 10·7	11·7 —	2·92 —	3·50 3·00	3·08 —
7	Narancs és citrom	12·4	10·0	16·5	11·9	14·0	2·81	3·33	3·68
8	Szarvasmarha . . .	12·4	6·3	3·8	2·8	3·6	2·81	0·78	0·95
9	Kén	11·7	10·0	8·4	9·3	9·3	2·65	2·60	2·45
10	Szalmafonatok és szalmakalapok	11·1	10·0	7·3	6·3	5·0	2·51	1·82	1·31
11	Rizs	11·1	9·6	7·3	1·4	0·2	2·51	0·39	0·05
12	Pamut	10·4	7·6	6·0	6·1	7·9	2·35	1·71	2·08
13	Márvány és ala- bastrom	7·8	6·7	5·4	5·2	6·4	1·76	1·45	1·68
14	Búza (és rozs) . .	6·3	0·7	0·4	0·2	0·1	1·43	0·05	0·03
15	Mandula és dió . .	6·3	6·6	7·9	6·1	6·1	1·43	1·71	1·61
16	Selyemszövetek . .	5·7	6·6	6·8	6·1	7·4	1·29	1·71	1·94
17	Borkő	5·4	7·0	9·9	10·5	10·0	1·22	2·94	2·63
18	Egyéb árúk	113·6	102·6	98·0	97·1	103·0	25·70	27·21	27·08
	Összesen	442·0	411·3	401·0	356·8	380·3	100·00	100·00	100·00
7. Svájcz. 1)									
a) Bevitel:									
1	Selyem	45·4	54·7	51·4	48·0	59·5	15·01	14·51	15·59
2	Búza	22·7	25·2	24·3	26·7	26·7	7·50	8·07	6·99
3	Pamut	14·2	11·3	16·1	13·5	18·1	4·69	4·08	4·74

1) Svájcznál az 1881—85 átlag helyett az 1885. év adatai vétetnek fel Svájcz csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
4	Gyapjuárúk . . .	16·9	15·7	15·9	16·0	19·1	5·59	4·84	5·00
5	Szarvasmarha . .	8·9	14·8	14·7	9·2	13·0	2·94	2·78	3·41
6	Vas és vasárúk . .	9·4	9·3	12·1	12·6	14·2	3·11	3·81	3·72
7	Pamutárúk . . .	10·6	10·1	10·4	10·0	13·0	3·51	3·02	3·41
8	Bőr és bőráruk . .	9·5	10·0	10·1	7·8	8·0	3·14	2·36	2·09
9	Bor	10·4	10·6	9·8	11·7	13·1	3·44	3·54	3·43
10	Ruházat és fehér- nemű	7·4	7·3	8·6	8·6	11·0	2·45	2·60	2·88
11	Kőszén	7·0	7·3	8·3	8·9	10·6	2·31	2·69	2·78
12	Vegyészeti segéd- anyagok	6·3	7·0	7·8	7·6	8·2	2·08	2·30	2·15
13	Czukor és szörp . .	7·5	5·8	6·6	6·6	7·4	2·48	2·00	1·94
14	Kávé	4·6	4·9	5·9	6·2	5·7	1·52	1·87	1·50
15	Fa és faárúk . . .	4·9	5·5	5·8	6·5	6·8	1·62	1·97	1·79
16	Selyemárúk	4·5	5·5	5·6	5·1	6·2	1·49	1·54	1·63
17	Gyapju	3·0	4·6	4·3	4·4	5·7	0·99	1·30	1·60
18	Gépek és géprészek	3·3	3·7	3·9	5·4	5·9	1·09	1·63	1·55
19	Irod. és műtárgyak	3·2	3·4	3·7	3·7	3·6	1·06	1·12	0·94
20	Liszt	3·7	3·7	3·6	3·6	3·0	1·22	1·09	0·78
21	Apró árúk	3·7	4·2	3·5	2·2	2·3	1·22	0·67	0·60
22	Len- és kenderárúk	3·6	2·9	3·1	3·3	4·2	1·19	1·00	1·10
23	Dohány és dohány- gyártmányok . . .	3·8	2·9	2·9	3·2	3·1	1·26	0·97	0·81
24	Egyéb árúk	88·0	89·3	96·4	100·0	113·3	29·09	30·24	29·67
	Összesen . .	302·5	319·7	334·8	330·8	381·7	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Pamutárúk	57·0	55·3	55·2	54·0	51·5	21·41	20·06	18·11
2	Selyemárúk	40·8	46·1	49·9	48·8	51·4	15·32	18·13	18·07
3	Órák	32·8	33·1	34·5	33·6	38·5	12·32	12·48	13·54
4	Selyem	28·4	30·2	29·6	31·7	34·5	10·67	11·78	12·13
5	Sajt	15·8	15·2	16·3	14·6	15·6	5·93	5·42	5·49
6	Gépek és géprészek	8·5	7·3	7·9	8·0	8·5	3·19	2·97	3·00
7	Pamutfonál	9·0	8·3	7·6	9·3	9·9	3·38	3·45	3·48
8	Szarvasmarha . . .	8·3	7·1	5·5	5·5	5·8	3·12	2·04	2·03
9	Tej	5·4	5·3	4·4	4·6	4·1	2·03	1·70	1·44
10	Festőárúk	3·6	3·4	3·5	3·5	4·1	1·35	1·30	1·44
11	Gyapjufonál	2·8	3·2	3·4	3·7	4·3	1·05	1·40	1·51
12	Fa és faárúk	4·0	3·3	3·2	2·9	2·7	1·50	1·08	0·95
13	Bőr és bőráruk . . .	3·5	3·4	3·1	3·0	3·5	1·31	1·11	1·23
14	Egyéb árúk	46·4	45·8	44·3	46·0	50·0	17·42	17·08	17·58
	Összesen . .	266·3	267·0	268·4	269·2	284·4	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					‰ - ban		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
8. Törökország. ¹⁾									
a) Bevittele:									
1	Czukor	—	13·3	11·1	11·3	—	—	6·46	—
2	Pamutfonál	—	11·5	10·4	9·6	—	—	5·48	—
3	Nyomt. pamutszöv.	—	10·5	9·8	8·7	—	—	4·97	—
4	Búza	—	4·8	7·8	8·9	—	—	5·08	—
5	Kávé	—	6·9	6·3	8·6	—	—	4·90	—
6	Állatok	—	4·0	5·6	2·6	—	—	1·49	—
7	Liszt	—	6·2	5·0	5·3	—	—	3·03	—
8	Vászon (sirting) .	—	4·8	4·7	4·8	—	—	2·74	—
9	Lenszövetek	—	4·0	4·6	3·9	—	—	2·22	—
10	Kőolaj	—	3·9	4·4	4·6	—	—	2·63	—
11	Chlothszövetek . .	—	4·2	3·5	2·9	—	—	1·65	—
12	Nyers vas	—	2·8	3·4	3·4	—	—	1·94	—
13	Musszelin szövetek	—	2·7	3·0	2·8	—	—	1·59	—
14	Szőnyegek	—	2·5	2·7	1·6	—	—	0·92	—
15	Bőr	—	3·1	2·5	2·1	—	—	1·20	—
16	Kázmír szövetek	—	2·2	2·3	2·3	—	—	1·32	—
17	Pamut- és lenszöv.	—	2·6	2·3	2·3	—	—	1·32	—
18	Egyéb árúk	—	96·3	99·8	89·4	—	—	51·06	—
Összesen		—	186·3	189·2	175·1	—	—	100·00	—
b) Kivitele:									
1	Apró szőlő	—	16·5	15·5	18·2	—	—	14·93	—
2	Selyem és selyem- gubó	—	10·2	11·1	10·2	—	—	8·36	—
3	Füge, dió és datolya	—	6·4	5·3	6·7	—	—	5·49	—
4	Gyapjú	—	4·5	5·2	5·1	—	—	4·18	—
5	Teveszőr	—	7·7	4·5	5·4	—	—	4·43	—
6	Kávé	—	4·4	4·3	8·6	—	—	7·05	—
7	Valonea	—	4·6	4·1	4·9	—	—	4·02	—
8	Búza	—	6·9	4·0	7·2	—	—	5·90	—
9	Opium	—	7·2	3·8	7·2	—	—	5·90	—
10	Juh- s kecskebőrök	—	3·3	3·5	4·1	—	—	3·36	—
11	Olajfa olaj	—	2·4	3·3	3·7	—	—	3·09	—
12	Pamut	—	4·8	2·8	3·3	—	—	2·70	—
13	Bor	—	2·8	2·6	1·4	—	—	1·14	—
14	Egyéb árúk	—	32·7	31·6	35·9	—	—	29·45	—
Összesen		—	114·4	101·6	121·9	—	—	100·00	—

¹⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával. Az év márczius 13-án végződik. Az 1881/82—1885/86-os átlag adatai nem állottak rendelkezésünkre.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9. Románia. ¹⁾									
a) Bevitel:									
1	Gyapjuszövetek ²⁾	13·4	16·5	17·6	18·6	24·3	11·41	14·98	16·51
2	Bőr és bőráruk .	13·4	8·7	6·7	6·0	6·9	11·41	4·83	4·68
	Ebből: bőráruk . .	8·2	5·3	4·5	4·4	4·6	6·98	3·54	3·12
3	Vas- és aczélarúk	10·8	13·2	11·0	11·4	12·1	9·20	9·18	8·22
4	Pamutszövetek ²⁾	9·2	13·2	21·0	11·0	24·0	7·84	8·85	16·30
5	Fa és faárúk . .	6·6	4·8	2·4	1·9	2·7	5·62	1·53	1·84
	Ebből: fadrúk . .	3·8	2·4	1·8	1·6	2·1	3·24	1·29	1·43
6	Pamutfonál . . .	4·4	5·3	5·1	5·3	6·1	3·75	4·27	4·14
7	Ruházat és fehér- nemű	3·9	2·2	1·4	1·3	1·4	3·32	1·05	0·95
8	Len-, kender- és jutaárúk	3·2	4·4	3·6	3·3	3·7	2·72	2·65	2·51
9	Cukor és melasz	3·0	3·8	4·2	3·7	4·3	2·56	2·98	2·92
10	Papir	2·5	2·8	4·3	6·1	5·8	2·13	4·91	3·94
11	Gépek és géprészek	2·2	3·5	4·8	5·8	7·7	1·87	4·67	5·23
12	Kőszén	2·0	2·1	1·5	1·9	1·9	1·70	1·53	1·30
13	Üveg	1·3	2·6	4·4	3·8	4·5	1·11	3·06	3·06
14	Nemezárúk . . .	1·3	1·7	1·0	1·3	1·8	1·11	1·05	1·22
15	Ló és csikó . . .	1·1	0·3	0·1	0·5	1·4	0·94	0·40	0·95
16	Kávé	1·1	1·1	1·2	1·3	1·1	0·94	1·05	0·75
17	Gyújtó	1·0	0·3	0·0	—	—	0·85	—	—
18	Vegyész. anyagok és termékek . .	0·9	2·6	2·7	2·6	3·6	0·77	2·09	2·45
19	Nyers vas és aczél	0·9	1·0	0·9	0·9	0·8	0·77	0·72	0·55
20	Egyéb árúk . . .	35·2	28·5	32·0	37·5	33·1	29·98	30·20	22·48
	Összesen . . .	117·4	118·6	125·9	124·2	147·2	100·00	100·00	100·00
b) Kivitel:									
1	Kukoricza . . .	26·6	29·7	29·3	12·0	16·9	30·12	11·29	15·41
2	Búza	23·8	22·0	36·2	49·8	56·7	26·95	46·85	51·69
3	Árpa és maláta .	8·9	5·6	7·4	6·5	7·4	10·08	6·11	6·75
4	Rozs	3·3	5·0	6·3	9·3	10·0	3·74	8·75	9·11
5	Lisztészlelékfélék	2·8	7·4	3·7	1·6	1·3	3·17	1·51	1·19
6	Sertés	2·7	1·1	0·5	0·4	0·4	3·06	0·37	0·37
7	Olajos magvak .	2·6	7·9	2·3	5·9	3·7	2·94	5·55	3·37
8	Gyapjú	2·3	2·5	1·7	1·2	1·3	2·61	1·13	1·18
9	Fa	2·3	2·5	1·4	0·8	0·8	2·61	0·75	0·73
10	Búzaliszt	1·4	1·1	1·1	1·9	2·0	1·59	1·79	1·82

¹⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával. — ²⁾ A kötött árúk is be vannak számítva.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
11	Zab	0·9	1·4	1·0	1·0	0·7	1·02	0·94	0·6
12	Köles	0·9	1·3	0·8	0·3	0·5	1·02	0·28	0·45
13	Kőolaj	0·8	0·7	0·6	0·7	0·7	0·91	0·66	0·64
14	Nyers bőrök	0·8	0·6	0·3	0·5	0·3	0·91	0·47	0·27
15	Juh	0·8	0·3	0·4	0·4	0·3	0·91	0·38	0·27
16	Szarvasmarha	0·6	1·4	1·3	0·5	0·1	0·68	0·47	0·09
17	Szesz	0·4	3·5	4·0	2·6	0·9	0·45	2·44	0·82
18	Bor	0·1	1·5	2·6	1·9	1·8	0·11	1·79	1·64
19	Egyéb árúk	6·3	6·7	5·4	9·0	3·9	7·12	3·47	3·56
	Összesen	88·3	102·2	106·3	106·3	109·7	100·00	100·00	100·00
10. Görögország. ¹⁾									
a) Bevitel:									
1	Gabona és liszt	—	—	20·1	12·3	14·3	—	28·15	26·93
2	Pamutszövetek	—	—	4·6	4·3	3·7	—	9·84	6·97
3	Fa	—	—	2·8	2·8	2·6	—	6·41	4·90
4	Ásványok	—	—	2·5	2·2	2·8	—	5·03	5·27
5	Gyapjuszövetek	—	—	2·0	1·9	1·9	—	4·35	3·58
6	Halak	—	—	1·6	1·5	1·9	—	3·43	3·58
7	Egyéb árúk	—	—	19·1	18·7	25·9	—	42·79	43·77
	Összesen	—	—	52·7	43·7	53·1	—	100·00	100·00
b) Kivitel:									
1	Apró szőlő	—	—	21·8	21·0	22·2	—	54·83	51·51
2	Ásványok	—	—	7·1	5·2	3·6	—	13·58	8·35
3	Ólom	—	—	1·7	3·1	3·4	—	8·09	7·89
4	Bor	—	—	2·0	1·8	1·8	—	4·70	4·18
5	Füge	—	—	0·8	1·1	1·0	—	2·87	2·32
6	Dohány	—	—	0·9	1·0	1·1	—	2·61	2·55
7	Faolaj	—	—	1·4	0·9	2·1	—	2·35	4·87
8	Egyéb árúk	—	—	5·4	4·2	7·9	—	10·97	18·33
	Összesen	—	—	41·1	38·3	43·1	—	100·00	100·00
11. Bulgária. ²⁾									
a) Bevitel:									
1	Pamutszövetek	2·0	3·3	3·7	3·5	3·8	11·05	13·02	13·06
2	Pamutfonál	1·9	2·9	3·0	3·2	3·5	10·50	12·18	12·03

¹⁾ Görögország újabban 1887. óta ad ki áruforgalmi kimutatásokat.

— ²⁾ Bulgária áruforgalma az értéket csak 1882. óta mutatja ki; 1881—85-ös átlag helyett tehát 1882—85-ös átlagot voltunk kénytelenek venni a megfelelő rovatba. Megjegyezzük továbbá, hogy a vámentesen vagy mérsekelt vám mellett bevitt és kivitt árúk csak 1885. óta vannak beszámítva.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
3	Só	1'0	0'5	0'5	0'4	0'6	5'52	1'60	2'06
4	Vas és vasárúk	1'0	1'2	2'0	1'1	2'0	5'52	4'34	6'88
5	Czukor és szörp	0'9	1'5	1'1	1'3	1'6	4'97	4'90	5'50
6	Bőr	0'6	1'0	0'9	1'7	1'7	3'32	6'34	5'84
7	Ruházat és fehér- nemű	0'5	0'8	0'7	0'6	0'7	2'76	2'37	2'40
8	Épületfa	0'5	0'4	0'5	0'8	0'8	2'76	3'19	2'75
9	Gyapjúszővetek	0'5	0'9	0'9	1'1	1'1	2'76	3'99	3'78
10	Kőolaj	0'4	0'6	0'8	0'5	0'7	2'21	1'78	2'41
11	Nyers bőrok	0'4	0'5	0'4	0'3	0'3	2'21	1'12	1'03
12	Kávé	0'4	0'5	0'5	0'5	0'5	2'21	1'96	1'72
13	Rizs	0'3	0'6	0'5	0'5	0'4	1'66	1'98	1'37
14	Olaj	0'3	0'6	0'6	0'6	0'6	1'66	2'13	2'06
15	Bor	0'3	0'0	0'0	0'0	0'4	1'66	0'00	1'37
16	Szappan	0'3	0'7	0'4	0'3	0'2	1'66	0'96	0'69
17	Egyéb árúk	6'8	9'7	9'4	10'1	10'2	37'57	38'14	35'05
	Összesen	18'1	25'7	25'9	26'5	29'1	100'00	100'00	100'00
b) Kivitele :									
1	Búza	5'4	9'8	5'6	11'8	16'9	33'54	45'82	52'49
2	Kukoricza	2'4	1'1	1'2	1'8	1'9	14'91	7'20	5'90
3	Szarvasmarha	1'7	1'1	1'0	0'7	0'9	10'56	2'55	2'79
4	Juh	0'9	1'0	1'2	1'1	1'0	5'59	4'36	3'11
5	Tatárka	0'6	0'9	1'0	2'0	2'8	3'73	7'91	8'69
6	Arpa	0'5	0'3	0'2	0'5	0'5	3'11	1'86	1'56
7	Rozs	0'5	0'4	0'5	0'8	1'2	3'11	3'26	3'73
8	Nyers bőrok	0'4	0'4	0'5	0'5	0'6	2'48	2'08	1'86
9	Sajt	0'4	0'5	0'6	0'6	0'6	2'48	2'47	1'86
10	Egyéb árúk	3'3	4'7	6'5	5'9	5'8	20'49	22'49	18'01
	Összesen	16'1	20'2	18'3	25'7	32'2	100'00	100'00	100'00
12. Szerbia.									
a) Bevitele :									
1	Vas és aczél s árúk ezekből	1'6	1'7	1'7	1'0	1'0	8'74	7'41	7'19
2	Pamutszövetek	1'2	1'7	1'0	1'1	1'1	6'56	8'15	7'91
3	Czukor	1'2	1'0	0'7	0'7	0'7	6'56	5'18	5'04
4	Pamutfonál	1'0	1'0	0'8	1'1	1'1	5'46	8'15	7'91
5	Épület- és tűzifa	1'0	0'8	0'4	0'4	0'4	5'46	2'96	2'87
6	Faárúk	0'9	0'3	0'3	0'2	0'4	4'92	1'49	2'87
7	Só	0'7	1'0	0'8	0'8	1'0	3'83	5'92	7'20
8	Bőr	0'7	0'7	0'4	0'5	0'5	3'83	3'70	3'60

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					%-ban		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9	Gyapjuszövetek	0·7	0·7	0·6	0·8	0·7	3·83	5·92	5·04
10	Apró árúk	0·7	0·6	0·7	0·5	0·5	3·82	3·70	3·60
11	Ruházatok és fehér- neműek	0·7	1·5	0·7	1·0	0·8	3·82	7·41	5·76
12	Kávé és pótkávé	0·6	0·5	0·3	0·5	0·5	3·28	3·70	3·60
13	Len- és kenderszöv.	0·5	0·3	0·3	0·4	0·3	2·73	2·96	2·16
14	Táblaolaj	0·5	0·4	0·4	0·3	0·3	2·73	2·22	2·16
15	Kőolaj	0·5	0·4	0·3	0·3	0·3	2·73	2·22	2·16
16	Nyers marhabőrök	0·4	0·4	0·2	0·2	0·4	2·19	1·49	2·87
17	Gépek és géprészek	0·4	0·3	0·3	0·1	0·2	2·19	0·75	1·44
18	Papír és papíráruk	0·3	0·4	0·3	0·3	0·3	1·64	2·22	2·16
19	Egyéb cikkek	4·7	7·0	4·4	3·3	3·4	25·68	24·45	24·46
	Összesen	18·3	20·7	14·6	13·5	13·9	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele :									
1	Sertés	4·0	4·4	3·0	3·0	3·8	25·81	19·23	24·36
2	Szarvasmarha	2·7	2·7	2·5	2·0	2·3	17·42	12·82	14·74
3	Szilva	2·5	4·0	3·8	2·6	2·5	16·13	16·67	16·03
4	Búza	1·7	0·9	1·2	3·5	2·4	10·97	22·43	15·39
5	Ny. juh- és kecske- bőrök	1·5	1·6	1·4	1·3	1·1	9·68	8·33	7·05
6	Kötélverőárúk	0·7	0·5	0·4	0·4	0·3	4·52	2·57	1·92
7	Ló	0·3	0·2	0·2	0·1	0·1	1·93	0·64	0·64
8	Kukoricza	0·3	0·1	0·3	0·4	0·1	1·93	2·57	0·64
9	Juh és bárány	0·3	0·4	0·2	0·2	0·2	1·93	1·28	1·28
10	Egyéb árúk	1·5	1·5	1·5	2·1	2·8	9·68	13·46	17·95
	Összesen	15·5	16·3	14·5	15·6	15·6	100·00	100·00	100·00
II. Ázsia.									
1. Britt-Kelet-India.									
a) Bevitele :									
1	Pamutárúk	215·9	211·1	258·5	239·2	277·6	33·13	30·34	34·52
2	Pamutfonál	34·3	31·7	33·2	35·8	37·5	5·26	4·64	4·66
3	Vás és acél	19·4	21·1	19·9	27·0	25·2	2·98	3·43	3·13
4	Czukor	14·5	14·6	20·8	21·1	17·9	2·22	2·68	2·23
5	Gépek és malom- felszerelések	13·2	9·9	13·7	18·0	23·2	2·03	2·28	2·88
6	Vasuti anyagok	13·1	20·2	14·4	25·8	24·9	2·01	3·27	3·09
7	Selyemszövetek	12·0	11·1	13·8	17·4	16·8	1·84	2·21	2·09
8	Gyapjuszövetek	11·7	13·9	15·3	17·2	15·6	1·80	2·18	1·94

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban					‰ - b a n		
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881—85-ben	1888-ban	1889-ben
9	Kőszén	11·4	13·1	13·2	16·6	19·1	1·75	2·11	2·38
10	Egyéb árúk . . .	306·2	364·6	325·5	370·2	346·4	46·98	46·96	43·08
	Összesen . . .	651·7	711·3	728·3	788·3	804·2	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: nemes fémek</i>	<i>121·1</i>	<i>154·8</i>	<i>110·5</i>	<i>138·3</i>	<i>138·5</i>	<i>18·58</i>	<i>17·54</i>	<i>17·22</i>
	<i>árúk . . .</i>	<i>530·6</i>	<i>556·5</i>	<i>617·8</i>	<i>650·0</i>	<i>665·7</i>	<i>81·42</i>	<i>82·46</i>	<i>82·78</i>
b) Kivétel:									
1	Pamut	143·9	107·8	134·8	144·1	150·5	17·21	15·64	15·25
2	Opium	119·4	107·4	110·8	100·7	150·1	14·28	10·93	15·21
3	Rizs	82·8	92·5	88·4	92·9	79·2	9·90	10·08	8·03
4	Magvak	81·0	99·8	92·2	94·0	95·6	9·69	10·20	9·69
5	Búza	66·9	80·1	86·3	55·6	75·2	8·00	6·03	7·62
6	Juta	48·1	43·6	48·7	60·4	79·0	5·76	6·56	8·01
7	Festékek (indigo)	44·0	45·1	43·4	47·0	47·8	5·26	5·10	4·85
8	Nyers bőrök . .	43·5	53·4	51·5	48·6	47·4	5·20	5·27	4·80
9	Téa	37·5	44·0	48·8	53·0	52·7	4·48	5·75	5·35
10	Pamutárúk . . .	20·4	22·5	24·4	28·0	11·7	2·44	3·04	1·18
11	Pamutfonál . . .	18·3	28·4	34·2	41·5	52·1	2·19	4·50	5·28
12	Kávé	14·5	13·6	15·1	15·4	18·8	1·73	1·67	1·90
13	Jutaárúk	13·2	11·3	11·5	17·5	25·7	1·58	1·90	2·60
14	Gyapjú	10·4	12·1	13·4	14·9	9·7	1·25	1·62	0·98
15	Egyéb árúk . . .	92·2	88·3	98·4	107·9	91·3	11·03	11·71	9·25
	Összesen . . .	836·1	849·9	901·9	921·5	936·8	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: nemes fémek</i>	<i>13·1</i>	<i>11·1</i>	<i>17·2</i>	<i>16·0</i>	<i>17·0</i>	<i>1·57</i>	<i>1·74</i>	<i>1·72</i>
	<i>árúk . . .</i>	<i>823·0</i>	<i>838·8</i>	<i>884·7</i>	<i>905·5</i>	<i>969·8</i>	<i>98·43</i>	<i>98·26</i>	<i>98·28</i>

III. Afrika.

1. Egyiptom.

a) Bevétel:

1	Pamutszövetek .	16·2	13·7	14·8	12·8	12·0	19·52	15·96	16·48
2	Kőszén	7·2	3·8	4·2	4·6	4·6	8·67	5·74	6·32
3	Gyapjú-, selyem és vegy. szövetek .	3·7	2·5	2·8	3·4	2·2	4·46	4·24	3·02
4	Fa	3·2	3·7	3·3	3·7	3·4	3·86	4·61	4·67
5	Indigo	2·7	1·9	2·3	2·4	1·8	3·25	2·99	2·47
6	Kávé	2·5	1·8	2·5	3·1	2·6	3·01	3·86	3·57
7	Dohány és dohánygyártmányok .	2·5	2·9	2·8	2·8	2·8	3·01	3·49	3·85
8	Ruházatok s fehérneműek	2·4	3·8	3·8	4·3	3·3	2·89	5·36	4·54

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - b a n		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	1889- ben
9	Gyümölcs	1·7	2·0	1·8	2·0	1·8	2·05	2·49	2·47
10	Pamutfonál	1·7	1·3	1·4	1·4	1·4	2·05	1·75	1·92
11	Gépek és géprészek	1·7	1·4	5·2	2·7	1·1	2·05	3·37	1·51
12	Bor	1·4	1·8	1·6	1·4	1·3	1·69	1·75	1·79
13	Kólaaj	1·4	1·4	1·7	1·2	1·8	1·69	1·50	2·47
14	Bőráruk	1·2	1·4	1·3	1·2	1·3	1·45	1·50	1·79
15	Élő állatok	1·2	1·3	1·7	1·8	0·7	1·45	2·24	0·96
16	Vaj és sajt	1·1	1·3	1·4	1·5	1·1	1·32	1·87	1·51
17	Vas- és aczélárúk	0·9	2·4	2·3	2·6	2·7	1·08	3·24	3·70
18	Rizs	0·9	1·4	1·8	1·3	1·3	1·08	1·62	1·79
19	Egyéb árúk	29·4	31·6	28·2	26·0	25·6	35·42	32·42	35·17
	Összesen	83·0	81·4	84·4	80·2	72·8	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele:									
1	Pamut	82·3	73·8	78·2	70·8	88·6	65·63	65·56	71·45
2	Pamutmagvak	15·1	13·3	13·2	13·6	15·1	12·04	12·59	12·18
3	Bab	7·3	4·9	5·4	4·9	3·4	5·82	4·54	2·74
4	Nádeczukor	4·6	4·7	5·1	5·6	5·2	3·67	5·18	4·19
5	Búza	3·5	0·8	1·8	3·2	1·7	2·79	2·96	1·37
6	Rizs	1·3	1·1	1·4	1·1	0·8	1·04	1·02	0·65
7	Nyers bőrök	1·2	1·2	1·0	0·8	0·9	0·96	0·74	0·73
8	Egyéb árúk	10·1	5·2	6·7	8·0	8·3	8·05	7·41	6·69
	Összesen	125·4	105·0	112·8	108·0	124·0	100·00	100·00	100·00
IV. Amerika.									
1. Északamerikai Egyesült Államok.									
a) Bevitel:									
1	Cukor és melasz	199·0	181·4	176·8	167·5	196·0	14·20	11·02	12·53
2	Kávé	101·3	89·6	118·3	127·1	156·9	7·23	8·36	10·03
3	Vas és aczél s árúk ezekből	89·2	78·8	103·3	105·0	89·0	6·37	6·91	5·69
4	Vegyészeti, gyógy- és festőárúk	84·7	79·5	85·3	81·9	88·3	6·05	5·39	5·32
5	Gyapjúárúk	79·7	87·0	94·3	100·2	110·4	5·69	6·59	7·06
6	Selyemárúk	72·2	58·7	65·8	70·0	73·8	5·15	4·60	4·72
7	Pamutárúk	66·7	62·4	60·8	60·7	56·3	4·76	3·99	3·60
8	Nyers bőrök	52·9	56·1	50·9	50·3	52·8	3·78	3·31	3·38
9	Len-, kender és jutaárúk	47·5	44·0	46·1	49·9	54·0	3·39	3·28	3·45
10	Gyümölcs	36·4	36·4	43·3	43·1	39·4	2·60	2·83	2·52

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881-85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	átlag 1881-85-ben	1888-ban	1889-ben
11	Téa	35.9	33.6	35.2	28.1	26.6	2.56	1.85	1.70
12	Fa és faárúk . .	28.7	25.7	27.4	30.8	32.9	2.05	2.03	2.10
13	Selyem	26.9	38.4	41.2	41.9	40.6	1.92	2.76	2.60
14	India ruber és guttapercha . .	26.7	25.0	28.9	33.7	26.0	1.91	2.22	1.66
15	Bőr és bőrárúk . .	24.2	24.9	25.1	25.1	23.7	1.73	1.65	1.51
16	Len, kender és juta	24.1	20.9	25.9	36.8	44.0	1.72	2.42	2.81
17	Gyapjú	22.3	35.2	34.5	33.4	37.7	1.59	2.20	2.41
18	Dohány és dohánygyártmányok . .	19.4	23.5	25.6	30.2	30.7	1.39	1.99	1.96
19	Drága kövek . .	16.4	16.7	22.2	22.1	22.6	1.17	1.45	1.42
20	Divatcikkek . .	16.3	12.6	15.1	15.3	14.0	1.16	1.00	0.89
21	Árpa	15.9	15.1	13.0	17.0	16.2	1.13	1.12	1.04
22	Bor	15.2	14.6	14.8	15.4	16.2	1.08	1.01	1.04
23	Egyéb cikkek . .	299.4	274.3	300.1	334.8	321.7	21.37	22.02	20.56
	Összesen . .	1.401.0	1.334.4	1.453.9	1.520.3	1.564.8	100.00	100.00	100.00
b) Kivitele (hazai termékekből) :									
1	Pamut	459.4	430.7	433.1	468.3	499.3	28.24	32.61	32.55
2	Búza	230.4	105.6	190.5	118.1	87.5	14.16	8.22	5.71
3	Hús és zsír . . .	202.4	154.5	156.2	154.7	179.9	12.49	10.77	11.73
	Ebből: fr. marhahús	20.2	19.5	15.2	17.3	24.1	1.24	1.20	1.57
	szalonna	81.0	56.5	57.4	57.1	62.7	4.98	3.97	4.01
	sonka	12.6	10.0	12.6	10.5	10.0	0.77	0.73	0.65
	disznózsír . . .	58.3	42.8	47.7	47.8	57.4	3.58	3.32	3.74
4	Búzaliszt	100.6	80.7	109.1	115.0	95.1	6.18	8.01	6.20
5	Kökolaj	98.1	105.4	98.3	98.8	104.8	6.08	6.88	6.97
6	Kukoricza . . .	68.4	66.6	40.6	28.0	69.3	4.20	1.95	4.52
7	Fa és faárúk . .	48.4	43.6	41.3	48.4	43.6	2.97	3.37	2.84
8	Dohány és dohánygyártmányok . .	46.0	63.9	61.4	53.6	47.5	2.82	3.73	3.09
9	Vas, acél s árúk ezekből	37.6	33.1	33.5	37.3	44.4	2.31	2.60	2.89
10	Sajt	26.7	16.1	15.9	18.3	16.6	1.64	1.28	1.08
11	Pamutárúk . . .	26.7	29.3	31.4	27.3	21.4	1.64	1.90	1.39
12	Szarvasmarha . .	25.7	23.0	19.3	24.3	34.9	1.57	1.69	2.17
13	Bőr és bőrárúk . .	18.1	18.3	21.9	20.1	22.6	1.11	1.40	1.47
14	Egyéb cikkek . .	238.2	227.7	223.8	223.9	266.7	14.64	15.59	17.39
	Összesen . .	1.626.7	1.398.5	1.476.3	1.436.1	1.533.6	100.00	100.00	100.00

Azon áruk, a melyek a nemzetközi forgalomban a legnagyobb értéket képviselik, a nyers anyagok közül: a pamut, a gabonaneműek (s különösen a búza és búzaliszt), a gyapjú, a fa, a nyers vas, a kőszén és a nyers bőrök; a gyártmányok és félgyártmányok közül pedig: a pamutárúk, a vas- és aczélárúk, gyapjúárúk, a cukor, a húsfélék, a pamutfonál, a selyemárúk és a gépek. A világforgalom jó része ezen néhány áruira esik.

Kiegészítésül itt is, mint az áruk származási és rendeltetési helyének feltüntetésénél tettük, bemutatjuk még röviden azon országokat, a melyeket táblázatos kimutatásunkból térszűke miatt kihagyni voltunk kénytelenek.

E táblázatunkba azonban Németalföldet sem vettük fel, a melynek forgalma nagyrészt csak átvitelt képezvén, számos fontos cikkre terjed ki s feltüntetése sok teret igényelt volna. Ugy beviteleiben, mint kivitelében a chinin, továbbá a vas és aczél s az ezekből való áruk állnak első helyen. A chinin-bevitel 1889-ben 131², kivitele 103⁵ m. frtra rúgott. A vas és aczél, illetőleg a vas- és aczélárúkból pedig 108⁶ bevittel szemben 84² m. frt. kivitel állt. A legfontosabb beviteli cikkek voltak még: búza (59⁰ m. frt.), rozs (41⁶), rizs (32⁶), kőszén (41⁸), cukor (30⁴), kövek (28⁹), zsír és faggyú (35⁴), továbbá kávé (31¹) és pamutfonál (22⁴). A kiviteli áruk ellenben: a vaj (40⁵), a mely az egyedüli számot tevő tulajdonképeni németalföldi kiviteli cikk, cukor (30⁷), búza (30³), pamutárúk (26⁰), kávé (22¹) és rozs (21⁷). — Spanyolország legfontosabb beviteli cikkei 1889-ben: pamut (35⁷ m. frt.), fa (18⁴), kőszén (16¹), tőkehal (15⁰), cukor (14²), gépek és géprészek (13⁵), gyapjuszövetek (11⁹), vas és aczél s áruk ezekből (10⁶), búza (10⁵); legfőbb kiviteli cikkei ellenben: bor (1.113 m. frt., az összes kivitelnek 31⁵⁰/0-a), ásványok (37⁹), friss és szárított gyümölcsök (25⁰), ólom (19³) réz és ón (13¹). Portugália 1889-ik évi forgalmában a legnevezetesebb beviteli cikkek voltak: pamutárúk (7⁹), búza (6⁷ m. frt.), vas- és aczél áruk (5⁸), cukor (4³), tőkehal (4⁶) és kőszén (4⁵); a fő kiviteli cikk a bor (1889-ben 28⁷ m. frt.) az összes kivitelnek 52⁸⁰/0-a, nagy kivitele van még parafából (1889-ben 4⁸ m. frt.) — Svédország bevitelére nagyon megoszlik; 1889-ben legfontosabb beviteli áruk voltak a kávé (16⁷), gyapjúárúk (14⁵ m. frt.), kőszén (15⁵), cukor (9⁸). A kivitelben túlnyomó a fa (1889-ben 64⁹ m. frt., vagyis az összes kivitelnek 38⁶⁷/0-a), jelentékeny kiviteli cikkek

még a vas és aczél (22·2), a vaj (15·1) és a faárúk (10·2 m. frt.). — Norvégia külforgalmában (1889.) főszerepet játszik a bevételben a rozs (9·8), hajók (8·2), kávé (6·4), gyapjúárúk (6·1), kőszén (6·0), búza (3·6) és pamutárúk (3·3). Fő kiviteli cikkei a fa és faárúk (27·9 m. frt.) és halak (21·2 m. frt.), a mely két tételre összes kivitelének 70·14⁰/₀-a esik. — Dánia legfontosabb beviteli cikkei (1889-ben): vas és aczélárúk (11·1), gyapjúárúk (10·6 m. frt.), kőszén (10·2), kávé (7·2), fa (7·4 m. frt.). A legfőbb kiviteli árú a vaj (35·2 m. frt.), jelentékeny kivitele van még hús-, sonka- és kolbászból (16·5), szarvasmarhaból (11·9), s lovak és csikókból (5·5). — Finnországban (1888.) a gabona és liszt (6·2 m. frt.), kávé (3·4), szövetek (3·2), továbbá vas és aczél (2·2) a legfontosabb beviteli cikkek. A kivételben itt is mint Svéd-és Norvégországnál, a fa játszik főszerepet.

China legfontosabb beviteli cikkei (1887-ben): ópium (67·6 m. frt.), pamutárúk (59·2), pamutfonál (30·5) és gyapjúárúk (13·1); legtöbb értékűt visz ki ellenben teából (72·7 m. frt.), selyemből (59·5) és selyemárúkból (17·1). — Japán fő beviteli cikkei (1889-ben): pamutfonál (25·2), cukor (12·6), gyapjúsövetek, (9·2), pamutsövetek (9·3), gépek és tudományos műszerek (8·6), kőolaj (9·2), legfontosabb kiviteli árú a selyem (57·8), jelentékeny kivitele van továbbá rizsből (14·9) és teából is (12·3 m. frt.).

Algirnának pamutsövetekből (1889-ben 12·7 m. frt.), továbbá bőrből és bőrárúkból (5·3 m. frt.) van legjelentékenyebb bevétele, különben a bevétel itt nagyon megoszlik. A kivételben a legfontosabb szerepet játszik kivált az újabb időben a bor (1889-ben 22·5 m. frt.), jelentékeny kiviteli árúk még: állatok (22·6), gabona és liszt (16·1), gyapjú (7·8). A Fokföld legfontosabb beviteli cikke (1887-ben) a katonai, matróz és egyéb egyenruhák (10·1 m. frt.), továbbá a pamutárúk (5·3 m. frt.); a kivételben a drágakő a gyémánttal együtt játszik legnagyobb szerepet (1888-ban 42·4 m. frt., az összes kivitelnek 54·57⁰/₀-a), fontos kiviteli cikke még a gyapjú (16·7), továbbá a rézérc (5·8) és struczutollak (3·7).

Az argentin köztársaság legfőbb beviteli cikkei (1889-ben): vas és vasárúk (29·5 m. frt.), bor (24·0), fa és faárúk (24·2), ruházatok (16·2), pamutsövetek (10·0) és cukor (2·9). Fő kiviteli cikkei ellenben: gyapjú (113·4), nyers bőrok (marhabőrok 31·4, juhbőrok 22·8 m. frt.), kukoricza (25·9). — Canada fő beviteli cikkei (1889-ben): vas és vasárúk (25·7) gyapjúárúk (21·9), kőszén (18·0),

czukor (14·4) és pamutárúk (8·9). Legfontosabb kiviteli cikkek pedig: fa (47·6), sajt (18·7), halak (14·7), árpa (13·6) és szarvasmarha (12·0). — Uruguay fő beviteli cikkek: (1889-ben) szövetek (10·4), bor (8·8), búza (4·8), ruházatok (3·7) és cukor (3·2). Legfontosabb kiviteli cikkek: gyapju (9·2), nyers bőrök (marhabőrök 12·4 m. frt., juh bőrök 2·3 m. frt.), hús (10·3 m. frt.) és marhafaggyú (4·0 m. frt.).

Ausztrália különösen szöveteket (főleg pamutszöveteket), ruházatokat (kiváltképen egyenruhákat), vas- és aczélárúkat s cukrot visz be. Legtöbb kiviteli cikkek a gyapjú, nyers bőrök és buza.

4. Vámbevételek.¹⁾

Az osztrák-magyar vámterület vámbevételei. — A határ-vám, mint az állami jövedelmeknek egyik forrása, tulajdonképen az állami pénzügyhöz tartozik, de minthogy szorosan összefügg az áru-forgalommal és arra szabályozólag hat, nem látszik indokoltnak attól elválasztani.

Monarchiánk vámbevételeit 1856. óta öt-öt éves átlagokban s 1881-től kezdve az éveket egyenkint is feltüntetve, az alábbi kimutató állítja szem elé:

Év	V á m b e v é t e l e k		
	a behozott árúk után	a kivitt árúk után	a behozott és kivitt árúk után ezer forintokban ²⁾
Átlag 1856—60	18.143	548	18.691
» 1861—65	13.031	431	13.462
» 1866—70	15.929	172	16.101
» 1871—75	23.736	209	23.945
» 1876—80	21.592	124	21.716
1881	29.498	31	29.529
1882	37.738	33	37.771
1883	45.063	36	45.099
1884	44.724	39	44.763
1885	39.871	61	39.932
Átlag 1881—85	39.379	40	39.419
1886	37.203	40	37.243
1887	35.937	33	36.025
1888	38.169	63	38.232
1889	39.617	88	39.705

¹⁾ Oesterreichische Statistik. Statistik des auswärtigen Handels der Oesterr.-Ung. Monarchie. — Az idegen államok vámbevételeinek összeállításánál a Nemzetközi forgalom fejezeténél felsorolt források használtak.

²⁾ 1856—78-ig ezüst, 1879-től pedig aranyértékű forintokban.

1884. óta állandó csökkenés mutatkozik vámbevételeinkben, némi csekély emelkedés csak az utolsó, 1888-ik és 1889-ik években mutatkozik. Az egyes évek vámbevételeinek nagyon eltérő hullámzása főképen a vámtarifa módosításával függ össze.¹⁾

A vámbevétel legnagyobb a német határokon s újabban csaknem annyi a tenger felől, merről a vámok legdúsabb forrása, a kávé és a petroleum jön a vámterületre.

A vámbevételeket az egyes árucikkek szerint a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az áruk megnevezése	A beviteli vám árúk szerint								
		1856-ban	1866-ban	1876-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1856-ban	1889-ben
		ezer forintokban ²⁾							az összes vámbe- tel százalékában	
1	Kávé	3.186	3.090	5.234	14.059	11.944	12.958	12.999	14'48	32'81
2	Ásványolaj	—	72	1.253	3.965	3.089	2.974	3.445	—	8'69
3	Vas és vasár.	1.101	295	806	1.828	1.778	1.974	2.372	5'00	5'99
4	Pamutfonal.	821	623	988	1.526	1.623	1.616	1.713	3'73	4'32
5	Déli gyüm.	868	861	1.397	1.539	1.544	1.183	1.234	3'94	3'12
6	Gépek	315	176	436	1.182	1.402	1.636	2.041	1'43	5'16
7	Gyapjúárúk	944	471	1.670	1.361	1.360	1.301	1.324	4'29	3'35
8	Pamutárúk	675	219	654	1.043	1.053	866	842	3'07	2'13
9	Selyemárúk	575	302	461	755	910	913	954	2'61	2'41
10	Gabona és hüvelyesek	486	179	177	481	760	500	633	2'21	1'60
11	Bőr és bőráruk	320	154	414	652	707	690	682	1'45	1'73
12	Fűszerek	370	308	425	611	651	640	679	1'68	1'72
13	Vágó- és igásmarha	951	590	1.264	751	683	796	648	4'32	1'64
14	Vegyszeri termékek, gyógy- és festőárúk	94	109	251	504	574	561	547	0'43	1'38
15	Égetett szesz, folyadékok	366	144	206	440	516	944	459	1'66	1'16
16	Téa	66	41	93	415	496	476	476	0'30	1'20
17	Apróárúk és órák	208	82	111	439	474	464	520	0'95	1'31
18	Bor	1.113	192	309	441	444	478	506	5'06	1'29
19	Gyapjufonal.	178	129	131	340	425	488	531	0'81	1'34
20	Rizs	65	79	155	389	422	489	545	0'30	1'37
21	Zsíros olajok	1.022	400	374	319	364	532	474	4'64	1'20

¹⁾ Lásd erre vonatkozólag évkönyvünk 1888. évi folyamában a 414. és 415. lapokon foglalt fejtegetéseket. — ²⁾ 1856–1866. és 1876-ban ezüst, 1886–89-ben pedig aranyértékű forintokban.

Sorszám		Az áruk megnevezése	A beviteli vám árúk szerint								
			1856-ban	1866-ban	1876-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1856-ban	1889-ben
			ezer forintokban ¹⁾							az összes vámbevé- tel számlájában	
22	Ruha-, fehérn. s díszítőárúk	123	67	219	284	320	388	397	0 ⁵⁶	1 ⁰⁰	
23	Zsiradékok ..	202	80	147	252	283	321	407	0 ⁹³	1 ⁰²	
24	Papir és papi- rosárúk	64	17	87	244	265	353	387	0 ²⁹	0 ⁹⁷	
25	Vegyészeti se- gédanyagok.	176	91	256	266	232	215	228	0 ⁸⁰	0 ⁵⁷	
26	Faárúk	50	35	92	158	172	243	262	0 ²³	0 ⁶⁶	
27	Üvegárúk ...	36	29	88	154	159	143	157	0 ¹⁶	0 ³⁹	
28	Len-, juta- és kenderárúk .	58	17	131	137	127	162	106	0 ²⁶	0 ²⁶	
29	Czukor	5.923	84	92	60	69	77	67	26 ⁹¹	0 ¹⁶	
30	Egyéb vámkö- teles árúk ..	1.651	699	1.120	2.608	3.136	3.778	3.982	7 ⁵⁰	10 ⁰⁵	
	Összesen. .	22.007	9.635	19.046	37.203	35.987	38.169	39.617	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	

Csupán az utóbbi éveket tekintve, a legnagyobb vámjövédelmet a kávé- és az ásványolaj-behozatal nyújtja. Az ásványolaj vámja azonban 1883. óta, a mikor legnagyobb volt és 8⁰³ millió frtot ért el, jelentékenyen megcsökkent, minthogy a magasabb vámtétel alá eső finomított petroleumból a hazai petroleum-finomító gyárak örvendetes fe lődése következtében évről-évre kisebb mennyiség kerül behozatalra. Az ásványolajvám, mely eredetileg tisztán pénzügyi vám volt, ma már határozottan ipari védvám jellegével bír. Habár nem is jövedelmeznek dúsan, de mégis nagy arányt képviselnek vám-bevételeinkben a legfontosabb ipari védvámok, a vas és vasárúk, a pamutfonalak és pamutárúk, gyapjúfonalak, gyapjúárúk, selyemárúk, bőr és bőrárúk és gépek, a mely itt felsorolt árúcsoportokra 1887-ben összes vámbevételünknek 25⁶⁸⁰/₀-a esett.

A különböző államok vámbevételei. — Valamint évkönyvünk mult évi folyamában, most is csak a beviteli vámokat mutatjuk ki, a kiviteli vámok a legtöbb országban csaknem egészen megszűntek s a mennyiben néhol, mint a Balkán államokban, még jelentékenyebb

¹⁾ 1856—1866. és 1876-ban ezüst, 1885. és 1886-ban pedig arany-értékű forintokban.

szereppel is birnak, inkább pénzügyi természetűek és a külkereskedelem szempontjából alárendelt fontosságúak. A beviteli vámokat 1881-től kezdve az öt világrész nevezetesebb országaiban az alábbi táblázat tünteti fel:

Sorszám	Világrész, ország	V á m b e v é t e l e k								
		átlag 1881— 85-ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		millió forintokban								
<i>I. Európa.</i>										
1	N.-Brit. és Írorsz.	198 ⁰⁴	195 ⁶⁰	198 ⁰²	200 ³⁰	202 ⁴⁰	201 ⁴⁰	198 ⁶²	199 ⁹⁵	205 ⁰⁵
2	Franciaország	135 ⁰⁶	131 ⁴⁴	131 ⁹²	133 ⁵⁶	147 ⁴⁴	129 ⁸⁴	133 ⁸⁰	152 ⁵²	142 ²⁴
3	Németország ¹⁾	108 ⁰⁷	104 ⁶¹	104 ¹³	115 ⁶⁵	117 ⁵⁰	126 ⁹⁰	135 ⁰⁷	145 ⁰⁸	180 ¹⁴
4	Eur. Oroszorsz.	97 ⁸⁵	100 ⁵³	103 ⁸⁴	101 ⁰²	97 ²⁵	104 ³⁷	90 ⁹⁵	98 ⁸⁹	—
5	Olaszország . .	65 ⁹⁵	57 ⁰²	63 ⁰⁷	65 ³⁴	87 ⁷⁵	63 ⁵¹	100 ²⁴	75 ⁴¹	99 ⁰⁶
6	Oszt.-Magy. mon.	39 ³⁸	37 ⁷⁴	45 ⁰⁶	44 ⁷²	39 ⁸⁷	37 ²⁰	35 ⁹⁹	38 ¹⁷	39 ⁶²
7	Spanyolország	36 ³³	39 ⁸⁵	39 ⁰⁷	34 ⁴⁴	34 ⁴³	36 ²⁴	36 ¹⁶	31 ⁹³	33 ⁹⁸
8	Portugália . .	25 ⁹⁹	25 ⁵²	25 ¹²	27 ¹⁵	28 ⁴⁹	30 ⁷³	35 ²⁵	33 ⁰⁰	32 ⁴³
9	Svédország . .	17 ⁴⁶	16 ⁸¹	18 ¹⁵	18 ³⁵	17 ⁹⁴	17 ⁵⁶	16 ⁷³	20 ⁵⁹	23 ²²
10	Törökország .	14 ⁴¹	14 ⁵³	14 ²³	14 ⁸⁶	14 ⁴⁰	14 ⁹⁰	15 ¹⁴	15 ¹⁴	—
11	Dánia	12 ⁷³	12 ³⁹	12 ⁹⁸	13 ⁵⁹	12 ⁷⁹	11 ⁸⁶	12 ⁴³	13 ⁰⁶	12 ⁹⁴
12	Belgium . . .	10 ⁹⁹	11 ³¹	11 ²⁹	10 ²⁷	11 ³⁶	11 ¹⁴	11 ⁵¹	12 ⁴⁰	12 ²¹
13	Norvégia . . .	10 ⁰³	9 ⁵⁰	10 ¹⁴	10 ⁹⁶	9 ⁹⁰	10 ⁵³	9 ²⁹	10 ³⁰	11 ³⁶
14	Svájcz	7 ⁶⁴	7 ¹⁵	7 ⁷⁵	8 ⁸⁰	8 ³²	8 ⁸⁰	9 ⁷⁰	10 ³⁰	10 ⁸⁸
15	Görögország	7 ²⁰	7 ⁹⁰	8 ³⁰	7 ⁶⁹	6 ²⁶	7 ⁶⁸	10 ⁶⁷	11 ⁷²	11 ⁷⁹
16	Románia . . .	5 ⁷⁶	5 ³⁰	6 ⁹⁶	5 ⁹⁸	5 ³²	6 ⁶⁷	8 ⁴⁸	8 ¹²	9 ²⁴
17	Németalföld .	4 ²³	4 ¹⁴	4 ³⁵	4 ²⁵	4 ²⁰	4 ²⁴	4 ⁴⁰	4 ³⁴	—
18	Bulgária . . .	1 ⁴⁸	1 ³²	1 ⁵⁶	1 ⁴⁸	1 ²⁴	2 ⁰⁴	2 ⁰⁸ ²⁾	2 ⁰⁸	—
19	Málta	1 ¹⁵	1 ¹³	1 ¹⁸	1 ¹⁹	1 ²¹	1 ⁴²	1 ³⁵	1 ⁵⁷	1 ⁶²
20	Szerbia	1 ⁰⁶	0 ⁹⁵	1 ¹⁴	1 ³⁵	0 ⁹⁹	0 ⁹⁹	0 ⁹³	0 ⁸²	—
1—20 együtt		800 ⁸¹	784 ⁷⁴	808 ²⁶	820 ⁴⁵	849 ⁰⁶	828 ⁰²	868 ⁷⁹	885 ³⁹	—
<i>II. Ázsia.</i>										
1	China ³⁾	38 ⁸³	40 ²⁰	37 ²³	37 ⁷²	38 ²⁹	37 ⁹⁴	49 ⁸⁶	53 ⁹⁸	—
2	Britt-K.-India ³⁾	36 ⁷⁹	47 ¹⁰	30 ²⁸	29 ⁰⁶	29 ⁴⁷	30 ⁰⁴	32 ⁰⁶	32 ¹⁵	36 ⁰⁶
3	Japán	2 ⁹¹	2 ⁹¹	2 ⁸²	2 ⁸⁵	2 ⁸⁷	3 ²⁴	4 ⁴¹	5 ⁴⁵	—
4	Britt-Ceylon .	2 ⁶⁴	2 ⁵⁷	2 ⁵⁷	2 ⁶²	2 ⁶⁷	2 ³⁰	2 ²⁶	2 ⁵⁸	2 ⁵¹
1—4 együtt		81 ¹⁷	92 ⁷⁸	72 ⁹⁰	72 ²⁵	73 ³⁰	73 ⁵²	88 ⁵⁹	94 ¹⁶	—

¹⁾ Németországban az év márczius 31-éig számítottatik. — ²⁾ Újabb adatok hiányában Törökországnál és Bulgáriánál a megelőző évi adatot vettük fel. — ³⁾ A kiviteli vámok is be vannak számítva.

Sorszám	Világgrész, ország	Vámbevételek								
		átlag 1881— 85-ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		millió forintokban								
III. Afrika.										
1	Fokföld ¹⁾ . . .	11'20	13'41	11'05	8'97	10'73	9'61	9'30	10'45	11'33
2	Egyiptom . . .	6'32	4'95	6'21	6'50	7'87	8'11	8'16	8'32	—
3	Britt-Mauritius	2'48	2'54	2'81	2'51	2'13	2'33	2'07	2'53	2'41
4	Egyéb afr. britt birt. ²⁾	4'06	4'25	3'74	4'21	4'02	3'45	4'30	4'85	5'89
5	Algír	1'51	1'40	1'44	1'66	1'74	1'86	1'78	2'25	2'03
1—5 együtt		25'57	26'55	25'25	23'85	26'49	25'26	25'61	28'40	—
IV. Amerika.										
1	Északam. E.-Á. ¹⁾	414'12	452'80	440'28	398'67	372'37	395'60	445'27	448'37	459'27
2	Britt-Canada ¹⁾ .	42'48	44'96	47'94	41'72	39'45	39'81	45'98	45'42	107'10
3	Argentini közt.	39'24	33'86	38'12	47'28	86'41	55'39	70'43	72'90	—
4	Chili	23'41	26'05	25'20	26'21	19'29	21'15	23'63	26'94	—
5	Uruguay ³⁾ . . .	13'85	11'55	14'63	16'27	16'24	14'29	18'21	18'58	—
6	Britt-Ny.-India ³⁾	7'10	7'07	7'41	7'32	6'92	6'84	7'18	7'88	7'93
7	Uj-Foundland ⁴⁾	2'09	2'10	2'39	2'21	1'86	1'90	2'26	2'61	2'59
8	Egyéb britt bir. ⁴⁾	2'91	3'03	3'15	2'94	2'83	2'85	2'98	2'96	3'62
1—8 együtt		545'20	581'42	579'12	542'62	545'37	537'83	615'94	625'66	—
V. Ausztrália.										
Ausztráliai britt birtokok . . .		66'26	65'75	65'81	68'28	71'90	73'95	74'25	82'47	87'46

Legnagyobb vámjövödelme a föld összes országai között az Északamerikai Egyesült-Államoknak van, a mely bár 1884-től 1886-ig előző évekkal szemben némileg megcsökkent, de aztán ismét emelkedett s újra oly magasra szökött, hogy az összes európai országok együttes vámjövödelmének több mint felét teszi. Magas vámjövödelme van N.-Britanniának, Franciaországnak és Németországnak is, mely utóbbi országnak vámbevétele rendszerint Franciaországénál alacsonyabb szokott lenni, 1889-ben azonban, a mikor csupán gabnavámok közel 100 millió márkát hajtottak, annyira fel-szökött, hogy nemcsak Franciaországot szárnyalta magasan túl, hanem még Nagy-Britanniát is nagyon megközelítette. A népesség számához viszonyítva azonban legnagyobb vámjövödelmeket a dél-amerikai államokban látunk, Argentínában, Chiliben és Uruguayban.

Hogy a legnagyobb vámjövödelmeket felmutató s bennünket közelebből érdeklő országok főleg mily cikkek után nyerik vámjövödelmeiket, a következő táblázatok tüntetik fel:

¹⁾ Az év jun. 30-án végződik. — ²⁾ Natal, Szent-Ilona, Gold-Coast, Lagos, Sierra Leona és Gambia. — ³⁾ A kiviteli vámok is be vannak számítva. — ⁴⁾ Britt-Guyana, Sólomszigetek, Bermuda és Honduras.

Sorszám	A bevitt vámköteles czikk neve	V á m b e v é t e l e k							
		1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		összesen ezer forintokban				az összes vámbevételek 0/0-ában			
1. Északamerikai Egyesült Államok:									
1	Czukor, czukrosságok és melasz	108.735	121.836	109.217	117.590	27'49	27'36	24'36	25'69
2	Gyapju és gyapjúgyártmányok	68.051	74.821	77.580	86.848	17'20	16'80	17'30	18'91
	<i>Ebből: gyártmányok</i>	<i>57.286</i>	<i>62.431</i>	<i>67.647</i>	<i>74.285</i>	<i>14'48</i>	<i>14'08</i>	<i>15'06</i>	<i>16'17</i>
3	Vas és aczél s gyártmányok ezekből	30.727	43.497	44.697	35.509	7'77	9'77	9'97	7'73
4	Selyemárúk	29.270	32.634	34.339	36.420	7'40	7'33	7'68	7'08
5	Pamutgyártmányok	24.679	24.593	24.133	22.768	6'21	5'52	5'38	4'93
6	Len, kender és juta s gyártmányok ezekből	19.421	19.946	21.634	23.959	4'91	4'48	4'82	5'21
	<i>Ebből: gyártmányok</i>	<i>15.553</i>	<i>15.893</i>	<i>16.619</i>	<i>18.747</i>	<i>3'93</i>	<i>3'57</i>	<i>3'71</i>	<i>4'08</i>
7	Dohány és dohánygyártmányok	17.453	19.169	20.444	23.507	4'41	4'30	4'56	5'12
8	Szesz, festettlikörök, bor	15.107	15.544	16.092	16.351	3'82	3'49	3'59	3'69
9	Üveg és üvegárúk	7.760	9.471	10.078	9.507	1'98	2'13	2'25	2'07
10	Vegyészeti czikkek, mérgek, festékek s gyógyszereszek	9.131	9.774	9.706	10.536	2'31	2'20	2'16	2'29
11	Gyümölcs	7.348	8.841	9.404	8.415	1'86	1'99	2'10	1'83
12	Agyag-, kő- és porcellánárúk	5.941	6.829	7.493	7.758	1'60	1'53	1'67	1'68
13	Bőr és bőrgyártmányok	6.850	6.903	7.306	7.178	1'73	1'55	1'63	1'56
14	Dívatczikkek, illatszerek stb.	5.158	6.193	6.348	5.840	1'30	1'29	1'42	1'27
	Egyéb vámköt. czikkek	39.965	45.216	49.900	47.088	10'10	10'16	11'13	10'23
	Összesen	395.596	445.267	448.371	459.274	100'00	100'00	100'00	100'00
2. Nagy-Británia és Írország:									
1	Dohány és dohánygyártmányok	94.099	90.293	89.420	92.170	46'72	45'46	44'72	44'95
	<i>Ebből: nyers dohány</i>	<i>89.187</i>	<i>85.476</i>	<i>84.222</i>	<i>86.474</i>	<i>44'28</i>	<i>43'04</i>	<i>42'12</i>	<i>42'17</i>
2	Téa	44.727	45.910	46.368	46.407	22'21	23'11	23'19	22'63
3	Szeszes italok	42.553	42.406	42.609	44.901	21'13	21'35	21'31	21'90
	<i>Ebből: rum</i>	<i>19.887</i>	<i>20.161</i>	<i>19.953</i>	<i>20.955</i>	<i>9'87</i>	<i>10'15</i>	<i>9'98</i>	<i>10'21</i>
	<i>pálinka</i>	<i>13.682</i>	<i>13.161</i>	<i>12.631</i>	<i>12.952</i>	<i>6'70</i>	<i>6'63</i>	<i>6'38</i>	<i>6'23</i>
4	Bor	11.312	10.920	12.014	12.594	5'62	5'50	6'01	6'14
5	Gyümölcs	5.105	5.481	5.806	5.340	2'53	2'76	2'90	2'60
	<i>Ebből: apró szőlő</i>	<i>3.009</i>	<i>3.234</i>	<i>3.563</i>	<i>3.153</i>	<i>1'49</i>	<i>1'62</i>	<i>1'78</i>	<i>1'53</i>
	<i>mazsola szőlő</i>	<i>1.609</i>	<i>1.799</i>	<i>1.717</i>	<i>1.631</i>	<i>0'80</i>	<i>0'91</i>	<i>0'86</i>	<i>0'79</i>
6	Kávé	2.024	1.879	1.948	1.814	1'01	0'95	0'97	0'88
7	Kakaó, kakaóhüvely és csokoládé	730	784	891	930	0'36	0'30	0'45	0'46
8	Pótkávé	654	711	668	617	0'29	0'36	0'23	0'22
	Egyéb vámköt. czikkek	192	234	230	252	0'10	0'12	0'12	0'12
	Összesen	201.396	198.618	199.954	205.055	100'00	100'00	100'00	100'00
3. Franciaország:									
1	Kávé	42.640	39.840	42.400	40.680	32'84	29'77	27'80	28'69
2	Gabnaneműek	8.440	16.440	27.380	24.760	6'50	12'29	17'94	17'41
3	Czukor	17.040	15.520	20.160	13.400	13'18	11'60	13'21	9'42
	<i>És pedig: a francia gyarmatokból</i>	<i>10.200</i>	<i>10.560</i>	<i>12.280</i>	<i>11.320</i>	<i>7'89</i>	<i>7'89</i>	<i>8'05</i>	<i>7'96</i>
	<i>külföldről</i>	<i>6.840</i>	<i>4.960</i>	<i>7.880</i>	<i>2.080</i>	<i>5'27</i>	<i>3'71</i>	<i>5'18</i>	<i>1'46</i>
4	Kő- és palaolaj	10.640	11.720	12.920	15.000	8'30	8'76	8'47	10'55

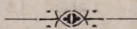
Sorszám	A bevitt vámköteles cikkek neve	V á m b e v é t e l e k							
		1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		összesen ezer forintokban				az összes vámbevételek o/o-ában			
5	Bor	8.520	9.320	9.040	8.080	6.56	6.96	5.93	5.88
6	Kakaó	5.120	5.320	5.120	5.360	3.94	3.98	3.36	3.77
7	Köszén és pirszen	4.520	4.560	4.520	4.320	3.48	3.41	2.96	3.03
8	Gyapjuszövetek	3.200	2.920	2.960	2.960	2.46	2.18	1.94	2.08
9	Asztali gyümölcsök	2.560	2.840	2.760	2.920	1.97	2.18	1.81	2.07
10	Pamutszövetek	3.200	2.880	2.440	2.400	2.47	2.15	1.90	1.96
11	Állatok ¹⁾	2.240	2.120	2.160	1.240	1.72	1.58	1.48	0.87
12	Bors és paprika	2.040	1.960	1.960	2.040	1.57	1.46	1.29	1.43
13	Pamutfonál	1.560	1.320	1.080	1.160	1.20	0.98	0.71	0.88
14	Szerszámok és más mű- vek fémből	1.000	1.040	1.040	1.040	1.77	0.78	0.68	0.72
15	Vas, nyers vas és aczél	1.200	960	920	640	0.92	0.72	0.60	0.45
16	Gépek és mechanikai eszközök	920	1.000	880	1.000	0.71	0.75	0.58	0.70
17	Sőr	920	720	600	680	0.71	0.54	0.46	0.48
18	Pálinka és mindenféle szesz	1.480	1.080	520	320	1.14	0.81	0.34	0.23
	Egyéb vámköt. cikkek	12.600	12.240	13.680	14.240	9.71	9.15	8.97	10.00
	Összesen	129.840	133.800	152.520	142.240	100.00	100.00	100.00	100.00
4. Németország:									
1	Gabona, hüvelyesek, ma- láta	15.097	23.240	28.584	49.370	11.88	17.21	19.70	27.41
	Ebből: búza	2.667	6.945	5.775	9.875	2.10	5.14	3.98	5.48
2	Kávé és pótkávé	24.736	20.375	22.940	22.654	19.49	15.09	15.81	12.68
3	Dohány és dohánygyárt- mányok	17.793	19.001	19.267	20.247	14.02	14.07	13.88	11.34
4	Kőolaj	13.206	15.321	16.960	21.205	10.41	11.34	11.70	11.77
5	Bor és gyümölcsbor	7.216	7.378	8.105	9.261	5.69	5.46	5.59	5.14
6	Épület- és műfa	3.463	4.426	5.233	6.689	2.72	3.38	3.61	3.71
7	Pamutfonál	2.635	2.541	2.618	2.653	2.07	1.88	1.80	1.88
8	Állatok ¹⁾	3.207	2.587	2.373	2.717	2.52	1.82	1.63	1.61
9	Rizs	1.416	1.639	1.787	1.686	1.12	1.21	1.29	0.94
10	Déligyümölcs	1.503	1.638	1.713	1.889	1.18	1.21	1.18	1.04
11	Fűszerek	1.487	1.586	1.572	1.724	1.17	1.17	1.08	0.95
12	Héringek	1.694	1.643	1.491	1.794	1.24	1.22	1.03	1.00
	Egyéb vámköt. cikkek	33.446	33.692	32.437	38.249	26.26	24.64	22.26	21.23
	Összesen	126.899	135.067	145.080	180.138	100.00	100.00	100.00	100.00
5. Olaszország:									
1	Cukor	14.675	36.533	12.353	24.023	23.11	36.44	16.28	24.25
2	Kőolaj	9.429	11.955	13.149	13.687	14.85	11.98	17.44	13.88
	Ebből: finomított	4.409	11.929	13.135	13.412	14.82	11.90	17.43	13.54
3	Búza és rozs	5.243	10.169	11.914	17.455	8.26	10.14	15.80	17.82
4	Kávé	6.061	7.988	7.866	7.580	9.24	7.97	10.43	7.61
5	Öntött vas, vas és aczél	5.307	6.938	7.344	7.832	8.26	6.82	9.74	7.90
6	Pamutszövetek	4.764	6.140	3.923	5.369	7.50	6.13	5.20	5.42
7	Gyapjuszövetek	3.061	3.700	3.391	4.561	4.22	3.89	4.50	4.60
8	Selyem és selyemárúk	987	1.066	1.261	1.473	1.25	1.08	1.27	1.49
9	Gépek	824	1.060	1.577	1.742	1.20	1.06	2.09	1.76
10	Halak	923	986	906	795	1.45	0.98	1.20	0.80
11	Apróárúk	800	935	548	558	1.26	0.83	0.72	0.58
12	Bors és paprika	452	709	359	622	0.71	0.71	0.47	0.62
13	Pamutfonál	848	695	655	740	1.24	0.98	0.87	0.75
14	Növényi olajok	516	469	498	338	0.81	0.47	0.68	0.34
15	Bőr	392	419	432	577	0.82	0.43	0.57	0.58

¹⁾ Ló, szarvasmarha, sertés, juh.

Sorszám	A bevitt vámköteles czikk neve	V á m b e v é t e l e k							
		1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben
		összesen ezer forintokban				az összes vámbevételek 1/10-ában			
16	Sajt	384	395	412	427	0'00	0'00	0'55	0'43
17	Szesz	202	218	142	342	0'32	0'23	0'19	0'35
18	Bor	411	217	200	185	0'65	0'22	0'26	0'19
19	Dohány	92	80	82	92	0'14	0'08	0'11	0'10
	Egyéb vámköt. czikkek	8.137	9.570	8.402	10.661	12'81	9'55	11'14	10'77
	Összesen . .	63.508	100.242	75.414	99.059	100'00	100'00	100'00	100'00
6. Európai Oroszország:									
1	Téa	31.435	20.676	23.667	—	30'12	22'73	23'90	—
2	Pamut	5.283	9.002	11.277	—	5'06	9'90	11'43	—
3	Gépek, tenderek, kazánok	3.042	2.994	3.737	—	2'02	3'29	3'78	—
4	Vas és aczél s áruk ezek- ből	3.342	2.973	3.653	—	3'20	3'27	3'08	—
5	Bor	4.055	3.649	3.528	—	3'88	4'01	3'57	—
6	Kő- és pírshén	1.733	1.800	2.801	—	1'66	1'08	2'83	—
7	Gyapjufonál	2.346	1.896	2.372	—	2'25	2'08	2'40	—
8	Mindennemű varró- és kötőczérna	1.390	1.884	2.182	—	1'33	2'07	2'31	—
9	Olajfa-olaj	3.350	2.526	2.171	—	3'21	2'78	2'29	—
10	Héringek s egyéb besó- zott és szárított halak	1.743	1.876	2.020	—	1'67	2'06	2'04	—
11	Kávé	2.228	1.550	1.889	—	2'13	1'70	1'91	—
12	Dohány és dohánygyárt- mányok	2.238	2.101	1.580	—	2'15	2'32	1'00	—
	Egyéb áruk	42.187	38.021	38.016	—	40'42	41'81	38'44	—
	Összesen . .	104.372	90.948	98.893	—	100'00	100'00	100'00	—
7. Spanyolország:									
1	Búza	2.569	5.398	4.188	2.503	7'09	14'02	13'11	7'37
2	Szesz	7.300	5.480	3.196	2.362	20'14	15'16	10'01	6'95
3	Gyapjuszövetek	2.518	2.267	2.235	2.615	6'95	6'24	7'00	7'70
4	Vas és aczél s áruk ezek- ből	2.173	2.426	2.220	3.080	6'00	6'71	6'95	9'00
5	Tőkehal	2.412	2.378	2.084	2.280	6'66	6'58	6'52	6'71
6	Pamutszövetek	1.406	1.350	1.342	1.573	3'88	3'72	4'20	4'63
7	Kakaó	1.349	1.258	1.187	1.122	3'72	3'48	3'72	3'30
8	Különféle gabona- neműek	1.902	1.712	525	685	5'25	4'74	1'61	2'02
9	Búzaliszt	273	581	855	736	0'75	1'61	2'70	2'10
10	Kőszén	704	691	744	807	1'94	1'91	2'23	2'39
11	Selyemszövetek	411	680	555	661	1'13	1'88	1'74	1'95
	Egyéb áruk	13.227	11.946	12.800	15.554	36'49	33'03	40'11	45'77
	Összesen . .	36.244	36.157	31.931	33.978	100'00	100'00	100'00	100'00

Az Egyesült-Államokban ipari védvámok, N.-Britániában tisztán pénzügyi vámok, Németországban első sorban gabona- és állatvámok, továbbá pénzügyiek s csak kisebb mértékben ipari vámok, Franciaországban pénzügyi és gabonavámok, kisebb részben ipariak, Olaszországban ipari és gabonavámok, Oroszországban pénzügyi és ipari vámok, Spanyolországban a vámok mind a három fajtája szolgáltatja a vámjövédelmeket, vagy azok túlnyomó részét. Azon czikkek, a

melyek 1889-ben a legtöbb jövedelmet adták, voltak: az Egyesült-Államokban a cukor (117·6 m. frt., 25·60%). Nagy-Britanniában a dohány és dohánygyártmányok (92·2 m. frt., 44·95%). Franciaországban a kávé (40·7 m. frt., 28·59%), Németországban a gabona, hüvelyesek és maláta (49·4 m. frt., 27·41%), Olaszországban a cukor (24·0 m. frt., 24·25%) és Oroszországban (1888-ban) a téa (23·7 m. frt., 23·90%). A gabona vámja, mely bennünket legközelebből érdekel, az itt felsorolt országok közül négyben, ugymint Német-, Francia-, Olasz- és Spanyolországban 1889-ben megközelítette a 100 millió frtot. Reméljük, hogy ha a kereskedelmi szerződések kötésére vonatkozó tárgyalások az óhajtott sikerre vezetnek, néhány év múlva a gabonavámokból származó bevételeknek rohamos csökkenését fogjuk jelezhetni.

F) Közlekedés.¹⁾

1. Közutak.

Magyarország közutai. — Az eddig érvényben volt közigazgatási szabályok szerint a közutaknak három nemét különböztettük meg, az állami, a törvényhatósági és a községi utakat; a közutak- és vámokról szóló 1890 : I. törv.-czikk ellenben a hazai közutaknak következő osztályozását állapítja meg:

1. államutak, melyek országos fontossággal bírnak és az állam költségén építtetnek, kezeltetnek és tartatnak fenn;
2. törvényhatósági utak, melyek a törvényhatóság által építtetnek és annak költségén kezeltetnek és tartatnak fenn;
3. a vasuti állomásokhoz vezető utak, melyek a vasuti állomásokat a legközelebbi állami, törvényhatósági vagy községi utakkal vagy községekkel összekötik és a melyek létesítésé-

¹⁾ A kereskedelemügyi miniszternek 1889. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett jelentése. Budapest 1890. — Statisztikai közlemények az Osztrák-Magyar monarchia vasutairól. — Uebersichtliche Zusammenstellung der wichtigsten Angaben der deutschen Eisenbahn-Statistik, bearbeitet im Reichs-Eisenbahn-Amt. Band IV—IX. Berlin. — Statistische Nachrichten von den Eisenbahnen des Vereins Deutscher Eisenbahn-Verwaltungen. 1884—89. — Royaume de Belgique. Ministère des chemins de fer, postes et télégraphe. Chemins de fer, etc. 1883—89. Bruxelles. — Schweizerische Eisenbahn-Statistik. 1884—89. Bern. — Bidrag till sveriges officiella statistik. L) Statens jernvägstrafik 26. b. 1883—87. — Ministère des travaux publics. Chemins de fer français. 1-re partie — lignes d'intérêt général, — 2ème partie — lignes d'intérêt local. 1883—85. Paris. — Norges officielle statistik. Les chemins de fer publics de la Norvège. 1882/3—78/88. Kristiania. — Annuaire statistique de la Norvège. 1889. — Bidrag till Finlands officiella statistik. XX. Jernvägs-statistik. 1887. Helsingfors. — Railway returns for England and Wales, Scotland, and Ireland. For the year 1889. London: 1890. — Statistical abstract of the United States. 1889. Eleventh number. Washington: 1889. — Annuaire statistique des Pays-Bas 1889. — Ministero dei lavori pubblici. Relazione sulle costruzioni e sull'esercizio delle strade ferrate italiane per gli anni 1888—1889—1890. (Volume I—III.)

nek, kezelésének és fentartásának költségei a törvényhatóság, az érdekelt község vagy községek, az érdekelt kereskedelmi és iparvállalatok, végül az illető vasut által aránylagosan viselendőek és rendszerint a törvényhatóságok által kezelendőek;

4. a községi közlekedési (vicinalis) utak, melyek több község közlekedésének közvetítésére szükségesek és a melyeknek létesítése, kezelése és fentartása az e célra csoportosított érdekelt községeket illeti;

5. a tisztán községi (közdülő) utak, melyek csak egy község közlekedési érdekeinek szolgálnak és az illető község által létesítendőek, kezelendőek és fentartandók;

6. egyesek, társaságok vagy szövetkezetek által a közforgalom céljaira létesített közutak, melyeknek kezelése és fentartása a létesítőket vagy azoknak meghatalmazottjait illeti.

Látható a közutaknak a törvény által megállapított új tagozatából, hogy jövőre mennyivel jobban fognak simulni a közgazdasági állapotokhoz s mennyivel jobban beilleszkednek közlekedésünk jelenlegi keretébe. A közutak és vámokról szóló törvény általában újabb törvényhozásunk legjelesebb alkotásainak egyike s míg egyrészről a közutaknak annyira szükséges fejlődését biztosítja, másrészről megszünteti azokat az elavult, igazságtalan intézkedéseket, melyek a közmunkának valóban középkori elveken nyugvó szabá-

Roma 1889. — *Annuaire statistique de la France*. 1890. Nancy 1890. — Ministero dei lavori pubblici. *Relazione sul mantenimento delle strade nazionali durante il periodo dal 1 luglio 1887 al 30 giugno 1888*. Roma 1889. — Ministère des travaux publics. *Routes nationales. Recensement de la Circulation en 1888*. Paris. — Oesterreichisches statistisches Handbuch. 1889. — Nachrichten über Industrie Handel und Verkehr aus dem statistischen Departement im k. k. Handelsministerium. Statistik des österr. Post- und Telegraphenwesens im Jahre 1889. Wien. — Bulletin du ministère des travaux publics. *Statistique et législation comparée*. Paris. — Archiv für Eisenbahnwesen. Berlin 1890. és 1891. Statistical abstract for the United Kingdom. From 1875 to 1889. London. — Statist. abstract for the principal and other foreign countries 1888. London. — Azonkívül a közutakra vonatkozólag kérdőívek küldettek a legtöbb európai államokhoz. — A tengeri hajózás nemzetközi adatainak, melyek térszűke miatt ezúttal kimaradtak, főbb forrásai a következők: *Statistique internationale. Navigation maritime* III. Christiania. 1887. — Statistik des Deutschen Reichs. Statistik der Seeschiffahrt. — Tableau général du commerce de la France. — Movimento della navigazione del regno d'Italia. — Statistica della navigazione e del commercio marittimo Trieste. Commerce de la Grèce Athènes.

lyozásában, annyira ellentétben állottak a modern jogfelfogás követelményeivel. Az új törvény, hiszszük, hogy közvetve mezőgazdaságunk fejlődésére is igen nagy hatást fog gyakorolni, nemcsak azt az előnyt értjük, melyet az utak jobb állapota s a könnyebb szállítás nyújt, hanem különösen azt az elmaradó terhet, mely eddig a vonóállatokra rótt közmunka alakjában a földművelést sújtotta. A mezőgazdaság intenzív folytatásának egyik feltétele a kellő számú ígás jószág, úgyde az ígás jószág szaporítása csak a közmunkaterhet nevelte s a gazdaság jobb felszerelése ekképen mintegy büntetést vont maga után. Az új törvény tehát, mely e visszásságot megszünteti, nemcsak általános közgazdasági szempontból jeles alkotás, hanem speciális agrár szempontból is roppant jelentőségű.

Uthálózatunk hosszaságát 1889. végén a következő számok mutatják:

	Magyarország Fiumével	Horvát-Szlavonország	Magyarbirodalom			
	összes hossz- esik 100 km²	összes hossz- esik 100 km²	összes hossz- esik 100 km²			
	szaság km. területre km.	szaság km. területre km.	szaság km. területre km.			
Állami utak	5.969'7	2'1	1.206'9	2'8	7.176'8	2'2
Törvényha- tósági utak	33.394'4	11'9	4.505'5	10'6	37.899'9	11'8
Közs. utak	45.248'0	16'2	12.694'0	29'8	57.942'0	18'0
Összesen	84.612'1	30'2	18.406'4	43'2	103.018'5	32'0

Az állami utak jóformán egészen ki vannak építve, a törvényhatósági utaknak azonban tekintélyes része kiépítetlen állapotban van, még inkább a községi utaké. Az állami utakat építésük különfélesége szerint a következő számok részletezik:

	Kavicolt, de kőalap- palnem bír	Kőalap- pal bíró kavicolt	Burkolt	Magán vámút	Kongó téglaut	Kiépi- tetlen
Magyarország						
Fiumével .	2,824'1	2,963'3	18'7	106'5	50'0	7'1
Horv. - Szlavo.	560'0	645'8	0'2	0'8	—	—
Együtt .	3,384'1	3,609'1	18'9	107'3	50'0	7'1

A szorosabb értelemben vett Magyarországon a törvényhatósági utaknak 33,394'4 kilométernyi hosszaságából 23,400'2 km., vagyis 70'07% ki van építve, 9,994'2 km., vagyis 29'33%, ellenben kiépítetlen állapotban van. Horvát-Szlavonországban a kiépített utak aránya a törvényhatósági utak összes állományában kedvezőbb, ott 4,505'5 km. utból a kiépített utakra 3,658'4 km., vagyis 81'20%, a kiépítetlenekre ellenben 847'1 km., vagyis csak 18'80% esik.

A magyarországi állami utakon összesen 3,000 hid van, ezek közül 1,485 egészen kőből épült, 1,410 fa-felszerkezettel, 105 pedig vas-

felszerkezettel bir; az átereszek száma 7.540-ra rüg. A horvát-szlavon-országai állami utakon ugyancsak 1888. év végén 320 egészen kőből épült, 200 fa-felszerkezetű és 10 vas-felszerkezetű, összesen tehát 530 hid volt, ezenkívül 2.074 áteresz. Utmester a magyarországi állami utaknál 160, útkaparó 1.498 volt alkalmazva, a horvát-szlavon állami utakon pedig 28 útmester és 256 útkaparó, az előbbieknél tehát átlagosan minden útmesterre 37 3 klm., minden útkaparóra 4⁰⁰ klm. útszakasz esett, az utóbbiaknál pedig 43¹ illetőleg 4⁷ klm.

Az állami utak fentartására és kezelésére 1867-től 1889-ig bezárólag 67⁴⁵ millió frt. fordítottatott, 2¹⁶ millió a kezelésre, 65²⁹ millió pedig a fentartásra. Ugyanezen időszak alatt az állami utakra fordított rendkívüli kiadások 7⁶² millió frtot tettek, miből 1⁰⁴ millió forint hidakra, 1⁷⁸ millió frt. átalakításokra, 4⁸⁰ millió forint pedig új utak építésére fordítottatott. Az utóbbi öt évről álljon itt a következő kimutatás:

Év	Az állami utak hossza klm.	Rendes kiadások			Rendkívüli kiadások			
		keze- lésre	fentar- tásra	Összesen	hidakra	átalakítá- sokra	új utakra	Összesen
				1000	f o r i n t	k ö b a n		
1885	7.280	111	3.012	3.123	52	31	106	189
1886	7.215	113	2.869	2.982	43	—	99	142
1887	7.200	111	2.869	2.980	79	—	60	139
1888	7.177	—	2.880	2.880	77	7	25	109
1889	7.177	—	2.891	2.891	278	11	15	304

Az állami utak javítására kiszállított fedanyag mennyiségét s az arra kiutalványozott összegeket ugyancsak az utóbbi öt évről a következő számok mutatják:

Év	Magyarország Fiumével		Horvát-Szlavonország		Magyarbírodalom	
	kiszállított fedanyag köbméter	kiutalványozott összeg frt.	kiszállított fedanyag köbméter	kiutalványozott összeg frt.	kiszállított fedanyag köbméter	kiutalványozott összeg frt.
1885	469.573	1,569.818	83.155	295.170	552.728	1,864.988
1886	428.049	1,484.890	77.440	278.519	505.489	1,763.409
1887	425.333	1,448.119	78.666	273.802	504.049	1,721.421
1888	430.336	1,464.116	72.768	246.263	503.104	1,710.379
1889	417.070	1,418.697	73.220	262.228	490.290	1,680.925

A törvényhatósági utak fentartására szolgáló közmunkáról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Év	Az összeirt összes közmunkatartozás			Ebből megváltatik			Váltáság összeg frt.
	2 fogatú igás napszám	1 fogatú kézi napszám	Összes	2 fogatú igás napszám	1 fogatú kézi napszám	Összes	
1885	2,320.026	174.186	5,960.145	1,185.981	84.065	3,176.308	3,898.573
1886	2,247.803	205.590	5,984.707	1,252.257	96.453	3,326.273	4,120.938
1887	2,318.531	120.772	6,384.865	1,346.769	80.004	3,883.257	4,449.915
1888	2,368.365	129.182	6,536.885	1,464.793	93.366	4,073.671	4,767.460
1889	2,391.845	119.821	6,603.979	1,541.544	81.107	4,193.611	4,954.808

Ez adatok csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkoznak. Horvát-Szlavonországban a törvényhatósági, illetőleg országutak fentartására 1888-ben 916.950 frt. fordítottatott és pedig 478.400 frt. az autonóm budget terhére, 373.550 frt. pedig a közmunkaváltságból; a természetben leszolgált közmunka értéke ugyan ebben az évben 65.000 frtot tett. Ezenkívül 1888-ban új utak építésére 514.100 frt. fordítottatott és pedig 186.000 frt. az autonóm közútépítési budget terhére, 88.500 frt. közmunkaváltságból, 240.100 frt. pedig a határőrvidéki beruházási alapból.

A törvényhatóságok kezelése alatt álló közutakra a közmunkán és közmunkaváltságon kívül évenként még bizonyos állami segély is fordittatik. 1889-ben a törvényhatósági utakra és hidakra — különös tekintettel azokra, melyek hadászatiilag fontosak — 249.930 frt. fordítottatott, a honvédelmi szempontból egyes törvényhatósági úton sűrűgösen szükségelt hiányok pótlására pedig 348.663 frt. folyosítottatott.

Külállamok közutai. — Évkönyvünk mult évi folyamában a külföldi közutakról s azok fentartási költségéről lehetőleg részletes kimutatást adtunk. Ezuttal csak a közutak hosszát s a területhez való arányát mutatjuk be újra:

	A közutak kossza	100 □ killo- méter terü- letre esik átlagosan
1. Ausztia (1888):		
kincstári utak	15.487'33 km.	5'16 km.
országutak	3.627'26 »	1'21 »
kerületi utak	41.777'04 »	13'92 »
községi utak	39.771'55 »	13'26 »
közutak összesen . . .	100.663'18 km.	33'55 km.
2. Baden (1888):		
országutak	3.077'79 »	20'41 »
kerületi utak	1.001'88 »	6'64 »
községi utak	6.117'48 »	40'56 »
közutak összesen . . .	10.197'15 km.	67'61 km.
3. Bajorország (1889):		
állami utak	6.845'00 km.	9'02 km.
4. Belgium (1889. decz. 31.):		
állami utak	7.269'55 km.	24'68 km.
tartományi utak	1.460'35 »	4'95 »
engedélyezett utak	270'60 »	0'92 »
összesen	9.000'50 km.	30'55 km.
5. Dánia (1888. márcz.):		
I-ső osztályu utak	6.816'00 km.	17'78 km.
6. Elzász-Lotharingia:		
állami utak	1.170'00 km.	8'06 km.

	A közutak hossza	100 □ kilo- méter terü- letre esik átlagosan
kerületi utak	704'00 km.	4'86 km.
nagyobb viczinális utak	5.865'00 »	40'42 »
kisebb viczinális utak	4.146'00 »	28'68 »
összesen	11.885'00 km.	81'91 km.
7. Franciaország (1889 végén):		
kiépített nemzeti utak:		
kövezve	2.484'47 km.	0'47 km.
kavicsolva	35.300'83 »	6'68 »
együtt	37.785'30 km.	7'15 km.
kiépített megyei utak (1887.)	24.852'42 km.	4'70 km.
kiépített viczinális utak (1887):		
nagy közlekedési utak	129.427'45 km.	24'49 km.
egyéb közérdekű utak	76.306'30 »	14'44 »
közönséges utak	249.504'20 »	47'22 »
együtt	455.237'95 km.	86'15 km.
összesen	517.875'67 km.	98'00 km.
8. Nagy-Británia és Írország:		
Anglia és Wales (1886/7-ben):		
főutak ¹⁾	28.572'00 km.	18'96 km.
rendes közlekedési utak ¹⁾	161.435'00 »	107'13 »
Skócia (1888. május 14-én):		
grófsági utak ¹⁾	35.364'00 »	45'81 »
9. Németalföld (1873. decz. 31.):		
állami utak	1.740'00 km.	5'36 km.
tartományi utak	1.515'00 »	4'67 »
községi és viczinális utak	8.769'00 »	27'04 »
összesen	12.024'00 km.	37'07 km.
10. Norvégia (1880):		
országutak	7.753'00 km.	2'40 km.
helyi érdekű utak	14.441'00 »	4'47 »
összesen	22.194'00 km.	6'87 km.
11. Olaszország (1886. jan. 30.):		
kiépült nemzeti utak		
kiépült tartományi utak:		
rendesek	26.719'00 »	9'32 »
segélyezettak	3.327'00 »	1'16 »
összesen	39.222'00 km.	13'68 km.
12. Poroszország (1887.)		
tartományi és járási utak	31.413'10 km.	9'02 km.
kerületi utak	26.379'00 »	7'57 »
községi utak	4.456'10 »	1'28 »
magán, részvénytársulati, erdei, bá- nya- és katonai utak	3.005'80 »	0'86 »
összesen	65.254'00 km.	18'73 km.

¹⁾ A városi kerületekben fekvő s a városi hatóságok kezelése alatt álló utak hosszúsága itt nincs befoglalva.

	A közutak hossza	100 □ kilo- méter terü- letre esik átlagosan
13. Spanyolország:		
állami utak (kiepítve):		
1-ső rendű	6.706'00 km.	1'32 km.
2-od rendű	8.236'00 »	1'63 »
3-ad rendű	10.765'00 »	2'12 »
együtt	25.707'00 km.	5'07 km.
tartományi utak	6.440'00 »	1'27 »
községi utak	18.555'00 »	3'66 »
összesen	50.702'00 km.	10'00 km.
14. Svédország:		
országutak	21.568'00 km.	4'88 km.
kerületi utak	22.286'00 »	5'04 »
parochiális utak	15.051'00 »	3'40 »
városi utak	744'00 »	0'17 »
összesen	59.649'00 km.	13'49 km.
15. Szászország (1888. végén)		
állami utak	3.700'91 km.	24'68 km.
16. Szerbia:		
nemzeti (állami) utak	1.066'00 km.	2'19 km.
megyei utak	2.668'00 »	5'49 »
kerületi utak	1.796'00 »	3'70 »
összesen	5.530'00 km.	11'38 km.
17. Württemberg (1887):		
állami utak	2.691'00 km.	13'80 km.
hiv. test. és községek viczinális útjai	11.715'00 »	60'06 »
az állami erdőigazgatás útjai	358'00 »	1'84 »
összesen	14.764'00 km.	75'70 km.
18. Bulgária és Kelet-Rumélia:		
állami utak (routes gouvernementales):		
első osztályúak	1.669'00 km.	1'67 km.
másod osztályúak	1.450'00 »	1'45 »
megyeiutak (routes departementales)	1.894'00 »	1'90 »
összesen	5.013'00 km.	5'02 km.

A bulgáriai és kelet-ruméliai állami utak kezelési és fentartási költsége 1882-ben 1'06 millió, 1883-ban 1'25 millió, 1884-ben 1'27 millió, 1885-ben 1'09 millió, 1886-ban 1'33 millió, 1887-ben 1'41 millió, 1888-ban pedig 1'72 millió frank volt.

2. Vasutak.

Vasuthálózat. — Mig a közgazdaság legtöbb ága az utóbbi évtized alatt nehéz megpróbáltatásokon ment keresztül s a világ-gazdaság légkörében mondhatni általános depresszió uralkodott, addig a közlekedés terén szokatlan élet, elevenség, előretörő haladás

köszönti a komoly szemlélőt. Ez első tekintetre paradoxonnak tűnik fel, de jobban szemügyre véve, belátjuk, hogy a közlekedés fejlődése természetes következménye a fennálló s kedvezőnek éppen nem mondható gazdasági viszonyoknak. A gazdasági depressziót, mely egyes termelési ágaknál, például a mezőgazdaságnál, jóformán válságnak mondható, főleg két ok idézte elő, a túltermelés s az európaszerte erőre kapott védvamos politika. Mindkettő rendkívül megnehezítette a versenyt a nemzetközi forgalomban s az egyes államok saját termelésük versenyképességének emelése végett a közlekedést igyekeztek lehetőleg tökéletesíteni s az olcsóbb szállítással egyenliteni ki a túltermelés okozta árhanyatlást és a védvamos intézkedések káros hatását. Még egy harmadik okot is meg kell említenünk, mely az általános gazdasági viszonyokra károsan, a közlekedés fejlődésére ellenben előnyösen hatott, ez az európai államok általános fegyverkezése. A jó közlekedési eszközök a véd- és harczipességnek egyik lényeges feltételét képezik, a védképességüket a végletekig kifejtteni törekvő államok tehát a közlekedési eszközök tökéletesítésére s főleg a vasuti hálózat kellő kiépítésére különös gondot fordítottak.

Ebben a nagy nemzetközi versenyben, hála az intéző államférfiak belátásának és erélyének, Magyarország sem maradt el, sőt jelenleg már kiváló szerepet játszik. Vasuti hálózatunk külső fejlődése távolról sem tükrözi vissza azt a haladást, melyet vasutügyünk a belső konszolidálódás folytán elért. A közlekedési politika soha, sehol nagyobb sikereket nem ért el, mint hazánkban az utóbbi évtized s különösen a legutóbbi évek alatt. Idegen tőke által létesített s részben idegen érdekeket szolgáló, szakadozott vasuti hálózathoz egy nagy egységes hálózatot teremteni, mely nem szolgál semmi mást, csak az ország közgazdasági érdekét, de azt oly hathatósan, hogy a kedvezőtlen viszonyok dacára föllendül mellette a gazdasági termelés minden ága, s pénzügyi zavaraink legfőbb forrását a pénzügyi kibontakozás leghatalmasabb eszközévé tenni: valóban olyan eredmény, mely magában is példátlanul áll. Ez azonban a magyar közlekedési politika sikereinek csak egyik része, a másik még nagyobb dicsőségre szolgál a magyar névnek, hogy t. i. a személy- és teherdíjszabás reformjával hazánk a közlekedés terén vezető gyanánt állt a kultur nemzetek élére, s a magyar nemzet, a nyugoti civilizáció fiatal tanítványa, merész eszmékkel s bátor kezdeményezéssel, egyszerre mester gyanánt lépett föl.

A magyar korona területén a nyilvános forgalomra szánt gőzmozdonyú vasutak építési hosszának fejlődését 1846. óta, a midőn az első gőzmozdonyú vasut átadott a forgalomnak, a következő táblázat tünteti fel:

Év	Az év folytatán megnyitott vasutvonal	Az év végén üzemben állt klm.-ekben	Év	Az év folytatán megnyitott vasutvonal	Az év végén üzemben állt klm.-ekben
1846	35	35	1869	103	2.734
1847	126	161	1870	740	3.474
1848	17	178	átlag 1866—70 .	263	2.656
1849	—	178	1871	925	4.399
1850	44	222	1872	973	5.372
átlag 1846—50 .	44	155	1873	877	6.249
1851	134	356	1874	169	6.418
1852	—	356	1875	—	6.418
1853	58	414	átlag 1874—75 .	589	5.771
1854	65	479	1876	282	6.700
1855	78	557	1877	73	6.773
átlag 1851—55 .	67	432	1878	127	6.900
1856	102	659	1879	154	7.054
1857	292	951	1880	21	7.075
1858	305	1.256	átlag 1876—80 .	131	6.900
1859	136	1.392	1881	128	7.203
1860	222	1.614	1882	569	7.772
átlag 1856—60 .	211	1.174	1883	547	8.319
1861	221	1.835	1884	387	8.706
1862	75	1.910	1885	314	9.020
1863	33	1.943	átlag 1881—85 .	389	8.204
1864	—	1.943	1886	333	9.353
1865	215	2.158	1887	779	10.132
átlag 1861—65 .	109	1.958	1888	286	10.395 ¹⁾
1866	—	2.158	1889	475	10.870
1867	125	2.283	1890	369	11.239
1868	348	2.631	átlag 1886—90 .	441	10.399

1889 végén építés alatt maradt 558° kilométer, majd 200 kilométerrel több, mint a mi tényleg kiépült az 1890. évben. Azonkívül 1889-ben 1.722^o km. vasut állott engedélyezés alatt, miből 1.454^o kilométeren már a közigazgatási bejárás is megtörtént. — Mi sem mutatja azonban jobban a vasutépítés terén uralkodott élénk mozgalmat, mint az a körülmény, hogy a kereskedelmi miniszter az 1889. év folyamán 108 közforgalmu vasut előmunkálatára adott enge-

¹⁾ Az 1888. végén volt hosszúság azért nem egyezik a mult évi állomány és az évi szaporodás összegével, mert az osztrák-magyar államvasut-társaság a 23 km. hosszú lissava-aninai bányavasutján a korlátlan közforgalmat ideiglenesen beszüntette, a nevezett pályát tehát le kellett vonni a közforgalmú vasutak hosszúságából,

délyt, melyeknek megközelítő hossza körülbelül 5.600 kilométerre rúgott. Ugy a kiépült, valamint az épülőfélben levő és engedélyezett vasutak közt az oroszánrész a helyi érdekű vasutakra esik. Vasuti hálózatunk a főbb közlekedési irányokban kiépülvén, most már inkább csak egyes vidékek közlekedési érdekeinek kielégítéséről van szó s e tekintetben a helyi érdekű vasutak intézményének tovább fejlesztését célzó 1888: IV. t.-cz. valóban nagyon üdvösnek bizonyult.

A helyi érdekű vasutakon kívül azonban még mindig épülnek ki a magyar vasuti hálózatnak igen fontos láncszemei. Ilyen az 1889-ben megnyílt újgradiska-bródi vonal, mely mint a határőrvidéki vasutak egy része, Fiumét hozta közvetlen összeköttetésbe Szlavóniával és a magyar alvidékkel. Ugyancsak nagyon fontos a határőrvidéki vasutaknak jelenleg épülőben levő mitrovicza-vinkovezei vonala is, melynek közvetítésével Fiume Szerbiával és a Balkán félsziget többi országaival jut közvetlen összeköttetésbe. E forgalmi irány teljes kifejlését különösen akkor remélhetjük, ha a sziszek-károlyvárosi vonal is kiépül s a Szerbia felől jövő forgalom nem lesz kénytelen fölkerülni Zágrábnak és onnan fordulni ismét Károlyváros felé.

Az 1890. végén üzletben állott hosszáságból 10.023 km. a szorosabb értelemben vett Magyarországra, 1.217 km. pedig Horvát-Szlavonországra esett, míg tehát az előbbiben 1.000 km² területre 35[·]83 km., 100.000 lélekre pedig 66[·]15 km. vasut esett, az utóbbiban 1.000 km.²-re 28[·]61 km., 100.000 lélekre pedig 55[·]71 km. Az utóbbi évek alatt Horvát-Szlavonország vasuti hálózata is szépen fejlődött s koránt sincs már oly különbség közte és az anyaország közt, mint még 5—6 esztendővel is ezelőtt volt.

A hosszáság, melyet imént kimutattunk, csak a közforgalmú vasutak hosszásága, ezen kívül a magán célokra szolgáló v o n t a t ó p á l y á k az 1889. év végén 1.091 kilométert képviseltek, miből 564 km. gőzerőre, 527 km pedig ló- és egyéb vonó erőre volt berendezve. Ezen vontató pályák fontosságban nagyon sokat nyertek a kereskedelemügyi miniszter azon intézkedése által, hogy ezek a pályák 10 évre s a körülményekhez képest teendő kikötések mellett a korlátolt közforgalomnak átadhatók, s több vontató pályának a korlátolt közforgalomra való berendezése tényleg meg is indult. A mi a vontató pályák rendeltetését illeti, 40[·]0%-uk bányászati, 27[·]30%-uk erdészeti, 9[·]40%-uk mezőgazdasági, 15[·]00%-uk egyéb ipari, 7[·]90%-uk pedig kezelési célokra szolgált. Az iparvasutak hosszúsága 1889-ben 111 kilométerrel, vagyis 11[·]30%-kal növekedett.

Azon szoros politikai és gazdasági összeköttetésnél fogva, melyben a magyar állam Ausztriával áll, szükségesnek tartjuk a nevezett állam vasuti hálózatának fejlődését röviden szintén bemutatni. Ausztriában az első vasut 1837-ben épült 14 km. hosszúsággal. 1847-ben a vasuti hálózat már 1.048 kilométerre rúgott, az évi növekedés 1845-ben volt legnagyobb (255 km.), két évben ellenben 1840-ben és 1843-ban egyetlen kilométer új vasut sem adatott át a forgalomnak, a következő 20 év alatt (1848–67-ig) a sinutak hálózata 3.097 kilométerrel, évenként átlagos 155 kilométerrel növekedett, két évben 1852. és 1853-ban nem nyílt meg új vasut, a legnagyobb növekedés pedig 419 km. volt, 1858-ban. 1868-tól kezdve, mely évvel a vasutépítés Ausztriában is gyorsabb ütemben indult meg, a nyilvános forgalomra szánt vasuti hálózat növekedését évről-évre a következő kimutatás tünteti fel:

	Az év folytán megnyílt vasutvonal	Az év végén üzemben állt kilométerekben		Az év folytán meggyílt vasutvonal	Az év végén üzemben állt kilométerekben
1868	388	4.533	1879	77	11.379
1869	740	5.273	1880	55	11.434
1870	839	6.112	1881	278	11.712
1871	1.238	7.350	1882	230	11.942
1872	1.158	8.508	1883	304	12.246
1873	836	9.344	1884	913	13.159
1874	329	9.673	1885	194	13.353
1875	663	10.336	1886	303	13.656
1876	444	10.780	1887	535	14.191
1877	475	11.255	1888	646	14.837
1878	47	11.302	1889	308	15.145

A porosz közmunkaminiszterium kiadásában megjelenő »Archiv für Eisenbahnwesen« alapján a következő táblázaton bemutatjuk az öt világrész különböző országainak vasuti hálózatát s a hálózat növekedését az utóbbi öt év alatt:

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés 1885-től 1889-ig		A pályahosszból 1889. végén át- lagosan esett	
		1885.	1889.				
		év végén		összesen	%-ban	100 □ kmre	10.000 lélekre
		k i l o m é t e r					
	I. Európa.						
1	Németbirodalom :						
	Poroszország	22.352	24.968	2.616	11.7	7.2	8.5
	Bajorország	5.087	5.421	334	6.6	7.1	9.8
	Szászország	2.203	2.380	177	8.0	15.9	7.1
	Württemberg	1.442	1.500	58	4.0	7.7	7.4

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés 1885-től 1889-ig		A pályahosszból 1889. végén átlagosan esett	
		1885.	1889.			100 □	10.000
		év végén		összesen	%-ban	kmre	lélekre
		k i l o m é t e r					
	Baden	1.331	1.432	101	7'6	9'5	8'8
	Elszász-Lotharingia . .	1.347	1.472	125	9'3	10'1	9'4
	A többi német államok	3.810	4.620	810	21'3	8'8	9'3
	Összesen . . .	37.572	41.793	4.221	11'2	7'7	8'6
2	Franciaország	32.491	36.348	3.857	11'9	6'9	9'5
3	Nagy-Británia és Írország	30.843	32.088	1.245	4'0	10'2	8'3
4	Oroszország (Finnorsz.-gal)	26.847	30.140	3.293	12'3	0'6	3'1
5	Ausztria	13.353	15.145	1.792	13'49	5'1	6'4
6	Olaszország	10.484	13.063	2.579	24'6	4'4	4'2
7	Magyarország	9.020	10.870	1.850	20'51	3'4	6'3
8	Spanyolország	8.933	9.860	927	10'4	1'9	5'6
9	Svédország	6.892	7.910	1.018	14'8	1'8	16'6
10	Belgium	4.409	5.174	765	17'4	17'5	8'5
11	Németalföld (Luxem- burggal)	2.800	3.037	237	9'2	8'5	6'4
12	Svájc	2.854	3.104	250	8'8	7'5	10'6
13	Románia	1.682	2.543	861	51'2	2'0	4'7
14	Dánia	1.942	1.969	27	1'4	5'1	9'0
15	Portugália	1.529	2.060	531	34'7	2'3	11'8
16	Norvégia	1.562	1.562	—	—	0'5	7'9
17	Európ. Törökország, Bul- gária, Rumélia	1.394	1.765	371	27'3	0'6	2'3
18	Görögország	323	708	385	119'2	1'1	3'2
19	Szerbia	385	526	141	36'6	1'1	2'5
20	Bosznia	270	526	256	94'81	—	—
21	Malta-Jersey-Man. . . .	102	110	8	7'8	—	—
	Európa összesen . .	195.687	220.301	24.614	12'6	2'3	6'2
II. Amerika.							
1	Északam. Egyes.-Államok	207.508	259.687	52.179	25'1	3'3	39'8
2	Britt Észak-Amerika . .	16.330	21.439	5.109	31'3	0'3	48'8
3	Brazília	7.062	9.300	2.238	31'7	0'1	6'4
4	Mexiko	5.600	8.600	3.000	53'6	0'4	7'4
5	Argentini köztársaság . .	5.484	8.255	2.771	50'5	0'3	21'7
6	Chile	2.100	3.100	1.000	47'6	0'4	11'4
7	Cuba	1.600	1.700	100	6'3	1'4	11'2
8	Peru	1.309	1.600	291	22'2	0'1	6'1
9	Köz.-Amerika (Guatemala, Salvador, Costarica, Nicaragua, Honduras)	618	900	282	45'6	0'2	3'1
10	Uruguay	500	757	257	51'4	0'4	11'0
11	Venezuela	153	709	556	363'4	—	3'1
12	Ujfundland	145	185	40	27'6	0'2	9'3

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahosszból 1889. végén átlagosan esett	
		1885.	1889.	1885-től 1889-ig		100 □	10.000
		év végén		összesen	%-ban	kmre	lélekre
		k i l o m é t e r					
13	Columbia egy. államai .	265	371	106	40'0	—	0'9
14	Ecuador	69	269	200	289'9	0'1	2'6
15	San Domingo köztársaság	80	115	35	43'8	0'2	1'9
16	Paraguay	72	240	168	233'3	0'1	7'3
17	Bolivia	70	171	101	144'3	—	1'5
18	Angol Guyana	35	35	—	—	—	1'3
19	Portorico	18	18	—	—	—	—
20	Jamaika, Barbados, Trini- dad, Martinique . .	228	474	246	107'9	—	—
	Amerika összesen .	249.246	317.925	68.679	27'6	—	—
	III. Ázsia.						
1	Britt-India	19.308	25.488	6.180	32'0	0'7	1'0
2	Oroszország	500	1.433	933	186'6	0'3	33'3
3	Németalföldi India	1.150	1.283	133	11'6	1'0	0'6
4	Japán	559	1.460	901	161'2	0'4	0'4
5	Kis-Ázsia	372	720	348	93'5	—	—
6	Ceylon	289	289	—	—	0'5	1'0
7	Cochinchina és Pondichery	83	83	—	—	—	—
8	China (törzsország) . . .	11	200	189	1.718'2	—	—
9	Malayi államok	13	50	37	—	—	—
10	Perzsia	—	18	18	—	—	—
	Ázsia összesen .	22.285	31.024	8.739	39'2	—	—
	IV. Afrika.						
1	Fokföld	2.793	2.873	80	2'9	0'5	20'9
2	Algír és Tunis	2.061	3.094	1.033	50'1	0'5	5'8
3	Egyiptom	1.500	1.541	41	2'7	—	—
4	Mauritius, Reunió, Senegal terület	492	670	178	36'2	—	—
5	Natal	186	376	190	102'1	0'8	7'8
6	Délafrikai köztársaság .	—	81	81	—	—	—
	Afrika összesen .	7.032	8.635	1.603	22'8	—	—
	V. Ausztrália.						
1	Uj-Dél-Wales	2.860	3.624	764	26'7	0'5	32'3
2	Victoria	2.697	3.682	985	36'5	1'6	32'9
3	Uj-Seeland	2.622	3.066	404	15'2	1'1	46'3
4	Queensland	2.308	3.320	1.012	43'8	0'2	81'6
5	Dél-Ausztrália	1.711	2.827	1.116	65'2	0'1	87'3
6	Tasmania	413	603	190	45'8	0'9	39'9
7	Nyugot-Ausztrália	296	800	504	170'3	—	181'8
	Ausztrália összesen .	12.947	17.922	4.975	33'3	0'2	46'9
	Az öt világrész együtt .	487.197	595.807	108.610	22'3	—	—

Tablázatunkon különösen érdekesek azok a számok, melyek az egyes országok vasuthálózatának növekedését tüntetik fel az utóbbi öt év alatt. Az abszolút növekedés ezúttal is legnagyobb az Egyesült-Államokban, hol 1885-től 1889-ig több, mint kétszer annyi vasut épült, mint egész Európában, második helyen Kelet-India áll, harmadikon pedig Britt-Észak-Amerika, tehát a nyerstermelő s az Európa piacán nehéz versenyt támasztó tengerentúli országok fejtik ki legnagyobb mértékben vasuthálózatukat. A perczentualis szaporodás azonban nem ezekben az országokban legnagyobb, hanem ott, hol korábban még csak kevés vasut épült, így például Venezuelában, Ecuadorban és Peraguay-ban. Európában a vasuthálózat abszolút növekedése a Németbirodalomban volt a legnagyobb. Viszonylag pedig Görögországban, melynek vasuthálózata az utóbbi öt év alatt több mint megkétszereződött. — Rendkívül nagy volt a vasutak szaporodása Romániában is s a többi Balkán államokban. Nagy volt Olaszországban is a növekedés, 24⁶⁰%. Ez államban roppant erőfeszítések tétetnek a vasuti hálózat kiterjesztésére, 1879. július 29-iki, az 1882. július 5-iki, az 1885. április 27-iki s végre az 1888. július 20-iki törvények mind hangosan tanuskodnak róla, hogy mily áldozatokra kész az olasz királyság vasuthálózatának fejlesztése és kellő felszerelése érdekében. Egyik újabb törvény a jelenlegi vasuthálózat kiegészítésére 1.610 millió lírát irányzott elő, mely 1888/89-től 1899/1900-ig fog felhasználtatni s melyből az állam hozzájárulására is jelentékeny rész jut. A magyar vasutak fejlődése is a leggyorsabbak közé tartozik, de a területhez hasonlítva, még mindig sokkal szegényebbek vagyunk sinutakban, mint a nyugat-európai államok.

Kettős vágányú vasutak. — A hosszóság magában nem mutatja a közlekedés fejlettségét, a forgalmi képesség függ a pálya kellő felszerelésétől, de azonkívül az is fontos különbség, hogy a vasuti közlekedés egy vágányon, vagy kettős vágányon halad-e; ez nagy forgalomnál s különösen egyes kivételes esetekben, mint például mozgósítás alkalmával, nagyon is számbaveendő tényező. Forrásaink hézagossága épen e tekintetben nem engedi, hogy a különböző államok kettős vágányú vasutairól teljes kimutatást állítsunk össze. Kimutatásu k csak nyolcz államra szorítkozik; ezen államok sorában azonban feltaláljuk mindazokat, melyekben a kettős vágányú pályák nagyobb mértékben fordulnak elő:

Az ország vagy vasút neve	km.	%
N.-Británia és Írorsz. (1889):	17.474	54'42
Anglia és Wales	14.508	64'20
Skócia	1.995	39'64
Írország	971	22'91
Franciaország (1887): államv.	232	9'40
magánv.	12.902	40'95
Együtt	13.134	38'70
Belgium (1889): államv.	1.334	41'69
magánv.	203	16'12
Együtt	1.537	34'38
Németország (1889):	12.539	30'60
Porosz államvasutak	9.005	37'64
Bajor államvasutak	415	8'76
Szász államvasutak	736	32'39

Az ország vagy vasút neve	km.	%
Württembergi államv.	305	19'14
Badeni államvasutak	520	38'36
Bírod. vasutak Elsődsz-Loth.-ban	632	47'67
Németalföld (1888)	760	29'55
Svájc (1889)	460	15'35
Ausztria (1889): államv.	374	7'61
magánv.	1.678	16'40
Együtt	2.052	13'55
Magyarország (1889): államv.	366	7'14
magánv.	339	5'90
Együtt	705	6'49
Olaszország (1888)	806	7'03
Brit-Kelet-India (1889)	1.502	6'12

A kettős vágányú pályák az óriás forgalmú Nagy-Britanniában képezik legnagyobb százalékát az összes vasutaknak, ott is különösen Angliában, hol aránylag több, mint háromszor annyi kettős vágányú vasút van, mint Írországban. Nagy-Británia után Franciaország következik, hol a kettős vágányú pályák ugy abszolút hosszúságukat tekintve, mint az összes hosszúsághoz hasonlítva, nagyobb mértékben fordulnak elő, mint a Németbirodalomban, a stratégiailag fontosabb vasutak azonban itt is el vannak látva kettős vágánnyal, így például Elszász-Lotharingiában a vasutaknak közel fele kettős vágányú. Hazánkban kevés a kettős vágányú vasút, az utóbbi pár év alatt azonban védképességünk emelésének céljából a kettős vágányú pályák jelentékenyen kiterjesztettek. 1888-ban az 1888: XVII. törvényczikk alapján a közlekedési miniszter rendelkezésére bocsátott hitelből, a magyar kir. államvasutak aszód-hatvan-miskolcz-szerencsi szakaszán 170 km. hosszúságban rakatott le a második vágány s ennek folytatásakép Gácsország felé a magyar éjszakkeleti vasút szerencs-legendyemihályi vonalrészén 62 km., az első magyar-gácsországi vasút legendyemihály-mezőlaborczi részén pedig 104 kilométer hosszúságban, 1889-ben pedig a szolnok-szajoli vonalon rakták le 11 kilométer hosszúságban a második vágányt. Ausztriában 1889-ben 142,6 km. második vágány adatott át a forgalomnak és pedig, hogy csak a fontosabbakat említsük, a Ferencz-József vasút bécs-tullni vonalán 33,27 km., a dux-komotau és aussig-teplici vasút 36,77 km., a Ferdinánd császár északi vasút Oderberg-oszviecimi vonalán pedig 72,07 km.

Államvasutak. — Mindazon nevezetesebb országokat, a melyekben az államvasuti rendszer kisebb-nagyobb hódításokat tett, az alábbi számok mutatják, melyek egyuttal az államvasutaknak a többi vasutakhoz való arányát is feltüntetik:

Az ország neve	Államvasutak é p i t é s i h o s s z a		Egyéb vasutak		Összes vasutak kilométer
	km.	%	km.	%	
1. Németország ¹⁾ (1889)	36.688	89'52	4.293	10'48	40.981
Poroszország »	22.593	91'80	2.019	8'20	24.612
Bajorország »	4.672	86'41	735	13'59	5.407
Szászország »	2.181	100'00	—	—	2.181
Württemberg »	1.469	98'86	17	1'14	1.486
Baden »	1.367	98'06	27	1'94	1.394
Elszász-Lotharingia (1889)	1.309	99'09	12	0'91	1.321
Mecklenburg-Schwerin (1889)	659	67'31	320	32'69	979
Hessen (1889)	365	40'02	547	59'98	912
2. Olaszország (1887)	7.775 ²⁾	67'09	3.815	32'91	11.590
3. Britt-K.-India (1883/89)	16.750	68'28	7.780	31'72	24.530
4. Ausztria (1889)	4.916	32'46	10.229	67'57	15.145
5. Eur. Oroszország (1889)	8.098	28'78	20.031	71'22	28.129
6. Magyarország (1889)	5.115 ³⁾	46'77	5.821 ³⁾	53'23	10.936 ³⁾
7. Belgium (1889)	3.209	71'79	1.261	28'21	4.470
8. Svédország (1887)	2.496	34'14	4.816	65'86	7.312
9. Franciaország (1889) ⁴⁾	2.499	6'88	33.849	93'12	36.348
10. Brazília (1887)	2.013 ⁵⁾	23'72	6.473	76'28	8.486
11. Románia (1889)	2.474	97'29	69	2'71	2.543
12. Argentini közt. (1886)	1.840	30'85	4.125 ⁷⁾	69'15	5.965
13. Dánia (1888)	1.556	79'39	404	20'61	1.960
14. Finnország (1887)	1.540	100'00	—	—	1.540
15. Norvégia (1887/88)	1.494	95'65	68	4'35	1.562
16. Németalföld (1888)	1.401	54'47	1.171	45'53	2.572
17. Eur. Törökország (1888) ⁸⁾	974	100'00	—	—	974
18. Szerbia (1888) ⁸⁾	509	100'00	—	—	509
19. Bulgária (1888)	156	26'58	431 ⁹⁾	73'42	587

¹⁾ Csak a szabályszerű nyomtávval bíró vasutak vannak felvéve; az államvasutakba 104 km. állami igazgatás alatt álló magántulajdont képező vasut is bele van számítva. Megjegyzendő továbbá, hogy a kimutatott hosszúságból egyrészt külföldi államok területére esik, így a porosz államvasutakból osztrák területre esik 5'2, németalföldi területre 5'37 km.; a bajor államvasutakból Ausztriában fekszik 47'2 km., a szász államvasutakból pedig 25'6 km.; a badeni államvasutakból 41'2 km. Svájcra esik; végre a magántulajdont képező, de állami igazgatás alatt álló zittau-reichenbergi vasutból 21'6 km. szintén osztrák területre esik. E szerint az összes német vasutakból 146 km. idegen területre (100 km. osztrák, 5 km. németalföldi és 41 km. svájci területre) esik, a minek leszámításával az összes német vasutak hossza 40.835, az államvasutak és állami igazgatás alatt álló magántulajdoni vasutak hossza pedig 36.542 kilométerre rúgott. — ²⁾ Ebbe 331 km. olyan vasut is bele van foglalva, a hol az állam csak társtulajdonos. Megjegyzendő, hogy az olasz államvasutak jelenleg 3 nagy társlatnak bérbe vannak adva. — ⁴⁾ Belga társlatok külföldi vonalainak hossza ezen kívül 200 km. — ⁵⁾ Az általános és helyi érdekű vonalak együtt. — ⁶⁾ Azonkívül állami kamatbiztosításban részesül 2.585 km. vasut, a provinciák tulajdonát képezi, vagy ezek részéről kamatbiztosítást, avagy kilometrikus segílyt élvez 1.647 km. — ⁷⁾ Ebből is köztulajdont képez azonban 1.086 km.

Az állami tulajdon nem azonos az állami üzemmel; látunk állami vasutakat magánkezelés s megfordítva magánvasutakat állami kezelés alatt. Ott, a hol az államvasuti rendszer teljes diadalt aratott, az utóbbi eset gyakoribb, mint például hazánkban, hol azt a pozíciót, melyet az államvasutak a közlekedés terén elfoglalnak, lényegesen erősíti az állami kezelés alatt álló magánvasutak immár tekintélyes hálózata. Olaszországban ellenkezőleg azt látjuk, hogy ott a tekintélyes államvasuti hálózat három külön csoportba foglalva (középtengeri, adriai, szicíliai hálózat) magán társulatok kezelésébe bocsátattott.¹⁾ Nagy-Britanniában nincsenek államvasutak s Franciaországban is a magánvasuti rendszer bír erős túlnyomósággal. A nagyobb államok közül a Németbirodalomban aratott legteljesebb diadalt az államvasuti rendszer, hol az összes vasutaknak közel 90%-a államvasut, Oroszországban ellenben az államvasutak az összes hosszának alig képviselik ötödrészét; kétségtelen azonban, hogy az államvasuti eszme Oroszországban, mely oly erélyesen munkál vasut hálózatának kiterjesztésén és vasutügyének szervezésén, szintén tért hódít.

A magyar vasutak birtokállapot és kezelés szerint. — A magyar korona országainak területén fekvő vasutak 1889. végén következőleg oszoltak meg:

A vasutak megnevezése	Építési hosszúság		Üzleti hosszúság	
	1889. végén kilométerekben			
	összesen	%	összesen	%
I. Tisztán magyar vasutak.				
A. Magyar kir. államvasutak . . .	5,120'594	47'08	5,022'869	45'39
B. Magánvasutak:				
a) Állami kezelés alatt:				
Arad-temesvári vasut	55'458	0'51	57'154	0'52
Bács-Bodrog vármegyei h. é. vasutak	108'089	0'99	108'592	0'98
Bánréve-őzdi h. é. v.	12'522	0'12	12'655	0'11
Békéscsúdvár-békési h. é. v. . . .	7'753	0'07	7'241	0'07
Bihari h. é. vasutak	132'212	1'22	131'892	1'19
Bóba-jánosháza-sümei h. é. vasut	25'825	0'24	25'918	0'23
Bród-boszna-bródi vasut	3'686	0'03	3'321	0'03
Budapest-lajosmizsei h. é. vasut	63'422	0'59	63'172	0'57
Csáktornya-zágrábi (zagoriai) h. é. v.	115'605	1'06	128'756	1'16
Debreczen-hajdúnánási h. é. v. . .	56'328	0'52	56'844	0'51
Héjiasfalva-székelvudvarhelyi h. é. v.	35'627	0'33	35'297	0'32

(922 km. Buenos-Aires és 164 km. Santa-Fé provincia tulajdona) —

⁹⁾ A török és szerb vasutak állami tulajdont képeznek, de magánkezelés alatt állanak. — ⁹⁾ Ebből 206 km. a török állam tulajdona, de magánkezelés alatt van.

¹⁾ Az 1885. ápr. 27-iki törvény által jóváhagyott üzlet-átruházási szerződés alapján.

A vasutak megnevezése	Építési hosszúság		Üzleti hosszúság	
	1889. végén kilométerekben			
	összesen	%	összesen	%
Kisujszállás-déaványa-gyomai h. v.	45'075	0'41	45'526	0'41
Künszentmárton-szentesi h. é. v. .	22'145	0'20	22'198	0'20
Marosludas-besztercei h. é. v. . .	92'237	0'85	110'330	1'00
Marosvásárhely-szászrégeni h. é. v.	32'459	0'30	32'253	0'29
Mátrai h. é. v.	131'812	1'21	132'896	1'20
Mezőtúr-túrkevei h. é. v.	15'158	0'14	15'286	0'14
Nagyvárad-belényes-vaskohi h. é. v.	117'251	1'08	117'037	1'06
Pusztatenyő-künszentmártoni h. é. v.	34'710	0'32	34'594	0'31
Ruma-ördöki h. é. vasut	17'501	0'16	17'380	0'16
Újszász-jászapáti h. é. v.	31'529	0'29	31'618	0'29
Vinkovce-bréka-szavaparti h. é. v. .	50'708	0'47	50'662	0'46
Szombathely-pinkafői h. é. vasut .	52'239	0'48	52'432	0'47
Magán vasutak állami kezelés alatt	1.259'154	11'59	1.293'054	11'68
b) Magán kezelés alatt:				
Aradi és csanádi egyesült vasutak	324'940	2'99	328'174	2'96
Barcs-pakrácsi h. é. v.	123'794	1'14	123'173	1'11
Budapesti h. é. vasutak	41'830	0'38	41'075	0'37
Budapest-szt.-lőrinczi h. é. v. . . .	9'004	0'08	8'604	0'08
Gölniczvölgyi h. é. vasut	33'360	0'31	33'039	0'30
Győr-sopron-ebenfurti vasut	115'958	1'06	119'880	1'08
Keszthely-balaton-szt.-györgyi h. v.	9'814	0'09	9'623	0'09
Kőszeg-szombathelyi h. é. vasut . .	17'088	0'16	17'364	0'16
Magyar éjszakkéleti vasut	580'347	5'34	776'550	7'02
Mármarosi sóvasut (h. é. v.)	37'200	0'34	40'300	0'36
Mohács-pécsi vasut	67'726	0'62	67'553	0'61
Nagy-kikinda-nagy-becskerekih. é. v.	70'554	0'65	70'370	0'64
Nyíregyháza-mátészalkai h. é. v. . .	57'140	0'52	56'967	0'51
Pécs-barcsi vasut	66'698	0'61	68'073	0'62
Poprádvölgyi h. é. vasut	13'223	0'12	14'017	0'13
Szamosvölgyi vasut	110'420	1'02	125'201	1'13
Szatmár-nagybányai h. é. v.	56'165	0'52	60'411	0'55
Sziget-kincstári sókamarai vasut . .	1'850	0'02	—	—
Szilágysági h. é. v.	108'235	1'00	107'750	0'97
Taracsvölgyi h. é. v.	33'163	0'30	32'769	0'30
Torontáli h. é. vasutak	89'880	0'83	89'800	0'81
Magán vasutak magán kezelés alatt	1.968'389	18'10	2.190'693	19'80
A tisztán magyar vasutak összesen	8.348'137	76'77	8.506'616	76'87
II. Közös vasutak magyar vonalai.				
Osztrák-magyar államvasut	1.463'166	13'45	1.499'388	13'55
Déli vasut	701'482	6'45	703'206	6'35
Kassa-oderbergi vasut	362'614	3'33	357'627	3'23
Közös vasutak magyar vonalai . . .	2.527'262	23'23	2.560'221	23'13
Magyarország vasutai	10.875'399	100'00	11.066'837	100'00

Az 1889. év vége óta a vasutak birtokállapotában nagy változás történt, nem az 1890. év folytán megnyílt néhány helyi érdekű vasut, névszerint a szlavon-drávavölgyi vasut viliszkapelnai vonala, a somogy-szobbb-barcsi vasut, a szamosvölgyi vasut deés-zilabi vonala, a zalai helyi érdekű vasut esáktornya-zalaegerszeg-viski vonala, a varasd-golubovaczi és a kassa-tornai vasut okozta ezt, hanem a magyar északkeleti vasutnak az 1890. évben végbement s még inkább az osztrák-magyar államvasutttársaság magyar vonalainak legújabbán történt államosítása, mely utóbbi közlekedés-ügyünk történetének egyik legfontosabb eseménye s nemcsak gazdaság-politikai, hanem egyuttal nagy államférfiui tett.

A nyilvános forgalmú vasutak összes hosszaságából az 1889. év végén 4.828 km., vagyis 44.4% a magyar kir. államvasutakra, 3.495 km., vagyis 32.1% a társasági fővasutakra, 2.552 km., vagyis 23.5% pedig a helyi érdekű vasutakra esett, ez utóbbiak 1888. végén még csak 20.7%-át tették a vasutak összes hosszaságának. Műszaki kivitel tekintetében 7.531 km. = 69.3% az elsőrangú, 3.219 km. = 29.6% a másodrangú, 124 km. = 1.1% pedig a keskenyvágányú vasutakra esett. A magyar kir. államvasutak birtokállománya, a legújabb államosítást is számba véve, meghaladja a 7 ezer, az üzletkezelésben álló vasutakkal együtt pedig a 9 ezer kilométert.

Beruházási tőke. — A közös vasutak miatt, melyek építési tőkájukat a magyar és osztrák vonalak szerint nem részletezik, a magyarországi vasutakba befektetett tőkét pontosan kimutatni nem lehet. A hivatalos vasuti statisztikában ily részletezés nem is foglaltatik, ellenben a kereskedelemügyi miniszter ur 1889. évi jelentése a magyarországi vasutakba tényleg befektetett tőkét következő összegekkel mutatja ki:

	A befektetett tényleges tőke összesen	az összes befektetett tőke százalékban	Esik egy kilom. frt.
Magyar kir. államvasutak	447,813.913	50.8	92.753
Társasági fővasutak	362,069.281	41.0	103.596
Helyi érdekű vasutak	72,145.906	8.2	28.270
Összesen	882,029.100	100.0	81.106

Kilométerenkint legkevesebbe természetesen az olcsó helyi érdekű vasutak kerültek, azonban ezeket nem számítva, az államvasutak kevesebbe kerültek, mint a magánvasutak. A fentebbi számok azon összegeket mutatják, melyek tényleg a vasutakba fektet-

tettek, a vasuti kölcsönök kibocsátásánál azonban többnyire nagy árfolyamveszteségek álltak elő, melyek minthogy a kamatoztatásra váró tőkét emelték, a beruházási tőkébe szintén beszámítottak. A következő számok, melyeket az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak beruházási tőkéjéről közlünk, ez árfolyamveszteségeket is magukban foglalják.

	Beruházási tőke 1889. végén	
	összesen	pályakilométerenkint
Tisztán magyar vasutak	752,972,274 frt.	90,196 frt.
Közös vasutak	1,351,313,006 »	241,694 »
Osztrák vasutak	1,593,913,668 »	135,819 »
Összesen . .	3,698,198,948 frt.	142,156 frt.

A közös vasutaknál a beruházási tőkét főleg a nagy árfolyamveszteség emeli oly magasra. Az osztrák-magyar államvasutnak 446·34 millió frt. beruházási tőkéjéből 87·74 millió árfolyamveszteségre esik, a déli vasutnál pedig az árfolyamveszteség a 810·28 millió frtot tevő beruházási tőkében 467·85 millió frtot képvisel, minthogy ez a vasut a szükséges tőke legnagyobb részét 3%-os elsőbbségi kölcsönök útján szerezte be, melyeket csak alacsony árfolyam mellett lehetett értékesíteni. A tisztán osztrák vasutak beruházási tőkéjéből 1889 végén 712·60 millió frt. az osztrák államvasutakra, a tisztán magyar vasutakéból pedig 572·98 millió frt. a magyar államvasutakra esett; az egész monarchiában a magántársulati vasutak beruházási tőkéje (az árfolyamveszteséget is beleszámítva) 2,412·62 millió frtot képviselt.

A porosz közmunka-miniszterium kiadásában megjelenő »Archiv für Eisenbahnwesen« a különböző országok vasutainak felhasznált beruházási tőkéjéről a következő kimutatást tette legutóbb közzé:

Sorszám	Ország	Pályahossz-ság kml	Felhasznált beruházási tőke		Az adat mikorról szól
			összesen	pályaki-lométerenkint	
			f o r i n t		
	I. Európa.				
1	Nagy-Británia és Írország	32.088	8.765,951.500	273.185	1889. XII/31.
2	Franciaország	35.014	5.594,805.000	159.788	1888. XII/31.
3	Németország	40.891	5.129,507.500	126.134	1890. III/31.
4	Ausztr. Magyarország.	26.015	3.698,199.000	142.156	1889. XII/31.
5	Oroszország	26.969	3.547,800.000	131.550	1887. XII/31.
6	Olaszország	10.233	1.215,833.000	118.815	1887. XII/31.

Sorszám	Ország	Pályahossz-ság klm.	Felhasznált beruházási tőke		Az adat mikorról szól
			összesen	pályá- kilométerenkint	
			f o r i n t		
7	Spanyolország . .	9.399	995,793.500	105.947	1887. XII/31.
8	Belgium (államv.) .	3.201	513,649.000	160.465	1888. XII/31.
9	Svájcz	3.010	425,219.000	141.269	1888. XII/31.
10	Németalföld . . .	2.623	277,346.000	105.736	1887.
11	Románia (államv.)	2.081	263,014.500	78.335	1888.
12	Svédország(államv.)	2.613	142,675.000	54.602	1889. XII/31.
13	Dánia (államv.) . .	1.525	85,850.000	56.295	1890. III/31.
14	Norvégia	1.562	72,105.500	46.160	1890. VI/30.
	Összesen . .	197.224	30.727,748.500	155.801	
II. Egyéb világrészek.					
1	Egyesült államok .	258.315	21.686,673.000	83.905	1889. XII/31.
2	Canada	21.439	1.616,225.000	75.387	1889. VI/30.
3	Brazília (államv.) .	2.100	195,636.000	93.160	1888. XII/31.
4	Argentína	5.965	327,370.500	54.882	1886. XII/31.
5	Britt-India	23.266	1.856,398.000	79.790	1888. XII/31.
6	Japán	426	34,877.500	81.872	1885.
7	Algier és Tunisz .	2.754	224,938.000	81.677	1888. XII/31.
8	Fokföldi gyarmatok (Afrika)	2.573	141,306.000	54.919	1886. XII/31.
9	Uj-dél-walesi gyar- matok	3.511	305,551.500	87.027	1890. VI/30.
10	Délausztráliai gyar- matok	2.591	103,024.500	39.763	1890. VI/30.
11	Viktoria gyarmatok	3.974	318,005.000	80.022	1890. VI/30.
12	Queensland » »	3.398	136,064.000	40.043	1890. VI/30.
13	Nyugotausztráliai gyarmatok	302	8,229.500	27.250	1889. XII/31.
14	Tasmania	329	15,498.500	47.108	1889. XII/31.
15	Ujseeland	2.911	138,999.500	47.750	1890. III/31.
	Összesen . .	333.854	27.108,796.500	81.499	
	Mindössze .	531.078	57.836,545.000	108.904	

E kimutatásba nincs fölvéve valamennyi ország összes vasutainak beruházási tőkéje, az itt kimutatott végösszeg csak ezer kilométer vasutra vonatkozik, holott a föld. összes vasutainak hosszasaága, a mint fentebb láttuk, 1889. végén 595-s ezer kilométerre rúgott, az összes beruházási tőke tehát több mint 64 milliárd forintra tehető.

Mozdony- és kocsiallómaný. — A magyarországi vasutak járműveinek állománýát, ugy a tisztán magyar vasutakét, mint

A különböző országok jármű-állományának nagyságát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	É v	A mozdo- nyok	A személy- kocsik	A teher- kocsik	A moz- donyok	A személy- kocsik	A teher- kocsik
			s z á m a					
			összesen			100 pálya- kilométerenkint		
1	Északam. Egy.-Áll.	1888	29.092	21.430	1.004.624	12.4	9.1	429.2
2	N.-Britt. és Írorsz.	1889	15.924	36.137	531.096	49.6	112.5	1.654.1
	<i>Ebből: Anglia és Wales</i>	»	13.447	30.512	408.861	59.5	135.0	1.809.5
	<i>Skócia</i>	»	1.791	4.077	106.701	35.7	81.4	2.129.7
	<i>Írország</i>	»	686	1.548	15.534	15.3	34.5	345.7
3	Németország	1889/90	13.496	25.404	273.559	32.7	61.6	663.6
	<i>Porosz államv.</i>	1889/90	9.118	14.597	186.686	38.1	61.0	779.7
	<i>Bajor államv.</i>	1889/90	1.080	2.900	16.732	23.2	62.3	359.6
	<i>Szász államv.</i>	1889/90	802	2.260	22.084	34.8	98.2	359.3
	<i>Badeni államv.</i>	1889/90	467	1.239	8.071	33.8	89.6	583.6
	<i>Württembergi ál- lamvasutak</i>	1889/90	346	856	5.386	21.7	53.7	338.1
4	Franciaország	1887	9.747	22.637	249.241	28.7	66.6	733.7
5	Oroszország	1887	6.591	7.560	129.753	23.1	26.5	455.0
6	Britt-K.-India	1888	3.528	9.455	66.372	14.4	38.5	270.6
7	Ausztria	1889	3.468	7.143	79.822	22.9	47.2	527.1
	<i>Ebből államvasutak</i>	1889	1.218	2.796	23.657	24.8	56.9	481.2
8	Belgium	1889	2.347	4.288	57.949	52.5	95.9	1.296.4
	<i>Ebből államvasutak</i>	1889	1.811	3.448	44.282	56.4	107.4	1.379.9
9	Olaszország	1887	2.256	6.549	37.384	19.2	55.7	317.9
10	Spanyolország	1887	1.616	4.540	31.568	17.4	48.8	339.4
11	Magyarország	1889	1.604	2.652	35.583	14.7	24.3	325.4
	<i>Ebből államvasutak</i>	1889	864	1.415	20.682	17.9	22.6	321.6
12	Svédország	1887	755	1.742	18.262	10.3	23.8	249.8
13	Svájc	1889	708	1.992	9.524	22.3	63.4	298.8
14	Németalföld	1888	672	1.685	8.427	26.1	65.5	327.6
15	Román államv.	1889	252	641	5.683	10.2	25.9	229.7
16	Norvégia	1887/88	142	474	3.033	9.1	30.3	194.2

Járművekkel legjobban el vannak látva az angol s azután a belga vasutak. A németországi vasutakon aránylag több mozdony van, mint a francia vasutakon, de személy- és teherkocsikban az utóbbiak gazdagabbak. Összehasonlítva az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak jármű-állományát Oroszországéval (mindkettőt az 1887. év végéről), azt látjuk, hogy az orosz vasutak 1.907 mozdonnyal és 24.350 teherkocsival haladják meg monarchiánk vasutait, ellenben nálunk 1.717 személykocsival van több, mint Oroszországban.

A járművek működési eredménye. — A mi a járművek teljesítményeit és kihasználását illeti, az Osztrák-

Magyar monarchia vasutain 1888-ban minden üzemben volt mozdony átlagosan 24.564 haszonkilométert tett meg. A vasutak egyes csoportjain ez arányszám következőleg alakult:

	Haszonkilométerek	
	összesen	az üzemben volt mozdonyok átlagában
Magyar kir. államvasutak	17,483.102	25.193
Magyar magán vasutak	5,534.643	22.869
Közös vasutak	33,149.101	21.909
Osztrák államvasutak	29,200.719	30.484
Cs. kir. államvasutak magán kezelés alatt	178.649	17.865
Osztrák magán vasutak	30,350.383	23.274

Megjegyzendő, hogy ugy itt, mint a forgalomra vonatkozó többi kimutatásokban is, osztrák államvasutak alatt a cs. kir. osztrák államvasutak vezérigazgatóságának kezelése alatt levő pályákat értjük. A mozdonyok következő tömegeket vontattak:

A vasutak csoportja	Tiszta súly	Az összes járművek saját súlya	A vontatott bruttó súly kivéve a mozdonyok és szer- kocsik súlyát		
			Összesen	hossz- kilométe- renkint	haszon- kilomé- teren- kint
millió tonna kilométerekben			tonnakilométerekben		
Magyar kir. államvasutak	1,628 ³³	3,973 ⁵⁹	4,358 ⁵³	1,014.013	249
Magyar magán vasutak .	283 ⁵²	827 ⁷⁸	880 ³²	280.539	159
Közös vasutak magyar vo- nalai	940 ⁶¹	2,491 ⁷⁵	2,847 ³⁵	961.962	228
Összesen . .	2,852 ⁴⁶	7,293 ¹²	8,086 ²⁰	778.115	227
Közös vasutak osztrák vo- nalai	1,794 ⁷⁶	4,086 ⁵⁸	4,689 ⁵⁴	1,607.309	227
Osztrák államvasutak . .	1,894 ⁶⁴	5,199 ⁴⁷	5,210 ⁰³	930.744	178
Cs. kir. államvasutak ma- gán kezelésben	3 ⁹¹	11 ³⁶	10 ⁷⁵	126.136	60
Osztrák magán vasutak .	2,827 ⁵⁹	6,861 ¹⁸	7,388 ⁹⁸	1,304.167	243
Összesen . .	6,520 ⁹⁰	15,658 ⁵⁹	17,297 ³⁰	1,212.660	215

Üzemhossz-kilométerenkint a monarchia vasutainak osztrák vonalain nagyobb a tömegszállítás, mint a magyarországi vonalakon, haszonkilométerenkint azonban nálunk nagyobb, sőt a magyar kir. államvasutakon üzemhossz-kilométerenkint is nagyobb, mint az osztrák államvasutakon. A szállított tiszta súly a bruttó súlynak a magyar vasutakon 35²⁷, az osztrák vasutakon 37⁷⁰/o-kát képezte, az utóbbiakon tehát kedvezőbb a tiszta súly aránya. Még kedvezőbb az üzleti hosszasággal hasonlítva össze, míg ugyanis a magyar

vonalakon az üzleti hosszúság minden kilométerére 274.486 tonnakilométer tiszta súly (összes személy-, podgyász-, árú- és állatsúly) esett, addig az osztrák vonalakon 457.160 tonnakilométer. A magyar kir. államvasutakon kedvezőbb volt az arány, mint a magyar vasutakon általában, a mennyiben az üzleti hosszúság minden kilométerére 378.830 tonnakilométer esett, sőt kedvezőbb, mint az osztrák államvasutakon, hol csak 338.468 tonnakilométer.

Az Osztrák-Magyar monarchia vasutain a személykocsik működési eredményét 1888-ben a következő számok mutatják:

A vasutak csoportjai	Saját kocsik befutottak			Idegen kocsik befutottak saját pályán	Tengelyforgalom üzleti hossz-kilométerenkint	Egy saját tengely befutott átlag kilométert
	saját pályán	idegen pályán	együtt			
	ezer tengely-kilométert					
Magyar kir. államvasutak .	100.254	9.803	110.057	4.005	24.444	41.143
Magyar magán vasutak .	26.297	3.134	29.431	8.919	11.349	34.543
Közös vasutak magyar vonalai	80.997	14.755	230.446	9.609	30.607	38.033
Közös-vasutak osztrák vonalai	134.694					
Osztrák államvasutak .	159.318	2.893	162.211	16.524	51.828	32.717
Cs. kir. államvasutak magán kezelésben	768	—	768	10.178	30.279	
Osztrák magánvasutak . .	304.264	36.560	340.824	49.241	35.399	34.001

A specifikus tengelyforgalom legnagyobb a közös vasutak osztrák vonalain, leggyengébb ellenben a magán kezelés alatt álló néhány kis osztrák állami vonalon, s ha ezeket jelentéktelenségüknél fogva nem számítjuk, a magyar magánvasutakon. A specifikus tengelyforgalom a bécsi összekötő vasuton oly roppant nagy, hogy 143 ezer tengelykilométer esik minden kilométer üzleti hosszúságra, a nagyobb vasutak közül legnagyobb a Ferdinánd császár éjszaki vasuton (60.980), a déli vasut osztrák hálózatán (56.403) és az osztrák-magyar államvasut osztrák hálózatán (55.206), a tisztán magyar vasutak közül a budapesti helyi érdekű vasutak mutatnak fel legnagyobb (71.821) specifikus tengelyforgalmat.

Eddigélé a személykocsik meglehetősen gyengén használtattak ki. A közlekedett vasutakon 1888-ben, a monarchia összes vasutainak átlagában a személyhelyeknek csak 22.18%-a használtatott. Ép ez volt egyik indoka a zónatarifa életbeléptetésének, mely, mint a korszakalkotó reformok általában, egészen megváltoztatta a viszonyokat.

A teherkocsik (podgyász-, állat- és árúkocsik együtt) 1888. évi működéséről a következő összeállítás nyújt felvilágosítást:

	Saját kocsik befutottak saját pályán	idegen pályán	Saját és idegen kocsik összesen befutottak a saját pályán	Minden saját tengely átlagosan befutott
	e z e r t e n g e l y - k i l o m é t e r t			
Magyar államvasutak	533.895	180.460	665.514	20.867
Magyar magánvasutak	80.962	83.461	134.536	19.435
Közös vasutak magyar vonalai	315.409	383.705	444.604	19.772
Közös vasutak osztrák vonalai	502.860		744.846	
Osztrák államvasutak	486.278		763.137	
Cs. és kir. államvasutak magánkezelésben .	815	—	677	—
Osztrák magánvasutak	637.684	647.335	525.260	17.269

A monarchia roppant teherkocsi-forgalmából nagyon tekintélyes rész jut a magyar kir. államvasutakra, megközelíti az osztrák cs. kir. államvasutak vezérigazgatósága alatt levő vasutak tengelyforgalmát, mely vasutak pedig a mondott évben jóval több mint 1.000 kilométerrel haladták meg a magyar államvasutak üzleti hosszasságát.

A monarchia vasutain szintén 1888. évben a *vonatforgalom* nagyságát a következő kimutatás tünteti fel:

A vasutak csoportjai	Gyors- és futárvonatok	Személyvonatok	Vegyes vonatok	Teher- vonatok	Vonatok összesen
a) a vonatok száma:					
Magy. kir. államvasutak	6.339	32.485	34.254	75.702	148.780
Magyar magánvasutak	1.421	28.943	67.905	25.734	124.003
Közös vasutak magyar vonalai	6.221	24.757	36.028	78.792	145.798
Együtt . .	13.911	86.185	138.187	180.228	418.531
Közös vasutak osztrák vonalai	12.355	128.095	38.588	81.671	263.709
Osztrák államvasutak	18.494	200.993	56.271	192.550	468.308
Cs. és kir. államvasutak magánkezelésben . .	—	2.775	5.312	1.241	9.328
Osztrák magánvasutak	15.570	145.915	164.702	250.454	576.641
Együtt . .	46.419	477.778	264.873	528.916	1,317.986

b) befutott vonatkilométerek:

Magyar kir. államvasutak	1,374.404	3,879.144	3,076.493	8,040.827	16,370.868
Magyar magánvasutak	42.957	1,048.182	2,986.746	1,216.149	5,314.034
Közös vasutak magyar vonalai	1,307.152	3,406.203	2,128.556	5,184.953	12,026.864
Együtt . .	2,724.513	8,333.529	8,191.795	14,461.929	33,711.766
Közös vasutak osztrák vonalai	2,520.485	6,626.319	1,510.232	8,482.365	19,139.401
Osztrák államvasutak	2,433.367	11,246.062	1,814.697	10,614.884	26,109.010
Cs. kir. államvasutak magánkezelés alatt .	—	38.701	125.555	14.076	178.332
Osztrák magánvasutak	2,551.118	8,201.671	4,442.948	13,772.804	28,968.541
Együtt . .	7,504.970	26,112.753	7,893.432	32,884.129	74,395.284

Ezenkívül a magyar vasuti vonalokon még 17.040, az osztrák vonalokon 29.264 munka- és anyagvonat mozgósított, s az előbbieket 782.930, az utóbbiak 661.226 kilométert futottak be. A mi végre a vonatsűrűséget s a haszonkilométerek arányát az üzleti hosszúsághoz illeti, arra nézve álljon itt a következő kimutatás:

	Minden kilométer pályán naponta átmennyel vonat	Egy vonat befutott átlagosan kilométert	Az üzleti hosszúság minden kilométerére esett haszonkilométer az egész éven át	egy nap átlagában
Magyar kir. államvasutak . .	8'9	110'0	3.375	9'22
Magyar magánvasutak . . .	4'8	43'1	1.764	4'83
Közös vasutak magyar vonalai	11'2	81'1	4.213	11'5
Együtt . .	9'1	79'4	3.413	9'35
Közös vasutak osztrák vonalai	13'0	69'4	7.087	19'4
Osztrák államvasutak	12'8	55'4	5.216	14'3
Cs. kir. államvasutak magánkezelésben	5'8	19'1	2.116	5'8
Osztrák magánvasutak . . .	14'2	50'0	5.264	14'4
Együtt . .	14'4	55'7	5.637	15'17

Kitűnik e kimutatásból, hogy mennyivel csekélyebb a vonatforgalom a magyar, mint az osztrák vasutakon. Legnagyobb a vonatforgalom a bécsi összekötő vasuton, melynek minden kilométerén naponta átlagosan 55'8 vonat megy keresztül; az osztrák vasutak közül nagy még a forgalom a liesing-kaltenleitgebener helyi vasuton (28'3), a kahlenbergi helyi vasuton (22'9), a Ferdinánd császár éjszakai vasuton (25'6); nálunk szintén két helyi érdekű vasuton a legnagyobb, a budapesti helyi érdekű vasutakon és a budapest-szentlőrinczin, az előbbinek minden kilométerén naponta 23'5, az utóbbián 22'4 vonat ment keresztül.

A zónatarifa üzleti eredménye. — Évkönyvünk múlt évi folyamában részletesen ismertettük a személydíjszabás nagyszzerű reformját, melylyel hazánk megelőzte az összes művelt nemzeteket s közöltük egyuttal a zónatarifa eredményét a 7 első hónapról. Ezuttal már — a Vasuti és közlekedési közlöny nyomán — egy teljes év üzleti eredményeit mutathatjuk be a m. kir. államvasutak hálózatáról, beleértve az 1890-ben államosított északkeleti vasutat is.

	Utasok száma			Utasok száma	
	1890-ben	1889-czel szemben		1890-ben	1889-czel szemben
január	1,083.000	667.200	április	1,553.600	991.600
február	1,069.100	689.900	május	1,564.000	953.300
márczius . . .	1,308.100	841.800	június	1,588.600	958.500

	Utasok száma			Utasok száma	
	1890-ben	1889-czel szemben		1890-ben	1889-czel szemben
julius	1,807.500	1,082.000	október	1,760.200	447.800
augusztus	1,621.800	263.200	november	1,493.500	309.000
szeptember . . .	1,745.400	352.900	december	1,299.700	225.500

Az 1890. évben tehát összesen 17,895.400 utas szállítottott a magyar kir. államvasutak hálózatán, 7,782.800-zal több, mint a megelőző évben. A bevétel a személyszállításból 10,350.587 frtot tett, 1,088.522 frttal többet az 1889. évi bevételnél, sőt ha a podgyászszállítás bevételeit is hozzászámítjuk, 10,865.392 frtot, mely összeg 1,166.640 frttal haladja meg az 1889-ben e czímen elért bevételeket. Ez összeghez azonban még hozzá kell számítani a szállítási adó- és bélyegilletéknek a zónatarifa által előidézett nagyobb személyforgalom okozta emelkedését, úgy, hogy a zónatarifa ez egy évben 1,455.547 frt. hasznot teremtett az államkincstárnak; pedig a haszon egészen eltörpül a mellett a közgazdasági és szociális haszon mellett, melyet a személyforgalom rendkívüli megkönnyítése idézett elő.

A személyforgalom emelkedésének egész nagyságát nem mutatja az 1889. évvel való összehasonlítás, mert 5 hónapon keresztül már ebben az évben is érvényben volt a zónatarifa, világosabb képet ad az 1888. évvel való összehasonlítás. Ez évben a magyar kir. államvasutak hálózatán és a később államosított magyar északkeleti vasuton együtt véve 6,179.088, 1889-ben pedig a zónatarifa 5 havi eredményének hatása alatt 10,112.600 polgári utas szállítottott, 1890-ben ellenben, a mikor már az új díjszabás az egész évben érvényben volt, 17,894.400 utas, úgy, hogy a személyforgalom 1888-tól 1890-ig 11,716.312 utassal, vagyis 189⁵/₀-kal növekedett. A polgári személyek és podgyász szállításából eredő bevétel, szállítási adó és bélyeg nélkül a magyar kir. államvasutak egész 1890. évi hálózatán 1888-ban 7,839.218 frt., 1889-ben 9,698.751 frt., 1890-ben pedig 10,865.392 frt. volt, vagyis az emelkedés 1888-tól 1890-ig 3,025.974 frtra, vagyis 38⁵/₀-ra rúgott. Ha ehhez hozzá vesszük a szállítási adó és bélyegilleték emelkedését, 696.071 frtot, a zónatarifa pénzügyi eredménye az életbeléptetését követő első teljes évben 3,722.045 forintot képviselt.

Személyforgalom Magyarországon és Ausztriában. — A magyar és az osztrák vasutakon a személyforgalom 1876. óta következő volt:

É v	A szállított személyek száma		A személy kilométerek száma (a három utolsó számjegy elhagyásával)			
	magyar vasutakon	osztrák vasutakon	magyar vasutakon		osztrák vasutakon	
			összesen	üzem-hossz km.-kint	összesen	üzem-hossz km.-kint
1876	9,244.428	32,564.763	509.849	76	—	—
1877	8,600.819	30,120.462	481.954	72	1,305.177	121
1878	9,419.294	30,399.643	572.387	84	1,400.014	125
1879	9,817.282	30,650.504	565.770	81	1,353.877	121
1880	9,660.563	31,555.061	531.732	75	1,432.515	127
átlag 1876—80 . .	9,348.477	31,058.087	537.961	78	1,372.896	123
1881	10,213.338	33,253.412	530.278	81	1,465.909	129
1882	10,586.416	37,354.433	602.937	82	1,604.538	141
1883	11,676.587	42,317.481	642.016	80	1,769.179	147
1884	13,493.038	46,109.690	739.815	87	1,863.398	156
1885	14,233.536	49,303.675	798.713	89	1,930.226	153
átlag 1881—85 . .	12,020.582	41,667.738	672.292	84	1,726.650	130
1886	13,837.770	52,190.669	742.683	81	1,938.031	156
1887	13,446.225	52,620.300	738.148	76	1,976.144	145
1888	14,147.368	54,960.737	741.690	71	2,061.968	145
1889 ¹⁾	19,049.576	58,904.409	939.531	88	2,170.027	145

Magyarországon a népesség kevésbé mozgó természetű, mint Ausztriában, ezt mutatja a szállított személyek aránytalanul csekélyebb száma. Azonban itt is kedvező fordulatot látunk Magyarországra nézve, mert a zónatarifa hatása alatt — a mely pedig 1889-nek csak második felében lépett érvénybe — a szállított személyek száma egyszerre roppant emelkedést ért el, úgy, hogy a szállított személyek száma 1889-ben 1888-hoz képest nem kevesebb, mint 34·65 % -kal szaporodott. A vasutak különböző csoportja szerint a személyforgalom 1889-ben következőleg alakult, kimutatva az egyegy személy által átlagosan befutott utat is:

	Szállított személyek száma	Személykilométerek összesen	üzemhossz-kilométerenkint	Egy személy átlagosan befutott kilom.
Magyar kir. államvasutak . .	9,299.058	540,761.758	107.659	58·15
Magyar magánvasutak . . .	4,690.198	132,125.203	37.927	28·17
A közös vasutak magy. vonalai	5,060.322	266,644.503	104.150	52·69
együtt . .	19,049.578	939,531.464	84.896	48·80
Közös vasutak osztrák vonalai	16,955.263	604,247.164	206.341	36·23
Osztrák államvasutak	20,185.394	776,359.882	128.631	38·46
Osztrák magán vasutak . . .	22,397.332	789,419.660	148.930	35·25
együtt . .	59,537.989	2,170,026.706	144.985	36·45

¹⁾ Nem végleges adatok.

A magyar vasutak közül az üzleti hosszúság egy kilométerére eső személykilométerek szerint csak a Budapestről kiinduló helyi érdekű vasutaknál, az osztrák-magyar államvasut magyar vonalainál és a pécs-barcsi vasutnál haladja meg a 100 ezeret, a 200 ezeret egynél sem éri el; az osztrák államterületen ellenben a nagyobb vasutak közül a galicziai Károly Lajos vasutnál 216.230, a déli vasutnál 228.745, a Ferdinánd császár éjszaki vasutnál pedig 253,314 személykilométer esett az üzleti hosszúság minden kilométerére.

A befutott ut tekintetében a különböző osztályú utasok közt nagy különbség van:

	Az I. oszt. u	A II. oszt. t a	A III. oszt. s o	A IV. oszt. k	a katonai szemé- lyek
	átlagosan befutottak kilométert				
a magyarországi vasutakon	117'36	58'84	44'91	48'53	110'62
az osztrák »	85'10	37'46	35'17	22'66	96'21

Az átlagosan befutott ut minden alsóbb kocsiosztályljal apad; természetesen egészen más szempont alá esik a katonai személyek, mint a polgári utasok által megtett út.

Hogy a szállított személyekből a különböző kocsiosztályokra hány százalék esett, a következő számok mutatják:

	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	katonai szem.
Magyar kir. államvasutak . . .	1'98%	21'77%	69'41%	—	6'81%
Magyar magánvasutak	0'71 »	13'92 »	77'30 »	2'32%	5'75 »
Közös vasutak magyar vonalai	1'52 »	17'11 »	72'06 »	4'40 »	4'91 »
Az összes magyar vasutakon	1'49%	18'09%	72'35%	2'24%	5'83%
Közös vasutak osztrák vonalai	1'63%	16'23%	79'12%	0'64%	2'38%
Osztrák államvasutak	1'33 »	12'76 »	82'89 »	1'33 »	1'64 »
Osztrák magán vasutak	1'06 »	26'69 »	66'05 »	3'09 »	3'19 »
Az összes osztrák vasutakon	1'31%	18'85%	75'73%	1'75%	2'41%

Ausztriában a két felső kocsiosztályt jóval kevesebben használják, mint Magyarországon s ha az osztrák magánvasutaknál, sőt az osztrák vasutak összeségénél is a II. osztályu utasokra nagyobb százalék esik, mint a magyar vasutakon, annak oka csak az, hogy a nagy személyforgalmú kahlenbergi helyi érdekű vasuton csak I. és II. osztály van s az utasok 94'27%-a II. osztályon utazik. Az osztrák magánvasutak közt a kahlenbergi vasut után legkedvezőbb a II. osztályu utasok aránya a neutitscheini helyi érd. vasuton, de itt is csak 15'46%-ot tesz.

A személyforgalom nagyságát a különböző országokban a következő kimutatás tünteti fel:

Sorsz.	Az ország vagy vasut neve	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
<i>Szállított személyek ezrekben, vagyis a három utolsó számjegy elhagyásával:</i>							
1	N.-Brit. és Írország . <i>És pedig: Anglia és Wales .</i> <i>Skócia .</i> <i>Írország .</i>	694,992 621,131 54,305 19,556	697,213 622,170 55,922 19,121	725,584 641,502 65,362 18,720	733,679 647,775 66,433 19,471	742,499 654,173 68,413 19,913	775,183 683,264 70,907 21,012
2	Éjszakam.-Egy. Áll. .	334,571	351,428	382,285	428,226	451,354	—
3	Németország	272,570	275,441	295,759	315,992	339,864	376,825
	<i>Ebből: Porosz államv.</i>	163,945	161,812	176,078	191,675	207,857	235,135
	<i>Bajor »</i>	18,380	18,407	19,147	19,680	20,410	21,718
	<i>Szász »</i>	21,316	22,623	23,892	25,923	28,153	30,231
	<i>Badeni »</i>	11,527	13,001	14,488	16,053	17,386	18,736
	<i>Württemb. »</i>	11,423	12,170	12,754	13,417	13,984	15,220
4	Franciaország . . .	219,601	222,297	224,926	226,571	233,760	—
	<i>Britt-Kelet-India . .</i>	—	—	—	88,436	95,412	103,156
5	Belgium	64,462	65,522	65,878	68,829	73,361	76,277
	<i>Ebből: államvasut .</i>	50,466	51,233	51,658	54,064	57,884	59,957
6	Ausztria	46,110	49,304	52,191	52,620	54,960	58,904
	<i>Ebből: államvasut . .</i>	16,118	17,998	17,975	18,078	18,844	20,185
7	Olaszország	36,359	40,765	42,651	45,519	49,333	—
8	Európai Oroszország	36,963	36,532	36,648	37,185	39,619	41,569
9	Svájc	23,489	24,182	24,787	25,763	27,079	29,485
10	Németalföld	—	—	16,813	17,706	18,482	—
	<i>Ebből: államvasutak</i>	7,529	8,031	7,884	8,331	8,937	9,400
11	Magyarország	13,393	14,234	13,838	13,446	14,048	19,050
	<i>Ebből: államvasutak¹⁾</i>	6,088	6,853	6,458	5,747	5,844	10,172
12	Britt-Canada	9,982	9,673	9,861	10,699	11,417	—
13	Spanyolország	18,485	17,830	20,171	20,089	—	—
14	Svédország	9,006	9,687	9,630	10,078	—	—
15	Dánia	8,336	8,014	8,128	—	—	—
16	Norvégia	3,162	3,129	3,147	3,216	3,196	—
17	Román államvasutak	1,354	1,356	1,502	1,874	1,988	2,186
18	Finn államvasut . . .	1,837	1,844	1,861	2,061	—	—
<i>Személykilométerek millióiban:</i>							
1	Északam.-Egy.-Áll. .	14,133 ⁵	14,705 ²	15,552 ¹	17,018 ²	18,017 ⁰	—
2	Németország	7,689 ³	7,932 ⁴	8,363 ⁷	8,707 ⁸	9,208 ⁸	10,172 ⁴
	<i>Ebből: Porosz államv.</i>	4,873 ⁷	5,030 ³	5,347 ⁹	5,610 ⁷	5,950 ⁷	6,706 ⁴
	<i>Bajor »</i>	644 ⁵	650 ⁴	684 ²	698 ⁹	758 ⁰	788 ⁸
	<i>Szász »</i>	556 ³	583 ⁸	603 ⁶	655 ⁸	698 ⁴	740 ⁸
	<i>Badeni »</i>	284 ⁹	304 ²	324 ⁸	347 ⁷	363 ⁷	389 ⁷
	<i>Württemb. »</i>	276 ²	280 ⁷	288 ¹	296 ⁶	306 ⁹	333 ²
3	Franciaország	6,958 ⁶	7,108 ³	7,222 ⁷	7,297 ⁶	7,440 ⁰	—
	<i>Britt-Kelet-India . .</i>	—	—	—	6,265 ⁶	6,580 ⁶	6,997 ⁵
4	Ausztria	1,863 ⁴	1,980 ²	1,938 ¹	1,976 ¹	2,062 ⁰	2,170 ⁰
	<i>Ebből: államvasut . .</i>	599 ⁶	648 ⁸	649 ²	657 ⁴	674 ⁴	776 ⁴

¹⁾ Az üzletkezelése alatt álló vasutakkal.

Sorsz.	Az ország vagy vasút neve	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
5	Olaszország	1.636 ²	1.782 ⁹	1.858 ⁴	2.099 ²	2.294 ¹	—
6	Belga államvasutak	1.097 ⁶	1.151 ²	1.114 ³	1.160 ⁸	1.242 ²	1.277 ⁷
7	Magyarország	739 ⁸	798 ⁷	742 ⁴	738 ¹	741 ⁷	939 ⁵
	<i>Ebből : államvasutak ¹⁾</i>	358 ⁷	408 ⁷	372 ⁸	369 ⁰	365 ⁶	564 ⁸
8	Németalföldi államv.	219 ⁶	229 ⁷	236 ³	241 ²	251 ⁶	264 ²
9	Svájc	521 ⁴	539 ⁷	544 ²	566 ⁴	578 ⁴	654 ⁸
10	Svédország	297 ²	305 ⁰	306 ²	310 ⁶	—	—
11	Román államvasutak	109 ¹	107 ⁴	112 ⁷	142 ⁶	154 ⁶	169 ⁶
12	Norvégia	93 ³	88 ⁹	92 ⁰	92 ⁶	91 ⁷	—
13	Finn államvasutak	70 ⁹	75 ⁷	81 ⁰	93 ²	—	—

A személyforgalom viszonylagos nagyságát az alábbi számok mutatják:

Az ország vagy vasút neve	Egy pálya-km.-re esik		Az ország vagy vasút neve	Egy pálya-km.-re esik	
	szállított személy	személy-kilom. (ezerekben)		szállított személy	személy-kilom. (ezerekben)
N.-Británia és Írorsz. (1889)	24.143	—	Britt-Kelet-India . .	4.205	285
<i>És pedig:</i>			Olaszország (1888) . .	4.021	187
<i>Anglia és Wales</i>	30.240	—	Németalföld (1888) . .	7.186	—
<i>Skócia</i>	14.153	—	Ausztria (1889) . . .	3.974	145
<i>Írország</i>	4.675	—	<i>államvasutak</i>	3.344	129
Belgium (1889) . . .	17.064	—	Spanyolország (1887)	2.160	—
<i>Ebből : államvasutak</i>	18.684	398	Román államv. (1889)	883	69
Németország (1889) .	9.195	248	Magyarország (1889)	1.721	88
<i>Porosz államvasut.</i>	9.828	280	<i>államvasutak</i>	1.851	108
<i>Bajor államvasut.</i>	4.589	167	Észak-Amerikai Egy- Államok (1888) . . .	1.818	72
<i>Szász államvasutak</i>	13.312	326	Európai Oroszország (1888)	1.422	—
<i>Badeni államv.</i>	13.817	287	Finn államv. (1887)	1.353	61
<i>Württemb. államv.</i>	9.555	209	Norvégia (1888) . . .	2.025	58
Franciaország (1888)	6.767	216	Svédország (1887) . .	1.382	43
Svájc (1889)	9.252	205			

A személyforgalom megoszlása kocsiosztályok szerint szintén érdekes nemzetközi összehasonlításra nyújt anyagot:

Az ország vagy vasút neve	Az utasok összes száma	I.	II.	III.	IV.	Kato-nák
		az összes	osztályon	utások	szállított	személyek
				az összes		
				személyek		
				100-ában		
Magyarország (1889)	18,989.577	1 ⁴³	18 ⁰⁰	74 ⁵³	1 ⁸⁵	4 ¹⁹
<i>Ebből : Magyar államv.</i>	9,299.058	1 ⁷⁷	19 ⁹⁰	74 ⁰⁵	—	4 ²⁸
Ausztria (1889)	58,904.409	1 ³⁷	13 ⁰¹	82 ¹⁹	1 ¹²	2 ³¹
<i>Ebből : Államvasut</i>	20,185.394	1 ²⁹	12 ⁵⁹	83 ⁰⁵	1 ²⁸	1 ⁷⁹

¹⁾ Az üzletkezelése alatt álló vasutakkal.

Az ország vagy vasut neve	A utasok összes száma	I.	II.	III.	IV.	Kato- nák
		az összes szállított személyek %-ban				
Németország (1889)	376,825,096	0'55	10'20	63'42	23'93	1'90
<i>Ebből: Porosz államv.</i>	235,134,714	0'51	9'95	52'54	35'25	1'75
<i>Bajor államv.</i>	21,718,413	0'60	9'72	86'80	—	2'89
<i>Szász államv.</i>	30,231,210	0'24	9'02	72'47	16'78	1'49
<i>Badeni államv.</i>	18,736,362	0'83	9'80	87'75	—	1'62
<i>Württembergi államv.</i>	15,220,423	0'62	10'05	88'04	—	1'29
Franciaország (1888)	224,801,159	7'40	34'00	58'60	—	—
Belgiumi államvasut (1889)	59,957,199	3'78	12'63	83'59 ¹⁾	—	—
» magánvasut (1889)	16,319,678	4'31	13'53	82'16	—	—
Svájc (1889)	29,485,094	2'13	19'68	78'19	—	—
Olaszország (1887)	45,518,604	4'59	23'44	71'64	0'33	—
Németalföldi államv. (1889)	9,399,761	4'29	20'15	73'01	—	2'55
Rómán államvasutak (1889)	2,185,543	3'93	17'10	67'70	7'63	3'64
N.-Británia és Írország (1889) ²⁾	775,183,073	3'88	8'09	88'03	—	—
<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	683,263,574	3'56	8'41	88'03	—	—
<i>Skócia</i>	70,907,464	6'18	1'18	92'64	—	—
<i>Írország</i>	21,012,035	6'64	20'91	72'45	—	—
Európai Oroszország (1888)	34,439,332	1'96	9'40	79'51	1'75 ³⁾	7'38
Norvégia (1887/88)	3,196,225	0'15	5'79	94'06	—	—
Svédország (1887)	10,078,383	3'17	9'07	85'41	—	2'35
Finn államvasutak (1887)	2,066,850	0'89	16'00	81'76	— ³⁾	1'35
Spanyolország (1887)	20,088,928	5'66	15'97	78'37	—	—

Németországban még kevésbé használják a magasabb kocsi-osztályokat, mint nálunk, legtöbb utas utazik I. és II. osztályban a francia vasutakon.

Teherforgalom. — Az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak teherforgalma 1888-ben következő volt:

Szállított	Magyar vasutakon		Osztrák vasutakon	
	tonna	tonnakilométer	tonna	tonnakilométer
Podgyász	56,053	4,663,348	147,586	13,794,433
Gyorsjavak	109,306	13,148,476	381,162	43,655,888
Teherjavak	19,731,265	2,534,370,140	63,562,086	5,847,694,886
Önkezelési javak	2,712,828	240,603,443	4,289,220	456,243,044
Személyvonatokkal kocsi, ló, kutyá	10,914	1,766,794	12,974	1,889,483
Összesen	22,620,366	2,794,552,201	68,393,028	6,363,217,734

¹⁾ A mérsékelt árú jegyekkel utazók, tekintet nélkül a kocsiosztályra, mind a 3-ik osztállynál vannak kimutatva. — ²⁾ Ezenkívül elkelt 1,176,909 saison-jegy, a melyeknek túlnyomó része az I. és II. kocsiosztályra szolt, a mennyiben a saison-jegyekből származó 20,510 ezer forintnyi bevételből az I. osztályra 8,600 ezer, a II-ra 7,211 ezer és a III-ra csak 4,649 ezer frt. esett. — ³⁾ Katonák és letartóztatottak.

Az üzleti hosszúság minden kilométerére a magyar vasutakon átlagosan 268.911, az osztrák vasutakon pedig 446.105 tonnakilométer esett. A magyar kir. államvasutakon a teherszállítás az osztrák vasutak átlagát nem érte ugyan el, a mennyiben 372.474 tonnakilométer esett átlagosan minden kilométerre, de azért igen kedvezőnek mondható, s meghaladta az osztrák államvasutakat, hol csak 325.732 tonnakilométer szállított teher esett az üzleti hosszúság minden kilométerére.

Tisztán a teherjavak szállításának fejlődéséről (podgyászon, gyors- és önkezelési javakon kívül) az alábbi kimutatás nyújt tájékoztatást:

É v	A szállított teherjavak					
	ezer tonnákban		ezer tonna-kilométerekben		egy kilométer pálya-hosszra esett ezer tonnakilométer	
	Magyar-ország	Ausztria	Magyar-ország	Ausztria	Magyar-ország	Ausztria
1876	9.044	35.382	—	—	—	—
1877	9.926	38.072	—	—	—	—
1878	9.953	38.179	1,159.446	3,576.995	171	319
1879	11.194	38.368	1,199.220	3,535.028	171	315
1880	10.991	41.096	1,210.851	3,732.734	172	334
átlag 1876-80.	10.222	38.219	1,189.839	3,614.919	171	322
1881	12.493	44.740	1,478.569	3,941.285	208	350
1882	13.811	48.059	1,758.018	4,409.397	241	390
1883	14.560	51.796	1,949.776	4,591.153	284	398
1884	15.524	49.906	1,953.358	4,514.078	232	381
1885	16.342	49.654	2,128.259	4,693.067	238	371
átlag 1881-85.	14.546	48.831	1,853.596	4,429.796	232	364
1886	16.379	53.643	2,033.295	4,862.336	219	394
1887	17.079	56.978	2,180.485	5,279.211	225	391
1888	19.731	63.562	2,534.370	5,847.635	269	446
1889	19.056	66.984	2,479.092	6,776.412	231	454

A teherjavak szállításáról Ausztria erős túlsúlyát különösen roppant köszén szállítása okozza, míg ugyanis 1888-ban a magyarországi vasutakon csak 3,259.305 tonna köszén szállítottatott, mely összesen 293,961.692 tonnakilométert képviselt, Ausztriában 28,575.001 tonnát s 1.933,128.387 tonnakilométert képviselt a szállított köszénmennyiség.

A teherszállítás nemzetközi átnézetét a következő táblázat nyújtja:

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Teherszállítás					
		1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
a) ezer tonnákban:							
1	Északam. Egy.-Áll. . .	406.258	444.907	490.925	562.002	598.398	—
2	Nagy-Britán. és Írorsz. .	263.477	261.406	258.700	273.230	286.256	302.254
	<i>Ebből: Anglia és Wales . .</i>	<i>223.495</i>	<i>222.248</i>	<i>219.773</i>	<i>232.717</i>	<i>243.112</i>	<i>256.506</i>
	<i>Skócia</i>	<i>36.095</i>	<i>35.370</i>	<i>35.224</i>	<i>36.681</i>	<i>39.310</i>	<i>41.517</i>
	<i>Írország</i>	<i>3.887</i>	<i>3.788</i>	<i>3.703</i>	<i>3.832</i>	<i>3.834</i>	<i>4.231</i>
3	Németország	210.712	157.346	164.804	178.514	199.507	212.093
	<i>Ebből: Porosz államv. . .</i>	<i>151.654</i>	<i>97.601</i>	<i>104.012</i>	<i>113.385</i>	<i>127.431</i>	<i>136.151</i>
	<i>Bajor »</i>	<i>8.467</i>	<i>8.525</i>	<i>8.749</i>	<i>9.936</i>	<i>10.950</i>	<i>11.150</i>
	<i>Szász »</i>	<i>11.471</i>	<i>12.111</i>	<i>12.592</i>	<i>13.871</i>	<i>14.906</i>	<i>16.263</i>
	<i>Badeni »</i>	<i>5.648</i>	<i>5.623</i>	<i>5.910</i>	<i>6.438</i>	<i>7.114</i>	<i>7.226</i>
	<i>Württembergi állv. . .</i>	<i>3.433</i>	<i>3.411</i>	<i>3.745</i>	<i>4.292</i>	<i>4.584</i>	<i>4.963</i>
4	Franciaország	82.342	77.133	75.402	80.285	84.740	—
5	Ausztria	54.629	54.626	58.196	61.255	68.393	71.448
	<i>Ebből államvasutak . . .</i>	<i>11.515</i>	<i>12.228</i>	<i>12.270</i>	<i>13.492</i>	<i>14.746</i>	<i>16.292</i>
6	Eur. Oroszország	42.254	42.701	42.273	49.399	54.809	—
7	Belgiumi államvasutak .	21.669	20.522	21.159	23.315	25.487	27.059
	<i>» magánvasutak</i>	<i>13.942</i>	<i>13.520</i>	<i>13.067</i>	<i>14.186</i>	<i>15.313</i>	<i>16.004</i>
	<i>Britt-Kelet-India . . .</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>19.889</i>	<i>20.519</i>	<i>22.752</i>
8	Magyarország	18.755	19.331	19.977	20.937	22.620	23.898
	<i>Ebből államvasutak . . .</i>	<i>8.042</i>	<i>8.000</i>	<i>9.228</i>	<i>9.842</i>	<i>10.247</i>	<i>11.818</i>
9	Olaszország	13.415	14.005	14.042	15.126	—	—
10	Spanyolország	9.499	9.221	9.860	9.808	—	—
11	Svájc	7.344	7.493	7.598	8.334	8.873	9.136
12	Svédország	7.513	7.615	7.443	7.591	—	—
13	Németalföldi állami v. .	3.983	3.810	3.788	4.121	4.297	4.240
14	Román állami v.	1.604	1.724	1.964	2.387	2.528	2.946
15	Norvégia	918	943	957	970	1.023	—
b) millió tonna-kilométerekben:							
1	Északam. Egy.-Áll. . .	73.303 ⁶	80.558 ⁹	86.541 ⁵	98.438 ⁹	113.381 ⁰	—
2	Németország	16.802 ³	16.600 ¹	17.124 ⁴	18.648 ⁷	20.386 ⁴	21.851 ²
	<i>Ebből Porosz államv. . .</i>	<i>12.074¹</i>	<i>11.922⁰</i>	<i>12.445⁰</i>	<i>13.430⁵</i>	<i>14.678¹</i>	<i>15.854⁵</i>
	<i>Bajor »</i>	<i>1.251⁵</i>	<i>1.205¹</i>	<i>1.192⁰</i>	<i>1.420⁴</i>	<i>1.539³</i>	<i>1.547⁷</i>
	<i>Szász »</i>	<i>843⁷</i>	<i>865⁴</i>	<i>900⁹</i>	<i>981²</i>	<i>1.071⁵</i>	<i>1.203¹</i>
	<i>Badeni »</i>	<i>424⁴</i>	<i>420²</i>	<i>441⁵</i>	<i>478⁸</i>	<i>531²</i>	<i>545⁶</i>
	<i>Württembergi állv. . .</i>	<i>279²</i>	<i>276³</i>	<i>298³</i>	<i>329⁸</i>	<i>375¹</i>	<i>440⁸</i>
3	Franciaország	10.512 ⁵	9.827 ⁴	9.352 ⁷	9.960 ⁵	10.457 ³	—
	<i>Britt-Kelet-India . . .</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>—</i>	<i>6.356⁹</i>	<i>5.223⁸</i>	<i>5.848⁴</i>
4	Ausztria	4.925 ⁸	5.178 ⁶	5.300 ²	5.721 ⁵	6.363 ²	7.618
	<i>Ebből államv.</i>	<i>1.070³</i>	<i>1.355⁷</i>	<i>1.406⁴</i>	<i>1.577⁹</i>	<i>1.843⁴</i>	<i>2.022</i>
5	Magyarország	2.195 ⁸	2.367 ²	2.319 ⁰	2.427 ¹	2.794 ⁶	2.716

Sorszám	Az ország vagy vasút neve	Teherszállítás					
		1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	<i>Ebből államv.</i>	1.142 ¹	1.294 ⁵	1.284 ²	1.394 ³	1.634 ⁰	1.614
6	Olaszország	1.621 ⁵	1.777 ²	1.778 ⁶	1.976 ⁴	1.707 ⁴	—
7	Svédország	443 ³	502 ⁴	485 ⁶	496 ⁴	—	—
8	Svájc	420 ³	433 ³	437 ⁵	489 ⁸	521 ¹	551 ⁹
9	Román államv.	191 ⁶	233 ⁵	271 ⁰	319 ⁰	395 ³	420 ⁸
10	Németalföldi államv. . .	298 ⁸	284 ¹	280 ³	311 ³	330 ⁷	321 ⁰
11	Norvégia	67 ⁹	68 ⁴	67 ⁸	67 ⁰	69 ⁹	—

Szinte beleszédül az ember, ha elképzei az Egyesült-Államok óriási teherszállítását, melynek újabban Nagy-Británia roppant teherforgalma is alig teszi felét s a mely mellett a legnagyobb európai államok teherforgalma egészen eltörpül; pedig ott a forgalom folyvást évről-évre emelkedik, nem úgy, mint az európai államok vasutain, hol számos visszaesést tapasztalunk. Így például a Németbirodalomban a szállított terhek tonnáinál látunk egyes években visszaesést, Franciaországban pedig 1886-ig a szállított terheknek nemcsak tonnái, hanem tonnakilométerei is megcsökkentek s csak azóta van újabb emelkedés.

A különböző országok viszonylagos teherforgalmát (a podgyászforgalom is beleszámítva) röviden szintén bemutatjuk:

Az ország vagy vasút neve	Egy pálya-kilométerre esik ezer tonna km.		Az ország vagy vasút neve	Egy pálya-kilométerre esik ezer tonna km.	
	tonna	tonna km.		tonna	tonna km.
N.-Británia és Írorsz. (1889)	9.419	—	Ausztria (1889) . . .	4.776	452
<i>Anglia és Wales</i>	11.485	—	<i>államvasutak</i>	2.418	300
<i>Skócia</i>	8.287	—	Franciaország (1888) .	2.420	304
<i>Írország</i>	941	—	Magyarország (1889) .	2.229	253
Belg. { államv. (1889)	8.432	—	<i>államvasutak</i>	2.396	327
	magánv. (1889)	12.699	Oroszország (1888) .	2.419	—
Németország (1889) .	5.175	533	Németalföldi államv. (1889)	2.882	219
<i>Porosz államv.</i>	5.691	763	Román államv.	1.385	188
<i>Bajor államv.</i>	2.356	327	Svájc (1889)	3.077	181
<i>Szász államv.</i>	7.161	529	Olaszország (1888) .	1.257	139
<i>Badeni államv.</i>	5.329	402	Spanyolország(1887) .	1.054	—
<i>Württembergi d. v.</i>	3.116	277	Svédország (1887) . .	1.041	68
Észak-Am.-Egy.-Áll. (1888)	2.381	451	Britt-Kelet-India(1838)	927	236
			Norvégia (1883) . . .	726	50

Kár, hogy a szállított terhek tonnakilométereit több ország nem mutatja ki, pedig a forgalom nagyságának tulajdonképeni mértékét épen a tonnakilométerek képezik.

Üzleti bevételek. Az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak üzleti bevételei 1876. óta következőleg alakultak:

É v	Vasutüzleti bevételek forintokban					
	a tisztán magyar		a közös		az osztrák	
	v a s u t a k o n					
	összesen	pálya-hossz km.-kint	összesen	pálya-hossz km.-kint	összesen	pálya-hossz km.-kint
1876.	23,210.980	5.674	71,202.244	14.208	97,597.373	12.545
1877.	25,648.235	6.119	77,016.447	15.295	111,097.041	13.732
1878.	25,443.907	5.984	74,493.486	14.790	106,462.199	12.460
1879.	26,040.269	5.966	75,273.669	14.483	104,112.716	12.168
1880.	25,597.864	5.789	75,686.784	14.292	109,458.524	12.738
átlag 1876—80 . .	25,188.251	5.905	74,734.526	14.484	105,745.571	12.602
1881.	27,516.209	6.149	78,425.793	14.883	113,036.597	13.090
1882.	30,171.827	6.503	83,257.272	15.679	122,508.911	14.059
1883.	34,418.402	6.646	85,952.748	15.855	125,105.322	14.282
1884.	37,082.637	6.594	84,025.089	15.058	122,479.352	13.530
1885.	42,579.405	6.999	83,448.413	14.733	117,979.703	12.183
átlag 1881—85 . .	34,353.696	6.592	83,021.863	15.108	120,221.977	12.694
1886.	43,535.308	6.850	78,961.369	13.570	119,655.473	11.366
1887.	45,253.136	6.664	80,850.444	14.058	123,777.854	11.467
1888.	51,166.881	7.024	85,714.688	14.570	132,403.490	11.669
1889.	54,191.755	6.623	86,921.925	15.841	144,917.009	13.128

Daczára, hogy újabban a tisztán magyar vasutak hosszúsága a közös vasutak hosszúságát meghaladja, a tisztán magyar vasutak üzleti bevételei a közös vasutak üzleti bevételeinek nagyon alatta maradnak. Van azonban egy örvendetes jelenség, mely kimutatásunkban határozott kifejezésre jut, ez az, hogy a tisztán magyar vasutak jövedelmezősége sokkal erősebben fejlődik, mint akár a közös, akár az osztrák vasutaké. Az életbeléptetett nagyszerű reformok és az újabban végrehajtott vasutállamosítások folytán, kétségtelen, hogy a magyar vasutak jövedelmezősége még gyorsabb progresszióban fog növekedni.

A különféle üzleti bevételek miatt, melyeket a déli vasut nem szokott elkülöníteni a magyar és osztrák hálózat szerint, nem lehet pontosan kimutatni, hogy mennyit tett a magyar államterületen

fekvő vasuti vonalak összes bevétele, a személy- és teherszállításból elért bevételeknél azonban megtehetjük az elkülönítést:

Év	B e v é t e l e k							
	a személyszállítás után				a teherszállítás után			
	Magyarországon		Ausztriában		Magyarországon		Ausztriában	
	összesen millió forint	pálya- kilomé- terenként frt.	összesen millió forint	pálya- kilomé- terenként frt.	összesen millió forint	pálya- kilomé- terenként frt.	összesen millió forint	pálya- kilomé- terenként frt.
1876	11'24	1.726	33'09	3.191	36'64	5.628	107'00	10.317
1877	11'39	1.717	33'08	3.097	40'99	6.180	123'82	11.593
1878	11'90	1.778	33'20	2.980	39'56	5.909	117'43	10.543
1879	12'23	1.763	32'45	2.902	40'37	5.817	116'03	10.377
1880	12'31	1.735	34'02	3.033	39'24	5.533	121'00	10.787
1881	12'85	1.802	34'94	3.109	42'13	5.908	124'87	11.111
1882	13'09	1.829	36'89	3.249	46'62	6.369	133'84	11.788
1883	14'63	1.852	38'14	3.326	51'17	6.477	136'54	11.914
1884	16'50	1.904	39'12	3.307	50'64	6.099	132'54	11.205
1885	17'13	1.918	39'95	3.196	54'33	6.081	128'07	10.247
1886	16'02	1.730	39'93	2.970	53'54	5.781	128'22	9.537
1887	16'68	1.713	40'73	2.995	54'97	5.646	132'77	9.762
1888	16'53	1.590	42'83	3.003	62'37	5.999	141'86	9.945
1889	17'69	1.650	46'19	3.083	61'84	5.769	154'73	10.329

A személyforgalom bevételei. A személyforgalomból legnagyobb a bevétel a főváros és környékének forgalmát közvetítő helyi érdekű vasutaknál. Így a tisztán magyar vasutaknál a személyforgalomból a kilométerenkinti bevétel 1889-ben a budapesti helyi érdekű vasutaknál 3.459 frt., a budapest-szent-lőrinczinél pedig 4.085 frt. volt, míg a bevételek nagyságára nézve mindjárt utánuk követi kezű magyar kir. államvasutaknál csak 1.861 forint. A bécskörnyéki helyi érdekű vasutak természetesen még sokkal nagyobb személyforgalommal dicsekednek, mint a budapest-környékiek, így a gaisbergi vasut a személyforgalomból kilométerenkint 11.129 frtot, a kahlenbergi 11.939 frtot, a liesing-kaltenleitgebener pedig 6.534 forintot ért el. A nagy vasutak közül a személyforgalomból legnagyobb volt a bevétel a déli vasut osztrák vonalain (kilométerenkint 5.873 frt.)

A bevételeket összehasonlítva a szállított személyekkel és személykilométerekkel, a vasutak különböző csoportjai szerint 1888-ban a következő eredményt láttuk:

	Magyar királyi államvasutak	Tisztán magyar vasutak		Közös vasutak		Tisztán osztrák vasutak	Összes	
		állami kezelés alatt	magán kezelés alatt	magyar vonalai	osztrák vonalai		magyarországi vasutak	ausztriai vasutak
b e v é t e l e k k r a j c z á r o k b a n								
Személyenkint :								
I. osztályban	493	171	271	687	301	442	541	391
II. »	180	109	124	217	153	152	183	146
III. »	111	71	58	86	67	55	89	58
IV. »	—	39	56	62	32	33	58	33
katonák után .	95	36	89	99	70	82	94	79
általában . . .	132	74	70	117	82	72	112	75
Személykilomé- renként :								
I. osztályban	4'07	5'13	4'90	5'20	5'28	4'37	4'60	4'59
II. »	2'82	3'42	3'52	3'37	3'35	2'66	3'11	2'85
III. »	1'90	2'31	2'10	1'98	2'07	1'66	1'96	1'77
IV. »	—	1'13	1'32	1'19	1'16	1'50	1'20	1'46
katonák után .	0'80	0'81	1'19	0'79	0'80	0'82	0'85	0'82
általában . . .	2'04	2'32	2'21	2'22	2'31	1'87	2'13	2'00

A személykilométerek után eső átlagos bevételek tulajdonképen a viteldíjak magasságát volnának hivatva feltüntetni, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a fentebbi számok nem mutatják tisztán a személytarifa magasságát, a különböző helyi és kedvezményes vonatok, kedvezményes jegyek, stb. módosítólag hatnak rájuk s minthogy a vasutak különböző csoportjainál a bármely okból mérsékelt viteldíjjal utasok nem ugyanazon arányban szerepelnek az utasok közt, a közölt számokból a különböző vasutak olcsóbb vagy drágább voltára nem vonhatunk biztos következtetést; de még ha vonhatnánk is, ma már annak is csak történeti becse volna, a magyar kereskedelemügyi miniszter úr reformja a magyar államvasutakon a személydíjszabást egészen új alapokra fektette s ez nemcsak a magyar államvasutak viteldíját tette rendkívül olcsóvá, hanem a többi vasutakon is a személydíjszabás átalakítását s kivétel nélkül jelentékeny leszállítását vonta maga után.

A teherforgalom bevételei. — Kilométerenkint legnagyobb átlagos bevételt a kőszén-szállító pályák mutatnak fel, a tisztán magyar vasutak közül a mohács-pécsi 11.743 frtot, a tisztán osztrák vasutak közül az aussig-teplíci 45.693 frtot kilométerenkint. A magyar kir. államvasutak a teherforgalomból 6.502 frtot, az osztrák államvasutak pedig 6.671 frtot értek el kmkint. A közös vasutak közül legnagyobb bevételt mutat fel a kassa-oderbergi vasut osztrák vonala (24.534 frt. km.-kint), a tisztán osztrák vasutak közül pedig, a már említett aussig-teplíci és a bécsi összekötő vasuton kívül, a Ferdinánd császár éjszakai vasut (21.797 frtot.)

A szállított javak minden tonnájára és tonnakilométerére eső átlagos bevételeket 1888-ban a következő kimutatás tünteti fel:

	Magyar kir. állam-vasutak	Tisztán magy. vasutak		Közös vasutak		Tisztán osztrák vasutak	Összes	
		állami kezelés alatt	magán kezelés alatt	magyar vonalai	osztrák vonalai		magyar-országi vasutak	ausztriai vasutak
bevételek krajczárookban								
Tonnánként:								
gyorsjavak	1.314	411	680	1.364	1.405	882	1.241	1.045
rendes viteldíjű teherjavak	867	192	223	319	359	196	334	217
mérsékelt viteldíjű teherjavak	329	111						
köszén és kocsz	255	72	132	146	145		182	
javak általában	381	122	210	293	303	200	314	222
Tonna kilométerenként:								
gyorsjavak	8'72	15'19	12'50	12'04	11'09	8'08	10'31	9'12
rendes viteldíjű teherjavak	5'67	5'31	3'23	2'89	2'62	2'31	2'46	2'36
mérsékelt viteldíjű teherjavak	1'71	3'25						
köszén és kocsz	1'89	2'53	2'64	2'03	1'95		2'02	
javak általában	2'11	3'57	3'18	2'83	2'57	2'35	2'45	2'41

Kár, hogy az összehasonlítást a rendes és mérsékelt teherárúk s a köszén összefoglalása megakadályozza; adatainkból azonban annyi kiderül, hogy a javak szállítása már korábban is a magyar kir. államvasutakon volt legolcsóbb; még olcsóbbá vált a jelen év elején életbe léptetett új teherdíjszabás által, mely ép oly nagyszerű reform, mint a minő a személy-díjszabás gyökeres átalakítása volt.

Üzleti kiadások. — Vasutaink és az osztrák vasutak üzletkiadásairól a következő kimutatás ad számot:

Év	Tisztán magyar vasutak		Közös vasutak		Osztrák vasutak	
	üzleti kiadásai frtokban					
	összesen	pályahossz kilo- méterenkint	összesen	pályahossz kilo- méterenkint	összesen	pályahossz kilo- méterenkint
1876	15,343.453	3.751	31,653.431	6.317	50,026.334	6.430
1877	16,085.136	3.812	31,554.106	6.266	52,540.721	6.386
1878	15,822.807	3.719	31,349.404	6.224	51,868.119	6.070
1879	16,959.834	3.884	31,309.897	6.024	48,619.585	5.682
1880	18,037.174	4.079	30,886.594	5.831	50,421.791	5.863
átlag 1876—80	16,449.681	3.856	31,350.686	6.076	50,695.310	6.042

Év	Tisztán magyar vasutak		Közös vasutak		Osztrák vasutak	
	üzleti kiadásai frtokban					
	összesen	pályahossz kilo- méterenkint	összesen	pályahossz kilo- méterenkint	összesen	pályahossz kilo- méterenkint
1881	17,453.778	3.900	31,932.102	6.046	51,338.172	5.945
1882	18,719.361	4.035	34,798.950	6.553	53,780.661	6.162
1883	20,816.147	4.019	35,831.736	6.610	55,704.052	6.359
1884	24,150.182	4.294	35,290.663	6.325	59,378.871	6.559
1885	27,042.040	4.445	35,258.943	6.225	60,318.258	5.775
átlag 1881—85	21,636.302	4.151	34,622.479	6.302	56,104.003	5.924
1886	24,606.613	3.872	33,594.517	5.778	57,525.972	5.464
1887	24,820.664	3.655	33,390.419	5.617	59,100.297	5.475
1888	26,754.929	3.598	34,371.173	5.842	63,603.990	5.603
1889	28,364.997	3.467	33,564.094	6.117	67,994.510	6.159

Érdekes a tisztán magyar vasutaknál az üzleti kiadások kilo-méterenkinti csökkenése, minthogy a bevételek viszont emelkednek, oly kedvező jelenség ez, mely a leghangosabban hirdeti vasutügyünk vezetésének bölcs tapasztatát.

A négy igazgatási ág szerint 1888-ban a kiadások következőleg oszlottak meg :

Az igazgatási ágak megnevezése	Magyar kir. állam-vasutak	Magyar magán vasutak magán-kezelés-ben	Tisztán magyar vasutak összesen	Közös vasutak	Osztr. vasutak
<i>I. Általános igazgatás</i>					
összesen millió forint	0'81	0'34	1'15	2'28	2'34
pályakilóméterenkint forint . . .	156	150	154	387	206
haszonkilóméterenkint forint . .	0'04	0'08	0'05	0'07	0'04
kocsitengely-kilóméterenkint kr. .	0'10	0'22	0'12	0'16	0'10
az összes üzleti kiadások %o-ában	3'77	6'33	4'28	6'63	3'67
<i>II. Pályafelügyelet és fentartás</i>					
összesen millió forint	6'93	1'79	8'72	8'95	18'23
pályakilóméterenkint forint . . .	1.337	795	1.173	1.521	1.607
haszonkilóméterenkint forint . . .	0'37	0'39	0'38	0'27	0'30
kocsitengely-kilóméterenkint kr. .	0'85	1'15	0'90	0'61	0'78
az összes üzleti kiadások %o-ában	32'35	33'52	32'59	26'03	28'67
<i>III. Kereskedelmi és forgalmi szolgálat</i>					
összesen millió forint	7'13	1'70	8'83	13'16	24'50
pályakilóméterenkint forint . . .	1.376	754	1.187	2.237	2.160
haszonkilóméterenkint forint . . .	0'39	0'37	0'38	0'40	0'41
kocsitengely-kilóméterenkint kr. .	0'88	1'09	0'91	0'90	1'04
az összes üzleti kiadások %o-ában	33'30	31'81	33'00	38'29	38'53
<i>IV. Vonatmozgósítási és műhelyszolgálat</i>					
összesen millió forint	6'23	1'46	7'68	9'98	18'53
pályakilóméterenkint forint . . .	1.202	646	1.033	1.697	1.633

Az igazgatási ágak megnevezése	Magyar kir. államvasutak	Magyar magán vasutak magán kezelésében	Tisztán magyar vasutak összesen	Közös vasutak	Oszt. vasutak
haszonkilométerenkint forint	0'34	0'32	0'34	0'30	0'31
kocsitengely-kilométerenkint kr.	0'77	0'93	0'80	0'68	0'79
az összes üzleti kiadások %/ó-ában	29'09	27'25	28'72	29'05	29'13
<i>V. Összes üzleti kiadások</i>					
összesen millió forint	21'41	5'35	26'75	34'37	63'60
pályakilométerenkint forint	4'132	2'371	3'598	5'842	5'606
haszonkilométerenkint forint	1'16	1'17	1'16	1'04	1'06
kocsitengely-kilométerenkint kr.	2'64	3'43	2'77	2'35	2'71
minden 1000 tonna tiszta súly átlagában forint	12'92	20'95	13'99	12'56	13'46
minden 1000 tonna nyers súly átlagában forint	4'81	6'80	5'11	4'56	5'04

A vasutak jövedelmezősége nem függ pusztán a brutto bevételek nagyságától, az is fontos tényező, hogy az üzleti kiadások mennyit emésztjenek fel a bevételekből. Erre nézve, valamint az üzleti fölösleg arányára az üzleti hosszasághoz, az alábbi táblázat nyújt felvilágosítást:

Év	Üzleti kiadások az üzleti bevételek százalékában			Üzleti fölösleg üzleti hosszkilométerenkint		
	tisztán magyar vasutak	közös vasutak	oszt. vasutak	tisztán magyar vasutak	közös vasutak	oszt. vasutak
1876	66'10	44'45	51'25	1.923	7.891	6.074
1877	62'70	40'97	47'29	2.277	9.029	7.118
1878	62'19	42'18	48'72	2.265	8.566	6.337
1879	65'12	41'59	46'69	2.082	8.459	6.439
1880	70'46	40'81	46'06	1.710	8.461	6.815
átlag 1876—80	65'31	41'95	47'94	2.049	8.408	6.561
1881	63'43	40'71	45'41	2.249	8.837	7.018
1882	62'10	41'79	43'89	2.468	9.126	7.567
1883	60'48	41'69	44'53	2.627	9.245	7.437
1884	65'13	42'00	48'48	2.300	8.733	6.503
1885	63'51	42'25	51'13	2.554	8.407	5.288
átlag 1881—85	62'98	41'70	46'67	2.440	8.812	6.772
1886	56'52	42'54	48'08	3.055	7.768	5.856
1887	54'85	41'30	47'75	2.983	8.000	5.932
1888	52'80	40'10	48'04	3.285	8.458	6.014
1889	54'01	38'61	46'90	2.952	9.724	6.968

Az utóbbi évek alatt az üzleti hanyadosnak igen örvendetes javulását látjuk a tisztán magyar vasutaknál, mi kétségkívül a vasuti ügyek erélyes és szakavatott legfőbb vezetésének köszönhető; különösen örvendetes a javulás a magyar kir. államvasutaknál, mert míg 1885-ben a tulajdonképeni üzleti kiadások 65·49⁰/o-át emésztették fel az üzleti bevételeknek, 1886-ban 57·00, 1887-ben 55·85, 1888-ban pedig már csak 52·51 s 1889-ben 51·89⁰/o-át.

A vasutüzleti eredmények nemzetközi áttekintése. — A különböző országok vasutainak bevételeit, kiadásait, ugyszintén a mutatóköző üzleti felesleget a következő kimutatás tünteti fel:

		Vasutüzleti eredmények					
Sorszám	Az ország vagy vasut neve	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	1889-
		ben	ben	ban	ben	ban	ben
		ezer forintokban					
a) Üzleti bevételek:							
1	Északamerikai-Egy. Áll. . .	1,618.439	1,622.395	1,726.603	1,955.909	2,016.538	—
2	Nagy-Británia és Írország . .	705.226	695.558	695.920	709.434	728.947	770.250
3	Németország	500.615	497.256	501.099	544.811	583.311	632.328
	Ebből: Porosz államv.	334.832	328.252	338.499	364.977	390.938	427.633
	Bajor »	41.885	40.304	42.308	44.706	48.334	51.326
	Szász »	33.228	33.541	34.176	36.526	39.158	41.928
	Badeni »	17.350	16.830	17.939	18.998	20.190	21.544
	Württemberg. »	14.027	14.173	14.815	15.362	16.135	17.258
4	Franciaország	442.512	427.162	413.070	428.591	430.650	—
5	Európai Oroszország	229.766	233.144	224.551	249.692	279.258	—
6	Ausztria	175.736	241.008	242.152	249.881	269.285	204.293
	Magyarország	67.851	—	—	—	—	80.062
	Ebből: magyar államv.	29.428	34.158	34.678	36.242	39.944	42.424
	osztrák »	41.897	42.815	44.661	45.417	48.662	57.394
	közös »	84.025	83.448	78.961	80.850	85.715	86.922
7	Olaszország	84.298	85.789	87.330	94.507	97.213	—
8	Spanyolország	69.896	64.710	69.801	70.535	—	—
9	Belgium { államv.	48.075	47.909	46.614	49.655	52.645	54.933
	{ magánv.	15.545	14.892	14.058	14.713	15.215	16.089
10	Svájc	28.658	29.495	30.157	31.544	32.913	35.444
11	Svédország	21.644	21.795	21.109	20.890	—	—
12	Németalf. államv.	10.154	10.285	10.327	10.767	11.507	11.720
13	Román államv.	8.670	8.922	9.051	10.575	12.672	13.951
14	Norvégia	4.032	3.905	4.027	4.050	4.195	—
b) Üzleti kiadások:							
1	Északamerikai-Egy. Áll. . .	1,055.384	1,056.504	1,102.263	1,260.584	1,383.113	—
2	Nagy-Británia és Írország . .	372.172	367.880	365.183	370.633	377.621	400.041
3	Németország	282.275	280.340	280.802	287.053	309.771	341.558
	Ebből: Porosz államv.	186.779	185.415	184.097	191.041	206.543	230.864
	Bajor »	22.487	22.406	22.660	23.537	25.371	26.972
	Szász »	18.814	18.505	20.158	19.898	21.855	22.717
	Badeni »	10.549	10.298	10.878	10.307	11.086	12.090
	Württemberg. »	7.392	7.446	7.669	7.717	8.033	9.419
4	Franciaország	216.916	238.594	220.896	228.167	222.444	—
5	Európai Oroszország	142.503	139.845	140.016	144.527	—	—
6	Osztrák-magyar vasutak . . .	118.820	122.619	115.727	117.311	124.730	129.924
	Ebből: magyar államv.	19.737	22.296	19.784	19.962	21.407	22.443
	osztrák »	24.385	26.268	24.122	24.705	26.111	30.260
	közös »	35.291	35.259	33.595	33.390	34.371	33.564
7	Olaszország	63.458	61.177	58.108	62.642	66.146	—
8	Spanyolország	29.946	29.872	28.832	41.808	—	—
9	Belgium { államv.	28.599	27.953	26.364	26.676	27.969	30.094
	{ magánv.	8.273	8.134	7.686	7.495	7.418	7.943
10	Svájc	15.414	15.831	16.434	16.890	17.540	18.374

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Vasutüzleti eredmények					
		1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ban
		ezer forintokban					
11	Svédország	12.264	12.692	13.185	13.142	—	9.175
12	Román államv.	5.395	5.555	5.689	6.460	7.712	—
13	Németalf. államv.	7.265	6.129	6.103	6.460	—	—
14	Norvégia	2.847	2.978	5.934	2.960	2.933	—
c) Üzleti felesleg:							
1	Éjszak-Amerikai-Egy. Áll. .	563.055	565.891	624.340	695.325	633.425	—
2	Nagy-Británia és Írország	333.054	327.678	330.737	338.801	351.326	369.309
3	Németország	218.340	216.916	220.297	257.758	273.540	290.770
	<i>Porosz államvasutak</i>	<i>148.053</i>	<i>142.837</i>	<i>154.402</i>	<i>173.986</i>	<i>184.395</i>	<i>196.769</i>
	<i>Bajor államvasutak</i>	<i>19.398</i>	<i>17.898</i>	<i>19.648</i>	<i>21.169</i>	<i>22.963</i>	<i>24.354</i>
	<i>Szász államvasutak</i>	<i>14.414</i>	<i>15.036</i>	<i>14.018</i>	<i>16.628</i>	<i>17.303</i>	<i>14.211</i>
	<i>Badeni államvasutak</i>	<i>6.801</i>	<i>6.532</i>	<i>7.061</i>	<i>8.691</i>	<i>9.104</i>	<i>9.454</i>
	<i>Württembergi államv. . . .</i>	<i>6.635</i>	<i>6.727</i>	<i>7.146</i>	<i>7.645</i>	<i>8.102</i>	<i>7.840</i>
4	Franciaország	195.596	188.568	192.174	200.424	208.206	154.431
5	Osztrák-magyar vasutak . .	124.767	121.389	126.425	132.570	144.555	19.981
	<i>Magyar államvasutak</i>	<i>9.691</i>	<i>11.862</i>	<i>14.894</i>	<i>16.280</i>	<i>18.587</i>	<i>27.134</i>
	<i>Osztrák államvasutak</i>	<i>17.062</i>	<i>16.547</i>	<i>20.539</i>	<i>20.712</i>	<i>22.551</i>	<i>53.358</i>
	<i>Közös vasutak</i>	<i>48.734</i>	<i>48.189</i>	<i>45.366</i>	<i>47.460</i>	<i>51.344</i>	—
6	Eur. Oroszország	87.263	93.299	84.535	105.165	—	—
	<i>államvasutak</i>	<i>19.476</i>	<i>19.956</i>	<i>20.250</i>	<i>22.979</i>	<i>24.676</i>	<i>24.839</i>
7	Belgium { államvasutak . .	7.272	6.758	6.372	7.218	7.797	8.146
	{ magánvasutak						
8	Olaszország	20.840	24.612	29.222	31.865	13.067	—
9	Spanyolország	39.940	34.838	40.969	28.727	—	—
10	Svájc	13.244	13.664	13.723	14.654	15.373	17.070
11	Svédország	9.380	9.103	7.921	7.748	—	—
12	Németalföldi államv. . . .	2.889	4.156	4.224	4.307	—	—
13	Román államvasutak	3.275	3.367	3.362	4.115	4.960	4.776
14	Norvégia	1.185	927	1.093	1.090	1.262	—

A bevételeket, a források megkülönböztetésével, melyből merítették, a következő kimutatás részletezi:

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Összes bevételek ezer frtkban	Az összes bevételekből esett					
			a személyforgalomra		a teherforgalomra		egyéb forrásra	
			pályakm.-kint frt.	%	pályakm.-kint frt.	%	pályakm.-kint frt.	%
1	Németalf. á. v. (1887)	10.767	3.698	49'28	3.602	48'70	96	2'02
2	Norvégia (1887/88) .	7.545	1.163	43'75	1.414	53'20	81	3'05
3	N.-Brit. és Íror. (1889)	770.250	10.163	42'36	12.796	53'34	1.030	4'30
	<i>Anglia és Wales</i>	<i>656.760</i>	<i>12.292</i>	<i>42'29</i>	<i>15.449</i>	<i>53'17</i>	<i>1.321</i>	<i>4'54</i>
	<i>Skócia</i>	<i>83.078</i>	<i>6.463</i>	<i>39'06</i>	<i>9.538</i>	<i>57'63</i>	<i>548</i>	<i>3'31</i>
	<i>Írország</i>	<i>30.412</i>	<i>3.587</i>	<i>53'00</i>	<i>3.074</i>	<i>45'40</i>	<i>108</i>	<i>1'60</i>
4	Svájc (1889)	35.444	4.549	33'24	6.433	56'49	611	5'27
5	Olaszország (1888) . .	97.213	3.268	41'25	4.473	56'45	182	2'30
6	Franciaország (1887)	428.591	5.012	39'19	7.266	56'82	510	3'39
7	Spanyolország (1887)	70.535	2.921	38'66	4.648	61'30	14	0'04
8	Román államv. (1889)	13.951	4.701	33'70	8.922	63'95	328	2'35
9	Svédország (1887) . .	20.890	1.007	35'16	1.798	62'78	59	2'06
10	Belgium { államv. (1889)	54.933	5.392	31'47	11.282	65'84	462	2'69
	{ magánv. (1889)	16.089	3.739	29'32	8.198	64'28	817	6'40
11	Németország (1889) .	632.328	4.175	26'35	10.763	69'21	614	3'94

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Összes bevételek ezer frtokban	Az összes bevételekből esett					
			a személyforgalomra		a teherforgalomra		egyéb forrásra	
			pályakm.-kint frt.	%	pályakm.-kint frt.	%	pályakm.-kint frt.	%
	<i>Porosz államvasut .</i>	427.633	4.605	25'43	12.835	70'89	666	3'68
	<i>Bajor államvasut .</i>	51.326	3.158	28'59	7.576	68'61	309	2'80
	<i>Szász államvasut .</i>	41.928	5.487	29'67	12.244	66'32	759	4'11
	<i>Badeni államvasut .</i>	21.544	5.361	34'42	9.401	60'37	811	5'21
	<i>Württembergi államv.</i>	17.254	3.630	32'83	6.922	62'60	505	4'57
12	Éjsz.-Am.-E.-Á.(1888)	2.016.538	2.255	26'17	5.735	66'57	625	7'26
13	Osztr.-m. vasut. (1888)	269.285	2.408	22'05	8.231	75'84	230	2'11
	<i>Magyar államvasutak</i>	39.944	1.695	18'34	7.058	78'64	245	2'62
	<i>Osztrák államvasut .</i>	48.662	2.344	23'59	6.294	74'87	55	1'54
	<i>Közös vasutak . . .</i>	85.715	3.437	26'96	10.909	72'40	244	0'64
14	Eur. Oroszorsz. (1886)	224.551	1.646	19'20	6.570	76'65	356	4'15

A bevételek legnagyobb része — Németalföld kivételével — a teherforgalomból merítették, azonban a személyforgalom is tekintélyes százalékkal járul az üzleti bevételekhez. Oroszországot kivéve monarchiákban jut legszerényebb rész a személyforgalom bevételeire, jelölve annak, hogy a személyforgalom itt még fejlesztésre várt, a mi a személydíjszabás reformjával tényleg meg is történt.

Az üzleti kiadások megoszlását a négy igazgatási ág között az alábbi összeállítás mutatja:

Az ország vagy vasut neve	Összes kiadás ezer frtokban	Az összes kiadásokból esett							
		az általános igazgatásra		a pályafelügyelet és fenntartásra		forgalmi és kereskedelmi szolgáltatásra		a vonatmozgósítás és műhelyszolgáltatásra	
		pályakm.-en-kint frt.	%	pályakm.-en-kint frt.	%	pályakm.-en-kint frt.	%	pályakm.-en-kint frt.	%
Osztr.-M. mon. (1888)	124.730	233	4'62	1.456	28'78	1.885	37'28	1.468	29'00
<i>Magyar államv.¹⁾</i>	21.407	156	3'77	1.337	32'35	1.376	33'30	1.202	29'09
<i>Osztrák államv. . .</i>	26.111	90	1'94	1.364	29'23	1.733	37'15	1.477	31'68
<i>Közös vasutak . . .</i>	34.371	387	6'63	1.521	26'03	2.237	38'29	1.697	29'05
Porosz államv. (1889) ²⁾	233.260	1.013	10'85	2.228	23'88	3.426	36'71	2.661	28'56
Bajor » (1889) ²⁾	26.454	564	9'91	1.161	20'39	2.306	40'31	1.662	29'19
Szász » (1889) ²⁾	21.999	874	9'01	2.240	33'09	4.296	44'29	2.290	29'61
Badeni » (1889) ²⁾	11.641	660	7'84	1.912	22'71	3.322	39'46	2.524	29'69
Württ. államv. (1889) ²⁾	9.147	472	8'13	1.606	27'65	1.932	33'26	1.798	30'96
Olaszország (1887) .	62.642	652	11'99	975	17'92	1.918	35'28	1.893	34'81
Svájc (1888) . . . ³⁾	15.322	324	6'32	1.416	27'62	1.559	30'39	1.830	35'67
Svédország (1887) .	13.142	107	5'94	487	27'04	532	29'54	675	37'48
Román államv. (1889)	9.175	202	5'07	1.339	33'61	1.244	31'23	1.199	30'09
Németalf. áll. v. (1887)	6.036	258	6'25	945	22'80	1.638	39'50	1.304	31'45

¹⁾ Az anyag- és leltári szerelés költségei a vonatmozgósítás és műhelyszolgálat kiadásaiba voltak befoglalva. — ²⁾ A porosz, bajor, szász,

Végre az üzleti eredmények viszonylagos számait mutatjuk be egy rövid táblázaton:

Sorozám	Az ország vagy vasut neve	Bevétel		Kiadás			Üzleti felesleg		
		összesen ezer frt.	pálya kilo- méterenként frt.	összesen ezer frt.	pálya kilo- méterenként frt.	az összes bev. %-ában	összesen ezer frt.	pálya kilo- méterenként frt.	aberuházási tőke/0-ában
1	N.-Brittánia és Írország (1889)	770.250	23.987	400.941	12.487	52 ⁰⁰	369.309	11.502	4 ²¹
	Anglia és Wales	656.760	29.066	344.030	15.226	52 ²⁸	312.730	13.846	—
	Skócia	83.078	16.543	40.399	8.044	48 ⁶³	42.679	8.499	—
	Írország	30.412	6.767	16.512	3.674	54 ²⁸	13.890	3.091	—
2	Belgium { államv. (1889)	54.933	17.118	30.094	9.378	54 ⁷⁸	24.839	7.740	4 ⁸⁴
	{ magánv. (1889)	16.089	12.754	7.943	6.300	49 ³⁷	8.146	6.454	—
3	Németország (1889/90)	632.328	15.552	341.557	8.400	54 ⁰²	290.770	7.099	5 ⁰⁵
	Porosz államv.	427.633	18.101	230.804	9.775	53 ⁹⁷	196.769	8.225	6 ²⁰
	Bajor államv.	51.326	11.043	26.972	5.803	50 ²²	24.354	5.145	4 ⁴⁶
	Szász államv.	41.928	18.490	22.717	10.018	54 ¹⁸	19.211	8.459	5 ⁰⁵
	Badeni államv.	21.544	15.573	12.090	8.740	56 ¹²	9.454	6.972	4 ³⁴
	Württembergi államv.	17.259	10.957	9.419	5.980	54 ⁵⁸	7.840	4.921	3 ²⁹
4	Franciaország (1887)	428.591	12.788	228.167	6.808	53 ²⁴	200.424	5.980	3 ⁷²
5	Osztr.-magy. vasutak (1888)	269.385	10.919	124.730	5.058	46 ³²	144.555	5.861	3 ⁰⁵
	Magyar államv.	39.944	8.976	21.407	4.132	52 ⁵¹	18.537	4.544	3 ⁷⁸
	Osztrák államv.	48.662	8.693	26.111	4.664	53 ⁶⁶	22.551	4.029	2 ⁸⁷
	Közös vasutak	85.715	14.570	34.371	5.842	40 ¹⁰	51.344	8.728	3 ⁶⁰
6	Svájc (1889)	35.444	12.819	18.374	6.010	51 ⁸⁴	17.070	5.584	3 ⁵⁴
7	Európai Oroszország (1887)	249.692	9.444	144.527	5.466	57 ⁸⁸	105.165	3.978	—
8	Németalföldi államv. (1887)	10.767	7.396	6.460	4.145	60 ⁰⁰	4.307	3.251	—
9	Északam. Egy.-Áll. (1888)	2.016.538	8.615	1.383.113	5.909	68 ⁷²	633.425	2.706	3 ¹⁴
10	Spanyolország (1887)	70.535	7.583	41.808	4.495	59 ²⁷	28.727	3.088	4 ⁸⁸
11	Olaszország (1888)	97.213	8.035	66.146	5.467	68 ⁰⁴	31.067	2.578	2 ⁵⁵
12	Román államv. (1889)	13.951	6.058	9.175	3.984	65 ⁷⁶	4.776	2.074	2 ⁴⁴
13	Svédország (1887)	20.890	2.864	13.142	1.801	62 ⁹¹	7.748	1.063	2 ⁸⁰
14	Norvégia (1888/89)	4.195	2.658	2.933	1.859	69 ⁹¹	1.262	799	1 ⁷⁸

A kilométerenkinti bevétel legnagyobb az angol vasutakon, azután pedig a szász és porosz államvasutak következnek, a német vasutak kilométerenkinti átlagos bevétele erősen meghaladja a francia vasutakét, a belga államvasutak pedig a német vasutak átlagát is meghaladják. Az üzleti hányados legkedvezőbb az Osztrák-Magyar monarchia vasutainál s itt különösen a közös vasutaknál; azonban a magyar államvasutak üzleti coefficientense sem mondható kedvezőt-

badeni és württembergi államvasutak kiadásainak ezen részletezése nem a német Reichs-Eisenbahnamt kiadványaiból, hanem a német vasutegylet »Statistische Nachrichten«-jeiből van merítve, mely némileg más elvek szerint készülve, a kiadások főösszegei a más táblázatunkon feltüntetett és a Reichsstatistik-ból merített adatainktól eltér. Mégis az előbbi adatokat használtuk itt fel, minthogy a birodalmi vasuti statisztika a kiadásokat más módon osztályozza. Együttal megjegyezzük, hogy a porosz államvasutak itt nem összes vonalaikkal, hanem az 1889-ben 23.944 kilométerre rúgó üzleti hosszából 23.154 kilométerrel vannak felvéve. —

³⁾ Tisztán üzleti kiadások, ezenkívül volt még 2.218 ezer frt kiadás, mely mint szintén üzleti természetű az előbbihez hozzáadandó.

lennek, egyenlő a szász államvasutakéval, sőt ha a fentebb kimutatott 1889. évi üzleti hányadost (51.890/o) vesszük, a kitűnően kezelt s nagy forgalmú porosz vasutakat is meghaladjuk. A gyér forgalmú norvég vasutak után az üzleti hányados az olasz vasutaknál a legkedvezőtlenebb, de kedvezőtlen még az észak-amerikai vasutaknál is.

Legnagyobb üzleti fölőslég pályakilóméterenként szintén az angol vasutakra esik, jövedelmezőség tekintetében kíválnak még a skót vasutak, az osztrák-magyar közös vasutak, a szász és porosz államvasutak. Kimutatásunk az üzleti fölősléget a beruházási tőke százalékaiban is feltűnteti, azokra a számokra azonban sok súlyt nem fektethetünk, minthogy a beruházási tőke nagysága függ a kibocsátáskor szenvedett árfolyamvesztéstől s ha a beruházási tőke nagy része alacsony kamatú kölcsönökben szereztetett be, a mint ez a közös vasutaknál tényleg fenforog, a nagy névértékű beruházási tőkének az üzleti felesleg még kedvező üzleti eredmények mellett sem képezi magas százalékát.

Vasuti személyzet. — Az Osztrák-Magyar monarchia vasutainál alkalmazott személyzet létszámát az 1888. év végén a következő összeállítás mutatja:

Igazgatóság	Személyzet	A tisztán magyar	A közös	Az osztrák
		vasutaknál		
Általános igazgatás	állandó hivatalnok	299	787	624
	ideiglenes »	166	227	132
	szolga	124	159	187
Pályafelügyelet és fentartás	állandó hivatalnok	469	453	997
	ideiglenes »	42	86	74
	szolga	4.161	4.106	8.357
Forgalmi és kereskedelmi szolgálat	állandó hivatalnok	1.829	2.425	5.173
	ideiglenes »	357	615	967
	szolga	6.696	7.009	12.846
Vonatmozgósítás, műhelyszolgálat	állandó hivatalnok	301	448	848
	ideiglenes »	83	60	124
	szolga	1.932	2.369	5.206
Összesen . .	állandó hivatalnok	2.990 ¹⁾	4.113	7.635
	ideiglenes »	682 ¹⁾	988	1.297
	szolga	13.001 ¹⁾	13.643	26.596

¹⁾ Az anyagszerkezelésnél alkalmazott személyzettel.

Ezenkívül a monarchia összes vasutainál átlagosan még 95.919 munkás volt alkalmazva, és pedig 21.684 a tisztán magyar, 25.474 a közös, 48.761 pedig az osztrák vasutaknál. A pályahosszaság 100 kilométerére a tisztán magyar vasutaknál 227, a közösöknél 318, az osztrák vasutaknál pedig 304 hivatalnok és szolgál esett.

A hivatalnokok, szolgák és munkások javadalmazásáról 1888-ban álljon itt a következő kimutatás:

	Hivatalnokok és szolgák	Munkások	Hivatalnokok és szolgák javadalmazása pályakilométerenkint	Munkások javadalmazása	Hivatalnokok, szolgák, munkások javadalmazása 100.000 frt. nyers bevétel után
	Összes javadalmazása	Összes javadalmazása	f o r i n t	k o b a n	
Tisztán magyar vasutak	10,354.273	6,681.907	1.421	917	33.615
Közös vasutak	15,318.767	8,730.504	2.606	1.485	28.057
Osztrák vasutak	27,610.280	14,770.423	2.433	1.302	32.008
Összesen . .	53,283.320	30,182.834	2.161	1.224	30.997

A vasutak nyers bevételeinek közel egy harmadát a hivatalnokok szolgák s egyéb alkalmazottak javadalmazása emésztí föl, legkedvezőbb az arány a közös vasutaknál, hol a nyers bevételeknek csak 28%⁰/₀-ára rúgnak az alkalmazottak illetményei.

Balesetek. — Az Osztrák-Magyar monarchia vasutain balesetek 1888-ben következő számmal fordultak elő:

A szerencsétlenül járt személyek megnevezése	A magyar vasutakon		Az osztrák vasutakon	
	megöletett	megsérült	megöletett	megsérült
Utas	—	4	4	49
Pályaalalmazott	60	141	96	429
Idegen személy	59	38	104	72
Összesen . . .	119	183	204	550

E kimutatásból is látható, hogy aránylag mily ritkán éri szerencsétlenség a vasuti utasokat s a vasuti szállítás, daczára a helylyel-közzel előforduló szerencsétlenségeknek, mily nagy fokú biztonságot nyújt. Még inkább igazolják ezt a következő viszony-számok:

Év	Egy megöletés		Egy megsérülés	
	esett a szállított utasok alábbi számára			
	a magyar	az osztrák	a magyar	az osztrák
	v a s u t a k o n			
1876	9,244.000	16,282.000	1,849.000	1,018.000
1877	—	—	2,150.000	1,673.000
1878	9,419.000	7,600.000	554.000	1,600.000
1879	9,817.000	15,325.000	4,909.000	2,358.000
1880	—	10,518.000	4,830.000	1,052.000
1881	10,213.000	8,313.000	5,107.000	2,078.000
1882	—	12,455.000	1,512.000	1,966.000
1883	—	14,100.000	3,892.000	1,007.000
1884	13,393.038	7,684.948	13,393.038	768.495
1885	4,744.512	25,651.838	1,293.958	913.031
1886	3,759.000	5,799.000	1,537.000	705.000
1887	—	11,223.000	2,689.000	5,101.000
1888	—	13,740.000	3,537.000	1,121.000

A magyarországi vasutakon 13 év közül 6 évben halálos baleset nem is fordult elő az utasok között s midőn legkedvezőtlenebb volt az arány, akkor is csak közel négy millió utasra esett egy halálos baleset. Sérülés is csak kivételesen fordul elő s még a legkedvezőtlenebb évet véve is fel (1878-at), a sérülési valószínűség úgy áll, mint egy az ötszázötvenezerhez.

3. Vizi utak.

Oly országokban, a minő hazánk is, hol a forgalom legnagyobb részét a nagy tömegben kis értéket képviselő nyers termények teszik, a vizi utak bizonyos tekintetben még nagyobb gazdasági jelentőséggel bírnak, mint a vasutak. Hogy a folyamhajózás nálunk, daczára hatalmas vizeinknek, a vasuti szállítással szemben mégis annyira alárendelt szerepet játszik, ennek főoka azon előszereteten kívül, melylyel az alkotmányát visszanyert új Magyarország a vasutépítések felé fordult s a vizi utak fejlesztésének nem csekély hátrányára szolgált, főleg abban áll, hogy folyamrendszerünk iránya általában nem kedvező, egyetlen tengerünkhöz, az ádriai partokhoz nem vezet semmi vizi út s azonkívül is forgalmunk iránya és vizeink folyása egészen ellentétes, mert míg nyers terményeink nagy tömegei keletről nyugatra vitetnek, folyamaink az ellenkező irányt követik s tömegárúink viz ellenében kénytelenek magukat felküzdeni, s nagyrészt így is csak nagy kerülővel, mint például a Tiszáról.

Ehhez járulnak továbbá a nagy hajózási akadályok a Felső-Dunán és a Vaskapunál, a melyek a nagyobb hajók forgalmát az év jó részében teljesen lehetetlenné teszik. A Duna felső szakaszának az 1885: VIII. t.-cz. alapján már több év óta folyamatban levő szabályozása s a Vaskapu szikláinak szétrobbantása, mely már szintén megkezdett (1889: XII. t.-cz.), új korszakot fognak jelezni vízi utainkra nézve, melyeknek azontúl fényes szerepök lesz a nyugot és kelet közt közvetítő átviteli forgalomban.

Hajózható vizeink hossza. — Hajózható vizeinket és azok hosszát, a nagyobb Duna-ágakat is beszámítva, a következő táblázatból láthatjuk:

V i z i u t a k	Egész hajózható hosszúság km.	A hajók tényleg közlekedtek km.
A Dunán: Dévénytől — Ó-Orsováig	1.076'31	1.033
A Tiszán: Tisza-Ujlaktól (Tisza-Füredtől) a Dunáig	969'49	461
A Dráván: Légrádtól (Zákánytól) a Dunáig	248'82	229
A Száván: az országhatártól (Sziszektől) a Dunáig	663'50	604
A Maroson: Maros-Ujvártól (Aradtól) a Tiszáig	367'92	118
A Szamoson: Szatmártól a Tiszáig	98'61	—
A Bodrogon: Sárospataktól a »	30'34	—
A Körösön: Békéstől a »	219'23	127
A Kulpán: Károlyvárostól a Szávaig	135'79	—
A Vágon	317'52	—
A Nyitrán: Naszvadtól a Dunáig	15'12	—
A Garamon	146'64	—
A Sión: egész hosszában	155'51	—
A Besuton: Ljubantól torkolataig	48'60	48
A Balaton taván: egész hosszában	91'03	26
A Ferencz-csatornán: egész hosszában	238'20	235
A Bégan: Temesvártól a Tiszáig	115'00	115
Összesen	4.937'63	2.996

Az egész hosszúságnak tehát 63'08 0/0-kán gőzösök is járhatnak. A vízi utak nagy része természetes út, a mesterséges vízi utakat csak a Ferencz- és Béga-csatorna képviseli; e kettő együtt az összes hajózható hosszúságnak 7'13 0/0-kát, a gőzösökkel hajózható hosszúságnak pedig 11'31 0/0-kát képezi.

A hajózható vizek hosszának nemzetközi áttekintése. — Összehasonlításképen közöljük ezuttal néhány idegen ország hajózható vizeinek kimutatását, megjegyezvén, hogy a már mult évben is közölt hézagos adatainknak kiegészítése végett ez alkalommal az európai országok nagyobb részéhez kérdőíveket küldtünk, a nélkül azonban, hogy kérdéseinkre, néhány ország kivételével, kielégítő választ nyerhettünk volna. A belvizek és a belhajózás hivatalos statisztikája mindeddig általában nagyon gyengén műveltetett még azon országokban is, a

melyekben a vízi utak nagy jelentőségre emelkedtek. Remélhetőleg új lökést fog adni a belhajózási statisztika hivatalos művelésének a mult év folyamán Frankfurtban s utóbb Manchesterben tartott nemzetközi belhajózási kongresszus, a mely a statisztika kérdését is napirendre hozta.

Azon néhány ország hajózható (részben már a tutajozható) vizeinek hosszát, a melyekből, a jelzett nehézségek daczára, sikerült adatokat szereznünk, az alábbi számok tüntetik fel:

	Természetes vizek	Csator- nák	Összes hajózható 100 □-km. (tutajozható) vizek k i l o m é t e r	Esik terü- letre
Franciaország (1885.)	11.589	4.707	16.296	3'08
Ebből: csak tutajozható	3.042	—	3.042	0'58
hajózható is egyuttal	8.547	4.707	13.254	2'50
a hajózáds tényleg gyakorol- tatott	7.718	4.660	12.378	2'34
Németország (1879.)	11.198	1.243	12.441	2'30
És pedig: 1'50 méf. mély járáttal	2.052	57	2.139	0'40
1'50—1'00 méf. mély járáttal	3.672	92	4.624	0'85
1'00—0'75 méf. mély járáttal	2.137	88	2.325	0'43
0'75 méf. mélyénél kisebb mélységű járáttal	3.337	16	3.353	0'62
Poroszország (1877.) ¹⁾	7.340	2.070	9.410	2'70
Bajorország	1.084	—	1.084	1'43
Ebből: gőzhajókkal	532	—	532	0'70
Szászország (1886-ban egész hosszá- ban gőzhajókkal)	115	22	137	0'91
Württemberg (1889.)	98	—	98	0'50
Ebből: gőzhajókkal	25	—	25	0'13
Nagy-Británia és Írország	—	—	7.460	2'37
Ausztria (1887)	—	—	6.494	2'16
Ebből: gőzhajókkal	—	—	899	0'30
csak tutajokkal járható	—	—	3.868	1'29
Magyarország (1888)	4.585	352	4.937	1'53
Ebből: gőzhajókkal hajózható	2.762	352	3.114	0'97
A hajózáds tényleg gyakoroltatott	2.578	350	2.928	0'91
Németalföld (1873) ²⁾	1.807	2.929	4.736	14'60
Olaszország (1886)	—	1.055	—	—
Belgium (1888)	610	992	1.602	5'44
Svédország (1878)	1.330	243	1.573	0'35
Ebből: zsülipekkel van ellátva	946	172	1.118	0'25

¹⁾ Poroszországban a csatornák hossza 2.070, az egész Németbirodalomban pedig csak 1.243 k-méter hosszúnak van feltüntetve; mindkét adatot a megfelelő forrásból, a porosz, illetőleg németbirodalmi statisztikai hivataltól nyertük. Az ellenmondás ugy magyarázható meg, hogy Poroszországban valószínűleg a csatornázott természetes vizek egy része is a csatornák közé van számítva. — ²⁾ A csatornák hossza 1879-ből is ismeretes, a midőn 3.069 kilométerben van kimutatva.

A vízi utaknak a területhez való aránya legkedvezőbb Németalföldön és Belgiumban, a hol egyuttal a csatornák hossza a természetes vízi utakét jóval felülmúlja.

Hajóállomány és forgalom. — Magyarországon 1889-ban a Dunagőzhajózási társaságon kívül 34 hosszú vonalon járó és 7 átkelési vállalat volt engedélyezve, melyek közül azonban csak 15 vállalat tartott fenn rendes szolgálatot. Ezen magyarországi gőzhajózási vállalatok összesen 49 drb. kerekés és 39 drb. csavargőzös, továbbá 94 vas- és 926 fauszályhajó felett rendelkeztek, az összes gőzösök 14.907 indikált lóerővel és 8.116 tonna hordképességgel bírtak. A Dunagőzhajózási társaság hajó-állománya, mely azonban nemcsak a magyar vizeken, hanem az egész Dunán, sőt a Fekete-tengeren is közlekedett, 1889-ban 157 kerekés gőzöst (15.578 névleges lóerővel), 22 csavargőzöst (850 lóerő), 10 lánczhajót (675 lóerő) számlált; az uszályok száma pedig 771 volt 232.736 tonna hordképességgel, ebből 765 vas- és 6 fauszályhajó. Ezenkívül a bajor Délnémet Dunagőzhajózási társaság 2 kerekés gőzessel (összesen 870 lóerővel és 560 tonna hordképességgel) tartott fenn forgalmat Budapest és Bécs között.

Az 1889-ik év folyamán összesen 5 gőzhajózási vállalat engedélyeztetett, egy pedig megszünttetett. Gőzhajó-vezetői oklevelet nyert 22 egyén (az előző évben csak 17) és pedig a Dunára és mellék-vizeire 16, átkelési szolgálatra 6 egyén. Gőzhajó-levél azonban csak 5 adatott ki.

A Magyarország területén közlekedő gőzhajózási vállalatok személy- és teherforgalmáról az utóbbi hat évben, az alábbi kimutató nyújt tájékoztatást:

É v	S z á l l i t o t t			
	személyek	személy-kilométerek	á r ú k	
			tonnái	tonna kilométerei
1883	2,709.706	97,047.687	2,183.481	885,736.553
1884	2,633.111	85,355.637	2,104.250	745,218.220
1885	2,839.164	85,154.292	2,290.572	867,875.476
1886	2,793.734	79,393.889	2,176.682	780,784.229
1887	2,723.024	74,719.435	2,191.185	847,801.534
átlag 1883—87 .	2,739.747	84,334.188	2,189.234	825,483.202
1888	2,478.979	74,687.795	2,522.782	907,339.376
1889	2,533.034	66,303.431	2,534.897	993,607.503

E forgalomból az oroszánrész a Dunagőzhajózási társaságra esik, különösen a személyszállításnál. 1889-ben a szállított személyekből 2,505.231 utast 65,228.685 személykilométerrel a Duna-

gőzhajózási társaság szállított. A személyszállítás (ha nem a szállított személyek, hanem a személykilométerek számát tekintjük) a vízi utakon 1889-ben is csökkenést mutat, a teherszállítás azonban némileg emelkedett. A teherszállítás 1889-ben következőleg oszlott meg az egyes vállalatok közt:

A vállalat neve	E z e r		A vállalat neve	E z e r	
	tonna	tonna kilo- méter		tonna	tonna kilo- méter
Az I. sz. Dunagőz- hajózási társulat .	1.740	757.521	Morevic és társai, Sziszek	45	11.738
Győri gőzhajózási részvény-társulat .	104	55.798	Osztr.-magy. állam- vaspálya	36	4.539
Luczenbacher Pál utóda, Budapest .	164	45.321	II. pancsovaicsavar- gőzös-szövetkezet	6	3.468
Drávai gőzhajózási vállalat, Barcs . .	133	39.919	Manó György, Budapest	5	3.347
Ferencz-csat. gőz- vontatási vállalat	118	23.705	I. pancsovai csavar- gőzös-szövetkezet	5	2.136
Eggenhofer József és társa, Budapest	65	16.671	Magyar kir. állam- vasutak	31	1.959
Rossmayer Ferencz, Tolna	58	14.293	Guttenberg Gusztáv	3	1.284
Huber József, Pan- csova	20	11.905	Délnémet Dunagőz- hajózás ¹⁾	49	14.382

Első es. és kir. szabadalmazott Dunagőzhajózási társaság. —

Folyamhajózásunkban legfőbb szerepet a Dunagőzhajózási társaság játszik. A társaság hajóállományát már fentebb közöltük, kiegészítésül még csak azt tesszük hozzá, hogy a vashajók építési költsége a vashajók szerelvényeivel együtt az 1889-ik évi mérleg szerint 18,101.698 frt. értéket képviselt, a mely összeg azonban a társaság 50,802.553 fitnyi vagyonának csak kisebb részét képezi s mellette csupán a kőszénbányák (9⁶⁸ millió frt.) és a társaság tulajdonát képező mohács-pécsi és pécs-szabolcsi vasutak (8⁵⁰ millió frt.) 18¹⁸ millió fitra rúgnak.

A rendes forgalmú hajózási vonalak 1889-ben is ugyanazok voltak, mint a megelőző évben, nevezetesen a Dunán, Regensburgtól torkolatáig, beleszámítva több Duna-ágot, a Tiszán Szolnoktól, a Dráván Drnjétől, a Ferencz- és Béga-csatornán, a Száván Sziszecktől

¹⁾ Ujabb adatok hiányában ezúttal is az 1888. évi teherszállítást közöljük.

és mellékfolyóin, továbbá a Fekete-tengeren, együtt véve 5.534 km. hosszúságban, a miből 4.533 kilométeren személyszállítás is folyt.

A társaság szállító eszközeinek számát, valamint a közvetített személy- és áruforgalmat az utóbbi évtizedben a következő kimutatás állítja szem elé:

É v	Szállító eszközök			S z á l l i t t a t o t t		
	A gőzösök		a vasutyalók (beleértve a könnyű hajókat)	u t a s		á r ú
				személy- szállító	átkelő vagy helyi	
	száma	lőbereje	száma	h a j ó n		tonna
1881	186	16.844	730	1,657.282	1,563.846	1,444.426
1882	186	16.754	726	1,748.796	1,588.065	1,674.862
1883	186	16.784	727	1,907.579	1,678.763	1,644.427
1884	189	17.144	741	1,811.249	1,605.706	1,570.576
1885	189	17.144	745	1,763.080	1,790.123	1,693.688
1886	189	17.123	737	1,766.093	1,809.238	1,694.575
1887	190	17.143	729	1,651.312	1,794.771	1,709.598
1888	190	17.123	749	1,612.520	1,622.610	1,855.196
1889	189	17.103	765	1,615.850	1,771.250	1,925.013

A személyszállító hajókon szállított utasok száma 1889-ben ép oly alacsony volt, mint a megelőző évben, a személyszállítás bevételei pedig olyannyira csökkentek, hogy a társaság — tekintettel a számos vonalon túlsúlyra vergődött vasuti versenyre s a személydijszabások reformjára, a személyszállítást, a személyszállító hajókban fekvő tőke fokozatos törlesztésével, jelentékenyen korlátozni szándékozik, ha csak — ugymond az üzletjelentés — a parti államok, illetve községek és területek a személyszállító hajóközlekedés segélyezése nem vállalkoznak.

Magyarországnak 1889. évi gyenge aratása károsan hatott a társaság áruszállítására, a társaság a hiányt az aldunai szállítmányokkal igyekezett helyreépíteni, a mi sikerült is, úgy, hogy az áruszállításnál jelentékeny emelkedés mutatkozott. A szállított áruból volt:

	1883-ban	1884-ban	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	e z e r t o n n a						
Kereskedelmi áru . .	861	881	881	1.002	954	967	1.047
Gabonanemű	585	478	657	531	619	748	696
Szén saját szükségletre	198	212	156	161	136	140	181

A társaság bevételeit és kiadásait szintén az utolsó évtizedben a következő kimutatásból láthatjuk:

É v	Bevétel	K i a d á s		Nyers többlet	Tiszta üzleti felesleg ¹⁾
		összesen	a bevétel o/o-ában		
		f o r i n t o k b a n			
1881	12,851.280	10,008.325	77'88	2,842.955	1,286.037
1882	13,808.138	10,484.499	75'93	3,323.639	1,617.247
1883	14,059.758	10,409.573	74'04	3,650.185	1,790.423
1884	11,816.335	9,943.427	86'69	1,872.908	437.442
1885	11,990.217	9,568.198	79'80	2,422.Q19	784.889
1886	10,537.534	9,801.066	90'80	736.468	547.870
1887	10,280.827	8,764.306	85'25	1,516.431	453.093
1888	11,300.302	8,915.270	78'89	2,385.032	773.581
1889	10,755.371	9,046.625	84'11	1,708.746	54.708

A társulat bevételei az utóbbi évek alatt erősen megcsökken-
tek; az 1888-ik év némi emelkedést hozott ugyan, de az 1889. év
jövedelmezősége ismét nagy visszaesést tüntet fel, s 1890-ben további
hanyatlást látunk, mert ez évben a bevételek csak 9·9 millió frtot
tettek. Egyébiránt a társaságnak különösen aldunai és feketetengeri
forgalmára nézve veszedelmes a Gagarin herczeg által az odessza-
galacz-kalafáti vonalon alapított feketetengeri és dunagőzhajózási tár-
saság is, mely az orosz kormány jelentékeny segélyét is élvezvén,
nagyon félelmes vetélytárs.

A Dunagőzhajózási társaság lábraállítása nagyon kívánatos,
mert a társaság a monarchiának s specziálisan Magyarországnak is
igen fontos érdekeit van hivatva megvédeni az Aldunán.

A magyar kir. államvasutak hajózási szolgálata. — Igen
fontos kezdeményezés ez, 1888-ban a mitrovicza-szávapart és a zimony-
szendrői vonalon léptettetett életbe, 1889-ben pedig kiterjesztetett a
Száván Zimonytól Racáig s az aldunán le egészen a vaskapuig. Az
államvasutak hajóállománya: 1 csavargőzös, 2 kerékgőzös, 2 áru-
uszály vasból, 2 sóhajó fából és 4 állomási hajó; e kis hajórajt ugy
tekinthetjük, mint egy nagy magyar hajózási vállalat magvát, mely,
ha továbbra is oly szakavatott és erős kezek fogják tartani a kor-
mány gyepőit, mint jelenleg, azt a szerepet játszhatja hajózásunk
történetében, a mit a budapest-salgótarjáni vonal a magyar vasut-
ügy átalakulásában.

Ferencz-csatorna. — Nagy vidékek forgalmára nézve nagyon
fontos még a Ferencz-csatorna, melyen a közlekedés nagyságát a
következő kimutatás tünteti fel:

¹⁾ Az előző évről áthozott felesleg-maradványnyal együtt.

É v	K ö z l e k e d e t t				A r a k o - m á n y összes súlya	Fizetett vám díj
	h a j ó		t u t a j			
	üresen	rakodtan	üresen	rakodtan	métermázsza	forint
1881	1.270	2.808	128	1.242	3,065.262	189.665
1882	1.792	3.016	158	1.158	3,366.749	236.930
1883	1.473	2.901	110	1.177	3,771.860	267.251
1884	1.612	3.094	160	1.170	3,793.337	226.932
1885	1.254	2.687	314	831	3,738.177	246.334
1886	780	1.894	258	637	2,704.384	200.551
1887	906	1.908	204	719	2,832.660	205.591
1888	914	1.719	235	788	2,728.556	210.862
1889	925	1.800	290	1.040	2,667.582	213.687

Az irányt, melyben a forgalom haladt, az 1880. évről a következő kimutatás tünteti fel:

A forgalom iránya	Ter- helt	Üres	Tuta- jok	I.	II.	III.	Összes
	hajók			v á m o s z t á l y u			
	s z á m a			terhek métermázsákban			
Viz mentében:							
A Dunáról a Tiszára	39	40	—	—	9.011	31.850	40.861
A Dunáról a csatornába	366	778	1020	37.465	45.073	609.736	692.274
A Felső - Dunáról az Alsó-Dunára . . .	3	—	—	—	—	—	—
A csatornából a Tiszára	27	7	—	14	9.506	—	9.520
A csatorna belforgalma	83	16	1	209	3.581	5.388	9.178
Összesen . .	518	841	1021	37.688	67.171	646.974	751.833
Viz ellenében:							
A Tiszáról a Dunára .	12	116	—	—	293.640	835	294.475
A Tiszáról a csatornába	9	22	306	120	125	16.586	16.831
Az Alsó - Dunáról a Felső-Dunára . .	25	18	—	—	1.910	12.300	14.210
A csatornából a Dunára	341	668	—	6.111	1,490.742	37.061	1,533.914
A csatorna belforgalma	20	135	3	1.302	8.089	46.926	56.317
Összesen . .	407	959	309	7.533	1,794.506	113.708	1,915.747

Legnagyobb a forgalom a csatornából a Dunára és megfordítva, továbbá a Tiszáról a Dunára. Kimutatásunk a szállított terheket vámosztályok szerint részletezve mutatja ki s itt meg kell jegyeznünk, hogy az I. teher-vámosztályt vegyes árucikkek, liszt,

szesz és pálinka, gépek és műszerek képezik, a II. vámosztályt mindennemű gabonaneműek (különösen buza), bor és sör, olajmagvak, főzelék, friss gyümölcs, nyers kender, stb.; a III. vámosztály árúit pedig nyers kövek, tűzifa, kőszén, épületfa, téglák és más hasonló anyagok, üres hordók, stb.

A Ferencz-csatorna részvénytársaság pénzügyeire a következő kimutatás vet világot:

É v	Összes bevétel	Tiszta jövedelem	É v	Összes bevétel	Tiszta jövedelem
	f o r i n t			f o r i n t	
1881	222.369	6.529	1886	241.221	45.108
1882	268.702	40.883	1887	241.854	83.368
1883	306.026	95.356	1888	248.174	88.154
1884	265.979	58.134	1889	251.990	99.002
1885	281.309	74.902			

A tiszta jövedelemnél 1887 óta szép emelkedés mutatkozik ugyan, de még ez is nagyon csekély, ha a nagy beruházási tőkéhez hasonlítjuk, melynek beszerzésére 5 millió frt. értékű elsőbbségi kötvény és 8,552.000 frt. részvény bocsátattatott ki. A társulat anyagi helyzetének és jövedelmének alapos javulása csak a Béga és Vukovarsamaczi csatornák kiépítésétől remélhető, mely a Ferencz-csatorna forgalmi körét is jelentékenyen gyarapítani fogja.

Átkelési vállalatok. — Az átkelési vállalatok 1889-ik évi forgalmát az alábbi összeállítás mutatja:

A vállalat megnevezése	A z á t s z á l l i t o t t			
	személyek	fogatok	lábás jószág és szárnycsőrök állatok	különböző tárgyak
	s z á m a		darabszáma	
Budapesti átkelési csavargőzösvállalat	3,937.069	—	—	—
Medvei gőzkomp	8.050	4.606	8.185	—
Komáromi gőzhajózás	83.100	—	—	11.600
Esztergomi gőzhajózás	6.878	—	—	—
Bezdán-batinai gőzrész-átkelés	58.401	22.009	14.419	15.764
Novoszello-szotini »	15.994	4.908	5.679	2.389
Palánka-illói gőzgomp rv.-t.	195.742	21.560	50.171	44.044
Csereviz-futtaki gőzrész	32.660	6.772	3.206	—
Kamenicza-ujvidéki gőzrész	23.058	—	—	—
Összesen	4.360.952	59.855	81.660	73.797

Megjegyzendő, hogy a komáromi csavargőzös-vállalat csakis télen át szállít személyeket, mikor a hajóhid nincs kikötve.

Az átkelési vállalatok közt legfontosabb a budapesti csavargőzös-vállalat, az ez által közvetített forgalmat több évről is bemutatjuk:

1879-ben	3,335.492	személy	1885-ben	4,512.487	személy
1880-ban	3,309.593	»	1886-ban	4,101.179	»
1881-ben	3,476.296	»	1887-ben	3,796.937	»
1882-ben	3,829.941	»	1888-ban	3,719.099	»
1883-ban	4,154.929	»	1889-ben	3,937.069	»
1884-ben	4,742.418	»			

A budapesti csavargőzös átkelési forgalmában tehát 1885 óta, a mely évben a hidpénz leszállított, szakadatlan hanyatlás mutatkozik.

4. Tengeri hajózás.

Hajóállomány. — A magyar kereskedelmi tengerészet hajóinak számát, tonnatartalmát és hajószemélyzetét az 1889. év végén, összehasonlítva az 1871. év végén volt állapottal, a következő kimutatás tünteti fel:

	Vitorlás hajók		Gőzösök		Együtt	
	1871-ben	1890-ben	1871-ben	1890-ben	1871-ben	1890-ben
Hosszújratú hajók:						
száma	165	81	—	10	165	91
tonnatartalma	78.838	40.986	—	8.847	78.838	49.833
személyzete	1.711	824	—	220	1.711	1.044
Nagy parthajózású hajók:						
száma	16	3	—	—	16	3
tonnatartalma	1.637	905	—	—	1.637	905
személyzete	79	22	—	—	79	22
Kis parthajózású hajók:						
száma	205	125	—	28	205	153
tonnatartalma	2.945	2.025	—	1.531	2.945	3.556
személyzete	608	383	—	143	608	526
Összes hajók:						
száma	386	209	—	38	386	247
tonnatartalma	83.420	43.916	—	10.378	83.420	54.294
személyzete	2.398	1.229	—	363	2.398	1.592
lóereje	—	—	—	2.248	—	2.248

A vitorlás hajók úgy számra, mint tonnatartalomra tetemesen megfogytak, a gőzösöknél ellenben szaporodás mutatkozik. Kikötőinknek 1871-ben gőzösük még nem volt, 1872-ben szereztetett először 2 darab kis parthajózású hajó. Nagy parthajózású gőzösök 1882-ben szereztettek be először, az »Adria« társaság alakulásával, és pedig 7 gőzös 5.922 tonnatartalommal. Az 1889-ben kimutatott 10 gőzös

szintén az »Adria« társaság hajórajához tartozik, vagy helyesebben hajóraját képezi.

A felsorolt hajókon kívül volt még 1890-ben 220 darab halászbárka, számozott és élelmezési bárka 372 tonnatartalommal s 585 főre menő legénységgel.

Az osztrák kereskedelmi hajóraj állományát 1889 végén a következő számok mutatják:

A hajók neve	Vitorláshajók			Gőzösök			Lőerő
	hajók	tonna- tartalom	sze- mélyzet	hajók	tonna- tartalom	sze- mélyzet	
Hosszújratú hajó	116	66.414	1.159	59	73.023	2.050	17.941
N. parthajózású »	46	5.906	234	30	11.359	533	4.795
K. » »	1.479	20.983	3.799	52	2.102	286	1.527
Együtt . .	1.641	93.303	5.192	141	86.484	2.869	24.263

Az osztrák hajóraj erős túlsúlya a magyarral szemben főleg a gőzösöknél mutatkozik. A halászbárkák száma Ausztriában 2.483 volt 6.159 tonnatartalommal és 9.482 személylyel; a számozott és közvetítő bárkák száma pedig 5.290, tonnatartalma 13.432 és személyzete 9.450 volt.

De Ausztria tengeri kereskedelme, illetve kereskedelmi hajóinak állománya is eltörpül a világ nagy tengeri kereskedő országainak, különösen Nagy-Britanniának, az Egyesült-Államoknak, Norvégiának, Német- és Franciaországnak, sőt még Olasz- és Spanyolorzágnak hajórajaja mellett is. Minthogy évkönyvünk 1888. évi folyamában Kiaerneknél, a norvég statisztikai hivatal főnökének szép összeállítása alapján az egész világról közöltünk kimutatást az 50 tonnatartalomnál nagyobb kereskedelmi hajók állományáról, ezuttal csak a legnevezetesebb tengeri kereskedő országok hajóraját fogjuk feltüntetni, lehetőleg a legújabb adatok szerint minden egyes országnál eredeti tonnákban, a melyek, mint már múlt évben is kiemeltük, az angol, a dunai és a német tonna mérési módok szerint úgy viszonylanak egymáshoz, mint 112 : 105 : 100. Az első tonnamérési módot Anglián és az angol gyarmatokon kívül Franciaország, Olaszország, Ausztria, Magyarország és Finnország alkalmazzák; a dunait az Éjszakam.-Egyesült-Államok, Spanyolország, Dánia, Görögország és az Argentini köztársaság; a német mérési módot pedig Németországon kívül Norvégia, Svédország, Oroszország, Belgium és Chili fogadták el. A jelzett kulcs alapján az egyes országok hajóinak tonnatartalma bármelyik mérési módnak megfelelő tonnákra könnyen átszámítható.

A legnagyobb kereskedelmi tengerészettel bíró országok tengeri hajóinak számát és tonnatartalmát az alábbi számok tüntetik fel:

	A gőz- hajók s z á m a	A vitor- lás hajók s z á m a	Az összes hajók	A gőz- hajók tonnatartalma	A vitor- lás hajók tonnatartalma	Az összes hajók eredeti tonnában
N.-Británia és Írország (1888)	6.871	15.025	21.896	4.349 ⁷	3.114 ⁵	7.464 ²
Éjszakam.-Egy.-Állam. (1888)	5.694	17.587	23.281	1.648 ¹	2.543 ⁸	4.191 ⁹ ¹⁾
Norvégia	536	6.697	7.233	137 ⁵	1.397 ⁰	1.534 ⁶
Ebből: 50 tonnán felüli hajók	339	3.619	3.958	132 ⁵	1.325 ⁵	1.458 ⁰
Németország (1888)	750	2.885	3.635	502 ⁶	731 ³	1.233 ⁹
Ebből: 50 tonnán felüli hajók	629	1.703	2.332	499 ³	696 ⁶	1.195 ⁹
Franciaország (1888)	1.015	14.263	15.278	509 ⁸	451 ³	961 ¹
Ebből: 50 tonnán felüli hajók	574	1.901	2.475	501 ²	330 ⁸	832 ⁰
Olaszország (1886)	237	6.992	7.229	144 ³	801 ⁴	945 ⁷
Ebből: hosszújratú	57	844	901	88 ⁵	493 ²	581 ⁷
nagy parthajózású	40	373	413	24 ⁷	116 ⁰	140 ⁷
kis parthajózású	140	5.775	5.915	31 ¹	192 ²	223 ³
Svédország (1887)	949	2.954	3.903	122 ⁹	377 ²	500 ¹
Oroszország (1886)	369	2.614	2.983	130 ⁵	361 ⁶	492 ¹
Spanyolország (1885) ²⁾	336	952	1.288	244 ⁴	165 ³	409 ⁷
Görögország (1889)	81	5.809	5.890	40 ⁶	223 ¹	263 ⁷
Dánia (1888)	290	2.889	3.179	95 ⁶	166 ⁹	262 ⁵
Finnország (1886)	318	1.835	2.153	17 ¹	251 ¹	268 ²
Németalföld (1887) ³⁾	105	516	621	100 ⁷	155 ⁶	256 ³

Kiegészítésül megjegyezzük még, hogy 1886. elején az egész világ tengeri kereskedelmi hajóinak állománya Kiaer szerint, csupán a nemzetközi forgalomban számot tevő, 50 tonnán felüli hajókat véve tekintetbe, 58.816 hajó volt 19.715⁵ ezer tonnatartalommal (német tonnamérésre redukálva); ebből a gőzhajókra esett szám szerint 11.681 hajó (19⁸⁶%), tonnatartalom szerint azonban már 7.690⁸ ezer tonna (39⁰⁰ %). A fentebbi számok is mutatják Nagy-Británia roppant tengeri hatalmát. 1763-ban a britt kereskedelmi hajók összes tonnatartalma 566 ezer volt, a század elején 1800-ban 1.698 ezer, a század közepén 1850-ben 3.565 ezer, így emelkedett évről-évre csaknem megszakítás nélkül, míg 1888-ban elérte a 7.464 ezret. Nagy-Británia nemcsak saját hajóinak számára és tonnatartalmára mulja felül a többi államokat, hanem a hajógyártás tekintetében is, az angol hajógyárakban az utóbbi nyolcz év alatt készült hajók tonnatartalmát a következő számok mutatják:

¹⁾ Ebből azonban a nemzetközi forgalomban csak 919³ ezer tonna szerepel. 3.172¹ ezer tonna a parti forgalomra és 100⁵ ezer tonna a nagy halászatra esik. — ²⁾ Német tonnamérési mód szerint számítva. — ³⁾ Csupán a 40 tonnán felüli hajók vannak felvéve.

1882-ben	1,200.000 tonna	1886-ban	473.675 tonna
1883-ban	1,250.000 »	1887-ben	578.668 »
1884-ben	750.000 »	1888-ban	903.687 »
1885-ben	540.420 »	1889-ben	1,326.240 »

Nagy-Británia nemcsak saját kereskedelmét látja el hajókkal, külföldi országok számára is sokat készít, a két utóbbi években a külföld számára készült hajókat a következő kimutatás tünteti fel:

Ország	A készült hajók tonnatartalma		Ország	A készült hajók tonnatartalma	
	1888-ban	1889-ben		1888-ban	1889-ben
1. Németország . .	11.825	42.428	8. Dél-Amerika .	3.000	5.187
2. Portugália . . .	—	16.018	9. Japán	5.500	3.948
3. Kelet-India és egyéb gyarmatok	8.500	11.795	10. China	—	2.878
4. Ausztrália . . .	—	11.316	11. Canada	8.702	2.666
5. Spanyolország .	13.000	9.195	12. Egyesült Állam.	5.840	2.361
6. Belgium	2.200	7.116	13. Dél-Afrika . .	—	550
7. Franciaország .	4.426	6.314	Összesen . .	62.993	121.772

Összes kikötőink hajóforgalma. — A magyar-horvát tengerpart kikötőinek 1889. évi hajóforgalmát összehasonlítva a tíz év előttel, az alábbiakban mutatjuk be. Csak a kereskedelmi forgalmat közvetítő hajókra terjeszkedünk ki, az átmenő hajókat, szűk terünk miatt s csekélyebb jelentőségüknél fogva mellőzzük. A kikötőbe érkezett hajók számát és tonnatartalmát a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1879- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
	<i>I. Vitorlás hajók:</i>								
1	Fiume	1.127	1.647	34.558	52.444	604	563	39.479	61.826
2	Buccari	128	56	1.797	1.472	118	80	4.631	3.347
3	Portoré	3	30	70	844	29	44	2.828	1.851
4	Selcze	64	64	853	906	4	9	57	188
5	Novi	60	102	559	1.291	86	113	5.015	4.192
6	Zengg	285	188	10.577	4.298	82	103	3.758	3.838
7	Czirquenizza . .	255	137	2.550	2.005	—	51	—	737
8	St.-Giorgio . . .	171	23	853	975	52	72	3.455	4.813
9	Stinizza	2	5	66	132	40	33	2.130	1.326
10	Jablanacz	6	—	92	—	1	3	33	99
11	Carlopago	75	41	1.750	1.084	8	5	222	226
	Összesen . . .	2.176	2.293	53.725	65.451	1.024	1.076	61.608	82.443

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
	II. Gőzösök :								
1	Fiume	529	1.763	171.905	470.134	376	1.185	79.729	230.228
2	Buccari	233	370	7.757	9.502	—	—	—	—
3	Portoré	—	1.111	—	50.357	—	1	—	23
4	Selcze	—	556	—	35.426	5	197	696	11.605
5	Novi	—	380	—	23.772	—	38	—	2.389
6	Zengg	302	574	39.188	39.611	12	—	1.003	—
7	Czirquenizza	—	774	—	45.857	—	—	—	—
8	St.-Giorgio	—	35	—	2.227	—	1	—	30
9	Stinizza	—	—	—	—	—	4	—	368
10	Jablanacz	—	76	—	4.677	—	16	—	996
11	Carlopage	23	132	7.565	8.189	—	—	—	—
	Összesen	1.087	5.771	226.415	689.752	393	1.442	81.428	245.639

E kimutatás arról tanuskodik, hogy hajóforgalmunkban a gőzhajók, ha a tonnatartalmat tekintjük, erős túlsúlyban vannak. A magyar-horvát kikötőkbe, vitorláshajó és gőzös rakodtan és üresen 1879-ben csak 4.680 hajó érkezett 422.376 tonnatartalommal, 1889-ben pedig már 8.740 1.083.285 tonnatartalommal. A vitorlás hajók forgalma is emelkedett, de a növekedés legnagyobb része mégis a gőzhajókra esik.

Az elindult hajókat a következő számok mutatják:

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
	I. Vitorlás hajók:								
1	Fiume	1.427	1.831	65.148	104.349	266	382	7.652	11.250
2	Buccari	137	111	5.395	4.347	100	20	1.048	328
3	Portoré	15	69	640	2.660	15	8	1.035	146
4	Selcze	35	18	454	222	33	55	456	844
5	Novi	107	140	4.987	4.746	55	73	449	716
6	Zengg	309	220	12.248	6.353	52	54	2.226	1.722
7	Czirquenizza	72	83	720	1.199	182	101	1.330	1.481
8	St.-Giorgio	218	93	4.229	5.775	16	4	266	58

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
9	Stinizza	42	38	2.196	1.458	—	—	—	—
10	Jablanacz	13	3	210	99	2	—	22	—
11	Carlopage	40	25	933	721	43	22	993	552
	Összesen . .	2.415	2.631	97.160	131.929	764	719	15.977	17.097
	II. Gőzösök :								
1	Fiume	849	2.054	233.324	601.568	59	878	19.507	108.781
2	Buccari	—	249	—	6.477	233	121	7.757	3.025
3	Portoré	—	1.113	—	50.437	—	—	—	—
4	Selcze	—	295	—	18.855	—	458	—	28.176
5	Novi	1	79	29	3.721	—	339	—	22.440
6	Zengg	305	566	39.639	39.016	7	—	369	—
7	Czirquenizza . .	—	774	—	45.857	—	—	—	—
8	St.-Giorgio . . .	—	2	—	60	—	34	—	2.197
9	Stinizza	—	4	—	368	—	—	—	—
10	Jablanacz	—	15	—	915	—	77	—	4.758
11	Carlopage	—	131	—	8.172	23	—	7.565	—
	Összesen . .	1.155	5.282	272.992	775.446	322	1.907	35.198	169.377

A kikötőinkből elindult, kereskedelmi forgalmat közvetítő hajók összes száma 1879-ben csak 4.656-ra rúgott 421.327 tonnataralommal, 1889-ben pedig már 10.539-re 1,093.849 tonnataralommal. Az érkezett és elindult hajók együttes forgalma 1879-től 1889-ig 9.336 hajóról 19.279-re emelkedett; még inkább növekedett a tonnataralom, mely 1879-ben még csak 843.703 tonnát tett, 1889-ben pedig már 2,177.134 tonnára rúgott.

A hajók közül jóval több érkezik üresen, mint a mennyi üresen indul el; különösen előtérbe lép ez Fiume forgalmánál, melynek egyik nagy hátránya, hogy a terhelve elindult hajók nem igen jutnak visszteherhez s az utat visszafelé sokszor üresen kénytelenek megtenni, mi természetesen nem engedi a hajók kellő kihasználását.

Fiume hajóforgalma. — A fiumei kikötő gyors emelkedése azon időponttól kezdődik, midőn a Németbirodalom ellenséges vámpolitikája nyersterményeink kivitele elé mesterséges akadályokat emelt s nemcsak a német piacot zárta el előlünk, hanem az átvitelt is megnehezítette. Forgalmunkat ez, irányváltoztatásra kényszerítette s nyers terményeink tömege, főleg lisztünk, mely ezelőtt Német-

országban keresztül vette útját Nyugat-Európába, a tenger felé keregett magának szabad utat.

Törvényhozásunk és kormányunk azonban már jóval előbb, mielőtt ezen alakulás előre lett volna látható, kezdte meg a fiumei kikötőnek nagy arányú kiépítését. S csak ezen szerencsés előre való gondoskodásnak köszönhetjük, hogy Németország elzárkózása nem sujtotta még érzékenyebben mezőgazdaságunkat. A fiumei kikötő további kiépítését elodázhatlan szükséggé tette a szabadkikötőnek megszüntetése. A keresk. miniszter az előmunkálatokat már 1888-ban megindította, s 1889-ben megkötötte a szerződést a vállalkozókkal, mely szerint a vállalkozók kötelezték magukat, hogy a Fiumara fakikötőnek, a nagy kikötőben a IV. sz. mólónak, a Rudolf és IV. sz. mólók közötti partfalvak kiépítését, a Mária-Terézia-mólónak 100 méterrel leendő meghosszabbítását és a keleti rakpartnak 20 méterrel kiszélesítését 1894. decz. 31-kéig teljesen befejezik, a vállalati összeg 5,530.801 frtban állapítottatott meg, úgy azonban, hogy az évenként fizetett összeg 430.000 frtnál többre nem rúghat, a munkálatot tehát 6 év alatt kell befejezni, az állam ellenben csak 13 év alatt köteles az összeget kifizetni.

A nagy fordulat Fiume forgalmában 1879-ben állt be; hogy azonban a beállt fordulat hatásának egész nagyságát feltüntessük, a fiumei kikötő hajóforgalmát már 1877-től kezdve mutatjuk be:

É v	A megterhelten					
	érkezett hajók			elindult hajók		
	száma	tonna- tartal- ma	egy ha- jóra esik átl. tonnat.	száma	tonna- tartal- ma	egy ha- jóra esik átl. tonnat.
1877	1.723	120.043	70	1.950	138.743	71
1878	1.695	139.373	82	2.266	189.882	84
1879	1.656	206.463	125	2.276	298.472	131
1880	1.732	228.158	132	2.363	297.168	130
1881	1.819	288.651	159	2.465	376.820	153
1882	2.048	337.573	165	2.743	453.566	165
1883	2.525	407.981	162	2.959	547.740	185
1884	3.056	477.764	156	3.127	575.996	184
1885	3.075	496.600	162	3.753	663.995	177
1886	2.714	420.633	155	3.118	571.487	183
1887	3.485	477.334	137	3.936	610.779	155
1888	3.547	475.843	134	3.831	663.833	173
1889	3.410	522.578	153	3.885	705.917	180

Csak a megterhelt hajókat mutattuk ki s itt az imént említett oknál fogva az elindult hajók úgy számra, mint tonnatartalomra erősen meghaladják az érkezett hajókat. A hajók átlagos tonnatartalma mutatja, hogy különösen 1879-től a nagyobb hajók mind nagyobb szerepet kezdenek játszani, Fiume világforgalmi jelentősége emelkedésének világos jeléül. 1868-ban még túlnyomóbbak voltak a kisebb hajók Fiume forgalmában, az érkezett és elindult hajók átlagos tonnatartalma akkor nem volt több, mint 23—24 tonna.

A Fiuméba érkezett, forgalmat közvetítő hajókat a kiindulási hely szerint 1879-ről és 1889-ről a következő kimutatás részletezi:

Sorszám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		f o r g a l m a t k ö z v e t i t ő h a j ó k							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
a) V i l o r l á s h a j ó k:									
1	Magyarország	744	140	16.181	2.855	410	60	15.769	1.056
2	Ausztria.	—	997	—	22.437	—	263	—	9.460
	Együtt	744	1.137	16.181	25.292	410	323	15.769	10.516
3	Algír.	—	3	—	1.344	—	14	380	5.773
4	Angolország	—	3	1.046	734	—	—	—	—
	Málta	—	2	268	—	—	—	—	—
	Együtt	—	5	2	1.314	734	—	—	—
5	Amerika.	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Brazília	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Egyiptom.	—	—	—	—	1	—	563	—
8	Északam. Egy.-Állam	—	2	933	—	—	—	—	—
9	Franciaország: az Atlanti tengerről	—	—	—	—	—	—	—	—
	a Földközi tengerről	—	2	7	560	2.899	14	50	5.734
	Együtt	—	2	7	560	2.899	14	50	5.734
10	Görögország	—	4	11	177	1.918	4	5	1.147
11	Kelet-India.	—	—	—	—	—	—	—	884
12	Montenegro.	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Németország	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Olaszország.	—	358	469	12.269	17.055	172	165	15.515
15	Oroszország a Fekete tengerről	—	5	2	1.955	620	—	—	21.387
16	Románia	—	2	—	498	—	—	—	—
17	Spanyolország	—	—	—	—	—	2	—	434
18	Törökország	—	5	14	671	952	2	—	371
19	Berberföld	—	—	—	—	—	4	—	1.382
	Vitorlás hajók össz.	1.127	1.647	34.558	52.444	604	563	39.479	61.826
b) G ő z ö s ö k:									
1	Magyarország	434	521	102.748	25.877	300	139	27.237	5.572
2	Ausztria.	—	946	—	184.738	—	914	—	105.478
	Együtt	434	1.467	102.748	210.615	300	1.053	27.237	111.050
3	Algír	—	—	—	—	—	1	—	927
4	Angolország	—	25	102	26.172	122.523	1	—	578
	Málta	—	—	—	—	2	3	1.383	2.894
	Együtt	—	25	102	26.172	122.523	3	3	1.961

Sorszám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		f o r g a l m a t k ö z v e t i t ő h a j ó k							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
5	Brazília	—	3	—	3.085	—	—	—	—
6	Egyiptom	—	8	—	9.440	—	4	—	4.440
7	Északam. Egy.-Áll.	—	5	—	5.583	—	—	—	—
8	Franciaország:								
	az Atlanti tengerről.	—	4	—	3.130	—	—	—	—
	a Földközi tengerről.	1	2	249	887	2	2	1.060	1.374
9	Görögország	9	2	3.467	1.946	18	—	7.633	—
10	Japán	—	1	—	1.305	—	—	—	—
11	Kelet-India	—	11	—	15.495	—	—	—	—
12	Olaszország	22	72	6.725	6.448	33	96	25.067	84.894
13	Oroszország a Fekete tengerről	8	32	7.399	37.848	—	—	—	—
14	Belgium	—	1	—	846	—	—	—	—
15	Spanyolország	—	—	—	—	—	1	—	767
16	Berberföld	—	—	—	—	—	2	—	1.238
17	Törökország	30	53	25.145	50.983	20	23	16.771	22.644
	Gőzösök összesen	529	1.763	171.905	470.134	376	1.185	79.729	230.228
	Vitorláshajók és gőzösök együtt.	1.656	3.410	206.463	522.578	980	1.748	119.208	292.054

Legkedvezőbb fejlődést a régibb évtizeddel szemben az idegen kikötők közül különösen Anglia, Ausztria, Oroszország, Törökország és Olaszország kikötőivel való forgalmunk mutat.

A Fiuméből elindult hajókat pedig az alábbi kimutatás tünteti fel:

Sorszám	A rendeltetési hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		f o r g a l m a t k ö z v e t i t ő h a j ó k							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
a) Vitorlás hajók:									
1	Magyarország	796	{ 118 } 1.031	16.436	{ 2.254 } 21.153	236	{ 91 } 284	6.186	{ 2.698 } 8.355
2	Ausztria								
	Együtt	796	1.449	16.436	23.407	236	375	6.186	11.053
3	Algír	13	16	5.516	6.558	—	—	—	—
4	Brazília	1	—	141	—	—	—	—	—
5	Egyiptom	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Északam. Egy.-Áll.	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Franciaország:								
	az Atlanti tengerről	8	1	3.595	362	—	—	—	—
	a Földközi „	33	108	11.822	41.595	—	—	—	—
	Együtt	41	109	15.417	41.957	—	—	—	—

Sorszám	A rendeltetési hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		f o r g a l m a t k ö z v e t i t ő h a j ó k							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben	1879- ben	1889- ben
8	Görögország	26	25	3.843	2.715	—	—	—	—
9	Kelet-India	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Málta	—	1	—	32	—	—	—	—
11	Olaszország	544	514	23.601	27.587	28	7	603	197
12	Oroszország a Fekete tengerről	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Portugália	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Spanyolország	—	1	—	175	—	—	—	—
15	Törökország	6	12	194	536	2	—	863	—
16	Berberföld	—	4	—	1.382	—	—	—	—
	Vitorlás hajók össz. . . .	1.427	1.831	65.148	104.349	266	382	7.652	11.250
b) Gőzösök :									
1	Magyarország	671	617 988	101.011	29.345 167.062	47	46 788	14.090	2.278 53.074
2	Ausztria								
	Együtt	671	1.605	101.011	196.407	47	834	14.090	55.352
3	Algír.	—	1	—	452	—	—	—	—
4	Angolország	60	136	58.054	160.404	—	1	—	1.689
	Gibraltár	—	—	—	—	—	—	—	—
	Málta	—	—	—	—	—	—	—	—
	Együtt	60	136	58.054	160.404	—	1	—	1.689
5	Belgium	8	6	6.012	5.912	—	—	—	—
6	Brazília	—	11	—	13.997	—	—	—	—
7	Egyiptom	—	12	—	13.880	—	—	—	—
8	Északam. Egy.-Áll. . . .	—	18	—	35.836	—	5	—	5.611
9	Franciaország:								
	az Atlanti tengerről . . .	5	83	3.557	74.004	—	—	—	—
	a Földközi »	2	14	498	7.822	—	—	—	—
10	Görögország	27	3	11.191	2.475	2	—	714	—
11	Németalföld	5	1	3.684	1.359	—	—	—	—
12	Olaszország	22	84	7.066	10.678	6	2	1.232	2.480
13	Oroszország a Fekete tengerről	—	—	—	—	—	34	—	40.999
14	Románia	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Spanyolország	—	1	—	788	1	1	625	1.491
16	Törökország	49	79	42.251	77.554	3	1	2.946	1.129
	Gőzösök összesen	849	2.054	233.324	601.568	59	878	19.507	108.781
	Vitorlás hajók és gő- zösök együtt	2.276	3.885	298.472	705.917	325	1.260	27.159	120.031

A vitorlás hajók közül az osztrák és olasz kikötőkből érkezők képviselnek legtöbb tonna-tartalmat; a gőzösök közül pedig az angol és osztrák kikötőkből érkezők. Az elindult vitorlások közül a legtöbb tonna-tartalmú a földközi tengeri francia, azután az olasz és az osztrák kikötőkbe vette útját. A gőzösök közül számra és tonna-tartalomra legtöbb az osztrák kikötőkbe indult, azután pedig az Angliába hajózó gőzösök képviseltek legtöbb tonna-tartalmat; tekin-

télyes tonna-tartalmat képviseltek még a francia kikötőkbe (főleg az Atlanti tengeren) és a török kikötőkbe induló gőzösök is.

A fiumei kikötőben a rakott hajók forgalma lobogók szerint következőleg oszlott meg:

Lobogó	1888-ban		1889-ben		1888-ban		1889-ben	
	érkezett hajók				elindult hajók			
	tonna-tartalma	%	tonna-tartalma	%	tonna-tartalma	%	tonna-tartalma	%
Osztrák-magy.	634.782	62'69	473.520	55'13	637.184	62'81	472.192	57'17
Amerikai . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Angol	297.341	29'32	282.079	34'63	289.197	28'51	294.766	35'69
Belga	1.401	0'15	—	—	1.401	0'14	—	—
Dán	—	—	—	—	—	—	—	—
Francia	4.044	0'39	1.588	0'19	4.044	0'40	1.588	0'19
Görög	2.205	0'20	2.966	0'36	2.745	0'28	3.030	0'37
Montenegrói . .	129	0'01	82	0'01	108	0'01	82	0'01
Német	5.250	0'52	3.007	0'37	5.364	0'53	3.007	0'36
Németalföldi . .	—	—	—	—	—	—	—	—
Norvég	7.833	0'79	2.152	0'26	7.793	0'77	2.152	0'26
Olasz	57.335	5'63	45.711	5'61	63.832	6'29	45.604	5'52
Orosz	—	—	210	0'03	—	—	210	0'03
Portugal	2.625	0'29	1.023	0'13	2.625	0'25	1.023	0'12
Spanyol	—	—	1.782	0'22	—	—	1.782	0'22
Svéd	—	—	355	0'04	—	—	355	0'04
Török	105	0'01	157	0'02	109	0'01	157	0'02
Összesen	1,013.050	100'00	814.632	100'00	1,014.402	100'00	825.948	100'00

A legtöbb hajó osztrák-magyar lobogó alatt érkezik és indul, nagy még az angol lobogójú hajók forgalma, mely rendkívüli emelkedést mutat különösen az 1878-ik évhez képest, míg az osztrák-magyar és olasz lobogó alatt elindult és érkezett hajók tonna-tartalma viszonylag jelentékenyen megcsökkent.

Triesztbe 1888-ban 7.670 darab forgalmat közvetítő hajó érkezett 1,368.706 tonna-tartalommal, miből 5.831 drb 1,184.664 tonna-tartalommal rakodtan érkezett. Ugyancsak a mondott évben Triesztből elindult 7.676 drb. forgalmat közvetítő hajó 1,365.845 tonna-tartalommal; köztük 6.763 drb 1,256.012 tonna-tartalommal rakodtan.

Ha Fiume és Trieszt hajóforgalmát együttesen tekintjük, azt látjuk, hogy az előbbire körülbelül egy harmada, az utóbbira pedig

két harmada esik az összes forgalomnak. Fiume aránya valamivel kedvezőbb a hajók számánál, mint azok tonnatartalmánál; mi arra mutat, hogy Triesztet átlagosan nagyobb hajók látogatják. Fiume hajóforgalma azonban sokkal erőteljesebben fejlődik, mint Trieszté, mert míg hajókikötőnkben az érkezett és elindult hajók tonnatartalma 1878-tól 1888-ig 427.513-ról 1,555.327-re emelkedett, Triesztben ugyanazon idő alatt csak 2,339.765-ről 2,734.551-re.

Fiume tengeri árúforgalma. — Mielőtt az adatok bemutatására térnénk, meg kell emlitenünk, hogy Fiume eddig szabad kikötő volt, tehát az osztrák-magyar vámterülettel szemben vámkülzetet képezett; a vám- és kereskedelmi szövetség meghosszabbításáról szóló 1887. évi XXIV. törvényczikk azonban kimondta, hogy a fiumei, valamint a trieszti szabad-kikötők területe legkésőbb 1889. évi december 31-ig beolvasztandó az osztrák-magyar vámterületbe, ezt a felmerült nehézségek következtében az 1889. XVI. t.-cz. 1891. július 1-ére halasztotta s a beolvasztást tényleg csak az 1891. XVIII. t.-cz. döntötte el. Trieszt beolvasztása egyidejűleg szintén megtörtént. Hasonló törekvést látunk a Németbirodalomban is, hol a hamburgi és brémai szabad-kikötők szintén beolvasztattak a német vámterületbe.

Fiume tengeri árúforgalmának fejlődését az utóbbi 20 év alatt a következő számok mutatják:

Év	Be- hozatal	Kivitel	Összes forgalom	Év	Be- hozatal	Kivitel	Összes forgalom
	millió forintokban				millió forintokban		
1870 .	7'95	5'43	13'38	1880 . .	7'85	19'36	27'21
1871 . .	9'06	5'64	14'70	1881 . .	12'18	22'32	34'50
1872 . .	11'77	6'97	18'74	1882 . .	14'83	29'15	43'98
1873 . .	13'61	6'45	20'09	1883 . .	21'71	43'01	64'72
1874 . .	10'50	8'39	18'89	1884 . .	23'22	44'95	68'17
1875 . .	8'88	8'68	17'56	1885 . .	21'88	54'33	76'21
1876 . .	9'47	10'97	20'44	1886 . .	21'76	53'86	75'62
1877 . .	6'52	10'08	16'60	1887 . .	20'72	54'46	75'18
1878 . .	6'47	12'37	18'84	1888 . .	23'72	68'21	91'93
1879 . .	6'94	22'70	29'64	1889 . .	26'20	62'32	88'52

A Fiuméba hozott árúk értékét azok származási helyének megkülönböztetésével a következő táblázat tünteti fel:

Sorszám	Származási hely	Behozatal							
		1882-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1882-ben	1888-ban	1889-ben
		ezer forintokban					az összes behozatal %-ában		
1	Osztrák kikötők .	3.816	5.429	6.162	7.962	8.617	25.73	33.56	32.89
2	Nagy-Británia .	4.665	2.529	3.574	3.604	4.890	31.46	15.19	18.66
3	Oroszország . .	59	2.678	2.772	3.465	4.468	0.40	14.61	17.06
4	Kelet-India . . .	1.012	3.600	4.065	3.567	4.308	6.83	15.04	16.43
5	Törökország . .	322	726	933	1.331	939	2.17	5.61	3.58
6	Olaszország . . .	598	602	802	1.130	936	4.03	4.76	3.57
7	Északam. E.-Áll.	3.322	1.869	715	648	666	22.40	2.73	2.54
8	Magyar kikötők .	225	232	185	270	402	1.52	1.14	1.53
9	Görögország . .	115	321	425	184	328	0.78	0.78	1.25
10	Japán	—	798	—	595	320	—	2.51	1.22
11	Brazília	262	1.814	960	416	161	1.77	1.75	0.62
12	Franciaország . .	36	182	116	252	72	0.24	1.06	0.28
13	Egyéb országok .	396	982	10	299	96	2.67	1.26	0.37
Összesen . .		14.828	21.762	20.719	23.723	26.203	100.00	100.00	100.00

A behozatalban legnagyobb összeggel az osztrák kikötők szerepelnek; nagy, és pedig emelkedő összegekkel szerepel még Kelet-India, valamint Oroszország is. Nagy-Britanniából való behozatalunk az utolsó évben szintén erősen emelkedett. Nagy csökkenést látunk az Észak-Amerikából s az utóbbi évet tekintve, a Franciaországból behozott árúk értékénél is.

A Fiuméből kivitt árúk értéke a rendeltetési hely szerint következőleg oszlott meg:

Sorszám	Rendeltetési hely	K i v i t e l							
		1882- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1882- ben	1888- ban	1889- ben
		ezer forintokban					az összes beho- zatal %o-ban		
1	Nagybritánia . .	12.720	17.643	16.765	24.783	23.595	43.64	36.34	37.86
2	Atlanti kikötők	4.399	9.877	8.660	14.564	9.856	15.09	21.35	15.81
	Földközi >	2.740	4.190	5.157	5.387	5.620	9.40	7.03	9.02
	Összesen . .	7.139	14.067	13.817	19.351	15.476	24.49	28.38	24.83
3	Osztr. tengerpart	4.091	6.362	7.580	8.317	7.449	14.03	12.19	11.95
4	Brazília	298	1.510	1.640	2.519	3.751	1.02	3.69	6.02
5	Olaszország . . .	1.393	5.084	3.474	2.706	3.259	4.78	3.97	5.23
6	Észak-Amerika . .	198	1.712	3.885	2.839	2.559	0.68	4.16	4.11
7	Magy. tengerpart	1.568	1.604	1.766	1.611	1.717	5.38	2.36	2.76

Sorszám	Rendeltetési hely	K i v i t e l							
		1882- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1882- ben	1888- ban	1889- ben
		ezer forintokban					az összes kivitel %-ában		
8	Törökország . .	295	1.337	1.114	708	706	1'01	1'04	1'13
9	Spanyolország . .	26	677	353	335	683	0'09	0'49	1'10
10	Egyiptom	—	337	270	438	555	—	0'64	0'89
11	Portugália	—	1	24	252	502	—	0'37	0'81
12	Belgium	—	117	677	1.287	482	—	1'89	0'77
13	Algír	145	485	668	595	472	0'50	0'87	0'76
14	Görögország . . .	457	873	679	370	463	1'57	0'55	0'74
15	Gibraltár	—	231	280	553	252	—	0'81	0'40
16	Németalföld	125	231	1.179	1.219	215	0'43	1'79	0'35
17	Oroszország	—	539	126	104	12	—	0'15	0'02
18	Egyéb országok . .	695	1.052	163	213	171	2'38	0'31	0'27
	Összesen	29.150	53.862	54.460	68.200	62.319	100'00	100'00	100'00

A kivitel iránya tehát egészen más, mint a behozatalé, a kivitelnél az első helyet Nagy-Británia foglalja el s mindjárt utána Franciaország következik, az osztrák kikötőkbe irányuló kivitel harmadik helyre kerül; Oroszországba a kivitel egészen csekély, Keletindiába pedig jóformán nincs is. 1889-ben 1882-vel szemben, az abszolút értéket tekintve, tetemesen emelkedett az angol és francia kikötőkbe, az Észak-Amerikába és Braziliába irányuló kivitel; a francia kikötőkbe irányuló kivitelünk viszonylag is emelkedett, az angol kikötőkkel való kiviteli forgalmunk ellenben, jóllehet most is első helyen áll, 1882-vel szemben megcsökkent.

»Adria« magyar tengeri hajózási részvénytársaság. — Fiume forgalmára s általában a magyar tengeri forgalomra nézve rendkívüli fontossággal bír az egyetlen magyar tengeri hajózási társaság, az »Adria«. A társaságnak sokáig csak 7 gőzöse volt s a saját hajóraj hiányát bérelt hajókkal pótolta; hogy azonban a távolról sem elégséges hajórajt a társaság némileg kiegészíthesse s feladatának minél inkább megfelelhessen, az 1886: XXXI. t. cikk az államsegélyt 150 ezer forintról a rendes járatok után 250 ezer forintra emelte s ezenkívül a külön járatok után is államsegélyt engedélyezett, mely utóbbi az 1889. üzleti évben 56.654 forintra rúgott. Az idézett törvény értelmében a társaság tartozott hajóraját azonnal hárommal szaporítani, a szerződés tartama alatt (10 évi)

pedig még kettővel kiegészíteni, hogy saját hajóinak száma 12-re emelkedjék. Sokkal fontosabb azonban úgy a társaságra, mint a magyar tengeri hajózásra, a magyar kormány és az Adria között legújabban kötött s legközelebb becikkellyezendő szerződés. A kereskedelemügyi miniszter urnak ez szintén egyik fényes közgazdasági politikai sikere és alkotása. A miniszter nehéz csomót vágott itt biztos és szerencsés kézzel ketté; megszabadítva Magyarországot a Lloyd-társaságnak járó meglehetősen improductív segély fizetésétől s a mellett mégis teljesen biztosítva Magyarország tengerészeti érdekeit kelet és nyugot-felé egyaránt. Kereskedelmi érdekeink súlypontja nyugotra esik, Ausztriáé ellenben keletre, ennek megfelelőleg szerveztetik egy nagy magyar tengeri hajózási társaság az Adria, melynek járatai főleg nyugot-felé irányulnak s egy nagy osztrák társaság a Lloyd, mely a kelettel való összeköttetést tartja fenn. Mindkét kormány gondoskodik azonban, hogy saját subventionált hajózási vállalata a másik ország kereskedelmi érdekeit is kellőleg ápolja és szolgálja.

Az Adriával kötött szerződés megszabja a járatokat, melyeket a társaság fentartani köteles, gondoskodik Fiume érdekének megóvásáról s a társaság hajórajának szaporítására nézve a következő igen fontos intézkedést tartalmazva: »A társaság köteles jelenlegi, 10 hajóból álló hajóraját még a jelen 1891. év folyamán egy legalább 2.000 egész 2.200 és egy legalább 800 bruttó register-tonnatartalmú összesen tehát 2 gőzhajóval szaporítani. A második kisebb gőzös a személyforgalomra szükséges berendezéssel is ellátandó. Köteles a társaság legkésőbb az 1892. év végéig további 10 és a reá következő év végéig ismét 3 új gőzöst beszerezni, mely 13 gőzös közül 6 egyenkint legalább 2.200 register-tonnatartalmú, 5 gőzös 1.500 és 2 gőzös legalább 800 bruttó register-tonnatartalmú legyen. Ez utóbbi két gőzös a Fekete tengeren berendezendő szolgálatra lesz alkalmazandó s ezen forgalom céljainak megfelelőleg személyszállításra is berendezendő. Ezekon kívül az új 13 gőzös közül még kettőt úgy köteles berendezni, hogy teljes kényelmű mérsékelt személyszállításra is alkalmasak legyenek. A szerződés utolsó tíz évében a társaság köteles hajóraját, a nélkül, hogy a megállapított segélyen túl az államtól bármely további hozzájárulást igényelhetne még további 5, egyenkint legalább 1.500 register-tonnatartalmú gőzössel szaporítani«.

A saját hajóraj azonban távolról sem volt képes közvetíteni a társaság egész forgalmát, az 1889. évben is számos idegen hajót

kellett bérelni, úgy hogy a társaság által végzett 286 járatot a saját 10 hajón kívül, melyek csak 90 járatot teljesítettek, még 37 bérelt hajó (40 járat) és 39 szerződéses hajó (156 járat) teljesítette. Erről s a szállított árukról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást, mely egyuttal a megelőző évek összforgalmát is feltünteti:

A gőzhajók neme	A hajók száma	A járatok száma	S z á l l í t o t t á r ú k					
			Fiume forgalma		Külföldi kikötők egymás közti forgalma		Összes forgalom	
			súly- tonna	kőb- méter	súly- tonna	kőb- méter	súly- tonna	kőb- méter
Az Adria gőzösei	10	90	61.633	4.370	72.374	—	134.007	4.370
Szerződéses hajók:								
Liverpoolba . . .	11	56	26.784	1.140	—	—	26.784	1.140
Hullba	11	41	10.051	2.185	—	—	10.051	2.185
Londonba	9	45	29.615	1.151	—	—	29.615	1.151
New-Yorkba . . .	8	14	8.699	—	—	—	8.699	—
Bérelt hajók . . .	37	40	53.470	12.315	7.863	—	61.333	12.315
Összesen	86	286	190.252	21.161	80.237	—	270.489	21.161
1888-ban	91	253	204.125	16.182	68.956	66	273.081	16.248
1887-ben	59	255	132.644	16.017	59.477	316	192.121	16.333
1886-ban	65	230	130.124	25.042	37.304	157	167.428	25.199
1885-ben	55	230	132.030	26.678	33.208	183	165.238	26.861
1884-ben	38	215	98.045	13.719	42.301	3.263	140.346	16.982

A súlytonnában számított forgalom 1889-ben a megelőző évekkal szemben, 14 ezer tonnával csökkent, ha Magyarország gyenge termését tekintetbe vesszük, ez az eredmény kedvezőtlennek még nem is mondható s a nagyobb csökkenést az akadályozta meg, hogy a társaság hajói a nyugateurópai kikötőkből jobb visszrakományra tettek szert, mint a megelőző években. A közbeeső kikötői forgalom nagy mértékben emelkedett.

Az Adria gőzhajózási társulat fiumei forgalmában legfontosabb szerepet játszó cikkek a kivitelen: a liszt, gabona, donga, egyéb fa és faárúk, szilva, cserkivonat, bab, bor és rizsliszt.

A lisztkivitel 1889-ben 95.564 tonnára rúgott (1888-ban 86.003 t), melyből a brit kikötőkbe 69.747 t. (különösen Glasgowba, Liverpoolba és Londonba), a francia kikötőkbe 11.731 és a braziliai kikötőkbe 9.532 t. vitetett. A gabona-kivitelen, mely 1889-ben 33.902 tonnát tett (az előző évi 58.624 tonnával szemben) nagyobb része szintén angol kikötőkbe vette útját (23.294 t.), különösen Leithbe (7.183 t.), de jelentékeny mennyiség ment a francia ki-

kötőkbe is (15.489 t.). A dongafából, melynek kivitele 1889-ben 3.630 tonnát és 16.155 köbmétert tett, a túlnyomó rész, mint mindig, ez évben is francia kikötőkbe, különösen Bordeauxba (1.473 t. és 13.620 köbm.) vitetett. Az összes kivitel minden árúból 177.238 tonnára és 20.708 köbméterre rúgott.

A behozatal legfontosabb cikkei ellenben a kőszén, dohány, nyersvas és vasárú, pamutárú, gyanta, gépek és üres hordók. Az összes behozatal volt 13.014 tonna és 453 köbm., a melyből 6.332 t. a kőszénre (mind britt kikötőkből, kivált Newcastle-, Glasgow- és Hullból), 1.029 t. a dohányra (az összes Hullból), pamutárúkra 729 t. (ebből magára Liverpoolra esik 717 t. t.) gyantára 347 t. (Bordeauxból), és gépekre 302 t. (Hull 241 t.) esett.

A mi a társaság pénzügyeit illeti, megemlítjük, hogy az 1889. évi mérleg 644.433 frtnyi bevételt tüntet fel, mivel szemben 457.241 frt. kiadás állt, úgy hogy a társaság 187.192 frt. nyereséget ért el. A részletek a következők:

<i>Kiadások:</i>		<i>Bevételek:</i>	
Hajóbiztosítási díjak	150.613 frt.	Nyereség-áthozatal	
Értécsökkenési tartalék alap	113.040 »	1883-ról	975 frt.
Elsőbbségek kamata	47.784 »	Állami subventió:	
Leírások	13.135 »	Rendes járatok után	250.000
Általános költségek	114.188 »	Külön járatok után	56.654
Megtérített károk és hiányok	18.481 »	Hajók jövedelme	273.691 »
Nyereség	187.192 »	Kamatjövedelem	5.930 »
	<u>644.433 frt.</u>	Különféle jövedelem	30.365 »
		Árfolyam nyereség	26.818 »
			<u>644.433 frt.</u>

Osztrák Lloyd. — A mint említettük legujabban ismét tisztán osztrák társulattá alakult át, mely azonban a magyar tengerpart s különösen Fiume érdekét méltányos elbánásban fogja részesíteni s közvetíteni fogja forgalmukat kelet felé.

A Lloyd-társaság hatalmas hajóraj felett rendelkezik; 1888. végén 79 gőzöse volt, 21.975 lóerővel s 125.263 tonna-tartalommal, egy gőzösére tehát átlagosan 278 lóerő és 1.586 tonnataralom esik, vannak azonban 400, 500 lóerős gőzösei, sőt kettő 600 lóerővel bír s ez utóbbiak tonna-tartalma egyenkint 4.071-re rúg. A 79 gőzös első beszerzési költsége 36.44 millió frtot képviselt.

A társaság hajói által befutott utat és az általuk közvetített forgalmat az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A jára- tok száma	Megfutott tengeri mértföl- dek	A sz á l l í t o t t			
			szemé- lyek száma	árúk tonnái	csoma- gok darab száma	pénzkül- demények millió fo- rintokban
1881 . . .	1.566	1,610.885	293.568	506.552	48.274	105'09
1882 . . .	1.742	1,686.046	364.488	499.836	43.548	125'91
1883 . . .	1.649	1,675.560	289.847	538.276	44.294	117'89
1884 . . .	1.616	1,653.608	293.312	578.226	46.359	107'93
1885 . . .	1.687	1,752.519	380.129	603.736	47.832	108'58
1886 . . .	1.526	1,802.756	230.168	592.039	38.362	93'59
1887 . . .	1.741	1,826.567	273.058	630.436	46.093	98'51
1888 . . .	1.591	1,833.407	254.866	620.631	48.090	81'26
1889 . . .	1.363	1,797.885	224.833	663.251	52.805	81'41

A járatok száma, a megfutott tengeri mértföldek valamint a szállított személyek csökkentek, az árúk, csomagok és pénzküldeményeknél ellenben némi emelkedést látunk.

A forgalom a járatok iránya szerint 1889-ben következőleg oszlott meg:

A járatok iránya	Ajára- tok száma	Megfutott tengeri- mértföl- dek	A sz á l l í t o t t			
			szemé- lyek száma	árúk tonnái	csoma- gok darab- száma	pénzkül- demények ezer fo- rintokban
Levantében és a Földközi tengeren	277	610.218	59.849	222.938	16.349	23.476
Braziliába	6	74.716	337	19.664	—	1
A Fekete tengeren és az Aldunán . .	166	142.732	26.435	124.855	1.425	4.569
Indiában	36	292.086	9.318	90.671	559	2.176
A Vörös tengeren .	—	—	—	—	—	—
Az adriai tengerpartokon	684	335.939	102.085	86.109	32.470	49.132
Szabadjáratok . .	194	342.194	26.809	119.014	2.002	2.057
Összesen . .	1.363	1,797.885	224.833	663.251	52.805	81.411

Legtöbb személy- és pénzküldemény szállított az adriai parti forgalomban, árú ellenben a Levantében és a Földközi tengeren, továbbá a Fekete tengeren közlekedett járatok alkalmával.

Segélyezett járatok a parti forgalom számára. — Ujabb időben a kormány a parti forgalom fejlesztésére is különös figyelmet fordít s az azt közvetítő vállalatokat kisebb-nagyobb államsegélyben részesíti. E segélyezett járatok közt legfontosabbnak ígérkezett a Schwarz

Lipót zágrábi vállalkozó által fentartott rendes összeköttetés Fiume és Velencze közt. Ezen járatok által eszközölt kivitel Velenczébe 1886-ban 121 ezer, 1887-ben pedig 96 ezer, 1888-ban már csak 66 ezer, 1889-ben pedig ismét 107 ezer métermázsára rúgott, a behozatal pedig Fiuméba 1886-ban 3·s ezer, 1887-ben pedig 5·s, 1888-ban 6·s ezer és 1889-ben 11·s ezer métermázsára; míg tehát a behozatal emelkedett, a kivitel az utolsó év tetemes emelkedését kivéve, jelentékenyen fogyott, mely utóbbi sajnos körülmény annak tulajdonítható, hogy 1887-ben és 1888-ban a magasabb vám alá vetett buza csekélyebb mennyiségben vitetett Olaszországba.

Kiváló fontossággal bírnak a Sverljuga és Társa fiumei vállalat által Fiume és Dalmácia között fentartott rendes gőzhajójáratok. E járatok forgalma 1889-ben is jelentékeny emelkedést mutat. Kivitetett és behozatott 1889-ben 148·s (1888-ban 100·s, 1887-ben 87·s) ezer métermázsa árú. A forgalom e nagymérvű emelkedése részben arra vezethető vissza, hogy a vállalat, mely a dalmát járatokat az előző években csak egy gőzössel tartotta fenn, 1889. márczius havában egy új gőzöst helyezett forgalomba, másrészt pedig a fiume-ragusai vonalon több közbeeső kikötőt vett fel menetrendébe, melyeket az előző években nem is érintett. A vállalat forgalmi jellege kiviteli, a mennyiben pl. 1889-ben a 148·s ezer mm. összforgalomból 114·s ezer mm. a kivitelre esett. Fő kiviteli kikötők Spalato, Ragusa, Metkovich. A behozatalból a túlnyomó rész Spalatora esett.

Megemlítendő a fiumei kikötőt Isztria keleti kikötőivel és Cherso szigetével összekötő vonal is, mely ugyancsak az előbb említett vállalat tulajdonát képezi s melynél 1887. júl. 1-je óta a járatok végpontját Póla képezi. A közvetített forgalom 1889-ben 20.866 métermázsára ment, miből a kivitelre 18.227 métermázsa, a behozatalra pedig 2.639 métermázsa esett.

Végre felemlítendő a Krajacz és Társa zenggi vállalat által Fiume és a magyar-horvát tengerpart kikötői között fentartott gőzhajózási járatok. A közvetített forgalom következő volt:

Elszállított	Métermázsa		Elszállított	Métermázsa	
	1889-ben	1888-ban		1889-ben	1888-ban
Fiuméből	50.187	48.111	Carlopagóból horvát	148	12
Fiumébe	7.078	6.520	kikötőkbe . . .		
Zenggből horvát			Carlopagóból Pagóba		
kikötőkbe . . .	2.832	2.670	Pagóból horvát ki-		
Horvát kikötőkbe			kötőkbe illetőleg		
Zenggbe	662	446	Novagliába . . .	81	30
			Összesen . . .	60.988	57.789

A nemzetközi hajóforgalom adatait ezúttal mellőzük, évkönyvünk múlt évi folyama ez irányban elég tájékoztatást nyújtott s nagyobb változások, átalakulások azóta nem történtek.

5. Posta és távirda.

Posta. — Hazánk kulturális haladására semmi sem vet oly élénk világot, mint a postaintézmény fejlődése az alkotmányos korszak kezdete óta. Idevonatkozó számaink pusztá szemlélete elég arra, hogy egyéb bizonyíték igénybevétele nélkül is meggyőzzön az utolsó 20 év alatt végzett kulturális munka nagyságáról.

A postahivatalok számát 1868 óta a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A postahiva- talok összes száma	Ezek közül		Év	A postahiva- talok összes száma	Ezek közül	
		kinestári	mozgó			kinestári	mozgó
		postahivatal				postahivatal	
1868	1.337	29	2	1879	2.099	61	23
1869	1.479	30	6	1880	2.301	67	27
1870	1.523	30	8	1881	2.386	81	28
1871	1.688	37	10	1882	2.645	106	30
1872	1.837	41	10	1883	3.098	127	44
1873	1.926	45	14	1884	3.468	186	49
1874	1.930	46	16	1885	3.809	235	52
1875	1.948	46	18	1886	4.221	270	58
1876	1.959	46	20	1887	4.295	270	60
1877	1.980	46	20	1888	4.205	233	117
1878	2.024	52	22	1889	4.309	232	240

Megjegyzendő, hogy a posta- és távirdahivataloknak 1887-ben bekövetkezett egyesítése e számok összehasonlíthatóságát nem befolyásolja, a mennyiben t. i. a távirdai szolgálattal is bíró (egyesített) postahivatalok ugyan fel vannak véve, de a kizárólagos távirdahivatalok itt számbavéve nincsenek. Ez utóbbiak száma egyébiránt csekély.

¹⁾ Bremerhaven.

Az 1889. évi létszámból esett a kincstári egyesített posta- és távirdahivatalokra 191, volt azonkívül nem egyesített postahivatal 37, nem kincstári egyesített posta- és távirdahivatal 533, nem egyesített postahivatal 3.101; szállító postahivatal 184, mozgó postahivatal 240, idegen területen levő postahivatal 1.

A postahivatalok számának és a területhez, valamint a lakossághoz viszonyított sűrűségének nemzetközi összeállítását a következő táblázat nyújtja:

Sorszám	Az ország neve	A postahivatalok száma	Egy postahivatalra jutott		A postahivatalok száma	Egy postahivatalra jutott	
			□ km. terület	lakos		□ km. terület	lakos
		1888-ben			1889-ban		
1	Németország ...	20.656	26 ²	2.302	23.396	23 ¹	2.052
2	N.-Brit. és Ír-.	17.829	17 ⁶	2.101	18.359	17 ¹	2.059
3	Franciaország .	6.876	76 ⁹	5.558	7.026	75 ³	5.440
4	Oroszország	—	—	—	5.881	3.657 ⁹	13.851
5	Olaszország	—	—	—	5.316	53 ⁹	5.750
6	Ausztria	4.554	65 ⁹	5.150	4.650	64 ⁵	5.088
7	Magyarország ..	4.205	76 ⁶	4.190	4.309	74 ⁷	3.996
8	Svájc	3.076	13 ⁴	954	3.123	13 ²	939
9	Spanyolország ..	—	—	—	3.069	164 ⁴	5.717
10	Svédország	2.239	197 ⁵	2.115	2.303	192 ⁰	2.062
11	Portugália	—	—	—	1.636	56 ³	2.878
12	Norvégia	1.336	241 ⁷	1.474	1.414	228 ¹	1.399
13	Németalföld	1.265	26 ¹	3.562	1.268	26 ⁰	3.554
14	Belgium	841	35 ⁰	7.105	843	34 ⁹	7.153
15	Dánia (Izland nélkül)	782	50 ⁷	2.696	746	53 ¹	2.929
16	Románia	333	394 ⁶	16.516	338	388 ⁸	16.272
17	Finnország	—	—	—	389	960 ⁴	5.928
18	Görögország ..	243	266 ²	8.148	248	260 ⁸	8.109
19	Bulgária és Kelet-Rumélia ..	108	924 ⁸	29.204	111	870 ⁶	28.414
20	Szerbia	—	—	—	92	528 ¹	22.337
21	Bosznia és Herzegovina	82	623 ³	17.122	82	623 ³	17.122
22	Luxemburg	69	37 ⁵	3.087	71	36 ⁴	3.000

Hazánk tehát elég jó helyet foglal el a sorban — különösen, ha a népességhez viszonyítjuk a postahivatalok számát; a területi viszonyt tekintve természetesen a ritka népességű országok arányszámaihoz közeledünk. A szélsőségeket mindkét tekintetben egyrészt a postahivatalokkal legsűrűbben behintett Svájc, másrészt az ilyenek-

ben szűkülködő Oroszország (Finnországgal) s a Balkán-államok képviselik.

A kincstári posta- és távirdahivatalok személyzetének létszáma 1889 végén a következő volt:

	Tiszt- viselő	Kezelő	Díjnok	Szolga	Ki- segítő szolga	Összes sze- mélyzet
Igazgatási, számviteli és pénz- tári szolgálatban	410	—	105	76	13	604
Kezelési szolgálatban:						
egyesített posta- és távirda- hivataloknál	868	88	51	1.072	153	2.232
nem egyesített postahivata- loknál	538	9	26	835	65	1.473
mozgó postahivataloknál . .	212	—	4	308	26	550
nem egyesített távirdahiva- taloknál	247	136	48	28	32	491
összesen	2.275	233	234	2.319	289	5.350

Kezelő és díjnoki minőségben nők is voltak alkalmazva, az előbbieket 1889-ben már kizárólag nők voltak, az utóbbiak közt 64 nő volt.

A nem kincstári postahivataloknál volt 2.300 férfi és 1.317 nő postamester, 247 férfi és 323 nő posta- és távirdakiadó, 184 posta-szállító, 2.520 postalegény és 1.234 gyalog postaküldöncz.

A postahivatali személyzet létszámát a következő összeállítás mutatja a fentemlitett államokra:

Sorszám	Az ország neve	A postai személyzet összes száma		Sorszám	Az ország neve	A postai személyzet összes száma	
		1888- ban	1889- ben			1888- ban	1889- ben
1	N.-Britt. és Írorsz.	108.396	113.550	13	Portugália ¹⁾ . . .	—	4.144
2	Németország ¹⁾ . .	104.572	120.629	14	Dánia (Ízland nélkül)	4.032	4.342
3	Franciaország ¹⁾ .	56.251	57.874	15	Norvégia	1.869	1.961
4	Ausztria ¹⁾	23.258	24.122	16	Románia	1.445	1.634
5	Oroszország ¹⁾ . .	—	15.076	17	Bulgária és Kelet- Rumélia ¹⁾ . . .	860	964
6	Magyarország . . .	8.914	9.537	18	Szerbia	—	571
7	Spanyolország . . .	—	9.203	19	Görögország . . .	449	472
8	Olaszország	—	4.327	20	Bosznia és Hercze- govina ¹⁾	414	361
9	Svájc	6.639	6.921	21	Luxemburg	362	352
10	Németalföld	5.255	5.365	22	Finnország	—	1.353
11	Belgium	5.208	5.316				
12	Svédország	4.684	4.848				

¹⁾ Posta- és távirdaszemélyzet együttesen.

A postajáratok száma hazánkban 1889-ben 4.038-ra rúgott, miből 3.879 ugyanazon kerületben végződött, a melyben kezdődött, 116 más kerületbe, 38 osztrák területre, 5 pedig a külföldre ment át.

Az üzleti kilométerek számának emelkedését a következő táblázat tünteti fel:

É v	Ü z l e t i k i l o m é t e r e k					
	postautakon		vasutakon		folyókon	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
1873 . . .	17,430.000	62 ¹²	9,571.807	34 ¹²	1,055.763	3 ⁷⁶
1874 . . .	17,822.744	62 ⁹⁸	9,408.132	33 ²⁵	1,067.829	3 ⁷⁷
1875 . . .	17,619.192	62 ³³	9,582.920	33 ⁹⁰	1,066.998	3 ⁷⁷
1876 . . .	20,217.784	65 ¹¹	9,768.556	31 ⁴⁶	1,066.998	3 ⁴³
1877 . . .	17,997.546	61 ⁹⁴	9,994.069	34 ³⁹	1,066.998	3 ⁶⁷
átl. 1873-77	18,217.453	62 ⁹³	9,665.097	33 ³⁹	1,064.917	3 ⁶⁸
1878 . . .	18,833.564	60 ⁸⁹	11,031.882	35 ⁶⁶	1,066.998	3 ⁴⁵
1879 . . .	19,133.608	60 ⁸⁷	11,230.561	35 ⁷³	1,066.998	3 ⁴⁰
1880 . . .	19,572.730	59 ⁰⁵	12,504.957	37 ⁷³	1,066.998	3 ²²
1881 . . .	20,431.600	59 ¹⁶	13,070.117	37 ⁷⁶	1,066.998	3 ⁰⁸
1882 . . .	22,248.276	60 ⁸¹	13,846.630	37 ⁸⁵	489.780	1 ³⁴
átl. 1878-82	20,053.956	60 ¹⁵	12,336.829	37 ⁰⁰	951.554	2 ⁸⁵
1883 . . .	23,621.514	61 ⁵⁶	14,550.297	37 ⁹²	201.960	0 ⁵²
1884 . . .	22,763.466	55 ⁹⁰	17,486.534	42 ⁹⁴	470.772	1 ¹⁶
1885 . . .	24,102.894	57 ¹³	17,657.252	41 ⁸⁵	429.732	1 ⁰²
1886 . . .	24,602.054	57 ⁸²	17,536.777	41 ²¹	412.452	0 ⁹⁷
1887 . . .	24,207.237	56 ⁷⁴	18,034.878	42 ²⁷	422.172	0 ⁹⁹
átl. 1883-87	23,859.433	57 ⁷⁷	17,053.157	41 ²⁹	387.718	0 ⁹⁴
1888 . . .	23,640.202	55 ⁶⁴	18,430.241	43 ³⁸	422.172	0 ⁹⁸
1889 . . .	29,514.921	60 ¹⁴	19,140.454	39 ⁰⁰	419.472	0 ⁸⁶

Bár a postautakon befutott üzleti kilométerek erősen meghaladják a vasutakon szállítottakat, a postai szállítás súlypontja ma már határozottan mégis a vasutakon fekszik, mert természetesen egészen más beszámítás alá esik egy küldöncz szekér, vagy épen egy gyalogküldöncz által mint egy postaszállító vonat által megfutott üzleti kilométer. A folyókon való szállítás nagyon alsórendű szerepet játszik és jelentékenyen csökkent az újabb időben. A vízi közlekedés azonban a folyókon kívül a tengerre is kiterjedt (az osztrák-magyar Lloyd hajóival) s a m. kir. posta 1889-ben 424.292 tengeri mértföldet tett meg.

A levélpostai küldemények számát 1868-tól kezdve a következő kimutatás jelzi:

Év	Levél, levelezőlap stb.		Hirlap	Év	Levél, levelező-lap stb.		Hirlap
	összesen	ebből portómentes levelezés			összesen	ebből portómentes levelezés	
millió darab				millió darab			
1868	32'20	5'80	13'00	1879	95'39	15'98	34'56
1869	38'20	6'79	13'50	1880	98'72	16'87	36'02
1870	41'50	6'55	15'50	1881	112'96	19'15	37'53
1871	51'20	7'08	22'30	1882	135'45	17'75	41'31
1872	59'60	8'32	23'20	1883	143'07	18'73	43'12
1873	64'30	10'13	23'50	1884	155'57	19'88	45'99
1874	67'35	11'03	31'20	1885	162'48	20'93	47'03
1875	68'41	12'10	25'55	1886	173'17	21'75	50'53
1876	78'76	13'40	28'88	1887	202'53	25'49	52'20
1877	82'28	13'49	32'04	1888	206'17	24'05	52'06
1878	88'94	15'14	34'74	1889	218'68	26'76	54'26

A levélpostai forgalom tehát 20 év alatt meghatszorosódott. A szállított hirlapok száma ugyanezen idő alatt négyszer akkorává lett. A levélpostai küldeményeket különböző neveik szerint a következő összeállítás részletezi az 1889. évre.

A levélpostai küldemények megnevezése	A magyar királyi posta területén				Átmenő forgalom		
	feladatott			kézbesített külföldről	Ausztriából	egyéb külföldről	összesen
	belföld	külföld	összesen				
	részére						
ezer darabokban							
Közönséges portóköteles:							
levél bérmentve . . .	50.269	20.998	71.267	19.222	1.331	1.789	3.120
levél bérmentetlen . .	672	384	1.056	160	17	31	48
egyszerű levelező-lap .	21.559	8.481	30.040	7.670	218	220	438
válaszos »	500	123	628	182	6	3	9
nyomtatvány	8.958	3.108	12.066	5.168	121	215	336
hirlap	44.140	3.287	47.427	6.241	339	258	597
üzleti papir	—	7	7	7	3	8	11
árúmintá	1.477	776	2.253	823	44	57	101
Közönséges portómentes:							
levél	20.614	1.417	22.031	1.251	42	42	84
egyéb levélpostai küld.	811	46	857	53	5	3	8
Összesen . .	149.000	38.632	187.632	40.777	2.126	2.626	4.752
Ajánlott:							
portóm. levélp. küld.	1.925	252	2.177	258	22	22	44
postai megbízás . . .	80	30	110	73	5	3	8
magánlevél	6.290	1.544	7.834	1.248	88	146	234
egyéb levélpostai küld.	154	100	254	33	6	6	12
Összesen . .	8.449	1.926	10.375	1.612	121	177	298
Mindössze . .	157.449	40.558	198.007	42.389	2.247	2.803	5.050

A levélpostai küldemények megnevezése	A magyar királyi posta területén				Átmenő forgalom		
	feladatott			kézbesített külföldről	Ausztriából	egyéb külföldről	összesen
	belföld	külföld	összesen				
	részére						
	ezer darabokban						
Express levélpostai küldemény	117	40	157	29	2	1	3
Térti-vevények	74	26	100	28	2	3	5
Hirlapelőfizető	155	10	165	27	—	—	—
Tudakozvány	105	19	124	20	2	2	4

A főbb irányokat, melyekben a levélpostai szállítás halad, már a kimutatásban is megjelöltük, bővebb felvilágosítást a következő táblázat nyújt, mely a nemzetközi forgalmat az egyes országok szerint részletezre is feltünteti:

Sorszám	A származási, illetőleg rendeltetési hely	A magyar királyi posta területén					
		feladott			kézbesített		
		közönséges	ajánlott	összes	közönséges	ajánlott	összes
		levélpostai küldemény darabokban					
I. Európa :							
1	Magyarország	149,000,000	8,449,000	157,449,000	149,000,000	8,449,000	157,449,000
2	Ausztria	28,550,000	1,389,000	29,939,000	32,761,000	1,253,000	34,014,000
3	Németor. és Helgoland	3,146,000	142,000	3,288,000	3,337,000	110,000	3,447,000
4	Bosznia	2,197,100	103,980	2,301,080	976,140	67,620	1,043,760
5	Románia	966,640	54,380	1,021,020	808,080	45,760	853,840
6	Szerbia	667,000	37,040	704,040	338,440	24,660	363,100
7	Franzliaor. és Monaco	499,860	36,240	536,100	613,080	14,760	627,840
8	Olaszor. és San Marino	314,940	21,480	336,420	323,760	17,460	341,220
9	Nagy-Británia	250,920	18,340	269,260	258,900	11,460	270,360
10	Svájc	318,480	17,760	336,240	198,300	7,020	205,320
11	Oroszország (európai)	178,720	12,780	191,500	111,940	7,120	119,060
12	Belgium	111,100	8,200	119,300	75,560	3,300	78,860
13	Bulgária	196,420	14,080	210,500	67,200	8,080	75,280
14	Németalföld	87,580	7,980	95,560	49,900	1,920	51,820
15	Törökorsz. (európai)	73,220	5,580	78,800	30,140	2,260	32,400
16	Dánia (Island és Farról sziget)	29,880	2,020	31,900	8,360	640	9,000
17	Görögor. és a jóni szig.	26,340	2,780	29,120	9,720	560	10,280
18	Spanyolor.-Andoraba- leár és kanári sziget.	34,820	2,800	37,620	14,480	700	15,180
19	Luxemburg	7,200	340	7,540	1,820	60	1,880
20	Svédország	35,420	2,010	37,460	11,300	380	11,680
21	Montenegro	22,060	460	22,520	11,520	280	11,800
22	Norvégia	35,420	2,140	37,560	4,180	400	4,580
23	Portugália, Madeira és Azórok	23,900	1,220	25,120	8,060	440	8,500
24	Malta és Gibraltár	2,160	160	2,320	2,420	60	2,480
	Összesen	186,775,180	10,331,800	197,106,980	189,021,300	10,026,940	199,048,240
II. Ázsia :							
25	Britt-India	4,610	260	4,900	2,160	160	2,320
26	Oroszország (ázsiai)	1,780	120	1,900	460	40	500
27	China	1,840	160	2,000	380	—	380
28	Perzsia	1,720	120	1,840	320	60	380
29	Japán	1,120	—	1,120	120	—	120
30	Egyéb Ázsia	4,880	600	5,480	1,560	60	1,620
	Összesen	15,980	1,260	17,240	5,000	320	5,320

Sorszám	A származási, illetőleg rendeltetési hely	A magyar királyi posta területén					
		feladott			kézbesített		
		közönséges	ajánlott	összes	közönséges	ajánlott	összes
		levélpostai küldemény darabokban					
	III. Afrika:						
31	Egyipt., Nubia és Szudán	24.740	1.920	26.660	15.160	1.240	16.400
32	Afrika, angol birtok és Zanzibár	2.460	280	2.740	2.880	240	3.120
33	Algír és Tunis.	5.800	380	6.180	1.500	80	1.580
34	Egyéb Afrika	2.140	280	2.420	680	100	780
	Összesen	35.140	2.860	38.000	20.220	1.660	21.880
	IV. Amerika:						
35	Északamer. Egyesült-Államok	735.780	33.660	769.440	686.880	28.820	715.700
36	Amerikai brit gyarm.	9.180	440	9.620	4.160	200	4.360
37	Brazília	10.620	1.040	11.660	6.120	420	6.540
38	Canada	2.500	300	2.800	700	60	760
39	Egyéb Amerika	44.500	2.900	47.400	30.200	2.540	32.740
	Összesen	802.580	38.340	840.920	728.060	32.040	760.100
40	V. Ausztrália és Océánia:	3.120	240	3.360	2.420	40	2.460
	Mindössze	187,632.000	10,374.500	198,006.500	189,777.000	10,061.000	199,838.000

A belforgalom nagy számai mellett a nemzetközi forgalom aránya kicsinynek tűnik fel, bármily jelentékeny legyen is az magában véve. A külföld országai közt természetesen Ausztria áll elől; több, mint háromnegyedét adva az egész külforgalomnak. Utána — jó távol — Németország s mindjárt azután Bosznia-Hercegovina jönnek a sorban, néhány más aldunai országgal. Egészen jelentékeny az észak-amerikai Egyesült-Államokkal való levélforgalmunk is.

Kulturális szempontból nagyon fontos a h i r l a p o k f o r g a l m a s a belforgalom mellett különösen az is, hogy a külföldi államokból mennyi hirlap jön hozzánk s mennyi megy tőlünk oda. A magyar postaterületen a hirlapok belforgalma 1889-ben 44,140.000 darabra rúgott, míg a külforgalom az egyes országokkal következőleg alakult:

Az ország neve	Magyar posta- területen		Az ország neve	Magyar posta- területen	
	feladott	kézbesített		feladott	kézbe- sített
	hírlapok darab- száma			hírlapok darab- száma	
Ausztria	1,919.000	5,381.000	Szerbia	143.420	36.380
Németorsz. és Hel- goland	158.000	413.000	É.-Am.-Egy.-Áll.	8.920	35.160
Franciaország és Monaco	12.000	127.020	Nagy-Británia	3.580	40.600
Bosznia (megszáll. tartom.)	820.440	57.500	Oroszorsz.(európ.)	16.440	16.980
Románia	100.980	60.740	Németalföld	1.460	3.000
Olaszország és San- Marino	8.740	31.020	Svájcz	9.480	11.040
			Montenegro	8.020	3.740
			Belgium	1.160	9.460
			Bulgária	58.700	3.340
			Törökorsz.(európ.)	10.140	2.880

Mint láthatni, hazai közönségünk még mindig igen nagy arányokban fordul a külföldi hírlapirodalomhoz, nevezetesen az osztrák lapokhoz, Ausztriából majd háromszor annyi hírlap érkezik hozzánk, mint a mennyi oda hazánkba kiküldetik. A német birodalomból szintén majd háromszor annyi hírlapot kapunk, mint a mennyit oda küldünk, még kisebb a feladott hírlapok aránya az érkezetekhez Franciaország, Olaszország, Nagybritánia s az északamerikai Egyesült-Államokkal való forgalmunkban. Ellenben, mint kulturát terjesztő ország szerepelünk az aldunai és a Balkán-államokban általában; sokkal több hírlapot küldvén oda, mint a mennyi onnét hozzánk érkezik. Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy Bulgáriába 1888-ban még csak 21.180 darab hírlapot szállítottunk, 1889-ben pedig már 58.700 darabot.

A levélpostai küldemények forgalmát a különböző országokban a következő összeállítás mutatja az 1889. évre vonatkozólag:

Sorszám	Az ország neve	Levelek és levelezőlapok	Árú-minták, nyomtatványok stb.	Hírlapok	Együtt	Száz lakosra jutott			
						levél	hírlap	levél	hírlap
						d a r a b			
						ezer darabokban, 1889-ben		1888-ban	1889-ben
1	Nagy-Británia és Írorsz.	1,878.558	444.963	159.300	2,482.821	4.697	406	4.969	421
2	Németország	1,387.743	348.603	760.973	2,447.319	2.633	1.437	2.786	1.585
3	Franciaország	782.314	486.638	470.564	1,739.516	1.934	1.094	2.047	1.231
4	Ausztria	444.131	60.199	94.000	598.333	1.805	394	1.793	397
5	Olaszország	167.052	52.142	122.849	342.043	—	—	547	402
6	Oroszország	163.921	26.556	125.142	315.621	—	—	148	113
7	Belgium	146.820	73.090	91.547	311.457	2.249	1.604	2.435	1.618
8	Magyarország	170.408	20.772	54.265	245.445	945	304	990	315
9	Svájc	103.785	32.814	71.573	208.172	3.472	2.390	3.537	2.439
10	Németalföld	97.549	89.036	—	186.585	2.104	—	2.165	—
11	Spanyolország	112.991	18.297	—	131.288	—	—	644	—
12	Svédország	57.827	5.175	51.359	114.361	1.224	996	1.218	1.081
13	Dánia (Ízland nélkül) . .	48.563	4.216	49.225	102.004	2.124	2.196	2.222	2.252
14	Norvégia	27.686	3.169	23.316	54.171	1.090	1.078	1.400	1.179
15	Portugália	23.342	3.572	14.071	40.985	—	—	496	299
16	Románia	15.567	6.258	—	21.825	295	—	283	—
17	Görögország	3.412	2.433	—	5.845	278	—	170	—
18	Finnország	7.378	1.074	5.097	13.549	—	—	320	221
19	Bosznia és Hercegovina . .	6.440	302	754	7.496	484	62	459	54
20	Luxemburg	4.397	1.914	1.706	8.017	1.977	717	2.064	801
21	Szerbia	3.745	3.753	—	7.498	—	—	182	—
22	Bulgária és Kelet-Rumélia	2.578	167	1.402	4.147	74	—	82	44

A táblázatból látható, hogy azon országok, melyek a legnagyobb levélforgalommal bírnak, a nyugat legelőrehaladottabb államai, élükön a britt királysággal. Ezer levélnél több esik száz lakosra Nagybritannián kívül, Németországban, Svájcban, Belgiumban, Németalföldön, Franciaországban, Ausztriában és a skandináv

államokban. Hazánk valamivel ezer alatt álló levélszámával megelőzi ugyan Olaszországot s a pyrenäi félsziget államait, de ezektől eltekintve, már átmenetet képez a kelet országaihoz. Ez utóbbiak között Oroszország és Bulgária Kelet-Ruméliával állanak a sorban leghátul alig 1—1 levéllel egy lélekre. Az ellentét a két szélsőség — Nagybritánia és Bulgária közt oly óriási, hogy amott hatvan-szor annyi levél jut egy-egy lakosra, mint emitt; oly körülmény, mely egymagában is élénk világot vet az Európa nyugata és kelete közt fennálló kulturális ellentétre.

A kocsipostai küldemények husz évi forgalmát a magyar postaterületen a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Kocsipostai küldemények			É v	Kocsipostai küldemények		
	darab-száma	súlya	értéke		darab-száma	súlya	értéke
	m i l l i ó				m i l l i ó		
	darab	kilo-gramm	forint		darab	kilo-gramm	forint
1868 . . .	4'66	4'32	705'00	1879 . . .	8'92	15'95	1.250'49
1869 . . .	4'90	4'86	858'00	1880 . . .	9'12	18'31	1.508'54
1870 . . .	5'86	6'01	1.127'00	1881 . . .	10'51	22'35	1.429'46
1871 . . .	7'42	7'65	1.278'96	1882 . . .	11'69	33'11	1.663'57
1872 . . .	7'15	7'34	1.460'39	1883 . . .	11'95	32'79	1.569'98
1873 . . .	6'56	7'57	1.224'66	1884 . . .	12'19	37'94	1.697'47
1874 . . .	6'52	8'33	1.037'40	1885 . . .	11'76	34'38	1.886'00
1875 . . .	6'32	7'66	705'62	1886 . . .	11'20	32'65	1.501'91
1876 . . .	5'88	8'65	750'20	1887 . . .	11'46	35'00	1.996'69
1877 . . .	6'50	10'02	838'70	1888 . . .	12'61	39'03	2.086'37
1878 . . .	7'64	12'88	1.048'14	1889 . . .	13'08	41'26	1.874'78

Az itt közölt számok a kocsipostai küldemények összes forgalmát tüntetik fel, az árucsomagokat ép úgy, mint az értékküldeményeket. A küldeményeket neveik szerint, a forgalom irányának megjelölésével, az alábbi táblázat részletezi:

A kocsipostai küldemé- nyek megnevezése	A magyar királyi postaterületen				Átmenő forgalom		
	f e l a d a t o t t		össze- sen	kézbe- sítettett külföld- ről	Ausz- triából	egyéb kül- földről	össze- sen
	belföld	külföld					
	részére						
Portóköteles küldemények							
Bérmentes árucsomagok:							
a) értéknnyilvánítás nélkül							
ezer darab.	1.432	610	2.042	1.388	37	84	121
ezer kilogramm.	5.620	2.643	8.263	5.906	85	257	342
b) értéknnyilvánítással							
ezer darab.	1.307	377	1.684	340	9	7	16
ezer kilogramm.	5.635	1.531	7.166	1.244	28	37	65
ezer forint.	18.728	10.691	29.419	8.323	202	475	677

A kocsipostai küldemények megnevezése	A magyar királyi postaterületen			Átmenő forgalom		
	f e l a d a t o t t		kézbesítette	Ausztriából	egyéb külföldről	összesen
	belföld részére	külföld	külföldről			
Bérm. pénzes küldemények:						
a) csomag 250 grammon felül						
ezer darab	21	17	38	5	3	4
ezer kilogramm	44	46	90	14	5	27
összérték ezer forintokban .	14.795	19.832	34.627	19.364	4.667	26.342
26.342						31.009
b) levél 250 grammig						
ezer darab	1.012	179	1.191	189	7	22
összérték ezer forintokban .	325.477	72.147	397.624	83.109	2.430	5.750
5.750						8.180
Bérm. postafizetési áruössomagok:						
a) értéknilyvántítás nélkül						
ezer darab	1.133	278	1.411	1.060	10	8
ezer kilogramm	4.014	1.186	5.200	4.273	40	39
39						79
b) értéknilyvántítással						
ezer darab	970	232	1.202	454	11	7
ezer kilogramm	3.501	951	4.452	1.759	42	51
ezer forint	17.488	6.911	24.399	19.788	351	791
791						1.142
Bérm. postafizetési. pénz. küldemény:						
a) csomag 250 grammon felül						
ezer darab	21	6	27	7	1	1
ezer kilogramm	51	16	67	17	3	11
összérték ezer forintokban .	38.494	11.988	50.482	27.036	3.829	10.900
10.900						14.729
b) levél 250 grammig						
ezer darab	470	160	630	150	7	7
összérték ezer forintokban .	235.891	69.598	305.489	133.120	2.696	2.457
2.457						5.163
Portómentes küldemények:						
Áruössomagok:						
a) értéknilyvántítás nélkül						
ezer darab	490	11	501	23	0	1
ezer kilogramm	2.046	50	2.096	92	1	4
4						5
b) értéknilyvántítással és pénzes						
ezer darab	68	3	71	2	0	0
ezer kilogramm	552	42	594	26	0	0
összérték ezer forintokban .	313.590	119.369	432.959	44.952	4	0
4						4
Pénzes levelek 20 grammig						
ezer darab	617	24	641	24	1	2
ezer forint	252.303	4.863	257.166	6.862	38	27
27						65
Összesszekérpostai						
küldemények { ezer darab	7.541	1.997	9.438	3.642	83	142
{ » kilgr.	21.463	6.465	27.928	13.331	201	421
{ » frt.	1.216.766	315.399	1.532.165	342.614	14.217	46.742
46.742						60.59

Végre, a mint a levélpostai küldeményeknél tettük, a forgalmat még az egyes országok szerint részletezve is bemutatjuk:

Sorszám	A rendeltetési, illetőleg származási hely megnevezése	Magyarországban 1888-ban					
		feladatott			kézbesítettett		
		kocsipostai küldemény					
		darab	kilogr.	forint	darab	kilogr.	forint
	I. Európa :						
1	Magyarország	7,541.000	21,463.000	1.216.746.000	7,541.000	21,463.000	1.216.746.000
2	Ausztria	1,511.720	5,192.560	285,060.880	3,207.840	11,970.220	296,903.060
3	Németország (Holland)	265.910	941.960	8,663.200	316.680	1,161.040	28,393.920
4	Bosznia	56.800	165.800	4,085.040	33.080	51.920	3,237.520
5	Románia	9.680	17.880	8,956.720	26.000	5.720	2,784.840
6	Szerbia	9.240	19.720	2,565.440	13.240	4.680	3,294.640

Sorszám	A rendeltetési, illetőleg származási hely megnevezése	Magyarországban 1888-ban					
		feladatott			kézbesítettett		
		kocsipostai küldemény					
		darab	kilogr.	forint	darab	kilogr.	forint
7	Francoziaorsz. (Monacotal)	10.200	26.040	2,975.000	15.920	51.600	5,953.600
8	Olaszorsz. (San Marino)	7.640	21.600	676.960	6.800	14.040	383.360
9	Oroszország	2.640	2.760	484.520	3.120	1.880	356.720
10	Svájc	12.200	42.520	723.280	8.520	35.040	960.280
11	Bulgária	2.160	6.040	151.600	1.480	2.200	231.600
12	Nagy-Británia	3.920	12.600	505.040	4.840	16.280	19.180
13	Törökország	610	1.720	97.840	460	1.480	—
14	Belgium	3.880	8.520	208.960	2.520	8.000	81.040
15	Skandinávia	160	560	1.440	60	140	80
16	Pyrenai félsziget	160	400	9.500	20	60	—
17	Görögország	40	80	—	20	—	5.600
18	Egyéb Európa	440	1.120	181.200	360	600	7.760
	Együtt	9,438.480	27,924.960	1,532,097.620	11,181.960	34,790.900	1,559,359.260
	II. Ázsia:						
19	Britt-India	20	—	200	—	—	—
20	Egyéb Ázsia	—	—	—	—	—	—
	Együtt	20	—	200	—	—	—
	III. Afrika:						
21	Egyiptom	100	300	40.140	660	2.860	—
22	Többi Afrika	—	—	—	20	60	—
	Együtt	100	300	40.140	680	2.920	—
	IV. Amerika:						
23	Északam. Egy.-Áll.	460	2.020	5.540	40	100	300
24	Egyéb Amerika	—	—	—	—	—	—
	Együtt	460	2.020	5.540	40	100	300
	Összesen	9,439.060	27,927.280	1,532,143.500	11,182.680	34,793.920	1,559,359.560

A pénzküldés legkényelmesebb s legolcsóbb módját, a postautalványok forgalmát, az alábbi kimutatás tünteti fel, mely azonban a postautalványokon kívül az utánvételek forgalmát is magában foglalja, minthogy az, az együttes elszámolás folytán, 1883 óta külön ki nem mutatható:

Év	A bel-földi	Az Ausztriával való	A külfölddel való	Az összes	Év	A bel-földi	Az Ausztriával való	A külfölddel való	Az összes
	postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban					postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban			
1868 . .	3'55	4'44	—	7'99	1873 . .	34'32	46'97	—	81'29
1869 . .	5'54	6'03	—	11'57	1874 . .	35'30	46'68	—	81'98
1870 . .	12'59	15'02	—	27'61	1875 . .	37'69	52'82	0'50	90'97
1871 . .	23'52	28'38	—	51'90	1876 . .	42'14	59'69	0'91	102'77
1872 . .	31'55	40'33	—	71'88	1877 . .	49'44	64'78	0'91	115'13
átl. 1868—72	15'35	18'84	—	34'19	átl. 1873—77	39'76	54'19	0'48	94'43

Év	A bel- földi	Az Ausz- triával való	A külföld- del való	Az összes	Év	A bel- földi	Az Ausz- triával való	A külföld- del való	Az összes
postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban					postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban				
1878 . .	55'98	65'02	1'21	122'21	1883 . .	99'34	87'43	5'92	192'69
1879 . .	55'78	58'41	1'64	115'83	1884 . .	113'15	96'79	6'16	216'10
1880 . .	64'61	63'68	2'95	131'24	1885 . .	128'00	104'10	6'34	238'44
1881 . .	74'43	71'37	3'88	149'68	1886 . .	144'61	114'25	5'35	264'21
1882 . .	84'71	77'62	5'74	168'07	1887 . .	158'81	121'08	5'73	285'62
átl. 1878—82	67'10	67'22	3'08	137'40	átl. 1883—87	128'78	104'73	5'90	239'41
					1888 . .	177'79	131'45	6'07	315'31
					1889 . .	202'35	142'40	6'62	351'37

Kimutatásunk csaknem állandó nagymérvű emelkedésről tanus-
kodik. Érdekes, hogy míg egészen a hetvenes évek végéig az Ausz-
triával való forgalom meghaladta a belforgalmat, újabban a bel-
forgalom erősen túlszárnyalja az Ausztriával való forgalmat. Még
érdekesebb, a mi Ausztriával való gazdasági és társadalmi érint-
kezésünkben önként folyik, hogy Magyarországon sokkal nagyobb
összeg utalványoztatik Ausztria számára, mint megfordítva. 1889-ben
Magyarországon befizettetett s Ausztriában kifizettetett 108'98 millió
forint, míg az Ausztriában befizetett s Magyarországon kifizetett
utalványok összege csak 33'42 millió forintot tett.

A néhány év óta életbeléptetett postai megbízások
forgalmát az utóbbi 4 évről a következő számok mutatják:

		Érkezett		Kiváltatott	
		drb.	érték frt.	drb.	érték frt.
A belföldről	(1885)	43.300	1,211.229	26.455	585.397
»	(1886)	44.662	1,106.037	23.795	526.866
»	(1887)	47.822	1,280.325	25.976	643.417
»	(1888)	54.685	1,585.287	29.543	867.359
»	(1889)	59.656	1,989.534	34.791	1,172.361
Ausztriából	(1885)	59.857	2,255.341	31.103	1,122.288
»	(1886)	59.305	2,216.816	29.188	1,099.407
»	(1887)	65.497	2,529.583	31.827	1,322.984
»	(1888)	65.144	2,834.063	31.403	1,426.707
»	(1889)	68.823	3,154.342	34.752	1,665.980
Külföldről	(1885)	9.617	440.892	5.508	247.222
»	(1886)	9.899	454.617	5.543	251.991
»	(1887)	10.375	476.331	5.830	266.866
»	(1888)	11.494	507.955	6.417	205.608
»	(1889)	11.896	524.305	6.394	285.877
Összesen	(1885)	117.774	3,907.962	63.066	1,954.907
»	(1886)	113.866	3,777.470	58.526	1,878.264
»	(1887)	123.694	4,283.240	63.038	2,233.268
»	(1888)	131.323	4,927.805	67.363	2,499.674
»	(1889)	140.375	5,668.181	75.937	3,124.218

A külföldi postai megbízási forgalom eleinte csak Németországgal volt berendezve, 1886. évi május 1-től a lissaboni postakongresszus idevágó és az 1886: XIII. t.-cikk által jóváhagyott határozatai alapján ezen forgalom még Belgiummal, Egyiptommal, Franciaországgal (Algir és Tunis), Luxemburggal, Olaszországgal, Romániával és Svájc czal is berendeztetett.

Távirda. — Ez intézmény jelentősége napjainkban egyre növekedőben van. Különösen a nemzetközi forgalom szempontjából játszik az nagy szerepet, úgy, hogy egész hasznát csakis a nemzetközi adatok alapján ítélni lehetjük meg.

A távirdahivatalok száma Magyarországon következőleg emelkedett:

Év	Az összes távirdahivatalok száma	Ezek közül		Év	Az összes távirdahivatalok száma	Ezek közül	
		állami	vasuti			állami	vasuti
1868 . . .	349	190	159	1879 . . .	980	400	580
1869 . . .	410	214	196	1880 . . .	994	409	585
1870 . . .	487	246	241	1881 . . .	1.069	473	596
1871 . . .	650	321	329	1882 . . .	1.172	517	655
1872 . . .	764	346	418	1883 . . .	1.250	543	707
1873 . . .	837	351	486	1884 . . .	1.335	590	745
1874 . . .	856	358	498	1885 . . .	1.424	636	788
1875 . . .	887	362	525	1886 . . .	1.525	680	845
1876 . . .	911	368	543	1887 . . .	1.609	702	907
1877 . . .	931	376	555	1888 . . .	1.645	718	927
1878 . . .	960	385	575	1889 . . .	1.701	746	955

A távirdahivatalok száma tehát folyton emelkedőben van, bár az utóbbi években a szaporodás aránylag lassabb, mint azelőtt, a mi természetes is, miután a fejlődés időleges határa már el van érve és nincs többé szükség a mulasztások helyreépítésére, mint a 70-es évek elején. A vasuti távirdahivatalok szaporodása általában valamivel gyorsabb, mint az államiaké, mi összefügg vasuti hálózatunk gyors terjeszkedésével.

A távirdaállomások számát és arányát a terület- és népességhez a különböző országokban a következő összeállítás tünteti fel.

Sorszám	Az ország neve	Az állami	A vasuti és magán	Az összes		Egy távirdaállomás jutott			
		távirdaállomások száma				□ km. területre		□ km. területre	
		1889-ben	1888-ban	1889-ben		1888-ban		1889-ben	
1	Németország	12.431	3.977	15.735	16.408	34	2.993	32	2.856
2	Franciaország	6.086	3.412	9.259	9.498	57	4.127	55	4.013
3	Nagybritánia és Írorsz.	5.651	1.701	7.138	7.352	44	5.214	43	5.094
4	Olaszország	2.602	1.422	3.623	4.024	79	8.264	71	7.595

Sorszám	Az ország neve	Az állami	A vasúti és magán	Az összes		Egy távírdaállomás jutt			
		távírdáállomások száma			□ km. területre	lakosra	□ km. területre	lakosra	
		1889-ben	1888-ban	1889-ben	1888-ban		1889-ben		
5	Oroszország	1.849	1.900	—	3.749	—	—	5.944	28.437
6	Ausztria	1.871	778	3.531	2.649	85	6.580	82	6.428
7	Svájc	1.253	94	1.325	1.347	31	2.232	30	2.178
8	Belgium	830	105	931	935	32	6.348	31	6.390
9	Magyarország	746	1.957	1.645	2.703	195	10.275	189	10.028
10	Spanyolország	602	396	—	998	—	—	505	17.390
11	Németalföld	406	315	687	721	48	6.392	46	6.250
12	Portugália	297	1	—	298	—	—	308	15.800
13	Svédország	176	811	957	987	462	4.929	448	4.797
14	Görögország	175	7	176	182	367	11.250	355	10.879
15	Dánia	166	207	360	373	110	5.500	106	5.651
16	Norvégia	161	191	328	352	984	5.936	917	5.593
17	Románia	163	190	323	353	406	16.643	372	15.581
18	Bulgária és Kei.-Rumélia	117	19	120	136	832	24.858	734	23.170
19	Bosznia és Hercegovina	77	25	107	102	476	12.710	502	13.764
20	Szerbia	68	48	116	116	419	16.983	419	16.983
21	Luxemburg	50	44	75	94	34	2.840	27	2.266

A viszonyok e táblázatban egészen hasonlóak azokhoz, melyeket fentebb a postahivatalok kimutatásánál méltányoltunk. Hazánk itt is átmenetet képez a nyugat és kelet arányai közt.

Hazánk távírdahálózatának hosszát s a gépkészülékek számát a következő összeállítás mutatja:

Év	A hálózat		A gépkész- lékek száma	Év	A hálózat		A gépkész- lékek száma
	vonalainak	huzalainak			vonalainak	huzalainak	
	hossza kilométerekben				hossza kilométerekben		
1868	8.429	21.635	480	1879	14.355	51.283	1.402
1869	9.415	24.296	561	1880	14.541	52.240	1.420
1870	9.657	30.793	796	1881	15.188	54.486	1.495
1871	12.630	36.045	1.008	1882	15.948	56.891	1.697
1872	13.236	42.669	1.081	1883	16.223	59.149	1.717
1873	13.675	47.744	1.216	1884	16.542	61.619	1.839
1874	13.980	48.567	1.271	1885	17.396	64.276	1.932
1875	14.166	49.180	1.303	1886	17.944	66.432	2.005
1876	14.468	50.044	1.821	1887	19.111	69.174	2.253
1877	14.531	50.850	1.840	1888	19.258	71.233	2.342
1878	14.605	50.905	1.873	1889	19.872	73.400	2.483

Európa különböző államaiban a távírdahálózat nagysága következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Az állami távírda- hálózat		Esett 100 □ km. területre vonal- hossz km.	Az állami távírda- hálózat		Esett 100 □ km. területre vonal- hossz km.
		vonalai- nak	huzalai- nak		vonalai- nak	huzalai- nak	
		1888-ban		1889-ben			
1	Németország	92.383	329.563	17'1	98.391	334.083	18'2
2	Nagybritánia és Írhon	49.423	295.163	15'8	50.571	305.658	16'1
3	Franciaország . . .	88.046	276.527	16'7	89.483	281.763	16'9
4	Oroszország	—	—	—	112.886	217.640	2'1
5	Olaszország	33.391	92.653	11'6	34.915	99.122	12'2
6	Ausztria	26.238	71.742	8'8	26.677	73.003	8'9
7	Spanyolország . . .	—	—	—	23.686	54.029	4'7
8	Magyarország	6.300	46.675	5'7	18.930	47.918	5'9
9	Belgium	18.803	32.531	23'1	6.865	33.011	23'3
10	Svédország	8.190	21.354	1'9	8.676	22.529	2'0
11	Németalföld	4.982	17.515	15'3	5.130	17.996	15'8
12	Svájc	7.115	17.341	17'8	7.151	17.872	17'9
13	Norvégia	7.486	14.012	2'3	7.505	14.250	2'3
14	Románia	5.232	12.935	4'0	5.306	13.180	4'0
15	Portugália	—	—	—	5.402	12.307	6'0
16	Dánia	4.318	11.687	11'3	4.416	12.077	11'5
17	Bulgária és Kelet- rumélia	4.402	7.244	4'4	4.484	6.796	4'5
18	Görögország	5.542	6.660	8'6	5.575	6.693	8'6
19	Bosznia és Hercego- vina	2.008	4.586	3'9	2.806	5.869	5'5
20	Szerbia	2.908	4.908	6'0	2.907	4.907	6'0
21	Luxenburg	373	667	14'4	404	760	15'2

A távíratok forgalmát a magyar államterületen a következő összeállítás mutatja:

É v	Díjköteles távíratok		Díjmentes (állami szolgálati) távíratok	Ausztriából és a külföldről érkezett távíratok	Átmenetileg kezelt távíratok		Az összes távíratok száma
	a magyar	az osztrák és külföldi			a magyar	az osztrák és külföldi	
forgalomban		forgalomban					
1868	798.671	59.031	37.329	57.348	—	25.264	997.643
1869	1,041.194	58.988	36.551	58.915	—	11.680	1,207.328
1870	1,225.706	63.449	132.846	67.133	—	—	1,489.136
1871	1,791.006	83.866	212.449	76.162	1,647.312	100.020	3,910.815
1872	2,013.471	82.995	260.617	87.344	1,740.092	170.522	4,355.041
1873	2,039.352	92.360	267.434	96.105	1,803.160	110.952	4,409.363
1874	1,692.089	89.384	247.339	88.820	1,446.921	136.459	3,701.012

É v	Díjtételes táviratok		Díjmentes (állami szolgálati) táviratok	Ausztriából és a külföldről érkező táviratok	Átmenetileg kezelt táviratok		Az összes táviratok száma
	a magyar	az osztrák és külföldi			a magyar	az osztrák és külföldi	
	forgalomban				forgalomban		
1875	1,666.622	94.310	272.707	94.932	1,463.115	130.708	3,722.394
1876	1,542.213	499.947	237.083	503.477	1,693.966	114.470	4,591.156
1877	1,512.505	512.995	133.726	530.381	1,937.502	103.228	4,735.340
1878	1,876.126	554.208	154.254	578.169	2,331.995	144.966	5,639.718
1879	1,726.632	528.687	144.377	542.129	2,219.756	126.865	5,288.446
1880	1,586.042	562.668	132.717	606.517	2,120.891	123.028	5,131.863
1881	1,656.489	582.157	166.700	651.214	2,161.304	125.764	5,343.628
1882	1,753.230	644.132	160.663	730.515	2,297.322	129.900	5,715.792
1883	1,821.289	655.039	151.720	722.522	2,375.734	162.951	5,889.255
1884	1,843.623	649.486	153.573	712.812	2,253.261	159.893	5,775.648
1885	1,887.098	675.727	141.293	744.042	2,151.980	188.668	5,788.808
1886	1,886.444	669.809	146.667	727.985	2,385.276	193.415	6,009.596
1887	1,933.782	673.676	144.590	747.591	2,492.132	205.069	6,196.840
1888	2,129.745	727.397	186.353	804.056	2,678.654	229.537	6,755.792
1889	2,135.266	746.261	240.743	828.832	2,929.020	259.939	7,140.161

Európa különböző országaiban a távirati forgalom nagysága következő:

Sorszám	Az Ország néve	A díjköteles						A díjmen- tes és szol- gálati	Ezer lakosra jutott távirat	
		belforgalmi		nemzetközi		összes			1888- ban	1889- ben
		t á v i r a t o k s z á m a 1889-ben								
		ezer db.	%	ezer db.	%	ezer darab		darab		
1	N.-Brit. és Ír-hon	55.668	86·8	8.435	13·2	64.103	—	1.600	1.711	
2	Svájc	1.913	54·1	1.700	45·9	3.613	120	1.142	1.231	
3	Németalföld . . .	2.139	51·6	2.003	48·4	4.142	37	930	918	
4	Franciaország . .	28.905	81·7	6.477	18·3	35.382	5.247	855	926	
5	Belgium	2.567	49·7	2.603	50·3	5.170	118	837	865	
6	Dánia	534	35·7	961	64·3	1.495	47	770	709	
7	Norvégia	947	65·3	503	34·7	1.450	8	675	736	
8	Németország . . .	16.706	68·0	7.865	32·0	24.571	1.277	487	517	
9	Görögország . . .	685	71·7	271	23·3	956	12	473	483	
10	Luxemburg	20	22·5	69	77·5	89	4	392	419	
11	Ausztria	3.951	49·0	4.106	51·0	8.057	679	332	344	
12	Svédország	1.109	59·0	769	41·0	1.878	60	313	397	
13	Magyarország . . .	2.135	54·0	1.826	46·0	3.961	250	299	232	
14	Olaszország	28.905	81·7	6.477	18·3	35.382	5.247	276	269	
15	Románia	862	69·6	377	30·4	1.239	90	227	225	
16	Bosznia és Her- cegovina	102	38·5	163	61·5	265	27	201	188	
17	Portugália	497	57·0	374	43·0	871	94	—	185	

Sorszám	Az ország neve	A díj k ö t e l e s					A díjmen- tes és szol- gálati	Ezer lakosra jutott távirat	
		belforgalmi		nemzetközi		összes		1888- ban	1889- ben
		t á v i r a t o k s z á m a 1 8 8 9 - b e n							
		ezer db.	%	ezer db.	%	ezer darab			
18	Spanyolország	2.273	71.4	900	28.4	3.173	492	—	183
19	Szerbia	244	70.5	102	29.5	346	43	176	176
20	Bulgária és Ke- let-Rumélia .	396	71.9	155	28.1	551	163	172	174
21	Oroszország .	8.638	84.8	1.543	15.2	10.181	624	—	95

A táviratok arányszáma a lakossághoz viszonyítva, mint látnivaló, még mindig nagyon alacsony nálunk, úgy, hogy e tekintetben csak a pyrenai félsziget, Oroszország és a Balkán-államok állanak mögöttünk. A viszonyok tehát itt is hasonlóak azokhoz, melyeket fentebb a postai forgalomnál láttunk.

A posta és távirda üzleti eredményei. — Miután nálunk a két intézmény újabban egyesítettett s üzleti kimutatásunkban a két üzletág eredményei nem különíthetők el, czélszerűnek látszott e kimutatásokat a régibb évekről is egybevonni. A postai és távirdai intézmény jövedelmezőségét az egyesítés előtt az Évkönyv régibb évfolyamai külön-külön feltüntették.

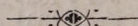
É v	Be- vétel	Ki- adás	Üzleti fölös- leg(+), vagy hiány (—)	É v	Be- vétel	Ki- adás	Üzleti fölös- leg(+), vagy hiány (—)
	millió forintokban				millió forintokban		
1868 . . .	4'16	4'47	— 0'31	1879 . . .	7'48	6'76	+ 0'72
1869 . . .	4'57	4'34	+ 0'23	1880 . . .	7'71	6'84	+ 0'87
1870 . . .	4'96	5'45	— 0'49	1881 . . .	8'36	7'13	+ 1'23
1871 . . .	5'76	6'30	— 0'54	1882 . . .	8'97	7'47	+ 1'50
1872 . . .	6'10	6'52	— 0'42	1883 . . .	9'68	7'81	+ 1'87
1873 . . .	6'23	6'43	— 0'20	1884 . . .	10'50	8'63	+ 1'87
1874 . . .	6'01	6'23	— 0'22	1885 . . .	10'86	9'28	+ 1'58
1875 . . .	6'27	6'18	+ 0'09	1886 . . .	11'19	9'50	+ 1'69
1876 . . .	6'53	6'03	+ 0'50	1887 . . .	11'49	9'42	+ 2'07
1877 . . .	6'73	6'14	+ 0'59	1888 . . .	12'27	9'30	+ 2'97
1878 . . .	7'18	6'29	+ 0'89	1889 . . .	12'31	9'22	+ 3'09

A jelentékeny emelkedés, mely az üzleti feleslegben mutatkozik, a posta-intézmény természetszerű fejlődésének tulajdonítandó: a távirda addig, míg külön kezeltetett, rendesen hiányt eredményezett

és nagyobb felesleget újabban sem adott, ha csak az új díjszabás, mely a forgalmat olcsóbbá teszi, a jövedelmezőséget is elő nem mozdítja.

A posta és távirda üzleti eredményeit Európa főbb államaiban a következő kimutatás szintén egyesítve tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Bevétel	Kiadás	Üzleti főlösleg (+) vagy hiány (—)	Bevétel	Kiadás	Üzleti főlösleg (+) vagy hiány (—)
		e z e r f e r i n t o k b a n					
		1888-ban			1889-ben		
1	Németország . . .	113.501	98.278	15.223	120.764	104.928	15.836
2	Nagybrit. és Írorsz.	107.973	77.050	30.923	122.735	87.847	34.888
3	Franciaország . .	72.533	53.454	19.079	76.877	55.573	21.304
4	Ausztria	27.534	23.935	3.649	29.531	25.188	4.343
5	Oroszország . . .	—	—	—	46.694	39.743	6.951
6	Olaszország . . .	—	—	—	23.715	21.149	2.566
7	Magyarország . .	12.268	9.297	2.971	12.308	9.223	3.085
8	Svájc	10.129	9.194	935	9.129	8.212	917
9	Belgium	7.513	5.531	1.982	7.366	5.053	2.313
10	Spanyolország . .	—	—	—	8.361	5.741	2.620
11	Németalföld . . .	6.198	5.203	995	6.578	5.260	1.318
12	Svédország	4.625	4.507	118	4.806	4.620	186
13	Dánia (Izland nélkül)	3.240	3.292	(—) 52	3.268	3.353	(—) 85
14	Portugália	—	—	—	2.270	1.960	310
15	Norvégia	1.373	1.390	(—) 17	2.085	2.108	(—) 23
16	Románia	1.957	1.512	445	2.080	1.608	472
17	Bulgária és Kelet- rumélia	562	908	(—) 346	834	907	(—) 73
18	Finnország	—	—	—	566	551	15
19	Görögország . . .	930	908	22	1.112	891	221
20	Bosznia és Herce- govina	483	645	(—) 162	474	547	(—) 72
21	Szerbia	—	—	—	490	429	61
22	Luxemburg	239	241	(—) 2	253	261	(—) 8

G) Pénz és hitel.¹⁾

1. P é n z.

Nemes fémek termelése. — A szoros értelemben vett pénz nyersanyagát a nemes fémek, az arany és ezüst képezik. Ezek termelésének változásai bebatnak az árakra, a mennyiben a nemes fémek jelentékenyebb szaporodása általános áremelkedést jelent, a termelés nagyobb fokú alábbszállása pedig az árak csökkenését idézi elő. A ma pénzül használt két nemes fém termelési viszonyainak változása pedig a köztök létező értékarányt befolyásolja, a minthogy az ezüst jelen árhanyatlása is első sorban ez okra vezetendő vissza. Az arany és ezüst értékarányának az újabb időben — 1873. óta — történt erős megzavarása nagy érdekeket érint s a nálunk tervben

¹⁾ Magyar statisztikai évkönyv I—XIX. évfolyam 4., 6. és 10. füzet — Budapesti Közlöny 1890. évf. — Oesterreichisches Statistisches Handbuch. Wien, 1889. — Az Osztrák-magyar bank zárszámadásai az 1880—90 évekre. — Oesterreichische Statistik XVIII. B. 3. H. és XXII. Band 2. Heft. Statistik der Sparkassen für das Jahr 1886. — Ignaz Gruber Dr.: Statistische Beiträge zur Frage der Währung der österreichisch-ungarischen Monarchie. Jena, 1890. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1888. Berlin, 1889. — Annuaire statistique des Pays-Bas pour 1887. — Annuaire Statistique de la Belgique, Vingtième année 1889. Bruxelles, 1889. — The Economist, 1890—1891. — Final Report of the Royal Commission appointed to inquire into the recent changes in the relative values of the precious metals. etc. London, 1888. — Report of the Director of the Mint for the Fiscal Year ending June 30, 1890. Washington, 1890. — La Revue des Banques etc. Dir. E. Fournier de Flaix 1889—90. — Annuario statistico italiano 1887/8 Roma 1888 — Bollettino di notizie sul credito e la previdenza. Ministero di agricoltura, industria e commercio. 1888—90. Roma. — Zeitschrift des kön. Preussischen Stat. Bureau I. Halbjahr. Berlin 1889. — Kalender und Stat. Jahrbuch für das Königreich Sachsen. Dresden 1889. — Norges off. Statistik, Tabeller vedkomende Norges Sparebanker i Aaret 1888. Kristiania 1889. — Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden. 1887. Karlsruhe 1889. — Statistik der schweizerischen Sparkassen. Bern 1889. — Zeitschrift des kön. bayerischen Statistischen Bureau. 1889. Nr. 2. München.

levő valutarendezés kérdésénél is előtérbe lép. A következőkben adjuk a két nemes fém termelését először hazánkban, aztán az egész földön.

Hazai nemesfém-termelésünk számottevő tényező ugyan bányászatusunkban, de a világ arany- és ezüsttermelése mellett eltörpül. A hazánkban előállított nemes fémek mennyiségét és értékét az utolsó 23 évben (1867–89) a következő táblázat mutatja, kitüntetve egyúttal a két fém súly szerinti arányát a termelésben:

É v	A z a r a n y		A z e z ü s t		A két nemes fém összes értéke	Száz kgr. nemes fémről az aranyra esik
	mennyi- sége kgrm.	értéke ¹⁾ frt.	mennyi- sége kgrm.	értéke ²⁾ frt.		
1867 . .	1.827 ³ 186	2,467.880	27.113 ¹ 773	2,440.186	4,908.066	6 ³
1868 . .	1.660 ⁷ 101	2,242.178	27.010 ¹ 461	2,430.913	4,673.091	5 ⁸
1869 . .	1.557 ³ 704	2,102.450	26.007 ¹ 962	2,340.648	4,443.098	5 ⁷
1870 . .	1.482 ³ 398	2,001.159	20.455 ⁷ 857	1,841.021	3,842.180	6 ⁸
1871 . .	1.392 ¹ 528	1,879.406	20.127 ⁴ 387	1,811.469	3,690.875	6 ⁵
1872 . .	1.434 ¹ 795	1,936.142	17.136 ³ 308	1,542.270	3,478.412	7 ⁷
1873 . .	1.233 ⁴ 22	1,720.625	18.576 ⁵ 930	1,671.893	3,392.518	6 ²
1874 . .	1.291 ¹ 602	1,801.169	17.421 ² 639	1,567.939	3,369.108	6 ⁹
1875 . .	1.576 ⁹ 760	2,199.882	21.235 ⁶ 585	1,911.209	4,111.091	6 ⁹
1876 . .	1.890 ⁰ 275	2,637.293	22.784 ³ 808	2,051.320	4,688.613	7 ⁶
1867—1876	1.534 ⁵ 707	2,098.818	21.786 ⁷ 771	1,960.887	4,059.705	6 ⁶
1877 . .	1.704 ⁷ 061	2,378.065	20.506 ³ 871	1,845.575	4,223.640	7 ⁷
1878 . .	1.807 ¹ 997	2,521.044	19.571 ¹ 484	1,761.403	4,282.447	8 ⁴
1879 . .	1.593 ⁶ 513	2,223.144	18.660 ⁹ 811	1,679.488	3,902.632	7 ⁹
1880 . .	1.604 ⁰ 683	2,237.675	17.443 ³ 808	1,569.943	3,807.618	8 ⁴
1881 . .	1.578 ⁶ 045	2,195.700	17.583 ⁰ 598	1,579.420	3,775.120	8 ²
1882 . .	1.724 ² 977	2,398.373	16.568 ² 300	1,490.754	3,839.127	9 ⁴
1883 . .	1.628 ⁸ 380	2,266.038	16.708 ³ 394	1,503.550	3,769.583	8 ⁸
1884 . .	1.684 ⁵ 770	2,349.985	15.049 ⁹ 418	1,353.990	3,703.975	10 ¹
1885 . .	1.719 ² 958	2,384.350	16.671 ¹ 614	1,499.855	3,884.205	9 ³
1886 . .	1.788 ⁷ 442	2,433.422	16.042 ² 855	1,443.823	3,927.245	10 ⁰
1877—1886	1.683 ³ 985	2,343.780	17.480 ⁶ 433	1,572.778	3,916.550	8 ⁸
1887 . .	1.861 ⁹ 188	2,597.376	17.664 ⁹ 930	1,588.184	4,185.560	9 ⁵
1888 . .	1.806 ⁴ 258	2,575.167	16.692 ² 957	1,497.712	4,072.879	9 ⁸
1889 . .	2.215 ² 153	2,977.253	17.229 ⁴ 904	1,322.595	4,509.848	11 ⁴

¹⁾ Az arany kilogrammja 1872-ig 1.350 frtjával, azon túl rendszeren 1.395 frtjával számított; az 1889. évben, tekintettel arra a körülményre, hogy 469⁷707 kg. ezüsttartalmú arany a berlini k. pénzverde számára 1.156 frtjával adatott el, az átlagár 1.344 frtot tesz. — ²⁾ Az ezüst kilogrammja egyenlőnek vétetett 90 frttal s csak a 80-as évek némelyikében számított valami kis töredékkel csekélyebb értékben.

A táblázatból kitűnik, hogy nemesfém-termelésünk egészben véve stagnál. Áll ez különösen az ezüstre, melynek előállítás a nagyon kedvező 1867—69. évekkel szemben oly mérvben csökkent, hogy — az ezüst értékhanyatlását is számbavéve — ezüsttermelésünk újabban aligha állít elő feleakkora értéket, mint a mondott években. Örvedetesebb képet nyújt az aranybányászat, mely a 70-es évek elején jelentékenyen alászállott ugyan, de az időtől fogva emelkedőben van és az erdélyi részekben megindult vállalkozói tevékenység folytán már is szép lendületet mutat. Az arany előállítása a zalatnai bányakapitányság területén a magánbányákban 1887-ről 1889-re közel 35⁰/o-kal emelkedett, az adományozott vájnatelkek nagysága pedig (az aranyra, ezüstre és rézre szóló adományozásokat véve, minthogy itt további megkülönböztetéseket forrásaink nem engednek) ugyanazon idő alatt 12⁴ millió □-méterről 18⁰ millióra szökkent fel.

A világ nemesfém-termelése Soetbeernek e tekintetben általánosan legjobbnak tartott s az 1886-ban kiküldött angol Gold- and Silver-commission által is használt összeállítása szerint Amerika felfedeztetésétől napjainkig több évi átlagokban következőkép alakult:

Időköz	Súlya kilogrammokban			Értéke ezer frtokban (aranyban)			
	az arany-nak	az ezüstnek	100 kg. nemes fémből az arany-raesett	az arany-nak	az ezüstnek	az összes nemes fémeknek	ebből az arany-ra jut %
1493—1520 .	5.800	47.000	11 ⁰	8.091	6.110	14.201	57 ⁰
1521—1544 .	7.160	90.200	7 ⁴	9.988	11.185	21.173	47 ²
1545—1560 .	8.510	311.600	2 ⁷	11.871	38.482	50.353	23 ⁶
1561—1580 .	6.849	299.500	2 ²	9.541	36.390	45.931	20 ⁸
1581—1600 .	7.380	418.900	1 ⁷	10.295	49.430	59.725	17 ²
1601—1620 .	8.520	422.900	2 ⁰	11.885	48.211	60.096	19 ⁸
1621—1640 .	8.300	393.600	2 ¹	11.578	39.163	50.741	22 ⁸
1641—1660 .	8.770	366.300	2 ³	12.238	35.165	47.403	25 ⁸
1661—1680 .	9.260	337.000	2 ⁷	12.918	31.341	44.259	29 ²
1681—1700 .	10.765	341.900	3 ¹	15.017	31.796	46.813	32 ¹
1701—1720 .	12.820	355.600	3 ⁵	17.884	32.537	50.421	35 ⁵
1721—1740 .	19.080	431.200	4 ²	26.616	39.886	66.502	40 ⁰
1741—1760 .	24.610	533.145	4 ⁴	34.331	50.382	84.713	40 ⁵
1761—1780 .	20.705	652.740	3 ¹	28.884	62.010	90.894	31 ⁸
1781—1800 .	17.790	879.060	2 ⁰	24.817	81.313	106.130	23 ⁴
1801—1810 .	17.778	894.150	1 ⁹	24.800	80.026	104.826	23 ⁷
1811—1820 .	11.445	540.770	2 ¹	15.966	48.670	64.636	24 ⁷
1821—1830 .	14.216	460.560	3 ⁰	19.831	40.760	60.591	32 ⁷

Időköz	Súlya kilogrammokban			Értéke ezer forintokban (arany)			
	az arany-nak	az ezüstnek	100 kg nemes fém-ből az arany-raesett	az arany-nak	az ezüstnek	az összes nemes fémek-nek	ebből az arany-ra jut %
1831—1840 .	20.289	596.450	3.3	28.303	52.786	81.089	34.9
1841—1850 .	54.759	780.415	6.6	76.388	68.677	145.065	52.7
1851—1855 .	199.388	886.115	18.4	278.104	80.193	358.297	77.6
1856—1860 .	201.750	904.990	18.2	281.499	82.355	363.854	77.4
1861—1865 .	185.057	1,101.150	14.4	258.163	99.654	357.817	72.1
1866—1870 .	195.026	1,339.085	12.7	272.069	119.848	391.917	69.4
1871—1875 .	173.904	1,969.425	8.1	242.603	172.325	414.928	58.5
1876—1880 .	172.414	2,450.252	6.6	240.522	191.031	431.553	55.7
1881—1885 .	149.137	2,861.709	5.0	208.049	214.380	422.429	49.3
1886 ¹⁾ . . .	159.490	2,901.829	5.2	222.600	194.821	417.421	53.8
1887 ¹⁾ . . .	159.155	2,990.398	5.1	222.127	197.501	419.628	52.9
1888 ¹⁾ . . .	165.880	3,386.869	4.7	231.512	214.710	446.222	51.9
1889 ¹⁾ . . .	182.308	3,880.839	4.5	254.440	245.015	499.455	50.9

A táblázat feltünteti, hogy minő óriási mérvben fokozódott a nemes fémek előállítása az utolsó időben. De mutatja azt is, hogy a fokozódás nem volt egyöntetű az aranyról és ezüstről, nevezetesen az 1850. körül felfedezett aranybányák rendkívüli bősége az 50-es és 60-as években egyszerre megsokszorozta az aranytermelést, míg az előállított ezüst mennyisége ez alatt csak lépésről-lépésre emelkedett. Ujabban azonban megfordult a helyzet: az arany előállítása megcsökkent, míg ellenben az ezüstabányászat hihetetlen mérvet öltött, úgy, hogy 1889-ben már háromszor annyi ezüstöt adott, mint a hatvanas évek átlagában s az emelkedés nem látszik határt ismerni. Az arany termelése az utolsó két évben (1888. és 1889.), főleg az afrikai bányák kiaknázásának kedvező menete folytán jelentékenyen emelkedett ugyan, de még nagyobb arányokban fokozódott az ezüstabányászat hozadéka.

A legközelebb lefolyt 1890. év az eddig rendelkezésre álló adatok szerint a délafrikai aranybányákra ismét kedvező volt; egyidejűleg pedig az ezüst előállítása Amerikában is nagyon jelentékeny emelkedést mutat.

Az arany és ezüst értékviszonya. — A két nemes fém tudvalevőleg nagyon állandó értékarányban állott egymással egészen

¹⁾ Az utolsó négy év adatait az Északamerikai Egyesült Államok »Annual Report of the Director of the Mint, etc.« című kiadványából merítettük.

a legújabb időkig. Az időszámításunk kezdete előtti időkből van már tudomásunk ez arányról, mely akkor 1 : 12 körül mozgott. A középkor adatai szintén 1 : 12 egészen 1 : 10 arányt mutatnak. A 17-ik század folyamában az arany értéke emelkedett és annak végén már 1 : 15 arányt találunk. Csekély ingadozásokkal tartott ez a helyzet egészen a jelen század elejéig és csak annak második negyedében drágul az arany annyira, hogy számaink 1 : 15·8-re változnak. A kaliforniai és ausztráliai aranybányák felfedezése által a két fém termelési viszonyaiban századunk közepén beállott fordulat sem gyakorolt lényeges hatást azok értékviszonyára; az arány (5 évi átlagokat véve) 1 : 15·3 alá nem szállott, a mit tudvalevőleg a latin Unio kettős valutarendszerének tulajdonítanak. 1873. óta rohamosan süllyedt az ezüst értéke. Az arány alakulását 1801. óta a következő összeállítás mutatja:

Évek	Egy unczia ezüst ára a lond. piacon	Az arany viszonya az ezüsthöz	Évek	Egy unczia ezüst ára a lond. piacon	Az arany viszonya az ezüsthöz
1801—10 . .	60 $\frac{7}{16}$ d.	1 : 15·61	1871—75 . .	59 $\frac{1}{16}$ d.	1 : 15·97
1811—20 . .	60 $\frac{13}{16}$ »	1 : 15·51	1876—80 . .	52 $\frac{15}{16}$ »	1 : 17·81
1821—30 . .	59 $\frac{11}{16}$ »	1 : 15·80	1881—85 . .	50 $\frac{5}{8}$ »	1 : 18·63
1831—40 . .	59 $\frac{7}{8}$ »	1 : 15·75	1886	45 $\frac{3}{8}$ »	1 : 20·79
1841—50 . .	59 $\frac{9}{16}$ »	1 : 15·83	1887	44 $\frac{7}{8}$ »	1 : 21·13
1851—55 . .	61 $\frac{3}{16}$ »	1 : 15·41	1888	42 $\frac{7}{8}$ »	1 : 22·00
1856—60 . .	61 $\frac{5}{8}$ »	1 : 15·30	1889	42 $\frac{11}{16}$ »	1 : 22·09
1861—65 . .	61 $\frac{1}{4}$ »	1 : 15·40	1890	47 $\frac{11}{16}$ »	1 : 19·73
1866—70 . .	60 $\frac{5}{8}$ »	1 : 15·55			

Az ezüst átlagos ára az 1889. évben állott legalacsonyabban. Azóta valóban rendkívüli hullámzások állottak be az ezüst árában, hullámzások, melyek magyarázata az Egyesült-Államok törvényhozásában s az azzal kapcsolatban álló üzérkedésekben keresendő. Hosszas vajudás után az 1890. év közepén (jul. 14.) létrejött a Mc-Kinley-féle ezüstbill, mely kötelezi a kincstárt, hogy havonta $4\frac{1}{2}$ millió unczia ezüstöt vásároljon törvényes fizetési eszközt képező kincstári jegyek ellenében. E törvény, mely sokkal túlmege a régi Bland-bill rendelkezéseiben, szabad teret engedett a legvadabb üzérkedésnek. Az ezüst ára rohamosan emelkedett. Az év első három hónapjában 44 d. körül mozgó londoni jegyzés szeptemberre $54\frac{5}{8}$ s-dig szökött fel. Azóta válság állott be az üzérkedésben s az ezüst ára

1891. év második negyedében ismét 45 d. alatt áll s az ezüstpártnak a választások alkalmával szenvedett veresége folytán nincs többé kilátás újabb rendszabályok hozatalára az ezüst érdekében.

Nemes fémek nemzetközi forgalma.¹⁾ — Az e téren főbb szerepet játszó államok arany- és ezüsforgalmát be- és kivitel szerint részletezve a következő kimutatás tünteti fel, megjegyezve, hogy a kimutatásban a nyers fémek és a belőlők vert pénz (érmek) — miután az elkülönítés nem mindenütt lehetséges — együvé foglaltattak:

Az ország neve	átlag		1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	1876—80-ban	1881—85-ben								
millió forintokban										
Aranyforgalom.										
a) Bevitel:										
N.Britán. és Írorsz.	165.2	112.4	143.8	77.6	107.4	133.8	133.9	99.6	157.9	176.9
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	56.3	84.7	72.2	37.2	47.9	56.1	43.6	90.1	92.3	21.6
Franciaország . .	150.9	67.4	69.4	25.8	51.0	97.4	104.4	37.3	40.4	135.0
Kelet-India	—	46.6	51.0	54.7	47.8	30.9	28.3	32.4	31.2	50.7
Olaszország	¹⁾ 4.4	17.0	25.6	16.8	8.2	4.7	4.3	3.1	3.0	6.4
Oszt.-Magy.-mon.	19.4	14.3	18.5	14.2	10.4	8.6	7.4	7.8	24.1	22.4
Németország . . .	43.7	12.4	14.3	10.4	9.2	21.3	23.4	27.7	67.1	45.0
Svájcz	—	—	—	—	—	—	5.3	6.1	5.7	13.7
Belgium	3.3	3.4	6.6	1.0	2.7	6.1	4.3	1.8	2.4	6.0
Japán	—	1.0	1.1	1.3	0.7	1.2	2.3	2.5	2.4	1.5
b) Kivitel:										
N.-Britán. és Írorsz.	162.5	117.1	120.2	70.9	120.1	119.3	137.8	93.2	149.4	144.6
Franciaország . .	87.3	67.4	81.1	53.9	32.8	80.4	79.2	123.2	77.0	51.8
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	31.6	40.5	68.4	24.4	86.3	17.8	90.2	20.4	26.4	115.4
Németország . . .	10.6	18.5	19.6	21.1	16.5	12.3	11.6	8.4	50.1	2.9
Olaszország	¹⁾ 9.3	11.4	0.5	3.3	4.7	40.5	3.7	9.8	9.1	7.3
Belgium	0.4	4.9	7.6	6.7	8.4	1.6	1.1	0.0	0.1	0.9
Oszt.-Magy.-mon.	4.5	3.2	4.4	2.1	3.1	4.4	1.1	3.6	10.7	8.7
Japán	—	2.7	3.0	2.4	3.4	1.2	0.8	0.2	0.9	0.5
Svájcz	—	—	—	—	—	—	1.8	1.6	1.6	2.2
Kelet-India	—	1.6	1.6	0.7	1.1	3.3	6.6	2.4	3.1	4.6
Ezüstforgalom.										
a) Bevitel:										
N.-Britán. és Írorsz.	128.9	89.3	92.4	94.7	96.3	94.3	74.7	78.2	62.1	91.9
Kelet-India	—	85.5	83.6	74.1	99.1	123.9	82.2	105.9	107.3	123.9
Franciaország . .	61.7	54.1	51.2	32.6	40.4	94.3	73.6	71.2	65.6	44.2

¹⁾ A forrásokat ld. az áruforgalmi kimutatásoknál.

Az ország neve	átlag		1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
	1876-80-ban	1881-85-ben								
millió forintokban										
Éjsz.-Am.Egy.-Áll.	27·7	25·4	17·0	22·6	30·6	34·8	37·5	36·2	32·3	39·2
Olaszország ¹⁾	4·4	19·0	22·2	20·8	2·3	42·3	18·3	32·5	24·4	13·4
Belgium	2·5	14·4	12·2	34·9	14·7	1·2	5·4	0·6	3·7	8·2
Japán	—	11·4	13·0	12·0	11·9	16·1	18·8	19·5	15·1	26·8
Osztr.-Magy.-mon.	23·5	6·8	4·0	7·5	2·3	3·6	3·2	3·1	3·0	3·8
Németország	14·4	3·5	3·3	3·2	2·8	1·5	4·9	4·3	5·5	26·2
Svájcz	—	—	—	—	—	—	8·9	9·5	11·5	18·4
b) Kivitel:										
N.-Britán. és Írorsz.	124·3	90·3	89·7	93·2	100·0	98·5	72·2	78·1	76·2	106·7
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	47·6	47·8	35·3	42·5	54·7	70·9	62·0	52·2	43·3	53·1
Franciaország	23·3	41·3	62·9	38·4	18·5	55·1	53·7	55·4	43·6	41·1
Osztr.-Magy.-mon.	14·4	12·2	44·5	2·0	6·7	4·2	0·7	1·3	1·5	0·7
Kelet-India	—	11·2	8·8	10·0	18·6	7·8	10·6	13·6	14·8	14·5
Németország	14·4	10·3	7·2	10·3	15·7	9·7	21·3	19·0	23·2	18·6
Olaszország ¹⁾	5·5	10·3	2·0	4·0	7·7	34·9	18·3	34·4	23·1	14·7
Japán	—	7·2	6·4	4·3	7·2	7·5	18·6	21·8	14·8	9·8
Svájcz	—	—	—	—	—	—	6·6	6·9	6·8	5·9
Belgium	0·3	3·8	0·9	7·3	3·9	0·1	0·3	0·4	1·6	1·0
Arany- és ezüsforgalom együtt. ²⁾										
a) Bevitel:										
Ausztrália	28·8	29·7	26·6	24·7	40·4	30·1	37·6	36·5	—	—
Oroszország	—	12·6	15·8	10·6	9·4	11·0	11·6	11·4	13·3	—
b) Kivitel:										
Ausztrália	79·3	76·2	77·3	76·8	50·9	84·6	65·6	52·6	101·1	91·2
Oroszország	—	60·0	130·4	35·6	8·5	13·8	26·8	34·3	17·6	111·8
Mexico	—	55·5	35·6	61·7	69·7	70·4	62·3	69·9	—	40·1

A forgalom egészét tekintve, Anglia áll a legelső helyen, mely körülmény azonban ezen ország hatalmas közvetítő kereskedésében leli magyarázatát s a táblázatból kitűnik, hogy e forgalom határozottan átviteli jellegű. A bevivő államok közt Kelet-India kerül első helyre. Bevitele, mely jórésztben ezüsből áll, tudvalevőleg a világ ezüsttermelésének legbővebb levezető csatornája. Ez ország szerepéről alább fogunk megemlékezni, ott, hol a nemes fémeknek a Keletre való lefolyása kerül szóba. A kivivő országok közt Ausztrália és Mexico állanak újabban legelől. Oroszország kivitele is nagyon

¹⁾ 1878 — 1880-as átlagok. ²⁾ Az elkülönítés arany- és ezüsforgalom szerint ezen országoknál nem volt keresztülvihető.

jelentékeny. Mexicot kivéve itt mindenütt az arany játsza a főszerepet. Ellenben az Egyesült-Államok saját fogyasztásra tartják vissza óriási nemesfém-termelésüket s az ezüstkiviteli többlet egészen elenyésző hányadát képviselte az előállított mennyiségnek. Az 1890. évi már említett ezüstitörvény pedig beviteli többletet idézett elő. Európában még Franciaország bir nagy nemesfém-forgalommal, mely ezelőtt általában beviteli többletet adott, újabban azonban aranyelvonás jelei mutatkoznak (így 1882., 1883., 1887. és 1888.). Az 1889. év, mint a kiállítás éve, nagymérvű aranybevitt hozott magával Franciaország javára, úgy, hogy ez egyetlen év 83·2 millió forinttal gazdagította az ország aranykincsét.

Nemes fémek forgalma hazánkban és a monarchiában.

— Hazánk nemesfém forgalmát a következő összeállítás mutatja:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali többlet	Kiviteli többlet
	millió forintokban				
1882	1'45	0'04	1'49	1'41	—
1883	2'06	0'05	2'11	2'01	—
1884	4'04	4'84	8'88	—	0'80
1885	6'27	2'30	8'57	3'97	—
1886	4'89	1'33	6'22	3'56	—
átlag 1882—86	3'74	1'71	5'45	2'03	—
1887	6'11	3'46	9'57	2'65	—
1888	18'95	2'03	20'98	16'92	—
1889	11'31	3'23	14'54	8'08	—

Nemes fémekből a behozatal, egy évet kivéve, állandóan nagyobb volt a kivitelnél. E körülményből magából azonban fizetési mérlegünk állására biztos következtetést azért nem vonhatunk le, mert Ausztriával való viszonyunkban a papirpénz, illetve bankjegy alakjában történő kiegyenlitések is számba volnának veendőek, mi itt nem történhetik.

Ugy a behozatalnak, mint a kivitelnél túlnyomó részét évről-évre aranypénzek képezik, nyers arany és nyers ezüst csekély mértékben hozatik be és vitetik ki. Az 1888-ik évi 18'95 m. frtnyi nagy behozatalból is 18'05 m. frt. aranypénzre esett. Ugyanez az arány 1889-ben: 11'31 m. frtból 10'36 m. esik az aranypénzre.

Nemesfém-forgalmunk irányát tekintve, behozatalunk az 5 évi átlag szerint főleg Ausztriából, Német- és Franciaországból eredt, 1888-ban azonban Németországból hoztunk be legtöbbet (8'4 m. frt.),

továbbá Franciaországból (5.9 m. frt.) és csak harmadsorban következett Ausztria (4 m. frt.). Kivitelünk, a mely különben egészben véve is jelentéktelen, majdnem teljesen Ausztriára és Németországra szorítkozik.

Az Osztrák-Magyar monarchia nemzetközi forgalma a nemes fémek tekintetében az Évkönyv tavalyi folyamában 1856-tól kezdve mutattatott ki. Ezuttal a régibb adatokat 5 évi átlagokban csoportosítva, csak a jelen évtized számaait részletezzük évi eredmények szerint:

É v	Behozatal	Kivitel	Behozatali (+), kiviteli (-) többlet
	e z e r f o r i n t		
átlag 1856—60	39.809	35.006	+ 4.803
» 1861—65	24.588	28.714	— 4.126
» 1866—70	33.468	37.959	— 4.491
» 1871—75	34.574	38.081	— 3.507
» 1876—80	42.883	18.826	+ 24.057
1881	36.507	5.915	+ 30.592
1882	22.545	48.862	— 26.317
1883	21.741	4.154	+ 17.587
1884	12.670	9.891	+ 2.779
1885	12.283	8.728	+ 3.555
átlag 1881—85	21.149	15.510	+ 5.639
1886	10.583	1.797	+ 8.786
1887	10.852	4.927	+ 5.925
1888	27.149	12.201	+ 14.948
1889	26.183	8.749	+ 17.434

A behozatal 1876. óta állandóan felülmúlja kivitelünket; csak az egy 1882-ik év képez kivételt, a mikor a jelentékeny kiviteli többletet az ezüstpénzek tetemes kivitele okozta, főleg Kelet-Indiába, a rendkívüli export-konjunkturák következtében.

Legtöbb nemes fém a német, különösen délnémet határokon keresztül jön be, több mint kétszerese a kivitt értéknek; ellenben a Balkán-államok határain közel kétannyi vitetik ki, mint a mennyi bejön, Trieszten át hasonlóképen; de legtúlnyomóbb szokott lenni a kivitel a behozatallal szemben az olasz határokon át, nem mintha Olaszország vonná magához nemes fémünket, hanem mivel a keletre szánt nemesfém-küldemények nagy része Velenczét választja kiinduló pontul.

A nemes fémek forgalmát azok minősége szerint a következő kimutatás részletezi:

E v	Nyers arany	Arany pénzek	Nyers ezüst	Ezüst pénzek	Vegyes arany és ezüst pénzek	Platina	Nemes fémek összesen
kereskedelmi értéke ezer forintokban							
<i>Behozatal:</i>							
1881	726	19.068	11.158	4.948	607	5	36.507
1882	1.857	16.646	2.003	1.055	983	1	22.545
1883	262	13.965	5.959	667	885	3	21.741
1884	62	10.292	1.260	484	571	2	12.671
1885	183	8.460	2.662	457	518	3	12.283
Együtt	3.090	68.431	23.042	7.606	3.564	14	105.747
1886	90	7.269	2.324	244	654	2	10.583
1887	88	7.674	1.744	741	605	—	10.852
1888	223	23.876	2.440	257	342	11	27.149
1889	277	22.137	3.186	332	243	8	26.183
<i>Kivitel:</i>							
1881	19	2.178	157	1.030	2.531	—	5.915
1882	22	4.386	60	42.032	2.360	2	48.862
1883	242	1.902	16	167	1.827	—	4.154
1884	122	3.018	119	4.894	1.674	64	9.891
1885	272	4.177	45	3.357	831	46	8.728
Együtt	677	15.661	397	51.480	9.223	112	77.550
1886	31	1.086	16	21	643	—	1.797
1887	43	3.598	57	750	467	12	4.927
1888	44	10.630	98	606	777	46	12.201
1889	274	7.793	55	80	524	23	8.749

A behozatalban az aranypénzek képviselnek legnagyobb értéket, másodsorban pedig a nyers ezüst, a kivitelben pedig rendszerint szintén az aranypénzek állanak első helyen; kivételt képezett az 1882. évi rendkívüli nagy ezüstpénzkivitel, melyről fentebb is volt szó. Nyers aranyból a forgalom csekély, de rendszeren erősen aktív; az 1889. évben azonban egyensúlyban van a ki- és bevitel. A vegyes arany- és ezüstpénzek rovata túlnyomóan ezüstöt tartalmaz; a kivitel itt rendszeren nagyobb a behozatalnál.

Pénzverés. — A nemzetközi forgalomban pénzül csak a nemes fémek szolgálhatnak, a belforgalomban azonban pénzül szerepel a papírpénz és kényszerforgalom mellett a bankjegy is.

Az Osztrák-Magyar monarchiában 1857. óta az ezüst a törvényes pénznem, a pénzegység a forint, mely 12³⁴⁵⁷ gramm súlyú és 11¹¹ gr. finom ezüstöt tartalmaz. Az ezüst mellett veretnek törvényes aranypénzek, három formában, u. m.: királyi arany, 10 frankos

és 20 frankos arany. E teljértékű pénz mellett ezüst és réz váltópénzt is vernek.

Az 1867. év óta Magyarországon kiverett pénzek következő összege rúgnak:

Év	Aranypénzek	Országos ezüstpénzek	Ezüst váltópénzek	Réz váltópénzek	Év	Aranypénzek	Országos ezüstpénzek	Ezüst váltópénzek	Réz váltópénzek
millió forintokban					millió forintokban				
1867	2'204	1'898	—	—	1879	2'543	25'756	—	0'101
1868	2'451	1'092	1'279	0'249	1880	2'517	3'815	—	—
1869	1'715	0'856	3'907	0'051	1881	2'549	15'495	—	0'122
1870	2'252	1'822	4'615	—	1882	2'518	1'897	—	0'209
1871	1'690	2'688	0'547	—	1883	2'481	7'041	—	0'085
1872	2'428	3'456	0'373	—	1884	2'519	1'722	—	—
1873	2'035	2'338	0'107	0'037	1885	2'423	1'672	—	0'200
1874	1'980	2'082	0'132	—	1886	2'690	1'566	—	0'177
1875	2'153	2'074	0'042	—	1887	2'540	2'022	0'003	0'120
1876	2'560	4'136	0'052	—	1888	2'596	1'841	0'036	0'103
1877	2'635	2'241	0'016	—	1889	2'924	1'974	—	—
1878	2'553	5'717	—	0'045					
Összesen . .					54'956	95'201	11'139	1'499	

A kiverett pénzekből az egyes pénznemekre a következő összeg esett:

	1867—1889. kiverett összesen	1889-ben kiveretett		
	frt.	kilogr.	darab	frt.
Királyi arany	6,755.847	—	—	—
20 frankos arany	45,302.344	2.266'90	351.370	2,846.097
10 „ „	2,897.919	61'95	19.204	77.776
Ezüst 1½ frtos	1,281.342	—	—	—
Ezüst egy forintos	93,920.314	24.375'27	1,974.397	1,974.397
20 krajczáros ezüst-váltópénz	5,794.944	—	—	—
10 krajczáros ezüst-váltópénz	5,343.355	—	—	—
4 krajczáros réz-váltópénz	123.972	—	—	—
1 „ „ „	1,364.038	—	—	—
½ „ „ „	12.000	—	—	—

Ausztriában a pénzverés eredményét 1868. óta az alábbi számok mutatják:

Év	Arany pénzek	Ezüst pénzek				Réz váltó pénzek	Év	Arany pénzek	Ezüst pénzek				Réz váltó pénzek
		levántel tallérok	országos ezüst pénzek	ezüst váltó pénzek	levántel tallérok				országos ezüst pénzek	ezüst váltó pénzek			
		millió forintokban							millió forintokban				
1868	3'21	7'35	0'90	—	—	1880	2'58	0'14	6'67	1'58	—		
1869	1'41	0'03	1'08	9'17	—	1881	3'49	0'34	6'33	0'07	0'40		
1870	1'69	0'20	3'33	9'45	—	1882	3'35	0'17	5'72	—	0'30		
1871	3'88	0'02	5'65	0'17	—	1883	2'93	0'65	6'18	—	—		
1872	4'35	0'23	4'91	0'71	—	1884	2'58	3'11	4'48	1'04	0'35		
1873	3'12	0'73	8'08	—	—	1885	3'37	2'92	3'55	0'47	0'30		
1874	2'33	5'22	2'64	—	—	1886	2'88	0'63	6'89	—	0'40		
1875	1'81	6'97	5'26	—	—	1887	2'99	3'18	5'98	0'40	0'20		
1876	4'55	10'64	7'47	—	—	1888	3'10	2'34	6'72	0'51	0'20		
1877	5'09	0'20	14'17	—	—	1889	3'91	1'52	5'35	0'55	0'27		
1878	2'84	3'86	19'26	—	0'16	együtt	68'11	52'79	169'16	24'17	2'77		
1879	2'65	2'34	38'59	0'05	0'19								

Az 1868-tól 1888. végéig kivetrt pénzek az egyes pénznemek szerint következőleg osztottak meg:

1868—1889-ben frt.	1888-ban frt.	1889-ben frt.
-----------------------	------------------	------------------

Arany pénzek:

négyszeres arany (13'77852 gr. finom)	9,679.727	685.671	598.771
egyes arany (3'44153 gr. finom)	43,246.096	1,484.571	1,606.982
Ferencz József arany (5'80644 gr. finom)	15,203.832	936.291	1,706.447

Országos ezüstpénzek:

két forintosok	5,227.830	146.900	293.886
egy forintosok	163,925.354	6,572.045	5,052.537

Ezüst váltópénz:

20 krajczáros	12,287.923	—	—
10 krajczáros	11,886.770	508.162	551.906

Réz váltópénz:

egy krajczáros	2,662.990	183.800	241.990
fél krajczáros	109.000	16.200	30.000

A mi a külföldön kivetrt pénz mennyiségét illeti, az Évkönyv előző (III—IV) évfolyama a tekintetbe jövő fontosabb államokról részletes kimutatásokat közölt, melyeket ezuttal mellőzve, összeállítjuk a pénzverésre vonatkozó nemzetközi adatokat az 1851. évtől a legújabb időkg. ¹⁾

¹⁾ Az 1885. évig bezárólag az angol Gold and Silver commission, 1886-tól pedig az amerikai pénzverdeigazgatók jelentései alapján.

Időszak	arany	ezüst	viszonylagos értéke	
	ezer forintokban		az aranynak	az ezüstnek
1851—55	1,655.553	452.880	78·6	21·4
1856—60	1,793.693	947.075	65·4	34·6
1861—65	1,565.382	799.625	66·2	33·8
1866—70	1,289.099	955.960	57·4	42·6
1871—75	1,895.672	841.984	69·3	30·7
1876—80	1,944.317	1,296.910	59·9	40·1
1881—85	1,398.998	808.586	63·4	36·6
1886	198.798	262.200	43·1	56·9
1887	262.485	343.164	43·3	56·7
1888	283.141	283.337	50·0	50·0
1889	354.693	284.764	55·5	44·5

E számok egyrészt tanúskodnak arról, hogy az ezüst sokat emlegetett demonetizációja, vagyis pénzül való használatának megszüntetése — ha az összes adatszolgáltató országok pénzverését vesszük tekintetbe — tulajdonképp nem létezik, hanem ellenkezőleg inkább növekszik az ezüst-kiverés ugy abszolote, mint az arany-kiveréshez viszonyitva; másrészt látjuk ez adatokból, hogy a pénzzé való kiverés az aranynál ugy, mint az ezüstenél rendesen többet fogyaszt évente, mint a mennyi nemes fém előállittatik. E jelenség magyarázata csak kis részben kereshető a régi pénzek újraveretésében, bár az újraveretések magukban, különösen az aranynál jelentékeny összegre rúgnak. Így 1888-ban 53·7 millió frt., 1889-ben 37·4 millió frt. értékű aranypénzt vertek újra, míg az ezüstenél az újraveretések a mondott időszakban csak 28·4, illetve 18·1 millió frtot tettek. A pénzverés nagyságának magyarázatát két körülményben találhatjuk meg: az egyik a kiverett pénznek elrejtése, mi főleg keleten játszik nagy szerepet és oda vonzza az aranyat s az ezüstöt; a másik a pénzdarabok beolvasztása ipari célra való használás végett. E két alkalmazás óriási mennyiségű kiverett pénzt von el a forgalomból és szükségessé teszi a pénzverdék szakadatlan megfeszített működését.

A pénzverést a főbb államok szerint megkülönböztetve, a következő táblázat tünteti fel:

O r s z á g	1851—85		1886		1887		1888		1889	
	arany	ezüst	arany	ezüst	arany	ezüst	arany	ezüst	arany	ezüst
	pénzek millió forintokban									
Francoziaország.	2.994 ²⁸	457 ¹²	9 ⁴³	0 ⁰⁶	9 ⁸⁷	3 ⁵⁷	0 ²²	2 ³¹	7 ⁰⁸	—
Északam. E.-Áll.	2.672 ⁵⁶	749 ²⁵	57 ⁹⁰	64 ¹⁸	17 ⁹⁴	70 ³⁸	56 ⁷²	68 ²⁸	44 ⁹⁷	74 ⁵⁴
N.-Británia . . .	2.439 ⁶⁵	180 ⁴⁴	—	4 ¹⁷	19 ⁹⁹	8 ⁵¹	22 ⁷⁷	7 ⁵⁵	76 ⁶⁶	22 ⁷⁴
Ausztrália		46 ²⁸	—	0 ¹⁷	49 ⁵⁷	0 ⁰⁶	50 ¹⁷	0 ¹¹	61 ⁵⁸	—
India	—	2.349 ⁹²	—	4 ⁶²	0 ⁰¹	92 ⁷⁰	0 ²³	76 ²²	0 ²³	79 ⁶⁷
Oroszország	1.358 ¹⁶	293 ⁰³	30 ⁹⁹	2 ⁵⁸	42 ²²	3 ²⁶	42 ⁹⁵	1 ⁶⁴	39 ⁵⁹	2 ⁴²
Németbirod. ¹⁾ . . .	979 ⁹⁴	581 ⁸⁷	17 ⁸⁷	2 ⁴²	59 ¹¹	1 ⁵⁰	72 ¹⁵	2 ⁰⁸	101 ¹⁵	0 ³⁷
Oszt.-M. mon. ²⁾	170 ⁹¹	512 ⁸⁹	5 ⁵⁷	9 ⁰⁹	5 ⁵³	11 ¹³	5 ⁹⁷	10 ⁹⁰	6 ⁸³	9 ³⁹

Az aranykiverés tekintetében az utolsó években, mint látjuk, a Németbirodalom jár legelől; igen nagy Ausztrália és Oroszország fogyasztása is. A legutolsó 1889. évben Nagy-Británia is rendkívül magas összeggel szerepel, 76⁶⁶ millió frttal, de még mindig nagyon messze elmarad a Németbirodalom ugyanazon évi száz millió frtot meghaladó arany-kiverésétől. A mi az ezüstöt illeti, csak két ország mutat igazán nagy számokat, az ezüstpénz klasszikus hazája, India és az újabban sajátos helyzetbe jutott Északamerikai Egyesült-Államok.

A nemes fémek ipari fogyasztása. — A nemes fémek egyik fontos alkalmazása az ipari használat. E fogyasztási mód jelentősége természetesen nagyon változó országról-országra; gazdagabb népeknél nagyobb, szegényeknél kisebb. Hazai ipari fogyasztásunk megítélésére szolgálhatnak a fémjelzési adatok s az arany- és ezüstárúk forgalma a külfölddel.

A magyar állam területén fémjelzett arany és ezüst mennyisége volt (kilogrammokban):

év	arany	ezüst	év	arany	ezüst	év	arany	ezüst
1867...	184 ¹	930 ⁴	1875...	462 ⁵	1.774 ⁷	1883...	697 ³	2.697 ⁰
1868...	628 ¹	2.417 ¹	1876...	395 ¹	1.667 ⁵	1884...	766 ⁴	2.775 ⁶
1869...	751 ⁸	2.578 ⁷	1877...	412 ⁷	1.625 ²	1885...	722 ³	2.801 ⁸
1870...	620 ⁸	2.458 ⁸	1878...	452 ⁴	1.857 ⁸	1886...	640 ⁹	7.426 ⁹
1871...	759 ⁵	2.809 ⁵	1879...	549 ¹	2.370 ⁴	1887...	676 ⁶	2.605 ¹
1872...	915 ²	3.079 ⁷	1880...	562 ⁴	2.371 ⁹	1888...	719 ²	2.920 ⁰
1873...	772 ⁷	2.256 ⁸	1881...	599 ⁹	2.532 ¹	1889...	757 ⁵	2.766 ⁸
1874...	486 ⁷	1.884 ⁴	1882...	641 ³	2.664 ⁸			

¹⁾ Az 1856—85. évi időszakban. — ²⁾ Csak 1857—85. évekre vonatkozó adat.

Ez adatok jellemző képet szolgáltatnak gazdasági életünk hullámzásáról. A 70-es évek elején mutatkozott lendület s az azt követő visszaesés híven visszatükröződnek azokban. Látjuk e számokból, hogy még az utolsó években sem értük utól a válságot közvetlenül megelőzőtt 1872. év arany- és ezüsfogyasztását, a mennyiben t. i. erre a fémjelzés adataiból következtetni lehet.

Ausztriával a fémjelzés tekintetében fennálló viszonyosságunk folytán nem vagyunk képesek a nemes fémek belföldi fogyasztásának nagyságára következtetni. De a nemes fémekből készült iparcikkek jelentékeny behozatala — szemben a kivitel jelentéktelen voltával — ipari fejletlenségünket e téren is kitünteti. Volt ugyanis a behozatal értéke 1884. óta:

aranyműves ezüstműves			aranyműves ezüstműves		
árúk	árúk	zsebórák	árúk	árúk	zsebórák
1884 . 8,369.400	5,868.660	7,477.440	1887 . 6,370.000	5,250.000	4,704.000
1885 . 7,451.600	5,515.400	6,353.760	1888 . 7,020.000	5,236.000	6,864.000
1886 . 6,229.600	5,127.500	5,528.640	1889 . 7,800.000	5,698.000	5,424.000

A behozatal, mint látjuk, e cikkekben évről-évre meglehetősen állandó. A kivitel csekély és egyre hanyatlóban; különben is csak egészen jelentéktelen mérvben irányul az alduai államok és Bosznia-Hercegovina felé, nagyobb részben Ausztriába megy, mi valószínűleg a beolvasztás, illetve az újabb átalakítás céljából történik s így szintén nem kedvező jelenség nemesfém iparunkra.

Adjuk itt Soetbeernek a nyolczvanas évek közepére vonatkozólag felállított nagy tekintélynek örvendő becslését az egész világ nemes-fém fogyasztásáról ipari célokra. A kimutatás a régi anyagból felhasznált mennyiség levonása után fenmaradó fogyasztást külön is becslés tárgyává teszi; de meg kell jegyezni, hogy régi anyag alatt csak a beolvasztott régi arany- és ezüstárúk s nem a beolvasztott vert pénz értendő:

O r s z á g	A r a n y			E z ü s t		
	összes fogyasztás	régi anyag	új anyag	összes fogyasztás	régi anyag	új anyag
	kgr.	%	kgr.	kgr.	%	kgr.
Egyesült-Államok . . .	21.700	10	19.500	135.000	15	115.000
Nagy-Británia	20.000	15	17.000	90.000	20	72.000
Franciaország	21.000	20	16.800	100.000	25	75.000
Németbirodalom	15.000	20	12.000	110.000	25	82.000
Svájc	15.000	30	10.500	32.000	25	24.000
Olaszország	6.000	25	4.500	25.000	25	19.000
Hollandia és Belgium . .	3.200	20	2.900	30.000	20	24.000
Oszták-Magyar mon. . .	2.800	15	2.400	40.000	20	32.000
Oroszország	3.000	20	2.400	40.000	20	32.000
Egyéb államok	2.300	15	2.000	50.000	20	40.000
Összesen	110.000	—	90.000	652.000	—	515.000

A mint látjuk, az évi aranytermelésnek erős felével ér fel az ékszerekre és egyéb iparczikkere felhasznált arany, míg az ezüsthöz a használati mód csak kis töredékét (az 1889-ben előállított ezüstnek pl. csak egyötödrészét) veszi igénybe az évente előállított ezüstnek. A legújabb időben minden bizonynyal emelkedőben van a fogyasztás, de az emelkedés nagyobb az aragnál, mint az ezüsthöz.¹⁾ Az arany ipari czélokra felhasználásánál egyébiránt nagyobb szerepet játszik a kivet pénzök beolvasztása, míg az ezüsthöz ez jelentéktelen.

A nemes fémek lefolyása a Keletre. — A nemes fémek elrejtése (thesauratio) régebben nagy szerepet játszott Európában is s egyik főoka annak, hogy a római birodalom kincsei s Amerika aranya és ezüstje nagy részben nyomtalanul eltűntek. A háborúk és a jogbiztonság hiánya végöket érték s ezért a művelt világgrészen ma a kincsgyűjtés nem bir nagy jelentőséggel. Egészen másképen áll a dolog a Keleten, hova a nemesfém milliói vándorolnak évről-évre, hogy onnét soha vissza ne kerüljenek. A műveletlen országok, nevezetesen Azsia és Afrika e nemű fogyasztása jelentékeny befolyással bir, főleg az ezüst sorsára és áralakulására, bár a dolog természeténél fogva a fogyasztás mérve statisztikailag ki nem mutatható. Soetbeer a nyolczvanas évek első felére 30.000 kg. aranyra és 1,500.000 kg. ezüstre teszi Ázsia és Afrika évi fogyasztását. A legnagyobb fogyasztó mindkét fémnél kétségkívül britt Kelet-India. Az aranykivitel többlete a bevétel felett ez országban az utolsó évtizedben átlag évente 38⁹ millió rupia s így a rupia értékcsökkenését is számbavéve, vagy 20.000 kgr. arany, — az összes évi termelés 12⁹/₁₀-ka tűnik el úgy, hogy abból Európa semmit sem lát többé. Még nagyobb szabású az ezüstáram, mely évente India felé foly. Soetbeer összeállítása szerint tett az ezüstkivitel:

ezer kilogrammot	ezer kilogrammot	ezer kilogrammot
1880/81 568	1883/84 782	1886/87 879
1881/82 690	1884/85 974	1887/88 1.122
1882/83 893	1885/86 1.324	1888/89 1.147

Ez óriási mennyiségű ezüsthöz egy kis töredék továbbmegy Ceylonba, Arábiába és Afrikába, legnagyobb része azonban Indiában marad. Jelentékeny mennyiségű ezüst megy még Singapore és Penang

¹⁾ Soetbeer a »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik« ez idei I. k. 4 füz. közzétett legújabb dolgozatában évi 100—120 ezer kgr.-ra teszi az arany, és 650—750 ezer kgr.-ra az ezüst ipari fogyasztását a legutóbbi években.

angol gyarmatokba, a németalföldi (keletindiai) gyarmatokba, Cochinchinába (évente átlag 34.000 kgr.) és Afrikába.

A létező nemesfém-pénzkészlet. — A nemesfémek különböző célú fogyasztásának feltüntetésénél láttuk azt, hogy a kiverett pénz rendeltetésétől sokszor elvonatik s így a világ pénzkészlete korántsem gyarapodik évről-évre a kiverések teljes összegével. A jelenleg tényleg pénzül rendelkezésre álló — részben a közönség, részben az államkinestárak és bankok kezében levő nemesfém-készletet — a régibb becslések mellőzésével — az amerikai pénzverde igazgatójának legújabbán közzétett jelentése szerint következőkben tüntetjük fel:

ország	millió forintokban		százalékban	
	arany	ezüst	arany	ezüst
<i>1. Európában:</i>				
Anglia	1.100	200	84·6	15·4
Franciaország	1.800	1.400	56·3	43·7
Németbirodalom . . .	1.000	290	77·5	22·5
Belgium	130	110	54·2	45·8
Hollandia	50	130	27·8	72·2
Skandinávia	64	20	76·2	23·8
Oroszország	380	120	76	24
Osztrák-Magy. mon. .	80	180	30·8	69·2
Svájc	30	30	50	50
Olaszország	280	120	70	30
Spanyolország	200	250	44·4	55·6
Portugália	80	20	80	20
Görögország	4	8	33·3	66·7
Törökország	100	90	52·6	47·4
Európa összesen . . .	5.298	2.968	64·1	35·9
<i>2. Amerikában:</i>				
Egyes. Államok	1.404	964	62·4	37·6
Mexico	10	100	9·1	90·9
Közép- és Délamerika	90	51	63·8	36·2
Canada	32	10	76·2	23·8
Cuba, Hayti, stb. . . .	40	4	90·9	9·1
Amerika összesen . .	1.576	1.129	58·3	41·7
Japán	180	100	64·3	35·7
China	—	1.400	0·0	100·0
India	—	1.800	0·0	100·0
Kényszertelepítvények	—	200	0·0	100·0
<i>3. Ázsia nagyjában .</i>	180	3.500	4·8	95·2
<i>4. Ausztráliában . .</i>	200	14	93·5	6·5
<i>5. Afrikában: . . .</i>				
Egyiptomban	200	30	85·0	15·0
Összesen	7.454	7.641	49·4	50·6

E kimutatásból, mely egyébiránt az északamerikai aranyat a hivatalos becslés szerint számítja s így megbízható számítás szerint vagy 300—400 millió forinttal magasabbra teszi a valónál: látjuk azt, hogy az arany és az ezüst pénzcélokra való alkalmazása körülbelül egyenlő mérvű, csakhogy Európában és Ausztráliában az arany, Ázsiában az ezüst az uralkodó fém. Amerikában ez idő szerint ugyan még túlsúlyban látszik lenni az arany, de a Mc.-Kinleyféle ezüstbill hatása — feltéve, hogy e törvény huzamosabb időn át érvényben fog maradni — az arany kitolása s az ezüst uralkodóvá tétele leend.

A bankok aranykészlete. — Tekintettel valutánk átalakítására, érdekel bir a nagy bankok rendelkezésére álló aranykészletek ismerete, miután ezen készletek képezik a forrást, melyből arany-szükségletünket jó részben fedezni kellend. A következő összeállítás mutatja e készlet nagyságát néhány nagyobb jegybankban az 1872—90. évekre (millió frt.):

Évek	osztr.-m. bank	angol bank	francia bank	belga bank	német- alföldi bank	olasz bankok	oroszl. áll. b.	svájci bankok
1872	69 ⁴	240 ¹	263 ⁵	15 ¹	23 ⁸	36 ⁷	298 ⁶	—
1873	70 ⁵	226 ²	244 ⁵	15 ¹	34 ⁰	36 ⁶	309 ¹	—
1874	72 ⁷	214 ⁹	404 ⁹	23 ⁴	47 ⁰	36 ⁴	319 ⁶	—
1875	67 ⁹	217 ⁰	469 ⁷	31 ²	58 ⁸	26 ⁹	321 ⁷	—
1876	70 ²	282 ¹	612 ²	31 ⁶	54 ⁶	30 ²	195 ⁶	—
1877	67 ⁴	243 ⁹	470 ⁹	24 ⁵	42 ⁹	30 ⁷	199 ⁷	—
1878	67 ⁴	280 ⁹	393 ⁴	24 ⁵	37 ⁹	31 ⁷	221 ⁶	—
1879	58 ⁶	276 ⁰	296 ⁶	28 ⁷	62 ⁴	32 ²	241 ⁷	—
1880	65 ⁰	242 ⁴	225 ⁷	29 ²	48 ³	31 ⁰	272 ⁵	—
1881	68 ⁷	203 ²	262 ³	30 ⁹	15 ⁴	28 ⁵	272 ⁵	—
1882	79 ²	204 ⁰	385 ⁸	28 ⁸	4 ⁵	30 ⁹	272 ⁵	13 ³
1883	77 ⁷	215 ⁷	380 ²	28 ⁸	20 ⁰	88 ¹	272 ⁵	15 ⁸
1884	78 ⁸	207 ⁰	400 ⁶	26 ⁴	23 ¹	122 ²	272 ⁵	18 ⁸
1885	69 ¹	201 ²	463 ⁰	27 ⁸	40 ⁷	112 ²	272 ⁵	19 ⁷
1886	66 ⁷	138 ²	492 ⁸	—	56 ⁶	—	—	—
1887	71 ⁰	199 ²	442 ⁰	—	41 ³	—	—	—
1888	79 ⁰	192 ⁹	406 ⁵	—	51 ⁹	—	—	—
1889	79 ²	178 ¹	509 ³	—	51 ⁶	—	—	—
1890	79 ⁰	234 ⁶	448 ⁰	24 ³	32 ⁵	143 ⁷	336 ⁵	24 ⁵

Még teljesebb a következő összeállítás, mely az Egyesült-Államok kincstárának és bankjainak s azonkívül más kisebb bankok aranykészletéről is számot ad és pedig 5—5 évi időközben:

	1880.	1885. millió forintokban	1890.
angol bank	242 ⁴	201 ²	234 ⁸
skót és ir jegybankok	73 ⁹	81 ⁸	77 ⁹
francia bank	225 ⁷	463 ⁰	448 ⁰

	1880.	1885.	1890.
	millió forintokban		
német bir. bank	92'5	185'0	264'0
többi német jegybankok	40	15	37'5
osztr.-magy. bank . . .	65'0	69'1	79'0
németalf. bank	48'3	40'7	32'5
olasz jegybankok	31'0	112'2	143'7
svájci jegybankok . . .	(11'5)	19'7	24'5
belga n. bank	29'2	27'8	24'3
svéd állambank	11'6	12'2	15'5
norvég bank	18'8	16'1	25'1
dán n. bank	29'5	26'0	28'2
orosz áll. bank	272'5	272'5	336'5
Egy. Államok kincs. . .	280'2	293'9	565'4
» » bankjai	252'4	460'4	230'2
Összesen	1.724'5	2.293'1	2.586'9

Mint látjuk, az itt tekintetbe vett aranykészlet egészben véve jelentékenyen emelkedett, bár az utolsó 5 évben ezen emelkedés csekély volt, sőt ha az Egyesült-Államok kincstárának készleteitől eltekintünk s a bankokra szorítkozunk, úgy az utolsó 5 év nem mutat fel semmi változást a végösszegben.

Papirpénzünk és az ágió. — Kényszerforgalommal bíró és beválthatatlan állampapirpénzünk álladékát az 1867. év végétől a következő összeállítás tünteti fel:

Év	Millió frt.	Év	Millió frt.	Év	Millió frt.
1867-ben . . .	313'14	1875-ben . . .	346'50	1883-ban . . .	350'95
1868-ban . . .	307'92	1876-ban . . .	355'44	1884-ben . . .	354'25
1869-ben . . .	319'08	1877-ben . . .	345'96	1885-ben . . .	338'25
1870-ben . . .	352'11	1878-ban . . .	364'00	1886-ban . . .	344'18
1871-ben . . .	373'60	1879-ben . . .	313'03	1887-ben . . .	337'39
1872-ben . . .	375'99	1880-ban . . .	327'74	1888-ban . . .	336'84
1873-ban . . .	344'03	1881-ben . . .	320'43	1889-ben . . .	357'23
1874-ben . . .	345'28	1882-ben . . .	351'49	1890-ben . . .	370'36

A monarchia államjegyei, melyek majdani beváltása idejének és módjának meghatározását az állam magának fentartotta, mint hitelpénzek, belső érték hiányában mindjárt kezdetben a kisebb értékű fizetési eszközt képezték s mint ilyenek, az országból kiment ezüst helyett általános forgalmi eszközzé lettek. Ezüstöt csak az ágió megfizetése mellett lehetett kapni. Ezen ágió 1855 óta tett:

Év	Átlagos ezüst-ágió	Év	Átlagos ezüst-ágió	Év	Átlagos ezüst-ágió	Év	Átlagos ezüst-ágió
1855 . . .	121'6	1861 . . .	141'7	1867 . . .	128'8	1873 . . .	108'6
1856 . . .	105'4	1862 . . .	128'1	1868 . . .	114'8	1874 . . .	105'2
1857 . . .	105'5	1863 . . .	113'2	1869 . . .	121'3	1875 . . .	103'4
1858 . . .	104'1	1864 . . .	115'9	1870 . . .	122'2	1876 . . .	104'7
1859 . . .	120'6	1865 . . .	108'4	1871 . . .	120'6	1877 . . .	109'5
1860 . . .	132'3	1866 . . .	120'0	1872 . . .	109'5	1878 . . .	102'7

Időközben az ezüst ára, mint láttuk, folyton hanyatlott a világpiacon. Viszont a monarchia 1879-ben beszüntette a magánosok részére történő ezüst-kiverést. Ez idő óta pénzünk nagyobb értékre tett szert, mint a minő annak nemesfém-tartalma szerint megilletné. Valutánk többé nem tiszta ezüst-érték, hanem magasabbra becsült hitelpénz-valuta. Az osztrák érték tehát ez idő óta az ezüsttel szemben tényleg ágióval birt. Ezt a londoni árak alapulvételével következő, számítás útján nyert táblázat tünteti fel: ¹⁾

100 ezüst forintnak megfelelő fém értéke osztrák valutában:

Év	átlagos érték	Év	átlagos érték	Év	átlagos érték	Év	átlagos érték
1879.	96·8	1882.	99·5	1885.	97·6	1888.	85·7
1880.	99·6	1883.	97·8	1886.	91·9	1889.	82·1
1881.	98·3	1884.	99·3	1887.	90·9	1890.	88·3 ²⁾

E számok mutatják az ezüstkiverés megszüntetésének hatását. A legujabb adatok pedig már a valuta-rendezés folytán felébredt üzérkedés befolyásáról tanuskodnak.

Az osztrák érték diságióját az aranyhoz való viszonyában a következő kimutatásból láthatjuk a budapesti piacz jegyzéseinek alapján.

Év	Átlagos arany-ágió	Év	Átlagos arany-ágió	Év	Átlagos arany-ágió	Év	Átlagos arany-ágió
1867.	126·50	1873.	110·88	1879.	116·25	1885.	123·50
1868.	116·25	1874.	111·31	1880.	117·25	1886.	124·75
1869.	123·19	1875.	111·63	1881.	116·75	1887.	125·36
1870.	124·13	1876.	120·88	1882.	118·75	1888.	123·13
1871.	121·50	1877.	122·88	1883.	118·88	1889.	118·39
1872.	110·75	1878.	118·83	1884.	120·68	1890.	113·00 ²⁾

Valutánk mozgását az arannyal szemben szemlátomást befolyásolta ugyan az ezüst elértéktelenedése; de nem oly mértékben, mint a tiszta ezüstvaluta esetén tette volna. A legujabb évek adatai itt is a valuta-rendezés esélyének előlegezését mutatják.

A váltóárfolyamok mozgása. — A rendezett és rendezetlen valutaállapotok közti különbséget semmi sem jellemzi hivebben, mint a különböző valutájú országok főpiacaira intézett váltók árfolyamának hullámsása. Minél szilárdabb alapon áll a valuta, annyival kisebbek e hullámsások. A következő táblázatban az egy font sterlingért Londonban kapható váltók értékét állítottuk össze idegen valutában az Amsterdamra, Berlinre, Párisra, aztán Olasz-

¹⁾ Ld. Gruber Ignác Dr.: »Statistische Beiträge zur Frage der Währung. I. H.« Jena, 1890.

²⁾ 1890. decz. 31. árfolyam szerint.

országra, Bécsre és Szt.-Pétervárra szóló 3 hónapi lejáratlalt bíró váltók szerint az 1878—1888. évre. ¹⁾

Év	Amster- dam		Berlin		Páris		Olasz- ország		Bécs		Szt.- Pétervár
	frt.	cent	márka	pfen.	franc	cent.	lira	cent.	frt.	kr.	papírban árté- tendő östüstrubel pennykben
1878	évi átlag	12 4 ³	20 61	25 37	27 94	12 6	23 ⁸				
	ingadozás	— 2 ¹ / ₂	— 26	— 27 ¹ / ₂	— 82 ¹ / ₂	— 80	3 ¹ / ₈				
1879	évi átlag	12 3 ⁶	20 58	25 41	28 32	11 96	23 ⁷				
	ingadozás	— 1 ³ / ₈	— 7	— 16 ¹ / ₄	1 15	1 13 ³ / ₄	2 ⁵ / ₈				
1880	évi átlag	12 3 ⁹	20 61	25 47	27 80	11 98	24 ⁴				
	ingadozás	— 2 ¹ / ₈	— 17	— 20	2 38 ³ / ₄	— 20	1 ⁵ / ₈				
1881	évi átlag	12 4 ⁷	20 69	25 57	25 99	11 93	24 ⁶				
	ingadozás	— 2	— 12 ¹ / ₂	— 16 ¹ / ₄	— 66 ¹ / ₄	— 17 ¹ / ₂	1 ¹³ / ₃₂				
1882	évi átlag	12 5 ³	20 68	25 48	26 12	12 11	23 ⁵				
	ingadozás	— 1 ⁷ / ₈	— 9	— 16 ¹ / ₄	1 2 ¹ / ₂	— 16 ¹ / ₄	1				
1883	évi átlag	12 4 ³ / ₄	20 65	25 46	25 56	12 15	23 ²				
	ingadozás	— 1 ¹ / ₄	— 14	— 12 ¹ / ₂	— 30	— 15	1				
1884	évi átlag	12 4 ⁵ / ₁₆	20 48	25 41	25 51	12 35	23 ⁷				
	ingadozás	— 1 ⁶ / ₈	— 15	— 18 ³ / ₄	— 31 ¹ / ₄	— 25	1 ³ / ₄				
1885	évi átlag	12 3 ³	20 60	25 37	25 68	12 64	23 ⁶				
	ingadozás	— 1 ³ / ₈	— 18	1 18 ³ / ₄	— 42 ¹ / ₄	— 26 ¹ / ₄	1 ²³ / ₃₂				
1886	évi átlag	12 3 ²	20 54	25 41	25 57	12 75	22 ⁸				
	ingadozás	— 1 ³ / ₄	— 16	— 25	— 38 ³ / ₄	— 16 ¹ / ₄	1 ⁵ / ₈				
1887	évi átlag	12 3 ³	20 55	25 50	25 85	12 82	20 ⁹⁸				
	ingadozás	— 1 ¹ / ₂	— 14	— 23 ³ / ₄	— 56 ¹ / ₄	— 26 ¹ / ₄	1 ¹ / ₄				
1888	évi átlag	12 3 ²	20 55	25 50	25 88	12 59	21 ⁹				
	ingadozás	— 1 ¹ / ₂	— 19	— 22 ¹ / ₂	— 42 ¹ / ₂	— 55	6 ¹ / ₄				
fém pari		12 1	20 42	25 22	25 22	10 21	38 ⁰⁹				
(az 1:15 ¹ / ₂ arány mellett)											

Az ellentét a rendezett és rendezetlen valutás országok közt a fenti számokból azonnal kitűnik, ha pl. Amsterdamot vagy Berlint és Bécsset összehasonlítjuk; vagy pedig az olasz váltókat 1882-ig és azután külön tekintjük. A legóriásabb ingadozásokat az orosz érték mutatja az alapértéknek egészen 25—30⁰/₀-áig.

2. Jegybankok.

A modern hitelélet központi szerveit azok a nagy bankok képezik, melyek több-kevesebb kizárólagossággal jegyek kibocsátására vannak feljogosítva. A bennünket közelebből érdeklő nagy jegybankok főbb viszonyait a következőkben adjuk vissza.

¹⁾ L. Gruber Ignác dr. összeállítását a Statist. nyomán az említett helyen.

Az osztrák-magyar bank, mely az 1816-ban alakult osztrák nemzeti bankból keletkezett, az 1887. évi XXVI. t.-cz. értelmében 1898. végeig jegykibocsátási monopollal bir. Jelenlegi dualisztikus szervezete szerint 2 főintézete van, az egyik Bécsben, a másik Budapesten; azonfelül volt 1890. végén 50 fiókja és 128 mellékhelye, ezek közül 19 fiók és 62 mellékhely a magyar birodalomra esik. Az 1888. év folytán 2 fiók nyitattott hazánkban u. m.: Nagy-Becskereken és Miskolczon; 1889-ben 3 mellékhely keletkezett, u. m.: Csáktornya, Német-Bogsán és Oravicza; az 1890. évben pedig egy mellékhely állitatott fel, t. i. Kis-Várda, viszont azonban egyet megszüntettek, t. i. a Békés-Gyulán fennállott mellékhelyet.

A bank alaptőkéje 1868 óta 90 millió frt., mely 150 ezer 600 frtos részvényből alakult, tartalékalapja 1890. végén 18,966.599 frtot tett.

A bankjegy-kibocsátást, valamint az ércz-fedezetet 1867. óta minden év végén, a következő kimutatás tünteti fel:

Év végén	Bank- jegy- forga- lom	Érczkészlet			Az érczkészlet aránya a bank- jegy-forgalom- hoz	Év végén	Bank- jegy- forga- lom	Érczkészlet			Az érczkészlet aránya a bank- jegy-forgalom- hoz
		Arany	Ezüst	Össze- sen				Arany	Ezüst	Össze- sen	
		millió forintokban									
1867	247·0	2·0	106·3	108·3	1:2·28	1879	316·8	58·6	105·6	164·2	1:1·92
1868	276·2	0·2	108·4	108·6	1:2·54	1880	323·6	65·0	108·3	173·3	1:1·90
1869	283·7	0·2	116·6	116·8	1:2·42	1881	354·2	68·7	122·1	190·8	1:1·86
1870	296·9	1·4	112·9	114·3	1:2·59	átlag 1877—81	314·0	65·4	98·5	163·9	1:1·92
1871	317·3	44·4	99·1	143·5	1:2·21						
átlag 1867—71	284·2	9·6	108·7	118·3	1:2·39	1882	368·6	79·2	114·5	193·7	1:1·90
1872	318·4	69·4	73·5	142·9	1:2·23	1883	380·5	77·7	121·7	199·4	1:1·91
1873	358·9	70·5	73·3	143·8	1:2·49	1884	375·7	78·8	126·6	205·4	1:1·83
1874	293·7	72·7	66·6	139·3	1:2·11	1885	363·6	69·1	129·7	198·8	1:1·83
1875	286·2	67·8	66·6	134·4	1:2·13	1886	371·7	66·7	138·8	205·5	1:1·88
1876	295·9	70·2	66·4	136·6	1:2·17	átlag 1882—86	372·0	74·3	126·3	200·6	1:1·86
átlag 1872—76	310·6	70·1	69·3	139·4	1:2·23						
1877	281·4	67·4	70·1	137·5	1:2·05	1887	391·1	71·0	145·1	216·1	1:1·81
1878	288·8	67·4	86·5	153·9	1:1·88	1888	425·7	79·0	154·0	233·0	1:1·83
						1889	434·7	79·2	162·2	241·4	1:1·80
						1890	445·9	79·0	165·5	244·5	1:1·82

A bankszerű fedezetet nem tekintve, az érczfedezet aránya a bankjegy-forgalomhoz egyre kedvezőbb, úgy, hogy 1890. végén nem a törvényben előirt $\frac{2}{5}$, hanem csaknem $\frac{3}{5}$ (pontosabban 55·9) fedezet állott fenn.

A bank fémkészletének nagyobb részét azonban ezüst képezi, mely csak teher a bankra nézve s valuta-rende- zés esetén a két

állam részéről külön gondoskodást igényel, minthogy a bank pénzéiben felhalmozódó ezüst szaporodását főleg az osztrák és magyar állam ezüst pénzverése okozza, mely a forgalomban nem tudván magát fentartani, a bankba szivárog.

A bank üzletének eredményét az utóbbi évtized alatt a következő számok mutatják:

Év	Ország	Intézetek száma	Az év folyamában végzett műveletek				
			váltók és értékek lezámlálása	kölcsönök kézi zálogra	utalványok kiállítása	érváltók vétele, lejátszások, bizományi ületek	összes műveletek
			ezer osztr. ért. forintokban				
1880	Ausztria . . .	24	496.321	153.735	125.598	123.618	899.272
	Magyarország .	15	162.441	38.806	56.500	1.244	258.991
	Összesen .	39	658.762	192.541	182.098	124.862	1,158.263
1881	Ausztria . . .	24	584.857	188.712	126.003	247.216	1,146.788
	Magyarország .	16	195.534	42.056	57.528	3.151	298.269
	Összesen .	40	780.391	230.768	183.531	250.367	1,445.057
1882	Ausztria . . .	24	604.582	140.314	121.943	278.664	1,145.503
	Magyarország .	16	213.062	36.810	60.819	5.005	315.696
	Összesen .	40	817.644	177.124	182.762	283.669	1,461.199
1883	Ausztria . . .	24	643.609	103.226	114.525	203.797	1,065.157
	Magyarország .	16	227.420	32.299	56.512	5.332	321.563
	Összesen .	40	871.029	135.525	171.037	209.129	1,386.720
1884	Ausztria . . .	24	619.616	104.155	117.266	273.710	1,114.747
	Magyarország .	16	243.485	31.522	58.317	15.590	348.914
	Összesen .	40	863.101	135.677	175.583	289.300	1,463.661
1885	Ausztria . . .	24	499.539	96.032	101.999	291.721	989.291
	Magyarország .	16	221.426	30.218	53.629	11.366	316.639
	Összesen .	40	720.965	126.250	155.628	303.087	1,305.930
1886	Ausztria . . .	24	526.187	90.256	75.219	274.333	965.995
	Magyarország .	16	204.549	23.954	54.788	11.616	294.857
	Összesen .	40	730.736	114.210	129.957	285.949	1,260.852
1887	Ausztria . . .	29	551.779	93.387	72.883	245.833	968.882
	Magyarország .	18	227.495	35.400	53.435	10.102	326.432
	Összesen .	47	779.274	133.787	126.318	255.935	1,295.314
1888	Ausztria . . .	32	543.029	101.029	38.720	339.144	1,021.922
	Magyarország .	20	244.863	28.037	35.376	7.660	315.936
	Összesen .	52	787.892	129.066	74.096	346.804	1,337.858

Év	Ország	Intézetek száma	Az év folyamában végzett műveletek				
			váltók és értékek leszámítolása	kölcsönök kézi zálogra	utalványok kiállítása	érváltók váltólejártszelvények, bizomániai üzletek	összes műveletek
			ezer osztr. ért. forintokban				
1889	Ausztria . . .	32	584.054	108.587	34.479	571.730	1.298.850
	Magyarország .	20	268.616	24.266	32.118	32.193	357.193
	Összesen .	52	852.670	132.853	66.597	603.923	1.656.043
1890	Ausztria . . .	32	662.236	126.181	24.368	693.155	1.505.940
	Magyarország .	20	277.558	33.085	27.782	34.751	373.175
	Összesen . .	52	939.794	159.266	52.150	727.906	1.879.115

Az összes műveleteknek valamivel több mint felét a váltók és értékek leszámítolása képezi, különösen a magyar bankintézeteknél, hol e műveletek aránya 1889-ben 74°/o-on felül áll és az itt kimutatott évek alatt folyton emelkedő volt. A bank magyarországi intézeteinek üzlete természetesen jóval csekélyebb az ausztriai intézetekénél, de örömdetesesen emelkedett és pedig — a legújabb években beállott fordulatától eltekintve — határozottan nagyobb mérvben, mint a Lajthán túl. A következő kimutatásból látható, hogy a magyarországi intézetek műveletei minő százalékát képezik az egyes üzletágak szerint a bank összes műveleteinek:

Év	a leszámítolás-nál	a lombardkölcsönöknél	az utalványok-nál	az érváltók, bizomániai üzleteknél, stb.	egyáltalán	Év	a leszámítolás-nál	a lombardkölcsönöknél	az utalványok-nál	az érváltók, bizomániai üzleteknél, stb.	egyáltalán
1878 . . .	21·2	25·6	27·9	0·0	20·7	1885 . . .	30·7	23·9	34·5	3·7	24·2
1879 . . .	23·4	24·0	29·5	0·2	21·9	1886 . . .	28·0	29·7	42·1	4·1	23·4
1880 . . .	24·7	20·1	31·0	1·0	22·4	1887 . . .	29·1	26·5	42·3	3·9	25·2
1881 . . .	25·1	18·2	31·3	1·3	20·8	1888 . . .	31·1	21·7	47·7	2·2	23·6
1882 . . .	26·1	20·8	33·3	1·8	21·6	1889 . . .	31·5	18·3	48·2	5·3	21·5
1883 . . .	25·7	23·8	33·0	2·5	23·2	1890 . . .	29·5	20·8	53·3	4·8	19·9
1884 . . .	28·2	23·2	33·2	5·4	23·9						

A magyarországi intézetek része legnagyobb a bank utalványainál — újabban több mint 50°/o, ellenben csekély az érváltók vásárlása, szelvénybevéltás és bizomániai üzletek, stb. tekintetében, melyek pedig a bank üzleteiben egyre nagyobb szerepet játszanak. 1889. és 1890. évi rossz arányunk az összes műveletekben szintén ezen üzletágak hatalmas lendületéből magyarázandó, mely a fentebbiek szerint Ausztria javára esik.

Az egyes bankintézetek műveleteit hazánkban a következő számok mutatják:

Millió forintokban

Budapest	233.4	Nagyvárad	8.0	Nagy-Becskerek	5.2
Debreczen	15.7	Eszék	7.7	Nagy-Szeben	5.0
Szeged	13.0	Pozsony	7.6	Fiume	4.0
Zágráb	11.6	Kassa	6.2	Győr	3.8
Temesvár	11.4	Nagy-Kanizsa	6.0	Miskolcz	3.0
Kolozsvár	9.9	Pécs	5.4	Sopron	2.6
Arad	8.4	Brassó	5.3		

Ausztriában Bécs (1.167.9 millió frt.), Prága (103.3 m.) és Brunn (54.9 m.) birnak legnagyobb forgalommal.

A bank összes műveleteinek több mint fele a bécsi főintézetre esett; nagyon messze utána következik Budapest, mely azonban viszont a cseh fővárost több mint kétszeresen meghaladja. Ugy nálunk, mint Ausztriában inkább a központ felé húzódik a forgalom a fiókok rovására.

A bank főbb üzletágainak állapotát 1868 óta minden év végén a következő összeállítás mutatja:

É v	Az állam tartozása	Leszámitolt váltók és értékpapírok	Kölcsönök kézi zálogokra	Váltó-tárca és lombard-kölcsönök		Jelzálog-kölcsönök	
				együtt	a magyar intézeteknél	összesen	Magyarországbán
osztrák értékű 1000 forintokban							
1868	80.000	81.955	37.789	119.744	17.619	68.434	37.168
1869	80.000	87.539	42.037	129.576	23.275	65.333	34.688
1870	90.000	109.694	41.259	150.953	25.934	63.438	33.856
1871	80.000	136.980	33.391	170.371	26.559	62.967	33.466
1872	80.000	167.199	28.622	195.821	35.325	60.514	31.294
1873	80.000	181.775	55.571	237.346	45.593	73.807	34.400
1874	80.000	142.195	35.477	177.672	41.350	87.370	41.942
1875	80.000	117.157	32.118	149.275	38.989	96.163	49.556
1876	80.000	135.591	29.011	164.602	33.859	100.522	53.324
1877	80.000	113.964	27.829	141.793	32.344	103.140	56.675
1878	79.748	109.181	32.018	141.199	33.592	106.010	58.895
1879	79.748	117.531	24.081	141.612	37.961	106.962	61.277
1880	79.748	139.108	20.924	160.032	44.762	97.854	56.845
1881	79.748	156.544	21.991	178.535	41.831	95.307	59.054
1882	79.595	162.668	32.537	195.205	51.479	90.121	49.313
1883	79.448	169.345	30.034	199.379	55.276	86.988	58.357
1884	79.403	167.712	34.220	201.932	59.158	86.766	60.142
1885	79.403	136.442	27.216	163.658	49.511	89.389	62.453
1886	79.403	145.665	23.921	169.586	53.269	92.340	67.747
1887	79.403	159.883	25.754	185.637	58.629	96.703	72.886
1888	79.236	167.807	31.261	199.068	56.714	105.752	79.643
1889	79.003	178.881	36.685	215.566	64.067	111.363	84.712
1890	78.170	166.619	41.398	208.017	66.448	114.273	87.662

A bank szolgálataira, melyeket a monarchia hiteléletének tesz, világot vet a leszámított váltók nagyság szerint való következő kimutatása, mely az 1889. évre vonatkozik:

Váltók nagysága	Benyújtott váltók száma	Leszámított
10 frton alul	33	33
10 frttől 50 frtig . .	14.464	13.550
50 » 150 »	158.149	149.710
150 » 300 »	191.922	183.187
300 » 600 »	173.498	166.022
600 » 1.000 »	115.845	111.863
1.000 » 2.000 » . .	96.536	93.481
2.000 frton felül . . .	85.765	83.987
Összesen .	836.212	801.833

Bár e kimutatásnál a hazai eredmények nem különíthetők el, valószínűnek látszik, miszerint a váltók aránya az egyes nagyságosztályok szerint nálunk közel áll ahhoz, a melyet az egész monarchia együttes adatai mutatnak. Ez kitűnik abból, miszerint az egy-egy leszámított váltóra esett átlagos összeg a magyar intézeteknél nem sokkal kisebb az osztrák intézetek átlagánál, nálunk 1890-ben 957 frtot tévén, míg Ausztriában 1.135 frtot. Az egyes intézetek átlagai azonban nagyon is eltérők. Hazánkban — sőt az egész monarchiában — Budapesten szólnak legmagasabb összegről a váltók — 1.760 frt. — míg Bécsben 1.333 frt. az átlag. Felül áll az 1.200 frton Sopron (1.630 frt.), Fiume (1.370 frt.), Zágráb (1.333 frt.). Ellenben az 500 forint átlagon is alul marad Arad (482 frt.), Temesvár (345 frt.) és még inkább Nagy-Becskerek (264 frt.). A váltók átlagos lejáratí ideje hazánkban 59, Ausztriában 54, Budapesten pedig 51, Bécsben 47 nap.

A bank lombardkölesőneit illetőleg megemlítjük, hogy a 41.40 millió frt. kölcsön, mely 1890. decz. 1-én elhelyezve volt, 56.92 millió frt. névértékű értékpapirban talált fedezetet. E papírok közt a magyar korona országainak állami és földtehermentesítési adóssága és községi kölcsőnei 15.86 millió frt. névértékkel szerepelnek és pedig az osztrák intézeteknél 6.26, a hazaiaknál 9.60 m. frt. ért. volt letéve.

A főbb jegybankok áttekintése. — A külföld nevezetesebb jegybankjainak helyzetét megvilágítja s a monarchia jegybankjával való összehasonlítást lehetségessé teszi a következő tábla, mely az 1890. év végén volt állapotot tünteti fel:

B a n k o k	Alap- tőke	Tarta- lékok	Ércz- készlet	Jegy- forgalom	Tárcza	Letétek és folyó számlák	Előlegek, ingatlanokra adott kölcs., állam-kölcs.
e z e r f o r i n t o k b a n							
Angol bank ...	145.530	33.380	233.380	248.930	286.000	358.350	265.910
Francia bank.	73.000	17.206	948.938	1,220.703	347.447	268.324	250.400
Német bank...	60.000	12.968	390.752	496.636	303.766	195.652	60.067
Osztrák-m. bank	90.000	18.967	244.490	445.934	166.619	—	233.841
Orosz bank....	45.360	—	751.729	1,694.998	443.654	344.410	920.970
Olasz n. bank...	60.000	36.000	79.720	239.800	159.440	31.320	25.520
Belga bank ...	20.000	8.814	40.916	152.929	129.931	25.269	33.365
Németalf. bank.	17.000	4.073	88.794	166.488	57.064	9.104	45.850
Ottomán bank ¹⁾	99.000	3.150	9.855	48.960	61.785	74.745	63.792
Spanyol bank ..	60.000	6.000	102.490	292.374	430.046	175.283	62.301
Román bank ..	6.000	522	19.348	45.677	16.703	12.667	11.649
Svájci bankok.	—	—	34.361	65.689	—	—	—

Mint látjuk, az angol bank sem jegyforgalmát, sem érczkészletét tekintve, nem áll első helyen. Legnagyobb jegyforgalmat a francia bank és az orosz állami bank mutat fel, utóbbi országban azonban a bankjegyek tudvalevőleg kényszerforgalommal bírnak.

A bankok kamatlába. — A hitel olcsósága vagy drágasága jelentékeny tényező a közgazdaság menetében. Az alábbi táblázat a vezető jegybankok átlagos évi leszámítolási kamatlábát adja:

Év	angol bank	francia bank	német (por.) bank	belga bank	németalf. bank	oszt.-m. bank
1851—60	4'12	4'16	4'39	— ²⁾	—	4'44
1861—65	4'90	4'83	4'47	— ²⁾	—	5'11
1866—70	3'62	3'07	4'67	— ²⁾	—	4'54
1871—75	3'75	4'86	4'50	4'26	3'66	5'16
1876—80	2'87	2'65	4'17	2'99	3'12	4'34
1881—85	3'43	3'34	4'23	3'76	3'55	4'06
1886	3'06	3'00	3'29	2'76	2'50	4'00
1887	3'38	3'00	3'40	3'06	2'50	4'12
1888	3'30	3'10	3'33	3'27	2'50	4'17
1889	3'55	3'18	3'70	3'62	2'50	4'19
1890	4'55	3'00	4'38	3'20	2'80	4'48

Bár a hullámlás nem egyöntetű az egyes piacokon, annyi e táblázatból is kitűnik, miszerint a kamatláb egészben csökkenő irányt követ és jelentékenyen alantabb áll, mint az ötvenes és hat-

¹⁾ Az 1890 szeptember 30-ki állapot.

²⁾ A belga nemzeti bank kamatlába 1851-ben 4%, 1855. 3%, 1860. 3'23%, 1865. 4'08% és 1870. 3'37% volt.

vanás évek átlagában. Nagyon alacsony volt az az 1876—80. közti évtődben, úgy, hogy a legnyugatibb országokban, Anglia, Franciaország és Belgiumban, ez évek állottak legalantabb. A kamatláb csökkenése monarchiánkban, Németországon és Németalföldön azóta is foly, bár 1885. óta európaszerte némi emelkedés észlelhető. Különösen kedvezőtlen volt a legutolsó (1890.) év.

Az aranyért való harc, mely ujabban a nagy bankok közt folyik, állítólag behatott azok kamatlábának mozgására, a mennyiben az arany elvonásának veszélye, mely egyértelmű az ércfedezet apadásával, a leszámítolás megszorítását teszi szükségessé, mi épen a kamatláb emelése által történik. E szempontból világot vethet a kérdésre egyrészt a kamatláb-ingadozások gyakorisága, másrészt a bankkamatláb és a magánkamatláb közti eltérés nagysága. Az előbbire nézve szolgáljon tájékozásul a következő összeállítás:

A kamatláb változott évente átlag:

	Angol b. Fr. b. Ném. b. Osz. m. b.					Ang. b. Fr. b. Ném. b. O. m. b.			
1851—55	3'4	1'2	0'6	0'0	1881—85	6'4	1'2	2'4	0'6
1856—60	7'8	3'4	3'6	0'4	1886	7	0	5	0
1861—65	11'8	7'2	2'4	0'2	1887	7	0	2	1
1866—70	7'2	2'4	3'2	0'6	1888	9	3	3	2
1871—75	14'6	1'6	3'4	1'8	1889	8	3	4	2
1876—80	5'8	1'4	5'4	0'4	1890	11	0	3	5

A bankkamatláb és a piaci magánkamatláb közti eltérést 1869-re s azután 1885-re, 1889. és 1890-re a következő adatok mutatják:

	1869			1885			1889			1890		
	bankk.	magánk.	különb.	bankk.	magánk.	különb.	bankk.	magánk.	különb.	bankk.	magánk.	különb.
London . . .	3'12	3'00	0'12	2'84	2'04	0'80	3'55	2'70	0'85	4'55	3'68	0'87
Páris	2'50	2'25	0'25	3'00	2'46	0'54	3'18	2'65	0'53	3'00	2'64	0'36
Berlin	4'25	3'25	1'00	4'13	2'91	1'22	3'70	2'70	1'00	4'38	3'75	0'63
Brüsszel . . .	2'50	2'50	0'00	3'26	2'90	0'36	3'62	3'10	0'52	3'20	2'91	0'29
Amsterdam .	3'50	3'50	0'00	2'71	2'39	0'32	2'50	2'15	0'35	2'80	2'47	0'33
Bécs	4'37	4'50	0'13	4'00	3'48	0'52	4'12	3'73	0'39	4'52	4'10	0'42
Szt.-Pétervár	6'37	6'12	0'25	6'00	6'00	0'00	5'96	5'85	0'11	5'85	5'17	0'68

Mig az első táblázat nem mutat határozott irányt és csak az angol bank sajátságos helyzetét világítja meg élesen, addig az utóbbi összeállítás valóban feltűnően igazolja a gyanút, hogy a bank- és

a magán-kamatláb egymástól újabban eltávolodtak, és hogy a vezető bankok mesterkéltné leszámítolási politikája — e bankoknak az országos kamatlábra gyakorolt befolyását latba vetve — megdrágította a hitelt. A kárt, mely ebből Európa gazdasági életére hárul, nem lehet el nem ismerni.

3. Hitelintézetek.

A hitelintézetek száma. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a hitel közvetítésével foglalkozó intézetek létszáma az utóbbi tíz év alatt minden év végén következő volt:

É v	Működésben volt az év végén				
	bank	takarék- pénztár	földhitel- intézet	szövet- kezet	az osztrák- magyar bank magyar- országai inté- zete és fiókjai
1880	107	318	6	250	15
1881	109	324	5	272	16
1882	113	336	5	306	16
1883	118	356	5	341	16
1884	119	370	5	362	16
1885	120	395	5	398	16
1886	130	401	5	430	16
1887	142	413	5	483	16
1888	154	424	5	547	18
1889	158	435	5	576	18

Legerősebb a szövetkezetek szaporodása s itt örömmel konstatálhatjuk, hogy újabban mind nagyobb számmal keletkeznek az oly szövetkezetek, melyeknél nem a nyereszkesedés a főszempont, hanem az önségély nagy elvének megvalósítása. Jó példával megy elől e tekintetben a pestmegyei hitelszövetkezet, mely központi intézet, mint anya-intézet a megyében már igen sok községben hozott létre és gyámolít kisebb hitelszövetkezeteket. A mi 1889-ban a hitelintézetek mozgalmát illeti, összesen 6 bank keletkezett, ellenben 2 megszűnt, takarékpénztár megszűnt 2, keletkezett 13; szövetkezet megszűnt 37, keletkezett 67; az osztrák-magyar bank fiókjainak száma változatlan maradt. A megszűnt szövetkezetek közül 7 tulajdonképpen nem szűnt meg, csak átalakult, 3 bankká, 4 pedig takarékpénztárrá. Ez az irányzat, hogy t. i. a szövetkezetek részvénytársulati formát vesznek fel, hazai hitelintézeteinknél igen gyakori; érdekes tünemény ez s alkalmoszerűleg ki fogjuk mutatni,

hogy a létező bankok és takarékpénztárak közül hány alakult eredetileg mint részvénytársaság s hány vette fel csak később ezt a formát.

Az új szövetkezetek közül a legnagyobb szám a pest-pilis-solt-kiskunmegyei hitelszövetkezet kezdeményezése folytán és támogatása mellett alakult községi hitelszövetkezetekre esett. 1889. végén Pest vármegyének már 60 községében volt ily hitelszövetkezet, a tagok száma 9.507-re, az üzletrészeké pedig 22.366-ra rúgott. Nagy fontosságú ez a kezdeményezés, mert a vidéki népesség hitelszükségletének egészséges alapot teremt s megmenti a kisbirtokos osztályt a nyiltan vagy leplezve űzött uzsora által való kizsákmányoltatástól. A községi hitelszövetkezetek jótékony hatása már is több községben érezhető s remélni lehet, hogy Pest vármegyében a jólét és vagyonosság rövid idő alatt szép fejlődést vesz. Nagy érdemeket szerzett magának a pest-pilis-solt-kiskunmegyei hitelszövetkezet megteremtője gróf Károlyi Sándor, vajha példáját a nemzet jelesei közül minél többen követnék; sajnos azonban, hogy a pestmegyei jó példa eddig még nem talált követőkre, daczára annak, hogy hasonló hitelszövetkezetek megteremtésére a legtöbb vármegyében még nagyobb szükség volna, mint a jelenleg is elég szép gazdasági jólétnek örvendő központi vármegyében.

Az oláh nemzetiségi elemek akciója a hitelintézetek alapítása tekintetében 1889-ben sem szünetelt. A 6 új bank közül 2 oláh alapítás; oláh takarékpénztár ez évben ugyan nem alakult, szövetkezet is csak egy, de már így is nagyon jelentékeny a prononszirozott oláh intézetek száma.

Még 5–6 évvel ezelőtt, a nagy-szebeni Albinát kivéve, jóformán nem is volt oláh hitelintézet, jelenleg pedig már 12 bank, 3 takarékpénztár és 6 szövetkezet, összesen 21 oláh intézet áll fenn s egész lánczolatuk vonja be hazánk keleti részét. Nem érdektelen a főbb pontokat megjelölnünk. Kezdődik Temesvárral, azután jön Arad, Déva, Hátszeg, Szászváros, Szászsebes, Abrudbánya, Balázsfalva, Nagy-Szeben, Fogaras, Feketehalom, Brassó, Naszód, Besztercze, Szász-Régen, Torda, Kolozsvár, Szilágy-Somlyó.

Horvát-Szlavonországban az osztrák-magyar bank két fiókján kívül van 7 bank és 39 takarékpénztár s — régibb adatok szerint — 53 szövetkezet, mely utóbbi szám azonban jelenleg már valószínűleg jóval nagyobb.

A közönséges takarékpénztárak száma a különböző országokban következő volt:

	A takarékpénztárak összes száma	1 takarékpénztár esik lélekre
1. Poroszország (1888/9)	1.363	20.776
2. Éjszakam. Egyes. Áll (1888/9) . .	849	74.906
3. Franciaország (1888)	545	70.127
4. Dánia (1886)	523	4.013
5. Magyarbirodalom (1889)	440	33.850
6. Nagy-Británia (1888)	409	90.679
7. Ausztria (1888)	405	54.677
8. Svájc (1886)	357	8.286
9. Norvégia (1889)	345	5.237
10. Bajorország (1888)	307	17.837
11. Németalföld (1885)	276	15.501
12. Olaszország (1887)	220	136.823
13. Szászország (1887)	204	15.951
14. Baden (1887)	127	12.717
15. Spanyolország (1888)	42	395.766

A takarékpénztárak fentebbi száma azonban nem mutatja a kisebb-nagyobb könnyűséget, melylyel a népnek alkalmá nyílik apró megtakarítását elhelyezni, számos takarékpénztárnak fiókjai és gyűjtőhelyei is vannak, melyek jelentékenyen megkönnyítik a hozzáférhetést. Így a porosz takarékpénztáraknak 488 fiók- és mellék-pénztárak s 1402 gyűjtőhelyük van; az olasz takarékpénztáraknak 175 fiókjuk, melylyel összes számuk 395-re rúg.

A magyar takarékpénztárak — kettő kivételével — részvénytársulati alapon vannak szervezve, a külföldiek ellenben csaknem kivétel nélkül humanisztikus intézmények, városok, községek, kerületek, egyletek, stb. által tartatnak fenn. Például a porosz takarékpénztárak közt van 581 városi, 155 falusi községi, 326 kerületi, 6 tartományi és rendi s 295 egyleti és magántakarékpénztár. Az osztrák takarékpénztárak közül 313 községi, 63 egyleti és 21 kerületi.

Alap- és tartaléktőke. — A hazai bankok és takarékpénztárak saját tőkéjének állapotát az utóbbi öt év alatt a következő számok mutatják:

Év	B a n k o k					T a k a r é k p é n z t á r a k				
	befizetett rész- vény- tőke	rendes tartalékalap		külön tartalékalap		befizetett rész- vény- tőke	rendes tartalékalap		külön tartalékalap	
		össze- sen	a rész- vény- tőke	össze- sen	az érték- papi- rok		össze- sen	a rész- vény- tőke	össze- sen	az érték- pa- pirok
ezer forintok ba	%-ká- ban	ezer frtkban	%-ká- ban	ezer forintokban	%-ká- ban	ezer frtkban	%-ká- ban			
1885 . .	48.018	3.718	7.74	5.227	47.48	26.050	10.615	40.75	9.455	16.30
1886 . .	46.630	4.169	8.94	2.201	15.67	26.809	11.550	43.08	9.774	15.26
1887 . .	39.638	4.469	11.27	121	1.09	27.810	12.829	46.13	8.247	14.40
1888 . .	42.738	5.075	11.87	778	6.32	27.386	13.763	50.26	9.716	17.01
1889 . .	44.775	5.498	12.33	1.195	8.49	28.841	14.780	51.25	10.846	16.25

A nagy ingadozást a bankok részvénytőkéjében és külön tartalékalapjaiban az országos bank viszontagságos sorsa, majd később megszűnése okozta. A rendes tartalékalap úgy a bankoknál, mint a takarékpénztáraknál évről-évre szakadatlanul növekszik, az utóbbiaknál a külön tartalékalapok is csak egy évben, 1887-ben szenvedtek apadást, midőn a fenyegető külpolitikai viszonyok hatása alatt az értékpapírok rohamosan estek s az első sorban épen ezen árnyatlanság kiegyenlítésére szolgáló külön tartalékalapok nagy mértékben igénybe vétettek; így volt ez különben nemcsak nálunk, hanem az osztrák intézeteknél is. A takarékpénztárak befizetett részvénytőkéje csak egy évben csökkent, 1888-ban, néhány takarékpénztár feloszlása következtében. 1889-ben közel másfél millió frttal emelkedett a takarékpénztárak befizetett részvénytőkéje, pedig a pesti hazai takarékpénztár részvénytőkéjének fölemelése 2·4 millió frtról 4·00 millió frtra csak az 1890. év folyamán következett be. A bankoknak fentebb kimutatott részvénytőkéjéből 30·52 millió frt. vagyis 68·47% a budapesti bankintézetekre esik, a takarékpénztárak befizetett részvénytőkéjéből ellenben csak 7·05 millió frt., vagyis 24·44% esik a budapesti intézetekre.

Az 1889. végén működésben állt bankok alapszabályilag megállapított részvénytőkéje 49,272.790 frt., a takarékpénztáraké pedig 35,546.315 frt. volt, az előbbieknél tehát 4,697.879 forint vagyis 9·53%, az utóbbiaknál pedig 6,705.421 frt. vagyis 18·86% nem volt befizetve.

Szövetkezeteink rész- és törzsbetét-tőkéje 1889. végén 28·68 millió frtra rúgott, míg egy évtizeddel előbb csak 14·03 millió volt. A tartaléktőke 1888-ban 1·59 millió frtot tett, 5·55%-át a rész- és törzsbetét-tőkének.

Az öt földhitelintézet közül csak kettő, a Jelzáloghitelbank és a Soproni építő- és földhitelbank, bir részvénytársulati szervezettel, a többi szövetkezeti alapon nyugszik. A Jelzáloghitelbank részvénytőkéje alapszabályilag 20 millió arany forintban van megállapítva, a mire tényleg befizettetett 11·97 millió frt. aranyban, a különböző tartalékalapok pedig 851 ezer frtra rúgnak. A Magyar földhitelintézetnek részvénytőkéje nincs, biztosítéki és tartalékalapja 1889. végén 9·55 millió frtot tettek. A kisbirtokosok földhitelintézetének biztosítéki és tartalékalapjai szintén 1889. végén 1·90 millió, a Nagyszebeni földhitelintézeté 0·20 millió frtot képviseltek; a földhitelintézeteknél összesen 12·21 millió frt. befizetett

részvénytőke mellett még 12·59 millió frt. biztosítéki és különféle tartalékalap képezte a saját tőkét.

Ausztriában 1887. végén az osztrák-magyar bankon kívül fennálló 52 bank-intézetnek 213·97 millió frt. befizetett részvénytőkéje volt, a tartalékalapok pedig 39·57 millióra rúgtak, 18·63 %-ára a befizetett részvénytőkének. Az osztrák takarékpénztárak nem részvény-társaságok, az idegen tőkék biztosítására az évi jövedelemből alakított és gyarapított tartalék-alap szolgál, mely 1888. végén 84·31 millió frtra rúgott, 7·30%-ára a takarékbetétek állományának. A külön tartalék-alapok 14·31 millió frtot tettek. A porosz takarékpénztárak, melyek szintén nem részvény-társulati intézetek, az 1888/89. üzletév lezártával 197·17 millió márkára, vagyis 98·58 millió aranyforintra rúgó tartalék-alap fölött rendelkeztek.

Főbb üzletágak. — A hitelintézetek főbb üzletágainak nagyságát és arányát az 1889. évi decz. 31-iki állapot szerint a következő számok mutatják:

Sorszám	M é r l e g	Bankok		Takarék-pénztárak		Szövet-kezetek		Földhitel-intézetek	
		millió frt.	%	millió frt.	%	millió frt.	%	millió frt.	%
	a) <i>Passiv tételek.</i>								
1	Befizetett részvénytőke	44·57	16·84	28·84	5·55	—	—	12·21	5·42
2	Rész- és törzsbetétőke	0·22	0·08	1·39	0·27	28·68	48·01	—	—
3	Tartaléktőke	6·69	2·53	25·63	4·94	1·59	2·66	12·59	5·59
4	Hiteltulajdonosok bizt. és tart. alapja	0·30	0·12	0·32	0·06	0·18	0·30	—	—
5	Takarékbetéti tartozá- sok	78·89	29·81	406·32	78·23	24·30	40·67	1·03	0·46
6	Pénztárjegyek és utal- ványok	4·54	1·72	0·70	0·14	—	—	0·47	0·21
7	Elfogadványok	5·45	2·06	0·11	0·02	0·56	0·94	—	—
8	Folyószámlai hitelezők	74·92	28·31	15·15	2·92	0·53	0·89	4·19	1·86
9	Záloglevél-tartozás	25·99	9·82	3·76	0·72	—	—	139·65	62·00
10	Kölcsönök és előlegek	0·06	0·02	0·15	0·03	0·45	0·75	—	—
11	Különféle szenvedő- leges tételek	17·13	6·47	29·15	5·61	1·48	2·48	53·35	23·68
12	Nyereség	5·87	2·22	7·86	1·51	1·97	3·30	1·75	0·78
	Összes tartozás	264·63	100·00	519·38	100·00	59·74	100·00	225·24	100·00
	b) <i>Activ tételek.</i>								
1	Bankszerű váltótárca	73·55	27·79	159·57	30·72	19·60	32·81	3·74	1·66
2	Hiteltulajdonosi váltó- tárca	2·86	1·08	2·34	0·45	0·77	1·29	—	—

Sorszám	M é r l e g	Bankok		Takarék-pénztárak		Szövet-kezetek		Földhittel-intézetek	
		millió frt.	%	millió frt.	%	millió frt.	%	millió frt.	%
3	Előlegek értékpapírok- és zálogokra.....	23'43	8'85	12'89	2'48	1'21	2'03	5'13	2'28
4	Jelzálogi kölcsönök...	36'17	13'67	170'10	32'75	8'67	14'51	136'02	60'39
5	Kölcsönök kötvényekre	10'33	3'90	51'17	9'85	22'69	37'98	46'28	20'54
6	Folyószámlai adósságok..	59'90	22'64	15'23	2'93	1'03	1'72	6'55	2'91
7	Értékpapírok árfolyami értéke.....	14'07	5'32	66'74	12'85	1'22	2'04	13'93	6'18
8	Leltár és ingatlanok..	5'98	2'26	15'35	2'96	1'01	1'69	1'12	0'50
9	Veszteségek és függő tételék.....	0'13	0'05	0'07	0'02	0'03	0'05	—	—
10	Egyéb követelések...	30'90	11'68	15'62	3'01	2'10	3'52	11'80	5'24
11	Pénztári állapot.....	7'31	2'76	10'30	1'98	1'41	2'36	0'67	0'30
	Összes követelés..	264'63	100'00	519'38	100'00	59'74	100'00	225'24	100'00

A hazai takarékpénztárak üzletágai közt a váltók és a jelzálogi kölcsönök birnak túlnyomósággal, de nagy a különbség a két üzletág között, azok fejlődését tekintve, mert míg a váltótárca 1873-ban 32'83%-át tette az összes aktívának s azóta némi keveset hanyatlott ugyan, de nem sokat s nagy ingadozást nem mutat; addig a jelzálogi kölcsönök állománya, mely 1873-ban 39'88%-át tette a takarékpénztárak összes követelésének, már 1879-ben csak 32'86%-át tette. Különösen alacsony volt (30'04—30'76%) a jelzálogi kölcsönök aránya 1881—83-ik években, azóta ismét emelkedett s 1887-ben már jelentékenyen meghaladta a váltótárca állományát, a két utóbbi évben azonban némileg ismét csökkent.

A lombardüzlet a takarékpénztárak tevékenységében 1876-ig elég tekintélyes szerepet játszott, de azóta nagyon aláhanyatlott. Az értékpapírok a 80-as évek elején kezdtek nagyobb tért foglalni, de 1884 óta tért vesztenek ellenben kötvényekre adott kölcsönök, melyek tekintélyes részét a nagyobb takarékpénztárak részéről, községeknek, társulatoknak, stb. adott kölcsönök teszik, jelentékeny részét veszik igénybe a takarékpénztárak kezelt tőkéjének.

A bankoknál a váltók birnak túlnyomósággal, különösen a hetvenes évek második felétől a nyolczvanas évek elejéig, midőn ez üzletág 42'10—46'52%-át tette az összes aktívának; a második helyet a folyószámla foglalja el, de nagy ingadozással. 1873-ban

21¹⁶, 1881-ben 21⁰⁵, 1884-ben 22⁸⁷/₀ esett rá, ellenben 1876-ban csak 12²², 1878-ban 11⁰⁹/₀. A jelzálogi kölcsönök állományánál szintén igen nagy ingadozást látunk, 1873-ban 9²¹/₀-kal, 1876-ban már 14⁸⁵/₀-kal, 1882-ben pedig ismét csak 9⁰⁸/₀-kal szerepel, ettől fogva csaknem folytonos emelkedést mutat. A lombard-kölcsönök 1873. óta 4⁷³ és 9⁸⁴, az értékpapírok pedig 4⁶⁶ és 9⁹⁸/₀ között ingadoztak.

A szövetkezetek üzletében a kötvénykölcsönök viszik a főszerepet. A szövetkezetek üzletágaiban szintén igen nagy ingadozásokat látunk, a kötvénykölcsönök 1873 óta 27⁸⁹ és 50⁹⁰/₀, a váltótárca 29²⁰ és 47⁵⁰, a jelzálogi kölcsönök 9⁶¹ és 16²³, a lombard kölcsönök pedig 1⁰³ és 4¹⁵/₀ közt váltakoztak.

A földhitelintézetek üzletében legnagyobb tért foglalnak el azonban természetesen a jelzálogi kölcsönök. A kötvénykölcsönök jelentékeny százalékát a magyar jelzálog hitelbank által nyújtott községi kölcsönök nagy összege idézi elő.

Érdekes összehasonlítás kínálkozik a hazai és osztrák takarékpénztárak üzlete közt.

Az osztrák takarékpénztárak 1888. évi mérlege.

a) Teher.			
	millió frt.	%	millió frt. %
Rendes tartalékalap	82 ³³	6 ⁵⁰	Egyéb tartozás . . . 13 ⁶⁹ 1 ⁰⁸
Külön tartalékalap	16 ⁶⁸	1 ³²	
Betéti tartozások .	1.153 ⁷⁶	91 ¹⁰	Összes teher 1.266 ⁴⁶ 100 ⁰⁰
b) Vagyon.			
Jelzálogi kölcsönök	731 ⁰⁸	57 ⁷²	Előlegek személyes hitelre 0 ⁷² 0 ⁰⁶
Kölcsönök közsé- geknek jelzálogi biztosítás mellett	21 ⁵⁸	1 ⁷⁰	Értékpapírok . . . 307 ⁶⁹ 24 ³⁰
» nélkül	10 ⁸⁸	0 ⁸⁶	Ingatlanok 25 ¹⁰ 1 ⁹⁸
Váltótárca	48 ⁸⁹	3 ⁸⁶	Időleges elhelyezések 66 ¹¹ 5 ²²
Előlegek kézi zálo- gokra	16 ⁹⁷	1 ³⁴	Pénztári készlet . . 18 ⁹⁷ 1 ⁵⁰
			Egyéb követelés . . 18 ⁴⁷ 1 ⁴⁶
			Összes vagyon 1.266 ⁴⁶ 100 ⁰⁰

Lényeges eltérés, hogy az osztrák takarékpénztáraknál a takarékbetétek az összes passivának jóval nagyobb részét képezik, mint a magyar takarékpénztáraknál, minthogy ott a saját tőke jóval kevesebb, s a különféle tartozások is mérsékeltek, melyeket nálunk főleg a pesti hazai takarékpénztár kötvénykibocsátásai igen magasra duzzasztanak. A mi a kezelt tőkék elhelyezését illeti, a jelzálogi kölcsönök az osztrák takarékpénztárak üzletében igen sokkal nagyobb szerepet játszanak, mint takarékpénztárainknál, az értékpapír-állomány is

aránylag kétszer annyi, ellenben a váltótárca arányszáma alig teszi negyedrészt a hazai takarékpénztárak váltótárczája arányszámának.

A porosz takarékpénztárak vagyonának gyümölcsöző elhelyezését a következő számok mutatják:

	millió márka	%		millió márka	%
Jelzálogi kölcsönök			Váltók	44.42	1.47
városi telkekre . .	791.51	26.22	kézi zálogra . . .	51.12	1.69
mezei telkekre . .	784.13	25.98	nyilvános intézetek		
együtt . .	1.575.64	52.20	és testületeknél .	196.86	6.52
Értékpapírok ár-			a porosz járadék-		
folyami értéke . .	1.004.14	33.27	biztosító intézetnél	8.24	0.27
kötvény-kölcsönök			Összesen . .	3.018.74	100.00
kezesség nélkül . .	6.00	0.20			
kezességgel	132.32	4.38			
együtt . .	138.32	4.58			

A porosz takarékpénztáraknál is legáltalánosabb a jelzálogokra való kölcsönzés, ez az üzletág több mint felét veszi igénybe a takarékpénztárak vagyonának, nagyon tekintélyes rész jut azonban az értékpapírokra is, jóval több, mint Ausztriában, így tehát a legmegkötöttebb elhelyezés mellett a legmozgóbb természetű lép erősen előtérbe.

Az Éjszakai Amerikai Egyesült-Államok takarékpénztárainak tőkeelhelyezésében az értékpapírok foglalják el az első helyet, ugyanis 1888/89-ben a takarékpénztárak activája következő főbb tételekből állt:

	millió dollár	%
Az Egyesült-Államok kötvényei	158.92	9.79
Az Unió egyes államai, grófságai és községeinek kötvényei	280.14	17.27
Vasuti elsőbbségek és részvények	101.44	6.25
Bank-részvények	42.26	2.60
Záloglevelek és egyéb értékpapírok	101.82	6.28
Értékpapírok együtt	684.58	42.19
Jelzálogi kölcsönök	567.37	34.97
Kötvénykölcsönök	160.82	9.91
Egyéb kölcsönök	74.55	4.59
Bank- és bankár-adósok	61.53	3.79
Ingatlanok és leltár	29.65	1.83
Egyéb követelések	14.20	0.88
Pénztári állapot	29.93	1.84
Együtt	1.622.63	100.00

Az éjszakai amerikai takarékpénztáraknál is az a két üzletág lép előtérbe, a mely az osztrák és porosz takarékpénztáraknál, t. i. a jelzálogi kölcsönökben és értékpapírokban való tőkeelhelyezés, csakhogy míg az előbbieknél a jelzálogi kölcsönök bírnak túlnyomósággal,

Amerikában az értékpapírok állománya a jelzálogi kölcsönöket is erősen meghaladja.

A hitelintézetek jövedelmezősége. — A magyarországi bankok és takarékpénztárak jövedelmezőségét az alkotmányos korszak kezdete óta a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Takarékpénz- tárak		Bankok		Év	Takarékpénz- tárak		Bankok	
	tisztá nyeresége					tisztá nyeresége			
	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában		millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában
1867	0'67	31'02	0'17	6'80	1879	5'33	27'15	3'29	12'25
1868	1'11	32'50	1'88	14'14	1880	5'39	27'08	3'18	9'78
1869	1'50	25'48	1'83	10'28	1881	5'81	28'48	3'94	10'27
1870	2'15	30'50	1'98	9'00	1882	5'71	25'64	4'89	10'07
1871	2'79	32'68	4'03	16'28	1883	5'97	25'88	4'32	8'73
1872	3'32	23'55	7'84	14'26	1884	6'71	27'97	4'29	8'98
1873	3'85	21'67	2'96	5'33	1885	6'92	27'42	4'13	8'64
1874	4'29	22'87	3'49	6'22	1886	7'17	27'67	4'93	10'59
1875	4'23	21'83	2'22	4'37	1887	6'63	24'85	4'18	10'60
1876	4'25	22'44	1'86	4'98	1888	7'49	27'35	5'15	12'05
1877	4'63	24'16	2'96	9'49	1889	7'86	27'26	5'87	13'16
1878	4'66	24'32	3'01	11'08					

A pénzügyintézetek nálunk a legjövedelmezőbb vállalatok közé tartoznak, különösen a takarékpénztárak, a mint arról a közölt átlagos arányszámok is tanuskodnak. Az egyes takarékpénztárak jövedelmezősége közt azonban természetesen igen nagy különbség van legdúsabbán a megszilárdult bizalomnak örvendő régi takarékpénztárak jövedelmeznek, míg az újabbak között találunk elég gyöngye jövedelműt is, sőt akadnak olyanok is, melyek osztalékot egyáltalán nem képesek fizetni részvényeseiknek, különösen 1887-ben láttuk ezt, midőn az értékpapírok árfolyamhanyatlása, a kellő speciális tartalékalap hiányában számos takarékpénztárnál az egész üzleti nyereséget elnyelte. A takarékpénztárak nagy jövedelmezősége főleg annak a körülménynek tulajdonítható, hogy a legtöbb takarékpénztár a magához vont takarékbetétek nagy összegéhez képest aránytalanul kis részvénytőkével bír, s a nagy üzletből folyó jelentékeny nyereség csekély számú részvény közt oszlik meg.

Az egyes országrészekben a bankok és takarékpénztárak jöve-

delmezősége, a befizetett részvénytőke százalékában kifejezve 1889-ben következő volt:

	Bankok tisztá nyeresége	Takarék- pénztárak nyeresége		Bankok tisztá nyeresége	Takarék- pénztárak nyeresége
1. Budapest . .	13'41 ⁰ / ₀	32'12 ⁰ / ₀	5. Tisza jobb partján . . .	12'57 ⁰ / ₀	20'6 ⁰ / ₀
2. Duna bal partján . . .	13'05 »	29'55 »	6. Tisza bal partján . . .	17'60 »	25'73 »
3. Duna jobb partján . . .	11'16 »	32'49 »	7. Tisza-Maros szöge	15'01 »	21'64 »
4. Duna - Tisza közé	14'29 »	21'91 »	8. Erdély . . .	12'94 »	26'56 »

A bankok és takarékpénztárak jövedelmezősége nem egy nyomon halad; míg a bankok legkisebb tisztá nyereséget a Duna jobb partján mutatnak fel, a takarékpénztárak éppen itt értek el legnagyobbat.

A hitelintézetek üzleti nyereségük nem egész összegét fizetik ki osztalék gyanánt; jelentékeny részét, különösen a takarékpénztárak, tartalékalapjuk gyarapítására fordítják, másik rész tantiémekre, a nyugdíjalap dotálására, stb. esik s egy kis részt jótékony célokra is fordítanak; legtöbbet szintén a takarékpénztárak.

Takarékbetéti üzlet. — Az összes hazai hitelintézeteknél elhelyezett takarékbetétek állományát minden év végével, valamint az évi növekedést az utóbbi 20 évről a következő összeállítás mutatja:

Év	Takarékbetéti állomány az év végén		A takarékbetétek évi növekedése		Év	Takarékbetéti állomány az év végén		A takarékbetétek évi növekedése	
	összesen millió frt.	fejen- kint frt.	összesen millió frt.	fejen- kint frt.		összesen millió frt.	fejen- kint frt.	összesen millió frt.	fejen- kint frt.
1870 .	134'83	9'89	10'99	0'80	1880 .	305'26	22'10	22'28	1'61
1871 .	163'70	11'91	29'37	2'14	1881 .	336'22	24'21	30'96	2'23
1872 .	180'14	13'13	16'44	1'20	1882 .	352'82	25'20	16'60	1'19
1873 .	174'21	12'98	(-) 5'93	(-) 0'44	1883 .	378'79	26'78	25'97	1'84
1874 .	181'64	13'54	7'43	0'55	1884 .	393'62	27'45	14'83	1'03
1875 .	198'41	14'67	16'77	1'24	1885 .	405'45	27'89	11'83	0'81
1876 .	217'02	16'06	18'61	1'37	1886 .	434'11	29'48	28'66	1'95
1877 .	236'58	17'38	19'56	1'43	1887 .	444'77	29'86	10'66	0'72
1878 .	249'54	18'26	12'96	0'93	1888 .	481'95	32'02	37'18	2'47
1879 .	282'98	20'60	33'44	2'43	1889 .	510'54	33'50	28'59	1'88

Husz év alatt a betéti állományban csak egyszer látunk visszaesést, a pénzügyi és gazdasági válságról emlékezetes 1873-ban. Legnagyobb volt a növekedés 1888-ban, ehhez fogható sem az itt be-

mutatott két évtized, sem általában hitelintézeteink története nem mutat fel. A takarékbetétek szaporodása sokkal nagyobb, mint a népesség növekedése, még ha nem a hetvenes évek lassu, hanem a nyolczvanas évek erőteljes népszaporodásával hasonlítjuk is össze; figyelembe kell azonban vennünk, hogy a takarékbetétek növekedését nemcsak az új betétek eszközlik, hanem a már betett tőkék tőkésített kamatja is. Ez mind nagyobb szerepet játszik a betétek növekedésében és e nélkül sok évben nemhogy emelkedés, hanem inkább csökkenés állna be a betétek állományában. A takarékbetétek mozgalmát ez irányban csak 1884-ig tudjuk visszafelé nyomozni s azt látjuk, hogy 1884-től 1888-ig öt év közül háromban a betéteket a visszafizetések meghaladták s a takarékbetétek állományának növekedését tisztán csak a tőkésített kamatok okozták s ez öt év alatt a 108³³ millió frt. növekedésből 83³¹ millió a tőkésített kamatokra esett; ez utóbbiak az 1889. évi állomány 28⁵⁹ millió frtnyi növekedésében is 19⁶⁵ millióval szerepeltek s csak 8⁹⁴ millió frt. esett a betétek és visszafizetések különbözetére.

Horvát-Szlavonországban a takarékpénztáraknál elhelyezett takarékbetétek 1888. végén körülbelül 20⁵ millió frtra rúgtak s így a mondott évben a Magyarbirodalom összes takarékbetétí állománya már meghaladta az 500 millió frtot. 1889 végén már maga az anyaország takarékbetétei meghaladták a fél milliárdot.

A külföldi államokban a közönséges takarékpénztáraknál elhelyezve volt betétek összegét, valamint a lélekszámhoz való arányát a következő adatok állítják szem elé:

	Takarékbetétek	
	millió frt.	esik egy lélekre frt.
1. Éjszakamerikai E. Á. (1888/89)	2.992 ⁹⁸	47 ⁵⁹
2. Poroszország (1888)	1.444 ⁶³	49 ³⁹
3. Ausztria (1888)	1.153 ⁷⁶	48 ⁷⁹
4. Franciaország (1888)	998 ¹⁵	26 ¹²
5. Olaszország (1887)	430 ⁹¹	14 ³¹
6. Szászország (1887)	245 ⁵⁷	75 ⁴⁷
7. Svájc (1886)	237 ⁴⁹	80 ⁷⁵
8. Dánia (1886)	209 ⁹⁷	100 ⁰³
9. Baden (1887)	104 ²⁷	64 ⁵⁶
10. Norvégia (1889)	103 ⁷²	51 ⁸⁶
11. Bajorország (1888)	79 ⁸⁶	14 ⁷³
12. Nagyfejed.-Hesszen (1886)	50 ⁸²	53 ¹⁰

Hazánkban a takarékbetétek túlnyomó részét a tulajdonképeni takarékpénztárak vonják magukhoz, újabb időben azonban a bankok is mind jobban felkarolják ez üzletágat s a gyorsan szaporodó szövetkezetek szintén évről-évre több takarékbetétet mutatnak fel. A takarékbetétek különböző jellegű pénzintézeteink közt az utóbbi évtized alatt következőleg oszlottak meg:

Év	Takarékpénztárak		Bankok		Szövetkezetek		Földhitelintézetek	
	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%
1880 . . .	260'02	85'18	34'40	11'27	10'43	3'41	0'42	0'14
1881 . . .	283'70	84'38	40'29	11'98	11'69	3'48	0'54	0'16
1882 . . .	293'81	83'28	45'05	12'77	13'37	3'79	0'58	0'16
1883 . . .	314'05	82'91	49'03	12'94	15'00	3'96	0'71	0'19
1884 . . .	324'92	82'55	52'03	13'22	15'99	4'06	0'68	0'17
1885 . . .	335'50	82'75	52'48	12'94	16'81	4'15	0'66	0'16
1886 . . .	355'66	81'93	59'09	13'61	18'47	4'25	0'89	0'21
1887 . . .	362'01	81'39	62'58	14'07	19'25	4'33	0'93	0'21
1888 . . .	386'12	80'11	72'76	15'10	22'01	4'57	1'06	0'22
1889 . . .	406'31	79'58	78'89	15'45	24'30	4'76	1'03	0'20
átlag 1880—89	322'21	82'41	54'66	13'33	16'72	4'08	0'75	0'18

Bár a takarékpénztáraknál felhalmozódó betétek évről-évre milliikkel növekednek, a takarékpénztárak részesülése a hitelintézetek összes betéti állományában évről-évre alább száll s mind nagyobb százalék esik a más jellegű pénzintézetekre, a bankokra, szövetkezetekre.

A takarékbetéti üzletnél igen fontos, hogy az elhelyezést kereső tőkék csak rövid időre vonulnak-e meg a pénzintézeteknél, mint általában az üzletemberek forgó tőkéi, vagy állandóan ott várják gyümölcsötztetésüket, mint rendszeren a kisebb-nagyobb megtakarítások. A különbség a betétek ezen kétféle természeté közt ki volna mutatható akkor, ha a betevők foglalkozásáról adatokkal bírnánk. Az igazi szegény ember fillérei a végső gazdasági tartalécul szolgálnak és rendeltetésöket leginkább úgy töltik be, ha állandóan bentmaradnak letétben s még ha nem állandó elhelyezésül szolgál is a takarékpénztár az alsóbb osztályúak megtakarított tőkéje számára, hanem csak gyűjtőhelyül, honnan, ha bizonyos összegre felszapordott ismét kiveszik s birtokvásárlásra vagy más befektetésre fordítják: a betétek mozgása mégis sokkal lassúbb, mintha az üzletemberek, kik a pillanat esélyei szerint gyakran forgatják tőkéjüket, képeznék a betevők többségét. A takarékbetétek mozgalmát hazai pénzintézeteinknél a következő kimutatás tünteti fel:

Pénzintézet	Az 1889. év folytán			Takarék- betétek álladéka az év végén	Az év elején volt takarékbetéti álladék minden száz forint- jára esett	
	betéte- tett	tőkési- tett kamat	kivéte- tett		új betét	kivétel
ezer forintokban				forintokban		
Takarékpénzt. .	246.915	15.661	249.429	406.249	64	63
Bankok	82.236	3.014	78.306	78.837	117	109
Szövetkezetek .	13.999	937	12.321	24.294	65	57
Földhitelint. . .	453	38	515	1.033	43	49
Összes hitelint.	343.603	19.650	340.571	510.463	71	69

Legmozgékonyabbak a bankoknál elhelyezett takarékbetétek, ellenben a földhitelintézeteknél elhelyezettek legállandóbbak, ez utóbbiak azonban jelentőséggel egyáltalán nem bírnak, minthogy a földhitelintézetek közül csak két kisebb intézet, a nagyszebeni földhitelintézet és a soproni építő- és földhitelbank gyakorolja a betéti üzletet.

A magyarországi takarékbetétek mozgását országrészek szerint a következő táblázat mutatja:

Ország-rész, pénzintézetek	Takarék-betétek álladéka 1889. elején	Az 1889. év folytán			Takarék-betétek álladéka 1889. év végén	Az év elején volt akarék- betéti álladék minden száz forintjára eset	
		betéte- tett	tőké- sitett kama- tok	kivéte- tett		új betét	kivétel
ezer forintokban						forintokban	
I. Budapest							
takarékpénztárak .	106.527	107.739	3.913	103.979	114.200	101	98
bankok	14.161	32.166	491	30.445	16.373	227	215
szövetkezetek . .	428	870	15	648	665	203	151
Együtt . .	121.116	140.775	4.419	135.072	131.238	117	112
II. Duna bal partja							
takarékpénztárak .	45.895	16.491	1.922	16.058	48.250	36	35
bankok	12.313	5.920	537	5.664	13.106	48	46
szövetkezetek . .	933	483	43	379	1.080	52	41
Együtt . .	59.141	22.894	2.502	22.101	62.436	39	37

Ország-rész, pénzüntézetek	Takarékbetétek álladéka 1889. elején	Az 1889. év folytán			Takarékbetétek álladéka 1889. végén	Az év elején volt takarékbetét minden száz forintjára esett	
		betéte- tett	tőké- sitett kama- tok	kiváte- tett		uj betét	kivétel
ezer forintokban						forintokban	
III. Duna jobb partja takarékpénztárak .	81.698	35.056	3.286	34.494	85.546	43	42
bankok	2.712	4.329	142	4.113	3.070	123	152
szövetkezetek . . .	3 257	1.775	96	1.614	3.514	54	49
földhitelintézetek .	83	141	6	134	96	170	161
Együtt . .	87.750	41.301	3.530	40.355	92.226	47	46
IV. Duna-Tisza köze takarékpénztárak .	42.677	29.502	1.797	29.005	44.971	69	68
bankok	8.352	11.467	357	11.107	9.069	137	134
szövetkezetek . . .	2.624	3.146	112	2.874	3.008	112	109
Együtt . .	53.653	44.115	2.266	42.986	57.048	82	80
V. Tisza jobb partja takarékpénztárak .	25.475	10.265	994	10.987	25.747	40	43
bankok	12.946	6.744	538	7.089	13.139	52	55
szövetkezetek . . .	1.908	855	89	783	2.069	45	41
Együtt . .	40.329	17.864	1.621	18.859	40.955	44	47
VI. Tisza bal partja takarékpénztárak .	31.372	18.853	1.364	19.445	32.144	60	62
bankok	9.537	8.089	407	7.682	10.351	85	81
szövetkezetek . . .	90	205	3	159	139	228	177
Együtt . .	40.999	27.147	1.774	27.286	42.634	66	66
VII. Tisza-Maros szöge takarékpénztárak .	26.102	16.513	1.075	17.002	26.688	63	65
bankok	6.281	6.225	285	6.169	6.622	99	98
szövetkezetek . . .	1.876	1.926	83	1.629	2.256	103	86
Együtt . .	34.259	24.664	1.443	24.800	35.566	72	73
VIII. Erdély takarékpénztárak .	20.108	10.590	1.037	9.688	22.047	53	48
bankok	5.640	7.297	259	6.037	7.159	129	107
szövetkezetek . . .	10.564	4.740	497	4.235	11.566	44	40
földhitelintézetek .	973	313	33	380	939	32	39
Együtt . .	37.285	22.940	1.826	20.340	41.711	62	55
IX. Fiume város és területe takarékpénztárak .	6.288	1.934	274	1.772	6.724	31	27
bankok	—	—	—	—	—	—	—
szövetkezetek . . .	—	—	—	—	—	—	—
Együtt . .	6.288	1.934	274	1.772	6.724	31	28

Hazai pénzintézeteinknél a takarékbetéti könyvek összes számát az egyes könyvekben elhelyezve volt összegek nagysága szerint csoportosítva, a következő kimutatás tünteti fel:

Betéti könyvek, évek		A betéti könyvek összes száma a				
		bankok-nál	takarék-pénztá- raknál	szövetke- zeteknél	földhitel- intéze- teknel	összes hitelinté- zeteknél
10 frtnál kisebb betéttel	1885	9.225	45.822	5.411	48	60.506
	1886	7 245	52.901	5.336	48	65.530
	1887	9.310	53.590	6.851	36	69.787
	1888	9.591	52.604	8.202	77	70.474
	1889	10.114	54.525	9.181	55	73.875
10—50 frtos betéttel	1885	11.533	82.765	8.072	126	102.496
	1886	12.237	83.952	10.226	143	106.558
	1887	13.233	85.665	9.908	109	108.915
	1888	14.237	87.212	10.723	182	112.354
	1889	15.628	89.451	12.653	203	117.935
50—100 » »	1885	8.211	61.952	5.411	82	75.656
	1886	8.087	63.216	6.954	89	78.346
	1887	8.496	63.673	6.764	94	79.027
	1888	9.434	66.213	7.433	126	83.206
	1889	11.846	67.327	7.979	136	87.282
100—500 » »	1885	16.206	140.183	10.075	220	166.684
	1886	18.052	145.262	10.584	242	174.140
	1887	18.106	143.754	11.599	186	173.645
	1888	20.571	153.888	12.767	238	187.464
	1889	22.985	160 526	14.220	326	198.057
500—1.000 » »	1885	6.516	51.807	3.173	75	61.571
	1886	7.147	53.024	3.522	94	63.787
	1887	7.173	55.980	3.704	127	66.984
	1888	8.210	55.942	3.752	162	68.066
	1889	8.860	60.055	4.379	86	73.380
1.000—2.000 » »	1885	5.207	37.028	1.972	62	44.269
	1886	5.606	38.174	2.160	62	46.002
	1887	5.600	40.340	2.300	154	48.394
	1888	6.721	41.535	2.569	136	50.961
	1889	7.276	43.567	2.831	100	53.774
2.000—5.000 » »	1885	3.768	23.038	1.226	50	28.082
	1886	4.190	24.618	1.351	45	30.204
	1887	4.267	25.324	1.490	82	31.163
	1888	4.567	26.965	1.640	89	33.261
	1889	5.214	29.035	1.812	77	36.138
5.000—10.000 » »	1885	1.383	7.777	384	22	9.566
	1886	1.570	8.055	470	19	10.114
	1887	1.690	8.456	488	21	10.655
	1888	1.834	8.952	480	37	11.303
	1889	2.128	9.571	525	35	12.259

Betéti könyvek, évek		A betéti könyvek összes száma a				
		bankok-nál	takarék-pénztá- raknál	szövetke- zeteknél	földhitel- intéze- teknel	összes hitelinté- zeteknél
10.000 frtnál nagyobb bet.	1885	782	3.710	143	6	4.641
	1886	901	3.826	188	11	4.926
	1887	1.007	4.189	184	11	5.391
	1888	1.113	4.737	212	25	6.087
	1889	1.239	5.078	238	17	6.572
Összesen	1885	62.831	454.082	35.867	691	553.471
	1886	65.035	473.028	40.791	753	579.607
	1887	68.882	480.971	43.288	820	593.961
	1888	76.278	498.048	47.778	1.072	623.176
	1889	85.290	519.135	53.818	1.029	659.272

Bár a kisebb betétek is szép számmal fordulnak elő, mégis a nagyobb betétek az uralkodók s az egy betéti könyvre eső összeg nagyon is magas. Az összes hitelintézeteknél ugyanis minden takarékbetéti könyvre átlagosan 1884-ben 735 frt., 1885-ben 733 frt., 1886-ban 749 frt., 1887-ben 749 frt., 1888-ban pedig 773 frt., 1889-ben pedig 774 esett. A különböző jellegű intézeteknél az átlagos összeg következő volt:

kezo volt:	Egy takarékbetét könyvre esik átlagosan forint			
	a bankok-nál	a takarékpénztáraknál	a szövetkezeteknél	a földhitelintézeteknél
1884-ben	896	740	421	1.234
1885-ben	835	739	468	955
1886-ban	908	752	453	1.178
1887-ben	908	753	445	1.129
1888-ban	954	775	461	984
1889-ben	925	783	456	1.004

Hogy mily túlságos nagy nálunk az egy-egy betéti könyvre eső összeg, legjobban mutatja a következő nemzetközi összehasonlítás, melyen egyúttal a betéti könyvek számát a lélekszámmal is összehasonlítjuk:

Az ország neve	A takarékbetéti könyvek összes száma	Egy könyvre esik átlagosan betét frt.	1000 lélekre esik takarékbetéti könyv
Franciaország (1888) . .	5,361.908	186	145
Poroszország (1888) . .	5,029.174	287	172
Éjszakam. E. Á. (1888/9)	4,021.523	743	64
Ausztria (1888)	2,184.331	528	92
Szászország (1887)	1,339.720	173	412
Olaszország (1887)	1,294.552	333	43
Svájc (1886)	802.697	276	271
Dánia (1886)	696.578	301	332
Magyarország (1888) . .	623.176	773	42
Bajorország (1887) . . .	507.486	147	93
Norvégia (1888)	432.126	226	220
Németalföld (1885) . . .	270.380	155	62
Baden (1887)	251.568	415	156

Hogy a takarékbetéti könyvek különböző kategóriái a hazai pénzügyintézeteknél milyen arányban állnak egymással, a következő kimutatás tünteti fel:

Betéti könyvek, évek		Betéti könyvek, az összes betéti könyvek százalékaiban a				
		bankok-nál	takarék-pénztá-raknál	szövet-kezetek-nél	földhitel-intéze-tek-nél	az összes hitelinté-zeteknél
10 frtnál kisebb betéttel	1885	14'68	10'09	15'09	6'95	10'93
	1886	11'13	11'18	13'08	6'37	11'30
	1887	13'52	11'14	15'83	4'39	11'75
	1888	12'57	10'56	17'16	7'18	11'31
	1889	11'86	10'50	17'06	5'35	11'21
10--50 frtos betéttel	1885	18'36	18'23	22'50	18'23	18'52
	1886	18'81	17'75	25'07	18'99	18'38
	1887	19'21	17'81	22'89	13'29	18'34
	1888	18'67	17'51	22'44	16'98	18'03
	1889	18'32	17'23	23'51	19'73	17'89
50—100 » »	1885	13'07	13'64	15'09	11'87	13'67
	1886	12'43	13'36	17'05	11'82	13'53
	1887	12'33	13'24	15'63	11'47	13'30
	1888	12'37	13'30	15'55	11'76	13'35
	1889	13'89	12'97	14'82	12'63	13'24
100—500 » »	1885	25'79	30'87	28'09	31'84	30'11
	1886	27'78	30'71	25'95	32'14	30'04
	1887	26'29	29'89	26'79	22'68	29'23
	1888	26'97	30'90	26'72	22'20	30'08
	1889	26'95	30'92	26'42	31'68	30'04
500—1.000 » »	1885	10'37	11'41	8'84	10'85	11'13
	1886	10'98	11'21	8'63	12'48	11'00
	1887	10'42	11'64	8'56	15'49	11'28
	1888	10'76	11'23	7'85	15'11	10'92
	1889	10'39	11'57	8'14	8'36	11'12
1.000—2.000 » »	1885	8'29	8'16	5'50	8'97	8'00
	1886	8'61	8'07	5'30	8'24	7'93
	1887	8'13	8'39	5'31	18'78	8'15
	1888	8'81	8'34	5'38	12'69	8'18
	1889	8'53	8'39	5'26	9'72	8'16
2.000—5.000 » »	1885	6'00	5'07	3'42	7'24	5'07
	1886	6'44	5'21	3'31	5'98	5'23
	1887	6'19	5'26	3'44	10'00	5'26
	1888	5'99	5'41	3'44	8'30	5'34
	1889	6'11	5'59	3'37	7'48	5'48
5.000—10.000 frtos be-téttel	1885	2'20	1'71	1'07	3'18	1'73
	1886	2'44	1'70	1'15	2'52	1'74
	1887	2'45	1'76	1'13	2'56	1'79
	1888	2'40	1'80	1'01	3'45	1'81
	1889	2'50	1'85	0'98	3'40	1'86

Betéti könyvek, évek	Betéti könyvek, az összes betéti könyvek százalékaiban a				
	bankok-nál	takarék-pénztá- raknál	szövet- kezetek- nél	földhitel- intéze- teknél	az összes hitelinté- zeteknél
10.000 frtnál nagyobb betéttel	1885	1'24	0'82	0'40	0'84
	1886	1'38	0'81	0'46	0'85
	1887	1'46	0'87	0'42	0'91
	1888	1'46	0'95	0'45	0'98
	1889	1'45	0'98	0'44	1'00

A takarékbetéti könyvek közt legnagyobb arányban szerepelnek a 100—500 frtot tartalmazó könyvek, ha azonban a kisebb betétek kategóriáit (10, 10—50, 50—100 frt.) összefoglaljuk, még nagyobb arányszámot nyerünk. De bár a kisebb betétek erősebb arányban szerepelnek, mint a nagyobbak, az utóbiak a dolog természetese szerint sokkal nagyobb összeget képviselnek.

Az osztrák takarékpénztáraknál 1888-ban a betéti könyvek az összeg nagysága szerint következőleg oszoltak meg:

100 frtnál kisebb betéttel	39'06 %	3.000—4.000 frt. betétel	1'16 %
100—500 frt. betéttel	34'75 »	4.000—5.000 »	0'63 »
500—1.000 »	12'38 »	5.000—10.000 »	0'81 »
1.000—2.000 »	8'15 »	10.000 frton felüli	0'24 »
2.000—3.000 »	2'82 »		

A porosz takarékpénztáraknál az arány következő volt:

	1887-ben	1888-ban
a 30 frtnál (60 márkánál) kisebb betétekre esett	28'67 %	28'78 %
a 30—75 frtos (60—150 márkás) »	17'23 »	17'12 »
a 75—150 » (150—300 ») »	14'99 »	15'10 »
a 150—300 » (300—600 ») »	15'28 »	15'44 »
a 300 frton (600 márkán) felüli »	22'84 »	23'56 »

A francia takarékpénztáraknál a betéti könyvek nagyság szerinti megoszlása 1886 végén következő volt:

A betéti könyvek kategóriája	A betéti könyvek		A takarékbetétek állománya		Átlagosan esik egy betéti könyvre frank
	száma	az összes szám %-ában	frank	a betétek főössze- gének %-ában	
20 franknál kisebb	823.674	26'12	7,827.838	1'09	9'50
21—100 frank	1,019.663	32'33	68,615.788	9'70	67'29
101—200 »	463.322	14'69	76,384.473	10'79	164'86
201—500 »	485.029	15'38	173,454.880	24'50	357'62
501—1000 »	237.030	7'52	183,965.650	26'00	776'13
1001—2000 »	124.722	3'96	197,647.987	27'92	1.584'71
Összesen	3,153.440	100'00	707,896.616	100'00	224'48

A takarékpénztárak statisztikájának egyik legérdekesebb kérdése, hogy a takarékbetétek képzésében a társadalom mely osztálya mily arányban vesz részt. Sajnos azonban, hogy adataink épen ebben az irányban legfogyatékosabbak, mert a betevek foglalkozását csak alig egy pár ország statisztikája mutatja ki. A betétek nagyságából következőleg, egész határozottsággal állíthatjuk, hogy nálunk az alsóbb néposztályok részesedése igen csekély. Dr. Halász Sándor, a postatakarékpénztár kitűnő titkára, e téren tett tapasztalatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy még az apró betétek is csak nagyon kis mértékben irhatók az alsóbb néposztály javára, legnagyobb részét az apró betéteknek, a gyermekek nevére vagy részére, vagyonosabb szülők által betett összegek képezik.

A francia takarékpénztárak takarékbetéti könyveit a betevek foglalkozása szerint is részletezve találjuk, évkönyvünk múlt évi folyamában közöltük az 1886. évi adatokat, ezuttal az 1888. év adatait mutatjuk be. Az újonnan nyitott könyvek tulajdonosai ugyanis következőleg osztottak meg:

önálló földmivelő, iparos, kereskedő . .	44.742	=	9 ⁵⁸ / ₁₀₀
napszámos és mezőgazdasági munkások .	46.477	=	9 ⁹⁵ / ₁₀₀
ipari munkás	78.612	=	16 ⁸³ / ₁₀₀
házi cseléd	54.804	=	11 ⁷³ / ₁₀₀
katona és tengerész	7.229	=	1 ⁵⁵ / ₁₀₀
hivatalnokok, alkalmazottak	22.631	=	4 ⁸⁴ / ₁₀₀
szabad foglalkozásúak	7.812	=	1 ⁶⁷ / ₁₀₀
birtokosok, tőkések, foglalkozás nélküliek	70.316	=	15 ⁰⁵ / ₁₀₀
kiskorúak, foglalkozás nélkül	133.598	=	28 ⁶⁰ / ₁₀₀
társulatok, egyletek	956	=	0 ²⁰ / ₁₀₀
Összesen . .	467.177	=	100 ⁰⁰ / ₁₀₀

Itt is a kiskorúak szerepelnek legnagyobb arányban s másodszorban következnek az ipari munkások. Érdekes a francia betevek közt a nők nagy száma. 1888-ban a 466.221 új betevő közt 240.047 férfi és 226.174 nő volt, és pedig kiskorú nő 63.387, birtokos, tőkés, stb. 48.116, házi cseléd 37.787, ipari munkás 34.726, mezőgazdasági napszámos 16.906, önálló földmives, iparos vagy kereskedő nő pedig 16.466.

4. Posta-takarékpénztár.

A magyar posta-takarékpénztárra nézve az 1889-iki év jelentős mozzanattal köszöntött be, a mennyiben az év elején hozatott meg a törvény (1889: XXXIV.), mely az intézet ügykörét a cheque- és clearing-forgalommal egészítette ki. E törvény értelmében a posta-

takarékpénztár jövőben szorosan különvált két üzletet folytat: a takaré- és cheque-üzletet, habár magának az intézetnek alapszervezete nem változott. Az utóbbi üzletág azonban tényleg az 1890. évvel indult meg s így ezuttal még csupán a takaré-üzlet fejlődését tárják eléünk az 1889. évre nézve a kereskedelemügyi miniszter ur által a törvényhozás elé terjesztett adatok.

Általánosságban mondhatni, hogy a tárgyalt évben is sikeres működést fejtett ki a magyar posta-takarékpénztár. A betevők számát jelentékenyen gyarapította és forgalma akár a miveletek darabszámát, akár pedig a forgatott összegeket tekintjük, élénk lendületet mutat. E fejlődés azonban nemcsak külső méreteken, hanem belterjes irányban is nyilvánul, a mi a betétállagnak és az átlagos összegeknek állandó emelkedésében jut hű kifejezésre.

Az intézet igénybevételének méretei kitűnnek az összforgalom adataiból. Ezek szerint a postatakarékpénztár összforgalma a betétek és visszafizetések darabszámát illetőleg volt:

1886. évben	539.064
1887. »	544.969
1888. »	549.762
1889. »	592.471

mig tehát 1887. évben 1¹⁰/₀, 1888. évben 0⁹⁰/₀-kal nőtt az előző évhez képest az ügyesetek száma, addig 1889. évben e szám már 7⁷⁰/₀, sőt a legelső évhez viszonyítva 9^c százaléknyi növekedést mutat.

Ugyancsak az összforgalom az összegeket illetőleg volt:

1886. évben	3,934.630	frt. 56	kr.
1887. »	5,368.856	» 24	»
1888. »	6,404.061	» 72	»
1889. »	7,730.701	» 42	»

összesen . . 23,483.249

Ezek szerint az 1889. évi összforgalom számai az 1888. évhez képest 20⁷⁰/₀ az intézet fennállásának első éve, vagyis 1886. évhez képest pedig 96^c százalék emelkedést jelentenek s így az intézet forgalma összeg tekintetében négy év alatt majdnem megkétszereződött.

A betétállag alakulása, az előző évek eredményét is számba véve, a következő volt:

	Betétetett	Vissza- fizettetett forinto k b a n	Tiszta- betét	A betevők követelése az év végén
1886-ban (11 hónap alatt)	2,677.098	1,257.532	1,419.566	1,419.566
1887-ben	3,045.305	2,323.552	721.753	2,141.319
1888-ban	3,595.294	2,803.768	786.526	2,927.845
1889-ben	4,271.071	3,459.631	811.440	3,739.235

Az 1889. évi állaggyarapodás az előző év végén mutatkozó tiszta betétösszegnek 27⁶/₁₀-át teszi s tekintve, hogy a tőkésített kamatok czímén az állag mindössze 97.255 frt. 92 krral növekedett és a többi új tőkét képvisel, az arány a tőkeálladék emelkedésének annál is inkább kedvezőnek mondható, minthogy a visszafizetett összegek viszonyszámai 1889. évben szintén nagyobbodtak.

Ha már most vizsgáljuk, hogy a forgatott összegek miképen oszoltak meg a betevők közt (ezek számát a betétkönyvecskék száma jelenti, miután a postatakarékpénztárnál minden egyes betevő csak egy betétkönyvecskét szerezhethet) — az alábbi kép tárul elénk.

B e t é t k ö n y v e c s k é					
forgalomban volt		kiegyenlítettett		fennállott az év végén	
1886. évben . .	106.742	21.225	19 ⁸⁸ / ₁₀₀	85.517	
1887. » . .	144.723	33.784	23 ³² / ₁₀₀	110.939	
1888. » . .	167.769	37.882	22 ⁵⁷ / ₁₀₀	129.887	
1889. » . .	190.884	40.074	20 ⁹⁸ / ₁₀₀	150.810	

A posta-takarékpénztárnál kezdettől fogva lehetőleg pontos statisztika vezetetik a betevőkről, s pedig a belépési nyilatkozatok alapján. Ez eljárás módot nyújt az ugynevezett foglalkozási statisztika összeállítására, melyet, sajnos, magánintézeteinknél nélkülözünk mindeddig. Pedig az e révén beszerzett adatok támpontot szolgáltatnak annak megítélésére, mely elemek keresik fel megtakarításaikkal a takarékpénztárakat s ennek alapján, mennyiben felelnek meg ezek eredeti hivatásuknak.

A postatakarékpénztárnál e részben rendelkezésre álló és jól áttekinthető adatokból látjuk, hogy az intézet üzletfelei túlnyomó számban egyrészt a gyermekek és tanulók, a kiknek részvéte az előző évhez képest némileg csökkent ugyan, magában véve azonban jelentékeny arányszámot képvisel (45⁰/₁₀₀), másrészt pedig a munkásosztályt képező elemek, melyek kis tőkéinek befogadására a takarékpénztárak tulajdonképen hivatvák. Ezek részesedési arányszáma 30⁰/₁₀₀-ra tehető. Következnek azután a köz- és magántisztviselők, katonák 9⁰/₁₀₀-al, az értelmiségi kereset 5⁰/₁₀₀-al, a jogi személyek 1⁰/₁₀₀-al; a többi azokra oszlik szét, a kiknek foglalkozása kipuhatható nem volt. A részesedések ez aránya különleges jelleget ad a postatakarékpénztárnak.

Kiegészíti e jelleget a betétállagoknak és az általában a betétkönyvecskéken fennálló egyes követelések viszonylagos alacsony volta, bizonyítékaul annak, hogy az intézet csakugyan a »takaréktillérek« gyűjtő medenczéje.

A mi nevezetesen a betétállagot illeti, az volt egy könyvecskére :

1886. év végén	16 frt. 60 kr.
1887. »	19 » 30 »
1888. »	22 » 54 »
1889. »	24 » 89 »

Hogy ezzel szemben mennyire uralkodnak viszont a nagyobb betétek a magánintézeteknél, felemlíthető, hogy takarékpénztáraink nál körülbelül 775 frt. jut egy-egy betétkönyvecskére, más intézeteknél — a szövetkezeteket kivéve — még annál is több.

Az egyes betétkönyvecskéken fennálló követelések viszont ekképen oszoltak meg :

5 frtig terjedők	94.118	62.4	40—50 frtig terjedők	3.220	2.1
5—10 »	15.830	10.5	50—100 »	6.283	4.2
10—20 »	12.332	8.2	100—500 »	7.124	4.7
20—30 »	6.650	4.4	500 frton felüliek	1.238	0.8
30—40 »	4.015	2.7			

valazis 72.90% az egészen csekély, a 10 frtig terjedő összegekre esik, a magántakarékpénztáraknál pedig ez összegek a betétkönyvecskéknek csak 10.56%-át merítik ki.

A nyereség- és veszteség-számla szerint a postatakarékpénztár

összes kiadásai	223.635 frt. 52 krt,
jövedelmei pedig	183.827 » 60 »

tettek, a kezelési hiány ennélfogva . . 39.807 frt. 92 kr.,

mely az 1885. évi IX. t.-cz. 6. §-a értelmében a postaforgalmi pénzekből előlegképen fedeztetett.

1888. évben a hiány volt 50.316 frt. 61 kr., az 1889. évi tehát 10.508 frt. 69 krral, azaz 20.88%-kal kisebb.

A kimutatott 223.635 frt. 52 krajczárnyi kiadásban a tőkésített és az évközben kifizetett 112.780 frt. 91 kr. kamat is befoglaltatván, a tulajdonképi kezelési költség 110.854 frt. 61 kr.

S minthogy az idézett t.-cz. 6. §-a szerint az intézet saját jövedelmeiből első sorban a betétek után fizetendő kamatok fedezendő,

a	183.827 frt. 60 kr.
jövedelemből a	112.780 » 91 »
kamatösszeg levonása után .	71.046 » 69
volt a fenti	110.854 frt. 61 kr.

kezelési költségekre fordítható, ezeknek tehát 64.10%-a, 1888-ban 52.70%, 1887-ben 41.20%-a került ki az intézet jövedelmeiből.

A 110.854 frt. 61 krajczárnyi kezelési költséget elosztva, az 1889. évben felmerült 592.471 ügyeset számával, egy-egy művelet

átlagos költsége 18⁷ krajczár, az 1888. évi 19³ kr., az 1887. évi 17⁷ kr. és 1886. évi 19⁵ krajczár hason költséggel szemben. Az átlagos költség ezek szerint 0⁶ krajczárral csökkent az előző évhez képest.

Forduljunk most a külföld nevezetesebb posta-takarékpénztárai felé, vizsgálva, mily eredményeket értek el azok az 1889-iki évben. Az erre nézve konstatálható főbb adatokat nagyobb áttekinthetőség kedvéért az alábbi táblázatba foglaltuk össze, mint a mely az összehasonlításra is alapul szolgálhat.

Az ország neve és a posta-takarékpénztár működésének első éve	A betevők száma 1889. decz. 31-én	B e t e t é k			Visszafizetések		
		darab-száma	összesen frt.	átlaga frt.	darab-száma	összesen frt.	átlaga frt.
		1 8 8 9. é v b e n					
Anglia (1861) . . .	4,507.809	8,101.120	198,143.080	24 ⁴⁶	2,757.848	168,142.680	60 ⁹⁷
Olaszorsz. (1876) ¹⁾	1,882.770	2,040.927	72,216.377	35 ³⁸	1,162.234	62,509.626	55 ⁵⁰
Hollandia (1881) . .	241.175	504.933	9,757.655	19 ³²	155.325	7,085.327	45 ⁶²
Franciaorsz. (1882)	1,301.743	1,701.267	83,364.223	49 ⁰⁰	622.646	60,720.688	97 ⁵²
Ausztr. takaréközl.	719.431	1,224.310	18,625.680	14 ⁸⁶	388.145	15,715.911	40 ⁴⁹
(1883) [chequeüzl.]	16.046	5,076.570	754,942.444	148 ⁶⁴	1,390.963	750,898.892	539 ⁸⁴
Svédország (1884)	202.520	239.013	3,179.681	13 ³⁰	44.737	1,168.692	26 ¹²
Magyarorsz. (1886)	150.810	455.534	4,271.071	9 ³⁸	136.937	3,459.631	25 ²⁶

Az ország neve és a postatakarékpénztár működésének első éve	A betevők követelése frt.	Átlagos követelés frt.	Az intézet igazgatási költségei frt.	Egy mívelet átlagos költsége frt.
	1889. decz. 31-én		1889. évben	
Anglia (1861)	629,996.200	139 ⁷⁶	3,369.540	0 ³¹
Olaszország (1876) ¹⁾	110,908.708	58 ³⁷	386.695	0 ¹²
Hollandia (1881)	14,894.874	61 ⁷⁶	94.140	0 ¹⁴
Franciaországban (1882)	132,829.565	102 ⁰⁴	652.047	0 ²⁸
Ausztria / takaréközl.	17,779.000	24 ⁸⁹	572.894	7 ¹
1883) [chequeüzlet]	32,099.519	2,014 ⁷⁰		
Svédország (1884)	4,716.363	23 ²⁸	41.047	0 ¹⁴
Magyarország (1886)	3,739.285	24 ⁸⁹	110.854	18 ⁷

A külföldi postatakarékpénztárak beléletében 1889. évben fölmerült néhány nevezetesebb momentumról is számot kell adnunk.

Az osztrák postatakarékpénztár a jelzett évben az osztrák-magyar bankkal egyezményt kötött, mely lehetővé teszi a kölcsönös

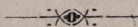
¹⁾ Az Olaszországra vonatkozó adatok az 1888. évről szólnak.

átutalásokat mindkét intézet giro számlatulajdonosai közt. A készpénzben történendő fizetések ezentúl tehát pusztán átkönyvelés útján lesznek lebonyolíthatók, a minnek jótékony hatása kétségbe nem vonható. Ugyancsak ez évben bizotott meg az osztrák postatakarékpénztár a munkásos baleset ellen való biztosításával járó pénzforgalom közvetítésével.

A francia postatakarékpénztárra nézve az 1889. decz. 14-iki dekretum akkép rendelkezik, hogy az intézetnek egyes departementokban fiókjai állíthatók föl, melyek a betevők számláinak vezetésével megbízzák, mi által módjuk van a betevőknek rövid uton is visszafizetéseket felvenni. A postatakarékpénztár ilyenén deczentrálizált szervezetével még csak Olaszországban találkozhatunk.

Angliában 1889-ben 31 magán-takarékpénztár szüntette be működését és adta át a betéteket a posta-takarékpénztárnak. Jellemző az angol intézet óriási méreteire, hogy 1889-ben mintegy 800 friendly society és 284 penny bank lépett a postatakarékpénztárral összeköttetésbe. A takarékoság fejlesztése érdekében továbbá egy iskolaegyesület (Raggar School Union) az évenkénti díjkiosztás alkalmával 335 szorgalmas tanuló közt osztott szét posta-takarékpénztári betétkönyvecskéket, egyenkint 5 shillingjével. E könyvecskék kiállítása végett az egyesület titkára összeköttetésbe lépett a postatakarékpénztár igazgatóságával, melynek az egyesületi elnök Aberdeen gróf nyilvános köszönetet mondott. Követte a példát ugyanazon évben Páris városa, a mennyiben községi iskoláiban a szorgalmas szegény tanulók közt nemcsak meleg ruhát, hanem 10—10 franknyi postatakarékpénztári betétkönyvecskéket osztogatott szét.

Vajha hasonló eljárást követnének az érdekeltek hazánkban is!

H) Vizáradások és vízszabályozások.¹⁾

Magyarország vizeinek statisztikája. — Vizeink statisztikájának életbeléptetésével az ország közgazdasági viszonyainak ismét egy új oldalról való megfigyelése veszi kezdetét, melyre a statisztikai nyilvántartás nemcsak hazánkban, hanem a külföldön is mindeztideig még ki nem terjedt. A statisztika ezen új ágának tárgyát képezik egyrészt folyóvizeink áradásai s az azok által okozott károk — másrészt a folyamszabályozási munkálatok, az ármentesítés, valamint a védekezés költségei. Ámbár az árvizek és az azok által okozott károk összeírása tekintetében ez tényleg még csak kezdetet jelenthet, úgy mégis folytatva ezen, éppen hazánkra nézve oly rendkívüli fontossággal bíró árvízkárok és az ezek elleni védekezések költségeinek nyilvántartását: idővel oly becses anyag birtokában leszünk, melynek vízszabályozásainkra nagy és jótékony befolyása ki nem maradhat. Csak az a sajnos, hogy Keleti Károlynak, az országos m. kir. statisztikai hivatal igazgatójának 1876-ban, midőn legelőször tett kísérletet egy árvízkar-statisztika kezdeményezésére — ezen eszméjét keresztülvinni nem sikerült, mert abban az esetben jelenleg már 15 év adataival s a belőlök merithető tapasztalatokkal volnánk gazdagabbak.

Az árvizek által okozott károk, legyenek azok bármily nagyok: látható maradványait nemsokára kiegyengeti a kultúra, s idővel — kevés nagyobb szerű katasztrófát kivéve, melyeknek részleteiről feljegyzéseket eszközölni egyes magánosok még érdemesnek találták — az árvizek pusztításai az emberek emlékezetéből is kitörlődnek. Ezért igen nagy nehézségbe ütközött a vizeinkre vonatkozó statisztika, hogy e részben feladatának kielégítő mérvben megfeleljen, sőt ez a régebb éveket illetőleg hiteles feljegyzések hiányában, nagy részben

¹⁾ Kivonat Zawadowski Alfréd miniszteri fogalmazónak a »Hivatalos statisztikai közlemények« során megjelent »Magyarország vizeinek statisztikája« című két kötetes művéből.

teljes lehetetlennek is bizonyult. Ennélfogva tényleg csakis a legközelebbi multra vonatkozó adatok tekinthetők kimerítőeknek, de ezzel legalább meg van téve az első lépés, melynek hatását a jövő fogja megmutatni. Máskép áll a dolog az árvizekkel szemben való védekezésnél. Ezen nagyszerű, az egész világ előtt elismerést érdemlő küzdelemről, melyet a magyar nemzet óriási áldozatok árán évszázadok óta folytat, már sokkal világosabb képet nyújthatni, nemcsak a jelenlegi állapotot illetőleg, hanem a régmúltban történekekről is, mivel az elmúlt küzdelmeknek jelei, a régi vízszabályozási művek részben még ez ideig is megmaradtak, részben pedig legalább hiteles feljegyzések léteznek voltokról.

Vízáradások. — Folyóink árvizeinek természetét vizsgálva, azt találjuk, hogy azok igen különböző jeleggel bírnak.

A Dunánál a meder szélességének különbözősége a túlszéles szakaszok gyakorisága, a számos elágazások, szigetek és zátonyok okozzák főleg az árvizeknek ily magas színvonalra való emelkedését, mivel a jég elvonulásának mindannyi akadályául szolgálnak. A Duna legnagyobb árvizei ennélfogva a tavaszi jeges árvizek szoktak lenni s csak ritka esetben éri el ezeknek magasságát a nyári nagy vizek niveauja. Az 1830—1889-diki évek közti időszakot illetőleg azon években, melyekről adatok rendelkezésre állanak, esett az évi legnagyobb vizállás:

januárra	5-ször	juliusra	—szor
februárra	15 »	augusztusra	2 »
márcziusra	11 »	szeptemberre	—
áprilisa	8 »	októberre	—
májusra	2 »	novemberre	2 »
juniusra	4 »	decemberre	5 »

A dunai árvizek magasságát tekintve, 1838. évben érte el a folyam az eddig tapasztalt és azóta is még megsem közelített legnagyobb állását. Ezen évben 9.19 m.-re (0 felett) emelkedett a Duna vize, mely magasságtól messze esik már a nagyságára nézve hozzá legközelebb álló 1776-iki árvízszin, mely Pestnél 7.33 m. volt és csak harmadiknak tekinthető az 1876. évi árvíz 7.76 m. vizállással.

A többi nagy vizek valamennyien régiebb időkbe esnek. Ezek Budapestnél:

1775-ben	7.64 m.	1839-ben	7.20 m.
1798 »	7.43 »	1850 »	7.22 »
1799 »	7.30 »		

magasságra emelkedtek.

Az újabb éveket tekintve volt, a budapesti mérczén észlelt évi legnagyobb vizállás következő volt:

1876-ban . . .	7.76 m.	1881-ben . . .	5.95 m.	1886-ban . . .	4.79 m.
1877 » . . .	5.08 »	1882 » . . .	4.57 »	1887 » . . .	3.63 »
1878 » . . .	6.74 »	1883 » . . .	6.61 »	1888 » . . .	5.56 »
1879 » . . .	4.71 »	1884 » . . .	4.15 »	1889 » . . .	4.48 »
1880 » . . .	5.75 »	1885 » . . .	4.07 »		

Az árvizek tartama Pozsonytól Orsováig természetesen növekedő arányt mutat. Míg a felső szakaszokon csak napokig tart az árvíz, addig az alsó Duna mellékét hetekig, sőt hónapokig borítja az ár, mely különbség nagyrészt a Tisza behatásának is tulajdonítható.

A Duna mellékfolyói árvizeinek jellege is e folyók különböző viszonyaihoz képest nagy eltérést mutatnak s a baloldali mellékfolyók árvizei a hegyi vizek árvizeinek jellegét viselik.

Mintaképük a Vág folyó, Magyarország legrohamosabb folyóvize. Kiöntései hirtelen lepik el a környéket és ép oly gyorsan le is apadnak. De ép ezen hirtelenségük, valamint a bőséges hordalék melyet a hegyekről legördítenek, oka az aránylag óriási pusztításoknak, melyeknek e vidék nem ritkán ki van téve. Legnagyobb árvize volt a Vágnak az 1813. évi, melynek alkalmával 14 m.-re emelkedett a folyó tükre. Ezen hallatlan magasságot elért árvíz tulajdonképeni okára nézve eltérők a vélemények.

A baloldali folyók közül a Rába vize az alsó folyószakasz mentét nem ritkán a Duna árvizével közösen borítja, mely esetben olykor a Duna magas vizállása visszaszorítja a Rába vizét, mint ez a Duna egyéb mellékfolyóival is nem ritkán történik.

Törvényszerűségről legkevésbé lehet szó a Dráva és a Száva áradásainál, melyek hol ezen, hol azon évszakban, néha egy évben többször is jelentkeznek. Tartamuk szintén a torkolat felé növekedik és ott nagy mérvben a Duna vizállásától van feltételezve.

Átérve a Tisza nagy vizeire, ezek lényegesen különböznek a Dunáitól. Inkább a Kárpátok hóvize az, mely a legnagyobb veszedelemet rejt magában. Ennek leérkezése előtt a jég már régen elta-
karodott, a síkság hóvize pedig sokkal csekélyebb mérvben duzzasztja a folyót, úgy, hogy ámbár a jégtorlódások némelykor jelentékenyebb helyi duzzasztásokat okoznak is, a jég anélkül, hogy nagyobb kárt okozott volna, elszokott vonulni, mely körülmény, tekintve a Tisza még most is számos kanyarait, elég szerencsésnek mondható. Szeren-

csés körülménynek tekinthető továbbá az, hogy a Tisza mellékfolyói némelyikének (a Kőrös-Berettyó és Maros) legnagyobb vize eddigelé még sohasem találkozott a Tisza legnagyobb vizével. Az árvíz magassága újabban a töltésezési munkálatok behatása folytán jelentékenyen emelkedett. Az 1830-ik évi árvíz p. o., melynek alkalmával rendszeres töltések még nem léteztek, Szegednél 6'15 m.-nyi magasságot ért el. Azóta pedig az árvízszin ezen magassága úgyszólván rendesnek mondható. Ugyanis a szegedi mércze szerint volt az évi legmagasabb vízállás:

1867-ben . . . 7'22 m.	1875-ben . . . 6'32 m.	1883-ban . . . 7'38 m.
1868 » . . . 6'97 »	1876 » . . . 7'86 »	1884 » . . . 6'31 »
1869 » . . . 6'14 »	1877 » . . . 7'95 »	1885 » . . . 5'65 »
1870 » . . . 6'47 »	1878 » . . . 7'20 »	1886 » . . . 5'34 »
1871 » . . . 6'94 »	1879 » . . . 8'06 »	1887 » . . . 6'60 »
1872 » . . . 6'49 »	1880 » . . . 6'27 »	1888 » . . . 8'47 »
1873 » . . . 5'58 »	1881 » . . . 8'45 »	1889 » . . . 8'05 »
1874 » . . . 6'97 »	1882 » . . . 6'91 »	

A tiszai áradások tartama szintén a torkolat felé nyulik hosszabbra, de a folyó rendkívüli csekély esése miatt már a felső szakaszokon is aránylag sokkal tovább tartanak, mint más folyónál. Néha már Vásáros-Naménynál is hetekig tart az árvíz, ilyenkor azután Szolnoknál hónapokig marad a víz a parton kívül, Csongrád és Tittel között pedig olykor fél évig is borítja a vidéket.

A Tisza valamennyi mellékvizei sokkal jelentékenyebb eséssel bírnak, mint maga a Tisza. Így a Szamos p. o. nagy esése miatt csak csekély tartamu áradásokat mutat.

A Bodrog árvizei ismét hosszabb tartamúak, különösen a torkolatnál olykor hónapokig stagnál a víz.

Ugyanez áll a Kőrös-Berettyó alsó szakaszán is, melynek legnagyobb vize azonban, mint említettük, a Tisza legnagyobb vizével eddigelé még nem találkozott.

A Maros, melynek vizkörnyékébe Erdély felerésze tartozik, többnyire 10—15 napos áradásokat mutat fel és pedig hol tavasszal, hol nyáron éri el legmagasabb állását. Különös veszedelmet rejtenek magokban ezen folyó jégviszonyai.

A Temes-Béga árvizei nem mondhatók rendes lefolyásúaknak, tartamukról pedig tulajdonkép nem is lehet szólni, mivel az

becsültetett. Ezen árviz alkalmával 153 emberélet is odaveszett. Az 1876. évi árviz alkalmával a fővárosi területen kívül 116 községnek körülbelül 400.000 holdnyi területe volt víz alatt és 59 emberéleten kívül 4.441 háziállat és 3.296 épület ment tönkre.

A Vág folyó legemlékezetesebb árvize 1813-ban volt, melynek 287 emberélet esett áldozatul, azonkívül 14.298 házi állat. A kár annak idejében 4,638.898 frt 43 kr-ra becsültetett.

A Rába folyónál az 1883. évi árviz tett nagyobb mérvű pusztításokat; s a Duna vizével közösen borított területen kívül a Rába ez évben 27.000 holdnyi területet öntött el.

A Tisza árvizeiből megemlítendőek az 1772., 1813., 1816. és 1817. évi áradás. Ezek közül az 1816. évi nagy víz Szeged városát is részben elöntötte. Később az 1830., 1855., 1860., 1867., 1876. évi árvizek említésre méltók, valamint az 1879. évi katasztrófa is, mely árvizek által okozott kár, szintén már ki nem tudható, még az 1879. évi sem teljesen, mivel ezen árviz Szeged városát elmosván, ott a közigazgatás is megszűnt működni s csak megközelítőleg mondhatni, hogy Szegeden körülbelül 151 ember, 5.762 ház pusztult el, a kár 11,500.000 frtra becsültetett. Azonkívül a vidéken 2 emberélet, 7.337 ház ment tönkre; a kár itt 8 millióra tehető.

A részletekbe menni igen messze vezetne, s ezért csak még azt említjük meg, hogy a Tisza mellékvizei által elborított terület

1879-ben	107.000 holdat
1881 »	204.000 »
1887 »	154.000 »

tett körülbelül, miből esik:

	a Kőrösre	a Temesre
1879-ben	88.000 k. hold	17.000 k. hold
1881 »	163.000 » »	38.000 » »
1887 »	42.000 » »	90.000 » »

Ezek után az 1888. évben az egész országot ért kárra áttérve: ezen évben összesen 5 törvényhatósági város és 462 községhez tartozó 777.739 k. holdnyi terület volt víz alatt. Miből esik:

A Dunára és mellékfolyóira 61 községnek . . 134.810 k. holdnyi területe
A Tiszára » » 5 törvényhatósági város és 401 községnek 642.929 k. holdnyi területe.

Az ármentesítő társulatok kötelékébe tartozó területek 18.50/o volt ez évben víz alatt, még pedig a dunaiaknak 11.60/o, a tiszaiak területének 21.10/o-a. Áldozatul esett ezen árviznek 2 emberéleten

kivül 4.257 háziállat 10.127 frt. értékben és 7.518 ház 979.503 frt. értékben. A háziállatok közül majdnem valamennyi a Tisza vizébe fult s csak elenyésző csekély részük esik a Vágra, mi ezen folyó rohamos árvizeit tekintve, még igen kedvezőnek mondható. A házakból esik:

A Dunára és mellékfolyóira 148 ház	11.960 frt. értékben.
A Tiszára » » 7.370 »	967.543 » »

A házi állatok és a házakban szenvedett kárból esik tehát a Dunára és mellékfolyóira 1²⁰/o, a Tisza és mellékfolyóira 98⁸⁰/o. A tönkre ment termények értéke kitett a társulatok kötelékébe tartozó területeken:

A Duna és mellékfolyói mentén	981.088 frtot.
A Tisza és » »	4.017.182 »

Ezen adatokhoz végül megemlítjük, hogy az 1888. évi árviz magasságra nézve ugyan a rendkívüliekhez számítható, az okozott kár mindamellett nem tekinthető aránylag nagynak.

Ármentesítés és vízszabályozás. — Mielőtt az ármentesítő és vízszabályozó munkálatok jelenlegi állapotára áttérnénk, nem mellőzhetjük a multról is egy-két szóval megemlékezni.

A magyarok bejövetele előtti időszaktól eltekintve, már az első magyar királyok idejéből is vannak biztos adataink, hogy árvédelem szempontjából emelt védgátok léteztek. Később a növekedő népesség igényeinek megfelelően lassankint nagyobb területeket igyekeztek az árvizek behatásától és a belvizektől mentesíteni, még pedig sokáig főleg csatornázási munkálatok által. Különösen a XVII. század elején élénk tevékenység fejlődött ki. Az 1613: XXVII. t.-cz. már a Tisza és egyéb hazai folyók ellen védgátak emelését is rendelte el, később bizottságok küldettek ki a Rába és a győri dunaág rendezése céljából, stb. Ezen századba esik a Tisza-szabályozás első nagyobb-szerű kísérlete is, mely célból 1646-ban Rákóczy György rendeletére a Karcsa medrének felhasználásával velencei és belga mérnökök vezetése alatt egy Tárkánytól Tokajig terjedő csatorna emeltetett ki, mi által jelentékeny kiterjedésű ártér mivelhetővé lett. A XVIII. században III. Károly nagyszerű csatornázási tervet készíttetett, később Fremaut Miksa hollandi mérnök vezetése alatt a temesi Bánság mocsarainak kiszáritása, valamint ármentesítés céljából is megfelelő zsilipes csatorna-hálózat készült;

továbbá a Sió és Sárvíz csatornázása is még ezen században vette kezdetét.

Nagyfontosságú munka végeztetett a XIX. század elején. Ekkor készült el József nádor rendeletéből az ország nevezetesebb folyóinak topographiai és hydrographiai felvétele, mely a későbbi szabályozási munkálatoknak alapjául szolgálhatott. A »vaskapu« szabályozása is már ez időben tervbe vétetett. Gr. Széchenyi István megbízásából Vásárhelyi Pál mérnök az aldunai hajózási akadályokat 1830-ban felvévén, a Dojka sziklapadban egy 60° hosszú és 16° széles csatorna is létesíttetett.

Néhány évvel később következett be az 1838. évi katasztrófa, mely az ország figyelmét a fővárosi dunaszakaszc állapotára irányította. A főváros alatt rendszeren bekövetkező jégtorlódások megakadályozásának módja képezte a most kezdődő viták tárgyát, de részben az elvi nézetek ellenkező volta, részben pedig a pénzügyi viszonyok miatt is évtizedekig végleges megállapodást létrejönni nem engedtek.

Közben ismét a tiszai árvizek pusztítása kötötte le a közfigyelmet. Az 1845. évi rendkívüli árvíz után József nádor utasította a m. kir. országos építési igazgatóságot, hogy a Tisza szabályozására tervet nyújtson be, egyszersmind egybehívta a tiszavölgyi érdekeltiséget tanácskozássra és a Széchenyi által 1846. évi szeptember hóban személyesen tett első kapavágással megkezdett a nagy munka, mely immár befejezése felé közeledik.

Az ármentesítést az érdekeltkekből alakult ármentesítő és vízszabályozó társulatok vállalták el, melyek ismét közös érdekeik érvényre juttatása szempontjából »Tiszavölgyi társulat« czíme alatt egy közös társulattá egyesültek. Az átmetszések költségeit pedig az állam vállalta el, azon elvet követve, hogy az ármentesítésre célzó munkálatok költségeit az illető, ebből hasznot húzó érdekeltiség viselje, míg a hajózás előmozdítására szolgáló művek költsége, közérdekű voltuknál fogva az államot illeti.

De mialatt az ármentesítő munkálatok a Tisza mellékén bámulatra ragadó erélylyel folytak, végre a főváros árvíz elleni biztosítása is foganatba vétetett. Az 1870: X. t.-cz. rendelkezése alapján 1871-ben megkezdődött a munka, melynek költsége 7,730.535 frt. 10 kr-ra volt előirányozva. Ezen előirányzat egyes tételei a következők:

A) A balparton.

Az új-pesti kikötő torkolatától a tervezett felső új hidig 12' magas partvédezet	815.624 frt. 96 kr.
Ugyanazon hidtól a meglevő Rudolf-rakpartig emeletes rakpart	1,074.821 » 74 »
A tervezett alsó hidtól az épülő félben levő vámház előtt 130° hosszúságban emeletes rakpart.	131.022 » 91 »
A vámház előtti rakpart végétől a zsilipfőig 24' partvédezet	966.111 » 89 »
Zártöltés a zsilipfőtől a Csepelszigetre	406.817 » 96 »
Zsilip a zártöltésben	198.000 » — »
A csepelszigeti 24' magas partvédezet	144.361 » 89 »
A balparti munkák összesen	3,636.761 frt. 35 kr.

B) A jobbparton.

Az ó-budai hajógyártól a tervezett felső új hidig 12' magas partvédezet	515.773 frt. 69 kr.
A tervezett felső hidtól a Rudasfürdőig emeletes rakpart	2,089.580 » 02 »
A Sárosfürdőtől a puskaportorony őrházig 12' magas partvédezet.	630.570 » 07 »
A jobbparti munkák összesen	3,236.023 frt. 78 kr.

C) Margitsziget.

Osztómű és moló	520.798 frt. 22 kr.
---------------------------	---------------------

D) Egyéb kiadások.

Kőhányások, feltöltések és kövezéseknel a felülvizsgálat napjáig előfordulható súlyedések helyreállítása az e részbeni 3,900.150 frt 68 krnyi összeg után számított 5%	195.007 frt. 93 kr.
125 malom kisajátítása 1000 frtjával számítva	125.000 » — »
Egy a budai kikötő által feltételezett védtöltés	16.948 » 82 »
Főösszeg	7,730.535 frt. 10 kr.

E munkálatok egyes változtatásokkal 1875-ben befejeztettek ugyan, de kiegészítések gyanánt még továbbra is különösen a Budapest alatti szakasz a promontori dunaág, később az 1881: L. t. cz. alapján pedig ezenkívül még a promontor-makádi szakaszon is a kellő mederrendezési munkálatok folytattattak, melyek 5,330.000 frt. költségén 1885-ben azután nagyrészt be is fejeztettek.

Azalatt az 1871: XXXIX., később az 1879: XXXIV. t. cz.-el a kormány minden rendelkezése alatt álló eszközzel arra törekedett, hogy a megfelelő hitelt nélkülöző ármentesítő társulatoknak olcsó kölcsön-ügyletek kötését lehetővé tegye. E czélból többek közt elrendeltetett, hogy a társulatok részéről igénybe vett kölcsöntőke, vala-

mint annak kamatai is az illető ártérbirtokokon fekvő oly terhet képeznek, melyek az 1876: XV. t.-cz. 67. §-a értelmében az elsőbbséggel bíró egyenes adók, illetéki hátralékok, az egyenes adók módjára behajtandó egyéb tartozások és községi pótlékok kivételével minden betáblázott és be nem táblázott követelés előtt állnak. Egyuttal igyekezett a kormány a társulatok belviszonyaira, valamint az általuk végrehajtott és végrehajtandó szabályozási munkálatok tekintetében is magának kellő befolyást biztosítani, mi annál is inkább indokoltnak látszott, mivel az 1879-iki katasztrófa után a további munkálatok, valamint az egész árvédelmi rendszert illetőleg a közvélemény egyedül a kormányra hárította a felelőséget. A kormány a közvélemény megnyugtatóására 1879-ben külföldi szakértők véleményét is meghallgatta és azok előterjesztésének a belföldi szaktekintélyek által is helyeselt részét, a mennyire a körülmények csak megengedték, keresztül is vitette.

Szeged városnak rekonstruálása ügyében az ország, képvisellete által, szintén a lehető legnagyobb áldozatokat hozta, a később az 1880: XX. t.-cz.-ként szentesített törvényjavaslat megszavazása által. A következő évben pedig rendeztetett az ármentesített terület megadóztatásának ügye is, még pedig olyképen, hogy a teljes adómentesség határidejének czélszerű meghosszabbítása mellett elrendelte az 1881: XLII. t.-cz., hogy az 1871. évi XXXIX. és XL. t.-cz. és az 1879: XXXIV. t.-cz. oltalma alatt álló társulatok mentesített árterének kataszteri tiszta jövedelme a védművek emelése és fenntartására fordított költségekre való tekintet nélkül, azonban tekintettel saját viszonyaikra, állapítandó meg. Azon társulatoknál, melyeknek ártérfejlesztése a törvény értelmében már befejeztetett, a különös fenntartási költségek az egyes ártéri részletekre megállapított kataszteri tiszta jövedelemből annyi százalékkal vonandók le, a hány százalékat az említett költségek a társulathoz tartozó összes ártérre megállapított kataszteri tiszta jövedelem végfőösszegének képezik s ezen levonás után fenmaradó kataszteri tiszta jövedelem adóztatandó meg.

Ezen különös költség azonban ott hol az ártér fejlesztése a törvény értelmében még nem eszközöltetett, a befizetett állami törzsadó s földtehermentesítési járulék és általános jövedelmi pótdadó azon része, mely az említett költség czimén megállapított és a tiszta jövedelemből le nem vont összeg után apadásba jönne, az

illető visszabálozó vagy ármentesítő társulatnak készpénzben meg-
térítendő, esetleg annak, mint ilyenek közös tartozásaiba betu-
dandó. A megtérítés ezen módja alkalmazandó azon társulatoknál
is, melyeknél az ártér fejlesztése befejeztetett, ha a társulat az e
célra összehívott közgyűlésen az ily társulatokra szabályozott és
fentebb érintett megtérítési módról határozatilag lemond és határo-
zatát a pénzügyminiszternek beterjeszti.

Az ezen törvényczikk alapján bizottságilag megejtett liqui-
dácziók a következő eredményre vezettek:

Mentesített terület találtatott összesen	3,800.682 ¹²⁹⁵ ₁₆₀₀	hold.	
Ebből:	Termőföld	Terméketlen	Összesen
Társulat kötelékébe tartozik .	3,039.471 ⁷⁷⁰ ₁₆₀₀	176.449 ⁶³⁹ ₁₆₀₀	3,215.920 ¹⁴⁰⁹ ₁₆₀₀
Magánvállalkozás után mente-			
tesítettett	554.993 ¹¹⁰² ₁₆₀₀	29.765 ³⁸⁴ ₁₆₀₀	584.761 ¹⁴⁸⁶ ₁₆₀₀
Összesen . .	3,594.468 ²⁷² ₁₆₀₀	206.214 ¹⁰²³ ₁₆₀₀	3,800.682 ¹²⁹⁵ ₁₆₀₀

A mentesített területből esik:

A Duna folyam mellékére	686.152 ¹²⁶⁶ ₁₆₀₀	hold.
A Duna mellékfolyói mellékére	551.066 ¹²³³ ₁₆₀₀	»
A Tisza folyam mellékére	1,676.760 ⁸⁵ ₁₆₀₀	»
A Tisza mellékfolyói mellékére	886.703 ³¹¹ ₁₆₀₀	»

A mentesített terület kat. tiszta jövedelméből esik:

Társulatok kötelékébe tartozó területeknél	12,246.409 frt. 79 kr.
Magánvállalkozók területénél	2,570.138 » 64 »
Összesen . .	14,816.548 frt. 43 kr.

A mentesített terület kataszteri tisztajövedelméből esik továbbá:

A Duna folyam mellékére	2,705.755 frt. 38 kr.
A Duna mellékfolyói mellékére	2,739.056 » 03 »
A Tisza folyó mellékére	5,742.584 » 33 »
A Tisza mellékfolyóinak mellékére	3,629.152 » 69 »
Összesen . .	14,816.548 frt. 43 kr.

Az ezen terület mentesítésére szolgáló védművek becslésénél, a
bizottságilag elfogadott alapbefektetési tőke tett:

A társulatoknál	36,870.430 frt. 42 kr.
Magánvállalatoknál	4,591.275 » 89 »
Összesen . .	41,461.706 frt. 31 kr.

Az alapbefektetési tőkéből esik:

A Duna folyam mellékére	6,802.832 frt. 21 kr.
A Duna mellékfolyói mellékére	4,141.594 » 87 »
A Tisza folyam mellékére	18,467.870 » 52 »
A Tisza mellékfolyói mellékére	12,049.408 » 71 »
Összesen . .	41,461.706 frt. 31 kr.

Az alapbefektetési költség 8 ⁰ /o-a	3,310.936 frt. 41 kr.
A fentartási költség egy évi átlaga	1,031.256 » 88 »
Összesen	4,342.193 frt. 29 kr.

Az alapbefektetési költség 8⁰/o-ból és a fentartási költség évi átlagából esik:

A Duna folyam mellékére	753.109 frt. 72 kr.
A Duna mellékfolyói mellékére	450.866 » 42 »
A Tisza folyam mellékére	1,985.342 » 57 »
A Tisza mellékfolyói mellékére	1,152.874 » 58 »
Összesen	4,342.193 frt. 29 kr.

Ez által az árterek mivelhető állapotba való hozatalának költségei teljes mérvben, sőt mint az később kiderült, túlságosan is figyelembe vétettek.

Később az 1884 : XIV. t.-cz. által az összes Tisza vidék, a Tisza és ennek mellékfolyói, ideértve a Temes-Bégát is, vízszabályozás tekintetében műszaki szempontból egy egységes egésznek deklaráltatott, melyre a társulati autonomia lehető kimélelése mellett a kormány befolyása is kellő mérvben megszilárdítottatott. Ezen törvényezikk azon fontos határozatot is tartalmazza, hogy miután nem volna méltányos egyes társulatokat saját érdekeiken felül a közérdek szempontjánál túlságos módon megterhelni, ezen maximális megterhelhetetés határa törvényileg megállapíttassék. E végből elrendeli ezen törvény, hogy ha a vízszabályozási társulatoknál az 1881 : XLII. t.-cz. elvei szerint kiszámítandó befektetett alaptőke meghaladja azon összeget, a mit a társulati alakulás alapjául felvett vízszin alatti ártér új kataszteri tiszta jövedelme huszszorosának 60⁰/o-a, és azon társulatnál, melyhez magasabban fekvő ártér is vonatott be, ennek új kataszteri tiszta jövedelme huszszorosának 20⁰/o-a együttvéve kitesz, akkor ezen többletet vagy az azután befektetett alaptőkét az állam viseli. Azon közérdekű társulatoknál pedig, melyek árterei az új földadó-kataszterben még a mentesítés előtti állapotuk szerint vannak felvéve és melyeknek költségei az adóvisszatérítés céljából az 1881 : LXII. t.-cz. értelmében nem is liquidáltattak, az általuk viselhető legnagyobb teher nem a fentebbi mód szerint, hanem a szabályozás által elért értékelkedéshez képest külön eljárás szerint állapítandó meg.

Ezen elvi határozmányok mellett a kormány tényleges meder-szabályozási munkálatok végrehajtásával is foglalkozott. Az 1885 : VIII. t.-cz. értelmében a dévény-duna-radványi szakaszon a hajózáshoz megkívántató 2 m.-nyi minimális mélység előállítására, a

mellékágak elzárása, a meder kellő szűkítése stb. 1885-ben megkezdett, mely munka jelenleg is még folyamatban van.

Az összes munkák költségére 17 millió frt van előirányozva, miből esik :

Párhuzamművekre.	5,891.599 frt.
Bekötő gátakra	776.224 »
Zárgátakra	1,761.673 »
Partvédezetekre	1,088.626 »
Átvágásokra és zátony-mélyítésekre	5,367.637 »
Összesen	14,885.759 frt.

Ezen 1881-ben készült költségelőirányzatban befoglaltatik a »Lidia« nevű zátonynál akkor már megindított munkák befejezésére szükséges költség is. E munkák azonban időközben a rendes évi adományból befejeztetvén, az e célra előirányzott 714.178 frt.

a fennebbi összegből levonandó, s marad a még szükséges építkezésekre előirányzott összeg 14,171.581 frt.

Ehhez hozzáadva mintegy 20%-ot előre nem láthatókra, felügyeletre s időközi fentartásra 2,828.419 frt.

Lesz a főösszeg 17,000.000 frt.

Az eddig ezen Duna szakaszon végzett munka következő:

Évszám	Partvédezet			Zárgát			Párhuzam			Összes költség	
	száma	hossza		száma	hossza		száma	hossza		forint	kr.
		mtr.	frt. kr.		mtr.	frt. kr.		mtr.	frt. kr.		
1886	1	490	14.655	81	3	845	58.633	81	—	73.289	62
1887	1	400	13.991	19	7	2.058 ^s	218.560	27	3	324.172	36
1888	2	1.610	158.802	02	1	139	3.214	59	1	315.255	23
1889	2	3.591	517.615	34	4	623 ^s	27.763	76	5	1.168.070	63
1890	1	679 ^s	67.383	43	—	—	—	—	—	67.383	43
Még nincs kiépítve	7	3.887	222.968	68	5	1.610	119.715	58	14	1.556.721	09
Összesen	14	10.657 ^s	995.416	47	20	5.276	427.888	01	23	3.504.892	36

Ugyancsak 1885-ben még egy másik szabályozási munkát is megkezdett, t. i. a Rába és mellékvízeinek rendezése. Ámbár itt tulajdonképp ármentesítésről van szó, a kormány mégis elkerülhetetlennek találta az erélyes beavatkozást, melyre a Rába szabályozótársulat belvillongásai adtak okot. E hosszadalmas viták az 1885: LIII. t.-cz.-kel véget értek, mely szerint a szükséges szabályozási munkák ezentúl kormánybiztos vezetése alatt hajtathatnak végre. A költségek az előlegezett 6,600.000 frtnyi összegből fedeztetnek. Győr

¹⁾ Kötést-kiemelés költsége 4.090 frt. 72 kr.

²⁾ Ideiglenes védművek hossza 1.756^s m., költsége 28.384 frt. 20 kr.

város és Győr-sziget község védelmére pedig 426.574 frt. 24 kr. irányoztatott elő, melynek fedezéséhez Győr városának kereskedelmére való tekintetből, közérdekű voltának elismerése mellett, méltányos részben a kormány is hozzájárul. A tervbe vett munkák költségei a következők:

Rábaszabályozás és töltése a magyar nyugati vasut sárvári hidjától a patona-győri csatornáig . .	2,226.236 frt. 11 kr.
Patona-győri csatorna és töltései	1,043.479 » 78 »
Rábeza szabályozása Beő-Sárányig és a hansági csatorna	1,573.022 » 02 »
Marczal végszakaszának rendezése	491.924 » 43 »
Belvizek levezetése	257.082 » — »
A kis Duna partján emelendő védtöltés	436.754 » 08 »
Összesen	6,028.498 frt. 42 kr.
Ehhez járul regie-költség fejében	571.501 frt. 58 kr.
Összesen	6,600.000 frt. — kr.
A győr-városi körtöltés	113.417 frt. 38 kr.
A győr-újvárosi »	197.193 » 98 »
A győr-szigeti »	69.962 » 88 »
A hidak felmagasítása	8.000 » — »
Felügyeletre és előre nem látott költségekre	33.000 » — »
Győr sz. kir. város és Győr-sziget község védelmére tehát összesen	426.574 frt. 24 kr.
A Rába és Rábeza szabályozása és ármentesítésére	6,600.000 » — »
Összesen	7,026.574 frt. 24 kr.

Az 1885. évben végre a vízjogot rendező törvény is megszületett. Az 1885:XXIII. t.-cz. a vizek magánjogát illető részén kívül az ármentesítésre, valamint a vízhasználatra vonatkozó összes határozmányok e törvényben egyesítették, s ezzel a vizek tulajdonjogát illetőleg eddig uralkodott fejetlenség is véget ért. Ezen törvényczikk megszüntette a Tiszavölgyi ármentesítő társulatoknak némely tekintetben létezett kiváltságos helyzetét és azon előnyökre, melyeket addig csak ezen társulatok élveztek, ezentul az ország minden vidéke egyenlő igényt tarthat.

Időközben a »vaskapu« szabályozás is megvalósításához közeledett. Az 1879-ben behívott külföldi szakértők terve, melynek költsége 22 millió francra becsültetett, elvettétvén, 1884-ben újabb tervek készültek, melyeknek 9 millió frtnyi költsége, az 1888:XXVI. t.-cz. rendelkezése alapján fedeztetik. Az előkészületek az 1889. év folyamán megtétettek, s nemsokára meg is kezdettek a tényleges munkálatok. Az összes véghez viendő munkálatok munkanem szerint következők:

1. Viz alatt eltávolítandó szikla	176.861 m ³
2. Szárazban vagy csendes vízben eltávolítandó szikla	247.316 »
3. A gátak előállításához szükséges kőanyag	829.451 »
4. Törmellékkő gátak belsejébe	330.651 »
5. Kőburkolat	209.736 »

Kiviteli költségeik pedig:

1. Stenka	106.784 frt. 46 kr.
2. Kozla-Dojke	886.254 » 06 »
3. Izlas-Tachtalia-Greben	1,986.991 » 34 »
4. Jucz	898.559 » 50 »
5. Vaskapu	3,115.893 » 09 »
6. Közbe eső szakaszok	112.490 » — »

Építési költség összege 7,116.922 frt. 45 kr.

Ezenkívül számításba kell venni:

7. Részletes tervkészítés és építési felügyeletre a fentebbi összeg 5%	355.346 frt. 12 kr.
8. Időközi kamatokra (6 évi építés idő és 5% alapul vétele mellett)	1,120.840 » 27 »
9. Előre nem látottakra	406.891 » 16 »

A munkálatok kiviteléhez szükséges tehát összesen 9,000,000 frt. — kr. szükséges.

Fentebb említettük, hogy az 1881 : XLII. t.-cz. tulságos engedményeket tartalmazott a kormány részéről.

Az adóvisszatérítési összegek e módon való meghatározása ad absurdum vitte volna az adóvisszatérítés eszméjét. T. i. a liquidatiók ekképen való folytatása esetén nemcsak az ármentesítés előtti jövedelemnek megfelelő összeg nem maradt volna meg az államkincstárnak, hanem még gyakrabban több adó térítettetnék vissza, mint a mennyi az egész árterület után tényleg befoly.

A nevezett törvény értelmében szerzett jogoktól a társulatokat megfosztani ugyan nem lehetett, de hogy az államkincstár további károsodások ellen biztosíttassék, az 1889 : XXIX. t.-cz. elrendeli, hogy az 1881 : XLII. t.-cz. hatálya alá eső társulatoknál mindazon esetben, melyben a mentesített árterek kat. tisztajövedelmének megállapításánál a védművek költségei egész árterekre nézve együttesen veendő figyelembe, a védművek költségeinek tekintendő: az ármentesítési művek elkészítésébe fektetett tényleges alaptőke öt százaléka, hozzáadva ehhez a védművek fentartására 6 éven át fordított költségeknek egy évi átlagát.

Továbbá, hogy a visszatérítendő földadó, földtehermentesítési járulék és általános jövedelmi pótdadó semmi szín alatt sem haladhatja meg a mentesített árter adóalapul vett kat. tisztajövedelme után az érvényben levő adókulcs szerint eső földadó, földtehermentesítési járulék és általános jövedelmi pótdadó együttes összegének 800/0-át.

Mielőtt a jelenleg létező szabályozási művek, valamint az ármentesítés költségeire áttérnénk, szükséges még egy törvényczikkről említést tennünk, mely a további ármentesítési és vízhasznosítási munkálatoknak biztosította azt, miben különösen a Tisza-szabályozás első stádiumában és még soká azután is nagy hiány volt. Az 1889: XXX. t.-cz. ugyanis biztosítja a társulatok számára a megkívántató hitelt, melynek nyújtására a magyar földhitelintézet — minden nyereszkesedés kizártával — vállalkozott.

A hitelképesség azon határa, a meddig a magyar földhitelintézet egy-egy vízrendezési társulatnak rendszerint kölcsönt engedélyezhet, a társulati ártér kataszteri tiszta jövedelmének tizenkét-szeresében állapittatik meg. Ha azonban egyes esetekben a fentebb említett alapon engedélyezendő hitel a vízrendezési társulat hitel-igényét nem fedezné, a kölcsön a társulati ártérnek, a nevezett intézet által eszközzendő becslés útján kiderített becsértéke 500/o-áig emelkedhetik. A kölcsöntörlesztés rendes befolyása céljából oly biztosítékokat nyújtott viszont a kormány a földhitelintézetnek, hogy azzal tényleg a lehető legszélső határig ment. A hitelképesség határának megállapításánál az ártér becslését ugyan a földhitelintézet által kiküldött bizottság eszközlendi: mégis tájékozással a kataszterben elfogadott becsértéket véve alapul: az ármentesítő társulatok összesen még körülbelül 150 millió frtnyi hitelt vehetnek majd igénybe ezen törvénycikk alapján, mi a még szükséges tőkéhez képest igen bőségesnek mondható.

Erre különben még visszatérünk, előbb a jelenleg létező ármentesítési és vízszabályozási műveket, valamint egyáltalán az ármentesítés jelenlegi állapotát kell szemügyre vennünk.

A vízszabályozási műveket mederszabályozási és tulajdonképeni ármentesítési munkálatokra osztjuk. A mederszabályozási munkák közül létesítettetett:

	partvédezet	zárgát	párhuzammű	sarkantyú
Dunán	99 db.	40 db.	83 db.	6 db.
Rábán	— »	— »	— »	3 »
Vágon	32 »	— »	— »	— »
Duna egyéb mellékfolyóin . .	— »	1 »	1 »	— »
Tiszán	8 »	17 »	2 »	161 »
Marason	10 »	— »	— »	— »
Temes-Bégán	12 »	— »	4 »	800 »
Tisza egyéb mellékfolyóin . .	— »	8 »	— »	7 »

Ezen munkák még ismeretes költségei, a rakpartépítések, part-leásások s egyéb munkák költségeivel együtt (az átmetszések és kotrási munkálatok kivételével) összesen 21,915.392 frt. 20 krt tett.

Miből esik:

A Dunára és mellékfolyóira	18,639.729 frt. 35 kr.
A Tiszára és „	3,275.662 » 85 »

Az ország nevezetesebb folyóin végrehajtott átmetszési munkálatok pedig a következők:

A folyó neve	szám	hossza méte- rekben	az elvágott kanyar hossza méterekben	a rövidítés hossza méterek- ben	költség
Duna	4	5.620	12.300	6.680	250.824
	6	13.050	38.209	15.159	—
	4	—	17.100	—	—
	1	—	—	—	124.000
Száva	4	—	—	—	—
Tisza	112	136.238	622.116	485.878	10,589.387
Körös-Berettyó	34	—	—	—	—
	98	27.488	—	—	—
	57	53.992	247.741	193.749	4,218.030
Maros	33	37.110	125.320	88.210	5.999
Temes-Béga	1	—	—	—	—
	81	33.154	23.050	89.896	587.632
Tisza egyéb mellékfolyói	4	1.429	—	—	—
	13	12.201	59.872	47.671	529.593

Az összes 452 átmetszésből tehát 19 esik a Duna és mellék-folyóira, 433 pedig a Tisza és mellékfolyóira.

A dunai átmetszésekről csak igen hiányos adatok léteznek. A század elején Zichy Ferencz felügyelete alatt kiemelt 5 átmetszés, a folyam 21.000 öl hosszú kanyarát átvágván, azt 17.650 öllel meg-rövidítette; a többi átmetszés nagyobb része az ötvenes évek előtt részben inséges munkálatokként készült. Legutóbb 1887-ben ásatott ki a felső-lipóti (sebes-zátonyi) és az alsó-lipóti (szürke szigeti) átmetszés.

A tiszai átmetszésekről álljanak itt a következő adatok:

	darab szám	első terv szerinti hossza mtr.	az elvágott kanyar hossza mtr.	a rövidítés hossza mtr.	szárazon kiemelt földmunka mtr. ³	Szárazon kiemelt föld- mennyiség mtr. ³
T. Ujaktól V. Naményig	14	10.499	42.333	31.834	433.468	35.040
Vás.-Naménytől Csapig	14	8.714	39.768	31.054	463.503	8.854
Csaptól Tokajig	33	23.526	109.835	86.309	1,088.960	657.381
Tokajtól Szolnokig . . .	28	44.969	226.867	181.898	2,179.746	1,565.191
Szolnoktól Csongrádig .	4	6.556	52.893	46.337	231.918	387.984
Csongrádtól Szegedig .	8	13.576	50.411	36.835	523.040	270.059
Szegedről a Dunáig . . .	11	28.398	100.010	71.612	693.467	1,624.276
Összesen	112	136.238	622.117	485.879	5,614.102	4,548.785

Az évenként ezen átmetszésekre fordított költségek a következők:

Évszám	Az átvágás költsége	Átm.	A bővítés költsége	Összesen
		száma f o		
1851	35.724	2	25.820	61.543
1852	1.925	—	—	1.925
1853	26.272	1	39.801	66.073
1854	32.619	1	4.332	36.951
1855	38.998	—	—	38.998
1856	264.371	8	863.142	1,127.513
1857	393.068	6	2,437.938	2,831.006
1858	220.804	5	1,403.546	1,624.350
1859	76.293	2	281.101	357.394
1860	103.524	3	420.468	523.992
1862	251.469	17	452.737	704.206
1863	659.570	10	1,319.551	1,979.121
1864	127.138	4	272.819	399.957
1865	339.114	12	194.461	533.575
1866	40.022	1	61.629	101.651
1867	24.889	1	2.045	26.934
1870	15.990	—	—	15.990
1874	30.237	—	—	30.237
1875	57.967	2	4.775	62.742
1878	65.227	—	—	65.227
Összesen . .	2,805.220	75	7,784.167	10,589.387

A Kőrös-Berettyón létesített átmetszések közül esik:

A Fehér-Kőrösre	8	A Berettyóra	28
A Fekete-Kőrösre	79	A Kettős- és Hármaskőrösre	53
A Sebes-Kőrösre	21		

Ezen átmetszések legnagyobb része az 50-es években készült, így a Kettős- és Hármaskőrös átmetszései 1857-ben. Egyes átmetszések azonban még 1885-ben is emeltettek ki.

A Kettős- és Hármaskőrös átmetszéseinek összes hossza 52.536 m., az elvágott kanyar hossza 244.825 m.; a rövidítés tehát 192.289 m. Összes előállítási költségük 344.589 frt. 47 kr. Ezen átmetszések jelentékeny bővítési munkálatokat igényeltek. A bővítési költség kitett 3,848.080 frt. 84 krt., úgy, hogy az összes költség 4,192.670 frt. 31 kr.

A marosi átmetszések legnagyobb részt 1846—1856-ig emeltettek ki. Összes hosszuk 37.110 m.-et tesz. Az elvágott kanyar hossza 125.320 m. A rövidítés tehát 88.210 m. Ezen átmetszések annak idején közmunkaerővel létesítették és azóta csak csekély részben bővítették.

A temes-béga-i átmetszések közül 48 áll a Temes-Béga-völgyi vízszabályozó társulat felügyelete alatt, 34 pedig a béga-völgyi mérnöki hivatal felügyelete alatt levő folyószakaszon. Az előbbi átmetszések többnyire a 60-as, az utóbbiak pedig a 70-es években létesítették. A 81 átmetszés hossza (1 átmetszésnek méretei ismeretlenek) 33.154 m. Az elvágott kanyar hossza 23.050 m. A rövidítés hossza 89.896 m. A béga-csatornai mérnöki hivatal felügyelete alatt levő átmetszésekre 1873. óta 1890. végéig 304.451 frt. 34 kr. adatott ki.

A mederszabályozási munkákhoz tartoznak még a kotrások is. Ezeknek költsége tett:

A Dunán	5,687.312 frt. 45 krt.
A Tiszán	2,067.578 » 41 »
A Körös-Berettyón	726.847 » 48 »
A Maroson	28.967 » — »

Összesen . 8,510.705 frt 34 krt.

A kotrási munkálatok jelenleg az állami kotróhajó-raj által végeztetnek. Ez utóbbi állománya a következő: vastestű hajó: 6 kotróhajó, 4 csavargőzös, 1 daru, 1 javító-műhely, 1 lakó-hajó, 4 sárhajó; fatestű hajók: 2 lakó-hajó, 3 szén-hajó, 4 raktár-hajó, 35 sár-hajó.

A kotróraj értéke:

	Beszerezési érték	Törlesztést leírás % a beszerzési árban számítva	Becsérték Az 1889. évben az 1889. év beszerzett végén tárgyak ért.	Teljes becsérték 1889. év végén		
Vastestű hajók	557.400 ⁷⁴	100/o	55.740 ⁰⁶	320.147 ⁵³	6.126 ⁶²	326.274 ¹⁵
Fatestű hajók	72.247 ²²	150/o	10.602 ⁸⁴	29.480 ⁴¹	48 ⁴⁷	29.528 ⁸⁸
Összesen	629.647 ⁹⁶	—	66.342 ⁹⁰	349.627 ⁹⁴	6.175 ⁰⁹	355.803 ⁰³

A tulajdonképeni ármentesítő munkálatokat a védőtöltések képezik.

Az egész országban összesen 5.324⁴⁷ klm. nagybbszerű védőtöltés van, miből esik:

a Dunára és mellékfolyóira	1.568 ⁷⁹
a Tiszára »	3.755 ⁶⁸

A védőtöltések tulajdonosait tekintve:

	társulati tulajdon	nem társulati tulajdon
a Dunánál és mellékfolyóinál	840 ¹¹ klm.	728.68 klm.
a Tiszánál »	3.227 ¹⁷ »	528 ⁵¹ »

Részletesen pedig :

	T ö l t é s e k							összesen
	társulati	állami	törvényhatóság városai	megyei	községi	holtkéz birtok	magán	
Duna	552.519	12.157	14.200	24.093	169.818	—	85.212	857.999
Rába	121.900	—	—	—	—	—	—	121.900
Vág	117.725	—	—	—	—	—	—	117.725
Száva	—	40.100	—	—	76.700	—	—	116.800
Kulpa	—	2.000	—	—	6.300	—	—	8.300
Duna egyéb mellékfolyói	47.963	—	—	237.800	—	13.160	47.145 ¹⁾	346.068
Tisza	1.161.410	—	17.304	49.770	84.219	—	38.114	1.350.817
Kőrös-Berettyó	914.409	—	—	—	—	—	1.200	915.609
Maros	128.037	106.798	6.700	—	64.500	2.600	3.300	311.935
Temes-Béga ²⁾	630.715	—	—	—	—	—	—	630.715
Tisza egyéb mellékfolyói	392.599	—	—	154.000	—	—	—	546.599
Összesen	4.067.277	161.055	38.201	465.663	401.537	15.760	174.971	5.324.467

A töltések méretei természetesen igen különbözők. A duna-i védtöltések koronaszélessége ott, hol csak egyes községek védelmére szolgál, 0,7—1 m., a nagyobb területet védő, különösen a társulati védtöltések koronaszélessége 4 és 6 m. közt váltakozik, ott, hol közlekedési utnak is szolgál, 6 m. vagy többet is tesz. Az oldalrészük lejtői is igen különböző arányszámot mutatnak. A nem társulati birtokba tartozó védtöltések építési ideje legnagyobb részt a század közepe tájára esik, a társulatok rendszeren csak később vettek át egyes töltésszakaszokat és építették ki a kellő méretekben.

A tiszai védtöltések az 1855. évi árvíz alkalmával még csak igen gyenge méretekkel voltak kiépítve. Később a szükséghez képest megerősítették és kiépítették, úgy, hogy jelenleg a felső Tisza mellékén 4 méterig, lejjebb pedig 6—7 m, sőt még ezen felül is van a védgátak koronaszélessége. Első építési éveik többnyire összeesik az általános Tisza-szabályozás kezdetével, azaz az 1846. utáni időszakkal.

A Kőrösök védtöltései többnyire 3—6 m. koronaszélességgel vannak kiépítve. A Maros védtöltései pedig, kivéve a kőrös-

¹⁾ Ebből esik a Nyitrára 60.305 m., a Sióra 47.963 m., Drávára 237.800 m.

²⁾ Ebből 140.700 m.-nyi töltésszakasz tulajdonképen nem társulati töltés, mivel azt az állam építette, de az állam ezentúl annak fentartásához csak $\frac{1}{3}$ részben járul, míg a költségek $\frac{2}{3}$ része a temes-bégavölgyi társulatot terheli. Ez okból ezen szakasz is a társulati töltések közé számíttatik.

tisza-marosi társulat szakaszát, mely 6 m. koronaszélességű s a felső torontáli társulat töltéseit, melyeknek koronaszélessége 4—6 m. tesz, a többi főleg községek birtokában levő töltésszakaszok igen különböző méreteket mutatnak.

A Temes-Béga mentén létező védgátakon a töltések koronaszélessége többnyire 2 és 3 m. közt váltakozik, da van egyes 4 m. koronaszélességű szakasz is.

A töltések közti hullámtér-szélesség, azaz a védtöltések, illetőleg a szemben fekvő magaslatok közti táv a Dunánál igen különböző. Pozsonyon alul Püspökitől Bakáig átlag 10—27 klm.-ig kiterjedhet a víz, mivel töltések csak a Duna balpartján léteznek. A többi szakaszok középszélessége 700 és 5.300 m. közt váltakozik. Rendeletileg a hullámtér-szélesség még csak egyes szakaszokon van megállapítva. — A Tisza hullámtér-szélessége megfordított viszonyt mutat, mint a hogyan czélszerű volna. A Kőrös-torokig többnyire egy-két, sőt 5—6 klm. középszélességű, míg az alsóbb szakaszokon ritkán szélesebb 1 klm.-nél. A hullámtér T.-Becstől Jándig 170 m.-re, azontul a t.-füredi töltésutig 250—350 m.-re; a Kőrös-toroktól a Maros-torokig 400 m.-re, onnan a Dunáig 500 m.-re van rendeletileg megállapítva. — A Kőrös-Berettyó hullámtér-szélessége — kivéve a Hármasköröst, melynek szintén igen változatos a hullámtér-szélessége — a többi folyóé elég arányosnak mondható. Rendeletileg a hullámtér már meg van állapítva. A Kettős-Körösnél 300, a Hármaskörösnél 600 m.-re, a többinél a körülményeknek megfelelően. — A Maros hullámtérszélessége is elég változatos képet nyújt. Az átlagos szélesség az egyes szakaszokon 150 és 4150 m. közt ingadozik. Rendeletileg Fenlaktól a Tiszáig van a hullámtér-szélesség megállapítva, még pedig átlag 400 m.-re. — A Temesnél 300—900 m. közt változik a hullámtér-szélesség, a Béga csatornánál pedig 48—88 m. közt. Rendeletileg csak a kisebb patakok és csatornáknál van a hullámtér-szélesség megállapítva.

A töltéseken történt töltésszakadások száma, eltekintve a kisebb szakadásoktól és azoktól, melyeknek mérve vagy száma már jelenleg nem ismeretes: összesen 566. A létező feljegyzések alapján ezen 566 töltésszakadásból 499 esik társulati töltésre, 67 pedig más töltésre.

Az egyes folyókat tekintve:

1853-tól 1889-ig a Dunán előfordult 41, a Vágon 8, a Rábán 9, a Duna egyéb mellékfolyóin 11, a Tiszán 102, a Kőrös-Berettyón 241, a Maroson 12, a Temes-Bégán 94, a Tisza egyéb mellékfolyóin pedig 47 gátszakadás. Legtöbb gátszakadás történt 1889-ben, szám szerint 98, miből 80 a Kőrösökre és a Berettyóra esik.

A belvizek, melyek a töltésszakadásokon betört árvizekből visszamaradtak, továbbá a fakadó, szivárgó vagy csapadékvizek évenként következő területeket borítottak:

1850-ben	16.665 holdat	1868-ban	12.333 holdat	1881-ben	825.424 holdat
1855 »	10.531 »	1869 »	69.768 »	1882 »	368.813 »
1859 »	12.333 »	1870 »	53.333 »	1883 »	229.716 »
1860 »	24.000 »	1871 »	53.333 »	1884 »	92.723 »
1861 »	5.333 »	1876 »	122.624 »	1885 »	37.373 »
1862 »	3.000 »	1877 »	354.953 »	1886 »	96.251 »
1864 »	1.000 »	1878 »	270.049 »	1887 »	204.135 »
1865 »	13.333 »	1879 »	690.352 »	1888 »	508.763 »
1867 »	13.333 »	1880 »	395.273 »	1889 »	77.136 »

A belvizek rendezése az ármentesítés egyik, még pedig igen fontos részét képezik. Az ármentesítő társulatok részben már befejezték vagy munkába vették a csatornázást, részben pedig még csak tanulmány tárgyát képezi az ármentesítés ezen kiegészítő része. A társulati csatornák összes hossza jelenleg 2,650.222 m., miből esik:

a Duna és mellékfolyóira	476.817 m.
a Tisza »	2,173.405 »

A belvizek levezetésére szolgáló műtárgyak (zsilipek és átvezetek) száma 502, melyekből 421 van társulatok birtokában, 32 állami, 13 magán, 1 holtkéz birtok, 7 városi, 4 megyei és 24 községi tulajdon.

A folyók szerint következőleg oszlik meg e műtárgyak száma:

Duna 32	Duna egyéb mellék-	Temes-Béga . . . 149
Rába 3	folyói 8	Tisza egyéb mellék-
Vág 2	Tisza 93	folyói 74
Száva 11	Kőrös-Berettyó . . 89	
Kulpa 9	Maros 32	

Áttérve az árvizek elleni védelem költségeire: az állam részéről folyóvizek szabályozására fordított összegekről a régibbidőket illetőleg csak igen hiányos adatok állnak rendelkezésre. Az 1792: XIV. később az 1802: III. t.-cz. alapján a só felemelt árából fedeztettek a szükséghez képest a költségek s a későbbi időkből is csak a tiszai átmetszésekre fordított költségekről vannak összefüggő adatok. Ezeknek kiemelése, mint már említettük, 10,388.256 frt. 85 krt tett. Az 1867—1888. évi zárszámadások szerint pedig az

évenként a folyó szabályozásokra utalványozott összegek, melyek ezen időszak előtt a kezelés és fentartással együtt 58,105.325 frt. 41 kr-ra rúgtak, következőkép oszlanak meg az egyes folyók szerint:

A Dunára 1867—1889	25,351.963 frt. 77	kr.
A Tiszára 1867—1889	17,931.007 » 15	»
A Körösre 1871—1889	4,518.222 » 37 ¹ / ₂	»
A Temesre 1868, 1873—1889	420.403 » 33	»
A Marosra 1868—1874, 1837—1889	182.657 » 01	»
A Bodrogra 1885—1888	473.709 » 96	»
A Drávára 1868—1889	1,574.910 » 79	»
A Szávára 1870—1876, 1881—1882, 1885—1887	506.260 » 38	»
A Kulpára 1871—1873	108.829 » 21	»
A Ferencz-csatorna 1830—1882	211.660 » —	»
Egyéb folyókra 1870—1888	1,331.303 » 88	»

Tehát összesen . . . 52,310.927 frt. 85¹/₂ kr.
Kezelésre és fentartásra 1867—1889 . . . 5,794.397 frt. 55¹/₂ kr.

Összesen . . . 58,105.325 frt. 41 kr.

A jelenleg létező ármentesítő társulatok részéről azoknak alakulása óta történt befektetések nem tekintve az esetleg átvett védművek költségeit, az 1890. év végével a következők voltak:

Az összes befektetett tőke 78,098.646 frt. 61 kr., miből esik:
A Duna és mellékfolyói melléknél alakult társulatokra 10,337.339 frt. 44 kr.
A Tisza és » » » » » 67,761.307 » 17 »

A nem társulati árter ármentesítésének költségei egyelőre még ismeretlenek.

A védekezési költségek az illető érdekeltet, községet stb., vagy az illető társulatot terhelik, kivéve az 1885: XXIII. t.-cz. 151. §-a értelmében végveszély idején igénybe vett közmunkaerőt.

Ez utóbbi az 1888. évi árviz alkalmával következő volt:

	szekeér-napszám	gyalog-napszám
A Dunánál	5.080	8.202
A Tiszánál	17.485	47.770

A jelenleg létező társulatok védekezésének összes költsége pedig:

	1855.	1865.	1867.	1869.	1876.
	f	o	r	i	n
A Duna és mellékfolyóinál	—	—	—	—	5.401
A Tisza és mellékfolyóinál (ideértve a Temes-Bégát is)	25.000	8.129	29.840	657	459.937
Összesen	25.000	8.129	29.840	657	465.338
	1877.	1878.	1879.	1880.	1881.
	f	o	r	i	n
A Duna és mellékfolyóinál	—	—	423	—	—
A Tisza és mellékfolyóinál (ideértve a Temes-Bégát is)	167.595	1.527	175.075	19.136	842.190
Összesen	167.595	1.527	175.498	19.136	842.190

	1882.	1883.	1884.	1885.	1886.
	f	o	r	i	n
A Duna és mellékfolyóinál . . .	—	197.217	—	—	1.164
A Tisza és mellékfolyóinál (ideértve a Temes-Bégát is)	3.338	789	1.990	3.395	25.474
Összesen . . .	3.338	198.006	1.990	3.395	26.638

	1887.	1888.	1889.	összesen
	f	o	r	i
A Duna és mellékfolyóinál . . .	—	119.175	21.622	344.902
A Tisza és mellékfolyóinál (ideértve a Temes-Bégát is)	155.370	1.251.404	398.401	3.569.247
Összesen . . .	155.370	1.370.579	419.923	3.914.149

A társulatok kötelékébe nem tartozó községek védekezésére 1888-ban összesen 160 szekér- és 4.591 gyalognapszám vétetett a fizetett munkaerőből igénybe; 8.867 szekér- és 47.294 gyalognapszám pedig az ingyenes közérőből 22 megyének 135 községe részéről. Ugy, hogy 1888-ban az összes védekezés a fizetett munkaerőből 29.471 szekér- és 270.225 gyalognapszámmal, az ingyenes közérőből pedig 31.432 szekér- és 103.266 gyalognapszámmal teljesített; a mi mindössze 60.903 szekér- és 373.491 gyalognapszámot tesz. A társulaton kívül álló községek 1888. évi védekezése 100.349 frtba került, mi a társulatok védekezésének költségével együtt 1.470.928 frtot tesz.

Az árvizkárok által okozott károk következtében az 1883: XLIV. t.-cz. életbeléptetése óta leirt földadó-összegek a következők:

1883-ban . . .	74.304 frt. 79 krt	1888-ban . . .	349.542 frt. 98 krt
1884-ben . . .	39.628 » 96 »	1839-ben . . .	68.414 » 88 »
1885-ben . . .	37.943 » 99 »	1890-ben . . .	4.196 » 18 »
1886-ban . . .	86.223 » 05 »	Összesen . .	813.305 frt. 63 krt.
1887-ben . . .	153.050 » 80 »		

Ármentesítő társulatok. — Végül még az ármentesítő társulatok jelenlegi viszonyait szükséges bővebben ismertetni. Az összes jelenleg létező 47 társulat kötelékébe tartozik 6 törvényhatósági város és 1.427 község, miből esik:

A Duna és mellékfolyói mellékére 16 társ. kötelékébe 1 th. város	349 község
A Tisza és 31 » 5 »	1.078 »

Legtöbb község ártere a temes-bégavölgyi társulat kötelékébe tartozik, még pedig 1 törvényhatósági város és 125 község. Utánna következik a felső-torontáli társulat 87 községgel, a felső-csallóközi társulat 78 községgel, az alsó-csallóközi és csilizközi társulat 72 községgel és a beregmegyei társulat 70 községgel.

A műszaki ártérfejlesztés még nincs mindenik társulatnál végleg keresztülvive. A jelenlegi állapot következő:

	befejez- tetett	részben be- fejeztetett	folya- matban	nincs keresztülvive
A Duna és mellékfolyói mentén .	6	1	1	8
A Tisza és » » .	6	1	18	6
Összesen . . .	12	2	19	14

Az ártér nagysága jelenleg $4,199,211 \frac{877}{1600}$ holdat tesz. Ezen árterületnek művelési ágak szerinti megoszlása csak 26 társulatra vonatkozólag ismeretes. Az ezen társulatok által mentesített terület összesen $1,853,502 \frac{296}{1600}$ holdat tesz, mely terület, leszámítva a Vág balparti ármentesítő társulatnál a nem tágosított 42.000 holdat, valamint Negyed község árterét, $2,050 \frac{1204}{1600}$ holdat, következőkép oszlik meg az egyes művelési ágak szerint:

beltelekre	$26,518 \frac{1379}{1600}$	hold
szántóföldre	$832,251 \frac{685}{1600}$	»
rétre	$294,636 \frac{694}{1600}$	»
legelőre	$408,427 \frac{787}{1600}$	»
erdőre	$36,364 \frac{458}{1600}$	»
egyéb területre	$211,252 \frac{1489}{1600}$	»
Összesen . . .	$1,809,451 \frac{692}{1600}$	hold.

Nagyságára itt első helyen áll a kőrös-tisza-marosi társulat 427.452 kat. hold ártérrel. Utánna következik a temes-bégavölgyi vízszabályozó társulat 422.037 kat. hold ártérrel, a Rába szabályozó társulat 340.182 kat. hold ártérrel és a felső-torontáli ármentesítő társulat 307.198 kat. hold ártérrel.

A társulati védtöltések összes hossza 4.067²⁸ klm.-et tesz, miből esik:

A Duna és mellékfolyóira	840 ¹¹ km.
A Tisza és »	3.227 ¹⁷ »

Leghosszabb töltésvonallal bír a temes-bégavölgyi ármentesítő társulat, 454⁸ km, második helyen áll a Kőrös-Berettyó ármentesítő társulat 264¹ km. töltésvonallal, harmadik helyen pedig a kőrös-tisza-marosi ármentesítő társulat 206³ km. védtöltésével.

A csatornákból leghosszabb vonal esik a Nyírvíz szabályozó társulatra, főcélja lévén a belvizrendezés. Ezen társulat 740 km.

hosszú csatornák birtokában van. Utánna legtöbb csatornával bir az előbbivel szomszédos felső-szabolesi ármentesítő társulat 276 km., azután a temes-bégavölgyi társulat 231 km. és az arankavidéki társulat 229.998 km.-rel.

A zsilipek és átereszekből pedig esik :

A Duna és mellékfolyói töltéseire 65 műtárgy

A Tisza és » » » 437 »

Áttérve az ármentesítő társulatok pénzügyi viszonyaira : az összes társulatok által, alakulásuknak éve óta befektetett tőke 78,098.646 frt. 61 kr. Ezen összegből esik :

	1888-ban	1889-ben
A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatokra	951.778 frt.	1,633.482 frt.
A Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatokra	3,892.486 »	5,944.471 »
Összesen	4,844.264 »	7,577.954 »

Az összes befektetésből átlag esik egy holdra 18 frt. 59 kr., miből :

A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatoknál átlag 8 frt. 85 kr.
A Tisza és » » » » » 22 » 34 »

Legnagyobb viszonylagos befektetési összegek terhelik a Szeged város környékén alakult társulatokat. Az újszeged-vedresházi ármentesítő társulatnál esik átlag 114 frt. 79 kr., a bácsi tiszai társulatnál 82 frt. 07 kr., a sövényháza-szegedinél 76 frt. 94 kr. egy holdra. A csongrád-sövényházi társulatnál a régibb befektetésekkel együtt 50 frt. 29 kr. esik egy holdra.

A kisajátított területek vételára 3,768.939 frtot tesz, miből :

A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatokra . . . 657.743 frt.
A Tisza és » » » » » 3,111.196 »

Az ármentesített terület becsértéke 433,833.167 frt, kataszteri tiszta jövedelme 11,647.633 frt.

Részletesen :

	becsértéke	kat. tiszta jövedelme
A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatoknál	144,300.105 frt.	1,064.248 frt.
A Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatoknál	289,533.062 »	10,583.385 »
Összesen	433,833.167 frt.	11,647.633 frt.

A leltári vagyon 4,315.529 frtot tesz, miből esik :

A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatokra . . . 1,414.330 frt.
A Tisza és » » » » » 2,901.149 »
Összesen 4,315.529 frt.

A társulatok tartozásai részben állami előlegek és kölcsönök, részben pedig hitelintézeteknél kötött kölcsönök. 1879. óta ezeknek összege tett:

	Állami kölcsön	Egyéb kölcsön	Összesen
1879. évben	495.905 frt.	12,328.822 frt.	12,824.727 frt.
1880. »	1,665.570 »	14,583.201 »	16,248.770 »
1881. »	2,284.216 »	15,230.565 »	17,514.781 »
1882. »	16,095.257 »	7,015.622 »	23,110.879 »
1883. »	19,147.022 »	11,709.554 »	30,856.576 »
1884. »	22,207.732 »	10,982.523 »	33,190.255 »
1885. »	23,140.325 »	12,125.670 »	35,265.995 »
1886. »	25,210.811 »	22,517.610 »	47,728.421 »
1887. »	21,670.649 »	23,820.783 »	45,491.432 »
1888. »	20,794.323 »	29,798.433 »	50,592.756 »
1889. »	23,685.300 »	28,941.686 »	52,626.986 »
1890. »	24,029.546 »	41,235.552 »	65,265.198 »

Az 1880 : XX. t.-cz. értelmében a hetes bizottság által megszavazott kölcsönösszeg tett:

1881. november	7-ig összesen	. . .	15,793.201 frt. 72 kr.
1882. december	4-ig »	. . .	18,183.201 » 72 »
1883. »	4-ig »	. . .	23,610.201 » 72 »
1884. szeptember	28-ig »	. . .	23,690.201 » 72 »
1885. november	30-ig »	. . .	24,820.201 » 72 »
1886. »	30-ig »	. . .	24,995.201 » 72 »
1887. »	29-ig »	. . .	26,545.201 » 72 »
1888. december	4-ig »	. . .	27,845.201 » 72 »
1889. »	3-ig »	. . .	28,175.201 » 72 »
1890. »	2-ig »	. . .	28,623.801 » 72 »

Az ezen törvényczikk értelmében alakult tiszai és szegedi kölcsönalap 1890. év végén 5,844.750 frt. 40¹/₂ kr. maradvánnyal rendelkezett, miből esik:

A szegedi lakosok által igénybe vett összegre	1,131.342 frt.
A nem értékesített kötvényekre eső nyereményekre . . .	278.120 »
A két tartalékalap közt felosztandó összegre	132.270 »
A tiszai társulatokra	1,816.518 »
Egyéb czélokra	2,486.500 »
Összesen . . .	5,844.750 frt.

Az 1889. év végével az összes tartozás tett:

Állami kölcsön	30,930.401 frt. 98 kr.
Egyéb kölcsön	44,036.973 » 86 »
Összesen . . .	74,997.375 frt. 84 kr.

Ezen összegből esik:

A Duna és mellékfolyói mentén	alkult társulatokra	állami kölcsön	6,930.856 frt.
		egyéb »	2,681.862 »
A Tisza és mellékfolyói mentén	alkult társulatokra	állami kölcsön	24,029.546 »
		egyéb »	41,355.112 »

A további conversio folyamatban van.

Az 1881 : XLII. t.-cz. alapján, az 1889 : XXIX. t.-cz. módosításával megállapított, a földadó — a földtehermentesítési járadék — és általános jövedelmi pótdából a befektetett tőkékhöz és átlagos fentartási költség nagyságához mérten visszatérítendő adó összege 2,174.049 frtot tesz.

Ebből esik:

A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatokra . . . 329,940 frt.
A Tisza és » » » » . . . 1,844.109 »

A társulatoknak ebből 2,028.503 frt. az egyéb vállalatoknak pedig 145.546 frt. adóvisszatérítés jár. Miután pedig a társulatok részéről fizetendő földadó összege az általános jövedelmi pótdával együtt 3,864.791 frtot tesz, az állam csak 1,836.287 frt összegben, vagyis csupán 47.5%-ában, részesül a fizetendő adónak.

A kivetés az egyes társulatoknál igen különböző kulcs szerint történik. Az 1888. és 1889. évi gátfentartási és igazgatási költségek, valamint a kölcsönre és fentartásra vonatkozó kivetés a következő volt:

	Gát-fentartási		Igazgatási		Kivetés				Kivetés hátralékra		Bevétel kivetésen kívül	
	költségek				kölcsönre		fentartásra					
	frt.	kr	frt.	kr	frt.	kr	frt.	kr	frt.	kr	frt.	kr
1888-ban:												
A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatok	71.713	41	128.876	42	218.791	20	98.293	48	17.500	43	1.154.978	90
A Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatok	1.699.215	69	612.861	71	2.660.782	49	1.142.619	69	1.362.753	75	5.108.208	46
Összesen	1.770.92	10	741.738	13	2.879.57	69	1.240.913	17	1.380.254	18	6.263.187	36
1889-ben:												
A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatok	124.779	47	134.294	66	249.880	31	113.843	90	108.696	81	1.695.299	41
A Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatok	1.158.971	37	577.925	37	2.640.524	34	1.198.755	31	1.997.542	61	4.455.309	48
Összesen	1.283.750	84	712.219	97	2.890.404	65	1.312.599	21	2.106.239	41	6.150.590	89

Az 1889. és 1890. évi költségelőirányzat pedig volt:

	1889.	1890.
A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatoknál	1,507.510 frt. 73 kr.	1.673.679 frt. 24 kr.
A Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatoknál	9,984.615 » 20 »	11,139.628 » 28 »
Összesen . . .	11.492.125 frt. 93 kr.	12,813.307 frt. 52 kr.

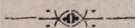
A még szükséges építési tőke összege 29,652.079 ft.,
miből esik:

Töltésekre	12,914.966 ft.
Csatornákra	7,536.587 »
Zsilipekre	2,489.225 »
Összesen	22,940.778 ft.

Ebből ismét esik:

	Töltésekre	Csatornákra	Zsilipekre
A Duna és mellékfolyói mentén alakult társulatokra . . .	2,690.835 ft.	973.550 ft.	742.049 ft.
A Tisza és mellékfolyói mentén alakult társulatokra . . .	10,224.130 »	6,563.037 »	1,747.176 »
Összesen	12,914.965 ft.	7,536.587 ft.	2,439.225 ft.

Miután a még szükségelt tőke egyelőre a Duna és mellékfolyói mentén 4,406.434 frtra; a Tisza és mellékfolyói mentén pedig 25,245.646 frtra van előirányozva, a magyar földhitelintézetnél igénybe vehető kölcsön-összeg pedig a Duna és mellékfolyói mentén 65 millióra, a Tisza és mellékfolyói mentén pedig 85 millió frtra tehető: a szükséges hitel az 1889:XXX. t.-cz. által teljesen biztosítva van.

1) Közoktatásügy és társadalom.¹⁾

1. A közoktatásügy.

A művelődés kétségtelenül öröndetes terjedésének legáltalánosabb hőmérőül lehet tekinteni az irni és olvasni tudók számának arányát az összes népességhez, továbbá az iskolákra fordított összegeket. Az előbbi ma már csaknem minden művelt országban ismeretes s az utóbbira vonatkozólag is meglehetősen megbízható adatokkal rendelkezünk az állami költségvetésekben, bár e számok mindenkor csak a minimumot fejezik ki, mert az egyházak, egyesületek, sőt magánosok is nagy összegeket áldoznak iskolai czélokra.

Irni és olvasni nem tudók száma. — Európa csaknem minden országában a népszámlálások alkalmával kitüntetik az irni és olvasni nem tudók számát, mivel azonban a legutolsó népszámlálások adatai még nem ismeretesek, czélszerűnek látszik egyes esetekben az ujonczozás alkalmával szerzett adatokat közölni, melyekre különösen Svájcban²⁾ nagy súlyt fektetnek s mely az általános adatokkal szemben mintegy a műveltségi fokát jelzi s így összehasonlításokra igen alkalmas. Néhány adatot im itt közlünk:

¹⁾ Az általános s gyűjteményes munkákon s az egyes országoknak más helyen említett statisztikai évkönyvein kívül különös tekintetbe vétettek: Report of the Commissioner of Education (U. S. of America) for the year 1887—88. Washington, 1889. — A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatásügy állapotáról szóló 19-ik jelentése 1888/9—1889/90. — Statistique de l'enseignement primaire 1886—7. Paris, 1889. — Rowland Hamilton: Popular education in England and Wales since 1882. (Journal of the royal Stat. Society Vol. LIII. Part. 1.) — Statistik der Unterrichtsanstalten für 1887/8. Oest. Stat. XXII. B. 4 H. Wien, 1890. — Preussische Statistik 101. Das gesammte Volksschulwesen im preuss. Staate 1886. Berlin 1889. 102. Statistik der preuss. Landes-Universitäten für 1889/90. — ²⁾ Schweizerische Statistik 78. Paedagogische Prüfung bei der Recrutirung 1889.

Ország neve	Irni, olvasni nem tud					Ország neve	Irni, olvasni nem tud				
	év	ezer 7 éven felül levő lakos közül	év	ezer ujonez közül			év	ezer 7 éven felül levő lakos közül	év	ezer ujonez közül	
Németország . . .	—	—	1889	6		Magyarország	1880	488	1889	360	
Poroszország . . .	—	—	1889	9		Svájcz	1884	21	1887	23	
Szászország . . .	—	—	1889	2		Belgium	1880	423	1887	165	
Dánia	1884	20	1881	13		Spanyolország	1877	720	—	—	
Svédország . . .	—	—	1888	3		Portugál	1886 ³⁾	820	—	—	
Finnország . . .	1880	19	—	—		Jamaika	—	—	1888 ²⁾	573	
Hollandia	1886	88	1887	85		Fokföld	1888	341	—	—	
Franciaország	1872	378	1885	123		Keletindia . . .	1881	843	—	—	
Angolország ¹⁾	—	—	1888 ²⁾	83		Egy.-Államok	1886	130	—	—	
Szerbia	1889 ³⁾	940	—	—		Brazília	1889 ³⁾	840	—	—	
Oroszország . . .	—	—	1883	740		Paraguay	1887 ³⁾	800	—	—	
Görögország . . .	1884	140	—	—		Victoria	1886	35	—	—	
Olaszország . . .	1887	428	1887	450		Tasmania	1888	270	—	—	
Ausztria	1880	445	1889	357		Queensland . . .	1888 ³⁾	294	1888 ²⁾	56	

Az irni s olvasni tudás terjedését különben még jobban tanúsítja az összehasonlítás a múlt évekkel. Így például tízezer ujonez közül nem tudott irni s olvasni:

	1884	1885	1886	1887	1888	1889
Egész Németországban . . .	127	121	108	72	71	60
Poroszországban	197	188	168	112	104	94
Szászországban	15	—	—	—	—	1

Iskolai kiadások. — A közoktatásügy felkarolását élénken mutatják azok az összegek, melyeket egyes országokban iskolai célokra fordítanak s így legalább a főbb országok adatainak táblázatos összeállítása tanulságos lesz.

Ország neve	Összes iskolai kiadás millió frtokban	Egy fejre jut	É v	Állami kiadás iskolákra millió frtokban	Összes állami kiadások száza-lékaiban
Nagy-Británia . . .	96·7	2·82	1888	50·7	5·9
Poroszország . . .	105·4	3·75	1893	35·1	5·1
Franciaország ⁴⁾ . .	58·2	1·74	1888	53·3	3·8
Ausztria	—	—	1889	12·2	2·3
Magyarország . . .	23·5	1·58	1891	7·2	2·0

¹⁾ Londonban a házassuló párok között 1878-ban 4·7 férfi s 5·3 nő nem tudott irni s olvasni. — ²⁾ Házassulók között. — ³⁾ Az összes lakoságból. — ⁴⁾ Iskolai vagyon 146 millió frank.

Ország neve	Összes iskolai kiadás millió forintokban	Egy fejre jut	É v	Állami kiadás iskolákra millió forintokban	Összes állami kiadások száza- lékaiban
Belgium	10·8	2·03	1887	8·7	6·0
Svédország	—	—	1890	6·5	12·61
Norvégia	—	—	1890	2·6	9·98
Hollandia	12·0	3·02	1887	5·2	2·41
Olaszország	—	—	1888	14·2	0·2
Svájc	5·8	2·35	—	—	—
Görögország	1·2	0·87	1885	0·3	3·5
Oroszország	61·1	0·63	1889	21·7	2·3
Finnország	—	—	1887	2·3	4·9
Spanyolország	—	—	1891	0·7	0·3
Kelet-India	26·37	0·93	1888	7·3	8·9
Japán	18·2	0·51	1890	2·0	3·2
Amerikai Egy-Áll.	236·0	4·00	—	—	—
Canada	12·1	2·50	1887	4·3	—
Mexikó	—	—	1888	7·2	8·9
Uj-Dél-Wales	6·1	5·41	1888	5·3	15·4

A közoktatásügyi kiadásoknál azonban inkább a részletek érdekese-
 kesek, de ezek minden egyes országban másként alakulnak, mivel a
 legtöbb helyen, még Svájcban s az Amerikai Egyesült-Államokban
 is, az iskolaügy a helyi hatóságok gondjai alá tartozik s más helye-
 ken az iskoláztatás költségeihez jelentékeny magánalapítványok
 kamatai is járulnak. Felemlítettük már a múlt évben, hogy a magyar-
 országi iskolai vagyon jelentékenyen meghaladja a száz millió forintot
 s ez a vagyon évről-évre több millió forinttal szaporodik. Így mi
 sem állunk nagyon utolsó helyen. Nálunk a rendes tanító fizetésének
 átlaga 477 forint, Poroszországban 549 s bár ott már a tanítók felé-
 nek fizetését iskolai vagyon biztosítja, nálunk az iskolák vagyoná-
 nak gyarapodása aránylag gyorsabb. Igen örvendetes módon fejlődik
 újabban Anglia közoktatásügye, melynek kormánya jelenleg 20 millió
 forintot akar arra fordítani, hogy az elemi iskolai tanítás általában
 ingyenes legyen. Nagy-Britanniában 1885-ben is már 44 millió forinttal
 járult az állam az elemi iskolák segélyezéséhez; ezen összeg 1889-ig
 50·7 millió forinttra emelkedett. Az Amerikai Egyesült-Államok
 összes iskolai kiadása 1888-ban már 122·5 millió dollár volt, melyből
 82·3 millió jutott a tanítók fizetésére. Ezen összegnek mintegy két-
 harmadát helyi pótdadók által fedezik, bár az itteni iskoláknak főké-
 p ingatlanokban több, mint 300 millió dollárnyi vagyona van.

Kisdedóvó intézetek. — Áttérve az egyes intézetekre, mindenekelőtt a kisdedóvó intézeteket kell felemlitenünk, melyeket épen jelenleg (1891) emelt ki a magyar állam, gr. Csáky Albin miniszter kezdeményezésére, a tisztán társadalmi jellegű intézmények sorából, törvény által biztosítva azok fennállását, mely intézkedés által — Franciaország kivételével — az összes művelt külföldet megelőztük. A kisdedóvás ügye nálunk általában igen örvendetes lendületnek indult, a mint azt a következő táblázat is igazolja:

	1876	1881	1886	1889
Intézetek száma	215	309	484	644
Nevelők száma	315	468	656	772
Növendékek száma . .	18.624	31.304	46.472	59.066
Fentartási költség forintokban	192.132	234.290	338.678	451.484

Az új törvény értelmében 15.000 frtnál nagyobb állami adót fizető községeink — összesen 837 — kötelezhetők kisdedóvó-intézet felállítására s így a kisdedóvó-intézetek száma közel jövőben jelentékenyen fog szaporodni. A jelenleg fennálló 725 kisdedóvó és gyermekmenhely közül a fenntartás került 33-nál 1.500 forintnál nagyobb összegbe, 98-nál 1.000—1.499 frt. közt, 205-nél 600—999 frt., 217-nél 250—599 s 172-nél 250 forinton alul. A gyermekmenhelyek száma jelenleg 171. Ezeket nagyobbbrészt a különféle közművelődési egyesületek létesítették. A törvény a böcsődéket nem vonja be a kisdedóvók keretébe, azonban megengedi, hogy három évnél kisebb gyermekek is átadathassanak megőrzés végett.

A külföldre vonatkozólag ¹⁾ mindinkább több adattal rendelkezünk, bár még a legműveltebb országokban, így Angliában s Németországban sem terjesztette ki figyelmét a statisztika erre a fontos társadalmi intézményre.

Tájékozásul álljon itt a következő táblázat:

Ország	Év	Intézetek száma	Nevelők száma	Növendékek száma
Franciaország	1889	6.090	9.219	767.767
Belgium	1888	978	—	101.769
Hollandia	1888	1.188	—	110.076
Olaszország	1887	2.139	5.603	252.763
Svájc	1888	480	—	15.098
Japán	1888	67	137	4.147
Algír	1887	208	—	26.543
Amerikai Egyesült-Államok	1888	521	1.202	31.227

¹⁾ Dömötör Géza: A kisdedóvás ügye Európa főbb államaiban, Budapest 1890.

Franciaországban a 6.090 intézet közül 2.100 felekezet nélküli s 2.493 magánjellegű. A nevelőnők fizetése itt 3e millió frank volt, melyből egy vezető-nevelőnő fizetésének átlaga 938 frank volt, mely összeg azonban, mivel a felekezeti intézetekben apácák működnek, a felekezet nélküli intézetekben jelentékenyen nagyobb lett s egyes városokban a 2.000 frankot is meghaladta, így Calaisban 2.400, Lyonban 2.500, Párisban 3.450 frank volt a legnagyobb fizetés. Az Amerikai Egyesült-Államokban a kisdedővő intézetek főképp New-York és Boston környékén, valamint a Mississippi völgyén fekvő nagyobb városokban vannak elterjedve, de újabban igen gyorsan terjednek, így volt:

	1873	1875	1880	1885
Intézet	42	95	232	413
Nevelőnő	73	216	524	902
Növendék	1.252	2.809	8.871	13.780

Megjegyezzük, hogy ezen országban 55 kisdedővőképző intézet van (magában Newyorkban 13), melyekben 96 tanító nevelt 1888-ban 962 növendéket, tehát csaknem annyit, mint a mennyi a működő nevelőnők száma volt.

Elemi oktatás. — A népoktatási tanintézetek számáról, a bennök működő tanerőkről és az iskolásgyermekokről — a lehető legújabb adatokkal kibővitve — ismét közöljük a mult években megkezdett táblázatos kimutatást.

Az ország neve	Számbavétel éve	Iskolák száma	Tanítók száma	Tanulók száma
<i>I. Európa.</i>				
Európai Oroszország	1888	43.101	—	2,155.162
Finnország	1888	971	¹⁾ 1.264	62.893
Németbirodalom	1882	57.000	120.000	7,100.000
Poroszország	1886	34.264	66.379	4,847.010
Bajorország	1887	7.163	21.930	842.628
Szászország	1887	4.186	8.768	641.070
Würtemberg	1888	2.000	4.496	321.867
Baden	1887	1.583	3.511	271.712
Bréma	1887	69	—	27.697
Hamburg	1888	75	1.231	54.957
Franciaország	1887	79.205	²⁾ 136.815	5,526.365
Nagy-Británia	1888	30.522	110.809	6,537.734

¹⁾ Köztük 677 tanítónő. — ²⁾ Köztük 66.828 tanítónő.

Az ország neve	Számbavétel éve	Iskolák száma	Tanítók száma	Tanulók száma
Olaszország	1887	53.628	55.286	2,252.898
Ausztria	1887	17.926	59.200	2,857.669
Spanyolország	1885	30.105	33.534	1,843.183
Magyarország	1889	16.702	¹⁾ 24.645	2,015.612
Horvátország	1884	1.248	1.919	130.977
Belgium ²⁾	1888	7.217	³⁾ 22.472	666.469
Románia	1883	2.748	—	124.130
Svédország	1888	10.338	12.878	707.959
Portugália	1886	5.384	—	326.936
Németalföld	1888	4.144	⁴⁾ 17.590	626.514
Svájc	1886	6.228	8.826	722.782
Dánia	1889	2.940	—	231.940
Szerbia	1889	668	1.194	52.358
Norvégia	1886	6.340	—	288.674
Görögország	1885	2.659	2.421	136.485
Montenegró	1889	70	—	3.300
Románia	1883	2.743	—	124.130
<i>II. Ázsia.</i>				
Kelet-India	1888	⁵⁾ 128.617	—	3,019.328
Ceylon	1888	3.649	—	130.768
Cyprus	1888	295	—	13.420
Straits Settlements	1888	182	—	9.800
Birma	1885	4.946	—	130.511
Japán	1888	25.530	56.836	2,713.931
Jáva	1887	18.760	⁶⁾ 519	305.304
Cochinchina	1888	490	1.298	20.520
<i>III. Afrika.</i>				
Algír	1887	997	1.784	79.517
Fokföld	1888	1.399	⁷⁾ 1.165	99.589
Mauritius	1888	144	356	15.871
Natal	1888	122	—	8.279
Madagaszkár	1888	1.800	—	170.000
Orange állam	1889	61	74	2.350
Délafrikai köztárs.	1888	123	—	3.775
Egyiptom	1887	6.639	7.244	—
<i>IV. Amerika.</i>				
Egyesült-Államok	1888	326.375	⁸⁾ 347.292	11,952.204
Kanada	1887	14.630	18.942	978.949

¹⁾ Köztük 3.289 tanítónő. — ²⁾ Az iskolai takarékpénztárak száma volt 4.798, ezekben 154.192 tanuló 3.576.226 frankot helyezett el. — ³⁾ Köztük 9.678 tanítónő. — ⁴⁾ Köztük 3.907 tanítónő. — ⁵⁾ Ebből nők számára 6.661 intézet 224.838 növendékkel. — ⁶⁾ Csak a 148 európai gyermekiskolában. — ⁷⁾ 1886-ban. — ⁸⁾ Köztük 218.978 tanítónő.

Az ország neve	Számba- vétel éve	Iskolák száma	Tanítók száma	Tanulók száma
Mexico	1888	10.726	—	543.977
Guatemala	1887	1.030	1.242	49.247
Costarica	1888	291	310	15.233
Trinidad	1887	138	138	14.713
Nicaragua	1837	251	—	11.914
Bermuda	1888	47	—	1.400
Britt Guiana	1839	159	—	27.884
Brit Honduras	1887	27	—	2.612
Bahama	1888	74	—	5.601
Jamaika	1888	711	1.016	71.643
Surinam	1887	48	103	5.386
Columbia	1887	1.278	—	75.029
Bolivia	1888	443	—	23.558
Ecuador	1887	805	—	60.000
Brazília	1889	7.500	—	300.000
Argentín ¹⁾	1888	3.227	7.332	254.608
Chile	1887	1.451	—	108.274
Uruguay	1888	782	1.527	53.748
Paraguay	1887	138	—	15.180
Salvador	1888	732	—	27.000
Venezuela	1888	1.979	2.279	100.026
<i>V. Ausztrália.</i>				
Hawai	1888	189	300	8.770
Új-Zeeland	1889	1.502	3.661	129.050
Tasmania	1888	354	378	21.826
Új Dél-Wales	1888	2.271	3.913	186.692
Queensland	1888	678	1.917	46.329
Dél-Ausztrália	1888	823	1.081	58.760
Victoria	1888	2.182	6.212	279.869
Nyugat-Ausztrália	1888	93	—	3.659

A népiskolák jelen állapotára vonatkozó adatok között nem érdektelenek azok, melyek az egyes kulturnépeknek, különösen a német, angol s francia nemzetnek kulturális működéséről tesznek tanúságot a félművelt vagy egészen műveletlen gyarmatokban. Ez a munka itt-ott már egészen rendszeres. Így pl. az afrikai francia gyarmatok közül²⁾ Szenegambiában 1883 óta rendezett iskolai ható-

¹⁾ Buenos-Ayres városban 1889-ben 285 elemi iskolában 1.571 tanító 54.509 gyermeket oktatott. Az egész országban 2.373 iskolaépület volt, melyből csak 485 az iskola saját tulajdona. — ²⁾ Fleischer Lajos: Das Unterrichtswesen in den französischen Colonien. A »Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik« XIII. évf. 2—4. füzetében.

ságok vannak s benszülött néger tanítók is képeztetnek ki rendszeresen. Gabun torkolatánál, Szent-Mária szigetén, néger tanítóképző-intézet van, valamint Loangoban, a Kongo vidékén. Nagyobbrészt azonban az iskolákat misszionáriusok vezetik s oly nagy sikerrel, hogy pl. a Fidzsi szigeteken, melyeknek lakói rövid idővel ezelőtt mint vad emberevők voltak híresek, a wesley-i misszionáriusok iskoláiba 1888-ban 41.077 tanuló járt s ugyanitt az angol kormány gyámolításával már két ipariskola is van 64 benszülött növendékkel. Uj-Kaledoniában szintén van 24 ipariskola a benszülöttek számára, sőt vannak igen ügyes benszülött tanítónők is, kiknek fizetése 3200 frankig emelkedik. A német gyarmatokon, különösen Kamerunban vannak rendszeres európai jellegű iskolák. Magától érthető, hogy az ily intézetek felállítása vagy tisztán államköltségen, vagy a missziótelepek költségén eszközöltetik, mivel az európai gyarmatokban általában csak a mohamedán lakosság tart fenn rendes iskolákat, melyekről azonban rendes összeírások csak Jávában, Kelet-Indiában s Algirban eszközöltetnek. Jávában 1887-ben 18.608 mohamedán iskola volt 291.721 növendékkel, Kelet-Indiában mintegy 55.000 iskola, Algirban (hol a francia állami iskolák legjobban elterjedtek) 76 mohamedán iskola 8.963 növendékkel, mely számok eléggé tanúsítják a mohamedánok művelődési hajlamát.

A műveltség fokának egyik jelzéséül szolgál az az adat is, hogy az elemi iskolákba járó gyermekek hány százalékát teszik az illető ország népességének. Az amerikai államok, a hol a tankötelezettség vagy annak megfelelő rendes iskoláztatás hosszabb ideig tart, kedvezőbb helyzetben vannak, mint az európai államok. Egy pár nevezetesebb ország adatát sorrend szerint összeállítva közölhetjük:

26%-a a lakosságnak (tehát egy negyedénél több jár iskolába) Manitobában s Ontarioban, Kanada legműveltebb államaiban, míg Quebecben már csak 16%.

20—25% között van a tanuló ifjúság az Amerikai Egyesült Államokban, Fokföldön, Queensland és Victoria ausztráliai államokban.

15—20% közt vannak az angol műveltebb gyarmatok fel nem sorolt részei, Európából Poroszország, Bajorország, Württemberg, Szászország, Nagy-Británia (Irország kivételével) és Svájc.

10—15%-ig van Európa többi művelt állama, köztük Magyarország, továbbá Jamaika, Hawaii s Japán.

5—10% csoportba tartoznak Oroszország, a balkáni államok s a legtöbb közép- és délamerikai köztársaság. Ezen csoporton alul már csak Kelet-India, Algír s más oly népes s nagy államok vannak, melyekben a művelt elem a népességnek csekély százalékát teszi.

Tanítóképző intézetek. — A művelt államokban fennálló tanítóképző intézetekről a következő táblázat nyújt áttekintést:

Az ország neve	Számbavétel éve	Tanítóképezdek száma	Növendékek száma	Az ország neve	Számbavétel éve	Tanítóképezdek száma	Növendékek száma
Eur. Oroszország	1888	78	5.586	Japán	1888	46	4.899
Poroszország	1888	116	9.093	Keletindia	1886	108	3.973
Szászország	1884	19	2.318	Jáva	1886	11	256
Bajorország	1885	18	1.426	Fokföld	1886	2	47
Ausztria	1887	70	8.309	Kanada	1886	9	1.192
Magyarország	1889	72	3.784	Egy. Államok ¹⁾	1888	147	23.853
Franciaország	1887	171	¹⁾ 8.763	Jamaika	1888	2	53
Nagybritánia	1888	55	4.704	Columbia	1887	16	358
Olaszország	1887	133	10.542	Uruguay	1888	1	70
Belgium	1888	49	²⁾ 2.695	Argentín	1889	35	1.224
Németalföld	1885	7	575	Chile	1887	3	457
Finnország	1888	6	³⁾ 563	Venezuela	1886	4	107
Svájc	1888	32	1.337	Új Dél-Wales	1887	2	146
Svédország	1888	30	1.385	Dél-Ausztrália	1886	1	32
Románia	1883	8	830	Victoria	1888	1	53
Szerbia	1889	2	828	Új-Zeeland	1887	4	202

A tanítóképző intézetek száma aránylag véve legnagyobb Poroszországban, mindamellett azonban itt sok magántanítónőképző van, mivel az állam hat millió márka évi kiadás mellett sem képes eleget képezni. A tanítóhiány különösen Posenben mutatkozik, hol egy tanítóra 110 tanuló jut s egész Poroszországban 6.592 túltömött iskola van, nem említve, hogy 12.412 evangélikus, 3.338 katolikus s 197 zsidó tanító állandóan egyházi szolgálatot is teljesít. A tanítóhiány különben csaknem mindenütt állandó panasz tárgya.

Középiskolák. — Az a határozatlanság, mely a mi gymnasiumaink s reáliskoláink szervezetéhez hasonló intézetekre vonatkozólag a tanügyi adminisztrációban fennáll s az egyes országokban mutatkozó nagy eltérések csaknem illusoriussá teszik a középiskolák

¹⁾ 1.676 férfi s 1.102 nő nyert oklevelet. — ²⁾ Oklevelet nyert 325 férfi s 488 nő. — ³⁾ Oklevelet nyert 66 nő s ugyanannyi férfi. — ⁴⁾ Az intézeti tanárok között (1.544) 58% nő s a növendékek közt 60%. Oklevelet nyert 1.600.

adatainak nemzetközi összehasonlítását, mivel némely országokban a mi felső nép- és polgári iskoláink s itt-ott még egyes szakiskolák is e név alatt fordulnak elő, míg más helyen a középiskolák egy részét az egyetemek és akadémiák sorába igtatják. Mivel azonban évkönyvünk mult évi folyamában a magyarországi középiskolák fejlődéséről már közöltük a részletes adatokat, jelenleg csak a nemzetközi összeállítást adjuk lehetőleg kibővítve:

Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárrok	Tanulók	Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárrok	Tanulók
száma					száma				
Oroszország ¹⁾	1888	1.016	4.218	234.158	Oldenburg	1888	7	109	1.654
Poroszország	1888	491	7.698	121.583	Szász-Weimar	1888	5	77	1.249
Szászország	1886	47	—	17.739	Kelet-India	1888 ⁴⁾	4.607	—	444.498
Württemberg	1888	180	—	16.753	Japán	1888	73	826	14.198
Baden	1887	24	490	8.660	Jáva	1886	2	—	151
Franciaország	1887	1.004	—	158.343	Algír	1888	10	—	2.801
Anglia ²⁾	1887	3.467	—	440.146	Mauritius	1887	5	—	336
Olaszország	1888	1.554	11.120	98.372	Amer. Egy.	1888	1.165	7.221	126.721
Ausztria	1887	251	4.880	70.584	Államok	1887	927	—	57.826
Magyarország	1889	180	3.031	43.670	Canada	1884	138	—	17.200
Horvátország	1884	11	154	2.629	Mexiko	1884	7	—	1.185
Belgium ³⁾	1888	163	—	29.820	Guatemala	1887	16	464	2.599
Németalföld	1888	73	882	6.647	Argentína	1885	40	—	3.659
Spanyolország	1879	356	2.649	31.500	Bolivia	1888	19	—	2.347
Portugália	1887	22	—	8.258	Paraguay	1887	1	15	150
Svájc	1886	86	—	14.586	San Salvador	1888	18	—	1.293
Svédország	1889	101	—	14.900	Új-Dél-Wales	1887	4	26	483
Norvégia	1887	17	—	3.445	Queensld.	1888	7	43	597
Finnország	1888	55	731	6.108	Tasmania	1888	16	—	1.420
Románia	1883	54	—	7.993	Új-Zeeland	1888	22	165	2.120
Szerbia	1889	28	316	4.848					
Görögország	1884	33	221	3.670					
Dánia	1887	40	—	4.020					
Mecklenburg-Schwerin	1888	16	—	3.620					

A középiskolákról az Amerikai Egyesült-Államokban igen részletes adatokkal rendelkezünk,⁵⁾ melyekből érdemesnek tartunk átvenni egynéhányat. Legelőször az intézetek fejlődésére nézve a következő adatokat találjuk:

¹⁾ Köztük 430 intézet 89.743 növendékkel leányok számára. —

²⁾ Hiányos adatok, polgári iskolákkal együtt. — ³⁾ Köztük 40 intézet 7.079 növendékkel leányok számára. — ⁴⁾ Köztük 54 intézet nők számára 27.387 növendékkel. — ⁵⁾ Report of the Commissioner of Education for the year 1887—88. Washington 1889. 481—582 l.

	1878	1880	1885	1887	1888
Középiskolák száma . .	1.298	1.337	1.714	1.031	1.165
Tanárok száma	6.402	6.635	8.986	5.923	7.221
Növendékek száma . .	107.633	117.832	168.286	94.264	126.721

Az adatok feltűnő nagy ingadozása részben az egyes évek kimutatásainak hiányosságából is származik, de főképp onnan, mivel igen sok a magánintézetek száma; ezek nagyon könnyen alakulnak s semmisülnek meg, 1888-ban volt

Magán középiskola leányok számára	208,	összesen	11.164	növendékekkel
» » fiúk » »	262,	» »	13.726	»
Vegyes » mindkét nem » »	665,	» »	48.371	»

Mint látható, a biztosított magániskolák száma igen csekély volt, bár összesen 347 középiskola 64.584 növendékekkel nyilvános jellegűnek tekintett. Az összes növendékek közül 58.681, tehát csaknem fele volt nő, kik a latin és görög nyelveket is szorgalmasan tanulták.

Egyetemek. — A tudomány- és műegyetemek s egyes országokban ilyeneknek nevezett fakultások és akadémiák adatai jelenleg a következők:

Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárok	Növendékek	Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárok	Növendékek
Oroszország . .	1887	8	783	13.929	Románia	1883	2	97	705
Németbirod. . .	1889	21	2.300	28.968	Szerbia	1889	1	31	292
Poroszország . .	1888	11	1.181	13.852	Görögország . .	1884	1	98	2.402
Franciaország . .	1887	34	—	3.798	Kelet-India ³⁾ . .	1888	3	—	4.783
Anglia	1889 ¹⁾	26	1.227	24.234	Japán	1888	1	124	863
Olaszország . .	1888	21	991	15.541	Algír	1888	1	—	223
Ausztria	1887	14	1.431	15.405	Fokföld	1888	1	—	247
Spanyolország . .	1888	10	—	16.000	Amer. Egy. Áll. .	1888	626	8.383	116.754
Magyarország . .	1890	3	291	4.492	Kanada	1887	16	—	5.000
Horvátország . .	1884	1	42	307	Argentín	1889	2	—	993
Belgium	1889 ²⁾	4	—	4.947	Chile	1888	2	—	1.074
Németalföld . .	1888	8	700	13.177	Uruguay	1888	1	59	695
Dánia	1888	1	—	1.300	Bolivia	1888	4	—	743
Svédország . . .	1889	2	—	2.688	San Salvador . .	1888	1	—	180
Norvégia	1888	1	—	1.720	Uj-Dél-Wales . .	1888	1	39	653
Finnország . . .	1889	2	121	1.027	Victoria	1888	1	—	539
Portugál	1885	1	—	678	Uj-Zeeland . . .	1888	3	34	583
Svájc	1888	4	431	1.432					

¹⁾ Valóságos egyetem 10, 679 tanítóval, 15.684 növendékekkel; van 6 női főiskola 443 növendékekkel. — ²⁾ Ezenkívül 35 college 7.361 növendékekkel; egyetemek évi költsége 1.6 millió frank. — ³⁾ Ezenkívül 128 college 13.614 növ. és 2 női főiskola 55 növendékekkel.

Az egyetemek életének újabb jelensége a nők nagy számú jelentkezése ily pályákra. Magában az Amerikai Egyesült-Államokban 207 college van tisztán nők számára 25.318 növendékkel; a többi egyetemeken s college-ekben 17.345 nő tanul. Ez a szám különben ebben az országban már 1880-ban eléretett, midőn 227 kizárólag nők számára alapított főiskolában 25.786 növendék volt, mely szám 1884-ben 30.587-re emelkedett. Ezen nők közül 1888-ban 1.337 nyert oklevelet csaknem minden egyetemi rangban. Európában a nők leginkább a svájci egyetemeket látogatják, melyekben az 1890/1-iki téli félévre 402-en iratkoztak be leginkább az orvosi és jogi facultásokra. Tíz évvel ezelőtt az egyetemekre beiratkozott nők száma itt még csak 51 volt, bár különösen a zürichi egyetemen volt több magántanuló nő is.

Az egyetemek valódi hazájában Németországban ma már valódi tultengés van, a mint azt a porosz statisztikai hivatal tagja, dr. Petersilie tanár,¹⁾ a következő érdekes számokban mutatja ki:

1869-ben volt	17.631	tanuló	40,492.000	lakos,	így	100.000	lélekre	jut	44	tanuló
1872-ben	»	20.418	»	41,228.000	»	»	»	»	50	»
1875-ben	»	23.261	»	42,516.000	»	»	»	»	55	»
1880-ban	»	26.032	»	45,093.000	»	»	»	»	58	»
1885-ben	»	31.755	»	46,705.000	»	»	»	»	68	»
1888-ban	»	34.118	»	48,056.000	»	»	»	»	71	»

Általában Németországban az utóbbi 20 év alatt a főiskolák hallgatóinak száma megkétszereződött, de csakis a tudományegyetemek, bányászati akadémiák és állatorvosi főiskolák hallgatóinak száma, a mint azt a következő táblázat világosan mutatja:

Volt hallgató	1869	1872	1875	1880	1885	1888
22 tudományegyetemen .	13.674	15.201	16.726	21.210	27.265	29.057
9 politechnikumban . .	2.928	4.613	5.449	3.377	2.549	2.887
4 erdészeti akadémián .	261	317	269	394	394	386
3 bányászati akadémián .	144	163	264	262	344	343
5 állatorvosi főiskolában	267	271	284	436	735	962
4 gazdasági főiskolában .	357	298	269	353	468	483

Szakiskolák. — A különféle szakiskolákról az egyes államok közoktatásügyi jelentéseiben rendszeren csak mellékesen fordulnak elő általános adatok, mivel a legtöbb ily intézet kizárólag a társadalmi tevékenységre van bízva, avagy igen sok államnál a közép- és felsőiskolák tág fogalma alá soroltatik. A hazai adatokkal tehát, me-

¹⁾ »Das Verhältniss der Bevölkerung zum Besuch der Universitäten« című értekezésében a »Centralorgan für die Interessen des Realschulwesens« című folyóirat 1891-iki évfolyamában.

lyeket az orsz. statisztikai hivatal szintén csak 1883 óta kezd gyűjteni, az összehasonlítás nagyon kevésbé eszközölhető. Az orosz kimutatásban például csak általánosságban van megemlítve, hogy 1887-ben 345 szakiskola volt fiuk számára 36.987 növendékkel s 53 leányok számára 3.832 növendékkel.

Legelőször a földmívelési iskolákat említve fel, a következő táblázatban foglalhatjuk össze az ismert adatokat:

Ország	Év	Intézetek száma	Hallgatók száma	Ország	Év	Intézetek száma	Hallgatók száma
Belgium . . .	1889	5	341	Hollandia . .	1887	2	129
Finnország . .	1888 ¹⁾	14	279	Poroszország .	1888	179	?
Olaszország . .	1887	27	891	Am. E.-Államok	1888 ²⁾	26	8.127
Ausztria . . .	1887	100	3.534	Japán	1886	8	402
Magyarország .	1889	39	1.996				

A magyarországi földmívelési iskolák 1889-ben a következő képet nyújtanak:

	Intézetek száma	Tanárok száma	Növendékek száma
1. Felső gazdasági tanintézetek	7	82	1.042
2. Földmíves-iskolák	11	41	256
3. Vinczellér-képezdek	9	20	289
4. Bányásziskolák	3	10	79
5. Vegyes gazd. tanintézetek .	9	35	330

Ipariskolák. Valóságos ipariskola úgy hazánkban, mint külföldön is nagyon kevés van, ha a rajziskolákat és ipartanműhelyeket, különösen pedig az esti s vasárnapi iparos tanoncz-iskolákat ide nem számítjuk. A jelentésekből ezeket elkülöníteni a legtöbb esetben lehetetlen s csak az aránylag nagy számok utalnak arra, hogy itt-ott tulajdonképi iparos tanoncziskolák is befoglaltatnak a kimutásokban. Volt pedig ipariskola:

Ország	Év	Intézetek száma	Tanulók száma	Ország	Év	Intézetek száma	Tanulók száma
Belgium . . .	1888	41	12.418 ³⁾	Nagy-Britannia	1887	1.684 ⁵⁾	73.378
Finnország alsó fokú	1886	32	2.111	Ausztria . . .	1887	549	55.531
Finnország magasabb fokú .	1889	22	1.220	Magyarország	1889	265	41.072
Olaszország . .	1887	161 ⁴⁾	20.923	Am. E.-Államok	1887	63 ⁶⁾	13.300
				Japán	1886	140	4.900

Az ipariskolákkal szoros kapcsolatban áll a paedagogok által újabban melegen felkarolt kézimunka oktatás, mely az elméleti ok-

¹⁾ Ezenkívül 17 ugynevezett tejiskola 148 növendékkel. — ²⁾ Csak főiskolák, a növendékek közt 971 nő. — ³⁾ Köztük 1.330 nő. — ⁴⁾ Két intézet 31 növendékkel nők számára. — ⁵⁾ Iparrajziskolák. — ⁶⁾ Iparoktatás a legtöbb más iskolában is van. A nők számára külön főzőiskolák.

tatással párhuzamosan a kisdédóvó intézetektől a magasabb tanintézetekig mindenütt módszeresen kezeltek. Nálunk s Európa nagy részében a svédek által 1872-ben kezdeményezett Sloyd-rendszer van elfogadva, Oroszországban s az Amerikai Egyesült-Államokban más módszerek honosultak meg. A kézimunka-ügyesség oktatása nálunk az állami tanító-képző intézetekben kötelezett.

Kereskedelmi iskolák. — Ezen iskoláknak két csoportja különböztethető meg a legtöbb országban: a valódi kereskedelmi iskolák s a hajózási iskolák. Mindkettőnek alsóbb és felsőbb fokozata van, sőt újabb időkben nálunk is létesültek kereskedelmi tanfolyamok nők számára. Egy pár adatunk van összesen s ezek a következők:

Ország	Év	Kereskedelmi iskolák	tanulók száma	Hajózási iskolák	tanulók száma
Belgium	1888	—	—	3	11
Hollandia	1887	—	—	11	756
Olaszország	1887	—	—	23	239
Ausztria	1887	75	8.515	3	98
Magyarország	1889	97	5.854	1	20
Svédország	1888	—	—	9	438
Finnország	1889	24	1.360 ¹⁾	7	113
Amer. Egy.-Államok	1888	222 ²⁾	57.675	—	—
Japán	1886	25	1.533	3	46

Bába-képezdek. — Ezen intézetek a művelt államokban rendszeren az egyetemekkel állanak összeköttetésben és sok helyen a növendékek mint egyetemi hallgatók szerepelnek, miként a magyarországi közoktatásügyi jelentésben is történt. Magyarországon volt 1889-ben 6 ily intézet 472 növendékkel, Ausztriában 1887-ben 14, összesen 761 növendékkel, az Amerikai Egyesült-Államokban 1888-ban 33 intézet 1.093 növendékkel.

Humanisztikus tanintézetek. — A jelen században a művelt világ minden részében jelentékenyen elszaporodtak a különböző humanisztikus tanintézetek, különösen az árvaházak, siket-néma és javító intézetek. Egyes ily intézet-csoportokról különösen az angol irodalomban igen részletes leírások találhatók, azonban statisztikai adatokat felsorolni még nem lehet, csak egyes országokról elszórtan. Legtöbb adat van az angol nyelvű nemzeteknél, hol a nyomorultakról legjobban gondoskodnak. Magában Angliában árvaházak költségeire s szegény tanulók segélyezésére már 1873-ban 628 ezer forintot fordítottak; ez összeg azóta rohamosan emelkedett. 1875-ben 1,608.660 frt.,

¹⁾ Köztük 135 nő, 60 oklevelet is nyert. — ²⁾ Köztük mintegy 30 gyorsírási tanfolyam.

1880-ban 6.291.970 frt., 1885-ben 7.939.380 frt., 1889-ben 8.221.470 forintot tett. Az Amerikai Egyesült-Államokban 1888-ban 69 intézet fentartása a siket-némák javára 3 s millió frtba, 33 intézeté a vakok számára 2 2 millióba, 22 hülyék intézetének kiadása 1 9 millióba és 56 javító intézetié 3 4 millió frtba került, nem is említve azt, hogy az angolok s amerikaiak jótékony működése társadalmi úton is csaknem meseszerű. Máskülönb a kisebb országok sem maradnak e tekintetben hátrul. Így például Belgiumban 1887-ben volt vakok és siket-némák számára 66 intézet 1.269 növendékkel, javító-intézet 34, összesen 2.465 növendékkel és 44 árvaház 1.269 növendékkel. Hollandiában 3 siket-néma intézet 473 növendékkel s egy vakok számára 67 növendékkel. Finnországban 1889-ben az 5 siket-néma intézetben 225 növendéket neveltek. Magyarországon ellenben egész a legújabb időkig jóformán csak árvaházakat alapítottak. Öröndetes jelenségnek kell tartanunk, hogy az utóbbi pár év alatt különösen a siket-némák oktatása érdekében jelentékeny s eredményes mozgalom indult meg s hogy az állam javító intézeteket állított fel. Összes humanisztikus tanintézetünk száma azonban még csak 89 összesen 3.599 növendékkel, mely szám csekélynek mondható, mivel a szomszéd Ausztriában már 1885-ben 163 ily intézet volt 9.824 növendékkel.

Művészeti iskolák. — Még az előbbi szakiskolákról és tanintézetekről is könnyebb összegyűjteni az adatokat, mint a művészeti iskolákról, holott tudva van, hogy azok száma különösen Német- és Olaszországban igen jelentékeny. Nálunk összesen 10 művészi iskola van közel másfélezer növendékkel s ezen iskolák nagyobb része zene, melyek közül ismét csak két budapesti intézet jelentékeny. Képzőművészeti iskoláink kezdetlegesek. A szomszéd Ausztriában 1887-ben 89 művészi iskola volt 13.562 növendékkel s a kis Belgiumban tisztán a zeneiskolák száma 54 volt 14.800 növendékkel; magában az antwerpeni művész-akadémiában 1888-ban 1.346 növendék tanult. Mily nagy hátramaradásunk e téren, még élénkebben tűnik fel, ha az olasz művészi iskolákról avagy Európa néhány nagy hírű művészi akadémijáról megbízható adataink volnának. Sajnos, hogy a művészeti iskolákról még inkább áll az, a mit a szakiskolákról általában mondtunk, hogy t. i. a statisztika kevés figyelmet fordít rájuk. Reméljük azonban, hogy évkönyvünknek ezen fejezete is évről-évre gazdagabb lesz.

2. Egyházi ügyek.

Hitfelekezetek megoszlása. — A legtöbb államban a felekezetek megoszlásáról csak a népszámlálások útján szereznek be hiteles adatokat s mivel a jelenleg folyó népszámlálások adatait már a közel jövőben valószínűleg összeállíthatjuk s az előbbi évfolyamokban több becslés által nyert számítást közöltünk a földgömbön levő hitfelekezetek megoszlásáról, jelenleg megelégszünk azzal, hogy Whitaker kézikönyve után ¹⁾ az angol nyelven beszélő népek hitfelekezeti megoszlását mutatjuk be, mely azért is tanuságos, mivel Nagy-Britannián kívül Ausztrália és Észak-Amerika lakóinak nagyobb része angolul beszél s a többi világrészekben, különösen Kelet-Ázsiában legalább 15 millió ember ért angolul, úgy, hogy a khinai nyelvet kivéve, ez jelenleg a legelterjedtebb a földön s a művelt népeknek majdnem fele részéről tájékozást szerezhetünk. Whitaker számítása szerint az angolul beszélők között volt milliókban:

Angol egyházhoz tartozó	23'00	Különféle szabad gondolkozó	3'5
Különféle medhodista	16'96	Unitárius	1'25
Római katolikus	15'2	Kisebb felekezetek	4'00
Különféle presbyterianus	11'1	Lutheránus és más protestáns	1'75
Különféle baptista	8'6	Pogány	13'5
Congregationalista	5'5	Összesen	104'36

Nagy-Britannia legnépesebb tartományában, Kelet-Indiában, az 1881-ki népszámlálás a 253,891.821 főnyi lakosság közül kimutatott (milliókban) 187 hindut, 50 mohamedánt, 3'4 buddhistát, 1'9 keresztényt, 1'9 sikhét, 1'2 jaint s a többiek különböző apróbb felekezetek között oszlanak meg, így persahitű volt 85.397, zsidó 12.009.

A római katolikus egyház. — A művelt népek között tudvalevőleg általában a kereszténység uralkodó s a legelterjedtebb felekezet a római katolikus, melynek hierarchiájára nézve a következő főbb adatokat jegyezhetjük fel: A pápán kívül van szabályszerűen 70 tagból álló bibornoki testület, melynek 1890. végén 64 tagja volt, köztük 36 olasz, 6 francia, 3 magyar, 4 angol, 4 spanyol, 2 portugál, 6 német, 3 lengyel, 1 belga, 1 svájci s egy az amerikai Egyesült-Államokból. A bibornokok közt volt 6 püspök, 48 pap s 10 dékán czimmal. A patriarchák, érsekek és püspökök száma volt 1890. elején 1.229; a székhelyek szerint 13 patriarcha,

¹⁾ Almanach for the year 1891 London, 1891. 387. l.

189 érsek, 758 püspök (704 latin és 54 görög katolikus), továbbá 118 helyettes püspökség, 37 apostoli prefectura s 7 delegált. A legjelentékenyebbek egyike a francia klerus, melynek Algírral együtt 1887-ben 51.023 tagja volt, nem számítva 6.448 szemináriumi növendéket s a szerzeteseket. Ebből a rengeteg számból volt magában az anyaországban 17 érsek, 66 püspök, 50.437 kisebb fokozatú világi lelkész s 10.546 hittanhallgató és hitoktató. A katolikus klerusnak igen jelentékeny kiegészítő részét képezik a szerzetesek, kiknek számát néhány országból a következő táblázatban mutatjuk be:

Ország	Év	Férfi szerzetesek ház szerzetes	Női szerzetesek ház apáca
Olaszország ¹⁾	1885	1.506 28.991	876 14.185
Spanyolország	1884	161 1.684	1.027 14.592
Belgium	1880	213 4.120	1.346 21.242
Franciaország	1882	419 9.862	3.960 127.753
Ausztria	1880	461 6.896	429 8.727
Magyarország	1889	232 2.168	190 2.246
Európai Oroszország ²⁾ #	1889	476 18.128	274 48.416
Görögország ²⁾	1884	161 2.620	— 485
Szerbia	1883	52 1.111	— —

Más adatok közül felemlítjük még a következőket: Olaszországban 1881-ben volt 20.465 plébánia, 55.263 templom és kápolna s 76.560 plébános és káplán. Spanyolországban 1884-ben 62 egyházmegyében volt 32.435 pap, székesegyház 65, templom 18.564, kápolna, zárda s más vallásos célú épület 11.202. A nemkatolikusok száma az egész országban alig harmincezer. Angliában a római katolikus templomok száma 1.312. Nagyon emelkedett a római katolikusok száma az amerikai Egyesült-Államokban. 1883-ban már 6,832.954-et számítottak, 1880-ban volt 86.132 protestans s 5.975 római katolikus templom, 70.864 protestans és 6.366 római katolikus pap.

Protestans egyházak. — A protestans egyház hiveinek nagyobb része angol és németajkú, de egymástól nagyon eltérő s részben igen apró felekezetekre oszlik. Magában Nagy-Britanniában több, mint százféle protestáns hitfelekezet vagy testület van s ezek közül kettő államvallásnak tekintetik: Angliában és Walesben az angol egyház, Skóciában a presbyteri egyház. Az angol egyház tagjainak száma 13½ millió, kiket két érsek, 31 püspök, 728 esperes s mintegy 24.000 különböző rangú lelkész vezet; a templomok száma 14.573, melyből mintegy 8.500 magáncsaládok patronátusa alá esik.

¹⁾ Tisztán a kolduló barátok száma 8.229.

Az angol egyház rendkívül gazdag, évi jövedelme mintegy 73 millió forint, de a püspökök rendes fizetése nem oly nagy, mint a magyarországi r. kath. főpapok jövedelme, a Canterbury érsek fizetése 150.000 frt a legnagyobb s a legkisebb a sodori püspöké 20.000 frt. A gyarmatokban az angol egyháznak 81 püspöke s mintegy 3.500 papja működik s az amerikai Egyesült-Államokban ezen egyházhoz 70 püspök, 3.760 lelkész s mintegy két millió ember tartozik. A skót presbyteri egyháznak mintegy 1.660 papja van s Skóthon lakosságának fele ide tartozik. Nagyon elterjedt, bár több csoportra oszló a wesleyanusok felekezete, melynek hívei számát 1,250.000-re teszik s papjainak számát 2.710-re. Az apróbb felekezet között nagyon hatalmas lett újabban a Booth »tábornok« által alapított »Üdv hadserege« (Salvation army), melynek 1890-ben mintegy 600.000 tagja volt, köztük ugynevezett tiszt 560. A megelőző évben ezen harcziás felekezet 2.300.000 meetinget tartott s mintegy 3 millió házat látogatott meg. Külföldön Svájcban s az amerikai Egyesült-Államokban van sok hívők. A quakerek imaházainak száma 318 s a hívők száma 15.836, a mormonoknak is van 82 templomuk. Az amerikai mormonok száma 1880-ban 110.377 volt. Az irhoni püspöki egyháznak, mely 1870-ben vált külön az angoltól, 1889-ben 2 érseke, 11 püspöke, 1.750 papja, 1.500 temploma s 620.000 tagja volt. Vagyonat mintegy 140 millió forintra becsülik s évi jövedelmét 8 millióra, melyhez nagyon sok adomány járul, a minthogy az angol ajkú protestánsoknál az egyházi czélokra szánt adományok száma legió. 1889-ben például tisztán külföldi missziónárius czélokra történt adakozások összege a következő volt:

24 angol egyházi társaság részére	5,232.260 forint
12 felekezet nélküli vallásos bibliatársaság számára	2,179.630 »
16 apróbb felekezeti társaság számára	3,646.520 »
23 skót és irhoni presbyteri misszió-társaságnak	1,856.460 »
2 római katolikus misszió-társaságnak	98.190 »

Összesen missziói czélokra . . . 13,013.060 forint

1888-ban ugyanezen czélokra begyűlt 13,344.910 »

1887-ben » » » » 12,287.590 forint

Ugyancsak a nagybritanniai kisebb egyházak közül közölhetjük a methodisták főbb csoportjaira vonatkozó adatokat 1890-ből:

	Lelkészek	Imádkozók	Tagok	Kápolna	Vasárnapi tanulók
Wesleyani methodisták	2.236	16.038	448.980	7.320	932.888
Methodista új szövetség	196	1.203	29.508	451	87.717
Primitiv methodisták	1.049	16.317	193.658	4.460	431.868

	Lelkeszek	Imádkozók	Tagok	Kápolna	Vasárnapi tanulók
Bibliai keresztyének	170	1.491	25.213	585	39.262
Egyesültmethodistaszab. egyh.	377	3.046	67.510	1.244	191.707
Független methodisták . . .	—	323	5.866	110	19.291
Wesleyani refomerek	—	—	7.836	204	21.709

Igen jellemzők ezen aránylag kis egyházak tagjainak adakozásai ugyanazon évben. A wesleyani methodisták külmisszióra 1,406.230 forintot, belmisszióra 327.300, papok gyermekeinek neveltetésére 289.690, templomok építésére 2,961.800, theologusok (180) tanítására 111.600 forintot adakoztak. A methodista új szövetkezet tagjai adománya volt templomok építésére 5.610 forint, külmisszióra 54.300, belmisszióra 9.220 frt. A primitiv methodisták 192.750 frtot fordítottak új templomok építésére s az egyesült methodista szabad egyház tagjai 216.090 forintot belmissziói czélokra.

A németajkúak között már aránylag kevesebb a protestans. Elzászban az 1885-ki számítás szerint csak 20, Bajorországban 28, Badenben 35 százalék számuk, Poroszországban már 64·43/o s még több Hessenben (67·31), Württembergben (69·08) s Oldenburgban (77·39). A németek felekezeti megoszlását az utolsó három népszámlálás szerint a következő táblázat mutatja:

	1871	%	1880	%	1885	%
Protestánsok	25,581.623	62·3	28,331.152	62·6	29,369.847	62·7
Római katolikusok	14,867.600	36·1	16,232.651	35·9	16,788.979	35·8
Más keresztyének . . .	82.156	0·2	78.031	0·2	125.673	0·27
Zsidók	512.160	1·24	561.612	1·2	563.172	1·2
Más vallásúak . . .	17.156	0·04	30.615	0·01	11.278	0·02

Az orosz egyház. — Igen hatalmas egyházi testületet képez még Kelet-Európában a görög keleti felekezet, melynek főtagja az orosz egyház 65·5 millió hívővel. Oroszország népessége hitfelekezet szerint így oszlik meg 1886-ki adatok szerint:

Keleti görögök	65,519.096	Zsidók	3.000.000
Görög kath. és örmények	55.000	Mohamedánok	2.600.000
Római katolikusok . .	8.300.000	Pogányok	26.000
Protestánsok	2,950.000		

A római katolikusok a régi Lengyelországban, protestansok a balti tartományokban, a mohamedanak keleten és délen, a zsidók túlnyomólag délnyugaton fordulnak elő nagyobb számmal. Maga az orosz egyház 62 püspökségre oszlik, melyeket 3 metropolita, 16 érsek és 43 püspök vezet, mind egykori szerzetes. Van nekik 44.111 templomuk, 47.682 papjuk, 42.353 kántorjuk, s mint már fentebb felsoroltuk,

igen sok barát és apáca. Az apróbb keleti görög felekezeteknek 14.885 templomuk van. A szent zsinat tőkepénze mintegy 50 millió forint, de magánosoktól s testületektől 1886-ban több, mint 21 millió forint adomány folyt be s az állam 23 millió forintot ad évenként, főkép iskolákra, úgy, hogy az egyház évi kiadása a tőkésítéseken kívül mintegy 40 millió forintba rúg. Az Oroszországban élő katolikusoknak van 5.156 templomuk és kápolnájuk 3.629 pappal. A lutheranus lelkészek száma Finnországon kívül csak 605. Örmény görög templom 1.275, pap 2.025. Mohamedan mecset 9.254, pap 16.914; zsinagóga 6.319, rabbi 5.673. Az apróbb felekezetek azonban az államegyház javára évről-évre gyengülnek már csak azért is, mert Oroszországban áttérés csak az államvallásba engedtetik meg.

A mohamedanizmus. — A jelenlegi török birodalomban van 2.120 mecset, magában Konstantinápolyban 379. A papok száma 11.600. A mecsetekkel kapcsolatban van 1.780 elemi iskola, melyekben az oktatás ingyenes. Az egyház évi magánjövedelme 1878. előtt 2.5 millió forint volt, most 1.6 millióra szállott alá, de az állam 570.000 forint pótlékot ad hozzá. Ugyancsak az állam kiadásához tartoznak még az 1880-ki költségvetés szerint a következő összegek: 1.09 millió a mekkai zarándokságra, 1.06 millió a Korán nyilvános olvasására s 0.65 millió a zárdák gyámolítására. A mekkai zarándokok száma újabban apadt, de még most is igen jelentékeny, 1888-ban 28.251 zarándok jött szárazföldön s 63.689 tengeren.

3. Irodalom.

Hírlapok általában. — Id. Szinnyei József, a magyar hírlapkönyvtár őre jelen évi kimutatásában ¹⁾ a földgömbön megjelenő összes hírlapokat 41.000-re becsüli s így 36.318 egyénre esnék egy lap. Ebből a számból (más forrásokat is felhasználva) a következő mennyiségek esnek az egyes országokra:

	Számba vétel éve	Hírlapok száma	Köztük napilap	Egy lapra jut lélekszám
Oroszország	1889	667	—	127.881
Finnország	1890	103	45	20.007
Németország	1890	5.500 ²⁾	—	8.519
Franciaország	1890	4.349	700	8.788
Nagybritannia	1890	3.809	809	9.252
Olaszország	1887	1.606	150	17.721

¹⁾ »Vasárnapi Ujság« 1891. évf. 5. szám. — ²⁾ Berlinben 721.

	Számba vétel éve	Hírlapok száma	Köztük napilap	Egy lapra jut lélekszám
Ausztria	1890	1.274 ¹⁾	100	18.078
Magyarország	1891	834 ²⁾	52	16.441
Belgium	1888	872	—	7.182
Svédország	1885	404	—	16.400
Dánia	1890	328	—	6.144
Svájc	1890	900	—	3.229
Németalföld	1890	489	—	7.528
Spanyolország	1890	1.128	280	14.939
Románia	1890	102	—	52.706
Amerikai Egyesült-Államok	1890	18.500	m.2000	3.081
Argentína	1889	100	—	40.467
Mexikó	1888	387	—	25.603
Venezuela	1889	133	47	16.000
Uruguay	1888	97	—	6.306
Japán	1888	470	—	83.841
Keletindia	1887	315 ³⁾	—	806.183
Fokföld	1888	82	—	17.424
Uj-Zeeland	1886	123	47	4.703
Tasmania	1888	13	5	8.900

Nagyobb érdekűek lesznek ezek a számok, ha a lapokat szakok és nyelvek szerint részletezzük, a mint azt néhány országra nézve megtehetjük. Így p. Olaszországban az 1887-ben megjelent 1.606 hírlap között volt 135 napi, 138 hetenként többszörösen megjelenő, 529 heti, 23 harmad hónapos, 262 két heti, 371 havi és 148 évenként legfeljebb hatszor megjelenő lap. Volt továbbá politikai lap 429, nemzetgazdasági és jogi 283, földmívelési 198, szépirodalmi 108, vallásos 187, orvosi 89, művészeti 43, természettudományi és földrajzi 41, humorisztikus 42. Az összes lapok közül 1523 olasz nyelven jelent meg, 41 tájnyelven (főképp nápolyi és szicíliai dialektusban), 19 olasz és más idegen nyelven, leginkább francziául, 23 más nyelven (12 francia, 5 angol). Belgiumban a lapok közt volt 365 politikai, 25 pénzügyi, 90 nemzetgazdasági és 392 vegyes. Az amerikai Egyesült-Államokban a 980 napi lap példányszáma volt 3,637.428. Uruguayban 91 spanyol, 2 angol, 2 olasz, 2 portugál, egy-egy német és francia nyelven jelent meg. — Az argentin lapok közül a La Prensa és La Nation példányszáma 20–20.000-et állandóan meghaladja, egy pár angol és amerikai lap a félmilliót közelíti meg.

A magyar hírlapirodalom. Magyarország 834 hírlapja közül

1) Bécsben 770. — 2) Budapesten 398. — 3) Tisztán helyi lapok 12 nyelven.

ez idő szerint már 645 magyar nyelvű (német 132, román 15, a többi nagyon megoszlik), holott 1867. elején még csak 80 magyar hirlap és folyóirat volt. Számuk Színnyei osztályozása szerint így oszlik meg: politikai lapok 64, szépirodalmi és ismeretterjesztő lapok 20, egyházi és iskolai lapok 39, humorisztikus lapok 10, szaklapok 137. nem politikai vidéki lapok 147, folyóiratok 187 és vegyes lapok 41. Az összes lapok 142 helyen jelennek meg, legtöbb Budapesten (298) Kolozsváron (17), Nagyváradon és Pécsen (8—8).

A lapok példányszámáról hiteles adatok nincsenek, de a postai statisztika némi tájékoztatást nyújt. Ezen adatok szerint az utolsó öt év alatt a postán szétküldött hírlapok forgalma a következő volt:

	1885	1886	1887	1888	1889	1885-el szemben 1889. %-al
Politikai tar- talmúak	34,592.587	37,911.036	38,857.513	39,312.856	38,402.146	+11.01
Helyi érde- kűek . . .	2,684.225	2,865.441	3,704.094	4,052.756	3,913.533	+45.80
Szépirodal- miak . . .	2,215.609	2,205.699	2,090.936	1,642.745	1,545.028	-30.27
Szaklapok	10,161.256	9,539.857	8,856.546	8,477.279	9,106.958	-10.57
Előzlapok	291.344	372.287	379.339	410.234	458.627	+57.42
Összesen .	49,945.021	52,894.320	53,883.428	53,895.920	53,426.292	+6.97

Az összes emelkedés tehát majdnem 70%, de sajnos, hogy a folyóiratok példányszáma csaknem évről-évre apad és a szépirodalmi lapoké is hanyatlóban van. A nyelvek szerint csak egy pár adatot emelünk ki, volt

	1885	1886	1887	1888	1889
magyar . . .	31,991.929	33,712.166	34,509.709	34,049.564	32,775.689
magyar és egy más nyelv .	75.179	57.659	71.559	237.929	544.169
német . . .	15,045.377	15,598.184	16,092.234	16,116.874	16,764.255
horvát . . .	1,195.445	1,274.494	1,294.511	1,157.732	1,323.699
román . . .	812.354	698.486	763.171	865.167	707.042

Ezek a számok eléggé mutatják, hogy még a német lapok példányszáma állandóan szaporodik, a magyar csaknem állandóan csökkenőben van, különösen a szépirodalmi lapoknál.

A könyvtermelés. A művelt országok könyvtermelése jelenleg mintegy 60.000 műre tehető, melyből maga Németország a legtöbb könyvet termeli, közel 20,000 darabbal szerepel, az új kiadásokat is ide számítva. Nevezetesebb könyvtermelő országok még Franciaország, Nagybritannia és az amerikai Egyesült-Államok, de még látszólag

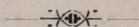
félművelt államokban is sok könyv jelenik meg újabban. Így Kelet-indiában 1887-ben 8.877 könyvet nyomtak, melyek $\frac{9}{10}$ -ed része ázsiai nyelvű és Japánban 1888-ban 9.545 könyvet. Hogy a könyvek terjedéséről tiszta fogalmat nyerjünk, felemlítjük, hogy Madagaszkárban két missió társaság egy év alatt 217.000 darab könyvet nyomtatott, melyből 400 nagyobb mű volt. A magyar művek darabszáma (1876-ban 1.021, 1886-ban 1.806, 1888-ban 1.116) ezekhez képest nagyon szegényesnek mondható.

A mult évfolyamban közöltük a magyar, német és angol irodalomra vonatkozó részletes adatokat, most még két országról adunk részleteket. O l a s z o r s z á g b a n 1888-ban nyomattak 10.863 könyvet, ebből volt egyházi és vallásos jellegű 992, történeti és földrajzi 653, életrajzi 488, neveléstani mű és tankönyv 1063, politikai 462, természettudományi 348, orvosi 771, földmivelés, ipar és kereskedelemügyi 1.133. O r o s z o r s z á g b a n 1888-ban 730 nyomdában kiadtak 7.427 könyvet 23,103.272 példányban. Ebből volt orosz nyelvű 5.318, összesen 17,395.050 példányban, lengyel nyelvű 716 mű 1,588.631 példányban héber nyelvű 343 mű 1,004.692 példányban, német nyelvű 314 mű 514.149 példányban; lett 217 mű 707.050 példányban és többnyelvű 178 mű 794.850 példányban.

Könyvtárak. Európa távolról sem fordít oly nagy gondot a könyvtárak szaporítására és kezelésére, mint Amerika és Ausztrália angol eredetű népei, kik különösen a közkönyvtárak népszerűsítő és művelődés terjesztő hivatását nagyon régen felismerték és azokat nemcsak hatóságilag, sőt társadalmilag is nagyon terjesztik. — Mig Európa nagy részében az egyetemi könyvtárak kivételével a könyvgyűjtemények legnagyobb része holt kincs, az új világban gyönyörűség látni, mily gondosan felszerelt és csaknem az európai kávéházak látogatottságának megfelelően használt nyilvános könyvtárak vannak oly helyeken, hol pár évtizeddel ezelőtt még alig ismert vadon volt. Magában az Egyesült Államokban már 1886-ban 5.338 nagyobb nyilvános könyvtár volt összesen 20,622.076 kötetel és ezek közt volt 355 könyvtár 10—50.000 kötetes és 47 könyvtár, melyben 50,000 kötetnél több mű volt. Európa régi művelt országai, még az egyházi könyvtárakban mesés gazdag Olaszország is alig versenyezhetnek e számmal, pedig kétségtelen, hogy a könyvtáraknál nem a könyvek száma, hanem azok felhasználása az irányadó. Mexikóban 23 nagy nyilvános könyvtár van, melyből 9-ben 10.000-nél több kötet. —

A sydnei nagy könyvtár kötetszáma 82.242, ezt a könyvtárt 1888-ban 149.425 egyén használta. A gyér népességű Tazmaniában 37 nyilvános nagyobb könyvtár van 57.340 kötettel és Újzeelandban 303 nyilvános könyvtár 292.108 kötettel. A messze keleten Japán e tekintetben is előjár és 1888-ban már 16 jól felszerelt nyilvános könyvtára volt 137.208 kötettel. A Fokföld 55 nyilvános könyvtárában 1888-ban 183.668 kötetet számítottak össze.

Magától érthető azonban, hogy a legnagyobb könyvtárak (Párizs, London, München) még mindig Európában vannak és itt is több helyen szerveznek czélszerűen kezelt nyilvános könyvtárakat. Így Belgiumban 451 községi könyvtár van, melyet 1888-ban 144.131 olvasó használt. Magyarországon a nyilvános községi könyvtárak ritkaságok és egyedül a szegedi Somogyi-könyvtár az, melyet egészen czélszerűen kezelnek a fővárosi nagy könyvtárakon és néhány iskolai könyvtáron kívül. — A közoktatásügyi miniszter jelentése szerint 1889-ben a népoktatási tanintézetekben volt 7.033 könyvgyűjtemény és ezen kívül 1.458 iskolai népkönyvtár. A jogakadémiák könyvtáráiban volt 1890-ben 192.504 kötet. A budapesti egyetemi könyvtárban 1889-ben 36.757 olvasó 40.976 művet használt.

K) Igazságügy. ¹⁾

1. Általános rész.

Az Évkönyv előző évfolyama kiterjeszkedett a nemzetközi összehasonlító statisztika mindazon tereire, melyek az igazságügy körén belül ily összehasonlításokra egyáltalán alkalmasoknak látszottak. E részben tehát az előző évfolyam adataira utalhatunk, annnyival inkább, mert a vonások, melyek a bel- és külföld igazságszolgáltatását jellemzik s a jogi, gazdasági és közkerkölciségi életre következtetést engednek: egészen rövid időközökben eltérést természetesen nem mutathatnak. Ezuttal tehát — kevés kivétellel — hazai viszonyaink feltüntetésére szorítkozunk, különös figyelmet fordítva a legújabb időben beállott változásokra.

Mielőtt az igazságszolgáltatás két főágának, a polgári és büntügyi igazságszolgáltatásnak vizsgálatába kezdenénk, némely oly tényezővel kell számolnunk, mely mindkettővel közös s azokat ugyszólván egy keretbe egyesíti: nevezetesen a bíróságokkal s az azok mellé rendelt ügyvédi és közjegyzői karral.

A bírák száma és fizetése. — E helyütt csak a rendes bíróságokat véve tekintetbe, adjuk bíróságaink és bíráink számát a hármask fokozat szerint elkülönítve. Megjegyezzük, hogy a kir. ítélőtáblák és főügyészségek szervezéséről szóló 1890: XXV. t.-cz. által behozott újítás itt már számba van véve.

	I. foku		II. foku	III. foku	az
	egyes	társas	bíróságok ²⁾	bíróság	összes
Bíróság	384	66	11	1	462
Bíró	1064	690	225	71	2.050
Egy bíróságra esik bíró . .	2.8	10.5	20.5	71	4.4
100.000 lélekre esik bíróság .	2.5	0.4	0.1	0.0	3.0
100.000 » » bíró . . .	7.0	4.6	1.5	0.5	13.6

¹⁾ Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1891. évre. — Országos Törvénytár. — Magyar Statisztikai Évkönyv XI—XVIII. évfolyamok VIII. füzeté. — A magyar kir. igazságügyminiszterium működése 1875—1887. II. könyv, s a magyar kir. igazságügyminiszterium statisztikai ügyosztályában gyűjtött adatok. — ²⁾ Az 1891. május 5-ki állapot, a mely napon t. i. a decentralizált kir. ítélőtáblák működésüket megkezdték.

Az 1890:XXV. t.-cz. megszüntette azt az abnormis állapotot, melynél fogva az egész országban csak két másodfokú bíróság működött, melyek közül az egyik, a budapesti kir. ítélőtábla, az egész szorosabb értelemben vett anyaország felett ítélkezett. A kir. táblák szétoosztása egyébiránt csak első lépés törvénykezési eljárásunk reformjában, előkészítés arra, hogy a közvetlenség és szóbeliség majdan a második fokon is érvényesülhessen. A hivatkozott törvény tizenegy kir. táblát alakított, melyek székhelye Budapest, Debreczen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Szeged és Temesvár. Legnagyobb létszámmal bír a kir. táblák közül a budapesti 44 bíróval, utána jön a szegedi 24, a debreczeni 23, a kassai 22 bíróval; legkisebb létszáma a marosvásárhelyi kir. táblának van: 13 bíró; utána sorakoznak a pozsonyi 14, a pécsi és nagyvárad 15 bíróval; középhelyet foglalnak el a győri kir. ítélőtábla 19 s a kolozsvári 18 bíróval. E létszám egyébiránt nem tekintendő véglegesnek; a kir. ítélőtáblák személyzete a szükséghez képest szaporítani fog, de csakis a törvényben megállapított határon belül. — Az 1890. évi XXV. t.-cz. 7. §. az alkalmazható bírák legmagasabb számát 245-ben állapította meg.

A bírói javadalmazásokról, melyek a kir. ítélőtáblák tagjainál legújabbán változást szenvedtek, a következő táblázat nyújt felvilágosítást: ¹⁾

	Járás- bíróságok	Törvény- székek	Kir. ítélőtáblák	Curia
a) Budapesten:				
legmagasabb . . .	2.400 frt.	5.600 frt.	8.000 frt.	14.000 frt.
legalacsonyabb . .	1.800 »	2.400 »	3.100 »	4.600 »
b) vidéken:				
legmagasabb . . .	1.700 »	2.800 »	7.000 »	—
legalacsonyabb . .	1.200 »	1.700 »	2.800 »	—

A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló 1891. évi XVII. törvenyczikk e tételeken némi, de egészben csekély jelentőségű változtatást eszközölt.

Bírósági ügyforgalom. — Hazai rendes bíróságaink iktató-hivatalaiba érkezett ügydarabok összes számát, a tavalyi évkönyvben kitüntetett adatok összevonásával, a következő tábla mutatja:

¹⁾ Az u. n. fizetésemelések tekintetbe vétele nélkül.

Évek	I.			II.			III.		
	folyamodásu bíróságok								
	hátra- lék	érke- zett	elintéz- tetett	hátra- lék	érke- zett	elintéz- tetett	hátra- lék	érke- zett	elintéz- tetett
1882-86 vagyis 5 évi átlag . .	163.170	5,087.603	5,090.785	17.123	128.959	127.058	5.818	22.077	22.536
1887 . . .	157.351	5,677.294	5,728.083	25.947	133.726	126.322	4.988	21.463	20.082
1888 . . .	106.562	6,094.297	6,107.197	33.351	143.579	141.012	6.369	24.185	23.155
1889 . . .	93.662	6,168.250	6,168.920	35.918	143.091	148.930	7.399	24.101	24.039
1887 az 5 évi átlaggal szem- ben	- 5.819	+ 589.691	+ 637.298	+ 8.824	+ 4.767	- 736	- 830	- 614	- 2.454
1888 az 5 évi átlaggal szem- ben	- 56.608	+ 1,006.694	+ 1,016.412	+ 16.228	+ 14.620	+ 13.954	+ 551	+ 2.108	+ 619
1889 az 5 évi átlaggal szem- ben	- 59.508	+ 1,080.647	+ 1,078.435	+ 18.785	+ 14.136	+ 21.872	+ 1.581	+ 2.024	+ 1.503

Habár a bíróságok iktatási módszere körül ingadozások nincsenek kizárva, annyi a közölt számokból világosan kitűnik, hogy a két legutolsó év bíróságainknak jóval több dolgot adott, mint az előbbieik. Míg az 1882-től kezdődő öt év elsőfokú bíróságainknál nagyon lassú és alig érezhető emelkedést mutatott az ügyforgalom tekintetében, a felebbviteli bíróságoknál pedig egyre csökkenő számokkal találkozunk (részben törvénykezési reformok, nevezetesen az 1883. évi VI. t.-cz. folytán is), addig az utolsó két év egészen jelentékeny emelkedést tüntet fel, mely mintegy 20⁰/₀-ot ér el az alsó fokon és 10⁰/₀ körül jár a felebbviteli bíróságoknál, ha az 5 évi átlagot tesszük az összehasonlítás alapjául. Az adott számok ugyan, sajnos, nem nyújtanak tájékoztatást az iránt, hogy a bíróságok megterhelhetése tulajdonképp mily mérvben nőtt. Mert az iktatói szám hullámozása magában nem ad kezünkbe kulcsot annak megítélésére, minő arányban változtak a fontosabb, bonyolultabb, sok tanulmányt és fáradságot kívánó ügydarabok? A számok emelkedése ép úgy lehet a határnap-halasztások szaporodásának, mint a rendes perek sokasodásának folyamánya is. Később egyes támpontokat fogunk nyerni a kérdés megítélésére; annyi azonban előre is feltehető, hogy a változás iránya kiterjedt az érdemleges jogügyekre is, úgy, hogy a jogélet határozott megélénkülésével kell számolnunk, a mi, ha a haladás hasonmértvű marad, nem sokára a bírák szaporítását teheti szükségessé az egész vonalon.

Az elsőfolyamodású bíróságok ügyforgalma a polgári, telek-

könyvi és büntető ügyek szerint részletezve (ezen felosztás felebbviteli bíróságainknál nem vihető keresztül), következő képet mutat:

É v	Polgári		Telekkönyvi		Büntető	
	érkezett ügydarabok					
	száma	%	száma	%	száma	%
1882 . . .	2,270.918	46·3	1,254.734	25·6	1,376.853	28·1
1883 . . .	2,170.685	44·9	1,264.957	26·2	1,398.750	28·9
1884 . . .	2,223.881	45·4	1,285.258	26·2	1,392.635	28·4
1885 . . .	2.438.800	46·6	1,316.443	25·1	1,479.055	28·3
1886 . . .	2,502.879	46·6	1,329.366	24·7	1.542.488	28·7
5 évi átlag . .	2,321.433	46·0	1,290.152	25·5	1,437.956	28·5
1887 . . .	2,622.680	46·2	1,375.654	24·3	1,676.510	29·5
1888 . . .	2,847.635	46·6	1,504.217	24·7	1,752.591	28·7
1889 . . .	2,842.232	46·2	1,573.220	25·5	1,750.063	28·3

A mint látjuk, a három nagy osztály meglehetősen egyenletes arányt mutat évről-évre s mindháromnak egyaránt része van az utolsó két év már érintett lendületében, a melyet eszámok is szépen visszatükröznek. Némileg megnyugtató jelenség az, hogy a bűnügyek aránya az 1882. év óta (mely már ugy a polgári, mint a büntető eljárás tekintetében a mai jogállapotot találta), észrevehetőleg nem emelkedett, daczára annak, hogy bíróságaink működése ép e téren tudvalevőleg nagyon is erős fokozódáson ment keresztül, mi egyébiránt az abszolút számokban már itt is eléggé kifejezésre jut.

Rendes bíróságaink ügyforgalmának ismertetése után az országos statisztikai hivatal által eszközölt s a kihágási ügyekben bíráskodó közigazgatási hatóságok ügyforgalmát kutató adatgyűjtés eredményei alapján jelezzük, miszerint az 1889. évben 378.563 ügydarab fordult meg országszerte az első fokon. E számból a járásokra esik: 183.691, rendezett tanácsú városokra 52.111, törvénhatósági városokra pedig 142.761 ügydarab.¹⁾ Ezen magában is jelentékeny ügyforgalom folytonos emelkedésben van, ugyannyira, hogy az 1881—88. évek átlagával szemben az 1889. évi ügyforgalom 90%-nyi növekedést mutat. Ez emelkedésben természetesen része van ugy a népesség szaporodásának, mint az új kihágásokat minősítő jogszabályoknak is; de az emelkedés súlypontja minden valószínűség szerint a hatóságok növekvő szigorában keresendő.

¹⁾ Ebből Budapest fővárosra nem kevesebb, mint 104.249 ügydarab jut.

Hátralékok. — Nagy szerepet játszanak a bíróságok tevékenységéről szóló statisztikai kimutatásokban a hátralékok. Nem szabad azonban feledni, hogy a különböző iktatási eljárások szerint a hátralékok számaránya nagyon is változhatik és hogy az korántsem nyújt a jogszolgáltatás gyorsaságáról oly hű képet, mint a különböző kategoriájú jogügyek elintézésének tartamát kitüntető adatok, minők a külföldön léteznek. Nálunk azonban nagyobb érdeket nyer a hátralékok kimutatása az által, hogy két felső bíróságunk, a budapesti kir. ítélő tábla és a m. kir. Curia újabb időben nagy hátralékokkal kénytelen megküzdeni s a helyzet csak legújabban javult némileg. Az év végén elintézetlenül maradt ügydarabok számát s arányát bíróságokként a következő táblázat mutatja:

B í r ó s á g	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
	é v i h á t r a l é k o k							
	száma és ‰	száma és ‰	száma és ‰	száma és ‰	száma és ‰	száma és ‰	száma és ‰	száma és ‰
M. kir. Curia.	8.909 24 ⁰ / ₀	4.577 14 ⁰ / ₀	3.782 15 ⁰ / ₀	4.540 19 ⁰ / ₀	4.988 20 ⁰ / ₀	6.369 24 ⁰ / ₀	7.339 24 ⁰ / ₀	7.461 23 ⁰ / ₀
Budapesti kir. ítélőtábla ...	16.993 11 ⁰ / ₀	12.003 9 ⁰ / ₀	13.617 11 ⁰ / ₀	18.856 15 ⁰ / ₀	23.402 18 ⁰ / ₀	31.225 22 ⁰ / ₀	33.991 21 ⁰ / ₀	28.627 17 ⁰ / ₀
M.-Vasárhelyi kir. ítélőtábla.	2.473 11 ⁰ / ₀	1.727 9 ⁰ / ₀	1.509 9 ⁰ / ₀	1.990 12 ⁰ / ₀	2.545 14 ⁰ / ₀	2 126 11 ⁰ / ₀	1 927 9 ⁰ / ₀	1.452 7 ⁰ / ₀
Törvényszékek.	53.678 3 ⁰ / ₀	66.529 4 ⁰ / ₀	63.823 3 ⁰ / ₀	60.967 3 ⁰ / ₀	58.136 3 ⁰ / ₀	31.720 1 ⁰ / ₀	32.395 1 ⁰ / ₀	33.580 1 ⁰ / ₀
Járásbíróságok.	108.821 3 ⁰ / ₀	95.963 2 ⁰ / ₀	91.241 2 ⁰ / ₀	101.318 2 ⁰ / ₀	99.215 2 ⁰ / ₀	74.842 1 ⁰ / ₀	61.267 1 ⁰ / ₀	59.412 1 ⁰ / ₀

Első folyamodású bíróságaink kimutatott hátralékai jelentéktelenek s az utolsó két évben még csökkentek is, úgy, hogy nem mulják felül a mintegy 5—6 napi időközben átlagosan beérkező ügydarabok számát s nagyon is kedvező képet adnának, ha azokból akar-nánk következtetni a rendes ügymenetre. A budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék hátraléka, mely a törvényszékeké közt foglaltatik, épen csekélységnek tűnik fel a kimutatások szerint (1889-ben 1⁰/₀).

Egészen másképp állunk felső bíróságainkkal. Az 1881 : LIX. t.-cz. előtti időkre vissza sem menve, folytonos küzdelmet találunk itt a munkahalmazzal, folytonos pótlás, toldozgatás volt napirenden a rendes birói létszám elégtelensége miatt. A perrendtartási novella leszállította a harmadik forum elé vihető polgári ügyek számát, az 1883. évi VI. t.-cz. korlátozta a felebbvitelt némely kisebb bűn-ügyekben. Hatásuk a Curia hátraléki kimutatásaiban számokban nyilatkozik. Már 1883. végén eléri a hátralékok a legkisebb arány-

számot, — 14⁴/₀, de attól az emelkedés ismét újra kezdődik és 1887. végén már alig különbözik a helyzet az 1882. végén fenállottól, daczára az 1884. évi XXXVIII. t.-cziknek és a kisegítő bírák folytonos szereplésének. A budapesti ítélőtábla arányszámai némileg hasonló menetet követnek, mint a Curiáé. Itt az 1882 : XLIV. t.-cz. 37-ről 44-re emeli a pótbírák számát és az 1883. évi VI. t.-cz. már idézett irányával szintén odahatott, hogy a hátralékok aránya 1883. végén 9⁴/₀-ra esett. Ettől fogva rohamos emelkedést látunk. Az 1886 : XXXIV. t.-cz. eltörölte a pótbírói intézményt, de a megállapított bírói létszám — 142 — nem mutatkozott elégségesnek; a hátralék 1887. végén 22³/₀-ra rúgott, míg végre az 1888. évi IX. t.-cz. felhatalmazza az igazságügyminisztert kisegítő bírák alkalmazására. A javulás 1888. végén még alig volt érezhető s csak a törvényben adott felhatalmazás nagyobb mérvű használata hozott be a legújabb időben jobb arányokat. A marosvásárhelyi kir. ítélőtábla viszonyai egészben kielégítőek voltak s 1886. óta határozottan javultak.

A jogorvoslatok. — A jogorvoslatok statisztikája hivatva volna az igazságszolgáltatás alsóbb forumainak működését a lehető legteljesebb világításba helyezni. Egyfelől maga a jogorvoslatok használatának aránya következtetni enged a bírósági határozatok tekintélyére, bár tagadhatlanul sokszor a pereskedési hajlam vagy az időnyerési czél is közbejátszik ez arány emelésére; másfelől a használt jogorvoslatok eredménye, az alsó bírósági ítéletek és végzések fentartása vagy megdöntése a felsőbb fok által a legbiztosabb mértékül kínálkozik a bíróságok minőségének megítélésére. Sajnos, hogy a statisztikának itt rendkívüli nagy nehézségekkel kell megküzdeni.

Az Évkönyv tavalyi évfolyamában adott nemzetközi összehasonlíásokat ezuttal mellőzve, csak hazai igazságszolgáltatásunk körére s azon belül is csupán a felebbvitt ügyek elintézésére szorítkozunk — a felebbvitel aránya az első fokon elintézett ügyekhez nem lévén olykép megállapítható, hogy abból bárminemű következtetést vonhatnánk. A mi a felebbvitt ügyek sorsát illeti, azt találjuk, hogy újabb időben alsó bíróságaink felebbezett határozatai nagyobb elismerésre találnak, mint azelőtt. Adataink egyöntetű összehasonlítást a bűnügyek és a többi (polgári és telekkönyvi) ügyek közt nem engedvén: az előbbieknél a jogerős, az utóbbiaknál a II. fokú bírósági határozatokat vesszük tekintetbe. Volt ugyanis:

Év	Polgári ügyek (II. bir.)						Telekk. ügyek (II. bir.)						Bűnügy. (jogerősh.)					
	járásb.			törvénysz.			járásb.			törvénysz.			járásb.			törvénysz.		
	helyben- hagyó	megvál- toztató	feloldó	helyben- hagyó	megvál- toztató	feloldó	helyben- hagyó	megvál- toztató	feloldó	helyben- hagyó	megvál- toztató	feloldó	helyben- hagyó	megvál- toztató	feloldó	helyben- hagyó	megvál- toztató	feloldó
1882	64 ^o	18 ^o	17 ^o	64 ^o	20 ^o	15 ^o	63 ^o	24 ^o	12 ^o	64 ^o	25 ^o	9 ^o	69 ^o	19 ^o	11 ^o	66 ^o	24 ^o	8 ^o
1883	63 ^o	20 ^o	16 ^o	60 ^o	24 ^o	15 ^o	65 ^o	24 ^o	9 ^o	68 ^o	23 ^o	7 ^o	72 ^o	17 ^o	10 ^o	66 ^o	26 ^o	8 ^o
1884	63 ^o	19 ^o	17 ^o	65 ^o	19 ^o	14 ^o	64 ^o	25 ^o	9 ^o	66 ^o	25 ^o	8 ^o	74 ^o	15 ^o	10 ^o	69 ^o	22 ^o	7 ^o
1885	62 ^o	19 ^o	18 ^o	65 ^o	19 ^o	14 ^o	66 ^o	24 ^o	8 ^o	63 ^o	27 ^o	9 ^o	75 ^o	14 ^o	10 ^o	71 ^o	21 ^o	7 ^o
1886	62 ^o	20 ^o	16 ^o	64 ^o	21 ^o	14 ^o	69 ^o	23 ^o	7 ^o	63 ^o	26 ^o	10 ^o	76 ^o	13 ^o	9 ^o	73 ^o	19 ^o	6 ^o
1882—86	63 ^o	19 ^o	17 ^o	64 ^o	21 ^o	14 ^o	66 ^o	24 ^o	9 ^o	65 ^o	25 ^o	8 ^o	73 ^o	15 ^o	10 ^o	69 ^o	22 ^o	7 ^o
1887	63 ^o	20 ^o	15 ^o	68 ^o	18 ^o	12 ^o	63 ^o	29 ^o	7 ^o	64 ^o	24 ^o	10 ^o	78 ^o	13 ^o	8 ^o	72 ^o	19 ^o	7 ^o
1888	65 ^o	20 ^o	14 ^o	69 ^o	19 ^o	10 ^o	65 ^o	26 ^o	8 ^o	65 ^o	24 ^o	9 ^o	79 ^o	12 ^o	8 ^o	72 ^o	20 ^o	6 ^o
1889	65 ^o	21 ^o	13 ^o	67 ^o	20 ^o	11 ^o	64 ^o	25 ^o	9 ^o	68 ^o	24 ^o	7 ^o	80 ^o	12 ^o	7 ^o	75 ^o	18 ^o	5 ^o

Egészen határozott javulás van a bűnügyi határozatoknál; előnyösen változtak még a számok törvényszékeinknél a polgári ügyek tekintetében általában és legalább a feloldó határozatok aránya apadt a járásbiróságoknál is; a telekkönyvi ügyek nem mutatnak határozott irányú változást.

Az ügyvédek. — A szerep, melyet az ügyvédek az igazságszolgáltatás körül betöltenek, indokoltta teszi, hogy velök itt foglalkozzunk.

Az 1874. évi XXXIV. t.-cz. értelmében bejegyzett ügyvédek száma 1875-től a következő hullámszámot mutatja:

1875 végén	4.245	1880 végén	4.619	1885 végén	4.385
1876 »	4.436	1881 »	4.604	1886 »	4.358
1877 »	4.602	1882 »	4.574	1887 »	4.377
1878 »	4.618	1883 »	4.505	1888 »	4.395
1879 »	4.628	1884 »	4.447	1889 »	4.463

Érdekesek e számok, ha azokat hazánk közgazdasági viszonyainak menetével mérjük össze. Ugy látszik ugyanis, hogy a 60-as évek ügyvédi gyakorlatának csábító emléke az 1873. után beállott rossz években is megőrizte egyidőre vonzerejét s csak az 1879. év az, melyben a lassu visszahatás, az ügyvédi kereset megnehezedésének köztudatba átmenetele meghozta a fordulatot, mely aztán egészen a legujabb időkig egyre csökkenő számokat eredményezett; a javuló közgazdasági helyzet tehát csak évekkel azután érezteti hatását, hogy a lendület jelei más téren feltűntek.¹⁾ A mi a legutolsó évben beállott változásokat illeti, az ügyvédek számának szaporodása leg-

¹⁾ Ausztriában és Németországban nagyon gyorsan emelkedik az ügyvédek száma; amott 1883-tól 89-re 480, itt 1880-ról 89-re 1.006 a szaporulat.

nagyobb a budapesti kamara területén (40), jelentékeny az a szabadkaiban (12), a zalaegerszegiben (8), a temesváriban (7) és a győriben (5); ellenben fogytak az ügyvédek a brassói kamara területén (4-el), a kassai, kecskeméti, szegedi és fehérvári kamarákban (3-mal), stb.

Az ügyvédi pályára előkészít az ügyvédjelölti minőség. Az ügyvédi kamaránál bejegyzett, tényleg joggyakorlaton levő ügyvédjelöltek száma következő volt:

1875	1.603	1880	1.760	1885	1.590
1876	1.758	1881	1.728	1886	1.534
1877	1.772	1882	1.697	1887	1.527
1878	1.755	1883	1.720	1888	1.448
1879	1.733	1884	1.668	1889	1.449 1)

Nem érdektelen az ügyvédvizsgáló bizottságok működéséről szóló kimutatás sem, melyből kiveszszük az ügyvédi vizsgára első ízben jelentkezettek számára és képezésére vonatkozó következő adatokat:

Év	Vizsgát tevők száma :	Először vizsgázott :	Ezekből képesítettek	Nem képesítettek aránya %/o-okban
1875	443	420	327	22'1
1876	536	469	334	28'8
1877	485	377	255	32'4
1878	292	209	176	15'8
1879	255	212	167	21'2
1880	251	208	176	15'4
1881	217	184	165	10'3
1882	165	152	136	10'5
1883	164	153	145	5'2
1884	162	158	143	9'5
1885	133	125	119	4'8
1886	206	192	178	7'3
1887	180	172	162	5'8
1888	180	169	156	7'7
1889	199	188	177	5'9

Két, elég sajátzerű jelenség tűnik ki a fenti rovatokból. Egyik az ügyvédi vizsgát tevők számának a 80-as években beállott rendkívül nagy süllyedése; másik a vizsgák szigorának meglepő változása. Az utóbbi tekintetben az újabb évek számarányát nem tarthatjuk egészségesnek. Végtelen alacsonynak kell lenni az ügyvédi vizsgánál alkalmazott mértéknek, ha azt az első ízben vizsgárajelentkezőknek csak 5—7%-ka nem üti meg. A mérték ily lejjebbzállítását a régivel szemben, azt hisszük, mivel sem lehet indokolni.

¹⁾ Ausztriában 1884-re vonatkozó adatok szerint 1.295 ügyvéd-jelölt volt.

A közjegyzők.—A közjegyzői intézmény modern államokban szintén kiegészítő részét képezi az igazságügyi gépezetnek. Hazánkban az 1874. XXXV. t.-cz. által behozva, kettős feladattal bír: egyrészről segédkeze a bíróságoknak — mely szerepét a novella (1886: VII. tcz.) is kiterjesztette — másfelől megbízottja a nagy közönségnek. Ezen utóbbi minőségben hivatva volna közbenjárása által a pereknek elejét venni, vagy legalább azok beállta esetére lehető biztos adatokat szolgáltatni a bírónak a jogi helyzet tisztázására. Sajnos, hogy különösen ez utóbbi szereplés tekintetében nem kísérhetjük figyelemmel az intézmény fejlődését kezdetétől fogva. A közjegyzők száma 1889-ben 225-re rúgott. Az 1888-ra vonatkozólag rendelkezésünkre álló adatokból e helyen felhozzuk, hogy a közjegyzők 3.980 oly szerződést vettek fel, melyeknek érvényét a törvény közjegyző közreműködésétől teszi függővé, ellenben 45.873 oly szerződést foglaltak okirathoz, hol a közjegyző bevonása a felek tetszésétől függött. Ezenkívül 4.543 végrendelet készült közjegyzők előtt és 553 tétetett le náluk. — Tanusítványt 150.404-et állítottak ki, melyek között 50.838 váltóóvás foglaltatik, ezek közül legtöbb a budapesti kamara területére esik — 9.005 — utána áll a debreczeni kamara 8.679 óvással, míg a legkisebb számot a szombathelyi kerület mutatja fel 2.096 óvással.

Az 1889. évi még végleg le nem zárt adatok emelkedést mutatnak a közjegyzői kényszer alá eső jogügyletekről felvett okiratoknál és az u. n. tanusítványoknál, köztük a váltóóvások számánál is. Ellenben apadt a közjegyzők előtt tett s a náluk letett végrendeletek, valamint a közjegyzői kényszer alá nem eső, előttük kötött szerződések stb. száma.

2. Polgári igazságszolgáltatás.

A keresetek főbb nemei hazánkban. — A következő táblázatban összeállítjuk az 1882—88. közti éveknek törvénykezési adatait, részletezve a polgári (és kereskedelmi) pereket a törvényszékek illetősége alá tartozó keresetek, azután sommás perek és a járásbíróságok előtt folyamatba tett kisebb polgári peres ügyek szerint:

É v	Törvény- székek illetősége alá tartozó keresetek	10.000 lételre esik	Sommás perek	10.000 lételre esik	Kisebb polgári peres ügyek a járásb. előtt	10.000 lételre esik	1) Össze- sen	10.000 lételre esik
1882 . .	64.804	46	177.054	127	170.086	121	413.943	295
1883 . .	61.474	43	160.720	114	154.278	109	376.472	266
1884 . .	64.826	45	160.497	112	158.753	111	385.074	268
1885 . .	79.507	55	180.096	124	172.992	119	434.021	298
1886 . .	75.328	51	185.356	126	184.881	126	447.080	303
1882 – 86 . .	69.188	48	172.545	120	168.193	117	411.318	286
1887 . .	75.754	51	186.078	125	190.187	128	453.483	304
1888 . .	79.927	53	201.757	134	201.912	134	485.068	322
1889 . .	77.813	51	198.497	130	209.204	137	487.087	319

Számaink a perrendtartási novella életbeléptét követő évben nagy hanyatlást mutatnak, attól kezdve azonban úgy absolute, mint a népességhez viszonyítva állandóan emelkednek s az utolsó két év ismét tekintélyes felszökést mutat. Az emelkedésben a keresetek mindhárom nagy osztálya részt vesz, még pedig meglehetősen egyenlő mérvben; de a kisebb polgári peres ügyek, melyek száma azelőtt valamivel alacsonyabb volt, mint a sommás pereké, az utolsó három évben már túlszárnyalták az utóbbiakat. A törvényszék elé tartozó perek szaporodása kizárólag a váltópereknek rovandó fel.

Váltóperek. — A vagyoni jogi keresetek között alig van oly osztály, mely jellemzőbb volna valamely ország közgazdasági viszonyaira, mint a váltókeresetek osztálya. A váltóhitel, mint a személyi hitelnek anyagilag és az eljárás szempontjából egyaránt legszigorúbb alakja, sajátos természeténél fogva csak bizonyos követelések részére van hivatva szolgálni. Ilyenek azok, melyek rövid idő alatt folyósítható üzletekre felvett kölcsönből erednek, nevezetesen a kereskedői hitelügyletek. A rövid lejáratnál fogva nincs helyén a váltók alkalmazása ott, hol álló tőke beszerzéséről van szó, valamint ott sem, hol a háztartás megzavart egyensúlyának helyreállítása a cél. Ott a befektetés csak hosszú évek múlva térül meg, itt nagy időre van többnyire szükség, míg a rendkívüli hiány-okozta zavar a bevételek és kiadások

¹⁾ Ez összegbe befoglalvák a járásbiróságok előtt folyamatba tett telekkönyvi perek is, melyek összes száma évente 1.400–1.600 közt mozog.

rendes menete mellett kiegyenlíthető. Nem mutat egészséges viszonyokra az oly állapot, hol a váltókat eredeti rendeltetésüktől távol álló alkalmazásban találjuk, mert épen a kiváltságos helyzet, melyben e követeléseket a jog részesíti, a legnagyobb veszély kútforrásává teszi őket azon adósra, ki a nem neki való hitelalakkal visszaélt.

A mi a váltóperek számát nálunk illeti, azt a Németbirodalom adataival egybeállítva, a következő táblázat mutatja:

Év	Magyarország	Esik 10.000 lélekre	Németbirodalom	Esik 10.000 lélekre
1882.	43.816	31	118.897	26
1883.	41.017	29	119.390	26
1884.	44.508	31	120.838	26
1885.	59.366	41	129.472	28
1886.	55.926	38	136.628	29
1887.	54.073	36	137.370	29
1888.	57.046	38	—	—
1889.	53.633	35	—	—

Mindenesetre feltűnő jelenség, hogy a váltókeresetek aránya nálunk magasabb, mint a sokkal fejlettebb hitellel és kereskedelemmel bíró Németországban. E körülmény maga alkalmas arra, hogy azt a gyanút ébreszsze bennünk, miszerint a váltók használata nálunk egészségtelen. Közvetlenebb bizonyítékot szolgáltatna e következtetésre a váltóperekben szereplő alperesek foglalkozásának statisztikája, ilyenről azonban ez idő szerint, sajnos, nem birunk. Közvetve azonban nagyon jellemző világot vet a váltók szerepére hazánkban a váltó-ürlapok elárúsításának statisztikája. A bélyegfokozatok tekintetbevételével tájékozást nyerhetünk a váltóösszegek nagyságáról. Külön feltüntetve az eladott (bélyeges) váltó-ürlapok összes számát, valamint azon váltó-ürlapokét, melyek 75 forintnál nagyobb összegeknél nem használhatók (5 kros bélyeg) — legkisebb váltók — s azután azokét, melyek 900 forintnál nagyobb összegekről szólnak, (70 kros s azon felül) a következő táblázatot nyerjük:

Váltóürlapok	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889
A váltó-ürlapok összes száma . . .	2,928.757	3,006.394	3,368.759	3,739.336	3,868.085	4,217.395	4,426.277	4,571.196
Az 5 kros bélyegű váltók száma . .	1,166.377	1,169.150	1,350.597	1,554.926	1,747.207	1,975.653	2,093.204	2,188.615
A 70 kr.—15 frt. bélyegű váltók száma	220.227	244.543	248.108	244.521	225.116	230.503	236.531	241.141

Rohamosan növekvő váltóforgalmunkban, mint látjuk, a nagyobb váltók nagyon csekély szerepet játszanak, számuk egy kevéssé hülámzik ugyan, de emelkedést nem mutat. Pedig éppen ezek a nagyobb összegről szóló váltók képviselik a kereskedői hitelt és engedik meg a föltevést, hogy az adós kötelezettségének természetéről világos fogalommal bír. Ellenben óriási nagy a legkisebb — 75 forintot meg nem haladó — összegről szóló váltók száma s e szám 1881-ről 1889-re még 87·6 százalékkal emelkedett, tehát közel megkétszereződött, míg a többi váltó-ürlapok forgalma ez idő alatt csak 35·2%-kal nőtt. S habár egyes helyeken e kis váltók közt kereskedők vagy iparosok üzleti váltói, vagy a kereskedői könyvhitelt helyettesítő adóssági nyilatkozatok is fordulnak elő és pedig esetleg fokozódó mérvben: azt hisszük, nincs kétség az iránt, hogy azok zöme kisbirtokosaink, parasztgazdáink tartozásait jelenti. Hogy ez nem szerencsés jelenség, hogy itt az adós tudatlanságával, könnyelműségével és szorultságával való visszaéléseknek tág kapu van nyitva s az uzsorának legveszélyesebb kibúvója marad fenn, legjobb esetben pedig oly jogügylet létesül, mely a földbirtokosi hitel igényeivel homlokegyenest ellenkezésben áll, azt alig szükséges vitatnunk.

Meg kell jegyeznünk, hogy e visszás viszonyok előidézésében valószínűleg nem kis része van perrendtartásunk és törvénykezésünk hibáinak is. Perrendtartásunk nehézkes, hogy ne mondjuk, elavult intézményei s azután a perek lassú folyása arra birta a hitelezőket, hogy az egyetlen alakot válasszák, mely gyorsan célhoz vezeti őket. Legkevésbé sem csodálkozhatunk azon, hogy óvatos magánhitelező vagy pénzüintézet — még szövetkezeteink jó része is — csak váltóra kölcsönöz. Törvénykezési eljárásunk kilátásban levő reformjától, azt hisszük, méltán várhatunk e részben javulást. — S ha azután is fenn fog maradni a váltó egészségtelen használata, akkor a kisbirtokosi hitelügy — nevezetesen a személyi hitel — ki nem elégítő állapotának reformja leendő az állam és társadalom égetően sürgős feladata.

A csődök statisztikája. — Közgazdasági érdek tekintetében az első helyek egyikét foglalja el a csődeljárás folyamáról és eredményeiről szóló statisztika. Sajnos, hogy hazai adataink e téren a lehető legszegényesebbek. Csakis a törvényszékeink előtt folyamatba tett csődügyek számát ismerjük. Volt ugyanis csődügy:

	1882	1883	1884	1885	1886	5 évi átlag	1887	1888	1889
Az év folytán érkezett csőd- ügy	444	444	470	732	494	517	479	523	582

E számok még a tényleg megnyilt csődök összegéről felvilágosítást nem adnak. Csakis azon feltevés mellett vonhatunk le belőlük következtetést, hogy a megnyilt csődök összege nem sokkal csekélyebb a csődkérvények számánál és azzal párhuzamosan mozog. Ezt elfogadva, a sorozatban valami kifejezett változást nem látunk visszatükröződni; az emelkedés az utolsó két év átlagában, szemben az 1882—84. közti idővel nem oly nagy, hogy azt a kereskedelem és ipar természetes fejlődésének be ne tudhatnók.

3. Büntető igazságszolgáltatás.

Feljelentések és terheltek. — A bűnügyi statisztika attól a pillanattól fogva kíséri a bűncselekményeket, a melyben azok az állam hatóságainak tudomására jutottak, vagyis a feljelentés idejétől. Miután hazai adatgyűjtésünk kiterjed az összes bűncselekményekre, büntettek, vétségek és kihágásokra: a feljelentések és terheltek számát a három alosztály szerint külön választva, a következő táblázatban állíthatjuk össze:

É v	Feljelentések			Terheltek		
	büntett miatt	vétség m.	kihágás miatt	büntett miatt	vétség m.	kihágás miatt
1881	39.421	157.835	130.600	56.981	206.461	185.696
1882	41.079	177.308	153.065	55.927	234.413	208.825
1883	40.373	176.040	153.821	57.788	226.253	204.203
1884	41.094	187.897	170.018	57.790	244.560	229.206
1885	44.925	197.437	192.713	59.151	254.034	262.203
átlag 1881—85	41.378	179.303	160.043	57.528	233.144	218.027
1886	45.149	198.318	212.549	57.834	254.897	281.570
1887	47.411	207.153	204.585	63.977	267.352	281.476
1888	45.290	203.407	239.036	60.987	261.784	315.761

Nagyban és egészben az összes rovatok határozott emelkedést mutatnak. A büntetteknel és vétségeknél azonban a változás az utolsó négy évben jelentéktelen; az emelkedés, mely a büntető-törvénykönyv életbeléptét nyomon követte, az 1885. évvel mintha megállapodott volna. E körülmény minden esetre megnyugtató, bár annak egész jelentőségét csak ott fogjuk méltányolhatni, hol az elítéltekről lesz szó. Itt elég tán arra utalnunk, hogy az 1885-ig

nagyon rohamosan szaporodott feljelentésekben nem kis része lehetett az új csendőrségi intézménynek, melyet az 1881. évi III. t.-cz. hozott be, s mely a bűncselekmények kiderítése körül tagadhatatlanul nagy szolgálatokat tett. Ez okból az 1881. óta egészben mutatkozó nagy emelkedés egy részben legalább nem tényleges, hanem csak látszólagos rosszabbodást jelent.

Más tekintet alá esnek a kihágások. Itt az emelkedés a feljelentéseknél meghaladja a 80%-ot, a terhelteknél pedig a 70%-ot. Igaz ugyan, hogy a kihágásoknak minősített cselekmények a jogrend legcsekélyebb fokú megsértései s így szaporodásuk a morálstatisztika szempontjából nem esik valami súlyosan a mérlegbe; ámde a mutatkozó rendkívüli emelkedés mégis megérdemli, hogy annak magyarázatát keressük. A kihágásoknak minősített cselekmények száma tudvalevőleg egyre szaporodik; a törvényhozás, a miniszeri rendeletek s a helyhatóságok szabályrendeletei folyton új és új kihágásokat teremtenek 's így közel áll a gondolat, hogy szaporodás oka az új kihágásokban rejlik. Számaink a megfelelő rovatban csakugyan mutatnak is emelkedést, de ha azon egész rovatot, mely az új kihágásokat felvenni hivatva van, leütjük is, a szaporodás csak néhány százalékkal tűnik fel kisebbnek. A kihágási csoportok tüzetes vizsgálata meggyőz arról, hogy az emelkedés kizárólag a közigazgatási hatóságok elé tartozó cselekményekre esik. Ezek közül ismét nagy a rosszabbodás a közbiztonság, a közrend és közszemérem, valamint a közegészség és testi épség ellen elkövetett kihágásoknál. De számsorunk alakulását mégis leginkább az erdőtörvénybe ütköző kihágások döntik el. E leghatalmasabb rovat menete a következő:

Év	Feljelentések	Terheltek	Év	Feljelentések	Terheltek
1881	26.859	52.347	1885	44.983	70.976
1882	36.047	58.711	1886	56.854	82.247
1883	33.723	53.744	1887	53.957	79.957
1884	38.875	63.326	1888	68.842	98.134

Az erdei kihágások ezen óriási szaporodása lehet ugyan csupán látszólagos, vagyis a szigorúbb elbánásból, a megtorlás el nem engedéséből folyó; de akár csökkent az erdei tulajdon tisztelőben tartása, akár nem: annyi minden esetre kiviláglik számainkból, hogy az érvényben levő rendelkezések, vagy pedig azok végrehajtása nem elégséges arra, hogy a népet visszatartsa e tulajdon megsértésétől.

Elutasított feljelentések. — A feljelentések egy része, mint bűnvádi eljárásra alkalmatlan, félretétetik, vagyis elutasíttatik. Tudva, hogy az elutasított feljelentések aránya némelykor a vádaskodási hajlam mértékeül szokott vétetni, nem lesz érdektelen ezen arányt a lefolyt 8 évben követni. Miután a viszonyok a törvényszékeknél egészen mások, mint a járásbiróságainknál, azokat külön tüntetjük fel. Elutasítottatott ugyanis a feljelentések¹⁾ százalékaiban:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887	1888
törvényszékek	5'6	5'5	5'8	6'7	9'8	6'7	9'6	10'4
járásbíróságok	2'9	2'6	2'5	2'6	2'4	2'6	2'4	2'8

Feltűnő jelenség, hogy törvényszékeink ügykörébe eső feljelentéseknek mennyivel nagyobb része utasíttatik el, mint a járásbiróságok elé kerülteknek! S a különbség újabban még inkább kiélesedett. Azt hisszük, itt csakis a bűnvádi eljárás szervezetében rejthet a magyarázat s a törvényszékek számai az ügyészség kezének működéséről tanuskodnak, mely itt közvetlenül gyakorolja a kirosztálás munkáját, míg az a járásbiróságok körül alig játszik valami szerepet. A vádaskodási hajlam megállapítására e számok természetesen nem nyújthatnak alapot, már csak eltérő mozgásuknál fogva sem. Egyébiránt a német statisztikának e részben rendelkezésünkre álló adatai az ottani törvényszékeknél (Landgericht) aránytalanul több elutasítást mutatnak, mint törvényszékeink, t. i. 14'7%-ot az 1881—87. év átlagában.

Az eljárás egyes szakai s a hátralékos ügyek. — A bíróságok működésének megítélésére, nevezetesen az eljárás gyorsabb vagy lassabb menetének megbírálására szolgálhat a terheltek ügyének további lefolyása statisztikailag megállapítható haladásában. Ha mindenekelőtt azon vádlottak arányát keressük, kiknek ügye az év végén a vizsgálaton túl nem jutott, úgy törvényszékeink és járásbiróságaink következő arányt mutatnak 100 vádlott után:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887	1888	
törvényszékek	32'4	31'5	36'6	36'0	35'6	34'4	36'2	35'8	30'5
járásbíróságok	15'6	17'7	19'3	17'2	17'7	17'5	17'3	16'3	14'0

Nem szabad azonban feledni, hogy a járásbiróságok elé tartozó bűnügyekben vizsgálat — helyesebben előkészítő eljárás — csak nagy ritkán fordul elő s azért a táblázatban kimutatott része a vádlottaknak azokat foglalja magában, kikre vonatkozólag a tárgya-

¹⁾ Csakis büntettek és vétségre vonatkozólag.

lásra idéző végzés még nem iktattatott, illetve az eljárás (legtöbb esetben a magánvád visszavonása folytán) be nem szüntettetett, vagy más hatósághoz áttéve, más ügygel egybeolvasztva nem lett. Így tekintve e számok bizonyynyal magasak. De nem kevésbé magas a törvényszékeknél mutatkozó arány is, ha meggondoljuk, hogy itt azon vádlottakról van szó, kik még a vád alá helyezés fölötti határozat előtt állanak.

Az utolsó években, nevezetesen pedig az itt tekintetbe jövő legutolsó évben, 1888-ban, jelentékeny javulás mutatkozik, mi az ügymenet gyorsítására enged következtetni. E jelenségre alább még vissza kellend térni.

Ha a törvényszékeinknél folyamatban volt vizsgálatok összes számát s az év végén függőben maradt vizsgálatokat tekintjük, úgy a következő táblázatot kapjuk:

	1881—85 átlag ¹⁾	1886	1887	1888
Az év folyamán megindított vizsgálatok száma	49.513	50.939	55.669	52.873
Az év végén befejezetlenül maradt vizsgálatok aránya az összes folyamatban volt vizsgálatokhoz . .	35.7%	37.4%	33.3%	27.3%

A vizsgálatok száma egészben emelkedést mutat ugyan, de a legutolsó év előnyösen különbözik előzőjétől. Ugyancsak öröndetes a javulás az elintézetlenül maradt vizsgálatok számarányánál, mely 1888-ban 10% kal alacsonyabb, mint 1886-ban volt.

Vizsgálhatjuk még azon vádlottak (terheltek) arányát, kiknek ügye már főtárgyalásra kitűzve volt, de az év végével még a tárgyalás előtt állott; volt ugyanis 100 vádlott (ill. terhelt) közt ezen helyzetben:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887	1888
törvényszékeknél .	21%	26.7	31%	31.3	35.1	29%	34.1	29.7
járásbíróságoknál	18.5	20.3	24.0	21.5	22.1	21.3	22.8	19.6

A mint látjuk, a befejezésre különben megérett ügyek még mindig magas arányban maradnak a következő év örökéül, tehát a főtárgyalásra kitűzött határidők is hosszúak. Legújabbban egyébiránt itt is javulás mutatkozik, mi újabb bizonyítéka a bírói eljárás már említettük gyorsulásának.

A kihágások körüli eljárást illetőleg adatainkból az év végével ítélettel vagy elutasító, illetve megszüntető határozattal el nem

¹⁾ Az egyes éveket lásd a 2. évfolyam 606. l.

intézett ügyek számát kimutatni képesek vagyunk. Tett pedig az év végén teljesen be nem fejezett ügyek aránya:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887	1888
törvényszékek	13'8	19'2	29'7	19'8	19'7	20'4	17'0	15'4	11'7
járásbíróságok	16'4	17'8	20'3	19'6	18'2	18'5	22'3	19'1	16'5
közig. hatóságok . . .	17'5	16'2	15'9	15'6	12'1	15'5	8'4	7'5	7'4

A törvényszékek, melyek idevágó ügyei csaknem kizárólag pénzügyi törvényekbe ütköző kihágások, más tekintet alá esnek, mint a járásbíróságok és közigazgatási hatóságok. A közigazgatási hatóságok eljárását tekintve, a hátralékok erős hanyatlása az utolsó években nagyon is feltűnő; jelentékeny a javulás a bíróságoknál is.

A vizsgálati fogság. — A vizsgálati foglyok száma, daczára a büntett és vétség miatt vádlottak (terheltek) folytonos szaporodásának, egyre csökken. Kitűnik ez a következő táblázatból, melyben egyttal az év végén fogságban levők arányát az összes vizsgálati foglyokhoz is feltüntetjük:

É v	A vizsgálati foglyok összes száma	Az év végén fogságban levők aránya %-ban
1881-85 átlag	25.633	13'3
1886	21.171	13'6
1887	20.823	13'4
1888	19.344	13'1

A vizsgálati fogság átlagos tartama napokban kifejezve következően hullámzott:

Bíróság	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
törvényszékek	62	59	56	42	57	61	60
járásbíróságok	8	7	8	10	8	8	8

Törvényszékeink jelentékeny javulás után ismét visszaesést mutatnak, míg a járásbíróságok által elrendelt előzetes letartóztatások különben is rövid időtartama meglehetősen állandó.

Nem érdektelenek azon adataink sem, melyek felvilágosítást nyújtanak a vizsgálati fogság megszűnésének okáról. S ezek közül kiválik »a vizsgálat megszüntetése vagy felmentő ítélet« rovata, mint a mely kifejezésre juttatja azon vizsgálati fogságok számát, melyek utólag czéltalanoknak s így egyttal igazságtalanoknak is bizonyultak. Mert, ha a vizsgálat megszüntetése nem is jelenti szükségkép a terhelt ártatlanságát — a minthogy a felmentő ítélet sem mindig jelenti azt — mindazáltal legalább is azt mutatja, hogy az igazságszolgáltatás közegei a további eljárást reménytelennek tekintik. Volt 100 véget ért vizsgálati fogság közt ily eset:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887	1888
törvényszékek	9.1	9.4	10.3	12.1	11.9	10.6	12.9	10.9	11.6
járásbíróságok	9.5	9.5	10.7	10.4	9.9	10.0	8.2	10.3	10.1

Ez arány magában véve nem valami jelentékeny, de nem szabad feledni, hogy abból a nagy számból, mely a vizsgálat közben szabadon bocsátottakra esik (a vizsgálati foglyok csaknem felerésze), szintén jókora rész tartoznék ebbe a rovatba.

Az elítéltetés valószínűsége a vádlottaknál (illetve terhelteknél). E tárgyról az Évkönyv tavalyi folyamában ¹⁾ kimerítő nemzetközi anyagot is tartalmazó adatok közöltettek, melyekre ezuttal csak utalnunk kell.

A sértett fél indítványára üldözendő bűncselekmények. — Hazai büntetőjogunk ismeri, és pedig kiterjedt mérvben ismeri azon cselekményeket, melyeket az állam csak a jogaiban sértett fél kezdeményezésére üldöz. A legmindennapibb vétségek egész sorozata tartozik e kategoriába. Száz terhelt között volt a sértett fél indítványára (magánvádra) üldözött:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887	1888	
törvényszékek	25.1	23.1	19.4	18.6	18.4	20.9	18.9	18.6	17.9
járásbíróságok	73.8	74.1	74.3	74.2	73.6	74.0	73.3	73.0	71.7
átalában . . .	59.8	59.8	59.8	60.2	59.7	59.9	59.8	58.9	58.0

A fenti számok arra látszanak mutatni, hogy a törvényszék elé tartozó, csak a sértett fél fellépése esetén üldözendő cselekmények fogynak, vagy legalább ritkábban jelentetnek fel, mint a törvénykönyv életbeléptét követő első években. — Miután arról, hogy e terhelték minő bűncselekményekkel vádolvák, részletes adataink nincsenek: e változás okát adni nem tudjuk. A járásbíróságoknál jelentéktelen a hullámlás.

Tudva van, hogy törvényünk széleskörű visszavonási jogot ad a sértett félnek, sőt a járásbíróság előtti eljárásban, a szabályozó miniszteri rendelettel a magánvád intézménye honosítottatott meg s a tárgyalásról elmaradt fél vádja visszavontnak tekintetik. Következő táblázatból látjuk a visszavont indítványok arányát 100 sértett fél indítványára üldözött és már tárgyalásra utasított terheltre kiszámítva:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887	1888
törvényszékek .	10.7	14.1	15.0	17.3	18.0	15.0	16.5	17.6	17.3
járásbíróságok	47.5	51.9	51.7	52.0	54.3	51.5	52.5	53.9	53.9
egyáltalán . .	44.9	49.6	50.1	50.7	53.0	49.7	51.1	52.6	52.5

¹⁾ III—IV. évf. 598. s köv. lapokon.

Mint látjuk, nagy eltérés van a visszavonás tekintetében bíróságaink között s az eltérés oly természetű, mely az elmélet kívánalmainak megfelel. Részben egyébiránt az érintett eljárási rendelet befolyását is kell e számokban keresnünk és találnunk.

A büntett és vétség miatt elítéltek. — Az 1878. évi magyar büntető törvénykönyv hatályba lépte óta már nyolcz teljes év statisztikai adatai gyűltek össze. Elérkezettnek látszik tehát az idő, hogy felvessük a kérdést: szaporodóban vagy fogyóban van-e hazánkban a büntettesek osztálya általában és vehető-e észre valami jelentékenyebb javulás vagy rosszabbodás a bűncselekmények egyes külön csoportjainál?

Mindenek előtt az elítéltek összes számát vizsgálva, adatainkat a következő táblázatban állítjuk egybe, kitüntetve egyuttal az elítéltek arányát is a népességhez, 10.000 lélekre kiszámítva:

É v	Büntett miatt		Vétség miatt		Összesen	
	e l i t é l t e k					
	egyáltalán	10.000 lélekre	egyáltalán	10.000 lélekre	egyáltalán	10.000 lélekre
1881	12.606	9'07	58.554	42'16	71.160	51'23
1882	11.669	8'33	63.816	45'68	75.485	53'91
1883	10.892	7'70	58.314	41'22	69.206	48'92
1884	10.945	7'63	66.225	46'18	77.170	53'81
1885	11.194	7'70	66.750	45'91	77.944	53'61
átlag 1881-85	11.461	8'09	62.732	44'21	74.193	52'30
1886	11.243	7'64	67.971	46'16	79.214	53'80
1887	11.984	8'05	73.396	49'28	85.380	57'33
1888	12.195	8'10	78.354	52'06	90.549	60'16

Az elítéltek aránya tehát határozott emelkedést mutat, mi főleg az utolsó két évben látszik élesen kidomborítva a viszonyszámokban. Egészen 1886-ig nem volt lényeges változás észlelhető; az 1883. év kivételesen kedvező számai az előző évi rendkívül gazdag termés jótékony hatásának tulajdonítandók, de ettől az egy évtől eltekintve, a büntettesek osztálya mintegy állandósulni látszott. — Annál feltűnőbb a legutolsó két évben beállott jelentékeny rosszabbodás, melyet gazdasági okokkal kielégítőleg megmagyarázni nem lehet, mert igaz ugyan, hogy az 1886. évi termés kedvezőtlen volt, de viszont az 1887. évi, melynek hatása az 1888. évben kellett, hogy érvényre jusson, legalább a főbb gabnanemekben egyike volt

az évtized legjobb terméseinek.¹⁾ A magyarázatot tehát másutt kell keresnünk. Megtaláljuk azt, ha adataink forrására megyünk vissza. Bűnügyi statisztikánk ugyanis mai szervezetében nem ad felvilágosítást arról, hogy hány bűncselekmény követtetett el valamely évben. Számaink csak azt mutatják, hogy elsőfoku bíróságaink hány egyénre mondták ki az illető évben a bűnöst. Következik ebből, hogy az elítéltek rovata csökkenést tüntethet fel akkor is, ha büntetéseket nem fogytak, de a bíróságok lassabban intézik el az ügyeket s így kevesebb egyén kerül a főtárgyalásra, mint az előző évben; viszont emelkedést mutathatnak számaink csupán azon okból is, mert a bíróságok gyorsított ügymenete a terheltek nagyobb hányadának ügyét hozza befejezésre, mint megelőzőleg. Az utóbbi esettel állunk szemközt az 1887. és 1888. évek adatainál. Már a tavalyi évfolyamban utaltunk e körülményre,²⁾ s fentebb ismételve jeleztük azt, hogy a hátralékosok száma az eljárás minden fokozatán csökkent 1888-ban is. Kétséget nem szenved tehát, hogy a két utolsó év feltűnő rosszabbodása jórészen csak látszólagos. Igazolják e feltevésünket a feljelentések és terheltek számáról fentebb adott kimutatásaink is, melyek, mint láttuk, az utolsó időkben nem mutatnak rosszabbodást. Ebből azonban nem akarjuk azt a következtetést levonni, mintha az új btkv. uralmának első nyolcz éve a kriminalitás semmi változásának jelét nem mutatná. Daczára a zavaró okoknak, valószínűnek látszik az, hogy az elítéltek száma nemcsak absolute, hanem a népesség mindenkori nagyságához viszonyítva is lassu emelkedésben van. E körülmény természetesen nemcsak a bűncselekmények tényleges szaporodását jelentheti, hanem eredménye lehet a büntetéseket biztosabb utólerésének, jobb kinyomozásának — illetve ott, a hol a sértett feltől függ a bíróság igénybe vétele s ez épen nálunk nagyon is gyakori eset — jele lehet a közönség nagyobb bizalmának a bíróságok iránt. Az előbb érintett irányban bizonyynyal nem maradt nyomtalanul a csendőrség fentérintett behozatala és megizmosodása; az utóbbi tekintetben statisztikánk adataiból bizonytságot merithetünk arra, hogy a magánvád együtt haladt a hivatalos váddal és így nagy részt vett az elítéltek számának fokozásában. Bővebb felvilágosítást a bűncselekmények részletes kimutatásából merithetünk; itt csak a közönséges rágál-

¹⁾ Néhány észrevételt e részben lásd alább.

²⁾ Ld. III.—IV. évfolyam 602 és 603. l.

mazás és becsületsértés vétségeit hozzuk fel, melyek miatt 1881-ben még csak 16.823 egyén ítéltetett el, míg 1888-ban e szám 26.695-re rúgott, az emelkedés e rovatban magában tehát közel 8.000, pedig itt kizárólag a sértett fél indítványára üldözendő cselekményekkel van dolgunk. Természetes, hogy a magánvád szaporodásából azon elemet, mely a bűncselekmények tényleges szaporodására esik, attól, mely a feljelentési arány emelkedését rejtí magában, különválasztani teljes lehetetlenség.

Az egyes bűncselekmények. — Az alábbi táblázatban adjuk az elítéltek számát az egyes bűncselekmények szerint, megkülönböztetve a büntetteket és vétségeket, az 1881—85. évek s az 1886—87. két év átlagában és aztán külön a legutolsó 1888. évben.

A bűncselekmény megjelölése	A z e l í t é l t e k s z á m a								
	1881—85 átlagában			1886—87 átlagában			1888		
	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt
Fel ségsértés	2	3	5	—	—	—	—	—	—
A király s a kir. ház tagjai- nak bántalmazása és meg- sértése	1	9	10	—	11	11	—	19	19
Hűtlenség	—	4	4	—	—	—	—	—	—
Lázadás	38	6	44	—	—	—	—	—	—
A hatóságok, országgyűlési tagok és a hatósági közeg- ek elleni erőszak	613	586	1.199	656	753	1.409	753	93	1.691
Az alkotmány, törvényható- ságok v. hatósági közegek elleni izgatás	8	15	23	2	7	9	—	9	9
Magánosok elleni erőszak . .	171	206	377	220	185	405	169	244	413
A polgároknak választási joga ellen elkövetett büntettek és vétségek	—	30	30	—	23	23	—	13	13
A vallás- és ennek szabad gyakorlata elleni büntettek és vétségek	2	93	95	1	130	131	2	161	163
A személyes szabadság, házi- jog, levél és táviratok, ille- tőleg távsürgöny-titok meg- sértése	—	—	—	—	—	—	—	—	—
a) közhivatalnokok által . .	4	36	40	8	43	51	1	52	53
b) magánszemélyek által . .	73	380	453	100	418	518	113	493	606
A titok tiltott felfedezése . .	—	—	—	—	2	2	—	3	3
Pénzhamisítás és hamis pénz- nek kladása	26	33	59	18	24	42	9	25	34
Hamis tanulás, hamis eskü, hamis vád	98	49	147	101	50	151	125	39	164
Szemérem elleni büntettek és vétségek	96	89	185	113	93	206	115	108	223
Kettős házasság	8	2	10	13	3	16	13	5	18
A családi állásra vonatkozó büntettek és vétségek . . .	9	13	22	4	5	9	2	12	14
Rágalmazás és becsületsértés Az emberi élet elleni büntet- tek és vétségek :	—	20.505	20.505	—	24.890	24.890	—	26.852	26.852
a) gyilkosság	90	1	91	132	—	132	105	1	106

A bűncselekmény megjelölése	A z elítéltek s z á m a								
	1881—85 átlagában			1886—87 átlagában			1888		
	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt
b) szándékos emberölés . . .	345	19	364	480	20	500	500	14	514
c) erős felindulásban elkövetett emberölés	57	4	61	66	3	69	54	12	66
d) gondatlanság által elkövetett emberölés	18	160	178	10	215	225	11	240	251
e) gyermekgyilkosság és kitétel	66	5	71	67	14	81	66	8	74
f) magzatelhajtás	33	8	41	59	9	68	59	2	61
g) egyéb esetek az emberi élet elleni bűntetteknek és vétségeknek	13	69	82	17	83	100	16	54	70
Párviadal	—	21	21	—	65	65	—	75	75
Testi sértés:									
a) súlyos testi sértés	2.004	8.093	10.097	2.621	10.442	13.063	2.742	10.963	13.705
b) halált okozó súlyos testi sértés	533	36	569	631	34	665	560	16	576
c) könnyű testi sértés	—	11.634	11.634	—	11.783	11.783	—	11.890	11.890
A közegészség elleni bűntettek és vétségek	—	41	41	1	38	39	—	31	31
Vagyon elleni bűntettek és vétségek:									
a) lopás	5.575	13.369	18.944	4.818	13.144	17.962	5.163	15.917	21.080
b) rablás és zsarolás	259	95	354	270	91	361	266	145	411
c) sikktasztás, zártörés és hűtlen kezelés	274	1.985	2.259	229	2.100	2.329	240	2.714	2.954
d) jogtalan elsajátítás	—	1.707	1.707	—	2.052	2.052	—	2.631	2.631
e) orgazdaság és bűnpártolás .	461	1.225	1.686	348	1.366	1.714	418	1.778	2.196
f) csalás	151	187	338	102	123	225	104	152	256
g) csalárd és vétkecs bukás .	17	80	97	36	147	183	31	165	199
h) gyújtogatás	103	67	170	129	91	220	120	128	248
i) más vagyonának megrongálása	19	857	876	9	1.167	1.176	7	1.247	1.254
k) egyéb vagyon elleni bűntettek és vétségek	17	373	390	12	350	362	4	259	263
Okirat-hamisítás és egyéb hamisítási bűntettek és vétségek	179	129	308	229	169	398	318	233	551
Vaspályák, hajók és távirdek megrongálása és egyéb közveszélyű cselekmények . . .	3	18	21	1	44	45	4	77	81
Foglalkozás megzavarása . . .	3	17	20	3	19	22	4	21	25
A fegyveres erő elleni bűntettek és vétségek	—	357	357	1	341	342	—	415	415
Hivatali és ügyvédi bűntettek és vétségek	47	151	198	45	170	215	85	190	275
A törvényesen bevett vallásfelekezetek viszonzosságáról szóló 1868. évi LIII. t.-cz. 10. §-ának megsértése .	—	1	1	—	1	1	—	11	11
A sajtórendtartási törvénynek (1880. évi XXXVII. t.-cz. 7. §-a) megsértése	—	5	5	—	10	10	—	4	4
Az 1848. évi XVIII. t.-cz. 38. §-ának megsértése	—	3	3	—	4	4	—	1	1
Összesen	11.416	62.776	74.192	11.552	70.732	82.284	12.182	78.367	90.549

Itt csak néhány, leginkább szembeeszkő tünetre hívjuk fel a figyelmet. Az egyik a súlyos testi sértés bűntettének és vétségének

nagyarányu terjedése. Mig az 5 évi átlaggal összehasonlítva az összes büntettek és vétségek miatt elítéltek abszolút száma 1888-ban 22⁰/o-kal magasabb, addig a súlyos testi sértés büntette 37⁰/o, a súlyos testi sértés vétsége pedig 35⁰/o-kal emelkedett. Ennél még nagyobb mérvű emelkedést látunk a szándékos emberölés nem erős, de nagyon fontos rovatánál, t. i. 41⁰/o-ot. Bűnügyi statisztikánk számra leg-súlyosabb tétele, a rágalmazás és becsületsértés miatt elítélteké, folytonos emelkedést mutat és 31⁰/o-kal magasabban áll, mint az 1881—85. évek átlagában. Egészen ellenkezőleg áll a dolog két más nagyon erős rovatnál, nevezetesen a könnyű testi sértés és a lopás rovatánál. Amott a számok alig változtak — a mi a fentiek után meglep — itt mutatkozik ugyan hullámszás, de határozott emelkedés nem jelentkezik, sőt a lopás büntetténél még 7⁰/o-nyi csökkenés is észlelhető a legutolsó évben, szemben az öt évi átlaggal. Az Évkönyv tavalyi folyamában¹⁾ ki volt mutatva, hogy a fejlődés ezen alakulása nem szorítkozik hazánkra, hanem egész Közép-Európában hasonló jelenségeket észlelnek. Ezuttal csak a legutolsó év számaihoz fűzünk megjegyzéseket.

Az 1888. évben két nagyon fontos bűncselekmény mutat sajátságos alakulást: a testi sértések (súlyos és könnyű) s a lopások. Mindkettőnél egészen ellenkező irányu változást észlelhetünk, mint az előző években. Miután az abszolút számok a fentebb kifejtett okból összehasonlításra nem alkalmasak, a viszonylagos számokat állítjuk össze. Száz elítélt közül elítéltetett:

	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
súlyos és könnyű testi sértés								
miatt	29.0	28.3	29.2	30.0	29.8	30.4	30.0	28.3
lopás miatt	29.0	26.7	25.7	23.4	23.2	22.0	21.7	23.3

E számok, melyek magokban is tanulságosak, mutatják, hogy az 1888. év elüt előzőitől. Legfeltűnőbb az eltérés a lopásnál. Itt az elítéltek arányszáma egészen 1887-ig erősen súlyodt, lement 29⁰/o-ról 21.7⁰/o-ra, 1888-ban azonban jelentékenyen emelkedett, úgy, hogy 1884-ig kell visszamennünk, hogy magasabb arányra bukkanjunk. A testi sértés-nél valami nagy változást a számokban nem látunk ugyan,²⁾ de az

¹⁾ Lásd 606. lap. — ²⁾ A magyarázat abban van, hogy, mint fentebb jelezve volt, a súlyos testi sértések erős emelkedést mutatnak ugyan, de a könnyű testi sértések — az összes bűncselekmények szaporodásával egyidejűleg — változatlanul maradtak.

egészben véve inkább emelkedő irányzattal szemben 1888-ban erős hanyatlás állott be. E két jelenség magyarázata annyival nehezebb, mert 1887-ben tudvalevőleg jó aratás volt, melynek a lopások számára csökkentőleg kellett volna hatni, míg egy szintén általánosan ismert morálstatisztikai tapasztalat szerint a személy elleni bűncselekményeknél, melyek leggyakoribb alakja a testi sértés, ugyanez okból emelkedést várhattunk volna. E jelenség arra készítet, hogy a termés és a lopások gyakorisága közti összefüggést közelebbről kutassuk.

Egybeállítva a következőkben a lopás miatt elítéltek százalékos arányát s a hektáronkénti buzatermést (hektoliterekben):

	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
lopás miatt elítéltek	—	29·0	26·7	25·7	23·4	23·2	22·0	21·7	23·3
buzatermés	11·6	12·4	18·6	12·2	13·7	14·6	13·1	18·5	17·3

semmi szorosabb összefüggést a kettő között nem találunk. Az 1882. évi kiváló buzaaratás pl. idéz ugyan elő csökkenést a következő évben, melyben a hatást keresnünk kell (bűnügyi statisztikánk ugyanis, ismételjük, nem a tett elkövetése idejét, hanem az elítéltetés idejét veszi tekintetbe), de az 1883. és 1884. évi rossz termés nem hagy nyomot s az 1887. évi kitűnő buzatermés meg épen még akkora hatással sem bírt, hogy a lopás miatt elítéltek számarányában beállott fordulatot megakadályozta volna. Az összefüggést tehát másutt kell keresnünk.

A következő táblázat a lopás miatt elítéltek arányszáma mellett a hektáronkénti kukoricza- és burgonyatermést mutatja ki:

	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
lopás miatt elítéltek	—	29·0	26·7	25·7	23·4	23·2	22·0	21·7	23·3
kukoriczatermés	18·6	16·1	20·0	16·8	17·2	20·5	15·5	14·2	18·0
burgonyatermés	86·0	81·8	110·7	109·9	80·1	92·0	77·2	79·0	85·4

Az összefüggés itt sem tökéletes ugyan, de határozottan jobb, mint amott. — Az 1884. évi hanyatlás a lopások arányszámában, daczára a rossz buzaaratásnak, a jó burgonyatermésben lel a magyarázat lehetőségére. Nagyon szép megfejtést enged az 1888. évi fordulat: a lopások váratlan emelkedése. Az 1887. év ugyanis burgonya, de még inkább kukoricza tekintetében a legmostohább volt az egész évtizedben, holott buzaaratása körülbelül oly gazdag volt, mint a hires 1882. évé. A lopások száma azonban nőtt, jellelül annak, hogy az itt tekintetbe jövő osztályok hajlandósága az idegen tulajdon

megtámadására nem a buza, hanem a burgonya- és kukoricza-ter-méssel áll összefüggésben. S ez csak természetes, ha tekintetbe vesz-szük, mily nagy szerepet játszik a legszegényebb osztályok élélme-zésében a burgonya és kukoricza, s mily csekélyet a buzakenyér. Hiába terem bőven a legszebb buza, a szegény nép szűkölködik, ha nincs burgonya és kukoricza. Még egy bizonyítékot hozhatunk fel a fenti összefüggés mellett: ez az, hogy a lopás miatt elítéltek között a tót és oláh nemzetiség nagyon erősen van képviselve, míg a magyar és német jóval gyengébben, mint a mint az általános népes-ségi arálynak megfelelne.¹⁾ Már pedig tudvalevő dolog, hogy épen a két előbbi nemzetiség szempontjából fontos a burgonya, illetve kukoricza, míg a buzakenyeret jobban fogyasztó magyar és német nemzetiség kevesebb súlylyal bír a lopások statisztikájában. Hogy az összefüggés nem szorosabb, mint a minőnek azt számaink mutat-ják: azt a zavaró okok különböző irányú hatásainak kell tulajdoni-tanunk; ez okok kifürkészése azonban területi kriminálstatisztika hiányában nem kísérelhető meg.

A mi a testi sértések előfordulását illeti, fenti számsoraink nem adnak határozott feleletet arra, hogy csakugyan fordított viszony létezik-e köztök s a lopások gyakorisága közt. — Hét eset közül négyben ellenkező irányban változott a két bűncselekmény viszonylagos gyakorisága, három esetben azonban ugyanazon irányban. Nem találunk összefüggést a borterme s a testi sértések előfordu-lása közt sem. Az itt közreható gazdasági és társadalmi rugók nyilván olyannyira változatosak, hogy azok összhatása egy-egy motívum befolyását kitűnni nem engedi.

A büntetések nemei. — Miután a büntetés neme és tartama az, a miben a magyar büntető jogrendszer a bűncselekmény konkrét súlyát kifejezésre juttatni kívánja: fontos e mozzanatok szemmel tartása a moralstatisztikusra nézve is. A következő táblázatban egy-más mellé állítjuk a gyakoribb büntetésnemekre elítéltek arányát százalékokban külön a törvényszékek s a járásbiróságok által elítél-tek s azután általában a büntett és vétség miatt elítéltek szerint. A halálra és államfogházra ítéletekről abszolút számokban adunk alább kimutatást:

¹⁾ Lásd az Évkönyv tavalyi folyama 609. lapját.

A büntetés neme és tartama	1881-85 átlagában			1886-87 átlagában			1888-ban		
	törvény- szék	járá- s- bíró- ság	együtt	törvény- szék	járá- s- bíró- ság	együtt	törvény- szék	járá- s- bíró- ság	együtt
által elítéltek százalékában									
Fegyház: a) életfogytig . .	0'18	—	0'05	0'18	—	0'05	0'17	—	0'05
» b) 10—15 évi . .	0'75	—	0'20	0'86	—	0'22	0'95	—	0'24
» c) 5—10 » . .	2'07	—	0'55	2'45	—	0'63	2'07	—	0'53
» d) 2—5 » . .	11'15	—	2'97	10'47	—	2'69	9'64	—	2'43
Börtön: a) 5—10 » . .	0'23	—	0'06	0'22	—	0'05	0'17	—	0'04
» b) 2—5 » . .	3'76	—	1'01	3'72	—	0'96	3'45	—	0'88
» c) 1—2 » . .	3'64	—	2'58	9'50	—	2'43	8'74	—	2'23
» d) 6 hótól 1 évig	25'06	—	6'70	23'42	—	6'02	23'91	—	6'10
Fogház: a) 2—5 évig . .	0'14	—	0'04	0'14	—	0'04	0'15	—	0'04
» b) 1—2 » . .	0'96	—	0'26	0'98	—	0'26	0'84	—	0'21
» c) 6 hótól 1 évig	3'67	—	0'98	4'07	—	1'05	2'87	—	0'74
» d) 1 » 6 hóig	23'47	6'83	11'27	22'54	5'47	9'85	24'54	5'96	10'70
» e) 14 naptól 1 hóig	7'45	14'90	12'85	8'14	13'31	11'98	7'84	13'98	12'40
» f) 1 naptól 14 napig	9'31	43'33	34'21	10'20	41'56	33'49	11'10	40'83	33'25
Pénzbüntetés	1'90	34'94	26'20	2'65	39'66	30'17	3'23	39'28	30'04

A büntetés neme	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887	1888
A halálra ítélték száma .	20	11	25	16	24	19	20	24	9
A 2—5 évig terjedő állam- fogházra ítélték . . .	—	—	—	1	1	—	—	1	1
Az 1—2 évig terjedő ál- lamfogházra ítélték . .	1	4	2	3	—	2	2	—	3
Az 1—12 óra terjedő ál- lamfogházra ítélték . .	7	23	6	5	9	10	17	14	29
Az 1 naptól 1 hóig terjedő államfogházra ítélték .	4	16	30	18	22	18	39	52	58

Az utóbb sorozott táblázat tanulságain kezdve, látjuk, hogy azok a legeslegsúlyosabb bűncselekmények, melyeket törvényünk a halálbüntetéssel rendel sújtani (s a melyeknél bíróságaink enyhítő körülményeket tekintetbe nem vettek), meglehetősen következetességgel egy pont körül mozognak, bár egyik évről a másikra nagy hullámzást mutatnak, a mint az ily kis számoknál természetes is. Az 1888. év egyébiránt a legkedvezőbb volt valamennyi között 1881. óta. — Az államfogház-büntetések száma, mint a táblázat bizonyítja, nagyon felszökött az utolsó években. Tudva, hogy a »custodia honesta« e különleges büntetésneméhez főleg a párbajtörténetek hősei szolgál-
tatják az anyagot: itt a növekvés természetes magyarázatra talál, habár nem szabad azt hinnünk, hogy e számok menete párhuzamos

a párbajmánia hullámzásával, mert hisz a bűncselekmények gyakorisága s az elítéltek közt tán sehol sincs nagyobb aránytalanság, mint a felsőbb társadalmi rétegek e kiváltságos bünteténél.

A mi a többi, gyakoribb büntetésnem arányszámaait illeti, egészen határozottan kiemelkedik ott a pénzbüntetések erős fokozódása. — A magyarázatot erre nézve a járásbiróságok elé tartozó becsületsértések nagymérvű szaporodása (lásd fentebb) adja meg, a mennyiben ezek leggyakoribb faja, a büntető törvénykönyv 261. §-ába ütköző bűncselekmény, törvényünk szerint csak pénzbüntetéssel sujtatik. Törvényszékeinknél szintén emelkedik ezen büntetésnem aránya, mely ott különben magában véve csekély, de ezen emelkedés első sorban a rendkívüli enyhítő körülmények (büntető törvénykönyv 92. §.) növekvő tekintetbe vételével függ össze, Nem vehető ki ily világosan a szabadságvesztés-büntetések változási iránya. A járásbiróságoknál a hosszabb fogházbüntetések aránya, szemben az összes fogházbüntetésekkel, kissé csökken. A törvényszékeknél a súlyosabb büntetésnemek — fegyház és börtön — aránya csökkent, a fogházra ítélték arányszáma ellenben emelkedett; a fegyházbüntetések közt a szigorúbb, hosszabb tartamú büntetések aránya emelkedő az enyhébbek rovására. Tüzetesebb vizsgálódásba, mely az egyes bűncselekmények szerint elemezné a változást, itt tér szűke miatt nem bocsátkozhatunk.

A nők aránya a büntetettek között. — Az alábbi táblázat adja a nők arányát a büntett és vétség miatt elítéltek soraiban és pedig törvényszékek és járásbiróságok szerint elkülönítve s azután az összes elítélteket egybefoglalva; volt ugyanis 100 elítélt között:

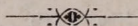
Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887	1888
törvényszékek	12 ⁴	12 ⁰	10 ⁹	11 ⁴	11 ⁷	11 ⁷	11 ⁸	11 ⁹	11 ⁶
járásbiróságok	23 ⁰	23 ⁵	23 ⁸	25 ¹	25 ⁷	24 ²	25 ²	25 ⁷	26 ⁴
általában	19 ⁷	20 ³	20 ⁴	21 ⁷	22 ²	20 ⁹	21 ⁸	22 ²	22 ⁷

Feltűnő a nők részesedési arányának állandó romlása, mely egyenesen a járásbiróság előtti elítéltetéseknél tulajdonítandó. Feltűnő az a jelenség is, hogy míg a törvényszékek elítélteit közt a nők nem egészen 12⁰/o-kal szerepelnek, a járásbiróságok kétszeres arányt mutatnak. A magyarázat itt is, mint hazai büntető statisztikánk nem egy pontjánál, a rágalmazás és becsületsértés vétségének rovatában keresendő. Ez a hatalmas és egyre növekedő rovat, mely ugyyszólván egész súlyával a járásbiróságok mérlegébe esik, majd két ötödét

(1888-ban 39·1⁰/o-át) adja ezen bíróságok elítéltjeinek. Ha csak a közönséges (nem az államfők vagy a legtagabb értelemben vett állami hatóságok ellen elkövetett) rágalmazás és becsületsértés eseteit vesszük, úgy volt 100 elítélt közt a járásbíróságoknál: 1881-ben 38·4, 1881—85-ben 39·2, 1886-ban 40·9, 1887-ben 40·8, 1888-ban pedig éppen 42·0 nő. — Kétségtől kivül magas arány. Az e részben összehasonlításra egyedül alkalmas német bűnügyi statisztika csak 27⁰/o-ot mutat fel. E bűncselekmények nélkül a járásbíróságok által elítéltek közt aránylag nem sokkal több a nő, mint a törvényszékeknél: nevezetesen volt 1881—85. átlagában 100 elítélt közt 15·4, 1886-ban 14·5, 1887-ben 15·7, 1888-ban pedig 16·4. A járásbíróság elé tartozó vétségek közül magas még a nők részesedése a lopás és a könnyű testi sértés vétségeiben — 1888-ban 19⁰/o körül mindegyiknél, ellenben természetszerűleg alacsony már a súlyos testi sértés vétségénél — ugyanazon évben 7·7⁰/o.

A mi nemzetiségeink szerepét a bűncselekmények terén illeti, e részben az Évkönyv tavalyi számában ¹⁾ mondottakra utalunk, annyival inkább, minthogy a már megtörtént népszámlálás a nemzetiségeknek az összes népességhez való aránya tekintetében újabb adatokkal fog szolgálni, úgy, hogy az 1880. évi arányszámok alapul vétele immár nem volna helyén.

¹⁾ 609 lap.

L) Véderő.¹⁾

Védttörvény és újonczozás. — A hadsereg és hadi tengerészet teljes hadi létszámát a monarchia mindkét államterületének összes népességére a véderőről szóló 1868. XL. t.-cz. (1868. decz. 5 osztr. törvény) 800.000 főben állapította meg tíz évre. Ebből a magyar korona országainak jutaléka az akkori határvidéken kívül 329.632 főre határoztatott, mely szám az 1869/70-iki népszámlálás alapján (1872. III. t.-cz.) 329.216 főre helyesbítettett, a három bányási ezred és titeli zászlóalj területének polgárosítása folytán 333.738 főre (1872. XXXV. t.-cz.), a határőrvidék többi részének polgárosítása folytán pedig 342.988 főre emeltetett (1873. XXXVII. t.-cz.); ez utóbbi számot tartotta meg az 1879. LI. t.-cz., mely a 800 ezer főnyi teljes hadi létszámot további 10 évre állapította meg, az 1882. I. t.-cz. ellenben, az 1880. évi népszámlálás alapján 331.414 főre szállította le a magyar korona országait illető hadjutalékot. Az új védttörvény a hadi létszámot nem állapítja meg, az újonczjutalékot azonban a 800.000 főnyi hadilétszám fentartásához szükséges mennyiségben számítja ki, de hogy a mozgósítás esetén a kiszabott létszám tényleg rendelkezésre álljon, a monarchia eddigi 95.474 főnyi újonczjutalékát 103.100 főben állapítja meg, miből a Magyarbirodalomra az eddigi 39.552 újoncz helyett 42.711 újoncz esik. Ezenkívül a magyar korona országai honvédségének fentartására szükséges évenkénti

¹⁾ 1887—92. országgyűlés. Képviselőházi irományok XII. kötet. Indokolás a véderőről szóló törvényjavaslatához. — 1889. évi országos törvénytar. — 1890. évi országos törvénytar. — Magyar Stat. Évkönyv XI. füzet. — A magyar kir. honvédelmi ministerium működése az 1877—1890. években, írta Biró Pál min. tanácsos. Budapest 1891. — Militär-Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1889. Wien 1890. — Oesterreichisches Statistisches Handbuch. Wien 1889.

újonczjutalék szintén 10 évi érvénynyel, 12.500 főben állapított meg. Fontos a póttartaléki intézmény reformálása az új törvény által, valamint az újonczkivétési és újonczállítási eljárás szabályozása s az egy évi önkéntesség új (elégé ismert) szabályozása. A törvénynek azonban egyik legfontosabb intézkedése, hogy a hadkötelezettségi kor kezdete a 20-ik életévről a 21-ik életévre tetetett át. A tapasztalat azt bizonyította, hogy a fiatalságnak évről-évre kisebb része érik meg a hadi szolgálatra 20 éves korában. Ez a satnyulás már évek óta a legtöbb hadkiegészítő kerületben a negyedik korosztály behívását tette szükségessé, azonban a négy-szeri állítással járó zaklatás helyett czélszerűbbnek látszott a hadkötelezettséget egy évvel elhalasztani, annál is inkább, mert a ki testileg elég fejlett, 20 éves korában már önként beléphet a hadseregbe s így hadkötelezettségén hamarabb túlesik.

Az újonczozás főbb eredményeit 1867 óta külön Magyarországon és Ausztriában a következő táblázatok tüntetik fel:

É v	Magyarországon a három, illet. négy első korosztályban								
	a felhi- vottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroz- tatott		mint alkalmatlan ¹⁾			
		összesen	‰	össze- sen	‰	vissza- helyeztetett		töröltetett	
						összesen	‰	össze- sen	‰
1867	²⁾ 286.489	128.555	44 ⁸⁷	43.323	15 ¹²	61.773	21 ⁵⁶	19.273	6 ⁷³
1868	³⁾ 246.070	107.547	43 ⁷¹	34.590	14 ⁰⁶	54.167	22 ⁰¹	11.662	4 ⁷⁴
1869	322.630	110.071	34 ¹²	74.103	22 ⁹⁷	105.786	32 ⁷⁹	31.751	9 ⁸⁴
1870	290.558	104.220	35 ⁸⁷	63.861	21 ⁹⁸	97.751	33 ⁶⁴	23.667	8 ¹⁶
átl. 1867—70	286.437	112.598	39 ¹⁰	53.969	18 ⁸⁴	79.869	27 ⁸⁸	17.271	6 ³⁰
1871	292.787	99.999	34 ¹⁵	75.506	25 ⁷⁹	101.108	37 ⁹⁵	14.570	4 ⁹⁸
1872	311.495	100.229	32 ¹⁸	74.634	23 ⁹⁶	119.224	38 ²⁷	15.544	4 ⁹⁹
1873	316.630	98.388	31 ⁰⁷	62.161	19 ⁶³	135.963	42 ⁹⁴	17.082	5 ³⁹
1874	321.135	85.704	26 ⁶⁹	51.866	16 ⁶⁵	162.764	50 ⁶⁷	18.011	5 ⁶¹
1875	330.959	85.282	25 ⁷⁷	52.483	15 ⁸⁶	173.257	52 ³⁵	16.493	4 ⁹⁸
átl. 1871—75	314.601	93.920	29 ⁸²	63.330	20 ¹³	138.463	44 ⁰¹	16.340	5 ¹⁹
1876	338.781	79.003	23 ³²	50.570	14 ⁹³	188.331	55 ⁵⁹	17.684	5 ²²
1877	362.504	78.715	21 ⁷²	52.542	14 ⁴⁹	208 ⁹¹⁵	57 ⁶³	19.809	5 ⁴⁷
1878	372.901	77.760	20 ⁸⁵	55.968	15 ⁰¹	219.074	58 ⁷⁵	17.018	4 ⁵⁶
1879	385.262	81.038	21 ⁰³	55.927	14 ⁵²	228.669	59 ⁶¹	17.198	4 ⁴⁷
1880	376.011	78.254	20 ⁸¹	52.261	13 ⁹⁰	227.993	60 ⁶⁴	14.629	3 ⁸⁹
átl. 1876—80	367.092	78.954	21 ⁵¹	53.454	14 ⁵⁶	214.596	58 ⁴⁶	17.268	4 ⁷⁰

¹⁾ A kórházakba gyógyulás vagy megfigyelés végett küldött és a hadkiegészítési hatóságokhoz hivatalos eljárás végett áttett egyéneket

É v	Magyarországban a három, illet. négy első korosztályban								
	a felhivottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroz- tatott		mint alkalmatlan ¹⁾			
		összesen	%	össze- sen	%	vissza- helyeztetett		töröltetett	
						összesen	%	össze- sen	%
1881	368.611	75.998	20 ⁶²	47.570	12 ⁹²	227.232	61 ⁶⁵	15.411	4 ¹⁸
1882	365.760	73.027	19 ⁹⁴	47.542	13 ⁰⁰	229.487	62 ⁷⁴	13.619	3 ⁷²
1883	382.097	55.699	14 ⁵⁸	68.225	17 ⁸⁶	232.134	60 ⁷⁵	25.618	6 ⁷¹
1884	377.049	55.857	14 ⁸¹	52.693	13 ⁹⁸	242.098	64 ¹⁹	26.002	6 ⁹⁰
1885	403.092	59.201	14 ⁶⁹	49.910	12 ³⁸	267.686	66 ⁴¹	25.175	6 ²⁵
átl. 1881—85	379.322	63.956	16 ⁸⁶	53.188	14 ⁰²	239.727	63 ²⁰	21.165	5 ⁵⁸
1886	429.952	52.893	12.30	65.755	15.28	280.341	65 ²⁰	23.269	5 ⁴¹
1887	413.616	41.859	10 ¹²	58.194	14 ⁰⁷	299.250	72 ³⁵	9.777	2 ³⁶
1888	435.321	41.682	9 ⁵⁸	52.597	12 ⁹⁸	328.605	75 ⁴⁹	8.942	2 ⁰⁵
1889	329.568	33.131	10 ⁰⁵	66.784	20 ²⁶	226.645 ⁴⁾	68 ⁷⁷	2.080	0 ⁶³

Könnyebb összehasonlítás kedvéért 1889. évre is megtartottuk az alkalmatlanoknak talált védkötelesek korábbi osztályozását, az új védtörvény osztályozása szerint azonban 1889-ben csak 170.789 helyezettett vissza, 55.856 egyén fegyverképtelennek találtatott. Az 1890. évi fősorozáson az állítási lajstromba fölvett állításkötelesek száma 353.855 volt, ezek közül a póttartalékba sorozottakkal együtt besoroztatott 67.071, visszahelyezettett 168.761, fegyverképtelennek találtatott 56.002, töröltetett 4.940, felülvizsgálatra küldetett 4.333, gyógyítás vagy megfigyelés végett kórházba szállítottatott 1.150 s távolmaradt 50.027. A teljesen ismeretlenek száma 22.267-re rúgott. Ujabban a teljesen ismeretlenek sem a hadképességi adatok összeállításánál nem vétetnek tekintetbe, sem az állítási lajstromokba nem vétetnek fel.

Ausztriában az újonczozás eredményét szintén 1867. óta a következő számok mutatják:

csekély számuknál fogva nem mutatjuk ki s így a sorozáson meg nem jelentek, a besorozottak és alkalmatlanok összege nem adja ki a felhivottak összes számát. — ²⁾ Ezek közül 1.931 a katonai váltságdíjat lefizette, 30.242 pedig mint fölösleges elbocsáttatott. — ³⁾ Ezek közül 73 a katonai váltságdíjat lefizette, 37.064 pedig mint fölösleges elbocsáttatott.

⁴⁾ Az 1889. évben csak 170.789 helyezettett vissza, 55.856 fegyverképtelennek osztályoztatott.

Év	Ausztriában a három, illetőleg négy első korosztályban								
	a felhivottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroz- tatott		mint alkalmatlan			
		összesen	‰	összesen	‰	vissza- helyeztetett		töröltetett	
						összesen	‰	össze- sen	‰
1867 . . .	¹⁾ 344.653	95.431	27.20	66.173	19.20	139.011	40.33	34.301	9.95
1868 . . .	²⁾ 278.531	65.393	23.47	43.698	15.69	81.132	29.26	10.037	3.60
1869 . . .	456.189	110.431	24.12	99.472	21.80	199.610	43.76	45.455	9.96
1870 . . .	406.996	97.060	23.85	83.397	20.49	191.453	47.04	33.528	8.24
átl. 1867-70	371.605	92.091	24.78	73.185	19.65	152.801	41.12	30.830	8.29
1871 . . .	408.721	94.802	23.19	79.745	19.51	202.523	49.55	30.324	7.42
1872 . . .	400.594	88.932	22.20	77.485	19.34	202.380	50.51	30.650	7.64
1873 . . .	406.103	84.013	20.69	65.295	16.08	228.980	56.34	26.420	6.51
1874 . . .	405.468	77.429	19.10	58.834	14.51	239.605	59.09	27.840	6.87
1875 . . .	398.363	64.728	16.25	61.184	15.30	245.455	61.62	25.322	6.36
átl. 1871-75	403.850	81.981	20.30	68.509	16.96	223.778	55.41	28.111	6.96
1876 . . .	408.781	61.619	15.07	61.010	14.92	259.169	63.40	24.560	6.01
1877 . . .	440.013	62.214	14.14	62.422	14.19	238.334	65.53	24.938	5.67
1878 . . .	468.251	61.572	13.15	65.715	14.03	317.091	67.82	21.978	4.69
1879 . . .	490.451	61.610	12.56	64.845	13.22	337.062	68.72	24.994	5.10
1880 . . .	481.599	58.525	12.15	59.530	12.36	333.525	69.25	23.024	5.82
átl. 1876-80	457.819	61.108	13.35	62.704	13.69	307.036	67.00	24.900	5.44
1881 . . .	473.631	58.036	12.25	61.664	13.02	335.924	70.93	26.856	5.66
1882 . . .	465.143	55.053	11.84	60.186	12.94	325.286	69.80	23.214	4.99
1883 . . .	518.058	33.728	6.51	78.240	15.10	357.173	68.94	43.691	8.43
1884 . . .	514.572	34.107	6.63	70.321	13.67	365.509	71.03	39.233	7.22
1885 . . .	515.167	34.721	6.74	65.075	12.63	378.108	73.40	36.723	7.13
átl. 1881-85	497.314	43.129	8.67	67.097	13.49	352.400	70.86	33.843	6.81
1886 . . .	538.403	29.801	5.54	101.790	18.91	368.859	66.65	34.540	6.42
1887 . . .	516.801	21.582	4.18	102.739	19.80	372.194	72.06	15.417	2.98
1888 . . .	522.688	21.254	4.07	84.816	16.23	399.143	76.36	15.189	2.91
1889 . . .	408.192	30.450	7.46	88.957	21.79	285.203 ³⁾	69.87	3.003	0.73

A felhivottak száma ugy Magyarországon, mint Ausztriában az utóbbi évtized alatt nagy mértékben szaporodott. Ez a népesség természetes szaporodásával függ össze, de csak részben, mert Ausztriában 1883. hazánkban pedig 1885. óta számos hadkiegészítő kerületben a kivetett hadjutalék nem telvén ki a három első korosztályból, a negyedik korosztály is felhivatott. A negyedik korosztályból

¹⁾ Ezek közül 6.675 mint fölösleges elbocsáttatott. — ²⁾ Ezek közül 5.461 a katonai váltságdíjat lefizette, 70.505 pedig mint fölösleges elbocsáttatott. — ³⁾ Ezek közül csak 224.167 helyezettett vissza, ellenben 61.036 fegyverképtelennek osztályoztatott.

felhivatott Magyarországon 1885-ben 17.027, 1886-ban 42.064, 1887-ben 36.536, 1888-ban 47.524 egyén; Ausztriában ellenben 1883-ban 38.246, 1884-ben 33.580, 1885-ben 34.536, 1886-ban 55.646, 1887-ben 36.248, 1888-ban pedig 28.849. Hazánkban tehát két évvel későbbben állt be a negyedik korosztály felhívásának szüksége s az első évben csak kis mértékben, de már 1887-ben Ausztriát elértük, 1888-ban pedig erősen el is hagytuk a fiatal nemzedéknek e sajnos degenerációjában. 1888-ban a birodalmi tanácsban képviselt országok közül csak Krajnában és Galicziában kellett felhívni a negyedik korosztályt, a magyar korona országainak ellenben csaknem minden hadkiegészítő kerületében. Megjegyzendő azonban, hogy még azon kiegészítő kerületekben is, hol a negyedik korosztály felhívásának szüksége beállott, ez többnyire csak egyes sorozójárásokra terjedt ki s ezekben is gyakran a negyedik korosztályból alkalmasnak talált egyéneknek már egy része elég volt a hadsereg és póttartalék jutalékának, valamint a honvédség minimális szükségének kielégítésére.

A felhívottak számának feltűnő csökkenését 1889-ben ugy Magyarországon, mint Ausztriában, a védkötelezettségnek a 21-ik évről való eltolása okozta, mert 1889-ben mind olyan korosztályok kerültek sorozás alá, melyek már korábban is fel voltak hiva s létszámuk részint besorozások, részint pedig a törlések következtében tetemesen leszállott.

A sorozáson meg nem jelentek száma a monarchia mindkét államában örvendetesen fogy. Különösen hazánkban voltak a viszonyok korábban nagyon abnormisak. Egész 1871-ig bezárólag a felhívottaknak több, mint harmincz százaléka maradt távol, részint engedéllyel, részint engedély nélkül a sorozástól, később az arány javult, bár nálunk évről-évre nagyobb százalék maradt el a sorozástól, mint Ausztriában. A javulás 1888-ig tartott, 1889-ben nálunk némi csekély, Ausztriában pedig erős visszaesés mutatkozik. A javulást a nagyobb rendnek és szigornak tulajdoníthatjuk, mely képes volt ellensúlyozni a kivándorlás okozta elmaradásokat. Egyes hadkiegészítő kerületekben a sorozáson meg nem jelent felhívottak száma igen sokra megy, például nálunk a trencsényi hadkiegészítő kerületben ezer felhívott közül 146 nem jelent meg a sorozáson, a brassói-ban 307, az ungvári-ban 375, az eperjesiben 443, mit tisztán a nagymérvű kivándorlásnak róhatunk fel. Ausztriában nem egészen ily kedvezőtlenek a viszonyok, ott — hogy a maximumokat említsük — ezer felhívott közül elmaradt a leiberg-i hadkiegészítő kerületben 114, a laibachiban 133, a tarnowiban 179.

A besorozottak aránya nálunk, daczára, hogy újabban sokkal kevesebben maradtak távol, a hetvenes évekhez képest nagyon alacsony volt, voltak ugyan egyes kedvezőbb évek, mint az 1883-ki és némileg az 1886-ki, de általában a hadképeseknek szomorú csökkenését látjuk. Ausztriában is nagy volt a hanyatlás egész 1885-ig, de az utóbbi pár év alatt nagy fokú javulás mutatkozik.

A besorozottak arányszámának rendkívüli növekedése 1889-ben, nem a hadképesség javulását jelenti, hanem onnan ered, hogy az 1889. évi védtörvény értelmében azok, kik mint öröklött mezőgazdaság birtokosai, szülőik eltartói stb., a sorozás alól ideiglenesen fölmentettek, valamint a kevésbé alkalmas állításkötelesek is, most már a póttartalékba soroztattak s minthogy ezenkívül, a megelőző sorozások alkalmával az első korosztályokat, hogy időt engedjenek a testi kifejlésre, lehetőleg kimélték, ezáltal a magasabb korosztályok több hadképest szolgáltatnak, mint rendesen.

A fősorozáson és az utóállítások alkalmával alkalmasnak talált újonczok következő számmal soroztattak be a hadsereghez, a póttartalékhoz és honvédséghez:

É v	Besoroztatott általában							
	Magyarországban				Ausztriában			
	a hadsereg és haditengerészetbe	a póttartalékba	a honvédséghez	összesen	a hadsereg és haditengerészetbe	a póttartalékba	a honvédséghez	összesen
1870	37.733	5.214	21.768	64.715	52.588	9.420	21.956	83.964
1871	38.415	8.751	30.009	77.175	53.107	9.706	17.595	80.408
1872	38.461	11.108	26.102	75.671	53.710	9.296	14.999	78.005
1873	36.671	10.573	16.228	63.472	51.886	6.459	7.393	65.738
1874	36.364	8.680	7.840	52.884	50.205	4.431	4.687	59.323
1875	38.536	8.855	5.860	53.301	51.373	3.746	6.425	61.544
átlag 1870—75 .	37.705	8.864	17.968	64.537	52.145	7.176	12.176	71.497
1876	37.107	7.121	6.907	51.135	51.784	2.906	6.719	61.409
1877	38.468	6.581	6.978	53.027	51.630	3.693	7.494	62.817
1878	37.983	6.203	12.218	56.404	51.980	4.740	9.194	65.914
1879	38.531	6.375	11.364	56.270	52.555	5.202	7.278	65.035
1880	38.539	4.423	9.664	52.626	50.416	3.970	5.327	59.713
átlag 1876—80 .	38.125	6.141	9.626	53.892	51.673	4.102	7.202	62.977
1881	37.463	4.342	6.109	47.914	51.910	3.720	6.252	61.882
1882	36.454	4.031	7.390	47.875	51.904	3.215	5.251	60.370
1883	41.173	7.619	21.218	70.010	59.468	7.237	12.791	79.496

É v	Besoroztatott általában							
	Magyarországban				Ausztriában			
	a hadsereg és haditen-gerészetbe	a póttartalékba	a honvédséghez	összesen	a hadsereg és haditen-gerészetbe	a póttartalékba	a honvédséghez	összesen
1884	39.858	3.534	10.529	53.921	55.964	4.287	10.645	70.896
1885	40.830	2.525	7.504	50.859	54.594	3.331	7.721	65.646
átlag 1881—85 .	39.155	4.411	10.550	54.116	54.768	4.358	8.532	67.658
1886	45.243	3.501	19.158	67.902	66.261	5.899	34.266	106.426
1887	44.448	2.925	17.700	65.076	62.922	8.801	37.866	109.589
1888	39.552	3.955	12.711	56.218	54.991	5.499	27.558	88.042
1889	33.729	28.443	6.232	68.404	53.933	30.904	7.622	92.459

Az új véderőtörvény értelmében a honvédségnek is külön póttartalék van, 1889-ben a besorozott póttartalékosok közül Magyarországon 10.738, Ausztriában pedig 6.174 a honvédség állományába soroztatott.

A közös hadsereghez besorozott összes ujonczok (tehát a monarchia mindkét államából besorozottak), az egyes csapatnemek közt következőleg oszlottak meg:

Sorszám	Csapatnem	Besoroztatott					
		1887-ben		1888-ban		1889-ben	
		össze-sen	o/o	össze-sen	o/o	össze-sen	o/o
1	Gyalogság	68.368	63'7	62.826	61'8	43.945	52'0
2	Tíroli vadászrezd	1.645	1'6	1.625	1'6	1.554	1'8
3	Tábori vadász zászlóaljok	4.153	3'9	4.115	4'0	4.244	5'0
	Gyalogság együtt	74.166	69'1	68.566	67'4	49.743	58'8
4	Lovasság	12.282	11'4	14.367	14'1	15.293	18'1
5	Tábori tüzérség	8.901	8'3	7.370	7'2	7.884	9'3
6	Vártüzérség	2.782	2'6	2.304	2'3	2.392	2'8
7	Hadmérnöki csapatok	1.731	1'6	1.690	1'7	1.739	2'1
8	Utászrezd	903	0'8	911	0'9	906	1'1
9	Vasuti és távíró ezred	295	0'3	232	0'3	432	0'6
10	Egészségügyi csapatok	1.283	1'2	1.244	1'2	1.275	1'5
11	Vonat csapatok	1.004	0'9	939	0'9	954	1'1
12	A cs. kir. lótenyésztési intézetek kat. osztálya	491	0'4	482	0'5	499	0'6
13	A m. és kir. lótenyésztési intézetek kat. osztálya	1.099	1'1	1.146	1'1	1.169	1'4
14	Egyenruha kezelő intézetek . . .	96	0'1	70	0'1	121	0'1
15	Katonai élelmezési intézetek . .	809	0'8	791	0'8	769	0'9
16	Hadi tengerészet	1.528	1'4	1.533	1'5	1.441	1'7

Közös hadsereg. — Hadseregünk szervezetét röviden összefoglalva, a következőkben ismertetjük: A gyalogság áll 102 ezredből, békében mindenik 4 tábori zászlóaljjal és 1 pótzászlóaljkerettel; háborúban 4 tábori zászlóaljjal, a pótzászlóaljjal és 1 törzsszakasszal. A vadász-csapatokat alkotja a tiroli vadász-ezred békében 10 tábori zászlóaljjal és 1 pótzászlóaljkerettel, háborúban 10 tábori zászlóaljjal, 2 pótzászlóaljjal és 2 törzsszakasszal. Továbbá 32 tábori vadászzászlóalj, békében mindenik 4 tábori századdal és 1 pótszázad-kerettel. Háborúban 4 tábori századdal és 1 pótszázaddal.

A lovasság áll békében 14 dragonyos-, 16 huszár- és 11 dzsidás ezredből, mindenik ezrednek van 2 osztályba osztott hat százada, egy pótkerete és egy utász-szakasza. Háborúban minden ezrednél 1 pótkeret, 1 pótszázad, 1 tartalékszázad és 2 szakasz törzsslovasság alakíttatik.

A tábori tüzérséget alkotja békében 153 nehéz-, 28 könnyű- és 16 lovas üteg, továbbá 64 lőszeroszlop és ugyanannyi pótszertár-keret, ezek 14 (45 ütegosztályból álló) hadtest-tüzérezredre és 28 önálló nehéz ütegosztályra vannak tagolva. Háborúban a lőszeroszlop és pótszertár-keretből 79 lőszeroszlop és 42 pótszertár, esetleg hegyi ütegek is alakíttatnak.

A vártüzérséget képezi 12 vártüzér-zászlóalj. Békében mindenik zászlóalj 6 századdal, melyek közül egy keretre van leszállítva, a 9. zászlóalj pedig ezen kívül 3 hegyi üteggel bir. Háborúban pedig minden zászlóalj 6 századdal, a 9-ik zászlóalj pedig 6 hegyi üteggel bir.

A hadmérnöki csapatokat 2 ezred alkotja. Békében mindenik ezred áll 5 zászlóaljba osztott 20 századból, 2 tartalékszázadból, 1 pótzászlóalj-keretből és 3 pótszázad-keretből. Háborúban mind a két pótzászlóalj-keretből (és az illető századkeretéből) egy 5 századból álló zászlóalj, továbbá az első ezrednél 5, a második ezrednél 10 sánctszerszámoszlop alakíttatik.

Az utász-csapatokat 1 ezred képezi 5 zászlóaljjal, mindenik zászlóalj áll 4 tábori és 1 tartalék-századból, 1 pótszázad-kerettel és 1 szertartalékkal, ezenkívül minden ezred-osztág részére esik 1 utász-szertár. Háborúban minden pótszázad-keretből 1 pótszázad és ezenkívül 2 mozgó utász-szertár alakíttatik.

A vasuti és távirda-ezred áll 2 zászlóaljból, békében mindenik 4 századdal és 1 pótkerettel. Háborúban 8 vasuti század, 46 távirász-osztag és egy 2 századból álló pótzászlóalj állittatik föl.

Az egészségügyi csapatokat képezi békében az egészségügyi csapatparancsnokság és 26 egészségügyi osztag. Háborúban az egészségügyi csapatparancsnokság, 26 egészségügyi törzsosztag, 116 tábori egészségügyi osztag és 10 tartalék egészségügyi osztagi

A vonatcsapatok állanak 77 századból, 4 keretből, hegy vonat számára, 15 ágyútelep-keretből és 3 pót-anyagszertárkeretből 3 ezredbe, illetőleg 15 osztályba osztva. Háborúban 77 vonat- és 20 hegyi vonat-század. 13 vonat-kísérő század a tábori élelmezési raktár számára, 98 vonatkísérő parancsnokság élelmezési vonatok számára. 13 vonat-seregosztály tábori sütők számára, 15 hadtest-vonatágyútelep, 15 pótcapat beteg lovak számára, 3 tábori vonat-ágyútelep és 3 pótszertár, ép úgy, mint békében 3 ezredbe, illetőleg 15 osztályba osztva.

A felsorolt egyes csapatokon kívül a közös hadsereg kiegészítő részét képezik még a tábori hatóságok és felsőbb-parancsnokságok, valamint a katonai képző intézetek.

A tisztikar állományát az alábbi számok mutatják, nem számítva a nyugdíjazottak állományát, mely a hadsereg szempontjából fontossággal egyáltalán nem bír.

	Átlag 1871— 1875	Átlag 1876— 1880	Átlag 1881— 1885	1887	1888	1889
1. Alkalmazásban levő tábornokok:						
tábornagy	1	1	1	1	1	1
táborszernagy és lovass. tábornok	22	23	28	28	32	32
altábornagy	62	74	82	88	88	86
vezérőrnagy	115	123	141	139	142	138
együtt	200	221	252	256	263	257
2. Tettleges állományú törzs-és főtisztek:						
ezredes	274	294	286	306	335	337
alezredes	294	318	318	359	355	367
őrnagy	594	595	645	613	625	623
százados	3.329	3.481	3.625	3.650	3.787	4.029

	Átlag 1871— 1875	Átlag 1876— 1880	Átlag 1881— 1885	1887	1888	1889
főhadnagy	4.008	3.873	3.761	3.854	4.167	4.426
hadnagy	3.786	3.496	3.704	3.679	3.757	3.714
együtt . . .	12.285	12.057	12.339	12.461	13.026	13.496
3. Tartalékos törzs- és főtisztek:						
törzstisztek	7	5	2	2	2	2
százados	47	36	32	35	40	40
főhadnagy	209	266	271	210	232	229
hadnagy	2.415	4.757	5.908	6.775	6.934	7.327
együtt . . .	2.678	5.064	6.213	7.022	7.208	7.598
4. Várakozási illetménynyel szabadságolt törzs- és főtisztek	307	247	211	179	220	209
5. Illetmény nélkül szabadságolt törzs- és főtisztek	54	49	66	71	58	72
6. A tetteles állományú törzs- és főtisztek megoszlása az egyes csapatnemek szerint:						
vezérkar	240	262	278	282	287	289
gyalogság és vadászcsapatok	7.655	7.404	7.478	7.492	7.791	8.144
lovasság	1.610	1.594	1.615	1.628	1.675	1.675
tüzérség	1.591	1.642	1.667	1.703	1.831	1.892
hadmérnöki csapatok . . .	390	425	494	509	521	541
vasuti és táviró ezred . . .	—	—	28	61	59	75
egészségügyi csapatok . .	68	71	73	75	77	83
utászvezred	145	150	141	136	150	150
vonatcsapatok	146	145	247	261	288	321
a kat. építési kezelőség tisztikara	83	38	22	14	13	11
ruhakezelési intézetek tisztikara	58	49	54	58	60	56
egyéb alkalmazásban . . .	299	277	242	242	254	259
együtt . . .	12.285	12.057	12.339	12.461	13.026	13.496
Összesen . . .	15.524	17.638	19.081	19.989	20.775	21.632

Ha a régiebb (1871—75. évi) létszámot összehasonlítjuk az utóbbi évek létszámával, legnagyobb különbség a tartalékos tiszteknél mutatkozik, ezeknek száma rendkívül nagy arányokban emelkedett.

A legénység anyakönyvi állományát csapatnemek szerint a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Csapatnem	Átlag 1881—85-ben		1887-ben		1888-ban		1889-ben	
		össze- sen	%	össze- sen	%	össze- sen	%	össze- sen	%
1	Gyalogság . .	532.104	61'70	545.095	61'55	537.794	60'90	586.101	62'4
2	Vadászcsapatok	55.194	6'51	56.541	6'38	55.952	6'30	57.825	6'2
3	Lovagság . .	90.454	10'38	86.264	9'74	88.082	10'00	89.168	9'6
4	Tábori tüzérség	63.818	7'40	65.150	7'36	65.926	7'50	67.875	7'2
5	Vártüzérség .	25.010	2'90	23.264	2'63	20.157	2'30	20.399	2'2
6	Műszaki tüzérs.	—	—	—	—	2.770	0'30	2.776	0'3
7	Hadmérnöki csapatok . .	15.523	1'80	14.475	1'63	14.366	1'60	14.508	1'6
8	Utászerezd . .	8.624	0'99	7.513	0'85	7.513	0'90	7.570	0'8
9	Vasuti és távíró ezred . . .	2.587	0'30	5.095	0'58	5.332	0'60	5.703	0'6
10	Egészségügyi csapatok . .	18.110	2'10	21.525	2'43	22.614	2'60	21.902	2'3
11	Vonatsapatok	41.495	4'81	48.932	5'52	50.640	5'70	53.967	5'7
12	Katonai képző- intézetek . .	862	0'10	884	0'10	885	0'10	887	0'1
13	Ruházat-kezelő intézetek . .	862	0'10	1.357	0'15	1.340	0'10	1.387	0'1
14	Katonai élel- mezési inté- zetek . . .	7.762	0'90	9.522	1'08	9.592	1'10	9.821	1'0
	Összesen . .	862.405	100'00	885.617	100'00	882.963	100'00	939.884	100'00

A legénység anyakönyvi állománya nemzetiség szerint
következőleg oszlott meg:

Sorszám	Nemzetiség	Átlag 1881—85-ben		1887-ben		1888-ban		1889-ben		A nemzetiség aránya az 1880. népességben
		össze- sen	%	össze- sen	%	össze- sen	%	össze- sen	%	
1	Németek	253.547	29'40	265.989	30'03	266.490	30'20	281.606	30'00	26'61
2	Magyarok	165.582	19'20	164.882	18'68	166.241	18'80	172.037	18'30	17'24
3	Csehek, morvák ¹⁾	160.407	18'09	126.404	14'27	126.121	14'20	129.397	13'80	13'81
4	Ruthének	69.855	8'10	72.418	8'18	69.876	7'90	77.973	8'30	8'41
5	Lengyelek	67.268	7'80	73.208	8'28	74.111	8'40	82.862	8'80	8'68
6	Horvátok és szerbek	62.093	7'20	61.070	6'80	61.579	7'00	67.577	7'20	7'28
7	Oláhok	48.295	5'60	46.105	5'21	45.122	5'10	49.009	5'20	6'03
8	Tótok	—	—	41.541	4'60	40.782	4'60	43.483	4'60	4'98
9	Szlovének	28.459	3'30	26.141	2'85	25.106	2'90	26.753	2'80	3'04
10	Olaszok	6.649	0'77	7.683	0'87	7.359	0'80	8.968	1'00	1'70
11	Bolgárok	250	0'03	176	0'02	176	0'00	199	0'00	0'04
12	Egyéb nemzetiségek	—	—	—	—	—	—	—	—	0'71
	Összesen . .	862.405	100'00	885.617	100'00	882.963	100'00	939.884	100'00	100'00

Könnyebb összehasonlítás kedvéért közöltük az arányszámot,
melyet az egyes nemzetiségek az összes népességben elfoglalnak.

¹⁾ A tótok a csehek és morvák közé foglaltattak.

Ebből az tűnik ki, hogy a németek a hadseregben sokkal nagyobb arányban szerepelnek, mint az összes népességben; ez kétségtől áll is, de bizonyára nem oly nagy arányban; mert a német hivatalos nyelv és szellem mellett, alig szenved kétséget, hogy sok németül tökéletesen tudó, de más nemzetiséghez tartozó egyén vétetett német nemzetiségűnek. Ily módon a magyarok száma is némileg kisebbnek van feltüntetve a valóságnál, de arányuk még így is nagyobb, mint az összes népességben.

Haditengerészet. — Az osztrák-magyar hajóhad hajóinak állományát és felszerelését 1889-ben a következő táblázat mutatja:

Hajóhad	A hajók			A felszerelt és első tartalékban levő hajók				
	száma	tonna-tartalma	lóereje	száma	tonna-tartalma	lóereje	ágyú-nak száma	személy-zete
<i>Hadihajók:</i>								
Toronyhajók	2	11.930	13.000	2	11.930	13.000	17	84
Pánczélos Casamatta-hajók	8	42.930	28.500	5	23.650	16.100	64	221
Pánczélos fregatták	1	5.140	3.500	1	5.140	3.500	18	154
Fregatták	2	6.860	5.300	1	3.430	2.600	15	545
Corvettek	8	14.260	10.900	3	3.430	3.700	12	736
Torpedo-hajók	14	18.185	42.800	4	6.730	13.500	12	248
Torpedo-naszádok	57	3.607	35.150	—	—	—	—	—
Ágyu naszádok	6	3.470	2.370	3	4.650	1.060	6	336
Kerekcs gőzösök	10	12.181	10.850	6	1.680	5.450	13	328
Műhelyhajók	2	2.410	1.250	—	—	—	—	—
Monitorok	2	620	400	—	—	—	—	—
Összesen	112	121.593	154.520	25	60.640	58.910	157	2.652
<i>Iskolahajók és hulkok:</i>								
Tűzészeti iskolahajó	2	7.790	3.500	1	2.650	—	—	636
Hajó-tanonciskolahajó	1	2.650	—	1	2.650	—	—	123
Torpedo iskolahajó	1	1.350	—	1	1.350	—	—	388
Vitorlás corvett	1	590	—	1	590	—	4	165
Vitorlás brigg	2	380	—	—	—	—	—	—
Vitorlás szkúner	2	570	—	1	370	—	—	124
Hulkok	4	7.310	—	1	1.610	—	—	451
Összesen	13	20.640	3.500	6	9.220	—	4	1.887
<i>Tenderek:</i>								
Gőznaszád	7	1.389	1.970	1	180	360	—	33

A hadi tengerészet személyzetének 1889. évi létszámát a következő kimutatás tünteti fel:

	Fenn a hajókon	A hajókon kívül	Összesen
Tengernagy	1	9	10
Törzstiszt	25	53	78
Főtiszt	163	208	371
Tengerésztiszt hadapród	122	—	122
Lelkész, orvos, hadbíró és hivatalnok	103	382	485
Legénység	3.869	3.021	6.890
Tiszti szolgálók és kézművesek	389	1.469	1.858
Együtt	4.672	5.142	9.814

Honvédség. — A monarchia véderejének igen fontos kiegészítő részét képezi a honvédség. Nálunk az intézmény kezdettől fogva különös gondoskodásban részesült s kitűnően fejlődött, míg ellenben Ausztriában egészen elhanyagoltatott. Honvédségünk további fejlődésének vetette meg alapját a honvédségről szóló 1890: V. törv. czikk. E törvény szerint a magyar korona területén a honvédség béke idején 28 ezredben alakuló 94 zászlóalj gyalogságból és 10 ezredben alakuló 60 huszárszázadból áll, melyekből 4 gyalogezredet 12 zászlóaljjal és 1 huszárezredet 6 századdal Horvát-Szlavonország állit ki. Fontos intézkedés, hogy a honvédujonzok létszáma nem tétetett függővé a sorozás véletlen esélyétől, hanem kontingentáltatott s a legközelebbi tíz évre 12.500 főben állapittatott meg. A honvéd ujonczok tényleges szolgálati ideje 2 évben állapittatott meg s a honvédség külön póttartalékkal láttatott el, hogy háború esetén a honvédség önmagából egészithesse ki magát s a honvéd legénység a magasabb korosztályban a többszöri behívástól megkíméltessek.

A magyar kir. honvédség anyakönyvi állományát az utóbbi 14 év alatt következő kimutatás tünteti fel:

Év	A gyalogságnál		A lovasságnál		Összesen	
	tiszt és tisztviselő	legénység	tiszt és tisztviselő	legénység	tiszt és tisztviselő	legénység
1877	2.371	233.476	250	18.478	2.621	251.954
1878	2.559	226.917	265	18.794	2.824	245.711
1879	1.749	231.724	269	22.023	2.018	253.747
1880	1.844	237.462	288	24.015	2.132	261.477
1881	1.831	201.148	280	23.886	2.111	225.034
1882	1.692	189.600	269	24.350	1.961	213.950
1883	2.260	191.827	313	23.897	2.573	215.724
1884	2.721	177.294	375	22.788	3.096	200.077
1885	2.589	167.379	357	24.820	2.946	192.199
1886	2.513	174.710	392	25.826	2.905	200.536
1887	2.552	182.496	405	25.963	2.957	208.459
1888	2.511	182.973	472	26.690	2.983	209.663
1889	2.608	196.511	507	28.483	3.115	224.994
1890	3.694	205.990	586	28.524	4.280	234.514

A honvéd legénység 1890. évi állománya az egyes korosztályok szerint következőleg oszlott meg:

A korosztályok száma	Gyalog-ság	Lovas-ság	Össze-sen	A korosztályok száma	Gyalog-ság	Lovas-ság	Össze-sen
a) Közvetlenül a honvédséghez besoroztattak:				VIII. évfolyam	17.803	1.455	19.258
I. évfolyam	19.825	1.806	21.631	IX. »	8.711	1.453	10.164
II. »	14.881	1.666	16.547	X. »	6.680	1.327	7.957
III. »	8.878	2.438	11.316	XI. »	8.913	1.499	10.412
IV. »	14.379	1.522	15.901	XII. »	11.664	1.417	13.081
V. »	15.545	1.411	16.956	b) A közös hadsereg tartalékából:			
VI. »	6.281	1.172	7.453	XI. évfolyam	31.073	4.958	36.031
VII. »	9.091	1.240	10.331	XII. »	31.936	5.038	36.974

A közvetlenül a honvédséghez besorozott legénység létszáma az egyes évfolyamokban nagyon különböző, nem annyira a rendes természetes apadás okozza ezt, mint inkább az, hogy a honvédséghez — a mint fentebb említettük — az egyes években nagyon különböző számú újoncz soroztatott be, például 1881-ben csak 6 109 soroztatott a honvédséghez, 1883-ban pedig 21.218, ismét 1885-ben csak 7.504, 1886-ban pedig 19.158. Ennek a roppant ingadozásnak, mely a helyes kiképzésnek is nagy akadálya, vet véget az új véderő törvény, mely a honvédújonczok minimális létszámát megállapította.

Népfölkelés. — A népfölkelés, melyet elvben már a véderőről szóló 1868. XL. t.-cz. kimondott, az 1886. XX. t.-czikk alapján szervezetetett. E törvény kimondja, hogy a népfölkelés a fegyveres erő kiegészítő részét képezi, s mint ilyen a nemzetközi jog oltama alatt áll s a népfölkelés kötelezettségének tartamát kiterjeszti a 19 évesektől egész a 42 évekig. A törvény a 37 éven aluliakat az I., a 37 éven felülieket a II. népfölkelői osztályba sorozza. Az első osztály szükség esetén, ha a törvényben megállapított póttartalék elégséges nem lenne, a hadsereg és honvédség fogyatékainak pótlására is igénybe vehető. A népfölkelés első osztálya csak vár- és helyőrségre s a működő hadsereg élelmezési vonalainak biztosítására alkalmaztatik, ugyane célra szolgál a második osztály, csak hogy a hadsereg és honvédség fogyatékainak pótlására nem alkalmazható.

A rendelkezésre álló népfölkelő tisztjelöltek, orvosok és állatorvosok létszámát 1890. végén a következő kimutatás tünteti fel:

	Gyalogság			Lovasság			állat- orvos
	csapat- tiszt	orvos	kezelő tiszt	csapat- tiszt	orv.	kezelő tiszt	
Rendelkezésre állott:							
a) a nyugállomány és szolgálaton kivüli viszonyból	311	12	13	130	.	.	1
b) népfölkel. kötelezettségben álló	4.471	695	294	547	10	10	109
Összesen . . .	4.782	707	307	677	10	10	110
Az 1. és 2. osztályú népfölkelő- csapatok szükséglete . .	2.918	227	128	240	10	10	10
A szükséglet fedezése után marad	1.864	480	179	437	.	.	100
Ebből beosztatik:							
A magyar honvédséghez	427	.	.	86	.	.	.
A közös hadsereghez	55	276	26
Összesen . . .	482	276	.	86	.	.	26
Marad fölösleg	1.382	204	179	351	.	.	74

A népfölkelés kötelezettek összes számát a következő össze-
állítás mutatja:

Deczem- ber 31-én	A z összeirottak száma							
	Katonailag kiképzettek			Katonailag ki nem képzettek			Mind- össze	
	a népfölkelés		össze- sen	a népfölkelés		összesen		
	1.	2.		1.	2.			
	osztályából			osztályából				
1887-ben	243.802	195.593	439.395	1,020.197	26.329	1,046.200	1,485.921	
1888-ban	226.711	233.964	460.675	1,647.647	40.912	1,688.559	2,149.234	
1889-ben	215.897	254.356	470.253	1,646.200	149.783	1,795.983	2,264.225	
1890-ben	211.237	250.521	461.758	1,742.529	17.645	1,760.274	2,222.032	

A népfölkelés szervezésekor azok, a kik katonailag nem voltak kiképezve a 2-ik osztályban nem irattak össze, s létszámuk csak az első osztályból áthelyeztekből alakult évről-évre.

Az osztrák honvédség anyakönyvi állományát minden év végén az alábbi számok mutatják:

Év	Tisztikar	Legénység	Év	Tisztikar	Legénység
1870	888	134.344	1880	4.105	222.245
1871	1.074	127.297	1881	3.483	188.339
1872	1.570	139.411	1882	3.531	177.403
1873	1.735	161.198	1883	3.595	179.461
1874	2.301	176.953	1884	3.667	172.832
1875	2.420	182.733	1885	3.455	169.679
1876	2.562	223.889	1886	4.035	201.726
1877	2.813	252.976	1887	4.791	230.135
1878	3.190	224.167	1888	5.888	250.219
1879	3.785	216.203	1889	6.464	263.039

Ausztriának nagyobb népessége daczára, a legtöbb évben, az osztrák honvédség számra a magyar honvédség alatt maradt, csak 1887-ben látunk fordulatot, mi összefügg az osztrák honvédség hadképességének emelésére irányuló újabb törekvésekkel.

Katonai képzőintézetek. — A magyar kir. honvédség kiképzetésére a következő iskolák és tanfolyamok szolgálnak, feltüntetve egyuttal az 1888/89. tanévben kiképzett honvédegyének számát is:

	A tanfolyam tartama hónapokban	A hallgatók száma	Ezek közül megfelelt	A tanfolyamot be nem fejezett vagy meg nem felelt
<i>A) A legénység kiképzése.</i>				
a) Altiszti iskolák:				
A gyalogságnál	4	2.123	1.965	158
A lovasságnál	5	300	272	28
b) Különleges kiképzés				
a gyalogságnál:				
Utásztanosztályok	2	373	349	24
Számvevő altisztképző iskolák	6 $\frac{1}{2}$	381	295	86
Puskaműves tanfolyam	6 $\frac{1}{2}$	28	28	—
a lovasságnál:				
Dandárutász tanosztályok . . .	2	40	38	2
Trombitás iskolák	7	60	60	—
Patkolókovács iskola	6 $\frac{1}{2}$ és 4	58	58	—
<i>B) Tiszti képzés.</i>				
a) Különleges tanfolyamok:				
Gyógykovácsok tanfolyama . .	24	8	7	1
Állatorvosi tanfolyama II. évf.	10	3	3	—
» » III. »	10	8	5	3
Élelmező tisztek kiképzése . .	különf.	22	22	—
Kezelő tisztképző tanfolyam .	6	37	28	9
Egy évi önkéntesi (gyalogsági) iskolák	10	116	88	28
b) Honvédségi általános tanfolyamok.				
1. Ludovika akadémia Budapesten:				
Tisztképző tanfolyam (négy évf.)	10	243	239	4
Felsőbb tiszti tanfolyam . . .	9	15	11	4
2. Központi honvéd lovas-iskola:				
Lovas tiszti tanfolyam	10	15	14	1
Egy évi önkéntesi (lovassági) iskola	10	13	9	4
3. Törzs tiszti tanfolyam	9	20	13	7

Vannak ezenkívül a hadsereggel közös tanfolyamok, ezekben az 1888/89. tanévben a következő számú honvéd tisztek nyertek kiképzetést: 1. a brucki lövésziskolában (tartama 35 nap) 44, 2. a

bécs-ujhelyi vívó- és tornatanári tanfolyamban (11 hónap) 1, 3. a bécsi lovaglő tanárképző-intézetben (12 hónap) 2, 4. a katonai földrajzi intézet terepfelvételi előkészítő tanfolyamában (6 hónap) 2, 5. a bécsi hadi iskolában (2 év) 8, 6. a bécsi hadbiztossági tanfolyamban (2 év) 2. A hallgatók közül (kivéve egyet-egyet a hadi iskolában és a hadbiztossági tanfolyamban) valamennyi megfelelt.

A közös hadsereg nevelő- és képzőintézeteinek száma következő:

1. Árvaház	1	4. Katonai akadémia	1
2. Alreáliskola	4	5. Műszaki katonai akadémia	1
3. Főreáliskola	1	6. Haditengerészeti akadémia	1

Ez intézetekben 1889-ben összesen 221 tanerő működött. A növendékek száma az utóbbi 6 év alatt következő volt:

	1884	1885	1886	1887	1888	1889
I. évfolyam	531	523	511	549	577	558
II. »	488	509	532	490	544	569
III. »	516	486	534	550	505	577
IV. »	268	177	227	178	300	266
V. »	24	20	15	14	24	23
VI. »	19	17	16	17	10	23
VII. »	14	17	12	15	14	7
VIII. »	9	12	11
Összesen	1.860	1.749	1.847	1.822	1.986	2.034

A hallgatók nemzetiség szerint következőleg oszoltak meg:

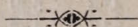
	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
Magyar	356	313	322	309	378	379
Német	904	931	934	981	968	948
Szláv	557	465	540	448	563	650
Oláh	10	12	11	14	11	7
Olasz	32	27	36	65	61	45
Külföldi	1	1	4	5	5	5

A hallgatókat hitfelekezet szerint a következő kimutatás részletezi:

	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
Római katolikus	1.653	1.547	1.620	1.602	1.732	1.753
Görög »	12	11	9	19	17	34
Görög keleti	48	53	56	43	63	63
Két protestans egyház	135	125	151	148	166	172
Unitárius	1	3	2	2	2	4
Zsidó	11	9	9	8	6	8
Egyéb nem keresztény	—	1	—	—	—	—

A magyarok az összes számnak 1884-ben 19¹⁴/₁₀₀-át, 1889-ben pedig 18⁶³/₁₀₀-át képezték, aránylag tehát — bár abszolút számuk némileg emelkedett — inkább visszaesést mutatnak, a szlávok arányszáma ugyanezen idő alatt 29⁹⁴/₁₀₀-ról 31⁹⁶/₁₀₀-ra emelkedett. Igaz,

hogy a magyar növendékek arányszáma még mindig kedvezőbb valamivel, mint a magyar anyanyelvűek száma a monarchia összes népességében, nem szabad azonban felejtenuünk, hogy itt nem annyira az összes népesség, mint inkább az intelligencia jön szóba, a magyar értelmiség pedig bizonyára sokkal nagyobb perczentjét teszi a monarchia értelmiségi osztályának, mint az a 17.24⁰/₀, a mennyit a magyar anyanyelvűek 1880-ban tettek. Így tehát ezek az adatok is csak azt a régi igazságot bizonyítják, hogy a magyarság a hadsereg tisztikarában távolról sem foglalja el az őt megillető helyet.

M) Állami pénzügy.

Husz év pénzügyi eredményei. — Ezen évkönyv 1888-ik folyamában közöltük az állami háztartásnak 1868—1882-iki netto eredményeit. A képviselőház utasította ugyanis 1879-ben a zárszámadási bizottságot, hogy az állami számvevőszékkel együttesen terjeszsen elő időről-időre összefoglaló kimutatást az állami háztartásról. Az első ilyenmő kimutatás az 1868—1877-iki 10, a második az 1878—1882-iki 5 év eredményeit tüntette föl és ezeket közöltük volt az 1888-iki évkönyvben. Most újabban megjelent az említett 15 évi összeállításához hasonló alapon a kimutatás az 1883—1887. évi zárszámadási eredményekről. Husz év képe áll tehát most előttünk a következőkben:

Év	Az állam saját netto		Jövedelmi fölösleg (+), vagy jövedelmi hiány (—)	Év	Az állam saját netto		Jövedelmi fölösleg (+), vagy jövedelmi hiány (—)
	költ- ségei	jöve- delmei			költ- ségei	jöve- delmei	
	millió forintokban				millió forintokban		
1868....	109'78	119'77	+ 9'99	1878....	186'80	160'16	— 26'64
1869....	107'53	111'18	+ 3'65	1879....	185'60	161'38	— 24'22
1870....	115'24	118'03	+ 2'79	1880....	178'40	165'29	— 13'11
1871....	127'37	126'15	— 1'22	1881....	186'00	177'09	— 8'91
1872....	135'35	126'73	— 8'62	1882....	194'30	189'45	— 4'85
1873....	143'11	124'80	— 18'31	1883....	189'40	191'29	+ 1'89
1874....	149'14	129'46	— 19'68	1884....	192'94	195'76	+ 2'82
1875....	149'23	136'79	— 12'44	1885....	202'39	210'71	+ 8'32
1876....	161'29	147'23	— 14'06	1886....	202'44	204'52	+ 2'08
1877....	172'56	159'48	— 13'08	1887....	214'21	217'48	+ 3'27

Ezen számok a magyar korona országainak említett 20 évi zárszámadásaiban foglalt, az állam saját jövedelmeiből, illetőleg költségeiből eredt (netto) pénztári eredményét mutatják. Részletesen közöljük az utóbbi 5 évről a valódi állami költségeket, vagyis az illető tárczabeli

bevételek levonásával, ép úgy a valódi állami jövedelmeket, vagyis az illető előállítási költségek levonásával, a miből aztán kiderül, hogy mennyiben birta az állam vagyonfogyasztás és kölcsönpénz nélkül saját jövedelmeiből fedezni saját szükségleteit.

	1883	1884	1885	1886	1887
<i>Állami költségek az illető tárczabeli bevételek levonása után.</i>					
Kir. udvartartás	4,650.000	4,650.000	4,650.000	4,650.000	4,650.000
Kabinet-iroda	69.805	71.968	75.108	72.752	65.432
Országgyűlés	1,225.630	1,117.469	1,231.013	1,301.118	1,154.866
Nyugdíjak	4,355.027	4,603.762	4,792.824	5,197.411	5,514.028
Közösügyi kiadások	32,470.004	28,507.362	35,129.525	31,577.084	43,148.332
Államadósságok kamatai és kezelési költségei	95,513.076	100,719.613	104,281.585	106,390.405	103,398.317
Vasut.-kamatbiztosít. költségek	227.758	116.227	431.003	104.828	905.238
Horvát-Szlavon-Dalmátorsz. autonóm korm. . .	5,636.679	6,024.328	6,427.559	6,258.906	6,079.712
Fiume	81.830	93.464	—	—	—
Állami számvev.	108.232	108.533	105.529	103.447	107.964
Ministerelnöks.	298.320	300.136	329.721	329.277	330.206
Ö cs. és ap. kir. Fels. személye körüli miniszt.	55.429	52.991	52.863	53.447	53.745
Horvát-szlavon-dalmát miniszt.	37.118	36.708	35.637	36.070	35.410
Belügyminiszt.	8,872.260	9,313.407	9,773.801	10,191.913	10,651.726
Pénzügyi korm. kiadások	6,636.630	6,574.790	6,646.073	7,142.617	7,190.603
Földadó-szabályozási költség.	2,767.147	2,507.600	1,699.726	382.414	118.640
Közmunka- és közl. miniszt. :					
a) Közigazgatási költségek	802.380	863.903	925.951	921.830	935.323
b) Kőutak fenntartása, építése	2,941.840	3,510.571	3,747.836	3,406.524	2,970.944
c) Vízutak	89.772	75.653	155.219	539.087	222.894
Vasutak, gépgyár, diósgyőri vas- és aczélgy.	—	—	—	—	—

	1883	1884	1885	1886	1887
Földmivel.-ipar- és keresk. min.	1,495.660	2,052.406	1,162.987	1,648.772	2,537.314
Vallás- és köz- oktat. miniszt.	4,372.940	4,969.565	5,466.868	5,161.926	5,031.048
Igazságügyi min.	10,325.808	10,423.493	10,784.441	10,762.524	10,545.036
Honvédelmi min.	5,862.323	5,745.366	4,960.935	5,933.037	5,344.528
Szegedi árviz- költség	907.699	498.176	382.676	216.629	34.118
Összesen...	189,397.851	192,937.491	202,386.924	202,437.018	214,214.953
Egybevetve a jö- vedelm. és költ- ségek összegét, mutatkozik jö- vedelmi fölösleg.	1,889.853	2,824.487	8,324.756	2,079.039	3,271.306

A jövedelmek, melyek az itt felsorolt állami költségek fedezésére szolgáltak és a jövedelmi felesleget eredményezték, a következők:

	1883	1884	1885	1886	1887
<i>Állami jövedelmek az azok elődlitá- sára fordított költ- ségek levonása után.</i>					
Egyenes adók...	92,042.951	94,126.249	96,212.919	92,245.628	94,946.564
Fogyasztási adók	19,193.329	21,578.374	26,470.594	26,880.741	26,992.353
Fogyasztási adó- visszatérítések- ből	6,669.534	6,267.518	8,595.492	3,976.792	7,277.333
Határvám (keze- lési átalány)...	245.171	228.757	192.645	200.820	229.505
Aranyagio - nye- remény a határ- vám-fölöslegből	1,199.120	850.014	213.272	603.530	896.827
Bélyeg	8,249.740	8,660.686	9,125.190	9,218.334	9,431.455
Jogilletékek és díjak	15,939.562	17,295.504	16,919.665	16,353.019	15,951.574
Fémjelzés	17.441	18.789	17.075	14.056	15.117
Ut-, hid- és rév- vám	23.828	27.217	21.020	25.816	22.486
Dohányjővedék.	20,125.184	19,737.363	21,606.796	21,019.539	23,577.392
Lottójővedék...	1,350.077	1,463.337	1,436.550	1,289.901	1,259.096

	1883	1884	1885	1886	1887
Sójövedék	13,219.347	13,056.020	13,268.459	12,974.450	13,180.402
Állami jóságok	3,540.957	2,609.666	2,116.198	3,488.577	3,568.244
Bányászat és pénzverés	2,636.762	2,878.343	1,200.848	1,246.109	447.094
Állami nyomda	221.398	96.735	173.397	199.750	113.220
Állami épületek	19.413	18.858	8.156	14.596	12.634
Állami ingó va- gyon	66.967	38.283	34.140	16.704	59.586
Pénzügyi tárca különféle bevé- telei	973.810	391.950	90.770	203.794	199.284
Állami erdők	1,844.826	2,006.577	2,048.826	1,414.794	1,840.315
Államilőtenyész- intézetek	674.037	909.074	1,293.682	1,179.345	923.232
Állami vasutak és gyárak tiszta jövedelme	9,550.021	8,976.780	12,785.407	14,923.174	16,040.531
Posta	1,916.879	2,086.565	1,819.047	1,898.027	2,159.187
Távirda	136.563	14.153	50.597	20.531	189.292
Összesen	191,287.704	195,761.978	210,711.680	204,516.057	217,486.259

Az 1883—1887-iki 5 évben az állam, 12 évi veszteséges gazdálkodás után, ismét képes lett a maga jövedelmeiből ellátni költségeit, sőt felesleget is elérni. Volt e mellett az állami háztartásban, miként a nyomban közlendő mérlegek mutatják, az említett quinquennium alatt a kiadás és bevétel közt akkora különbözet, hogy a hiány évenként átlag 46·7 millióra terjedt; de ez a kezelési deficit legnagyobbbrészt vagyonszerzés, beruházások, adósságtörlesztés, előlegek adása s az állampénztári készletek szaporítása folytán keletkezett, a miknek fedezésére megint új kölcsönök kibocsátása s állami vagyon eladása vált szükségessé. Az állami számvevőszék egy másik kimutatásban részletezi is az e nemű kiadásokat és bevételeket, a mely utóbbiak közt szerepelnek az 5 év alatt elért jövedelmi feleslegek is.

Keletkeztek pedig e feleslegek az által, hogy az állami jövedelmek erősebben gyarapodtak, mint a költségek. Ez utóbbiak 189·4 millióról 214·2 millióra emelkedtek, míg a jövedelmek 191·3 millióról 217·5 millióra növekedtek. E növekedés oka jórészt az egyenes és közvetett adók fokozása, a jövedékek jobb kihasználása s az állami üzemek nagyobb hozadéka; így lehetővé vált az állami funkciók

öregbedő szükségleteit és a nagy, rendkívüli katonai költségeket is a rendes jövedelmekből fedezni s a feleslegekből még a pénztári készletek bővítéséhez is hozzájárulni. Ezen készletek 1883. kezdetén 20·2 millóra mentek, 1887. végén 32·8 millóra emelkedtek.

Az állami háztartás mérlege. — Az évkönyv korábbi folyamaiban a pénzügyi eredményeket 1868-ig visszatekintve közöltük, a tavalyi évfolyamban már csak az utolsó 10 évi zárszámadási eredményeket mutattuk be. Ez a fejlődésnek adja képét; az aktualitást pedig jelzi az épen elmúlt év kezelési eredménye, valamint az új költségvetés, összehasonlítva ezt a közelebb lefolyt évnek budgetével, a melyről eddig legfőlebb a kezelési eredmények ismeretesek. Közöljük ehhez képest az 1880—1889-iki zárszámadási, az 1890. évi kezelési eredményeket és az 1890. meg 1891. évi költségvetések mérlegét.

Az első sorban említett 10 év zárszámadási eredményei, nem a tényleges eredményt, hanem — a mint az állami számvevőszék teszi — a kiadási utalványozást véve, következők:

Év	Kiadás	Bevétel	—Hiány +Fölösleg	Év	Kiadás	Bevétel	—Hiány +Fölösleg
	millió forint				millió forint		
1880....	289 ³⁴	247 ³⁷	—41 ⁹⁷	1885.....	358 ⁶⁴	318 ⁴⁴	—40 ²⁰
1881....	329 ²⁰	281 ¹³	—48 ⁰⁷	1886.....	348 ³⁴	305 ³⁰	—43 ⁰⁴
1882....	337 ¹⁴	290 ⁸⁰	—46 ³⁴	1887.....	368 ¹⁵	318 ⁵³	—49 ⁶²
1883....	340 ⁴⁵	301 ²⁹	—39 ¹⁴	1888.....	362 ⁷⁰	338 ⁷²	—23 ⁹⁸
1884....	343 ⁴⁴	302 ⁴²	—41 ⁰²	1889.....	348 ¹⁶	350 ⁷⁵	+ 2 ⁵⁹

A másodsorban említett 1890. évi kezelési eredmények bruttóban 342·91 millió kiadást, 375·65 millió bevételt és így 32·74 millió felesleget mutatnak fel.

A harmadsorban említett két év pedig a költségvetésekhez képest így áll:

1890-ben 355·82 millió frt. kiadás, 355·31 millió frt. bevétel, 0·51 millió frt. hiány
1891-ben 368·97 » » » 369·01 » » » 0·04 » » fölös.

Önálló pénzügyünk első évétől, 1868-tól fogva csak 1889-ben jelentkezik megint fölösleg zárszámadási eredményül; pedig már a költségvetési törvény is 6·14 millió hiányt preliminált. 1890-re 0·5 millió hiány van előirányozva s a kezelés bruttóban (az átfutó kezelést is beleszámítva) 32·70 millió fölösleget eredményezett. 1891-re a fölösleg csekély összeggel ugyan, de már a törvényben elő-

irányoztatik. A javulás 1888 óta folytonos és jelentékeny. Először tetemesen leszállanak a kiadások és nevezetesen emelkednek a bevételek, azután megint szaporodnak a szükségképi kiadások, úgy, hogy 1891-ben meg is haladják a megszorítás előtti, 1887-ik évi kiadásokat. A jövedelmek emelkednek ugyancsak 1888-tól fogva főkép a közvetett adók fokozása következtében. A két tényező közrehatása folytán az 1887-iki 49.6 milliónyi hiány 1888-ban 26 millióval csökkent és ugyanennyivel javult a mérleg megint 1889-ben. 1890-ben a javulás általános; kiterjed az egyenes adókra, a jövedékekre és az államvasutakra s ha az előbb kimutatott nagy kezelési fölösleg az évnék nem végleges eredménye, a többlet mindenesetre igen tetemes.

Az államháztartás 1890. és 1891-ben. — A két költségvetési törvény szerint az összes kiadások és bevételek következőleg vannak megállapítva:

Fejezet	1891 forint	1890
4) Rendes kiadások.		
I. Királyi udvartartás	4,650.000	4,650.000
II. Kabinet iroda	75.252	74.978
III. Országgyűlés	1,265.310	1,236.802
IV. Közösügyi kiadások	23,873.985	23,297.673
V. Az 1849. évtől az 1867. évig fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai	53.045	56.092
VI. Nyugdíjak	6,680.163	6,316.227
VII. Állami adósságok	119,524.751	120,018.588
VIII. Kamatbiztosítást élvezett és más vasutak átvétele folytán elvállalt adósságok	10,773.313	6,990.712
IX. Vasuti kamatbiztosítási előlegek	1,354.566	4,596.911
X. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete	6,254.325	6,063.580
XI. Állami számvevőszék	110.100	110.100
XII. Miniszterelnökség	336.180	335.430
XIII. Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli miniszterium	54.120	54.212
XIV. Horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzete	36.080	36.080
XV. Belügyminiszterium	11,896.215	11,694.434
XVI. Pénzügyminiszterium	60,676.554	57,246.567
XVII. Kereskedelemügyi miniszterium	50,893.714	45,609.595
XVIII. Földművelésügyi miniszterium	13,031.375	12,428.341
XIX. Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	7,294.055	6,967.762
XX. Igazságügyi miniszterium	12,694.852	12,324.139
XXI. Honvédelmi miniszterium	11,008.015	10,712.585
Összesen	342,535.970	330,820.758

Fejezet

1891
forint 1890

B) Átmeneti kiadások és beruházások.

I. Átmeneti kiadások.

I.	Miniszterelnökség	12.000	3.440
II.	Belügyminiszterium	47.735	64.393
III.	Pénzügyminiszterium	1,928.000	1,402.351
IV.	Kereskedelemügyi miniszterium . .	527.300	357.300
V.	Földmivelésügyi miniszterium . . .	181.500	155.000
VI.	Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	84.383	67.711
VII.	Igazságügyi miniszterium	146.000	—
VIII.	Honvédelmi miniszterium	5,203.754	4,413.760
	(Ő Fels. személye körüli miniszterium)	—	10.506
	Összesen . .	8,130.672	6,474.461

II. Beruházások.

I.	Állandó országház építésére	1,200.000	850.000
II.	Belügyminiszterium	24.750	30.181
III.	Pénzügyminiszterium	784.202	1,455.130
IV.	Kereskedelemügyi miniszterium . .	6,307.690	6,533.410
V.	Földmivelésügyi miniszterium . . .	2,836.522	2,787.363
VI.	Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	403.573	524.644
VII.	Igazságügyi miniszterium	225.000	125.000
	Összesen . .	11,781.737	12,305.728

C) Rendkívüli közösügyi kiadás 6,520.944 6,214.546

A) Rendes bevételek.

I.	Állami adósságok	4,491.579	4,349.139
II.	Állami számvevőszék	1.895	1.395
III.	Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli miniszterium	600	250
IV.	Belügyminiszterium	1,136.870	1,059.547
V.	Pénzügyminiszterium	272,791.448	266,021.133
VI.	Kereskedelemügyi miniszterium . .	69,896.036	62,527.635
VII.	Földmivelésügyi miniszterium . . .	13,062.918	12,282.554
VIII.	Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	1,000.634	852.409
IX.	Igazságügyi miniszterium	792.958	769.117
X.	Honvédelmi miniszterium	315.300	271.241
	Összesen . .	363,490.338	348,134.920

B) Átmeneti bevételek.

I.	Pénzügyminiszterium	5,179.000	6,686.472
II.	Földmivelésügyi miniszterium . . .	10.000	41.000
III.	Vallás- és közoktatásügyi miniszterium (Belügyminiszterium)	329.245	441.212
		—	2.988
	Összesen . .	5,518.245	7,171.672

	1891	1890
	forint	
M é r l e g .		
Rendes kiadások	342,535.970	330,820.758
Átmeneti kiadások	8,130.672	6,474.461
Beruházások	11,781.737	12,305.728
Rendkívüli közösügyi kiadások	6,520.944	6,214.546
Összesen	368,969.323	355,815.493
Rendes bevételek	363,490.338	348,134.920
Átmeneti bevételek	5,518.245	7,171.672
Összesen	369,008.583	355,306.592
Összes kiadás	368,969.323	355,815.493
Összes bevétel	369,008.583	355,306.592
Fölösleg(+), Hiány (-)	+ 39.260	- 508.901

A pénzügyi rend egyik jeléül felemlitendő, hogy a mi számos éven át el nem volt érhető, most az 1891-iki költségvetési törvény ezen év megkezdése előtt már szentesítve volt. A törvény alaki berendezésében változás nem történt, hanem fenmaradt az az átalakítás, melyet a kereskedelemügyi, földmívelési s pénzügyi miniszterium ügykörének új csoportosítása az 1889: XVIII. t.-cz. szerint az 1890-iki költségvetésben szükségessé tett, a mely módosítást a tavalyi évkönyvben megismertettük. Van azonban az 1891-iki költségvetési törvényben egy szövegbeli változás, melyet emlékezetül följegyezni érdemes. Mig ugyanis a 4. §-ban a kormány évenként hitelműveletre felhatalmazást kapott a deficit fedezésére s még 1890-ben is az 508.900 frtnyi hiány fedezésére a pénztári készletek jelöltetnek ki: most a 4-ik §. kimondja, hogy a 39.260 frt., melylyel a bevételek a kiadásokat meghaladják, a pénztári készletek gyarapítására fordítandó.

A Vaskapu szabályozásának költségei. — Itt van helye, mielőtt a költségvetés részleteibe bocsátkozunk, szólni a Vaskapu szabályozási költségeiről, melyek évenként a budget keretén kívül szavaztatnak meg és számoltatnak el. Az 1888. évi XXVI. t.-cz. a munkálatok költségeit az időszakai kamatokkal együtt 9 millió frtban állapította meg és felhatalmazta a kereskedelemügyi minisztert, hogy az évi kiadásokat vagy tárczája beruházásai közt előirányozza, vagy a költségvetés keretén kívül hitelművelet útján fedeztesse. Az 1889: XII. t.-cz. elrendelte, hogy ez utóbbi módot követve, a munkálatok költségei egyelőre az állampénztári készletekből fedeztessenek és hogy ezen előlegek a kincstárnak az összes szabályozási

munkálatok fedezésére fölveendő kölcsönből visszatéríttessenek. 1889-ben előmunkálatokra s tervezésekre felhasználtatott 96.759, 1890-ben felhasználtatik építésre s felügyeletre 840.000, 1891-ben pedig szükségeltetik 1,471.800 frt.

Kiadások. — A kiadások két főcsoportba oszthatók: a valóságos állami kiadások és az üzemi kiadások vagy költségek csoportjába. Az előbbiekről szólunk első sorban, az utóbbiakról ott, a hol az államgazdasági s pénzügyi bevételeket ismertetjük. A szorosan vett állami kiadások közt is vannak azonban, mint a közigazgatás és pénzügyi kormányzat s a közoktatás költségei, a melyeknek némely direkt bevételek felelnek meg. Ezen állami kiadások tesznek:

Év	Kir. udvartartás és országgyűlés	Községi rendes és rendkívül kiadás	Államadósság	Vasuti kamat-biztosítás	Horvát-Szlavon-ország beligazgatása	Közigazgatás és pénzügyi kormányzat	Nyugdíjak	Közoktatás	Igazságügy	Honvédelem	Kő- s vizutak építése s fenntartása
m i l l i ó f o r i n t											
1882	5 ⁸⁹	42 ⁷³	108 ⁴⁰	10 ⁶⁵	5 ⁸⁸	19 ⁰⁰	4 ³⁰	5 ⁰⁰	10 ⁷⁶	7 ¹¹	11 ²²
1883	5 ⁸⁸	34 ⁸⁴	109 ⁹³	11 ³²	5 ⁶⁹	20 ³¹	4 ³⁵	5 ⁴⁵	11 ³⁵	7 ¹⁰	8 ⁷⁰
1884	5 ⁷⁷	30 ⁸⁷	115 ⁴⁴	9 ⁵³	6 ⁰²	21 ⁰³	4 ⁶⁰	5 ⁸²	11 ⁵¹	7 ⁴⁵	9 ⁸⁸
1885	5 ⁸⁸	36 ⁹⁸	120 ²⁶	8 ³⁵	6 ⁴³	20 ⁷⁷	4 ⁷⁹	6 ²⁰	11 ⁸⁵	7 ⁴⁹	8 ⁷¹
1886	5 ⁹⁵	33 ⁶⁵	121 ⁹⁶	7 ⁸⁸	6 ²⁶	20 ⁵³	5 ²⁰	6 ¹⁷	11 ⁷³	8 ⁰⁰	7 ²⁶
1887	5 ⁸⁰	46 ³¹	124 ²⁶	8 ¹⁰	6 ⁰⁸	21 ²⁰	5 ⁵¹	6 ⁴⁹	11 ⁵⁰	15 ⁴⁶	7 ⁵⁹
1888	5 ⁸⁹	43 ¹⁹	126 ⁶⁴	6 ⁹³	6 ²⁶	20 ⁶⁴	5 ⁹⁷	6 ⁶⁸	11 ⁶⁸	8 ⁹⁰	6 ⁹⁹
1889	5 ⁹³	34 ¹⁹	118 ⁷¹	4 ⁴⁰	6 ⁰⁹	21 ⁶¹	6 ²⁵	6 ⁸⁹	11 ⁸³	10 ⁶⁷	6 ⁰²
1890	5 ⁸⁸	29 ⁵¹	127 ⁰⁰	4 ⁶⁰	6 ⁰⁶	21 ⁹²	6 ³¹	7 ³⁶	12 ¹⁹	14 ⁷⁷	7 ³⁷
1891	5 ⁹¹	30 ³⁹	130 ³⁰	1 ³⁵	6 ²⁵	21 ¹⁵	6 ⁶⁸	7 ³²	12 ²⁰	14 ⁸³	6 ²²

Előrebocsátjuk, hogy az 1889-iki számok eltérnek a tavalyi évkönyv megfelelő számaitól: akkor még csak a költségvetés adatait ismertük, most pedig már a zárszámadás adatait közölhetjük.

A kir. udvartartás és országgyűlés kivételével a kiadások általában emelkednek. A kir. udvartartás költségei 10 évenként, Ausztriával egyenlő nagyságban és nem a kvóta arányában, állapítatnak meg. 1868-tól 1873-ig e költség volt évenként 3²⁵, ez utóbbi évben az udvarnak a bécsi kiállítás rendkívüli költségei miatt 5⁶⁵ és 1874. óta 4⁶⁵ millió. Az utóbbi évtizedben itt nincs tehát emelkedés, 1881-től fogva az országgyűlés költségei is csak 1¹² és 1³⁰ millió közt változnak, mely különbözet többnyire attól függ, hogy

a delegációk Budapesten vagy Bécsben üléseznek-e. Az idei többlet épen onnan ered, hogy Bécsben gyűlnek össze.

Itt van helye fölemlíteni az állandó országház építésére a beruházások közt előirányzott évi kiadásokat, a melyek az országgyűlés előbb felsorolt számaiban nem foglaltatnak. Az állandó országház építésére tényleg fordított 1885—1889-ben 2³⁴ millió, 1890-re megszavaztatott 0⁸⁵, 1891-re 1² millió.

A legnagyobb emelkedés a közösügyi, katonai s a honvédelmi kiadásoknál, nevezetesen 1887-ben mutatkozik a két rendbeli véderő fokozása s új felszerelése folytán; a rendes hadseregnél a következő két évben a többköltségek elenyésztek, míg a honvédségnél a csapatok szaporítása s új fegyverek beszerzése ismét, és pedig tartósan, szaporítja a költségeket. Folytonos és nagy fokozást mutatnak az államadósságok. Az emelkedés részben onnan ered, hogy az államosított vasutak czímletei állami adósságokká váltak, részben onnan, hogy új állami adósság keletkezett, a mely nagyobb brutto-kiadásnak azonban tetemes új bevétel felel meg; egészben véve a háztartás ezen részében lényeges javulás következett be. Örvendetes, hogy a közigazgatásra, közoktatási- s igazságügyre folyton nagyobb költség fordítható. Egyre öregbedő terhet képviselnek a nyugdíjak; feltűnő ez különösen a nyugdíjazást méltányosabban rendező 1885: XI. t.-cz. életbeléptetése óta. Az itt felsorolt összegekben azonban nem foglaltatnak az összes nyugdíjak, mert a hadsereg nyugdíjain kívül, melyek a közösügyi költségek közé tartoznak s az ő Felsőge kabineti irodájának külön elszámolt, kerek számban 28.000 frtnyi nyugdíjain kívül, az 1849. évtől az 1867. évig fennállott központi kormány közegeinek is jár egyezségileg megállapított átalány, a mely évről-évre a jogosultak elhalálózása következtében apad. Így az 1889-iki átalány 62.143, az 1890-iki 56.092 és az 1891-iki 53.045 frt. De tekintsünk egynémely kiadási fejezetet közelebbről.

Közösügyi költségek. — Magyarországnak hozzájárulása eredetileg 30, utóbb a határörvidék bekebelezése után 31⁴⁰/o-ot tesz. A netto-szükséglet, melyet kvótaszerű hozzájárulásokkal fedezni kell, hullámszik a közös fedezetre szolgáló tiszta határvámjövedelem eredménye szerint is. Voltak évek, mikor a vámból az ebből teljesített adóvisszatérítés miatt 3—5 millió maradt fönn mindössze, sőt volt egy év (1881.), mikor az említett oknál fogva a vámjövedék passiv lett; a közös költségek fedezésére tehát kevés, vagy mi sem jutott

és így azok aránytalanul nagyoknak mutatkoztak. Az autonóm vám-tarifa ismételt fokozása s különösen az utóbbi közgazdasági egyezés óta, mely az adóviusszatérítést többé nem a vámjövedelemre utalja, ezen jövedék jelentékeny fedezetet nyújt a közös háztartásnak. Így a vámjövedék fölöslege 1890-ben 39·73, 1891-ben 40·49 millióra van előirányozva.

Az utóbbi évtized, szerencsére, nem ismer oly rendkívüli katonai intézkedéseket, melyek miatt (Bosznia okkupációja) 1878-ban 215·83 és 1879-ben 137·03 millióra emelkedtek a közügyi költségek, holott 1875-ben például 109·60 millió állottak vala. És ama két évben csekély volt azon fölül a vámfedezet is. De az utóbbi 10 év alatt is tetemesen emelkedtek az 1880-ban már 115·76 millióra leszállott brutto-költségek. Mert az újabb katonai felszerelések, az erődítések és a mozgóítás esetére való készülődések a nyersszükségletet 1882-ben 146·56, 1884-ben 130·08 és 1887-ben 125·71 millióra fokozták. Az utóbbi két év azonban mérséklést mutat a rendkívüli s még inkább a rendes kiadásoknál és egyuttal javulást a fedezetnél. Az itt következő adatok Magyarország hozzájárulásáról az 1882—91. évi közös költségekhez számszerűleg illusztrálják a mondottakat:

É v	K ö z ö s ü g y i			É v	K ö z ö s ü g y i		
	rendes	rend- kivüli	összes		rendes	rend- kivüli	összes
kiadások millió forintokban				kiadások millió forintokban			
1882 . . .	28 ⁶⁶	14 ⁰⁷	42 ⁷³	1887 . . .	32 ⁵⁸	13 ⁷³	46 ³¹
1883 . . .	28 ⁸⁴	6 ⁰⁰	34 ⁸⁴	1888 . . .	24 ⁰⁸	19 ¹⁰	43 ¹⁸
1884 . . .	26 ⁰⁵	4 ⁸²	30 ⁸⁷	1889 . . .	23 ⁷⁶	10 ⁴³	44 ¹⁹
1885 . . .	32 ⁷³	4 ²⁵	36 ⁹⁸	1890 . . .	23 ³⁰	6 ²¹	29 ⁵¹
1886 . . .	30 ⁰¹	3 ⁶⁴	33 ⁶⁵	1891 . . .	23 ⁸⁷	6 ⁵²	30 ³⁹

Államadósságok. — Az előbb sommásan kimutatott állam-adóssági kiadásokat elemeznünk kell, tekintettel főkép az újabban beállott kedvező alakulásra. Lássuk mindenekelőtt, hogy mely főbb tényezőkből állanak az előbb kimutatott összegek:

É v	Állam- adóssági járulék	Állam- adóssá- gok	Vasutak államosítása folytán elvállalt adósságok	Együtt	Az állam által közvetített adóssá- gok törlesztése, kamatai és keze- lési költsége	Mind- össze
		törlesztése, kamatai s kezelési költsége				
		millió forintokban				
1882 . . .	30*32	48*73	7*54	56*27	21*81	108*40
1883 . . .	30*32	50*25	7*44	57*69	21*93	109*94
1884 . . .	30*32	53*02	10*11	63*13	21*99	115*44
1885 . . .	30*31	55*44	11*80	67*24	22*71	120*26
1886 . . .	30*32	57*83	11*86	69*69	21*95	121*96
1887 . . .	30*31	60*54	11*75	72*29	21*66	124*26
1888 . . .	30*31	62*37	11*63	74*00	22*32	126*63
1889 . . .	30*31	58*96	13*12	72*08	16*32	118*71
1890 . . .	30*31	66*36	6*99	73*35	23*34	127*00
1891 . . .	30*31	66*06	10*77	76*83	23*15	130*29

Az 1867-ben elvállalt államadóssági járulék változatlan. Az államadósságok többi részét két csoportra lehet osztani: olyanokra, melyeket a kincstár, úgyszólván, közvetített és a melyeknek külön bevétel is felel meg s olyanokra, melyek tisztán az állam mindennemű bevételeiből fedezendők. Az előbbiekhöz soroljuk a földtehermentesítési adósságot, mert az évi teher ellátására első sorban a földtehermentesítési pótlék szolgál. Ezen csoportba tartozik még szorosabb értelemben a szőlődézsma váltság, melynél például az 1890. évi 2'36 milliónyi kiadással szemben állott a váltságkötelezettek 1'31 milliónyi befizetése; továbbá a maradvány- és irtványföldek megváltása s a tiszta-szegedi sorsolási kölcsön. Ezen csoportba sorolandó végre a most első ízben jelentkező, az italmérési jogok megváltásáért járó tőkék kamatja 9'9 millió erejéig, a mely költségnek bőven fedezetére szolgál az italmérési jövedéknek tiszta jövedelme. A másik államadóssági csoporthoz, a melynek külön fedezete nincs, tartoznak a vasutak államosítása folytán elvállalt adósságok is.

1889. óta az államadósságoknál nagy változás mutatkozik. Ezen évben az összes államadósságok kamat- és tőketörlesztési szükséglete 131'38 millióval volt előirányozva, a zárszámadási eredmény pedig 118'71 millió frt. lett. Ez évben vitetett keresztül a földtehermentesítési, az 1868. évi vasuti, az 1871. évi 30, az 1872. 54 millió és a gömöri vasuti záloglevél-kölcsön konverziója, a mi igen nagy törlesztési kiadás elmaradásával járt. 1890-ben 127 millióval lett előirányozva az összes államadóssági kiadás, minek oka az, hogy ez

évben új államadóssági teher gyanánt szerepel az italmérési váltság-tőkéért járó 9·9 millió kamat, a mivel szemben, mint új bevétel, 12·5 millió jelentkezik az italmérési jövedékből. A pénzügyi mérleg e részben tehát 1890-ben az előző év nagy eredményéhez képest nem romlott, de nem is javult; mert a nagyobb bevételt a regále-megváltás folytán elmaradt némely jövedelmek pótlásául kell számbavenni.

A konverzió folytán kivont adóssági czimletek helyébe lép az 1888 : XXXII. t.-cz. alapján kibocsátott 4 $\frac{1}{2}$ % államvasuti aranykölcsön, továbbá az új földtehermentesítési kölcsön; új kölcsönkép pedig jelentkeznek a regáleváltásági kötvények.

Tetemes könnyebbülés állott be a kamatbiztosítást élvezett vasutak államosítása folytán elvállalt adósságoknál a keleti, a tiszavidéki, az első erdélyi, a duna-drávai s az alföld-flumei vasutak elsőbbségi kötvényeinek konverziója következtében, 1889-ben az államosított vasutakkal elvállalt adósságok terhe még 11·63 millió volt, 1890-ben 6·99 millióra szállott le, 1891-ben pedig az északkeleti vasut államosítása következtében 10·77 millióra emelkedett. Csakhogy a vasuti kamatbiztosítás alapján járó előlegek 1890-ben 4·60, 1891-ben pedig 1·35 millióval vannak előirányozva. Az államosított vasutak elsőbbségi adósságainak beváltására kibocsátott 4 $\frac{1}{2}$ %-os államvasuti ezüst kölcsön közvetlen államadósság és ezek sorában 1890-ben 5·70, 1891-ben 5·60 millió évi teherrel szerepel.

Az államadósságok állandéka. — Lássuk már most, a kép teljessége végett, az államadósságok állandékát is; erről a rendelkezésre álló legújabb hivatalos adatok az 1889. évi zárszámadásból valók. Itt a konverziók következtében megszűnt korábbi adósságokról és az ezek helyébe lépett új kölcsönökről, valamint az újabb vasuti államosítások következtében beállott változásokról 1889. végeig megfelelő képet találunk.

Sorsz.	T á r g y	1885	1886	1887	1888	1889
		millió forintokban				
	<i>I. Állami és országos adósságok.</i>					
	Visszafizetési kötelezettség nélkül felvett kölcsönök: 1)					
1	Aranyjáradék-kölcsön (4%) . . .	485·86	485·86	485·86	530·12	530·13
2	Papíráradék-kölcsön (5%) . . .	198·50	245·74	302·36	309·87	311·23
	Együtt . . .	684·36	731·60	788·22	839·99	841·36

¹⁾ Effektiv értékben.

Sorsz.	T á r g y	1885	1886	1887	1888	1889
		millió forintokban				
	Törlesztendő adósságok.					
	a) Aranyértékben kamatozók:					
3	1867. évi vasuti kölcsön	74 ³²	73 ³⁷	72 ³⁷	71 ³³	—
4	Gömöri vasuti záloglevél-kölcsön .	5 ⁵⁷	5 ⁴⁶	5 ³⁵	5 ²³	—
5	1871. évi 30 millió frt.-os kölcsön	22 ¹⁹	21 ⁴⁰	20 ⁵⁷	19 ⁷¹	—
6	1872. évi 54 » » »	42 ⁴⁵	41 ⁰⁶	39 ⁶⁰	38 ⁰⁷	—
7	Magyar keleti vasutat terhelő állami adósság	9 ⁸⁰	9 ⁷⁸	9 ⁷⁶	9 ⁷⁴	9 ⁷²
8	Magyar keleti vasutat terhelő II. kibocsátású elsőbbségi kölcsön .	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹	—
9	A zágráb-károlyvárosi vasutat terhelő adósság	4 ⁷⁸	4 ⁷⁸	4 ⁷⁷	4 ⁷⁷	4 ⁷⁶
10	Az első erdélyi vasuti beruházási kölcsön	3 ⁷⁶	3 ⁷³	3 ⁷⁰	3 ⁶⁷	—
11	A báttaszék-dombovár-zákányi v. beruházási kölcsön hányada	0 ¹⁶	0 ¹⁶	0 ¹⁵	0 ¹⁵	—
12	Alföld-fumei v. 1876. évi beruházási kölcsön hányada	1 ⁰⁵	1 ⁰⁴	1 ⁰³	1 ⁰³	—
13	4 ¹ / ₂ %-os államvasuti aranykölcsön	—	—	—	—	182 ⁰⁰
14	A magyar nyugati vasuti 1876. évi beruházási kölcsön	—	—	—	—	0 ⁴⁹
15	Az első m. gácsországi vasuti 1876. és 1888. évi beruházási kölcsön .	—	—	—	—	3 ⁴⁵
	b) Ezüst értékben kamatozók:					
16	Magy. keleti vasutat terhelő I. kib. elsőbbségi kölcsön	44 ²⁵	44 ¹⁷	44 ⁰⁷	43 ⁹⁸	—
17	Az I. erdélyi vasuti részvények . .	13 ⁹⁷	13 ⁹⁴	13 ⁹¹	13 ⁸⁸	13 ⁸⁴
18	» » » elsőbbségi kölcsön	20 ⁵⁴	20 ⁴⁹	20 ⁴⁴	20 ⁴⁰	—
19	A báttaszék-dombovár-zákányi v. részvények	4 ⁶³	4 ⁶²	4 ⁶¹	4 ⁶⁰	4 ⁵⁸
20	A báttaszék-dombovár-zákányi v. elsőbbségi kötvényei	6 ⁸⁵	6 ⁸⁴	6 ⁸³	6 ⁸¹	—
21	Alföld-fumei vasuti részvények . .	18 ²⁸	18 ²³	18 ¹⁸	18 ¹²	18 ⁰⁶
22	Alföld-fumei v. terhelő I. kibocsátású elsőbbségi kölcsön . .	18 ⁵⁰	18 ⁴⁵	18 ⁴⁰	18 ³⁵	—
23	Alföld-fumei vasutat terhelő II. kib. elsőbbségi kölcsön	1 ⁵⁹	1 ⁵⁷	1 ⁵⁶	1 ⁵⁵	—
24	A magy. nyug. vasuti részvények	—	—	—	—	12 ²⁶
25	A magy. nyug. vasutat terhelő I. kib. elsőbbségi kölcsön	—	—	—	—	16 ⁵²
26	A magy. nyug. vasutat terhelő II. kib. elsőbbségi kölcsön	—	—	—	—	2 ⁶⁹
27	Az I. magyar-gácsországi vasutat terhelő I. kib. elsőbbs. kölcsön. .	—	—	—	—	7 ³⁵
28	Az I. magyar-gácsországi vasutat terhelő II. kib. elsőbbs. kölcsön .	—	—	—	—	2 ⁶⁹

Sorsz.	T á r g y	1885	1886	1887	1888	1889
		millió forintokban				
29	Az I. magyar-gácsországi vasutat terhelő III. kib. els. kölcsön . .	—	—	—	—	2 ¹⁸
30	4 ¹ / ₂ %-os áll. vasuti ezüst kölcsön .	—	—	—	—	119 ⁵⁰
	c) Bankértékben kamatozók:					
31	Tiszavidéki vasuti részvények . .	10 ¹³	8 ¹⁰	6 ⁰⁹	4 ⁰⁵	2 ⁰³
32	Tiszavidéki v. terhelő I. kib. sors-jegy-kölcsön	13 ⁹³	13 ⁸¹	13 ⁶⁸	13 ⁵⁴	13 ⁴⁰
33	Tiszavidéki v. terhelő II. kib. el-sőbbségi kölcsönök	19 ⁵²	19 ⁴⁷	19 ⁴²	19 ³⁶	—
	Vágvölgyi v. terhelő adósság . .	1 ⁶⁹	1 ⁰⁹	0 ⁴⁹	—	—
34	1870. évi sorsolási kölcsön . . .	24 ²⁵	23 ⁷⁹	23 ³²	22 ⁸⁶	22 ⁴⁰
35	Lánczhid elsőbbségi adósság . . .	1 ⁰⁰	0 ⁹⁶	0 ⁹²	0 ⁸⁷	0 ⁸³
36	Lánczhidjog megváltása	0 ³⁸	0 ³⁸	0 ³⁸	0 ³⁷	0 ³⁷
37	Tisza-szegedi kölcs. (1880. XX.t.cz.)	42 ²⁵	41 ⁹⁰	41 ⁵⁴	41 ¹⁸	40 ⁸²
38	5%-os földtehermentesít. adósság	195 ²⁶	188 ¹²	180 ⁶³	172 ⁶²	—
39	4%-os földtehermentesít. adósság	—	—	—	—	199 ²⁴
40	A magyar-gácsországi vasut magy. vonalának részvényei	—	—	—	—	4 ⁹¹
41	Szőlődezmaváltási adósság	10 ⁸²	9 ⁰⁴	7 ²¹	5 ²⁵	3 ¹⁹
42	Maradvány- és irtványföldek vált-sága	2 ²⁵	2 ²⁴	2 ²⁴	2 ²³	2 ²⁴
43	Az 1883. évi XLI. t. cz. alapján a magy. földhitelintézetől felvett 6,764.800 frt.-nyi jelzálog-kölcsön	6 ⁵⁸	6 ⁵²	6 ⁴⁵	6 ³⁵	6 ²⁷
44 és 45	Az 1884. évi I., 1885. évi II. és az 1886. évi VI. t. cz. alapján a m. földhitelintézetől felvett jelzá-loglevél-kölcsön	3 ⁰⁴	4 ⁴⁶	4 ⁸¹	4 ⁷³	4 ⁵⁴
46	A budapest-pécsi vasuti részvények	—	—	—	—	7 ⁸⁵
47	A budapest-pécsi vasut 5%-os el-sőbbségi kölcsöne	—	—	—	—	—
48	A budapest-pécsi vasut 4%-os el-sőbbségi kölcsöne	—	—	—	—	9 ⁴⁰
49	Az 1867. év végeig befizetett tiszti biztosítékok	—	0 ⁰⁷	0 ⁰⁷	0 ⁰⁵	0 ⁰⁵
	Együtt	653 ⁷⁸	639 ⁰³	622 ⁵⁴	604 ⁸⁴	717 ⁶³
	II. Egyes tárczákat terhelő adós-ságok.					
50	Belügyminiszterium	—	0 ³⁶	0 ⁹⁵	0 ⁹⁶	1 ²⁹
51	Honvédelmi miniszterium	1 ⁹²	2 ¹⁹	2 ⁵⁸	3 ¹²	2 ⁹⁰
52	Földmívelési miniszterium	1 ⁶⁷	1 ⁶⁷	2 ³¹	2 ³⁰	1 ⁷³
53	A vasművek ingatlan vagyonát ter-helő adósság	—	1 ⁶⁰	1 ⁵⁷	1 ⁵⁴	1 ⁵⁰
54	A szegedi székhelyű létesítésére a					

Sorsz.	T á r g y	1885	1886	1887	1888	1889
		millió forintokban				
	jövedéki bírságalapból felvett kölcsön	0'18	0'18	0'18	0'16	0'16
55	Kereskedelmi minisztérium . . .	0'47	1'57	1'55	1'47	2'26
5	Vallás- és közoktatásügyi miniszt.	—	—	7'64	8'22	8'46
57	Pénzügyminisztérium: állami épületek	—	—	—	—	0'43
58	Pénzügyminisztérium: állami jószágigazgatóságok	—	—	—	—	0'22
	Együtt . . .	4'24	7'57	16'78	17'77	18'95
	Összesen . . .	1.342'38	1.378'20	1.427'54	1.462'60	1.577'94

Az arany- és papíráradék meghonosítása s utóbb a vasutak mind nagyobb mérvű államosítása óta az állam nem szerezte be többé szükségletét törlesztéses kölcsönökkel, hanem beruházásait is, sőt az évi adósságtörlesztést járadékkötvények kibocsátásával fedezte. Innen van, hogy a járadékadósságok növekedtek, a törlesztésiek állandéká pedig apadt. A törlesztési kölcsönöket azonban a konverzió alkalmával ugyancsak törlesztési kölcsönök váltották fel, még pedig a kisebb kamatú adósság névszerinti tökéjének öregbedésével.

A tavalyi évkönyvben részletesen előadtuk a konverzióról rendelkező 1888: XXXII. törvényczikk intézkedéseit; felsoroltuk, hogy mily adósságokra terjed ki a művelet, hogy minő új czímletek, mely határig bocsátandók ki. Említettük, hogy az új földtehermentesítési kölcsön 70, a vasuti aranykötvények 75, az ezüstkötvények 80 év alatt törlesztendőek. Az új kölcsönök összegére, kamatjára, törlesztési idejére s értékesítésére nézve a többször említett törvény 9. §-a azt rendeli, hogy ezentúl az évi teher legalább annyival legyen kisebb, mint a mennyit 1889-ben adósságtörlesztés fedezésére papíráradék kibocsátásával kell beszerezni. E szükséglet 13'09 millióval volt előirányozva, a megtakarítás pedig tényleg 13'40 millió volt és így ezen feladatnak a művelet megfelelt. Ki is maradt már az 1890. évi költségvetésből az adósságtörlesztésre a járadék-kibocsátással beszerezett és évről-évre emelkedett fedezet, mely művelet az államadósságok állandékát nagyobb mértékben fokozta, mint a mennyire ez a törlesztések útján apadt; holott ezentúl a törlesztés valóságos apasztás lesz.

A fentebbi részletes kimutatás tüzetesen feltünteti, hogy 1889-ben minő változás következett be az adósságok állományában.

Az 1888. és 1889. évi adatok egybevetéséből kitetszik, hogy mely adósságok szűntek meg a konverziók következtében és mily terjedelmű hasonló kategóriájú új kölcsönök léptek helyökbe. Ki kell azonban egészitenünk ezen képet az 1889 után történetekkel és a folyó évben beálló változásokkal. Első helyen kell emlitenünk, hogy a regále-kártalanítási adósság 1890-ből ered; a kártalanítás és így a kölcsön nagysága még nincs végleg megállapítva; tavaly még 220, most 225 millióra teszi a pénzügyminiszter. Az évi teher 1890-ben 9·9, 1891-ben 10·60 millióra előirányoztatik. A többlet részint a nagyobb tőke kamatjából, részint onnan ered, mert az idén megkezdődik már a tőketörlesztés. A szőlődezsma váltásági kölcsön a törlesztési terv szerint megszűnik 1891-ben. 1889 végén — a mint láttuk — a maradék 3·19 millió volt, 1890-ben tőketörlesztésre megszavaztatott 2·20, 1891-re előirányoztatik 0·9 millió. Ez az első magyar állami kölcsön, mely rendszeres törlesztés útján megszűnt. A kincstárnak tetemes követeléseai vannak a váltáságkötelezettek irányában, a melyekre nézve a törvényhozás az 1891: I. törvényczikkben újabban intézkedett. Megszűntek továbbá, s pedig már az 1890. márczius 31-én történt utolsó sorsolással, a tiszavidéki vasut beváltása folytán államadóssági czímletekké vált részvények. A tiszta-szegedi kölcsönnél annyiban történt lényeges változás, hogy a tiszai társulatok nagyobb részt visszafizetik a kincstárnak a kölcsönöket, a sorsolási kölcsön maga azonban vissza nem fizethető, illetőleg nem konvertálható; továbbá az a változás is történt, hogy a szegedieknek adott kölcsönök kamatját leszállítja a kincstár.

Bevételek. — Ezek közül első sorban az egyenes és fogyasztási adókat taglaljuk. Volt ugyanis a bevétel:

É v	Egyenes adókból millió forintokban	Fogyasztási adókból millió forintokban	É v	Egyenes adókból millió forintokban	Fogyasztási adókból millió forintokban
1882	90·22	17·85	1887	96·59	27·28
1883	93·68	19·45	1888	101·02	34·91
1884	96·06	21·83	1889	98·82	44·34
1885	98·05	26·76	1890	98·80	42·60
1886	93·86	27·18	1891	98·80	44·56

Az egyenes és fogyasztási adók közti arány folytonosan javul. Az egyenes adók hozadéka az itt felsorolt 10 év alatt alig 100/o-al emelkedett, míg a fogyasztási adóknál a gyarapodás 1500/o-ot közelit meg. 10 év előtt a fogyasztási adók az egyeneseknek alig 200/o-át érték el, most 450/o-ára emelkedtek.

Nézzük közelebről ugy az egyenes, mint a fogyasztási adók eredményeit.

Egyenes adók. — Kimutatjuk az egyenes adók eredményeit a zárszámadások, illetőleg az utolsó két évről a költségvetésekben foglalt címek szerint. Az itt felsorolt összegekben a földtehermentesítési pótlék is, ott, a hol az alkalmaztatik, bele van foglalva; mert a föld-, ház- vagy keresetadó, stb. valódi nagysága csak a földtehermentesítési pótlék hozzászámításával jut kifejezésre s ezen pótléknak elkülönített számítására hazánkban nincs az az ok, a mely Ausztriában fenforog. Ausztriában a földtehermentesítés nem volt állami, hanem tartományi feladat, a kivetett pótlék tartományi bevételt nyújt; azért az állami háztartásban nem is szerepel, holott nálunk az adósság állami lévén, az ennek fedezetére rendelt pótlék csak olyan állami bevétel, mint a törzsadó. Csak Horvát-Szlavonország tesz e részben kivételt; az adósság tartományi, a földtehermentesítési pótlék nem szedetik a közös magyar-horvát kincstár, hanem az autonom kormányzat részére. Ezen földtehermentesítési pótlék rendezését épen most készítik elő a magyar és horvát-szlavon országos küldöttségek.

Az egyenes adók az 1882—1891-iki évtizedben így állanak:

Folyó szám	Egyenes adók	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891
		millió forint									
1	Földadó	38·12	39·55	38·24	35·34	32·85	33·86	34·58	34·24	35·00	35·00
2	Házadó	8·99	9·21	8·91	9·03	9·13	9·78	10·26	10·10	10·60	10·60
3	Keresetadó	17·01	16·73	17·77	17·02	17·52	17·92	18·77	18·10	18·80	18·80
4	Nyilvánosszámadásra kötelezett, stb. . .	3·01	2·31	2·19	3·12	2·96	2·85	2·90	3·10	3·20	3·20
5	Bányaadó	0·10	0·13	0·10	0·09	0·08	0·10	0·11	0·12	0·10	0·10
6	Tőkekamatadó . . .	3·64	4·40	5·50	5·41	5·34	5·61	5·79	6·05	4·00	4·00
7	Szállítási adó	3·62	4·26	4·03	4·29	4·26	4·76	6·20	6·25	5·60	5·60
8	Nyereményadó . . .	0·20	0·22	0·21	0·24	0·22	0·18	0·19	0·19	0·20	0·20
9	Fegyver- s vadászadó	0·50	0·38	0·55	0·49	0·45	0·45	0·45	0·44	0·45	0·45
10	Hámentességi adó . .	2·78	4·02	3·11	3·00	2·91	2·77	2·98	2·43	2·70	2·70
11	Ált. jöv. pótladó . .	9·64	9·93	13·06	17·60	16·54	16·68	17·08	16·37	16·50	16·50
12	Késedelmi kamat . .	1·63	1·36	1·30	1·31	1·22	1·26	1·33	1·21	1·30	1·30
13	Adóbehajtási illeték	0·33	0·29	0·24	0·28	0·21	0·22	0·22	0·17	0·21	0·21
14	» költségterítmény	—	—	0·25	0·22	0·14	0·13	0·16	0·11	0·14	0·14

Ezen kimutatásból hiányzanak a határörvidéken fennállott, de 1886-ban megszűnt jövedelem-, malom- és kereskedelmi ipar- és védelmi adó, melyek együttvéve vagy 630.000 frt.-ra mentek

és azon évtől fogva a közérvényű adók által pótoltnak. Az egyenes adók emelkedése a gazdasági viszonyok javulásának, a jövedelmek gyarapodásának tulajdonítandók; ide tartozik a ház-, a kereset-, részben a tőkekamat- és járadék-, meg az általános jövedelmi pótagó, ilyen a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója. Ez utóbbinál azért preliminaritativ 1890 és 1891-ben 400.000 frt.-tal több, mint a mennyi 1889-ben előirányozva volt, mivel a déli vasuti társaság adómentessége megszűnik és itteni jövedelme 1890-től fogva adó alá esik. Az adó emelkedése azonban nagyrészt a kivetés hatásosabb szabályozásából, a jobb behajtásból is keletkezett. Továbbá adófokozási intézkedéseket is tett a törvényhozás. Így a tőkekamat- és járadékadónak 1883-tól fogva beállott növekedése legnagyobbbrészt a pénzintézeteknél elhelyezett tőkék kamatjának ezen évben életbelépett megadóztatásából ered; az 1890—1891-diki lényegesen kisebb előirányzásnak oka pedig először az, hogy elesik az italmérési jog megváltása következtében az eddigi jogosultaktól befolyt járadékadó; második oka pedig az, hogy a magyarországi (de nem egyuttal horvátországi) földtehermentesítési kötvényeknek adómentesekké való konvertálása az eddigi adót elenyészteti. A házadónak időről-időre emelkedése onnan is ered, hogy sok épületre nézve az időleges adómentesség lejárt. Hogy 1884-ben az adó némileg leszállott, az az 1883: XLVI. törvénycikkkben nyújtott könnyítésnek tulajdonítandó. Ugyanezen törvénycikkek intézkedéseinek tulajdonítandó viszont az általános jövedelmi pótagónak tetemes emelkedése 1884-ben, mely gyarapodás az ezen pótagónak alávetett egyéb egyenes adók növekedésével még inkább emelkedett. Egyben megemlítjük, hogy ugyancsak az 1883. évi XLVI. t.-cz. leszállította a földadó kontingensét — a földtehermentesítési pótlék nélkül — 29 millióról 26 millióra. Ezen mérséklés nem látható meg az 1884. évi eredményben, mert a kataszteri munkalat folyamában több nemű kiegyenlítások még függőben voltak; de utóbb érvényre jutott ama mérséklés és ezen határon túl is leszállott a földadó a kataszteri munkalat és túlfizetés elleni reklamáció következtében. A kivételesen kedvező 1888. év valamennyi egyenes adónál emelkedést mutat és — mint láttuk — az eddig soha el nem ért 101 milliónyi bevétellel dicsekedhetik. Az 1890. és 1891-diki költségvetésben, az 1889-diki eredményhez képest, 98.80 millióval vannak az összes egyenes adók megszavazva; az eddigi eredmények és kivetések azonban nagyobb bevételt helyeznek kilátásba.

Fogyasztási adók. — Ezek az 1882—1891. évtizedben a következőkép alakultak, illetőleg a következő összegekkel vannak előirányozva:

Év	Szesz-adó	Bor-adó	Hús-adó	Sör-adó	Czukor-adó	Czukor- és sörfogyasztási adó	Ásványolaj adó	Sajtoló és szőlőtörő járó adó
1882	6'85	3'49	2'53	1'00	1'59	2'04	0'36	—
1883	7'60	3'59	2'58	1'13	2'07	1'96	0'52	—
1884	8'13	3'63	2'60	1'37	2'20	2'17	1'73	—
1885	11'18	3'72	2'70	1'36	2'54	2'24	3'02	0'18
1886	10'73	3'82	2'77	1'35	2'11	2'32	4'08	0'21
1887	9'98	3'94	2'85	1'33	2'39	2'35	4'44	0'20
1888	14'86	5'68	3'05	1'08	2'04	3'47	4'50	0'22
1889	22'95	6'15	3'22	1'00	2'08	3'86	4'77	0'17
1890	22'00	6'00	3'15	1'00	2'00	3'87	4'38	0'16
1891	23'00	6'15	3'20	1'00	2'60	3'90	4'50	0'14

Több, mint egy évtizede annak, hogy a kormány és törvényhozás az állam jövedelmeit főleg a közvetett adók fokozásával kívánja gyarapítani. Az 1888-diki Évkönyv a szesztermelésről szóló cikkben ismerteti ezen törekvés egyik eredményét. A nagy lendület, melyet a szeszadó jövedelme 1888-tól fogva mutat, az ezen évben alkotott XXIV. és XXV. törvénycikkek gyümölcse. A törvény 1888. szeptember 1-én lépett életbe s az év már is nagy többletet mutat; az 1889-iki eredmény pedig a 20 milliós előirányzatot közel 3 millióval haladja túl, az 1890-iki bevétel pedig 22 és az 1891-iki 23 millióval volt előirányozható. A bor- és húsadónak 1888-tól fogva mutatkozó tetemes bevételi gyarapodása az adótételek 50, illetőleg 25%-os fokozásának tulajdonítandó, míg a sörnél az adóemelés a fogyasztás és az adójövedelem apadását okozta. A czukoradó a hazai termelés növekedésével az új törvény alapján egyre növekedő bevételt nyújt. Míg a monarchia czukortermelésében a magyar iparnak azelőtt 6—7%-nyi része volt, most 20%-ra megy. A czukor- és sörfogyasztási adó (a kávéfogyasztási adó megszűnt, mikor a vám fölemeltetett) 1888-tól fogva a tetemes adófokozás és az 1889-ben megkötött új megváltási s bérleti szerződések következtében lényegesen emelkedett; bár magának a sörnél úgy termelése, mint fogyasztása hanyatlik. Igen nagy javulás mutatkozik már több év óta az ásványolajadónál a finomítási ipar emelkedése folytán.

Ausztria egyenes és fogyasztási adói. — Az egyenes adók a következőkép alakulnak :

É v	Földadó	Házadó összesen	5% az adó- mentes épü- letek jöve- delméből	Kereseti adó	Jövedelmi adó	Adóbeha- tást illeték s késedelmi kamat	Összes egyenes adó
	millió forintokban						
1882	33'01	25'13	1'36	10'11	24'46	0'93	95'00
1883	33'28	25'98	1'42	10'38	25'76	1'00	97'82
1884	33'55	26'48	1'46	10'59	25'97	1'08	99'13
1885	34'04	27'04	1'52	10'69	25'82	1'19	100'30
1886	34'67	28'04	1'59	10'89	25'26	1'20	101'65
1887	35'14	28'65	1'64	10'98	27'63	1'20	105'24
1888	34'81	28'35	1'57	10'72	24'61	0'89	100'95
1889	35'19	29'44	1'62	11'00	25'17	0'89	103'31
1890	35'31	29'80	1'68	11'10	25'33	0'90	104'12
1891	35'67	30'13	1'76	11'16	25'60	0'90	105'22

A fogyasztási adók Ausztriában ezen évtized alatt következőleg alakulnak :

E v	A fontosabb fogyasztási adók					
	szeszadó	boradó	söradó	húsadó	czukoradó	kőolajadó
	millió forintokban					
1882 . .	7'67	4'13	22'96	5'04	36'23	—
1883 . .	7'74	4'16	23'38	5'15	39'08	—
1884 . .	7'93	4'19	24'31	5'19	36'49	—
1885 . .	9'28	4'23	24'06	5'24	36'63	—
1886 . .	8'57	4'33	23'87	5'36	42'99	—
1887 . .	8'71	4'41	24'73	5'59	35'14	—
1888 . .	9'02	4'30	24'44	5'39	33'51	—
1889 . .	32'84	4'39	24'48	5'57	20'37	—
1890 . .	32'92	4'61	24'66	5'77	20'37	4'30
1891 . .	31'54	4'95	25'50	5'98	22'60	4'33

Az 1891-iki adatokról meg kell jegyeznünk, hogy ezek még csak a költségvetési előirányzatból merítvék, mert a budget, midőn e sorokat irtuk, még nem volt megszavazva.

Az osztrák egyenes adók főösszege nagyobb, mint a magyar egyenes adóké s számba kell venni még, hogy, míg nálunk például az 1890. és 1891. évi budgetszerű bevétel 98's millió s ebben több mint 20'20 millió a földtehermentesítési pótlék: Ausztriában, nagy-

részt kisebb adókules mellett, az említett két évben az előirányzat 104¹², illetőleg 105²² millió, de ebben a földtehermentesítési pótlék nem foglaltatik, mert ez tisztán a tartományok bevétele. Ausztriának ezen fölénye a nagyobb vagyonságból ered és a fölény még inkább kitűnik a mieinkkel egyenmő fogyasztási, valamint egyéb közvetett adóknál. A szeszadó rendkívül emelkedése a Lajthán túl is az 1888. évi rendszerváltozásnak és nagy adófokozásnak tulajdonítandó; a czukoradónál a brutto eredmény hanyatlása 1886. óta a kiviteli konjunktura romlásából ered. Az említett évben kerekszámban 43 milliót hozott a czukoradó; csakhogy ezzel szemben nagy kiviteli restituczió állott. Az osztrák budgetben a vám- és a fogyasztási adó viszonya másképp van feltüntetve, mint a magyar költségvetésben. Náluk a vámból csak a kezelési átalány és az aranyagonyeremény, 1890-ben együtt véve 1³⁰, 1891-ben 1³¹ millióval szerepel mint bevétel; de a vámjövedelmet terhelő kiadások, mint 1888-ig az adórestituczió s jelenleg is a közös költségek fedezése, nem képez költségvetési tételt; ellenben Ausztriában, bár ez sem a közjogi, sem a tényleges állapotnak nem felel meg, az osztrák területen befolyt vámjövedelem is be van foglalva a költségvetésbe s az osztrák kvótába az osztrák területen befolyt tiszta vámjövedelem szintén be van számítva, daczára annak, hogy közös vámterület mellett a vámjövedelmet elkülönítve mutatni ki képtelenség, annál is inkább, mert a Nyugat felől jövő árucikkek, még ha magyarországi címzetteknek szólnak is, a legtöbb esetben az osztrák határvám-kiviteleknél vámostatnak meg. 1888., vagyis az új közgazdasági kiegyezés óta az adórestituczió, mely különben is megszorítottatott, már nem a vámból, hanem mindegyik kincstár saját jövedelmeiből fedeztetik és így nálunk 1890-re fogyasztási adóvisszatérítések és kiviteli jutalmak czimén 1⁰³, Ausztriában 8⁵⁵ millió, 1891-re pedig 1⁶², illetőleg 8⁰³ millió van előirányozva a fogyasztási adók terhére. Itt van helye megjegyezni azt, hogy a mióta az adóvisszatérítés nem a vámból, hanem mindegyik kincstár saját bevételeiből fedeztetik, nem foglaltatik többé a költségvetésben a fogyasztási adók visszatérítéséből eredő kiegyenlítés. Így az utolsó ízben, 1887-ben, a zárszámadások szerint Magyarországnak jutott Ausztriától 7⁵⁵ millió a sör- és czukoradó visszatérítése czimén, ellenben Magyarország fizetett Ausztriának a szeszadó-restituczió kiegyenlítése czimén 0²³ milliót. 1888-tól fogva ez a bevétel, illetőleg

kiadás megszűnt, de annál nagyobb fedezetet szolgáltat az adó-visszatérítéssel nem terhelt vámjövedelem a közös költségekre.

Jövedékek. — A jövedékek bevétele, kiadása és tiszta jövedelme nálunk az utóbbi évtizedben így áll:

Év	Dohányjövedék			Sójövedék			Lottojövedék		
	be-vétel	kiadás	tiszta jöve-delem	be-vétel	kiadás	tiszta jöve-delem	be-vétel	kiadás	tiszta jöve-delem
millió forintokban									
1882 . .	38 ⁶⁵	18 ⁴⁴	20 ²¹	14 ⁴⁷	2 ⁷¹	11 ⁷⁶	2 ⁹²	1 ³⁸	1 ⁵⁴
1883 . .	40 ²⁸	21 ⁰⁹	19 ¹⁹	14 ⁸⁷	2 ⁴⁶	12 ⁴¹	2 ⁹⁰	1 ⁵⁵	1 ³⁵
1884 . .	42 ¹¹	19 ⁹⁵	22 ¹⁶	14 ⁸³	2 ⁴⁸	12 ³⁵	3 ⁰⁵	1 ⁵⁸	1 ⁴⁷
1885 . .	42 ²⁰	22 ⁶⁹	19 ⁵¹	14 ⁸⁰	2 ⁴³	12 ³⁷	3 ¹⁹	1 ⁷⁶	1 ⁴³
1886 . .	44 ¹⁷	23 ³⁰	20 ⁸⁷	14 ⁶¹	2 ³¹	12 ³⁰	2 ⁸⁵	1 ⁵⁶	1 ²⁹
1887 . .	42 ¹⁴	20 ⁴¹	21 ⁷³	14 ⁹¹	2 ⁶¹	12 ³⁰	2 ⁵⁹	1 ³³	1 ²⁶
1888 . .	43 ⁹⁶	21 ³⁰	22 ⁶⁶	15 ⁴⁴	2 ⁴⁵	12 ⁹⁹	2 ⁶⁸	1 ⁴³	1 ²⁵
1889 . .	44 ⁰³	19 ⁴¹	24 ⁶²	15 ¹⁶	2 ⁶¹	12 ⁵⁵	2 ⁶⁴	1 ⁴¹	1 ²³
1890 . .	46 ²³	21 ²²	25 ⁰¹	14 ⁹³	2 ⁶¹	12 ³²	2 ⁶¹	1 ⁴¹	1 ²⁰
1891 . .	46 ³⁵	21 ²⁹	25 ⁰⁶	14 ⁹⁵	2 ⁶⁰	12 ³⁵	2 ⁶³	1 ⁴¹	1 ²²

A jövedékek száma 1890-ben az italmérési jövedékkel szaporodott. Az állam megváltotta az italmérési regálét s behozta az italmérési adót s illetéket. Az előbbi jogosultak kártalanítását az 1888:XXXVI., magát az új állami italmérési jövedéket pedig a XXXV. t.-cz. szabályozza. Italmérési adó fizettetik a fogyasztásra kimért és kicsinyben elárúsított bor, gyümölcsbor, sör és szeszes italokért és pedig borért hektoliterenkint zárt városokban 2, nyílt helyen 3 frt.; gyümölcsborért 1, sörért 2 frt., pálinkáért hektoliterenként a szesztartalom szerint 4⁵—15 frt. A kimérés és kis mértékben való eladás engedély mellett gyakorolható, melyért a helység népessége s a vállalat mértéke szerint évenként különböző fokú illeték fizetendő. A jövedéket azonban a kincstár az első három évben nyílt községekben szerződéssel olykép is biztosíthatja, hogy az italmérési adótól s illetéktől eltekintve, az italmérés kizárólagos joga bérbe adatik. Ez tulajdonkép az előbbi italmérési regále ideiglenes fentartása. A pénzügyminiszter a törvényben felhatalmazást nyert a status quo-nak az első három évben esetleg fentartására. Kivételes expediensnek tekintette ezt kezdetben, de midőn a jövedék biztosítására községek és magánosok az új alapon az ország nagy részében nem tettek oly ajánlatot, hogy a bérösszeg az előbbi jogosultaknak nyújtott kártalanítási tőke kamatját és törlesztését fedezné, a

pénzügyminiszter az ország igen nagy részében a jövedéket a kizárólagos italmérési jog bérbeadása útján biztosította. Így az ország 12.600 községe közül több mint 10.000-ben ily módon kellett a jogot bérbeadni, a pénzügyminiszter azonban ezen kizárólagos italmérési jogot már a három éven belől, 1892. végeig, fokozatosan meg akarja szüntetni s a jövedék más értékesítési módját életbeléptetni.

Horvát-Szlavonországban az italmérési jövedék csak 1890. július 1-én lép életbe s a bevételből a társországoknak félére 0.5 millió átalány jár. 1891-re 1 millió van előirányozva.

Ezen jövedék bevétele 1890-re 12.5, 1891-re 15 millióval, kiadása 0.81, illetőleg 1.85 millióval van előirányozva. A tiszta jövedelem első sorban a kártalanítási tőke kamatozására és törlesztésére szolgál. A tőketörlesztés csak 1891-ben kezdődik; ehhez képest az adóssági szükséglet ezen évben 10.60, 1890-ben pedig csak 9.90 millió. Az itt említett bevételi s kiadási tételekben a társországok részlete már bennfoglaltatik. Az ezek után fenmaradó fölöslegben a zárt városok 1890-től fogva 40, 1893-tól fogva pedig a törvényhatósági városok 30, a rendezett tanácsúak 20, egyéb községek, melyektől a regále megváltatott, 10%-kal részesülnek az illető váltságtőke évi terhét meghaladó tiszta felesleg arányában. 1891-re a zárt városok részesítése 0.70 millióval van előirányozva.

Az osztrák főbb jövedékek bevételei, kiadásai s tiszta jövedelme az utóbbi évtizedben ekkép alakulnak:

Év	Dohányjövedék			Sójövedék			Lottójövedék		
	be-vétel	kiadás	tiszta jövedelem	be-vétel	kiadás	tiszta jövedelem	be-vétel	kiadás	tiszta jövedelem
m i l l i ó f o r i n t e k b a n									
1882 . .	69.28	23.85	45.43	20.05	2.88	17.17	20.07	11.79	8.28
1883 . .	70.98	25.03	45.95	20.53	2.87	17.66	21.82	14.35	7.47
1884 . .	74.14	28.42	45.72	20.36	2.92	17.44	22.15	12.86	9.29
1885 . .	75.18	27.23	47.95	20.21	3.00	17.21	22.04	13.92	8.12
1886 . .	76.91	29.56	47.35	20.24	2.96	17.28	22.19	13.69	8.50
1887 . .	78.78	28.22	50.56	20.11	3.01	17.10	22.07	13.62	8.45
1888 . .	78.46	29.58	48.88	20.28	2.98	17.30	21.50	13.50	8.00
1889 . .	81.46	29.90	51.56	20.33	2.99	17.34	21.50	13.50	8.00
1890 . .	82.46	29.35	53.11	20.68	3.05	17.63	21.50	13.49	8.01
1891 . .	83.47	29.84	53.63	20.75	3.11	17.64	20.71	13.00	7.71

Az osztrák dohányjövedéknek a mienkhez képest igen nagy többlete Ausztria nagyobb népességének és jólétének tulajdonítandó.

A jövedelemnek lényeges emelkedését az utóbbi években úgy a Lajthán túl, mint nálunk, a dohány- és szivararak fokozása s hazánkban azon kívül a dohánytermelés körüli reformok, valamint a csempezet elleni rendszabályok okozták. Ausztriában is van, 1881. október 1-seje óta italmérési jövedék, helyesebben adó; de a mienknél sokkal kisebb kiterjedésben és évi jövedelme átlag 1·2 millió.

Illetékek. — Ezeknek jövedelme hazánkban a következő:

Év	Bélyeg	Jog- illeték és díjak	Elő- állítási költsége	Év	Bélyeg	Jog- illeték és díjak	Elő- állítási költsége
	bevétele		bevétele				
	millió forintokban		millió forintokban				
1882 .	8·87	15·45	0·68	1887	9·65	16·00	0·27
1883 .	8·43	15·97	0·21	1888	10·11	17·31	0·53
1884 .	8·87	17·34	0·26	1889	10·95	17·35	0·34
1885 .	9·33	16·97	0·26	1890	9·84	18·04	0·27
1886 .	9·34	16·40	0·25	1891	10·26	18·04	0·31

A jövedelem növekedése a tételeknek több ízben történt fokozásából, de az üzleti élet gyarapodásából is ered; az 1888-iki kivételes szaporulat ezen évnek általános gazdasági jólétéből származott.

Az osztrák ugyanazon természetű jövedelmek, az ottani nagyobb jólét és élénkebb üzleti forgalomnál fogva sokkal nagyobbak, rendszerint a kétszeres magasságot érik el. Az eredmény, illetőleg előirányzat ugyanis:

Év	Tiszta bevétel		Év	Tiszta bevétel	
	bélyeg-ille- tékből	jogilletékek és díjakból		bélyeg-ille- tékből	jogilletékek és díjakból
1882 . . .	16 ⁹⁴	33 ⁹⁶	1887 . .	18 ¹⁵	34 ⁰⁵
1883 . . .	17 ⁴⁵	32 ⁷³	1888 . . .	18 ⁴⁰	32 ⁷⁰
1884 . . .	17 ⁴³	34 ⁷⁷	1889 . . .	18 ⁴⁰	33 ²⁰
1885 . . .	18 ⁰⁵	32 ⁸⁷	1890 . . .	18 ⁴⁰	32 ⁹⁷
1886 . . .	18 ²¹	33 ¹⁶	1891 . .	18 ³⁰	32 ⁷²

Államjavak. — Az államjavak, államerdők, államépületek és hidak jövedelme következőleg áll:

É v	Államjósszágok			Államerdők			Államépületek és hídak		
	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem
millió forintokban									
1882 . .	4 ⁶⁴	1 ⁵⁹	3 ²⁵	6 ⁰⁰	4 ⁰⁶	1 ⁹⁴	0 ⁷⁸	0 ¹⁴	0 ⁶⁴
1883 . .	4 ⁰⁵	1 ⁷¹	2 ³¹	6 ¹⁴	3 ⁹²	2 ²²	0 ⁸³	0 ¹⁵	0 ⁶⁸
1884 . .	3 ⁶⁶	1 ⁷²	1 ⁹⁴	6 ⁴⁹	4 ¹⁶	2 ³³	0 ⁸⁶	0 ¹⁸	0 ⁶⁸
1885 . .	3 ⁰³	1 ¹⁷	1 ⁸⁶	6 ³⁴	4 ⁴⁶	1 ⁸⁸	0 ⁸¹	0 ²⁵	0 ⁵⁶
1886 . .	2 ⁹³	1 ⁰⁰	1 ⁹³	5 ⁶⁹	4 ⁰⁹	1 ⁶⁰	0 ⁷¹	0 ¹¹	0 ⁶⁰
1887 . .	2 ⁷³	1 ¹⁸	1 ⁵⁵	6 ²²	4 ¹³	2 ⁰⁹	0 ⁷¹	0 ¹⁰	0 ⁶¹
1888 . .	2 ⁴⁴	1 ⁰⁰	1 ⁴⁴	6 ¹⁸	4 ³¹	1 ⁸⁷	0 ⁷³	0 ¹⁰	0 ⁶³
1889 . .	2 ²⁸	0 ⁸²	1 ⁴⁶	6 ⁵⁴	4 ⁵⁰	2 ⁰⁴	0 ⁹³	0 ⁷¹	0 ²²
1890 . .	1 ⁴¹	0 ⁷⁷	0 ⁶⁴	6 ⁷¹	4 ³⁸	2 ³³	0 ⁸³	0 ⁶⁸	0 ¹⁵
1891 . .	1 ³¹	0 ⁷⁴	0 ⁵⁷	7 ²⁰	4 ⁶¹	2 ⁵⁹	0 ⁸⁵	0 ⁷²	0 ¹³

Az itt kimutatott államvagyon három csoportja közül a legnagyobb változás az államjósszágoknál következett be. Említettük már, hogy az új kereskedelmi s földművelési, meg a pénzügyminiszteriumok ügykörének változása folytán az államjósszágok egy része kincstári birtokok czímén a pénzügyminiszteriumtól a földművelési miniszterium körébe helyeztetett át. Az 1889-iki adatok még egyesítve a pénzügyi tárczánál fordulnak elő, az 1890–91-iki adatok a két tárcza ebbeli tételeit összefoglalva mutatják. Nagy jelentőségű azonban az államjósszágok jövedelmének fokozatos csökkenése, mely ezen jósszágok tervszerű eladásából eredt. Államjavakat eladtak már korább is évenként 0⁵–1 millió erejéig; 1881-ben már 2 millióra ment az értékesítés és miután a törvényhozás helyeselte a kormány azon szándékát, hogy a pénzügyi egyensúly megközelítése végett, de közgazdasági okokból is, az államjósszágok legnagyobbbrészt tervszerűleg eladassanak: 1881-től fogva ez az értékesítés nagy arányokat ölt, az államjósszágok állománya évről-évre fogy és azzal párhuzamosan az államjósszágok jövedelme. A pénzügyminiszter a költségvetéssel együtt részletes jelentést tesz a megelőző évben eladott ingatlanokról és részletesen kimutatja azon birtokokat és jogokat becsértékeikkel együtt, a melyek a közelebbi évben eladásra kerülnek. Ezen kimutatás alapján nyer azután a pénzügyminiszter a költségvetési törvényben, az átmeneti bevétel megszavazásával, felhatalmazást a megjelölt birtokok eladására. Ily módon államjósszágok eladásából befolyt, illetőleg előirányoztatott:

É v	Millió frt.	É v	Millió frt.
1882	9 ⁵⁵	1887	7 ²²
1883	6 ⁹⁰	1888	6 ⁶⁰
1884	10 ⁷⁷	1889	5 ²¹
1885	5 ⁹⁴	1890	6 ⁰⁵
1886	3 ⁰²	1891	4 ⁶⁵

Az itt kimutatott évi összegek három tételből alakulnak: az első az állami javak eladása, mely a bevétel túlnyomó részét szolgáltatja, az utóbbi években rendszerint 5 millió, 1891-re csak 3 millió van előirányozva. A második a telepítvényesek által fizetendő vételárak, kamatok és hátralékok 0⁵—1 millió, azután a maradvány- és irtványföldek váltságdíjai, 1891-re 0⁶ millió van előirányozva a tiszolezi vasgyár némely vasbányatelkeinek eladásából. Az államjavak eladásából befolyó összegek nagy hullámnak voltak kitéve a gazdasági konjunkturák szerint, minthogy a pénzügyminiszter a tömeges és erőltetett eladást kerülte, nehogy a földárak általában nyomást szenvedjenek és minthogy államjóságok a kijelölt áron alól el nem adattak. Községek határuk kiegészítésére mindig elsőbbségben részesülnek. Nagy gondot fordít a kormány egészséges telepítvények alkotására s úgy az ily birtokok, mint az egyéb jószágrészek vásárlóinak hosszabb törlesztés engedélyezésével megkönnyíti a lefizetést. A kincstár ugyanis a telepítvényeseknek és államjóságok vásárlóinak tartozásaira részint záloglevél, részint készpénz-kölcsönöket vett föl hitelintézeteknél, a befolyó tőke- s kamatfizetéseket pedig ezen kölcsönök évi terheinek ellátására fordítja. Ily műveletet most már nem folytat. A vételár-hátralékokat is részben átruházta valamely pénzintézetre, úgy, hogy a vásárlók az intézet adósaivá lesznek, mi által lehetővé vált, hogy a kincstár az egész vételárhoz jut, a vevő pedig az eredetileg kikötött 5—10 évi lefizetési kötelezettség helyett 20 és több évi törlesztés módjában részesül. Az államjóságok eladása pénzügyi, de még inkább gazdasági tekintetben nagyszabású művelet, az állomány fogytával természetesen csökken a kincstár évi jövedelme. A zár- számadások a pénzügyminiszter kezelése alatt lévő államjóságok értékét 1881. végén 62⁰¹, 1889. végén pedig, az időközi becslési helyesbítések mellett, 45⁵⁵ millióra teszik; tiszta jövedelmök

1881-ben 2·82 millió volt, 1890-re pedig 0·64, 1891-re 0·57 millióval van előírányozva az államjóságok és kincstári birtokok jövedelme.

Bányászat. — A kincstár a hazai bányászatban, különösen a fémbányászat és kohászatban tekintélyes szerepet játszik. A pénzügyi eredményt a következő számok mutatják, hol azonban a bányászattal együtt a pénzverés és fémbeváltás bevételeit és kiadásait is összefoglaljuk:

É v	Bányászat és pénzverés			É v	Bányászat és pénzverés		
	bevétel	kiadás	hiány		bevétel	kiadás	hiány
	millió forintokban				milló forintokban		
1882 . . .	14'30	14'64	0'34	1887 . . .	15'33	15'53	0'20
1883 . . .	19'19	20'22	1'03	1888 . . .	15'03	15'73	0'70
1884 . . .	13'14	15'65	2'51	1889 . . .	15'66	14'67	0'99
1885 . . .	14'33	16'26	1'93	1890 . . .	15'33	15'77	0'44
1886 . . .	14'16	15'91	1'75	1891 . . .	17'42	18'15	0'73

Az utóbbi években a kincstári bányászat mérlege javul, az itt következő részletezés mutatja, hogy a javulás mely ágazatokban és mily arányban következett be:

É v	Vasművek			Fémbányászat és opálbánya			Fémkohászat		
	bevétel	kiadás	jövedelem (+), hiány (—)	bevétel	kiadás	jövedelem (+), hiány (—)	bevétel	kiadás	jövedelem (+), hiány (—)
	millió forintokban								
1883	1·83	2·63	(—) 0·80	2·79	3·26	(—) 0·47	3·66	3·32	(+) 0·34
1884	1·96	3·72	(—) 1·76	2·75	3·22	(—) 0·47	3·06	3·31	(—) 0·25
1885	3·15	4·41	(—) 1·26	2·63	3·04	(—) 0·41	3·04	3·22	(—) 0·18
1886	2·63	3·98	(—) 1·35	2·95	3·07	(—) 0·12	3·01	3·09	(—) 0·08
1887	3·13	3·52	(—) 0·39	2·89	2·85	(+) 0·04	3·47	3·30	(+) 0·17
1888	4·00	3·41	(+) 0·59	2·43	2·52	(—) 0·09	4·00	3·27	(+) 0·73
1889	4·42	3·83	(+) 0·59	2·60	2·48	(+) 0·12	3·54	3·75	(—) 0·21
1890	4·04	3·94	(+) 0·10	2·85	2·73	(+) 0·12	3·65	3·65	0·00
1891	5·42	5·27	(+) 0·15	2·70	2·62	(+) 0·08	3·87	3·87	0·00

A vasművek 1891. évi nagyobb rendes bevétele s kiadása a piaci viszonyok javulása, nevezetesen az árak emelkedése, a ter-

melés és eladás nagyobbodása, különösen pedig a Vajda-Hunyadon felépített harmadik nagy olvasztó üzeme folytán következett be. Az állami vasgyáraknak rendezésére s versenyképességök fokozására 600.000 frt. fog 1891-ben fordíttatni s pedig a tiszolczi vasgyár telekes rudóbányái vashányatelkeinek eladásából befolyt ugyanakkora összegből.

A fémkohók költségvetésében a kiadások és bevételek egyenlő összegben vétetnek föl, mert a fémkohók évi nyeresége vagy vesztesége a bányatermények beváltói közt osztatik fel. A szomolnoki kohó a bányaművel együtt tavaly eladatott, ha ennek 50.000 frtnyi most elmaradó évi kiadása s bevétele is számba vétetik, akkor a fémkohók üzeme 1891-re 276.000 frt. többlettel van fölvéve. A fém-bányászatnál az előirányzat 1891-re főkép a szomolnoki bányamű eladása miatt kisebb. Az opálbánya 22.300 frt. bevétele s kiadása változatlanul van előirányozva.

Államvasutak. — Az államvasutaknak e helyütt csupán pénzügyi oldalával foglalkozunk. Közöljük a zárszámadások, illetőleg költségvetések szerint az üzleti bevételeket és kiadásokat; közöljük a hasonló adatokat az államvasutakkal kapcsolatos gépgyár s diósgyőri vas- és aczélgyárról. Volt ugyanis:

É v	Államvasutak			Állami gépgyár			Diósgyőri vasgyár		
	bevé- tel	kiadás	tiszta jöve- delem	bevé- tel	kiadás	tiszta jöve- delem	bevé- tel	kiadás	tiszta jöve- delem
	m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
1882	20'34	12'98	7'36	2'17	1'89	0'28	1'73	2'07	—0'34
1883	22'93	13'72	9'21	2'29	2'18	0'11	2'35	2'45	—0'10
1884	27'16	18'27	8'89	3'04	2'72	0'32	3'08	2'61	0'47
1885	33'72	22'60	11'12	2'16	1'86	0'30	4'02	3'50	0'52
1886	34'16	19'97	14'19	2'46	2'13	0'33	2'33	1'99	0'34
1887	35'45	20'09	15'36	2'55	2'21	0'34	3'19	2'49	0'70
1888	39'94	21'75	18'19	3'11	2'61	0'50	4'58	3'64	0'94
1889	43'40	24'15	19'25	3'20	2'58	0'62	3'85	3'21	0'64
1890	41'60	24'90	16'60	3'49	2'90	0'59	3'94	3'02	0'92
1891	48'66	30'00	18'66	3'25	2'60	0'65	3'95	3'02	0'93

Az 1891-iki költségvetés 8111'69 kilométer üzleti vonalhosszúságon alapul, a mi az előző évi 6555'90 km. hosszal szemben 1555'79 km.-nyi vonalszaporodást tesz. Ebből az államosított északi vasutak és az üzemében állott más vasutakra, a többi közt

a munkács-beszkidí vonalra, együtt véve 969⁴⁶, új vonalakra pedig 586³³ kilométer esik, és pedig I.-rendű 95⁵⁰, viczinális 490⁸⁴ km. A vonalszaporulat okozta nagyobb kiadáson fölül, magára a forgalom várható emelkedésére 1⁵ milliónyi többlet van az 1891-re 30 millióval előirányzott kiadásokban. A 48⁶⁶ millióval fölvelt bevétel 3¹⁵ millióval nagyobb ugyan, mint az államvasutak és az észak-keleti vasut 1890. évi előirányzata együttvéve, az 1889-ben elért tényleges bevételhez képest csak 0⁹⁷ millióval van többre téve. A jövedelmezőség egyik jellemzője az üzleti hányad. Ez az 1873—1888-ig terjedő 16 év alatt átlag 67⁹⁷0/0 volt, 1888-ban 54⁴⁵0/0-ot tett, 1889-ben, az újonnan államosított két vasutat is figyelembe véve, a zárszámadási eredmény szerint 54⁴⁷0/0 volt, az 1890-iki előirányzat szerint 61⁵⁶, az 1891-iki üzleti hányad pedig még magasabbra: 61⁶⁵0/0-ra van előirányozva. Ez az öregbedés nem a kezelés drágulásából, hanem onnan ered, hogy utóbbi időben az államvasutak hálózata csekélyebb jövedelmű államosított és helyi érdekű vasutakkal szaporodik. Az üzleti jövedelmezőség az időnként számbavett befektetési tőkéhez viszonyítva, hasonló módon hullámzik: 1888-ban 4⁵⁵, 1889-ben 4⁴⁰, 1890-ben 3⁷⁹, 1891-ben 3⁵²0/0-ot tesz.

Posta és távirda. — A posta és távirda pénzügyi eredményét együttesen a következő számok mutatják:

Posta és távirda				Posta és távirda			
É v	bevétel	kiadás	tiszta	É v	bevétel	kiadás	tiszta
			jövedelem				jövedelem
millió forintokban				millió forintokban			
1882 . .	9 ²⁷	7 ⁷⁴	1 ⁵³	1887 . .	11 ⁴⁵	9 ⁴¹	2 ⁰⁴
1883 . .	9 ⁹⁵	8 ⁰⁵	1 ⁹⁰	1888 . .	12 ¹⁷	9 ¹²	3 ⁰⁵
1884 . .	10 ⁵²	8 ⁶⁵	1 ⁸⁷	1889 . .	12 ³⁵	9 ³³	3 ⁰²
1885 . .	10 ⁹⁵	9 ³⁰	1 ⁶⁵	1890 . .	12 ⁶⁹	9 ⁵⁷	3 ¹²
1886 . .	11 ²³	9 ⁵⁹	1 ⁶⁴	1891 . .	12 ⁹¹	9 ⁵⁸	3 ³³

A brutto bevétel állandóan emelkedik, de az üzemi fölösleg egyes években némi visszaesést mutat.

Állami lótenyésztés-intézetek. — Ezen telepek pénzügyi áldozatot igényelnek, de a lótenyésztés hazánkban azok segítségével igen örvendetes lendületet nyert és az áldozat busásan megtérül a magyar lóállomány minőségének javulásában. A kiadás és bevétel közt a viszony különben javult az utóbbi években. Volt ugyanis:

Állami lötenyész-intézetek				Állami lötenyész-intézetek			
É v	bevétel	kiadás	hiány	É v	bevétel	kiadás	hiány
	millió forintokban				millió forintokban		
1882 . .	2'37	3'39	1'02	1887 . .	2'14	3'48	1'34
1883 . .	2'41	3'87	1'46	1888 . .	2'23	3'39	1'16
1884 . .	2'00	3'73	1'73	1889 . .	2'43	4'09	1'66
1885 . .	2'39	4'00	1'61	1890 . .	3'12	3'95	0'83
1886 . .	2'36	3'64	1'28	1891 . .	4'14	3'28	0'86

Közös államháztartás. — Monarchiánk közös ügyeinek költségeit és ezeknek fedezetét az 1882—1891-es évtizedben a következő részletezéssel mutatjuk ki. Volt ugyanis:

É v	A monarchia közös háztartásának bruttó szükséglete	A közös miniszteriumok és főszámszék saját bevételei	Marad netto szükséglet	A netto szükségletből fedezettett		
				vámbevételek által	a quóta arányában	
					Ausztria által	Magyarország által
e z e r f o r i n t o k b a n						
1882 . . .	149.701	3.134	146.567	15.614	91.667	39.286
1883 . . .	128.611	3.087	125.524	16.069	75.086	34.369
1884 . . .	133.072	2.984	130.088	20.933	74.880	34.275
1885 . . .	125.558	3.155	122.403	18.435	71.322	32.646
1886 . . .	125.665	3.168	122.497	25.914	66.256	30.327
1887 . . .	128.974	3.258	125.716	18.642	73.453	33.621
1888 . . .	139.805	3.120	136.685	41.510	65.389	29.786
1889 . . .	143.688	3.040	140.648	39.698	69.252	31.698
1890 . . .	136.694	2.973	133.721	39.733	64.325	29.442
1891 . . .	140.199	2.808	137.391	40.491	66.404	30.394

A brutto-szükséglet változó nagyságának okait vázoltuk már előbb, midőn közösgyi kiadásaink hullámszásáról szoltunk; a netto-szükséglet apadását pedig ugyanakkor, midőn a nyers-költségek emelkednek, magyarázza a vámfölösleg gyarapodása, melyet egyfelől a vámtételek fokozása, másrészt még nagyobb mértékben az az intézkedés vont maga után, hogy az adórestituczióra nem szolgált többé fedezetül a vámjövedelem. Hogy különben a közös költségek mely csoportjánál következtek be a legnagyobb hullámszások, azt a miniszteriumok szerinti részletezés világossá fogja tenni.

A közös külügyminiszterium költségei, a saját bevételei nélkül, a következők:

Év	Rendes	Rend- kívüli	Összes	Év	Rendes	Rend- kívüli	Összes
	kiadások ezer forintokban				kiadások ezer forintokban		
1882 .	4.251	209	4.460	1887 .	4.432	45	4.477
1883 .	4.244	116	4.360	1888 .	4.466	61	4.527
1884 .	4.298	65	4.363	1889 .	4.497	87	4.584
1885 .	4.331	50	4.381	1890 .	4.512	173	4.685
1886 .	4.404	45	4.449	1891 .	4.769	91	4.860

A rendkívülieknél előforduló egy-egy kivételes nagyobb költség mellett, a rendes kiadásoknál van némi csekély progresszió. Egyes czímeikben a kiadások a következők:

Év	Központi igazgatás és rendelté- zési alap	Diplo- máciai ki- adások	Consulatusi kiadások	Az osztrák- magy. Lloyd szubvenziója	Év	Központi igazgatás és rendelté- zési alap	Diplo- máciai ki- adások	Consulatusi kiadások	Az osztrák- magy. Lloyd szubvenziója
	ezer forintokban					ezer forintokban			
1882	1.013	1.204	734	1.300	1887	1.050	1.244	838	1.300
1883	1.004	1.202	738	1.300	1888	1.054	1.283	891	1.300
1884	1.043	1.208	747	1.300	1889	1.058	1.322	904	1.300
1885	1.044	1.238	749	1.300	1890	1.061	1.388	937	1.300
1886	1.044	1.244	816	1.300	1891	1.166	1.426	967	1.300

A közös hadügy költségei, a saját bevételeinek levonása nélkül, az utóbbi évtizedben a következők:

Év	A szárazföldi hadsereg			A haditengerészet			Mind-
	rendes	rend- kívüli	összes	rendes	rend- kívüli	összes	össze
	kiadásai ezer forintokban						
1882	96.301	37.854	134.155	7.265	1.725	8.990	143.145
1883	96.230	16.421	112.651	8.321	1.167	9.488	122.139
1884	97.399	19.044	116.443	8.561	1.577	10.138	126.581
1885	97.062	11.298	108.360	8.740	1.978	10.718	119.078
1886	98.675	9.228	107.903	9.026	2.169	11.195	119.098
1887	99.950	11.104	111.054	9.145	2.171	11.316	122.370
1888	98.292	18.620	116.912	9.267	2.358	11.625	128.537
1889	100.166	20.965	121.131	9.181	2.137	11.318	132.449
1890	100.799	13.360	114.159	9.355	1.889	11.244	125.403
1891	102.839	14.450	117.289	9.484	1.860	11.344	128.623

A magyar kvóta alakulásáról tett megjegyzéseink és a közös költségek időközi emelkedéséről tett észrevételeink itt találják legfőkép a szárazföldi hadsereg költségeiben alapjukat. A rendes költségek állandóan növekednek, a rendkívüliek erősítési, felszerelési vagy mozgósításra való előkészületi költségek folytán szaporodnak esetről esetre.

A közös pénzügyminiszterium költségei a következők:

Évben	Rendes kiadások ezer forintokban	Rendkívüli kiadások ezer forintokban	Összes kiadások ezer forintokban	Évben	Rendes kiadások ezer forintokban	Rendkívüli kiadások ezer forintokban	Összes kiadások ezer forintokban
1882 . . .	1.968	1	1.969	1887 . . .	1.998	—	1.998
1883 . . .	1.981	4	1.985	1888 . . .	2.006	—	2.006
1884 . . .	2.000	1	2.001	1889 . . .	2.002	—	2.002
1885 . . .	1.972	1	1.973	1890 . . .	2.011	—	2.011
1886 . . .	1.986	1	1.987	1891 . . .	2.011	—	2.011

A közös pénzügyminiszterium eme kiadásai közt foglaltatik a különböző miniszteriumok nyug- és kegydíjainak egy része. Így 1891-re 1,839.000 frt. van e czímen előirányozva, míg a közös pénzügyminiszterium saját költségei mindössze 172.610 frtra mennek.

A közös hatóságok sorát bezárja a közös főszámszék, melynek évi szükséglete 126—129.000 frt.

A horvát kvóta. — A Magyarország és Horvát-Szlavonországok közti viszonyokat rendező 1868:XXX. t.-cz. alapvető a pénzügyekre nézve is, Kimondja, hogy a társországok azon költségekhez, melyeket egyfelől a magyar korona országai s ő Felsége többi országai, másfelől maguk a magyar korona összes országai között fennálló közösügyek igényelnek, adóképeségük arányában kötelesek járúlni. Ez az adóképeségi arány, ugyanazon adatok szerint, melyeknek alapján a magyar korona országainak a közösügyek költségeihez való hozzájárulási aránya Ausztriával szemben 10 évre meghatározottatott (1878-ig), ugyanazon időre Magyarországra nézve 93'5,592.201 Horvát-Szlavonországokra nézve pedig 6'4,407.799⁰/o. Minthogy azonban Horvát-Szlavonországok azt az összeget, mely ezen adóképeségi kulcs szerint a közösügyek költségeiből rájuk esnék, összes tiszta jövedelmeikből ez idő szerint csak úgy fedezhetnék, ha a beligazgatásukra szükséges összegek nagyobb részét is átadnák: Magyarország beleegyezik, hogy Horvát-Szlavonországok jövedelmeiből mindenekelőtt bizonyos összeg, a mely ezen országok beligazgatási költségeire időnként egyezményileg megállapittatik, vonassék le, s a beligazgatási szükséglet fedezése után fenmaradt összeg fordittassék a közösügyek igényelte költségekre. Ehhez képest a jelzett

első 10 évre a társországok beligazgatási szükségleteire évi 2,200.000 frt. állapított meg. Ezen összeg mindenekelőtt Horvát-Szlavonországok egyenes és közvetett adóinak és egyéb közjövödelmeinek 45%-ával fedeztetik és a horvát-szlavon országos, illetőleg valamely törvényhatósági pénztárba, 55% pedig a közös költségek fedezésére a közös magyar kincstárba szolgáltatandó be. A bor- és husfogyasztási adók továbbra is kizárólag a horvát-szlavon községi kiadások fedezetére szolgálnak, viszont a határvám-jövedelmek a közös kincstárt illetik és így megosztás alá nem esnek. »A földtehermentesítési pótlék a földtehermentesítési országos adósság teljes törlesztéseig Horvát-Szlavonországokat illetőleg továbbá is ezen országok földtehermentesítési igazgatósága által kezeltetik s a pénzügyi igazgatóság által azon igazgatóság pénztárába szolgáltatik át. A magyar korona országainak közös jótállása mindazonáltal ezen földtehermentesítési adósságra nézve ezentúl is fennmarad s az e célra netalán szükségelt segély a közös kincstárból az eddigi mód és gyakorlat szerint előlegeztetik.« (21. §.)

Ezen rendezéshez képest az első négy évben a horvát-szlavon kvótaviszonyok a következőleg alakultak:

Évben	Horv.- Szlav. orsz. tiszta bevétele	45% bel- igazgatási költsé- gekre	55% közös költ- ségek	A társorszá- gok által fe- dezendő kö- zös kiadások	Nem fedeztek tehát
	e z e r f o r i n t o k b a n				
1869	3.790	1.705	2.084	4.641	2.557
1870	4.613	2.076	2.537	4.936	2.399
1871	4.511	2.030	2.481	6.210	3.729
1872	5.403	2.431	2.972	6.094	3.122

A társországok tiszta bevételeinek 45%-a nem érte tehát el az első három évben a 2,200.000 frttal biztosított beligazgatási általányt és mivel ezen összeg kiegészítésére Magyarország 1869-ben 495, 1870-ben 124 és 1871-ben 170 ezer frtot pótolta; az utolsó rovatban az illető évekről kimutatott azon összegekhez, melyeket Magyarország a társországok helyett viselt, még hozzáadandók eme különbözetek, úgy hogy Magyarország 1869-ben 3,052.000, 1870-ben 2,523.000 és 1872-ben, 3,899.000 frtot pótolta a megtérítésre való igény nélkül Horvát-Szlavonország helyett. Ez azonban nem tartóztatta a társországokat, hogy 1873-ban, mihelyt kitünt, hogy a tiszta bevétel 45%-a 1872-ben a 2,200.000 frtot meg-

haladja, a 10 évre megállapított ezen átalány helyett ezentúl, ama százalék kifizetését sürgessék. 1873-ban az 1868-iki egyezmény pénzügyi része a XXXVI. t.-cz. által ily értelemben módosult is, még pedig 1873. január 1-étől, 1878. végeig terjedő érvénnyel; ezen felül megállapított, hogy a Belovár megyében az egyenes adókkal beszedett papi bérek megosztatlanul Horvát-Szlavonországnak adatnak ki, még pedig 1872-től fogva.

Nemsokára ezen revízió után új bonyadalom keletkezett. Az 1873: XXVIII. t.-cz. értelmében a katonai határőrvidék egy része Horvát-Szlavonországgal közigazgatásilag egyesített, másik része pedig katonai kormányzat alatt maradt. Ama részek beligazgatási költségeit egyelőre Magyarország viselte, úgyszintén külön közösügyi kvótarészt is vállalt érettek, mely 0.4 0/0-nyi praecipuummal kezdődött és mire a polgárosítás befejeztetett, a most is fennálló 20/0-nyi praecipuumra emelkedett, úgy, hogy a magyar kvóta 31.40/0-át teszi a monarchia közösügyi költségeinek. Tévedésből megtörtént azonban, hogy a határőrvidék polgárosított részeiből melynek említett terheit Magyarország viselte, a befolyt indirekt adók (só, dohány, lotto, bélyeg) nem úgy, mint az egyenes adók, tisztán Magyarországnak tartattak fenn, hanem megosztás alá vonatnak. Az 1873-iki leszámolást a magyar országgyűlés helybenhagyta már, mikor ezen tévedés kiderült és így a társországok az említett czimeken illetéktelenül 286.945 frtot kaptak; az 1874—75. évekre illetéktelenül kifizetett 515.508 frt. azonban reklamáltatott a társországok irányában még mielőtt a magyar országgyűlés a helyesbített leszámolást elintézte volna. 1876-tól fogva a társországok már nem kaptak 45/0-ot ama határőrvidéki bevételekből. Vitatták és fentartották folyton ebbeli igényüket, a mi egyik tényezője volt az anyaország és Horvátország közt éveken át fennállott feszült viszonyoknak.

Ezen vitás kérdést a pénzügyi egyezmény megújításakor tisztázni kellett; de a rendezés nem történhetett meg 1878. elejére, a meddig az első pénzügyi egyezmény érvénye terjedt. Meg kellett azt hosszabbítani 1879. végéig, egyfelől azért, mert Magyarország és Ausztria közös költségeinek mily arányban való új megosztása akkor még nem volt megállapítva; pedig az ezen arány kiszámítására szolgált adatok képezik egyuttal alapját annak az aránynak, mely szerint a magyar korona országai közös költségeit Magyarország és a társ-

országok viselni tartoznak. Hasonló okból kellett az 1889-iki revízió alkalmával meghosszabbítani az eredetileg 1888. végeig érvényes pénzügyi egyezményt és 1890-el kezdeni az új megosztási kules alkalmazását. De szükséges volt másfelől annak idején az 1868, illetőleg az 1873-iki pénzügyi egyezmény érvényét 1880. elejéig meghosszabbítani azért, mert az előbb említett határőrvidéki bevételek megosztásának, valamint a horvát tanulmányi s vallásalapra vonatkozó leszámolásnak ügye hosszas tárgyalásokkal járt. Végre abban történt megegyezés (1880: LIV. t.-cz.), hogy a multa nézve az említett két czímen támasztott követelések, melyeket a magyar országos küldöttség 2,286.799 frtra, a horvát országos küldöttség viszont 1,105.886 frtra tett, kölcsönösen kiegyenlítették veendő. Azon arány, mely szerint a magyar korona összes országai a közösügyi költségeket 1887. végéig viselni tartoznak, a magyar-osztrák kvóta kiszámítására szolgált adatok alapján, Magyarországra nézve 94.4,299.011, Horvát-Szlavonországra nézve pedig 5.5,700.989%-kal állapított meg; tényleg azonban a társországok tiszta közjödelmének 45%-a átadandó a beligazgatási költségekre, 55%-a pedig a közös költségek fedezésére marad. Ezen fölül a szállítási adó s bélyegilleték fejében 20.000 frt. évi általányban részesülnek a társországok. A bor- és husfogyasztási adók, valamint a Belovár megyében szedett papírérek továbbra is teljesen átadatnak a társországoknak; a polgárosított, de közigazgatásilag még nem egyesített határőrvidékből eredő jövedéki bevételek, a hadmentességi adó és a vámbevételek tisztán a közös magyar kincstárt illetik.

Az 1873-ban és 1880-ban ekként megállapított pénzügyi egyezmények szerinti megosztásról a magyar országgyűlés eddig csak 1888-ig (bezárólag) hagyta helyben a leszámolásokat. Ezek főeredményét az itt következő összeállítás tünteti ki. Megjegyzendő, hogy a beligazgatási költségekre itt kimutatott részesítés csak a tiszta bevételek 45%-át képviseli, a többi részben imént említett dotáció, valamint a polgárosított határőrvidék beligazgatási költségeire fizetett általány befoglaltatik a »Kiadások« című czikkben (639 l.) »Horvát-Szlavonország beligazgatása« alatt felsorolt összegekben. Megjegyzendő továbbá, hogy »a társországok által fedezendő közös kiadások« alatt azon összegek értetnek, melyekkel Horvát-Szlavonországok a magyar korona összes országainak közös költségei fedezéséhez 1869-től 1879-ig (bezárólag) 6.4,407.799⁰/₀ erejéig, 1880-tól

fogva pedig 55,700.989⁰/₀ erejéig hozzájárulni tartoztak volna. A horvát-szlavonországi tiszta közjövödelmeknek e célra fenmaradt 55⁰/₀-a azonban a kiszámított hozzájárulást nem fedezte és pedig azon összegek erejéig, melyek a következő összeállítás utolsó rovatában foglaltatnak, a mely igen tetemes összegeket tehát Magyarország pótolta, de a társországek azokat az 1868: XXX. t.-cz. 27. §-a szerint megtéríteni nem kötelesek.

A Magyarország és Horvát-Szlavonországek közt 1873—1888. évekről történt leszámolásokból:

Évben	Horv.- Szlav. orsz. tiszta bevétele	45% bel- igazgatási költ- ségekre	55% közös költ- ségekre	A társorszá- gok által fe- dezendő kö- zös kiadások	Nem fedeztek tehát
e z e r f o r i n t o k b a n					
1873	5.457	2.455	3.001	7.670	4.669
1874	5.668	2.551	3.118	7.859	4.741
1875	5.909	2.659	3.250	7.774	4.524
1876	6.330	2.848	3.481	8.406	4,925
1877	7.141	3.213	3.927	8.757	4.830
1878	7.233	3.255	3.978	10.298	6.320
1879	7.813	3.516	4.297	9.265	4.968
1880	7.928	3.568	4.360	8.390	4.030
1881	7.955	3.578	4.375	8.747	4.372
1882	8.248	3.711	4.536	9.379	4.842
1883	8.346	3.756	4.590	8.818	4.228
1884	8.454	3.804	4.650	9.600	4.951
1885	8.481	3.817	4.665	9.439	4.774
1886	8.402	3.781	4.621	9.189	4.568
1887	8.593	3.867	4.726	10.089	5.363
1888	8.905	4 007	4.898	9.508	4.610

Az 1889-ik évi megosztás még az 1890-ig meghosszabbított érvényű 1888: LIV. t.-cz. szerint történik. Az 1889: XL. t.-cz. megállapítja az új pénzügyi egyezményt 1890. január 1-től kezdve azon időre, a meddig a monarchia két államának közösügyi kvótája tart vagyis 1897. végéig. Az adóképeségi arány szerint ezen időre a magyar korona országainak közös költségeihez Magyarország 92.064.304, Horvát-Szlavonországek pedig 7.935.195⁰/₀-kal kötelesek hozzájárulni. Megállapittatik azonban, hogy a társországek összes közjövödelmeinek tiszta bevételeből — kivévén azokat, melyek már az előbbi egyezmények szerint sem estek megosztás alá, hanem osztatlanul egyrészt a társországeknek adattak ki, másrészt a közös kincs-

tárba folytak be — 56% a közös költségek fedezetére, 44% pedig a társországek beligazgatási költségeire fordítandó. Történt pedig ez utóbbi részesítésnél, az egy százalékkal való leszállítás azért, mert a társországek 1890-től fogva egyfelől oly adóból (nyereményadó) is kapnak részt, mely eddig megosztás alá nem került, másfelől a fogyasztási adók és a bélyegilletékekből eredő bevételek a társországekre nézve az eddiginél előnyösebb módon osztatnak meg; végre a vasuti és gőzhajózási adó s bélyegilleték fejében 1889. végéig járt 20.000 frtnyi általány helyébe 130.000 frt. állapított meg. Sokkal többnek jelentkezvén ezek szerint a társországeknak autonom ügyeire eső fedezet, a horvát-szlavon országos küldöttség hozzájárult az addigi 45%-os részesítésnek egy százalékkal való leszállításához, minélfogva a közös költségek fedezetére 56% maradt.

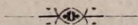
Az 1889-ik évi egyezmény különben más újítást is teremt. Addig a polgárosított határőrvidék beligazgatási szükségleteire a horvát-szlavon kormány évenként 2,200.000 frtos általányt kapott Magyarországtól, ellenben a határőrvidéki közjövödelmek megosztatlanul a közös magyar kincstárba folytak; 1890-től fogva ellenben ama határőrvidéki beligazgatási általány elmarad, de a határőrvidéki közjövödelmek szintén a 44 : 56%-os megosztás alá kerülnek. Az új egyezmény hatása az eddigiek szerint abban nyilvánul, hogy míg a társországek beligazgatási költségeire kaptak az 1889-iki költségvetés szerint, a határőrvidéki 2,200.000 forintnyi általánynyal együtt 6,063.530 frtot és 1890-re ugyanezen összeg szavaztatott meg (az előirányzat még az új egyezmény létrejötte előtt készült) 1891-re már 6,254.325 frt. vétetett a költségvetésbe.

Alig mult el egy év az új egyezmény létrejötte után, mikor a társországekkal fennálló pénzügyi viszony újabb módosítása vált szükségessé. Az 1868 : XXX. t.-cz.-nek ezen fejezet elején idézett 21. §-a arról rendelkezik ugyan, hogy a földtehermentesítési pótlék Horvát-Szlavonországban a földtehermentesítési adósság törlesztéseig továbbá is a földtehermentesítési igazgatóság pénztárába szolgáltatandó át és hogy a magyar kincstár, ha a pótlék jövedelme az adósság évi szükségletére nem elegendő, az eddigi mód szerint előlegeket ad. 1884-ig a horvát-szlavon földtehermentesítési alap 20 éven át passiv volt és mindig előlegekre szorult; nemsokára, a mint ezen alapnál felesleg támadt, a társországeknak azon igény hallatszott, hogy a földtehermentesítési pótlék egész összegében azon

alap igazgatóságának pénztárába szolgáltatandó. A horvát-szlavon országos bizottság 1889-ben a pénzügyi egyezmény megújítása alkalmával, már fölemlítette ezen igényt, de a kérdés külön tárgyalásra utaltatott. 1890. deczember közepén országos bizottságok küldettek ki a rendezés előkészítése végett.

A magyar országos bizottság felfogása szerint a horvát-szlavon földtehermentesítési alap csakis gyűjtő és fizető pénztár, mely az adósság céljaira szükséges összegekkel ellátandó s benne azért felesleg nem is lehet. Az előbb említett 21. §. azon intézkedése tehát, hogy a földtehermentesítési pótlék egészében a földtehermentesítési pénztárba szolgáltatandó, többé fenn nem tartható. Minthogy azonban ama pótlékot ez idő szerint le nem lehet szállítani, leghelyesebb azt a törzsadókkal egyesíteni s az egész bevételből fedezni a földtehermentesítési adósság évi szükségletét, minél fogva felesleg amaz alapnál nem keletkezhetik. A horvát-szlavon országos bizottság elfogadta ezen javaslatot azon kikötés mellett, hogy az 1884. elejétől fogva a földtehermentesítési pótlékból felhalmozódott feleslegek fölött egyezség jöjjön létre. — Szembe állítva ezen feleslegekkel a közös kincstárból nyert előlegeket, az 1889. deczember 31-ig fenmaradt fölöslegek összege közös egyetértéssel 2,660.000 frtban állapittatott meg; 1890-től kezdve pedig a leszámolás már az új alapon fog történni.

A magyar, valamint a horvát-szlavon országgyűlés elfogadta az ezen egyezményről szóló törvényjavaslatot, a pénzügyminiszter pedig külön törvényjavaslatot terjesztett a magyar országgyűlés elé, melynél fogva ő felhatalmaztatik, hogy ama 2,660.000 frtnyi fölösleg 45⁰/o-át, vagyis 1,197.000 frtot, a horvát-szlavon országos pénztárba szolgáltatassa be. A horvát-szlavon földtehermentesítési adósság évi szükséglete különben ezentul csekélyebb lesz, a mennyiben a magyarországihoz hasonlóan konvertáltatni fog.

0) Törvények és a közgazdaság körébe vágó fontosabb miniszteri rendeletek.

I. Törvények.

1. 1890-ik év.

- I. t.-cz. A közutakról és vámokról. Szent. 1890. febr. 4-én.
- II. t.-cz. A védjegyek oltalmáról. Szent. 1890. febr. 4-én.
- III. t.-cz. A gróf Andrássy Gyulának állítandó emlékről. Szent. 1890. márcz. 12-én.
- IV. t.-cz. Az 1890. évi állami költségvetésről. Szent. 1890. márcz. 12-én.
- V. t.-cz. A honvédségről. Szent. 1890. márcz. 20-án.
- VI. t.-cz. A morvavölgyi helyi érdekű vasutvonalnak, valamint a dévénytő-stomfai szárnyvonalnak engedélyezéséről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- VII. t.-cz. A budapest-pécsi vasut-részvénytársaság vasutvonalainak megváltása iránt a nevezett társasággal az 1889. évi XV. t.-cz. alapján, 1889. évi márczius 17-én május 4-én megkötött szerződés jóváhagyása- és becikkelyezéséről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- VIII. t.-cz. A birodalmi tanácsban képviselt királyságok- és országokban hitelesített hordóknak a magyar korona országaiban való forgalomba helyezhetőségéről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- IX. t.-cz. Az 1890-iki népszámlálásról. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- X. t.-cz. A m. kir. államvasutak zágrábi állomásának és főműhelyének megépítéséről és mozdonyállomáyának szaporításáról. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- XI. t.-cz. Az igazságügyi orvosi tanácsról. Szent. márcz. 31-én.
- XII. t.-cz. A vallás- és közoktatásügyi ministeriumnak a magyar államvasutak tulajdonát képező s a főváros V-ik kerületében fekvő holdutczai igazgatósági épületbe történt átköltözése alkalmából felmerült költségek fedezésére szükséges póthitel iránt. Szent. 1890. ápr. 8-án.
- XIII. t.-cz. A hazai iparnak állami kedvezményekben való részesítéséről. Szent. 1890. ápr. 8-án.
- XIV. t.-cz. A hazai ipart támogató pénzügyintézeteknek adható állami kedvezményekről. Szent. 1890. ápr. 8-án.
- XV. t.-cz. A Holicstól a magyar határig Göding irányában vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről. Szent. 1890. ápr. 8-án.
- XVI. t.-cz. A Svéd- és Norvégországgal gyári és kereskedelmi védjegyek kölcsönös oltalma tárgyában 1889. évi szeptember 20-án kötött egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1890. ápr. 8-án.

- XVII. t.-cz. Egyrésről a m. kir. pénzügyminister, másrésről a naszódvidéki központi iskola- és ösztöndíj-alapok és a volt naszódvidéki községek között létrejött szerződés és peregyezés tárgyában. Szent. 1890. jun. 3-án.
- XVIII. t.-cz. A volt naszódvidéki községek birtokviszonyainak rendezése tárgyában. Szent. 1890. jun. 3-án.
- XIX. t.-cz. A volt naszódvidéki községi erdők kezelése tárgyában. Szent. 1890. jun. 3-án.
- XX. t.-cz. Az osztrák-magyar banknak adandó felhatalmazásról, hogy a közraktárak által kiállított zálogjegyeket (warrant) leszámítolhasson. Szent. 1890. jun. 3-án.
- XXI. t.-cz. A katonai behívási parancs iránt tanusított engedetlenség és az erre csábítás megbüntetéséről. Szent. 1890. jun. 5-én.
- XXII. t.-cz. A központi honvéd főruharaktár építésének és az építésre szükséges költségeknek engedélyezéséről. Szent. 1890. jun. 5-én.
- XXIII. t.-cz. A Ludovika-Akadémiára vonatkozó 1872. évi XVI. és 1883. évi XXXIV. t.-cikknek némely rendelkezéseinek módosításáról. Szent. 1890. jun. 5-én.
- XXIV. t.-cz. Az inséges tengerészek kölcsönös segélyezése iránt a Német-birodalommal 1889. évi november hó 10-én kötött egyezmény beczikelyezéséről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- XXV. t.-cz. A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről. Szent. 1890. jun. 5-én.
- XXVI. t.-cz. Állami elemi és polgári iskolák építésére az 1884. évi V-ik t.-cikkkel engedélyezett 500.000 frtnyi kölcsönnek további 200.000 frttal való emeléséről. Szent. 1890. jun. 5-én.
- XXVII. t.-cz. Kereskedelmi viszonyaink legfeljebb 1890. évi deczember hó 31-éig terjedhető ideiglenes rendezéséről azon országokkal, a melyekben az osztrák-magyar monarchia és a török birodalom között 1862. évi május hó 22-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződés 1890. évi július hó 5-én bekövetkező lejártáig hatályban áll. Szent. 1890. jun. 14-én.
- XXVIII. t.-cz. A honvédelmi tárca költségvetésében az 1889-ik évre az átmeneti kiadások czímén megszavazott összegekből fel nem használt 130.419 forintnak az 1890-ik évben leendő felhasználásáról. Szent. 1890. jun. 20.
- XXIX. t.-cz. A kir. törvényszékek és kir. járásbíróságok székhelyeinek és területeinek meghatározásáról. Szent. 1890. jun. 23-án.
- XXX. t.-cz. A középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szóló 1883 : XXX. törvénycikk módosítása tárgyában. Szent. 1890. jun. 24.
- XXXI. t.-cz. A »Magyar északkeleti vasut« részvénytársaság vasutvonalainak beváltásáról. Szent. 1890. jun. 24-én
- XXXII. t.-cz. A győr-sopron-ebenfurti vasut-részvénytársaság némely ügyeinek rendezéséről. Szent. 1890. jun. 24-én.
- XXXIII. t.-cz. A »Pozsony-szombathelyi helyi érdekű vasut« engedélyezése tárgyában. Szent. 1890. jun. 24-én.
- XXXIV. t.-cz. Az esztergom-almás-füzitői helyi érdekű vasut engedélyezéséről. Szent. 1890. jun. 24-én.
- XXXV. t.-cz. A nagymargita-verseczy helyi érdekű vasut engedélyezéséről. Szent. 1890. jun. 24-én.
- XXXVI. t.-cz. Az italmérési jövedékről szóló 1888 : XXXV. t.-cz. némely határozmányainak kiegészítéséről. Szent. 1890. jun. 27-én.

- XXXVII. t.-cz. Az 1887. évi közösügyi zárszámadásra alapított végleges leszámolás szerint Magyarország terhére mutató tartozás fedezéséről, az 1888. és 1889. évi közösügyi kiadásokra Magyarország által pótlólag fizetendő összegekről, a rendkívüli katonai óvintézkedések költségeire megszavazott 2,674.000 frt póthitelből Magyarországra eső összeg fedezéséről, valamint az 1888. évi határvám-bevételek visszamaradása folytán a magyar korona országai által fedezendő kiadásról. Szent. 1890. jun. 27-én.
- XXXVIII. t.-cz. Az elkésve, illetőleg szabálytalanul bejelentett italmérsi jogok kártalanítása tárgyában. Szent. 1890. jun. 27-én.
- XXXIX. t.-cz. Az 1891. évi állami költségvetésről. Szent. 1890. decz. 26.
- XL. t.-cz. Az 1891-ik évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról. Szent. 1890. decz. 26-án.
- XLI. t.-cz. Az Egyptommal 1890. évi augusztus 16-án kötött kereskedelmi egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1890. decz. 26-án.
- XLII. t.-cz. Kereskedelmi viszonyainknak a török birodalommal és Bulgáriával való ideiglenes rendezhetőségéről. Szent. 1890. decz. 26-án.
- XLIII. t.-cz. A kir. bíróságok előtt fölmerült bűnügyi költségek behajtásáról és elszámolásáról. Szent. 1890. decz. 28-án.
- XLIV. t.-cz. Az 1888-ik évi IX. törvénycikk hatályának meghosszabbításáról. Szent. 1890. decz. 28-án.

2. 1891-ik év.

- I. t.-cz. A szőlőterületeknek adandó újabb állami kedvezményekről. Szent. 1891. jan. 1-én.
- II. t.-cz. A magyar északkeleti vasut-részvénytársaság vasutvonalainak megváltása iránt az 1890. évi XXXI. törvénycikk alapján folyó évi ^{janus 16-án} megkötött szerződés jóváhagyása és becikkelyezéséről. Szent. ^{julius 4-én} 1891. jan. 5-én.
- III. t.-cz. Az Olaszországgal 1890. évi julius 8-án Bécsben az irodalmi vagy művészeti művek szerzői jogának kölcsönös oltalma végett kötött államszerződés becikkelyezése tárgyában. Szent. 1891. jan. 10-én.
- IV. t.-cz. A Svájcczal 1890. évi december 5-én kötött állategészségügyi egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1891. febr. 28-án.
- V. t.-cz. Az Olaszországgal 1887. december hó 7-én kötött és az 1888. évi XV. törvénycikkbe iktatott kereskedelmi és hajózási szerződés felmondására megállapított határidőnek meghosszabbítása iránt létrejött megegyezés becikkelyezéséről. Szent. 1891. márcz. 20-án.
- VI. t.-cz. A métermérték behozataláról szóló 1874: VIII. t.-cz. némely határozmányainak módosításáról. Szent. 1891. márcz. 20-án.
- VII. t.-cz. Mittelberg osztrák községnek a német birodalom vámrendszéréhez való csatlóása iránt a német birodalommal 1890. évi december hó 2-án kötött szerződés becikkelyezéséről. Szent. 1891. márcz. 20.
- VIII. t.-cz. A bosnyák-hercegovinai csapattestek behozataláról a magyar korona országainak területére. Szent. 1891. márcz. 24-én.
- IX. t.-cz. A szegedi rakpart mentén 1890. év folyamán teljesített kőhányási munkálatok költségeinek fedezéséről. Szent. 1891. ápr. 2-án.
- X. t.-cz. A hadsereg, hadtengerészet, honvédség és népfölkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1887. évi XX. t.-cz. határozmányainak kiterjesztéséről. Szent. 1891. ápr. 3-án.

- XI. t.-cz. A honvédség tartalék-készleteinek kiegészítésére szükséges ismétlődő puskák beszerzésének engedélyezéséről. Szent. 1891. ápr. 3-án.
- XII. t.-cz. A magyarországi evangélikus reformált közalap és az ágostai evangélikus egyház egyetem hasonczelú egyesített alapja javára felveendő nyeresémkölcsön engedélyezése tárgyában. Szent. 1891. ápr. 4.
- XIII. t.-cz. Az ipari munkának vasárnapi szüneteléséről Szent. 1891. ápr. 9-én.
- XIV. t.-cz. Az ipari és gyári alkalmazottak betegség esetében való segélyezéséről. Szent. 1891. ápr. 9-én.
- XV. t.-cz. A kisdóvászról. Szent. 1891. máj. 5-én.
- XVI. t.-cz. Az 1886. évi XXIX. és 1889. évi XXXVIII. törvénycikkek módosításáról és pótlásáról. Szent. 1891. jun. 6-án.
- XVII. t.-cz. A birói és ügyési szervezet módosításáról. Szent. 1891. jun. 3-án.
- XVIII. t.-cz. Az 1889. évi XVI. t.-cz. végrehajtásában Fiume szabadkikötő területének az osztrák-magyar vámterületbe való bevonása iránt teendő intézkedésekről. Szent. 1891. jun. 23-án.
- XIX. t.-cz. A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok kormánya által Triesztnak az osztrák-magyar vámterületbe való beolvastása tekintetében teendő intézkedésekhez való hozzájárulásról. Szent. 1891. jun. 23-án.
- XX. t.-cz. A czukoradóra, az ásványolajadóra, valamint a czukor- és sörfogyasztási adóra vonatkozó törvényeknek az eddigi fumei vámkülzetben leendő életbeléptetéséről. Szent. 1891. jun. 25-én.
- XXI. t.-cz. A közös hadsereg (hadi tengerészet) és a m. kir. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról szóló 1875. évi LI. törv.-cikk IV., V. és VI. mellékleteinek módosításáról. Szent. 1891. jun. 22-én.
- XXII. t.-cz. A rézváltópénz szaporításáról. Szent. 1891. jun. 22-én.
- XXIII. t.-cz. A közös hadügyminister által a magyar népfölkelés részére átengedett Werndl-fegyverek és az azokhoz tartozó töltények visszashállításából eredő költségek engedélyezéséről. Szent. 1891. jun. 29-én.
- XXIV. t.-cz. A budapesti dunajobbparti gőzmozdonyú körvasutról. Szent. 1891. jul. 3-án.
- XXV. t.-cz. A szab. osztrák-magyar államvasutttársaság magyarországi vasutvonalainak megváltásáról. Szent. 1891. jul. 7-én.
- XXVI. t.-cz. A nagyszeben-vöröstoronyi helyi érdekű vasut N.-Szebentől Felekig terjedő vonalának megépítésére és üzleti berendezésére szükséges költségek biztosításáról. Szent. 1891. jul. 8-án.
- XXVII. t.-cz. Az 1868 : XXX. t.-cz. 21. §-a módosítása tárgyában. Szent. 1891. jul. 12-én.
- XXVIII. t.-cz. Az 1889. évi decz. 31-éig a horvát-szlavon földtehermentesítési pótlék bevételeiből felhalmozódott feleslegek hováfordításáról és a horvát-szlavon földtehermentesítési adósság beváltásáról. Szent. 1891. jul. 12-én.

II. A közgazdaság körébe vágó fontosabb magyar kir. miniszteri rendeletek.

Az ősszministerium rendelete:

1890. nov. 30. Bulgáriának azon országok sorába való felvétele tárgyában, mely országokból jövő árúk vámkedvezményre igényt tarthatnak.

A pénzügyi és földművelésügyi minster rendelete:

1890. jan. 27. Az 1879. évi XXXI. t.-cz. értelmében a véderdőket megillető adókedvezmények megállapítása körül követendő eljárás tárgyában.

A pénzügyi és kereskedelemügyi minster rendelete:

1890. decz. 30. Egyiptomnak azon országok sorába való fölvétele tárgyában, mely országokból jövő árúk vámkedvezményre igényt tarthatnak.

A belügyminister rendeletei:

1890. máj. 16. Az ebdühellenes védőoltásoknak emberekre kiterjeszthetése céljából veszettség elleni védőoltó-intézet felállítása iránt.

1890. jun. 7. A himlőoltó anyag bizományi uton való elárusításának tilalma tárgyában.

1890. jun. 13. A törvényhatóságok által megrendelt tűzoltószereknek a hazai vasutvonalakon kedvezményes szállítása tárgyában.

1890. okt. 8. A robbanó anyagok gyártása, raktározása, forgalomba hozatala és szállítása tárgyában.

1890. nov. 7. Az északamerikai egyesült-államokba való bevándorlás korlátozása tárgyában.

A földművelésügyi minster rendeletei:

1890. jan. 28. Azon telepek és czégek megjelölése iránt, melyek a nemzetközi phylloxera-egyezményben előirt föltételeknek megfelelően, élő növények külföldre szállításával foglalkozni kívánnak.

1890. máj. 13. A sáskairtas tárgyában.

1890. jun. 3. A szőlővessző-forgalom szabályozása tárgyában.

1890. okt. 6. Tenyésztési célokra magánosok által vásárolt ménék és kanczák kedvezményes vasuti szállítása tárgyában.

A kereskedelemügyi minster rendeletei:

1890. jan. 2. A somogy-szobbb-barsci helyi érdekű gőzmozdonyu vasuttra vonatkozó engedélyokmány.

1890. jan. 3. A békésvármegyei helyi érdekű gőzmozdonyú vasuttra vonatkozó engedélyokmány.

1890. jan. 18. Az országos statisztikai tanács ügyköre és ügyviteli szabályzata tárgyában.

1890. jan. 26. A cégbejegyzési kötelezettség pontos teljesítésének ellenőrzése és a megszűnt czégeknek — a mennyiben azoknak önkéntes törlése mellőztetik — hivatalból való törlése tárgyában.

1890. febr. 19. Függelék a varasd-goluboveczi helyi érdekű vasut engedélyokmányához.

1890. febr. 24. A vízjogi törvény és az annak végrehajtása iránti általános rendelet.

1890. ápr. 9. A nagykoruti villamos közuti vasut építésére és üzletére vonatkozó engedélyokirat.

1890. ápr. 10. A morvavölgyi helyi érdekű gőzmozdonyu vasuttra vonatkozó engedélyokmány.

1890. ápr. 12. A kereskedelemügyi minster által létesített »ipari és kereskedelmi alap« kezelése és elszámolása tárgyában.

1890. ápr. 12. A »közutakról és vámokról« szóló 1890. évi I. t.-cz. életbeléptetése és végrehajtása iránt.

1890. ápr. 18. A brassó-háromszéki helyi érdekű gőzmozdonyú vasutakra vonatkozó engedélyokmány.

1890. ápr. 19. A holics-gödingi helyi érdekű gőzmozdonyú vasútra vonatkozó engedélyokmány.

1890. ápr. 21. Függelék a pusztaföldvár-békési helyi érdekű vasút építésére és üzemeltetésére vonatkozólag kiadott engedélyokmányhoz.

1890. ápr. 28. A sümeg-tapolczai helyi érdekű gőzmozdonyú vasútra vonatkozó engedélyokmány.

1890. máj. 13. A kesse-úvizek kereskedelmi forgalomba hozatalának jogosultsága tárgyában.

1890. jun. 18. Az esztergomnána-ipolysági helyi érdekű vasút engedélyokmányának függeléke.

1890. jun. 18. A mármarosziget-szigetkamara-nagybocskó-kisbocskó és szigetkamara-szlatinai helyi érdekű gőzmozdonyú vasútra vonatkozó engedélyokmány.

1890. jun. 25. A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokban hitelesített hordóknak a magyar korona országaiban való forgalomba helyezhetőségéről szóló 1890. évi VIII. t.-cz. életbeléptetése iránt.

1890. jul. 1. A pozsony-szombathelyi helyi érdekű vasútra vonatkozó engedélyokmány.

1890. jul. 1. A torontáli helyi érdekű gőzmozdonyú vasút engedélyokmányának függeléke.

1890. jul. 1. Az esztergom-almás-füzitői helyi érdekű gőzmozdonyú vasútra vonatkozó engedélyokmány.

1890. jul. 18. »A távirda, a távbeszélő és egyéb villamos berendezésekről« szóló 1888. évi XXXI. t.-cz. végrehajtása tárgyában.

1890. jul. 19. A gabonaforgalomra vonatkozó árúnyilatkozatoknak az orsz. statisztikai hivatalhoz leendő beküldése tárgyában.

1890. jul. 20. A parti gőzhajókon való kőolajszállítás tárgyában.

1890. szept. 9. A bányavasutakra vonatkozó építési engedélyek tárgyában.

1890. okt. 18. A petrozsény-livazény-lupényi helyi érdekű gőzmozdonyú vasútra vonatkozó engedélyokmány.

1890. okt. 26. A vasuti személy- és árúdíjszabások, valamint az azokban bekövetkező mindennemű módosítások kihirdetésének szabályozása tárgyában.

1890. nov. 16. A forgalomban levő vasutak mentén létesítendő ipartelepekre vonatkozó iparhatósági és vasút-főfelügyeleti eljárás egyesítése tárgyában.

1890. Egyezmény az egyfelől Ausztria-Magyarország és másfelől Bosznia-Hercegovina közt forgó távirdai viszonyok rendezése iránt.
A pénzügyminister rendeletei:

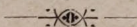
1890. jan. 24. A tartós szárazság okozta károk megállapítása s az azok alapján igényelhető adóelengedés tárgyában.

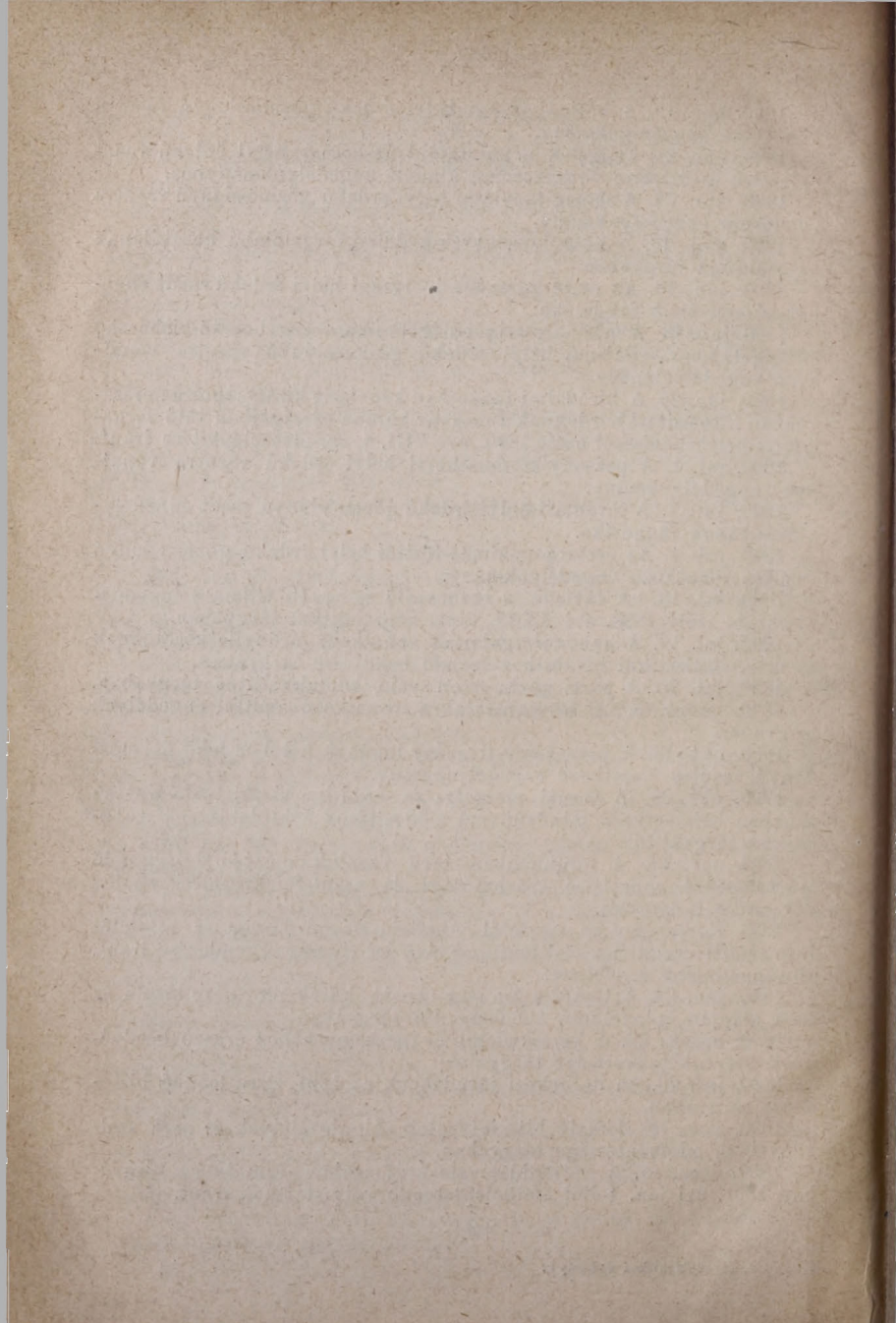
1890. márcz. 28. A kereskedelmi és iparkamarákhoz érkező beadványok bélyegkötelezettsége tárgyában.

1890. jul. 23. Az italmérési jövedéknek az 1891. évre leendő biztosítása tárgyában.

1890. nov. 16. Némely hitelintézetek zálogleveleinek és azok szelvényeinek adómentessége tárgyában.

1890. decz. 15. A külfölddel való árúforgalom kimutatása tárgyában 1891. évi jan. 1-étől életbeléptetendő változtatások iránt.

Minden könyvkereskedésben, valamint az összes vasuti állomásokon a személypénztáraknál s városi menetjegy-irodákban kapható az

ÚTMUTATÓ,

a magyarországi vasutak egyedüli és hivatalos menetrendkönyve-

Havonként új kiadás!

Ára 50 kr., postán 60 kr.

Csakis az összeg előleges beküldése mellett.

Kiadóhivatal:

Budapesten, Alkotmány-utca 24.

Vasuti és közlekedési közlöny.

Egyetlen magyar vasuti szaklap. **Huszonkettedik évfolyam.** E lap az összes hazai vasutaknak hivatalos közlőnye, s kizárólag ebben tételnek közzé a szállítási díjkedvezmények. Hetenkint háromszor jelenik meg és előfizetési ára:

egész évre 12 forint, félévre 6 forint.

Hirdetések felvételnek a kiadóhivatalban

BUDAPEST,

V. ker., Alkotmány-utca 24. szám.

A NEW-YORK

életbiztosító-társaság

46-dik évi zárszámadása az 1890-dik évről.

Bevételek 1890-ben.

Biztosítási díjak és életjáradéki tőkék	fr. 141,110.194-90
Lamatok és házbérek stb.	» 25,549.158-76
Összesen	fr. 166,659.353-66

Kiadások 1890-ben.

Halálesetek és lejárt vagy leszámított vegyes biztosítások	fr. 36,683.147-13
Életjáradékok, biztosítottaknak fizetett nyeremények és visszavásárlások	» 32,138.089-75
A biztosítottaknak kifizetett összesen	fr. 68,821.236-88
Adók és visszbiztosítási díjak	» 1,504.261-93
Jutalékok, orvosi díjak, a képviselőségek költségei	» 27,985.817-12
Igazgatósági költségek, fizetések, sajtókiadások és nyomtatvány	» 5,610.900-27
Összesen	fr. 103.922.216-20

A K T I V Á K :

Pénztári készlet és bankbeli elhelyezések	fr. 32,903.301-01
Ingó értékek	» 330,993.557-97
Ingatlanok értéke	» 74,326.986-67
Első helyen betáblázott jelzálogköcsönök	» 100,779.325-82
Rövid lejáratú köcsönök ingó értékek által biztosítva	» 21,600.660-00
Érvényben levő kötvényekre adott köcsönök	» 2,234.220-89
Félévi és negyedévi díjak, melyek az 1889-ik évhez tartoznak, de melyek csak 1890. december 31-ike után esedékesek	» 9,630.779-68
Behajtás és átszolgáltatás alatti díjak	» 7,420.449-39
Képviselőségek mérlegei	» 1,014.800-41
Az elhelyezett tőkék hátralékos kamatai 1890. decz. 31-én	» 2,460.772-89
Tiszta aktívák 1890. december 31 ig	» 583,364.854-73
Az ingó értékek értéktöbblete az 1890. évi decz. 31. árfolyam szerint	» 17,534.670-44

Aktívák összege fr. 600,899.525-17

P A S S I V Á K :

Tőkebiztosítások és életjáradékok díjtartaléka	fr. 518,013.180-48
Biztosítottaknak fizetendő nyeremények kifizetés alatt álló halálesetek és vegyes biztosítások, nem követelt hátralékok	» 5,391.844-91
Előre fizetett díjak	» 283.278-20

Passzívák összege fr. 523,688.303-59

Az aktívák többlete a passzívák fölött:

A halmazati kötvények nyereményalapja	fr. 44,935.070-96
Általános többlet	» 32,276.150-62

A többlet összege fr. 77,211.221-53

A társaság 1890-ben kiállított 45.754 kötvényt, az ezek által biztosított tőke fr. 827,002.957-00
 1891. január 1-én az érvényben lévő kötvények száma 173.469-re rúgott, az összes biztosított tőke volt » 2950,597.947 00

Henry Tuck,
 alelnök.

W. H. Beers,
 elnök.

Rufus W. Weeks,
 aktuár.

Archibald H. Welch,
 II-od alelnök.

Jóváhagyta: **JAMES F. PIERCE**, a New-York állam biztosítási hivatalának főnöke. Hitelesítette: **BALITSEK** csász. és királyi osztrák-magyar konzul New-Yorkban. Európai vezérigazgató: **W. E. Ingersoll**. Magyarországi igazgató: **Dr. Arányi Miksa**. A New-York életbiztosító társaság egyike a világ legnagyobb és leggazdagabb pénzintézeteinek. A New-York aktívái meghaladják a világ legnagyobb bankjainak alaptőkéjét, fölöslege nagyobb, mint számos tekintélyes biztosító intézet összes vagyona, évi üzleteredménye — 1890-ben 827 millió — nagyobb, mint igen sok más társaságnak hosszú évek során át gyűjtött összes biztosítási állománya. A New-York életbiztosító társaság tisztán kölcsönösségen alapszik. Ennélfogva a biztosító alap és a nyereségek a biztosítottak kizárólagos tulajdonát képezik. **Minden utánfizetési kötelezettség ki van zárva.** Mily tetemesek a nyereségek, azt az alant feltüntetett tényleges eredmények mutatják. Azon biztosítottak részére, kik biztosításukat 15 évvel ezelőtt kötötték, a

New-York 1890-ben a következő nyereseményeket fizette ki:

Kor	15 év alatt befizetett díjak 10.000 frt. után	Kifizett nyeresmény	Összes kifizetés
30	10.230	3.652	13.652
35	10.395	3.839	13.839
40	10.650	4.115	14.115
45	11.070	4.503	14.503
50	11.760	5.165	15.165

A New-York kötvényföltételei a lehető legszabadabb elvűek. A kötvény egyévi fennállás után a társaság a **párbaj és öngyilkosság** folytán bekövetkezett haláleseteket is kifizeti. Kétévi fennállása után a kötvény **megtámadhatatlan**. A New-York a haláleseteket a legkulánssabb módon fizeti ki. 21 év óta, mióta Európában működik, a New-York Európában kifizetett halálesetekért 22 millió frankot, a nélkül, hogy csak egyetlen egy esetben is a legcsekélyebb nehézséget emelte volna. A New-York a művelt világ összes országaiban bir fiókokkal. A következő táblázat mutatja a társaság fokozatos és szakadatlan emelkedését.

Aktívum		A biztosítottaknak		
Év	minden év decz. 31.	Az évi bevétel	kifizetett az évben	Uj biztosítások
f r a n k o k b a n				
1883	287.851.093	70,799.950	34,719.591	273 302.060
1884	307,238.053	73,801.264	34,903.905	318,643.680
1885	346,524.345	83,547.978	39,811.311	355,112.425
1886	390,871.682	99,661.591	39,528.120	441,436.509
1887	430,561.301	114,288.569	49,416.230	553,228.221
1888	484,461.067	131,642.148	56,867.936	647,914.756
1889	544,440.287	151,138.627	62,817.713	783,174.674
1890	600,899.525	166,659.354	68,821.237	827,597.947

A New-York életbiztosító-társaság magyarországi igazgatósága
Budapest, Deák Ferencz-tér I. sz.

Előfizetési felhívás

a

Nemzetgazdasági Szemle

1891. évi tizenötödik évfolyamára.

A magy. tud. Akadémia megbízásából **dr. Jekelfalussy József** szerkesztése alatt megjelenő egyetlen hazai közgazdasági folyóirat alapos értekezésekben tárgyalja a Magyarországra nézve aktuális érdekekkel bíró közgazdasági kérdéseket és beható ismertetéseket közöl a hazánkat közvetve, vagy közvetlenül érdeklő külföldi közgazdasági mozgalmakról.

A 70—75 ívre terjedő és havonként megjelenő folyóirat **előfizetési ára egész évre 8 frt.** Az előfizetési pénzek szerkesztő címére (**Budapest, VI., Teréz-körút 54. szám. a.)** küldendők be.

Gép és építési munkálatok,
villa mos - világítás és erőátvitel,
turbínák, gőzmotorok, hengerszékek
és malomgépek.

GANZ ÉS TÁRSA

vasöntő- és gépgyár - részvény - társaság

BUDAPESTEN és LEOBERSDORFBAN Bécs mellett.

Vasuti waggonok és vasuti felsze-
relések, zsilipek és csövek, kemény
és mindennemű vasöntvények.

Vizhatlan takaróponyvák.

legfinomabb nemű **kocsikenőcs**, bel- s külföldi **gépölaj**, kátrány, szurok, kékkő, **fedőllemez**, gabona-zsákok, fénymáz, bőrkenőcs, festékárúk, **karbolsav mész**, továbbá e szakmába vágó cikkeket ajánljuk kezesség mellett legjobb minőségben, legjutányosabb gyári és napi árak mellett.

LUSTIG és BECK

kocsikenőcs, csizmamáz és vizhatlan takaróponyvák - gyára

Budapesten, V., Külső váci-út 58. (saját házában.)

☛ Telefon-összeköttetés. ☛

Első o. általános baleset ellen biztosító társaság Bécsben.

Biztosítéki alap: 1.759,805-75 frt. o. é.

A társaság elfogad:

I. Egyénenkinti biztosításokat balesetek ellen és pedig minden balesetek ellen, mely a biztosítottat hivatásában vagy azonkívül, otthon vagy útközben érheti. **Példa:** Valamely bankár, ügyvéd s irodai hivatálnak, ha a biztosítást öt évre köti meg 10,000 frt. halál és állandó munkaképtelenség esetére, évenként 12 frt. 15 krnyi díjat fizet. — Több kocsikázattal járó hivatású egyénekre nézve a díj megfelelő arányban drágább; II. Egyénenkinti biztosításokat díjvisszatérítéssel, mely esetben a befizetett díjak a biztosítottnak 65-ik életévében, vagy előbb bekövetkezett halála esetében visszatérítettnek; III. Általános utazási biztosításokat, Európa határán belől a Fekete és Földközi tenger Európai, Ázsiai és Afrikai kikötői közt rendes vonalak személyszállító hajóin való utazást beleértve; IV. Tengeri utazási biztosításokat Európán kívüli országokban; V. Hivatalnokok, egyletek, testületek és gyári munkások együttes biztosítását. Magyarországi vezérügynökség:

Budapesten, V., Dorottya-utca 10. az Assicurazioni Generali magyarországi vezérügynökségénél.

Szeszgyárak

teljes berendezését és átalakítását (Reconstructió)

 az új szeszadó-törvény

módosításainak megfelelőleg, az ehhez szükséges

gépek, eszközök és felszerelések, fűlesztők, leg-
ujabb czeفرéző- és hűtő-készülékek. Polytonosan
működő lepárló-készülékek, valamint egyéb beren-
dezési tárgyak leggyorsabb szállítását a legolcsóbb árak mellett elvállalja

REICHEL és HEISZLER

gép-, réz- és érczműgyára

Budapesten, IX., Soroksári-utca 38—40. sz.

 A t. cz. érdekelt közönség figyelmébe ajánljuk, hogy gyárunk-
ban állandóan készletben tartunk egy **szeszgyár** teljes berendezésé-
hez szükséges **összes gépeket** és készülékeket, melyek bármikor
megtekinthetők.

Képes árjegyzékek és költségvetések ingyen és bérmentve

Egyesült magyarhonai üveggyárak részvény-társaság

Alaptőke 1 millió forint 5000 darab 200 forintos részvényekben.

Kibocsátva 3000 darab 200 frtos részvényekben.

Igazgatóság: Budapest, V., Nádor-utca 16. sz. Elnök: Gömöry Oszkár cs. és kir. kamarás, miniszeri tanácsos. Alelnök: Földiák Gyula bankár. Tagok: Garai Károly, Dapay Viktor, Dr. Dező Samu, Földiák Vilmos, Hanzély Márton és Fischer János. **Cyár-telepel:** Ujantálvölgyön, posta Kokova, vasut és távirda Rimabánya. Feketeerdőn, saját postája, vasut és távirda Étesd. Beelen, saját postája, vasut és távirda Bok-Beel. Kis-Kapocson, posta Zólyom-Péter, vasut Zólyom-Brezó. Murány kőedény gyár, posta Murány, vasut és távirda Tiszolcz. Az első 3 gyárban mindennemű csiszolt, préselt és fuvott üveg gyártatik. Kis-Kapocson táblaüveg, ezen huta az egyedüli hazánkban, hol belga (szabadmérteű) táblaüveg állittatik elő. Murányban pedig kiváló minőségben és kivitelen mindennemű kőedény gyártatik. Alább felsorolt raktáraiban, gyártmányaiból szállodák, vendéglők, kávéházak és háztartások részére dús választékú készleteket tart fenn, elismert kiváló minőségben és szolid kivitelen mérsékelt gyári árakon. — Rendelések eszközöltetnek a gyárvezetőségek, valamint raktárak által: Raktárai Budapest: központi főraktár VII., Dohány-utca 2. sz., főraktár Andrassy-út 43. sz. — Debreczenben: raktár Plac-utca 1903. sz. — N.-Váradon: Deutsch J. K.-nál. — Temesvárott: Baruch J.-nél. — Bécsben: Glessl és Schreiber-nél II., Obere Donaustasse 77/79 és Aradon.

Igazgatósági irodák :
BUDAPEST, V. kerület, Fürdő-utca 6. sz.

Tűz-Biztosítás.

Tűzkárok ellen biztosít: házakat, gyárakat,
bútorokat, árú-raktárakat, mezőgazdasági
terményeket, berendezéseket és egyéb
ingóságokat.

Jégkár-Biztosítás.

Jégverés által mezei terményekben
okozott teljes vagy részbeni károk
legkedvezőbb feltételek mellett
biztosíthatnak.

Kezességi tőkék

1890. január 1-én

6 666.847 o. é. frt.

Elvitt:
Nagyemlékség
Beniczky Ferencz úr.
Vésényi igazgató:
Ferenstich Vilmos úr.

Magyar-Francia-Biztosító-Részvény-Társaság

Budapest.

Képviseletsek,
az ország minden városában
és nagyobb helyiségekben

Fennállása óta
kézpénzben teljesített
kárfizetések :

45 millió forint.

Élet-Biztosítás.

Halál esetre vagy életbeni elérés
esetére, nyeresény részesítéssel
kisorsolás útján. Munkások biz-
tosítása heti díjfizetéssel.

Baleset-Biztosítás!

Egyénenként, vagy csopor-
tonként halál, munkakép-
telenség, vagy ideiglenes
keresetképtelenség esetére.

Alapított 1879. évben.

SCHLICK-FÉLE

vasöntöde és gépgyár részvény-társaság.

Gyár és irodák: **Budapest** Városi iroda és raktár:
VI., Külső váci-út 1696/99. sz. VI., Podmaniczky-utca 14. sz.

Ajánlja kitünő és szilárd szerkezetű, számos első díjjal kitüntetett **Schlick-féle szab. 2 és 3 vasú ekéit** és szab. mélyítő ekéit; mélyítő ekéit önvezetékekkel, eredeti Schlick- és Vidats-féle egyvasú ekéit, talajmívelő eszközzeit, boronáit és rögtörő hengereit, szab. „Haladás” sorbavetőgépeit. Szórvavetőgépek, több vasú ekékre alkalmazható tengeri és répaültető készülékek.

Készletben vannak továbbá: gőz és járgány cséplőkészületek, gabona-tisztító rosták (Baker és Vidats-rendszer) takarmánykészítő gépek, tengeri morzsolók és darálók, őrlőmalom és olajmalom berendezések. Eredeti amerikai kéveköto és marokrakó aratógépek és fűkaszáló-gépek Legjutányosabb árak. Előnyös fizetési feltételek.

Árjegyzékek kívánatra ingyen és bérmentve.

TARNÓCZY GUSZTÁV

a magas kormány 82.502./1888. sz. rendeletével ajánlott

tűzoltószer-, fecskendő- és szivattyú-gyára
BUDAPEST,

gyárhelyiség: külső váci-út 1527. sz. — Szerelőműhely: Kiotild-utca 17. szám. — Irodahelyiség: váci-körút 78. sz.

Ajánlja a nm. belügyminiszterium által szabályrendeletileg előirt méretekkel bíró **TARNÓCZY szabadaatmaival ellátott központi szclepzáró kengyeles tűzi-fecskendőit**, melyek ugy szerkezetben mint minőségben kitünőek és minden tekintetben a legujabb vívmányok magaslatán állanak.

 Kizárólag a magyar egységes csavarral ellátva.

Szervezendő tűzoltó-testületek számára szükséges felszerelések a legkisebb részletekig, nagyobb községek számára kocsis-fecskendők, mozdonyok, hydroforok előkocsival, vagy a nélkül, szerkocsik, tűz- és mászólétrák, valamint mentő- és védszerek kaphatók.

FONCIÈRE

PESTI BIZTOSÍTÓ-INTÉZET.

Központi székhely:

Budapest, V., sas-utca 10. (az intézet házában).

(Alapított 1864-ben.)

A készpénzben befizetett részvénytőke o. é. 2,000.000 frt.
a nyereség- és díjtartalékok az évi bevételek-
kel együtt 8,000.000 frtra
rugnak.

Huszonöt évi fennállása óta kártérítések fejében fizetett az
intézet: az elemkárbiztosítási osztályaiban . . 47,467.023 frtot
az életbiztosítási osztályban 2,948.166 »
összesen . 50,415.180 frtot

Az intézet igen mérsékelt díj mellett biztosít: tűz-, jég-
és szállítmánykárok ellen, tükörüvegekben eshető töréskárok ellen
és **az ember életére** minden gondolható módozat sze-
rint és az emberi testet érhető baleset ellen.

Különös kedvezmények, melyeket az intézet az életbiztosi-
tásnál nyújt:

a) A biztosítás érvényének megtámadhatlansága még akkor
is, ha a biztosított halála párhaj vagy öngyilkosság folytán,
háboruban avagy tengeri utazás alatt következett volna be, vagy
ha kitűnnék is, hogy a biztosítási ajánlatban egy, a biztosítás
megítélésére szolgáló lényeges körülmény elhallgattatott.

b) Nyereségben való részesülés. (Ez az utóbbi évek folyamán
átlag az évi díj 13%-át jövedelmezte a biztosítottaknak).

c) Már hatályon kívül levő kötvényeknek újbóli érvényre
hozatala.

d) Tőkebiztosítás a biztosított összegnek esetleges avagy
feltétlenül kétszer történendő kifizetésével.

e) Halálesetre szóló tőkebiztosítás a biztosított összeg felé-
nek előre való kifizetése és minden további díjfizetés alól való fel-
mentés mellett.

f) Kötvény-kölcsönök adása és kötvények visszavásárlása,
azoknak legmagasabb, azaz matematikai értékük $\frac{3}{4}$ részeig,
továbbá a befizetett díjak tőkésítése teljes matematikai értékben.

Az intézet igazgatósága: Báró Kochmeister Frigyes elnök,
Vágújhelyi Laczkó Antal alelnök, lovag Aebly Adolf, Bartho-
loni C. A. A., Dr. Joly József, Loisch Ede, Lédeczi Schenk
Adolf, Schön Vilmos és báró Soubeyran G. igazgatósági tagok.

Schön Vilmos vezérigazgató.

Az intézetnek van az Osztrák-Magyar birodalomban 7 vezér-,
53 fő- és mintegy 6000 kerületi ügynöksége, melyek bármiféle
felvilágosítással a legkészségesebben szolgálnak.

BOETHIUM ET ALIQUOTI BODARUM

Budapesti Általános Biztosító Társaság

(Assicurazioni Generali.)

Alapított az 1831-ik évben.

E társaság, mely a károk előzékeny megállapítása és pontos kifizetése által általános bizalmat keltett maga iránt, az 1890. évi decz. hó 31-ről kelt mérleg szerint:

Alaptőkében és készpénzbeli tartalékban **43,303.671** frt. **22** krral rendelkezik.

A fentemlített évben érvényben levő életosztályi tőke biztosításainak összege . . **124,121.441** frt. **72** krt teszen.

A tűzbiztosítási osztályban későbbi években esedékes díjakról szóló díjkötelezvényei **24,167.306** frt. **81** krra rúgnak.

Fennállása óta károk fejében **235,717.767** frt. **43** krt fizetett ki.

E számok bizonyítják, hogy az »Assicurazioni Generali« még a legelővigyázatosabb gazdának és családapának is teljes megnyugtatót nyújthat és hogy a nagy bizalom, melynek a társaság örvend, teljesen igazolt is.

Biztosítások elfogadtatnak:

1. Tökére vagy életjáradékra, halál vagy elélés esetére, úgy, hogy a biztosított összeg azonnal, vagy pedig úgy, hogy bizonyos megszabott határidőben fizettetik ki.

Különösen ajánlhatók az életbiztosítások nyereségben való részesüléssel.

Az eddig felosztásra került nyereségosztalék 1852-től 1891-ig évenként átlag **27** frt. **87** krt tett ki minden 100 frt. befizetett díj után.

Az eképen biztosított személy a reá eső nyereséget:

1. készpénzben fölveheti; vagy 2. a biztosított tőke szaporítására; vagy 3. az évi díj leszállítására fordíthatja.

Az új feltételek szerint kötött biztosítások számos más előnyök mellett a biztosítottaknak még a következő biztosítékokat is nyújtják:

a) **Megtámadhatlanok** a kötvények öt évi fennállásuk után **önnyilkosság, párbaj, stb.** esetében.

b) **Nem veszíthetik el teljesen érvényüket** kölcsönmentes kötvények három évi fennállás után.

c) **A biztosítottaknak egészségi állapotától függetlenül ismét érvénybe léptethetők:** három hónapon belül oly kötvények, melyek a díjfizetésnek elmulasztása folytán érvényüket veszítették.

d) **Népfolkelés esetén díjpótlék nélkül érvényben marad a biztosítás** hat havi fennállása után 15.000 frtot meg nem haladó összeg erejéig.

e) A hadiszolgálat teljesítése közben pótdíj nélkül érvényben marad a biztosítás hat havi fennállása után, a rendes hadsereghez vagy a honvédséghez tartozó biztosítottaknál 5000 frtot meg nem haladó összeg erejéig.

Egyszerű biztosítás halálesetre:

Évi díj minden 1000 frt. után, ha a biztosított életkora

25 év	30 év	35 év	40 év	45 év
-------	-------	-------	-------	-------

19 frt. 30 kr. 21 frt. 80 kr. 24 frt. 90 kr. 28 frt. 90 kr. 34 frt. 30 kr.

2. Tűz, villámcsapás, légszesz- és gőzkazánrobbanás által okozott károk ellen: mindennemű ingó és ingatlan tárgyak.

3. A tiszta haszon és bérjövedelemnek laképületeknél tűzkár folytán való elmaradása ellen.

4. Törés által okozott károk ellen: tükör és tükörüvegtáblák.

5. Szállítmányi károk ellen: vizen és szárazföldön szállított javak. Tengeren szállított árúk is biztosíthatnak.

6. Jég ellen: a »Magyar jég- és viszontbiztosító részvénytársaság« által. (Iroda: Budapest, Gizellatér 7. sz. az »Assicurazioni Generali« házában.)

7. Baleset ellen: az »Első osztrák általános baleset ellen biztosító-társaság« által. (Iroda: Budapest, Dorottya-utca 10. sz., az »Assicurazioni Generali« házában.)

Trieszti Általános Biztosító Társaság (Assicurazioni Generali) irodája: Budapest, Dorottya-utca 10. sz. a., az intézet saját házában.

JÓZSEF főherczeg ő cs. kir. fenségeinek udvari szállítója

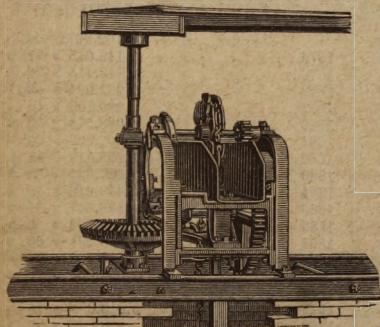
Alapított 1858

WALSER FERENCZ

A Ferencz József rend lovagja, az aranykor. erd. ker. tulajd.

első magyar gép- és tűzoltószerszám-gyára, harang- és ércöntődjé

BUDAPEST, Rottenbiller-utca 66. szám.

Készít és szállít tüzi és kerti-fecskendezőket, templomharangokat, szab. forgatható vas- vagy fakoronával; vas-harang-állványokat, melyek a tornyot a rezgéstől megóvják; kutakat és szivattyúkat 10 frttól feljebb; szagtalan árnyékszékeket 21 frttól feljebb; fürdőkádakat és fürdőkályhákat.

Egyedüli magyar vízépítési vállalat. Az összes készítményekért teljes felelősség vállalatik. Képes katalógusok és költségeloirányzatok in-

gyen küldetnek. — Az 1885-iki országos kiállításon nagy díszokmányt nyert.

Az 1858-ban alakult és legfelsőbb helyen engedélyezett

Első Magyar Általános Biztosító Társaság

Budapesten

Vigadó-tér, saját palotájában,

huszonegy millió osztr. ért. forintnyi alappal bir

és biztosításokat vállal:

a) tűzkár ellen (ha villám által is okozva) épületekre, gyárakra, gépek, áru-
készletekre, bútorneműek, marhaállományra stb.;

b) jégkárk ellen biztosított teljes kártérítéssel, úgy nemkülönbön

c) szállítmányok, árúk védelme ellen, vízen, szárazon és vasúton;

d) életbiztosításokat a legkülönbözőbb kombinációk szerint.

Az alapítók, a biztosítási díjtartalék és a befolyó biztosítási díjszazgek elég-
séges biztosítékot nyújtanak, — a biztosítási feltételek a t. cz. közönség számára a
legelőnyösebben állapíttatnak meg.

A biztosítási díjak lehető jutányosak, az ejtett károk a leggyorsabban és a
legkézségesebben fizettetnek ki.

A társaság lakházakat és gazdasági épületeket ingyen biztosít,

ugy, hogy a díjfizetés csak a második évben veszi kezdetét, ha az ily épületek
nálá 6 évi tartamra biztosíttatnak, továbbá lakházaknak s gazdasági épületeknek
12 évi tartamra leendő biztosításánál két ingyen évet (az elsőt és utolsót) enge-
délyez olyformán, hogy az ingyenes években egyáltalában semminemű fizetmény
nem teljesítendő.

Kormányzó közegek.

Igazgatók:

Harkányi Frigyes, Lévy Henrik, Ormody Vilmos, Bárány Schosberger
Zsigmond, Ullmann Károly Pál, Gróf Zichy Nándor.

Igazgató-helyettes: Jeney Lajos, aligazgató.

Jegyzeke a társaság fennállása óta kifizetett összes károknak.

1858.....	o. é.	455.232 frt 92 kr.	Áthozat..	o. é.	44.102.361 frt 24 kr.
1859.....	» »	1.138.011 » 14 »	1876.....	» »	2.149.045 » 71 »
1860.....	» »	1.406.649 » 82 »	1877.....	» »	2.778.415 » 96 »
1861.....	» »	2.542.565 » 40 »	1878.....	» »	2.262.091 » 89 »
1862.....	» »	2.561.282 » 62 »	1879.....	» »	2.295.708 » 45 »
1863.....	» »	3.048.744 » 16 »	1880.....	» »	4.088.570 » 52 »
1864.....	» »	2.230.960 » 12 »	1881.....	» »	3.501.850 » 60 »
1865.....	» »	2.741.710 » 46 »	1882.....	» »	3.497.519 » 31 »
1866.....	» »	2.583.988 » 84 »	1883.....	» »	4.327.851 » 63 »
1867.....	» »	2.541.212 » 47 »	1884.....	» »	3.653.215 » 78 »
1868.....	» »	3.181.353 » 35 »	1885.....	» »	4.298.747 » 61 »
1869.....	» »	3.109.901 » 59 »	1886.....	» »	3.694.708 » 33 »
1870.....	» »	2.372.147 » 14 »	1887.....	» »	3.568.191 » 86 »
1871.....	» »	2.883.160 » 29 »	1887 szöv. jégk.	» »	392.685 » 26 »
1872.....	» »	3.140.013 » 38 »	1888.....	» »	3.062.266 » 70 »
1873.....	» »	2.877.381 » 55 »	1888 szöv. jégk.	» »	457.854 » 02 »
1874.....	» »	2.570.661 » 18 »	1889.....	» »	3.243.085 » 15 »
1875.....	» »	2.717.374 » 81 »	1889 szöv. jégk.	» »	498.836 » 30 »
Áttétel..	o. é.	44.102.361 frt 24 kr.		o. é.	91.813.635 frt 92 kr.

Fizetések halálesetek és lejárt tőkék után 1860—1888-ig... » » 15.484.687 » 21 »

o. é. 107.298.323 frt 13 kr.

308.783

Hőgazdasági és Statisztikai

Évkönyv.

1891. V. évfolyam